שבוע פרשת וישב

(15 - 21 December 2024) י"ד - כ' כסלו תשפ"ה

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מזמורי תהלים

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי
הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל
יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ
כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ
יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה
לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵי
יוֹנִים:

קכד

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא
יִשְׂרָאֵל: ב לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם:
ג אֱזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: ד אֱזַי הַמַּיִם
שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ: ה אֱזַי עָבַר עַל־
נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: ו בָּרוּךְ יְיָ שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף
לְשִׁנֵּיהֶם: ז נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יְקוּשִׁים
הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: ח עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ עֹשֵׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

סוף זמן קידוש לבנה:
יום ראשון בערב, י"ד כסלו
(עד השעה 8:49 בערב)

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל לקראת י"ט כסלו, ה'תשל"ד

לשנה טובה בלימוד החסידות ודרכי' תכתבו ותחתמו כולל פעילות באופן דופרצת, ויפרח בימיו צדיק מלכא משיחא.

גוט יום טוב ושבת שלום,

מנחם שניאורסאהן

ויפרח בימיו צדיק: תהלים עב, ז. — הקאַפּיטל תהלים דשנה זו (ראה סה"מ י"א ניסן בתחלתו).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוכן עניינים

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

ד"ה פדה בשלום נפשי
ש"פ וישב, כ"ף כסלו, ה'תשל"ד 5

התוועדויות

שיחת אור ליום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, ה'תשל"ד 12
שיחת שבת פרשת וישב, כ"ף כסלו, ה'תשל"ד 51
שיחת שבת פרשת וישב, כ"ף כסלו, ה'תשי"ז 66

לקוטי שיחות

י"ט כסלו, כרך כ, ב 72
פרשת וישב, כרך כ 75

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת וישב 83
לוח לתהלים היומי 104
תניא יומי 105
לוח 'היום יום' 122

רמב"ם

הלכה יומית לעיון ברמב"ם 126
שלושה פרקים ליום 130
פרק אחד ליום 201
ספר המצוות 217

לימוד מחולק לפי ימים

משניות עם ביאור קהתי - מסכת בבא בתרא/סנהדרין ... 221
גמרא עם ביאור - מסכת בבא בתרא/סנהדרין 234
שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי' 263

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים 262
שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 263
תורה אור 266

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים 268

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך 268

אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ג 270

אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב 270

אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - תרפ"ט 272
לקוטי דיבורים - בלה"ק 273
מכתב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי 274
אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 275

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 80
נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח 82
נביאים וכתובים 219
עין יעקב - מסכת ברכות 233
נקודה משיחת קודש מעובדת 276
חומש לקריאה בציבור 277
קריאת התורה למנחה בשבת קודש 285
לוח זמנים 286
סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש 287

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאמר דא"ח

בס"ד. ש"פ וישב, כ"ף כסלו, ה'תשל"ד

(הנחה בלתי מוגה)

פָּדָה[1] בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי[2]. וְאָמְרוּ רַז"ל בַּגְּמָרָא[3] כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים וּמִתְפַּלֵּל עִם הַצִּיבּוּר, אָמַר הַקָּבָּ"ה מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִילּוּ פְּדָאַנִי וְלִבְּנַי מִבֵּין אוּמּוֹת הָעוֹלָם, וְהַיְינוּ, שֶׁפָּסוּק זֶה כּוֹלֵל אֶת הָעֲבוֹדָה בִּשְׁלֹשֶׁת הָעַמּוּדִים שֶׁעֲלֵיהֶם הָעוֹלָם עוֹמֵד תּוֹרָה עֲבוֹדָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים[4]. וְנִתְבָּאֵר בָּזֶה לְעֵיל[5], עַל פִּי הַמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי פָּדָה בְשָׁלוֹם תש"ד[6] (לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה), שֶׁשְּׁלֹשָׁה קַוִּים אֵלּוּ בִּכְלָלוּת הֵם שְׁלֹשֶׁת אָפְנֵי עֲבוֹדָה. הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה הִיא בְּדֶרֶךְ שֶׁל שָׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה נִיתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם[7]. הָעֲבוֹדָה דְּתְפִלָּה הוּא עִנְיַן חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם[8]. וְהָעֲבוֹדָה דִּגְמִילוּת חֲסָדִים שֶׁהִיא כְּלָלוּת הַמִּצְוּוֹת[9] הוּא עִנְיָן דִּקְרָב וּמִלְחָמָה. אַךְ מִזֶּה שֶׁבַּפָּסוּק הוּבָא עִנְיַן הַשָּׁלוֹם (תּוֹרָה) בַּתְּחִילָּה, וְגַם מִכְּלָלוּת מַשְׁמָעוּת הַפָּסוּק לְפִי פְּשׁוּטוֹ, שֶׁהַפִּדְיָה הָיְתָה בְּשָׁלוֹם דַּוְקָא, מוּכָח, שֶׁגַּם אַךְ מִזֶּה שֶׁבַּפָּסוּק הוּבָא עִנְיַן הַשָּׁלוֹם (תּוֹרָה) בַּתְּחִילָּה, וְגַם מִכְּלָלוּת מַשְׁמָעוּת הַפָּסוּק לְפִי פְּשׁוּטוֹ, שֶׁהַפִּדְיָה בְּשָׁלוֹם דַּוְקָא, מוּכָח,

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בתהילים (ופסוק זה שייך במיוחד לי"ט כסלו, חג הגאולה של אדמו"ר
2 הזקן ממאסרו, כמו שכתב באגרת עם צאתו ממאסרו "כשקריתי בספר תהלים
3 בפסוק פדה בשלום נפשי יצאתי בשלום"), דוד המלך אומר:
4 **פָּדָה**[1] הקדוש ברוך הוא **בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ**
5 **עִמָּדִי**[2]. **וְאָמְרוּ רַז"ל** על פסוק
6 זה **בַּגְּמָרָא**[3] **כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה**
7 **וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים וּמִתְפַּלֵּל**
8 **עִם הַצִּיבּוּר, אָמַר הַקָּבָּ"ה**
9 **מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִילּוּ פְּדָאַנִי**
10 פדה והציל **לִי וּלְבָנַי מִבֵּין**
11 **אוּמּוֹת הָעוֹלָם, וְהַיְינוּ,**
12 **שֶׁפָּסוּק זֶה כּוֹלֵל אֶת הָעֲבוֹדָה**
13 שבני ישראל עובדים את ה'
14 **בִּשְׁלֹשֶׁת הָעַמּוּדִים שֶׁעֲלֵיהֶם**
15 **הָעוֹלָם עוֹמֵד, תּוֹרָה עֲבוֹדָה**
16 **וּגְמִילוּת חֲסָדִים**[4]. **וְנִתְבָּאֵר**
17 **בָּזֶה לְעֵיל**[5], במאמר דיבור
18 המתחיל 'פדה בשלום נפשי' שנאמר
19 בהתוועדות י"ט כסלו שנה זו, תשל"ד,
20 **עַל פִּי הַמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי פָּדָה**
21 **בְשָׁלוֹם** של אדמו"ר הריי"צ בשנת
22 **תש"ד**[6] **(לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה),**
23 **שֶׁשְּׁלֹשָׁה קַוִּים אֵלּוּ** בעבודת ה',
24 תורה, עבודה וגמילות חסדים
25 **בִּכְלָלוּת הֵם שְׁלֹשֶׁת אָפְנֵי**
26 **עֲבוֹדָה. הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה הִיא**
27 **בְּדֶרֶךְ שֶׁל שָׁלוֹם,** מבלי
28 התעסקות ישירה עם עניני העולם
29 שאינם בתחום הקדושה **שֶׁהֲרֵי**
30 **הַתּוֹרָה נִיתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם**
31 **בָּעוֹלָם**[7]. **הָעֲבוֹדָה דְּתְפִלָּה**
32 **הוּא עִנְיָן** עבודת ה' כפי שהיא
33 בדרך של **חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם**[8] כפירוש רש"י על הנאמר בתורה 'אם
34 בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו... וחרב לא תעבור בארצכם', 'אפילו חרב
35 של שלום' (כמו למשל אנשי צבא שהולכים למלחמה במקום אחר ובמדינה

ביאור בדרך אפשר

36 זו הם רק עוברים בשלום ולא נלחמים אבל יש בידיהם כלי נשק) והיא
37 עבודת ה' שאמנם אין בה מלחמה, שהרי התפילה היא עבודה רוחנית ולא
38 התעסקות בעניני העולם, אבל בכל זאת יש בכך 'חרב', כי בעבודת התפילה
39 יש 'מלחמה' עם הנפש הבהמית והיצר הרע. **וְהָעֲבוֹדָה דִּגְמִילוּת**
40 **חֲסָדִים שֶׁהִיא כְּלָלוּת**
41 **הַמִּצְוּוֹת**[9] (כמבואר בליקוטי תורה
42 לאדמו"ר הזקן: "שצדקה היא כללות
43 המצוות. ולכן נקרא בשם מצוה סתם
44 וכמו שכתוב בנחמיה והעמדנו עלינו
45 מצות לתת שלישית השקל וגו', כי
46 כמו שהצדקה היא השפעת והמשכת
47 החיות להחיות רוח שפלים, כך הוא
48 קיום כל המצוות כולם נקראים על שם
49 צדקה וכתיב בצדקה תכונני. פירוש
50 תכונני שעל ידי הצדקה תעשה מכון
51 ומשכן להשראת אור־אין־סוף ברוך־
52 הוא שאין לו קיום ומצב לעמוד על
53 כנו אלא על ידי הצדקה שהוא בחינת
54 כללות המצוות שהן הן השומרים
55 ומקיימים את האור. ולכן אמרו רז"ל
56 כל האומר אין לי אלא תורה כו'
57 [אפילו תורה אין לו] שהפירוש
58 הפשוט הוא שצריך שיעסוק בתורה
59 ובגמילות חסדים ולא בתורה לבדה.
60 והענין כי התורה לבדה הוא אור בלא
61 כלי, ואין לה קיום כי אם על ידי
62 גמילות חסדים כללות המצוות"),
63 שבהם כן באים במגע ישיר עם
64 המציאות הגשמית **הוּא עִנְיָן**
65 **דִּקְרָב וּמִלְחָמָה** (כמבואר
66 באריכות במאמר הנזכר שנאמר
67 בהתוועדות י"ט כסלו שנה זו).
68 **אַךְ מִזֶּה שֶׁבַּפָּסוּק הוּבָא עִנְיַן הַשָּׁלוֹם (תּוֹרָה) בַּתְּחִילָּה,**
69 והפסוק מתחיל ב'פדה בשלום' **וְגַם מִכְּלָלוּת מַשְׁמָעוּת הַפָּסוּק לְפִי**
70 **פְּשׁוּטוֹ, שֶׁהַפִּדְיָה בְּשָׁלוֹם דַּוְקָא, מוּכָח,** של דוד המלך

---

1) מאמר זה הוא המשך למאמר שלפניו – ד"ה פדה בשלום די"ט כסלו (לעיל ע' 255 ואילך). 2) תהלים נה, יט. 3) ברכות ח, רע"א. 4) אבות פ"א מ"ב. 5) ד"ה פדה בשלום הנ"ל (לעיל ע' 256 ואילך). 6) סה"מ תש"ד ע' 83 ואילך. 7) רמב"ם הל' חנוכה בסופן. 8) ראה תענית כב, ב. 9) ראה תו"א וישב כט, ג. לקו"ת פ' ראה כג, ג. תצא לט, א. מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח ע' שעה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שֶׁגַּם בָּעֲבוֹדָה דִּגְמִילוּת חֲסָדִים וּמִצְוֹת (קָרֵב) וּבָעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה (חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם) נִמְשָׁךְ עִנְיַן הַשָּׁלוֹם ולאמיתו של דבר, גם עבודת התפילה ועבודת המצוות מעשיות היא בדרך של שלום ללא ׳קרב׳ ו׳מלחמה׳, וכמבואר במאמר הנזכר שעסק התורה משפיע גם על שאר עניני העבודה שיהיו חדורים בתורה ויהיו בדרך של שלום.

ב) וְהִנֵּה בַּדְּרוּשִׁים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל[10] מאמרי החסידות **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל**[10] מאמרי ׳פדה בשלום׳ של שנת תש״ד, **מוּבָא בְּעִנְיָן זֶה הַכָּתוּב**[11] בנבואת ישעיהו **וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי הֲוָיָ׳ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי. וְיֵשׁ לְבָאֵר קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים** בין הפסוק ׳פדה בשלום׳ לפסוק ׳וכל בניך... בצדקה׳, **כִּי גַם בְּפָסוּק זֶה** ׳וכל בניך׳ **נִרְמְזוּ שְׁלֹשֶׁת הַקָּוִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל** של תורה, עבודה (תפילה) וגמילות חסדים (צדקה וכל המצוות), כפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה, מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי הֲוָיָ׳ קָאֵי** מכוון **עַל עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה. וְכַמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה** לאדמו״ר הזקן **דִּבּוּר הַמַּתְחִיל** במאמר הפותח בפסוק **זֶה**[12], **דְּפֵירוּשׁ לִמּוּדֵי הֲוָיָ׳ הוּא שֶׁהֵם מְקַבְּלִים וּמְלוּמָּדִים** מקבלים השפעה ולימוד **מִשֵּׁם הֲוָיָ׳. וְהָעִנְיָן, דְּהִנֵּה פֵּירוּשׁ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳, הַיּוּ״ד הוּא בְּחִינַת חָכְמָה וְהַה׳ בְּחִינַת בִּינָה כו׳**[13] (כמבואר ב׳אגרת התשובה׳ שבספר התניא, ״כי היו״ד שהיא בחינת נקודה לבד, מרמזת לחכמתו יתברך, שהיא בבחינת העלם והסתר קודם שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה... ואחר שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה לעלמין סתימין, נכללת ונרמזת באות ה״א, שיש לה בחינת התפשטות לרוחב המורה ומרמז על הרחבת הביאור וההבנה, וגם לאורך, המורה על בחינת ההמשכה וההשפעה מלמעלה למטה לעלמין סתימין״). **וְהִנֵּה אִיתָא** מובא **בְּתִקּוּנֵי זֹהַר**[14] ב׳פתח אליהו׳ **וְעַל אִלֵּין תְּרֵין כְּתִיב**[15] ועל שתי אלה כתוב הפסוק **הַנִּסְתָּרוֹת לַהֲוָיָ׳ אֱלֹקֵינוּ, שֶׁהֵם י״ה** שתי האותיות הראשונות של שם הוי׳ **שֶׁהֵם נִקְרָאִים נִסְתָּרוֹת** כי הן נעלות מכדי לבוא לידי גילוי, **וְהַנִּגְלוֹת ו״ה כו׳**, שתי האותיות האחרונות של שם הוי׳ שיורדות ונמשכות ובאות לידי גילוי **וְכֵן הוּא בְּתִקּוּנֵי זֹהַר בְּמָקוֹם אַחֵר**[16] **דְּחָכְמָה וּבִינָה** שכאמור נרמזות באות י׳ ובאות ה׳ של שם הוי׳ **אִינּוּן נִסְתָּרוֹת בְּמוֹחָא וְלִיבָּא בִּרְחִימוּ וּדְחִילוּ,** הן נסתרות במוח ולב באהבה ויראה, היינו שאותיות אלו קשורות לעבודה הרוחנית הפנימית שבתוך האדם עצמו **ו״ה הֵן נִגְלוֹת** במציאות שמחוץ לאדם והן העבודות של **תּוֹרָה וּמִצְוֹת כו׳, נִמְצָא בְּחִינַת י״ה שַׁיָּיךְ בִּבְחִינַת הַתְּפִלָּה, שֶׁעִיקָּרָהּ אַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִבְּחִינַת י״ה** ענין הרגש שבלב הנמשך מההתבוננות בחכמה ובינה שבמוח **(עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ** ב׳ליקוטי תורה׳ שם**), וְהַיְינוּ, שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא בַּלֵּב** (כלשון הזוהר הנזכר לעיל **נִסְתָּרוֹת כו׳ בְּלִיבָּא), כְּמַאֲמַר**[17] הגמרא על הכתוב בתורה ׳לאהבה את ה׳ אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם׳, **אֵיזוֹהִי עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה, וְעוֹד שֶׁעִיקָּרָהּ** של עבודת התפילה הוא **אַהֲבָה** (כלשון הזוהר **לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא**[18] אין עבודה (גדולה וחשובה) כעבודת האהבה) **וְיִרְאָה, שֶׁבָּאִים** הרגשות של אהבת ה׳ ויראת ה׳ מתעוררים **עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת** בגדולת ה׳ **וּתְלוּיִים בְּאוֹפֶן הַהִתְבּוֹנְנוּת,** ומידת ואופן האהבה והיראה הם בהתאם ולפי אופן ההתבוננות **שֶׁהִיא** ההתבוננות **בְּכָל חַד וְחַד**

---

1 בָּעֲבוֹדָה דִּגְמִילוּת חֲסָדִים וּמִצְוֹת (קָרֵב)
2 וּבָעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה (חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם) נִמְשָׁךְ עִנְיַן
3 הַשָּׁלוֹם.
4 ב) **וְהִנֵּה** בַּדְּרוּשִׁים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל[10] מוּבָא
5 בְּעִנְיָן זֶה הַכָּתוּב[11] וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי
6 הֲוָיָ׳ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי. וְיֵשׁ לְבָאֵר
7 קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים, כִּי גַם בְּפָסוּק זֶה נִרְמְזוּ שְׁלֹשֶׁת
8 הַקָּוִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל. דְּהִנֵּה, מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְכָל
9 בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי הֲוָיָ׳ קָאֵי עַל עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה.
10 וְכַמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה[12],
11 דְּפֵירוּשׁ לִמּוּדֵי הֲוָיָ׳ הוּא שֶׁהֵם מְקַבְּלִים
12 וּמְלוּמָּדִים מִשֵּׁם הֲוָיָ׳. וְהָעִנְיָן, דְּהִנֵּה פֵּירוּשׁ
13 אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳, הַיּוּ״ד הוּא בְּחִינַת
14 חָכְמָה וְהַה׳ בְּחִינַת בִּינָה כו׳[13]. וְהִנֵּה אִיתָא
15 בְּתִקּוּנֵי זֹהַר[14] וְעַל אִלֵּין תְּרֵין כְּתִיב[15] הַנִּסְתָּרוֹת
16 לַהֲוָיָ׳ אֱלֹקֵינוּ, שֶׁהֵם י״ה שֶׁהֵם נִקְרָאִים נִסְתָּרוֹת,
17 וְהַנִּגְלוֹת ו״ה כו׳, וְכֵן הוּא בְּתִקּוּנֵי זֹהַר בְּמָקוֹם
18 אַחֵר[16] דְּחָכְמָה וּבִינָה אִינּוּן נִסְתָּרוֹת בְּמוֹחָא
19 וְלִיבָּא בִּרְחִימוּ וּדְחִילוּ, ו״ה הֵן נִגְלוֹת תּוֹרָה
20 וּמִצְוֹת כו׳, נִמְצָא בְּחִינַת י״ה שַׁיָּיךְ בִּבְחִינַת
21 הַתְּפִלָּה, שֶׁעִיקָּרָהּ אַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁנִּמְשְׁכוּ
22 מִבְּחִינַת י״ה (עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ), וְהַיְינוּ, שֶׁהַתְּפִלָּה
23 הִיא בַּלֵּב (נִסְתָּרוֹת כו׳ בְּלִיבָּא), כְּמַאֲמַר[17] אֵיזוֹהִי
24 עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה, וְעוֹד שֶׁעִיקָּרָהּ אַהֲבָה
25 (לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא[18]) וְיִרְאָה,
26 שֶׁבָּאִים עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת וּתְלוּיִים בְּאוֹפֶן
27 הַהִתְבּוֹנְנוּת, שֶׁהִיא בְּכָל חַד וְחַד לְפוּם מַה

---

10) סה״מ תש״ד ע׳ 66 ואילך. ע׳ 112. ע׳ 139 ואילך. 11) ישעי׳ נד, יג־יד. 12) פ׳ ראה כט, א ואילך. 13) ראה עץ חיים שער ג (שער סדר אצילות למהרח״ו) פ״א. שער מב (שער דרושי אבי״ע) פ״א־ב. תניא אגה״ת פ״ד. 14) בהקדמה (יז, א). 15) נצבים כט, כח. 16) תיקון עשירי (כה, ב). 17) תענית ב, סע״א. רמב״ם ריש הל׳ תפלה. 18) ראה זהר ח״ב נה, ב. ח״ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

לְפוּם מַה דִּמְשַׁעֵר בְּלִיבֵּיהּ[19] בכל אחד ואחד לפי מה שמשער בליבו, היינו לפי היכולת שלו להתבונן ולחוש ולהתפעל, וכדברי הזוהר על הכתוב 'נודע בשערים בעלה' ש'בעלה' הוא הקדוש ברוך הוא, הבעל של כנסת ישראל, והוא 'נודע אתיידע ואתדבק, הוא נעשה ידוע ומתדבקים בו, 'בשערים', לפי מה שמשערים ('בשערים' מלשון השערה) בשכל ובהשגה ולפי השער ('בשערים' מלשון שער) שהאדם, כל אחד לפי השגתו, פותח בלב כדי לקלוט את ההשגה מהמוח (**וְהֲרֵי עִנְיַן הַתְּפִלָּה הוּא בַּלֵּב כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**). **וְכֵיוָן שֶׁשְּׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת** של שם הוי', האותיות יו"ד והה"א הראשונה, **הֵם עִיקַּר שֵׁם הֲוָיָ', מוּבָן, שֶׁעִנְיַן לִמּוּדֵי הֲוָיָ' הוּא עִנְיַן** עבודת **הַתְּפִלָּה. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר וְרַב שְׁלוֹם בָּנַיִךְ קָאֵי** מכוון **עַל קַו הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[20] על פסוק זה 'וכל בניך למודי ה' **אַל תִּקְרֵי בָּנַיִךְ אֶלָּא בּוֹנַיִךְ, שֶׁהֵם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה** (כדברי הגמרא, "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, אל תקרי 'בָּנַיִךְ' אלא 'בונייך'"). **וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר** בהמשך הפסוק **בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי, קָאֵי** מכוון **עַל קַו הַצְּדָקָה וְהַגְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁהֵם כְּלָלוּת עִנְיַן הַמִּצְוֹת** כנזכר לעיל, ונמצא שגם בפסוק זה, 'וכל בניך למודי ה'' מדובר על העבודה שבני ישראל עובדים את ה' בשלושה קוים אלה של תורה, עבודה (תפילה) וגמילות חסדים (מצוות), כמו בפסוק 'פדה בשלום נפשי'. **אָמְנָם, הַחִידּוּשׁ בַּפָּסוּק פָּדָה בְשָׁלוֹם הוּא, שֶׁגַּם** שאפילו **עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּקְרָב (מִצְוֹת) וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּחֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם (תְּפִלָּה) מַמְשִׁיכִים הַשָּׁלוֹם דְּתוֹרָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.**

ג) וּבֵיאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁעִיקַּר הַמִּצְוֹת הוּא בְּבֵירוּר דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁזֶּהוּ מַצָּב שֶׁל מִלְחָמָה וּקְרָב עִם הַדָּבָר הַגַּשְׁמִי. אַךְ הַתְּפִלָּה הִיא חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, כִּי, עִיקַּר עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה אֵינָהּ עִם הָעוֹלָם הַחִיצוֹנִי, אֶלָּא עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁבְּאָדָם עַצְמוֹ. וְעַל פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁכָּל הַמְּשָׁלִים שֶׁבַּתּוֹרָה מְדוּיָּקִים הֵמָּה בְּכָל פְּרָטֵיהֶם, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁכְּבָעִנְיַן הַתְּפִלָּה יֶשְׁנוֹ מֵעֵין עִנְיַן חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם בְּגַשְׁמִיּוּת. דְּהִנֵּה, חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם פֵּירוּשׁוֹ שֶׁעוֹבֵר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מִלְחָמָה, וְחַרְבּוֹ בְּיָדוֹ כְּדֵי לָבוֹא לִמְקוֹם הַמִּלְחָמָה אבל כאן אין הוא נלחם, ולמרות שחרבו בידו אין זו חרב של מלחמה אלא של שלום. **וְכֵן הוּא גַּם בַּתְּפִלָּה, דְּבִשְׁעַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ חֲרֵי הָעֲבוֹדָה עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית הִיא בְּאוֹפֶן דְּשָׁלוֹם, כי בעת התפילה עצמה האדם אכן לא מתעסק ישירות עם דברים גשמיים **אֲבָל זוֹהִי** עבודת התפילה שהיא עבודה רוחנית היא **הַכָּנָה לָעֲבוֹדָה שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה** לאחר התפילה **בִּלְכָתוֹ לַעֲסוֹק בִּדְרָךְ אֶרֶץ** עבודה ומסחר **עִם עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ מַצָּב שֶׁל מִלְחָמָה** כי בעיסוקים אלה יש מגע ישיר עם דברים גשמיים **[וּמַתְחִיל** ה'מצב של מלחמה' **כְּבָר בְּעִנְיַן הָאֲכִילָה,** אפילו לפני היציאה לעבודה ולמסחר **כְּמַאֲמַר**[21] הזוהר

ביאור בדרך אפשר

דִּמְשַׁעֵר בְּלִיבֵּיהּ[19] (וְהֲרֵי עִנְיַן הַתְּפִלָּה הוּא בַּלֵּב כַּנִּזְכָּר לְעֵיל). וְכֵיוָן שֶׁשְּׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הֵם עִיקַּר שֵׁם הֲוָיָ', מוּבָן, שֶׁעִנְיַן לִמּוּדֵי הֲוָיָ' הוּא עִנְיַן הַתְּפִלָּה. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר וְרַב שְׁלוֹם בָּנַיִךְ קָאֵי עַל קַו הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַז"ל[20] אַל תִּקְרֵי בָּנַיִךְ אֶלָּא בּוֹנַיִךְ, שֶׁהֵם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וְהַגְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הַמִּצְוֹות. אָמְנָם, הַחִידּוּשׁ בַּפָּסוּק פָּדָה בְשָׁלוֹם הוּא, שֶׁגַּם עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּקְרָב (מִצְוֹות) וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּחֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם (תְּפִלָּה) מַמְשִׁיכִים הַשָּׁלוֹם דְּתוֹרָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

ג) **וּבֵיאוּר** הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁעִיקַּר הַמִּצְוֹות הוּא בְּבֵירוּר דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁזֶּהוּ מַצָּב שֶׁל מִלְחָמָה וּקְרָב עִם הַדָּבָר הַגַּשְׁמִי. אַךְ הַתְּפִלָּה הִיא חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, כִּי, עִיקַּר עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה אֵינָהּ עִם הָעוֹלָם הַחִיצוֹנִי, אֶלָּא עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁבְּאָדָם עַצְמוֹ. וְעַל פִּי הַיָּדוּעַ שֶׁכָּל הַמְּשָׁלִים שֶׁבַּתּוֹרָה מְדוּיָּקִים הֵמָּה בְּכָל פְּרָטֵיהֶם, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁכְּבָעִנְיַן הַתְּפִלָּה יֶשְׁנוֹ מֵעֵין עִנְיַן חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם בְּגַשְׁמִיּוּת. דְּהִנֵּה, חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם פֵּירוּשׁוֹ שֶׁעוֹבֵר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מִלְחָמָה. וְכֵן וְחַרְבּוֹ בְּיָדוֹ כְּדֵי לָבוֹא לִמְקוֹם הַמִּלְחָמָה. הוּא גַּם בַּתְּפִלָּה, דְּבִשְׁעַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ חֲרֵי הָעֲבוֹדָה עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית הִיא בְּאוֹפֶן דְּשָׁלוֹם, אֲבָל זוֹהִי הַכָּנָה לָעֲבוֹדָה שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה בִּלְכָתוֹ בִּדְרָךְ אֶרֶץ עִם עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ מַצָּב שֶׁל מִלְחָמָה [וּמַתְחִיל כְּבָר בְּעִנְיַן הָאֲכִילָה, שעסק התורה חודר ומשפיע גם בעבודת התפילה וגם בעבודת המצוות עד שגם הם נעשים מתוך שלום, וכפי שממשיך ומבאר עוד.

רסז, א. לקו"ת שלח מב, ג. קונטרס העבודה פ"א. פ"ג ואילך. 19) זח"א קג, ב. הובא בתניא בהקדמה. שם רפמ"ד. 20) ברכות בסופה. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

נַהֲמָא אַפּוּם חַרְבָּא לֵיכוֹל יש לאכול את הלחם על פי (חוד) החרב, והכוונה היא שבאכילה דרושה זהירות יתירה שהדבר לא יגשם את האדם, ואדרבה שהאכילה תהיה באופן כזה ובכוונה כזו שתברר ותעלה את המאכל], **שֶׁגַּם בְּמִלְחָמָה זוֹ** של העיסוק בדברים גשמיים **יִהְיֶה נִיכָּר** באדם **הָרְשִׁימוּ** הרושם **מֵאוֹפֶן עֲבוֹדָתוֹ בַּתְּפִלָּה כוּ׳**, כמבואר בספר התניא לגבי אופן עבודת ה׳ של ה׳בינוני׳ שאמנם לאחר התפילה יצרו חוזר וניעור, אבל בכל זאת, ה׳רשימו׳ מהתפילה נותן לו כוח להתגבר על היצר (וזה לשונו: ״.. כי מהותה ועצמותה של נפש הבהמית שמהקליפה שבחלל השמאלי לא נדחה כלל ממקומו בבינוני אחר התפילה, שאין רשפי אש אהבת ה׳ בהתגלות לבו בחלל הימני כי־אם תוכו רצוף אהבה מסותרת שהיא אהבה הטבעית שבנפש האלהית כמ״ש לקמן ואזי יכול להיות סכלות הכסיל הרע בהתגלות לבו בחלל השמאלי להתאוות תאוה לכל ענייני גשמיות עולם הזה... רק שלזה מועיל הרשימו במוחין ויראת ה׳ ואהבתו המסותרת בחלל הימני להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאוה תאוה שלא להיות לו שליטה וממשלה בעיר להוציא תאותו מכח אל הפועל״). **וּלְמַעְלָה מִזֶּה** עבודת ה׳ בדרגה נעלית יותר מעבודת התפילה **הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, עִנְיַן הַשָּׁלוֹם** ללא מלחמה כלל, אפילו לא ׳חרב של שלום׳. **וְאָמְנָם, כַּאֲשֶׁר לִימּוּד הַתּוֹרָה הוּא בְּאוֹפֶן דְּתוֹרָתוֹ אוּמָּנוּתוֹ**[22], העיסוק העיקרי והמרכזי שלו **שֶׁכָּל מְציאוּתוֹ הִיא מְציאוּת שֶׁל עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֲזַי גַּם עֲבוֹדָתוֹ בַּתְּפִלָּה** שבדרך היא ׳חרב של שלום׳ **וְגַם עִסְקוֹ עִם הָעוֹלָם** שבדרך כלל הוא בדרך של ׳מלחמה׳, **שֶׁבִּכְלָלוּת הוּא עִנְיַן קִיּוּם הַמִּצְוּוֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, הֲרֵי הֵם מִתּוֹךְ שָׁלוֹם, כְּפִי שֶׁהוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה.**

ביאור בדרך אפשר

ד) אָמְנָם בְּעִנְיַן הַשָּׁלוֹם עַצְמוֹ יֵשׁ גַּם כֵּן כַּמָּה מַדְרֵיגוֹת ויש ענין של שלום שנעלה עוד יותר מענין השלום כפי שהוא בתורה, כפי שממשיך ומבאר. **וּבְהַקְדִּים, שֶׁבַּדְּרוּשִׁים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[12] על הכתוב ׳וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך׳ **מוּבָן שֶׁבִּכְלָלוּת עִנְיַן הַשָּׁלוֹם הוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה** כמובא בסעיפים הקודמים. **אָמְנָם בְּדְרוּשׁ** מאמר חסידות של **אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי דִּבּוּר הַמַּתְחִיל** הפותח בפסוק **פָּדָה בְשָׁלוֹם**[23] **מְבוֹאָר שֶׁמַּה שֶׁאָמַר דָּוִד פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי [אַף שֶׁעֲבוֹדָתוֹ** של דוד המלך **הָיְתָה בְּדֶרֶךְ מִלְחָמָה, וְעַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה** לדוד המלך **דָּם לָרֹב שָׁפַכְתָּ**[24], **וְלָכֵן לֹא תִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי, אֶלָּא בֵּן נוֹלַד לְךָ גוֹ׳ שְׁלֹמֹה יִהְיֶה שְׁמוֹ, וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו הוּא יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי**[25] ואם כן לכאורה דוד המלך לא שייך לענין השלום, אבל מה שאמר דוד ׳פדה בשלום׳], **הֲרֵי זֶה קָאֵי** מכוון **עַל (דָּוִד כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, דְּהַיְינוּ)** דָּוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא, **כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[26] **וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם,** והכונה למלך המשיח שהוא מבית דוד **וְעָלָיו** על דוד המלך **נֶאֱמַר**[27] בנוסח קידוש לבנה **דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם, וְדַוְקָא בַּמָּשִׁיחַ יִהְיֶה אֲמִיתִּית עִנְיַן הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי עָלָיו** על מלך המשיח **נֶאֱמַר**[28] **וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם** ולא רק שהגוים לא יילחמו בבני ישראל אלא יתבטלו למלך המשיח, **וְאָז יְקוּיַּים הַיְעוּד וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ**[29], שאומות העולם יסייעו לבני ישראל **וְעַד שֶׁאָז** בימות המשיח **אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם הְוָיָ׳ לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד**[30] וכל אומות העולם ביחד יעבדו את ה׳.

---

21) זח״ג קפח, ב. 22) שבת יא, א. 23) שערי תשובה ח״א נה, ד ואילך. 24) דברי הימים־א כב, ח. 25) שם, ט־יו״ד. 26) יחזקאל לז, כד־כה. 27) ברכת קידוש לבנה (ר״ה כה, א). 28) ישעי׳ ב, ב. 29) ישעי׳ מט, כג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וּנְקוּדַת הַבֵּיאוּר בִּדְרוּשׁ אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי[23] המבאר שענין השלום יהיה במלך המשיח **הִיא, שֶׁאֲמִיתִּית עִנְיַן הַפְּדִיָּה בְּשָׁלוֹם יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא דַּוְקָא, כֵּיוָן שֶׁאָז יִהְיֶה גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת עַתִּיק**[31] באותו הזמן יהיה גילוי אלוקות בעולם ודרגת העומק והפנימיות של בחינת 'עתיק יומין', העומק והפנימיות של בחינת 'כתר עליון' שלמעלה מעשר הספירות, תאיר בגילוי.

וְיֵשׁ לְהָבִיא דּוּגְמָא לַדָּבָר בִּדְרוּשֵׁי יְצִיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם סוּף (שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ גַּם לַגְּאוּלָה דְּפָדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי דִי"ט כִּסְלֵו, כַּמּוּבָן מֵהַמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ[32] שבספר התניא **שֶׁכָּל גְּאוּלָּה פְּרָטִית שַׁיֶּיכֶת לַגְּאוּלָה הַכְּלָלִית, וְכָל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר גְּאוּלַּת נָשִׁיא בְּיִשְׂרָאֵל,** כגאולת י"ט כסלו שהיא גאולת אדמו"ר הזקן ממאסר **וּבִפְרָט גְּאוּלָה הַשַּׁיֶּיכֶת לְעִנְיַן הַפָּצַת הַמַּעְיְנוֹת חוּצָה,** כמסופר שהמאסר של אדמו"ר הזקן היה בגלל קטרוג למעלה על דרכו להפיץ את מעינות החסידות חוצה **שֶׁבָּזֶה תְּלוּיָה הַגְּאוּלָה הַכְּלָלִית, כְּמַאֲמַר**[33] מלך המשיח לבעל־שם־טוב על שאלת הבעל־שם־טוב (בעת 'עליית נשמה') **אֵימָתַי קָאָתֵי מָר** מתי יבוא אדוני, היינו מתי יבוא משיח, והמענה היה **לְכִשֶׁיָּפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ** תורת החסידות שגילה הבעל־שם־טוב ויתפשטו **חוּצָה** ואם כן, יש קשר בין הגאולה של אדמו"ר הזקן בי"ט כסלו לגאולה של יציאת מצרים וקריעת ים סוף).

וממשיך ומבאר את הדוגמה שמצינו לענין הדרגות הנעלות בענין ה'שלום' שיהיו לעתיד לבוא (שלמעלה אפילו מענין השלום בתורה) בענין יציאת מצרים וקריעת ים סוף **דְּהִנֵּה, בִּדְרוּשֵׁי אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן**[34] **מְבוֹאָר,**

1 כֻּלָּם בְּשֵׁם הֲוָיָ' לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד[30]. וּנְקוּדַת
2 הַבֵּיאוּר בִּדְרוּשׁ אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי[23] הִיא,
3 שֶׁאֲמִיתִּית עִנְיַן הַפְּדִיָּה בְשָׁלוֹם יִהְיֶה לֶעָתִיד
4 לָבוֹא דַּוְקָא, כֵּיוָן שֶׁאָז יִהְיֶה גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת
5 עַתִּיק[31].
6 וְיֵשׁ לְהָבִיא דּוּגְמָא לַדָּבָר בִּדְרוּשֵׁי יְצִיאַת
7 מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם סוּף (שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ
8 גַּם לַגְּאוּלָה דְּפָדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי דִי"ט כִּסְלֵו,
9 כַּמּוּבָן מֵהַמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ[32] שֶׁכָּל גְּאוּלָה
10 פְּרָטִית שַׁיֶּיכֶת לַגְּאוּלָה הַכְּלָלִית, וְכָל שֶׁכֵּן וְקַל
11 וָחֹמֶר גְּאוּלַּת נָשִׁיא בְּיִשְׂרָאֵל, וּבִפְרָט גְּאוּלָה
12 הַשַּׁיֶּיכֶת לְעִנְיַן הַפָּצַת הַמַּעְיְנוֹת חוּצָה, שֶׁבָּזֶה
13 תְּלוּיָה הַגְּאוּלָה הַכְּלָלִית, כְּמַאֲמַר[33] אֵימָתַי קָאָתֵי
14 מָר לְכְשֶׁיָּפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה). דְּהִנֵּה, בִּדְרוּשֵׁי
15 אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן[34] מְבוֹאָר, שֶׁיַּם סוּף הַיְינוּ מַלְכוּת
16 דַּאֲצִילוּת, וּקְרִיעַת יַם סוּף הוּא עִנְיַן בִּיטּוּל
17 הַמְּחִיצָה שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה,
18 וְלֶעָתִיד לָבוֹא דִּכְתִיב[35] וְהֵנִיף יָדוֹ עַל הַנָּהָר,
19 דְּנָהָר הַיְינוּ בִּינָה, אָזַי יִהְיֶה גַּם בִּיטּוּל הַפְּרָסָא
20 הַמַּפְסֶקֶת בֵּין סְפִירַת הַבִּינָה לְהַסְּפִירוֹת שֶׁלְּמַטָּה
21 מִמֶּנָּה. אָמְנָם בִּדְרוּשֵׁי אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי[36]
22 מְבוֹאָר הָעִנְיָן בְּמַדְרֵיגוֹת עֶלְיוֹנוֹת יוֹתֵר, שֶׁיַּם סוּף
23 קָאֵי עַל מַלְכוּת דְּעַתִּיק, וּקְרִיעַת יַם סוּף הַיְינוּ
24 בְּקִיעַת הַפְּרָסָא שֶׁבְּמַלְכוּת דְּעַתִּיק, וּלְמַעְלָה מִזֶּה,
25 בְּמַלְכוּת דְּאֵין סוֹף, וּלְמַעְלָה מִזֶּה, בְּמַלְכוּת דְּאֵין
26 סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, וְעִנְיַן בְּקִיעַת הַנָּהָר
27 דְּלֶעָתִיד לָבוֹא יִהְיֶה בִּבְחִינַת הַבִּינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם
28 מִמַּלְכוּת דְּאֵין סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁיַּם סוּף הַיְינוּ מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, ספירת המלכות של עולם האצילות (העולם הראשון והנעלה מארבעת העולמות הכלליים של 'סדר השתלשלות' אצילות־בריאה־יצירה־עשיה) **וּקְרִיעַת יַם סוּף הוּא עִנְיַן בִּיטּוּל הַמְּחִיצָה שֶׁבֵּין אֲצִילוּת** שהוא עולם נעלה ביותר וכולו אלוקות, מבלי מציאות שאיננה בטלה לאלוקות בביטול מוחלט **לִבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה** שבהם יש, בכל אחד לפי ענינו, נתינת מקום לנבראים שהם 'יש' בפני עצמו, **וְלֶעָתִיד לָבוֹא דִּכְתִיב**[35] שכתוב בנבואת ישעיה **וְהֵנִיף** הקדוש ברוך הוא **יָדוֹ עַל הַנָּהָר** 'והכהו לשבעה נחלים', **דְּנָהָר** שענינו התפשטות זרם המים לאורך ולרוחב (כמו שכתוב בתורה 'מרחובות הנהר') **הַיְינוּ בִּינָה** שהיא הסתעפות והתרחבות של נקודת החכמה לאורך ולרוחב, **אָזַי יִהְיֶה גַּם בִּיטּוּל הַפְּרָסָא** המחיצה (על הפסוק "והבדילה הפרוכת לכם" תרגם אונקלוס "פרוכת" — "פרסא") **הַמַּפְסֶקֶת** וגורמת צמצום של ההשפעה **בֵּין סְפִירַת הַבִּינָה לְהַסְּפִירוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנָּה** וכשהמחיצה מתבטלת יש הארה גדולה ביותר שאינה מצומצמת.

אָמְנָם בִּדְרוּשֵׁי אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי[36] **מְבוֹאָר הָעִנְיָן** של קריעת ים סוף **בְּמַדְרֵיגוֹת עֶלְיוֹנוֹת יוֹתֵר, שֶׁיַּם סוּף קָאֵי** מכוון **עַל מַלְכוּת דְּעַתִּיק,** ספירת המלכות כפי שהיא בבחינת 'עתיק יומין' (העומק והפנימיות של מדריגת כתר עליון) שלמעלה מעשר הספירות) **וּקְרִיעַת יַם סוּף הַיְינוּ בְּקִיעַת הַפְּרָסָא** היינו שהאור האלוקי 'בקע' את הצמצום והמסך המבדיל **שֶׁבְּמַלְכוּת דְּעַתִּיק, וּלְמַעְלָה מִזֶּה, בְּמַלְכוּת דְּאֵין סוֹף, וּלְמַעְלָה מִזֶּה, בְּמַלְכוּת דְּאֵין סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם,** והאיר והתגלה למרות כל ה'פרסאות' והמסכים **וְעִנְיַן בְּקִיעַת הַנָּהָר דְּלֶעָתִיד לָבוֹא יִהְיֶה בִּבְחִינַת הַבִּינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִמַּלְכוּת דְּאֵין סוֹף**

---

30) צפני' ג, ט. 31) ראה פע"ח שער הק"ש רפט"ו. לקו"ת שה"ש בסופו. ובכ"מ. 32) סימן ד. 33) אגה"ק דהבעש"ט — כש"ט בתחלתו, ובכ"מ. 34) ראה לקו"ת צו טז, ד ואילך. 35) ישעי' יא, טו. 36) ראה שער האמונה פי"ז. פס"ז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם שיהיה גילוי של אור אלוקי גם מבחינה זו של ה׳בינה׳ שמקומה בסדר המדריגות הוא למעלה מבחינת המלכות (שהיא הספירה האחרונה), ונמצא שגילוי האלוקות בבקיעת הנהר לעתיד־לבוא, תהיה גילוי אלוקות יותר נעלה מהגילוי של קריעת ים סוף, גם כפי שענין הגילוי של קריעת ים סוף מבואר במאמרי אדמו״ר האמצעי שהוא ׳במדריגות עליונות יותר׳ מהמבואר במאמרי אדמו״ר הזקן, כנזכר לעיל.

ה) וְהִנֵּה בִּדְרוּשׁ אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי הַנִּזְכָּר לְעֵיל[37] דיבור המתחיל ׳פדה בשלום׳ **מְבֹאָר גַּם מַהוּ עִנְיַן הַשָּׁלוֹם הָאֲמִיתִּי** שעל כך נאמר ׳פדה בשלום׳ **(וְכֵן עִנְיַן הַקֶּרֶב וְחֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם** שהם שני האופנים הנוספים של עבודת הבירורים, כנזכר לעיל) **כְּפִי שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת ה׳ של הָאָדָם, כְּדַרְכּוֹ בַּקּוֹדֶשׁ** של אדמו״ר האמצעי לבאר את הענינים גם בעבודת האדם.

וּמְבֹאָר, שֶׁעִיקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא בִּקְרִיאַת שְׁמַע, כַּנּוֹדָע, וּבָזֶה גּוּפָא בענין קריאת שמע עצמו **יֵשׁ שְׁנֵי אֲפָנִים כְּלָלִיִּים, הָאֶחָד, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וְהַשֵּׁנִי, בְּכָל מְאֹדֶךָ**[38] כלשון הכתוב בקריאת שמע. **וְיֵשׁ לְבָאֵר כַּוָּנָתוֹ** של אדמו״ר האמצעי בדבריו אלה **(אַף שֶׁאֵינוֹ מְפוֹרָשׁ בְּהַדְּרוּשׁ), דְּעִנְיַן בְּכָל לְבָבְךָ הוּא בְּחִינַת עֲבוֹדַת הַמִּלְחָמָה (בְּדַקּוּת** במובן הדק והעדין של המושג ׳מלחמה׳), **דִּבְכָל לְבָבְךָ הַיְינוּ בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ**[39], כדברי הגמרא ״בכל לבבך, בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע״, **דְּבִשְׁבִיל לְנַצֵּחַ אֶת הַיֵּצֶר הַשֵּׁנִי** היצר הלא טוב **צָרִיךְ לִטְעוֹן נֶגֶד הַיֵּצֶר הָרָע וּלְהַסְבִּיר לְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** עניני אלוקות **וְכוּ׳** ולפעול שגם הנפש הבהמית והיצר הרע יגיעו למצב של ׳ואהבת את ה׳ אלקיך׳ כמו הנפש האלוקית והיצר הטוב. **וְעִנְיַן בְּכָל נַפְשְׁךָ הַיְינוּ עִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ, אֲפִילּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ**[39], כדברי הגמרא **אֲבָל מִכָּל מָקוֹם** למרות שמדובר במסירות נפש, **הֲרֵי זֶה עִנְיַן חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, כַּמְבוֹאָר שָׁם** במאמר של אדמו״ר האמצעי, **שֶׁבְּעִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ יֵשׁ שְׁנֵי אֲפָנִים, הָאֶחָד, שֶׁנֶּפֶשׁ הוּא מִלְּשׁוֹן רָצוֹן, כְּמוֹ אֵין נַפְשִׁי אֶל הָעָם הַזֶּה**[40], כלשון הכתוב בירמיה, ופירושו אין רצוני, ולפי זה מסירות נפש אין הכוונה שמוסר את נפשו, את חייו, כפשוטו, אלא **הַיְינוּ שֶׁמּוֹסֵר אֶת כָּל רְצוֹנוֹתָיו** שמוותר על הרצונות האישיים שלו למען הרצון העליון. **וּמּוּבָן שֶׁאֵין זֶה** מסירות נפש באופן של מסירות הרצון **עִנְיָן שֶׁל שָׁלוֹם מַמָּשׁ, כִּי יֵשׁ עֲדַיִין מְציאוּת שֶׁל מְנַגֵּד, אֶלָּא שֶׁמְּבַטֵּל רְצוֹנוֹ, וְלָכֵן הֲרֵי זֶה רַק חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם** ולא שלום ממש, כי אמנם המתנגד מוותר על רצונו, אבל עדיין יש מציאות של מנגד. **אָמְנָם הָאוֹפֶן הַשֵּׁנִי בְּמְסִירַת נֶפֶשׁ הוּא עִנְיַן בְּכָל מְאֹדֶךָ, שֶׁמּוֹסֵר** ומבטל לגמרי **אֶת עֶצֶם נַפְשׁוֹ, הַיְינוּ שֶׁמְּבַטֵּל אֶת כָּל מְצִיאוּתוֹ, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר בּוֹ שׁוּם מְצִיאוּת** משלו **כְּלָל** כי לא הרצונות שלו מתבטלים אלא גם עצם מציאותו מתבטלת. **וּבְדַרְגָּא זוֹ** של מסירות נפש, מסירות עצם הנפש, שהיא העבודה של ׳ואהבת את ה׳ אלקיך... בכל מאדך׳ **אֵין עִנְיָן שֶׁל מְנַגֵּד כְּלָל, וְאֵין עִנְיָן שֶׁל צַעַר וְחֶרֶב** מצד המנגד **כְּלָל, כֵּיוָן שֶׁבָּטְלָה לְגַמְרֵי מְציאוּת הַמְּנַגֵּד, וְזֶהוּ אֲמִיתִּית הָעִנְיָן דְּפָדָה בְּשָׁלוֹם** שאין כלל מציאות של מנגד. **וְשׁוֹרֶשׁ עֲבוֹדָה זוֹ** של ׳בכל מאדך׳ **הוּא בִּבְחִינַת יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ,** הדרגה הכי עמוקה והכי פנימית שבנשמה שקשורה בעצם הנפש (שיש בה חמש דרגות, מלמטה למעלה נפש־רוח־נשמה־חיה־יחידה) **כַּמְבוֹאָר שָׁם. וְאַף שֶׁנִּתְבָּאֵר**

ביאור בדרך אפשר

ה) **וְהִנֵּה** בִּדְרוּשׁ אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי הַנִּזְכָּר לְעֵיל[37] מְבֹאָר גַּם מַהוּ עִנְיַן הַשָּׁלוֹם הָאֲמִיתִּי (וְכֵן עִנְיַן הַקֶּרֶב וְחֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם) כְּפִי שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, כְּדַרְכּוֹ בַּקּוֹדֶשׁ. וּמְבֹאָר, שֶׁעִיקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא בִּקְרִיאַת שְׁמַע, כַּנּוֹדָע, וּבָזֶה גּוּפָא יֵשׁ שְׁנֵי אֲפָנִים כְּלָלִיִּים, הָאֶחָד, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וְהַשֵּׁנִי, בְּכָל מְאֹדֶךָ[38]. וְיֵשׁ לְבָאֵר כַּוָּנָתוֹ (אַף שֶׁאֵינוֹ מְפוֹרָשׁ בְּהַדְּרוּשׁ), דְּעִנְיַן בְּכָל לְבָבְךָ הוּא בְּחִינַת עֲבוֹדַת הַמִּלְחָמָה (בְּדַקּוּת), דִּבְכָל לְבָבְךָ הַיְינוּ בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ[39], דְּבִשְׁבִיל לְנַצֵּחַ אֶת הַיֵּצֶר הַשֵּׁנִי צָרִיךְ לִטְעוֹן נֶגֶד הַיֵּצֶר הָרָע וּלְהַסְבִּיר לְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְכוּ׳. וְעִנְיַן בְּכָל נַפְשְׁךָ הַיְינוּ עִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ, אֲפִילּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ[39], אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי זֶה עִנְיַן חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, כַּמְבוֹאָר שָׁם, שֶׁבְּעִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ יֵשׁ שְׁנֵי אֲפָנִים, הָאֶחָד, שֶׁנֶּפֶשׁ הוּא מִלְּשׁוֹן רָצוֹן, כְּמוֹ אֵין נַפְשִׁי אֶל הָעָם הַזֶּה[40], הַיְינוּ שֶׁמּוֹסֵר אֶת כָּל רְצוֹנוֹתָיו. וּמּוּבָן שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל שָׁלוֹם מַמָּשׁ, כִּי יֵשׁ עֲדַיִין מְציאוּת שֶׁל מְנַגֵּד, אֶלָּא שֶׁמְּבַטֵּל רְצוֹנוֹ, וְלָכֵן הֲרֵי זֶה רַק חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם. אָמְנָם הָאוֹפֶן הַשֵּׁנִי בְּמְסִירַת נֶפֶשׁ הוּא עִנְיַן בְּכָל מְאֹדֶךָ, שֶׁמּוֹסֵר אֶת עֶצֶם נַפְשׁוֹ, הַיְינוּ שֶׁמְּבַטֵּל אֶת כָּל מְצִיאוּתוֹ, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר בּוֹ שׁוּם מְצִיאוּת כְּלָל. וּבְדַרְגָּא זוֹ אֵין עִנְיָן שֶׁל מְנַגֵּד כְּלָל, וְאֵין עִנְיָן שֶׁל צַעַר וְחֶרֶב כְּלָל, כֵּיוָן שֶׁבָּטְלָה לְגַמְרֵי מְציאוּת הַמְּנַגֵּד, וְזֶהוּ אֲמִיתִּית הָעִנְיָן דְּפָדָה בְּשָׁלוֹם. וְשׁוֹרֶשׁ עֲבוֹדָה זוֹ הוּא בִּבְחִינַת יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, כַּמְבוֹאָר שָׁם. וְאַף

37) שערי תשובה שם נא, ג ואילך. 38) ואתחנן ו, ה. 39) ברכות נד, א. ספרי ופרש״י עה״פ. 40) ירמי׳ טו, א. וראה תורת מנחם ח״ב ע׳ 72 הערה 35. וש״נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

לְעֵיל שֶׁאֲמִיתִּית עִנְיַן פָּדָה בְשָׁלוֹם יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר[41] הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, דִּמְאֹד הוּא עִנְיַן בְּכָל מְאֹדֶךָ, ולפי זה, המסירות־נפש של ׳בכל מאדך׳ תהיה רק לעתיד לבוא **מִכָּל מָקוֹם,** למעשה עבודה זו שייכת (במובן מסוים) גם בזמן הזה, כי **מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל מְאֹדֶךָ,** שפירושו **מְאֹד שֶׁלְּךָ[42], דְּקָאֵי** שמכוון **עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, מוּבָן שֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** מישראל, ללא הבדל מהו מעמדו ומצבו הרוחני **הַכֹּחַ לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵיגָה זוֹ** של מסירות נפש וביטול מוחלט של מציאותו לאלוקות, באופן של ׳בכל מאדך׳.

וכמבואר בענין ׳בכל מאדך, מאד שלך׳ ב׳תורה אור׳ לאדמו"ר הזקן: "... משל האש שהמדליק נר מנר אינו מחסר בנר הראשון ולכן אין לו קץ. מה שאין כן במים שנעשה חסרון כו׳ על כן יהיו כלים לגמרי בריבוי המשכות, מה שאין כן האש אינו כלה על ידי ריבוי הדלקות ממנו לפי שאין נעשה שום חסרון בו כלל רק על דרך הארה. והנה על פי משל זה באש הגשמי דאף על פי שהוא בעל גבול ממש מכל־מקום יהיה ממנו המשכה בלי גבול, כמו כן יובן הנמשל בענין אהבה דבכל מאדך. דפירוש מאד היינו בלי גבול למעלה מהגבלת כלי הנפש. והנה ודאי מובן לכל, דאין רצונו לומר שהיא אהבה ויראה שבלי גבול וקץ ממש, כי איך שייך זה שבאדם יהיה אהבה ויראה שבלי גבול ממש. אלא הכוונה שהיא יותר מהגבלת הכלי השכל ומדות שבאדם.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁאֲמִיתִּית עִנְיַן פָּדָה בְשָׁלוֹם יִהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר[41] הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, דִּמְאֹד הוּא עִנְיַן בְּכָל מְאֹדֶךָ, מִכָּל מָקוֹם, מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל מְאֹדֶךָ, מְאֹד שֶׁלְּךָ[42], דְּקָאֵי עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, מוּבָן שֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד הַכֹּחַ לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵיגָה זוֹ.

ו) **וְיִהְי** רָצוֹן שֶׁבְּקָרוֹב יְקוּיִים אֲמִיתִּית עִנְיַן הַפְּדִיָּה בְשָׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי כָּלוּ כָּל הַקְּצִין[43], וְהַקָּבָ"ה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה לְמַעֲשֶׂה טוֹב כו׳ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יַכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ[44], וְאָז יְקוּיַים מַה שֶּׁכָּתוּב[45] וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ, וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם, אֲפִילוּ חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם, וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת[46], בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

אהבה ויראה זו בתוכן כי־אם היא יתיר יותר מכלים אלו ולכן נקרא בכל מאדך, מאד שלך, פירוש לגבי כלי שלך נקרא אהבה רבה זו מאד ובלי גבול אבל באמת היא בגבול. ואף על פי כן, כיון שלגבי האדם היא בחינת בכל מאדך ובחינת בחילא יתיר, לכן על ידי זה ממשיך ממש אור־אין־סוף ברוך־הוא שלמעלה מהצמצום שהוא הבלי־גבול אמיתי. נמצא עם היות אהבה רבה זו מצד עצם בעלת גבול, מכל מקום, להיותה יותר מגבול וכלי של הנפש, על כן פועלת המשכה מבחינת בלי גבול ממש דהיינו אור אין סוף ממש".

ו) **וְיִהְי רָצוֹן שֶׁבְּקָרוֹב יְקוּיַים אֲמִיתִּית עִנְיַן הַפְּדִיָּה בְשָׁלוֹם,** בשלום ללא מלחמה כלל וגם ללא חרב של שלום **שֶׁהֲרֵי כָּלוּ כָּל הַקְּצִין[43]** כל הזמנים שנאמרו על קץ הגלות כבר עברו, **וְהַקָּבָ"ה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה לְמַעֲשֶׂה טוֹב כו׳ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** מעשה טוב אחד **יַכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ[44]** (כדברי הרמב"ם: "... צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב... עשה מצוה אחת, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה..."), **וְאָז** כשתבוא הגאולה בפועל **יְקוּיַים מַה שֶּׁכָּתוּב[45]** בתורה **וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ, וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם, אֲפִילוּ חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם, וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת[46],** בקומה זקופה **בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.**

---

41) ישעי׳ נב, יג. וראה אוה"ת נ"ך עה"פ (ע׳ רסה ואילך). ד"ה הנה ישכיל עבדי תשי"ז (סה"מ תשי"ז ע׳ רו ואילך). 42) ראה תו"א מקץ לט, ג ואילך. ובכ"מ. 43) סנהדרין צז, ב. 44) ראה רמב"ם הל׳ תשובה פ"ג ה"ד. 45) בחוקותי כו, ו. 46) שם, יב־יג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התוועדויות

בס"ד. שיחת אור ליום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, ה'תשל"ד.

בלתי מוגה

א. הכל יודעים שהתוועדות זו שמתקיימת באמצע השבוע היא בקשר לי"ט כסלו, שמתחיל הלילה.

ובכן: ענינו של י"ט כסלו הוא – שבו השתחרר רבינו הזקן ממאסרו, שהי' (לא ענין פרטי של איש פרטי, אלא) ענין כללי שנוגע לכל כלל ישראל, כיון שהי' קשור עם הפצת תורת החסידות, שמאירה גם את תורת הנגלה מתוך גישה מיוחדת.

וכפי שביאר רבינו הזקן (בכ"מ וכמ"פ) שהכוונה בתורת החסידות – שתהי' שייכת לא רק לחלק מסויים של עם ישראל, אלא כמו כל התורה, ששייכת ונעשית חלק מ"חיינו ואורך ימינו"[1] של כל אחד מישראל במשך כל הדורות[2].

וכמדובר כמ"פ אודות עשרת הדברות שניתנו במ"ת [שכיון שכוללים את כל התורה כולה (כדאיתא בזהר ומרומז גם בגמרא[3]), אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש במשך כל הדורות עד לדורות האחרונים, הרי מובן, שמסגנון הלשון דעשה"ד יכולים לידע גם בנוגע לכל חלקי התורה, כולל גם חידושו של תלמיד ותיק בסוף כל הדורות], שאע"פ שנאמרו לכל עם ישראל שהיו במעמד הר סיני (כולל גם כל נשמות ישראל שבכל הדורות, כדאיתא בפרקי דר"א[4] שכולם היו במעמד הר סיני), אעפ"כ נאמרו בלשון יחיד דוקא: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך גו'"[5], "אלקיך" (ולא אלקיכם) ו"הוצאתיך" (ולא הוצאתי אתכם), לשון יחיד, כדי שכל אחד ידע שהתורה כולה (עד לכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש) ניתנה לכל יחיד[6].

ועאכו"כ בנוגע לאור חדש ודרך חדשה בתורה שלמדו עד אז – אור ודרך החסידות – הרי זה בודאי שייך ונוגע (וסוכ"ס יגיע) לכל אחד מישראל, כיון שזהו חלק בתורה שניתן במ"ת לכלל ישראל עד סוף כל הדורות.

וכיון שענין המאסר הי' קשור עם אפשרות של הפרעה להפצת תורת החסידות, וע"י הגאולה התחיל הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה" (כמבואר בשיחה הידועה שכבר נדפסה[7]) – הרי מובן שהן המאסר והן הגאולה שייכים לכל בנ"י, ובלשון הידוע[8]: "לא אותי בלבד גאל הקב"ה", אלא זוהי גאולה של כל אחד מישראל וכל בנ"י,

ואפילו אלו שלעת־עתה אינם לומדים עדיין תורת החסידות (מאיזה סיבה שתהי'), גם להם נוגע הדבר, כי, כל בנ"י, מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך" ו"שואב מימיך"[9], הם "קומה אחת שלימה" (כפי שמבאר רבינו הזקן[10], בעל השמחה והגאולה), ומזה מובן, שענין שנוגע לחלק מה"קומה", נוגע גם לשאר החלקים, כיון שדוקא ע"י כל החלקים נעשית ה"קומה שלימה"; וכן מובן, שענין שמחי' חלק

1) נוסח תפלת ערבית – ע"פ לשון הכתוב ס"פ נצבים.
2) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 72. תש"ב ע' 159. תש"ד ע' 93. ע' 163. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ח ע' תרי. ח"י ע' דש. תורת מנחם – התוועדויות חל"ד ע' 280. ועוד.
3) ראה הנסמן בתורה שלמה יתרו מילואים ע' רג־ד.
4) פמ"א.
5) יתרו כ, ב.
6) ראה יל"ש עה"פ (רמז רפו). ועוד.
7) שיחת י"ט כסלו תרס"ח (סה"ש תורת שלום ס"ע 112 ואילך).
8) אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ב ע' פ. וש"נ.
9) ר"פ נצבים.
10) לקו"ת ר"פ נצבים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מה"קומה", חייב להגיע לכל שאר חלקי ה"קומה" – אם מיד, בבת אחת, או לאחרי קצת זמן (מאיזה סיבה שתהי'),

וכפי שאכן רואים גם בפועל, שמזמן לזמן מתפשטת הידיעה אודות תורת החסידות וכן לימוד תורת החסידות.

ב. ולכן, בבוא יום י"ט כסלו בכל שנה ושנה, שאז חוזרים ונזכרים המאורעות הקשורים עם יום זה, באופן שהתורה קוראת בשם "זכרון": "נזכרים ונעשים"[11], שהזכרון נמשך ובא במעשה בפועל, ש"הוא העיקר"[12] – הרי מובן, שכדי שהמעשה בפועל יהי' בשלימות ובכל ה"שטורעם", ניתוסף סיוע גדול עי"ז שהזכרון ("נזכרים") הוא מתוך חיות, ובמעמד כמה מישראל שמתאספים יחדיו כדי להזכר ולחיות מחדש ענין זה; ואז נמשך הזכרון במעשה – שבמשך כל השנה שלאח"ז יהי' לימוד התורה בחיות כו',

ובאופן שאהבת התורה קשורה עם אהבת ה' ואהבת ישראל, והיינו, שגם אהבת ישראל – לכל אחד מישראל באיזה מקום שנמצא, אע"פ שלעת־עתה לא ראה אותו מעולם[13], והוא רחוק ממנו בריחוק מקום גשמי וגם בריחוק מקום רוחני, כיון ששניהם חלקים מ"קומה אחת שלימה" – תהי' בכל השלימות וה"שטורעם" כמו אהבת התורה ואהבת ה', כידוע[14] בענין השייכות של ג' האהבות.

ואז ישנם ג' הקוין שעליהם העולם עומד – בדוגמת ג' הקוין "תורה עבודה וגמילות חסדים" שנזכרו במשנה[15]: אהבת התורה – קו התורה, אהבת ה' – ע"י ענין התפלה, ואהבת ישראל – ע"י גמילות חסדים, שכוללת כל המצוות כולם (כמבואר בספרי מוסר ועוד יותר בספרי חסידות[16]).

ועי"ז ש"מרעישים" בי"ט כסלו אודות ה"נזכרים" – אזי נמשך ה"נעשים" בכל ה"שטורעם".

ג. וכל ענינים אלו נעשים מתוך שלום – כמ"ש רבינו הזקן באגרתו[17]: "כשקריתי בס' תהלים בפסוק[18] פדה בשלום נפשי, קודם שהתחלתי פסוק שלאחריו, יצאתי בשלום",

ובלשון הגמרא[19] (שנתפרש גם ע"י בעל השמחה בלקוטי תורה[20]) "שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה": "שלום בפמליא של מעלה" – גם בין שרי כל אומות העולם עם הקב"ה שהוא ה"שר", כביכול, של עם ישראל; ושלום "בפמליא של מטה" – גם בין נפש האלקית ונפש הבהמית.

ובזה נכלל גם קיום היעוד[21] "ונתתי שלום בארץ" – בכל מקום שנמצאים יהודים, ועאכו"כ בארץ הקודש, וכהמשך הכתוב: "וחרב לא תעבור בארצכם", "אפילו חרב של שלום" (כפי שמביא רש"י דרשת חז"ל[22]),

ועד לקיום היעוד[23] "ואולך אתכם קוממיות" – שגם בחושך כפול ומכופל שבימי הגלות האחרונים הולכים בנ"י "בקומה זקופה"[24], מבלי להתפעל מאף אחד מלבד מהקב"ה בעצמו; ועי"ז – "ואולך אתכם קוממיות" כש"אתי מר דא מלכא משיחא" ויוליכנו קוממיות לארצנו, ובקרוב ממש.

* * *

ד. בנוגע לפרשת המאסר (הסיבות שגרמו לכך), שכבר נרשמה וידועה כו', הנה אע"פ שיש בזה כמה פרטים, הרי מובן, שפרט שקשור בהשגחה פרטית עם רבינו הזקן בעל המאסר והגאולה בעצמו (כפי

11) אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת' בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.
12) אבות פ"א מי"ז.
13) ראה כש"ט בהוספות סקל"ג. וש"נ (נעתק ב"היום יום" טו כסלו. וראה גם שם ג אד"א).
14) ראה ספר הערכים חב"ד (כרך א) ערך אהבת ישראל ס"ו (ע' תרכז ואילך). וש"נ.
15) אבות פ"א מ"ב.
16) ראה מפרשי המשנה אבות שם. תו"א פרשתנו (וישב) כט, ג. לקו"ת ראה כג, ג. תצא לט, א. ובכ"מ.
17) אג"ק שלו ע' רלב. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו).
18) תהלים נה, יט.
19) סנהדרין צט, ב.
20) מטות פה, ד ואילך.
21) בחוקותי כו, ו.
22) תו"כ עה"פ. וראה תענית כב, א־ב.
23) שם, יג.
24) תו"כ ופרש"י עה"פ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שנתגלה מיד לאחרי המאסר, ונמסר אח"כ לדורות אחריו), מורה על הנקודה הכללית שבה התבטא ענין המאסר; וכיון שהמאסר אינו ענין לעצמו ח"ו, אלא בשביל הטובה שתבוא ממנו, הרי מובן, שבענין שמגלה את נקודת המאסר, נמצאת גם הנקודה כיצד באים לגאולה.

והרי כל ענין הוא בהשגחה פרטית (כתורת הבעש"ט[25]), ויש ללמוד ממנו ענין שנוגע לו, ולנצלו לא רק לטובת היחיד, אלא (כאמור לעיל) גם לטובת כל אחד ואחת מישראל שיכולים להגיע אליהם.

ובכן: חסידים מספרים (וכנראה שזהו ענין ברור ואמיתי)[26], שלאחרי המאסר נכנסו ומצאו פתק בכת"י של רבינו הזקן, ובו נרשם הפסוק[27] "שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי". וע"פ הסיפור, הי' זה קשור עם תחילת המאסר.

בפסוק זה יש שני פירושים שיש לקשר אותם עם ענין המאסר. וכיון ששניהם מכוונים אפילו בפשוטו של מקרא, הרי מובן שגם ההוראה מהם היא בפשטות לכל אחד ואחת שמגיעה אליהם הידיעה אודות המאסר והגאולה.

ה. בפסוק זה יש שני ענינים: (א) "שרים רדפוני חנם", (ב) "ומדברך פחד לבי".

ופירוש הדברים בכתיבת פסוק זה ע"י רבינו הזקן בשייכות לענין המאסר (שיראו את הגישה שלו להליכה למאסר) — בפשטות:

רבינו הזקן ראה את חומרת המאסר — שאין זה סתם מאסר, אלא מאסר הקשור עם חיים או היפך מן החיים (וכידוע הסיפור שכבר נדפס בכ"מ[28] אודות העגלה שבה הוליכו אותו למאסר כו'), וידע שזוהי פקודה של ה"שרים" של עיר הבירה, שהם "שרים" ע"פ תורה, שכן הוא הדין בפועל, שבענינים שאינם בסתירה לשולחן־ערוך וכו' צריך להתחשב עם החוק של שרי המדינה שחי בה, כיון ש"דינא דמלכותא דינא"[29].

ואעפ"כ אומר רבינו הזקן, שאינו מתפעל מזה ש"שרים רדפוני", כי, כשבא שר אחד או אפילו כל השרים ורוצים לעשות דבר שהוא בבחי' "רדפוני" — הרי זה "חנם", כיון שלא יצליחו בכך!

וההסברה בזה — כי, הענין ד"דינא דמלכותא דינא" הוא דוקא כשמדובר אודות חוק שהוא בנוגע לכל בני המדינה[30], ולא באופן ש"רדפוני (חנם)".

ורק "מדברך פחד לבי" — אולי יש בזה ענין של "דברך", היינו, שזהו ענין שבא מלמעלה (ואילו השרים הם "כגרזן ביד החוצב בו"[31], כמו "רצועה לאלקאה"[32]) בגלל שחסר משהו בעבודתו ("ער האָט עפעס ניט דערטאָן"), כפי שרבינו הזקן הי' יכול לחשוב מתוך עניוות שלו, או כידוע מה שנתגלה אח"כ בא' מאימרותיו של רבינו הזקן[33], שסיבת המאסר הוא קטרוג על אשר אינו מבאר את תורת החסידות בלבושי השגה אשר הכל יוכלו להבין זאת; ומזה "פחד לבי".

ועוד פירוש בזה — ש"מדברך פחד לבי" הוא ביאור והסברה לכך ש"שרים רדפוני חנם":

הסיבה לכך שבהיותו תחת שליטת הקיסר ושריו, שמתנהגים אליו באופן של "רדפוני", אינו מתפעל מזה באומרו שזהו "חנם" ("שרים רדפוני חנם") — הרי זה בגלל שעומד בתנועה של פחד מהקב"ה ("מדברך פחד לבי"), שלכן אין לו מה להתחשב עם כל ה"שרים" (אע"פ שהשררה שלהם היא מצד המינוי שלמעלה, ולא ח"ו מצד כחם ועוצם ידם).

---

25) ראה כש"ט בהוספות סקע"ט ואילך. וש"נ.

26) ראה גם שיחת י"ט כסלו תשי"א סכ"ח (תורת מנחם — התוועדויות ח"ב ע' 137). וש"נ.

27) תהלים קיט, קסא.

28) ראה שיחת ליל א' י"ט כסלו תרצ"ג בתחלתה (סה"ש תרצ"ג ע' 137).

29) גיטין יו"ד, ב. וש"נ. וראה אנציקלופדי' תלמודית בערכו. וש"נ.

30) ראה שו"ע אדה"ז חו"מ הל' גזילה וגניבה סי"ט. וש"נ.

31) ע"פ ישעי' יו"ד, טו. וראה זח"א לו, א.

32) זהר ח"א יא, ב. ח"ג קעה, א (ברע"מ). רלב, ב (ברע"מ). תקו"ז בהקדמה (יו"ד, ב). ת"ל (עג, א).

33) ראה סה"מ תש"ט ע' 91.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו. וכיון שפתק זה השאיר רבינו הזקן שיגיע לחסידים שבדורו, שימסרו זאת לכל הדורות שלאח"ז עד דורנו זה, הרי מובן, שלאחרי שרבינו הזקן גילה שזוהי הנהגה של יהודי, הרי זה הוראה לכל אחד מישראל בדרכו בחיים:

כאשר בא גוי, אפילו גוי שיש לו תוקף של "דינא דמלכותא דינא", אבל רצונו לעשות ענין (שאינו שוה לכל בני המדינה, אלא) שהוא בבחי' "רדפוני" – הרי זה "חנם", ולכן אין לו מה להתפעל מזה, אפילו אם בחיצוניות הרי זה מעמד ומצב של סכנה גדולה ביותר רח"ל, כמו בשעת המאסר של רבינו הזקן (כנ"ל).

אלא שצריך לבחון ולבדוק – "יפשפש במעשיו", "ימשמש במעשיו"[34] – מעמדו ומצבו בנוגע ל"דברך", שהרי "מדברך" צריך להיות "פחד לבי".

אבל גם אז אין זה שולל את הענין ד"שרים רדפוני חנם", כיון שיש עצה לזה – ענין התשובה:

כאשר מתבונן ומזדעזע ("ער גיט זיך אַ טרייסל") אולי חסר אצלו משהו "מדברך" – הרי זה הרהור תשובה; וכיון שענין התשובה הוא למעלה מזמן ומקום, כמדובר כמ"פ אודות הדין שע"י הרהור תשובה נעשה צדיק גמור[35], אזי במילא נשאר הענין ד"שרים רדפוני חנם".

ז. אמנם, כיון שצריך לבטל את הענין ד"שרים רדפוני" (שנמצאים) בעוה"ז הגשמי והחומרי, יש צורך שענין התשובה (ש"עיקר התשובה בלב"[36]) יומשך במעשה בפועל, ש"הוא העיקר" (כנ"ל ס"ב) – ע"י העסק בתורה עבודה וגמילות חסדים.

וענין זה קשור עם פירוש הגמרא[37] ש"פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי"[18] קאי על "העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור" (תורה עבודה וגמילות חסדים), שאז אומר הקב"ה "מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם" – "כאילו" דייקא, היינו, שנמצא עדיין בגלות, שלכן ישנו הענין ד"שרים רדפוני", אבל, כיון ש"עוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור", הנה לא זו בלבד שמתבטל הענין ד"שרים רדפוני" ונעשה "חנם" לגמרי, אלא יתירה מזה, שנעשה מעמד ומצב שהוא בדמיון ("כאילו") לגאולה האמיתית ("פדאני לי ולבני מבין אומות העולם"),

והיינו, שנרגש אצלו שאע"פ שנמצאים עדיין בגלות, וזהו חושך כפול ומכופל,

– וח"ו לומר שזוהי "אתחלתא דגאולה"[38]; ע"פ פסק ברור ברמב"ם[39], נמצאים עדיין לפני קיבוץ גליות, ולפני בנין ביהמ"ק במקומו, ולפני ש"יכוף כל ישראל ללכת בדרכה ולחזק בדקה", שהרי יש עדיין מתי־מספר שענין זה חסר אצלם עדיין –

הנה בגלות גופא עומדים כבר במעמד ומצב של "כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם" – "לי ולבני" דייקא, היינו, שהענין ד"פדאני" בנוגע ל"בני" הוא בגלל שהם ביחד עם "לי".

ח. וזוהי כללות ההוראה שהשאיר רבינו הזקן בשעה שהוליכוהו למאסר, שאז יכולה להיות חלישות באיזה ענין אצל אלו שנשארו שלא בד' אמות שלו – שאף פעם אין להתפעל מזה ש"שרים רדפוני"; צריכים רק להבטיח את הענין ד"מדברך פחד לבי".

ואז נעשה אח"כ כפי שהי' בסיום המאסר – גאולה באופן ש"הפליא הוי' והגדיל לעשות בארץ", כמ"ש רבינו הזקן באגרתו הידועה[40].

34) עירובין יג, ב.
35) ראה קידושין מט, ב. או"ז סקי"ב.
36) תניא פכ"ט. ובכ"מ.
37) ברכות ח, רע"א.
38) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ס"ע 191. וש"נ.
39) הל' מלכים ספי"א.
40) אג"ק שלו ס"ע רל. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וגם ענין זה בכל פרטיו בא באופן ד"נזכרים ונעשים" — שנזכרים על זה בי"ט כסלו ביתר חיות מאשר הזכרון בשאר ימות השנה, ועי"ז נמשך בחיות במשך כל השנה — שיתבטל המורא מפני הגויים, כיון שאין להם שליטה על בנ"י; אף פעם לא היתה להם שליטה, וגם לא בזמן הגלות, מלבד בנוגע ל"דינא דמלכותא דינא", ורק בגלל הצורך של בנ"י לסיים את בירור הניצוצות (כמבואר בכ"מ[41]).

וכך מסיימים את ימי הגלות האחרונים באופן ד"פדה בשלום .. מקרב לי", באופן של שלום ומנוחה,

ובאופן שנעשה בגלוי מעמד ומצב ש"הייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם"[42], כפי שהרמב"ם פוסק שעוד קודם הגאולה "יכוף כל ישראל ללכת בדרכה ולחזק בדקה",

ובקרוב ממש — ילחם מלחמת ה' וינצח, ויבנה בית המקדש במקומו, ויקבץ נדחי ישראל, בעגלא דידן.

* * *

ט. אע"פ שרבינו הזקן השאיר פתק שבו כתב "שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי" — הרי ידוע שצוה שיעשו כמה ענינים של פעולות בדרך הטבע, כמסופר בדברי ימי המאסר והגאולה[43].

וענין זה הוא ע"פ הוראת התורה ש"אין סומכין על הנס"[44], אלא האדם צריך לעשות כל התלוי בו בדרך הטבע, ואח"כ ישלים הקב"ה כל הדרוש באופן שלמעלה מדרך הטבע[45].

אלא שעשיית הפעולות שבדרך הטבע היא — לא מתוך אימה ויראה, נפילת רוח ויאוש ח"ו, שהרי הוא יודע שהקב"ה משגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית, ויודע ש"כל אשר חפץ הוי' עשה"[46], ויודע ש"לב מלכים ושרים ביד ה'"[47], כיון שהקב"ה הוא מלך מלכי המלכים, ולכן, אין סיבה לפחד (ועאכו"כ ענינים שלמטה מפחד) מפני השרים; אלא כיון שרצונו של הקב"ה (כפי שהורה בתורתו) שהוא יעשה כל התלוי בו בדרך הטבע, לכן עושה פעולות אלו, בגלל שצריך לקיים הוראת התורה שיש לפעול בדרך הטבע.

וכאמור לעיל, כיון שסיפור זה הגיע אלינו, הרי זה גם הוראה כיצד צריכים להתנהג עד בימינו אלו — שצריך אמנם לפעול בדרך הטבע, אבל אין לעשות זאת מתוך פחד (ועאכו"כ לא מתוך יאוש); הפחד היחידי הוא — "מדברך פחד לבי" — אם העשי' שלו היא באופן המתאים עם "דברך", הוראת הקב"ה בתורתו אפילו בנוגע לעשי' בדרך הטבע.

י. והענין בזה:

העשי' בדרך הטבע אינה אלא לבוש וכיסוי על הענין שלמעלה מדרך הטבע — הנהגת העולם ע"י הקב"ה, כי, הקב"ה אינו רוצה שתהי' הנהגה נסית בכל יום ויום [שהרי נס הוא דבר שאינו ע"ד הרגיל, שזהו הפירוש ד"נס" — כמו "נס על ההרים"[48], למעלה מהמאורעות של חולין כו'], אלא שתהי' הנהגה טבעית, ולכן יש "לכסות" את פעולת הקב"ה ע"י ה"לבוש" של עשי' בדרך הטבע.

וכמו בנוגע לפרנסה, כמ"ש[49] "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה", והיינו, שאע"פ שהעיקר היא ברכת ה', וכמ"ש[50] "ברכת ה' היא תעשיר", מ"מ, רצונו של הקב"ה שתהי' גם עשי' מצדו של האדם, מלאכה גשמית, שהיא ה"לבוש" לברכתו של הקב"ה שתומשך "בכל אשר תעשה".

---

41) ראה גם תו"א ר"פ לך לך. ובכ"מ.
42) בחוקותי כו, יב.
43) ראה בית רבי ח"א פט"ו בהערה. וראה גם ספר התולדות אדה"ז (הוצאת תשמ"ו) ח"ג פכ"ו.
44) ראה פסחים סד, ב.
45) ראה גם לקו"ש חי"ח ע' 294 ואילך. ועוד.
46) תהלים קלה, ו.
47) לשון הרגיל — ע"פ משלי כא, א. וראה לקו"ש חי"ג ע' 285 הערה 1. וש"נ.
48) ע"פ ישעי' ל, יז. וראה סהמ"צ להצ"צ מצות נר חנוכה פ"ב (דרמ"צ עג, א). ובכ"מ.
49) פ' ראה טו, יח.
50) משלי יו"ד, כב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ומבאר הצמח צדק[51] שזהו כמשל הלבוש:

יכול אדם לחשוב, שכיון שמאיזו סיבה שתהי' יש לו צורך בלבוש, הנה ככל שיעשה את הלבוש ארוך ורחב יותר, יהי' יותר טוב.

אבל רואים בפועל בנוגע ללבוש כפשוטו, שכאשר הלבוש הוא ארוך ורחב יותר ממדת האדם הלובש לבוש זה, הנה לא זו בלבד שאין הדבר מועיל, אלא אדרבה: לבוש כזה מפריע לאדם, כיון שמסתבך בין הידים והרגלים וכו'.

ומזה מובן גם בנוגע לפעולה בדרך הטבע – שכאשר מרבים בזה יותר על המדה, הרי זה בדוגמת לבוש ארוך יתר על המדה, שמפריע בכל הענינים, כולל ובמיוחד בנוגע לתכלית ומטרת הפעולה בדרך הטבע – שעל ידה תומשך ברכת ה'.

יא. וכן הוא גם בנוגע להוראה הכללית "הבא להרגך השכם להרגו"[52]:

לכאורה אינו מובן – דממה־נפשך: אם צ"ל אצלו אריכות ימים ושנים טובות – לא תהי' שליטה ל"הבא להרגך", ובמילא אין צורך ב"השכם להרגו"; ואם לאו ח"ו – מה יועיל ה"השכם להרגו"?

אך הפירוש בזה – שרצונו של הקב"ה שתהי' פעולה טבעית, ולכן, כשנודע לו שפלוני "בא להרגך", צריך לעשות פעולה טבעית – "השכם להרגו" – שבה יומשך הענין ד"הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל"[53].

והתוצאה מזה תהי' – שמלכתחילה לא יבואו למצב של מלחמה והריגה כו', והיינו, שאע"פ שפלוני "בא להרגך", הנה בשמעו שהשכמת להרגו, אזי מלכתחילה לא יבוא כו'[54].

וענין זה רואים אפילו בין אומות העולם עצמם, כשבנ"י אינם מעורבים בזה,

– וכמבואר בכ"מ[55] שיש ענינים בעולם ששייכים בעצם רק לעם ישראל ש"אתה בחרתנו מכל העמים", אלא שניתנו גם לכל שבעים אומות העולם, כיון שלולי זאת יתבטל הענין של בחירה חפשית.

ובדוגמת מ"ש במדרש[56] "לא הי' העולם ראוי להשתמש בזהב, ולמה נברא בשביל בית המקדש", ובגלל זה ניתן גם בעולם – דלכאורה אינו מובן: כיון שהעולם אינו ראוי להשתמש בזהב, ורק ביהמ"ק זקוק לזהב, הי' צריך הזהב להנתן רק עבור ביהמ"ק? – אך הענין הוא, שאילו ניתן זהב רק עבור ביהמ"ק, אזי לא הי' מקום לבחירה חפשית, ולכן ניתן זהב גם בעולם, שאז יש אפשרות ליתנו עבור ביהמ"ק, או להשתמש בו עבור עניני הרשות, ובבחירתו החפשית יקיים "ובחרת בחיים"[57] –

ומזה מובן גם בנוגע לבנ"י, שהענין ד"הבא להרגך השכם להרגו" מהוה פעולה שמלובשת גם בדרך הטבע; אלא שצריך להזהר שלא תהי' יתר על המדה, כדברי הגמרא[58]: "אל תתגרה בגוי קטן", ועאכו"כ בגוי גדול.

יב. וענין זה נוגע גם לסדרי ההנהגה של "נטורי קרתא" (שומרי העיר, ועאכו"כ אלו שצריכים לשמור על קבוצה של ערים, ועד לשמירת כל השטח של ארץ הקודש, או שטח בחוץ־לארץ שבו נמצאים בנ"י) – כפי שמצינו בחושן משפט[59] שמכספי ציבור, "קופת הקהל", שממנה נוטלים עבור כל עניני הציבור,

51) בסהמ"צ שלו מצות תגלחת מצורע פ"ג (דרמ"צ קז, א־ב).
52) ברכות נח, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת משפטים כב, א. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ה ע' 388 ואילך.
53) תהלים קכא, ד.
54) ראה גם תורת מנחם שם ס"ע 359.
55) ראה סה"מ תרנ"ו ס"ע שיט בשוה"ג. לקו"ש חי"ז ע' 155 בשוה"ג. תורת מנחם – התוועדויות חס"ד ע' 77. וש"נ.
56) ב"ר פט"ז, ב. שמו"ר רפל"ה.
57) נצבים ל, יט. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ל ע' 175. וש"נ.
58) ראה פסחים קיג, א.
59) סקס"ג ס"ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יש ליטול גם עבור שכירת שומר על הציבור – שסדר ההנהגה בזה משתנה בהתאם לאופן ההתייחסות לענינו של השומר:

ובהקדים – שלכאורה אינו מובן, דממה־נפשך: "אם ה' לא ישמר עיר" ח"ו – אזי "שוא שקד שומר"[60], שאינו יכול לפעול מאומה; ואם ה' שומר את העיר – מהו הצורך בשומר?

אך הענין הוא – כאמור לעיל שההנהגה צריכה להיות בדרך הטבע, ולכן יש צורך בשומר, ובאופן שהשומר צריך להיות בריא ושלם וכו' (כפי שמצינו בדיני שומרים[61] בנוגע לרכוש, ועאכו"כ בנוגע לנפשות); אבל ביחד עם זה צריך השומר לידע ששמירת העיר היא ע"י הקב"ה, "ה' .. ישמר עיר", ואילו הוא רק שליח כדי שהשמירה תהי' ע"י לבוש בדרך הטבע.

והנפק"מ בזה אצל השומר בנוגע לפועל – שנוגע לו להתנהג כפי רצונו של ה' שומר העיר, ואז הוא בטוח שיתנו לו הצלחה בפעולת השמירה בדרך הטבע, באופן שלא יהי' צורך בנסים גלויים.

ובפשטות – הרי זה תוכן הכתוב[62] "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך והי' מחניך קדוש", והיינו, שהענין ד"והי' מחניך קדוש" בא בחדא מחתא עם הענין ד"להצילך ולתת אויביך לפניך", כי, השומר יודע ש"ה' ישמר עיר", ולו ניתנה הזכות להיות השליח שעל ידו תומשך שמירת הקב"ה, ולכן צריך להיות מתאים אל המשלח – שבחר בו ושלחו להיות שומר העיר והקיבוץ, שעל ידו תחול הברכה "להצילך ולתת אויביך לפניך", כיון ש"והי' מחניך קדוש".

יג. וכיון שחיים אנו בחושך כפול ומכופל, שהולך ומתגבר מזמן לזמן, וכדאיתא בספרים[63] שזהו בדוגמת מה שרואים בלילה כפשוטו, שלפני עלות השחר מתגברת שחרות הלילה, וזהו הטעם שבעקבתא דמשיחא "חוצפה (גם "כלפי שמיא"[64]) יסגי וכו'" (ככל הסימנים שבסוף מסכתא סוטה) – הנה כדי להקל את הנסיון, ישנו ענין שנקבע ונעשה שיטה מהלכת אפילו בין אומות העולם:

בדורות שלפנ"ז ידעו שהמנצח בין שתי צבאות הוא – החזק יותר בכמות; מי שיש לו מספר גדול יותר של חיילים ומספר גדול יותר של חרבות ורמחים וכיו"ב – הוא ינצח, או שמלכתחילה "תפול עליהם אימתה ופחד"[65], ולא יצאו נגדו למלחמה.

אבל מדור לדור ומשנה לשנה נשתנה כל יחס הכחות: בימינו לגמרי לא נוגע הכמות – כמה חיילים יש לצבא זה וכמה חיילים יש לצבא השני, אלא נוגע איזה נשק יש להם, ובזה גופא – לא נוגע שהחרב תהי' ארוכה וחזקה וכו', אלא אדרבה: ככל שהנשק יותר עדין וקשור יותר עם חכמה ושכל, ינצח הצבא שמחזיק בו, אע"פ שלנגדו יש נשק בכמות עצומה שלא בערך, אלא שחסר בו הדיוק בעניני החכמות שבייצור כלי נשק שנתחדשו דוקא בדורות הכי אחרונים.

וכאן רואים בגלוי איך שאיכות גוברת על כמות – אפילו כשמדובר אודות עוה"ז הגשמי והחומרי, שכשיש התנגדות ומלחמה בין שני סוגי נשק, אזי לא נוגע איזה נשק מכיל יותר ברזל או ענין אחר של חוזק, אלא נוגע איזה נשק נבנה ביתר דיוק, חכמה ושכל.

ואם הדברים אמורים בנוגע לנשק שהו"ע של דומם, עאכו"כ בנוגע לאנשי הצבא עצמם – שלא נוגע אם הוא גדול יותר בכמות, אלא נוגע מצבו הנפשי, שאז הנה "החלש יאמר גיבור אני"[66], ודוקא הוא ינצח[67], בגלל שהגדול בכמות נמצא בתנועה של רפיון ידים, ללא חיות בהענין שעליו צריך להגן או לערוך התקפה.

60) תהלים קכז, א.
61) ראה שם סשצ"ו ס"ו. סת"י ס"ל.
62) תצא כג, טו.
63) ראה אוה"ת במדבר ע' מד. סה"ש תרצ"ט ס"ע 316 ואילך. ועוד.
64) סנהדרין קה, סע"א.
65) בשלח טו, טז.
66) יואל ד, יו"ד.
67) ראה גם תניא פכ"ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכל זה – אפילו אצל אומות העולם, ואפילו בענינים חומריים לגמרי, שאין להם שייכות לכאורה לענין של רוחניות, ועד שיכול להיות שמדובר אודות ענינים של הרס וחורבן רח"ל – אפילו שם לא נוגע הכמות, אלא האיכות;

ועאכו"כ כשמדובר אודות בני אדם, מין המדבר, ועאכו"כ כשמדובר אודות "גוי קדוש"[68] שנמצא בארץ הקודש – הנה הענין הראשון שצריך להיות נוגע לשומר ומגין, ושומרים ומגינים לשון רבים, "יוצאי צבא בישראל"[69], הוא – לדעת ש"ה' ישמר עיר", והוא צריך להיות השליח, ש"שקד שומר" והצליח.

וכשם שאיש צבא לא יכול להסתפק בכך ש"אחת בשנה"[70] הוא מתכונן להיות איש צבא, ואילו במשך כל השנה כולה מתעסק עם דברים צדדיים, אלא כפי שרואים בפועל שצ"ל באופן שכל ענינו – "כל מעייני"[71] – להיות איש צבא שמוכן בכל עת, ורק מזמן לזמן (זמן מועט בכמות ומועט גם באיכות) מתעסק בעניני הרשות, ודוקא באופן כזה נעשה איש צבא הראוי לשמו – עד"ז ובמכ"ש וק"ו לא מספיק ש"אחת בשנה יכפר"... להזכר ש"ה' ישמר עיר", אלא כיון שעיקר ההגנה ועיקר ההתקפה היא עי"ז ש"אנחנו בשם הוי' אלקינו נדגול"[72], הנה כמו כל תכסיסי הצבא, צריך להיות בענין זה עיקר הגיוס ועיקר ההכנה ועיקר הלימוד מידי יום ביומו, ורק מזמן לזמן, לשעה קלה, מניחים לו להתעסק עם ענין הרשות שאינו קשור – באופן ישיר – עם היותו שומר או איש צבא וכו'.

וכדי להקל יותר את הנסיון – מראים מזמן לזמן נס גלוי: אע"פ שמצד ענין הכמות לא היתה הסברה מדוע לא יהי' היפך הטוב ח"ו לגמרי – ראו בגלוי, שעמד צבא עצום, עם כל כלי הנשק וכל החכמות שבדבר וכו', ולא זזו ממקומם, עד שהצליחו לאסוף ולקבץ כו"כ מבנ"י, ולהתייצב נגדם בסדר מסודר ע"פ תכסיסי המלחמה וכו', ורק אז התחיל המפגש בין שני המחנות[73].

יד. וכאמור לעיל – "המעשה הוא העיקר", והלואי יִשָּׁמַע קולי בהענין דלקמן.

ובהקדים – שרואים בפועל שהדרישה לכך באה מלמטה למעלה, שאנשי הצבא עצמם דורשים שיתנו להם רוחניות, אלא שקוראים זאת בשם "מורל".

– אינני יודע כיצד פרצה "מגיפה" זו: בדרך כלל מדקדקים שם להשתמש בשמות שהם דוקא בלשון קודש. אבל לאחרונה פרצה "מגיפה", שבנוגע לכמה "מונחים" – כפי שנקראים שם – יש לבחור דוקא שם מלשון הגויים, ולכן קוראים זאת בשם "מורל".

מהו הצורך בשם שהוא בלשון הגויים?! – אפשר לומר "מצב רוח", "תוקף רוח", "אמונה בה'", "בטחון"; אבל נתנו לזה שם "מורל". וכיון ש"עמא דבר"[74] אומרים "מורל", לכן גם אני אומר "מורל". –

ובכן: אנשי הצבא דורשים שיתנו להם "מורל"!

הם יודעים להעריך את חשיבות הנשק, אבל הם יודעים שההצלחה עם הנשק תלוי' בכך שבפנימיות המצב־רוח הוא כדבעי, ואז יכולים לנצל את הנשק בשלימותו, ועד – שעי"ז שהצד שכנגד יודע שעומדים מוכנים עם הנשק, הנה מלכתחילה אינו יוצא למלחמה!

במה דברים אמורים – בהיותו איש שלם ובריא, ללא ספקות, ויש לו בטחון – ובלשונם: "מורל" – ש"ה' ישמר עיר", ואז יש הצלחה ללבוש בדרך הטבע, שעל ידו תומשך ההנהגה הניסית באופן של התלבשות.

---

68) יתרו יט, ו.
69) ע"פ במדבר א, ג.
70) לשון הכתוב – ס"פ תצוה.
71) לשון הכתוב – תהלים פז, ז.
72) ע"פ תהלים כ, ו־ח.
73) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 250. לקמן סכ"ה.
74) ראה ברכות מה, רע"א. וש"נ. וראה גם ב"ק צב, א־ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואם רק ירצו – יש עכשיו שעת הכושר, כיון שדרישה זו באה מלמטה, מצד אלו שבהם תלוי עיקר כל הדבר – כמבואר בארוכה במאמרי המשך ההילולא[75], שאע"פ שהאוצרות ניתנים לשרי הצבא, הרי הנצחון במלחמה נפעל ע"י אנשי הצבא, בעלי הקבלת־עול ("קבלת־עול'ניקעס"), ולהם מגיעים עיקר האוצרות וכו'.

ובכן: אנשי הצבא דורשים שלא ישלחו להם "זמרים", ובלשונם: "בדרנים"[76], שרק מבלבלים את הראש ע"י אמירת ענינים של ליצנות, ענינים שאין בהם תוכן, כדי שלא יחשבו אודות ענין שיש בו תוכן, ותמורת זה – דורשים הם – ישלחו להם אנשים שידברו עמהם אודות ענינים שיש בהם תוכן; והדיבור עמהם יהי' באופן ד"טופח על מנת להטפיח"[77], שגם לאחרי שהמדבר ילך לדרכו, תישאר אצל השומע פעולת הדברים באופן שיהיו מזה פירות ופירות־פירותיהן, כיון שנתנו לו "חומר" (כפי שנקרא שם) שעמו יוכל לעבוד על עצמו ללכת "מחיל אל חיל"[78].

טו. אך כאן מתחילה מיד שקלא־וטריא שלימה – כרגיל אצל אחינו בנ"י.

(כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק ואמר בבת־שחוק:) ב"חדר" היו אומרים ע"ד הצחות[79], שהטעם לכך שכאשר שני יהודים נפגשים אומר אחד "שלום עליכם", והשני עונה לו "עליכם שלום", הוא, בגלל שצריך לומר "איפכא מסתברא": אתה אומר לי "שלום עליכם" – אזי אני אומר לך: לא! אלא להיפך: "עליכם שלום"!...

אם יש שיטה אחת במה צריך להתבטא ה"מורל", ובמה צריך להתבטא ה"חישול", לחזק את השלוחים שתפקידם להגן כו' – אזי אומרים שיש גם שיטה שני' ושלישית ועד לששים ריבוא שיטות.

ובכן:

הסדר בכגון־דא, הן בנוגע לתכסיסי מלחמה ושלום והן בנוגע לכל שאר ענינים, אפילו ענינים גשמיים, בנוגע למכונות, לחכמת הרפואה וכו' – שלכל לראש עורכים חקירה ודרישה: כיון שבני אדם חיים כבר כו"כ מאות בשנים – יש לבדוק איך הי' במצב וענין דומה לפני דור אחד וכמה דורות לפנ"ז, כיצד היתה ההנהגה לפי שיטה אחת, שיטה שני' ושלישית, איזו שיטה הצליחה ואיזו לא הצליחה.

ואז, אם רק רואים ששיטה אחת הצליחה בכל הפעמים, ושיטה אחרת נכשלה בכל הפעמים – הנה ללא נפק"מ אם הוא מבין את טעם הדבר או לא, אם הוא נהנה מזה או לא, אם עד עתה נהג לפי שיטה זו או לפי השיטה ההפוכה; אם רק נוגע לו האמת, ונוגע לו שהחולה יתרפא – לא יתעקש לומר שכיון שעד עתה נהג לפי השיטה השני', הנה אע"פ שיודע ששיטה זו נוסתה במשך עשרות דורות לפנ"ז והיא נכשלה, הרי הוא ממשיך לאחוז בשיטה שלו, ומה שיהי' עם החולה, הרי זה ענין נוסף... אלא בודאי ישכח מהשיטה שלו, ויאמר, שלכל לראש צריך הרופא לחשוב שהחולה יתרפא, ולא לחשוב שהשיטה שלו לא תנחל בושה!...

כאשר רואים במשך הדורות ריבוי פעמים, עשרות, מאות ואלפי מקרים, שבהם ניסו כמה שיטות, וכולם נכשלו, ורק שיטה אחת הצליחה – אין ספק שזהו מה שצריך לעשות!

לאחרי כן צריך להשתדל – בתור רופא, למשל, שיש לו מוח בקדקדו – למצוא מהו הטעם ששיטה זו הצליחה ושיטה אחרת נכשלה; אבל בנוגע למעשה, אינו יכול להמתין עד שימצא את טעם הדבר, כיון שצריך לרפא את החולה שעה אחת קודם, עוד לפני שהוא יהי' חכם או רופא גדול יותר, וגם ימצא את הדרך לשוב בתשובה...

75) ד"ה באתי לגני תש"י פי"א (סה"מ תש"י ע' 132).
76) ראה גם תורת מנחם שם ע' 220.
77) לשון חז"ל – ברכות כה, ריש ע"ב. ועוד.
78) תהלים פד, ח. וראה לקמן סמ"ז. סנ"ט.
79) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"א ע' 221 הערה 239. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

טז. ועד"ז בנוגע לענין הנקרא בשם "מורל" אצל בנ"י – ניסו כבר בכל מיני אופנים, והתורה מספרת מה שאירע, ולהיותה "תורת אמת", הנה כשם שמספרת המעשים שמדברים בשבחם, כמו"כ מספרת גם הענינים שהיו להיפך, כדי שידעו שאין זה דבר חדש, אלא כבר הי' לעולמים:

ארבעים יום מיד לאחרי מתן־תורה, היו יהודים רח"ל שעשו עגל הזהב, ואמרו: "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים"[80]. ובכן: מה אירע עם עובדי העגל? – לא נשאר מהם שריד ופליט; חלקם חזרו בתשובה, והשאר רח"ל... כמסופר בחומש[81].

ועד"ז מסופר בתנ"ך בנוגע לכניסת בנ"י לארץ ישראל: התחלת כיבוש ארץ הקודש היתה באופן שהכהנים ערכו הקפות מסביב ליריחו שבע פעמים עם ארון הקודש ושופרות, ואז – "ותפול החומה תחתי' גו' וילכדו את העיר"[82]. וכיון שיריחו היתה "מנעולה של ארץ ישראל"[83], הרי זה נחשב לכיבוש ארץ ישראל כולה, כדברי הגמרא במסכת בבא בתרא[84] שע"י המנעול קונים את כל הבית.

ואעפ"כ, הנה מיד בדור שלאח"ז היו כבר כאלו שטענו שהם צריכים עסק עם ה"בעל" וכו' וכו'. ומה נשאר מהם? – הרי זה א' משתי אפשרויות: או שנטמעו ונתבוללו בין מדין ועמלק וכו', או ששבו וחזרו להיות יהודים שהולכים בעקבות השופטים (כמסופר בספר שופטים[85] פרטי הדברים).

ועד"ז בזמן ביהמ"ק הראשון, בימי רחבעם ולאחרי זה, ועד"ז בזמן ביהמ"ק השני, ועאכו"כ בזמן החורבן, לאחרי בית ראשון ובית שני – שהיו צדוקים וביתוסים כו', וכאלו שהאמינו רק בתנ"ך, ולא רצו לקבל את התורה שבעל־פה, וכן כאלו שהיו להוטים אחר חכמת העמים, וטענו שזוהי שלימות האדם, ואילו התורה היא עבור יהודים זקנים, או יהודים שנמצאים במדבר וכו', אבל אין זו "תרבות" ("קולטור") עבור התקופה שלהם וכו', כפי שאירע בספרד ופורטוגל ולאח"ז בימי הביניים וכו'.

ומה נהי' מכל אלו שהלכו בכל השיטות הנ"ל? – א' משתי אפשרויות, כאמור, או שלא נשאר מהם שריד ופליט בין בנ"י, כיון שנבלעו ונטמעו ונאבדו בין הגויים שמסביבם, או ששבו וחזרו לעם ישראל[86].

יז. וכמדובר כמ"פ[87]: כשמסתכלים על משך זמן שלמעלה משלשת אלפי שנה ממעמד הר סיני, שבו עברו יהודים תקופות שונות ומשונות – והרי אין עם שעבר שינויים כאלו בדברי הימים שלו – מוכרח להיות איזה ענין, נקודה משותפת, בכל הדורות, שבזה טמון סוד הקיום של עם ישראל ביחס לכל העמים שמסביבם.

וכאשר מתבוננים בזה מבלי לרצות לדחוק שיטה אישית בגוף חי של עם ישראל, אלא להתחקות אחר סוד קיומו של עם ישראל – אזי רואים שאין זה חכמת העמים, לא הלשון, לא הלבוש ושאר ענינים כיו"ב, אלא הדבר היחידי שלא השתנה במשך כל אלפי השנים הוא – קיום מצוות מעשיות בפועל:

אותם תפילין שאודותם מסופר עוד לפני מתן־תורה שנצטוו בנ"י בהיותם במצרים[88], ואותה ציצית שנצטוו בנ"י בהיותם במדבר סיני[89], ועד"ז שאר המצוות מעשיות – אין בהם שום שינוי!

וכל זה מתחיל מעשרת הדברות שבהם נצטוו "שמור את יום השבת לקדשו"[90], ולכל לראש – "אנכי הוי' אלקיך" ו"לא יהי' לך אלהים אחרים"[91], כולל גם הביאור וההסבר[92] שגם הקיום ד"לא תגנוב" עד "לא תחמוד"[93] תלוי בכך שההתחלה בזה היא מאמונה בהוי' אחד – "אנכי הוי' אלקיך".

---

80) תשא לב, ח.
81) שם, כח.
82) יהושע ו, כ.
83) ראה תנחומא בהעלותך יו"ד. במדב"ר פט"ו, טו. ועוד.
84) מב, סע"א – במשנה. נב, סע"ב – בגמרא. וש"נ. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חס"ט ריש ע' 18. וש"נ.
85) קאַפּיטל וא"ו ואילך.
86) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ט ס"ע 386 ואילך. וש"נ.
87) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"א ע' 95. וש"נ.
88) ס"פ בא.
89) ס"פ שלח.
90) ואתחנן ה, יב.
91) שם, ו־ז.
92) ראה תורת מנחם – התוועדויות חנ"ה ע' 361. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ריש ע' 211. וש"נ.
93) שם, יז־יח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זהו הדבר היחידי שעל ידו נתקיימו כל אלו שהחזיקו בו, ועשו התלוי בהם להמשיך זאת לבניהם אחריהם עד סוף כל הדורות.

וכאשר בא מישהו ואומר שיש לו "המצאה" חדשה, ואלו שאוחזים מקיום מצוות מעשיות לא חשבו אודותה — הנה:

אילו היינו בדור המדבר, או בדור ראשון של הכניסה לארץ — הי' צורך להתווכח עמו אם הוא צודק או לא; אבל למזלנו, עכשיו אין צורך להתווכח עמו. — צריך רק לפתוח לפניו פרק בדברי ימי עם ישראל בדור מסויים, ולהראות לו שחור על גבי לבן, שהיו אז "חכמים" כמוהו שנפלו על ה"המצאה" להמיר קיום מצוות מעשיות בשיטה שהוא חושב שחידש אותה בשכלו, ואולי באמת חידש אותה, אבל כבר היתה לעולמים; ולהמשיך לדפדף כמה דפים, ואז לראות מה נהי' מכל אלו שדגלו בשיטה שלו!

יח. ולהעיר:

אילו לא הי' זה מצב הדורש פתרון מיידי — אזי היו יכולים לערוך שקלא־וטריא ויכוחים, ולהקים "ועדות" שיערכו חקירות ודרישות, ובינתיים יכולים ללכת לטייל... ולאחרי כן, בעוד כמה שנים, יגיעו לידי מסקנא;

אבל זהו ענין שדורש פתרון מיד הלילה, מחר בבוקר ובמשך היום, וכל רגע שדוחים את הפתרון — הרי זה ענין שנוגע לא רק ברכוש, אלא כו'.

ובנדו"ד חוסכים גם את החקירה ודרישה בדבר, כיון שהדרישה לכך באה מלמטה (כנ"ל סי"ד), אלא שהם לא יודעים מה לדרוש; הם רק יודעים שכל מה שנתנו להם עד עתה — אין בו תוכן! זוהי קליפה וחיצוניות, ללא פְּנים! ולא אמרו להם מה הם צריכים לחפש.

יט. ובכן: צריכים לתת להם "נשק" רוחני, שהוא רוח החי' שנותן חיות בנשק הגשמי — כשם שבנשק הגשמי גופא תלוי' ההצלחה ב"רוחניות" שבו, שנבנה והורכב ע"פ חשבונות רוחניים של חכמת עשיית כלי נשק, ועוד זאת, שמשתמש בו מי שיש בו רוח חי', "רוחניות", בערך לנשק הדומם.

וצריך להיות גם באופן שמנסים אותו בכל מיני אופנים — לא רק בשיטות של חקירה, אלא בפועל ממש, כמו בנשק גשמי, שלא די בכך שהוא מתאים לפי כל החשבונות, אלא מנסים אותו בפועל בשדה המיוחד לכך, ועאכו"כ בנוגע ל"נשק" רוחני, שבו תלוי' לא רק חיות הגוף, אלא גם חיות הנשמה, הרי בודאי שלא נוגע הפלפול ושקו"ט שעורכים ב"ועידות", אלא נוגע שראו את ההצלחה לאחרי שניסו את ה"נשק" בכל מיני מצבים שונים ומשונים, כמדובר לעיל.

ולכל לראש — "נשק" התפילין, כדברי הגמרא[94] על הפסוק[95] "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", "אלו תפילין שבראש".

וכאשר שואלים קושיות: מה הקשר בין הנחת תפלין או לבישת ציצית להרמת ה"מורל" וכו'?

ובכן, כבר נתבאר לעיל (סט"ו) שזה כמו בכל הענינים, פיזיקה, רפואה, נשק וכו' — שלא נוגע הבנת הענין בשכל; נוגע מה שניסו וראו שהדבר הצליח, בניגוד לדרך הקודמת שניסו וראו את התוצאה ההפוכה רח"ל.

אם ירצה, הנה לאחרי כן, בשעת הפנאי שלו, יחקור וילמד מהי הסיבה לכך שדרך זו הצליחה ולא דרך אחרת; אבל מה שעליו לעשות מיד — לתת למי שצריך את הנשק שכבר נוסה במשך יותר משלשת אלפי שנה ותמיד הצליח, ובוודאי ובוודאי יצליח גם עכשיו: "והי' מחניך קדוש", שעי"ז "ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך".

---

94) ברכות ו, א. וש"נ.

95) תבוא כח, יו"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כ. ועוד ענין בזה:

כשם שבנוגע לרכישת נשק גשמי, לא מחפשים לרכוש זאת אצל מי שהי' הולך עמו לטייל או שגר עמו תחת קורת גג אחד וכו', אלא מחפשים מומחה לעניני נשק[96] — כך גם בנוגע לנשק רוחני צריך לחפש מומחה לנשק רוחני, אע"פ שיתכן שמעולם לא גר עמו באותו בית, באותו רחוב או אפילו לא באותה העיר.

מהו הצורך להבהיר זאת? — כיון שלפני כמה שנים באו לידי הכרה (בהכרח או ברצון עצמי וכו') אודות הצורך בלימוד יהדות, אבל הפקידו זאת בידי אלו שהיו מטיילים עמהם, חיים עמהם באותו בית, ושייכים לאותה מפלגה. אך כעבור כמה שנים נוכחו לדעת שכל מה שלימדו הי' ענין שאין בו תוכן!

הלואי היו מבטיחים זאת לפני כמה שנים, אבל עכשיו נמצאים בזמן שאפילו בגלוי הרי זה כבר לא עת שלום.

כא. אין הכוונה ח"ו לתפוס מישהו בשגיאה, ולהעביר אותו ממפלגה אחת למפלגה שני';

זה לא ענין שנוגע לנצחונו של איש זה או אחר, וזה לא ענין שנוגע ל"מפלגות" — שהרי התורה ניתנה לכל אחד מישראל, וניתנה באופן של ירושה — "מורשה קהילת יעקב"[97], מבלי לבקש ממנו הסכמה ורשות; כיון שנולד יהודי, או נתגייר כהלכה — אזי מקבל כל תרי"ג מצוות ושבע מצוות דרבנן, עם כל הענינים הקשורים בזה, כך, שבאופן כזה נברא, נולד והתחנך — שזהו חייו ואורך ימיו.

— מצד בחירה חפשית ביכלתו להזיק לעצמו, רח"ל, וגם אז ה"ה חייב בידי שמים[98]; אבל בנוגע להזיק לזולת, ה"ה חייב גם בידי אדם. —

זהו ענין שנוגע לאלו שזכו שהקב"ה בחר בהם להגן על קיבוץ של שלש מליון יהודים, שדורשים, מבקשים ומתחננים שיתנו להם "תוכן", נשק רוחני, נשק "סודי" (כפי שנקרא עתה), שיתן להם כח למלא את שליחותו של הקב"ה; להם לא נוגע עניני "מפלגות" ו"בחירות" — להם נוגע רק מילוי התפקיד!

וישנם אלו שבידם ליתן זאת מיד הלילה, מחר בבוקר ובמשך היום, ולעשות זאת מדעת עצמם וברצון הטוב.

וכמדובר כמ"פ בנוגע לצדקה או בנוגע לרפואה לחולה, שלמקבל לא נוגע מהו הטעם שנותנים לו, אם זה לשמה או שלא לשמה; ועד"ז בנוגע לנשק לחייל — נוגע רק שיהי' לו בפועל הנשק המתאים בגשמיות, והנשק המתאים ברוחניות.

ואין צורך בחקירות כו', כיון שכולם יודעים מהו ה"נשק הסודי" שעל ידו התקיימו בנ"י (יותר מכל האומות) במשך כל שלשת אלפי השנים, וימשיכו להתקיים עד ביאת משיח צדקנו ולאחרי זה, כשיקויים היעוד "והיתה לה' המלוכה"[99], "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

וכאמור לעיל, מדובר אודות ענין שנוגע לפועל — למלא את הדרישה והתחנונים הפנימיים, ב"קלא דאשתמע" או "קלא דלא אשתמע"[100], של אלו שהם שומרי העם ושומרי הארץ הקדושה (שקשורים זה בזה, שהרי מדובר אודות עם קדוש וארץ הקדושה), שיתנו להם קדושה אמיתית ותוכן אמיתי בחיים, שיתן להם גם חיות בעמדם במקומם למלא תפקידם.

ואז "תפול עליהם אימתה ופחד"[65] על כל העומדים נגדם, כיון ש"אנחנו בשם ה' אלקינו נדגול"[72], והרי לא נוגע ענין הכמות, וכמ"ש[101] "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות", שלהיותו מנהיג הצבא של שני הצדדים[102], יבטיח כל מה שצריך להבטיח.

---

96) ראה גם אג"ק חכ"ו ע' תצה.
97) ברכה לג, ד.
98) תוספתא ב"ק ספ"ט.
99) עובדי' בסופו.
100) לשון הזהר — ח"א נ, ב. לב, א. קנא, סע"א. קעא, א.
101) זכרי' ד, ו.
102) ראה לקמן סכ"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובאופן כזה יעמידו את הענין של יהדות אמיתית אצל השומרים ואצל הנשמרים, ומתוך שמחה וטוב לבב.

ויקויים בפועל הענין ד"פדה בשלום .. מקרב לי"[18], שלא יצטרכו כלל לענינים שאינם של שלום, כיון שיקויים היעוד "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד גו' וחרב לא תעבור בארצכם", "אפילו חרב של שלום" (כנ"ל ס"ג), "ואולך אתכם קוממיות".

* * *

כב. בהמשך להאמור לעיל אודות הנשק הרוחני שנותן חיות בנשק הגשמי – נשאלת השאלה:

הצלחת הנשק תלוי' בכך שהוא נשק סודי – כהלשון בזה, משא"כ כשמתפרסם מהותו של הנשק, אזי יכול גם הצבא שכנגד להתחיל להשתמש בנשק זה, או למצוא ענין שיגן עי"ז שיבלבל ויבטל את כחו של הנשק ה"סודי", כיון שכבר אינו "סוד".

ובנוגע לענינו: המדובר בנוגע למצוות מעשיות – אין בזה סוד! שהרי הדברים כתובים בפירוש לא רק בשולחן־ערוך הארוך, אלא אפילו ב"קיצור שולחן ערוך", שגם תורגם בלשונות של כל עמי הארץ, כך, שכל מי שרוצה יכול לידע מהו ה"נשק הסודי"!

ולדוגמא: בנוגע ל"נשק" התפילין – הרי לכאורה אין סוד בדבר, כיון שכולם יכולים לראות את התפילין בחלונות־ראוה בכל מקום ומקום, ביחד עם תיאור בכתב ממה עשויים התפילין ומה מונח בתוכם וכו'.

כג. אך מלכתחילה אין מקום לקושיא, כי:

כדי להשתמש בנשק סודי – לא די בכך שקוראים בספר או ששומעים ממישהו אודות מהותו של הנשק הסודי, אלא צריך גם להשיגו, וגם לדעת כיצד להשתמש בו.

ובנוגע ל"נשק" של מצוות מעשיות, כמו תפילין – קובעת התורה שכאשר אינו־יהודי מניח תפילין על ראשו ועל ידו, אין בזה ענין של מצות תפילין, כמבואר בארוכה בדברי רבינו הזקן והצמח צדק[103], וכהלשון בזה שזהו כמו "שמונחים על השולחן", והיינו, שמונחים אמנם תפילין כשרות שיש בהם קדושה, אבל התפילין אינם פועלים הפעולה ד"ויראו ממך", שזהו דוקא כשהתפילין מונחים על ראשו של יהודי!

ונמצא, שזהו נשק שאינו־יהודי לא יכול להגיע אליו! – הוא יכול להגיע לקלף, לפרשיות ולתפילין, אבל להניחם באופן שהתפילין יפעלו פעולתם – מציאות כזו יכולה להיות רק אצל יהודי, כך, שזהו נשק שלעולם אינו יכול ליפול לידי אינם־יהודים, כי, בהגיעו לידים כאלו, הנה מיד הוא חדל מלהיות "נשק", אלא הוא כמו "שמונחים על השולחן"!

כד. וכמו"כ לא שייך לומר שאם ידעו מהותו של נשק זה, יוכלו להתגונן מפניו:

ובהקדים – שבשמותיו של הקב"ה יש שמות שהם בלשון יחיד, ויש שמות שהם בלשון רבים. ובנוגע לשמו של הקב"ה בשייכות לענין הצבא – לא אומרים "אלקי הצבא", אלא "אלקי צבאות", "ה' צבאות", לשון רבים, היינו, שבכל מקום שישנו צבא, הנה העומד בראש הצבא הוא: "אלקי הצבאות".

כלומר: הקב"ה הוא לא רק "אלקי הצבא" של אלו שמגינים על ארץ הקודש וגוי קדוש, אלא הוא גם "אלקי הצבאות" של כל צבא שישנו בעולם; גם אם זה צבא שנמצא בירדן או במצרים, במוסקבה או בוושינגטון – הנה הקב"ה הוא הבעה"ב האמיתי של כל צבא.

---

103) תו"א שמות נג, ד. אוה"ת שם ס"ע פו ואילך. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא שיש חילוק בדבר – שצבא ישראל יש לו בחירה חפשית להחליט מה לעשות, כיון ש"נתתי לפניך וגו'", והקב"ה מבקש מהם "ובחרת בחיים"[57], בתורת חיים ובמצוותי' עליהם נאמר[104] "וחי בהם", אבל אינו רוצה ליטול מהם את הענין הכי גדול שיכולים ליתן לנברא – להיות "כאחד ממנו לדעת טוב וגו'"[105] (היפך הטוב), כפירוש הרמב"ם[106] שמביא רבינו הזקן (בעל השמחה) בלקוטי תורה[107], שקאי על הענין של בחירה חפשית שישנו רק אצל הקב"ה, ועד"ז אצל בנ"י, ש"אתה בחרתנו מכל העמים", כיון ש"בנים אתם להוי' אלקיכם"[108], ש"בנים" יש להם, כביכול, טבע האב, ולכן יש גם להם בחירה חפשית; אבל כל שאר הצבאות – כשמקבלים פקודה מ"אלקי הצבאות" באופן כך, חייבים הם להתנהג באופן כך, היינו, שגם הנהגת הצבא שכנגד תלוי' ב"אלקי הצבאות".

ומזה מובן, שאין לחשוש שימצאו עצה ותרופה נגד ה"נשק הסודי" איך למנוע את פעולתו – דכיון שזהו נשק שנבחר ע"י "אלקי הצבאות" (של שני הצבאות), הרי לא שייך לומר שיוכלו למצוא עצה כנגד זה.

כה. ואם בעבר הי' מקום להתווכח ולשאול מהי הראי' לזה – הנה עכשיו ראו זאת לאחרי יוהכ"פ:

מיד כשיצאו מיום הקדוש, ראו ש"אלקי הצבאות" מנהיג את הצבא שכנגד – שעצר אותו שלש, ארבע או חמש קילומטר מתעלת סואץ, ועצר אותו בחרמון, באמרו: אין לך ללכת הלאה!...

– אמירה זו לא היתה באופן שנשמעה אצל הצבא שכנגד למטה, אלא באופן ש"אע"ג דאינהו לא חזו, מזלייהו חזו"[109], ולכן לא המשיכו ללכת הלאה.

וכאשר "מזלייהו" שאל עד מתי צריך להמתין? – הי' המענה: עד שיהודים יתאספו ויתארגנו באופן הדרוש, וכאשר יהודים יהיו מוכנים שתהי' לכם (לצד שכנגד) מפלה, אזי תצאו למלחמה!...

ולהעיר: אילו הי' "מזלייהו" פועל למטה על "אינהו" באופן ישיר, אזי מלכתחילה לא היו יוצאים למלחמה, אלא שלפעמים לא נפעל הדבר מיד, מאיזו סיבה שתהי', והתחיל רק לאח"ז, ביום השני או השלישי לאחרי יוהכ"פ, שאז נעשה הענין ד"תפול עליהם אימתה ופחד"[65] עד לענינים של פועל.

ואם לא הי' מתערב יהודי לעצור זאת, הי' הצד שכנגד נוחל מפלה שלימה!

[ואין כאן המקום להאריך בזה, ובפרט שזהו ענין השייך לעבר. ויש לקוות שיסתיים הדבר לטובה].

כו. וכאמור לעיל – "המעשה הוא העיקר":

נוגע כאן (לא הדיבור בפלפול ושקלא־וטריא, אלא) שיתנו "נשק פנימי" ותוכן בחיים כפשוטם, ועאכו"כ תוכן בחיי הנשמה של כל אנשי הצבא,

וכיון שכל אחד מישראל בכל מקום שנמצא הוא חלק מ"צבאות הוי'",

– כדברי הרבי נשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, בי"ט כסלו תש"ד (שכבר נדפסו[110]), שמאז שבנ"י יצאו ממצרים קיבלו את התואר "צבאות הוי'",

ובזה נכללים כל בנ"י, החל מרגע לידתם, שהרי "לגיון של מלך"[111] רגיל להימנות מיד בלידתו, כמו יוכבד שנולדה בין החומות והשלימה המנין דשבעים נפש, כמבואר בפירוש רש"י בכ"מ[112] –

הרי נוגע שכל איש צבא יעמוד במקומו באופן המתאים ובתוקף המתאים ומזויין בנשק רוחני ונשק פנימי, ועי"ז פועל לא רק בנוגע לעצמו, אלא גם בנוגע לכללות כל הצבא בכל קצוי תבל.

---

104) אחרי יח, ה.
105) בראשית ג, כב.
106) הל' תשובה רפ"ה.
107) אמור לח, ב.
108) פ' ראה יד, א.
109) מגילה ג, א. וש"נ.
110) ס"ה (סה"ש תש"ד ע' 51).
111) פרש"י במדבר א, מט.
112) ויגש מו, טו. במדבר ג, טו. פינחס כו, נט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכולם מתגייסים ל"צבאות הוי'", כפי שהי' ביצי"מ, שיצאו משם "על צבאותם"[113], וכך יהי' בקרוב ממש, כמ"ש[114] "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ובקרוב ממש.

* * *

כז. בין הפרטים שאירעו לאחרי התחלת המאסר וקודם הגאולה [שזהו בדוגמת המעמד ומצב של בנ"י שנמצאים במאסר הגלות וקודם הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו], מספרים חסידים עוד סיפור אודות רבינו הזקן[115]:

בעת המאסר שאלו את רבינו הזקן מספר שאלות — בנוגע אליו בעצמו, בנוגע לשיטת החסידות, ובנוגע לספריו שכבר נדפסו או שהיו עדיין בכתב. וביניהם היתה גם שאלה בנוגע למ"ש בתניא (שהי' אז כבר בדפוס) סוף פרק ראשון, אודות השרש של נפשות אומות העולם (שאינם כמו "נפש השנית בישראל" ש"היא חלק אלוקה ממעל ממש"[116]).

ובכן: על כל השאלות עד לשאלה הנ"ל — השיב רבינו הזקן[117], ואילו על שאלה זו, לא השיב להם רבינו הזקן. וסיפר, שכששאלו אותו שאלה זו, שתק, אבל הראה פנים שוחקות, ושוב לא חזרו על שאלה זו, ובזה נסתיים הדבר.

ולאחרי זמן ביאר רבינו הזקן מה היתה כוונתו בזה:

ובהקדים — שהתשובות של רבינו הזקן הוצרכו להיות באופן שיוכלו להתקבל אצל אלו שחקרו ודרשו ושאלו את השאלות, שביניהם היו אנשים מלומדים כו'. ובפרט שבאותו זמן היו תחת השפעת צרפת, שממנה באו כמה שיטות פילוסופיות וכו', שחלקם היו נגד אמונה וחלקם בעד אמונה (כולל אמונה בתורת הקבלה, או בלי אמונה בתורת הקבלה), וכמה מהשרים היו להוטים אחר ענינים כיו"ב, ובידעם שמדובר כאן אודות מייסד של שיטה בחקירה ופילוסופי', בחכמת הנפש וכו' — הי' רצונם (או שזו היתה המשרה שלהם) להיות בין אלו שהעמידו בפניו את השאלות ורשמו אח"כ את תשובותיו.

ובכן: בראותם את פניו השוחקות של רבינו הזקן למשמע שאלה זו, ובידעם שעל כל עשרות השאלות ששאלו עד אז, ענה להם בטוב טעם — מסתמא יבינו שגם על שאלה זו יש לו מענה, אלא שלא כדאי להם לשמוע את הסברת הדברים!...

כח. אמנם, ענין זה הי' רבינו הזקן יכול להסביר להם באופן אחר (לאו דוקא ע"י פנים שוחקות).

אך על זה מספרים חסידים[118], שבא' המאמרים שאמר רבינו הזקן לאח"ז שבו דובר אודות ענין השמחה, "תחת אשר לא עבדת את הוי' אלקיך בשמחה"[119], דיבר אודות ענין השמחה שממתיק דינים, ואמר, שראה זאת ב"טאַיינע סאָוויעט",

— "טאַיינע סאָוויעט" נקראת הוועידה החשאית, ועידה סודית, שבה חקרו ודרשו את רבינו הזקן, ככל אסירי המלוכה שהיו חשודים בהתנגדות למלך ולמשטר המלכות וכו' —

שכן, השחוק על פניו של רבינו הזקן הי' לא רק למראה־פנים (שהרי כל עניניו של רבינו הזקן היו באופן פנימי ואמיתי וכו'), אלא בגלל שהי' אצלו ענין הקשור עם שמחה, ועי"ז נעשית המתקת הדינים — ששתיקתו התקבלה אצל החוקרים כמו התשובה הטובה ביותר.

---

113) בא יב, נא.

114) מיכה ז, טו.

115) בית רבי ח"א רפי"ח. וראה "כרם חב"ד" חוברת ד (א) ס"ע 24. וראה גם שיחת י"ט כסלו תשכ"ט סי"ב (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ה ע' 29). וש"נ.

116) תניא רפ"ב.

117) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שחלק מהשאלות והתשובות ישנו גם עתה, וכבר נדפס בכ"מ (בית רבי שם פט"ז), ומסתמא יודפסו סוכ"ס בשלימותן גם בלשון קודש (נדפס לאח"ז באג"ק שלו ע' רז ואילך. וש"נ).

118) בית רבי שם (פי"ח) בהערה א.

119) תבוא כח, מז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ומזה רואים, שגם כשנמצאים ב"טאַיינע סאָוויעט", הרי זה זמן שצריך להיות דוקא שמחה, ואדרבה: זוהי הדרך וה"נשק" להמתיק את הדינים, ועד לאופן שלא זו בלבד שהדינים מתבטלים, אלא כדיוק הלשון "ממתיק דינים", שמענין ה"דינים" נעשה ענין של המתקה (דבר מתוק) וטובה (כמבואר בכ"מ[120]).

כט. וזהו גם המענה לדעת השואלים, שלכאורה, יש זמן לכל דבר, "עת לשמוח"[121], כך, שי"ט כסלו בזמן כזה[122] הוא אמנם זמן של שמחה, אבל צריך לדעת עד כמה וכיצד וכו'.

ובכן, המענה הוא – שאדרבה: כיון שיש צורך בהמתקה מיוחדת, וכאמור, לא רק שיתבטלו הדינים, אלא שמזה תבוא טובה, וטובה שיהי' בה ענין של המתקה – הרי דוקא זמן זה מתאים לשמחה, ושמחה אמיתית.

והרי שמחה אמיתית קשורה עם תורת אמת, ו"גדול לימוד שמביא לידי מעשה"[123] – עם מצוות שנצטוו בתורת אמת, הקשורים עם ה"עם" שעבודתו ותפקידו ושליחותו היא לגלות את ה"אמת הוי' לעולם"[124], שבעוה"ז הגשמי והחומרי יראו את ה"אמת הוי'" כפי שהיא בעולם הזה.

ועי"ז נעשה מ"ש לפנ"ז[125]: "הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו", שאומי הארץ יהיו מרוצים מהצלחת בנ"י באופן ש"גבר עלינו חסדו", ואז יאמרו בנ"י (עוד בימי הגלות האחרונים): "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו"[126], שזהו"ע ההלל – ככל פרטי הענינים ד"הלל": "הלל הגדול"[127], "הלל המצרי"[128] – הקשור עם ענין הניסים, כפי שאומרים הלל בימי חנוכה הממשמשים ובאים,

וכפי שיאמרו כשיקויים היעוד[114] "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות",

– וכדאיתא בזהר[129] שאז יהיו ניסים כאלו שאפילו לגבי הניסים שהיו ב"ימי צאתך מארץ מצרים" יהיו באופן של "פלאות", "ניסי ניסים נעשו להם"[130], אפילו בערך הניסים שביצי"מ –

בקרוב ממש, כשיבוא "איש (מבית דוד) צמח שמו"[131], ויוציא מהגלות את כל אחד ואחת מישראל, ובניהם ובנותיהם אתם, "וכספם וזהבם אתם"[132], "בם עור ופיסח הרה ויולדת יחדיו", ו"קהל גדול ישובו הנה"[133], ובחסד, ו"שמחת עולם על ראשם"[134].

* * *

ל. דובר לעיל (ס"ז) בנוגע ל"פדה בשלום נפשי", שחז"ל מפרשים בתושבע"פ שקאי על "העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור", שמעלה עליו הקב"ה "כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם", וכפי שמבאר הצמח צדק בפירושו ברשימות לתהלים[135], מיוסד על חידושי אגדות מהרש"א[37], שג' ענינים אלו הם כנגד ג' קוין תורה עבודה (ש"תפלות במקום קרבנות תיקנום"[136] – "ומתפלל עם הציבור") וגמילות חסדים[15].

ומזה מובן גם בנוגע לכל אחד מישראל שצריך לצאת מה"מאסר" של הנפש הבהמית והגוף, ובנוגע לבנ"י בכלל שצריכים לצאת מ"מאסר" הגלות, ועד"ז בנוגע לאלו שצריכים לפעול בענין ד"מקרב לי"

120) ראה לקו"ת חוקת סא, סע"ד ואילך. ובכ"מ.
121) ע"פ קהלת ג, ד.
122) ראה גם שיחת י"ג תשרי ס"ב (תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 74).
123) קידושין מ, ב. וש"נ.
124) תהלים קיז, ב.
125) שם, א.
126) שם קיח, א.
127) ירושלמי פסחים פ"ה ה"ז ובקה"ע ופ"מ.
128) ברכות נו, א ובפרש"י.
129) ח"א רסא, ב. וראה פע"ח שער חהמ"צ פ"ו. אוה"ת נ"ך עה"פ (ע' תפז).
130) ע"פ לשון חז"ל – ברכות נז, רע"א.
131) זכרי' ו, יב.
132) ישעי' ס, ט.
133) ירמי' לא, ז.
134) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.
135) יהל אור ע' רד.
136) ברכות כו, א־ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— שכדי שתהי' הפדי' "בשלום", צריכים להיות כל ג' הענינים דתורה תפלה וגמ"ח, שזהו הנשק הסודי המוזכר לעיל.

לא. ובענין זה ישנו דבר פלא — כאמור לעיל, שכדי שתהי' העבודה בנקל יותר, יש דברים שרואים גם בעיני בשר:

התביעה שמגיעה מהחיילים (לאחרי הקדמת השלילה, שלא ישלחו להם אנשים שאומרים בדיחות וליצנות או שאר ענינים שאין בהם תוכן (כנ"ל סי"ד)) היא — שישלחו להם (להבדיל) תפילין, סידורים וספרי תהלים[137].

ובכן: תפילין — הו"ע מצוות מעשיות, שהרי "הוקשה כל התורה כולה לתפילין", ד"אמר קרא[138] והי' לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהי' תורת ה' בפיך"[139], שמזה למדים על כל המצוות שצ"ל "מן המותר בפיך"[140].

סידור — הו"ע התפלה, ותהלים, שהוא א' מספרי תנ"ך — הו"ע התורה.

ובנוגע לענין הצדקה — חשבתי תחילה היכן ישנו כאן ענין הצדקה, עד שתפסתי, שעצם העובדה שהם נמצאים שם, ומגינים בגופם על כל אלו שנמצאים מאחוריהם, הו"ע של צדקה בגופו, שהיא נעלית יותר מאשר צדקה בממונו, וצדקה תמידית — לא רק בשעה שהוא ער, אלא גם בשעה שהוא ישן, כיון שעצם היותו שם מטיל אימה, שלכן לא מתקרב האויב, בגלל שיודע ששם ישן פלוני בן פלוני, כך, שאפילו בשעת השינה ה"ה מקיים את ענין הצדקה בגופו.

לב. אמנם, ידוע מ"ש רבינו הזקן באגה"ק[141] שיש "מעלה .. גדולה ונפלאה .. להיות מעשה הצדקה נעשית בפעמים רבות, וכל המרבה ה"ז משובח, ולא בפעם א' ובבת אחת, גם כי הסך הכולל אחד הוא, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה[142] .. והכל לפי רוב המעשה .. כדי לזכך את הנפש ע"י ריבוי המעשה", שעי"ז מרגילים את נפש הטבעית בעשיית המצוות; וממשיך לבאר המעלה שבדבר בפנימיות הענינים.

ובנוגע לענינו:

ענין הצדקה שנעשה מצד עצם העובדה שהם נמצאים שם הוא באופן שהגוף ונפש הבהמית אינם מרגישים בזה ענין של צדקה; הוא יודע שהעמידו אותו במקום זה בגלל שהוא מגוייס, או בגלל שהתנדב לכך, אבל הוא לא מרגיש בזה ענין של צדקה.

ולכן, דבר נכון ביותר — כפי שכבר ניסו כמ"פ והיתה בזה התעוררות גדולה — שבכל מחנה ובכל גדוד ובכל פלוגה, תימצא קופה של צדקה, כך, שכל הרוצה יהי' לו מקום שבו יוכל ליתן צדקה במקומו [שהרי לא נמצאים שם עניים שיוכל ליתן להם ביד, ולכן יש צורך שהממון יצא מרשותו ויכנס לרשות של גבאי־צדקה, שאז הוא עשה את שלו], ועי"ז יהי' אצלם קיום ענין הצדקה בפשטות, באופן שהגוף ירגיש שנתן היום צדקה.

ואפילו אלו שלא יתנו — הנה כשיעברו ויראו שמונחת על השולחן או קבועה בקיר "קופה" שעלי' רשום "צדקה", הרי זה יזכיר להם על ענין הצדקה, וכיון ש"לב ישראל ער הוא"[143], בודאי תהי' לזה תוצאה, שיקיים מצות צדקה לעת מצוא, ויותר מאשר "לעת מצוא".

וכך תינתן להם האפשרות שיהיו אצלם כל ג' הסוגים שהם ג' קוים: תורה ותפלה וגמילות חסדים (צדקה).

---

137) ראה גם מכתב ט"ו טבת שנה זו (אג"ק חכ"ט ס"ע סט ואילך), ובהנסמן שם.
138) בא יג, ט.
139) קידושין לה, א. וש"נ.
140) שבת כח, ריש ע"ב. וש"נ.
141) סכ"א.
142) אבות פ"ג מט"ו.
143) ראה שהש"ר פ"ה, ב (א). יל"ש שם רמז תתקפח. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לג. וכמדובר כמ"פ – שייך ענין זה לכל אחד ואחת:

ענין התפלה – שגם נשים "חייבין בתפלה, דרחמי נינהו"[144] (וע"ד לשון הגמרא[145]: "נשי לא בעי חיי" – בתמי'); ועד"ז בנוגע לתורה – שגם "נשים מברכות ברכת התורה, שהרי חייבות ללמוד מצות שלהן כו'" (כפי שמביא רבינו הזקן בשו"ע[146]); ובנוגע לצדקה – הרי אדרבה, כדברי הגמרא במסכת תענית[147] שהצדקה שעושה האשה פועלת יותר מאשר הצדקה שעושה האיש, כיון שהוא נותן צדקה בממונו, ואילו היא נותנת לחם או בשר וכו' שמיד מחי' נפש העני בפועל.

ועד"ז בנוגע לבנים ובנות, ועד לקטני קטנים, ובפרט בבואנו מהענין ד"הקהל את העם האנשים והנשים והטף .. למען ישמעו ולמען ילמדו .. ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת"[148] – שיש לחנך את הקטנים והקטנות, קטני־קטנים וקטני־קטנות בכל ג' ענינים הנ"ל, ולהעמיד עי"ז "צבאות הוי'" בשלימותם.

לד. וזה יהי' ה"אתר שלים"[149] שבו תהי' שרוי' ברכתו של הקב"ה, "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"[150],

החל מענין השלום, עליו נאמר בסיום הש"ס: "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום",

וכאשר "שלום כאן" אזי "הכל כאן"[151], וכהסיום במד"ר על מגילת אסתר: "השלום בריבוי", נוסף על כו"כ ענינים בריבוי שנימנו שם: "הטוב בריבוי .. הברכה בריבוי",

וכל זה – בריבוי גדול, עד ש"מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים"[152], שתציף ותכסה את כל הגשמיות והחומריות והארציות, ויראו רק "מים" – "אין מים אלא תורה"[153], ובאופן ש"מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך"[154], כך, שכל אחד יתעסק עם זולתו אע"פ שחושב (ואולי כן הוא באמת) שהוא נמוך ממנו,

וע"י כולם ביחד – יקויים "ברכנו אבינו כולנו כאחד"[155], ובברכה בענין שנוגע במיוחד עכשיו – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

* * *

לה. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה פדה בשלום וגו'.

* * *

לו. בהמשך לענין הקודם – יש צורך להוסיף ולסיים:

דובר לעיל (סל"א) בנוגע לאלו שנמצאים במקום מסויים, שצריך להשתדל שיהי' שם ענין התפילין, ענין התהלים, וגם ענין הצדקה; וכיון שכל אחד מישראל הוא חלק מ"צבאות הוי'", כפי שהתחיל מיד בצאת בנ"י מארץ מצרים "על צבאותם"[113] [ובפרט ע"פ מ"ש בהגדה: "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", וכמבואר בארוכה[156] בנוגע לדברי הרגצ'ובי[157] שזוהי "פעולה נמשכת", כך, שבכל

144) ברכות כ, ב.
145) קידושין לד, א.
146) או"ח סוסמ"ז. וש"נ.
147) כג, ב.
148) וילך לא, יב.
149) ראה זח"ג צ, סע"ב.
150) נוסח ברכה הג' דברהמ"ז.
151) ראה תו"כ ופרש"י בחוקותי כו, ו. ספרי נשא ו, כו.
152) ישעי' יא, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים בסופן.
153) ב"ק יז, א. וש"נ.
154) ראה תענית ז, א. תניא פ"ד.
155) ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פל"ב.
156) ראה לקו"ש ח"ה (י"ט כסלו) ע' 172 ואילך. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חל"ט ע' 374 ואילך. וש"נ.
157) נסמן בלקו"ש שם בהערות 10־8.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רגע שצריך להזכיר יצי"מ אזי "יצא ממצרים", ונעשה בגלוי חלק מ"צבאות הוי'"] – צ"ל אצל כל אחד מישראל ג' ענינים אלו.

וענין זה בא להזכיר, שפעם הי' בפשיטות שבכל בית יהודי יש קופת־צדקה, ואילו בימינו, הנה מפני כמה סיבות יש בתים שאין בהם קופת־צדקה, אלא שולחים צ'קים וכיו"ב.

אמנם, ע"פ דברי הגמרא (הנ"ל סל"ג) שאפילו הממון שנותן האיש אינו בדוגמת לחם ומזון שנותנת האשה, שזהו דבר המוכן ולכן פועל יותר – הרי עאכו"כ בנוגע לנתינת צ'ק, שלאח"ז צריך המקבל ללכת לבנק, ולהמתין עד שיקבל עבורו ממון, ורק אז יוכל לקנות צרכיו – הרי זה רחוק יותר אפילו מנתינת ממון.

ולכן, נכון ביותר לחזור ולחדש את המנהג הטוב, שבכל בית יהודי תהי' קופת־צדקה – שזה עצמו יזכיר על ענין הצדקה, ואם הוא זוכר בלאה"כ – הרי זה יזכיר לו שצריך להוסיף יותר, כיון שתופס שקופת־הצדקה היתה צריכה מזמן להיות מלאה... ועדיין יש מקום לשלשל לתוכה עוד מטבעות.

ובמיוחד יש בזה תועלת גם בענין החינוך – כי, כשהילדים רואים בבית קופת־צדקה, שואלים מיד: "מה זאת"? ואז יש הזדמנות להסביר להם את כל ענין הצדקה, שקשור גם עם הענין ד"מלוה ה' חונן דל"[158], עם כל הפרטים החינוכיים שישנם בנתינת הצדקה, שמצד זה כדאי להרגיל יהודים – קטנים ועאכו"כ גדולים – בנתינת הצדקה.

וכמסופר גם בזכרונות של רבינו נשיאנו[159], שכאשר לא היתה אפשריות ליתן צדקה, היו משתדלים ליתן גמילות־חסד איש לרעהו (ע"ד המסופר בגמרא במסכת מגילה[160] בנוגע לפורים: "מחלפי סעודתייהו"), כדי להרגיל את עצמם בענין של גמילות חסדים כפשוטו.

*

לז. בהמשך להמדובר לעיל בנוגע לי"ט כסלו – הנה בדורות שלאח"ז נתגלה ע"י כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע[161] (אביו של כ"ק מו"ח אדמו"ר) שי"ט כסלו הוא ראש השנה לתורת החסידות וללימוד דרכי', וכהסיום בזה אודות אמירת "לשנה טובה בלימוד תורת החסידות ובדרכי החסידות תכתבו ותחתמו" (כפי שמביא רבינו נשיאנו בכ"מ[162]).

ומזה באה נקודה נוספת – שבי"ט כסלו, כמו בר"ה, יש ענין של "כתיבה" ולאח"ז גם ענין של "חתימה".

ועפ"ז, הנה כשם שבנוגע לר"ה מצינו ש"צדיקים .. נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים", ו"בינוניים תלויין ועומדין מר"ה ועד יוהכ"פ"[163], והיינו שהחתימה היא משך זמן לאחרי הכתיבה – כן הוא גם בנוגע ל"תכתבו ותחתמו" בשייכות לי"ט כסלו, שאצל "בינונים" – שזוהי "מדת כל אדם"[164] – החתימה היא (לא בי"ט כסלו, אלא) בזמן שלאח"ז.

לח. לכאורה הי' אפשר לומר, שבנוגע לתורת החסידות אין הכרח שהחתימה היא לאחר זמן, כיון שכל ענינה של תורת החסידות היא יציאה מהגבלות של זמן ומקום:

נגלה דתורה – הרי אדרבה: ענינה ללמוד הלכה כיצד צריך להתנהג בזמן ומקום. ולכן ניתנו עניני התורה בשיעורים (כפי שרבינו הזקן[165] מונה כמה דוגמאות בזה) – דוקא במדידה והגבלה.

---

158) משלי יט, יז.

159) ראה שיחת י"ט כסלו תש"ז (סה"ש תש"ז ע' 95) הערה 43. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 346. וש"נ.

160) ז, ב.

161) אג"ק שלו ח"א ע' רנט. וש"נ (נעתק ב"היום יום" בתחלתו). וראה שיחת ליל כ"ף כסלו תרצ"ב בתחלתה (סה"ש תרצ"ב ע' 25 ואילך). פאקסימיליא מהאגרת נדפסה בקונטרס "ומעין" ע' 17. וראה גם שיחת י"ט כסלו שבהערה 171.

162) ראה "היום יום" בסופו.

163) ר"ה טז, ב.

164) תניא רפי"ד.

165) תניא אגה"ק ס"י.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועד שגם מקור התורה כפי שנמשך בעולם, שזהו ענין הארון, שהי' לאמיתתו באופן ש"מקום ארון אינו מן המדה"[166] – הנה הפעולה ד"אינו מן המדה" היתה דוקא במדות ד"אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו"[167]. וטעם הדבר – דלכאורה, כיון שהארון "אינו מן המדה", מהו הצורך במדות? – כיון שתורה ענינה שדוקא למטה יהי' הענין ד"כה דברי כאש"[168], ובאופן שנשאר "אמתיים וחצי גו' ואמה וחצי גו' ואמה וחצי", ואעפ"כ רואים בזה שהתורה פועלת את הענין ש"אינו מן המדה".

וכל זה – בנוגע לנגלה דתורה; משא"כ בנוגע לפנימיות התורה, כפי שמביא רבינו הזקן באגה"ק[169] מרעיא מהימנא[170] הידוע [שקשור עם הגאולה, שהרי "בהאי חיבורא דילך .. יפקון בי' מן גלותא ברחמים"] ש"לית תמן לא קשיא כו' ולא מחלוקת כו'", טוב והיפך הטוב וכו'. ובפרט שענין החסידות כפשוטו הוא – להוציא ממדידה והגבלה בכלל, ובמיוחד ממדידה והגבלה של זמן ומקום.

ולכן הי' אפשר לומר, שאע"פ שבר"ה בכלל נעשית הכתיבה והחתימה של "בינונים" בזמנים שונים, כיון שענינו של ר"ה במיוחד קשור עם זמן ומקום, מ"מ, בנוגע לתורת החסידות, שענינה גילוי פנימיות התורה, יכולים להיות הכתיבה והחתימה ביחד.

לט. אמנם, מזה שרבינו נשיאנו מסביר בארוכה בשיחה די"ט כסלו תש"ד[171], שכיון שי"ט כסלו נקרא בשם "ראש השנה", צ"ל בימים שלפנ"ז ענין של הכנה כמו ימי הסליחות וחודש אלול וכו', הרי מובן שגם בזה יש חילוקי זמנים, ולכן גם ה"חתימה" בנוגע ל"בינונים" היא בזמן מיוחד.

וכדי לידע אימתי הוא הזמן בזה – הרי זה מובן ע"פ נגלה:

רבינו הזקן כותב בברכות הנהנין[172] לפסק הלכה בנוגע לברכת "הגומל", שחולה ש"הקל מחליו" אינו מברך עדיין "הגומל", "עד שיחזור לבוריו לגמרי" ויהי' בריא ושלם.

ומזה מובן גם בנוגע לברכת "הגומל" לאחרי שרבינו הזקן יצא מהמאסר – שאע"פ שהשחרור הי' בי"ט כסלו, ואז היתה הגאולה בכל ה"שטורעם" [ועד שתיכף ומיד הוצרך רבינו הזקן להזהיר באגה"ק הידועה[173] "לבלתי רום לבבם מאחיהם .. לשרוק עליהם ח"ו (וכמבואר בזה[174] שכוונתו לשלול גם שריקה ("אַ פייף") דקדושה) .. וכולי האי ואולי כו'"], הנה בנוגע לברכת "הגומל" שצ"ל לאחרי "שיחזור לבוריו לגמרי", מסתבר בשכל לומר שענין זה הי' לאחרי שהגיע בחזרה למקומו.

וע"פ המסופר בליקוטי דיבורים[175] פרשת המאסר – הנה לאחרי התחלת הגאולה בי"ט כסלו והמשכה בכ"ף כסלו, עברו כמה ימים עד שהגיע למחוז שלו, בוויטעבסק [ששם גר חותנו, וכבר בזמנו הי' שם מרכז של חסידות וכו'] – שהי' זה "ביום ג' ב' דחנוכה", שזהו הזמן ש"חזר לבוריו", שבו הי' סיום וחותם וחתימת הגאולה ע"פ נגלה[176].

ועפ"ז מסתבר לומר בנוגע לענין ד"תחתמו" בשייכות לר"ה לחסידות – שה"חתימה" היא בימי חנוכה.

מ. ועפ"ז ניתוסף ביאור בהמובא בשיחות[177], שמצינו בספרי חסידות פולין[178] שבחנוכה ישנו הענין ד"גמר חתימה טובה".

---

166) יומא כא, סע"א. וש"נ.
167) תרומה כה, יו"ד.
168) ירמי' כג, כט. וראה ברכות כב, א. וש"נ.
169) רסכ"ו.
170) זח"ג קכד, ב (ברע"מ).
171) בתחלתה (סה"ש תש"ד ס"ע 47 ואילך).
172) ראה לוח (וסדר) ברכה"נ פי"ב הי"א (פי"ג ה"ה). וש"נ.
173) תניא אגה"ק סוס"ב.
174) שיחת ליל א' י"ט כסלו תרצ"ג ס"י (לקו"ד ח"א כ, ב. סה"ש תרצ"ג ע' 148 ואילך).
175) שם ס"א (לקו"ד שם יב, א. סה"ש שם ע' 137).
176) ראה גם שיחת י"ט כסלו תשל"א סי"ז (תורת מנחם – התוועדויות חס"ב ס"ע 319). וש"נ.
177) שיחת ליל כ' כסלו תרצ"ב (סה"ש תרצ"ב ע' 32). וראה גם אג"ק חי"ד ריש ע' קיב.
178) ראה בספרים שנסמנו בסה"ש שם. נטעי גבריאל (להר"ג ציננער) הל' חנוכה רפנ"ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובהקדים – שכו"כ ענינים מספרי חסידות פולין לא הובאו בשיחות דתורת חסידות חב"ד, ומזה מובן, שכאשר מביאים משם ענין מסויים, הרי זה נעשה חלק גם מתורת החסידות כפי שהיא ע"פ חב"ד.

ויובן ע"פ האמור לעיל שבחנוכה נעשה הענין ד"תחתמו" – "חתימה טובה" ביחד עם "גמר חתימה טובה" – ביחס לענין ד"תכתבו" שהי' בי"ט כסלו, ר"ה לתורת החסידות ולדרכי החסידות.

מא. ועפ"ז מובן שגם בחנוכה (הזמן ד"תחתמו") צריכים להיות שלשה הקוין ד"העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור", כמו בי"ט כסלו (בזמן ד"תכתבו").

וזהו גם הביאור במ"ש בשאילתות[179] – בהוספה על הגירסא בגמרא[180] בנוגע לחנוכה: "נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין": "מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית בטלית מצוייצת באמצע", היינו, שישנם כאן ג' קוין; ועל זה ניתוסף במק"א[181]: "לקיים החוט המשולש כו'" ("והחוט המשולש לא במהרה ינתק"[182]).

אלא שענינים אלו הם רק רמזים על ג' הקוין; אבל "המעשה הוא העיקר" – שבחנוכה צריך להיות הענין ד"העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור" כפשוטו בפועל.

וזהו שבחנוכה ניתוסף בענין ד"מתפלל עם הציבור" ("עבודה") – ענין ההלל, שזוהי תפלה מיוחדת;

וכן ניתוסף בענין גמילות חסדים – כמ"ש ר' נחמי' מדובראָוונא[183] שבחנוכה "נוהגין הנערים העניים לסבב על הפתחים כו'", שזהו ענין הצדקה שבחנוכה (כמדובר פעם בארוכה[184]).

ונוסף לזה ישנו ענין המנורה והשמן שבחנוכה, שקשור עם הענין ד"נר מצוה ותורה אור"[185], שבזה הי' עיקר נס חנוכה – שלילת הענין ד"להשכיחם תורתך".

[וע"ד משנת"ל[186] בנוגע לענין ד"פדה בשלום", שהעיקר הוא "העוסק בתורה", שפועל שתהי' הפדי' "בשלום", ועד ש"אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם", כמדובר לעיל].

מב. ויה"ר שיקויים הענין ש"החוט המשולש" – ד"ישראל אורייתא וקוב"ה" ש"חד הוא"[187], וכן הענין ד"יעקב חבל נחלתו"[188], כפירוש רש"י: "כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים", שמזה נעשה החבל המקשר את האדם למטה עם האדם העליון אשר על הכסא למעלה (כמבואר בארוכה באגה"ת[189]) – "לא במהרה (ובכלל לא) ינתק".

וע"י איחוד כולם יחד, יהי' הענין ד"באור פני מלך חיים"[190], עוד בימי הגלות האחרונים, ע"ד מ"ש הרמב"ן[191] בפירוש דברי המדרש[192] "הנרות הללו אין בטלין לעולם", ש"רמזו .. לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף .. בגלותנו", ובאופן דהולך ומוסיף ואור, אע"פ שזה עדיין מעמד ומצב ד"משתשקע החמה", ועד שפועלים ד"כליא ריגלא דתרמודאי"[193], היינו, שמתבטל אפילו "ריגלא דתרמודאי", אותיות "מורדת"[194], שזהו ענינם של "תרמודאי" כפשוטו שמרדו בשלמה (כדאיתא ביבמות[195]).

---

179) שאילתא כו. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חמ"ב ע' 75 הערה 58.
180) שבת כב, א.
181) שו"ת מהרי"ל סס"מ.
182) קהלת ד, יב.
183) השלמה לשו"ע אדה"ז או"ח סו"ס עתר (ממג"א ריש הל' חנוכה).
184) ראה שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה תשכ"ה ס"ו ואילך (תורת מנחם שם ע' 73 ואילך). וראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ע ע' 292. וש"נ.
185) משלי ו, כג.
186) ד"ה פדה בשלום (תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 255 ואילך).
187) ראה זח"ג עג, א.
188) האזינו לב, ט.
189) פ"ה ואילך.
190) משלי טז, טו.
191) ר"פ בהעלותך.
192) במדב"ר פט"ו, ו.
193) שבת כא, ב.
194) עמה"מ שער קרית ארבע רפקי"א. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"א ע' 11. וש"נ.
195) טז, ב ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וזה יביא בקרוב ממש את הגאולה באופן ש"אינה בטילה לעולם", ש"אין אחרי' גלות"[196] — גאולה האמיתית והשלימה מגלותנו זה, ע"י משיח צדקנו, שיוליכנו קוממיות לארצנו, ואז — "והדליקו נרות בחצרות קדשך" כפשוטו, ע"י אהרן כהן גדול, כדאיתא בגמרא[197] שאז יהיו "אהרן ובניו ומשה עמהם", שינהלו את כל הענינים בתכלית השלימות.

וכל זה — בקרוב ממש, עוד לפני חנוכה, שאז יוכלו לומר "ועל הנסים" ולכלול גם את נס הגאולה האמיתית והשלימה.

* * *

מג. נוסף על המדובר לעיל (ס"ז־ל) אודות השייכות די"ט כסלו לג' הקוין ("חוט המשולש") ד"העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור" (כמודגש בכ"מ) — ישנו גם הענין שכותב רבינו הזקן בסיום ספר התניא (בשיעור שלומדים בי"ח כסלו), באגרת הקודש ד"ה הוכח תוכיח, בנוגע לחלוקת הש"ס (ומבאר פרטים בדבר — בנוגע למנין גדול ומנין קטן וכו', וגם בנוגע ל"תמניא אפי שבתהלים קי"ט").

ולכן ישנו גם מנהג לערוך בי"ט כסלו סיום על לימוד הש"ס שלפנ"ז, והתחלה על לימוד הש"ס שבא לאחריו, בהשתתפות כולם יחד, עי"ז שמחלקים את הש"ס, וכל אחד מקבל על עצמו ללמוד מסכתא.

וכמדובר כמ"פ[198] שכיון ש"מדת הבינונים" — שהיא מדת רוב בנ"י[164] — היא באופן שאין ביכלתם לסיים כל הש"ס במשך שנה, מצד היות רובם בעלי־עסקים, או אפילו יושבי אוהל, שלהיותם עסוקים בלימוד מסויים, לא נשאר להם זמן פנוי ללמוד כל הש"ס כולו מידי שנה בשנה, הרי זה כמו מלאכה שאי אפשר לעשותה באחד ועשאוה שנים, ששניהם חייבים[199], ועאכו"כ ב"מדה טובה", שכיון שאי אפשר ללמוד כל הש"ס באחד, הנה ע"י ההשתתפות עם כו"כ, הרי זה נחשב כאילו כל אחד מהם למד את כל הש"ס, אע"פ שלוקח רק מסכתא אחת, כיון שעושה זאת בהשתתפות עם כללות המנין שחילקו ביניהם את הש"ס על מנת ללמדו כולם ביחד החל מי"ט כסלו זה עד י"ט כסלו הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

ולכן, מסתמא יחלקו עתה כרטיסים [ואלו שלא קיבלו הכרטיסים, ירשמו לעצמם, כדי שיהי' לדבר יתר קיום], כדי שכל אחד יקח על עצמו ללמוד מסכתא או שתי מסכתות, כפי נדבת לבו הטהור, על מנת להתחיל וללמוד ולסיים, ואח"כ — כפי שאומרים בנוסח ה"הדרן" — כשם שמסיימים מסכתא זו כך נזכה ללמוד ולסיים עוד מסכתות, ועד שנזכה ללימוד תורתו של משיח מפי משיח צדקנו, שילמד תורה את כל העם כולו[200].

* * *

מד. בסיום מסכת ברכות[201] שנינו: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר[202] וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך" [ו"בוניך" הם תלמידי חכמים — כדברי הגמרא במסכת שבת[203]: "בנאין[204] .. אלו תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם"], ולאח"ז הובאו עוד פסוקים, כדלקמן סמ"ו.

---

196) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב.

197) יומא ה, ב. וראה תוס' פסחים קיד, סע"ב.

198) ראה גם שיחת מוצש"ק פ' וישלח, י"ט כסלו דאשתקד סכ"א (תורת מנחם — התוועדויות ח"ע ע' 249 ואילך). וש"נ.

199) ראה שבת צג, א ואילך.

200) ראה רמב"ם הל' תשובה ספ"ט. ועוד. לקו"ת הנסמן לקמן הערה 324. ובכ"מ.

201) בהבא לקמן — נכלל גם המשך הביאור בשיחת ש"פ וישב. לשלימות הענין — ראה גם שיחת ש"פ מקץ סי"ט ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חע"ד ס"ע 369 ואילך).

202) ישעי' נד, יג.

203) קיד, א.

204) וכיון שזהו לשון שהובא במשנה (מקוואות פ"ט מ"ו)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכן הוא גם הסיום בירושלמי, אבל שם לא הובאה הדרשה "אל תקרי"[205], וגם לא הובאו פסוקים נוספים[206] (והרי תלמוד ירושלמי בכלל הוא בקיצור ובכללות לגבי תלמוד בבלי).

וכמו"כ הובא המאמר "ת"ח מרבים שלום בעולם כו'" בסיום מסכתות נוספות: נזיר יבמות כריתות ותמיד[207], אבל שם הובא רק הפסוק "וכל בניך גו'", ולא הובאו שאר הפסוקים שבסיום מסכת ברכות, וגם הדרשה "אל תקרי" מופיעה רק בסיום מסכת כריתות, אבל לא בסיום מסכתות נזיר יבמות ותמיד.

מה. וצריך להבין:

כדי לידע שהפסוק "וכל בניך גו' ורב שלום בניך" קאי בתלמידי חכמים, אין צורך לכאורה בדרשה ד"אל תקרי בניך אלא בוניך" – שהרי מפורש בתחלת הכתוב "וכל בניך לימודי ה'", והפירוש הפשוט הוא שהם תלמידי ה'[208], עי"ז שלומדים תורת ה'[209], והיינו תלמידי חכמים, ומעצמו מובן שגם המשך הכתוב "ורב שלום בניך" קאי על אותם "בניך" שבהתחלת הכתוב שהם "לימודי ה'"?

ולאידך גיסא: אם יש צורך בדרשת "אל תקרי כו'" – מדוע לא הובאה דרשה זו בכל שאר המקומות שבהם נזכר מאמר זה?

בנוגע לירושלמי – אין לומר שסומך על הבבלי, שהרי תלמוד ירושלמי נשלם ע"י ר' יוחנן "כמו מאה שנה" לפני[210] שנשלם תלמוד בבלי ע"י רב אשי[211].

ובנוגע לשאר המסכתות בבבלי – הנה לכאורה הי' אפשר לומר שלאחרי שנתפרש כבר במסכת ברכות, אין צורך לחזור ולפרש זאת בשאר המסכתות.

[ואף ש"אין סדר למשנה"[212], הרי נוסף לכך שבנוגע לסדרים שונים (כבנדו"ד, שמסכת ברכות היא בסדר זרעים, ואילו מסכתות נזיר יבמות כריתות ותמיד הם בסדר נשים וקדשים) יש סדר למשנה, הנה בנוגע למסכת ברכות, גם אם היתה נשנית לאחרי כל המסכתות, קבעה רבי לפני כל המסכתות (בתחלת סדר זרעים, אף שאינה חלק מסדר זה)[213], כדברי ר' ישעי' דיטראני[214] שצריך "להתחיל[215] סדר המשנה ביחודו של הקב"ה ולקבל עליו עול מלכות שמים כו'", כמ"ש[216] "ראשית חכמה יראת ה'"].

אבל עפ"ז אינו מובן: מדוע רק במסכתות נזיר יבמות ותמיד לא נתפרשה הדרשה ד"אל תקרי כו'", ואילו במסכת כריתות חוזרת הגמרא ומפרשת הדרשה ד"אל תקרי כו'"?

מו. גם צריך להבין:

מדוע לא מספיקה הראי' מהפסוק "וכל בניך גו' ורב שלום בניך" – שלכן הובאו עוד פסוקים[217]: "שלום[218] רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול", "יהי[219] שלום בחילך שלוה בארמנותיך", "למען[220] אחי

בנוגע להלכה בפועל, מובן, שאין זה רמז בלבד (שהרי דבר הלכה צ"ל בלשון מדוייק), אלא התואר "בנאין" הוא ענין עיקרי אצל תלמידי חכמים.

205) אף שמצינו דרשה כזו בירושלמי במסכת ברכות גופא (פ"ה ה"א) – "השתחוו לה' בהדרת קודש (תהלים צו, ט), בחרדת קודש".

206) ראה גם שיחות י"ט כסלו: תשמ"ב סל"ד ואילך; תשד"מ סמ"ט ואילך (התוועדויות תשמ"ב ח"ב ע' 533 ואילך; תשד"מ ח"ב ע' 635 ואילך) – בהשינויים שבין תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי שבסיום מסכת ברכות.

207) לב, ב (סיום הפרקים שיש עליהם גמרא).

208) מצו"צ עה"פ.

209) ראה תרגום יונתן עה"פ (אלפין באורייתא דה').

210) ונפק"מ להלכה – כידוע הכלל שהלכה כבבלי לגבי ירושלמי, לפי שהלכה כבתראי (נסמן בלקו"ש חכ"ד ריש ע' 169).

211) הרמב"ם בהקדמתו לספר היד.

212) ב"ק קב, א. וש"נ.

213) וגם לפי הדעה שסדר המשניות הוא (לא "זמ"ן נק"ט", כהסדר שלפנינו, אלא) "נז"ם קט"ן", שהתחלה היא בסדר נשים או נזיקין (נסמן בלקו"ש חי"א ע' 56 הערה 13. וראה גם שיחת י"ט כסלו תשל"ב ס"ו (תורת מנחם – התוועדויות חס"ו ע' 278)) – קודמת מסכת ברכות לכל ששה סדרי משנה.

214) נסמן בלקו"ש שם בשוה"ג.

215) כולל גם ההתחלה במ' – "מאימתי", כמו הסיום במ' – "בשלום" (ראה תויו"ט סוף עוקצין).

216) תהלים קיא, יו"ד.

217) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר (בבת־שחוק), שיש מעלה בסיום זה, שמופיע גם בסידור... כך, שגם אלו שאין לפניהם גמרא, יכולים מיד להביט בסידור, ולראות את כל הפסוקים כו'.

218) שם קיט, קסה.

219) שם קכב, ז.

220) שם, ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ורעי אדברה נא שלום בך", "למען[221] בית ה' אלקינו אבקשה טוב לך", "ה'[222] עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום"?

ולהעיר, שבחידושי אגדות מהרש"א בסוף יבמות מבאר את השייכות של כל הפסוקים לתוכנה של מסכת יבמות, אבל עדיין לא נתבאר: (א) הטעם שהובאו הפסוקים בסדר זה דוקא, (ב) השייכות לתוכנה של מסכת ברכות (שהרי פסוקים אלו לא הובאו במסכת יבמות (ששם הובא רק הפסוק "וכל בניך וגו'", ואפילו ללא הדרשה ד"אל תקרי"), אלא במסכת ברכות דוקא).

מז. גם צריך להבין:

מהי השייכות של הסיום במאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" לכללות מסכת ברכות, וגם למאמר שלפניו: "תלמידי חכמים[223] אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר[78] ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון"?

וכמבואר במפרשים[224] שאין לומר שהוצרך לסיים במאמר זה "משום דדברי אגדה הוא .. דבלאו הכי מסיים .. באגדה". ועכצ"ל שהסיום במאמר זה הוא בשייכות לענייננא.

וגם: כרגיל ב"הדרן" — יש לבאר גם הקשר והשייכות של סיום המסכת לתחילתה: "מאימתי קורין את שמע וכו'".

מח. ויש לומר בביאור הדברים — בקיצור עכ"פ:

בלימוד התורה בכלל יש שני ענינים: (א) עצם מצות תלמוד תורה — אחת המצוות עשה והגדולה מכולם[225], (ב) הלימוד שמביא לידי מעשה[225], לידע את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תעשינה[226], שבשביל זה יש צורך "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא"[227].

[ונפק"מ גם בנוגע להלכה בפועל — כפי שמאריך רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה[228] בנוגע לקביעות עתים לתורה, שהלימוד לדעת את המעשה אשר יעשון קודם לכל דבר, ולאחרי שלמד ויודע כבר המעשה אשר יעשון, אזי נעשה אופן אחר בהקביעות עתים לתורה, כיון שזהו לימוד התורה שיש בו רק מצות תלמוד תורה בפני עצמה, ולא הענין שמביא לידי מעשה].

והם ב' הענינים שבפסוק "וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך":

ובהקדם הדיוק שבתחילת הפסוק נאמר "כל בניך", ואילו בסיומו נאמר "בניך" (ולא "כל בניך"), היינו, שמודגש בפסוק עצמו שיש ענין ששייך ל"כל בניך", ויש ענין ששייך (לא לכולם, אלא) רק לחלק מהם.

ובכן:

מ"ש "וכל בניך לימודי ה'" — קאי על עצם המצות עשה של תלמוד תורה, ששייכת לכולם, שהרי "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר .. שהי' זקן גדול וכו'" (ככל הפרטים שכותב הרמב"ם בהל' ת"ת[229], והעתיקם רבינו הזקן בהלכות ת"ת שלו[230]).

ויש סוג נוסף שעליהם נאמר "רב שלום בניך", "אל תקרי בניך אלא בוניך" — תלמידי חכמים "שעוסקין בבנינו של עולם", היינו, שמלבד היותם "בניך", "כל בניך לימודי ה'", ע"י עצם המצות עשה דתלמוד תורה, יש אצלם מעלה נוספת ד"בוניך"[231] — שפועלים גם בעולם, "מרבים שלום בעולם", עי"ז

221) שם, ט.
222) שם כט, יא.
223) נוסף לכך ששניהם מדברים אודות "תלמידי חכמים".
224) חדא"ג מהרש"א שם.
225) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ב. וש"נ.
226) ע"פ לשון הכתוב — יתרו יח, כ. ויקרא ד, ב. ועוד.
227) יומא כו, א.
228) פ"ב ה"ט ואילך.
229) פ"א ה"ח.
230) פ"ג ה"ד־ה.
231) כידוע בכללי דרשת "אל תקרי", שאין הכוונה לשלול את הקרי ד"בניך", כי אם להוסיף עוד ענין (נסמן בלקו"ש חכ"א ע' 24 הערה 27).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שעוסקים בלימוד המביא לידי מעשה, "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא", הלכה למעשה, לידע את המעשה אשר יעשון, כך, שכאשר יוצא לעולם ידע מה הוא חייב לעשות, מה אסור לו לעשות, ומהו חלק הרשות[232], ועי"ז בונה את העולם שיהי' "עולם תורני" ("אַ תורה וועלט").

וההדגשה בזה היא — "מרבים שלום בעולם":

גם כללות מצות תלמוד תורה[233] פועלת בעולם — שהרי קיום העולם הוא ע"י לימוד התורה, כמ"ש[234] "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי", וכמ"ש[235] "ארץ יראה ושקטה", "בתחילה יראה ולבסוף (כשקבלו בנ"י את התורה) שקטה .. שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין וכו'"[236], וכדאיתא בזהר[237] על הפסוק[238] "עשרה עשרה הכף", שעשרת הדברות הם כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, שמתקיימים על ידם.

אבל, פעולה זו היא באופן כללי, ונעשית ע"י לימוד התורה בדרך ממילא, ללא השתדלות מיוחדת; וכדי שהתורה תחדור לגמרי בעולם ("אינגאַנצן דורכנעמען די וועלט") — יש צורך בהשתדלות מיוחדת לפעול בעולם ע"י פסק הלכה למעשה באופן ישיר בנוגע לענין מסויים — "להבדיל בין גו' הטהור ובין גו'"[239], וכיו"ב.

וזהו ענינם של תלמידי חכמים שעוסקים בבנינו של עולם, "בוניך", ועי"ז (לא רק פועלים בעולם, אלא) "מרבים שלום בעולם".

מט. אמנם, כל האמור לעיל אינו אלא בנוגע לפעולתם של תלמידי חכמים בעולם ("מרבים שלום בעולם"); ועדיין צריך להבהיר גם בנוגע לתלמידי חכמים עצמם:

לימוד התורה הוא באופן ש"הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין"[240], החל מבית שמאי ובית הלל, שב"ש מחמירין וב"ה מקילין, ועד ללשון הידוע בגמרא[241] בנוגע לתלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צורכן כו'.

וכיון שכן, הנה אע"פ ש"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", מ"מ, אצל תלמידי חכמים גופא בינם לבין עצמם, הרי כיון שפלוני הוא תלמיד של ב"ה ופלוני הוא תלמיד של ב"ש, מוכרחת להיות ביניהם מחלוקת, ועד למלחמה — "מלחמתה של תורה"[242], ובאופן ש"נעשים[243] אויבים זה את זה"[244] — היפך ענין השלום.

בשלמא בנוגע לפעולתם לעשות שלום בעולם — הרי זה יכול להיות ע"ד המבואר באבות דר"נ[245] על מאמר המשנה במסכת אבות[246] "הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום": "שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו .. ראה חברך מהו אומר .. אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו .. עד שמסיר קנאה מלבו. והלך אהרן ויושב אצל האחר וא"ל .. עד שמסיר קנאה מלבו כו'" — אע"פ שבשעה שאהרן דיבר עם בעלי המריבה ואמר לכל אחד מהם שחבירו אוהבו כו', לא הי' זה לגמרי אמת לאמיתו...

---

232) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חס"ב ע' 194. וש"נ.
233) וכן ברכת התורה (שלכמה דעות חיובה מדאורייתא (נסמן בלקו"ש חי"ד ע' 148)), שגם היא פועלת בעולם — כמובן מדרשת חז"ל (נדרים פא, א. וש"נ) על הפסוק (ירמי' ט, יא) "על מה אבדה הארץ", "שלא ברכו בתורה תחילה", שזהו ענין שנוגע לתורה גופא.
234) שם לג, כה.
235) תהלים עו, ט.
236) שבת פח, א. וש"נ.
237) ח"ג יא, ב.
238) נשא ז, פו.
239) ס"פ שמיני. ועוד.
240) חגיגה ג, ריש ע"ב. וראה יבמות יד, א.
241) סוטה מז, סע"ב. וש"נ.
242) מגילה טו, ב. וש"נ.
243) קידושין ל, ריש ע"ב.
244) אלא ש"אינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר (חוקת כא, יד) את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסוֹפה" (קידושין שם).
245) פי"ב, ג.
246) פ"א מי"ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואכן זוהי הנהגתו המיוחדת של אהרן – בניגוד למשה, ש"אמת ראה"[247]. וכפי שמסיים באדר"נ[248]: "לכך נאמר[249] ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל", וכפירוש רש"י: "האנשים והנשים, לפי שהי' אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו", משא"כ במשה נאמר[250] "ויבכו בני ישראל את משה", "הזכרים".

וכל זה – בנוגע לפעולה בעולם; אבל בנוגע ללימוד התורה – כיון שהתורה היא תורת אמת, צריך כל תלמיד חכם לומר כפי שמתקבל אצלו, בתור תלמיד של ב"ה או ב"ש כו', ואינו יכול לומר היפך האמת.

וע"ד דברי הגמרא במסכת יומא[251] [בנוגע לירמי' ש"אמר נכרים מקרקרין בהיכלו, אי' נוראותיו (ולכן) לא אמר נורא", ו"דניאל אמר .. אי' גבורותיו (ולכן) לא אמר גבור"] "מתוך שיודעין בהקב"ה שאמיתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו". ועד"ז צריך להיות לכאורה גם בלימוד התורה.

ואין לומר שכיון שהתורה אמרה "אחרי רבים להטות"[252], צריך גם תלמיד של ב"ש לפסוק כמו ב"ה, כיון ש"ב"ש במקום ב"ה אינה משנה"[253] – שהרי ענין זה נקבע רק בדור שלאח"ז, אבל בדורם היתה ההנהגה באופן ש"הללו אוסרין והללו מתירין כו'", כך, שכל אחד צריך לעמוד על דעתו. וכדברי עקביא בן מהללאל: "אני עמדתי בשמועתי, והם עמדו בשמועתן"[254].

ונמצא דבר תמוה: תלמידי חכמים – מרבים שלום בעולם; ואילו הם בעצמם, בה בשעה שלומדים תורה ש"דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום"[255] – יש ביניהם "מלחמתה של תורה", היפך השלום!

ועפ"ז מובן שאי אפשר להסתפק במאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם .. ורב שלום בניך .. בוניך" (תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם) – שרק בעולם הם מרבים שלום, ולא בינם לבין עצמם.

נ. ולכן ממשיך ומביא גם הפסוק "שלום רב לאוהבי תורתך":

כשם ש"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", הנה גם אצל התלמידי חכמים עצמם יש "שלום רב" – "שלום רב לאוהבי תורתך".

וכדברי הגמרא במסכת יבמות[256] "אע"פ שנחלקו בית שמאי ובית הלל .. לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי, ללמדך שחיבה וריעות נוהגים זה בזה[257], לקיים מה שנאמר[258] האמת והשלום אהבו".

אמנם, "שלום רב" בין "אוהבי תורתך", עלול להביא לידי מכשול, שיתנהגו היפך הדין – שגם כשמתקבל בשכלו כך וכך, הנה בשביל השלום יסכים לדברי חבירו. ולכן מוסיף הכתוב ומבהיר שה"שלום רב לאוהבי תורתך" הוא באופן ש"אין למו מכשול".

[ועפ"ז יובן סדר הכתוב "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול" – דלכאורה הוצרך לומר תחילה ש"אוהבי תורתך אין למו מכשול", ואח"כ להוסיף שלא זו בלבד ש"אין למו מכשול", אלא יתירה מזה, שיש אצלם העילוי ד"שלום רב"; אבל לאחרי שכבר נאמר העילוי ד"שלום רב לאוהבי תורתך", מה יש להוסיף ש"אין למו מכשול"; אם יש אצלם מכשול, הרי אינם בדרגת "אוהבי תורתך"?! – אך ע"פ האמור לעיל מובן שהצורך בשלילת ענין המכשול הוא כתוצאה מה"שלום רב" אצל "אוהבי תורתך"].

247) סנהדרין קיא, סע"א. וראה גם לקו"ש חכ"ד ע' 255 ואילך. וש"נ.
248) שם, ד.
249) שם כ, כט.
250) ברכה לד, ח ובפרש"י.
251) סט, ב (ובפרש"י).
252) משפטים כג, ב.
253) ברכות לו, ריש ע"ב. וש"נ.
254) עדיות פ"ה מ"ז.
255) משלי ג, יז. וראה רמב"ם הל' חנוכה בסופן.
256) יד, ב.
257) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד הערה 244.
258) זכרי' ח, יט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וטעם הדבר – דלכאורה כיצד יכולים להיות שני הענינים ביחד: "אין למו מכשול", כיון שכל אחד עומד על דעתו, ואעפ"כ יש ביניהם "שלום רב" – להיותם "אוהבי תורתך"[259]:

ובהקדם הביאור בדיוק לשון הכתוב "אוהבי תורתך" – דלכאורה אינו מובן: מה שייך ענין האהבה, רגש שבלב, ללימוד התורה ש"היא חכמתכם ובינתכם"[260], והול"ל "לומדי תורתך" (כלשון הכתוב שלפניו: "לימודי ה'"), מדברים או הוגים בתורה, משננים התורה (כמו "ושננתם לבניך"[261]), יודעי או עוסקי תורתך, אבל לא ענין האהבה?!

והביאור בזה:

כאשר עומדים במעמד ומצב של "אוהבי[262] תורתך", שיש אהבה עצומה לתורה, ובהדגשה שזוהי "תורתך", תורתו של הקב"ה,

– כדיוק הלשון בנוגע לגזירת היוונים "להשכיחם תורתך"[263], שלא הי' איכפת להם לימוד התורה כשלעצמו, בתור ענין שכלי, אלא רצו להשכיח שזוהי תורת ה'[264] –

הרי יודעים שהקב"ה הוא תכלית הפשיטות ובלי גבול, ובמילא גם תורתו היא בלי גבול, שלכן "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[265], וכדברי הגמרא[240] על הפסוק[266] "דברי חכמים כדרבונות גו' בעלי אסופות נתנו מרועה אחד", "בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין וכו', שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה, ת"ל כולם נתנו מרועה אחד וכו'"; וכיון שכן, הרי יתכן שמחר יודה לדעת חבירו, או שחברו יודה לדעתו, כך, שאין לו מה לכעוס על חבירו.

אלא, שההלכה אינה יכולה להיות כב' הדעות, כי אם כדעה אחת, ועז"נ[267] "והוי' עמו", "שהלכה כמותו בכל מקום"[268], כדוד דוקא (אע"פ שבכל שאר הענינים הי' יונתן כמוהו[268]).

וכמסופר בגמרא[269] (בנוגע לקידוש החודש שנקבע ע"פ ב"ד, כפי שלמדים ממ"ש[270] "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם", "בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו", "אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין כו'") אודות רבי יהושע, ש"נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונו", והגמרא מסיימת ש"עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי, רבי בחכמה, ותלמידי שקבלת את דברי".

וכפי שעקביא בן מהללאל "אמר לבנו .. חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר .. אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין, מוטב להניח דברי היחיד, ולאחוז בדברי המרובין"[254].

אבל עדיין יכול להיות שפלוני שלא נקבעה הלכה כמותו, אינו מרוצה מזה.

אמנם, יש מעמד ומצב שענין האהבה ("אוהבי תורתך") פועל גם על השכל – שגם בשכלו יונח כדעת חבירו[271] (שהלכה כמותו),

[שהרי לא די בהשמיעה מפי הרבים, אלא הדבר צריך להתקבל בשכלו הוא, כיון שלימוד התורה צריך להיות לפי חכמתו של כל אחד, והרי יכול להיות שיונח בשכלו באופן אחר ממה ששמע מפי הרבים – כדעת חבירו, שגם הוא שמע מפי הרבים (ובלבד שלא יסמוך על זה שחבירו שמע מפי הרבים,

259) בהבא לקמן – ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 44 ואילך (ובהערה 73 מציין להדרן זה).
260) ואתחנן ד, ו.
261) שם ו, ז.
262) נוסף על האמור ש"האמת והשלום אהבו", שגם בזה מודגש ענין האהבה.
263) נוסח "ועל הנסים".
264) ראה לקו"ש חל"ה ע' 174. וש"נ.
265) עירובין יג, ב. וש"נ.
266) קהלת יב, יא.
267) שמואל־א טז, יח.
268) סנהדרין צג, ב.
269) ר"ה כה, א.
270) אמור כג, ד.
271) ראה לקו"ש חכ"א ע' 113 בנוגע לר"י ור"ג – שלאחרי ששמע שהלכה כר"ג, הונח כן גם בשכלו של ר"י.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אא"כ יונח בשכלו הוא). וכפי שמצינו במסכת עדיות[272] שיש ענינים שהם מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, ועאכו"כ שיכול להיות תלמיד של ב"ש שיונח אצלו בענין מסויים כדעת ב"ה],

ואז אין מכשול בכך שפוסק כדעת חבירו, כיון שכך הונח גם בשכלו.

נא. ולאחרי שיודעים מב' פסוקים הראשונים שישנו ענין השלום שתלמידי חכמים מרבים בעולם ("רב שלום בניך", "בוניך"), וישנו ענין השלום שאצל תלמידי חכמים עצמם ("שלום רב לאוהבי תורתך") — בא הכתוב השלישי ומוסיף ביאור, שכיון שתלמידי חכמים הם אלו שמרבים שלום בעולם, עכצ"ל, שהשלום שביניהם גופא הוא נעלה יותר מהשלום שמרבים בעולם:

אע"פ שבשניהם נאמר הלשון "רב" — "רב שלום בניך", ו"שלום רב" — הנה ב"רב" גופא יש חילוקי דרגות.

וענין זה מבהיר הכתוב השלישי — "יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך":

החילוק בין "חילך" ל"ארמנותיך" (כמבואר במפרשי התנ"ך[273]) — ש"חילך" היינו מחוץ לחומה, ו"ארמנותיך" הם היכלות ופלטרין, מקום מושב המלך והשרים כו'.

ובנדו"ד: "חילך" קאי על העולם שמחוץ ל"חומה זו תורה"[274], ו"ארמנותיך" קאי על מקומם של התלמידי חכמים עצמם — "מאן מלכי רבנן"[275].

וזהו "יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך" — שבעולם ("בחילך") פועלים תלמידי חכמים רק ענין ה"שלום", ואילו בינם לבין עצמם ("בארמנותיך") יש (לא רק שלום, אלא) גם "שלוה", שזהו שלימות ענין השלום, מתוך מנוחה ותענוג[276].

נב. ונוסף על ענין השלום שנפעל ע"י תלמידי חכמים בכח עצמם — הן פעולת השלום בעולם, שלהיותם "לימודי ה'", יש בכחם להרבות שלום בעולם, "רב שלום בניך", "בוניך", והן ה"שלום רב" שבינם לבין עצמם, להיותם "אוהבי תורתך" — נתוסף בזה עוד יותר ע"י הקב"ה.

ובהקדם הביאור בדברי המדרש[277] שכאשר משה רבינו אמר לבנ"י "ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים"[278], אמרו בנ"י למשה: "אתה נותן קצבה לברכותנו, כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר[279] אם יוכל איש למנות וגו'", "אמר להם, זו משלי, אבל הוא יברך[278] אתכם כאשר דבר לכם" — דלכאורה אינו מובן: הרי בודאי הבין משה שבנ"י ישאלו שאלה זו, וא"כ, מלכתחילה הי' למשה לברכם באופן בלתי מוגבל? ועכצ"ל, שמשה רבינו, ש"טוב עין הוא"[280], נתן כל מה שהי' ביכלתו ליתן (ובלשון החסידות: עד כמה שיכול להמשיך מהשרש ומקור כו') — "אלף פעמים", שקשור עם בחי' החכמה, מדתו של משה[281], אבל לא בלי גבול, כיון שגם משה הוא נברא; ולאח"ז נמשכת הברכה ע"י הקב"ה, ש"הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם", בלי גבול.

ועד"ז בנדו"ד: ישנו ענין השלום שנפעל ע"י תלמידי חכמים — בכחו של משה, כפי שמצינו שתלמיד חכם נקרא בשם משה: "משה שפיר קאמרת"[282] (כפי שמפרש רש"י, ומבואר בכ"מ[283]) — שהוא בהגבלה, ונוסף לזה ישנו ענין השלום כפי שנפעל ע"י הקב"ה.

ועל זה מובא הפסוק שלאח"ז — "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך", שזהו מה שניתוסף ע"י הקב"ה ("אדברה גו'") הן בשלום שמרבים ת"ח בעולם והן בשלום שבין ת"ח עצמם:

---

272) פ"ד־ה.
273) ראב"ע, רד"ק ומצו"צ.
274) פסחים פז, א. וש"נ.
275) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנג, ב (ברע"מ).
276) ראה מלבי"ם עה"פ. וראה גם רד"ה יהי שלום גו' תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 134).
277) ספרי ופרש"י עה"פ. דב"ר פ"א, יג.
278) דברים א, יא.
279) לך לך יג, טז.
280) משלי כב, ט. וראה נדרים לח, א.
281) ראה אוה"ת בראשית (כרך ו) תתרכו, ב ואילך. וארא ע' קלג. ועוד.
282) שבת קא, ב. וש"נ.
283) ראה תו"א מקץ לג, ד. יתרו סח, ג. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בנוגע ל"אחי" – מפרש רש"י (ממדרשי חז"ל[284]) על הפסוק[285] "ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים .. ויעשו גל", "לאחיו – הם בניו שהיו לו אחים כו'". ומזה מובן גם הפירוש בפסוק "למען אחי" – ש"אחי" הם "כל בניך לימודי ה'".

ובנוגע ל"רעי" – מפרש רש"י (ממדרש בפ' יתרו[286]) בדברי הגמרא במסכת שבת[287] אודות דברי הלל לגר ש"אמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת", "דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא זיל גמור", "ריעך וריע אביך אל תעזוב[288], זה הקב"ה, אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חבירך על דבריך", והיינו, שהקב"ה ובנ"י הם "רעים" כביכול זל"ז; אבל כאן מדובר (לא אודות לימוד התורה כשלעצמו, אלא) אודות פעולת התורה בעולם, שתהי' ההנהגה באופן "דעלך סני לחברך לא תעביד". ומזה מובן ש"למען .. רעי" קאי על פעולת התלמידי חכמים בעולם – "בניך", "בוניך".

וזהו "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך" – שלאחרי שנעשים "אחי (ע"י לימוד התורה לעצמם – "וכל בניך לימודי ה'") ורעי" (ע"י הפעולה בעולם, "בניך" – "בוניך"), הנה נוסף על השלום בעולם והשלום בינם לבין עצמם שפועלים בכח עצמם, ניתוסף המשכת השלום כפי שהוא מצדו של הקב"ה – "אדברה נא שלום בך".

נג. והנה, כשם שבענין השלום שנעשה בכח הת"ח עצמם יש חילוק בין פעולת השלום בעולם, "שלום בחילך", לשלום שבין ת"ח עצמם, "שלוה בארמנותיך" (כנ"ל סנ"א), כמו"כ יש חילוק גם בהמשכת השלום מצדו של הקב"ה:

בנוגע לתלמידי חכמים גופא – נאמר "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך";

ואילו בנוגע לפעולתם בעולם נאמר בפסוק שלאח"ז: "למען בית ה' אלקינו" – בית המקדש שבונים בנ"י בעולם – "אבקשה טוב לך", לא "בך", אלא "לך", שפירושו בשבילך[289], שזהו מה שנמשך (בשביל בנ"י) בעולם.

נד. ובסיום המאמר בא סך־הכל וסיכום על כללות המאמר – שכל זה נעשה עי"ז ש"ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום":

הסיבה לכללות ענין השלום שישנו אצל תלמידי חכמים בכח עצמם – הן בנוגע לפעולה ד"מרבים שלום בעולם", "רב שלום בניך" ("בוניך"), והן בינם לבין עצמם, "שלום רב לאוהבי תורתך" – היא: "ה' עוז לעמו יתן", בגלל שניתנה להם התורה – "אין עוז אלא תורה"[290], ובאופן של נתינה ("יתן"), ש"כל הנותן בעין יפה הוא נותן"[291], ועד שיהודי נעשה בעה"ב על התורה – ש"נקראת על שמו"[292], ועד שהקב"ה אומר "נצחוני בני נצחוני"[293].

וגם ההוספה בענין השלום שנמשכת ע"י הקב"ה לאחרי עבודת האדם למטה – "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך", "למען בית ה' אלקינו אבקשה טוב לך" – היא גם ע"י התורה, שנוסף על היותה "כלי אומנתו של הקב"ה"[294] שעל ידה ברא את העולם, הרי היא גם ה"ממוצע" בין הקב"ה לישראל[295], ועז"נ "ה' יברך את עמו בשלום", דקאי על התורה ש"דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום"[255], אלא שזהו כפי שענין השלום נמשך ע"י הקב"ה – "ה' יברך גו' בשלום".

---

284) ב"ר פע"ד, יג.
285) ויצא לא, מו.
286) שמו"ר רפכ"ז.
287) לא, א.
288) משלי כז, יו"ד.
289) פרש"י שמות ד, טז. תהלים כז, ח.
290) מדרש תהלים עה"פ. שהש"ר פ"א, ד. פ"ב, ג. ועוד.
291) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ.
292) ע"ז יט, א. וש"נ.
293) ב"מ נט, ב.
294) ב"ר בתחלתו.
295) ראה זח"ג עג, א. המשך תער"ב ח"א פקע"ה (ע' שנו [ח"ב ע' תפז] ואילך). סה"מ תש"ה ע' 123.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועפ"ז אתי שפיר שהוצרך להביא כל הפסוקים, ובסדר זה דוקא, כי: לאחרי שמבאר ש"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", כפי שלמדים ממ"ש "וכל בניך לימודי ה' (ונוסף לזה יש עוד סוג) ורב שלום בניך", "אל תקרי בניך אלא בוניך", צריך להוסיף ולהבהיר גם בנוגע לתלמידי חכמים עצמם — "שלום רב לאוהבי תורתך"; אלא שאעפ"כ יש חילוק ביניהם: "מרבים שלום בעולם" — רק "שלום בחילך", ואצל ת"ח עצמם — "שלוה בארמנותיך". ואח"כ מוסיף שלאחרי השלום שנעשה ע"י הת"ח עצמם, נמשך גם ענין השלום ע"י הקב"ה: "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך" — לת"ח עצמם, ו"למען בית ה' אלקינו אבקשה טוב לך" — בנוגע לעולם. וכל זה נעשה ע"י התורה — "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

נה. ואעפ"כ מופיע כל המשך הפסוקים רק במסכת ברכות, ולא בשאר המקומות שבהם נזכר מארז"ל זה:

בנוגע למסכתות שבבבלי — הנה לאחרי שכבר נתבאר הדבר במסכת ברכות, שוב אין צורך לחזור ולבאר זאת (כנ"ל סמ"ה).

ובנוגע לירושלמי — הנה הצורך בהבהרה בנוגע לת"ח גופא, שלמרות חילוקי הדעות שביניהם בלימוד התורה, מ"מ, "שלום רב לאוהבי תורתך", הוא רק בבבל, משא"כ בארץ ישראל (ירושלמי) אין צורך להבהיר זאת:

אע"פ שעיקר המקום של ב"ש וב"ה הי' בארץ ישראל (שהרי רק לאחרי זמנו של רבי הלך רב לבבל, ו"בקעה מצא וגדר בה גדר"[296], ושם הי' גם "בי כנישתא דשף ויתיב"[297]) — הנה בארץ ישראל מלכתחילה לא היו חילוקי הדעות בהלכות התורה בתוקף וחריפות כ"כ, כדברי הגמרא[298]: "מאי דכתיב[299] ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים, נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה (נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה כו'), חובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלים זה לזה (בלשון עז וחמה מקשין זה לזה) בהלכה. ויאמר אלה שני בני היצהר העומדים וגו'[300] ושנים זיתים עלי'[301], יצהר .. אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית, ושנים זיתים עלי', אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה כזית".

[וזהו אחד הטעמים לכך שהלכה כבבלי[302] — כיון שהלימוד הוא מתוך "שטורעם" של "מקל חובלים" ומרירות כזית, להקשות זה על זה וכו', שדוקא עי"ז באים לידי בירור ההלכה לאמיתתה].

ומזה מובן, שבירושלמי אין צורך להבהיר ש"שלום רב לאוהבי תורתך", כי, תלמידי חכמים שבארץ ישראל, לא זו בלבד שלמרות המחלוקת שביניהם מקיימים משנ"נ "האמת והשלום אהבו", אלא עוד זאת, שכל לימודם מתחילתו הוא באופן ש"נוחין זה לזה" ו"מנעימין זה לזה", "נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה", "כשמן זית" שתכונתו היא שחודר ומפעפע בכל דבר[303], ובנדו"ד, שסברתו של כל אחד חודרת גם אצל חבירו, כיון שכל אחד מתייגע להבין גם סברת חבירו. ולכן אין צורך להבהיר ש"שלום רב לאוהבי תורתך", כיון שמלכתחילה לא היתה נתינת מקום לענין שהוא היפך השלום.

ורק בבבלי, שהלימוד הוא באופן שמקשין זה לזה בלשון עז וחמה, כיון ש"אורייתא הוא דקא מרתחא לי'" (כדברי הגמרא במסכת תענית[304]), יש צורך להבהיר שאעפ"כ הרי זה באופן ד"שלום רב לאוהבי תורתך".

---

296) עירובין ו, א. וש"נ.
297) ר"ה כד, סע"ב. מגילה כט, א. ועוד.
298) סנהדרין כד, א (ובפרש"י).
299) זכרי' יא, ז.
300) שם ד, יד.
301) שם, ג.
302) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חמ"ז ס"ע 36. וש"נ.
303) ראה חולין צז, רע"א. שו"ע יו"ד סק"ה ס"ה.
304) ד, רע"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נו. וכן הוא בנוגע להוספת הפסוקים "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך", "למען בית ה' אלקינו אבקשה טוב לך" – שבירושלמי אין צורך להוסיף זאת:

נתבאר לעיל (סנ"ב) שבפסוקים אלו מדובר אודות המשכת השלום מלמעלה, לאחרי השלום שנעשה ע"י עבודת האדם בכח עצמו – הן בנוגע לשלום בעולם והן בנוגע לשלום בין ת"ח עצמם.

וענין זה לא צריך להבהיר בנוגע לארץ ישראל – שבה ישנה ההמשכה מלמעלה באופן תמידי, להיותה "ארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[305], ואין ההמשכה תלוי' כ"כ בעבודת האדם בלימוד התורה וקיום המצוות,

[ואע"פ שגם על ארץ ישראל נאמר[306] "למטר השמים תשתה מים", וענין המטר בא ע"י ההקדמה ש"אד יעלה מן הארץ"[307], שקשור עם עבודת האדם[308] – הרי הכוונה בזה היא רק לשלול סדר ההנהגה דקליפה באופן ש"נאכל במצרים חנם"[309], ועז"נ[310] "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא .. והשקית ברגלך גו'", ע"י הנילוס – ע"פ טבע, ואילו ארץ ישראל – "למטר השמים תשתה מים", ע"י הקב"ה בעצמו],

ולכן "לא תחסר כל בה"[311], אפילו פלפלין[312]; וכיון שלא חסר מאומה, הרי מובן שישנו ענין השלום, כפי שמצינו בגמרא[313] ש"אין מריבה מצוי' בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר[314] השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך .. היינו דאמרי אינשי כמשלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא", ולכן כאשר לא חסר מאומה, והכל הוא בהרחבה, אזי ישנו ענין השלום.

נז. ויש להוסיף ולבאר הטעם שהדרשה "אל תקרי בניך אלא בוניך" מופיעה רק במסכת ברכות ובמסכת כריתות:

ובהקדמה – שכיון ש"לא ברשיעי עסקינן"[315], הנה לכאורה די בכך שאומרים ש"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", ואין צורך להבהיר ולשלול "אל תקרי בניך אלא בוניך"; ורק כשמדובר אודות הפעולה בעולם ממש, וגם בדרגא תחתונה כו', ועד אפילו "ברשיעי", אזי צריך להבהיר ולשלול "אל תקרי בניך אלא בוניך".

ולכן נאמר "אל תקרי בניך אלא בוניך" במסכת ברכות – שבה מדובר אודות ברכות הנהנין, הקשורים עם אכילה ושתי' כפשוטם, ועד לברכה "משנה הבריות" (אף שלכאורה הרי זה ענין של היפך הברכה), שזה מורה שבעולם גופא הפעולה היא בדרגא תחתונה ביותר. ועד שגם ענין התפלה שבברכות ענינה בקשת צרכיו; וכן במסכת כריתות – שכבר במשנה הראשונה מדובר אודות חיוב כרת, וכל המסכת מדברת אודות סוגי חטאות ואשמות כו'.

משא"כ בשאר המסכתות שבהם נזכר מארז"ל זה, אין צורך בהבהרה ד"אל תקרי בניך אלא בוניך": מסכת יבמות – עוסקת בהלכות ששייכות לבנ"י בלבד, ועאכו"כ מסכת תמיד – שעוסקת בעניני קדשים, וכן מסכת נזיר – שענינו של נזיר הוא ש"נזר אלקיו על ראשו"[316].

ועד"ז בנוגע לירושלמי – שהרי כללות החילוק בין בבל (בבלי) לארץ ישראל (ירושלמי) הוא שבבל (חוץ לארץ) אוירה טמא וגושה טמא כו'[317], משא"כ ארץ ישראל, ולכן, בארץ ישראל, שכל הענינים

---

305) עקב, יא, יב.
306) שם, יא.
307) בראשית ב, ו.
308) ראה פרש"י שם, ה. תורת מנחם ספר המאמרים אייר ריש ע' עדר. ועוד.
309) בהעלותך יא, ה.
310) עקב שם, יו"ד ובפרש"י.
311) שם ח, ט.
312) ראה יומא פא, ב.
313) ב"מ נט, סע"א.
314) תהלים קמז, יד.
315) ראה יומא ו, א. וש"נ.
316) נשא ו, ז.
317) גיטין ח, ב. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבה הם באופן נעלה יותר, אין צורך בהבהרה ד"אל תקרי בניך אלא בוניך", כיון שענין זה נפעל מצד עצמו, ולכן לא נזכרה דרשה זו בירושלמי.

נח. והנה, מכללות המאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", מובן, שלולי פעולת הת"ח הי' חסר בענין השלום שבעולם.

וענין זה קשור גם עם מאמר המשנה בסיום מסכת ברכות[318]:

"התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם (בשמו של הקב"ה, ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו) שנאמר כו', ואומר[319] עת לעשות לה' הפרו תורתך, רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה'" (פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשאול לשלום חברו זה רצונו של מקום, שנאמר[320] בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור).

והביאור בזה — בסיום המסכת בגמרא — שהסיבה לכך ש"התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם" (אע"פ שענין זה הוא בבחינת "הפרו תורתך") היא בגלל ש"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", היינו, שענינם ותפקידם של תלמידי חכמים הוא להרבות שלום בעולם, ובלעדם הי' מצב העולם באופן אחר.

וזהו גם הקשר והשייכות עם המשנה הראשונה שבמסכת ברכות:

"מאימתי קורין את שמע בערבין וכו' עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים עד חצות, רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר .. כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר .. כל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר, אם כן למה אמרו חכמים עד חצות[321], כדי להרחיק אדם מן העבירה".

ולכאורה, כיון שמעיקר הדין "מצותן עד שיעלה עמוד השחר" — איך "אמרו חכמים עד חצות", ואסרו לאכול לאחר חצות, אף שאם לא יאכל, ישאר "נותר", היפך ציווי התורה — "הפרו תורתך" — שאסרה להשאיר נותר?!

אך הענין הוא — שתלמידי חכמים צריכים "להרחיק אדם מן העבירה", כיון שענינם הוא להרבות שלום בעולם, כולל גם — שיהי' עולם ללא עבירות כו'.

נט. והנה, המאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", בא בהמשך למאמר שלפניו — "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון":

תלמיד חכם אמיתי הוא מי שאין לו מנוחה, היינו, שלא נשאר על עמדו (שאז לא יודעים מה נעשה עמו כו'), אלא ממשיך תמיד לילך מחיל אל חיל,

— וכידוע פתגם רבינו הזקן[322] (בעל השמחה והגאולה), שכשם ש"גנב" אינו נקרא מי שיכול לגנוב, אלא מי שגונב בפועל, כך גם "למדן" אינו נקרא מי שלמד בעבר, ואילו הי' רוצה הי' לומד גם עכשיו, אלא מי שלומד בפועל עכשיו —

והיינו, לא רק שהולך מדבר קטן "אל חיל", אלא "מחיל אל חיל", שגם כאשר נמצא כבר במעמד ומצב של "חיל", הולך הוא "מחיל אל חיל", וכפירוש רש"י: "מישיבה לישיבה וממדרש למדרש".

---

318) נד, א (ובפרש"י).
319) תהלים קיט, קכו.
320) שם לד, טו.
321) להעיר מחילוקי הדעות אם אסור לקרות שמע לאחר חצות, או שזהו רק לכתחילה, אבל בדיעבד מותר לקרות גם לאחר חצות (ראה ב"ח לטואו"ח סרל"ה).
322) סה"ש תורת שלום ע' 190. תש"ד ע' 26.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אבל עדיין יכול להיות שהולך רק "מישיבה לישיבה וממדרש למדרש", אבל אינו רוצה לצאת לעולם; הוא עוסק בלימוד התורה באופן של "תורתו אומנתו"[323], שזהו דבר טוב וערב ("אַ געשמאַקע זאַך"), ואינו רוצה להתעסק עם גשמיות וחומריות העולם.

ועל זה בא המאמר שלאח"ז: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" – שנוסף על ההליכה של "בניך לימודי ה'" "מישיבה לישיבה וממדרש למדרש", צ"ל גם היציאה בעולם באופן של "בוניך", להרבות שלום בעולם.

ועוד זאת – שדוקא עי"ז שיוצאים לעולם כדי להרבות שלום בעולם, אזי נפעל ענין השלום גם אצל הת"ח עצמם (כהמשך הפסוק "שלום רב לאוהבי תורתך"), כי:

כל זמן שהת"ח הולכים רק "מישיבה לישיבה וממדרש למדרש", אזי יכול להשאר מעמד ומצב ש"הללו אוסרין והללו מתירין כו'", כיון שאין הדבר נוגע להלכה בפועל. – הן אמת שהלימוד צריך להיות באופן ד"לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא", אבל גם אם ישארו ב' דעות, אין חסרון בכך, כל זמן שאין הדבר נוגע להלכה למעשה בפועל. וכיון שכן, נשאר עדיין מעמד ומצב של "מלחמתה של תורה", באופן ש"נעשים אויבים זה את זה", אלא ש"אינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה"[243], אבל עדיין אין זה "שלום רב";

אבל כאשר צריך לצאת לעולם ולפסוק הלכה למעשה בפועל – אי אפשר לומר שב"ש אומרים כך וב"ה אומרים כך, שהרי צריך להורות ההלכה, וכנ"ל (ס"נ) אודות דברי עקביא בן מהללאל לבנו "חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר .. אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין, מוטב להניח דברי היחיד, ולאחוז בדברי המרובין", ולכן דוקא אז נעשה "שלום רב לאוהבי תורתך".

ועי"ז נפעלים גם כל הענינים שבהמשך הפסוקים, עד "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום", הן בפמליא של מעלה והן בפמליא של מטה[19], ועד לשלום כפשוטו – "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד"[21], ועד "והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם"[42], "ואולך אתכם קוממיות"[23].

ואז ילמדו תורתו של משיח מפיו, שילמד תורה את כל העם כולו (כמבואר בדרושי נשיאי חב"ד[324]: אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, הצ"צ, אדמו"ר מהר"ש, אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע וכ"ק מו"ח אדמו"ר, ולפנ"ז גם בדברי נשיאי תורת החסידות הכללית), בגאולה האמיתית והשלימה.

* * *

ס. אע"פ שהענין הבא לקמן שייך לחנוכה, הרי כיון שזהו ענין הדורש הכנה, והעיקר, שעכשיו, בימות החול, שומעים את הדברים בכמה מקומות, כך, שגם שם יוכלו לערוך את ההכנות בעתם ובזמנם, לכן ידובר עתה גם על ענין זה.

ובכן: דובר לעיל (ס"נ) שבחנוכה צריכה להיות הדגשה מיוחדת בנוגע לביטול הענין ד"להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", ע"י הוספה וחינוך בכללות ענין התורה והמצוות, מתוך הדגשה שהתורה היא "תורתך" והמצוות הם "חוקי רצונך".

והענין בזה:

אע"פ שבמצוות יש חילוקים בין "חוקים" "עדות" ו"משפטים", מ"מ, קיום כל מצוה, אפילו מצוה שכלית, צריך להיות לא מצד טעם שכלי, אלא מצד ציווי הקב"ה, כנוסח ברכת המצוות: "אשר קדשנו

323) שבת יא, א.

324) ראה לקו"ת צו יז, א. שער האמונה לאדהאמ"צ פנ"ו. סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך פ"ג (דרמ"צ קי, ב ואילך). סה"מ תרל"ה ח"א ע' רסו. המשך תרס"ו ע' יו"ד. סה"מ תרצ"א ע' רמו. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

במצוותיו וצונו" – שזהו הגדר של "חוקי רצונך", שכיון שזהו רצונו של הקב"ה, לא איכפת לו שזה "חוק"; כיון שזהו "רצונך" – ה"ה מקיים זאת[325].

ועד"ז בנוגע לתורה – שהלימוד הוא לא בגלל ש"היא חכמתכם ובינתכם"[260], שכך מונח בשכל, אלא בגלל שזוהי "תורתך".

– זהו אמנם ענין שכלי שצריך להתקבל בשכל, אבל אעפ"כ, סיבת הלימוד היא בגלל שזוהי "תורתך".

וכמו בנוגע למצוות, כפי שמאריך הרמב"ם[326] בפירוש מארז"ל[327] "אל יאמר אדם .. אפשי ומה אעשה שאבי שבשמים גזר עלי", שזהו רק במצוות שנקראים "חוקים", אבל לא במצוות שכליות, כי, אם גם בהם אומר "אפשי", ולדוגמא, שמתקבל אצלו שיכול להיות היפך ד"לא תגנוב", הרי זה סימן שטבעו אינו כדבעי, אלא הוא מקולקל במדותיו, אבל אעפ"כ, בשעה שמקיים זאת צריך להיות מודגש ומורגש אצלו שהוא עושה זאת בגלל שזהו "רצונך" – עד"ז גם בנוגע לתורה: כיון שתורה היא "תורת אמת", חכמת אמת, הנה מי שהוא רק בעל־שכל, בודאי יונח כן בשכלו, אבל אעפ"כ, הסיבה לכך שלומד ולימודו הוא מתוך להט, והדבר שמבטיח שהלימוד יהי' כדבעי באופן שגם המסקנא להלכה תהי' כדבעי, היא – ש"הוי' עמו"[267], שהוא חדור ביראת ה'.

וכנ"ל (סמ"ה) בביאור טעם התחלת הש"ס במסכת ברכות בענין דק"ש, אע"פ שזהו לכאורה ענין בפני עצמו שאינו קשור עם סדר זרעים – כדי להתחיל סדר המשנה בענין של קבלת עול מלכות שמים, כיון ש"ראשית חכמה יראת ה'"[216], שזהו הענין דק"ש.

אלא שזהו ענין יראת ה' כפי שנמשך בעולם – שזוהי התחלת הש"ס בענין דק"ש: "מאימתי קורין את שמע בערבין", וכפירוש הגמרא: "כברייתו של עולם"; ועד"ז בנוגע לכללות ענין הברכות שכללותם הם על ענינים שבעולם: בקשת צרכיו בעולם, או ברכות הנהנין על ענינים שבעולם, או על נסים שבעולם.

וזהו גם א' הענינים בהשייכות של המאמר "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" (לא רק למשנה האחרונה של המסכת, אלא) לכללות ענין הברכות – כי, ענינם של הברכות הוא לאפשר את ההנאה מעוה"ז שלא תהי' "כאילו גוזל .. אביו ואמו"[328], ונמצא, שע"י הברכה – כפי שהיא ע"פ התורה (ענינם של ת"ח) – מרבים שלום בעולם.

סא. ובנוגע לענינו:

בימי חנוכה, צריך כל אחד ואחת (שהרי "אף הן היו באותו הנס"[329]) לעשות ענין נוסף הן בנוגע ל"תורתך" והן בנוגע ל"חוקי רצונך", ובכללות – להוסיף בענין התורה ובענין הצדקה שהיא כללות כל המצוות כולם[330].

וע"פ המדובר כמ"פ[331] שחנוכה הוא מלשון חינוך, כמובא בדרושי חנוכה[332], וכן הוא כפשוטו, שאז חינכו את ביהמ"ק מטומאת היוונים כו' (כמבואר באחרונים[333]), כולל גם (הזכרון ו)השייכות של חנוכה לחנוכת ביהמ"ק השלישי שתהי' לעתיד לבוא[334], שהתחלתו היא ע"י ענין שיש לו שייכות לזה ודוגמא בזה, שזוהי ההוספה בחינוך הבנים והבנות – יש להשתדל בימי חנוכה להוסיף בחינוך הבנים והבנות גם בשני הענינים דתורה וצדקה.

---

325) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ריש ע' 211. וש"נ.
326) שמונה פרקים פ"ו.
327) תו"כ ופרש"י קדושים כ, כו.
328) ברכות לה, ריש ע"ב.
329) שבת כג, א. וש"נ.
330) ראה תניא פל"ז. ובכ"מ.
331) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"א ע' 12. וש"נ.
332) ראה מכתב נר ה' דחנוכה שנה זו (אג"ק חכ"ט ע' נז) בהערה. וש"נ.
333) ראה במכתב ימי חנוכה דאשתקד (אג"ק חכ"ח ע' נו) בהערה. וש"נ.
334) ראה גם שיחת מוצש"ק פ' וישלח, י"ט כסלו דאשתקד ס"ט (תורת מנחם – התוועדויות ח"ע ע' 239). שם ע' 297. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סב. ולכן[335]:

דבר נכון ביותר שבימי חנוכה יקבצו בנים ובנות – ב"פ במשך חנוכה, ועכ"פ פעם אחת – ויאמרו להם ענין בתורה,

– החל מהסיפור אודות ענין נס השמן שהי' במנורה שבביהמ"ק, שמזה נעשה הענין ד"הנרות הללו אין בטילין לעולם", וכפירוש הרמב"ן[191] שזהו אפילו בזמן הגלות (שזהו המעמד ומצב של זמן הדלקת נרות חנוכה – "משתשקע החמה"[193] דוקא) –

וכן יאפשרו להם לקיים מצות צדקה, כל אחד לפי ענינו, כולל גם – אם יש צורך בכך – ליתן להם "מעות חנוכה"[336], כדי שעי"ז יוכלו גם לקיים ענין של צדקה, וגם ישאר אצלם חלק מזה, וכך יקיימו גם מנהג ישראל – ש"תורה הוא"[337] – ליתן מעות חנוכה.

ולהעיר, שאע"פ שמתייגעים למצוא לזה מקור, הרי כך הי' מנהג רבותינו נשיאינו, שנתנו מעות חנוכה לבניהם ובנותיהם, ולא רק לקטנים, אלא גם לאחרי שנעשו גדולים (או גדולות), ואפילו לאחרי החתונה; וכאשר רואים שכך נוהג נשיא בישראל, ועושה זאת (לא בצנעה, אלא) באופן שיראו זאת, ומורה גם להדפיס זאת[338] – בידעו שמסתמא ימצאו כו"כ שגם הם יעשו כך, ותבוא עליהם ברכה – אין צורך ב"מקור" יותר טוב, ואין צורך ב"תורה" ו"הוראה" גדולה מזו, ש"מנהג ישראל תורה הוא" ליתן מעות חנוכה לילדים.

וכיון ש"ושננתם לבניך אלו התלמידים"[339] – הנה עי"ז שאומרים להם בימי החנוכה ענין בתורה [והרי זה ענין שאין לו שיעור – "פרק אחד או הלכה אחת כו' או אפילו אות אחת"[340]], אזי נעשים "בניך", ולכן, כשנותנים להם אח"כ מעות חנוכה, אזי מקיימים "מנהג ישראל תורה הוא" ליתן מעות חנוכה לילדים, כולל גם "בן חבירו" שלמדו תורה[341].

ובזה ניתוסף עוד ענין, שמסבירים להם – לילד או לילדה, או אפילו גם לגדולים וגדולות שהם "ילדים" בהבנה וזקוקים עדיין להסברה – שחלק מהמעות חנוכה (או ממעות אחרות) צריכים ליתן לצדקה, ולא לדחות אלא לעשות זאת במשך ימי חנוכה.

סג. ויה"ר שע"י כל פעולות אלו, החל מההכנות אליהם, ימהרו ויזרזו את חנוכת ביהמ"ק השלישי, ע"י משיח צדקנו ש"יבנה מקדש במקומו"[39], בקרוב ממש.

ואז יקויים גם "והדליקו נרות בחצרות קדשך" כפשוטו (נוסף על האמירה בזמן הזה בתפלת העמידה וכו'), ובאופן ד"להודות ולהלל לשמך הגדול" – עד אז, ועאכו"כ מאז והלאה, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

סד. הוזכר לעיל (סס"א) בנוגע לנשים בקשר עם נס חנוכה, ש"אף הן היו באותו הנס".

ועד"ז גם בנוגע לי"ט כסלו – כידוע מה שמספר הרבי הנשיא בספר הזכרונות שלו[342] אודות החינוך שרבינו הזקן בעל השמחה והגאולה קיבל מאמו (שקיבלה מגיסתה[343] דבורה לאה), ועד"ז בנוגע למסירת־נפש של בתו של רבינו הזקן (שגם שמה הי' דבורה לאה) בנוגע לתורת החסידות, שהחליפה

– נתבאר בשיחת ש"פ ויגש ס"כ ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חע"ה ע' 51 ואילך).

335) ראה גם מכתב ערב חנוכה שנה זו (אג"ק חכ"ט ע' נד ואילך) – לכאו"א שעדיין לא הגיעו לעול מצות. תורת מנחם – התוועדויות ח"ע ס"ע 295 ואילך. וש"נ.

336) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ע ע' 296. וש"נ.

337) ראה תוד"ה נפסל – מנחות כ, ב. מהרי"ל – הובא ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ד. מנהגים ישנים מדורא ע' 153. שו"ע אדה"ז או"ח סוסק"פ. סתל"ב סי"א. סתנ"ב ס"ד. סתצ"ד סט"ז. ועוד.

338) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ע' שכג (נעתק ב"היום יום" כח כסלו, ד חנוכה). וש"נ.

339) ואתחנן ו, ז ובספרי ופרש"י.

340) אבות פ"ו מ"ג.

341) ראה סנהדרין יט, ב. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת במדבר ג, א.

342) ראה ספר הזכרונות ח"ב פק"ל ואילך.

343) אחות הר"ר ברוך, אביו של רבינו הזקן (המו"ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

את רבינו הזקן כו', כמבואר בארוכה הסיפור שבדבר[344]; וכן אודות גודל ההדגשה שהיתה אצל חסידים הראשונים, עוד לפני זמנו של רבינו הזקן, בנוגע לחינוך הבנות בכלל, ואיך שיצאו מזה אח"כ פירות ופירי־פירות, כמבואר בסיפורי הזכרונות בארוכה[345].

וכאמור, שכן הוא גם בחנוכה, כלשון הגמרא[329]: "אף הן היו באותו הנס", ומפרש רש"י "שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות כו'" (ומוסיף: "ועל יד אשה נעשה הנס")[346], ועד"ז ברמב"ם, שכותב בהתחלת הלכות חנוכה בנוגע לגזירות שגזרו מלכי יון על ישראל בנוגע לתורה וכו': "ופשטו ידם .. בבנותיהם", ומזה מובן, שגם הגאולה שבימי חנוכה היתה קשורה במיוחד עם "בנותיהם", להעמידם במקום המתאים.

וכל זה בא בהמשך להמדובר לעיל אודות הפעולות בימי חנוכה בקשר לילדים וילדות — שבהכנה לזה וכן בהפעולה בזה, הנה בחוגים ידועים מסויימים ובזמנים מסויימים (ימים מסויימים בימי חנוכה עצמו), יכולים לפעול בעיקר הנשים, וכן הבנות, עוד לפני החתונה, ואפילו בנות קטנות, שלפעמים יכולות לפעול על האח יותר ממה שיכולים לפעול האב והאם, ועאכו"כ בנוגע לעצמן — הנה אף הן היו באותן הפעולות, שגם להן מופנים הדברים, שיעשו ככל התלוי בהם בנוגע לפעולות אלו באחד (או יותר מאחד) מימי חנוכה.

*

סה. כיון שנמצאים במעמד של ציבור מבנ"י, יש להשתדל שלא ישארו כאלו שיהיו להם ספיקות וצער כו', והרי ישנם רבים מהם שממתינים בחוסר סבלנות לשמוע מה יש לי לומר אודות ז'נבה[347].

(כ"ק אדמו"ר שליט"א המשיך בבת־שחוק:) הי' כדאי לשבת ולהמתין על ה"מאמר חסידות" וה"סיום" וכל אריכות הדיבור, אולי יהיו איזה "דברי נביאות" בנוגע לז'נבה; בשביל זה כדאי כל הטירחא.

ובכן: בעצם — אין מה לומר. אבל אם אלך ולא אומר מאומה, יתכן שלמשך חמש דקות יתקשו להירדם בגלל השאלה: מאי טעמא לא אמר — האם בגלל שאינו יודע או שאינו רוצה לומר!...

בעצם, הפלא הכי גדול בכל הענין הוא — שעושים מזה "אַ מורא'דיקן פּאַראַד":

ישנם החושבים, שהעובדה ש"רגשו גויים ולאומים יהגו"[348], מתרוצצים ומדברים ומנהלים מגעים כו', אינה אלא סביב השאלה האם בכלל לנסוע לז'נבה או לא, אם לשבת ליד שולחן עגול (או שני שולחנות עגולים) או בעל ארבע קצוות, וכשיבואו לשם, אזי יתחילו מאל"ף.

אבל האמת היא — שכל הענינים מסכמים מראש, לפני שיבואו לז'נבה; ז'נבה אינו אלא ה"מכה בפטיש". אלא ש"מכה בפטיש" היא מלאכה בפני עצמה, ואילו כאן הרי זה פחות מ"מכה בפטיש"... זהו רק יום פורמלי, שבו ירשמו על נייר פורמלי דברים שיודעים מלכתחילה שחלקם יקיימו וחלקם לא יקיימו, כפי שיסוכם מראש... כך, שכל מה שמתרוצצים עתה הנה והנה — הנה העיקר, סוכם כבר, ורק בגלל שצריך לסיים "פכים קטנים", פרט זה או פרט אחר, מתרוצצים כדי לתאם פרטים אלו.

אבל כיון שצריכים "תירוץ" עבור ה"עולם": מדוע מתעכב הדבר, ועל מה הרעש והמרוצה? — לכן עושים "פּאַראַד" שלם אודות ז'נבה, שבזה תלוי כל הענין כולו, ושם צריכים להחליט מאל"ף עד תי"ו, ובמילא כדאי כל הטירחא.

---

344) ראה קונטרס "הרבנית דבורה לאה" (קה"ת תשנ"ג). וש"נ.

345) ראה גם סה"ש תש"ד ע' 64 ואילך.

346) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח"ד ע' 232 ואילך.

347) "ועידת ז'נבה" — משא ומתן בנוגע לפתרון הסכסוך הישראלי־ערבי בעקבות מלחמת יוהכ"פ (המו"ל).

348) תהלים ב, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אך האמת היא – שלא היו דברים מעולם! שלשת־רבעים או תשעים אחוז – סיכמו כבר, ונשארו ימים ספורים שבהם צריך לסיים עוד כמה אחוזים שאודותם מתווכחים, ולכן מעמידים פנים ("ס'איז ניט שייך צו זאָגן"...) שכל ה"רעש" וכל ה"פּאַראַד" הוא בבחי' "היום הרת עולם"...

סו. אך עדיין יצאו עם ספק ומיד יתחילו לחשוב ולשאול: מהיכן אני יודע זאת, האם זה ענין של "רוח הקודש" או ענין של "נבואה", או ענין ששמעתי ממישהו וכו'.

ובכן: כשמסתכלים מה נעשה בעולם שבו אנו חיים, איך התנהלו עד־עתה כל הענינים שנקראים "יחסים בין־לאומיים" – רואים בגלוי ובעיני בשר, שכל הענינים מתנהלים בחדר לפנים מחדר, ששם מתאספים כמה אנשים, זה "מוכר" את העם שלו וזה "מוכר" את העם שלו, ומתווכחים כמה "דמי ספסרות" ישארו עבור זה וכמה עבור השני...

אלא שבכל זאת צריכים להשאיר משהו, שהרי בעולם שבו חיים יש לחשוש מפני מראית העין, ולכן קובעים יום מסויים, ומרעישים אודותיו, שאז יתאספו ב"או"ם", או בעיר הבירה של מדינה זו או אחרת, כל ה"פּיפּערנאָטערס"[349] שניהלו את המשא ומתן (לא אלו שהחליטו, אלא שלוחיהם), ואח"כ יאמרו שמתחילים לדון בכובד ראש במשך ימים ולילות, ואז יחתמו על "נייר" שכבר הוכן לפני כמה שבועות!

וכאמור לעיל, רובו ככולו של הענין הוא כבר במוחלט, ולאחרי שכל צד "מכר" את שלו, בחשאי, מבלי להתחשב באף אחד, נשארו ימים אחדים שבהם יכולים עדיין להתווכח – בנוגע לכבוד, והעיקר – בנוגע לפרטים שבהם צריך עדיין להגיע לעמק השוה, ובעיקר העיקרים – למצוא נוסח שיתקבל על דעת הרבים, ויחסוך את כל הענינים – שלא יוכלו לצעוק אח"כ שפלוני אשם או פלוני אשם וכו'; כך הי' בפועל, וכך סוכם, בדרך כבוד ובדרך שלום וכו'.

והלואי שיעשו זאת בהקדם האפשרי, כי, בינתיים, מצד זה שמתייראים לגלות מה שסיכמו, נופל שם רח"ל קרבן ועוד קרבן,

– אפילו כשנופל קרבן של מצרי, הרי זה גם ענין בלתי־רצוי[350], כי גם בן נח לא צריך להרוג, ועאכו"כ כשמדובר אודות יהודי, הרי זה כמ"פ ככה –

ולכן, ככל שיגיעו מוקדם יותר לידי פשרה ולידי החלטה בנוגע לנוסח שיכתבו על הנייר – יפסקו לכל־הפחות חילופי האש.

וכל אלו הטועים ורוצים שידחו זאת בגלל הבחירות שצריכים להתקיים שם וכו'[351] – הנה הבחירות לא ישנו מאומה!

וכאמור לעיל, שגם הוועידה בז'נבה לא תשנה מאומה, שכן, מי שמסתכל ללא פניות, ולא נוגע לו מה יאמרו הבריות – עליו רק להשוות ולבדוק מה אירע עם "חוזה" שערכו לפני כמה שנים בענין זה, וכמה שנים לפנ"ז בענין שני, ועשר שנים לפנ"ז בענין שלישי... שעכשיו גילו כבר שמקודם לכן התדברו מאחורי הפרגוד על כל הפרטים, ולאחרי כן, לשם הפורמליות ובגלוי, ערכו אסיפה ראוותנית, וחתמו גם על הנייר. וכך ממש הוא המצב בנוגע לכל הענינים שהעיתונים כותבים שאודותם ידונו מאל"ף עד תי"ו בעת הוועידה בז'נבה.

סז. ויה"ר – כאמור – שתסתיים כל השקו"ט מאחורי הפרגוד, ויבואו לידי החלטה שמותר כבר לגלות, ואז לכל לראש ירוויחו לכל־הפחות שלא יפלו קרבנות!

לשנות משהו ממה שסיכמו – אינני רואה מי מהם שבכחו לשנות, כיון שלא מתחשבים כלל – לא

---

349) = דרקונים, נחשים ארסיים (כלומר, בעלי כח רב המשתמשים בכחם לרעה).

350) לשלימות הענין – ראה שיחת ש"פ וישב, כ"ף כסלו סכ"ג (תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 347).

351) ראה גם מענה ז' דחנוכה שנה זו (אג"ק חכ"ט ריש ע' סב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מצד זה ולא מצד השני – עם ענינים של אנושיות! ישנם חשבונות אחרים, עם גישה אחרת וכו', שהפוכה לגמרי מהשכל הישר.

ואין צורך בראי' טובה יותר מזו – שמשלים את עצמם שכאשר ימלאו דרישותיהם, יקבלו תמורת זה נפט, ואז יהי' שלום בעולם.

אבל ענין זה הוא בבחינת "מי[352] שיש לו מנה רוצה מאתיים": הם (הערבים) לא ידעו עד עתה שע"י "נפט" יכולים לפעול משהו, ומלכתחילה לא שיערו שיפעלו משהו; הם חשבו שיטילו פחד ועי"ז יפעלו מקצת מן המקצת, או גם זה לא. ובפועל, ויתרו להם על הכל, ואז אומרים בפירוש שידרשו יותר, וידרשו לא רק בנוגע לבנ"י, אלא ידרשו גם שימכרו להם חטה, ויתנו להם דבר זה ודבר זה כו', וכפי שאחדים מהם פלטו כבר שאכן זו היתה מטרתם כו'.

ולכאורה: כיון שביכלתך לעצור את הסיוע שינתן להם תמורת הנפט, והנך יודע שאם תוותר להם, יהי' זה התחלה לכך ש"מי שיש לו מנה רוצה מאתיים" – היית צריך מיד לסרב לתת לו את מה שאתה היית צריך לתת לו! ובמקום זה, הכריזו בפירוש שיתנו הכל, ולא רק הכריזו, אלא נותנים בפועל!

וא"כ, בשעה שלא מתחשבים עם הענינים שלהם (של ארה"ב) – בודאי לא יתחשבו עם ענינים של אחרים.

יש רק לקוות שכיון ש"לב מלכים ושרים ביד ה'"[47] – יכול המצב להתהפך מן הקצה אל הקצה, אפילו היפך דעתם של בני בחירה, ועאכו"כ אלו שאינם בעלי בחירה, ומאיזו סיבה שתהי' מדברים הם בנוסח האמור. וכיון שנשארו עדיין ימים אחדים – הנה יה"ר שביחד עם הנסים של חנוכה, יהי' גם נס בענין זה, שהכל יתהפך לטוב, בטוב הנראה והנגלה.

סח. ועד"ז ישנם כאלו שממתינים לשמוע מהי העמדה בנוגע ל"מיהו יהודי", וטוענים שכיון ששותקים, הרי זה סימן שכך וכך.

ובכן: להוי ידוע, שלדאבוננו, לא נשתנה בזה מאומה, ואדרבה: המצב נעשה גרוע יותר, מצד זה שלא זו בלבד ש"עבר ושנה כו'"[353], אלא שנה ושילש וריבע וחימש ושישה...

ויתירה מזה: במשך המלחמה ובימים שלאחרי המלחמה, הגיעו גויים וגויות ששידלו ורשמו אותם בתור "יהודים". – כשהיא טענה שהיא נוצרי' (פרובוסלבית), אמר לה ה"פקיד": יהיו לך חיים רגועים – אם תירשמי בתור יהודי'!

ולמרות שיש כאלו שנכחו במעמד זה, והדבר לא הי' בגדר סוד – הנה לכל לראש היתה הכחשה: "להד"ם", לא היו דברים מעולם!

וכמו שהי' עד עכשיו; וכמו שעכשיו תהי' בודאי הכחשה, שמה שאומר פב"פ שתשעים אחוז סיכמו כבר – להד"ם, אלא יתחילו לדבר כשיגיעו לז'נבה... ולאידך גיסא, אם הוא "דיפלומט", חייב הוא ליתן הכחשה, כי, לולי זאת, במה תתבטא ה"דיפלומטיא"! אלא מאי, אם זה מתאים להמציאות או לא – נראה אח"כ; "הלכתא למשיחא"!...

ועד"ז בנוגע ל"מיהו יהודי": המצב הולך ומתדרדר רח"ל! ומי שבמשך כל הזמן טען להד"ם – טוען גם עכשיו להד"ם, ועוד ידו נטוי' – שגם מחר יטען להד"ם!

הדבר היחידי שבאמת להד"ם – שהלה הבטיח לפני שנים שיקים "ועידה" שתחקור ותדרוש את הפקידים, ועד היום הזה, אין אפילו שמות מי הם חברי הועידה, וכבר לא מדברים על זה שלא נעשה

352) ראה קה"ר פ"א, יג. פ"ג, יו"ד. רמב"ן ובחיי ס"פ חיי שרה. ועוד.

353) ראה יומא פו, ב. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שום דבר! לכאורה היו יכולים למנות שלשה אנשים, ולצוות עליהם לשכב לישון... כך שלכל־הפחות יקרא שיש "ועידה". ואעפ"כ, עד כדי כך להד"ם, שגם זה לא עשו! וכאמור – עוד ידו נטוי'!

סט. אמנם, עומדים אנו בזמן של י"ט כסלו, שאז צ"ל כל הענינים באופן ד"פדה בשלום נפשי"[18], ובמילא אסור שיהיו ענינים של מלחמה, אפילו עם אינם־יהודים, ועאכו"כ בין יהודי לחבירו.

ע"פ שולחן־ערוך חייבים לזעוק שחוק "מיהו יהודי" מחריב, רח"ל, את היסודות שעליהם עומד הקיום של עם ישראל, ומערער את היסודות של בטחון וכו' וכו'; אבל בנוגע לי"ט כסלו כתב רבינו הזקן[354] שאסור שיהי' אפילו שריקה ("פייף") של קדושה, ועאכו"כ שלא תהי' מלחמה כו', ויתירה מזה, אפילו לא "חרב של שלום" (כמדובר לעיל (ס"ג)).

ולכן, יש לדבר שלום – שכל אלו שעד עתה לא עשו כדבעי, או שעשו מה שלא צריך לעשות, כולל גם ה"מיניסטער" בעצמו, יניחו את כל עניניהם כדי להיות "העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור", כדברי הגמרא[37] שעל זה אומר הקב"ה "פדאני לי ולבני מבין אומות העולם",

– הגמרא לא אומרת "כל המיניסטער" "פדאני לי ולבני מבין אומות העולם", שכן, בשביל להוציא את בנ"י מהגלות אין צורך ב"מיניסטער", אלא צ"ל "עוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור", ועאכו"כ לא לנצל את ה"כסא" כדי לרשום גוי' בתור יהודי'!

(כ"ק אדמו"ר שליט"א המשיך בבת־שחוק:) דיבורי זה אינו באופן של "מלחמה", וגם לא באופן ד"חרב של שלום", אלא כפי שהוא באופן של "פדה בשלום", אבל גם ב"פדה בשלום" גופא יכולים להיות כמה דרגות...

ויה"ר שלא יצטרכו לדבר גם בנוסח זה, אלא יהי' רק "שלום" ו"שלוה" הן "בחילך" והן "בארמנותיך"[219],

ויהי' הענין של טהרת בנות ישראל (כמובן הרמז בזה) – היפך ממ"ש הרמב"ם בהתחלת הלכות חנוכה ש"פשטו ידם .. בבנותיהם", ועד"ז בנוגע לפרטי הענינים דתומ"צ – "תורתך" ו"רצונך" – שנימנו שם,

ונתכונן לחנוכה מתוך שמחה וטוב לבב, כל ישראל יחד, כולל גם אלו שעד עתה עשו ענינים בלתי־רצויים, כיון שע"י הרהור תשובה אמיתית נעשה צדיק גמור[35],

ומכאן ולהבא לא תהי' "פירצה" – "אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו"[355], כפי שנתפרש בגמרא[356] בשייכות לאחיתופל ודואג – יהודים שידעו ללמוד, אלא שניצלו זאת באופן הפכי כו'.

וכאמור, לא עתה הזמן ולא עתה המקום כו', אלא רק להבהיר שלא יפרשו את העדר הדיבור בזה כסימן שנשתנה משהו; רח"ל נשתנה לגריעותא!

ויה"ר – כאמור – שכיון שהקב"ה אינו מוגבל בשום דבר, לא בזמן ולא במקום, לא בשכל ולא בנבואה וכיו"ב, כך, שברגע כמימרא יכולה להיות הגאולה מה"א־ל זר אשר בקרבך"[357], ועד לגאולה האמיתית ושלימה של כללות עם ישראל ("לי ולבני") "מבין אומות העולם" – הנה אכן יהי' כך בעגלא דידן, למטה מעשרה טפחים, ובטוב הנראה והנגלה, לילך בקרוב ממש לקבל פני משיח צדקנו, ולחגוג יחד אתו את ימי החנוכה הבאים עלינו ולקראתנו ולקראת כל בנ"י לשלום, באופן ד"להודות ולהלל לשמך הגדול"[358].

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה. ניגון רבינו הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' – פ"א). "ניע זשוריצי כלאָפּצי", ו"ניעט ניעט ניקאַוואָ", ועמד מלוא קומתו ורקד על מקומו בשמחה רבה, ורמז שישרקו. וטרם צאתו התחיל לנגן הניגון "ופרצת"].

---

354) ראה לעיל סל"ט. וש"נ.
355) תהלים קמד, יד.
356) ברכות יז, ריש ע"ב.
357) ראה שבת קה, ב.
358) נוסח "ועל הנסים" ו"הנרות הללו".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת ש"פ וישב, כ"ף כסלו, ה'תשל"ד.

בלתי מוגה

א. דובר כמ"פ שיום השבת כולל את כל ימי השבוע, ומההוכחות לזה – כפי שרואים בשיעורי חת"ת, שבמשך ימי השבוע לומדים בכל יום השיעור חומש של יום זה (ביום ראשון – מהתחלת הפרשה עד שני, ביום שני – עד שלישי, וכן הלאה), ואילו ביום השבת קוראים את כל הפרשה כולה, שכוללת את כל השיעורים של כל ימי השבוע, כולל גם השיעור של יום השבת בתור א' מימי השבוע.

וכידוע שאע"פ שיום השבת הוא חלק משבעת ימי הבנין, חלק מענין הזמן, יש ביום השבת גם ענין שלמעלה משבעת ימי הבנין, למעלה מהזמן (והיינו שבזמן גופא הרי זה למעלה מהזמן) – שלכן אומרים בכל יום ראשון בשבוע: "היום יום ראשון בשבת", אע"פ ש"כבר עברו רבבות ימים משימ"ב עד עתה", "מפני שבשבת העלי' .. מבחי' זמן, ע"כ כל יום א' הוא ממש יום ראשון כמו יום א' של ששת ימי בראשית (שהרי "הימים האלה נזכרים ונעשים"[1]) שנתחדש הזמן מלמעלה מהזמן (שהרי זמן הוא נברא, כמובא בסידור[2] בשם המגיד), כך מתחדש כל יום ראשון שאחר השבת, שהשבת הוא העלי' .. למעלה מהזמן"[3].

ובלשון הקבלה[4] – בנוגע לענין השבת כפי שהוא בספירות – שמצינו ששבת קשור עם ספירת המלכות (שלכן יש ב"שבת" אותיות "בת"[5], בחי' המלכות), א' משבעת ימי הבנין, וכן מצינו ששבת קשור עם ספירת הבינה (שענינה תענוג[6], שזהו ענינו של שבת, כמ"ש[7] "וקראת לשבת עונג"), שהיא למעלה משבעת ימי הבנין, ונקראת "אם הבנים"[8], ועד לאם שמרחפת על הבנים בבחי' מקיף.

ונוסף לכך ששבת הוא למעלה מימי הבנין (למעלה מהזמן), הרי הוא גם כולל את כל ימי הבנין (כולל גם כפי שיום השבת הוא חלק משבעת ימי הבנין), שבו הם מתעלים כו'.

ב. ובנוגע ליום הש"ק זה, ש"פ וישב – נכלל ומתעלה בו גם יום י"ט כסלו שחל בשבוע זה, בערב שבת.

ונוסף לזה: הקביעות דיום הש"ק פ' וישב היא בכ"ף כסלו, שמלבד היותו היום שבא לאחרי ובהמשך לי"ט כסלו, הרי הוא בעצמו קשור עם הגאולה – כידוע המסופר בלקוטי דיבורים (בשיחת י"ט כסלו[9]) שגם לאחרי שרבינו הזקן יצא מהמאסר בי"ט כסלו, התעכבה ביאתו למקומו בין החסידים במשך שלש השעות כו' (שבהם הי' לרבינו הזקן צער גדול יותר מאשר הישיבה במאסר), כך, שהגאולה נמשכה גם בכ"ף כסלו, ולכן הי' הסדר אצל רבותינו נשיאינו, שברוב הפעמים היתה נערכת ההתוועדות די"ט כסלו – אור לכ' כסלו[10].

ועוד זאת, שכ"ף כסלו יש לו שייכות מיוחדת עם הדפסת ספר התניא בפעם הראשונה בשנת תקנ"ז – כידוע[11] שרבינו הזקן רצה שהדפסת התניא תושלם לקראת י"ט כסלו, יום ההילולא של רבו, הרב המגיד (שבשנה זו מסתיימת שנת המאתיים להסתלקותו), ובפועל הגיע התניא מבית הדפוס רק בכ"ף

1) אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונתבאר בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.

2) עם דא"ח – שער הק"ש עה, סע"ד ואילך [קכא, ד]. אמ"ב שם פל"ז (מ, ג ואילך).

3) לקו"ת שה"ש כה, סע"א.

4) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חל"ז ע' 189 ואילך. וש"נ.

5) זהר ח"א כג, סע"ב. ח"ג רפא, ב (ברע"מ).

6) ראה זח"ג קעח, ב. תו"א לך לך יא, סע"ב. לקו"ת דרושי ר"ה נז, א. ובכ"מ.

7) ישעי' נח, יג.

8) ראה לקו"ת דרושי שמע"צ פח, ד. וש"נ.

9) תרצ"ב (לקו"ד ח"ד תשנ, ב. סה"ש תרצ"ב ע' 9). תרצ"ג ס"כ, כ' כסלו ס"ז (שם ח"א כט, א. לז, ב. סה"ש תרצ"ג ס"ע 159. ע' 172).

10) ראה גם שיחת מוצש"ק פ' וישלח, י"ט כסלו דאשתקד בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות ח"ע ריש ע' 230). וש"נ.

11) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' רסב ואילך. וראה גם שיחת ש"פ וישב, שבת חנוכה, מבה"ח טבת דאשתקד ס"ב (תורת מנחם שם ס"ע 290). וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כסלו, ועל זה אמר רבינו הזקן: "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום"[12], שבפועל נשלמה ההדפסה בכ"ף כסלו, וחזר כמ"פ: "כ"ף כסלו, כ"ף כסלו", אלא שבאותה שעה – בשנת תקנ"ז – לא הבינו חסידים מה היתה כוונת רבינו הזקן, עד שהגיעה הגאולה בי"ט וכ"ף כסלו (בזכות שתי השנים של חיות בתורה ועבודה שהוסיף ספר התניא בקרב החסידים), ואז הבינו מה שרבינו הזקן הדגיש את הענין של כ"ף כסלו – שמזה מובן הקשר המיוחד של כ"ף כסלו עם ענין הגאולה.

ג. וע"פ המדובר כמ"פ[13] שמכל ענין (כל דבר שיהודי רואה או שומע) יש ללמוד הוראה בעבודת האדם לקונו – יש לבאר ההוראה[14] מהקביעות די"ט וכ"ף כסלו בפרשת וישב, ובפרט כ"ף כסלו שחל בשבת פ' וישב, שבו קורין פרשת וישב כולה בפרהסיא ובפירסום הכי גדול, שזוהי המעלה של קריאת התורה בשבת ברבים לגבי לימוד שיעורי חת"ת ביחיד.

וכמובן, שאע"פ שגם לימוד שיעורי חת"ת הוא באופן שרבים לומדים אותו שיעור באותו יום, מ"מ, אין זה נקרא לימוד ברבים,

– וכמו קרבן פסח, שאע"פ שכל ישראל מקריבים באותו זמן ובאותו מקום (ועד שמצינו במקום אחד שנקרא בשם "קרבן ציבור"[15]), מ"מ, הרי זה קרבן יחיד, שצריך לבוא מממון היחיד דוקא –

וזוהי מעלת קריאת התורה בשבת, בברכה לפני' ולאחרי', שהיא במעמד עשרה מישראל דוקא, לגבי לימוד שיעורי חת"ת (כולל גם השיעור דיום השבת).

ובנוגע לפרשת וישב גופא (שקורין את כולה) – הנה ע"פ הידוע ש"שמו אשר יקראו לו" הוא החיות של הדבר הנקרא בשם זה (כפי שמאריך הרב המגיד ברמזי תורה[16]), יש לבאר את ההוראה משם הפרשה; ובזה גופא – לכל לראש ביאור הענין בתורה, ולאח"ז – ההוראה (תורה מלשון הוראה[17]) בעבודה בפועל, שהרי "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"[18], שלכן צ"ל תחילה הענין ד"גדול תלמוד", ולאח"ז צריך להיות נמשך ב"מעשה".

ד. בנוגע לשם הפרשה – "וישב", לא "וישב יעקב" (או "וישב יעקב בארץ מגורי אביו"), אלא "וישב" סתם – אינו מובן: מהו התוכן וההוראה שיש ללמוד משם זה?

ויובן ע"פ המבואר בשיחת י"ט כסלו תש"ד[19] – "ויהי בשלושים שנה"[20] – אודות דברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שדיבר פעם[21] בנוגע לקביעות די"ט כסלו שחל לעולם בפרשת וישלח או בפרשת וישב, וביאר זאת באופן שהבינו זאת גם יהודים שהיו רגילים ליקח כל ענין ע"פ השגת העולם (בהתאם לחידוש די"ט כסלו – שתורת החסידות תומשך באופן של הבנה והשגה לכל בנ"י[22]).

ותוכן הביאור בהשייכות די"ט כסלו לפרשת וישב – "וישב יעקב בארץ מגורי אביו":

"אביו" – הוא יצחק, שענינו גבורה, כמ"ש[23] "פחד יצחק", אלא שזוהי גבורה דעתיק, ש"לית שמאלא בהאי עתיקא"[24], וענין הגבורה הוא תגבורת החיות[25] (וע"ד מ"ש[26] "וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק", והיינו, שהריבוי ד"זרעו" באופן עצום ונפלא נעשה ע"י "ואתן לו את יצחק" דוקא).

12) משלי יט, כא.
13) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 236. וש"נ.
14) ברשימה נוספת: עכ"פ – כפי שנראה לי ביאור הענין, אא"כ יש מישהו שיכול לומר פירוש טוב יותר, אבל כל זמן שאין פירוש יותר טוב, יש לקבל פירוש זה.
15) ירושלמי פסחים פ"ו ה"א. וראה גם לקו"ש חי"ח ע' 104 ואילך. וש"נ.
16) או"ת בראשית סי"ד.
17) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). זח"ג נג, ב.
18) קידושין מ, ב. וש"נ.
19) ס"ג (סה"ש תש"ד ע' 50). וראה גם שיחת ש"פ וישב, כ"א כסלו תשכ"ד בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חל"ח ע' 300 ואילך). וש"נ.
20) יחזקאל א, א. וראה תורת מנחם – התוועדויות ח"כ ע' 108. וש"נ.
21) י"ט כסלו תרס"ז, בווירצבורג (סה"ש שם).
22) ראה סה"ש תורת שלום ע' 114.
23) ויצא לא, מב.
24) זח"ג קכט, א. וראה שם רפט, א.
25) ראה תו"א נח ט, ג. סידור (עם דא"ח) שער התקיעות בסופו (רמז, א־ב). ובכ"מ.
26) יהושע כד, ג.

ו"מגורי (אביו)", מלשון מגור ומורא[27] – דכיון שהכוונה בכל מה שנאצל (כולל גם גבורה דעתיק) היא שיומשך למטה מטה ממש [שזהו גם תוכן הענין ד"לית שמאלא בהאי עתיקא", שאין ענין של הגבלה (שמאלא), ולכן נמשכים הענינים דבחי' עתיק עד למטה מטה], לכן יש ענין של פחד ("מגורי") – כמ"ש[28] "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד" – אם אכן אפשרי הדבר שיהי' הגילוי עד למטה בעולם הגשמי.

ופירוש "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" – שהענין שהי' אצל יצחק באופן של מורא ("מגורי אביו"), הי' אצל יעקב באופן של התיישבות ("וישב יעקב"); אמנם בתחילה נחרד יעקב ("יעקב האָט זיך אַ טרייסל געטאָן") בלכתו ללבן[29], אבל בהיותו שם עסק בעבודת הבירורים בצאן לבן, ועי"ז נעשה אצלו ענינו של יצחק אביו (גבורות דעתיק) באופן של התיישבות.

ה. והענין בזה:

כאשר צריך להמשיך בהתיישבות ענין שהוא למעלה ממנו, אבל בערך ושייך אליו, אזי צ"ל תחילה ענין של חרדה ("אַ טרייסל") – ע"ד מ"ש[30] "וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם", ואיתא בגמרא[31] "וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעיתו, אע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזו", דכיון ש"מזלייהו חזו", הרי זה שייך אליהם, אלא שהוא למעלה מהם (שלכן "לא חזו"), ולכן "חרדה גדולה נפלה עליהם" (משא"כ בענין שלמעלה ממנו לגמרי, ואינו שייך אליו כלל, שאז אין אפילו ענין של חרדה, כיון שהוא נמצא בעולם אחד, והענין שלמעלה ממנו נמצא בעולם אחר לגמרי).

וע"ד שמצינו[32] שר' זירא התענה מאה (או ארבעים[33]) תעניות לפני שהתחיל ללמוד תלמוד ירושלמי – דכיון שר' זירא ידע שאופן הלימוד דתלמוד ירושלמי הוא נעלה הרבה יותר מאשר אופן הלימוד דתלמוד בבלי, וידע גם שיש לו שייכות ללימוד זה שהוא בערך אליו (שלכן "בעא למיסק לארץ ישראל", ובגלל זה "הוה קמשתמיט מיני' דרב יהודה כו'", שהי' "מוחה בידו", כמסופר בגמרא בסוף מסכת כתובות[34]), לכן הוצרך להיות אצלו ענין של "חרדה" ("טרייסל"), שזהו ענין התענית – ענין הביטול, בכדי לצאת ממציאותו הקודמת, ורק לאח"ז יוכל להגיע למעלת הלימוד דתלמוד ירושלמי[35].

ועד"ז בנוגע ליעקב – שכדי שהענין של "מגורי אביו" ("פחד יצחק") שלמעלה ממנו יוכל להיות אצלו באופן של התיישבות, הוצרך להיות אצלו ענין של "חרדה" ("טרייסל"), כיון שזהו ענין שלמעלה ממנו אבל גם שייך אליו, כמ"ש[23] "פחד יצחק הי' לי".

אמנם, התכלית אינה להשאר במצב של "חרדה", שהרי "לא תהו בראה (אלא) לשבת יצרה"[36];

ולכן הלך יעקב ללבן – אף שזוהי תכלית הירידה עבורו, שהרי יעקב (בחיר שבאבות[37]) הי' תכלית הקדושה, ולבן הי' תכלית הלעו"ז, ויתירה מזה, שבהיותו שם התעסק עם צאן לבן, שבלעו"ז גופא אין זה סוג המדבר, אלא סוג החי;

ועי"ז המשיך את הענינים היותר נעלים באופן של התיישבות.

ו. ונוסף על ביאור הענין בתורה – ישנה גם ההוראה בעבודה בפועל:

כאשר דורשים מיהודי העבודה ד"וישב", והוא טוען שזוהי עבודה נעלית שאינה שייכת אליו, ולמה

27) ראה זח"א קפ, א. או"ת להה"מ ריש פרשתנו (סמ"ח). תו"א שם כז, ב. ועוד.
28) תולדות כז, לג.
29) ראה פרש"י ויצא כח, טו.
30) דניאל יו"ד, ז.
31) מגילה ג, א. וש"נ.
32) ב"מ פה, א.
33) גי' הרש"ל. וראה לקו"ש חל"ד ע' 24 הערה 6. וש"נ.
34) קי, סע"ב ואילך ובפרש"י.
35) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ג ע' 193. וש"נ.
36) ישעי' מה, יח.
37) ראה שעה"פ תולדות כז, כה. וראה גם ב"ר רפע"ו. זח"א קיט, ב. קלג, א. קמז, ב. קעא, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תובעים זאת ממנו – אומרים לו: כבר הי' לעולמים (לא רק אצל ר' זירא, אלא עוד לפנ"ז) – אצל יעקב אבינו, שענין נעלה ביותר (גבורות דעתיק) הי' אצלו באופן של התיישבות.

וכיון ש"שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדה"ר[38] .. והיתה נשמתו ג"כ כלולה מכל הנשמות שבישראל"[39] – נוסף על היותו אחד משלשת האבות, ש"אין קורין אבות אלא לשלשה"[40], והרי הבן עומד במקום האב, כמ"ש[41] "תחת אבותיך יהיו בניך" – הרי זה גם בכחו של כל אחד מישראל.

ז. ובפרטיות יותר:

תובעים מיהודי לצאת מד' אמותיו ולעסוק בהפצת המעיינות חוצה; לקרב יהודי לתומ"צ כו'. כך תבע כ"ק מו"ח אדמו"ר, וכך תבע כ"ק אדנ"ע, וכמבואר בספרים גודל הענין של קירוב הזולת וכו'.

וכאשר שואלים: מדוע אתה ישן ("וואָס שלאָפסטו"))?!... האם אתה יכול להצביע על יהודי אחד עכ"פ שקרבת במשך עשר שנים האחרונות?!... – הנה יש מי שטוען, שהוא צנוע, "הצנע לכת". ומוסיף, ש"הצנע לכת" הוא ענין עיקרי בעבודת ה', כמ"ש[42] "מה ה' דורש ממך כי אם .. הצנע לכת"!... ולכן טוען, שהנהגה כזו – לצאת ולהראות "גבורה" שביכלתו לקרב יהודי לאביו שבשמים – היא היפך הצניעות והענוה!

ובכן: המענה לזה הבהיר כבר רבינו הזקן בהקדמה לספר התניא – לפני שמתחילים ללמוד תושב"כ של תורת החסידות[43] – שכותב בנוגע ל"גדולים שבעירו": "אליהם בקשתי שלא לשום יד לפה ח"ו להתנהג בענוה ושפלות של שקר" (כפי שהיו אומרים פעם[44]: "אַ שי"ן מיט דריי קעפּלאַך", או "דריי שי"ן'ען").

רבינו הזקן ראה שתתכן מציאות כזו שכאשר ישאלו מישהו איזו שאלה בתניא ("להבין דבר עצה מתוך קונטרסים אלו"), אזי ינצל זאת בתור "הסכמה" שהוא מ"הגדולים שבעירו", והראי', שבאים לשאול אותו... אבל להשיב ולבאר לו כו' – זאת לא! שהרי הוא עניו וצנוע... ולכן הוצרך רבינו הזקן להבהיר ולשלול זאת!

ובכן: כל מי ששמע פתגם ("אַ וואָרט") או מאמר חסידות מהרבי, כ"ק מו"ח אדמו"ר, וזוכר זאת, שהרי יש לו זכרון טוב... עליו לחזור זאת! – הרבי בודאי לא התכוין לטובת היחיד בלבד, אלא גם לטובת הרבים, ולכן עליו לחזור ולומר זאת גם להזולת, ששואל ומבקש ממנו, בקלא דאשתמע או בקלא דלא אשתמע...

ורבינו הזקן מוסיף ומבאר גם "גודל השכר, ממארז"ל[45] ע"פ[46] מאיר עיני שניהם ה'", והיינו, שדוקא עי"ז שפועל על הזולת, אזי ניתוסף גם אצלו כו'.

ומה שטוען שצ"ל ענין הצניעות כו' – הנה עז"נ "הצנע לכת עם אלקיך" (אף שהכתוב הי' יכול לומר "הצנע עם אלקיך"), והיינו, שהבחינה לידע עם הענין ד"הצנע" הוא מצד הקדושה ("עם אלקיך"), ולא מצד ההפכי ח"ו, היא, כשישנו ענין ההליכה ("לכת"), היינו, שיוצא מד' אמותיו כדי לפעול על הזולת כו', כולל גם שיש אצלו ענין של הליכה מדרגא לדרגא, ולא באופן שלאחרי שכבר עברו חמש או עשר שנים, עומד עדיין במעמדו ומצבו כמקודם, שכן, דוקא ענין ההליכה ("לכת") מורה על היותו "עם אלקיך".

38) ב"מ פד, א. וש"נ.
39) תניא אגה"ק ס"ז.
40) ברכות טז, ב.
41) תהלים מה, יז. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חס"ט ע' 233. וש"נ.
42) מיכה ו, ח.
43) ראה אג"ק שבהערה 11 ע' רסא. וש"נ.
44) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ריש ע' 95. וש"נ.
45) תמורה טז, א.
46) משלי כט, יג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ח. וזוהי ההוראה שלמדים מפרשת וישב – שדוקא כשיעקב יוצא ממקומו והולך לעסוק בבירור צאן לבן, אזי נעשה הענין ד"וישב יעקב בארץ מגורי אביו", שענינו של יצחק אביו, גבורה דעתיק, נמשך באופן של התיישבות.

וענין זה לא נשאר בעתיקא קדישא... אלא נמשך למטה מטה, עד "בארץ כנען" – כפירוש המגיד[47] שהענין ד"כנען" הוא כמ"ש[48] "כנען בידו מאזני מרמה", דקאי על "מרמה" (רמאות) כפשוטו, היפך הקדושה (ולא מרמה דקדושה[49], שנעשה ע"י עבודה דוקא), ואעפ"כ, גם שם המשיך יעקב גבורה דעתיק.

וזהו גם כללות הענין די"ט כסלו – ש"יפוצו מעינותיך חוצה"[50], שהחידוש בזה הוא לא רק שתורת החסידות תומשך בשכל, אלא שתחדור אפילו באבנים!

וכל זה נעשה באופן שאפילו לבן בעצמו – שטוען "הבנות בנותי והבנים בני וגו'"[51] – מכריז שאף אחד לא יכול להתנכל ולפגוע בבנ"י, כיון ש"אלקי אביכם אמש אמר אלי וגו'"[52].

ט. ובבואנו מי"ט כסלו, ר"ה לחסידות[53], הנה כיון שבר"ה מודגש הענין ד"עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם" (כמ"ש הרמב"ם[54] בנוגע לתקיעת שופר, וכפי שנתבאר הענין בזה בתורת החסידות[55]) – יה"ר שכל אלו שישנים עדיין יקיצו סוכ"ס משנתם!...

– יש כאלו שלכתחילה לא ישנו, ויש כאלו שהתעוררו משנתם בערב י"ט כסלו ובי"ט כסלו; אבל גם אלו שישנים עדיין – יתעוררו משנתם ויתחילו לפעול בהפצת המעיינות חוצה.

ועד שיקויים מ"ש "וישב יעקב בארץ מגורי אביו", ובאופן ד"אלה תולדות יעקב יוסף"[56], כפירוש המגיד[47]: להרבות תולדות שהוא מצות ומעשים טובים .. להוסיף כו'" – הלוך ומוסיף ואור.

והרי ענין זה שייך גם לחנוכה, שהרי הדלקת נר חנוכה היא באופן ד"מוסיף והולך", ו"עד דכליא ריגלא דתרמודאי"[57] (אותיות מורדת[58]), שענין זה יהי' בשלימותו בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

י. נזכר לעיל (ס"ד) אודות התעסקותו של יעקב בבירור צאן לבן, שבשביל זה הוצרך לצאת מ"באר שבע", שזוהי דרגא נעלית בארץ ישראל גופא (כמובן מהפירושים בענין באר שבע[59]), והיו בה שני צדיקים, אברהם ויצחק, ולילך חרנה, "חרון אף של מקום בעולם"[60], כדי לפעול בירור העולם.

וענין זה קשור עם המדובר בי"ט כסלו אודות סיום מסכת ברכות: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר[61] וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך", דקאי על תלמידי חכמים שעוסקים בבנינו של עולם (כמ"ש המהרש"א ש"כל מסכת זו התפלות והברכות .. הם קיומו של עולם כו'") – החל מכללות הענין דקיום העולם שהוא ע"י לימוד התורה, כדברי הגמרא[62] שקודם מ"ת "ארץ יראה", וע"י מ"ת – "שקטה"[63], וכדאיתא בזהר[64] על הפסוק[65] "עשרה עשרה הכף", שעשרת

47) או"ת שבהערה 27. וראה תו"א ריש פרשתנו.
48) הושע יב, ח.
49) ראה תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 222, ובהערה 3 שם. וש"נ.
50) ראה סה"ש תורת שלום ס"ע 112 ואילך.
51) ויצא לא, מג.
52) שם, כט.
53) אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' רנט. וש"נ (נעתק ב"היום יום" בתחלתו). וראה שיחת ליל כ"ף כסלו תרצ"ב בתחלתה (סה"ש תרצ"ב ע' 25 ואילך). פאקסימיליא מהאגרת נדפסה בקונטרס "ומעין" ע' 17.
54) הל' תשובה פ"ג ה"ד.
55) ראה תורת מנחם ספר המאמרים תשרי ס"ע כד ואילך. וש"נ.
56) פרשתנו לז, ב.
57) שבת כא, ב.
58) קה"י בערכו. עמה"מ שער קרית ארבע רפקי"א. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 295. וש"נ.
59) ראה תורת מנחם ספר המאמרים כסלו ע' יח ואילך. וש"נ.
60) פרש"י ס"פ נח.
61) ישעי' נד, יג.
62) שבת פח, א. וש"נ.
63) תהלים עו, ט.
64) ח"ג יא, ב.
65) נשא ז, פו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הדברות הם כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם; ובפרטיות יותר נעשית הפעולה בעניני העולם באופן ישיר ע"י פסק הלכה למעשה, "להבדיל גו' בין הטהור גו'"[66].

ובהמשך לזה, יש להוסיף כמה נקודות שלא נתבארו עדיין.

יא. המשך הביאור בנוגע לסיום מסכת ברכות – נכלל בשיחת י"ט כסלו סמ"ד ואילך[67].

יב. בהמשך לענין ד"מרבים שלום" – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א[68]:

ולא כמו אלו שרוצים לעשות שלום ע"י הסרת המחיצה המבדלת "בין החי' הנאכלת ובין החי' אשר לא תאכל"[66], וכן בין ישראל לעמים.

ומה גם שתמורת שמירת המחיצה שבין ישראל לעמים, גורמים פירוד הכי גדול בין בנ"י: אצל בנ"י אסור שיהיו מחיצות בין איש לרעהו, ואפילו יהודי רפורמי – גדולה הרחמנות עליו, להיותו תינוק שנשבה לבין העכו"ם, אבל אין מחיצה בינו לבין שאר בנ"י; ואילו עכשיו רואים שיש פירוד בין רבנים כו' שלא הי' כמותו לעולמים, וזאת – בגלל שרוצים להסיר את המחיצה שבין ישראל לעמים!

והרי מחיצה זו תהי' גם כשיבוא משיח ויקויים היעוד[69] "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד"; גם אז הגוי ישאר גוי, ויהי' חילוק בינו לבין יהודי, שגוי צריך לקיים ז' מצוות ב"נ, ואילו יהודי צריך לקיים תרי"ג מצוות.

הם חושבים שיכולים לעשות מה שרוצים, ו"עולם – גולם"... ואם יעשו רעש – יש לו מיד עצה לומר להד"ם, ואח"כ יאמר שהוא התחרט!...

וכמדובר כמ"פ שעיקר הטענה היא לאלו שעומדים מסביב ושותקים, ויש כאלו שמוסיפים ומכריזים "יחי המלך"... והעיקר, שמשאירים בידים שלהם את הכסף והמשרות כו', כך, שמצד החושך כפול ומכופל, הנה למרות שהקב"ה הוא "הזן את העולם כולו בטובו", חושבים שזקוקים אליהם כדי להשיג משרה וכו'. וכמדובר כמ"פ שקשה להאשים אותם, שכן, בשעה שהולכים אחריהם כצאן אחר הרועה, אזי מה יעשה הבן ולא יחטא?!...

ועד"ז בנוגע ללימוד עם ילדים אודות "אותו האיש"[70], שכאשר מחו על זה, הנה מי שהצדיק זאת הי' (לא סוציאַליסט או קומוניסט, אלא) דוקא רב דתי! ואין פוצה פה ומצפצף!

ועד"ז בנוגע לשמירת שבת, שכאשר החליטו ששבת צריך להתחיל ביום ששי בשעה 2 בלילה, אמר בעצמו שענין זה הוא "להכעיס" את הקב"ה, וא"כ, כשטוען שחייבים להשאר בקואליציא, הרי בתור חלק מהקואליציא יש לו חלק בהוראה שהיא "להכעיס"!

ועד כדי כך, שאפילו כשנותרו עשרים יום עד הבחירות[71], שהסדר הוא שבמשך זמן קצר זה נשאר כל אחד במקומו (ואח"כ מתחיל הכל מחדש), לא רצה (ולא הי' יכול...) להתפטר מה"כסא"!

ומשלימות התורה לשלימות הארץ – שהתחילו ללמוד עם ילדים קטנים אודות הצורך להחזיר שטחים של ארץ ישראל לגויים! אינך רוצה ללמוד עמהם תורה, אזי תלמד משהו אחר, דברי הרשות וכו', אבל למה ללמד ילדים קטנים שצריך להחזיר לגויים שטחים של א"י – שזהו בבחי' "מפי[72] עוללים ויונקים יסדת" היפך ענין ה"עוז"!

יג. ולאלו שאומרים ששיניתי את דעתי – הרי זה דבר שלא שייך במציאות, שכן, האיסור לרשום גוי בתור יהודי הוא דין מפורש בשו"ע, ובמילא לא שייך בזה שינוי.

---

66) ס"פ שמיני. ועוד.
67) תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ס"ע 296 ואילך.
68) הבא לקמן (עד סוסי"ד) – ראשי פרקים בלבד (המו"ל).
69) צפני' ג, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים ספי"א.
70) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ג ע' 152. וש"נ.
71) ראה גם שיחת י"ט כסלו סס"ו (תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 320).
72) תהלים ח, ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועד"ז בנוגע למה שאמרתי שהזמן דעכשיו אינו אתחלתא דגאולה[73] — שזהו דין מפורש (לא בשו"ע, שבו אין דינים אלו, אבל כן הוא) ברמב"ם[74], שכותב ש"יעמוד מלך כו' ויכוף כל ישראל כו'", ואח"כ "בנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל", ורק אז "הרי זה משיח בודאי", וכל זמן שלא אירע כהנ"ל, אין זו אפילו אתחלתא דגאולה.

יש מי שהעלה סברא מעוותת[75], שהרמב"ם עצמו כותב בהמשך הדברים[76] ש"כל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו שדברים סתומין הן אצל הנביאים גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו", וא"כ, יתכן שגם סדר הענינים הנ"ל בנוגע לגאולה אינו בדיוק כ"כ — הרי מובן שאי אפשר לומר כן, דא"כ, עלולה להיות נתינת מקום לומר כמו הגויים, להבדיל, שמשיח כבר בא!...

ועכצ"ל, שכל פרטי הענינים שכותב הרמב"ם בנוגע לענין הגאולה הם בתכלית הדיוק באופן ודאי וברור, אלא שיש פרטים נוספים ש"לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו", כיון שאינם נוגעים כ"כ להלכה, ולכן לא הכריעו בהם כו'.

ועד כדי כך הגיעו הדברים, שישנו מי שהדפיס ספר[77] שבו מביא מ"ש הרמב"ם "יעמוד מלך וכו'", ובספר זה גופא כותב במק"א שעומדים אנו בזמן של אתחלתא דגאולה. ולכאורה היו צריכים לשאול אותו: איך אתה יכול לכתוב דבר והיפוכו?! אבל אין פוצה פה ומצפצף!

יד. ועפ"ז יש לבאר דבר פלא שמצינו ברמב"ם:

בדרך כלל כותב הרמב"ם פסקי ההלכות, מבלי להביא ראיות לדבריו. אבל כשכותב[78] "אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים וכו', אין הדבר כך", מוסיף ומביא ראי' לדבר: "שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה הי' .. נושא כליו של בן כוזיבא המלך .. אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד וכו'".

ולכאורה אינו מובן: למה הוצרך הרמב"ם להביא ראי' מטעותו של רבי עקיבא? וביותר יוקשה מה שמוסיף ש"כל חכמי דורו" טעו בכך, שהרי גם אם יש צורך להביא ראי', די בכך שמזכיר את ר"ע, ולמה צריך להוסיף גם אודות הטעות של כל חכמי דורו?!

אלא שכוונת הרמב"ם להבהיר, שיתכן שיבוא זמן שמישהו, שמחזיק את עצמו כרבי עקיבא בדורו, יחליט אודות מאורע או אדם מסויים שהוא משיח, וכל חכמי דורו יסכימו עמו (כפי שרואים שקיבל חתימות על ספרו וכו'), ולכן מבהיר שידעו אודות הטעות של ר"ע וכל חכמי דורו, שבזמנם היתה יכולה להיות טעות כזו, כיון שעדיין לא נתבררו פרטי הדברים בסדר הגאולה (כיון שיש בזה כמה דעות כו'[75]), אבל לאחרי שהרמב"ם כתב פרטי הדברים בסדר הגאולה, שוב אין מקום לטעות, כך, שברור הדבר שכל דבר (הן אדם והן מאורע) שמביא ל"יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה" יש לו שייכות לגאולה (והיינו, שנמצאים אמנם בגלות, אבל זהו ענין שיש לו שייכות לגאולה), משא"כ דבר שמביא להיפך מ"לחזק בדקה" כו'.

טו. בסיום השיחה (לאחרי הביאור בסיום מסכת ברכות) אמר:

ויה"ר שכיון שהקב"ה הוא "עושה שלום במרומיו"[79], בין שר של מים ושר של אש[80] — יומשך ענין השלום גם למטה (כמ"ש[81] "ונתתי שלום בארץ"), "עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן", אמן כן יהי רצון.

* * *

73) ראה גם תורת מנחם שם ס"ע 267. וש"נ.
74) שבהערה 69.
75) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חס"ב ע' 214 ואילך. וש"נ.
76) הל' מלכים פי"ב ה"ב.
77) קול התור — ראה גם שם ע' 217.
78) שם פי"א ה"ג.
79) איוב כה, ב.
80) ראה בהנסמן בלקו"ש חכ"ה ע' 266.
81) בחוקותי כו, ו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

טז. מאמר (כעין שיחה) ד"ה פדה בשלום נפשי[82].

* * *

יז. כיון שמיום השבת "מתברכין כולהו יומין"[83], ובנדו"ד, ימי חנוכה – הנה כאן המקום לדבר עוד הפעם אודות ההכנות לחנוכה (נוסף על המדובר בהתוועדות די"ט כסלו[84]), בתוספת פרטים, כדי שהפעולות בעניני חנוכה ייעשו מתוך "שטורעם" הכי גדול, שזוהי הנקודה העיקרית של ההתוועדות די"ט כסלו והתוועדות זו, שהרי "המעשה הוא העיקר"[85].

ובהקדמה:

ידוע שלכל מצוה יש סגולה פרטית, ולדוגמא: מצות תפילין – עלי' נאמר[86] "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", וכפי שראו זאת בגלוי אצל רבינו הזקן, שבשעה שהניח תפילין בהיותו במאסר, נפל פחד על כולם; אלה שעמדו, לא יכלו לשבת, ואלה שישבו לא יכלו לעמוד[87]. ואע"פ שענין זה כפי שהוא באופן שרואים זאת בגלוי לעיני בשר, שייך רק אצל צדיקים (כמו רבינו הזקן), מ"מ, עצם הענין ד"ויראו ממך" שייך אצל כל אחד מישראל.

אמנם, הסגולה של מצות תפילין אינה באופן שניכרת בגלוי – שהרי יתכן שהגוי אינו יודע כלל מה הם תפילין, ויתכן שאינו יודע שבתוך התפילין יש פרשיות וכו', ולאו דוקא שרואה את השי"ן שבתפילין, ובודאי אינו מבחין החילוק בין שי"ן של ג' ראשים לשי"ן של ד' ראשים[88]. ואעפ"כ, כשרואה יהודי מניח תפילין, הרי זה פועל אצלו הענין ד"ויראו ממך", אע"פ שאין לו הסברה על זה. ועד"ז בשאר המצוות.

ובענין זה יש מעלה מיוחדת במצות הדלקת נר חנוכה[89] – שכאשר יהודי מדליק נר חנוכה, אזי מאיר אור כפשוטו, שמאיר גם לגוי שהולך ברחוב, ועי"ז יכול להזהר שלא ליפול לבור כו' [שהרי בנוגע לגוי לא שייך הענין ש"אין .. רשות להשתמש בהן"[90]], כך, שענין זה הוא בבחינת "ונתתיך לאור גוים"[91] [שהרי יש ענין לשמור גם על גוי, ופשיטא – שלא להרגו ח"ו[71] (אם אין זה מעמד ומצב דה"בא להרגך", שאז צריך להשכים להרגו[92])], והיינו, שפעולת המצוה נראית בגלוי גם לעיני בשר של גוי, כך שאינו זקוק להסברה שכלית, ולכן הרי זה פועל וחודר לא רק בשכלו אלא גם בכל כחותיו כו'.

יח. ולכן, כאן המקום לעורר עוה"פ אודות ההשתדלות שבכל בית יהודי ידליקו נר חנוכה בכל שמונת ימי חנוכה – לכל־הפחות מנורה אחת עבור כל הבית (שידליקנה הגדול שבבית), ומה טוב ונכון – שלכל ילד תהי' מנורה משלו, מצד ענין החינוך (אף שבנוגע לענין האור די במנורה אחת).

ולתועלת הצלחת הענין – יש להעניק מנורה במתנה (במקום שיש צורך בכך). ובנוגע להוצאות הכספיות – הנה לאלו שלא יהי' להם מקור כספי אחר, יתנו על זה מה"מגבית" די"ט כסלו[93].

ויש להוסיף ולעורר גם אודות הצורך להזהיר בנוגע לערב שבת ומוצאי שבת – שבערב שבת יקדימו להדליק משך זמן מבעוד יום, ובמוצאי שבת יאחרו להדליק משך זמן לאחרי צאת השבת,

---

82) קודם התחלת המאמר – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: יש עוד ענין שצריך להבהיר (כדי שלא יגרמו ענינים בלתי רצויים), שהמבואר לעיל (בסיום מסכת ברכות – שיחת י"ט כסלו סנ"ה ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 309 ואילך)) במעלת השלום בא"י (מצד הענין ד"עיני ה' אלקיך בה", שלכן "לא תחסר כל בה"), הרי זה לא רק בנוגע לשלום בין תלמידי חכמים, אלא גם בנוגע לשלום בארץ ישראל בכלל, אצל כולם כו'.

83) זח"ב סג, ב. פח, א.

84) ס"ס ואילך (תורת מנחם שם ע' 314 ואילך). וש"נ.

85) אבות פ"א מי"ז.

86) תבוא כח, יו"ד. וראה ברכות ו, א. וש"נ.

87) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ריש ע' שכב. וש"נ.

88) ראה גם ט"ז או"ח סל"ב סקל"ה.

89) ראה גם מכתב נר ה' דחנוכה שנה זו (אג"ק חכ"ט ע' נח).

90) נוסח "הנרות הללו".

91) ישעי' מט, ו.

92) ברכות נח, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת משפטים כב, א.

93) ראה גם שיחת ש"פ וישב, שבת חנוכה, מבה"ח טבת דאשתקד ס"ג (תורת מנחם – התוועדויות ח"ע ס"ע 292). וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

[ומה טוב שיורו לכתחילה על שיעור זמן ארוך יותר מהזמן המדוייק (ובפרט בנוגע למוצאי שבת, שהרי אפשר להדליק עד חצות הלילה[94]), כדי להבטיח שלא יבואו לידי מכשול של חילול שבת ח"ו],

— כי, רק כשמדליקים נר חנוכה ע"פ רצון ה' פועלים ענין של אור כו', ובלאה"כ, מוטב יותר שלא להדליק, כיון שאי אפשר לעשות ענין של בנין ע"י היפך הבנין —

וכן להזהיר שלא לטלטל את המנורה לאחרי הדלקתה בערב שבת עד מוצאי שבת.

ובודאי שאם ישתדלו — יוכלו להבהיר ולהבטיח כהנ"ל מבעוד מועד.

יט. וכן להשתדל בנוגע לילדי ישראל — לאסוף אותם לכל הפחות פעם אחת במשך ימי חנוכה (במוסדות שבהם לא לומדים בימי חנוכה; ובמוסדות שבהם לומדים בימי חנוכה — יש לעשות זאת כמה פעמים), ולומר בפניהם דבר תורה מענינא דיומא,

ומה טוב — לעשות זאת בזמן הדלקת הנרות, באופן שא' הילדים ידליק את הנרות במעמד כולם, ולומר מה שנהוג לומר אחרי הדלקת הנרות, בכל מקום לפי מנהגו,

וגם ליתן להם "מעות חנוכה", כמנהג ישראל[95], ומהנכון, שחלק מהמעות חנוכה יתנו לצדקה.

כ. וכן יש להשתדל בנוגע ל"נטורי קרתא" — אנשי הצבא, שהם השלוחים של כלל ישראל שזכו להגן על בנ"י בגופם ובנפשם — שתהי' מנורת חנוכה בכל "מחנה" ו"מוצב", אפילו במקום שיש חייל אחד, ועאכו"כ במקומות שיש חיילים הרבה, ובכל יום ידליק מישהו אחר, כדי לזכות מספר גדול יותר של יהודים.

ועד"ז בנוגע למעות חנוכה — הנה מי שתהי' לו הזכות לחלק מעות חנוכה, יאמר בפניהם דבר־תורה, וכיון ש"כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו"[96], אזי יוכל לקיים מנהג ישראל ליתן מעות חנוכה ל"ילדיו". וכדאי שיעשו זאת גם החיילים בינם לבין עצמם — שאחד יאמר לחבירו דבר־תורה, ואז יוכל לקיים המנהג דנתינת מעות חנוכה.

וכן להשתדל שבכל "מחנה" ו"מוצב" תהי' קופת־צדקה, על השולחן או קבועה בקיר, כדי שהחיילים יוכלו ליתן צדקה (חלק מהמעות חנוכה).

ועד"ז בנוגע לתורה ותפלה — כדי שיהיו כל ג' הקוין שעליהם העולם עומד[97] — שיתנו להם גם סידורים (תפלה) וספרי תהלים (מכ"ד ספרי קודש שבתורה), שיהיו מונחים במקום גלוי לכל, כדי שיהיו מן המוכן לכל מי שרוצה להשתמש בהם (כיון שלפעמים קורה שלא נמצא תחת ידו סידורו הפרטי כו'). ובפרט שההתעוררות על זה היא מצדם — שהם מבקשים שיתנו להם עידוד רוחני[98].

וכן בנוגע לכל בית בישראל — שיהיו בו קופת־צדקה[99], סידור ותהלים. ואלו שהם מחסידי חב"ד שהולכים בדרכו של רבינו הזקן — יהי' להם גם ספר חסידות: תניא, תורה אור או לקוטי תורה (שיש בהם דרושים על כל פרשה ופרשה).

ובמיוחד יש להשתדל בנוגע לבתים שבהם יש אלמנות ויתומים, לא עלינו, מהמלחמה כו' — להאיר אותם באור של נרות חנוכה שידליקו האמהות והילדים, נוסף על האור כפשוטו, ע"י דברי תנחומין וכו'[100].

ועד"ז בנוגע לפצועים רח"ל — להשתדל שהם בעצמם ידליקו נרות חנוכה, וכן קרוביהם, האב והאם, הסבא וסבתא וכו', כדי להכניס בבית תוספת אור.

---

94) ראה אנציק' תלמודית (כרך טז) ערך חנכה ס"ח (ע' שיא). וש"נ.
95) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חע"ד ע' 316. וש"נ.
96) סנהדרין יט, ב. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת במדבר ג, א.
97) אבות פ"א מ"ב.
98) ראה שיחת י"ט כסלו סל"א (תורת מנחם שם ס"ע 287). וש"נ.
99) ראה שיחת י"ט כסלו סל"ו (תורת מנחם שם ע' 291).
100) ראה גם מכתב חורף שנה זו (אג"ק חכ"ט ע' עו ואילך).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

*

כא. ישנו גם ענין כאוב, בלתי־רצוי (שלכאורה לא הוצרך להיות), שבהכרח להבהירו, וכיון שהדיבור בזה הוא בזמן של רעוא דרעוין, בודאי לא יזיק כו':

לאחרי ההתוועדות של י"ט כסלו, שבה עיכבו כו"כ מבנ"י במשך חמש ומחצה שעות, שבהם נאמרו עניני תורה, נגלה דתורה, מאמר חסידות ודברי מוסר [ועדיין נשארו כמה ענינים בלתי מבוארים, הן בסיום של מסכת ברכות (אפילו לאחרי ההשלמה בהתוועדות זו), והן במאמר כו'; ומה גם שכל ענין בתורה הוא בלי גבול!], ועד לענינים של פועל – הנה הדבר היחידי שבו שקלו וטרו ושאלו כו' הי' בנוגע להמדובר[101] אודות ז'נבה!...

פנו בטלפון מא"י ושאלו מה היתה הכוונה בדברים שנאמרו שיש לפרשם בב' אופנים, ודרשו – באופן "אַז ס'איז ניט שייכות צו זאָגן"... – שחייבים לקבל מענה מידי. – חשבתי ששואלים בנגלה או בחסידות, אבל בפועל – לא! השאלה היחידה היתה בנוגע לז'נבה!

וזאת – בה בשעה שאמרתי בפירוש שלא רציתי כלל לדבר אודות ז'נבה, אלא שלא רציתי לגרום עגמת־נפש ליהודי שלא יוכל לישון במנוחה... בגלל שאינו יודע מהי דעתי אודות ז'נבה.

ובכן: כפי שכבר דובר בי"ט כסלו – כל המציאות של ז'נבה אינה אלא כקליפת השום!... כיון שכל הענינים סוכמו כבר מראש, וכפי שכבר כתב פרופסור (ליבערמאַן) – שיודע מה שנעשה מאחורי הפרגוד – שועידת ז'נבה לא תפעל מאומה, כיון שכבר סיכמו הכל מראש (ולפלא שהתירו לו להדפיס זאת בעיתונים... שהרי אילו היו מצווים עליו שלא להדפיס, לא הי' מדפיס, להיותו נוח לבריות), ובמילא אין תועלת בהדיבור על זה, כיון שעכשיו כבר יצא הדבר מידיהם לגמרי, כך, שחבל על כל רגע שעוסקים בזה מתוך להט ("מ'קאָכט זיך וועגן דעם"); צריכים רק להבהיר שלא יפרשו אי־הדיבור בזה כסימן לחרטה כו' והסכמה ח"ו.

כל מה שדובר לפנ"ז בנוגע להפסקת אש וכו' – הי' כל זמן שעדיין היו יכולים לפעול משהו בזה, משא"כ עכשיו, שלא ניתן לשנות מאומה, כיון שהכל סוכם כבר, ולא רק בדיבור, אלא גם בכתב, וממתינים רק לפקודה מה"אדון הגדול" בוושינגטון, ובלית ברירה – שהרי עתה אוחזים ב"סופו באונס", גם אם היתה "תחלתו ברצון"... – יעשו כל מה שיצווה, וכן יקום, כך, שאין נפק"מ אם הפוליטיקאים והעיתונאים כו' יסעו לז'נבה או לא; לא מעלה ולא מוריד; אם יצוו עליו לנסוע, יסע, ואם לאו – לא יסע.

יש רק דבר אחד טוב בזה – שבינתיים יפסקו חילופי האש, וכך יחסכו קרבנות – שאפילו בנוגע למצרי הרי זה ענין בלתי־רצוי[71], ועאכו"כ בנוגע ליהודי, שכל אחד מישראל הוא "עולם מלא"[102]; ועד"ז בנוגע לפצועים, שהרי "מה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא"[103]. ומצד זה, יש לסיים זאת בהקדם האפשרי, ולא לדחות זאת בגלל ענינים של כבוד וכיו"ב, שאין להם תפיסת מקום לגבי ענין של שפיכות דמים כו'.

ובכן: בנוגע להדפיס מהמדובר אודות ז'נבה – הנה אם אין צורך בזה כלל, מה טוב, ואם צריכים להדפיס משהו – יש לכתוב בקיצור נמרץ (וכל המקצר הרי זה משובח), שהכל סוכם כבר מראש, ולא יחדשו דבר כו'; ואילו אריכות הדברים תהי' בנוגע לעניני חנוכה כו'.

כב. ויש להוסיף בתור מאמר המוסגר גם בנוגע ל"מיהו יהודי" – שנמצאים עכשיו בזמן שבו צריך לדבר רק בשבחם של ישראל, ומה שדובר בענין זה, הי' רק כדי שלא יחשבו שהשתיקה היא בגלל

101) שיחת י"ט כסלו סס"ה (תורת מנחם שם ע' 318 ואילך).
102) ב"ב יא, א. וש"נ.
103) ב"ק סה, א. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שנשתנה המצב לטובה, שכן, לדאבוננו לא נשתנה מאומה במצב הבלתי־רצוי, שבתקפו עומד, ומיום ליום נעשה גרוע יותר, ועוד ידו נטוי'... (שלכן אין אפילו מה לדבר עם פלוני, כיון שבלאה"כ לא יפעלו אצלו מאומה, ואדרבה: עצם הדיבור עמו עלול להתפרש כהוכחה על שינוי המצב לטובה).

ולכן, יש להודיע, שכל אלו שלוחמים עבור גיור כהלכה, ואני הק' בתוכם — ימשיכו בזה, וברור הדבר ש"דבר אלקינו יקום לעולם"[104].

ובכל אופן, גם כאשר לא רואים הזזה כו', חייבים להמשיך ולהרעיש על זה, כיון שיתכן שבגלל הרעש ימצא פקיד אחד (שמצד עצמו הוא אדם תמים, אלא שמתיירא מהעומד על גביו...) שימנע פעם אחת מלרשום גוי בתור יהודי, ועי"ז יהי' גוי אחד פחות בא"י... בשביל זה לבד כדאי כל הרעש!

כג. וכאמור לעיל (סי"ז ואילך) — יש לנצל את הזמן בנוגע לענינים השייכים לימי חנוכה, כולל גם בנוגע להמוזכר אודות ז'נבה, שעכשיו נמצאים במצב שיכול להשתנות רק ע"י נס... וכיון שלא נביא אנכי ולא בן נביא[105], אינני יודע איזה נס יראה הקב"ה, אבל, כשם שאירעו נסים עד עתה, בודאי יכול הקב"ה להראות נס גם עתה, ואפילו ביום אחד, שישתנה המצב מן הקצה אל הקצה.

ומכאן באים לענין בתורה:

לכאורה מה הי' הצורך להבהיר[71] שאפילו מצרי שנופל הו"ע בלתי רצוי?

אך הענין הוא, שמצינו בזהר[106] דבר פלא בנוגע לשעיר לעזאזל, ששלחוהו למדבר, מקום הקליפות כו' (דלכאורה אינו מובן: למה הוצרכו לשלחו לשם, הרי בודאי היו יכולים לפעול כל הענינים על אתר) — כדי שגם להם תהי' הנאה, ועי"ז יסתפקו במה שנותנים להם, ולא יהיו להם טענות שלא נותנים להם מאומה כו'.

וע"ד המבואר בד"ה פדה בשלום לאדמו"ר האמצעי[107] (המוזכר לעיל[108]), שלכאורה אינו מובן "למה צריך פדי', מאחר שלא יש מנגד כלל" — ש"מצד שורש האחיזה דקליפה בסיטרא דקדושה צריך ליתן להם פדיון, שהוא דבר קטן תמורת דבר גדול כו', ודוגמא לדבר שילוח השעיר לעזאזל כו'".

ועד"ז בנוגע לענינו:

נתבאר לעיל שהמצב דעתה יכול להשתנות רק מלמעלה (ע"י נס, או ע"י תפלה שפועלת למעלה כו'), ששם יש דעה לשרים של אוה"ע, שבהם תלוי' הנהגת אוה"ע למטה, שאינה בבחירתם, אלא ע"פ השר שלהם למעלה. ולכן, גם אם מצד בנ"י הרי זה באופן שכבר אין ברירה, הרי עדיין יש ברירה להקב"ה להטות את הצד השני כפי רצונו.

וזהו גם הטעם שדובר אודות הענין הבלתי־רצוי שבנפילת מצרי כו' — כי, כשמבארים ענין ע"פ תורת אמת, ובמעמד כו"כ מישראל[109], שומע גם השר שלמעלה שזהו ענין שנוגע גם לטובתו, שגם אצל אוה"ע לא יפלו קרבנות, ובדרך ממילא הרי זה פועל פעולתו גם על הנהגת אוה"ע למטה.

כד. והעיקר — כאמור לעיל — לנצל את הזמן עבור הפעולות בעניני חנוכה, להשתדל שכל אחד מישראל, שהוא "עולם מלא", ידליק נרות חנוכה, וכיון שהדלקתם היא בגלל שזהו רצון הקב"ה, הרי הם הנרות שמדליק ומאיר הקב"ה, ו"באור פני מלך — חיים"[110].

וענין זה יומשך על כל השנה כולה, עד לחנוכה תשל"ה הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, שאז

---

104) ישעי' מ, ח.
105) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חס"ג ע' 171. וש"נ.
106) ח"ב קפד, סע"ב ואילך. וראה אוה"ת אחרי ס"ע עט ואילך. ועוד.
107) שער התפלה נו, א־ב.
108) במאמר פ"ד (תורת מנחם — התוועדויות חע"ד ע' 327 ואילך).
109) ראה גם תורת מנחם שם ע' 80. ועוד.
110) משלי טז, טו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יומשך אור חדש עליון יותר שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם (כפי שמבאר רבינו הזקן באגה"ק[111] בנוגע לר"ה).

ומכאן באים להוראה נוספת שלמדים מנרות חנוכה – שבהם רואים את האמת שאין זה באופן ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[112]: יהודי יכול לחשוב שכיון שהוא הכין את השמן והפתילות כו', והדליק את הנרות, הרי זה שלו, שנעשה בכחו כו'. אך על זה אומרים לו, שאסור להשתמש באור של נרות חנוכה[113], כיון שהכל בא מהקב"ה!

ויה"ר שבדרכי נועם כו' (ללא צורך באמצעים קשים) יראו את האמת שאין זה "כחי ועוצם ידי", ואע"פ שיש צורך בהשתדלות בדרכי הטבע, הרי זה רק לבוש כו'[114].

(וסיים:) ועד שמזה נבוא למעמד ומצב ש"לכל בני ישראל יהי' אור במושבותם"[115].

* * *

כה. בנוגע ללימוד פסוק בפרשת השבוע עם פירוש רש"י – ישנו פלא גדול בהתחלת הפרשה שרש"י אינו מתעכב על זה:

מסופר בהתחלת הפרשה אודות חלומותיו של יוסף: "ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו .. ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי והנה אנחנו מאלמים אלומים .. והנה תסובינה אלומותיכם ותשחוין לאלומתי"[116].

ולכאורה אינו מובן[117]:

יוסף הי' אז "בן שבע עשרה שנה"[118], ובודאי הי' פיקח, ובפרט לאחרי ש"כל מה שלמד (יעקב) משם ועבר מסר לו"[119] (ליוסף).

וא"כ, בידעו את היחס של אחיו אליו – כמ"ש[120] "וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום", וכפי שפירש רש"י "שלא דברו אחת בפה ואחת בלב" – איך יתכן שסיפר לאחיו (לאחרי "אַ גאַנצע הקדמה"... "שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי") חלום שמורה על גדולה ושררה עליהם, שעלול להוסיף שנאה על שנאתם – כפי שאכן הי' בפועל[121]: "ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו"!

ואם לא די בכך – הנה "ויחלום עוד חלום אחר ויספר אותו לאחיו .. השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי"[122], שבחלום זה ניתוסף ענין ההשתחוואה (לא רק של אחיו, אלא) גם של יעקב אביהם!

ויתירה מזה: "ויספר אל אביו ואל אחיו"[123], כפירוש רש"י ש"לאחר שסיפר אותו לאחיו, חזר וספרו לאביו בפניהם"!

ולכאורה – הרי זו הנהגה תמוהה ביותר! לא יאומן כי יסופר!

והנה, האברבנאל כתב ש"עם היותו רואה שהיו אחיו שונאים אותו, לא הי' הוא שונא אותם והי' .. מתחבר אליהם ומספר להם חלומותיו .. כמנהג האוהבים שיספרו חלומותיהם לאוהביהם וכו'".

---

111) סי"ד.
112) עקב ח, יז.
113) טושו"ע או"ח רסתרע"ג. רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"ו.
114) נזכר גם מדברי רבינו הזקן, שאין זה לבוש המכסה, אלא לבוש המסייע (ראה לקו"ת תצא לז, רע"ג). וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 269 ואילך.
115) ע"פ בא יו"ד, כג.
116) לז, ה־ז.
117) לחביבותא דמילתא – מועתק בזה מ"ש כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות פירוש רש"י שיתבאר בהתוועדות דיום הש"ק: "למה אין מתרץ התמי': יוסף בן י"ז שנה וראה שאחיו לא יכלו לדברו לשלום ובכ"ז סיפר להם חלומותיו!!" (המו"ל).
118) שם, ב.
119) פרש"י שם, ג.
120) שם, ד.
121) שם, ח.
122) שם, ט.
123) שם, יו"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אבל מובן שפירוש זה לא יונח אצל בן חמש למקרא, שבראותו שמפורש בכתוב שסיפור החלום הראשון גרם לכך ש"ויוסיפו עוד שנוא אותו", אינו מבין מדוע הוסיף וסיפר להם עוד חלום[124].

וכפי שיתבאר לקמן.

כו. בנוגע להערות אאמו"ר על הזהר – מתעכב אאמו"ר[125] על מאמר הזהר[126] בענין "יוסף בן שבע עשרה שנה"[118]: "כד אתאביד מני' (מיעקב) יוסף בן שבע עשרה שנין הוה, וכל אינון יומין דאשתארו דלא חמא לי' ליוסף, הוה בכי על אינון שבע עשרה שנין, וכמה דהוה בכי עלי', קוב"ה יהב לי' שבע עשרה שנין אחרנין, דאתקיים בארעא דמצרים בחדו וביקרא ובשלימו דכלא"[127], ומבאר, שג' הענינים "בחדו וביקרא ובשלימו דכלא" הם לנגד כח"ב: "בחדו שמחה היינו בינה, ביקרא הוא חכ' .. ובשלימו דכלא כתר".

ומביא גם מאמר הזהר בפ' ויחי[128]: "הא לך שבע עשרה שנה אחרנין, בענוגין ותפנוקין והנאות וכסופין, הה"ד[129] ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו'", ומבאר, ש"הד' לשונות (ענוגין ותפנוקין והנאות וכסופין) הם לנגד הד' מוחין חו"ב חו"ג דדעת", ו"ההפרש בין הכא שנקט ג' לשונות .. לנגד כח"ב .. להתם שנקט ד' לשונות לנגד חו"ב חו"ג דדעת" – כפי שמבאר הענין ע"פ קבלה.

ועדיין צריך ביאור בזה – מהי השייכות של כללות הענין למצרים, שדוקא שם זכה לכל ענינים הנ"ל. וכפי שיתבאר לקמן.

כז. הביאור בנוגע לפירוש רש"י – שלא נתבאר מדוע סיפר יוסף את חלומותיו לאחיו:

כשיוסף ראה שאחיו מקנאים בו – בגלל ש"ישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו (כל מה שלמד .. מסר לו) ועשה לו כתונת פסים", שזהו דבר שיוסף לא הי' יכול להכחיש – חיפש עצות כיצד להסיר ולבטל רגש הקנאה כו'.

ולכן, כשחלם החלום הראשון ד"מאלמים אלומים", עלה בדעתו שעי"ז יוכל לפעול על אחיו שלא יקנאו בו, ולכן סיפר להם את החלום:

ובהקדמה – שכל החלומות שהבן חמש למקרא למד אודותם עד עתה, הי' הפתרון שלהם בפשטות. וכמו חלום יעקב "והנה סולם גו' והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו", הי' כפשוטו – ש"מלאכים שליווהו בארץ .. עלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללותו"[130]; וכן החלום אודות "העתודים העולים על הצאן עקודים נקודים וברודים" – ש"היו המלאכים מביאים אותן מעדר המסור ביד בני לבן לעדר שביד יעקב"[131]. ועד"ז בנוגע לחלום של אברהם, "והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו" – "רמז לצרות וחושך של גלויות"[132] (וכפי שמפרש רש"י בנוגע לענין הגלות "בארץ לא להם"[133]: "משנולד יצחק – ויגר אברהם וגו'").

ולכן חשב יוסף שכשיספר לאחיו החלום ש"תסובינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי", אזי יפרשוהו כפשוטו – שהשבלים שלו יהיו טובים יותר מאשר השבלים שלהם, שיהיו נמכרים בשוק במחיר יקר יותר, ועי"ז יהי' עשיר גדול יותר כו'. ועי"ז חשב יוסף להחליש את קנאת אחיו – כיון שיווכחו ע"י חלום זה [שהאמינו ליוסף שראה זאת בחלומו, שבודאי לא ישקר להם, להיותו איש אמת] שמעלתו וגדלותו לגבי אחיו אינה אלא בנוגע לשבלים כו', וא"כ, מה הרעש?!... בשביל קטנות כזו ("אַזאַ קלייניקייט") אין מקום לקנאה ושנאה כו'.

---

124) ראה גם פי' האוה"ח.
125) לקוטי לוי"צ הערות לזח"א ס"ע קמה ואילך.
126) ח"א קפ, א.
127) וע"ד שמצינו במשה רבינו ש"תמן (בארץ מצרים) אתיליד ותמן אתרבי ותמן אסתלק לנהורא עלאה" (הקדמת הזהר ו, ב), כמשנ"ת פעם בארוכה (ראה תורת מנחם – תפארת לוי"צ בראשית בתחלתו (ס"ד – ע' יא ואילך). וש"נ).
128) שם רטז, ב.
129) ר"פ ויחי.
130) ויצא כח, יב ובפרש"י.
131) שם לא, יב ובפרש"י.
132) לך לך טו, יב ובפרש"י.
133) שם, יג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אמנם, כיון ש"שנאה מקלקלת את השורה"[134] — לא פירשו אחי יוסף חלום זה כפשוטו, אלא הבינו שמורה על שררה כו', ולכן אמרו[121]: "המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו", ובגלל זה — "ויוסיפו עוד שנוא אותו".

כח. אך כשחלם יוסף חלום אחר, חשב, שעכשיו יוכל לבטל את שנאת אחיו, עי"ז שיספר להם "הנה חלמתי חלום עוד"[122] שבו רואים בבירור יותר שגדלותו של יוסף לא תתבטא בכך שימלוך על אחיו, כך, שאין להם סיבה לקנא בו:

בחלום השני לא דובר אודות אחי יוסף (כבחלום הראשון, "אנחנו מאלמים אלומים .. תסובינה אלומותיכם"), אלא אודות "אחד עשר כוכבים" ש"משתחוים לי". וכיון שענין הכוכבים מורה על ה"מזלות" שלמעלה, כפי שפירש רש"י על הפסוק[135] "ויוצא אותו החוצה גו'", "צא מאיצטגנינות שלך שראית בכוכבים כו'" — הרי משמעות החלום של השתחוואת הכוכבים ליוסף היא שהמזלות שלהם (ולא הם בעצמם) ישתחוו ויעזרו כו' ליוסף.

ונמצא, שאין כאן ענין של שליטה וממשלה ליוסף על אחיו [כי, אילו הי' בעל החלום רוצה לרמז ענין זה, הי' צריך להראות פרטי החלום באותו סוג — או אחד עשר כוכבים משתחוים לכוכב אחד (כמו בחלום הראשון: "תסובינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי"), או אחד עשר אנשים משתחווים לאיש אחד], ואדרבה: זוהי השפלה ליוסף שזקוק לקבל עזר וסיוע מהמזלות של אחיו. וכיון שכן, הרי אין להם סיבה לשנוא אותו.

ולכן לא הסתפק בכך שסיפר לאחיו, אלא "לאחר שסיפר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם" (ולא לאביו בפני עצמו, שלא יחשבו שסיפר לו באופן אחר) — מתוך תקוה שאביו יפרש ויסביר את פתרון החלום באופן שלא תהי' סיבה לשנוא אותו.

אבל בפועל לא פתר יעקב את החלום באופן כזה (בגלל שלאמיתו של דבר הי' החלום מורה על כך שאחי יוסף עתידים להשתחוות אליו), אלא "ויגער בו אביו וגו'"[123] (אבל "שמר את הדבר"[136], "הי' ממתין ומצפה מתי יבוא"[137]).

כט. הביאור בנוגע להערות אאמו"ר על הזהר:

ידוע פתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע[138] בנוגע לעילוי שניתוסף אצל רבינו הזקן ע"י המאסר והגאולה די"ט כסלו: "הגם שקשה לומר, אבל האמת הוא כן, מה הזית הזה כשכותשין אותו הוא מוציא שמנו כו'[139], כן ע"י הקטרוגים שהיו בפ"ב נתגלה הפנימיות דוקא כו'".

ועד"ז יש לומר בנוגע ליעקב — שדוקא ע"י ירידתו למצרים (כותשין אותו) ניתוספו אצלו כל הענינים שנימנו בזהר.

ל. וענין זה שייך במיוחד לימינו אלו:

כיון שבתקופה האחרונה עברנו זמנים קשים, החל מיוהכ"פ כו', הנה העצה לזה היא — להוסיף בשמחה, כיון ששמחה פורצת גדר[140], ולא רק שמבטלת דינים, אלא גם ממתיקה אותם[141].

ולכן, יש להרבות בשמחה עד ימי חנוכה, ועאכו"כ בימי חנוכה, וגם לאחריהם.

וכיון שההכנות לחנוכה מתחילים כבר משבת פ' וישב, שמיני' מתברכין כל ימי השבוע[83], גם יום ראשון דחנוכה (שכולל את כל שמונת ימי חנוכה, כמבואר בשערי אורה[142]), וגם יום שני דחנוכה, שבו

134) פרש"י בלק כב, כא.
135) לך לך שם, ה.
136) פרשתנו שם, יא.
137) פרש"י עה"פ.
138) סה"ש תורת שלום ע' 26.
139) מנחות נג, ב. שמו"ר רפל"ו.
140) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.
141) ראה גם שיחת י"ט כסלו סכ"ח (תורת מנחם — התוועדויות חע"ד ע' 285 ואילך). וש"נ.
142) שער החנוכה ד"ה בכ"ה בכסלו פמ"ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נסתיימה הגאולה של רבינו הזקן (כמדובר בארוכה בהתוועדות די"ט כסלו[143]) — יערכו מסתמא מיד לאחרי הבדלה אסיפה גדולה בקשר לפעולות דימי חנוכה,

— ויקחו את שיירי המזונות והמשקה, ביחד עם ההתעוררות שהיתה בעת ההתוועדות במעמד של מאות מישראל —

ויה"ר שההשתדלות בזה תהי' בהצלחה רבה (כפי שמצינו אצל יוסף[144]), ומתוך שמחה שפורצת גדר, ועד לביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

[בסיום ההתוועדות (וכן לאחרי תפלת מנחה) התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ניעט ניעט ניקאַוואָ". ונכנס לחדרו לכמה דקות ויצא להתפלל תפלת ערבית].

143) סל"ט (תורת מנחם שם ע' 293).
144) פרשתנו לט, ג. שם, כג. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 213 ואילך.

אגרות קודש

ב"ה, ה' כסלו, ה'תשי"ח
ברוקלין, נ.י.
לכבוד מר מרדכי שי' סורקיס

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מאשר קבלת מכתב השנה, ויתן השי"ת כל הברכות שמברכים אחב"י זה את זה יקיימן השי"ת במילואן.

ובמה שכותב שאיננו יודע במה זכה שאזכרהו, הנה אדרבה פלא הי' אילו לא הייתי זוכרהו, בה בשעה שכ' הוא ראש המקום בו נמצאים כמה וכמה מבני ובנות ישראל, כ"י, שכל אחד מהם הוא עולם מלא, וההשגחה העליונה זיכתה אותי שיכול אני לעשות מה בהנוגע לחינוכם ובסיועו של מר בהנוגע לבנינים ותמיכות וכיו"ב. והרי כל מאות הילדים שנתחנכו עד עתה והמתחנכים כעת בבי"ס זה מזכירים אותי לא רק על אודותם הם, אלא גם על כל המסייעים בחנוכם ברוח ישראל סבא. ותקותי אשר ההשתדלות והסיוע של מר יהיו באופן של מוסיף והולך, שעל ידי זה לא רק יהי' מושלל כל העדר זכירה אלא אדרבה יגדל יחס הקירוב בכלל ובענין ביה"ס ביחוד. וכיון שזכה להשפעה במחנו, הנה על פי מאמר חכמינו ז"ל הידוע אשר אין בבריאה דבר אחד לבטלה, תקותי חזקה וגם בטוחני אשר כ' ינצל השפעתו במילואה בכיון האמור, ותודתי חמה נתונה מראש, נוסף על מה שהענין עצמו אומר תודה.

בטח במנהגו הטוב אשתקד ולפני זה, יבקר גם השתא בכפר חב"ד ביום הבהיר הוא י"ט כסלו הבא, ימי התעוררות וזכרון לנצחון החסידות והסיסמא אשר אהבת ישראל אהבת התורה ואהבת השם כולא חד הוא...

בכבוד ובברכה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת שבת פרשת וישב, כ"ף כסלו ה'תשי"ז.

בלתי מוגה

א. בהתוועדות י"ט כסלו לפני עשרים שנה, סיפר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר[1] אודות הסדר שהיה אצל אדמו"ר הזקן בי"ט כסלו תק"ס, כלומר, בי"ט כסלו הראשון לאחרי גאולת אדמו"ר הזקן:

בגלל תוכנה של אגרת הקודש "קטנתי"[2] שכתב אדמו"ר הזקן אחר ביאתו מפטרבורג, שבה הזהיר ביותר שלא יהיה רעש ("עס זאָל ניט זיין קיין שטורעם") וכו' - לא ידעו חסידים כיצד יהיה הסדר בי"ט כסלו. ידעו רק שבי"ט כסלו לא יאמרו תחנון, אבל יותר מזה לא ידעו.

וכאשר הגיע מכתבו של הדוד מורנו רבי יהודה לייב (אחיו של אדמו"ר הזקן, בעל מחבר ספר שארית יהודה)[3] שחסידים לא יבואו לשבת שלפני י"ט כסלו כו',

- בתקופה ההיא כבר בטלו אמנם התקנות דלאזני[4] שהגבילו את הזמנים שבהם יכולים לבוא לאדמו"ר הזקן, אבל אף־על־פי־כן, היה השבת הנ"ל יוצא מן הכלל, בהתאם לאגרת הקודש קטנתי הנ"ל, בגלל החשש מפני ענינים בלתי רצויים כו' -

אזי נתחזק עוד יותר אצל החסידים הספק כיצד יהיה סדר ההנהגה בי"ט כסלו.

ואז הציע החסיד ר' יעקב מסמיליאן, שהיה ה'שלוחא דרבנן' של כולל חב"ד - שהחסידים ימסרו לו את הכספים בהקדם האפשרי, ובמילא יוכל להגיע לאדמו"ר הזקן בהקדם יותר כדי למסור את הכספים, ובהיותו שם, אולי יעלה בידו לבטל את הגזירה.

עצה זו נתקבלה אצל החסידים, ואכן הצליחה העצה ובטלה הגזירה, ולקראת י"ט כסלו באו חסידים רבים, ונערכה סעודה, ואדמו"ר הזקן התוועד, ואמר מאמר דיבור־המתחיל לשנה הבאה קבעום[5].

ב. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

כיון שאדמו"ר הזקן אמר אז המאמר דיבור־המתחיל לשנה הבאה קבעום, הנה מיני אז נעשה י"ט כסלו יום־טוב הקיים לעד ולעולמי עולמים.

ועל־דרך נרות חנוכה שקיימים לעד - כמו שכתב הרמב"ן[6] בפירוש דברי המדרש[7] "שלך גדולה משלהם שאתה מדליק את הנרות" הקיימים לעד, שאי אפשר לומר שהכוונה לנרות המקדש, דכיון שאינם בזמן הגלות, הרי אינם קיימים לעד, אלא הכוונה היא על נרות חנוכה הקיימים לעד. וכמו כן גם י"ט כסלו, שמיני אז נעשה יום־טוב הקיים לעד[8].

ויתירה מזה - כיון שאדמו"ר הזקן משווה י"ט כסלו לחנוכה, הרי מוכח שי"ט כסלו הוא יום־טוב שיהיה קיים לעד (לא רק בזמן הגלות, אלא) אפילו בביאת המשיח:

ענינו של חנוכה שייך למשיח - שזהו שנרות חנוכה הם שמונה נרות (דלא כנרות המקדש שהם שבעה נרות, וזוהי מעלה נוספת בנרות חנוכה לגבי נרות המקדש, בהתאם לדברי הרמב"ן הנ"ל), כנגד כינור של ימות המשיח שיהיה של שמונה נימין[9].

---

1) שיחת ליל י"ט כסלו תרצ"ז ס"ג (סה"ש תרצ"ז ע' 211 ואילך).
2) תניא אגה"ק ס"ב.
3) ראה אודותיו – בספר שארית יהודה (קה"ת, תשי"ז) בסופו.
4) נדפסו ב"התמים" חוברת ב ע' לב ואילך.
5) אולי הוא ד"ה לשנה אחרת קבעוה במאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים ע' שכא.
6) ר"פ בהעלותך.
7) ראה במדב"ר פט"ו, ו. פרש"י ר"פ בהעלותך.
8) ראה גם שיחת ש"פ תולדות, מבה"ח וער"ח כסלו ס"ב (לעיל ע' 210).
9) ערכין יג, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכמו כן שייך גם י"ט כסלו להגילויים דלעתיד לבוא - שהרי החידוש דלעתיד לבוא הוא שתהיה התאחדות הכלי עם האור, נברא עם בורא, עד שהגשמי עצמו יהיה אלקות למעלה גם מהרוחני, שלכן תהיה הנשמה ניזונית מן הגוף[10]. וענין זה נמשך על־ידי לימוד החסידות והליכה בהדרכותיה ומנהגיה - שהתגלותה בי"ט כסלו - שעל־ידי חסידות פועלים התאחדות הנברא עם הבורא.

וזהו תוכן המאמר לשנה הבאה קבעום - שהיום־טוב די"ט כסלו נעשה דבר קבוע, דקבוע אינו בטל[11], שיהיה יום־טוב גם בביאת המשיח, במהרה בימינו.

* * *

ג. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל קטנתי מכל החסדים גו'.

* * *

ד. האמור לעיל (בהמאמר[12]) - לא לדרשה קאתינא, אלא הכוונה היא בפשטות בפועל ממש.

ישנם כאלו שצריכים לעבוד עבודתם בעבודת הבירורים במקום פלוני ופלוני ובעבודה פלונית ופלונית, כפי שהורו להם, ובסופו של דבר רוצים הם להתחמק מזה;

פלוני מתרץ שאין לו רשיונות לנסוע, ופלוני מתרץ תירוץ אחר, ופלוני אומר שרצונו להיות בעל עסק...

וכמו כן בנוגע לתלמידים שרוצים לשלוח אותם למקום אחר כדי לייסד ישיבה, ואף־על־פי־כן אינם נוסעים, כיון שטוענים שרצונם להיות בסמיכות ל"ארון הקודש"[13]!

ונקודת הענין - ששוכחים שעיקר העבודה עתה היא עבודת הבירורים, לברר את ההעלמות וההסתרים, שדוקא על־ידי־זה לוקחים את ה'עצמות', כמו שנתבאר בהמאמר[14].

ענין זה היו צריכים להבין מעצמם שיש לרצות בכך, כיון שהענין הכי נעלה הוא ענין עבודת הבירורים, ובפרט שמעמידים אותם על החלק היפה ואומרים להם בפירוש הנה החלק היפה[15] שממנו תתפרנס וכו', ולאחרי כל זה הולכים ומחפשים ענינים אחרים.

ובסופו של דבר, כאשר יש קשיים בפרנסה, באים להתאונן ולבקש ברכה על פרנסה...

על כגון דא נאמר[16] "אולת אדם תסלף דרכו ועל הוי' יזעף לבו": הוא בעצמו מסבך את הענינים ("ער אליין פאַרדרייט"), ויש לו עוד טענות להקב"ה לדרוש ממנו פרנסה!...

- (כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק, ואמר:) מה שכבר סיבכו וסילפו, יש להמליץ על זה את הכתוב[17] "לא לחכמים לחם", ושתהיה להם פרנסה; אבל המדובר הוא על העובדה שפלוני בא לתבוע, בה בשעה שמקודם לכן לא ציית!... גם כלפי הקב"ה צריכים קצת יושר... ובכל זאת, מובן שאין הכוונה כו' חס־ושלום, והלואי שתהיה להם פרנסה, כאמור, "לא לחכמים לחם", כי, מה שכבר נעשה הרי זה דבר אבוד, אבל מכאן ולהבא על־כל־פנים ישתדלו לתקן עד כמה שיכולים לתקן. -

והגע עצמך:

האם זהו הענין והתפקיד שלנו - להיות מונחים כל הזמן בגשמיות, בפרנסה גשמית, עד שלפעמים צריכים להיות עסוקים בענינים תחתונים במשך כל היום, ואילו להקב"ה מקדישים מספר דקות בלבד?!...

התעסקותו של יהודי היא לעשות בשביל הקב"ה את כל הענינים: "דירה נאה ואשה נאה וכלים

10) ראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' רלא. וש"נ.
11) ראה לקו"ש ח"ה ע' 172 ובהערה 2 שם. וש"נ.
12) בסופו (לעיל ע' ח).
13) ראה "התמים" חוברת ב ע' קכו.
14) פ"ד (לעיל ע' ו ואילך).
15) ע"פ לשון חז"ל — פרש"י ס"פ נצבים.
16) משלי יט, ג. וראה המשך מים רבים תרל"ו בתחלתו.
17) קהלת ט, יא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נאים"[18] - כמבואר בכמה מקומות[19] שזהו ענין תורה ומצוות ונשמות, ומהתעסקות זו תהיה פרנסתו של יהודי גם בגשמיות.

כיצד יתכן איפוא שתמורת זה יתעסק במשלוח חבילות, לעבוד בשביל גוים כדי שיוכלו ללבוש את הלבושים הדרושים להם; בענין זה צריך הוא להתעסק?!...

כ"ק אדמו"ר מהר"ש מבאר[20] שבלבושים יש כמה בחינות: לבושי הראש ולבושי הגוף ולבושי הרגל, לבושי הראש והגוף הם לבושים דקים, שהם מצמר ופשתים, מה־שאין־כן לבוש הרגל שהוא לבוש גס מעור בהמה ועד לערדליים ("קאַלאָשן");

ואילו הוא צריך ללבוש שני זוגות ערדליים?!... להתמסר לגמרי ("אינגאַנצן אָפּגעבן זיך") עבור ענינים אלו?!

ובכן: העבודה צריכה להיות עבודת הבירורים, לא להיות מונח בענינים גשמיים לצורך פרנסת עצמו, וגם לא להיות מונח בחיפוש ענינים של אורות וגילויים, אלא צריך להיות מונח בעבודת הבירורים, לברר ההעלמות וההסתרים.

ובמילא, כאשר יש במקום מסויים העלם והסתר - אין זו סיבה שלא לנסוע לשם, אלא אדרבה, אם ההעלם הוא גדול יותר, צריכים בוודאי לנסוע לשם כדי לברר את ההעלם, וכמאמר רבותינו ז"ל[21] "לפום צערא אגרא".

וכמו שנתבאר בהמאמר[22], שעל־ידי עבודת הבירורים, שזהו ענין הביטול והשפלות ד"קטנתי", לוקחים את האורות והגילויים היותר נעלים הכלולים בה'עצמות', ועד לה'עצמות' ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "אבינו מלכנו"].

* * *

ה. על[23] הפסוק[24] "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", מפרש הרב המגיד ממעזריטש[25]: "וישב יעקב" - שיעקב היה במצב של ישיבה ועכבה "בארץ", בענינים ארציים. ולמה עשה זאת? בכדי ללקט - "מגורי" (מלשון "אוגר בקיץ"[26]) - את ניצוצות הקדושה שנמצאים בדברים הגשמיים ולהעלותם ל"אביו" שבשמים.

ואף־על־פי שהישיבה והעכבה בארץ היא ירידה, הרי זה רק לפי שעה, ודוקא על־ידי־זה באים לתוספת ועליה.

וזהו "בארץ כנען" - כנען מלשון מסחר, וכמו שכתוב[27] "ולא יהיה כנעני עוד בבית ה'", והנהגת המסחר היא שתחילה מוציאים כסף כדי להרוויח לאחרי כן, כמו שכתוב[28] "יש מפזר ונוסף עוד"[29].

ו. ההוראה מזה[30]:

---

18) לשון חז"ל – ברכות נז, ב.

19) ראה תקו"ז ת"ו (כב, ב). וראה גם מכתב כ"א מנ"א שנה זו (אג"ק חט"ו ע' שלה).

20) סה"מ תר"ל ע' מח. המשך וככה תרל"ז פקי"ב. וראה לקו"ש חכ"ט ע' 20 הערה 29. וש"נ.

21) אבות פ"ה מכ"א.

22) פ"ה (לעיל ע' ז).

23) שיחה זו (מלבד ס"ז) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בלקו"ש ח"א ע' 76 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

24) ריש פרשתנו.

25) אור תורה ריש פרשתנו.

26) משלי יו"ד, ה.

27) זכרי' יד, כא.

28) משלי יא, כד.

29) ראה גם תו"א ותו"ח ריש פרשתנו. ובכ"מ.

30) ובהקדמה:

איתא בגמרא (ב"מ פד, א. וראה ל"ת להאריז"ל תולדות כז, יג) "שופרי' דיעקב אבינו מעין שופרי' דאדה"ר". וכמו כן ידוע שיעקב ורבקה הם בדוגמת אדם וחוה, וע"י ה"מרמה" שרימו את עשו בענין הברכות, נעשה תיקון חטא עה"ד דאדם וחוה (ראה אוה"ת בלק ע' א'יד־1-2. סה"מ תרס"ח ס"ע נח ואילך. תש"ג ע' 187. וראה גם תו"מ ח"ב ע' 222. וש"נ).

וכיון שיעקב הוא דוגמת אדה"ר, הרי מובן שכל עניניו של יעקב שייכים לכל בנ"י, כי, כשם שנשמת אדה"ר כוללת את כל הנשמות, כך גם נשמת יעקב כוללת את כל הנשמות, כידוע (ראה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יהודי לא צריך לחפש ענינים גדולים דוקא, אלא עבודתו צריכה להיות ללקט, לברר ולהעלות את ניצוצות הקדושה שנמצאים בעניני העולם.

ובשביל מה צריכים לעשות זאת - בשביל "אביו", אביו שבשמים. וכמאמר רבותינו ז"ל[31] ישראל נמשלו לדבורה, "מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת מסגלת לבעליה, כך כל מה שישראל מסגלין מצוות ומעשים טובים הם מסגלים לאביהם שבשמים", היינו, לא עבודה על מנת לקבל פרס בגשמיות או ברוחניות[32], אלא העבודה כולה צריכה להיות לאביו שבשמים.

ובכדי לפעול בעצמו שלא יתערבו ("אַריינכאַפּן זיך") פניות בעבודה - הרי זה על־ידי עבודה בענינים פשוטים דוקא. כאשר עוסק בענינים נעלים של הבנה והשגה, אזי יכולים להתערב פניות, ובכדי שעבודתו תהיה נקיה, ללא פניות, הרי זה על־ידי עבודה פשוטה בענינים פשוטים דוקא.

וכדברי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר[33] שהפשיטות של אנשים פשוטים מתקשרת עם פשיטות ה'עצמות', וכמו כן בנידון דידן: פשיטות העבודה בענינים פשוטים, מתקשרת עם פשיטות ה'עצמות'.

וזוהי המעלה של קבלת עול, שבגללה נקראים בני ישראל בשם "צבאות הוי'"[34] - כי ענינו של איש צבא הוא קבלת עול.

וזהו הפשט ב"וישב יעקב בארץ מגורי אביו" - שבכדי להגיע ל"אביו", שכל עבודתו תהיה רק בשביל אביו שבשמים, הרי זה על־ידי "ארץ מגורי" דוקא, על־ידי עבודה פשוטה, ללא חכמות וללא פשט'לעך, שאז נאבדים כל הפניות, ונעשית ההתקשרות עם "אביו".

ז. דובר[35] לעיל (סעיף ד) שצריכים לעסוק בעבודת הבירורים, לברר את ההעלמות וההסתרים, שדווקא על־ידי־זה באים לה'עצמות', והעבודה צריכה להיות בדרך קבלת עול, ללא חכמות.

- דובר עם מישהו שהיה דבר נכון שיכהן ברבנות במקום פלוני, אבל הוא (כיון שלא רצה לא לציית) "התחכם": הוא הלך אמנם למקום פלוני, אבל הליכתו היתה מלכתחילה באופן כזה שהבעלי־בתים לא יהיו חפצים בו... ואחר כך בא וטוען שהוא מצדו מוכן, אבל לא חפצים בו!...

צריכים איפוא לילך בלי חכמות.

ואפילו מי שחושב שהוא חכם גדול, ומצד זה הרי הוא קודם לכהן גדול[36] - עליו לדעת, שהקדימה שלו - לדעתו - יכולה להיות בנוגע לכל שאר הענינים, אבל בנוגע לבית המקדש וקדש הקדשים, היינו, בנוגע לעשיית דירה לו יתברך בתחתונים (שהרי עיקר ענין הדירה הוא בבית המקדש וקודש הקדשים), שזהו תכלית הכל - הרי להכנס לקודש הקדשים היה יכול רק הכהן־גדול, ואילו הוא, יתכן שאפילו לירושלים אינו יכול להכנס[37]!... ובמילא, גם אם הוא חכם הכי גדול, הנה בנוגע להענין דעשיית דירה בתחתונים, עליו להיות בטל לכהן־גדול.

ח. וזוהי ההוראה של יעקב אבינו:

יעקב עסק בעבודת הבירורים. הוא הלך לחרן ועבד בצאן לבן, והתייגע רבות, "ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני"[38],

ומה גם שמלבד היגיעה היה בזה גם צער הגוף - שמזה מביא אדמו"ר הזקן[39] ראיה שאף־על־פי

תניא אגה"ק ס"ז), ולכן, כל הענינים שהיו אצל יעקב, כולל גם ענין הנ"ל, מהווים הוראה לכל בנ"י בכל דור ודור (מהנחה בלתי מוגה).

31) ראה דב"ר פ"א, ו. לקו"ת ראה כח, סע"ד. ובכ"מ.

32) ראה תו"א נח יו"ד, ריש ע"ב. תולדות יח, ב. ובכ"מ.

33) ראה סה"ש תש"ו ע' 3. וש"נ.

34) בא יב, מא. וראה המשך באתי לגני ה'שי"ת פ"י ואילך (סה"מ תש"י ע' 125 ואילך).

35) סעיף זה — מהנחה בלתי מוגה.

36) ראה הוריות יג, א (במשנה).

37) ראה רמב"ם הל' ביאת המקדש פ"ג ה"ב.

38) ויצא לא, מ.

39) שו"ע אדה"ז חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ודיניהם ס"ד, ובקו"א סק"ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאין לאדם רשות על גופו כלל להכותו ולצערו, לפי שהגוף שייך לא אליו אלא להקב"ה, מכל־מקום, "לצורך" (דהיינו בשביל ממון, שענינו ברוחניות הוא עבודת הבירורים) - מותר.

ולכאורה היה יעקב יכול לטעון: לשם מה אלך לחרן? הן אמת שיעקב ועשו אינם יכולים להיות ביחד, אבל מצד זה, היו יכולים לשלוח את עשו מבאר שבע לחרן, ויעקב ישאר בבאר שבע בבית מדרשו של שם ועבר?

אבל יעקב לא שאל שום קושיות, והלך לעבוד עבודתו בעבודת הבירורים בדרך קבלת עול, ואף שעשה זאת בקבלת עול, עשה זאת בחיות ושמחה, כמו שכתוב[40] "וישא יעקב רגליו".

ועל־ידי־זה הנה לא זו בלבד שלא היתה אצלו ירידה, אלא אדרבה - "מטתו שלימה"[41], עם כל הענינים שלקח עמו משם[42].

וזהו "בארץ כנען", מלשון מסחר - שהרוויח מזה, כיון שבירר את כל הניצוצות אצל לבן וגם אצל עשו, ועד שעל־ידי המשכת המקיף על עשו פעל ש"וישקהו"[43] בכל לבו.

וכמו כן נכלל ב"כנען" - ענין המסחר בגשמיות, שנתעשר בעשירות גדולה, בריבוי יותר מכמו שהיה לפני־זה.

ט. וזוהי גם הוראה לכל אחד ואחד מישראל, שעל־ידי הענין ד"וישב יעקב בארץ מגורי אביו" אזי - "בארץ כנען", "יש מפזר ונוסף עוד", היינו, שעל־ידי הפיזור והירידה מרוויח פרנסתו ברוחניות ופרנסתו בגשמיות.

ועד שפועלים אחר כך - "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה"[44], כי, עבודת הבירורים בדרך קבלת עול וחיות, שמגעת בפנימיות הנפש, פועלת ביאת משיח הפרטי אצלו[45], וזוהי גם הכנה לביאת משיח הכללי - "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו"[46].

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "אני מאמין"].

* * *

י. כבר דובר פעם[47] שישנו "ביכל" עם מאמרי אדמו"ר הזקן, וכנראה שנרשמו עוד בחייו, כיון שכותבים על אדמו"ר הזקן "שליט"א" וכיוצא בזה, וניכר שההנחות הם מדוייקות, כי, כמה מאמרים שב"ביכל" זה נדפסו בתורה אור ולקוטי תורה, והדברים מתאימים.

ב"ביכל" זה יש גם מאמר קצר - כנראה מהשנים שבהם היה אדמו"ר הזקן אומר תורות קצרות[48] - על הפסוק[49] "מאלמים אלומים בתוך השדה וגו' תסובינה אלומותיכם ותשתחוונה לאלומתי".

- ענין זה נתבאר גם בתורה אור[50] ובתורת חיים[51] בארוכה, וכנראה שההתחלה מזה היא תורה קצרה זו, ואחר כך ניתוסף אריכות ביאור הענין. וכמו שמצינו בנוגע להמאמר[52] דיבור־המתחיל ראו כי הוי' נתן לכם את השבת[53]. -

וזה לשון התורה[54]:

40) שם כט, א. וראה ב"ר פ"ע, ח. הובא בפרש"י עה"פ.
41) ויק"ר פל"ו, ה. ועוד.
42) ראה לקו"ש ח"א ע' 63 ואילך. תו"מ ח"ד ע' 153 ואילך. שיחת ש"פ תולדות ס"ט (לעיל ע' 214).
43) וישלח לג, ד. ב"ר פע"ח, ט. הובא בפרש"י עה"פ. וראה תו"א וישלח כו, א.
44) שם, יד.
45) ראה תניא אגה"ק ס"ד.
46) עובדי' א, כא. הובא בפרש"י וישלח שם.
47) ראה שיחת ש"פ בראשית (התוועדות ב) סכ"ז (לעיל ס"ע 144). וש"נ.
48) ראה "סקירה כללית" שבסו"ס מאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים ע' תקפט ואילך. וש"נ.
49) פרשתנו לז, ז.
50) פרשתנו כז, ג ואילך.
51) שם סג [רד], ג ואילך.
52) לקו"ת ר"פ בשלח.
53) ראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 136 ואילך (נעתק ב"היום יום" יז שבט). תרצ"ז ריש ע' 198.
54) נדפס לאח"ז במאמרי אדה"ז הקצרים ע' יח־יט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאלמים אלומים בתוך השדה וגו' תסובינה אלומותיכם ותשתחוונה לאלומתי. מאלמים אלומים הוא ענין העלאת 'מיין־נוקבין' לברר ולהעלות מרשות הרבים לרשות היחיד כו', וזהו מאלמים אלומים כמו קיבוץ שבלים רבים לעשות מהם אגודה אחת כו'. והעלאת 'מיין־נוקבין' של השבטים להעלות ליחודו יתברך לאין־סוף ברוך־הוא היה צריך שיתעלו דרך מדריגת יוסף לפי שהן מעלמא דנוקבא ויוסף מעלמא דדוכרא, וד"ל. [ובמקום אחר[55] מבואר שהבירור שנעשה על־ידי השבטים שהם נשמות דבריאה הוא בירור ראשון, ולאחרי־זה צריך להיות בירור שני על־ידי יוסף שהוא נשמה דאצילות]. אך הם לא ידעו זאת, ולכן חרה להם מאד על זה. וד"ל.

יא. והענין בזה:

צריכים אמנם להיות ב"רשות הרבים" ולעסוק בעבודת הבירורים, אבל, צריכים לדעת, שכל מה שפועלים אינו מספיק עדיין, ובכדי שתהיה התכללות באלקות, יש צורך בפעולתו של יוסף, שעל־ידו נעשית העליה לעולם האצילות, דאיהו וחיוהי חד ואפילו איהו וגרמוהי חד[56].

אמנם, "הם (השבטים) לא ידעו מזה", ואפילו לאחרי שיוסף סיפר להם אודות החלום, עדיין לא הרגישו מעלתו של יוסף.

וטעם הדבר - לפי שבענין וסוג הנבראים היו הם בתכלית השלימות, ולכן לא הרגישו מה שלמעלה מהם. כלומר: הרגש החסרון, ובמילא גם מעלת הדרגא שלמעלה יותר - שייך רק אצל מי שבסוג שלו גופא אינו בתכלית השלימות. וכיון ש'בריאה' ו'אצילות' - מדריגת השבטים ומדריגת יוסף - הם באין־ערוך כלל, ועולם הבריאה בדרגת הנבראים הוא תכלית השלימות, לכן לא נרגש שם ענין של חסרון, כיון שבמדריגה זו כשלעצמה אין ענין של חסרון.

ואף־על־פי־כן, ענין זה (שהשבטים לא הכירו במעלתו של יוסף) היה בלתי־רצוי - והם נתבעים על כך - ועד שכתוצאה מזה נתגלגל הענין דגלות מצרים, ועוד כמה ענינים, כולל גם הענין הידוע שנזכר בה"פייט" דיום הכיפורים[57].

ולכאורה אינו מובן: כיון שבהסוג שלהם הרי הם בתכלית השלימות, אם־כן, מה תובעים מהם שידעו אודות דרגא נעלית יותר, מאחר שבהסוג שלהם לא חסר מאומה?

אך הענין הוא - שכל נברא צריך לידע שלהיותו נברא לא מספיקה עבודתו. ואף שאינו מרגיש חסרון בעבודתו - הרי הסיבה לכך היא לפי שהוא נברא, ואינו יודע מה שלמעלה ממנו, אבל באמת עליו לדעת שכל עבודתו אינה מספיקה, ולכן זקוק הוא לפעולתו של יוסף.

יב. כ"ק מורי וחמי אדמו"ר דיבר פעם[58] אודות הענין דיוסף והשבטים - ביחס לאדמו"ר הזקן ושאר חבריו תלמידי המגיד, ואמר, שמה שכתוב[59] "ואביו שמר את הדבר", קאי על הרב המגיד, שהוא ידע וכו'.

ומזה מובן, שהענין האמור לעיל היה גם אצל תלמידי המגיד ביחס לאדמו"ר הזקן - שהרי אדמו"ר הזקן היה הצעיר שבהם, ולדעת כמה מהם גם הקטן שבהם, ואף־על־פי־כן, גם העבודה שלהם זקוקה לעבודה של חב"ד דוקא, כי, אף שהיו קדושי עליון, מכל־מקום, עבודתם היא רק בבחינת בירור ראשון כו'[60], וכידוע[61] משל הפשתן, שעיבוד הפשתן נעשה על־ידי חב"ד דוקא[62].

55) תו"א שם כח, א־ב. וראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' קיז. וש"נ.
56) תקו"ז בהקדמה (ג, סע"ב).
57) בסדר העבודה פיוט "אלה אזכרה" (ד"ה הם כענו).
58) ראה "רשימות" חוברת קפו ס"ע 11. אג"ק שלו ח"ד ריש ע' רסג. וראה גם תו"מ ח"י ס"ע 258. וש"נ.
59) פרשתנו לז, יא.
60) חסר קצת (המו"ל).
61) ראה לקו"ד ח"א קמב, א. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ב ע' שע.
62) חסר סיום השיחה (המו"ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

י"ט כסלו

כרך כ, ב

מתורגם ללשון הקודש

א.
גאולת י"ט כסלו – ביום שלישי

שחרורו של אדמו"ר הזקן ממאסרו בי"ט כסלו התרחש ביום השלישי בשבוע, כפי שהוא כותב במכתבו המפורסם[1], שב"יום שהוכפל בו כי טוב י"ט כסלו .. וכשקריתי[2] בספר תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי .. יצאתי בשלום"[3].

כיון שאדמו"ר הזקן עצמו מדגיש שגאולתו היא ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב, מובן בפשטות שמהותה של גאולת י"ט כסלו קשורה למהותו של היום השלישי[4] בשבוע.

ב.
מתן תורה – בסימן המספר שלוש

ויש לומר, שההסבר לכך הוא:

ידוע[5], ש"יפוצו מעיינותיך חוצה" – הפצת תורת החסידות – התחילה בעיקר "לאחר פטרבורג". כלומר, לאחר השחרור בי"ט כסלו.

ולכן, כשם שמוצאים במתן תורה בכלל קשר למספר שלוש, ובמיוחד מבחינת הזמן: מתן תורה חל "ביומא תליתאי בירחא תליתאי"[6] – כך היה בגילוי פנימיות התורה בי"ט כסלו[7], שהוא החל: (א) בחודש כסלו, שהוא החודש השלישי מראשית השנה[8], (ב) ביום השלישי בשבוע.

ויש לומר שההסבר לכך הוא[9]:

החידוש של מתן תורה הוא, שאז בטלה הגזירה שעליונים לא ירדו לתחתונים ותחתונים לא יעלו לעליונים[10]. אז נוצר האיחוד בין "עליון" לבין "תחתון". וזה נרמז בענין של "שלישי": "ראשון" מצביע על מציאותו של דבר אחד מלכתחילה. "שני" מצביע על פילוג ופירוד[11] – שני דברים שונים, כפי שלפני מתן תורה היו ה"עליון" וה"תחתון" שתי מציאויות נפרדות. ו"שלישי" מצביע על החיבור של שניהם ביחד.

ולפיכך מהותה של התורה היא "שלום", כפי שכותב הרמב"ם[12] ש"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם", והתורה נקראת "שלום"[13] כי ה"שלום" הוא חיבור בין שני הפכים.

וכך גם לגבי גילוי והפצת תורת החסידות:

לפני גאולת י"ט כסלו לא היתה הפצה חוצה של מעיינות התורה, הן ב"חוצה" שבאדם עצמו, החל משכלו[14], והן ב"חוצה" כפשוטו, לימוד פנימיות התורה בפרסום, והפצתה בכל מקום עד המקומות הנידחים ביותר,

והשחרור של י"ט כסלו הביא לידי "יפוצו מעיינותיך חוצה" – בדומה לחיבור שבין "עליון" ל"תחתון" במתן תורה.

וכאמור לעיל, יש לומר, שזהו ההסבר – או לפחות אחד ההסברים – לכך שאדמו"ר הזקן קושר את גאולתו לאמירת הפסוק "פדה בשלום נפשי" – כי זוהי משמעות ה"שלום".

---

1) נדפס ב"אגרות קודש" אדה"ז (קה"ת תש"מ) סי' לח. וש"נ.
2) י"ג וכשהיינו קורא!
3) כלשון הכתוב. וי"ג לשלום וראה ברכות בסופה.
4) ראה לקוטי לוי"צ אגרות־קודש ע' ריט ואילך (ע"ד הקבלה).
5) תורת שלום ע' 112 ואילך.
6) שבת פח, א.
7) להעיר מהידוע בשם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, די"ט כסלו הוא מ"ת דפנימיות התורה (ראה "התמים" חוברת ב' ע' צד (188)). וראה לקוטי לוי"צ שם ע' רכג ואילך.
8) ראה לקוטי לוי"צ שם ע' ריט. לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 65. ח"ד [המתורגם] ס"ע 230 ואילך.
9) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 9 ואילך. ובכ"מ.
10) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.
11) ע"ד ש"בראשית ברא גו' (ביום השני) ויבדל גו'" (בראשית א, ז. וראה ב"ר פ"ד, ו. פרש"י עה"פ).
12) בסוף הל' חנוכה – ע"פ ספרי נשא ו, כו (מ"מ שם). וראה גיטין נט, ב (אוה"ת משלי ע' תקנג). וראה לקו"ש ח"ח ע' 349 ואילך, שי"ל שמקורו דהרמב"ם הוא בבמדב"ר שצויין בהערה הבאה.
13) כ"ה הלשון בלקו"ת מטות (פו, ב). ובכ"מ. וראה גם ערה"כ לבעל סה"ד ע' שלום. ובבמדב"ר פי"א, ז: שלא נמשלה התורה אלא בשלום. ובמדרש לקח טוב ר"פ קדושים: אין שלום אלא תורה.
14) ראה אוה"ת לתהלים (יהל אור) ע' תנה, שהמדות (ז"א) נק' חוץ לגבי חו"ב. וי"ל, שגם המוחין נק' חוץ לגבי האמונה שלמעלה מהשכל ובפרט לגבי עצם הנפש (ראה לקו"ת ויקרא ד, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג.
גילוי החסידות – הוכפל בו כי טוב

בכך יובן הקשר שבין י"ט כסלו לבין הענין של "הוכפל בו כי טוב", כפי שמדייק אדמו"ר הזקן במכתבו שגאולתו היתה לא רק ביום שלישי באופן סתמי[15], אלא מדגיש שהיה זה ביום ש"הוכפל בו כי טוב":

הכפלת "כי טוב" ביום השלישי מצביעה, כידוע[16], על כפילות הטוב – "טוב לשמים וטוב לבריות". והטוב הכפול הוא חיבור של "עליון" ו"תחתון". הטוב הוא בחיבור ואיחוד של "לשמים" ו"לבריות".

וטוב כפול זה מודגש במיוחד בתורת החסידות, הדורשת מן היהודי את שני הכיוונים: מצד אחד חסידות – פנימיות התורה – שהעבודה הרוחנית בין אדם למקום תתבצע בהתעלות גמורה – "שמים", כשהיא חדורה במעיינות שבתורה. ומצד שני, דורשת החסידות אהבת ישראל אפילו ל"בריות בעלמא", כפי שמבאר אדמו"ר הזקן בהרחבה בספר התניא בפרק לב.

ד.
"קרוב אליך הדבר מאוד"

ענין נוסף בכך:

העבודה בדרך החסידות שייכת ונוגעת לכל ישראל – הן אלה שהם בבחינת "שמים", והן אלה שהם בבחינת "בריות":

אדמו"ר הזקן מדגיש, מיד בדף השער של ספר התניא, ש"קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" – שכל יהודי צריך לדעת, שעבודת ה' היא "קרוב מאד" "אליך", וכפי שממשיך אדמו"ר הזקן מיד לאחר מכן בשער ומרחיב בהסבר בספרו – ספר התניא – כיצד ניתן להגיע לכך "בדרך ארוכה וקצרה".

ומצד שני, מדגיש אדמו"ר הזקן[17], שאף מי שהוא בדרגת "שמים", כאשר העבודה הרוחנית מתבצעת אצלו באופן של הרגל ו"טבע", ואינו משתדל להתעלות עוד יותר, הוא מכונה בתואר "לא עבדו". היהודי חייב תמיד להיות "עובד אלקים", מעל להרגלו.

ובכך מסבירים, שגם ענין זה הוא "קרוב אליך הדבר מאד": יהודי עלול לחשוב, שכיון שהוא כבר מצוי בדרגת "שמים" – כיצד נדרש ממנו להתעלות יותר? אומר אדמו"ר הזקן, שגם לעבודה זו נתנו הכחות, כך שגם היא "קרוב מאד" אל כל יהודי.

ה.
ה"תניא" – תורה שבכתב של תורת החסידות

לפי ההסבר שלעיל אודות החידוש, ולפחות אחד החידושים העיקריים של י"ט כסלו, יובן גם הקשר שבין גאולת י"ט כסלו לבין ספר התניא,

כידוע, שנ"ג הימים שבהם שהה אדמו"ר הזקן במאסר הם כנגד נ"ג הפרקים של ספר התניא[18], והגאולה בי"ט כסלו היתה בזכות "שתי השנים של חיות בתורה ועבודה שהוסיף ספר התניא בין החסידים", ואשר משום כך חפץ אדמו"ר הזקן שהתניא יודפס לפני י"ט כסלו[19] –

שלמרות שהספר הודפס שנתיים לפני[20] גאולת י"ט כסלו (התניא הודפס בשנת תקנ"ז, והגאולה התרחשה בשנת תקנ"ט) – הרי החידוש של ספר התניא על־פני דרושים חסידיים אחרים של אדמו"ר הזקן, קשור בחידוש של י"ט כסלו[21].

הדברים יובנו לפי אמרתם של רבותינו נשיאינו, שהתניא הוא ה"תורה שבכתב של תורת החסידות"[22].

כפי שמובן בפשטות לא ניתן התואר "תורה שבכתב של תורת החסידות" לספר התניא משום שהוא נכתב על ידי אדמו"ר הזקן בעצמו,

בשונה מדרושי החסידות שלו שנאמרו בעל־פה ונכתבו על ידי תלמידיו, וכן דבריהם של המגיד ממעזריטש ושל הבעל־שם־טוב שנכתבו רק על ידי התלמידים ולא על ידיהם עצמם –

---

15) ובפרט לפי הנוסחא "יום ג' שהוכפל בו כי טוב".

16) ראה קידושין מ, א. פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה. מכתב כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע בסה"מ תש"ט ע' 18. מכ"ק ומאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שם. אוה"ת בראשית (לג, א ואילך), משפטים ע' א'קנז. א'קסא ואילך).

17) תניא פט"ו.

18) ספר השיחות תש"ג ע' 59.

19) מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר בקיצורים והערות ע' קכ ואילך. אגרות קודש שלו ח"ד ע' רסב ואילך.

20) להעיר ממחז"ל (ראה מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"ח, ב. תנחומא וישב ד, וש"נ. זח"ב מט, א) אלפיים שנה קדמה תורה (גם – הוראה לעולם) לעולם.

21) ראה תורת שלום ע' 55. שם ע' 114 ואילך – שאף שהתניא נכתב לפני פטרבורג הרי הוא באופן של החסידות שלאחרי פטרבורג.

22) ראה בארוכה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר שם (קצוה"ע ע' קיח ואילך. אג"ק שם ע' רסא ואילך).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא משום שהיחס שבין ספר התניא לבין שאר תורת החסידות דומה ליחס שבין התורה שבכתב והתורה שבעל־פה, כדלהלן.

ו.
תורה שבכתב – חיבור "עליון" ו"תחתון"

ההבדל בין תורה שבעל־פה לבין התורה שבכתב[23],

אשר מביא לידי הבדל בהלכה למעשה באופן לימודם – אף שלא ידע מאי דקאמר בתורה שבכתב, ודוקא שמבין בתורה שבעל־פה[24], הוא: בתורה שבעל־פה חשובה בעיקר ההבנה וההשגה השכלית של הענין הנלמד, אך אין כל כך חשיבות לדיוק באותיות ובמילים. ואילו בתורה שבכתב, חייבת כל אות להיכתב בדיוק רב, והעיקר בה הוא דיוק בקריאת האותיות.

ויש לומר, שמשום כך חודש ענין זה רק במתן תורה. כי למרות שלימוד התורה היה כבר לפני מתן תורה, "מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם"[25], עד אשר התורה אף נכתבה על ידם, כדברי הרמב"ם[26] "וחיבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו", אך כל זה לא היה בבחינת תורה שבכתב – מושג זה התחדש רק לאחר מתן תורה ובאמצעותו.

כיון שלפני מתן תורה היתה קיימת הגזירה שעליונים לא ירדו למטה ותחתונים לא יעלו למעלה, הרי כך היה גם לגבי התורה עצמה – שהיא היתה בבחינת "עליון" – הרוחניות של התורה, בבחינת הבנה והשגה[27], אך העליון לא ירד אל התחתון – אל הכתיבה ואל הספר שכתבו – והוא לא הפך לחפץ של קדושה.

רק לאחר שבטלה הגזירה, רק אז "העליונים ירדו לתחתונים" – התורה ירדה למעשה, תורה שבכתב. "והמכתב מכתב אלקים הוא"[28], כאשר יהודי מחזיק בידו ספר תורה וכדומה הרי הוא "נוקט חפץ של קדושה",

ואין זו ירידה לתורה ח"ו, אלא התורה כפי שהיא במעשה, ב"כתב", הרי היא "מכתב אלקים" – חיבור של "עליון" ו"תחתון".

ובדומה לכך לגבי ספר התניא שאדמו"ר הזקן כתבו באופן שכל אות היא מדוייקת לחלוטין, כפי שסיפר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר[22], שאדמו"ר הזקן כתב את התניא במשך עשרים שנה, "וגרע ודייק בכל תיבה ותיבה עד אשר צרפו וזקקו בחסר ויתיר", וכאשר הוא מסר את התניא לדפוס הוא הפציר מאד במדפיס, שידייק מאד ב"הגהה בחסר ויתיר",

ו"התלבשות" זו של פנימיות התורה באותיות שבכתב קשורה לגאולת י"ט כסלו, אשר הביאה לידי "יפוצו מעיינותיך חוצה", שה"מעיינות" שבתורה ירדו עד ל"חוצה".

ובדיוק כשם שלגבי התורה שבכתב, הרי לא זו בלבד שהיא כוללת בתוכה את כל התורה שבעל־פה – "ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא"[29] (=אין דבר שאיננו רמוז בתורה) – אשר נתגלתה מאוחר יותר, אלא אף הענינים בתורה שנלמדו לפני מתן תורה,

כך גם לגבי ספר התניא, אשר כלולים בו כל עניני תורת החסידות, כולל הענינים שגילה אדמו"ר הזקן לפני כתיבת התניא, ויש לומר יותר מכך: כיון שהבעל־שם־טוב והמגיד ממעזריטש לא כתבו את דבריהם – והם נלמדו רק בבחינת תורה שבעל־פה שנכתבה על ידי התלמידים – ובאמצעות תורת חסידות חב"ד הביא אדמו"ר הזקן את הענינים של החסידות הכללית לידי הבנה והשגה שכלית, החל בספר התניא, יוצא, אפוא, שבספר התניא מובאים בכתב גם הענינים של תורת החסידות הכללית[30].

מכל האמור לעיל מובנת החשיבות והמעלה וכו' של לימוד ספר התניא – התורה שבכתב של תורת החסידות, שבאמצעות לימוד זה, ביחד עם לימוד החסידות בכלל, נזכה ללמוד בקרוב את תורתו של משיח – שענינה הוא פנימיות התורה, כדברי רש"י[31]: סוד טעמיה ומסתר צפונותיה – מפיו של משיח, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ וישלח תשמ"ב)

---

23) ראה תו"א נז, ד ואילך. לקו"ת ויקרא ה, ב ואילך. ובכ"מ.

24) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב סי"ב־יג. וש"נ.

25) יומא כח, ב. וראה תנחומא ס"פ ויגש. פרש"י שם מו, כח. ובכ"מ.

26) הל' ע"ז פ"א ה"ג.

27) וזה שבא בכתב ה"ז לפרסם וכו' את הדיבור אותיות מחכימות ומועיל לזכרון (ראה ירושלמי ברכות פ"ה ה"א) וכו'.

ולהעיר מהמבואר בענין קיום המצות של האבות שהי' בעיקר ברוחניות, וקיומן בגשמיות (כמו המקלות דיעקב שהיו במקום תפלין – זח"א קסב, א. וראה סה"מ תקס"ב ע' יב. ועוד) הי' טפל להרוחני של המצוה (ראה לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 141. ח"ה ע' 327. ועוד).

28) תשא לב, טז.

29) ראה זח"ב רכא, א.

30) ראה שיחת ש"פ תשא תפר"ח (סה"מ תפר"ח ע' קצט ואילך) דגילוי הבעש"ט והה"מ היו הכנה לגילוי עצם פנימיות התורה שנתגלה ע"י רבינו הזקן, בדוגמת עבודת האבות שהיתה הכנה לגילוי העצמות דמתן תורה. וראה ד"ה פדה בשלום תרפ"ה בשם אביו כ"ק אדמו"ר רנ"ע י"ט כסלו עטר"ת (נדפס בסה"מ עטר"ת (הוצאת תשמ"ח) בסופו. תורת שלום (הוצאת תשמ"ג) בסופו).

31) שה"ש א, ב (וצ"ע מקורו).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פרשת וישב

כרך כ

מתורגם ללשון הקודש

א.
שני התשלומין לעוון מכירת יוסף

בקשר לכך שאחי יוסף מכרו את יוסף "בעשרים כסף"[1], נאמר בירושלמי[2]: "לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהיה כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף (שהן חמש שקלים) .. לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד מהם טבעה (שתי כסף – מחצית השקל) לפיכך יהיה כל אחד ואחד נותן שקלו – טבעה".

כלומר, מפני מעשה מכירת יוסף "התחייבו"[3] ישראל בשני סוגים של "תשלומין" – פדיון בכור ומחצית השקל.

מפרשים[4] מסבירים את הקשר ביניהם:

מחצית השקל היא "כופר נפשו"[5], ועל פי הידוע[6], שמפני עוון מכירת יוסף נגזר עונש הגלות לדורות. כלומר, מכירת יוסף היא "חטא נמשך" הדורש כפרה לדורות – "כופר נפשו" של מחצית השקל שחייבים ישראל לתת.

והטעם של פדיון הבן – "ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים... על כן אני זובח לה'... וכל בכור בני אפדה"[7] – קשור לכך, שעקב מכירת יוסף, בכורה של רחל, היו גם "בכורי ישראל" בכלל סכנה, אלא "ה' עשה להם נס ולפיכך הוצרכו פדיון לדורות"[8].

אך יש להבין: מדוע גרם עוון מכירת יוסף לכך שישראל יחוייבו בשני סוגי תשלומין[9] – הן פדיון הבן והן מחצית השקל?

ב.
יש קשר הדוק בין מחצית השקל לבין פדיון בכור

בנוסף לכך קשה: בירושלמי[10] כתובים שני עניני התשלומין בהמשך לטעמים שונים למחצית השקל: "לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל .. לפי שעברו על עשרת הדברות .. עשרה גרה (ולאחר מכן נאמר) .. לפי שמכרו בכורה של רחל .. פודה את בנו בכורו .. לפי שמכרו בכורה של רחל .. יהיה כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה (מחצית השקל)".

ולכאורה, אין מובן: כיצד מתאים לכאן, לסוגיא של מחצית השקל, הענין של "לפי שמכרו בכורה של רחל... פודה את בנו בכורו"[11]? ויותר מכך: הירושלמי מקדים ענין זה, של פדיון בכור, לפני הענין של "כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה" (מחצית השקל)[12]!

יש אפוא לומר, שאין אלה שני ענינים שונים, אלא הם באים זה בהמשכו של זה, עד אשר כדי להבין כיצד מהווה מכירת יוסף טעם למחצית השקל, יש לדעת לפני כן, שמכירת יוסף היא טעם לפדיון הבן[13].

---

1) פרשתנו לז, כח.

2) שקלים פ"ב סה"ג. וכ"ה בב"ר פרשתנו עה"פ (פפ"ד, יח)*. ועוד.

3) ביפה תואר שם, שמכירת יוסף היא טעם רק על ערך הפדיון, וכן על הסך של מחצית השקל (וראה פי' "הכותב" לע"י שקלים שם). אבל בנזר הקדש (הארוך) לב"ר שם הוא כבפנים.

4) נזר הקדש שם.

5) ר"פ תשא.

6) זח"ב (בתוספות) רעו, א. זהר חדש פרשתנו (כט, א). ובכ"מ. ולהעיר משבת י, ב ותוד"ה ה"ג שם.

7) בא יג, טו.

8) ל' נזר הקדש שם.

9) ולא משמע שזוהי פלוגתא. וראה הלשון בב"ר שם: א"ר יהודה כו' (ולא ר' יהודה אומר). וראה לקמן בפנים.

10) שקלים שם. וכן בפסיקתא דר"כ פ' שקלים.

11) ובפרט שבתנחומא תשא (י) לא הובא הענין דפדיון בכור. ולהעיר שבתנחומא באבער שם (ז) – וכן ביל"ש שם (מתנחומא) – הובא רק הענין דפדיון בכור, ולא דמחצית השקל דבי' עסקינן!

12) שמזה מובן שדוחק לתרץ (כמ"ש ביפה מראה לירושלמי שם. הכותב ועץ יוסף לע"י שם) שמובא דרש זה רק אגב גררא, כי א"כ הו"ל להקדים הענין דמחצית השקל ואח"כ להביא (דרך אגב) הענין דפדיון בכור.

13) ע"פ המבואר בפנים יש לבאר טעם סמיכות מס' שקלים למס' פסחים, ובסדר זה דוקא** – כי מס' פסחים (יציאת מצרים) הו"ע פדיון בכור (בני בכורי ישראל), וסיום וחותם המס' הוא בענין דפדיון הבן***; ושני הענינים – פדיון הבן ומחצית השקל – סיבתם אחת: מכירת יוסף. וסדרן: מקודם פסחים – פדיון בכור, ואח"כ שקלים – מחצית השקל (כסדר הטעמים שבירושלמי), כבפנים.

---

*) בב"ר שם מכרתם בנה של רחל כו' לפיכך יהי' כאר"א מפריש ערך בנו ה' סלעים. וראה רש"י, יפה תואר ופי' מהרז"ו לב"ר שם. חזקוני פרשתנו עה"פ. ובב"ר הוצאת טהעאדאר (אלבק): מפריש ה' סלעים של בן (בלי תיבת "ערך").

**) משא"כ לפי טעם הרמב"ם (בהקדמתו לפיה"מ) והתויו"ט (ריש מס' שקלים) – ראה הדרן (הא') על מס' פסחים שנדפס בהגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים (קה"ת).

***) ראה גם הדרן הב' שנדפס בהגש"פ הנ"ל ס"ז (לקו"ש חי"א ע' 48).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג.
שאלות נוספות בענין זה

כן יש להבין:

א) מובן, שמחצית השקל מהווה תשלומין לחטא חמור, של מכירת יוסף, כי מודגש בתורה שמחצית השקל היא "כופר נפשו". אך פדיון בכור הוא, לכאורה, להיפך – ענין של טוב וקדושה: "קדש לי כל בכור"[14] – את הבכור פודים, משום שיש בו קדושה –

כיצד ייתכן, אפוא, שמכירת "בכורה של רחל" תגרום לענין הכרוך עם "קדש לי כל בכור"[15]?

ב) לגבי הטעם של מחצית השקל – "שנפל לכל אחד ואחד מהם טבעה" (מחצית השקל) – שואלים המפרשים: לכאורה השתתפו במכירת יוסף רק תשעה מאחיו – "בנימין לא היה עמהן"[16], וגם ראובן לא היה בעת המכירה, כמסופר בתורה[17] – ואם כך, אין מתאים לכאן החישוב של מחצית השקל, שהוא עשירית מ"עשרים כסף"?

ומשיבים על כך בשתי דרכים:

(א) גם ראובן נכלל בחישוב זה, כי "אף־על־גב דראובן לא היה אז עמהם מכל־מקום הניחו חלקו, כי חשבו שלא יחלוק על מעשיהם"[18], ובמיוחד לפי הנאמר בפרקי דרבי אליעזר[19], שלאחר שספרו לראובן על מכירת יוסף "שמע ראובן... ושתק"[20]. (ב) יוסף עצמו נחשב כמי שיש לו חלק במכירתו, כי הוא היה ה"גורם (למכירה) על ידי הקנאה שבתחילה"[21].

אך אין זה חלק: כל ענין בתורה מדוייק לחלוטין. וכיון שמכירת יוסף בוצעה בפועל רק על ידי תשעה מאחי יוסף – בניגוד לרצונם של ראובן ושל יוסף – מדוע נחשב הקשר העקיף כל כך של ראובן או של יוסף למכירה כהשתתפות הזהה לשאר תשעת האחים, עד אשר מחלקים את עשרים הכסף לעשרה חלקים שווים[22]?

ד.
פדיון הבן – כנגד ההשפעה על יוסף; מחצית השקל – כנגד הפגם באחי יוסף

ההבדל הפשוט בין שני סוגי ה"תשלומין" למכירת יוסף – פדיון הבן ומחצית השקל – הוא:

בפדיון הבן סכום התשלום הוא לפי "ערכו" של יוסף, הסכום שבעבורו הוא נמכר – חמשה שקלים. ואילו מחצית השקל התשלום הוא לפי הסכום שכל אחד מאחי יוסף "קיבל" עבור המכירה – מחצית השקל.

מכך מובן, ששני תשלומין אלו קשורים לשני פרטים שונים במכירת יוסף: מחצית השקל היא "כופר נפש" עבור הפגם שגרמה המכירה בשבטים, מפני הנאתן ממכירת יוסף. וכנגד ה"השפעה" של המכירה על יוסף, שנמכר לעבד, יש לפדות את הבן הבכור.

לפי זה יש לתרץ את הקושיה הנ"ל – כיצד גרמה מכירת יוסף, בכורה של רחל, למעלה של פדיון בכור – כי למרות שלגבי השבטים היתה מכירת יוסף חטא וירידה, הרי ליוסף עצמו נגרמה התעלות המתבטאת בענין של בכור, כדלקמן.

ה.
ההסבר לירידת יוסף למצרים באמצעות מכירתו על ידי אחיו

לגבי מכירת יוסף נאמר בזהר[23]: "גרים קודשא־בריך־הוא כל דא בגין לקיימא גזירה דגזר בין הבתרים" – הקדוש־ברוך־הוא גרם לכך שאחי יוסף ימכרו אותו, כדי שתתקיים גזירת ברית בין הבתרים, שישראל ירדו לגלות מצרים.

ובזהר מוסבר[24], שהסיבה לכך שיוסף היה צריך לרדת למצרים דוקא באמצעות מכירתו על ידי אחיו

---

14) בא יג, ב.

15) כי אף שלפועל ניצולו באופן ניסי ולכן קנויים לה' – מ"מ, מכיון שזה גופא שהוצרכו להנס הוא מפני ענין בלתי רצוי (מכירת יוסף), אינו מובן למה תגרום הצלה זו לעילוי גדול יותר מאילו לא נמכר יוסף.

16) ל' קרבן העדה לירושלמי שם.

17) פרשתנו לז, כט ובפרש"י.

18) יפה תואר ופי' מהרז"ו לב"ר שם.

19) פל"ח [בהוצאה עם פי' הרד"ל נשמטו תיבות אלו] – הובא בפי' מהרז"ו שם. ועד"ז הוא בתנחומא פרשתנו ב (הובא בנזר הקדש שם).

20) בפדר"א שם לפנ"ז "וכל אחד ואחד נטל שני כספים", ומשמע לכאורה שגם ראובן נטל השני כספים (וראה רד"ל ונזר הקדש שם). אבל בתנחומא שם הלשון: מכרוהו בכ' כסף לכל אחד מהם שני כסף. ובזה יש לפרש שרק הניחו לו חלקו, אבל אין מזה ראי' שראובן נטל חלקו בפועל. וגם בפדר"א יש לפרש מ"ש "כל אחד ואחד נטל שני כספים" שקאי רק על ט' האחים (שאודותם מדובר שם).

21) תקלין חדתין לירושלמי שם. ולהעיר ממראה הפנים לירושלמי שם.

22) ולהעיר מידי משה לב"ר שם, שמחלק העשרים כסף לח' מהשבטים (ע"ש חשבונו).

23) פרשתנו קפד, רע"א. וראה גם סוטה יא, רע"א. רש"י פרשתנו לז, יד. – חילוקי הלשונות בין הזהר והש"ס (ורש"י) נתבארו בשיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ט.

24) ראה בכ"ז אור החמה (וברא"ג שהובא שם) ומקדש מלך לזהר שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— שהרי, לכאורה: כדי שתתקיים גזירת ברית בין הבתרים יכול היה יוסף להגיע למצרים באופן ש"יד אחיו אל תהי בו"[25] —

אלא, הסיבה לכך היא, משום שעל ידי כך שבני יעקב שלטו על יוסף, בהשלכתו לבור ובמכירתו "כאדון המוכר את עבדו"[25], לפני ירידתו למצרים, הוא נעשה "עבד של אחיו"[26],

ובאמצעות זאת נגרם, שכאשר ירדו בני ישראל לאחר מכן למצרים, לא התאפשרה למצרים שליטה מוחלטת עליהם, כשם שהיתה להם על עבדיהם האחרים, ש"לא היה עבד יכול לברוח ממצרים"[27]. ולהיפך: כיון שהמצרים נעשו עבדי יוסף, ויוסף היה "עבד בני ישראל"[25], יוצא, ש"ישראל דשלטו על כולהו".

ו.

המשמעות הפנימית של מכירת יוסף

מהסבר זה של הזהר מובנת המשמעות הפנימית של מכירת יוסף המודגשת בתורה, שבלי להתחשב בכוונה השלילית שהיתה לאחי יוסף, הרי למעשה, צמחה מכך טובה — "למחיה שלחני... לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה"[28],

לא זו בלבד שהמכירה גרמה לתוצאה טובה לישראל, כאשר יוסף נתמנה לאחר מכן למשנה למלך, אלא שהמכירה עצמה נתנה כח "לשום לכם שארית... לפליטה גדולה" — לגאולת מצרים.

יוצא, שמכירת יוסף גרמה לדבר והיפוכו: מצד אחי יוסף, שכוונתם במכירה היתה שייהפך לעבד, גרמה המכירה לגלות מצרים. ומצד "גרים קודשא־בריך־הוא כל דא" — מצד כוונתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא במכירה — ניתן על ידי כך הכח לגאולה.

וזהו הקשר שבין מכירת "בכורה של רחל" לבין פדיון בכור:

מכירת יוסף גרמה לכך שיוסף נעשה "קנוי" לשבטים החייבים במצוות, מילה וכדומה[29], ובארץ הקודש אין המצרים יכולים לשלוט עליו[30], ועל ידי כך נשארו לאחר מכן כל ישראל מעל לשליטת מצרים,

לפיכך נבע בכך גם הענין של "בכור", שהבכור קנוי לה' — "לי הוא"[31]. ונתינת "ראשית פריו .. לרשות בוראו" מזכירה ליהודי, בלשון ספר החינוך[32], "כי הכל שלו" — כל מה שיש ליהודי שייך לקדוש־ברוך־הוא.

ז.

המכירה צריכה להיעשות דוקא על ידי עשרה, ובהעלם

לפי זה יובן הדיוק בדברי חז"ל לגבי הכפרה על מכירת יוסף, שבמכירה השתתפו עשרה מאחי יוסף, למרות שראובן, ובודאי יוסף, לא הסכימו למכירה —

כי כדי שמכירת יוסף תוכל להשפיע על יוסף לטובה — ולגרום למעלה של הגאולה, שהמצרים לא יוכלו לשלוט עליו — היה צורך דוקא בכח של ציבור.

על ידי כך שעשרה מישראל נמצאים יחדיו, אז "שכינתא שריא"[33] — אז שורה אור אלקי הנעלה מן העולם, ואפילו מן המלאכים[34], ומכך נובע הכח להישאר מעל המצרים, מעל המיצרים והמגבלות של הגלות[35].

ויש לומר, שלפיכך, כאשר "גרים קודשא־בריך־הוא כל דא", אין די בכך שתשעה ימכרו את יוסף, אלא יש הכרח בעשרה — צירוף של עשירי (ראובן או יוסף, כדלעיל).

מסיבה זו עצמה השתתפו בגלוי במכירה רק תשעה — כי אילו היו כל עשרת האחים מתאחדים באופן גלוי, היתה

---

25) ל' האור החמה שם.

26) לשון המקדש מלך שם. ואף שהם בעצמם מכרוהו — ה"ז מוכר עבדו לנכרי ולחו"ל כו' דיצא לחירות (אבל) צריך גט שחרור (גטין מג, ב). ואכ"מ.

27) רש"י יתרו יח, ט.

28) ויגש מה, ה־ז.

29) ובפרט למ"ד דקיימו כל התורה ונעשית כולה בגדר נדר [ראה וירא (כא, כד) — שבועת אברהם לאבימלך. וכן "וידר יעקב נדר גו'" (ויצא כח, כ). ולדעת כמה ב"נ מצווה בנדר וכיו"ב — ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך בל יחל בסופו, שי"א שפלוגתא היא בירושלמי (נזיר פ"ט ה"א), וי"א שבשבועה לדברי הכל גם נכרים בבל יחל (וראה בארוכה משנה למלך הל' מלכים פ"י ה"ד (שצויין שם). ובספרו פרשת דרכים (דרך האתרים דרוש ג) שאם האבות נענשים על אי קיום נדר, תלוי אם יצאו מכלל נח או לאו). והרי י"א גם בנוגע להשבטים כל זה].

ועוד (ועיקר?): י"ל אשר נדר לה' (בדברים שבין אדם למקום ועד"ז — לקיים כל התורה) יש בזה גדר דעבודת השם דבודאי כשב"נ עושה מעשה מסוג זה עושה מצוה אף שלא נצטווה על מעשה זה. ואכ"מ.

30) ראה גטין מג, ב ובפוסקים שם.

31) בא יג, ב ובפרש"י.

32) מצות בכור (מצוה יח).

33) סנהדרין לט, א.

34) אגה"ק סכ"ג.

35) וזהו מ"ש (ויגש מה, ח) לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים וישמני לאב לפרעה גו' — כי הכח שניתן בו ע"י מכירתו (ע"י אחיו) שלא יוכלו המצרים לשלוט בו, הוא לא מן השבטים עצמם, כ"א מצד "האלקים" — האור האלקי שנמשך על ידם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"שכינתא שריא" מיד בגלוי – מלכתחילה לא היו מגיעים ל"עבד נמכר"[36].

כדי שיוסף יימכר לעבד, לפחות בגלוי ובחיצוניות[37], השתתפו במכירה באופן גלוי תשעה אחים בלבד. אך מצד שני. כיון שבהעלם היתה השתתפות של עשרה, גרם הדבר לכך שבפנימיות ובאמיתו של דבר נשאר יוסף, ובאמצעותו – כל ישראל, נעלה משליטת מצרים.

ח.
תיקון מכירת יוסף על ידי אחדות ישראל

לפי זה ניתן להבין מדוע "כופר הנפש" על מכירת יוסף היא מחצית השקל, שבה אין רוכשים קרבנות יחיד, אלא קרבנות ציבור:

הכפרה על מכירת יוסף נגרמת על ידי גילוי המשמעות הפנימית של מכירת יוסף – כח הציבור ש"נמשך" במכירה והביא לעלוי של הגאולה – ההיפך מענין העבדות והגלות.

זהו אחד הענינים הנרמזים בשם מחצית השקל, ולא עשר גרה וכדומה – היהודי חש, שכיחיד הוא מחצית בלבד, וכדי להיות שלם עליו להתאחד עם יהודי זולתו[38].

ותחושה זו של "מחצית השקל", המביאה לידי צירוף וחיבור ואחדות ישראל ואהבת ישראל[39], מתקנת את עוון מכירת יוסף שנגרמה על ידי היפך האהבה – "וישנאו אותו..."[40].

בכך מובן, מדוע לפני שנאמר בתלמוד הירושלמי שהענין של מכירת יוסף הוא הגורם לתשלום מחצית השקל, נאמר שם תחילה שמכירת יוסף גרמה לענין של פדיון הבן – ההקדמה, שמכירת "בכורה של רחל" גרמה לענין של "בכור" אצל ישראל, מאפשרת להבין את הענין השני, כיצד מתקנת מחצית השקל, שבה קונים קרבנות ציבור, את מכירת יוסף.

ט.
ההוראה לגבי אהבת ישראל הנלמדת מהשתתפות ראובן במכירה

כנאמר לעיל (בסעיף ג'), יש שתי דרכים לחישוב של עשרת האחים, אשר נטלו חלק במכירת יוסף – על ידי צירוף ראובן, מפני ש"שמע .. ושתק", או על ידי צירוף יוסף, מפני שהוא גרם למכירה.

ולפי האמור לעיל (בסעיף ז'), שהשתתפותם היא כדי ליצור "ציבור", ולגרום על ידי כך ל"שכינתא שריא" –

נלמדת משתי הדעות הללו הוראה נפלאה לגבי החשיבות של אהבת ישראל:

מההסבר הראשון, שראובן השתתף במכירה, לומדים, שאין לפרוש, ואף יש להתאחד, גם עם אנשים שאינם נוהגים כראוי.

ראובן במפורש לא הסכים להתנהגותם של אחיו, ורצה להציל את יוסף ולהשיבו אל אביו אך למרות זאת הוא לא פרש מהם לאחר המעשה אלא "שמע .. ושתק", ולאחר מכן "ויקחו... וישלחו..." כולם ביחד.

ההוראה הנלמדת מכך ליהודי היא, שאפילו כאשר מדובר על "רעך" שהוא בדרגה של "בריות בעלמא", ולפי ראות עיני הבשר של הרואה הוא שייך לסוג של "רחוקים מתורת ה' ועבודתו"[41] – צריכה להיות ראשית לכל התנהגות של "ואהבת לרעך כמוך", לא להתייאש ולעוזבו, אלא לחפש את הדרך הנאותה להשפיע עליו "ומקרבן לתורה"[42].

י.
ההוראה לגבי אהבת ישראל הנלמדת מהשתתפות יוסף במכירה

לאחר מכן נוסף לכך חידוש גדול יותר, לפי ההסבר השני: אף כאשר מדובר אודות אדם שגרם לו צער, ואף

36) תהלים קה, יז. כי אחי יוסף מצ"ע "כולהו הוו זכאין ולא חשיד (יעקב) לון" [זהר שם. וראה לקוטי לוי"צ לשם, שהכוונה בזה שגם "אחר המעשה דמכירת יוסף לא חשד כו'", ע"ש], אלא ש"גרים קב"ה כל דא" כדי שישראל ישלטו "על כלהו", כנ"ל. ולכן, באם הי' מצב של "שכינתא שריא" בגלוי, הרי גם מה ש"גרים קב"ה" הי' בגילוי למטה ולא היתה אפשרית מכירת יוסף לעבד.

37) כהמשך (וכביאור) הכתוב, אשר מלכתחילה "נמכר יוסף (רק) עד עת בוא דברו גו'".

38) וגם האחדות דציבור מרומזה במחצית השקל שהיא עשרה גרה.

39) להעיר – עכ"פ ע"ד הצחות – מהנהוג, שבדפוסי תלמוד בבלי מדפיסים הגמרא על מס' שקלים שהוא מתלמוד ירושלמי*. שיש לומר הטעם שדוקא במס' זו נהוג כן (ולא בסדר זרעים כו') – כי מס' זו ענינה אהבת ואחדות ישראל, כבפנים, ולכן מאחדים בה בבלי וירושלמי.

40) פרשתנו לז, ד.

41) תניא פרק לב.

42) אבות פ"א מי"ב.

*) כ"ה גם בדפוס ראשון של כל ש"ס בבלי (ויניציאה רפב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

צער גדול כל כך כצער שסבל יוסף עקב מכירתו על ידי אחיו – יש לחוש כלפיו אהבת ישראל[43].

ולא זו בלבד שלאחר המעשה לא יכעס עליו[44], אלא גם בשעת המעשה עצמו קובעת המשנה[45] "והוי דן את כל האדם לכף זכות", ויותר מכך "והוי שפל רוח בפני כל האדם", ומובן שאין הוא בורח ממנו ומשאיר אותו וכדומה, בדומה לכך שיוסף נחשב בין המשתתפים במכירה,

ובמיוחד כאשר מתבוננים בהסברו של אדמו"ר הזקן בתניא[46], שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, ולמרות שזולתו הוא בעל בחירה, ומגיע לו עונש על התנהגותו, בכל זאת "על הניזק כבר נגזר מן השמים".

ויוצא, שלאמיתו של דבר דוקא הניזק אשם בהיזק שגרם לו רעהו, כשם שיוסף, לפי המפרשים הנ"ל, היה הגורם למכירתו.

ויותר מכך: כיון שכל מה דעביד רחמנא (=שעושה הקדוש־ברוך־הוא) לטב עביד"[47], יש בנזק זה טובה בשבילו[48], כפי שמבואר בזהר לגבי יוסף, כדלעיל, שהמכירה עצמה הביאה לגאולה.

לכן אין הוא כועס על זולתו, ולהיפך. ועל ידי כך שהוא נוהג באופן של "ואהבת לרעך כמוך", הוא מחליש ואף מבטל את הנזק.

כפי שהוסבר לעיל, שעל ידי השתתפותו של יוסף במכירה עם השבטים, ניתן לו הכח לחרות, כדלעיל.

ועל ידי שירבו באהבת ישראל, ועד לאהבת חנם, תתבטל סיבת הגלות – שנאת חנם[49], ובמילא תתבטל מיד התוצאה, הגלות עצמה, כלשון הרמב"ם[50] "ומיד הם נגאלין",

בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש.

(משיחות י"ג ניסן תשל"ח, ש"פ וישב תשמ"ב)

43) ראה תניא ספי"ב.
44) כמו שמצינו שיוסף גמל לאחיו טובה (ראה מדרש תהלים פ, ב. זח"א רא, א־ב. תניא ספי"ב). וראה ס' חסידים סי"א.
45) אבות פ"א מ"ו. שם פ"ד מ"י. וראה תניא פ"ל.
46) אגה"ק סי כה (קלח, ב).
47) ברכות ס, סע"ב. וצ"ע שלא הובא זה באגה"ק הנ"ל.
48) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 247 הערה 48.
49) יומא ט, ב.
50) הל' תשובה פ"ז ה"ה.

המשך ביאור למס' בבא בתרא ליום ראשון עמ' א

אך את הקטן משלם ממה נפשך, או שזה החוב שלא נפרע, או שהגדול לא נפרע, ובודאי חייב לכל הפחות את הסכום הקטן.

גמרא

הגמרא מביאה דינים נוספים מעין הדין ששנינו במשנתינו: **אָמַר רָבָא**, המלוה לחבירו בכמה שטרות ואמר ללוה 'שְׁטָר לְךָ בְּיָדִי פָּרוּעַ', ולא פירט איזה מהם, הרי שמספק הַגָּדוֹל שביניהם בחזקת פָּרוּעַ וְהַקָּטָן אֵינוֹ בחזקת פָּרוּעַ, כלומר, חייב לשלם את דמי הקטן ממה נפשך, שהרי אחד מהם ודאי אינו פרוע. ואם אמר לו 'חוֹב לְךָ בְּיָדִי פָּרוּעַ', הַשְּׁטָרוֹת כּוּלָּן בחזקת פְּרוּעִין, כיון שאפשר לפרש את כוונתו שכל חובותיו פרועים.

מקשה הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ רָבִינָא לְרָבָא, אֶלָּא מֵעַתָּה, נאמר דין זה גם לגבי מקח וממכר, שהכותב לחבירו 'שָׂדֶה מְכוּרָה לְךָ', הדין יהא שהשָּׂדֶה הַגְּדוֹלָה מְכוּרָה לוֹ, וכמו שאמר רבא שהחוב הגדול פרוע, וכן יש ללמוד מדינו השני של רבא שאם כתב לו 'שָׂדֶה שֶׁיֵּשׁ לִי מְכוּרָה לְךָ', יהיה הדין שכָּל שְׂדוֹתָיו מְכוּרִין לוֹ, כיון שלשון 'שדה' יכולה להתפרש גם על כמה שדות ונפרש שהתכוין למכור את כל שדותיו. השיב לו רבא: **הָתָם**, לגבי המוכר לחבירו שדה, יַד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה, כלומר, המוציא ממון על ידי שטר יכול להוציא רק כמשמעות הפחותה ביותר שבשטר, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ולכן אם כתב לו 'שדי מכורה לך' נוטל את הקטנה ביותר, ואם כתב 'שדה שיש לי מכורה לך', אינו זוכה אלא בשדה אחת, אך בדברי רבא הדין הוא להיפך, שכיון שהמלוה הוא שבא להוציא ממון מהלוה, אינו מוציא אלא מה שבודאי חייב לו, וכיון שאפשר לפרש את השובר שהחוב הגדול הוא שנפרע, או שכל חובותיו פרועים, אין הלוה חייב יותר מזה.

משנה

משנתינו מבארת את דיני הערב על הלואה, מתי גובים ממנו: הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ עַל יְדֵי עָרֵב, שהתחייב לפרוע את החוב אם לא יפרענו הלוה, לֹא יִפְרַע המלוה מִן הָעָרֵב, ובגמרא תבואר כוונת המשנה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט לוי יצחק על התורה

מה

"קטרת" פירושו "קשר" בחי' דעת – עמודא דאמצעיתא, וזהו שקטרת מעשרת (יומא כו, א), אין עשיר אלא בדעת, עשירות בכסף וזהב – חסד וגבורה דדעת וכו'

קטרת[1] היתה היתה מַעֲשָׂרֶת[2], והיתה נקטרת על מזבח הזהב שהי' עומד באמצע[3] הוא לנגד[4] דעת, כי קטרת פירושו[5] קשר, והיינו דעת שפירושו חיבור[6] וקשר, עשיר הוא[7] דעת, וכמאמר[8] דעה קנית מה חסרת, ואין[9] עשיר אלא בדעת,

וברעיא מהימנא פ'[10] תשא דף קפ"ז ע"ב העשיר דא עמודא דאמצעיתא, עמודא דאמצעיתא הוא דעת שהוא פנימיות[11] התפארת ועיין בפרדס שער עשר ולא תשע פ"ב

---

1) בסימן זה מקשר כמה פרטים יחד, והם:
א) הקטורת היתה "מַעֲשָׂרֶת".
ב) מזבח הקטרת הי' עומד ב"אמצע" ההיכל.
ג) בהמשך לאות ב, קו האמצעי הוא בחי' "דעת" – ועשיר הוא בדעת.
ד) בהמשך להנ"ל, בחי' דעת נחלקת לשנים, חסד וגבורה (מ"ע ומל"ת) המרומז בתיבות "ממון רב".

2) ראה יומא כו, א.

3) פקודי מ, ה. ראה תוספתא יומא פ"ב הי"א. יומא לג, ב. ירושלמי שקלים פ"ו ה"ג. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ז. פ"ג הי"ז.

4) קו האמצעי הוא דעת, תפארת, יסוד.

5) וקטורת פירושו קשר: ראה "רשימת המנורה" ע' צט ואילך. וז"ל (ובתוס' פענוחים והערות בשוה"ג מהמו"ל): "וכיון שהקטורת ענינה ריח שהנשמה לבדה (ללא עירוב הגוף) נהנית ממנו, נמצא, שרומזת הקטורת שהאדם הוא במדריגה שהנשמה לבדה (ללא עירוב הגוף) היא המושלת בו, ואז הוא מתקשר בה' בלי מונע – כמרומז ב"קטורת" שהוא מלשון קשר, כפי שמצינו ש"וקטרת" הוא התרגום ד"ותקשר"*, וכדרשת רז"ל על קטורה שקשרה פתחה ואין לה שייכות אלא לאברהם (רש"י בראשית כה' א' – מב"ר**), וענינו בעבודה – שהאדם מתקשר עם הקב"ה להיות שייך אליו בלבד, והתקשרות זו היא בלי מניעה, כיון שאין הגוף תופס מקום כלל, ורק הנשמה היא המושלת עליו." עיי"ש.
*) כמ"ש (וישב לח, כח): "וַתִּקְשׁוֹר עַל יָדוֹ שָׁנִי וגו'", ותרגם אונקלוס: "וּקְטָרַת על יְדֵיהּ וגו'". (ראה אוה"ת תולדות קנב, סע"א: "ענין קטרת שהוא לשון קשר, כי כל קשר שבפסוק מתורגם בלשון קטר כמו . . ותקשור שני על ידו וקטרת על ידי' כו'").
**) בפרש"י: "קטורה, זו הגר, ונקראת קטורה על שם . . שקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם". ובב"ר פס"א, ד: "ושמה קטורה, מן קטר כזה שהוא חותם גנזכה ומוציאה בחותמת קשורה וחתומה".
וראה זהר ח"ג דף רפח, א.
תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ח חלק ג ע' 302 ואילך.

6) **דעת שפירושו חיבור וקשר:** ראה תניא סוף פרק ג וז"ל: והדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת אין סוף ב"ה ואינו מסיח דעתו כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא ועל כן הדעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה פי' אהבה וענפיה ויראה וענפיה.

7) ראה נדרים מא, א: "אין עני אלא בדעה". כתובות סח, א: "עני – עני בדעת, עשיר – עשיר בדעת". זח"ג רעג, ב.

8) ויקרא רבה פ"א, ו. "דעה קנית מה חסרת, דעה חסרת מה קנית".

9) אין עשיר אלא בדעת: ראה נדרים מא, א. כתובות סח, א. תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט חלק ד ע' כז. ספר המאמרים ה'תשכ"ב ע' קנא. לקוטי שיחות חלק א ע' 278. ועוד.

10) זהר ח"ב דף קפז, ב. וז"ל [ובתרגום ללה"ק]: (**מש"כ**) עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל דָּא יו"ד (היא יו"ד מלאה גי' עשרים, שיש בה ג' אותיות, י' פשוטה – חכמה, ואותיות ו' ד' הם סוד זו"ן, ו' היא הו"ק דז"א, וד' היא המלכות שהיא דלה ועני', והיינו הֶעָשִׁיר לָא יַרְבֶּה, דָּא עַמּוּדָא דְּאֶמְצָעִיתָא (הוא ז"א שהוא סוד אות ו' שהוא עשיר), לָא יַרְבֶּה עַל עֶשֶׂר (ר"ל אף על פי שהוא מקבל אור החכמה המאירה באור גדול מאד, עכ"ז הוא אינו מקבל רק לפי שיעורו, דהיינו שמו"ק נעשה בן עשר ספירות שלימות), וְהָכִי אִתְּמַר בְּסֵפֶר יְצִירָה (וכך למדנו בספר יצירה פ"א מ"ד), עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִימָה (פי' בלי שום מהות כי אי אפשר להשיגם), עֶשֶׂר וְלָא אֶחָד עֶשֶׂר (כי אי אפשר להוסיף על עשר ספירות). וְהַדַּל לָא יַמְעִיט, דָּא צַדִּיק (דל הוא סוד אות ד' דמלכות שהיא דלה ועני', שהיא סוד עטרת היסוד הנקראת ג"כ צדיק כמו היסוד), לָא יַמְעִיט מֵעֶשֶׂר (ר"ל אף על פי שהיא אות ד' עכ"ז היא נתקנת לעשר ספירות). עיי"ש.
ראה לקמן סי' קטז. קיז. תורת מנחם – ספר המאמרים ה'תשכ"ג ע' קיא ואילך. ועוד.

11) **דעת פנימיות התפארת:** ראה אור התורה ויקרא כרך ב [הוצאת תשנ"ג; בהוספות] ע' תשט-י וז"ל: כך הוא עיקרן של דברים שיש לתפארת ב' בחי', גופא הוא בחי' יעקב, ונשמתא הוא משה, ומסט' דנשמתא אתקרי עמודא דאמצעיתא ישראל . . ועיין מענין נשמה דתפארת הנק' עמודא דאמצעיתא בפרדס ש"א פ"ב שהוא ענין מה שנמשך מהכתר ונתפשט אל החכמה ועיין שער ה' פ"ו וע' בזהר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כמדומה[12] ע"ש.

ועשירות הוא בכסף וזהב, הוא התרין [עטרין][13] דחסד וגבורה שבדעת, זהו ממון[14] רב, ר"ב[15] דוקא שמספרו ע"ב[16] ק"ל היינו התרין עטרין דחסד וגבורה שבדעת, ממון[17] גי' חס"ד די"ן שהם חו"ג, וממון רב הוא החסד וגבורה כמו שהם בדעת, דהיינו התרין עטרין דחו"ג, שהם ע"ב ק"ל מספר ר"ב.

מלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד ערב

הרקיע בתחלתו בענין כן רעיתי כו' מענין נשמה דתפארת. עיי"ש.

וראה אור התורה ואתחנן עמוד קעב.

12) ראה ספר המאמרים ה'תרס"ה עמוד נט [בהוצאת תש"פ – ע' פט]. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ה סי' מח. ועוד.

13) **התרין "עטרין" (כתרים) דחסד וגבורה שבדעת:** התרין עטרין (כתרים) דדעת, הם בחי' חסד וגבורה, דבחי' "דעת" שהאדם מקשר עצמו באיזה שכל, מזה נולדות המדות, שהשכל נוטה לימין – לחסד, או לשמאל – לגבורה, וכמו השכל שבתורה בחי' הדעת מוליד מדות, האהבה – חסד הוא השרש לכל מצות עשה, והיראה – גבורה הוא שורש למצות לא תעשה כמבואר בתניא סוף פ"ג ופ"ד.

ראה לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים סוף עמוד קסד (מובא לקמן סי' קיא), בביאור הטעם שנק' **"עטרין"**, וז"ל: "חסד וגבורה שבדעת הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן, וזהו מה שחסד וגבורה דדעת נקראים עטרין, עטרא דחסד, עטרא דגבורה, שעטרה הוא בחי' מקיף, כי הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן". עכ"ל.

14) ממון רב: ראה לעיל סימן א.

15) ר"ב בגי' 202, וכן ע"ב (72) + ק"ל (130) = 202.

16) **ר"ב מספרו ע"ב ק"ל** (ראה זהר ח"א השמטות רסז, א). פירוש: כידוע שם ע"ב הוא הוי' במלוי יודי"ן כזה: יו"ד, ה"י, וי"ו, ה"י, דהשם "הוי'" עצמו הוא חכמה, והמילוי הוא חסד – ענף חכמה, וכידוע דה"מילוי" הוא ע"ד ה"תולדה" וה"בן" דשם הוי' עצמו, וזהו ע"ב בגימטריא חס"ד.

ומספר ק"ל* הוא שייך לגבורה, דמספר ק"ל הוא אחוריים ד"שֵׁם" הוי' במילוי אלפי"ן, שֵׁם הוי' במילוי אלפי"ן (היינו באות א') הוא: יוד, הא, ואו, הא, מספר 45 הנק' שֵׁם מ"ה, והמילוי **באחוריים** הוא כזה: יו"ד (20) + יו"ד ה"א (26) + יו"ד ה"א ואו"ו (39) + יו"ד ה"א ואו"ו ה"א (45) = 130, ק"ל. ראה לקוטי תורה להאריז"ל דניאל (ד, יד): "וכל בחי' אחוריים הם בסוד דינים" עיי"ש.

ועיין גם קהלת יעקב ערך קל: ק"ל הוא ב' פעמים דין (64 × 2 = 128) + הב' כוללים = 130, ק"ל.

וזהו ר"ב (בגי' 202), שהמספר הוא צירוף ושילוב בין ע"ב (72), שענינו חסד, וק"ל (בגי' 130) שענינו גבורה, ביחד 72 + 130 = 202, ר"ב.

*) ראה תורת מנחם – ספר המאמרים באתי לגני חלק א עמוד רכב (ה'תשל"ו – ב). ילקוט לוי יצחק עה"ת ח"ג סי' צד בענין נשים דעתן קלה.

17) ממו"ן בגי' 136, וכן חס"ד (72) + די"ן (64) = 136.

אגרות קודש

ב"ה, ו' כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

האברך זוסיא שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מכ"ז מ"ח, ואחכה להמשך בשורות הטובות.

...בודאי כל אחד מאנ"ש והצעירים ביחוד עושה כל התלוי בו לנצל ימי חדש כסלו בכלל וי"ט כסלו וחנוכה ביחוד בענין הפצת המעינות חוצה, והרי רואים במוחש את המבואר באגה"ק לרבנו הזקן סי' י"ד איך שבכל שנה ושנה נתוספה האפשרית והיכולת לעשות בזה, אלא שבשנים שעברו לא ניצלו אותם ככל האפשרי וידוע הפתגם, שהעבר צריך ללמד את העתיד, וק"ל. ומובן שדברי אלה מכוונים לא רק אליו, אלא לכל האמורים לעיל, ויהי רצון שבמרץ הכי גדול יעשו בהנ"ל ובמילא תהי' בהצלחה הכי גדולה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור וגם בעניניו הפרטים,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח

הָאֱמוּנָה בַּמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת מְלָכִים: "הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמֹד וּלְהַחְזִיר מַלְכוּת בֵּית דָּוִד לְיָשְׁנָהּ וְכוּ' וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בּוֹ אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַכֶּה לְבִיאָתוֹ לֹא בִּשְׁאָר נְבִיאִים בִּלְבַד הוּא כּוֹפֵר אֶלָּא בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ"

...כַּוָּנַת הָרַמְבַּ"ם כָּאן (בְּהִלְכוֹת מְלָכִים) הִיא עַל הָאֱמוּנָה בַּמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, הֵינוּ שֶׁנּוֹסָף עַל הַחִיּוּב לְהַאֲמִין בִּכְלָלוּת עִנְיַן הַגְּאֻלָּה, שֶׁהַקָּבָּ"ה עָתִיד לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל (בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁהוּא), חַיָּבִים לְהַאֲמִין בַּמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ (עִם פְּרָטֵי עִנְיָנָיו וּמַעֲלוֹתָיו הַמְפֹרָטִים בָּרַמְבַּ"ם בְּפֶרֶק זֶה), כְּדִיּוּק לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם "וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בּוֹ".

(לקוטי שיחות חל"ד, שיחת שופטים ג. מתוך "לקראת שבת")

הַכֹּתֶל שֶׁלָּנוּ מַסְתִּיר

בְּדוֹרֵנוּ זֶה רוֹאִים וּמַרְגִּישִׁים שֶׁמָּשִׁיחַ "עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ". יֶתֶר עַל כֵּן - לַכֹּתֶל יֶשְׁנָם כְּבָר "חַלּוֹנוֹת" וַ"חֲרַכִּים", וּמָשִׁיחַ "מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת" וּ"מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים". הוּא "מַשְׁגִּיחַ" וּמַמְתִּין וּמְצַפֶּה - מָתַי נְסַיֵּם כְּבָר אֶת הַ"פַּכִּים קְטַנִּים" וְנַשְׁלִים אֶת הַבְּרוּר הָאַחֲרוֹן. וּמַה שֶּׁאֵין אָנוּ רוֹאִים אוֹתוֹ - הוּא בִּגְלַל כָּתְלֵנוּ (הַכֹּתֶל שֶׁלָּנוּ) הַמַּעֲלִים וּמַסְתִּיר.

(לקוטי שיחות ח"ז עמ' 104)

גַּעְגּוּעֵי הָאָב לַבָּנִים

...בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רוֹצִים וַחֲפֵצִים, מְבַקְּשִׁים, דּוֹרְשִׁים וְצוֹעֲקִים כוּ' שֶׁרְצוֹנָם לָצֵאת מֵהַגָּלוּת תֵּכֶף וּמִיָּד, הֲרֵי בְּוַדַּאי שֶׁ"רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה", וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה "בָּנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחָן אֲבִיהֶם", שֶׁזֶּהוּ, כִּבְיָכוֹל, גַּעְגּוּעֵי הָאָב לַבָּנִים וְגַעְגּוּעֵי הַבָּנִים לַאֲבִיהֶם, גַּעְגּוּעִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר.

(ספר השיחות תשמ"ז ח"א ע' 301. מתוך "לקראת שבת")

חֶבְלֵי מָשִׁיחַ

נִמְצָאִים אֲנַחְנוּ בְּסִיּוּם הַגָּלוּת. עָבַרְנוּ כְּבָר אֶת עֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים שֶׁל הַגָּלוּת, עִם כָּל הַנִּסְיוֹנוֹת, וְאַף אֶת "חֶבְלֵי מָשִׁיחַ" עָבַרְנוּ, אוֹתָם דְּבָרִים אֲיֻמִּים וְנוֹרָאִים שֶׁאֵרְעוּ בְּדוֹרֵנוּ זֶה; וּבְרוּר וּפָשׁוּט, שֶׁאָנוּ עוֹמְדִים עַל סַף הַגְּאֻלָּה.

(ספר השיחות תשמ"ח ח"ב עמ' 573)

מְחִיקַת הָרֹעַ

לֶעָתִיד לָבוֹא תִּהְיֶה הֲלָכָה כְּבֵית שַׁמַּאי. לָרֹב, בֵּית שַׁמַּאי מַחְמִירִים. וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ מַדּוּעַ דַּוְקָא לֶעָתִיד לָבוֹא, כַּאֲשֶׁר כְּבָר לֹא יִהְיֶה בָּנוּ יֵצֶר הָרַע וְלֹא נִמָּשֵׁךְ אֶל הַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים - נַתְחִיל לְהַחְמִיר עַל עַצְמֵנוּ בִּדְבָרִים נוֹסָפִים?

הַתְּשׁוּבָה הִיא, שֶׁבַּדְּבָרִים שֶׁאוֹסְרִים בֵּית־שַׁמַּאי יֵשׁ נוֹכְחוּת קְלוּשָׁה שֶׁל רַע. לֶעָתִיד לָבוֹא נִתְעַלֶּה לְמַדְרֵגָה רוּחָנִית כָּל כָּךְ גְּבוֹהָה עַד שֶׁגַּם נוֹכְחוּת קְלוּשָׁה כָּזוֹ תֵּחָשֵׁב לְגַבֵּינוּ כְּעִנְיָן שְׁלִילִי. לָכֵן גַּם נוֹכְחוּת כָּזוֹ שֶׁל רַע תִּהְיֶה אֲסוּרָה, וּמִשּׁוּם כָּךְ נַחְמִיר כְּבֵית שַׁמַּאי. אוּלָם כָּל הַהִתְעַסְּקוּת בִּשְׁלִילַת הָרַע, אֲפִלּוּ הַדַּק בְּיוֹתֵר, אֵינָהּ אֶלָּא בִּשְׁלַבֵּי הַגְּאֻלָּה הָרִאשׁוֹנִים. אַךְ בִּשְׁלַבִּים מִתְקַדְּמִים, כְּמוֹ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, הָרַע יִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם.

(על פי קונטרס "תורה חדשה מאתי תצא". מתוך "לקראת שבת")

מִלּוּי חִסָּרוֹן

אִיתָא בָּרַמְבַּ"ם (רֵישׁ הִלְכוֹת תְּפִלָּה) "מִצְוַת עֲשֵׂה... שֶׁיִּהֵא אָדָם... שׁוֹאֵל דַּרְכּוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם".

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי מַרְגִּישׁ שֶׁחָסֵר לוֹ דָּבָר מְסֻיָּם - הֲרֵי גַּם אִם עוֹשֶׂה "חֶשְׁבּוֹן" שֶׁאֵינוֹ רָאוּי כוּ', יֵשׁ עָלָיו חִיּוּב מִן הַתּוֹרָה לְבַקֵּשׁ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּמַלֵּא אֶת חֶסְרוֹנוֹ!

וּבְכֵן: הַחִסָּרוֹן הֵכִי עִקָּרִי שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא - שֶׁנִּמְצָאִים עֲדַיִן בַּגָּלוּת, חֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל, וּמָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ עֲדַיִן לֹא בָּא!...

(תורת מנחם התוועדויות תשמ"ה ח"ה ע' 2899. מתוך "לקראת שבת")

יְצִירַת תַּעֲנוּג אֵצֶל הַקָּבָּ"ה

מִצַּד גֹּדֶל הַחֲבִיבוּת דְּיִשְׂרָאֵל אֵצֶל הַקָּבָּ"ה, עַד לַחֲבִיבוּת דְּבַן יָחִיד שֶׁנּוֹלַד לְהוֹרִים זְקֵנִים לְעֵת זִקְנָתָם, הֲרֵי, כְּשֶׁהַקָּבָּ"ה רוֹאֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל חֲפֵצִים וּמִשְׁתּוֹקְקִים בְּיוֹתֵר וּבְיוֹתֵר לַגְּאֻלָּה, אֲזַי [לַמְרוֹת הַתַּעֲנוּג לְמַעְלָה מֵעֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת] נַעֲשֶׂה הַתַּעֲנוּג שֶׁל הַקָּבָּ"ה בְּמִלּוּי חֶפְצָם וּתְשׁוּקָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל - עִנְיַן הַגְּאֻלָּה.

(תורת מנחם תשמ"ז ח"ב ע' 713. מתוך "לקראת שבת")

מהדורת הלכות פסח ושימוש אישי בלבד

חומש יומי

פרשת וישב

~ יום ראשון י"ד כסלו ~

לז (א) **וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:**

א ויתיב יַעֲקֹב בְּאַרְעָא תּוֹתָבוּת אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן:

רש"י◄ **וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב וְגוֹ'** • אַחַר שֶׁכָּתַב לְךָ יִשּׁוּבֵי עֵשָׂו וְתוֹלְדוֹתָיו בְּדֶרֶךְ קְצָרָה, שֶׁלֹּא הָיוּ סְפוּנִים וַחֲשׁוּבִים לְפָרֵשׁ הֵיאָךְ נִתְיַשְּׁבוּ וְסֵדֶר מִלְחֲמוֹתֵיהֶם אֵיךְ הוֹרִישׁוּ אֶת הַחוֹרִי, פֵּרַשׁ לְךָ יִשּׁוּבֵי יַעֲקֹב וְתוֹלְדוֹתָיו בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה, כָּל גִּלְגּוּלֵי סִבָּתָם, לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם לְהַאֲרִיךְ בָּהֶם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמֵּאָדָם וְעַד נֹחַ: פְּלוֹנִי הוֹלִיד אֶת פְּלוֹנִי, וּכְשֶׁבָּא לְנֹחַ הֶאֱרִיךְ בּוֹ. וְכֵן בַּעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמִּנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם קִצֵּר בָּהֶם, וּמִשֶּׁהִגִּיעַ אֵצֶל אַבְרָהָם הֶאֱרִיךְ בּוֹ. מָשָׁל לְמַרְגָּלִית שֶׁנָּפְלָה בֵּין הַחוֹל, אָדָם מְמַשְּׁמֵשׁ בַּחוֹל וְכוֹבְרוֹ בִּכְבָרָה עַד שֶׁמּוֹצֵא אֶת הַמַּרְגָּלִית, וּמִשֶּׁמְּצָאָהּ, הוּא מַשְׁלִיךְ אֶת הַצְּרוֹרוֹת מִיָּדוֹ וְנוֹטֵל הַמַּרְגָּלִית. (דְּבָר אַחֵר: "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב", הִפְּשַׁטְתִּי הַזֶּה, נִכְנְסוּ גְּמַלָּיו טְעוּנִים פִּשְׁתָּן, הַפֶּחְמִי תָּמֵהַּ: 'אִנָּה יְכֻנַּס כָּל הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה'? הָיָה פִּקֵּחַ אֶחָד מֵשִׁיב לוֹ: 'נִיצוֹץ אֶחָד יוֹצֵא מִמַּפּוּחַ שֶׁלְּךָ, שֶׁשּׁוֹרֵף אֶת כֻּלּוֹ', כָּךְ יַעֲקֹב, רָאָה כָּל הָאַלּוּפִים הַכְּתוּבִים לְמַעְלָה, תָּמַהּ וְאָמַר: 'מִי יָכֹל לִכְבֹּשׁ אֶת כֻּלָּן'? מַה כְּתִיב לְמַטָּה? "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב, יוֹסֵף", וּכְתִיב: "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ, וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ", נִיצוֹץ יוֹצֵא מִיּוֹסֵף שֶׁמְּכַלֶּה וְשׁוֹרֵף אֶת כֻּלָּם, בְּרֵשׁ"י יָשָׁן)◆

(ב) **אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם:**

ב אֵלֵּין תּוּלְדַת יַעֲקֹב יוֹסֵף בַּר שְׁבַע עֶסְרֵי שְׁנִין (כַּד) הֲוָה רָעֵי עִם אַחוֹהִי בַּעֲנָא וְהוּא מְרַבֵּי עִם בְּנֵי בִלְהָה וְעִם בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אֲבוּהִי וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת דִּבְּהוֹן בִּישָׁא לְוַת אֲבוּהוֹן:

רש"י◄ **אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב** • וְאֵלֶּה שֶׁל תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב, אֵלֶּה יִשּׁוּבֵיהֶם וְגִלְגּוּלֵיהֶם עַד שֶׁבָּאוּ לִכְלַל יִשּׁוּב. סִבָּה רִאשׁוֹנָה: "יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה וְגוֹ'", עַל־יְדֵי־זֶה נִתְגַּלְגְּלוּ וְיָרְדוּ לְמִצְרַיִם, זֶהוּ אַחַר יִשּׁוּב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, לְהִיוֹת "דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה דּוֹרֵשׁ: תָּלָה הַכָּתוּב תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב בְּיוֹסֵף מִפְּנֵי כַּמָּה דְּבָרִים: אַחַת, שֶׁכָּל עַצְמוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לֹא עָבַד אֵצֶל לָבָן אֶלָּא בְּרָחֵל, וְשֶׁהָיָה זִיו אִיקוֹנִין שֶׁל יוֹסֵף דּוֹמֶה לוֹ, וְכָל מַה שֶּׁאֵרַע לְיַעֲקֹב אֵרַע לְיוֹסֵף: זֶה נִשְׁטַם וְזֶה נִשְׁטַם, זֶה אָחִיו מְבַקֵּשׁ לְהָרְגוֹ וְזֶה אֶחָיו מְבַקְּשִׁים לְהָרְגוֹ, וְכֵן הִרְבֵּה בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'. וְעוֹד נִדְרַשׁ בּוֹ: "וַיֵּשֶׁב", בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, קָפַץ עָלָיו רִגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף. צַדִּיקִים מְבַקְּשִׁים לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'לֹא דַּיָּן לַצַּדִּיקִים מַה שֶּׁמְּתֻקָּן לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא מְבַקְּשִׁים לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה בָּעוֹלָם הַזֶּה'?. **וְהוּא נַעַר** • שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה נַעֲרוּת: מְתֻקָּן בִּשְׂעָרוֹ, מְמַשְּׁמֵשׁ בְּעֵינָיו, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה יָפֶה. **אֶת־בְּנֵי בִלְהָה** • כְּלוֹמַר, וְרָגִיל אֵצֶל בְּנֵי־בִלְהָה, לְפִי שֶׁהָיוּ אֶחָיו מְבַזִּין אוֹתָן וְהוּא מְקָרְבָן. **אֶת־דִּבָּתָם רָעָה** • כָּל רָעָה שֶׁהָיָה רוֹאֶה בְּאֶחָיו בְּנֵי לֵאָה, הָיָה מַגִּיד לְאָבִיו: שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין אֵבָר מִן הַחַי, וּמְזַלְזְלִין בִּבְנֵי הַשְּׁפָחוֹת לִקְרוֹתָן 'עֲבָדִים', וַחֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת. וּבִשְׁלָשְׁתָּן לָקָה: עַל אֵבָר מִן הַחַי: "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים" בִּמְכִירָתוֹ וְלֹא

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(א) וַיַּעֲקֹב קָבַע אֶת מְדוֹרוֹ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר בָּהּ קָבַע אָבִיו אֶת מְדוֹרוֹ, בְּאֶרֶץ כְּנַעַן.

(ב) וְהִנֵּה בֵּאוּר שַׁרְשֶׁרֶת הַלֵּדוֹת שֶׁל יַעֲקֹב. כַּאֲשֶׁר הָיָה יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, הָיָה רוֹעֶה עִם אֶחָיו אֶת הַצֹּאן, וְגָדַל עִם בְּנֵי בִלְהָה וּבְנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו, וְלָכֵן הֵבִיא יוֹסֵף שְׁמוּעוֹת גְּרוּעוֹת עַל אוֹדוֹתֵיהֶם אֶל אֲבִיהֶם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אָכְלוּהוּ חַי, וְעַל דִּבָּה שֶׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם שֶׁקּוֹרִין לַאֲחֵיהֶם 'עַבָדִים': "לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף", וְעַל הָעֲרָיוֹת שֶׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם: "וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו וגו'". **דִּבָּתָם** • כָּל לָשׁוֹן דִּבָּה פרלי"ץ בְּלַעַ"ז, כָּל מַה שֶּׁהָיָה יָכֹל לְדַבֵּר בָּהֶם רָעָה, הָיָה מְסַפֵּר. **דִּבָּה** • לָשׁוֹן: (שיר השירים ז) "דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים".

~ נקודות משיחות קודש ~

קָפֵץ עָלָיו רֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף (רש"י לז, ב) לִכְאוֹרָה, אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁסִּבַּת רֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף הִיא רְצוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה – וַהֲרֵי יְרִידָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הָיְתָה הֶכְרֵחִית, כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם גָּלוּת מִצְרַיִם. זֹאת וְעוֹד: יַעֲקֹב חֲרֵי נֶעֱנַשׁ בִּפְרִידָה מִיּוֹסֵף עַל שֶׁלֹּא כִּבֵּד אֶת אָבִיו בְּמֶשֶׁךְ כ"ב שָׁנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכְּדֵי לְאַפְשֵׁר גָּלוּת מִצְרַיִם וּלְהַעֲנִישׁ אֶת יַעֲקֹב, דַּי בְּעֶצֶם הַפְּרִידָה בֵּין יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, וְלֹא הָיָה צָרֵךְ שֶׁיַּעֲקֹב לֹא יֵדַע בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַתְּקוּפָה אִם בְּנוֹ חַי. וְתוֹסֶפֶת צַעַר זוֹ (רֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף) בָּאָה לוֹ מִצַּד רְצוֹנוֹ לָשֶׁבֶת בְּשַׁלְוָה.

(לקוטי שיחות, כרך ל, עמ' 177)

(ג) וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים:

ג וְיִשְׂרָאֵל רְחֵם יָת יוֹסֵף מִכָּל בְּנוֹהִי אֲרֵי בַר חַכִּים הוּא לֵהּ וַעֲבַד לֵהּ כְּתוּנָא דְּפַסֵּי:

רש"י◄ **בֶּן־זְקֻנִים** • שֶׁנּוֹלַד לוֹ לְעֵת זִקְנָתוֹ. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'בַּר חַכִּים הוּא לֵהּ', כָּל מַה שֶּׁלָּמַד מִשֵּׁם וְעֵבֶר מָסַר לוֹ. דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה זִיו אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ דּוֹמֶה לוֹ. **פַּסִּים** • (שבת י) לָשׁוֹן כְּלֵי מִילַת, כְּמוֹ: "כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת", וּכְמוֹ "כְּתֹנֶת הַפַּסִּים" דְּתָמָר וְאַמְנוֹן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַל שֵׁם צָרוֹתָיו: שֶׁנִּמְכַּר לְפוֹטִיפַר וּלְסוֹחֲרִים וּלְיִשְׁמְעֵאלִים וּלְמִדְיָנִים.

(ד) וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אָבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם:

ד וַחֲזוֹ אַחוֹהִי אֲרֵי יָתֵהּ רְחֵם אֲבוּהוֹן מִכָּל אַחוֹהִי וּסְנוֹ יָתֵהּ וְלָא צָבָן לְמַלָּלָא עִמֵּהּ לִשְׁלָם:

רש"י◄ **וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם** • מִתּוֹךְ גְּנוּתָם לָמַדְנוּ שִׂבְחָם, שֶׁלֹּא דִּבְּרוּ אַחַת בַּפֶּה וְאַחַת בַּלֵּב. **דַּבְּרוֹ** • לְדַבֵּר עִמּוֹ.

(ה) וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ:

ה וַחֲלַם יוֹסֵף חֶלְמָא וְחַוִּי לַאֲחוֹהִי וְאוֹסִיפוּ עוֹד סְנוֹ יָתֵהּ:

~ נקודות משיחות קודש ~

חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף

וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם . . וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר (לז, ה-ט) בְּפִתְרוֹן חֲלוֹמוֹת פַּרְעֹה, אָמַר יוֹסֵף "וְעַל הַשְּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם, כִּי נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹקִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹקִים לַעֲשׂוֹתוֹ". וְהִקְשָׁה בְּחֶזְקוּנִי, "וַהֲלֹא חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף עַצְמוֹ נִשְׁנוּ, וְלֹא נִתְקַיְּמוּ עַד לְאַחַר עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה"? וְכֵן הִקְשׁוּ גַּם בְּרִיבָ"א וּבְרַשְׁבַּ"ם. וְתֵרְצוּ בְּאוֹפְנַיִם שׁוֹנִים.

וְיֵשׁ לְבָאֵר בְּפַשְׁטוּת:

שְׁנֵי חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל פַּרְעֹה הֻרְאוּ עַל אוֹתוֹ מְאֹרָע, וּמִמֵּילָא זֶה שֶׁנִּשְׁנָה הַחֲלוֹם פַּעֲמַיִם, הֲוֵי סִימָן שֶׁהַמְּאֹרָע יִתְקַיֵּם בִּמְהֵירוּת.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף, רָמְזוּ לִשְׁנֵי מְאֹרָעוֹת שׁוֹנִים. הַחֲלוֹם הָרִאשׁוֹן בּוֹ הִשְׁתַּחֲווּ רַק אֲלוּמוֹתֵיהֶם שֶׁל אֶחָיו לַאֲלוּמַת יוֹסֵף, רָמַז לַזְּמַן בּוֹ הַשְּׁבָטִים בִּלְבַד הִשְׁתַּחֲווּ אֶל יוֹסֵף, לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעוּ יַעֲקֹב וּבְנֵי בֵּיתוֹ לְמִצְרַיִם. וְהַחֲלוֹם הַשֵּׁנִי בּוֹ גַּם הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ (נוֹסָף לִי"א הַכּוֹכָבִים) הִשְׁתַּחֲווּ לְיוֹסֵף, רָמַז לַזְּמַן שֶׁגַּם יַעֲקֹב וּבִלְהָה הִשְׁתַּחֲווּ לְיוֹסֵף.

וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא שֶׁהַחֲלוֹם לֹא נִשְׁנָה פַּעֲמַיִם, אֶלָּא הָיוּ שְׁנֵי חֲלוֹמוֹת שׁוֹנִים, וְאֵין כָּאן סִימָן שֶׁיִּתְקַיְּמוּ בִּמְהֵירוּת.

(על־פי שיחת מוצאי זאת חנוכה תשמ"א - מתוך 'לקראת שבת')

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ג) וְיִשְׂרָאֵל אוֹהֵב אֶת יוֹסֵף יוֹתֵר מִכֻּלָּם יַחַד כִּי עֲבוּרוֹ הוּא כְּיֶלֶד זְקֵנִים, וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת מְחוּטֵי תּוֹלַעַת מָשִׁי.

(ד) וְכַאֲשֶׁר רָאוּ אֶחָיו כִּי אָבִיו אוֹהֵב אוֹתוֹ יוֹתֵר מִכֻּלָּם יַחַד, אֲזַי שָׂנְאוּהוּ וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁאֹל אוֹתוֹ לִשְׁלוֹמוֹ.

(ה) אַחֲרֵי זֹאת יוֹסֵף רָאָה חִזָּיוֹן וְהוֹדִיעוֹ לְאֶחָיו, וְנוֹסְפָה לָהֶם שִׂנְאָה לוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי:

ו וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ כְּעַן חֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלֵמִית:

(ז) וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיךָ לַאֲלֻמָּתִי:

ז וְהָא אֲנַחְנָא מְאַסְּרִין אֶסָרָן בְּגוֹ חַקְלָא וְהָא קָמַת אֶסְרָתִי וְאַף אִזְדְּקְפַת וְהָא מִסְתַּחֲרָן אֶסָרָתְכוֹן וְסָגְדָן לֶאֱסָרָתִי:

רש"י◄ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'מְאַסְּרִין אֶסָרָן' עֲמָרִין, וְכֵן: (תהלים קכו) "נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו", וְכָמוֹהוּ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'וְהָאֲלֻמּוֹת נוֹטֵל וּמַכְרִיז'. קָמָה אֲלֻמָּתִי • נִזְקְפָה. וְגַם־נִצָּבָה • לַעֲמֹד עַל עָמְדָהּ בִּזְקִיפָה.

(ח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו:

ח וַאֲמַרוּ לֵהּ אַחוֹהִי הֲמַלְכוֹ אַתְּ מְדַמֵּי לְמִמְלַךְ עָלָנָא אוֹ שׁוּלְטָן אַתְּ סְבִיר לְמִשְׁלַט בָּנָא וְאוֹסִיפוּ עוֹד סְנוֹ יָתֵהּ עַל חֶלְמוֹהִי וְעַל פִּתְגָּמוֹהִי:

רש"י◄ וְעַל־דְּבָרָיו • עַל דִּבָּתָם רָעָה שֶׁהָיָה מֵבִיא לַאֲבִיהֶם.

(ט) וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי:

ט וְחַלַם עוֹד חֶלְמָא אָחֳרָנָא וְאִשְׁתָּעֵי יָתֵהּ לַאֲחוֹהִי וַאֲמַר הָא חֲלֵמִית חֶלְמָא עוֹד וְהָא שִׁמְשָׁא וְסִהֲרָא וְחַד עֲשַׂר כּוֹכְבַיָּא סָגְדָן לִי:

(י) וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה:

י וְאִשְׁתָּעֵי לַאֲבוּהִי וְלַאֲחוֹהִי וּגְעַר בֵּהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ מָה חֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלֵמְתָּא הֲמִיתָא נִיתֵי אֲנָא וְאִמָּךְ וְאַחָיִךְ לְמִסְגַּד לָךְ עַל אַרְעָא:

רש"י◄ וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו • לְאַחַר שֶׁסִּפֵּר אוֹתוֹ לְאֶחָיו, חָזַר וְסִפְּרוֹ לְאָבִיו בִּפְנֵיהֶם. וַיִּגְעַר־בּוֹ • לְפִי שֶׁהָיָה מַטִּיל שִׂנְאָה עָלָיו. הֲבוֹא נָבוֹא • 'וַהֲלֹא אִמְּךָ כְּבָר מֵתָה'? (ב"ר) וְהוּא לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהַדְּבָרִים מַגִּיעִין לְבִלְהָה, שֶׁגִּדְּלַתּוּ כְּאִמּוֹ (ב"ר). וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ: מִכָּאן: 'שֶׁאֵין חֲלוֹם בְּלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים'. וַיַּעֲקֹב נִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא הַדָּבָר מִלֵּב בָּנָיו שֶׁלֹּא יְקַנְּאוּהוּ, לָכֵן אָמַר לוֹ: "הֲבוֹא נָבוֹא וּגוֹ'", כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר בְּאִמְּךָ, כָּךְ הַשְּׁאָר הוּא בָּטֵל (ב"ר).

(יא) וַיְקַנְּאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר:

יא וְקַנִּיאוּ בֵּהּ אַחוֹהִי וַאֲבוּהִי נְטַר יָת פִּתְגָּמָא:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ו) כִּי אָמַר לָהֶם: שִׁמְעוּ הַחִזָּיוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר רְאִיתִיהוּ.

(ז) כְּאִלּוּ אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמּוֹת בַּמִּדְבָּר, וּכְאִלּוּ אֲלֻמָּתִי עָמְדָה, אַחֲרֵי זֹאת נִצְּבָה מֵעַצְמָהּ, וְהָיוּ אֲלֻמּוֹתֵיכֶם מַקִּיפוֹת אוֹתָהּ וְסוֹגְדוֹת לָהּ.

(ח) אָמְרוּ לוֹ: הַאִם כְּמֶלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אוֹ כְּשַׁלִּיט תִּשְׁתַּלֵּט עָלֵינוּ? וּלְכָךְ נוֹסְפָה לָהֶם גַּם כֵּן שִׂנְאָה לוֹ בְּסִבַּת חֲלוֹמוֹתָיו וְעַל דִּבּוּרוֹ.

(ט) וְרָאָה עוֹד חִזָּיוֹן אַחֵר, וְסִפֵּר אוֹתוֹ לְאֶחָיו וְאָמַר: הִנֵּה כְּבָר רְאִיתִי חִזָּיוֹן נוֹסָף, הָיוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים נִמְצָאִים בְּמַצָּב הִשְׁתַּחֲוָיָה לִי.

(י) וְכַאֲשֶׁר סִפֵּר אוֹתוֹ לְאָבִיו וּלְאֶחָיו נָזַף בּוֹ אָבִיו וְאָמַר לוֹ: מָה הַחִזָּיוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר רָאִיתָ אוֹתוֹ, הַאִם נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲווֹת לְךָ עַל הָאָרֶץ?

(יא) וְלָכֵן הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו אֶחָיו בְּעַיִן רָעָה עַל זֹאת, וְאָבִיו שָׁמַר בַּזִּכָּרוֹן אֶת דִּבּוּרוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר• הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה מָתַי יָבֹא, וְכֵן: (ישעיה כו) "שֹׁמֵר אֱמֻנִים", וְכֵן: (איוב יד) "לֹא־תִשְׁמֹר עַל־חַטָּאתִי", לֹא תַּמְתִּין.

~ יום שני ט"ו כסלו ~

(יב) וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם:

יב וַאֲזָלוּ אַחוֹהִי לְמִרְעֵי יָת עָנָא דַּאֲבוּהוֹן בִּשְׁכֶם:

רש"י◄ לִרְעוֹת אֶת־צֹאן• נָקוּד עַל 'אֶת', שֶׁלֹּא הָלְכוּ אֶלָּא לִרְעוֹת אֶת עַצְמָן (ב"ר).

(יג) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי:

יג וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הֲלָא אַחָיךָ רָעָן בִּשְׁכֶם אֱתָא וְאֶשְׁלְחִנָּךְ לְוָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ הָא אֲנָא:

רש"י◄ הִנֵּנִי• לְשׁוֹן עֲנָוָה וּזְרִיזוּת, נִזְדָּרֵז לְמִצְוַת אָבִיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּאֶחָיו שֶׁשּׂוֹנְאִין אוֹתוֹ.

(יד) וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה:

יד וַאֲמַר לֵהּ אֲזַיִל כְּעַן חֲזֵי יָת שְׁלָמָא דְּאָחוּךָ וְיָת שְׁלָמָא דְּעָנָא וַאֲתֵבְנִי פִּתְגָּמָא וְשַׁלְחֵהּ מִמֵּישַׁר חֶבְרוֹן וַאֲתָא לִשְׁכֶם:

רש"י◄ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן• וַהֲלֹא חֶבְרוֹן בָּהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יג) "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן"? אֶלָּא: 'מֵעֵצָה עֲמֻקָּה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק הַקָּבוּר בְּחֶבְרוֹן, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים: (לעיל טו) "כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ". וַיָּבֹא שְׁכֶמָה• (סוטה יא) מָקוֹם מוּכָן לְפֵרְעָנוּת: שָׁם קִלְקְלוּ הַשְּׁבָטִים, שָׁם עִנּוּ אֶת דִּינָה, שָׁם נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: (מלכים א יב) "וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶמָה".

(טו) וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ:

טו וְאַשְׁכְּחֵהּ גַּבְרָא וְהָא תָעֵי בְּחַקְלָא וּשְׁאָלְנֵהּ גַּבְרָא לְמֵימַר מָה אַתְּ בָּעֵי:

רש"י◄ וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ• (תנחומא) זֶה גַּבְרִיאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל ט) "וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל".

(טז) וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים:

טז וַאֲמַר יָת אַחַי אֲנָא בָּעֵי חַוִּי כְּעַן לִי הֵיכָא אִנּוּן רָעָן:

(יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָינָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן:

יז וַאֲמַר גַּבְרָא נְטָלוּ מִכָּא אֲרֵי שְׁמָעִית דְּאָמְרִין נֵיזֵל לְדֹתָן וַאֲזַל יוֹסֵף בָּתַר אַחוֹהִי וְאַשְׁכְּחִנּוּן בְּדֹתָן:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יב) וְלָכֵן יָצְאוּ אֶחָיו לַדֶּרֶךְ לִרְעוֹת אֶת צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם.

(יג) וְאָמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף: הִנֵּה אַחֶיךָ רוֹעִים בִּשְׁכֶם, בֹּא אֶשְׁלַח אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם, אָמַר לוֹ: כֵּן.

(יד) וְאָמַר: צֵא לַדֶּרֶךְ וּרְאֵה בִּתְשׁוּמֶת לֵב אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת שְׁלוֹם הַצֹּאן וְהַחְזֵר לִי מַעֲנֶה, וְלָכֵן שָׁלַח אוֹתוֹ מִן עֵמֶק חֶבְרוֹן וּבָא עַד שְׁכֶם.

(טו) וּמָצָא אוֹתוֹ אִישׁ תּוֹעֶה בֵּין כְּפָרֵי הָאֵזוֹר וְלָכֵן שְׁאֵלוֹ וְאָמַר לוֹ: מָה אַתָּה דוֹרֵשׁ?

(טז) אָמַר: אֲנִי דוֹרֵשׁ אֶת אַחַי, הוֹדִיעֵנִי אֵיפֹה הֵם רוֹעִים.

(יז) אָמַר הָאִישׁ: נָסְעוּ מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה, וְשָׁמַעְתִּי אוֹתָם אוֹמְרִים: נֵצֵא לַדֶּרֶךְ אֶל דֹּתָן, וְלָכֵן יָצָא יוֹסֵף לַדֶּרֶךְ בְּעִקְבוֹת אֶחָיו וּמָצָא אוֹתָם בְּדֹתָן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **נָסְעוּ מִזֶּה** • (תנחומא) הִסִּיעוּ עַצְמָן מִן הָאַחְוָה. **גֵּלְכָה דֹתָיְנָה** • לְבַקֵּשׁ לְךָ נִכְלֵי דָּתוֹת, שֶׁיִּמִּיתוּךָ בָּהֶם. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: שֵׁם מָקוֹם הוּא, וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ.

(יח) וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ:

יח וַחֲזוֹ יָתֵהּ מֵרְחִיק עַד לָא קְרֵיב לְוָתְהוֹן וְחַשִּׁיבוּ עֲלוֹהִי לְמִקְטְלֵהּ:

רש"י◄ **וַיִּתְנַכְּלוּ** • נִתְמַלְּאוּ נְכָלִים וְעַרְמוּמִיּוּת. **אֹתוֹ** • כְּמוֹ 'אִתּוֹ', 'עִמּוֹ', כְּלוֹמַר, אֵלָיו.

(יט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא:

יט וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי הָא מָרֵי חֶלְמַיָּא דֵּיכִי אָתָא:

(כ) וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו:

כ וּכְעַן אֱתוֹ וְנִקְטְלִנֵּהּ וְנִרְמִנֵּהּ בַּחֲדָא מִן גֻּבַּיָּא וְנֵימַר חַיְתָא בִּישְׁתָא אֲכַלְתֵּהּ וְנֶחֱזֵי מָה יְהוֹן בְּסוֹף חֶלְמוֹהִי:

רש"י◄ **וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו** • אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִקְרָא זֶה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן: הֵם אוֹמְרִים "וְנַהַרְגֵהוּ", וְהַכָּתוּב מְסַיֵּם: "וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו", נִרְאֶה דָּבָר מִי יָקוּם, אוֹ שֶׁלָּכֶם אוֹ שֶׁלִּי. וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמְרוּ הֵם: "וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו", שֶׁמִּכְּיָנָן שֶׁיַּהַרְגוּהוּ, בָּטְלוּ חֲלוֹמוֹתָיו.

(כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ:

כא וּשְׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁזְבֵהּ מִידֵיהוֹן וַאֲמַר לָא נִקְטְלִנֵּהּ נָפֶשׁ:

רש"י◄ **לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ** • מַכַּת נֶפֶשׁ, זוֹ הִיא מִיתָה.

(כב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־אָבִיו:

כב וַאֲמַר לְהוֹן רְאוּבֵן לָא תּוֹשְׁדוּן דְּמָא רְמוּ יָתֵהּ לְגֻבָּא הָדֵין דִּי בְּמַדְבְּרָא וִידָא לָא תּוֹשְׁטוּן בֵּהּ בְּדִיל לְשֵׁיזְבָא יָתֵהּ מִידֵיהוֹן לַאֲתָבוּתֵהּ לְוַת אֲבוּהִי:

רש"י◄ **לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ** • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֵעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁלֹּא אָמַר זֹאת אֶלָּא לְהַצִּיל אוֹתוֹ, שֶׁיָּבֹא הוּא וְיַעֲלֶנּוּ מִשָּׁם. אָמַר: 'אֲנִי בְּכוֹר וְגָדוֹל שֶׁבְּכֻלָּן, לֹא יִתָּלֶה הַסִּרְחוֹן אֶלָּא בִּי'.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יח) וְכַאֲשֶׁר רָאוּ אוֹתוֹ מֵרָחוֹק, וְעוֹד לִפְנֵי הִתְקָרְבוֹ אֲלֵיהֶם הָגוּ לְהִתְנַקֵּשׁ בּוֹ לְרָצְחוֹ.

(יט) וְאָמְרוּ מִקְצָת מֵהֶם לְמִקְצָתָם: הִנֵּה בַּעַל אוֹתָם הַחֲלוֹמוֹת מַגִּיעַ.

(כ) וְלָכֵן בּוֹאוּ עַתָּה, נִרְצָחֵהוּ וְנִזְרֹק אוֹתוֹ בְּאַחַד הַבְּאֵרוֹת וְנֹאמַר: חַיַּת פֶּרֶא גְּרוּעָה אֲכָלָה אוֹתוֹ, וְנִרְאֶה לוֹ מַה יִּהְיֶה מֵחֲלוֹמוֹתָיו.

(כא) וְכָךְ שָׁמַע אוֹתָם רְאוּבֵן וְהִצִּיל אוֹתוֹ מִיָּדֵיהֶם וְאָמַר: לֹא נִרְצַח נָפֶשׁ.

(כב) אַחֲרֵי זֹאת אָמַר לָהֶם: לֹא תִּשְׁפְּכוּ דָם, זְרָקוּ אוֹתוֹ בַּבְּאֵר הַזֹּאת אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּרִיּוֹת וְלֹא תִּשְׁלְחוּ יְדֵיכֶם בּוֹ, לְמַעַן יַצִּיל אוֹתוֹ כְּדֵי לְהַחְזִירוֹ אֶל אָבִיו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי ט"ז כסלו ~

(כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו:

כג וַהֲוָה כַּד עַל יוֹסֵף לְוַת אֲחוֹהִי וְאַשְׁלְחוּ יָת יוֹסֵף יָת כִּתּוּנֵהּ יָת כִּתּוּנָא דְּפַסֵּי דִּי עֲלוֹהִי:

רש"י◄ **אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ** • זֶה חָלוּק. **אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים** • הוּא שֶׁהוֹסִיף לוֹ אָבִיו יוֹתֵר עַל אֶחָיו (ב"ר).

(כד) וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם:

כד וְנָסְבוּהִי וּרְמוֹ יָתֵהּ לְגֻבָּא וְגֻבָּא רֵיקָא לֵית בֵּהּ מַיָּא:

רש"י◄ **וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם** • מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַבּוֹר רֵק", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁ"אֵין בּוֹ מָיִם", מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אֵין בּוֹ מָיִם"? מַיִם אֵין בּוֹ, אֲבָל נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים יֵשׁ בּוֹ (ב"ר. שבת כב).

~ נקודות משיחות קודש ~

מִלּוּי מְציאוּת הָאָדָם בְּדִבְרֵי תּוֹרָה

וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם: (לז, כד)

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (בבא קמא יז, א. ושם נסמן) "אֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה". וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ הֶרֶמֶז:

כַּאֲשֶׁר נִמְצָא הָאָדָם בְּמַצָּב שֶׁאֵין בּוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה "אֵין בּוֹ מַיִם", בְּדֶרֶךְ מְמַלֵּא "נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים יֵשׁ בּוֹ", כְּלוֹמַר שֶׁאֵין מְציאוּת שֶׁל מְמַצֶּע בֵּין צַד הַקְּדֻשָּׁה לַצַּד הַהֶפְכִּי - כְּלוֹמַר שֶׁיִּתְמַלֵּא בּוֹרוֹ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת - אֶלָּא, בְּרִיקָנוּתוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְמַלֵּא בְּדֶרֶךְ מְמַלֵּא בָּעִנְיָנִים הַהֶפְכִּים וְהַמְנַגְּדִים לַקְּדֻשָּׁה.

וְעַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב (צוואת הריב"ש סימן עו) עַל הַפָּסוּק "וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם": "כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מַפְרִיד אֶת עַצְמוֹ מֵהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, מַיָּד הוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה־זָרָה, וְלֹא יֵשׁ דָּבָר מְמַצָּע".

(על־פי לקוטי־שיחות כרך כה, עמוד 86 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(כה) וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה:

כה וְאַסְחָרוּ לְמֵיכַל לַחְמָא וּזְקָפוּ עֵינֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא שְׁיָרַת עֲרָבָאֵי אָתְיָא מִגִּלְעָד וְגַמְלֵיהוֹן טְעִינִין שְׁעַף וּקְטַף וּלְטוֹם אָזְלִין לַאֲחָתָא לְמִצְרָיִם:

רש"י◄ **אֹרְחַת** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'שְׁיָרַת', עַל שֵׁם הוֹלְכֵי אֹרַח. **וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים וְגוֹ'** • לָמָּה פֵּרְסֵם הַכָּתוּב אֶת מַשָּׂאָם? לְהוֹדִיעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל עַרְבִיִּים לָשֵׂאת אֶלָּא נֹפֶךְ וְעִטְרָן שֶׁרִיחָן רַע, וְלָזֶה נִזְדַּמְּנוּ בְּשָׂמִים שֶׁלֹּא יֵזֵק מֵרִיחַ רַע. **נְכֹאת** • כָּל כִּנּוּסֵי בְּשָׂמִים הַרְבֵּה קָרוּי נְכֹאת, וְכֵן: (מלכים ב כ) "וַיַּרְאֵם אֶת כָּל בֵּית נְכֹתֹה", מִרְקַחַת בְּשָׂמָיו, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן שַׁעֲוָה. **וּצְרִי** • שָׁרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף, וְהוּא נָטָף הַנִּמְנֶה עִם סַמָּנֵי הַקְּטֹרֶת. **וָלֹט** • לוּטִיתָא שְׁמוֹ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ: שֹׁרֶשׁ עֵשֶׂב וּשְׁמוֹ אשטרוליזא"ה, בְּמַסֶּכֶת נִדָּה (דף ח).

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כג) וְכַאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף אֶל אֶחָיו פָּשְׁטוּ מִמֶּנּוּ אֶת כֻּתָּנְתּוֹ, אֶת כְּתֹנֶת הַמַּשִּׂי אֲשֶׁר עָלָיו.

(כד) וְלָקְחוּ אוֹתוֹ וְזָרְקוּ אוֹתוֹ בַּחֲפִירָה, וְהָיְתָה הַחֲפִירָה רֵיקָה, אֵין בָּהּ מַיִם.

(כה) אַחֲרֵי זֹאת יָשְׁבוּ לִטְעֹם אֹכֶל, וְהֵרִימוּ אֶת עֵינֵיהֶם וְהִבִּיטוּ וְהִנֵּה שַׁיֶּרֶת עַרְבִיִּים מַגִּיעָה מִן גִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם טְעוּנִים נְכֹאת (כרנוב בלע"ז) וּצְרִי (תריאק בלע"ז) וָלֹט (שבלוט בלע"ז) עוֹבְרִים לְהָבִיא זֹאת לְמִצְרַיִם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ׃

כו וַאֲמַר יְהוּדָה לַאֲחוֹהִי מָה מָמוֹן מְתַהֲנֵי לָנָא אֲרֵי נִקְטוֹל יָת אָחוּנָא וּנְכַסֵּי עַל דְּמֵהּ׃

רש"י ◄מַה־בֶּצַע • מַה מָּמוֹן, כְּתַרְגּוּמוֹ. וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ • וְנַעְלִים אֶת מִיתָתוֹ.

(כז) לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו׃

כז אֱתוּ וּנְזַבְּנִנֵּהּ לַעֲרָבָאֵי וִידָנָא לָא תְּהֵי בֵּהּ אֲרֵי אָחוּנָא בִּסְרָנָא הוּא וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ אֲחוֹהִי׃

רש"י ◄וַיִּשְׁמְעוּ • וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ, וְכָל שְׁמִיעָה שֶׁהִיא קַבָּלַת דְּבָרִים כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן: "וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו", "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע", מְתֻרְגָּם 'נְקַבֵּל'. וְכָל שֶׁהוּא שְׁמִיעַת הָאֹזֶן, כְּגוֹן: "וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן", "וְרִבְקָה שֹׁמַעַת", "וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל", "שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלֻנּוֹת", כֻּלָּן מְתֻרְגָּם: 'וּשְׁמָעוּ, וּשְׁמַעַת, וּשְׁמַע, שְׁמִיעַ קָדָמַי'.

(כח) וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה׃

כח וַעֲבָרוּ גַּבְרֵי מִדְיָנָאֵי תַּגָּרֵי וּנְגִידוּ וְאַסִּיקוּ יָת יוֹסֵף מִן גֻּבָּא וְזַבִּינוּ יָת יוֹסֵף לַעֲרָבָאֵי בְּעֶסְרִין כְּסָף וְאַיְתִיו יָת יוֹסֵף לְמִצְרָיִם׃

רש"י ◄וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים • זוֹ הִיא שֵׁנִית אַחֶרֶת, וְהוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁנִּמְכַּר פְּעָמִים הַרְבֵּה. וַיִּמְשְׁכוּ • בְּנֵי יַעֲקֹב אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר, וַיִּמְכְּרוּהוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, וְהַיִּשְׁמְעֵאלִים לַמִּדְיָנִים וְהַמִּדְיָנִים לְמִצְרַיִם.

(כט) וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו׃

כט וְתָב רְאוּבֵן לְגֻבָּא וְהָא לֵית יוֹסֵף בְּגֻבָּא וּבְזַע יָת לְבוּשׁוֹהִי׃

רש"י ◄וַיָּשָׁב רְאוּבֵן • וּבִמְכִירָתוֹ לֹא הָיָה שָׁם, שֶׁהִגִּיעַ יוֹמוֹ לֵילֵךְ וּלְשַׁמֵּשׁ אֶת אָבִיו. דָּבָר אַחֵר: עָסוּק הָיָה בְּשַׂקּוֹ וּבְתַעֲנִיתוֹ עַל שֶׁבִּלְבֵּל יְצוּעֵי אָבִיו.

(ל) וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אָנִי־בָא׃

ל וְתָב לְוַת אֲחוֹהִי וַאֲמַר עוּלֵימָא לֵיתוֹהִי וַאֲנָא לְאָן אֲנָא אָתֵי׃

רש"י ◄אָנָה אָנִי־בָא • אָנָה אֶבְרַח מִצַּעֲרוֹ שֶׁל אַבָּא?.

(לא) וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחָטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכְּתֹנֶת בַּדָּם׃

לא וּנְסִיבוּ יָת כְּתוּנָא דְּיוֹסֵף וּנְכִיסוּ צְפִיר בַּר עִזֵּי וּטְבָלוּ יָת כְּתוּנָא בְּדִמָּא׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כו) וְאָמַר יְהוּדָה לְאֶחָיו: מַה יִּתְוַסֵּף לָנוּ (באורך ימינו) אִם נִרְצַח אֶת אָחִינוּ וּנְכַסֶּה אֶת דָּמוֹ.

(כז) בּוֹאוּ נִמְכֹּר אוֹתוֹ לָעֲרָבִים, וְיָדֵנוּ לֹא תַּכֶּה בוֹ בְּאַכְזָרִיּוּת כִּי הוּא אָחִינוּ כִּבְשָׂרֵנוּ, וְקִבְּלוּ אֶחָיו מִמֶּנּוּ.

(כח) וְכַאֲשֶׁר עָבְרוּ עֲלֵיהֶם אֵלּוּ הַגְּבָרִים הַמִּדְיָנִים הַסּוֹחֲרִים, מָשְׁכוּ אֶת יוֹסֵף וְהֶעֱלוּ אוֹתוֹ מִן הַחַפִּירָה, וּמָכְרוּ אוֹתוֹ לָהֶם (לערבים) בְּתְמוּרָה לְעֶשְׂרִים מַטְבְּעוֹת דְּרָהָם, וְהֵבִיאוּ אוֹתוֹ עִמָּהֶם אֶל מִצְרַיִם.

(כט) וְכַאֲשֶׁר חָזַר רְאוּבֵן אֶל הַחַפִּירָה, וְהִנֵּה לֹא נִמְצָא יוֹסֵף בָּהּ, אַזַּי קָרַע קְרָעִים בִּבְגָדָיו.

(ל) וְלָכֵן חָזַר אֶל אֶחָיו וְאָמַר: הַנַּעַר אֵינוֹ נִמְצָא, וַאֲנִי לְאָן אֲנִי מַמְשִׁיךְ?

(לא) וְלָקְחוּ אֶת כְּתֹנֶת יוֹסֵף, זָבְחוּ שֵׂעִיר מִן הָעִזִּים וְהִכְתִּימוּ אוֹתָהּ בְּדָמוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **שְׂעִיר עִזִּים** • דָּמוֹ דּוֹמֶה לְשֵׂל אָדָם. **הַכְּתֹנֶת** • זֶה שְׁמָהּ, וּכְשֶׁהִיא דְּבוּקָה לְתֵבָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן: "כְּתֹנֶת יוֹסֵף", "כְּתֹנֶת פַּסִּים", "כְּתֹנֶת בַּד", נָקוּד 'כְּתֹנֶת'.

(לב) **וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא:**

לב **וְשַׁלָּחוּ יָת כִּתּוּנָא דְּפַסֵּי וְאַיְתִיוּ לְוַת אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ דָּא אַשְׁכַּחְנָא אִשְׁתְּמוֹדַע כְּעַן הֲכִתּוּנָא דִּבְרָךְ הִיא אִם לָא:**

(לג) **וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף:**

לג **וְאִשְׁתְּמוֹדְעַהּ וַאֲמַר כִּתּוּנָא דִּבְרִי חַיְתָא בִּישְׁתָא אֲכָלַתֵּהּ מִקְטַל קְטִיל יוֹסֵף:**

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי** • הִיא זוֹ. **חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ** • נִצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, (ב"ר) סוֹפוֹ שֶׁתִּתְגָּרֶה בּוֹ אִשֶּׁת פּוֹטִיפַר. וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? לְפִי שֶׁהֶחֱרִימוּ וְקִלְּלוּ אֶת כָּל מִי שֶׁיְּגַלֶּה, וְשִׁתְּפוּ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְחוּמָא) אֲבָל יִצְחָק הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא חַי, אָמַר: 'הָאֵיךְ אֲגַלֶּה, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְגַלּוֹת לוֹ'?.

(לד) **וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים:**

לד **וּבְזַע יַעֲקֹב לְבוּשׁוֹהִי וַאֲסַר שַׂקָּא בְּחַרְצֵהּ וְאִתְאַבַּל עַל בְּרֵהּ יוֹמִין סַגִּיאִין:**

רש"י◄ **יָמִים רַבִּים** • כ"ב שָׁנָה, מִשֶּׁפָּרַשׁ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגוֹ'", וּבֶן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה, וְשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע וּשְׁנָתַיִם הָרָעָב כְּשֶׁבָּא יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם, הֲרֵי כ"ב שָׁנָה, כְּנֶגֶד כ"ב שָׁנָה שֶׁלֹּא קִיֵּם יַעֲקֹב כִּבּוּד אָב וָאֵם: (מגילה יז) כ' שָׁנָה שֶׁהָיָה בְּבֵית לָבָן, וּב' שָׁנִים בַּדֶּרֶךְ בְּשׁוּבוֹ מִבֵּית לָבָן: שָׁנָה וָחֲצִי בְּסֻכּוֹת וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּבֵית־אֵל, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לְלָבָן: "זֶה־לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ", לִי הֵן, עָלַי הֵן וְסוֹפִי לִלְקוֹת כְּנֶגְדָּן.

(לה) **וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְ אֹתוֹ אָבִיו:**

לה **וְקָמוּ כָל בְּנוֹהִי וְכָל בְּנָתֵהּ לְנַחֲמוּתֵהּ וְסָרֵיב לְקַבָּלָא תַּנְחוּמִין וַאֲמַר אֲרֵי אֶחוֹת לְוַת (עַל) בְּרִי כַּד אֲבֵילָא לִשְׁאוֹל וּבְכָא יָתֵהּ אֲבוּהִי:**

רש"י◄ **וְכָל־בְּנֹתָיו** • רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: 'אַחְיוֹת תְּאוֹמוֹת נוֹלְדוּ עִם כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, וּנְשָׁאוּם'. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: 'כְּנַעֲנִיּוֹת הָיוּ, אֶלָּא מַהוּ "וְכָל־בְּנֹתָיו"? כַּלּוֹתָיו, שֶׁאֵין אָדָם נִמְנָע מִלִּקְרֹא לַחֲתָנוֹ 'בְּנוֹ', וּלְכַלָּתוֹ 'בִּתּוֹ'. **וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם** • (ב"ר) אֵין אָדָם מְקַבֵּל תַּנְחוּמִין עַל הַחַי וְסָבוּר שֶׁמֵּת, שֶׁעַל הַמֵּת נִגְזְרָה גְּזֵרָה שֶׁיִּשְׁתַּכַּח מִן הַלֵּב וְלֹא עַל הַחַי. **אֵרֵד אֶל־בְּנִי** • כְּמוֹ: 'עַל בְּנִי', וְהַרְבֵּה 'אֶל' מְשַׁמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן 'עַל': (שמואל ב כא) "אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים", (שמואל א ד) "אֶל הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים, וְאֶל (מות) חָמִיהָ וְאִישָׁהּ". **אָבֵל שְׁאֹלָה** • כִּפְשׁוּטוֹ, לְשׁוֹן קֶבֶר הוּא: 'בְּאֶבְלִי אֶקְבֹּר, וְלֹא אִתְנַחֵם כָּל יָמַי'. וּמִדְּרָשׁוֹ: גֵּיהִנֹּם, סִימָן זֶה הָיָה מָסוּר בְּיָדִי מִפִּי הַגְּבוּרָה: אִם לֹא יָמוּת אֶחָד מִבָּנַי בְּחַיָּי, מֻבְטָח אֲנִי שֶׁאֵינִי רוֹאֶה גֵּיהִנֹּם. **וַיֵּבְךְ אֹתוֹ אָבִיו** • יִצְחָק הָיָה בּוֹכֶה מִפְּנֵי צָרָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, אֲבָל לֹא הָיָה מִתְאַבֵּל, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא חַי.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(לב) וְשָׁלְחוּ אוֹתָהּ הָלְאָה עִם מִי (מהשליחים) שֶׁהֵבִיאוּהָ אֶל אֲבִיהֶם. אָמְרוּ לוֹ: הִנֵּה מָצָאנוּ זֹאת. וַדֵּא אוֹתָהּ לְלֹא סָפֵק, הַאִם הִיא כְּתֹנֶת בִּנְךָ אוֹ שֶׁמָּא לֹא. (לג) וְהִכִּיר אוֹתָהּ וְאָמַר: הִיא כְּתֹנֶת בְּנִי, חַיַּת פֶּרֶא גְּרוּעָה אָכְלָה אוֹתוֹ, טְרֻפָּה הוּא נִטְרַף, יוֹסֵף. (לד) וְלָכֵן קָרַע יַעֲקֹב אֶת בְּגָדָיו לִקְרָעִים וְאָזַר שַׂק עַל מָתְנָיו, וְהִתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ תְּקוּפָה אֲרֻכָּה. (לה) וְקָמוּ כָל בָּנָיו וּבְנוֹתָיו לוֹמַר לוֹ תַּנְחוּמִים, וְסֵרֵב לְקַבֵּל תַּנְחוּמִים וְאָמַר: לֹא, אֶלָּא אֵרֵד אֶל רִגְבֵי הָאֲדָמָה וַאֲנִי בְּאֶבְלִי עַל בְּנִי. אַחֲרֵי זֹאת בָּכָה עָלָיו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לו) וְהַמִּדְיָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל־מִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים: פ

לו ומִדְיָנָאֵי זַבִּינוּ יָתֵהּ לְמִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר רַבָּא דְּפַרְעֹה רַב קָטוֹלַיָּא:

רש"י ◄ הַטַּבָּחִים • שׁוֹחֲטֵי בְּהֵמוֹת הַמֶּלֶךְ.

~ יום רביעי י"ז כסלו ~

לח (א) וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה:

א וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וּנְחַת יְהוּדָה מִלְּוָת אַחוֹהִי וּסְטָא עַד גַּבְרָא עֲדֻלָּמָאָה וּשְׁמֵהּ חִירָה:

רש"י ◄ וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא • לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן וְהִפְסִיק בְּפָרָשָׁתוֹ שֶׁל יוֹסֵף? לְלַמֵּד שֶׁהוֹרִידוּהוּ אֶחָיו מִגְּדֻלָּתוֹ, כְּשֶׁרָאוּ בְּצָרַת אֲבִיהֶם, אָמְרוּ: 'אַתָּה אָמַרְתָּ לְמָכְרוֹ, אִלּוּ אָמַרְתָּ לַהֲשִׁיבוֹ - הָיִינוּ שׁוֹמְעִים לְךָ'. וַיֵּט • מֵאֵת אֶחָיו. עַד אִישׁ עֲדֻלָּמִי • נִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ.

(ב) וַיַּרְא־שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ:

ב וַחְזָא תַּמָּן יְהוּדָה בַּת גְּבַר תַּגָּרָא וּשְׁמֵהּ שׁוּעַ וְנָסְבַהּ וְעַל לְוָתַהּ:

רש"י ◄ כְּנַעֲנִי • תַּגָּרָא (פסחים נ. ב"ר):

(ג) וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר:

ג וְעַדְיָאַת וִילִידַת בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ עֵר:

(ד) וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן:

ד וְעַדְיָאַת עוֹד וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ אוֹנָן:

(ה) וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בִכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ:

ה וְאוֹסִיפַת עוֹד וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ שֵׁלָה וַהֲוָה בִּכְזִיב כַּד יְלִידַת יָתֵהּ:

רש"י ◄ וְהָיָה בִכְזִיב • שֵׁם הַמָּקוֹם, וְאוֹמֵר אֲנִי עַל שֵׁם שֶׁפְּסָקָה מִלֶּדֶת נִקְרָא 'כִּזִיב', לְשׁוֹן: (ירמיה טו) "הָיוּ תִּהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב", (ישעיה נח) "אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו",

דְּאִם לֹא כֵּן, מַה בָּא לְהוֹדִיעֵנוּ? וּב'בְּרֵאשִׁית רַבָּה' רָאִיתִי: "וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שֵׁלָה וְגוֹ'" פַּסְקַת.

(ו) וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר:

ו וּנְסִיב יְהוּדָה אִתְּתָא לְעֵר בּוּכְרֵהּ וּשְׁמַהּ תָּמָר:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(לו) וְהַמִּדְיָנִים מָכְרוּ אוֹתוֹ בְּמִצְרַיִם אֶל פּוֹטִיפַר מְשֻׁרַת פַּרְעֹה, רֹאשׁ הַסַּיָּפִים.

(א) וְהָיָה בַּזְּמַן הַהוּא עוֹד שֶׁיָּרַד יְהוּדָה מֵחֲבֵרַת אֶחָיו, וְלָכֵן נָטָה אֶל אִישׁ עֲדֻלָּמִי שְׁמוֹ חִירָה.

(ב) וְכָךְ רָאָה שָׁמָּה אֶת בִּתּוֹ שֶׁל אִישׁ כְּנַעֲנִי שְׁמוֹ שׁוּעַ, וְלָכֵן הִתְחַתֵּן אִתָּהּ וּבָא אֵלֶיהָ.

(ג) וְהָרְתָה וְיָלְדָה בֵּן וְקָרָא אֶת שְׁמוֹ עֵר.

(ד) וְהָרְתָה גַּם כֵּן וְיָלְדָה בֵּן וְקָרְאָה אֶת שְׁמוֹ אוֹנָן.

(ה) אַחֲרֵי זֹאת הוֹסִיפָה גַּם כֵּן וְיָלְדָה בֵּן וְקָרְאָה אֶת שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה יְהוּדָה בִּכְזִיב עֵת שֶׁיָּלְדָה אוֹתוֹ.

(ו) וְהִנֵּה יַחַד יְהוּדָה אִשָּׁה עֲבוּר עֵר בְּכוֹרוֹ, שְׁמָהּ תָּמָר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ז) וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ יְהוָה:

ז וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא דִיהוּדָה בִּישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲמִיתֵהּ יְיָ:

רש"י◄ רַע בְּעֵינֵי ה' • כְּרָעָתוֹ שֶׁל אוֹנָן, מַשְׁחִית זַרְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּאוֹנָן: "וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ", כְּמִיתָתוֹ שֶׁל עֵר, מִיתָתוֹ שֶׁל אוֹנָן. וְלָמָּה הָיָה עֵר מַשְׁחִית זַרְעוֹ? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר וְיַכְחִישׁ יָפְיָהּ.

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ:

ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן עוּל לְוַת אִתַּת אָחוּךָ וְיַבֵּם יָתַהּ וַאֲקִים זַרְעָא לְאָחוּךָ:

רש"י◄ וְהָקֵם זֶרַע • הַבֵּן יִקָּרֵא עַל שֵׁם הַמֵּת.

(ט) וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו:

ט וִידַע אוֹנָן אֲרֵי לָא עַל שְׁמֵהּ מִתְקְרֵי זַרְעָא וַהֲוָה כַּד עָלִיל לְוַת אִתַּת אָחוּהִי וּמְחַבֵּל אָרְחֵהּ עַל אַרְעָא בְּדִיל דְּלָא לְקַיָּמָא זַרְעָא לַאֲחוּהִי:

רש"י◄ וְשִׁחֵת אַרְצָה • דָּשׁ מִבִּפְנִים וְזוֹרֶה מִבַּחוּץ (ב"ר).

(י) וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ:

י וּבְאִישׁ קֳדָם יְיָ דִּי עֲבַד וַאֲמִית אַף יָתֵהּ:

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵית־אָבִיךְ עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ:

יא וַאֲמַר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתֵהּ תִּיבִי אַרְמְלָא בֵּית אָבִיךְ עַד דִּרְבָא שֵׁלָה בְּרִי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא יְמוּת אַף הוּא כְּאָחֹהִי וַאֲזָלַת תָּמָר וִיתִיבַת בֵּית אָבוּהָא:

רש"י◄ כִּי אָמַר וְגוֹ' • כְּלוֹמַר, דּוֹחֶה הָיָה אוֹתָהּ בְּקֹשׁ, שֶׁלֹּא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהַשִּׂיאָהּ לוֹ. כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת • מֻחְזֶקֶת הִיא זוֹ שֶׁיָּמוּתוּ אֲנָשֶׁיהָ (יבמות לד).

(יב) וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה:

יב וּסְגִיאוּ יוֹמָיָא וּמִתַּת בַּת שׁוּעַ אִתַּת יְהוּדָה וְאִתְנַחֵם יְהוּדָה וּסְלִיק עַל גּוּזְזֵי עָנֵהּ הוּא וְחִירָה רַחֲמֵהּ עֲדֻלָּמָאָה לְתִמְנָת:

רש"י◄ וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ • וַיַּעַל תִּמְנָתָה לַעֲמֹד עַל גֹּזְזֵי צֹאנוֹ.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ז) וְהָיָה עֵר, בְּכוֹרוֹ שֶׁל יְהוּדָה, גָּרוּעַ לִפְנֵי ה' וְלָכֵן הִשְׁחִית אוֹתוֹ.

(ח) וְאָמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן: בֹּא אֶל אֵשֶׁת אָחִיךָ וּבְנֵה בָהּ, וְהָקֵם צֶאֱצָאִים לְאָחִיךָ.

(ט) וְלָכֵן יָדַע אוֹנָן כִּי לֹא אֵלָיו יֵחָסוּ הַצֶּאֱצָאִים, וְהָיָה אִם בָּא אֶל אֵשֶׁת אָחִיו קִלְקֵל זֹאת עַל הָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁלֹּא יָקִים צֶאֱצָאִים לְאָחִיו.

(י) וְלָכֵן הָיָה זֶה גָּרוּעַ אֵצֶל ה' אֲשֶׁר עָשָׂה, וְהֵמִית אוֹתוֹ גַּם כֵּן.

(יא) וְאָמַר יְהוּדָה לְתָמָר אֵשֶׁת בְּנוֹ: שְׁבִי אַלְמָנָה בְּבֵית אָבִיךָ עַד כִּי יִגְדַּל שֵׁלָה בְּנִי כִּי הוּא אָמַר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּת הוּא גַּם כֵּן כְּאֶחָיו, וְלָכֵן הָלְכָה תָּמָר וְיָשְׁבָה בְּבֵית אָבִיהָ.

(יב) אַחֲרֵי זֹאת הִתְאָרְכוּ הַיָּמִים, אַזַּי מֵתָה בַּת שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וְקִבֵּל נִחוּמִים עָלֶיהָ, וְעָלָה אֶל גְּזִיזַת צֹאנוֹ, הוּא וְחִירָה חֲבֵרוֹ הָעֲדֻלָּמִי אֶל תִּמְנַת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יג) **וַיֶּגֶּשׁ לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךָ עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ:**

יג **וְאִתְחַוָּא לְתָמָר לְמֵימַר הָא חֲמוּיִךְ סָלֵק לְתִמְנָת לְמֵיגַז עָנֵהּ:**

רש"י ◄ **עֹלֶה תִמְנָתָה • וּבְשִׁמְשׁוֹן הוּא אוֹמֵר:** (שופטים יד) "וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וְגוֹ'", תִּמְנָתָה בְּשִׁפּוּעַ הָהָר הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת: עוֹלִין לָהּ מִכָּאן, וְיוֹרְדִין לָהּ מִכָּאן.

~ נקודות משיחות קודש ~

עֲלִיָּה וִירִידָה בַּעֲבוֹדַת ה'

הִנֵּה חָמִיךָ עֹלֶה תִמְנָתָה: (לח, יג)
בְּשִׁמְשׁוֹן הוּא אוֹמֵר וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן גוֹ' תִּמְנָתָה, בְּשִׁפּוּעַ הָהָר הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת, עוֹלִין לָהּ מִכָּאן וְיוֹרְדִין לָהּ מִכָּאן (לח, יג. ובפירוש רש"י)
יֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ:
כַּאֲשֶׁר אָדָם מִטַּפֵּס וְעוֹלֶה בָּהָר, אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לָנוּחַ וְלַעֲמֹד בְּמְקוֹמוֹ אֲפִילוּ לְרֶגַע אֶחָד. כִּי מִכֵּיוָן שֶׁהָהָר הוּא בְּשִׁפּוּעַ, הֲרֵי אִם יַפְסִיק, עָלוּל הוּא לִפּוֹל וּלְהִסְתַּכֵּן חַס־וְשָׁלוֹם.
וּכְמוֹ־כֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ - "מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה'", שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לָאָדָם לְהִסְתַּפֵּק בְּמַצָּבוֹ וְלָנוּחַ לְרֶגַע מֵעֲלִיָּתוֹ בַּקֹּדֶשׁ, כִּי בְּכָל זְמַן וָעֵת הֲרֵי הוּא נִמְצָא "בְּשִׁפּוּעַ הָהָר". וְאִם יָנוּחַ לְרֶגַע מֵעֲלִיָּתוֹ, עָלוּל הוּא לִיכָּשֵׁל וְלָבוֹא לִידֵי "יְרִידָה" חַס־וְשָׁלוֹם.
וְזֶה רָמַז הַכָּתוּב בָּזֶה שֶׁאֵצֶל "תִּמְנָה", דְּ"בְּשִׁפּוּעַ הָהָר הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת", לֹא כָּתוּב לְשׁוֹן יְשִׁיבָה וַעֲמִידָה, אֶלָּא לְשׁוֹנוֹת שֶׁל עֲלִיָּה וִירִידָה, כִּי "בְּשִׁפּוּעַ הָהָר" גַּם עֲמִידָה בִּמְקוֹמוֹ יְרִידָה הִיא. וּבְכָל מַצָּב שֶׁבּוֹ נִמְצָא הָאָדָם, הֲרֵי הוּא אוֹ בִּירִידָה אוֹ בַּעֲלִיָּה.

(על־פי לקוטי־שיחות כרך י', עמוד 122 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(יד) **וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאֲתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וְהֽוּא לֹא־נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה:**

יד **וְאַעְדִּיאַת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ מִנַּהּ וְאִתְכַּסִּיאַת בְּעֵיפָא וְאִתַּקָּנַת וִיתִיבַת בְּפָרְשׁוּת עַיְנִין דִּי עַל אֹרַח תִּמְנָת אֲרֵי חָזַת אֲרֵי רְבָא שֵׁלָה וְהִיא לָא אִתְיְהִיבַת לֵהּ לְאִנְתּוּ:**

רש"י ◄ **וַתִּתְעַלָּף • כִּסְּתָה פָּנֶיהָ שֶׁלֹּא יַכִּיר בָּהּ. וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם • בִּפְתִיחַת עֵינַיִם, בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים שֶׁעַל דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה.** וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: (סוטה י) **בְּפִתְחוֹ** שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁכָּל עֵינַיִם מְצַפּוֹת לִרְאוֹתוֹ. **כִּי רָאֲתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וְגוֹ'** • לְפִיכָךְ הִפְקִירָה עַצְמָהּ אֵצֶל יְהוּדָה, שֶׁהָיְתָה מִתְאַוָּה לְהַעֲמִיד מִמֶּנּוּ בָּנִים.

(טו) **וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ:**

טו **וַחֲזָאַהּ יְהוּדָה וְחַשְׁבַהּ כִּנְפַקַת בְּרָא אֲרֵי כַסִּיאַת אַפָּהָא:**

רש"י ◄ **וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה • לְפִי שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים. כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ • וְלֹא יָכֹל לִרְאוֹתָהּ וּלְהַכִּירָהּ.** וּמִדְּרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ: "כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ", כְּשֶׁהָיְתָה בְּבֵית חָמִיהָ הָיְתָה צְנוּעָה, לְפִיכָךְ לֹא חֲשָׁדָהּ.

(טז) **וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הָבָה־נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע כִּי כַלָּתוֹ הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי:**

טז **וּסְטָא לְוָתַהּ לְאָרְחָא וַאֲמַר הָבִי כְעַן אֵיעוּל לְוָתִיךְ אֲרֵי לָא יְדַע אֲרֵי כַלְתַּהּ הִיא וַאֲמֶרֶת מַה תִּתֵּן לִי אֲרֵי תֵּיעוּל לְוָתִי:**

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יג) וַאֲזַי הוֹדִיעוּ לְתָמָר וְנֶאֱמַר לָהּ: הִנֵּה חָמִיךָ עוֹלֶה אֶל תִּמְנַת לָגֹז צֹאנוֹ.
(יד) וּלְכָךְ הִסִירָה בִּגְדֵי אֶבְלָהּ מֵעָלֶיהָ, וְהִתְכַּסְּתָה בִּרְעָלָה הַמְכַסָּה אֶת כָּל הָרֹאשׁ, וּמָתְחָה מַסְוֶה עַל פָּנֶיהָ. וְיָשְׁבָה בַּטַּיֶּלֶת עַל דֶּרֶךְ תִּמְנַת, עַל שֶׁרָאֲתָה כִּי שֵׁלָה כְּבָר גָּדַל וְהִיא לֹא נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה.
(טו) וְכָךְ רָאָה אוֹתָהּ יְהוּדָה וְנֶחְשְׁבָה אֶצְלוֹ מְהַנָּה כִּי הָיְתָה מְכַסָּה אֶת פָּנֶיהָ.
(טז) וְלָכֵן נָטָה אֵלֶיהָ אֶל הַדֶּרֶךְ וְאָמַר: אִם תִּרְצִי כִּי אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי הוּא לֹא יָדַע שֶׁהִיא אֵשֶׁת בְּנוֹ. אָמְרָה: מַה תִּתֵּן לִי כְּדֵי שֶׁתָּבוֹא אֵלַי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ** • מִדֶּרֶךְ שֶׁהָיָה בָּהּ, נָטָה אֶל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִיא בָּהּ, וּבִלְשׁוֹן לַעַ"ז דשטורני"ר. **הָבָה־נָּא** • הָכִינִי עַצְמֵךְ וְדַעְתֵּךְ לְכָךְ. כָּל לְשׁוֹן 'הָבָה' לְשׁוֹן הַזְמָנָה הוּא, חוּץ מִמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְתַרְגְּמוֹ בִּלְשׁוֹן נְתִינָה. וְאַף אוֹתָן שֶׁל הַזְמָנָה, קְרוֹבִים לִלְשׁוֹן נְתִינָה הֵם.

(יז) **וַתֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם־תִּתֵּן עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֵךְ׃**

יז וַאֲמַר אֲנָא אֲשַׁלַּח גְּדִי בַּר עִזֵּי מִן עָנָא וַאֲמֶרֶת אִם תִּתֵּן מַשְׁכּוֹנָא עַד דְּתִשְׁלָח׃

רש"י◄ **עֵרָבוֹן** • מַשְׁכּוֹן.

(יח) **וַתֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֵּן־לָךְ וַתֹּאמֶר חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ׃**

יח וַאֲמַר מָה מַשְׁכּוֹנָא דִּי אֶתֵּן לָךְ וַאֲמֶרֶת עִזְקָתָךְ וְשׁוּשְׁפָּךְ וְחוּטְרָךְ דִּי בִידָךְ וִיהַב לַהּ וְעַל לְוָתַהּ וְעַדְיֵאת לֵהּ׃

רש"י◄ **חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ** • 'עִזְקָתָךְ וְשׁוּשְׁפָּךְ' טַבַּעַת שֶׁאַתָּה חוֹתֵם בָּהּ, וְשִׁמְלָתְךָ שֶׁאַתָּה מִתְכַּסֶּה בָּהּ. **וַתַּהַר לוֹ** • גְּבוֹרִים כַּיּוֹצֵא בוֹ, צַדִּיקִים כַּיּוֹצֵא בוֹ.

(יט) **וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ׃**

יט וְקָמַת וַאֲזָלַת וְאַעְדְּיֵאת עֵיפָהּ מִנַּהּ וּלְבֵישַׁת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ׃

(כ) **וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מְצָאָהּ׃**

כ וְשַׁדַּר יְהוּדָה יָת גַּדְיָא בַּר עִזֵּי בִּידָא רַחֲמֵהּ עֲדֻלָּמָאָה לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנָא מִידָא דְּאִתְּתָא וְלָא אַשְׁכְּחַהּ׃

(כא) **וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא בָּעֵינַיִם עַל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃**

כא וּשְׁאֵיל יָת אֲנָשֵׁי אַתְרַהּ לְמֵימַר לְאָן מְקַדְּשְׁתָּא הִיא בְּעַיְנִין עַל אָרְחָא וַאֲמָרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא׃

רש"י◄ **הַקְּדֵשָׁה** • מְקֻדֶּשֶׁת וּמְזֻמֶּנֶת לִזְנוּת.

(כב) **וַיָּשָׁב אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃**

כב וְתָב לְוַת יְהוּדָה וַאֲמַר לָא אַשְׁכְּחִיתַהּ וְאַף אֲנָשֵׁי אַתְרָא אֲמָרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יז) אָמַר: אֲנִי אֲשַׁלַּח גְּדִי מִן הַצֹּאן, אָמְרָה: מְסֹר לִי עֵרָבוֹן עַד אֲשֶׁר תְּשַׁלַּח זֹאת.

(יח) אָמַר: מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֵּן לָךְ, אָמְרָה: טַבַּעְתְּךָ וְהַלִּפּוּף (המצנפת) שֶׁעַל רֹאשְׁךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ, וּלְכָךְ נִתָּנָם לָהּ וּבָא אֵלֶיהָ וְהָרְתָה מִמֶּנּוּ.

(יט) וְקָמָה וְהָלְכָה וְהֵסִירָה אֶת הָרְעָלָה אֲשֶׁר כִּסְתָה אֶת רֹאשָׁהּ מֵעָלֶיהָ, וְלָבְשָׁה בִּגְדֵי אֶבְלָהּ.

(כ) אַזַי שִׁלַּח יְהוּדָה גְּדִי עִם חֲבֵרוֹ הָעֲדֻלָּמִי לִגְאֹל אֶת הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מָצָא אוֹתָהּ.

(כא) וְשָׁאַל אֶת תּוֹשְׁבֵי מְקוֹמָהּ וְאָמַר: אֵיפֹה הַמְּהַנָּה אֲשֶׁר הִיא בַּטַּיֶּלֶת עַל הַדֶּרֶךְ, אָמְרוּ: לֹא הָיְתָה פֹּה מְהַנָּה.

(כב) וְלָכֵן חָזַר אֶל יְהוּדָה וְאָמַר: לֹא מָצָאתִי אוֹתָהּ וְגַם תּוֹשְׁבֵי הַמָּקוֹם אָמְרוּ: לֹא הָיְתָה פֹּה מְהַנָּה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כג) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ׃

כג וַאֲמַר יְהוּדָה תִּסַּב לַהּ דִּילְמָא נְהֵי לְחוּף הָא שַׁדְּרִית גַּדְיָא הָדֵין וְאַתְּ לָא אַשְׁכְּחַתַּהּ׃

רש"י ◄ תִּקַּח־לָהּ • יִהְיֶה שֶׁלָּהּ מַה שֶּׁבִּידָהּ. פֶּן נִהְיֶה לָבוּז • אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה עוֹד יִתְפַּרְסֵם הַדָּבָר וְיִהְיֶה גְּנַאי, כִּי מֶה עָלַי לַעֲשׂוֹת עוֹד לְאַמֵּת דְּבָרַי. הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה • לְפִי שֶׁרְמָה יְהוּדָה אֶת אָבִיו בִּגְדִי עִזִּים שֶׁהִטְבִּיל כְּתֹנֶת יוֹסֵף בְּדָמוֹ, רְמוּהוּ גַּם אוֹתוֹ בִּגְדִי עִזִּים (ב"ר).

(כד) וַיְהִי ׀ כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף׃

כד וַהֲוָה כִּתְלָתוּת יַרְחַיָּא וְאִתְחַוָּא לִיהוּדָה לְמֵימַר זַנְיַאת תָּמָר כַּלְתָּךְ וְאַף הָא מַעְדְּיָא לִזְנוּתָא וַאֲמַר יְהוּדָה אַפְּקוּהִי וְתִתּוֹקָד׃

רש"י ◄ כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים • (נדה מג) רֻבּוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן וְרֻבּוֹ שֶׁל אַחֲרוֹן וְאֶמְצָעִי שָׁלֵם, וּלְשׁוֹן "כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים", כְּהִשְׁתַּלֵּשׁ הֶחָדָשִׁים, כְּמוֹ: (אסתר ט) "וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת", "מִשְׁלַח יָדָם", וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: 'כִּתְלָתוּת יַרְחַיָּא'. הָרָה לִזְנוּנִים • שֵׁם דָּבָר: מְעֻבֶּרֶת, כְּמוֹ "אִשָּׁה הָרָה", וּכְמוֹ: "בְּרָה כַּחַמָּה". וְתִשָּׂרֵף • אָמַר אֶפְרַיִם מִקְשָׁאָה מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: בִּתּוֹ שֶׁל שֵׁם הָיְתָה, שֶׁהוּא כֹּהֵן, לְפִיכָךְ דָּנוּהָ בִּשְׂרֵפָה.

(כה) הֵוָּא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־נָא לְמִי הַחֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה׃

כה הִיא מִתַּפְּקָא וְהִיא שָׁלְחַת לַחֲמוּהָא לְמֵימַר לְגַבַּר די אִלֵּין דִּילֵהּ מִנֵּהּ אֲנָא מַעְדְּיָא וַאֲמֶרֶת אִשְׁתְּמוֹדַע כְּעַן לְמָן עִזְקְתָא וְשׁוּשֵׁפָא וְחוּטְרָא הָאִלֵּין׃

רש"י ◄ הֵוָּא מוּצֵאת • לִישָׂרֵף. וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ • לֹא רָצְתָה לְהַלְבִּין פָּנָיו וְלוֹמַר: 'מִמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת', אֶלָּא "לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ", אָמְרָה: 'אִם יוֹדֶה מֵעַצְמוֹ, יוֹדֶה. וְאִם לָאו, יִשְׂרְפוּנִי וְאַל אַלְבִּין פָּנָיו'. מִכָּאן אָמְרוּ: 'נוֹחַ לוֹ לָאָדָם שֶׁיַּפִּילוּהוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים'. הַכֶּר־נָא • אֵין 'נָא' אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה: 'הַכֵּר־נָא בּוֹרְאֲךָ וְאַל תְּאַבֵּד שָׁלֹשׁ נְפָשׁוֹת'.

(כו) וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ׃

כו וְאִשְׁתְּמוֹדַע יְהוּדָה וַאֲמַר זַכָּאָה מִנִּי מַעְדְּיָא אֲרֵי עַל כֵּן לָא יְהָבְתַּהּ לְשֵׁלָה בְּרִי וְלָא אוֹסִיף עוֹד לְמִידְעַהּ׃

רש"י ◄ צָדְקָה • בִּדְבָרֶיהָ. מִמֶּנִּי • הִיא מְעֻבֶּרֶת. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ שֶׁיָּצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: 'מִמֶּנִּי וּמֵאִתִּי יָצְאוּ הַדְּבָרִים, לְפִי שֶׁהָיְתָה צְנוּעָה בְּבֵית חָמִיהָ, גָּזַרְתִּי שֶׁיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה מְלָכִים, וּמִשֵּׁבֶט יְהוּדָה גָּזַרְתִּי לְהַעֲמִיד מְלָכִים בְּיִשְׂרָאֵל'. כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ • כִּי בְּדִין עָשְׂתָה עַל אֲשֶׁר לֹא נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְּנִי. וְלֹא־יָסַף עוֹד • יֵשׁ אוֹמְרִים: 'לֹא הוֹסִיף', וְיֵשׁ אוֹמְרִים: 'לֹא פָּסַק', וַחֲבֵרוֹ גַּבֵּי אֶלְדָּד וּמֵידָד: "וְלֹא יָסָפוּ", וּמְתַרְגְּמִינָן: 'וְלָא פְּסָקוּ'.

(כז) וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ׃

כז וַהֲוָה בְּעִדָּן דְּמֵילְדַהּ וְהָא תְּיוֹמִין בִּמְעָהָא׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כג) וְאָמַר יְהוּדָה: לֹא, אֶלָּא תִּקַּח לְעַצְמָהּ אֶת הָעֲרָבוֹן כִּתְמוּרָה כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה לְחֶרְפָּה, הִנֵּה כְּבָר שִׁלַּחְתִּי זֶה הַגְּדִי וְאַתָּה לֹא מָצָאתָ אוֹתָהּ.

(כד) וְכַאֲשֶׁר עָבְרָה תְּקוּפַת שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, הוּבָא לִידִיעַת יְהוּדָה וְנֶאֱמַר לוֹ: הִנֵּה זָנְתָה תָּמָר אֵשֶׁת בִּנְךָ וְהִנֵּה הִיא בְּהֵרָיוֹן מִן הַזְּנוּת, אָמַר: הוֹצִיאוּ אוֹתָהּ וְתִשָּׂרֵף.

(כה) תּוֹךְ כְּדֵי הוֹצָאָתָהּ, הִנֵּה שָׁלְחָה אֵלָיו מֶסֶר וְאָמְרָה: מִן הָאִישׁ אֲשֶׁר תְּלִיּוֹנִים אֵלֶּה שֶׁלּוֹ אֲנִי בְּהֵרָיוֹן, אַחֲרֵי זֹאת אָמְרָה: הוֹכַח בַּעֲלִיל שֶׁל מִי הַטַּבַּעַת הַזֹּאת וְהַלִּפּוּף וְהַמַּטֶּה.

(כו) וְלָכֵן הִכִּיר בְּזֶה יְהוּדָה וְאָמַר: הִיא צַדְּקָה! זֶה הוּא מִמֶּנִּי! וְזֹאת מִפְּנֵי שֶׁלֹּא חִתַּנְתִּי אוֹתָהּ עִם שֵׁלָה בְּנִי, וְלֹא שָׁב עוֹד לְהִתְיַחֵד אִתָּהּ.

(כז) וְכַאֲשֶׁר הָיָה זְמַן לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְּאוֹמִים בְּבִטְנָהּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **בְּעֵת לִדְתָּהּ** • וּבִרְבְקָה הוּא אוֹמֵר: "וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת", לְהַלָּן לִמְלֵאִים, וְכָאן לַחֲסֵרִים. **וְהִנֵּה תְּאוֹמִים** • מָלֵא, וּלְהַלָּן: "תּוֹמִים", חָסֵר. לְפִי שֶׁהָאֶחָד רָשָׁע, אֲבָל אֵלּוּ שְׁנֵיהֶם צַדִּיקִים.

(כח) **וַיְהִי בִלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן־יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה:**

כח וַהֲוָה בְּמִילְדַהּ וִיהַב יְדָא וּנְסִיבַת חַיְתָא וּקְטָרַת עַל יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא לְמֵימַר דֵּין נְפַק קַדְמָאָה:

רש"י◄ **וַיִּתֵּן־יָד** • הוֹצִיא הָאֶחָד יָדוֹ לַחוּץ, וּלְאַחַר שֶׁקָּשְׁרָה עַל יָדוֹ הַשָּׁנִי, הֶחֱזִירָהּ.

(כט) **וַיְהִי כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יָצָא אָחִיו וַתֹּאמֶר מַה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרֶץ:**

כט וַהֲוָה כַּד אֲתִיב יְדֵהּ וְהָא נְפַק אֲחוּהִי וַאֲמֶרֶת מָה תְּקוֹף סַגִּי עֲלָךְ לְמִתְקָף וּקְרָא שְׁמֵהּ פָּרֶץ:

רש"י◄ **פָּרַצְתָּ** • חָזַקְתָּ עָלֶיךָ חֹזֶק.

(ל) **וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח: ס**

ל וּכְתַר כֵּן נְפַק אֲחוּהִי דִּי עַל יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא וּקְרָא שְׁמֵהּ זָרַח:

רש"י◄ **אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי** • אַרְבַּע יָדוֹת כְּתוּבוֹת כָּאן, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה חֲרָמִים שֶׁמָּעַל עָכָן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁלָּקַח: אַדֶּרֶת שִׁנְעָר, וּשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת כֶּסֶף שֶׁל מָאתַיִם שְׁקָלִים וּלְשׁוֹן זָהָב (כ"ז). **וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח** • עַל שֵׁם זְרִיחַת מַרְאִית הַשָּׁנִי.

~ יום חמישי י"ח כסלו ~

לט (א) **וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה:**

א וְיוֹסֵף אִתְּחַת לְמִצְרָיִם וּזְבָנֵהּ פּוֹטִיפַר רַבָּא דְּפַרְעֹה רַב קָטוֹלַיָּא גְּבַר מִצְרָאָה מִידָא דַּעֲרָבָאֵי דִּי אֲחַתּוּהִי לְתַמָּן:

רש"י◄ **וְיוֹסֵף הוּרַד** • חוֹזֵר לְעִנְיָן רִאשׁוֹן, אֶלָּא שֶׁהִפְסִיק בּוֹ כְּדֵי לִסְמֹךְ יְרִידָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה לִמְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, לוֹמַר לְךָ שֶׁבַּשְּׁבִילוֹ הוֹרִידוּהוּ מִגְּדֻלָּתוֹ. וְעוֹד, כְּדֵי לִסְמֹךְ מַעֲשֵׂה אִשְׁתּוֹ שֶׁל פּוֹטִיפַר לְמַעֲשֵׂה תָּמָר, לוֹמַר לְךָ, מַה זּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אַף זוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁרָאָתָה בְּאִצְטְרוֹלוֹגִין שֶׁלָּהּ שֶׁעֲתִידָה לְהַעֲמִיד בָּנִים מִמֶּנּוּ, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת אִם מִמֶּנָּה אִם מִבִּתָּהּ.

(ב) **וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי:**

ב וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּיוֹסֵף וַהֲוָה גְּבַר מַצְלַח וַהֲוָה בְּבֵית רִבּוֹנֵהּ מִצְרָאָה:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כח) וּבְעֵת לִדְתָּהּ הוֹצִיא אֶחָד מֵהֶם אֶת יָדוֹ, וְלָכֵן לָקְחָה הַמְיַלֶּדֶת חוּט שָׁנִי וְקָשְׁרָה אוֹתוֹ עָלָיו וְאָמְרָה: זֶה יָצָא בַּתְּחִלָּה.

(כט) וְכַאֲשֶׁר הֶחְזִיר אֶת יָדוֹ יָצָא אָחִיו וְאָמְרָה: כָּמָה הוּטְבָה הִתְפַּתְּחוּתְךָ, הוֹי, מְפַתָּח שֶׁלִּי! וְקָרָא אֶת שְׁמוֹ פֶּרֶץ.

(ל) וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל יָדוֹ חוּט הַשָּׁנִי, וְקָרָא אֶת שְׁמוֹ זָרַח.

(א) וְיוֹסֵף הוּרַד לְמִצְרַיִם וְקָנָה אוֹתוֹ פּוֹטִיפַר, מְשָׁרֵת פַּרְעֹה רֹאשׁ הַסַּיָּפִים אִישׁ מִצְרִי, מִיַּד הָעֲרָבִים אֲשֶׁר הֵם הֱבִיאוּהוּ לְשָׁם.

(ב) וְהָיָה ה' עִם יוֹסֵף וְהָיָה אִישׁ שֶׁנִּגְזְרָה לוֹ הַצְלָחָה מִשָּׁמַיִם, וְהִתְמַקֵּם בְּבֵית אֲדוֹנוֹ הַמִּצְרִי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ג) וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ׃

רש"י◄ כִּי ה' אִתּוֹ • שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו (ב"ר).

ג וַחֲזָא רִבּוֹנֵהּ אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ וְכֹל דִּי הוּא עָבֵד יְיָ מַצְלַח בִּידֵהּ׃

(ד) וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֵת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ׃

רש"י◄ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ • הֲרֵי לָשׁוֹן קָצָר, חָסֵר 'אֲשֶׁר'.

ד וְאַשְׁכַּח יוֹסֵף רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי וְשַׁמֵּשׁ יָתֵהּ וּמַנְיֵהּ עַל בֵּיתֵהּ וְכָל דִּי אִית לֵהּ מְסַר בִּידֵהּ׃

(ה) וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בִּרְכַת יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה׃

ה וַהֲוָה מֵעִדַּן דְּמַנֵּי יָתֵהּ בְּבֵיתֵהּ וְעַל כָּל דִּי אִית לֵהּ וּבָרִיךְ יְיָ יָת בֵּית מִצְרָאָה בְּדִיל יוֹסֵף וַהֲוָה בִּרְכְתָא דַיְיָ בְּכָל דִּי אִית לֵהּ בְּבֵיתָא וּבְחַקְלָא׃

(ו) וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד־יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה׃

ו וּשְׁבַק כָּל דִּי לֵהּ בִּידָא דְיוֹסֵף וְלָא יְדַע עִמֵּהּ מִדַּעַם אֱלָהִין לַחְמָא דִּי הוּא אָכֵל וַהֲוָה יוֹסֵף שַׁפִּיר בְּרֵיוָא וְיָאֵי בְּחֶזְוָא׃

רש"י◄ וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה • לֹא הָיָה נוֹתֵן לִבּוֹ לְכָלוּם. כִּי אִם־הַלֶּחֶם • הִיא אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בְּלָשׁוֹן נְקֵיָּה. וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר • כֵּיוָן שֶׁרָאָה עַצְמוֹ מוֹשֵׁל, הִתְחִיל אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמְסַלְסֵל בִּשְׂעָרוֹ. (ב"ר) אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'אָבִיךָ מִתְאַבֵּל, וְאַתָּה מְסַלְסֵל בִּשְׂעָרְךָ? אֲנִי מְגָרֶה בְּךָ אֶת הַדֹּב', מִיָּד:

~ יום שישי י"ט כסלו ~

(ז) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי׃

רש"י◄ וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו וְגוֹ' • כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אַחַר", סָמוּךְ.

ז וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וּזְקָפַת אִתַּת רִבּוֹנֵהּ יָת עֵינָהָא לְיוֹסֵף וַאֲמֶרֶת שְׁכוּב עִמִּי׃

(ח) וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדִי׃

ח וְסָרֵיב וַאֲמַר לְוַת אִתַּת רִבּוֹנֵהּ הָא רִבּוֹנִי לָא יְדַע עִמִּי מָה דִּבְבֵיתָא וְכֹל דִּי אִית לֵהּ מְסַר בִּידִי׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ג) וְכַאֲשֶׁר רָאָה אֲדוֹנוֹ כִּי ה' עִמּוֹ וְכָל אֲשֶׁר יְבַצֵּעַ ה' גּוֹזֵר הַצְלָחָה בְּיָדוֹ.

(ד) מָצָא יוֹסֵף חֵן אֶצְלוֹ וְשֵׁרֵת אוֹתוֹ, לָכֵן הִפְקִיד אוֹתוֹ עַל בֵּיתוֹ, וְכָל הַשַּׁיָּךְ אֵלָיו — שָׂמוֹ בְּיָדוֹ.

(ה) וְהָיָה מֵעֵת הַפְקִידוֹ עַל בֵּיתוֹ וּכְלָל אֲשֶׁר לוֹ, הִשְׁרָה ה' אֶת בִּרְכָתוֹ בְּבֵית הַמִּצְרִי בְּסִבַּת יוֹסֵף, וְהָיְתָה בִּרְכַּת ה' בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ בַּבַּיִת וּבַכְּפָרִים.

(ו) וְעָזַב אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיָדוֹ וְלֹא הֶחְסִיר מֵעִמּוֹ דָּבָר, אֶלָּא הַמָּזוֹן אֲשֶׁר הוּא (פוטיפר) אוֹכֵל. וְהָיָה יוֹסֵף יְפֵה הַפָּנִים וְהַמַּרְאֶה כְּאֶחָד.

(ז) וְכַאֲשֶׁר הָיָה אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִרְחִיקָה אֵשֶׁת אֲדוֹנוֹ אֶת מַבָּטָה, וְתָלְתָה אֶת עֵינֶיהָ בְּיוֹסֵף וְאָמְרָה: בֹּא לִישֹׁן אֶצְלִי.

(ח) וְסֵרַב וְאָמַר לָהּ: הִנֵּה אֲדֹנִי לֹא יוֹדֵעַ בַּמֶּה אֲשֶׁר עִמִּי בַּבַּיִת, וְכָל אֲשֶׁר לוֹ כְּבָר שָׂמָהוּ בְּיָדִי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ט) אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתְךָ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים:

ט לֵיתוֹהִי רַב בְּבֵיתָא הָדֵין מִנִּי וְלָא מְנַע מִנִּי מִדַּעַם אֶלָהֵין יָתִיךְ בְּדִיל אַתְּ אִתְּתֵהּ וְאֵכְדֵין אֶעְבֵּיד בִּישְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא וְאֶחוֹב קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים • בְּנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ עַל הָעֲרָיוֹת.

(י) וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם ׀ יוֹם וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ:

י וַהֲוָה כַּד מַלֵּילַת עִם יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלָא קַבִּיל מִנַּהּ לְמִשְׁכַּב לְוָתַהּ לְמֶהֱוֵי עִמַּהּ:

רש"י ◄ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ • אֲפִלּוּ בְּלֹא תַּשְׁמִישׁ. לִהְיוֹת עִמָּהּ • לָעוֹלָם הַבָּא.

(יא) וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת:

יא וַהֲוָה בְּיוֹמָא הָדֵין וְעַל לְבֵיתָא לְמִבְדַּק בְּכִתְבֵי חָשְׁבּוֹנָהּ וְלֵית אֱנָשׁ מֵאֲנָשֵׁי בֵּיתָא תַּמָּן בְּבֵיתָא:

רש"י ◄ וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה • כְּלוֹמַר: 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִגִּיעַ יוֹם מְיֻחָד' (תנחומא) יוֹם צְחוֹק, יוֹם אֵיד שֶׁלָּהֶם, שֶׁהָלְכוּ כֻּלָּם לְבֵית עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אָמְרָה: 'אֵין לִי יוֹם הָגוּן לְהִדָּבֵק לְיוֹסֵף כְּהַיּוֹם הַזֶּה', אָמְרָה לָהֶם: 'חוֹלָה אֲנִי וְאֵינִי יְכֹלָה לֵילֵךְ'. לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ • רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: 'מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ', וְחַד אָמַר: 'לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו עִמָּהּ, אֶלָּא שֶׁנִּרְאֵית לוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְכוּ'', כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף לז).

(יב) וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה:

יב וַאֲחַדְתֵּהּ בִּלְבוּשֵׁהּ לְמִימַר שְׁכוּב עִמִּי וְשָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ בִּידַהּ וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא:

(יג) וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס הַחוּצָה:

יג וַהֲוָה כַּד חֲזַת אֲרֵי שָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ בִּידַהּ וַעֲרַק לְשׁוּקָא:

(יד) וַתִּקְרָא לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל:

יד וּקְרַת לַאֲנָשֵׁי בֵיתַהּ וַאֲמֶרֶת לְהוֹן לְמֵימַר חֲזוֹ אֵיתִי לָנָא גַּבְרָא עִבְרָאָה לְחַיָּכָא בָּנָא עַל לְוָתִי לְמִשְׁכַּב עִמִּי וּקְרֵית בְּקָלָא רַבָּא:

רש"י ◄ רְאוּ הֵבִיא לָנוּ • חֲרֵי זֶה לָשׁוֹן קְצָרָה: "הֵבִיא לָנוּ", וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הֵבִיאוֹ, וְעַל בַּעְלָהּ אוֹמֶרֶת כֵּן. עִבְרִי • (כ"ה) מֵעֵבֶר הַנָּהָר, מִבְּנֵי עֵבֶר (סִפְרִים אֲחֵרִים: מֵעֵבֶר הַנָּהָר).

(טו) וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ כִּי־הֵרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה:

טו וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֲרֵי אַרִימִית קָלִי וּקְרֵית וְשָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ לְוָתִי וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ט) אֵינֶנּוּ בַּבַּיִת הַזֶּה בַּעֲדִיפוּת מִמֶּנִּי וְלֹא הִרְחִיק מִעָלַי דָּבָר, אֶלָּא אַתְּ כִּי אַתְּ אִשְׁתּוֹ, וּלְכָךְ אֵיךְ אֶעֱשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הֶעָצוּם הַזֶּה וְאֶחְטָא לַה'?!

(י) וְכַאֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו יוֹם אַחַר יוֹם, וְלֹא הִסְכִּים עִמָּהּ לִישֹׁן בִּצְמִידוּת אֵלֶיהָ לִהְיוֹת אִתָּהּ.

(יא) וְהָיָה בְּאֶחָד מִן הַיָּמִים נִכְנַס אֶל הַבַּיִת לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה שֶׁהָיְתָה לוֹ, וְלֹא נִמְצָא בּוֹ אִישׁ מִיּוֹשְׁבֵי הַבַּיִת.

(יב) וּלְכָךְ נִתְלְתָה בְּחֵלְצָתוֹ בְּאָמְרָהּ: שְׁכַב לִישׁוֹן עִמִּי, לָכֵן עָזַב חֵלְצָתוֹ בְּיָדָהּ וּבָרַח וְיָצָא אֶל הַשּׁוּק.

(יג) וְכַאֲשֶׁר רָאַתָּה שֶׁכְּבָר עָזַב חֵלְצָתוֹ בְּיָדָהּ וּבָרַח אֶל הַשּׁוּק.

(יד) הִזְמִינָה אֶת יוֹשְׁבֵי בֵיתָהּ וְאָמְרָה לָהֶם: הַבִּיטוּ אֵיךְ הֵבִיא אֵלֵינוּ אִישׁ עִבְרִי לְשַׂחֵק בָּנוּ, בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וְלָכֵן צָרַחְתִּי בְּקוֹל גָּבוֹהַּ.

(טו) וְכַאֲשֶׁר שָׁמַע אוֹתִי כִּי כְּבָר הֵרַמְתִּי קוֹלִי וְצָרַחְתִּי, עָזַב חֵלְצָתוֹ בְּיָדִי וּבָרַח וְיָצָא אֶל הַשּׁוּק.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(טז) וַתִּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל־בֵּיתוֹ׃

רש"י◄ אֲדֹנָיו • שֶׁל יוֹסֵף.

טז וַאֲחִתְתֵהּ לִלְבוּשֵׁהּ לְוָתַהּ עַד דְּעַל רִבּוֹנֵהּ לְבֵיתֵהּ׃

(יז) וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֶק בִּי׃

רש"י◄ בָּא אֵלַי • לְצַחֵק בִּי, הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ לָּנוּ.

יז וּמַלִּילַת עִמֵּהּ כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימַר עַל לְוָתִי עַבְדָּא עִבְרָאָה דִּי אַיְתֵיתָא לָנָא לְחַיְכָא בִּי׃

(יח) וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס הַחוּצָה׃

יח וַהֲוָה כַּד אֲרִימִית קָלִי וּקְרֵית וְשָׁבְקֵהּ לִלְבוּשֵׁהּ לְוָתִי וַעֲרַק לְשׁוּקָא׃

(יט) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ׃

יט וַהֲוָה כַּד שְׁמַע רִבּוֹנֵהּ יָת פִּתְגָּמֵי אִתְּתֵהּ דִּי מַלֵּילַת עִמֵּהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עֲבַד לִי עַבְדָּךְ וּתְקֵף רָגְזֵהּ׃

רש"י◄ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו וְגוֹ' • בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ אָמְרָה לוֹ כֵּן, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרָה: 'כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ', עִנְיְנֵי תַּשְׁמִישׁ כָּאֵלֶּה.

(כ) וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר׃

כ וּנְסִיב רִבּוֹנֵהּ דְּיוֹסֵף יָתֵהּ וּמַנְּיֵהּ לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דִּי אֲסִירֵי מַלְכָּא אֲסִירִין וַהֲוָה תַּמָּן בְּבֵית אֲסִירֵי׃

(כא) וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר׃

כא וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּיוֹסֵף וּנְגַד לֵהּ חִסְדָּא וִיהָבֵהּ לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי רַב בֵּית אַסִירֵי׃

רש"י◄ וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד • שֶׁהָיָה מְקַבֵּל לְכָל רוֹאָיו, לְשׁוֹן 'כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה' שֶׁבַּמִּשְׁנָה.

(כב) וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה׃

כב וּמַנִּי רַב בֵּית אַסִירֵי בִּידָא דְּיוֹסֵף יָת כָּל אַסִירַיָּא דִּי בְּבֵית אַסִירֵי וְיָת כָּל דִּי עָבְדִין תַּמָּן עַל מֵימְרֵהּ הֲוָה מִתְעַבֵּד׃

רש"י◄ הוּא הָיָה עֹשֶׂה • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'בְּמֵימְרֵיהּ הֲוָה מִתְעַבֵּד'.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(טז) וְלָכֵן הִנִּיחָה חֶלְצָתוֹ אֶצְלָהּ עַד כִּי נִכְנַס אֲדוֹנוֹ אֶל בֵּיתוֹ.

(יז) וְאָמְרָה כְּדֶגֶמֶת הָאֲמִירוֹת הָאֵלּוּ אֵלָיו: בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ אוֹתוֹ אֵלֵינוּ לְשַׂחֵק בִּי.

(יח) וְכַאֲשֶׁר הֵרַמְתִּי קוֹלִי וְצָרַחְתִּי, עָזַב חֶלְצָתוֹ בְּיָדִי וּבָרַח אֶל הַשּׁוּק.

(יט) וְכַאֲשֶׁר שָׁמַע אֶת דִּבּוּרָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה לוֹ: כַּזֹּאת עָשָׂה בִּי עַבְדְּךָ, הִתְחַזֵּק כַּעַסוֹ.

(כ) וְלָכֵן לָקְחוּ וְהִפְקִידוּ בַּכֶּלֶא, מְקוֹם אֲשֶׁר אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ כְּלוּאִים בּוֹ, וְיָשַׁב שָׁמָּה בַּכֶּלֶא.

(כא) וְהָיָה ה' עִמּוֹ וְהִטָּה לוֹ חֶסֶד וְחָנַן אוֹתוֹ חֵן אֵצֶל רֹאשׁ הַכֶּלֶא.

(כב) עַד אֲשֶׁר שָׂם תַּחַת יָדוֹ אֶת כָּל הָאֲסִירִים הַנִּמְצָאִים בַּכֶּלֶא, וְכָל אֲשֶׁר הָיוּ עוֹשִׂים שָׁמָּה, הוּא הָיָה יוֹזְמוֹ וּמַפְעִילוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כג) אֵין׀ שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ׃ פ

כג לֵית רַב בֵּית אַסִירֵי חָזֵי יָת כָּל סָרְחָן בִּידֵהּ בְּדִי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדֵּהּ וְדִי הוּא עָבֵד יְיָ מַצְלָח׃

רש״י◄ בַּאֲשֶׁר ה׳ אִתּוֹ • בִּשְׁבִיל שֶׁה׳ אִתּוֹ.

~ שבת קודש כ׳ כסלו ~

מ (א) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃

א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין סָרְחוּ שָׁקְיָא מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְנַחְתּוֹמֵי לְרִבּוֹנֵיהוֹן לְמַלְכָּא דְּמִצְרָיִם׃

רש״י◄ אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה • לְפִי שֶׁהִרְגִּילָה אוֹתָהּ אֲרוּרָה אֶת הַצַּדִּיק בְּפִי כֻּלָּם לְדַבֵּר בּוֹ לִגְנוּתוֹ, הֵבִיא לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא סֵרְחָנָם שֶׁל אֵלּוּ שֶׁיִּפְּנוּ אֲלֵיהֶם וְלֹא אֵלָיו. וְעוֹד, שֶׁתָּבֹא הָרְוָחָה לַצַּדִּיק עַל־יְדֵיהֶם. חָטְאוּ • זֶה נִמְצָא זְבוּב בְּפֵילֵי פּוֹטִירִין שֶׁלּוֹ, וְזֶה נִמְצָא צְרוֹר בִּגְלוּסְקִין שֶׁלּוֹ. וְהָאֹפֶה • אֶת פַּת הַמֶּלֶךְ, וְאֵין לְשׁוֹן אֲפִיָּה אֶלָּא בְּפַת, וּבְלַעַ״ז, פיסטו״ר.

(ב) וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאֹפִים׃

ב וּרְגַז פַּרְעֹה עַל תְּרֵין רַבְרְבָנוֹהִי עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב נַחְתּוֹמֵי׃

(ג) וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם׃

ג וְיַהַב יָתְהוֹן בְּמַטְרָא בֵּית רַב קָטוֹלַיָּא לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דִּי יוֹסֵף אָסִיר תַּמָּן׃

(ד) וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַّבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם וַיְשָׁרֵת אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר׃

ד וּמַנִּי רַב קָטוֹלַיָּא יָת יוֹסֵף עִמְּהוֹן וְשַׁמֵּשׁ יָתְהוֹן וַהֲווֹ יוֹמִין בְּמַטְרָא׃

רש״י◄ וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים וְגוֹ׳ • לִהְיוֹת אִתָּם. וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר • י״ב חֹדֶשׁ.

(ה) וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר׃

ה וַחַלְמוּ חֶלְמָא תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵהּ בְּלֵילְיָא חַד גְּבַר כְּפוּשְׁרַן חֶלְמֵהּ שָׁקְיָא וְנַחְתּוֹמֵי דִּי לְמַלְכָּא דְּמִצְרַיִם דִּי אֲסִירִין בְּבֵית אֲסִירֵי׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(כג) וְאֵין רֹאשׁ הַכֶּלֶא רוֹאֶה דְּבַר פְּסוּל בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁה׳ עִמּוֹ, וּבְכָל אֲשֶׁר הוּא מְבַצֵּעַ ה׳ מַנְחִיל לוֹ הַצְלָחָה.

(א) וְהָיָה אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, כַּאֲשֶׁר הַמְמֻנֶּה עַל הַשְּׁתִיָּה שֶׁל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהַמְמֻנֶּה עַל הָאֲפִיָּה, פָּשְׁעוּ שְׁנֵיהֶם לַאֲדוֹנָם מֶלֶךְ מִצְרַיִם.

(ב) וְלָכֵן הִתְרַגֵּז פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי מְשָׁרְתָיו, רֹאשׁ הַמַּשְׁקִים וְרֹאשׁ הָאוֹפִים.

(ג) וְהִפְקִיד אוֹתָם בַּמִּשְׁמָר הַשַּׁיָּךְ לְבֵית רֹאשׁ תּוֹפְשֵׁי הַחֲרָבוֹת, בַּכֶּלֶא אֲשֶׁר יוֹסֵף כָּלוּא בּוֹ.

(ד) וּמִנָּה רֹאשׁ הַסַּיָּפִים אֶת יוֹסֵף עֲלֵיהֶם לְשָׁרְתָם וְשָׁהוּ תְּקוּפָה בַּכֶּלֶא.

(ה) עַד כִּי שְׁנֵיהֶם רָאוּ יַחְדָּו חִזָּיוֹן, כָּל אֶחָד לְבַדּוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד. חֲלוֹמוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד תּוֹאֵם לְפֵרוּשׁוֹ, הַמַּשְׁקֶה וְהָאוֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם הַנֶּאֱסָרִים בַּכֶּלֶא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש״י◄ **וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם** • וַיַּחַלְמוּ שְׁנֵיהֶם חֲלוֹם, זֶה פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: כָּל אֶחָד חָלַם חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם: שֶׁחָלַם אֶת חֲלוֹמוֹ וּפִתְרוֹן חֲבֵרוֹ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּרְא שַׂר־הָאוֹפִים כִּי־טוֹב פָּתָר״. **אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ** • כָּל אֶחָד חָלַם חֲלוֹם הַדּוֹמֶה לַפִּתְרוֹן הֶעָתִיד לָבֹא עֲלֵיהֶם.

(ו) **וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים:**

ו וַאֲתָא לְוָתְהוֹן יוֹסֵף בְּצַפְרָא וַחֲזָא יָתְהוֹן וְהָא אִנּוּן נְסִיסִין:

רש״י◄ **זֹעֲפִים** • עֲצֻבִים, כְּמוֹ: (מלכים א כ) ״סַר וְזָעֵף״, (מיכה ז) ״זַעַף ה׳ אֶשָּׂא״.

(ז) **וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם:**

ז וּשְׁאַל יָת רַבְרְבֵי פַרְעֹה דִּי עִמֵּהּ בְּמַטְרָא בֵּית רִבּוֹנֵהּ לְמֵימַר מָא דֵין אַפֵּיכוֹן בִּישִׁין יוֹמָא דֵין:

(ח) **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ־נָא לִי:**

ח וַאֲמָרוּ לֵהּ חֶלְמָא חַלַמְנָא וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הֲלָא מִן קֳדָם יְיָ פּוּשְׁרָן חֶלְמַיָּא אִשְׁתָּעוּ כְעַן לִי:

(ט) **וַיְסַפֵּר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי:**

ט וְאִשְׁתְּעִי רַב שָׁקֵי יָת חֶלְמֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ בְּחֶלְמִי וְהָא גוּפְנָא קֳדָמָי:

(י) **וּבַגֶּפֶן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהִוא כְּפֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ עֲנָבִים:**

י וּבְגוּפְנָא תְּלָתָא שִׁבְשִׁין וְהִיא כַּד אַפְרַחַת אַפֵּקַת לַבְלְבִין וַאֲגִיצַת גֵּץ בַּשִּׁילוּ אִתְכְּלָתְהָא עִנְּבִין:

רש״י◄ **שָׂרִיגִם** • זְמוֹרוֹת אֲרֻכּוֹת שֶׁקּוֹרִין וידי״ן. **וְהִוא כְּפֹרַחַת** • דּוֹמֶה לְפוֹרַחַת. ״וְהִיא כְּפוֹרַחַת״, נִדְמֶה לִי בַּחֲלוֹמִי כְּאִלּוּ הִיא פּוֹרַחַת, וְאַחַר הַפֶּרַח עָלְתָה נִצָּהּ וְנַעֲשָׂה סְמָדָר, אשפני״ר בְּלַעַ״ז, וְאַחַר־כָּךְ הִבְשִׁילוּ. וְהִיא כַּד אַפְרַחַת אַפֵּקַת לַבְלְבִין, עַד כָּאן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל ״פּוֹרַחַת״. גֵּץ גָּדוֹל מִפֶּרַח, כְּדִכְתִיב: (ישעיה יח) ״וּבֹסֶר גּוֹמֵל יִהְיֶה נִצָּהּ״, וּכְתִיב: (במדבר יז) ״וַיֹּצֵא פֶרַח״ וְהָדַר ״וַיָּצַץ צִיץ״.

~ נקודות משיחות קודש ~

עָלְתָה נִצָּהּ, הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ עֲנָבִים (מ, י) עָלְתָה נִצָּהּ - הִגִּיעַ זְמַנָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִיגָאֵל. הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ עֲנָבִים - הִגִּיעַ זְמַנָּהּ שֶׁל מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה (חולין צב, א) לְכְאוֹרָה הָיָה הַסֵּדֶר צָרִיךְ לִהְיוֹת הָפוּךְ: תְּחִלָּה שׁוֹתָה מִצְרַיִם אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה, וּלְאַחַר מִכֵּן נִגְאָלִים יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבַּשֶּׁלֶב הָרִאשׁוֹן מִתְגַּבְּרִים יִשְׂרָאֵל עַל מִצְרַיִם וְיוֹצְאִים מִמֶּנָּה נֶגֶד רְצוֹנָהּ. וְאִלּוּ בַּשֶּׁלֶב הַשֵּׁנִי, מִצְרַיִם עַצְמָהּ הוֹפֶכֶת לְטוֹב: כְּשֵׁם שֶׁשְּׁתִיַּת יַיִן מְבִיאָה לְשִׁכְרוּת (בִּטּוּל מְציאוּת הָאָדָם), כָּךְ גַּם שְׁתִיַּת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה מְבַטֶּלֶת אֶת מְצִיאוּתָם הַקּוֹדֶמֶת וְהוֹפֶכֶת אוֹתָהּ לְטוֹב.

(לקוטי שיחות, כרך לה, עמ׳ 166)

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(ו) וְנִכְנַס אֲלֵיהֶם יוֹסֵף לִפְנֵי הָנֵץ הַחַמָּה, וְרָאָה אֶת פְּנֵי שְׁנֵיהֶם נְפוּלוֹת.

(ז) וְשָׁאַל אֶת מְשָׁרְתֵי פַּרְעֹה אֲשֶׁר עִמּוֹ בַּמִּשְׁמָר הַשַּׁיָּךְ לְבֵית אֲדוֹנוֹ בָּאֲמִירָה: מַה קֹּרָה שֶׁפְּנֵיכֶם הִשְׁתַּנּוּ הַיּוֹם.

(ח) וְאָמְרוּ לוֹ: רָאִינוּ חִזָּיוֹן וְאֵין לוֹ מְפָרֵשׁ. אָמַר לָהֶם: הֲרֵי הַהֶסְבְּרִים לַה׳ אַךְ סַפְּרוּ אוֹתוֹ לִי.

(ט) וְסִפֵּר רֹאשׁ הַמַּשְׁקִים אֶת חֲזִיּוֹנוֹ לְיוֹסֵף וְאָמַר: רָאִיתִי שֶׁהָיְתָה גֶּפֶן בֵּין יָדַי (לפניי).

(י) וּבַגֶּפֶן שְׁלוֹשָׁה עֲנָפִים רָאשִׁיִּים, וְהִיא כְּמוֹ הִתְפַּתְּחוּ עֲנָפֶיהָ וְעָלוּ פְּרָחֶיהָ וְהִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ וְנִהְיוּ עֲנָבִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יא) וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט אֹתָם אֶל־כּוֹס פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה:

יא וְכַסָּא דְפַרְעֹה בִּידִי וּנְסֵיבֵת יָת עִנְבַיָּא וְעַצָּרִית יָתְהוֹן לְכַסָּא דְפַרְעֹה וִיהָבִית יָת כַּסָּא עַל יְדָא דְפַרְעֹה:

רש״י ◄ וָאֶשְׂחַט • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְעַצָּרִית׳, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה.

(יב) וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם:

יב וַאֲמַר לֵהּ יוֹסֵף דֵּין פִּשְׁרָנֵהּ תְּלָתָא שִׁבְשִׁין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן:

רש״י ◄ שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם • סִימָן הֵם לְךָ לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה הַרְבֵּה (חולין צב).

(יג) בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ:

יג בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין יַדְכַּרְנָךְ פַּרְעֹה יָת רֵישָׁךְ וִיתִיבְנָךְ עַל שְׁמוּשָׁךְ וְתִתֵּן כַּסָּא דְפַרְעֹה בִּידֵהּ כְּהִלְכְתָא קַדְמָאָה דִּי הֲוֵיתָא מַשְׁקֵי לֵהּ:

רש״י ◄ יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ • לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן, כְּשֶׁיִּפְקֹד שְׁאָר עֲבָדָיו לְשָׂרֵת לְפָנָיו בַּסְּעֻדָּה, יִמְנֶה אוֹתְךָ עִמָּהֶם. כַּנֶּךָ • בָּסִיס שֶׁלְּךָ וּמוֹשָׁבְךָ.

(יד) כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה:

יד אֶלָּהֵן תִּדְכְּרְנַנִי עִמָּךְ כַּד יֵיטַב לָךְ וְתַעְבֵּד כְּעַן עִמִּי טִיבוּ וְתִדְכַּר עָלַי קֳדָם פַּרְעֹה וְתַפְּקְנַנִי מִן בֵּית אֲסִירָא הָדֵין:

רש״י ◄ כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ • אֲשֶׁר אִם זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ, מֵאַחַר שֶׁיִּיטַב לְךָ כְּפִתְרוֹנִי. וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד • אֵין ׳נָא׳ אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה: הֲרֵי אַתָּה עוֹשֶׂה עִמִּי חֶסֶד.

(טו) כִּי־גְנֹב גُנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר:

טו אֲרֵי מִגְנַב גְּנִבְנָא מֵאַרְעָא דְעִבְרָאֵי וְאַף הָכָא לָא עֲבָדִית מִדַּעַם אֲרֵי שַׂוִּיאוּ יָתִי בְּבֵית אֲסִירֵי:

(טז) וַיַּרְא שַׂר־הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־רֹאשִׁי:

טז וַחֲזָא רַב נַחְתּוֹמֵי אֲרֵי יָאוּת פְּשַׁר וַאֲמַר לְיוֹסֵף אַף אֲנָא בְּחֶלְמִי וְהָא תְּלָתָא סַלִּין דְּחִירוּ עַל רֵישִׁי:

רש״י ◄ סַלֵּי חֹרִי • סַלִּים שֶׁל נְצָרִים קְלוּפִין חוֹרִין חוֹרִין, וּבִמְקוֹמֵנוּ יֵשׁ הַרְבֵּה, וְדֶרֶךְ מוֹכְרֵי פַּת כִּיסָנִין, שֶׁקּוֹרִין אובלי״ש, לְתִתָּם בְּאוֹתָם סַלִּים.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(יא) וְהָיָה כּוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וּלְקַחְתִּי אֶת הָעֲנָבִים וְסָחַטְתִּי אוֹתָם לְתוֹכוֹ, וּמָסַרְתִּי לוֹ בְּיָדִי אֶת הַכּוֹס.

(יב) אָמַר לוֹ יוֹסֵף: זֶה הֶסְבֵּרוֹ: שְׁלוֹשָׁה עֲנָפִים רָאשִׁיִּים, שְׁלוֹשָׁה יָמִים הֵם.

(יג) לְקְרַאת שְׁלֹשָׁה יָמִים יִזְכּוֹר אוֹתְךָ פַּרְעֹה וְיָשִׁיב אוֹתְךָ אֶל מַעֲמָדְךָ, וְתִמְסֹר לוֹ אֶת כּוֹסוֹ כְּפִי הַנֹּהַג הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֶה אוֹתוֹ.

(יד) אֶלָּא אִם תּוֹאִיל לִזְכֹּר אוֹתִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִסְתַּדֵּר לְךָ עִנְיָנְךָ, וְתִיזֹם מַעֲצָמְךָ לַעֲשׂוֹת לִי טוֹבָה אִישִׁית, וְהַזְכִּירֵנִי אֵצֶל פַּרְעֹה וְהוֹצִיאֵנִי מִן הַבַּיִת הַזֶּה.

(טו) הֱיוֹת שֶׁאֲנִי גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִיִּים, וּפֹה גַּם כֵּן לֹא עָשִׂיתִי דָּבָר שֶׁאֶהְיֶה נָתוּן בְּסִבָּתוֹ בַּכֶּלֶא.

(טז) וְרָאָה רֹאשׁ הָאוֹפִים שֶׁכְּבָר פֵּרֵשׁ לוֹ אֶת הַחֲלוֹם לְטוֹבָה, אָמַר לוֹ: רָאִיתִי שְׁלוֹשָׁה סַלִּים שֶׁל לֶחֶם חוֹרִי עַל רֹאשִׁי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יז) וּבְתוֹךְ הַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל רֹאשִׁי:

יז וּבְסַלָּא עִלָּאָה מִכֹּל מֵיכַל פַּרְעֹה עוֹבַד נַחְתּוּם וְעוֹפָא אָכֵל יָתְהוֹן מִן סַלָּא מֵעִלָּוֵי רֵישִׁי:

(יח) וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם:

יח וַאֲתִיב יוֹסֵף וַאֲמַר דֵּין פִּשְׁרָנֵהּ תְּלָתָא סַלִּין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן:

(יט) בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעָלֶיךָ:

יט בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין יַעְדִּי פַּרְעֹה יָת רֵישָׁךְ מִנָּךְ וְיִצְלוֹב יָתָךְ עַל צְלִיבָא וְיֵכוּל עוֹפָא יָת בִּשְׂרָךְ מִנָּךְ:

(כ) וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ ׀ שַׂר הַמַּשְׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו:

כ וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה יוֹמָא בֵּית וַלְדָא דְּפַרְעֹה וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא לְכָל עַבְדּוֹהִי וְאִדְּכַר יָת רֵישׁ רַב שָׁקֵי וְיָת רֵישׁ רַב נַחְתּוּמֵי בְּגוֹ עַבְדּוֹהִי:

רש״י◄ **יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה.** יוֹם לֵדָתוֹ, וְקוֹרִין לוֹ יוֹם גִּינוּסְיָא. וּלְשׁוֹן ״הֻלֶּדֶת״, לְפִי שֶׁאֵין הַוָּלָד נוֹלָד אֶלָּא עַל־יְדֵי אֲחֵרִים, שֶׁהַחַיָּה מְיַלֶּדֶת אֶת הָאִשָּׁה, וְעַל כֵּן הֶחָיָה נִקְרֵאת מְיַלֶּדֶת, וְכֵן: (יחזקאל טז) ״וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הֻלֶּדֶת אוֹתָךְ״, וְכֵן: (ויקרא יג) ״אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֶת הַנֶּגַע״, שֶׁכִּבּוּסוֹ עַל־יְדֵי אֲחֵרִים. **וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ וְגוֹ׳.** מְנָאָם עִם שְׁאָר עֲבָדָיו, שֶׁהָיָה מוֹנֶה הַמְּשָׁרְתִים שֶׁיְּשָׁרְתוּ לוֹ בִּסְעֻדָּתוֹ, וְזָכַר אֶת אֵלּוּ בְּתוֹכָם, כְּמוֹ: ״שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ״, לְשׁוֹן מִנְיָן.

(כא) וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֶהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה:

כא וַאֲתִיב יָת רַב שָׁקֵי עַל שַׁקְיוּתֵהּ וִיהַב יָת כַּסָּא עַל יְדָא דְּפַרְעֹה:

(כב) וְאֶת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף:

כב וְיָת רַב נַחְתּוּמֵי צְלָב כְּמָא דִּי פָשַׁר לְהוֹן יוֹסֵף:

(כג) וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ: פפפ

כג וְלָא דְכִיר רַב שָׁקֵי יָת יוֹסֵף וְאַנְשֵׁיהּ: פ פ פ

רש״י◄ **וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים.** בּוֹ בַּיּוֹם. **וַיִּשְׁכָּחֵהוּ.** לְאַחַר מִכָּאן, מִפְּנֵי שֶׁתְּלָה בּוֹ יוֹסֵף לְזָכְרוֹ, הֵזִקַּק לִהְיוֹת אָסוּר שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים מ) ״אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר שָׂם ה׳ מִבְטַחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רְהָבִים״, וְלֹא בָטַח עַל מִצְרִים הַקְּרוּיִים רַהַב:

פפפ קי״ב פסוקים יב״ק סימן. **חסלת פרשת וישב**

ההפטרות לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רפב - רפד

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(יז) וּבְתוֹךְ הַסַּל הָעֶלְיוֹן יֵשׁ מִכָּל מְזוֹן פַּרְעֹה, מַאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאוֹפֶה, וְהָיָה הַמְּעוֹפֵף אוֹכֵל מִמֶּנּוּ, מִן הַסַּל מִמַּעַל לְרֹאשִׁי.

(יח) וְעָנָה יוֹסֵף וְאָמַר: זֶה הֶסְבְּרוֹ: שְׁלֹשָׁה סַלִּים, שְׁלוֹשָׁה יָמִים הֵם.

(יט) לִקְרַאת שְׁלֹשָׁה יָמִים, יִתְלֹשׁ פַּרְעֹה אֶת רֹאשְׁךָ מִעַם גּוּפְךָ וְיִצְלֹב אוֹתְךָ עַל נֶסֶר־עֵץ, וְיֹאכַל הַמְּעוֹפֵף מִבְּשָׂרְךָ.

(כ) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהוּא כְּאֵרוּעַ יוֹם הֵלֶּדֶת לְפַרְעֹה, עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל שָׂרֵי צְבָאוֹ, וְלָכֵן זָכַר אֶת רֹאשׁ הַמַּשְׁקִים וְרֹאשׁ הָאוֹפִים בְּתוֹכָם.

(כא) וְצִוָּה לְהַחְזִיר אֶת שַׂר הַמַּשְׁקִים לְתַפְקִידוֹ כְּמַשְׁקֶה, וּמָסַר לוֹ אֶת כּוֹסוֹ.

(כב) וְצָלַב אֶת רֹאשׁ הָאוֹפִים כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ לָהֶם יוֹסֵף.

(כג) וְהֵסִיר רֹאשׁ הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף מִלִּבּוֹ וְלֹא הִזְכִּירוֹ יוֹתֵר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח תהלים

יום ראשון, י"ד כסלו > מפרק עב עד סוף פסוק עו

יום שני, ט"ו כסלו > מפרק עז עד סוף פרק עח

יום שלישי, ט"ז כסלו > מפרק עט עד סוף פרק פב

יום רביעי, י"ז כסלו > מפרק פג עד סוף פרק פז

יום חמישי, י"ח כסלו > מפרק פח עד סוף פרק פט

יום שישי, י"ט כסלו > פרק כ, מפרק צ עד סוף פרק צו

שבת קודש, כ' כסלו > פרק כ, מפרק צז עד סוף פרק קג

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תניא יומי

~ יום ראשון י"ד כסלו ~

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קס, דוד זמירות... עד עמ' 320, בעת צרתו.

אחרי שבסימן הקודם ב"קונטרס אחרון" מוסבר, שהמצוות פועלות בעולם גם ענין המשכת אלקות וגם ענין בירור הניצוצות, וכך גם שלימוד הלכות התורה פועל שני הענינים האלה –

בא הסימן הנוכחי, בו יוסבר, שבהלכות התורה יש ענין שהוא למעלה לגמרי מהעולם, עד שהעולם לגביו אינו תופס מקום כלל.

הסימן הנוכחי מבוסס על מה שחכמינו ז"ל אומרים, שבשעה שדוד המלך החזיר את הארון מהפלשתים, הביא אותו על עגלה, בשכחו על הציווי של "בכתף ישאו", שצריכים לשאת את הארון על הכתפים, ואשר היה זה עונש על שקרא להלכות התורה "זמירות" בפסוק "זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי".

רבנו הזקן מסביר בסימן הנוכחי, מדוע מגיע בכלל עונש על קריאת התורה – "זמירות", ואיזו שייכות יש לעונש השכחה שיש לשאת את הארון בכתף – לקריאת התורה והמצוות – "זמירות".

ביתר פירוט מוסברים ענינים אלה ב"לקוטי תורה", "אור התורה" וב"דרך מצותיך" מצות "משא הארון בכתף".

"דָּוִד, זְמִירוֹת קָרֵית לְהוּ כוּ'"[1]. – דוד – זמירות קראת להן? להלכות התורה, ולכן בא העונש להיכשל בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו. **הִנֵּה בַּזֹּהַר**[2]**:** – ישנו ביטוי על התורה, **שִׁבְחָא דְּאוֹרַיְתָא וּרְנָנָה כוּ'.** – התורה היא שבח ורננה להקדוש ברוך הוא, **וּלְהָבִין, מַהוּ הַשְּׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּשֶׁזֶּה אָסוּר אוֹ מֻתָּר**[3]**?** – במה מתבטא השבח להקדוש ברוך הוא, להיקרא "שבחא דאורייתא" במה שההלכה שבתורה פוסקת שדבר זה אסור או שדבר זה מותר? **הִנֵּה הוּא עַל־דֶּרֶךְ:** – מה שכתוב: **"מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה', מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ"**[4]. – שלכאורה, הרי בתחילה ישנן המחשבות ולאחר מכן באים המעשים, מדוע, איפוא, כתוב תחילה "מה גדלו מעשיך" ולאחר מכן "מאד עמקו מחשבותיך"? אלא, יסביר רבנו הזקן, שמה"מה גדלו מעשיך" יודעים את ה"מאד עמקו מחשבותיך", **כִּי הִנֵּה נוֹדַע, שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים תְּלוּיִם בְּדִקְדּוּק מִצְוָה אַחַת,** – בדקדוק אחד שהתורה מדקדקת שהמצוה תיעשה באופן זה דוקא, **דֶּרֶךְ־מָשָׁל**[5]**: אִם הַקָּרְבָּן** – שמקריבים, **כָּשֵׁר – נַעֲשָׂה יִחוּד עֶלְיוֹן,** – בספירות ובעולמות העליונים, **וְעוֹלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת לְקַבֵּל חִיּוּתָם וְשִׁפְעָם; וְאִם שִׁנָּה,** – מדקדוק שהתורה דקדקה בהלכות הקרבנות, **שֶׁקִּבֵּל הַדָּם** – של ההזאה, **בִּשְׂמֹאלוֹ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אוֹ** – שקיבל את הדם **שֶׁלֹּא בִּכְלִי שָׁרֵת כָּשֵׁר, אוֹ שֶׁהָיְתָה חֲצִיצָה**[6] **– אֲזַי נִתְבַּטְּלָה עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת** – שהיתה צריכה להיות על־ידי הקרבן, וְ־נתבטלו **חִיּוּתָם וְשִׁפְעָם** – שהיו מקבלים על־ידי הקרבן, **מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְכֵן בִּתְפִלִּין כְּשֵׁרוֹת,** – שיהודי מניחן, **מִתְגַּלִּים מֹחִין עֶלְיוֹנִים דְּזְעֵיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא,** – של 'זעיר אנפין' ומלכות ד"אצילות", **שֶׁהֵם מְקוֹר הַחַיִּים לְכָל הָעוֹלָמוֹת, וּבְדִקְדּוּק אֶחָד** – שאינו כראוי, **נִפְסָלִין** – התפילין, **וּמִסְתַּלְּקִין הַמֹּחִין. וּכְהַאי גַּוְנָא** – ובדוגמא זו, **בְּדִקְדּוּקֵי מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה.** – שדקדוק

קונטרס אחרון

דוד זמירות קרית להו כו'. הנה בזהר שבחא דאורייתא ורננה כו' ולהבין מהו השבח להקב"ה כשזה אסור או מותר הנה הוא ע"ד מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך. כי הנה נודע שכל העולמות עליונים ותחתונים תלוים בדקדוק מצוה א' ד"מ אם הקרבן כשר נעשה יחוד עליון ועולים כל העולמות לקבל חיותם ושפעם. ואם שינה שקיבל הדם בשמאלו ד"מ או שלא בכלי שרת כשר או שהיתה חציצה אזי נתבטלה עליות העולמות וחיותם ושפעם מחיי החיים א"ס ב"ה וכן בתפילין כשרות מתגלים מוחין עליונים דזו"נ שהם מקור החיים לכל העולמות ובדקדוק אחד נפסלין ומסתלקין המוחין וכה"ג בדקדוקי מצות ל"ת והלכך המתבונן מה גדלו מעשי

---

1. סוטה לד, א. **2.** ראה זח"ב ח, ב. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בפרט יש ו' חלוקות מותר כשר טהור (והפטור? תניא ספנ"ב) והפכם כמפורש בכ"מ גם בתניא. - נ"ל דנקט דוקא ב' "אסור או מותר" דזהו ענין השווה ועיקרי בכהנ"ל: אסור (בידי הסט"א) כו', מותר (שלכן נק' כך - כבתניא [פרק ז'. וראה גם שם פרק ח']). **4.** תהלים צב, י. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מאגה"ת בסופה. וצע"ק". **6.** הרבי מציין כאן, ש"קיבל הדם בשמאל" הוא "שינוי באדם"; "שלא בכלי שרת" - הוא שינוי "בכלי". ועל "או שהיתה חציצה" - מציין הרבי: "ושני הנ"ל בלא שינוי". כמה סוגים בחציצה, ביניהם: חציצה בין הכהן לכלי השרת (זבחים כד, א במשנה); חציצה בין הכהן לריצפה (גמרא שם טו, ב) וחציצה בין הכהן לבגדיו, "בגדי כהונה" (זבחים יט, א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בלא־תעשה נוגע בכל העולמות, **וְהִלְכָּךְ,** — ולכן, **הַמִּתְבּוֹנֵן מַה גָּדְלוּ מַעֲשֵׂי ה' שֶׁבְּרִבּוּי הָעוֹלָמוֹת וְכָל צְבָאָם, וְאֵיךְ כֻּלָּם** — כל העולמות, **בְּטֵלִים בִּמְצִיאוּת לְגַבֵּי דִּקְדּוּק אֶחָד מִדִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה, שֶׁהוּא** — הדקדוק שבתורה, הוא **עֹמֶק מַחֲשָׁבָה הָעֶלְיוֹנָה וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** — ובמה מתבטא ביטול העולמות לגבי הדקדוק שבתורה? **אֲשֶׁר בְּדִקְדּוּק קַל** — שהוא מקיים את המצוה כפי שנדרש מהדקדוק הקל, **עוֹלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת וּמְקַבְּלִים חַיּוֹתָם וְשִׁפְעָם, אוֹ לְהֵפֶךְ חַס־וְשָׁלוֹם,** — אם אין הוא מקיים את המצוה כפי שנדרש מהדקדוק הקל, — אין לעולמות העליה שלהם ואין הם מקבלים חיותם. ולגבי לא־תעשה — פועל הדבר ירידה חס־ושלום בכל העולמות. **וּמִזֶּה נִתְבּוֹנֵן גְּדֻלַּת עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, וּמַעֲלָתָהּ** — של המחשבה העליונה, שהיא למעלה **לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית עַל מַעֲלוֹת חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁכָּל חַיּוּתָם שׁוֹפֵעַ מִדִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה,** — מעומק המחשבה העליונה, **שֶׁהוּא** — הדקדוק האחד, **נִמְשָׁךְ מִמְּקוֹרוֹ, הוּא עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ,** — שעומק מחשבתו יתברך מחייב את הדקדוק, **כְּמוֹ שַׁעַר הָאָדָם הַנִּמְשָׁךְ מִמֹּחוֹ עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, וְכַנּוֹדַע מֵהַ'תִּקּוּנִים' וְהָ'אִדְּרָא רַבָּא'.** — שדקדוקי הלכות של תורה הם למשל כמו שערות הנמשכות מהמוח. **וְזֹאת הָיְתָה שִׂמְחַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיָה מְזַמֵּר וּמְרַנֵּן לְשַׂמֵּחַ לִבּוֹ בְּעֹמֶק הַתּוֹרָה בְּעֵת צָרָתוֹ.** — ששירתו היתה ממה שהרגיש וחש, שכל העולם על כל אירועיו אין להם שום ערך לגבי דקדוק אחד של תורה.

קונטרס אחרון

ה' שבריבוי העולמות וכל צבאם ואיך כולם בטלים במציאות לגבי דקדוק א' מדקדוקי תורה שהוא עומק מחשבה עליונה וחכמתו ית' אשר בדקדוק קל עולים כל העולמות ומקבלים חיותם ושפעם או להיפך ח"ו ומזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו ית' שהוא בבחי' בלי גבול ותכלית ומעלתה לאין קץ ותכלית על מעלות חיות כל העולמות שכל חיותם שופע מדקדוק אחד ממנה שהוא נמשך ממקורו הוא עומק מחשבתו ית' כמו שער האדם הנמשך ממוחו עד"מ וכנודע מהתיקונים והאד"ר. וזאת היתה שמחת דהע"ה שהיה מזמר ומרנן לשמח לבו בעסק התורה בעת צרתו

~ יום שני ט"ו כסלו ~

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 320, אך מה שהי'... עד עמ' קסא, ואחור ע"ש:

אַךְ מַה שֶּׁהָיָה — דוד, **מִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלַּת הַתּוֹרָה בְּמַעֲלָתָהּ זוֹ,** — שבדקדוק אחד של תורה תלויים כל העולמות, **וְאָמַר: "זְמִירוֹת הָיוּ לִי כוּ'"** — חוקיך"[7] — **נֶעֱנַשׁ עַל זֶה, וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "זְמִירוֹת קָרֵית לְהוּ"?!** — זמירות אתה קורא להם? **מִשּׁוּם שֶׁבֶּאֱמֶת מַעֲלָתָהּ זוֹ,** — של תורה, **שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת בְּטֵלִים לְגַבֵּי דִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה, הִיא** — רק, **מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם** — החיצוניות, **שֶׁל עֹמֶק הַמַּחֲשָׁבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר[8] בְּשֵׁם הָאָרִיז"ל עַל מַאֲמַר רַז"ל: "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה — תּוֹרָה".** — שהתורה היא ה"נובלות" (וטפלה) בלבד מחכמה שלמעלה, כלומר, היא בחינת "אחוריים" בלבד, החיצוניות של חכמה שלמעלה. **אֲבָל פְּנִימִיּוּת שֶׁבְּעֹמֶק,** — המחשבה העליונה, **שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה — הִיא מְיֻחֶדֶת לְגַמְרֵי בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, וּלְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא — כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּלֹא מַמָּשׁ**

קונטרס אחרון

אך מה שהיה משתבח בתהלת התורה במעלתה זו ואמר זמירות היו לי כו' נענש ע"ז וא"ל הקב"ה זמירות קרית להו משום שבאמת מעלתה זו שכל העולמות בטלים לגבי דקדוק אחד ממנה היא מבחי' אחוריים של עומק המחשבה כמ"ש במ"א בשם האריז"ל על מארז"ל נובלות חכמה שלמעלה תורה. אבל פנימית שבעומק שהוא פנימית התורה היא מיוחדת לגמרי באור א"ס ב"ה המלובש בה בתכלית היחוד ולגבי א"ס ב"ה כל העולמות כלא ממש ואין ואפס ממש

---

7. תהלים קיט, נד. 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סי"ט". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (בלקו"ב ח"א ע' תפ"ה): "ב"ר פי"ז, ה. שם פמ"ד, יז. ונתבאר בע"ח שער הכללים ספ"א ובכ"מ".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קונטרס אחרון

כי אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' והלכך גם לפנימיות התורה אין לשבחה כלל בתהלת חיות כל העולמות מאחר דלא ממש חשיבי ובבחי' פנימיותה אינה שמחת לבב אנוש ושעשועיו אלא כביכול שמחת לב ושעשוע המלך הקב"ה שמשתעשע בה כי אלקים הבין דרכה וידע מקומה ומעלתה בידיעת עצמו כביכול אבל נעלמה מעיני כל חי כמ"ש ופני לא יראו דהיינו בחי' פנימיותה כמש"ש בשם האריז"ל. וזש"ה ואהי' אצלו שעשועים אצלו דוקא. משחקת לפניו לפניו דוקא דהיינו בבחי' פנימיותה וע"ז אמר ואהיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אומן כו' ועל בחי' אחוריים אמר משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם כי התורה ניתנה בבחי' פנים ואחור כדכתיב במגילה עפה דזכרי' והיא כתובה פנים ואחור ולפי שתפס דוד בבחי' אחוריים לכך נענש בשכחה הבאה מן בחי' אחוריים ונעלם ממנו לפי שעה מ"ש עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו לחבר וליחד את הכתפיים שהן בחי' אחוריים אל עבודת הקדש היא ח"ע בבחי' פנים שמשם נמשכו הלוחות שבארון

וְאֵין וְאֶפֶס מַמָּשׁ, כִּי "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם וְכוּ'"[10]. — ואתה הוא — אותו הוא — לאחר שנברא העולם; שכן אין לעולמות שום ערך כלל והם כלא נמצאים כלל, ולכן אין הם פועלים שום שינוי ב"אין סוף" ברוך הוא, **וְהִלְכָּךְ,** — ולכן, **גַּם לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה** — שהיא מאוחדת לגמרי עם "אין סוף" ברוך הוא, **אֵין לְשַׁבְּחָהּ כְּלָל בִּתְהִלַּת חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת,** — אין לשבחה בשבח שהיא חיות כל העולמות, **מֵאַחַר דְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִי,** — כיוון שהעולמות אינם נחשבים כלל לגבי פנימיות התורה, **וּבְבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ** — פנימיות התורה, **אֵינָהּ שִׂמְחַת לְבַב אֱנוֹשׁ וְשַׁעֲשׁוּעָיו, אֶלָּא כְּבְיָכוֹל שִׂמְחַת לֵב וְשַׁעֲשׁוּעַ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁמִּשְׁתַּעֲשֵׁעַ בָּהּ, "כִּי** — רק, **אֱלֹקִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וְיָדַע מְקוֹמָהּ" וּמַעֲלָתָהּ**[11], — שהוא יודע אותה **בִּידִיעַת עַצְמוֹ כְּבְיָכוֹל,** — שבידיעת עצמו הוא יודע את התורה שהיא דבר אחד כביכול אתו יתברך, **אֲבָל "נֶעְלָמָה מֵעֵינֵי כָל חָי"**[12], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[13]: **"וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ,** — פנימיות התורה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם** — ב"אגרת הקודש" סימן י"ט, **בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב**[14]: **"וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ כוּ'**[15] **שַׁעֲשׁוּעִים", "אֶצְלוֹ" דַּוְקָא.** — תורה שאומרת שהיא "שעשועים", הרי זה "אצלו", אצלו יתברך **בלבד,** כפי שהפסוק מתחיל "ואהי' אצלו אמון" ולאחר מכן הוא אומר "ואהי' שעשועים", כך גם מה שכתוב על התורה **"מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו", לְפָנָיו דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ,** — שפנימיות התורה "משחקת לפניו" לפני פנימיות "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן, שמדריגה גבוהה זו בתורה, כפי שהיא "שעשועים אצלו", באה להיות מזון לנשמות ישראל, שלכן נקראת התורה "אמון" — "אומן", "פדגוג" המפרנס את הילד, כך נקראת התורה ש"אצלו" בשם "אומן" ו"פדגוג" לנשמות. **וְעַל זֶה** — על מדריגה גבוהה זו שבתורה, **אָמַר** — הפסוק **"וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן" — אַל תִּקְרֵי "אָמוֹן" אֶלָּא "אוֹמֵן" כו'**[16]. — "פדגוג" המפרנס את הילד — מדריגה זו בתורה באה להיות מקור לנשמות כפי שהן למעלה מהעולם, אך לא שממדריגה זו בתורה תהיה חיות העולם, שהיא מה"אחוריים" וחיצוניות בלבד ולא מפנימיות. **וְעַל בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם** — שבתורה, **אָמַר**[17]**:** — להלן בפסוק שם: **"מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ, וְשַׁעֲשׁוּעַי אֶת בְּנֵי אָדָם",** — "שה"אחוריים" והחיצוניות של תורה הוא ענין של שחוק ושעשועים בתבל (בעולם) ובבני אדם, **כִּי הַתּוֹרָה נִתְּנָה בִּבְחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר,** — בבחינה של פנימיות ובבחינה של חיצוניות, **כִּדְכְתִיב** — כמו שכתוב, **בְּמְגִלָּה עָפָה דִּזְכַרְיָה**[18]**: "וְהִיא כְּתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר".** — בבחינת "פנים" ופנימיות, ובבחינת "אחור" וחיצוניות. **וּלְפִי שֶׁתָּפַס דָּוִד** — ושיבח את התורה, **בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם,** — שהתורה היא "זמירות", שזה מוסב על "אחוריים", החיצוניות של התורה, שיש לה שייכות לעולם והיא חיות העולם, **לְכָךְ** — לכן, **נֶעֱנַשׁ בִּשְׁכִחָה, הַבָּאָה מִן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם,** — דבר שהוא בפנימיות ומתעצם, לא שייכת בו שכחה, כי־אם בדבר שהוא רק בבחינה של "אחוריים" וחיצוניות — שייך בו שכחה, **וְנֶעְלָם מִמֶּנּוּ לְפִי שָׁעָה מַה שֶׁכָּתוּב**[19]**: "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשְׂאוּ"** — שיש לשאת את הארון על הכתפיים ולא בעגלה כפי שעשה דוד, והכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים, היא **לְחַבֵּר וּלְיַחֵד אֶת הַ"כְּתֵפַיִם", שֶׁהֵן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם, אֶל "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ", הִיא חָכְמָה עִלָּאָה,** — "חכמה" נקראת "קדש", **בִּבְחִינַת פָּנִים, שֶׁמִּשָּׁם** — מ"חכמה עילאה" שבבחינת "פנים", **נִמְשְׁכוּ הַלּוּחוֹת שֶׁבָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20]**: "כְּתוּבִים מִשְּׁנֵי**

---

10. נוסח ברכות השחר - ע"פ תדבא"ר פכ"א. **11.** ל' הכתוב - איוב כח, כג. **12.** איוב כח, כא. **13.** תשא ל, כג. **14.** משלי ח, ל. **15.** בתניא שלפנינו ליתא לתיבת "וכו'", וניתוספה כאן ע"פ "לוח התיקון" לכ"ק אדמו"ר שליט"א. **16.** ב"ר בתחילתו. **17.** משלי שם, לא. **18.** ראה זכרי' ה, ב (יחזקאל ב, ט-י). **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צע"ק שיש לפני זה". **19.** נשא ז, ט. וראה סוטה לה, א. **20.** תשא לב, טו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֲבָרֵיהֶם כו'", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּירוּשַׁלְמִי דִּשְׁקָלִים[21], שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן — בלוחות, בְּחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר, — אלא הם היו "פנים" בלבד, הרי,

קונטרס אחרון

כמ"ש כתובים משני עבריהם כו' וכמ"ש בירושלמי דשקלים שלא היתה בהן בחי' פנים ואחור ע"ש:

הכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים היתה, לחבר את ה"כתפיים" והחיצוניות, לבחינת "פנים" של הלוחות, **עַיִן שָׁם** — בירושלמי:

~ יום שלישי ט"ז כסלו ~

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קסא, וצדקה כנחל איתן... עד עמ' 322, א"ם ב"ה:

בסימן זה שב"קונטרס אחרון" מוסברת מעלה נעלית בצדקה, שעושה יהודי כלי שהביטול העצמי של בחינת "חכמה" שבנשמה (שלמעלה לגמרי משכל והשגה) יאיר בפנימיות נקודת הלב שלו.

בהתאם לתוכן זה, היה מתאים יותר מקומו של סימן זה ב"אגרת הקודש", וכפי שכבר הוזכר בפתיחה ללימוד "קונטרס אחרון", מציין אכן הרבי: שצריך עיון כיצד בא סימן זה (וכן מספר סימנים נוספים) בחלק זה (שב"תניא") של "קונטרס אחרון".

קונטרס אחרון

וצדקה כנחל איתן (בעמוס ססי' ה'). פי' כמו שנחל איתן הוא המשכה הנמשכת מבחי' איתן שהיא בחי' נקודה בהיכלא ותרין ריעין וכו' ואותיות איתן משמשות לעתיד פי' אנא עתיד לאתגליא כמ"ש הנה ישכיל עבדי וגו' והיינו שיתגלה אז אור א"ס ב"ה ויחודו ית' תוך פנימיות נקודת הלב ע"י המשכת נחל איתן הוא הארת חכמה עילאה שיאיר בפנימיות הלב ליבטל ביחודו ית' בתכלית מעומקא דלבא אחרי

הרבי מציין עוד, שהענינים הנידונים בסימן זה — מוסברים גם (ביתר פירוט) ב"לקוטי תורה", בתחילת פרשת ראה, ובמאמר דיבור המתחיל "אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום כו'" משנת תרפ"ח של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

"וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן" (בְּעָמוֹס סוֹף סִימָן ה')[1]. — בפסוק נאמר שם: "יגל כמים משפט", שהמשפט שהיה מוסתר ונעלם — יתגלה כמו מים (המתגלים מעומק האדמה), וצדקה תתגלה בחוזק כמו נחל האיתן שהוא נחל חזק הזורם בחזקה, **פֵּרוּשׁ,** — הדברים ברוחניות ופנימיות הענינים, הוא **כְּמוֹ שֶׁ"נַּחַל אֵיתָן" הוּא הַמְשָׁכָה הַנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת "אֵיתָן"**, — "נחל" הוא המשכה, כנחל הנמשך, ומהיכן באה ההמשכה — מ"איתן", מבחינת "חכמה". חכמה נקראת "איתן". וכידוע[2] ששלשה פירושים ב"איתן": "איתן" מלשון תוקף, "איתן" מלשון קשה[3] ו"איתן" מלשון יושן[4]. ושלשה ענינים אלה ישנם בבחינת "חכמה" שבנשמת יהודי ומרומזים באות יו"ד, שהיא בחינת "חכמה", וביו"ד ישנה הנקודה של היו"ד וקוץ העליון וקוץ התחתון, **שֶׁהִיא** — בחינת ה"איתן" — חכמה — כפי שהיא נמשכת בבחינת "נחל", היא, **בְּחִינַת "נְקֻדָּה בְּהֵיכָלָא"**[5] — בלשון הקבלה, "נקודה בהיכלא" היינו שמנקודת ה"חכמה" נמשך בהיכל ה"בינה", או כפי שמהביטול העצמי שבנשמה מבחינת "חכמה" (שלמעלה מהביטול והאהבה של ההשגה וההתבוננות של "בינה") נמשך בנקודה הפנימית של הלב, שהיא ה"היכל" להמשכה זו שמ"חכמה", **וּ"תְרֵין רֵיעִין וְכוּ'"**[6], — "דלא מתפרשין" — כפי שנקראות "חכמה" ו"בינה" של הספירות למעלה, שה"יחוד" שלהן הוא תמידי לשם קיום העולם, לכן הן נקראות "תרין ריעין דלא מתפרשין", שני חברים שאינם נפרדים, **וְאוֹתִיּוֹת "אֵיתָן" מְשַׁמְּשׁוֹת לֶעָתִיד,** — כשרוצים להשתמש, בלשון הקודש, באות המציינת את המלה לעתיד, משתמשים באחת מארבע האותיות: אל"ף, יו"ד, תי"ו ונו"ן: "אפעל", "יפעל", "תפעל" ו"נפעל". משמעות הדבר ברוחניות היא, שהמלה "איתן" מורה על גילוי שלעתיד, שלעתיד יתגלה גילוי כזה, **פֵּרוּשׁ: אֲנָא עָתִיד לְאִתְגַּלְיָא**[7], — אני עתיד להתגלות, כעת אני בהעלם ולעתיד זה יתגלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]: **"הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי וְגוֹ'"**, — "ישכיל" בלשון עתיד, **וְהַיְינוּ שֶׁ**— בביאת המשיח, שעליו נאמר "ישכיל עבדי", **יִתְגַּלֶּה אָז אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ תּוֹךְ פְּנִימִית נְקֻדַּת הַלֵּב, עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת "נַחַל אֵיתָן", הוּא הֶאָרַת חָכְמָה עִלָּאָה,** — חכמה עליונה, **שֶׁיָּאִיר בִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, לְבָטֵל בְּיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא,** — מעומק הלב, **אַחֲרֵי הֲסָרַת הָעֲרְלָה** — ערלת הלב, **מִתַּאֲוֹות הַנַּשְׁמִיּוֹת וְכוּ'.**

---

21. פרק ו' הלכה א'. **1.** פסוק כד. **2.** סה"מ תש"ג ע' 71 ואילך. **3.** משנה סוטה פ"ט מ"ה. **4.** כמ"ש (מיכה ו, ב) "והאיתנים מוסדי הארץ". **5.** ראה זח"א כ, א. **6.** זח"ג ד, א. **7.** ראה לקו"ת ראה יח, ד. **8.** ישעי' נב, יג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— כשתוסר ה"ערלה" (ככתוב[9] — "ומלתם את ערלת לבבכם", "ומל ה' אלקיך את לבבך") לא תהיה הסתרה על פנימיות הלב ועל הביטול העצמי של הנשמה להקדוש־ברוך־הוא הבא מבחינת "חכמה" שבנפשו, שבה ישנו ה"תוקף" של עצם הנשמה, ויש בה ה"קושי" שלא להשתנות. דבר שבא בירושה מהאבות, שבכך מתבטא ענין ה"יושן", כנזכר לעיל שלשה הפירושים ב"איתן", הרי לעתיד יאיר הגילוי של "חכמה" בפנימיות נקודת הלב, שהלב ירגיש את הביטול העמוק והעצמי אל הקדוש ברוך הוא שמצד חכמה שבנפש ומצד הגילוי של "חכמה" שלמעלה. **וְהִנֵּה,** — גם **עַתָּה בְּגָלוּת הַחֵל הַזֶּה,** — לפי הפסוק בעובדיה[10], והפירוש הוא או "החל" מלשון "חיל", או מלשון "גיא", **יֵשׁ גַּם־כֵּן עֲצָה יְעוּצָה לְהָאִיר קְצָת אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" לְתוֹךְ נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב כְּעֵין לֶעָתִיד, וְהַיְינוּ עַל־יְדֵי שֶׁמְּעוֹרֵר עַל נִיצּוּץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ בְּחִינַת רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים.** — הבלתי מוגבלים, **כִּי בֶּאֱמֶת, כָּל זְמַן שֶׁאֵין הָאָדָם זוֹכֶה שֶׁיִּתְגַּלֶּה אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" בִּנְקֻדַּת פְּנִימִית לְבָבוֹ, לְבַטֵּל בִּיחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵעֻמְקָא דִּלְבָּא** — מעומק הלב, **עַד כְּלוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ** — הרי, כל זמן שאין האדם זוכה לכך — **אֲזַי בֶּאֱמֶת יֵשׁ רַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עַל הַנִּיצּוּץ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ. כִּי הַנִּיצּוּץ נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** — חכמה עליונה, **מַמָּשׁ, וּכְשֶׁ**—הניצוץ **אֵינוֹ יָכוֹל לְהָאִיר מִבְּחִינָתוֹ** — שהיא בחינת "חכמה" שהיא ביטול מלא להקדוש ברוך הוא, **לְתוֹךְ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, שֶׁשָּׁם** — בפנימיות הלב, **מְקוֹם גִּלּוּי הֶאָרָה זוֹ** — של הניצוץ של "חכמה", הרי, כל זמן שאינו יכול להאיר מבחינתו במקום שעליו להאיר, **הֲרֵי זֶה בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ.** — שענין הגלות הוא, שלא יכולים לגלות את הכוחות שיש לו. **וְעַל־יְדֵי רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים** — הנמשכים על הנפש, **יוֹצֵא מֵהַגָּלוּת וְהַשְּׁבִיָּה, וּמֵאִיר לְתוֹךְ נְקֻדָּה פְּנִימִיּוּת הַלֵּב בְּחִינַת אַהֲבָה רַבָּה זוֹ,** — עד כלות הנפש ליחודו יתברך, **כַּנּוֹדָע מִמַּה שֶּׁכָּתוּב**[11]**: "לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם",** — בהתאם לפירוש המדרש[12] הכוונה היא, שאברהם נפדה וניצול בזכותו של יעקב, בזכות שהיה צריך לצאת ממנו יעקב. וברוחניות, בעבודת ה', הכוונה היא[13], שבשעה שמדת אברהם, מדת החסד והאהבה, היא בהעלם, ויש לפדותה ולגלותה (לגלות את האהבה) הרי מי הוא הפודה והמגלה? — הרי זה יעקב, מדת הרחמים. **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** — תניא חלק א', **פֶּרֶק מה.** — כיוון שמדובר כאן שהרחמים הם רחמים העליונים, צריכה הרי להיות על כך "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), ו"אתערותא דלתתא" כזו שתמשיך הרחמים העליונים עד למטה — עליה להיות מהענינים שלמטה ממש. רבנו הזקן יסביר להלן, שה"אתערותא דלתתא" על כך היא — ענין הרחמים של אדם הבא בפועל במעשה הצדקה עם ענינים גשמיים. ובלשון רבנו הזקן: **וּמוֹדַעַת זֹאת**[14]**, כִּי אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא** — התעוררות מלמעלה, **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דַּוְקָא תַּלְיָא מִלְּתָא,** — תלויה דוקא בהתעוררות שלמטה, **דְּהַיְינוּ** — ה"אתערותא דלתתא" כדי להמשיך הרחמים העליונים מתבטאת **עַל־יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים רַבִּים** — לא "רחמים" סתם, אלא "רחמים רבים", **בְּלֵב** — בני ישראל, שהם **רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים, לְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִיּוּת** — לתת **זָהָב וָכֶסֶף וְכוּ'. וְלָכֵן פְּעֻלַּת הַצְּדָקָה הִיא פְּעֻלַּת "נַחַל אֵיתָן" מַמָּשׁ.** — שכן, על ידי ה"אתערותא דלתתא" של צדקה נמשכים האהבה והביטול מ"איתן" שבנשמה, שתתגלה על ידי ה"נחל" בפנימיות נקודת הלב. להלן יסביר רבנו הזקן, שאל

קונטרס אחרון

הסרת הערלה מתאוות הגשמיות וכו'. והנה עתה בגלות החל הזה יש ג"כ עצה יעוצה להאיר קצת אור ה' מבחי' איתן לתוך נקודה פנימיות הלב כעין לעתיד והיינו ע"י שמעורר על ניצוץ אלקות שבנפשו בחי' רחמים רבים העליונים כי באמת כל זמן שאין האדם זוכה שיתגלה אור ה' מבחי' איתן בנקודת פנימית לבבו ליבטל ביחודו ית' מעומקא דלבא עד כלות הנפש ממש אזי באמת יש רחמנות גדולה על הניצוץ שבנפשו כי הניצוץ נמשך מבחי' חכמה עילאה ממש וכשאינו יכול להאיר מבחינתו לתוך פנימיות הלב ששם מקום גילוי הארה זו ה"ז בבחי' גלות ממש וע"י רחמים רבים העליונים יוצא מהגלות והשביה ומאיר לתוך נקודה פנימיות הלב בחי' אהבה רבה זו כנודע ממ"ש ליעקב אשר פדה את אברהם וכמ"ש בלק"א פמ"ה. ומודעת זאת כי אתערותא דלעילא באתעדל"ת דוקא תליא מלתא דהיינו ע"י התעוררות רחמים רבים בלב רחמנים וג"ח להשפיע למטה השפעה גשמיות זהב וכסף וכו' ולכן פעולת הצדקה היא פעולת נחל איתן ממש. והנה מודעת זאת מ"ש

---

9. עקב י, טז; נצבים ל, ו. **10.** א, כ. **11.** ישעי' כט, כב. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכתוב "בית יעקב" אבל בסנה' (יט, סע"ב) ובב"ר (פס"ג, ב) מפרש בפשטות זה "יעקב פדה את אברהם". וכן הובא הל' בכ"מ. - וכהפירוש תיכף בהמשך כתוב זה עצמו (הובא בסנה' שם וכו') לא עתה ביקש יעקב גו'". **12.** ראה ב"ר שם. **13.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמ"ש בלקו"א פמ"ה". **14.** זח"א, פח, א. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לה לצדקה להיות מוגבלת ומדודה, אלא בלי גבול, כאדם כשנוגע לו חיי נפשו הרי לא יגביל את עצמו שיתן רק סכום כך וכך; אלא אדם במצב כזה מוכן לתת הכל עבור חיי נפשו. כך צריך להיות גם כאשר נוגע לחיי ה"נפש האלקית", שהצדקה תהיה בלי גבול. ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, מוּדַעַת זֹאת** — הרי ידוע, **מַה שֶּׁכָּתוּב**[15]: **"כִּי עוֹר בְּעַד עוֹר**[16] — כלומר, באבר אחד יגן אדם על אבר שני, **וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ"** — להציל את נפשו, ובענייננו הכוונה לנפש **הָאֱלֹקִית,** — שצריך אדם להיות מוכן לתת כל אשר לו עבור הנפש האלקית, **לְהַאִירָהּ בְּאוֹר הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**[17]:

קונטרס אחרון

כי עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו האלקית להאירה באור החיים א"ס ב"ה:

~ יום רביעי י"ז כסלו ~

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 322, הנה לא טובה... עד עמ' 324, וד"ל:

בסימן זה, מוכיח רבנו הזקן חסידים מבית הכנסת של אנשי שלומנו, שאינם מרשים לגשת ל"עמוד" שליח ציבור המאריך בתפלה, בגלל שאחד מהם ממהר לגמור את התפלה, כי הוא מוכרח ללכת.

רבנו הזקן אומר, שמוטב היה לו אפילו לא לשמוע "קדושה" ו"ברכו" (כשאין הוא יכול בשום אופן להתמהמה יותר) מאשר להפריע לאחרים להאריך בתפלה. שכן, אריכות התפלה היא ענין של חיים, ונותנת אריכות ימים, וכשמפריעים לאחרים באריכות התפלה — הרי יורדים לחייהם.

רבנו הזקן גם מציין, שענין ההתבוננות בתפלה בכוונה לגלות את האהבה להקדוש ברוך הוא, האהבה המסותרת בכל אחד מישראל — הוא חיוב מן התורה. שכן, בכך מתבטאת מצות "ואהבת" — להתבונן כדי לעורר ולגלות את האהבה.

הִנֵּה, לֹא טוֹבָה הַשְּׁמוּעָה, שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי, — אומר רבנו הזקן, **אֲשֶׁר עַם ה' מַעֲבִירִים**[1] **מִלִּפְנֵי הַתֵּבָה** — אינם מרשים לגשת עוד פעם ל"עמוד", את **הָאִישׁ הֶחָפֵץ בַּחַיִּים וַאֲרִיכוּת יָמִים שֶׁל כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵינוּ שֶׁבְּ"מִקְדָּשׁ מְעַט"** — של בית הכנסת[2], **הַזֶּה שֶׁל אנ"ש,** — אנשי־שלומנו, שעל־ידי תפלתו באריכות בתור שליח ציבור, ועל־ידו גם כל השאר מתפללים באריכות — הוא מביא להם חיים ואריכות ימים, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[3]: **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַאֲרִיכִים יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְאֶחָד מֵהֶם** — הוא, **הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ.** — הרי שתפלה באריכות קשורה באריכות ימים. **וְאַף גַּם מִי שֶׁהַשָּׁעָה דְּחוּקָה לוֹ בְּיוֹתֵר, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּשׁוּם אֹפֶן לְהַמְתִּין עַד אַחַר עֲנִיַּת קְדֻשָּׁה שֶׁל חֲזָרַת הַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר הַזֶּה** — מפני שבעל תפלה זה מאריך בתפלה, **הֲלֹא טוֹב טוֹב לוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ קְדֻשָּׁה וּבָרְכוּ, מְלַיֵּרֵד לְחַיֵּיהֶם שֶׁל הַחֲפֵצִים בַּחַיִּים,** — אלה שרוצים להתפלל בארכות, דבר המביא חיים, **וְאֹנֶס רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ**[4], — את האנוס פטר הקדוש ברוך הוא, כיון שהוא אנוס, הוא מוכרח ללכת — הרי הוא פטור מלשמוע "קדושה" ו"ברכו". ויתירה מזו — **וְהַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר מוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ** — לשמוע "קדושה" ו"ברכו". **אַף שֶׁלֹּא שָׁמַע, כְּאִלּוּ שָׁמַע שֶׁהוּא כְּעוֹנֶה מַמָּשׁ,** — הרי, שהאנוס כאן אינו כמו בשאר הדברים, שאם אמנם הם דברים ש"אונס רחמנא פטרי", אבל אינם "כמאן דעביד" (כאילו עשה) — "אונסא כמאן דלא עביד"[5] — אונס — כמי שלא עשה, ואילו כאן הרי זה כאילו עשה מצד

קונטרס אחרון

הנה לא טובה השמועה שמעתי ותרגז בטני אשר עם ה' מעבירים מלפני התיבה האיש החפץ בחיים וארכיות ימים של כל אנ"ש שבמקדש מעט הזה של אנ"ש כמארז"ל שלשה דברים מאריכים ימיו של אדם ואחד מהם המאריך בתפלתו. ואף גם מי שהשעה דחוקה לו ביותר וא"א לו בשום אופן להמתין עד אחר עניית קדושה של חזרת הש"ץ הזה הלא טוב טוב לו שלא לשמוע קדושה וברכו. מלירד לחייהם של החפצים בחיים ואונס רחמנא פטריה. והש"ץ מוציאו ידי חובתו אף שלא שמע כאילו שמע שהוא כעונה ממש וכדאיתא בגמרא גבי עם שבשדות

---

15. איוב ב, ד. **16.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "באגה"ק סוסט"ז הובא גם "עור בעד עור" משא"כ בסוס"י. ועד"ז בכ"מ. ואולי י"ל: עור בעד עור - ה"ז צדקה בהגבלה (כפשטות) והובא רק כשמדובר (גם) בצדקה זו". **17.** סיום האגרת נדפס באגרות קודש אדה"ז (קה"ת, תש"מ) ע' צה. **1.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: ע"פ ש"א ב, כד. ולהעיר אשר שם מדובר ע"ד קרבנות, ועיכוב יחוד זו"ן (שבת נה, ב) - תפלה יחוד שכינה וקוב"ה". **2.** ראה מגילה כט, א. **3.** ברכות לב, ב. **4.** נצבים כז, א. **5.** שו"ע אדה"ז סקכ"ד ס"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זה ששליח הציבור מוציאו ידי חובתו, **וְכִדְאִיתָא** — כפי שאנו מוצאים **בְּגְמָרָא**[6] **גַּבֵּי עַם שֶׁבַּשָּׂדוֹת דַּאֲנִיסִי, וְיוֹצְאִים יְדֵי חוֹבַת תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה עַצְמָהּ בַּחֲזָרַת הַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר** — לא מדובר על "קדושה" ו"ברכו", אלא אודות "שמונה עשרה" עצמה, **כְּאִלּוּ שָׁמְעוּ מִמֶּשׁ, וְגַם קְדֻשָּׁה וּבָרְכוּ בִּכְלָל.** — ששליח הציבור מוציאו ידי חובתו. הרי, שמי שהוא אנוס ואי אפשר לו בשום אופן לשמוע "קדושה" ו"ברכו", מוציאו השליח־ציבור ידי חובה, הרי שגם אותו יוציא שליח הציבור ידי חובתו, ואל לו להפריע אחרים מלהתפלל באריכות. **וְהִנֵּה, זֹאת חֲקַרְנוּהָ**[7], **כֵּן הוּא אַף גַּם בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא, שֶׁהָיְתָה תּוֹרָתָם קֶבַע וְעִקַּר עֲבוֹדָתָם,** — עיקר עבודתם היה לימוד תורה, **וְלֹא תְּפִלָּתָם.** — הרי גם אז היה ענין התפלה באריכות ענין של חיים ואריכות ימים. **וּמִכָּל־שֶׁכֵּן עַתָּה הַפַּעַם** — בזמננו אנו, **בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא, שֶׁאֵין** — לימוד **תּוֹרָתֵנוּ קֶבַע, מִצּוֹק הָעִתִּים, וְעִקַּר הָעֲבוֹדָה בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא הִיא** — עבודת **הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב חַיִּים וִיטַאל זַ"ל בְּ'עֵץ חַיִּים' וּ'פְּרִי עֵץ חַיִּים'**[8], — שעיקר העבודה בזמננו אנו, הזמן של עקבות משיחא, הוא עבודת התפלה — **מִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁרָאוּי וְנָכוֹן לִתֵּן נַפְשֵׁנוּ מַמָּשׁ עָלֶיהָ.** — על עבודת התפלה, **וְהִיא** — התפלה באריכות תוך התבוננות בגדלות ה', היא **חוֹבָה שֶׁל תּוֹרָה מַמָּשׁ, לְמִבִינֵי מַדָּע** — המבינים **תּוֹעֶלֶת הַהִתְבּוֹנְנוּת וְעֹמֶק הַדַּעַת קְצָת, כָּל חַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ,** — כל אחד לפי שיעורו. כפי שאומר רבנו הזקן בחלק הראשון של ספר ה"תניא" בפרק מ"א, ששיעורו של דבר, שההתבוננות תפעל ענין היראה או האהבה, אינו דומה בכל אחד: יש מי שבהתבוננות והעמקת הדעת מעטה הוא מתעורר ביראה או באהבה; ויש מי שנדרשת לו התבוננות ארוכה יותר והעמקת הדעת חזקה יותר. ההתבוננות והעמקת הדעת אלו, צריכות להיות **בְּסִדּוּר שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא**[9] **בְּפִסּוּקֵי דְּזִמְרָה וּשְׁתֵּי בְּרָכוֹת שֶׁלִּפְנֵי קְרִיאַת שְׁמַע: "יוֹצֵר" וְ"אַהֲבָה"** — "אהבת עולם", **לְעוֹרֵר בָּהֶן** — בברכות שלפני קריאת שמע, **הָאַהֲבָה הַמְסְתֶּרֶת בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל,**

קונטרס אחרון

דאניסי ויוצאים ידי חובת תפלת שמו"ע עצמה בחזרת הש"ץ כאלו שמעו ממש וגם קדושה וברכו בכלל. והנה זאת חקרנוה כן הוא אף גם בדורות הראשונים של חכמי המשנה והגמרא שהיתה תורתם קבע ועיקר עבודתם ולא תפלתם. ומכש"כ עתה הפעם בעקבות משיחא שאין תורתינו קבע מצוק העתים. ועיקר העבודה בעקבות משיחא היא התפלה כמ"ש הרח"ו ז"ל בע"ח ופע"ח. מכש"כ וק"ו שראוי ונכון ליתן נפשינו ממש עליה והיא חובה של תורה ממש למביני מדע תועלת ההתבוננות ועומק הדעת קצת כל חד לפום שיעורא דיליה בסדור שבחו של מקום ב"ה בפסוקי דזמרה ושתי ברכות שלפני ק"ש יוצר ואהבה לעורר בהן האהבה המסותרת בלב כל ישראל לבא לבחי'

---

6. ר"ה לה, א. **7.** ליתר הסברה, כדאי להעתיק אגרתו של רבנו הזקן (נדפסה ב"אגרות קודש" - אדמו"ר הזקן, קה"ת תש"מ סימן ט"ו): לאו"נ הרבני הנגיד המפורסם גבר הוקם על האברך מוה' אלכסנדר נ"י, הנה אף כי לא ידעתיהו ולא אכיר מראהו אך לשמע אזן שמעתיהו אשר רוח ה' נוססה בו שלא לעמוד בסוד משחקים המלעיגים בחפצים לעבוד את ה' באמת עבודה שבלב זו תפלה כי ידם רמה בתורה ובגמ"ח ומי יתן והי' זה להם באמת כל הימים. אך עתה עברו תורות חלפו חוק בהוסדם יחד עלי לגזור גזירת שמד על התפלה להתפלל כמותם דוקא בחפזון ובלי שום תנועה והרמת קול כמלאכי עליון בהגיעם למדריגה העליונה אשר אין למעלה הימנה כמ"ש בעמדם תרפנה כנפיהם ואף ג"ז בכת העליונה הנקראים שרפים ולא בשאר כתות כמ"ש והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול וכו' וגם בשרפים כתי' קול המולה כו' וגם בתנועות משונות כמבואר בפיוטים ע"פ פרקי היכלות. ולכן אין ראי' מצדיקים הראשונים שהיו גדולים ממלאכי השרת. אבל אנן יתמי דיתמי העולה בדעתם להדמות להם אין זה כ"א רוע לב ושקר בימינם. וגם האומרים תפלה מדרבנן לא ראו מאורות מימיהם כי אף שנוסח התפלה ומנינה ג' פעמים ביום הוא מדרבנן עיקר ענינה ומהותה הוא יסוד כל התורה לדעת את ה' להכיר גדלו ותפארתו בדעה שלימה ומיושבת בבינת הלב שיתבונן בזה כ"כ עד שתתעורר נפש המשכלת לאהבה את שם ה' לדבקה בו ובתורתו ולחפוץ מאד במצותיו אשר כל ענין זה נעשה לנו בזמן הזה ע"י אמירת פסד"ז וברכות ק"ש לפניה ולאחריה בפה מלא ובקול המעורר כוונת הלב וכולי האי ואולי. משא"כ רשב"י וחבריו הי' די להם בק"ש לבד לכל ענין זה שהי' נקנה להם בהשקפה ראשונה בשפלות הלב הנאמן בבריתו אתם. אבל בזמן הזה כל הקרוב אל ה' וטעם טעם בתפלה פעם א' יבין וישכיל כי בלעדה לא ירים איש את ידו ואת רגלו לעבוד ה' באמת כ"א מצות אנשים מלומדה כמ"ש יען כי נגש העם בפיו כו' וע"כ השטן מקטרג עלינו ביותר וד"ל. וע"כ על כל דברי האגרת הזאת באתי לעורר נפש נדיבה ללבוש בגדי קנאה לקנאות לה' ולתורתו להפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושי' ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם כמשארז"ל אלו נאמר ארור אשר לא יעשה לא הי' תקומה לשונאי ישראל עכשיו שנאמר ארור אשר לא יקים כל המחזיק ומקים העושים מעלה עליו הכתוב כאלו קיים כל התורה כולה וה' יהי' בעזרו ויגמור בעדו כי הבא לטהר כו'. ומגודל בטחוני בה' קצרתי ואו"ש מאדה"ש כנפש או"נ דו"ש. שניאור זלמן באאמו"ר ברוך נ"י. **8.** פע"ח שער התפלה פ"ז. **9.** טואו"ח סנ"ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לָבֹא – שאהבה זו תבוא, **לִבְחִינַת גִּלּוּי בְּהִתְגַּלּוּת הַלֵּב** – שבמקום שעד אז היתה אהבה זו מסותרת בעומק הלב, תבוא להתגלות הלב, **בִּשְׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע עַצְמָהּ**, – אחרי ברכות קריאת שמע, **שֶׁזֹּאת הִיא מִצְוַת הָאַהֲבָה שֶׁבַּפָּסוּק**[10]: **"וְאָהַבְתָּ גו' בְּכָל לְבָבְךָ גו'"**, **הַנִּמְנֵית רִאשׁוֹנָה**[11] **בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל**[12], **שֶׁהִיא מִיסוֹדֵי הַתּוֹרָה וְשָׁרְשָׁהּ וּמָקוֹר לְכָל רְמַ"ח** – 248, **מִצְוֹת עֲשֵׂה**, – כפי שאומר רבנו הזקן בחלק הראשון של ספר ה"תניא" בפרק ד' ש"המקיימן באמת הוא האוהב את שם הוי'", שכדי לקיים באמת רמ"ח מצוות־עשה, מן ההכרח שתהיה "אהבת ה'". ציווי זה של "ואהבת" הוא חובה של תורה על ענין ההתבוננות בתפלה, לעורר ולגלות את האהבה. שכן, על אהבה עצמה הרי לא שייך שום "ציווי", "ואהבת", כי אהבה היא הרי מדה שבלב ועל מדה שבלב לא מתאים שום ציווי, שהרי, אם יש לאדם מדה זו – הרי שיש לו, ואם אין לו אותה מדה – מה יעזור כאן הציווי (על פעולה של דיבור מתאים ציווי, אבל לא על רגש הלב), וכפי שאכן שואל הרב המגיד ממזריטש[13]: כיצד מתאים הציווי "ואהבת"? והוא עונה, שהציווי אינו על האהבה, כי־אם על ההתבוננות, שיהיה "שמע ישראל", שתהיה ההתבוננות בענין "ה' אלקינו ה' אחד" ואז "ואהבת" – תאהב (מלשון הבטחה). על כל פנים, הרי הציווי "ואהבת", הוא, שתהיה ההתבוננות בתפלה שתביא ל"ואהבת" – הרי שהתפלה באריכות ובהתבוננות היא חובה של תורה. **כִּי עַל אַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלַדְתָּם וְטִבְעָם לֹא שַׁיָּךְ צִוּוּי כְּלָל.** – שנאמר ש"ואהבת" הכוונה להאהבה המסותרת בכל אחד מישראל. שכן, היא הרי ישנה, ולא זקוקים לה לציוי "ואהבת". אלא הציווי הוא לגלות את האהבה, שלא זו בלבד שתהיה בהתגלות בנפש האלקית של יהודי, כי־אם גם בנפשו החיונית, שם לא היתה לפני זה בכלל, אף לא בהעלם – **וְדַעַת לְנָבוֹן נָקֵל, כִּי כְּשֶׁהָאַהֲבָה הִיא מְסֻתֶּרֶת – הִיא עוֹרְנָה בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְבַדָּהּ, וּכְשֶׁבָּאָה לִבְחִינַת גִּלּוּי לַנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית – אֲזַי הִיא בְּהִתְגַּלּוּת הַלֵּב בֶּחָלָל שְׂמָאלִי,** – שהוא **מְקוֹם מִשְׁכַּן נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית.** – הרי היא מניעה אז כל עניני האדם, **וְזֶהוּ עִנְיַן בֵּרוּר נִיצוֹצוֹת הַמְּזֻכָּר שָׁם בְּ'עֵץ חַיִּים' וּ'פְרִי עֵץ חַיִּים'**[61] **גַּבֵּי תְּפִלָּה,** – שבתפלה מבררים ניצוצות, **שֶׁלָּכֵן** – התפלה, **הִיא עִקַּר הָעֲבוֹדָה בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא, לְבָרֵר נִיצוֹצוֹת כו',** – בירור הניצוצות שבתפלה, מתבטא בכך **שֶׁהוּא בְּחִינַת אִתְהַפְּכָא** – (=הפיכת הרע לטוב), **אוֹ אִתְכַּפְיָא** – (=כפיית הרע), **שֶׁל נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית לְנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית כַּנּוֹדַע, "כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ כו'"**[14], – וחיות האדם, **וְהַדָּם מִתְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם מֵאֲכָלִין וּמַשְׁקִין,** – שהאדם אוכל ושותה, הרי שהאדם משתמש, עבור הנפש האלקית והקדושה, בכל האוכלין ומשקין ומברר את הניצוצות שבהם, **וְגַם** – האדם, **מִתְפָּעֵל וְנִתְקָן מִמַּלְבּוּשִׁים** – שהוא לובש אותם, **וְדִירָה** – שהוא דר בה, **כו'.** – הרי שכל עניני העולם מנוצלים בענינים של נפש האלקית וקדושה. בזה מתבטא ענין בירור הניצוצות הנעשה על ידי התגלות האהבה בשעת התפלה. ולכן נדרשת כעת אריכות התפלה בהתבוננות. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָיוּ נִשְׁמוֹת הָאֱלֹקִית גְּדוֹלֵי הָעֲרֵךְ – הָיָה הַבֵּרוּר** – של הניצוצות, **נַעֲשָׂה כְּרֶגַע בִּקְרִיאַת שְׁמַע לְבַד וּבְרָכוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ וּפְסוּקֵי דְּזִמְרָה בִּקְצָרָה וְכו',** – שמזה בלבד כבר נעשה ביהודי התגלות האהבה והתוצאות של האהבה, **וְדַי לַמֵּבִין:**

קונטרס אחרון

גילוי בהתגלות הלב בשעת ק"ש עצמה שזאת היא מצות האהבה שבפסוק ואהבת כו' בכל לבבך כו' הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות כמ"ש הרמב"ם ז"ל שהיא מיסודי התורה ושרשה ומקור לכל רמ"ח מ"ע כי על אהבה המסותרת בלב כל ישראל בתולדתם וטבעם לא שייך ציווי כלל ודעת לנבון נקל כי כשהאהבה היא מסותרת היא עודינה בנפש האלקית לבדה וכשבאה לבחי' גילוי לנפש החיונית אזי היא בהתגלות הלב בחלל שמאלי מקום משכן נפש החיונית וזהו ענין בירור ניצוצות המוזכר שם בע"ח ופע"ח גבי תפלה שלכן היא עיקר העבודה בעקבות משיחא לברר ניצוצות כו' שהוא בחי' אתהפכא או אתכפי' של נפש החיונית לנפש האלקית כנודע כי הדם הוא הנפש כו' והדם מתחדש בכל יום מאוכלין ומשקין וגם מתפעל ונתקן ממלבושים ודירה כו'. משא"כ בדורות הראשונים שהיו נשמות האלקית גדולי הערך היה הבירור נעשה כרגע בק"ש לבד וברכות שלפניה ופסד"ז בקצרה וכו' וד"ל:

---

10. ואתחנן ו, ה. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צע"ק (בסהמ"צ להרמב"ם היא מ"ע ג'. בזח"א יא, ב: א' - יראה, ב' - אהבה, ג' ידיעת ה' וכו'). ולהעיר מל' חז"ל (ע"ז עג, א) "ראשון ראשון בטל". ולהעיר מתניא חינוך קטן דאהבה שרש לכל מ"ע (כולל גם מ"ע דיראה (שורש מל"ת) ובמילא) שורש כל המצות". **12.** הל' יסוה"ת רפ"ב. **13.** וראה גם בהוספות לספר אור תורה להה"מ (הוצאת קה"ת) סי"ב. **14.** ראה יב, כג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום חמישי י"ח כסלו ~

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 324, הוכח תכיח... עד עמ' קסג, לעומת זה כו':

"הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ"[1] — אומרים על כך חכמינו ז"ל[2]: **"אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים".** — למרות שכבר הוכיחו פעם ועוד פעם — יעשו זאת אפילו מאה פעמים. **וְלָזֹאת,** — אומר רבנו הזקן, **לֹא אוּכַל לְהִתְאַפֵּק וּלְהַחֲרִישׁ מִלְּזְעֹק עוֹד** — למרות שרבנו הזקן כבר עורר והוכיח על כך, **בְּקוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה**[3]**:** — מצד העגמת נפש שבענין, **בְּמַטּוּתָא מִנַּיְכוּ, בְּרַחֲמִין נְפִישִׁין,** — הריני מבקש מכם ברחמים רבים, **חוּסוּ נָא עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְהִשָּׁמְרוּ וְהִזָּהֲרוּ מְאֹד מְאֹד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה שֶׁכַּלֵּב** — **זוֹ תְּפִלָּה**[4] **בְּכַוָּנָה, לְהַתְחִיל** — התפלה, **כֻּלָּם יַחַד כְּאֶחָד מִלָּה בְּמִלָּה, וְלֹא זֶה בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה, וְזֶה דּוֹמֵם וְזֶה מְשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. וְעִקַּר הַסִּבָּה וּגְרָמָא בִּנְזָקִין** — וגורם הנזק, מה שלא מתפללים כולם יחד כפי שצריך להיות, **הוּא מֵהֵיוֹרְדִים לִפְנֵי הַתֵּבָה,** — לפני ה"עמוד", **שֶׁהוּא** — הירידה לפני ה"תיבה", **הֶפְקֵר לְכָל הָרוֹצֶה לִפְשֹׁט רַגְלָיו, הַחוֹטֵף אֶפְרָתִי**[5]**, אוֹ מֵחֲמַת שֶׁאֵין גַּם אֶחָד רוֹצֶה וְכוּ'.** — לגשת לפני ה"עמוד", ובמילא ניגש מי שאינו מתאים לכך. **וְאִי לָזֹאת,** — ולכן, **זֹאת הָעֵצָה הַיְעוּצָה, וְתַקָּנָה קְבוּעָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר עוֹד חַס־וְשָׁלוֹם, דְּהַיְינוּ לִבְחֹר אֲנָשִׁים קְבוּעִים הָרְאוּיִם לָזֶה** — להתפלל לפני ה"עמוד", **עַל־פִּי הַגּוֹרָל, אוֹ בְּרִצּוּי רֹב הַמְּנָיָן,** — שירצו שאלה או אלה יתפללו לפני ה"עמוד". ומי הם הראויים לכך? **דְּהַיְינוּ** — אלה, **שֶׁמִּתְפַּלְּלִים מִלָּה בְּמִלָּה בְּדֶרֶךְ הַמִּצּוּעַ בְּקוֹל רָם, וְלֹא מַאֲרִיכִים** — בתפלה, **יוֹתֵר מִדַּאי וְלֹא מְקַצְּרִים וְחוֹטְפִים חַס־וְשָׁלוֹם.** — את התפלה. **וַעֲלֵיהֶם מֻטָּל חוֹבָה לֵירֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּיוֹמוֹ אֲשֶׁר יַגִּיעַ לוֹ, וְלֶאֱסֹף אֵלָיו סָבִיב סְמוּךְ** — לבעל התפלה, **כָּל הַמִּתְפַּלְּלִים בְּקוֹל קְצָת עַל־כָּל־פָּנִים, וְלֹא** — אלה שמתפללים **בְּלַחַשׁ וְלֹא** — אלה ש־**חוֹטְפִים חַס־וְשָׁלוֹם, וְכַמְבֹאָר בְּתַקָּנוֹת יְשָׁנוֹת בְּכַמָּה עֵירוֹת,** — שנקבע בהן כך. **וְעַתָּה** — אומר רבנו הזקן, **בָּאתִי לְחַדְּשָׁן וּלְחַזְּקָן וּלְאַמְּצָן, כָּל יְמוֹטוּ עוֹד לְעוֹלָם חַס־וְשָׁלוֹם,** (בכתב־יד: **גְּוַאלְד גְּוַאלְד**), — כך היה כתוב בכתב־יד רבנו הזקן, באידיש[6] "גוואלד גוואלד", **עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ**[7]**,** — שלא להתפלל בכוונה כפי שצריך להיות, **וְלֹא דַּי לָנוּ בְּכָל הַתּוֹכֵחוֹת וְהַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ ה' יִשְׁמְרֵנוּ, וִינַחֲמֵנוּ בְּכִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה, וִיטַהֵר לְבֵנוּ לְעָבְדוֹ בֶּאֱמֶת, חִזְקוּ וְאִמְּצוּ לְבַבְכֶם כָּל הַמְיַחֲלִים לַה'**[8]**. גַּם** — לקבוע, **לִגְמֹר כָּל הַשַּׁ"ס בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וּבְכָל עִיר וָעִיר לְחַלֵּק הַמַּסֶּכְתּוֹת עַל־פִּי הַגּוֹרָל אוֹ בְּרִצּוֹן,** — איזו

קונטרס אחרון

הוכח תוכיח את עמיתך אפילו מאה פעמים. ולזאת לא אוכל להתאפק ולהחריש מלזעוק עוד בקול ענות חלושה במטותא מינייכו ברחמין נפישין חוסו נא על נפשותיכם. והשמרו והזהרו מאד מאד על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה בכוונה להתחיל כולם יחד כאחד מלה במלה ולא זה בכה וזה בכה וזה דומם וזה משיח שיחה בטילה ה' ישמרנו ועיקר הסיבה וגרמא בנזקין הוא מהיורדים לפני התיבה שהוא הפקר לכל הרוצה לפשוט רגליו החוטף אפרתי או מחמת שאין גם אחד רוצה וכו'. ואי לזאת זאת העצה היעוצה ותקנה קבועה חוק ולא יעבור עוד ח"ו דהיינו לבחור אנשים קבועים הראוים לזה עפ"י הגורל או בריצוי רוב המנין. דהיינו שמתפללים מלה במלה בדרך המיצוע בקול רם ולא מאריכים יותר מדאי ולא מקצרים וחוטפים ח"ו. ועליהם מוטל חובה לירד לפני התיבה כל אחד ואחד ביומו אשר יגיע לו ולאסוף אליו סביב סמוך כל המתפללים בקול קצת עכ"פ ולא בלחש ולא חוטפים ח"ו וכמבואר בתקנות ישנות בכמה עיירות. ועתה באתי לחדשן ולחזקן ולאמצן בל ימוטו עוד לעולם ח"ו (בכ"י גוואלד גוואלד) עד מתי יהיה זה לנו למוקש ולא די לנו בכל התוכחות והצרות שעברו עלינו ה' ישמרנו וינחמנו בכפלים לתושיה ויטהר לבנו לעבדו באמת. חזקו ואמצו לבבכם כל המייחלים לה'. גם לגמור כל הש"ס בכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר לחלק המסכתות עפ"י

---

1. קדושים יט, יז. 2. ב"מ לא, א. 3. ע"פ ל' הכתוב - תשא לב, יח. 4. תענית ב, א. ספרי עה"פ עקב יא, יג. 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (בספר לקוטי ביאורים ס"ע תפז): '"לפשוט רגליו' - ע"פ ל' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תנ (הובא בב"י או"ח סנ"ג), 'החוטף' - ראה חולין (קלג, א) יל"ש (הובא בפרש"י) בלק תשסט: 'חוטפין ק"ש'. 'אפרתי' - אולי הכוונה לב' הפי' בזה הובאו ברד"ק (ש"א א, א): מיוחס, פליג חולק בקודשיא כו'". 6. ראה לקוטי שיחות חכ"ג ע' 415. 7. ל' הכתוב - וארא ו, ז. 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב - תהלים לא, כה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מסכת ברצונו ללמוד במשך השנה, **וְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִנְיָנִים הַרְבֵּה – יִגְמְרוּ** – לימוד כל הש"ס, **בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן, וְאִם אֵיזֶה מִנְיָן קָטָן מֵהַכִּיל** – ואין בו מספיק אנשים לחלק כל הש"ס, **יְצָרְפוּ אֲלֵיהֶם אֲנָשִׁים מֵאֵיזֶה מִנְיָן גָּדוֹל, בְּכָל יְשֻׁנָּה, חֹק וְלֹא יַעֲבֹר.** – שמוכרחים לסיים כל הש"ס במשך השנה. **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַלּוֹמְדִים הַנַּ"ל** – שלומדים מסכת מהש"ס כפי שחולק, **יִגְמֹר לְעַצְמוֹ** – לומר **בְּכָל שָׁבוּעַ הַ"תְּמַנְיָא אַפֵּי" שֶׁבִּתְהִלִּים** – פרק **קיט**[9]. – בו כל אות היא התחלה של שמונה פסוקים המתחילים באותה אות; שמונה פסוקים בהתחלת האות אל"ף וכך באות בי"ת עד תי"ו. לכאורה: איזו שייכות יש באמירת תהלים ללימוד הש"ס? – אומר על כך הרבי הקודם נשמתו־עדן בשיחה קדושה[10], שמכאן רואים, מתי לימוד הש"ס הוא בשלימות? – כאשר יחד עם הלימוד ישנה אמירת תהלים, ולאמירת תהלים צריכים ללימוד הש"ס. **וְלִהְיוֹת מֵחֲמַת חֲלִישׁוּת הַדּוֹר אֵין כֹּחַ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד לְהִתְעַנּוֹת כָּרָאוּי לוֹ,** – כנזכר ב"אגרת התשובה"[11] מספר הצומות שספרי המוסר קבעו לצום על כל חטא – כדי להיות לרצון להקדוש ברוך הוא (אחרי התשובה) כמו לפני החטא, **לְזֹאת עֻצָּה הֵיעוּצָה כְּמַאֲמַר רַז"ל**[12]**: כָּל הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו – "כְּהִלְכָתוֹ" דַּיְקָא,** – המלה "כהלכתו" היא כאן בדיוק, שכדי להיות שומר שבת כהלכתו – מן ההכרח שתהיה ידיעת הלכות שבת. **לָכֵן מֻטָּל עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד** – חובה, **לִהְיוֹת בָּקִי בְּ"הִלְכָתָא רַבְּתִּי לְשַׁבַּתָּא".** – בהלכה הגדולה של שבת, בהתאם ללשון הגמרא[13] בנוגע שצריך למשמש בבגדיו בערב שבת עם חשיכה כדי להישמר מאיסור בשבת. כלומר, ישנן הלכות בהלכות שבת שאינן מורות מה הוא איסור – אלא גם איך להישמר מאיסור. **וְגַם יַזְהִיר מְאֹד שֶׁלֹּא לָשׂוּחַ שׂוּם שִׂיחָה בְּטֵלָה חַס־וְשָׁלוֹם.** – בשבת. **בִּהְיוֹת מוֹדַעַת זֹאת** – ידוע הדבר **לְיוֹדְעֵי חֵן,** – יודעי חכמה נסתרה, תורת הקבלה, **כִּי בְּכָל הַמִּצְוֹת יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת,** – הפנימיות והרוחניות של המצוה, וחיצונית והפעולה הגשמית של המצוה, **וְחִיצוֹנִיּוּת** – של המצוה, **מֵהַשַּׁבָּת הִיא שְׁבִיתָה מֵעֲשׂוֹת גַּשְׁמִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁשֶּׁבֶת ה' מֵעֲשׂוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ גַּשְׁמִיִּים, וּפְנִימִיּוּת** – מצות **הַשַּׁבָּת הִיא הַכַּוָּנָה בִּתְפִלַּת הַשַּׁבָּת וּבְתַלְמוּד תּוֹרָה** – להתפלל וללמוד בכוונה, **לְדָבְקָה בַּה' אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[14]**: "שַׁבָּת לַה' אֱלֹקֶיךָ",** – שענין השביתה שהיא עליה, כפי שזה באדם בשעה שנח ממלאכה, עולה אז הכוח, שהיה מלובש במלאכה – למקורו בנפש, כך הוא ענין השביתה של שבת, התעלות הנפש (שהיתה עסוקה בימי החול ב"עובדין דחול", בעניני חולין) הנפש עולה ל"ה' אלקיך", ה' אחד. **וְזוֹ** – פנימיות השבת, **הִיא בְּחִינַת "זָכוֹר",** – שני ענינים בשבת "זכור" ו"שמור": "זכור את יום השבת לקדשו", ו"שמור את יום השבת לקדשו"[15], הרי ענין הכוונה והתעלות נפש היהודי בשבת, בתפלה ובתורה – הן הבחינה של "זכור", **וּבְחִינַת "שָׁמוֹר" בְּפְנִימִיּוּת הִיא הַשְּׁבִיתָה מִדִּבּוּרִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ שֶׁשֶּׁבֶת ה' מִיו"ד מַאֲמָרוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ גַּשְׁמִיִּים,** – "שמור" בחיצוניות היא השמירה ממלאכה ועשיה, ו"שמור" בפנימיות היא השמירה והמנוחה מדיבורים בענינים גשמיים, **כִּי זֶה לְעֻמַּת זֶה כו'**[16]**:** – הדיבורים בענינים גשמיים – הם ה"לעומת זה" של שביתת והתעלות היהודי בשבת – בענינים של תפלה ותורה.

קונטרס אחרון

הגורל או ברצון. ועיר שיש בה מנינים הרבה יגמרו בכל מנין ומנין. ואם איזה מנין קטן מהכיל יצרפו אליהם אנשים מאיזה מנין גדול בבל ישונה חק ולא יעבור. וכאו"א מהלומדים הנ"ל יגמור לעצמו בכל שבוע התמניא אפי' שבתהלים קי"ט. ולהיות מחמת חלישות הדור אין כח בכל אחד ואחד להתענות כראוי לו. לזאת עצה היעוצה כמארז"ל כל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו על כל עוונותיו. כהלכתו דייקא. לכן מוטל על כל אחד ואחד להיות בקי בהלכתא רבתא לשבתא. וגם יזהר מאד שלא לשוח שום שיחה בטילה ח"ו. בהיות מודעת זאת לי"ח כי בכל המצות יש פנימיות וחיצוניות וחיצונית מהשבת הוא שביתה מעשיה גשמיית כמו ששבת ה' מעשות שמים וארץ גשמיים. ופנימית השבת היא הכוונה בתפלת השבת ובת"ת לדבקה בה' אחד כמ"ש שבת לה' אלקיך וזו היא בחי' זכור. ובחי' שמור בפנימיות היא השביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו בהם שמים וארץ גשמיים כי זה לעומת זה כו':

---

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לא ראיתי נזהרין בזה". ובמקום אחר מוסיף הרבי: "ולהעיר אשר בכמה מקומות נהוג לומר קאפיטל זה ביום השבת לאחרי תפלת מנחה (וכן הי' נוהג אאמו"ר ז"ל)". 10. ספר השיחות תש"ד ע' 48. 11. פרק ג'. 12. שבת קיח, ב. 13. שבת יב, א. 14. יתרו כ, י. 15. יתרו כ, יב. ואתחנן ה, יב. 16. ע"פ קהלת ז, יד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי י"ט כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' א, ספר לקוטי אמרים הנקרא בשם... עד עמ' ג, ז"ל נבג"מ.

סֵפֶר לִקּוּטֵי אֲמָרִים חֵלֶק רִאשׁוֹן הַנִּקְרָא בְּשֵׁם סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים

בדף–השער של ספר ה"תניא", כותב רבנו הזקן, שהספר: **מְלֻקָּט מִפִּי סְפָרִים וּמִפִּי סוֹפְרִים קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן נִשְׁמָתָם־עֵדֶן, מְיֻסָּד עַל פָּסוּק**[1] **"כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ"**; — הלב, הפה והעשיה הם שלשת הכוחות: מחשבה, דיבור ומעשה, בהם מתלבשת הנפש, כדי לבצע את רצונה. כלומר, שלשה אלה הם כלי הביצוע של הנפש: "בפיך" — בכוח הדיבור שלך; "ובלבבך" — בכוח המחשבה שלך; "לעשותו" — בכוח המעשה שלך. במובן עמוק יותר, רומזת המלה "ובלבבך" לא רק על המחשבה, כי־אם גם על רגשי הלב, אהבה ויראה, לאהוב את הקב"ה ולירא מפניו: כשיהודי מקיים מצוה משום אהבתו להקב"ה, וביודעו שהדרך היחידה להתיחד עם הקב"ה, היא על־ידי קיום מצוותיו — נעשות אז המצוות מתוך רגש פנימי של חיות ועונג. כמי שעושה רצונו של ידידו האהוב עליו, שעשייתו היא בעונג ובחיות מיוחדים, הוא מתייגע אז לבצע הכל במדויק, לכל פרטיו, כדי להניח דעת ידידו. הרגש של יראת שמים, לירא מהקב"ה, פועל על היהודי, להימנע מלעשות דבר בניגוד לרצון הקב"ה. יהודי שומר על עצמו שלא להיכשל בעשיית עבירה בגלל רגש היראה שלו כלפי הקב"ה. זאת אומר לנו מחבר ספר ה"תניא", שהספר מבוסס על פסוק זה, לפיו קרוב הדבר של תורה ומצוות לקיימו מתוך רגש של אהבת ה' ויראת ה'. **לְבָאֵר הֵיטֵב, אֵיךְ הוּא קָרוֹב מְאֹד,** — מטבע האדם להיות לבו נוטה לתאוות גופניות, וכדי שהלב יתאווה לאלקות, נדרש להפוך את רגשות הלב בפועל מקצה אחד — מתאוות העולם־הזה, לקצה הפוך — לקדושה. כן מאד קשה לאדם לנטוע בלבו רגש היראה מהקב"ה, כמאמר הגמרא[2]: "וכי יראה מילתא זוטרתא היא", האם יראה היא דבר קטן? — כיצד, איפוא, אומר הפסוק ש"קרוב הדבר"? דבר זה בא ה"תניא" להסביר, **בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה וּקְצָרָה, בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ.** — בשני אופנים מוסבר בספר, כיצד קרוב הדבר: "בדרך ארוכה" — על־ידי התבוננות, העמקת מחשבתו בגדולתו של הקב"ה ובחסדיו, יכול היהודי לעורר בעצמו אהבה להשי"ת ולירא מפניו; "בדרך קצרה" — על־ידי שמעורר את האהבה המסותרת שבקרבו, הנטועה בטבע מתולדתו בלבו של כל אחד מישראל, ואשר יש רק לעוררה ולגלותה. ועל כך מבוסס ספר ה"תניא". אגב, הספר נקרא בשם "תניא", על שם המלה הראשונה, בה פותח המחבר, רבנו הזקן, את ספרו.

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל שלישי

שער ראשון

ספר
לקוטי אמרים
חלק ראשון
הנקרא בשם
ספר של בינונים

מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נ"ע מיוסד על פסוק כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו. לבאר היטב איך הוא קרוב מאוד בדרך ארוכה וקצרה בעזה"י.

על הסכמותיהם של הצדיקים רבי יהודא ליב הכהן ורבי זושא, מביא הרבי (מוהריי"צ) נ"ע באחד ממכתביו[1] קבלה מהרבי האמצעי, שרבנו הזקן כתב את ספר ה"תניא" במשך עשרים שנה, הוסיף והחסיר[2], ודייק דיוק רב בכל מילה, (ומביא דוגמה — אם לכתוב מילה מסויימת עם וא"ו או בלי וא"ו); עד שזיקק את הספר ב"חסר ויתיר" ורק אז, נתן רשות להעתיקו ולהפיצו ברבים. ברם, עקב "העתקות רבות" ו"העתקות שונות" על ידי אנשים שונים, "רבו כמו רבו הטעויות־סופר במאד מאד" (וכפי שמובא במקום אחר, היו גם כאלה ש"תואנה הם מבקשים" והכניסו במכוון שגיאות בענינים שונים, כדי שהענינים לא יתקבלו כפי מובנם האמיתי, וכך יתעורר רעש וכו'[3]).

שלח אז רבנו הזקן שלוחים מיוחדים אל הצדיקים רבי יהודא ליב הכהן ורבי זושא, לבקש את הסכמתם להדפסת ספר ה"תניא".

כפי שכתוב במכתב האמור[4] היו השלוחים, החסידים

---

1. דברים ל, יד. 2. ברכות לג, ב. 1. נדפס בספר 'קיצורים והערות על ספר התניא. עמוד קכא. 2. וראה (ועיין) בלקו"א מהדורא קמא (נדפס בהוצאת קה"ת, ברוקלין, נ.י. תשמ"ב) ובהערות וכו' שם. ומסתבר לומר שהיו כו"כ שינויים עוד קודם הכת"י הראשון ("הקונטרסים") שניתן לרבים ולהעתקה - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 3. ועפ"ז יומתק לשון אדה"ז בסוף הקדמתו "סופרים שונים ומשונים", והוספתו אחר כך "מכל סיג וט"ס" - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 4. בספר הקיצורים עמוד קכ"ה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המפורסמים של רבנו הזקן — רבי משה ווילנקר, רבי פנחס משקלוב ורבי יצחק משה מיאס. אותם שלח רבנו הזקן להתייעץ עם הצדיקים האמורים אודות הדפסת הספר ולקבל הסכמתם.

שני הצדיקים ביטאו את התפעלותם מספר ה"תניא".

רבי יהודא ליב הכהן אמר: "ספר התניא הוא קטורת לכל המגיפות הרוחניות של עקבות משיחא".

רבי זושא אמר: "עם ה"תניא" ילכו יהודים לקראת משיח צדקנו".

שני הצדיקים כתבו הסכמותיהם בשבוע של פרשת כי־תבוא, בגלל[5] שני טעמים:

א) שכן, על ידי לימוד בעיון בספר ה"תניא" מקיימים "כי תבוא אל הארץ" ברוחניות, שזהו ההתגלות של הרצון העצמי של הנשמה (ארץ מלשון רצון, כמאמר רז"ל[6] "למה נקרא שמה ארץ — שרצתה לעשות רצון קונה"). המלה "רצתה" מתפרשת גם כן בלשון "רצון". ב) על ידי הדרכים בעבודת ה' המובאות בספר ה"תניא", מהפכים את הקללה (התוכחה של 'משנה תורה' בפרשת כי־תבוא) לברכה.

בהזכירם בהסכמותיהם את השנה בה הן נכתבו, ביטאו באמצעות ציון השנה את דעתם הקדושה על ספר ה"תניא". הרב הצדיק רבי יהודא ליב הכהן כתב: שנת "תקנ"ו", שהיא ראשי תיבות: "תניא קטורת נשמה ורוח" (המרמז שה"תניא" הוא כאמור קטורת לכל המגיפות הרוחניות של עקבתא דמשיחא); והרב הצדיק רבי זושא ציין את השנה במלה "פדותינו", הפדות שלנו — להדגיש, כאמור, שבספר זה ילכו בני ישראל לקראת משיח צדקנו.

הסכמת

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **משולם זוסיל מאניפאלי:**

הנה בראותי את הכתביס של הרב המי גאון מיס אלקיס קדוס וטהור אספקלריא המאירה וטוב אשר עשה ואשר הפליא ה' חסדו ונתן בלבו הטהור לעשות את כל אלה להראות עס ה' דרכיו הק'. ולולו היה שלא להעלות את הכתביס ההס לביית הדפוס מחמת שאין דרכו כך. רק מחמת התפשטות הקונטרסיס ההס בקרב כל ישראל בהעתקות רבות מידי סופריס משונים ומחמת ריבוי העתקות שונות רבו הט"ס במאד. והוכרח להביא הקונטרסיס ההס לביית הדפוס. והעיר ה' את רוח השותפיס ה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר שלום שבנא במוהר"ר נח וה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר מרדכי במהור"ר שמואל הלוי להביא הקונטרסיס ההס לביית הדפוס בסלאוויטא ולפעלא טבא אמרתי ויאר חילא אך עלו בלבם מגור מסביב מן הדפוסיס אשר רבו שדרכן להזיק ולקלקל המאוסריס אי לזאת גמרנו בלבינו ליתן הסכמה לכל יריס אים את ידו ואת רגלו לגרוס להמדפיסיס הנזכריס לעיל שוס היזק חס ושלוס בהשגת גבול בשוס אופן. ואסור לשוס אדם לדפוס הספר הנ"ל בלתי ידיעת המדפיסיס הנ"ל עד משך חמש שניס לאופיס מיוס למטה ושומע לדברי אלה יבא עליו ברכת טוב הכ"ל הדורש זאת לכבוד התורה היום יום ג' שנכפל בו כי טוב פרשת תבא שנת **פדותינו** לפ"ק.

הקטן משולם זוסיל מאניפאלי.

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **יהודא ליב הכהן:**

חכמת אדם תאיר פני הארץ בראותי ידי קדש המחבר הרב הגאון איש אלקים קדוש וטהור חסיד ועניו אשר מכבר נגלה מסתריו יושב בשבת תחכמוני אלא אדונינו מורינו ורבינו גאון עולם ולא מיס מבאר מים חיים וכעת ישמח ישראל בהגלות דברי קדשו המחובר להביא לביית הדפוס ללמד לעס ה' דרכי קדש כאשר כל אחד יחזה בפנימיות דבריו והמפורסס אין לריך לאיה רק מחשש קלקול הדבר שלא יגרוס היזק למדפיסיס באתי ליתן תוקף ואזהרה לכל יריס אים את ידו ורגלו לדפוס עד משך חמש שניס מיום דלמטה ושומע לדברי אלה יבוא עליו ברכת טוב הכ"ל המדבר זאת לכבוד התורה היום יום ג' פרשה תבא תקנ"ו לפ"ק.

יהודא ליב הכהן.

הַסְכָּמַת הָרַב הֶחָסִיד הַמְפֻרְסָם, אִישׁ אֱלֹהִי, קָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ, מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי מְשֻׁלָּם זוּסִיל מֵאֲנִיפָּאלִי:

הִנֵּה בִּרְאוֹתִי אֶת הַכְּתָבִים שֶׁל הָרַב הַאי גָּאוֹן — כפי הידוע, קראו במזריטש לרבנו הזקן "הרב", מפני שבו בחר הרב המגיד ממזריטש לכתוב את ה"שולחן ערוך" שלו, ותלמידי הרב המגיד, החבריא קדישא, הכתירוהו בשם "רב", כי "הלכתא כרב", **אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ וְטָהוֹר אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה,** — המאיר כל דבר באור גלוי בבהירותו המלאה[7]. **וְטוֹב אֲשֶׁר עָשָׂה** — רבנו הזקן בכוחותיו האלקיים. **וַאֲשֶׁר הִפְלִיא ה' חַסְדּוֹ וְנָתַן בְּלִבּוֹ הַטָּהוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֵלֶּה** — להעלות על הכתב הענינים של ספר ה"תניא", **לְהַרְאוֹת עַם ה' דְּרָכָיו הַקְּדוֹשִׁים. וּרְצוֹנוֹ** — של רבנו הזקן, **הָיָה שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת אֶת הַכְּתָבִים הָהֵם לְבֵית הַדְּפוּס מֵחֲמַת שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ. רַק מֵחֲמַת הִתְפַּשְּׁטוּת הַקּוּנְטְרֵסִים הָהֵם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל בְּהַעְתָּקוֹת רַבּוֹת מִידֵי סוֹפְרִים מְשֻׁנִּים,** — הוא משתמש במלה "משונים" ולא "שונים", ואפשר שברצונו לציין בכך על אלה שזייפו במכוון עניינים מסויימים ב"תניא", **וּמֵחֲמַת רִבּוּי הַעְתָּקוֹת שׁוֹנוֹת, רַבּוּ הַטָּעוּיוֹת־סוֹפֵר בִּמְאֹד, וְהֻכְרַח לְהָבִיא הַקּוּנְטְרֵסִים הָהֵם לְבֵית הַדְּפוּס.** — ספר ה"תניא" התפשט אז ב"קונטרסים"; ולהעיר, שגם אחרי שנדפס, לא היה עליו השם, ובודאי שכך צוה רבנו הזקן ובאופן זה נתן רשות להדפיס את ה"תניא". **וְהֵעִיר ה' אֶת רוּחַ הַשֻּׁתָּפִים, הֲרֵי הוּא הָרַבָּנִי הַמְּפֻלָּג הַוָּתִיק מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי שָׁלוֹם שֶׁכְּנָא בֶּן מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי נֹחַ, וַהֲרֵי הוּא הָרַבָּנִי הַמְּפֻלָּג הַוָּתִיק מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב**

---

5. ספר הקיצורים, שם. **6.** ב"ר ה, ז. **7.** וכידוע החידוש דאספקלריא המאירה - ראה יבמות מט, ב חידוש משה רבינו ("כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה נסתכל באספקלריא המאירה"). וכמבואר מעלת משה רבינו בזה ברמב"ם הל' יסודי התורה פ"ז ובמו"נ ח"ב פרק ל"ה. ובפי' המשניות בהקדמתו לפ' חלק, יסוד ז. - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רַבִּי מָרְדְּכַי בֶּן מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי שְׁמוּאֵל הַלֵּוִי[8], **לְהָבִיא הַקּוּנְטְרָסִים הָהֵם לְבֵית הַדְּפוּס בִּסְלָאוִוִיטָא. וּלְפָעֲלָא טָבָא אֲמַרְתִּי יִישַׁר חֵילָא.** — ולפעולה טובה זו אני אומר יישר כוח. **אַךְ עָלוּ בְּלִבָּם** — של המדפיסים, **מָגוֹר מִסָּבִיב מִן הַדְּפוּסִים אֲשֶׁר רַבּוּ, שֶׁדַּרְכָּן לְהַזִּיק** — לזולת, **וּלְקַלְקֵל הַמְאֻשָּׁרִים.** — את הישרים והמורשים. **אִי לְזֹאת,** — לכן, **גָּמְרוּ בְּלִבָּם לִתֵּן הַסְכָּמָה, לְבַל יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ**[9] — ויש לומר שכוונת מלים אלו, שהוא עצמו לא ידפיסו מחדש וגם לא ימסור את הספר לאחרים להדפסה, שלא **לִגְרֹם לְהַמַּדְפִּיסִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל שׁוּם הֶזֵּק חַס־וְשָׁלוֹם בְּהַשָּׁגַת גְּבוּל בְּשׁוּם אֹפֶן. וְאָסוּר לְשׁוּם אָדָם לְדַפְּסוֹ** — להדפיס, **הַסֵּפֶר הַנַּ"ל** — ספר ה"תניא", **בִּלְתִּי יְדִיעַת הַמַּדְפִּיסִים הַנַּ"ל, עַד מֶשֶׁךְ חָמֵשׁ שָׁנִים רְצוּפִים מִיּוֹם דִּלְמַטָּה.** — בו נכתבה הסכמה זו. **וְשׁוֹמֵעַ לְדִבְרֵי אֵלֶּה** — **יָבֹא עָלָיו בִּרְכַּת טוֹב. הֲלֹא כֹּה דִּבְרֵי הַדּוֹרֵשׁ זֹאת לִכְבוֹד הַתּוֹרָה, הַיּוֹם יוֹם ג' שֶׁנִּכְפַּל בּוֹ "כִּי טוֹב",** — ביום שלישי למעשה בראשית, נאמר פעמיים "כי טוב", **פָּרָשַׁת תָּבֹא, שְׁנַת פְּדוּתֵנוּ לְפֶרֶט קָטָן.** — תקנ"ו בגימטריא פדותינ"ו, לפרט קטן, בלי לחשב את שנות האלפים מאז בריאת העולם, כי־אם מספר השנים של מאות, עשרות וכו' לאלף הנוכחי.

הַקָּטָן מְשֻׁלָּם זוֹסִיל מֵאַנִיפָּאלִי.

הַסְכָּמַת הָרַב הֶחָסִיד הַמְפֻרְסָם, אִישׁ אֱלֹהִי, קָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ, מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי יְהוּדָא לֵיב הַכֹּהֵן:

חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פְּנֵי הָאָרֶץ, בְּרֹאוֹתִי יְדֵי[10] **קֹדֶשׁ** — כתבי, **הַמְחַבֵּר הָרַב הַגָּאוֹן אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ וְטָהוֹר חָסִיד וְעָנָו, אֲשֶׁר מִכְּבָר נִגְלָה מִסְתָּרָיו,** — שלמרות השתדלותו להישאר נסתר, שלא ידעו מצדקותו ומגדולתו, כבר מזמן נתגלו צדקותו וגדלותו, **יוֹשֵׁב בְּשֶׁבֶת תַּחְכְּמוֹנִי**[11] **אֵצֶל אֲדוֹנֵנוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ גְּאוֹן עוֹלָם,** — וי"ל כפשוטו בנגלה — והכוונה על הרב המגיד ממזריטש, **וְדָלֶה מַיִם** — למד תורה, **מִבְּאֵר מַיִם חַיִּים,** — יש המפרשים שבמלה "מבאר" — אותיות אברם — הוא מרמז על רבי אברהם "המלאך" בנו של הרב המגיד ממזריטש, **וְכָעֵת יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל** — הכוונה על הבעל־שם־טוב, ששמו הקדוש היה ישראל, **בְּהִגָּלוֹת דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ** — התגלות דברי הבעל־שם־טוב היא ב"תניא", בו מתגלים דברי הבעל־שם־טוב בשכל והשגה של חב"ד, **הַמְּחוּבָּר לְהָבִיא לְבֵית הַדְּפוּס** — כדי **לְלַמֵּד לְעַם ה'** — לבני ישראל, **דַּרְכֵי קֹדֶשׁ, כַּאֲשֶׁר כָּל אֶחָד יֶחֱזֶה** — יראה, **בִּפְנִימִיּוּת דְּבָרָיו, וְהַמְּפֻרְסָם אֵין צָרִיךְ רְאִיָּה.** — ובגלל כך לא היה ספר זה זקוק להסכמה, **רַק מֵחֲשַׁשׁ קִלְקוּל הַדָּבָר** — של הדפסת הספר, **שֶׁלֹּא יִגְרוֹם הֶזֵּק לַמַּדְפִּיסִים, בָּאתִי לִתֵּן תֹּקֶף וְאַזְהָרָה לְבַל יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְרַגְלוֹ לְדַפְּסוֹם** — להדפיס את הספר, **עַד מֶשֶׁךְ חָמֵשׁ שָׁנִים מִיּוֹם דִּלְמַטָּה. וְשׁוֹמֵעַ לְדִבְרֵי אֵלֶּה** — **יָבֹא עָלָיו בִּרְכַּת טוֹב. הֲלֹא כֹּה דִּבְרֵי הַמְדַבֵּר זֹאת לִכְבוֹד הַתּוֹרָה, הַיּוֹם יוֹם ג' פָּרָשָׁה תָּבֹא תקנ"ו לְפֶרֶט קָטָן.**

יְהוּדָא לֵיב הַכֹּהֵן[12].

הסכמת

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **משולם זוסיל מאניפאלי:**

הנה בדלותי את הכתבים של הרב המאיר גאון מיש אלקים קדוש וטהור אספקלריא המאירה וטוב אשר עשה ואשר הפליא ה' חסדו ונתן בלבו הטהור לעשות את כל אלה להגלות עם ה' לרבים הק'. ולמנו היה שלא להעלות את הכתבים ההם לבית הדפוס מחמת שאין לרבו בכך. רק מחמת התפשטות הקונטרסים ההם בקרב כל ישראל בהעתקות רבות מידי סופרים משונים ומחמת ריבוי העתקות שונות רבו הט"ס במאד. והוכרח להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס. והעיר ה' את רוח השוקדים ה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר שלום שבנא במוהר"ר נח וה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר **מרדכי** במהור"ר **שמואל הלוי** להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס בסלאוויטא ולפעלא טבא אמרתי יישר חילא אך עלו בלבם מגור מסביב מן הדפוסים אשר רבו שדרכן להזיק ולקלקל המאושרים אי לזאת גמרנו בלבינו ליתן הסכמה לבל יריס איש את ידו ואת רגלו להמדפיסים הנזכרים לעיל שום היזק חס ושלום בהשגת גבול בשום אופן. ואסור לשום אדם לדפוס הספר הנ"ל בלתי ידיעת המדפיסים הנ"ל עד משך חמש שנים לרופיס מיום דלמטה ושומע לדברי אלה יבא עליו ברכת טוב הנ"ל הדורש זאת לכבוד התורה היום יום ג' שנכפל בו כי טוב פרשת תבא שנת **פדותינו** לפ"ק.

הקטן **משולם זוסיל מאניפאלי.**

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **יהודא ליב הכהן:**

חכמת אדם תאיר פני הארץ בראותי ידי קדש **המחבר הרב הגאון** איש אלקים קדוש וטהור חסיד ועניו אשר מכבר נגלה מסתריו יושב בשבת תחכמוני אצל **אדונינו מורינו ורבינו גאון עולם** ולה מים **מבאר מים חיים** וכעת ישמח **ישראל** בהגלות דברי קדשו המחובר להביא לבית הדפוס ללמד לעם ה' דברי קדש כאשר כל אחד יחזה בפנימיות דבריו והמפורסם אין צריך ראיה רק מחשש קלקול הדבר שלא יגרום היזק למדפיסים באתי ליתן תוקף ואזהרה לבל יריס איש את ידו ורגלו לדפוס עד משך חמש שנים מיום דלמטה ושומע לדברי אלה יבוא עליו ברכת טוב הנ"ל המדבר זאת לכבוד התורה היום יום ג' פרשה תבא תקנ"ו לפ"ק.

יהודא ליב הכהן.

---

8. הראשון היה חתנו של רבנו הזקן, אביו של הרבי ה"צמח צדק"; והשני, ר' מרדכי הורביץ. המדפיס משקלוב. **9.** כלשון הכתוב בראשית מא, מד. **10.** ואולי השמטת המעתיק יש כאן, וצ"ל "**כתבי** ידי" - כבהסכמה הקודמת - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** **11.** לשון הכתוב שמואל ב כג, ח. **12.** בעמה"ס "אור הגנוז". וי"ל שזהו הטעם להחידוש הכי גדול: כתיבת הסכמה מהצ"צ לספר - הוא ספר הנ"ל. ראה בית רבי, תולדות הרב פרק נד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שמעתי מהחסיד המפורסם, רבי יצחק מתמיד, זכרונו לברכה: כשהשלוחים הביאו את ה"תניא" לאניפאלי, אל רבי יהודא לייב הכהן ורבי זושא, הם השאירו בידם את הקונטרסים למשך הלילה, כדי שהצדיקים יעיינו בהם. בשעה שעיין ב"תניא", באמצע הלילה, נכנס רבי יהודה לייב הכהן בהתפעלות עצומה ובתהלהבות רבה, ומבלי יכולת לעצור בתוכו את ההתרגשות הגדולה, החליט ללכת אל רבי זושא (שניהם דרו באניפאלי), להתחלק אתו בהתלהבותו המרובה מספר ה"תניא". אותו דבר אירע גם אצל רבי זושא, שגם הוא לא היה יכול לעצור בקרבו את ההתרגשות הגדולה, והחליט ללכת אל רבי יהודה לייב הכהן — כך שהם נפגשו ברחוב בהלכם אחד אל השני, ו"אניפאלי כולה בערה...".

הסכמת

הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע.

הֵיוֹת שֶׁהוֹסְכַּם אֶצְלֵנוּ לִתֵּן רְשׁוּת וְהַרְמָנָא לְהַעֲלוֹת עַל מִכְבַּשׁ הַדְּפוּס לְזִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּתוּב דִּבְרֵי יֹשֶׁר וֶאֱמֶת — דברי היושר והאמת הכתובים, דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים — כך נקראת תורת החסידות, שֶׁל אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ זַ"ל כְּתוּבִים בִּכְתַב יָדוֹ הַקְּדוֹשָׁה בְּעַצְמוֹ וּלְשׁוֹנוֹ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל דְּבָרָיו כְּנַחֲלֵי אֵשׁ בּוֹעֲרוֹת — אשר יַלְהִיבוּ הַלְּבָבוֹת לְקָרְבָן לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּבְשֵׁם אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ נִקְרָאוּ, שֶׁרֻבָּם הָיוּ אִגֶּרֶת שְׁלוּחַ מֵאֵת כְּבוֹד קָדְשׁוֹ לְהוֹרוֹת לְעַם ה' הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ — הכוונה מן הסתם לעניני העבודה הפנימית, כמו התעוררות אהבת ה' ויראת ה' בעבודת התפלה, ההתעוררות ללימוד התורה, וְהַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן, — ההתעוררות בענינים של צדקה וכדומה. וּמַחֲמַת שֶׁבְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[13] — ב"אגרת הקדש", הִצִּיב לוֹ צִיּוּנִים בְּסֵפֶר 'לִקּוּטֵי אֲמָרִים' שֶׁלּוֹ, וְדִבְרֵי תּוֹרָה עֲנִיָּים בְּמָקוֹם אֶחָד וַעֲשִׁירִים בְּמָקוֹם אַחֵר[14], — שלכן אפשרי הדבר שענינים ב"אגרת הקדש" יהיו יותר מוסברים ומובנים מאשר כפי שהם מוסברים בספר "לקוטי אמרים"; ולאידך, ענינים בספר "לקוטי אמרים" יהיו מוסברים ומובנים יותר מאשר כפי שהם מוסברים בספר "אגרת הקדש"; וּמַה גַּם בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בּוֹ — ב"אגרת הקדש" המוסיף חידוש ובירור בספר "לקוטי אמרים" — 'קוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן' עַל אֵיזֶה פְּרָקִים — מספר "לקוטי אמרים", אֲשֶׁר כְּתַב — רבנו הזקן, בְּעֵת חִבְּרוֹ הַסֵּפֶר 'לִקּוּטֵי אֲמָרִים' — פִּלְפּוּל וְעִיּוּן עָמֹק עַל מַאֲמְרֵי זֹהַר 'עֵץ חַיִּים' וּ'פְּרִי עֵץ חַיִּים' שֶׁנִּרְאִים כְּסוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, וּבְרוּחַ מְבִינָתוֹ מְיַשְּׁבָם — רבנו הזקן, כָּל דְּבוּר עַל אוֹפְנָיו שֶׁכָּתַב בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים, — הרי שזה נוגע ישירות לספר "לקוטי אמרים" — רָאוּ רָאִינוּ שֶׁרָאוּי וְנָכוֹן לְחַבְּרָם — להדפיסם יחד עִם סֵפֶר 'לִקּוּטֵי אֲמָרִים' וְ'אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה' שֶׁל כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ זַ"ל. אִי לְזֹאת, — לכן, בָּאנוּ לְהָטִיל גּוּדָא רַבָּה — איסור גדול, וּגְזֵרַת נִידוּי־חֵרֶם־שַׁמְּתָא דְּרַבָּנָן — דְּלֵית לָהּ אָסְוָתָא, — שאין לה רפואה (שאי אפשר להתירה), שֶׁלֹּא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ לְהַדְּפִים — את הספר, כְּתַבְנִיתָם — "לקוטי אמרים" ו"אגרת הקודש" יחד, אוֹ זֶה בְּלֹא זֶה מֶשֶׁךְ חֲמִשָּׁה שָׁנִים מִיּוֹם דִּלְמַטָּה[15]. בְּרֶם כְּגוֹן דָּא צָרִיךְ לְאוֹדוֹעֵי, — רק זאת עלינו להודיע, שֶׁכַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים סָפוּ תַּמּוּ כִּתְבֵי יָדוֹ הַקְּדוֹשָׁה בְּעַצְמוֹ אֲשֶׁר הָיוּ בִּדְקְדּוּק גָּדוֹל לֹא חָסֵר וְלֹא יָתֵר אוֹת אַחַת, וְלֹא נִשְׁאַר כִּי־אִם זֶה הַמְּעַט מֵהַרְבֵּה אֲשֶׁר נִלְקְטוּ אֶחָד לְאֶחָד מֵהַעֲתָקוֹת הַמְּפֻזָּרִים אֵצֶל הַתַּלְמִידִים, וְאִם הִמָּצֵא תִּמָּצֵא אֵיזֶה טָעוּת, שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין, יִמָּצֵא הַטָּעוּת דְּמוּכָח מִטָּעוּת סוֹפֵר, — מהכתב ממנו

---

13. בסימנים: ג, ה, ו, יז, יח, כ, (כה?), כט, קו"א ד"ה וצדקה כנחל. **14.** ראה ירושלמי ר"ה ג, ח. ומובא בתוס' ד"ה אלא, כריתות יד, ב. **15.** בהוצאה הראשונה (שקלאוו תקע"ד) בא בסיום ההסכמה: "היום יום ה' כ"ב אייר תקע"ד לפ"ק".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הדפיסו את הספר, **וְהַכַּוָּנָה** — של הענין, **תִּהְיֶה בְּרוּרָה:**

נְאוּם דּוֹב בֶּעֶר בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מָרָנָא וְרַבְּנָא[16] שְׁנִיאוֹר זַלְמָן זַ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים. (הרבי האמצעי).

אצל התלמידים ואם המצא תמצא איזה טעות שגיאות מי יבין ימצא הטעות דמוכח מטעות סופר והכוונה תהיה ברורה:

נאום **דוב בער** בא"א מו"ר הגאון החסיד קדוש ישראל מרנא ורבנא **שניאור זלמן** ז"ל נבג"מ.

ונאום **חיים אברהם** בא"א מו"ר הגאון החסיד מרנא ורבנא **שניאור זלמן** זצ"ל נבג"מ.

ונאום **משה** בא"א מו"ר הגאון החסיד **שניאור זלמן** ז"ל נבג"מ.

וּנְאוּם חַיִּים אַבְרָהָם בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד מָרָנָא וְרַבְּנָא שְׁנִיאוֹר זַלְמָן זַצ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים.

וּנְאוּם מֹשֶׁה בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד שְׁנִיאוֹר זַלְמָן זַ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים.

~ שבת קודש כ' כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 6, הקדמת המלקט... עד עמ' ד, בעלה וגו':

הקדמת המלקט

והיא אגרת השלוחה לכללות אנשי שלומינו יצ"ו:

אליכם אישים אקרא שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה' וישמע אליכם אלקים למגדול ועד קטן כל אנ"ש דמדינתינו וסמוכות שלה איש על מקומו יבוא לשלום וחיים עד העולם נס"ו אכי"ר:

הנה מודעת זאת כי מרגלא בפומי דאנשי בכל אנ"ש לאמר כי אינה דומה שמיעת דברי מוסר לראייה וקריאה בספרים שהקורא קורא לפי דרכו ודעתו ולפי השגת ותפיסת שכלו באשר הוא שם ואם שכלו ודעתו מבולבלים ובחשיכה יתהלכו בעבודת ה' בקושי יכול לראות את האור כי טוב הגנוז בספרים אף כי מתוק האור לעינים ומרפא לנפש ובר מן דין באפילה בענינים של עבודת ה', אין הוא רואה את האור שיכול וצריך להביא מרפא לנפשו. להלן מסביר רבנו הזקן, שספרי המוסר חלוקים בשני סוגים: א) ספרים הבנוים על פי שכל אנושי, שהשכל האנושי מכתיב את עניני המוסר והמדות.

הַקְדָּמַת הַמְלַקֵּט

רבנו הזקן, בגודל ענוותנותו, קורא לספר ה"תניא" — "לקוטי אמרים", אוסף, "מפי ספרים ומפי סופרים", של ענינים, ואת הקדמתו זו הוא מציין כ"הקדמת המלקט". **וְהִיא אִגֶּרֶת הַשְּׁלוּחָה לִכְלָלוּת אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ,** — אל כל החסידים, **יִשְׁמְרֵם צוּרָם וְיַחֲזִיקֵם[1]:**

אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא, שִׁמְעוּ אֵלַי רוֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְּשֵׁי ה', וְיִשְׁמַע אֲלֵיכֶם אֱלֹקִים לְמִגָּדוֹל וְעַד קָטָן, — מגדולי בעלי המדריגה בעבודת ה', עד לאלה שהם נחותים במדריגה, **כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ דְּמְדִינָתֵנוּ וּסְמוּכוֹת שֶׁלָּהּ, אִישׁ עַל מְקוֹמוֹ יָבוֹא לְשָׁלוֹם וְחַיִּים עַד הָעוֹלָם נֶצַח סֶלָה וָעֶד, אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:**

הִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת, כִּי מְרֻגְלָא בְּפוּמֵי דְּאִינְשֵׁי בְּכָל אַנְשֵׁי־שְׁלוֹמֵנוּ לֵאמֹר, — ידוע שרגיל בפי אנשי שלומינו לומר, **כִּי אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעַת דִּבְרֵי מוּסָר לִרְאִיָּה וּקְרִיאָה בַּסְּפָרִים,** — שהקריאה בעניני מוסר והתעוררות מתוך ספרים, שנכתבו בשביל כולם, איננה מביאה אותה תועלת, כפי שזה כאשר שומעים אותם ענינים באופן אישי מפיו של המדבר.

שֶׁהַקּוֹרֵא — בספרים, **קוֹרֵא לְפִי דַּרְכּוֹ וְדַעְתּוֹ וּלְפִי הַשָּׂגַת וּתְפִיסַת שִׂכְלוֹ בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם, וְאִם שִׂכְלוֹ וְדַעְתּוֹ מְבֻלְבָּלִים וּבַחֲשֵׁכָה יִתְהַלֵּכוּ בַּעֲבוֹדַת ה', בְּקֹשִׁי יָכוֹל לִרְאוֹת אֶת הָאוֹר כִּי־טוֹב הַגָּנוּז בַּסְּפָרִים, אַף כִּי מָתוֹק הָאוֹר** — השורה בספרים, **לָעֵינַיִם וּמַרְפֵּא לַנֶּפֶשׁ.** — אך, מפני ששכלו מבולבל והוא ממשש

---

16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: לע"ע לא מצאתי שיעירו על השינוי שבתוארי אדה"ז שבחתימות בניו, וכל אחד משמיט ב' תיבות מהחתימה שלפניו - ע"פ הוצאות דתר"ס ואילך. ואולי י"ל: בזמן חתימת ההסכמה הי' החותם הא' (נשיא ומורם מעם -) קדוש ישראל, ולכן מדגיש - שדוקא אדה"ז הוא "קדוש ישראל"; החותם הב' - הי' אז רב ופוסק - "מרנא ורבנא" - ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "מרנא ורבנא"; החותם הג' - הי' אז גאון וחסיד (כידוע בסיפורי רבותינו נשיאינו) ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "הגאון החסיד". הוספת "צדיק" - ב"זצ"ל" שבחתימה הב' - (באם כן הוא בהכת"י ושאר הדפוסים) י"ל ג"כ ע"ד הנ"ל - ע"פ הידוע שהי' מצויין בצדקות שלו, בעניוות ושפלות בעיני עצמו וכו'. **1.** או י"ל ישמרם צורנו וגואלנו, או כיוצא בו. ולהעיר מתפלת "צור ישראל קומה בעזרת..." - אולי לכן ג"כ הוא בר"ת בכדי שיכלול כל הברכות. - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וברור הדבר שאין ספרים אלה שווים לכל אחד, שהרי בני אדם אינם שווים בדעתם ובשכלם, ולכן אפשרי הדבר שאותו ענין ישפיע על אחד התעוררות והתפעלות, ובשני — לא. ב) ספרים הבנויים על מדרשי רז"ל, שבהיותם ענינים של תורה, יש להם שייכות לכל אחד מישראל, וממילא יש בהם ענין (או ענינים) שיש לו שייכות מיוחדת אליו, שיהיה ביכולתו להתפעל ולהתעורר. ברם, רבנו הזקן מסביר, שגם בספרים אלה (מהסוג השני) לא כל אחד זוכה להכיר את מקומו הפרטי, ולקלוט את מה שיש לו שייכות מיוחדת אליו. ובלשון רבנו הזקן: **וּכַר מִן דֵּין,** — וחוץ מזה, שבגלל הבלבול בשכלו וכדומה, אין ביכולתו לראות את ה"אור כי טוב" בספרים, **הִנֵּה סִפְרֵי הַיִּרְאָה** — ספרי המוסר, **הַבְּנוּיִים עַל־פִּי שֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי בְּוַדַּאי אֵינָן שָׁוִין לְכָל נֶפֶשׁ, כִּי אֵין כָּל הַשְּׂכָלִים וְהַדֵּעוֹת שָׁוּוֹת, וְאֵין שֵׂכֶל אָדָם זֶה מִתְפָּעֵל וּמִתְעוֹרֵר מִמָּה שֶׁמִּתְפָּעֵל וּמִתְעוֹרֵר שֵׂכֶל חֲבֵרוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[2] גְּבֵי** — בקשר **לִבְרַכַת חֲכַם הָרָזִים עַל שִׁשִּׁים רִבּוֹא מִיִּשְׂרָאֵל,** — בשעה שרואים שש מאות אלף מישראל, יש לברך "ברוך חכם הרזים" — מברכים את הקב"ה שהוא החכם שיודע סודותיהם של כל שש מאות האלף, **שֶׁאֵין דֵּעוֹתֵיהֶם** — והבנתם ורגשותיהם, **דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ וְכוּ',** **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן זַ"ל בַּ'מִלְחֲמוֹת' שָׁם[3] בְּפֵרוּשׁ הַ'סִּפְרִי' גְּבֵי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ[4]** — שהוא היה **"אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ",** — ומפרש ה"ספרי" שהכוונה ב"רוח בו" היא: **שֶׁיָּכוֹל לַהֲלוֹךְ נֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְכוּ'[5]. אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּסִפְרֵי הַיִּרְאָה** — ספרי המוסר, **אֲשֶׁר יְסוֹדוֹתָם בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ מִדְּרָשֵׁי חֲזַ"ל אֲשֶׁר רוּחַ ה' דִּבֶּר בָּם, וּמִלָּתוֹ** — של הקב"ה, **עַל לְשׁוֹנָם[6]** — ועליהם בנויים ספרי מוסר אלה, **וְאוֹרַיְתָא וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** — התורה והקב"ה הם דבר אחד; **וְכָל שִׁשִּׁים רִבּוֹא כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל וּפְרָטֵיהֶם[7] עַד נִיצוּץ** — של **קַל שֶׁבַּקַּלִּים וּפְחוּתֵי הָעֵרֶךְ שֶׁבְּעַמֵּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֻּלְּהוּ מִתְקַשְּׁרָאן בְּאוֹרַיְתָא,** — כל אלה מתקשרים בתורה, **וְאוֹרַיְתָא הִיא הַמְקַשֶּׁרֶת אוֹתָן לַהקב"ה כַּנּוֹדָע בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[8],** — והתורה הרי כבר כוללת בתוכה מה שנוגע לשכלו ולדעתו של כל אחד מישראל — **הֲרֵי זֶה דֶּרֶךְ כְּלָלוּת לִכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל.** — מכל־מקום הרי דבר זה הוא ענין כללי המופנה לכלל כולו. **וְאַף שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה לִדְרֹשׁ בְּכְלָל וּפְרָט וּפְרָטֵי פְּרָטוּת לְכָל נֶפֶשׁ פְּרָטִית מִיִּשְׂרָאֵל הַמְשֻׁרֶשֶׁת בָּהּ,** — בתורה, הרי שבתורה ישנם לא רק הענינים של כלל ישראל, אלא של כל אחד מישראל במיוחד, וספרי המוסר הבנויים על מדרשי רז"ל שבתורה, כוללים בתוכם גם הענינים הפרטיים הנוגעים לכל יהודי לחוד? — **הֲרֵי אֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לִהְיוֹת מַכִּיר מְקוֹמוֹ הַפְּרָטִי שֶׁבַּתּוֹרָה:** — לדעת איך ללמוד את ההוראות בעבודת ה' וענייני התעוררות הנוגעים אליו בפרט. **וְהִנֵּה, אַף בְּהִלְכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר הַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ[9] מָצָאנוּ רָאִינוּ מַחֲלֹקֶת תַּנָּאִים וְאָמוֹרָאִים מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה מַמָּשׁ,** — שאחד אומר ההיפך מהשני — זה אוסר וזה מתיר וכדומה, **וְ"אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים"[10] לְשׁוֹן רַבִּים** — לא אלקה חי, אלא

הקדמה

הנה ספרי היראה הבנויים ע"פ שכל אנושי בוודאי אינן שוין לכל נפש כי אין כל השכלים והדעות שוות ואין שכל אדם זה מתפעל ומתעורר ממה שמתפעל שכל חבירו וכמו שארז"ל גבי ברכת חכם הרזים על ששים ריבוא מישראל שאין דעותיהם דומות זו לזו וכו' וכמ"ש הרמב"ן ז"ל במלחמות שם בפירוש הספרי גבי יהושע שנאמר בו איש אשר רוח בו שיכול להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד וכו'. אלא אפילו בספרי היראה אשר יסודותם בהררי קודש מדרשי חז"ל אשר רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם ואורייתא וקב"ה כולא חד וכל ששים רבוא כללות ישראל ופרטיהם עד ניצוץ קל שבקלים ופחותי הערך שבעמינו בני ישראל כולהו מתקשראן באורייתא ואורייתא היא המקשרת אותן להקב"ה כנודע בזה"ק הרי זה דרך כללות לכללות ישראל ואף שניתנה התורה לידרש בכלל ופרט ופרטי פרטות לכל נפש פרטית מישראל המושרשת בה הרי אין כל אדם זוכה להיות מכיר מקומו הפרטי שבתורה: והנה אף בהלכות איסור והיתר הנגלות לנו ולבנינו מצאנו ראינו מחלוקת תנאים ואמוראים מן הקצה אל הקצה ממש ואלו ואלו דברי אלהים חיים לשון רבים על שם מקור החיים

---

2. ברכות נח, א. **3.** על הרי"ף שעל הגמרא הנזכרת. **4.** במדבר כז, יח. **5.** את עצם הפירוש "שיכול להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד", יכול היה רבנו הזקן להביא גם מרש"י על הפסוק, שהוא אומר שם "שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד"; ומה שהוא מביא זאת מהרמב"ן, הוא מפני שהרמב"ן מבאר שם שישנו חכם גדול כזה, שהוא עצמו כולל בתוכו את דעותיהם של כל ששים הרבוא; שלכן בירך ר' חנינא ברי' דר' איקא את ברכת "חכם הרזים" על רב פפא ור' הונא ברי' דר' יהושע, כפי שמברכים על ששים רבוא מישראל, כי ר' חנינא ראה והכיר בהם, שהם נושאים בתוכם דיעותיהם של ששים רבוא. אך זה צריך להיות כזה שמכיר זאת בשני, ולכן אומר הרמב"ן - להלכה - שלא לברך ברכה זו אלא על ששים רבוא דוקא שאין דיעותיהם שוות. עכ"פ מהרמב"ן מסתבר שישנו מקרה כזה - וחסידים, שהם "יודעיי ומכיריי" (כלשונו של רבנו הזקן להלן) רואים ומכירים ברבנו הזקן שהוא זה "שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד", כי בהיותו נשמה כללית הוא כולל בתוכו מ"רוחו של כל אחד ואחד". **6.** על פי לשון הכתוב שמואל ב כג, ב. **7.** על פי תניא פל"ו - מח, א. **8.** חלק ג', עג, ב. **9.** על פי לשון הפסוק דברים כט, כח: "הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו וגו'". **10.** עירובין יג, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הקדמה

לנשמות ישראל הנחלקות דרך כלל לשלשה קוין ימין ושמאל ואמצע שהם חסד וגבורה וכו' ונשמות ששרשן ממדת חסד הנהגתן גם כן להטות כלפי חסד להקל כו' כנודע וכ"ש וק"ו בהנסתרות לה' אלהינו דאינון דחילו ורחימו דבמוחא ולבא דכל חד וחד לפום שיעורא דיליה לפום מה דמשער בליביה כמ"ש בזה"ק על פסוק נודע בשערים בעלה וגו':

"אלקים חיים" שהוא לשון רבים, **עַל שֵׁם מְקוֹר הַחַיִּים לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הַנֶּחְלָקוֹת** – נשמות ישראל, וממילא כך הדבר גם במקורם, **דֶּרֶךְ כְּלָל לִשְׁלֹשָׁה קַוִּין, יָמִין וּשְׂמֹאל וְאֶמְצַע, שֶׁהֵם** – שלשה קוים אלה, הם: **חֶסֶד** – קו הימין, **וּגְבוּרָה** – קו השמאל, **וְכוּ'**, – כלומר, תפארת שהוא הקו האמצעי. **וּנְשָׁמוֹת שֶׁשָּׁרְשָׁן מִמִּדַּת חֶסֶד, הַנְהָגָתָן גַּם כֵּן לְהַטּוֹת כְּלַפֵּי חֶסֶד לְהָקֵל כו'** – להתיר את הדבר כדי שיוכל לעלות לקדושה, שהוא ענין של חסד; ואותו דבר בנשמות ששרשן ממדת הגבורה וכו', **כַּנּוֹדָע,** – כפי שרבנו הזקן מבאר בפרוטרוט ב"אגרת הקדש" סימן יג, שלכן בית־שמאי לרוב מחמירים, מפני ששורשם ממדת הגבורה, ובית־הלל מקילים ברוב המקרים, מפני ששורשם ממדת החסד; אלא, היות שבקדושה הכל בהתכללות, כך שחסד כוללת בתוכה גם גבורה, וגבורה כוללת בתוכה גם חסד, לכן ישנם מקרים בהם בית־שמאי מקילים ובית־הלל מחמירים. – הרי אם כך הדבר בענינים של נגלה דתורה, שאפשר הדבר שתהיה מחלוקת "מן הקצה אל הקצה" בהסקת מסקנת פסק ההלכה מהתורה – **וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר** – בענינים שהם **בְּ"הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ" דְּאִינוּן דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – שהם יראה ואהבה, **דִּבְמוֹחָא וְלִבָּא דְּכָל חַד וְחַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ** – המתבטאים במוחו ולבו של כל אחד ואחד לפי שיעורו, **לְפוּם מַה דְּמִשַּׁעַר בְּלִבֵּיהּ,** – לפי מה שהוא משער בלבו, ופותח "שער" בלבו, דרכו תאיר ההשגה שבמוח בלבו. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[11] **עַל פָּסוּק**[12] **נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעֲלָהּ וְגוֹ':** – הזוהר מפרש ש"בעלה" היינו הקב"ה, ה'בעל' של כנסת ישראל, והוא "נודע אתיידע ואתדבק", – הוא נעשה ידוע ומתדבקים בו; "בשערים", לפי מה שמשערים ("בשערים" מלשון השערה) בשכל ובהשגה, ולפי השער ("בשערים" מלשון שער) שפותחים בלב כדי לקלוט את ההשגה מהמוח. על־כל־פנים מתברר מדברי הזוהר הקדוש, שהענינים של אהבה ויראה, של דביקות בהקב"ה, הם בכל אחד לפי שיעורו הפרטי (זהו פירוש שלישי בזוהר שם: "שערים" מלשון שיעור) – וכשמדובר על עניני יראת ה' ואהבת ה', מוצדקת לכאורה ההתבטאות בין החסידים (אנ"ש) ש"אינה דומה שמיעה לראיה", שאינו דומה מה ששומעים מהרבי דברי התעוררות והדרכות בעבודת ה', למה שרואים וקוראים בספרים – ואילו רבנו הזקן מכניס כאן בספר (בספר ה"תניא") הוראות והדרכות בעבודה הפנימית של אהבת ה' ויראת ה'? אבל רבנו הזקן מסביר להלן, שמדובר כאן ב"יודעיי ומכיריי", באלה שידעו והכירו את רבנו הזקן, אלה שהיו שואלים אותו ב"יחידות" עצות בעניני עבודת ה'; חסידים מפרשים, שהכוונה היא גם כן על אלה שרבנו הזקן יודע אותם ומכיר אותם, ובכך נכללות כל הנשמות שלמדו, לומדות ותלמדנה את ספר ה"תניא" – את כל אלה ידע והכיר רבנו הזקן, ובשבילם כתב בספר זה עצות והוראות בעבודת ה', כאילו נכנסו הם כולם אליו ל"יחידות"; וכפי שהרבי הרש"ב נשמתו־עדן אומר[13]: לימוד התניא משמעו לדבר עם רבנו הזקן. ובלשון רבנו הזקן:

11. חלק א' ק"ג ע"א וע"ב. **12.** משלי לא, כג. **13.** תורת שלום ע' 56.

המשך ביאור למס' בבא בתרא ליום רביעי עמ' א

1 להציל את הלוה מצערו ולקיים בכך מצוה, ואף לא נחסר המלוה
2 מחמתו ממון.
3 **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חָלוּק הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**
4 **על בן ננס אַף בְּחָנוּק,** וסובר שאף בזה חלה ערבותו וחייב לפרוע.
5 עתה שהתבאר שמחלוקתם היא גם ב'חנוק', דנה הגמרא מה
6 ההלכה בזה. מסתפקת הגמרא: האם **הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ** – כרבי
7 ישמעאל אף בחנוק, וכמו שפסק רבי יוחנן כמותו בערב היוצא
8 לאחר חיתום שטרות, שגובה מבני חורין, **אוֹ** שבזה **אֵין הֲלָכָה**
9 **כְּמוֹתוֹ. תָּא שְׁמַע, דְּרַבִּי אָתָא** – שכאשר בא רבין לארץ ישראל, **אָמַר**
10 בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, חָלוּק הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אַף בְּחָנוּק, וַהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ**
11 **אַף בְּחָנוּק.**

12 הגמרא מביאה את דעת שמואל: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל,**
13 **'חָנוּק'** – הנעשה ערב כדי להציל את הלוה מחניקת המלוה, **וְקָנוּ**
14 **מִידוֹ** – ועשה הערב קנין על ערבותו, **מִשְׁתַּעְבֵּד,** ורק במקום שלא
15 קנו מידו אינו משתעבד. מדייקת הגמרא: **מְכָלַל** – משמע מתוך
16 דברי שמואל, דְּרַק 'חנוק' צריך קנין כיון שיש סברא לומר
17 שהתכוין רק להצילו, אך **עֲרַב בְּעָלְמָא,** ואפילו שלא בשעת מתן
18 מעות, **לֹא בָּעֵי** – אינו צריך **קִנְיָן.**
19 הגמרא מביאה בזה מחלוקת: ושמואל, האומר שסתם ערב אינו
20 צריך קנין, **פְּלִיגָא** – חולק בזה על דבריו **דְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר רַב נַחְמָן,**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח היום יום ...

יום ראשון

שבת | יד כסלו | ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, שביעי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: דוד . . . 320 בעת צרתו.

מְבָרְכִין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה, אַף שֶׁאֵין עֲשָׂרָה.
הַכּוֹס – עַל כַּף הַיָּד, וְהָאֶצְבָּעוֹת זְקוּפוֹת. אוֹחֵז הַכּוֹס מֵאֶמְצַע "רַבּוֹתַי מִיר וועֶלֶען בֶּענְטשֶׁען" [=רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ] עַד אַחֲרֵי סִיּוּם בִּרְכָּה שְׁלִישִׁית, שֶׁאָז מַזְעִמִּידוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן.

בְּאַחַת מִשִּׂיחוֹתָיו בֵּאֵר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ], וְתוֹכֶן דְּבָרָיו: יֵשׁ צַדִּיק, יָשָׁר, תָּמִים, חָסִיד. צַדִּיק עַל שֵׁם קִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה – מַמְשִׁיךְ גִּלּוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. יָשָׁר עַל שֵׁם קִיּוּם לֹא־תַעֲשֶׂה – גִּלּוּיִים לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. תָּמִים – עֶרְנְסְטְקַייט [=״רְצִינוּת״] – גִּלּוּיִים דְּ״טַעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוִים״, הִתְחַבְּרוּת סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין וּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין. לְמַעְלָה מִכֻּלָּם – חָסִיד, וְיֵשׁ בָּזֶה ג׳ מַדְרֵגוֹת: א) שֶׁעִנְיְנֵי הָעוֹלָם אֵינָם מַטְרִידִים וּמְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְהַגִּיעַ לָזֶה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְחֻיָּב לְהַגִּיעַ לָזֶה. ב) שֶׁכָּל עִנְיָנָיו הֵם אֱלֹקוּת. וְאַף שֶׁ״לֹא רְחוֹקָה הִיא מִמְּךָ גוֹ״׳ – מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה שַׁיָּךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. ג) מַה שֶּׁכָּתוּב בְּתִקֻּנֵי זֹהַר: "אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ עִם קַן דִּילֵיהּ" [=עִם מְקוֹרוֹ; ה׳], וּפֵרֵשׁ בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים [=סֵפֶר הַתַּנְיָא] שֶׁזֶּהוּ לְיַחֲדָא קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בַּתַּחְתּוֹנִים וְלֹא לְרַוּוֹת נַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה בִּלְבַד.

יום שני

יום ראשון | טו כסלו | ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישב, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אך מה שהי׳ . . . ואחור ע״ש.

בתו״א ד״ה וישב: "ואינה יכולה לראות באהבה", צ״ל "ואינה יכולה להיות באהבה".

רבינו הזקן סיפר לבנו אדמו״ר האמצעי: דער זיידע (הבעש״ט) זאָגט אז מ׳דאַרף האָבען מסירת נפש אויף אהבת ישראל, אפילו צו א אידען, וועלכען מ׳האָט קיינמאָל ניט געזעהן.

תרגום

בְּ״תוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֵּשֶׁב": "וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִרְאוֹת בָּאַהֲבָה", צָרִיךְ לִהְיוֹת: "וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאַהֲבָה".

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן סִפֵּר לִבְנוֹ אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי: הַסָּבָא (הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב) אוֹמֵר שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה מְסִירַת נֶפֶשׁ עַל אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, גַּם לִיהוּדִי שֶׁאַף פַּעַם לֹא רָאוּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום שלישי

יום שני **טז כסלו** ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, שני עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: וצדקה . . . א"ס ב"ה.

יְסוֹד עִקָּרִי בְּשִׁיטַת חַבַּ"ד הוּא, אֲשֶׁר הַמֹּחַ הַשַּׁלִּיט עַל הַלֵּב בְּתוֹלְדָתוֹ, יְשַׁעְבֵּד אֶת הַלֵּב לַעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ, מִתּוֹךְ הַשְּׂכָלָה הֲבָנָה וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת בִּגְדֻלַּת בּוֹרֵא הָעוֹלָם בָּרוּךְ־הוּא.

יום שלישי

יום שלישי **יז כסלו** ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, שלישי עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: הנה לא . . . וכו' וד"ל.

חֲסִידוּת חַבַּ"ד פּוֹתַחַת שַׁעֲרֵי הֵיכְלֵי חָכְמָה וּבִינָה, לֵידַע וּלְהַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בְּהַשָּׂגָה שִׂכְלִית, מְעוֹרֶרֶת רִגְשֵׁי הַלֵּב לְהִתְפָּעֵל בְּאוֹתָהּ מִדָּה שֶׁבַּלֵּב הַמְחַיֶּבֶת מֵהַשְּׂכָלָה זוֹ, וּמוֹרָה דֶּרֶךְ אֲשֶׁר כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ [לְפִי רָמָתוֹ] יָכוֹל לָגֶשֶׁת אֶל הַקֹּדֶשׁ לַעֲבֹד אֶת הֲוָיָ' בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ.

יום רביעי

יום רביעי **יח כסלו** ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, רביעי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: הוכח תוכיח . . . לעומת זה כו'.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

הצ"צ כותב: אהבה דבחי' ועמך לא חפצתי (היינו) שלא לחפוץ שום דבר זולתו ית', ולא אפילו שמים וארץ שהם ג"ע עליון ותחתון, כי רק ביו"ד נברא כו', אלא תהי' האהבה רק לו ית' לבד, דהיינו למהו"ע ית' ממש. וכך הי' נשמע הלשון ממו"ר נ"ע (רבינו הזקן) בדביקותו. שהי' אומר בזה הלשון:

איך וויל זע גאָר ניסט, איך וויל ניט דיין ג"ע איך וויל ניט דיין עוה"ב כו' איך וויל מער ניט אז דיך אליין.

תרגום

הַ"צֶּמַח צֶדֶק" כּוֹתֵב: אַהֲבָה דִּבְחִינַת "וְעַמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי", (הַיְנוּ) שֶׁלֹּא לַחְפֹּץ שׁוּם דָּבָר זוּלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא אֲפִלּוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁהֵם גַּן־עֵדֶן עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן, כִּי רַק בְּיוּ"ד נִבְרָא כו', אֶלָּא תִּהְיֶה הָאַהֲבָה רַק לוֹ יִתְבָּרֵךְ לְבַד, דְּהַיְנוּ לְמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ. וְכָךְ הָיָה נִשְׁמָע הַלָּשׁוֹן מִמּוֹרִי וְרַבִּי נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן) בִּדְבֵקוּתוֹ. שֶׁהָיָה אוֹמֵר בְּזֶה הַלָּשׁוֹן:

אֵינִי חָפֵץ מְאוּמָה; אֵינִי רוֹצֶה אֶת גַּן־הָעֵדֶן שֶׁלְּךָ, אֵינִי רוֹצֶה אֶת הָעוֹלָם־הַבָּא שֶׁלְּךָ כו', רְצוֹנִי לֹא יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אוֹתְךָ בִּלְבַד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גוט יום טוב. לְשָׁנָה טוֹבָה בִּלְמוּד הַחֲסִידוּת וְדַרְכֵי הַחֲסִידוּת **תִּכָּתֵבוּ וְתֵחָתֵמוּ.**

מִמִּכְתַּב אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרַשַׁ"ב]

...י"ט כִּסְלֵו... הַחַג אֲשֶׁר פָּדָה בְּשָׁלוֹם נַפְשֵׁנוּ וְאוֹר וְחַיּוּת נַפְשֵׁנוּ נִתַּן לָנוּ, הַיּוֹם הַזֶּה הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְדַאַ"ח [דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת] אֲשֶׁר הִנְחִילוּנוּ אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, וְהִיא הִיא תּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב זַ"ל.

זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ, שְׁלֵמוּת הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית בִּבְרִיאַת הָאָדָם עֲלֵי אֶרֶץ, לְהַמְשִׁיךְ גִּלּוּי אוֹר פְּנִימִיּוּת תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, אֲשֶׁר נִמְשָׁךְ בַּיּוֹם הַזֶּה בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה כְּלָלִית עַל כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, וְעָלֵינוּ לְהָעִיר לְבָבֵנוּ בַּיּוֹם הַזֶּה בִּבְחִינַת חֵפֶץ וְרָצוֹן פְּנִימִי וְעַצְמִי בַּאֲמִתַּת נְקוּדַת לְבָבֵנוּ, שֶׁיָּאִיר נַפְשֵׁנוּ בְּאוֹר פְּנִימִיּוּת תּוֹרָתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה', לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת עֹמֶק וּפְנִימִיּוּת תּוֹרַת ה' וּמִצְוֹת ה' מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת וְעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיָּאִיר בִּפְנִימִיּוּת נַפְשֵׁנוּ, אֲשֶׁר כָּל עַצְמוּתֵינוּ (רוֹצֶה לוֹמַר כָּל מְצִיאוּתֵנוּ, הָעֶצֶם וְהַהִתְפַּשְׁטוּת כו') יִהְיוּ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ לְבַד, לְגָרֵשׁ מֵאִתָּנוּ כָּל מִדָּה רָעָה וּמְגֻנָּה מֵהַמִּדּוֹת הַטִּבְעִיּוֹת, כִּי אִם כָּל עֲשִׂיּוֹתֵינוּ וְעִנְיָנֵינוּ (הֵן בַּעֲבוֹדָה הָיְנוּ תְּפִלָּה וְתוֹרָה וּמִצְוֹת, וְהֵן בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַמֻּכְרָחִים לְקִיּוּם הַגּוּף) יִהְיוּ בְּכַוָּנָה אֲמִתִּית לְשֵׁם שָׁמַיִם אֲשֶׁר חֵפֶץ ה' כו', וְה' יִתְבָּרֵךְ אָב הָרַחֲמִים יְרַחֵם עָלֵינוּ וְיַנְחֵנוּ בַּדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ. . .

יום שישי

שבת **יט כסלו** ה'תש"ג

הַפְטָרָה: חֲזוֹן עֹבַדְיָה. אֵין אוֹמְרִים אָב הָרַחֲמִים וְצִדְקָתְךָ.

שיעורים. חומש: וישלח, שביעי עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: ספר לקו"א הנקרא בשם . . . וקצרה בעזה"י.
הסכמת א) הרב . . . מאניפאלי.
ב) הרב . . .הכהן.

אֵין הַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר מִתְעַטֵּף בְּטַלִּית לְמִנְחָה אוֹ לְמַעֲרִיב, לֹא בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְלֹא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

הִלּוּלָא [=יוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ] שֶׁל הָרַב הַמַּגִּיד – מִמֵּעֵזְרִיטְשׁ – ג' וַיֵּשֶׁב תקל"ג, וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד [=קְבוּרָתוֹ] בְּאַנִּפָּאלִי.

אַדְמו"ר הַזָּקֵן יָצָא לְחֵרוּת מִמַּאֲסָרוֹ הָרִאשׁוֹן – י"ט כִּסְלֵו, ג' וַיֵּשֶׁב, תקנ"ט, לִפְנוֹת עֶרֶב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִמִּכְתַּב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: "בְּרַם כְּגוֹן דָּא צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ, כִּי יוֹם אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לָנוּ יוֹם יט כִּסְלֵו, יוֹם ג' שֶׁהֻכְפַּל בּוֹ כִּי טוֹב, יוֹם הִלּוּלָא רַבָּא שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, וּכְשֶׁקָּרִיתִי בְּסֵפֶר תְּהִלִּים בַּפָּסוּק 'פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי', קֹדֶם שֶׁהִתְחַלְתִּי פָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו – יָצָאתִי בְּשָׁלוֹם מֵד' שָׁלוֹם".

יוֹם הִתְוַעֲדוּת וְקַבָּלַת הַחְלָטוֹת טוֹבוֹת בִּקְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה הַנִּגְלֵית וְדאַ"ח [דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת] בָּרַבִּים, וְחִזּוּק דַּרְכֵּי הַחֲסִידִים בְּאַהֲבַת רֵעִים.

נוֹהֲגִים לְסַדֵּר חֲלַקַּת הַשַּׁ"ס, וְעַל־פִּי הַסֵּדֶר הַמְבֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. בִּלְיוּבַאוִוִיטְשׁ מִשְּׁנַת תרס"ג וְאֵילָךְ הָיוּ מְסַדְּרִים חֲלַקַּת הַשַּׁ"ס כ"ד בְּטֵבֵת – יוֹם הִלּוּלָא שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – מִפְּנֵי אֶפֶס הַפְּנַאי בְּי"ט כִּסְלֵו.

שבת קודש

יום ראשון — כ כסלו — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: הסכמות הרבנים . . . ז"ל נבג"מ.

הַדְּפָסַת סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים – תַּנְיָא – בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, נִגְמְרָה יוֹם ג' כ' כִּסְלֵו תקנ"ז בִּסְלַאוִוִיטַא. וְכוֹלֵל: חֵלֶק רִאשׁוֹן – סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים, חֵלֶק שֵׁנִי – חִנּוּךְ קָטָן וְשַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה.

אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה – מַהֲדוּרָא קַמָּא – נִדְפְּסָה לָרִאשׁוֹנָה: זאָלְקְוִוי תקנ"ט; מַהֲדוּרָא בַּתְרָא – נִדְפְּסָה לְרִאשׁוֹנָה: שְׁקְלָאוו תקס"ו.

אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ – בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה – שְׁקְלָאוו תקע"ד. תּוֹצָאָה מְתֻקֶּנֶת שֶׁל כָּל ה' הַחֲלָקִים – וִוילְנָא רָאם תר"ס, וְחָזְרָה וְנִדְפְּסָה כַּמָּה פְּעָמִים.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שבת קודש עמ' ב

1 **וּפְלִיגִי** תנאים אם דורשים גם את המסורת. **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר
2 בתורה (שם) 'שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדֹן ה'',
3 שכל ישראל מצווים לעלות לבית המקדש ולהיראות לפני ה'
4 ברגל, **יוֹחָנָן בֶּן דַּהֲבַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא, הַסּוּמָא**
5 [־עיור] **בְּאַחַת מֵעֵינָיו, פָּטוּר מִן הָרְאִיָּה** – ממצות עליה לרגל,
6 **שֶׁנֶּאֱמַר** 'יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ', שלפי המסורת יש לדרוש 'יֵרָאֶה', שיבוא
7 האדם לראות את פני השכינה, והקרי הוא 'יֵרָאֶה', והיינו שהאדם
8 יתראה לפני ה' שבא לראותו, והקיש הכתוב את ראיית האדם
9 [שבמשמעות המסורת] לראיית ה' [שבמשמעות המקרא], ללמד
10 **שכְּדֶרֶךְ שֶׁה' בָּא לִרְאוֹת** את האדם, **כָּךְ ה' בָּא לִירָאוֹת** לפני האדם
11 שיראהו, **מַה** ה' בא **לִרְאוֹת** את האדם **בִּשְׁתֵּי עֵינָיו** של ה', **אַף** שבא
12 ה' **לִירָאוֹת** לפני האדם, יראהו האדם **בִּשְׁתֵּי עֵינָיו**, למעט סומא
13 באחת מעיניו. ומוכח שהמחלוקת האם יש אם למקרא או
14 למסורת היא אף כשאין שינוי בין הצורה שנכתבה בתורה, לבין
15 הצורה שצריך לכתוב אותה כפי שהיא נקראת.
16 הגמרא מבארת באופן אחר מדוע כולם מודים שהאיסור הוא
17 לבשל בשר בחָלָב ולא בחֵלֶב: **אֶלָּא אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא,**
18 **אָמַר קְרָא, 'לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי'**, ויש לדייק מכך שדווקא **דֶּרֶךְ בִּישּׁוּל**
19 **אֲסָרָהּ תּוֹרָה**, שהאיסור הוא 'לבשל' את הבשר בחלב, ורק בחָלָב
20 שהוא משקה צלול שייך בישול, אבל בחֵלֶב שהוא 'שומן' אין
21 שייך 'בישול' אלא 'טיגון'.
22 דין נוסף בענין מנין הדיינים הראויים לדון דיני ממונות: **תָּנוּ רַבָּנָן,**
23 **דִּינֵי מָמוֹנוֹת** נידונים **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון י"ד כסלו ~

מכירת שטרות ו'מעמד שלושתן'

הלכות מכירה פרק ו, הלכה ח: הָיוּ עוֹמְדִים שְׁלָשְׁתָּן, וְאָמַר לוֹ: 'מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ, בֵּין פִּקָּדוֹן בֵּין מִלְוָה, תְּנֵהוּ לָזֶה' – קָנָה לֵוִי, וְאֵין אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וְדָבָר זֶה אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהִיא הֲלָכָה שֶׁאֵין לָהּ טַעַם, לְפִיכָךְ אֵין לְמַדִּין מִמֶּנָּה לְדִין אַחֵר.

בהלכות הבאות, מביא הרמב"ם אפשרות נוספת להעברת חוב מהלווה לאחר, באמצעות מסירת שטר החוב לידיו. ועל כך כותב הרמב"ם (הי"ב) כי מאחר וקנין זה הוא רק מדרבנן, תוקפו מוגבל, והמלווה יכול למחול את החוב אף לאחר שהקנה אותו כי עדיין נותרה לו זיקה אליו.

ולגבי העברת החוב במעמד שלושתן אין הרמב"ם מפרט האם לאחר מכן המלווה יכול למחול על החוב, אולם יש להוכיח זאת מדבריו בהלכות אישות (פ"ה הי"ז) כי המקדש אשה על ידי שמעביר אליה חוב שאחרים חייבים לו ב'מעמד שלושתן' הרי היא מקודשת. ואם הוא עדיין יכול למחול את החוב, הרי האשה אינה בטוחה שהכסף אכן יגיע לידיה וכיצד היא מקודשת. וכפי שנאמר בגמרא (קידושין מח, א)לגבי המקדש על ידי מסירת שטר חוב שאחרים חייבים לו, אינה מקודשת משום שבאפשרותו למחול אותו. ומכך שב'מעמד שלושתן' פסק הרמב"ם שהקידושין חלים, מוכח שבאופן זה החוב עובר אליה באופן מוחלט, והמלווה שוב אינו יכול למחול עליו (ראה מגיד משנה שם, וכסף משנה כאן).

אך יש להבין מהו אכן טעם החילוק בין מכירת החוב באמצעות העברת השטר, להעברת החוב ב'מעמד שלושתן', הרי שתיהן הן תקנות דרבנן?

וביאור הדברים:

במכירת שטרות, העסקה נעשית בין המוכר (המלווה) לקונה בלבד, והלווה אינו נוטל בה כל חלק. ועל כך כותב הרמב"ם כי מאחר ותוקפה אינו מעיקר הדין אלא מתקנת חכמים, עדיין נשארת זיקה בין המלווה לחוב והוא יכול למחול עליו.

אולם כאשר העברת החוב נעשית ב'מעמד שלושתן', תקנת חכמים היא שחיובו של הלווה למלווה מתבטל, ובמקביל לכך חל שעבוד חדש מהלווה לקונה. ושעבוד חדש זה אינו שייך למלווה כלל ואינו יכול למחול עליו (אבני מילואים סי' כח סל"ד).

~ יום שני ט"ו כסלו ~

'מעות קונות' – מתי? בציטוט

הל' מכירה פרק ט, הלכה ז: **בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה, הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם עַל דִּין תּוֹרָה בְּבָשָׂר, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם כֻּלָּן צְרִיכִין לְבָשָׂר; וְאֵלּוּ הֵם: עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג, וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְעֶרֶב הָעֲצֶרֶת, וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה. | כֵּיצַד? הָיָה לַטַּבָּח שׁוֹר, אֲפִלּוּ שָׁוֶה מֵאָה דִינָר, וְלָקַח דִּינָר אֶחָד מִן הַלּוֹקֵחַ כְּדֵי לִתֵּן לוֹ בָּשָׂר כְּשֶׁיִּשְׁחַט, וְלֹא נִתְקַבְּצוּ לוֹ כָּל דְּמֵי הַשּׁוֹר – אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, אֶלָּא מַשְׁחִיטִין אֶת הַטַּבָּח בְּעַל כָּרְחוֹ, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לִשְׁחֹט וְלִתֵּן הַבָּשָׂר לַלּוֹקֵחַ; לְפִיכָךְ אִם מֵת הַשּׁוֹר, מֵת בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ.**

כך שנינו במשנה (חולין פג, א) שבארבעה זמנים (שמצוה לאכול בשר) חכמים העמידו את דבריהם על דין תורה שמעות קונות, גם בלי משיכה. ומכאן למדו על קניית חפצי מצוה נוספים, ופסק הרמ"א (חו"מ סי' קצט ס"ג) שהנותן מעות לקנות יין לקידוש בערב שבת – קנה. וכן כתב הגר"ע איגר (או"ח סי' תרמט ס"ב) שהנותן מעות לקנות אתרוג למצוה, קנה.

אולם ב'חלקת יואב' (קב אדקשיית אסא) כתב לחלק שביין לקידוש אכן קנה במעות, אך באתרוג צריך גם משיכה, כי חכמים תקנו שאין מעות קונות אלא צריך משיכה מחשש שמא החפץ הנמכר יישרף בעודו אצל המוכר, ואם מעות קונות והחפץ הוא של הקונה, יתרשל המוכר ולא יציל את החפץ (כמבואר לעיל פ"ג ה"ה).

וגזירה זו שייכת רק כאשר מוכר לו חפץ מסוים, אבל כשמוכר לו בשר מבהמה כשעודנה בחיים, אין כאן דבר מסוים שנמכר ואין לחשוש שמא יתרשל המוכר להצילו, אלא שאעפ"כ "לא פלוג רבנן", וגם כאשר אין חפץ מסוים גזרו חכמים שמעות לא יקנו.

ומעתה, כאשר מצינו שחכמים "העמידו דבריהם על דין תורה בבשר" שאין כאן דבר מסוים, הרי זה דווקא במקום של 'לא פלוג', אבל כשהמכירה היא על חפץ מסוים – לא מצינו שביטלו את גוף תקנתם והעמידו על דין תורה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואם כן, ביין לקידוש שאין כאן דבר מסוים, יש לדמות זאת לדין הבשר שבזה העמידו דבריהם על דין תורה וקנה. אולם בקניית אתרוג מבורר ומסוים, שבכך היתה גוף התקנה – לא מצינו שבאופן כזה תתבטל התקנה בגלל המצוה.

~ יום שלישי ט"ז כסלו ~

אסמכתא אינה קונה – מדרבנן?

הלכות מכירה פרק יא, הלכה ו: כָּל הַתְּנָאִין שֶׁמַּתְנִין בְּנֵי אָדָם בֵּינֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּעֵדִים וּבִשְׁטָר, 'אִם יִהְיֶה כָּךְ אוֹ אִם תַּעֲשֶׂה כָּךְ אֶתֵּן לְךָ מָנֶה אוֹ אַקְנֶה לְךָ בַּיִת זֶה, וְאִם לֹא יִהְיֶה אוֹ לֹא תַעֲשֶׂה לֹא אַקְנֶה לְךָ וְלֹא אֶתֵּן לְךָ' – אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹ שֶׁהָיָה הַדָּבָר, לֹא קָנָה; שֶׁכָּל הָאוֹמֵר 'אִם יִהְיֶה' אוֹ 'אִם לֹא יִהְיֶה' – לֹא גָמַר וְהִקְנָה... שֶׁהֲרֵי דַּעְתּוֹ עֲדַיִן סוֹמֶכֶת שֶׁמָּא יִהְיֶה אוֹ שֶׁמָּא לֹא יִהְיֶה.

וכן כתב הרמב"ם לעיל (ה"ב) שהתחייבות ללא קנין התלויה בתנאי מסוים, אין בה גמירות דעת "שזו אסמכתא היא, שהרי סמך קנייתו לעשות כך וכך, וכל אסמכתא אינה קונה שהרי לא גמר בלבו להקנותו".

והקשה הב"ח (חו"מ סי' רז, ח):

דיני התנאי נלמדים מתנאי בני גד ובני ראובן (אישות פ"ו הי"ד), והרי התנאי שהתנה אתם משה כדי שיוכלו לקבל נחלה בעבר הירדן ("אם יעברו בני גד ונתתם להם, ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתוככם") הוא דוגמת האמירה 'אם יהיה או אם לא יהיה', שזו אסמכתא שאינה קונה!

ומבאר (בביאור ג'): מדאורייתא אסמכתא קונה. וראיה מדין ערב. וכפי שכתב הטור (לעיל סי' קכט, א) שהערב משעבד נפשו בלשון אסמכתא – "אם לא יפרע לך פלוני, אני אפרע לך". ואם כן, אף אם נאמר שהתנאי של בני גד ובני ראובן הוא אסמכתא שאינה קונה מדרבנן – מדין תורה היא קונה.

והש"ך (חו"מ שם סקי"ח) תמה:

איך אפשר להביא ראיה מדין ערב שאסמכתא קונה מדין תורה, והרי ערב הוא דין מיוחד כמבואר בגמרא (בבא בתרא קעג, ב) כי "בההיא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשתעבד נפשיה", היינו, בהנאה זו שמקבל הערב מכך שהמלוה סומך עליו ומחשיבו לאדם מהימן – הוא גומר בדעתו ומשתעבד בלב שלם!

וב'נתיבות המשפט' (שם סקט"ו) מבאר את דברי הב"ח:

אם מן התורה אסמכתא אינה קונה כיון שזהו קנין בספק ("אם יהיה או אם לא יהיה") לא היה מועיל השעבוד של הערב (כתוצאה מההנאה שיש לו מכך שנחשב כמהימן), ורק אם מן התורה אסמכתא קונה אלא שחכמים חששו שהערב סומך בדעתו שההתחייבות לא תבוא לידי קיום (ואין כאן שיעבוד בלב שלם) – בזה מסייע ההסבר שבגלל ההנאה שיש לערב, הוא משתעבד בלב שלם. ומכאן שמדאורייתא אסמכתא קונה.

~ יום רביעי י"ז כסלו ~

מי מוסמך לתקן תקנות?

הלכות מכירה פרק יד, הלכה יא: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּמְדִינָה שֶׁאֵין בָּהּ חָכָם חָשׁוּב לְתַקֵּן מַעֲשֶׂה הַמְּדִינָה וּלְהַצְלִיחַ דַּרְכֵי יוֹשְׁבֶיהָ. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ חָכָם חָשׁוּב, אֵין הַתְּנָאִי שֶׁלָּהֶן מוֹעִיל כְּלוּם; וְאֵין יְכוֹלִין לַעֲנֹשׁ וּלְהַפְסִיד עַל מִי שֶׁלֹּא קִבֵּל מִן הַתְּנָאִי, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְּנָה עִמָּהֶן וְעָשׂוּ מֵדַעַת הֶחָכָם.

ונחלקו הפוסקים, האם ההגבלה האמורה בהלכה זו שבמקום שיש 'חכם חשוב' אין התקנות חלות ללא דעתו, אמורה רק לגבי סמכותם של בני אומנויות לקבוע את דרכי המסחר (בה מדובר בהלכה הקודמת), או גם לגבי סמכותם של בני העיר לתקן תקנות ציבוריות בה מדובר בהלכה שלפני הקודמת:

בשו"ת הריב"ש (סי' שצט) הביא את דברי הרמב"ן (ב"ב ט, א ד"ה הא דאמרינן), שהטעם לכך שנדרש אישור החכם, הוא משום שתקנות שעורכים בני האומנויות עלולות לפגוע בשאר בני העיר מחמת העדר תחרות, ואם־כן בני העיר יכולים להתנות כרצונם ואינם זקוקים לאישור החכם.

והוסיף, שכן יש לדייק מדברי הרמב"ם שהביא את תנאי הסכמת החכם בהלכה בהמשך לדין תקנת בני אומנויות ולא לגבי תקנת בני העיר.

אך בשו"ת תשב"ץ (ח"ד סי' טו) כתב שגם לבני העיר אין סמכות לתקן תקנות במקום שיש אדם חשוב ללא אישורו, והרמב"ם כתב תנאי זה בהמשך לדין בני האומניות משום שבמקורו דין זה מופיע בגמרא במעשה שאירע בבני אומנות, אך הדין נכון גם בבני העיר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויש שהוסיפו שיתכן שדברי הרמב"ם אמורים לגבי שני הדינים, ובאים בהמשך לתוכן שתי ההלכות הקודמות ויש לדייק כן מלשונו: 'במה דברים אמורים, במדינה שאין בה חכם חשוב לתקן מעשה המדינה, ולהצליח דרכי יושביה'. 'לתקן מעשה המדינה' – מכוון כלפי קביעת שערים של בני העיר שלא יהיו מעשיהם מקולקלים בהפקעת שערים, 'ולהצליח דרכי יושביה' – מכוון לתקנת והצלחת בעלי אומנויות שלא יעשה אחד ביומו של חברו כדי שיצליחו במלאכתם (ציץ אליעזר ח"ב, סי' כג, יב).

~ יום חמישי י"ח כסלו ~

בין איסור תורה לאיסור מדרבנן

הלכות מכירה פרק טז, הלכה יד: הַמּוֹכֵר בָּשָׂר לַחֲבֵרוֹ, וְנִמְצָא בְּשַׂר בְּכוֹר... מַה שֶּׁאָכְלוּ אָכְלוּ, וְיַחְזִיר לָהֶן אֶת הַדָּמִים. וְכֵן כָּל הַמּוֹכֵר דָּבָר שֶׁאָסוּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה... אֲבָל הַמּוֹכֵר דָּבָר שֶׁאִסּוּר אֲכִילָתוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים... אִם אֲכָלָן אֲכָלָן, וְאֵין הַמּוֹכֵר מַחְזִיר לוֹ כְּלוּם.

ויש לעיין: מה ההבדל בין איסור דאורייתא שגם אם אכל כבר המוכר מחזיר לקונה את הדמים, לאיסור דרבנן שאם הקונה אכלם אין המוכר מחזיר לו כלום?

וכתב הסמ"ע (חו"מ סי' רלד) שדוקא באיסור דאורייתא קנסו את המוכר, אבל באיסור דרבנן לא קנסוהו. אך הש"ך (יו"ד סי' קיט סקכ"ז) הקשה על־זה שהרי גם באיסור דרבנן הלוקח שילם דמים של בשר כשר השווה יותר מבשר טריפה, וגם אם לא קנסוהו בנוגע לדמי הטריפה מדוע "אין המוכר מחזיר כלום", הרי ראוי לחייבו מן הדין ולא משום קנס להחזיר את ההפרש שקיבל יותר מדמי טריפה?

ואכן ה'פרי־חדש' (יו"ד שם) כתב שהמוכר חייב להחזיר את ההפרש שבין כשירה לטריפה, והלשון "אין המוכר מחזיר לו כלום" מדברת במוכר לו גבינת עכו"ם (שאסורה מדברי סופרים) שמחירה שווה לגבינת ישראל, ובמקרה כזה אינו צריך להחזיר כלום מן הדין כי המחיר שווה ואין קנס, כי מדובר באיסור דרבנן.

ואחרונים (צפע"נ שו"ת דווינסק ח"ב סי' ט; תורת חסד סי' לא, ה) כתבו לחלק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן באופן אחר:

איסורי התורה חלים גם על ה'חפצא' ומאכל איסור מתועב ואסור מצד עצמו, ולכן, אף כשאכל הרי אכל דבר איסור ולא נהנה ממנו, ולכן המוכר חייב להחזיר לו דמים, אבל איסורי דרבנן נאמרו רק על ה'גברא' שלא יעבור על דברי חכמים, ואין האיסור בדבר מצד עצמו, וכשאכל בשוגג ולא נתכוון לעבור על דברי חכמים "לא עבד איסורא כלל" ולכן אין המוכר צריך להחזיר לו כלום.

~ יום שישי י"ט כסלו ~

אחריות מקיפה, אך מוגבלת

הלכות מכירה פרק יט, הלכה ה: הַמּוֹכֵר קַרְקַע לַחֲבֵרוֹ, וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁכָּל אֹנֶס שֶׁיִּוָּלֵד בְּקַרְקַע זוֹ יִהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם – אֲפִלּוּ בָּא גּוֹי וּגְזָלָהּ מֵחֲמַת הַמּוֹכֵר, חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם נִפְסַק הַנָּהָר שֶׁהָיָה מַשְׁקֶה אוֹתָהּ... הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, וְלֹא עָלָה עַל לֵב הַמּוֹכֵר דְּבַר זֶה הַפֶּלֶא בְּעֵת שֶׁהִתְנָה; וְכָל אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, אֵינוֹ בִּכְלַל תְּנַאי זֶה.

המזמין מוצר מסוים, ועקב תקלה שאינה תלויה במוכר נמנע מהמוכר לספק את הסחורה במועד שנקבע – האם הקונה רשאי לבטל את העסקה ולדרוש את כספו בחזרה?

כתב הט"ז (יו"ד סי' רלו סי"ג) שאם מחמת העיכוב נגרם לקונה נזק בעל ערך, כגון שנזקק לסחורה כדי למוכרה ביום השוק וקיבלה לאחר מכן, הרי הוא רשאי לבטל את העסקה, ואם לא – אינו רשאי לבטל. ואילו הש"ך (חו"מ סי' כא ס"ג) סובר שבכל אופן יכול הקונה לבטל את העסקה בטענה מה לי ולאונסו של זה, ומאחר ולא מילא את חובתו בעסקה, אף אני פטור מלקיים את חלקי.

אמנם בהלכה זו מבואר, שאם המוכר קיבל על עצמו אחריות על כל נזק שיארע (לחפץ או לקרקע), אם אירע מאורע שאינו שכיח ולא עלה על לב המוכר – אינו חייב לשאת באחריות. ולכאורה, מדוע לא יוכל הלוקח לטעון כי קנה על דעת קיום האחריות במלואה, ומה לו ולאונסו של המוכר, הרי סוף־סוף התנאי לא התקיים?

ויש לחלק: כאשר המוכר אינו מקיים את חלקו בעסקה, כגון שלא סיפק את המוצר שעליו סיכמו או לא בזמן שנקבע, גם אם היה זה מחמת אונס גמור, אין לחייב את הצד השני לקיים את חלקו. אך בענייננו המוכר קיים את חלקו בעצם

העסקה, והקרקע הגיעה לרשות הקונה והוא השתמש בה, וקבלת האחריות על מקרי אונס נחשבת כתנאי חיצוני, ובזה מעריכים מה היתה דעת המוכר כשקיבל על עצמו תנאי זה, ואונס שלא עלה על דעתו בעת שהתנה איננו בכלל התנאי ולכן העסקה שרירה וקיימת (שער משפט סי' כא ס"א).

~ שבת קודש כ' כסלו ~

מכירה לזמן – מכירה גמורה?

הלכות מכירה פרק כג, הלכה ו: וּמָה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר קַרְקַע לִזְמַן קָצוּב, וּבֵין הַמַּקְנֶה אוֹתָהּ לְפֵרוֹתֶיהָ? שֶׁהַקּוֹנֶה לְפֵרוֹת – אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹת צוּרַת הַקַּרְקַע... אֲבָל הַקּוֹנֶה לִזְמַן קָצוּב – הֲרֵי הוּא בּוֹנֶה אוֹ הוֹרֵס, וְעוֹשֶׂה בְּכָל זְמַנּוֹ הַקָּצוּב כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַקּוֹנֶה קִנְיַן עוֹלָם לְעוֹלָם.

כידוע, יש מי שהתירו עבודת הקרקע בשביעית על ידי מכירתה לנכרי, בנימוק שבעלות הנכרי על הקרקע מפקיעה את קדושתה ולא חלים עליה המצוות התלויות בארץ.

והמקור לכך, שהלכה זו תקיפה אף במכירה לזמן מוגבל, הוא בדברי הרמב"ם כאן המעניק למכירה לזמן קצוב תוקף כמכירה גמורה, בשונה ממכירת קרקע לפירות שאין הלוקח רשאי להרוס את הקרקע, הלוקח לזמן קצוב רשאי לעשות בה "כמו שעושה הקונה קנין עולם" (שמן המר יו"ד סי' ד).

אך הראב"ד כתב "איני מוצא מוכר לזמן קצוב שיבנה ושיהרוס...". ואם־כן הרי הוא חולק על הרמב"ם, אבל בהמשך דבריו כתב – "אפשר מוכר שדהו לששים שנה או לחמשים שנה... שיעשה בה חפצו כל ימי המכר", והביא ראיה לכך ממוכר שדהו בזמן היובל, שאף שהקרקע עתידה לחזור ביובל, הלוקח עושה בה כרצונו.

וה'פרישה' (חו"מ רי"ב, ז) כתב, שמסיום דברי הראב"ד עולה כי למעשה מסכים לדעת הרמב"ם. ואף שניתן לפרש שכוונתו דוקא למכירה לזמן ארוך כששים או חמשים שנה, ואילו הרמב"ם דיבר במכירה לזמן קצר, לא מסתבר לחלק בין הדברים, במיוחד שהביא ראיה מיובל, שם מדובר גם במכירה לזמן קצר כגון המוכר שנה לפני היובל.

אך הגרש"ז אוירבך (מעדני ארץ סי' י"ד, א) כתב שמדברי הראב"ד נראה שכוונתו דוקא במכירה לזמן ארוך, ואין להוכיח אחרת מהמכירה ליובל כי שם המכירה עצמה מוחלטת ללא הגבלת זמן, אלא שבהגיע היובל חייב הלוקח להחזירה למוכר והמוכר צריך לקנותה מחדש, אך בתוך זמן המכירה הקרקע היא של הלוקח לכל דבר, ואילו במכירה המוגבלת מתחילתה לזמן קצוב ובסיומו תחזור למוכר מאליה, ללא קנין חדש, אף בתוך הזמן אין הבעלות של הלוקח גמורה.

ומכל־מקום כותב הראב"ד שבמכירה לזמן ארוך אפשר שאומדים את דעת המוכר שמכוין להקנאה גמורה כעין המכר שחוזר לבעלים ביובל מחמת חוק התורה, אך במכירה לזמן קצר לא מסתבר שמתכוין ליפות כוח הלוקח בכך.

המשך ביאור למס' בבא בתרא ליום שני עמ' ב

1 **לַבַּעַל, לֹא מִשְׁתַּעְבֵּד, מַאי טַעְמָא,** כיון דמִצְוָה הוּא דְּעָבֵד – הערב
2 מקיים מצוה בכך, שמחמת ערבותו מתרצה האשה להנשא, וְגם
3 **לַאו מִידֵּי חָסְרָה** – אין האשה נחסרת כלום, שהרי לא הוציאה ממון
4 בנישואיה ואין לה הפסד בכך שאינה מקבלת כתובתה, ואף לולי
5 ערבותו היתה נישאת, שנח לאשה בבעל כל שהוא, ולטובתה
6 התכוין.
7 הגמרא מבררת את דינו של שכיב מרע המודה שהוא חייב ממון
8 לאדם מסוים: **אָמַר רַב הוּנָא, שְׁכִיב מְרַע** – חולה שנפל למשכב,
9 **שֶׁהִקְדִּישׁ** את **כָּל נְכָסָיו, וְאַחַר כָּךְ אָמַר 'מָנֶה לְפַלּוֹנִי בְּיָדִי'** – מנה
10 מתוך הנכסים שהיו ברשותי והקדשתים, אינו שלי אלא של פלוני,
11 **נֶאֱמָן,** ונותנים מנה לאותו אדם. ואין חוששים ששיקר בדבריו כדי
12 להוציא ממון מהקדש, ויחלוק עם אותו אדם במנה, **דְּחֲזָקָה אֵין**
13 **אָדָם עוֹשֶׂה קְנוּנְיָא עַל הֶקְדֵּשׁ.**
14 **מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן, וְכִי אָדָם עוֹשֶׂה קְנוּנְיָא עַל פָּנָיו,** להפסידם
15 מירושתו, והרי פשוט שאינו עושה כן, ולדבריך קשה, **דְּרַב וּשְׁמוּאֵל**
16 **דְּאָמְרֵי תְּרוַיְיהוּ, שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר 'מָנֶה לְפַלּוֹנִי בְּיָדִי',** אם הוסיף
17 **וְאָמַר** לשון **'תְּנוּ', נוֹתְנִין** – חייבים היורשים לשלם לו, אך אם **לֹא**
18 **אָמַר** גם לשון **'תְּנוּ', אֵין נוֹתְנִין,** וכיון שברור שאין אדם עושה
19 קנוניא על בניו, **אַלְמָא** – מוכח שיש חשש אחר בהודאתו, והיינו
20 **שֶׁאָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת פָּנָיו** – רצונו שלא לעשותם שְׂבֵעִים
21 ועשירים בעיני הבריות, ולכן אמר שחלק מהממון אינו שלו אלא
22 של אחרים, ואין הודאתו מחייבת את יורשיו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - ג' פרקים ליום

~ יום ראשון י"ד כסלו ~

הִלְכוֹת מְכִירָה

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו איכות הרשויות (הקנויות) [שקניות] המטלטלין נעשות בהן ומשפטיהן וחילוקיהן והנמשך אחריהן.

א. כִּלְיוֹ שֶׁל אָדָם, כָּל מָקוֹם[2] שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחוֹ[3] קָנָה לוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ הַמִּטַּלְטְלִין[4] בְּתוֹךְ הַכְּלִי אֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁהִגְבִּיהָן[5] אוֹ כְּמוֹ שֶׁהֵנִּחוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ[6]. לְפִיכָךְ, אֵין כִּלְיוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנֶה לוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[7] וְלֹא בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר, אֶלָּא אִם אָמַר לוֹ הַמַּקְנֶה ׳לֵךְ וּקְנֵה בִּכְלִי זֶה׳. וְכֵן אִם קָנָה הַכְּלִי תְּחִלָּה וְהִגְבִּיהוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִנִּיחוֹ שָׁם בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר, וְחָזַר וְקָנָה מִמֶּנּוּ הַפֵּרוֹת[8] - כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ בְּתוֹךְ כְּלִי זֶה קָנָה אוֹתָם. מִפְּנֵי שֶׁהַנָּאַת[9] הַמּוֹכֵר בִּמְכִירַת הַכְּלִי, אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ[10].

> ~ נקודות משיחות קודש ~
>
> "כִּלְיוֹ שֶׁל אָדָם, כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחוֹ קָנָה לוֹ".
>
> בפנימיות העניינים: כליו של ׳אדם העליון׳ זה הקב"ה, הם ישראל שהקב"ה הניחם בעולם כדי שיקנו עבורו את כל ענייני העולם, לעשות מהם "דירה בתחתונים". ולכן צריך לתת להם כל המצטרך להם כדי שיוכלו לקנות עבורו בשלימות עי"ז שעבודתם תהיה מתוך מנוחה, שמחה וטוב לבב.
>
> ומה שכליו של אדם אינם קונים ברשות הרבים (עלמא דפרודא) יכול הקב"ה להפוך את רשות הרבים לרשות היחיד - יחידו של עולם ולקנות גם משם.
>
> (על פי סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 62 הע' 92
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) מימרא של רבי יוחנן בבבא בתרא פה. 3) אף הסמטה בכלל זה (שם), ולא נתמעטה אלא רשות הרבים כמו שכתב רבינו בסמוך, כי הדגש הוא על "רשות להניח", אבל אין הכרח, שיהיה מקום ההנחה קנוי ללוקח (תוספות שם: דיבור המתחיל כגון, והגהות מיימוניות להלן הלכה ו). 4) שאותם הוא עומד לקנות. 5) שאינו יכול לחזור בו. (למעלה פרק ג הלכה א). 6) שקונה מטעם חצר, ובוודאי אינו יכול לחזור בו (ראה בפרק י"ז מהלכות גזילה ואבידה הלכה ח). 7) מימרא של רב ושמואל (שם פה). 8) מסקנת הגמרא שם. והטעם: שאין צורך בבעלות הלוקח על המקום, אלא ברשות להניח שם כלים, כמו שכתבנו למעלה הלכה א, ומכיוון שנראה שאינו מקפיד על הנחת כליו שם בחצירו, הרי הוא קונה לו (ועיין מגיד משנה). 9) [בדפוס רומי: שמפני שהנאת, וצריך לומר "שמפני הנאת"]. 10) בבבא בתרא פה: על מה ששנינו: "זרקו לה [הגט] לתוך - קלתה [הסל שלה] הרי זו מגורשת" שאלו: והרי קלתה ברשות הבעל והרי זה "כלי של לוקח ברשות מוכר"? ותירצו בזה: "כגון שהיה בעלה מוכר קלתות" ופירש ר"י מגאש שמכיוון שקנתה ממנו את הסל ונהנה ממנה - אינו מקפיד עליה על שהיא מניחה את הסל ברשותו, והרי זה כאילו השאיל לה את מקום הסל. וזוהי דעת רבינו (מגיד משנה).

ב. כְּשֵׁם שֶׁאֵין כִּלְיוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ קוֹנֶה לוֹ בִּרְשׁוּת מוֹכֵר, כָּךְ אֵין כִּלְיוֹ שֶׁל מוֹכֵר קוֹנֶה לְלוֹקֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵח[11].

11) שלעולם אינו קונה אלא אם כן היו שניהם, גם הכלי וגם הרשות, של הלוקח. ומה שאמרו שם: שכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה - לכל הדיעות אמרו כן ואין בזה פלוגתא כלל (רמב"ן במלחמות שם - לחם משנה, ועיין מגיד משנה וכסף משנה).

ג. מְסִירָה אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבְחָצֵר שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם[12]. וְהַמְּשִׁיכָה אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא בְּסִמְטָא אוֹ בְחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם. וְהַגְּבָהָה קוֹנָה בְּכָל מָקוֹם.

12) ובלי קבלת רשות מבעל החצר, שלא מועיל כאן שום קניין אחר ולפיכך תיקנו קניין מסירה, אבל אם קיבל רשות הרי הוא כברשות המופקדין אצלו, שיש תקנה לשכור מקומו כדלהלן הלכה ו. ומסירה אינה מועילה כאן (מגיד משנה לפי ביאורו של הט"ז חושן משפט סימן קצח סעיף ט).

ד. דָּבָר הַנִּקְנֶה בִּמְשִׁיכָה, אִם הָיָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּמְשָׁכוֹ הַלּוֹקֵחַ לִרְשׁוּתוֹ אוֹ לְסִמְטָא - כֵּיוָן שֶׁהוֹצִיא מִקְצָת הַחֵפֶץ מֵרְשׁוּת הָרַבִּים קָנָה[13].

13) [כתב הראב"ד: נראה לי שאין זה הדין בחפץ, דהא קיימא לן בספינה כשמואל דאמר: עד שימשוך את כולה (למעלה פרק ג הלכה ג). אבל בבהמה וודאי סגי לה (=בוודאי מספיק לה) ביד וברגל כתנא קמא (למעלה פרק ב הלכה ו: "כיוון שעקרה יד ורגל קנאה"). וייתכן כי הראב"ד לא בא לחלוק על דברי רבינו אלא לפרש דבריו במשיכת בהמה. ומשמיע לנו רבינו בזה שלא רק אם הבהמה עומדת בסימטה, מקום שהמשיכה קונה בו, מספיקה משיכה חלקית כזו, אלא אפילו אם עמדה ברשות הרבים, מקום שאין המשיכה קונה בו - גם שם אם הוציא מקצתה, כגון שעקרה יד ורגל, קנה אותה. ומקור לזה מה

מוקדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאמרו במסכת שבת צא: שהמושך מקצת כיס שיש בו מעות מרשות היחיד לצידי רשות הרבים (שהוא כסימטה לעניין קניין משיכה) - קנה אותן המעות הנמצאות בצידי רשות הרבים אף על פי שרוב הכיס עודנו ברשות היחיד, וכמו כן בבהמה כנ"ל. ועיין במגיד משנה שפירש דברי רבינו גם בספינה, "שכיוון שכבר משכה כולה, אלא שהייתה ברשות שאין המשיכה מועילה בו, כיוון שהכניס מקצתה ברשות שהמשיכה קונה בו, די בכך". וראייה לדבריו מהא דכתובות פה. שתפסו ספינה של בעל חוב שמת והניח יורשים, ואמרו שם: "מחריפותא דנהרא תפיסנא" (=מאמצע הנהר תפסנו) והוא רשות הרבים (שם). והקשה המאירי שם, הרי אין משיכה קונה ברשות הרבים (עיין שם), ועל כרחנו שהכניסו הספינה לשפת הנהר שהוא כסימטה (רש"י שם), ואם לא קנה אותה עד שיכניסנה כולה לסימטה, הרי היא ברשות היתומים ו"מטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב" - אלא על כורחך שקנו אותה מאז הכניס מקצתה לסימטה, שעדיין לא הייתה ברשות היתומים].

ה. טְעוּן שֶׁל פֵּרוֹת שֶׁהָיָה מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[14], וּמְשָׁכוֹ לוֹקֵחַ לִרְשׁוּתוֹ[15] אוֹ לְסִמְטָא[16] אַחַר שֶׁפָּסַק הַדְּמִים[17] - קָנָה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מָדַד[18]. וְכֵן אִם מְדָדָן הַלּוֹקֵחַ[19] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - קָנָה רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן[20] בְּהַגְבָּהָה.

14) כלומר, משא שמונח על הארץ ממש בלי שיימצא בכליו של מוכר. וראה להלן. 15) קונה מטעם משיכה ומטעם חצר. 16) מטעם משיכה. ולפי זה דעת רבינו שאפילו משיכה לא מועילה בכליו של מוכר (מגיד משנה. וראה למעלה פרק ג הלכה י"ד). ואין כן דעת הר"י מיגאש (בבא בתרא פה:) וראה בשולחן ערוך חושן משפט סימן ד, סעיף ו. 17) קביעת המחיר, כי בלעדי זה אין עדיין סמיכות דעת גמורה, לא של מוכר ולא של הלוקח, כי כל אחד עדיין מהסס, שמא לא יוכלו להשתוות, ולכן הקניין רופף הוא. 18) כי המדידה באה רק לגלות את כמות הסחורה לצרכי קביעת התשלום. אבל אינה מהווה חלק מהקניין. ומקור הדברים במשנה (בבא בתרא פד:). 19) שהרי עם המדידה הוא ממילא גם מגביה את הפירות. 20) ייתכן שכאן מדובר, שמכר לו את הטעון ללא קביעת כמותו. ולפיכך קונה ראשון ראשון, או שיאמר לו "כור בשלושים, סאה בסלע" שקנה ראשון ראשון, להלן הלכה ז, ועיין באבן האזל.

ו. הָיָה מוֹכֵר מוּדֵד[21] לְתוֹךְ כֵּלָיו שֶׁל לוֹקֵחַ - לֹא קָנָה; שֶׁאֵין כֵּלָיו שֶׁל לוֹקֵחַ קוֹנֶה לוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[22]. הָיוּ הַפֵּרוֹת בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ - כֵּיוָן שֶׁקִּבֵּל עָלָיו הַמּוֹכֵר לִמְכֹּר קָנָה לוֹקֵחַ[23], וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מָדַד[24]. הָיוּ בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר אוֹ בִּרְשׁוּת הַמַּפְקִדִין אֶצְלוֹ[25] - לֹא קָנָה הַלּוֹקֵחַ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ הַפֵּרוֹת, אוֹ עַד שֶׁיּוֹצִיאֵם מֵרְשׁוּתוֹ בִּשְׁכִירוּת מְקוֹמָן[26] וְכַיּוֹצֵא בוֹ[27], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

21) שם. ואם לוקח מודד, כבר אמר לעיל, שקנה מטעם הגבהה. 22) למעלה הלכה א. 23) שחצרו קונה לו. וכן הוא שם פו. "פרקן והכניסן לתוך ביתו, פסק עד שלא מדד אין שניהם יכולים לחזור". 24) אבל פסק את הדמים, כנ"ל (כסף משנה). וראה להלן הלכה י"ג. 25) ברשות אדם, שהמוכר הפקיד בידו, מקודם את הפירות. 26) כלומר, ובקניין. 27) כגון במשיכה או בהגבהה (נימוקי יוסף).

ז. הָיוּ הַפֵּרוֹת[28] בְּסִמְטָא אוֹ בְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם[29], וַאֲפִלּוּ הָיוּ בִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ, וְהָיוּ בְּתוֹךְ כֵּלָיו שֶׁל מוֹכֵר[30], וְקִבֵּל עָלָיו הַמּוֹכֵר לִמְכֹּר, וְהִתְחִיל הַמּוֹכֵר לִמְדֹּד בְּתוֹךְ כֵּלָיו שֶׁל מוֹכֵר: אִם אָמַר לוֹ: כּוֹר בִּשְׁלֹשִׁים סֶלַע אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ אֲפִלּוּ בְּסְאָה אַחֲרוֹנָה; הוֹאִיל וַעֲדַיִן הַפֵּרוֹת בְּכֵלָיו וְלֹא גָּמַר כָּל הַמִּדָּה, וְכֵלָיו שֶׁל מוֹכֵר אֵינוֹ קוֹנֶה לְלוֹקֵחַ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ. וְאִם אָמַר לוֹ: כּוֹר בִּשְׁלֹשִׁים, סְאָה בְּסֶלַע - רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן קָנָה; שֶׁכֵּיוָן שֶׁפָּסְקוּ הַדְּמִים עַל כָּל סְאָה וּסְאָה, כָּל סְאָה שֶׁגִּבְּהָה הַמּוֹכֵר וְיָעֲרָה אוֹתָהּ נִגְמְרָה מְכִירָתָהּ, הוֹאִיל וְאֵין הַפֵּרוֹת בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר[31] וְלֹא בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ[32]. וְאִלּוּ לֹא הָיָה הַפֵּרוֹת בְּכֵלָיו שֶׁל מוֹכֵר, כֵּיוָן שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ קָנָה מִשֶּׁפָּסַק, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָדַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

28) מימרת רב ושמואל (שם פו:) "כור בשלושים - יכול לחזור - כור בשלושים סאה בסלע - ראשון ראשון קנה" וכמו שכתב הרי"ף: "משכחת לה בסימטא [ובכליו של לוקח -ב"ח]. אי נמי ברשות לוקח והוא דאיתנהו בכליו דמוכר. דאי ברשות הרבים, הא קיימא לן דאין כליו של לוקח קונה ברשות הרבים. [למעלה הלכה א] ואי ברשות מוכר הא קיימא לן נמי דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח [למעלה שם] ואי ברשות לוקח וליתנהו בכליו דמוכר [אלא מונחים על הארץ] הא קאמר ברשות לוקח כיוון שקיבל עליו מוכר קנה לוקח ואף על פי שלא מדד [למעלה הלכה ו], הילכך לא משכחת לה אלא כדאמרינן". 29) והיו הפירות בכליו של לוקח (ב"ח שם וסמ"ע סימן ר, סעיף קטן טו). 30) שאם לא כן קנה מיד כנ"ל ואף על פי שכליו של מוכר אינם קונים ללוקח אף ברשותו של לוקח (למעלה הלכה ב) - כיוון שמדד לו המוכר הרי זה כאילו הקנה לו כליו, ועיין ראב"ד וכסף משנה. 31) שאם הם ברשותו הלא קיימא לן שאין כליו של לוקח קונים לו ברשות המוכר (למעלה הלכה ב). וכלשון הרי"ף שהובא למעלה. 32) שאם היו ברשותו ואינם בכליו של מוכר - קנה מיד כשפסק אף על פי שלא מדד כמו שמבאר רבינו בהמשך דבריו וכלשון הרי"ף שם.

ח. וְכֵן הַמּוֹכֵר יַיִן[33] אוֹ שֶׁמֶן לַחֲבֵרוֹ בְּסִמְטָא אוֹ בְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם אוֹ בִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ, וְהָיְתָה הַמִּדָּה שֶׁל סַרְסוּר: עַד שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּאת הַמִּדָּה[34] - הֲרֵי הֵן שֶׁל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מוֹכֵר; מִשֶּׁנִּתְמַלֵּאת הַמִּדָּה[35] - הֲרֵי הֵן בִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

33) משנה בבבא בתרא פז. ולפי מסקנת הגמרא שהמדובר במידה של סרסור ולפי מה שפירשו הר"י מיגאש והרי"ף שהמדובר בסימטא וכו' וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. 34) מפני שזה הנוהג בין הסרסורים, שהוא, הסרסור, דרכו להשאיל את המידה למוכר וללוקח; לראשון - לזמן המדידה, ולשני - אחרי המדידה, עד שישים את המקח במקומו, ויוצא, מתוך כך, עד שנתמלאה הסאה המידה היא של המוכר ונחשבת כ"כליו של מוכר", ואחרי שנתמלאה, היא כ"כליו של לוקח". ודווקא כשהשאילה לשניהם (ט"ז חושן משפט סימן ר סעיף ט). 35) ודווקא שנתמלאה כל המידה, אבל לא מספיק אם נתמלאה רק עד הרישומים שבתוכה (כמו בהלכה י), מפני שכאן הדבר תלוי בהסכמת הסרסור, וזה דרכו להשאיל למוכר עד שתתמלא כל המידה (סמ"ע שם סעיף קטן כז).

ט. וְכֵן פֵּרוֹת שֶׁהָיוּ צְבוּרִין[36] בְּסִמְטָא[37] אוֹ בְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם, וְהַמִּדָּה אֵינָהּ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן[38], וְהָיָה הַמּוֹכֵר מוֹדֵד[39]: עַד שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּאת הַמִּדָּה - הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר; וּמִשֶּׁנִּתְמַלֵּאת הַמִּדָּה - הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת לוֹקֵח.

36) נלמד ממה שנאמר למעלה בהלכה ח. והמגיד משנה ציין: "ברייתא שם". 37) כאן לא הזכיר "ברשות לוקח" (כמו שהזכיר למעלה בהלכה ח גבי יין) - שמכיוון שהם מונחים על הקרקע, קנויים הם לו מייד, בתורת חצר. 38) כלומר, אלא של סרסור. 39) אבל אם הלוקח מודד, הרי הוא ממילא מגביה אותם במדידה זו, וקונה בהגבהה זו (פירוש המשניות לר"מ).

י. הָיְתָה הַמִּדָּה[40] שֶׁל אֶחָד מֵהֶן[41], וְהָיוּ בָהּ רְשָׁמִין לֵידַע חֶצְיָהּ[42], שְׁלִישָׁהּ וּרְבִיעָהּ, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְרֹשֶׁם מִן הָרְשָׁמִים קָנָה רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן[43], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּאת הַמִּדָּה; שֶׁכָּל רֹשֶׁם מֵהֶם כְּמִדָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי שֶׁל אֶחָד מֵהֶן הִיא הַמִּדָּה, וְהוּא סוֹמֵךְ עַל הָרְשָׁמִים שֶׁבָּהּ[44].

40) ברייתא שם, לפי מה שפירשו בגמרא (שם פו:) לדעת רב ושמואל, שאם אמר לו: כור בשלושים יכול לחזור בו אפילו בסאה האחרונה (למעלה הלכה ז), שכאן מדובר, שיש "שנתיות" (=רשמים) בתוך המידה לחלקי המידה, שכל ציון וציון נחשב ככלי מיוחד. [וכנראה מדברי רבינו והרי"ף, שמכיוון שהיו רשמים במידה - אף על פי שלא אמר לו כלום הרי זה כאומר לו: "הין בשניים עשר סלעים, לוג בסלע" (ראה למעלה הלכה ז בדין "כור בשלושים, סאה בסלע"). וכן פירש רבינו גרשום שם. וראה בדקדוקי סופרים בשם דפוס פיזרו]. 41) של לוקח או של מוכר, והטעם הוא, שמכיוון שמדד המוכר בעצמו, הרי זה כאילו הקנה לו את הכלי. והראב"ד חולק על זה וכתב שהמידה של לוקח. ועיין מגיד משנה. 42) שיש ציונים בתוך המידה: לחצי המידה, לשליש המידה, לרביע המידה וכיוצא בזה: ליטרא, חצי ליטרא, רביע ליטרא וכו'. 43) "ואפילו בסימטא" (ראב"ד). וכן הוא בבבא בתרא פה: פו: 44) ובניגוד לזה, אם היא של סרסור, אינו מקנה ללוקח אלא אם נתמלאה המידה (למעלה הלכה ח).

יא. זֶה כְּלָל גָּדוֹל[45] יִהְיֶה בְּיָדְךָ: הַקּוֹנֶה אֶת הַמִּטַּלְטְלִין, אִם פָּסַק הַדָּמִים[46] וְאַחַר כָּךְ הִגְבִּיהַּ - קָנָה; וְאִם הִגְבִּיהַּ תְּחִלָּה וְהִנִּיחַ[47] וְאַחַר כָּךְ פָּסַק הַדָּמִים - לֹא קָנָה[48] בְּאוֹתָהּ הַגְבָּהָה[49], עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ אַחַר שֶׁפָּסַק, אוֹ יִמְשֹׁךְ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ.

45) שם פה: פו. בברייתא. והטעם בגמרא (שם) "פסק, סמכא דעתיה. לא פסק, לא סמכא דעתיה". 46) קבע את מחיר החפץ. 47) נגמרה ההגבהה. 48) מכיוון שלפני קביעת המחיר, אין אצל שניהם סמיכות דעת גמורה ביחס לקניין, כי שמא לא יוכלו להשתוות במחיר. 49) שהייתה לפני פסיקת הדמים, אם הלוקח הניח או הפסיק אותה, אבל אם לא הניח והוא אוחז המטלטלין בידו גם אחר פסיקת הדמים, נראה מכאן, שקנה.

יב. הָיָה דָּבָר הַנִּמְכָּר[50] דָּמָיו קְצוּבִין וִידוּעִין[51] וְהִגְבִּיהוֹ - קָנָהוּ[52], אַף עַל פִּי שֶׁפָּסַק אַחַר שֶׁהִגְבִּיהַּ. וְהוּא הַדִּין בִּשְׁאָר דְּבָרִים[53] שֶׁקּוֹנִין בָּהֶם אֶת הַמִּטַּלְטְלִין[54], שֶׁצָּרִיךְ לִקְנוֹת בָּהֶם אַחַר שֶׁיִּפְסֹק הַדָּמִים, אֶלָּא אִם כֵּן דָּמָיו קְצוּבִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

50) יוצא מתוך העובדה הבאה (מובאה שם פח.): אחד הביא ירקות העירה על מנת למכור, באו אנשים וחטפו ממנו את הירקות - מתוך כוונה לקנות, ולא לגזול - ומכיוון שהמוכר לא ידע ממי לתבוע את כספו, הקדיש את כל מטען הירקות לשמים, בכדי למנוע את הבריות ליהנות מהם, אחרי שאין בידו להוציא מהן את תשלומם. כשהביאו את העניין לפני רב כהנא, החליט שאין הקדשו הקדש, מכיוון שהקונים קנו אותם מכבר על ידי הגבהתם או משיכתם, וסיימו שם בגמרא: "דווקא דקייצו דמי" (=דווקא שפסוק הוא המחיר של הירקות); ומוכח כן גם מתוך ההלכה להלן בהלכה יד. וכן כתב הר"י מיגאש. 51) היינו, שמחיר החפץ קבוע ועומד בשוק, אבל אין צורך שהמוכר עצמו יקבע את המחיר, וזהו בניגוד לשיטת כמה ראשונים (הרי"ף, הרמב"ן והרשב"א, שהביא המגיד משנה), הסבורים, שצריך שדמי המחיר יהיו קבועים על ידי המוכר עצמו כלומר שיקצוץ דמים פעם אחת לכל מי שיבוא לקנות ממנו. 52) יש לציין, כי רבינו לא הזכיר כאן, מה שהזכיר להלן הלכה יד, שצריך שיהיה החפץ חביב על הלוקח, וראה מה שכתבנו שם. 53) אף על פי שבמקור של הלכה זו (בברייתא שם פו.) לא נזכרה אלא הגבהה - הוא הדין לקניינים אחרים, שהרי הטעם שווה בכולם, שכל זמן שלא פסקו דמים, אין דעתם סומכת. 54) כגון משיכה ומסירה.

יג. לְפִיכָךְ[55], הַמּוֹשֵׁךְ חֲמָרִים[56] וּפוֹעֲלִים וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ בֵּיתוֹ[57], אִם מָדַד עַד שֶׁלֹּא פָּסַק הַדָּמִים, אֲפִלּוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הָיָה הַלּוֹקֵחַ הוּא הַמּוֹדֵד[58], אוֹ שֶׁפָּסַק הַדָּמִים וְאַחַר כָּךְ מָדַד הַמּוֹכֵר[59] - שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִין לַחֲזֹר בָּהֶן[60]. פִּרְקָן הַלּוֹקֵחַ וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ בֵּיתוֹ[61]: אִם פָּסַק הַדָּמִים וְאַחַר כָּךְ מָדַד הַמּוֹכֵר[62] - אֵין שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִין לַחֲזֹר בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי סָמְכָה דַעְתּוֹ לִמְכֹּר; וְאִם מָדַד עַד שֶׁלֹּא פָּסַק - שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִין לַחֲזֹר בָּהֶם, שֶׁהֲרֵי לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ עֲדַיִן לִמְכֹּר. וַאֲפִלּוּ מָדַד הַלּוֹקֵח.

55) כלומר, הואיל ופיסוק הדמים הוא תנאי קודם לכל קניין. 56) מוליכי החמורים. ואינם חמרים של הלוקח. והוא הדין ל"פועלים" דלהלן, שאינם פועלים של הלוקח, שאם כן למה אין הלוקח קונה במשיכת פועליו־שלוחיו ולמה צריך דווקא "פרקם הלוקח"? וראה בתוספות שם דיבור המתחיל משך. 57) ואף על פי כן אינו קונה מטעם חצר, מכיוון שהמשא עדיין על החמורים, ועל הפועלים. וגם קניין משיכה אין כאן, כיוון שלא משך את המטלטלים עצמם אלא את הפועלים, וכמו כן בחמרים - החמרים הם שמשכו את החמורים. וראה למעלה פרק ג הלכה יד שאפילו אם משך הלוקח בעצמו את החמור אינו קונה את החפצים שעליו. 58) ונמצא שעשה הגבהה. 59) על החמורים או על הפועלים, ראה בחושן המשפט סימן ר סעיף ח. 60) ואף על פי שאמרנו למעלה (הלכה ז): שאם מדד המוכר בכליו של מוכר קנה, שזהו גילוי דעת שמקנה את כליו ללוקח - זה לא שייך כאן: לא בפועלים, שאינם כלים, וגם לא בחמורים, מפני שחצר מהלכת אינה קונה (למעלה פרק ג הלכה יג). 61) והפירות נמצאים על גבי הקרקע ברשות הלוקח. 62) יש מפרשים שאפילו לא מדד לבסוף קנה הלוקח, מטעם חצר (מגיד משנה).

יד. הַנּוֹטֵל כֵּלִים מִן הָאֻמָּן[63] עַל מְנָת לְבַקְּרָן[64], אִם הָיוּ דָמָיו קְצוּבִין וְנֶאֱנַס בְּיָדוֹ[65] - חַיָּב בְּדָמָיו; הוֹאִיל וְדָמָיו קְצוּבִין, מֵעֵת שֶׁהִגְבִּיהוּ נַעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ[66]. וְהוּא שֶׁיַּגְבִּיהֶנּוּ כְּדֵי לִקְנוֹת אֶת כֻּלּוֹ[67], וְיִהְיֶה אוֹתוֹ חֵפֶץ הַנִּמְכָּר חָבִיב עַל הַלּוֹקֵחַ; אֲבָל חֵפֶץ שֶׁהַמּוֹכֵר קָץ בּוֹ[68], וְהוּא מְבַקֵּשׁ וְרוֹדֵף לְמָכְרוֹ - הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר, עַד שֶׁיִּפְסֹק הַדָּמִים[69] וְיַגְבִּיהֶנּוּ הַלּוֹקֵחַ אַחַר שֶׁפָּסַק.

63) בעל המלאכה העושה את הכלים. 64) לבדוק אותם, ואם ייטב בעיניו יקנה אותם. 65) שנפל מידו באונס ונשבר. 66) כמו שכתב למעלה (הלכה יב): "היה הדבר הנמכר דמיו קצובין וידועין והגביהו - קנהו" וכדעת רש"י (שהביאו התוספות שם פז: דיבור המתחיל הלוקח כלי) שיש לנוטל זה דין של לוקח. ואין המוכר יכול לחזור בו, אבל הלוקח יכול לחזור בו כיוון שלקחו על תנאי (עיין מגיד משנה בשם ר"י מיגאש). 67) כלומר, אם ימצא חן בעיניו (לחם משנה) - יקנהו בסך דמים כדי קצבתו ושוויו (סמ"ע סימן ר סעיף קטן כט). 68) ולא הזכיר רבינו מהו הדין של דבר אמצעי, שאינו חביב על הלוקח במיוחד, וגם אינו שנוא על המוכר, וראה לחם משנה. 69) ומה שכתב למעלה (הלכה יב) שאם דמיו קצובין, הרי זה כאילו פסק, ולא הזכיר שהמכר חביב על הלוקח - לפי ששם הגביה לקנות בלי תנאי (לחם משנה).

טו. אֶחָד הַמּוֹשֵׁךְ אוֹ הַמַּגְבִּיהַּ אוֹ הַמַּחֲזִיק בְּעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לְהַגְבִּיהַּ אוֹ לִמְשֹׁךְ לוֹ אוֹ לְהַחֲזִיק לוֹ - הֲרֵי זֶה זָכָה לוֹ[70]. וְכֵן בִּשְׁאָר דַּרְכֵּי הַקְּנִיָּה.

70) שהרי אף שלא מדעתו של אדם זכין לו, כמו ששנינו: "זכין לו לאדם שלא בפניו" (משנה בגיטין יא: ופסקה רבינו להלן בפרק ד מהלכות זכייה ומתנה הלכה ב) ועל אחת כמה וכמה אם אמר לו להגביה עבורו - שהוא שלוחו לקנות ו"שלוחו של אדם כמותו" (קידושין מא.). אלא שיש הבדל בין זכייה שלא מדעתו לבין זכייה על ידי שליחות, שבזכייה שלא מדעתו, אף על פי שהנותן אינו יכול לחזור בו - המקבל יכול לחזור בו (שם הלכה ג), ואילו בזכייה על ידי שליחות גם המקבל אינו יכול לחזור בו אחר שזכה לו שלוחו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני חילופי המטלטלין זה בזה ודיני קניין סודר לקנות הקרקעות והבהמות והעבדים והמטלטלין, ואי זה דבר אין צריך קניין (ובאיזי) [ובאיזה] דבר אינו מועיל.

א. כָּל הַמִּטַּלְטְלִין קוֹנִין זֶה אֶת זֶה[2]. כֵּיצַד? הֶחֱלִיף[3] פָּרָה בַּחֲמוֹר אוֹ יַיִן בְּשֶׁמֶן[4], אַף עַל פִּי שֶׁמַּקְפִּידִין עַל הַדָּמִים, וְשִׁעֲרוּ כַּמָּה שָׁוֶה זֶה וְכַמָּה שָׁוֶה זֶה וְאַחַר כָּךְ הֶחֱלִיפוּ[5] - כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ הָאֶחָד אוֹ הִגְבִּיהוּ קָנָה הַשֵּׁנִי הַמִּטַּלְטְלִין הָאֲחֵרִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, וְנַעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ[6], וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מְשָׁכָן.

2) "בחליפין", משנה בבבא־מציעא מד. כלשון רבינו. ומבואר בתוך הסוגיא שם מו: שהמדובר בקנין חליפין (הגר"א חו"מ סימן רנ סק"א). 3) קנין חליפין אנו לומדים מבועז (רות ד, ז): "וזאת לפנים בישראל, על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר: שלף איש נעלו ונתן לרעהו". "לפנים בישראל" - קנין חליפין הוא קנין עתיק; "על הגאולה" - זו מכירה; "ועל התמורה" - זו חליפין, וכן הוא אומר: לא יחליפנו ולא ימיר (בבא־מציעא מז.). 4) להלן (הלכה ו) כותב רבינו מפורש: "אין קונין אלא בכלים - ולא בפירות" - הרי שפירות אינם נעשים חליפין, וכאן כתב "יין בשמן" - הרי שפירות נעשים חליפין? - שני מיני חליפין הם: האחד, כשהחפץ הנמסר למוכר בתורת חליפין, אינו שוה כמחירו של החפץ הנקנה, וזה הוא "קנין סודר" היסודי אשר מתנאיו העיקריים, שה"סודר" - נושא החליפין - צריך להיות כלי דוקא ולא פירי. והשני, כשהחפץ הנ"ל שווה בערכו לחפץ השני הנקנה, בזה קונים אף בפירות (מגיד־משנה לפי שיטת רבינו־תם ב'תוספות' שם מו: ד"ה ופירי). 5) אין אנו אומרים שזהו כקנין כסף ואינו קונה עד שימשוך החפץ השני, אלא קנין חליפין הוא וקנה הלוקח את החפץ שביד המוכר (שם מז.). 6) שאם נתקלקל החפץ, או שנשבר, או שחל שינוי במחיר החפץ, הכל על חשבון זה שקנהו בחליפין.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב. הֶחֱלִיף חֲמוֹר בְּפָרָה וְטָלֶה[7], וּמָשַׁךְ הַפָּרָה וַעֲדַיִן לֹא מָשַׁךְ אֶת הַטָּלֶה - לֹא קָנָה; שֶׁאֵין כָּאן מְשִׁיכָה גְּמוּרָה[8]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

7) ברייתא שם, לפי פירושו של רבא. 8) כיון שאמר לו מפורש: הא לך פרה וטלה עבור החמור, לא נגמר הקנין עד שימשוך שניהם. והרי זה דומה ליוצא ונכנס ותובע כספו (להלן פ"ח ה"א). אבל להלן פ"ז ה"א כשהסכים לקבל מקצת מעות בתור קנין כתחילת פרעון, קנה הכל.

ג. דָּמִים[9] שֶׁאֵין מַקְפִּידִין עֲלֵיהֶם[10] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין וְקוֹנִין[11]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁחָפַן[12] מָעוֹת בְּלֹא מִשְׁקָל וּבְלֹא מִנְיָן, אֶלָּא נְטָלָן אַכְסָרָה[13], וְאָמַר לוֹ: מְכֹר לִי פָּרָתְךָ אוֹ יַיִן זֶה בְּאֵלּוּ, וְנָתַן לוֹ אֶת הַדָּמִים - קָנָה, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[14]; שֶׁזֶּה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, וְלֹא הִצְרִיכוּ בּוֹ מְשִׁיכָה[15].

9) מימרא של רבה בשם רב הונא (שם מו־מז). 10) לדעת מנינם המדויק. 11) כלומר בתורת דמים, ולא בתורת חליפין, כי הרי אין מטבע נעשה חליפין (להלן הלכה ו). 12) אסף מלוא חפניו. מפשטות דברי רבינו משמע, שאף הלוקח אינו יודע את כמות הכסף. אך הכסף־משנה כתב שיתכן שגם רבינו מסכים לדעת רש"י, שאף אם המוכר בלבד אינו יודע את הסכום, הרי זה דבר שאינו מצוי, וכן כתב הראב"ד. 13) לפי האומד. מילה זו נמצאת במסכת דמאי פ"ב מ"ג. 14) אף־על־פי שבדרך כלל, עקרו חכמים את קנין המעות, וכל זמן שלא משך - יכולים לחזור בהם (למעלה פ"ג הלכה ד). 15) שמכירה וקנין במעות שלא נודע מנינם אינו שכיח, ובדבר שאינו שכיח לא גזרו חכמים שמא יאמר לו: נשרפו חטיך בעליה (סמ"ע סימן קצט סק"ב).

ד. וְכֵן[16] רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר מִטַּלְטְלִין[17] לְשִׁמְעוֹן בַּחֲמִשִּׁים זוּז, וְקָנָה שִׁמְעוֹן הַמִּטַּלְטְלִין וְנִתְחַיֵּב בַּדָּמִים, וְאַחַר שֶׁנִּתְחַיֵּב שִׁמְעוֹן בַּחֲמִשִּׁים זוּז אֵלּוּ הָיָה לוֹ יַיִן אוֹ בְּהֵמָה אוֹ עֶבֶד[18] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין, וְהָיָה רוֹצֶה לְמָכְרָן, וְאָמַר לוֹ רְאוּבֵן: מְכֹר אוֹתוֹ לִי בַּחֲמִשִּׁים זוּז שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ דְּמֵי הַמֶּכֶר, וְאָמַר לוֹ: הֵן - קָנָה רְאוּבֵן הַמִּטַּלְטְלִין בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵן, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ וְלֹא הִגְבִּיהַּ; שֶׁגַּם זֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא[19], וְלֹא הִצְרִיכוּ בּוֹ מְשִׁיכָה. אֲבָל אִם הָיָה חוֹב לוֹ עָלָיו שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַמֶּכֶר, וְאָמַר לוֹ: מְכֹר לִי מִטַּלְטְלִין בַּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ, וְרָצוּ שְׁנֵיהֶם - לֹא קָנָה[20] עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ, אוֹ יִמְשֹׁךְ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ, אוֹ יִקְנֶה בְּאֶחָד מֵהַדְּרָכִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בָּהּ.

16) אף ההלכה הבאה טעם אחד לה עם זה של ההלכה הקודמת. 17) משנה בקידושין כח. ולפי אחד הפירושים בגמרא שם. ואף־על־פי שלפי ההלכה אין המשנה מתפרשת כן (ראה למעלה הלכה א) - כתב הרי"ף שסברא זו, מכיון שהובאה בתלמוד לפירוש המשנה - הלכה קבועה היא, שהרי כלל הוא בידינו בכל מקום: דבר שאינו מצוי לא גזרו בו חכמים (תוספות המיוחסים לר"י הזקן בקידושין כח:). ורב האי גאון כתב שאין הלכה כן (הגהות מיימוניות). 18) [=עבד כנעני. וצריך להבין, שהרי עבד כנעני דינו כקרקע ונקנה בכסף (למעלה פ"ב ה"א), וברור שלא גזרו בו חכמים כבמטלטלין, שמא יאמר לו: נשרפו חיטיך בעליה (ראה להלן פרק ו הלכה יג, ובהערה כב שם), ואם כן למה כתב רבינו "עבד", שהרי כל החידוש כאן הוא, שבמלוה הבאה מחמת מכר, שאין זה דבר מצוי, לא תיקנו חכמים משיכה כבמטלטלין?]. 19) המפרשים התלבטו כאן מאוד: הטעם שנותן הרמב"ם אינו מספיק אלא למה קונים כאן בדמים ללא משיכה, אבל עדיין יש להבין הרי אמרו (קידושין מז.): "המקדש במלוה אינה מקודשת כי מלוה להוצאה ניתנה", כלומר, כסף המלוה אינו נחשב כבעין, והוא־הדין שאין קונים בו (שם)? ומסקנת המפרשים שלדעת רבינו אין לסמוך על אותה סוגיא בקידושין אלא על סוגיא זו בבבא־מציעא שלפיה יש קנין במלוה לענין מכר, וכן פסק להלן פ"ז ה"ד (ראה בתוספות המיוחסים לר"י הזקן בקידושין שם, ובכסף־משנה). ויש מסבירים: שיש הבדל בין קידושין למכר, שבקידושין אין האשה מסכימה להתקדש כיון שאינה מקבלת עתה בשעת הקידושין, שום דבר ממשי. אבל לענין מכר לא איכפת לו למוכר אם אינו מקבל דבר בעין, ולפיכך נחשבת מחילת המלוה "כמי שנתן הדמים עתה" (לשון רבינו להלן פ"ז ה"ד). באופן שמלוה עדיף מכסף בעין - שהרי כסף בעין אינו קונה בלי משיכה, ואילו מלוה מחמת מכר, קונה בלי משיכה. 20) שאף־על־פי שמלוה הרי הוא ככסף בעין לענין מכירה, כנ"ל - הרי גם כסף אינו קונה עד שימשוך או יגביה (למעלה פ"ג ה"ד), וכמו כן גם מלוה, ורק במלוה הבאה מחמת מכר שאינה מצויה - לא גזרו, כנ"ל.

ה. הַקַּרְקָעוֹת[21] וְהָעֲבָדִים[22] וְהַבְּהֵמָה וּשְׁאָר כָּל הַמִּטַּלְטְלִין, כָּל אֶחָד מֵהֶן נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין. וְהוּא הַנִּקְרָא קִנְיָן[23]. וְעִקַּר הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת: שֶׁיִּתֵּן הַקּוֹנֶה לַמַּקְנֶה[24] כְּלִי כָּל שֶׁהוּא[25] וְיֹאמַר לוֹ[26]: קְנֵה כְּלִי זֶה חֵלֶף הֶחָצֵר אוֹ הַיַּיִן אוֹ הַבְּהֵמָה אוֹ הָעֶבֶד שֶׁמָּכַרְתָּ לִי בְּכָךְ וְכָךְ. כֵּיוָן שֶׁהִגְבִּיהַּ[27] הַמּוֹכֵר אֶת הַכְּלִי וְקָנָהוּ קָנָה הַלּוֹקֵחַ אוֹתוֹ הַקַּרְקַע אוֹ אוֹתָן הַמִּטַּלְטְלִין, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מְשָׁכָן וְלֹא נָתַן הַדָּמִים[28], וְאֶחָד מֵהֶן אֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

21) מתוך השקלא־וטריא בגמרא (בבא־מציעא מז.) שתמהו לדעת האומר שקונים בכליו של מקנה, - "נמצא שמקנה לו קרקע אגב מטלטלין" - נראה ברור שקרקע נקנית בחליפין (כסף־משנה). 22) קידושין כב: 23) היינו קנין סתם, ראה להלן הלכה ט. 24) כרב, ולא כלוי (בבא־מציעא שם). וכחכמים דרבי יהודה (שם) הסוברים שמה שכתוב "שלף איש נעלו ונתן לרעהו", היינו, שבועז הקונה שלף ונתן לגואל שהיה המקנה. 25) ו"נעל" שנאמר במקרא אינו דוקא, והוא רק לציין שצריך כלי, אבל לא חשוב איזה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כלי (ועיין סמ"ע, קצה, אות א). 26) כמו שכתוב (רות ד, ח): "ויאמר הגואל לבועז קנה לך" (הגר"א קצ"ה, ס"ק ב). 27) [כיון שהמדובר ב"כלי כל שהוא", כמו שכתב רבינו למעלה - כתב "שהגביה", שכל דבר שדרכו להגביה אינו נקנה אלא בהגבהה (למעלה פ"ג) וראה בשו"ע חו"מ סימן קצה, סעיף א]. 28) כן היא ב'הלכות גדולות' (הלכות הלואה, דפוס וורשא קט ע"ד). והרשב"א (בקידושין כו.) הוכיח כן מהגמרא בבבא־מציעא טז: .

ו. אֵין קוֹנִין אֶלָּא בְּכֵלִים[29], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה[30]. וְאֵין קוֹנִין בְּדָבָר שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה[31], וְלֹא בְּפֵרוֹת[32] וְלֹא בְּמַטְבֵּעַ[33]. וְאֵין קוֹנִין בְּכֵלָיו שֶׁל מוֹכֵר[34], אֶלָּא בְּכֵלָיו שֶׁל לוֹקֵחַ.

29) כרב נחמן, בניגוד לרב ששת (ב"מ מז.). ולמד כן ממה שנאמר: "שלף איש נעלו" - דוקא נעל וכל הדומה לו, דהיינו כלי ולא פרי. 30) ברייתא שם (ועיין שם ב'תוספות' ד"ה קונים בכלי). 31) שם מז: 32) להלן הלכה ח, כתב רבינו: "בכלי, להוציא פירות וכיוצא בהן". ומדבריו למעלה הלכה א נראה שפרה וחמור הם בכלל פרי בענין זה, וראה בכסף־משנה. וכן נראה בגמרא (שם מו:): "ופירי נמי עבדי חליפין, כיצד החליף שור בפרה או חמור בשור". אלא שיש גורסים שם "החליף בשר שור בפרה", עיין שם ברש"י וב'תוספות'. 33) הלכה מפורשת (שם מז. ומז:). והטעם בגמרא (שם מה:) מפני שדעתו של אדם על הצורה שישנה במטבע, וצורה עשויה להבטל, שלפעמים נפסל המטבע על־ידי המלכות. וראה להלן הלכה ח. 34) כרב שם מז. ומז: וכנ"ל בהלכה ה. שבועז שלף נעלו ונתן לגואל.

ז. הִקְנָה אֶחָד כְּלִי לַמּוֹכֵר כְּדֵי שֶׁיִּקְנֶה הַלּוֹקֵחַ אוֹתוֹ הַמִּמְכָּר - זָכָה הַלּוֹקֵחַ[35]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִקְנָה לוֹ הַכְּלִי עַל מְנָת לְהַחֲזִירוֹ - נִקְנָה הַמֶּקַח, וְזָכָה בּוֹ הַלּוֹקֵחַ; שֶׁהַמַּתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר שְׁמָהּ מַתָּנָה[36]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תָּפַס הַמּוֹכֵר[37] כָּל הַכְּלִי שֶׁהִקְנָהוּ חֵלֶף מִמְכָּרוֹ, אֶלָּא אָחַז מִקְצָתוֹ, וְאָחַז הַמַּקְנֶה לוֹ מִקְצָתוֹ - קָנָה הַלּוֹקֵחַ. וְהוּא שֶׁאָחַז מִמֶּנּוּ כְּדֵי שִׁעוּר כְּלִי[38], אוֹ יֹאחֲזֶנּוּ אֲחִיזָה שֶׁהוּא יָכוֹל לְנַתֵּק אֶת כָּל הַכְּלִי[39] מִיַּד הַמַּקְנֶה לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הִקְנָה לוֹ בְּמִקְצָת הַבֶּגֶד[40] - צָרִיךְ שֶׁיֶּאֱחֹז מִן הַבֶּגֶד שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[41], שֶׁאִם יִפְסֹק מִמָּקוֹם שֶׁאָחַז - חֲרֵי הוּא כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ; שֶׁשָּׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת מִבֶּגֶד קְרוּי כְּלִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן טֻמְאַת בְּגָדִים[42]. וְכֵן אִם אָחַז פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ, וְהָיָה יָכוֹל לְנַתֵּק כָּל הַכְּלִי[43] - קָנָה.

35) מקור הלכה זו בקידושין ז. "הילך מנה והתקדשי לפלוני, מקודשת מדין עבד כנעני" וכן פסק רבינו בפ"ה מהלכות אישות הלכה כב. הרי שאע"פ שהקונה בעצמו לא נתן מאומה למקנה - קנה, כיון שאחר נתן עבורו (אבן האזל). וכן נראה בגמרא (ב"ב קנב:) שאמרו: "וקנינא מיניה", כלומר וקנינו ממנו, הרי שהעדים נתנו את הסודר למקנה, וכן כתב רב עמרם גאון (הובא בהגהות מיימוניות כאן אות ב). 36) מסקנת הגמרא בקידושין ו: שהאומר הילך מנה על־מנת שתחזירהו לי, שקנה במכר. וכן כתבו הגאונים (מגיד־משנה) [וראה בנדרים מח:]. 37) בבא־מציעא ז. 38) יבואר להלן כמה שיעורו. 39) מעין סברא זו נזכרה בתלמוד (שם ט.) בשם רבי אבהו, לענין מציאה: אם אחד רכוב על החמור ואחד תופס המסירה (=החבל), הרכוב על החמור קנה החמור, ותופס המסירה קנה את כל המסירה, אף־על־פי שאינו אוחז את כולה, מאחר שיכול לנתקה ולהביאה אצלו. ואף־על־פי שנדחתה סברא זו (שם), סובר רבינו שלא יתכן שכל עיקר סברת רב אבהו בדויה, אלא עיקר הסברא נכונה ונאמרה לענין מכירה, שדעת אחרת מקנה לו, ורבי אבהו רצה לדמות מציאה למכירה, ודמיון זה הוא שנדחה, אבל עיקר הסברא שנאמרה לענין מכירה לא נדחתה, ועיין ש"ך סימן קצה, ס"ק ו. 40) נקט בגד לדוגמא, שכרגיל לוקחים סודר, אבל הוא־הדין שאר כלים (סמ"ע, שם, ס"ק יב). 41) היינו, שלש על שלש (סמ"ע, שם). 42) בפרק כב מהלכות כלים הלכה א. 43) לדעת הסמ"ע (שם ס"ק יג) הכוונה שיכול לנתק שיעור כלי, דהיינו שלש אצבעות על שלש אצבעות.

ח. זֶה שֶׁכּוֹתְבִין בַּשְּׁטָרוֹת[44] 'וּקְנִינָא מִפְּלוֹנִי בִּכְלִי הַכָּשֵׁר לִקְנוֹת בּוֹ': 'בִּכְלִי' - לְהוֹצִיא פֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; 'הַכָּשֵׁר' - לְהוֹצִיא אִסּוּרֵי הֲנָאָה; 'לִקְנוֹת בּוֹ' - לְהוֹצִיא כְּלִיו שֶׁל מוֹכֵר[45].

44) בבא־מציעא מז. 45) [בבבא־מציעא שם: "אמר רב ששת בריה דרב אידי - במנא (=בכלי) לאפוקי (=להוציא) מדרב ששת דאמר קונין בפירות, דכשר, למעוטי איסורי הנאה (שם לדעת רב זביד) למיקניא, לאפוקי מדלוי דאמר בכליו של קונה, ביה (=בו), למעוטי מטבע". ורבינו השמיט "למעוטי מטבע", והעיר על זה הראב"ד. ונראה שרבינו גרס שם כגירסת רבינו חננאל: "רב פפא אמר במנא לאפוקי מטבע וכו'" ו"ביה" לא דרשו כלל. ורב פפא לשיטתו (שם מה:) שמטבע לא נעשה חליפין מפני שצורה עלולה להבטל, ולעולם הוא כלי. אבל לדעת רב ששת בריה דרב אידי שלמד מהמילה "במנא" להוציא פירות, ולא למדו להוציא מטבע, היינו מפני שמטבע הוא בכלל פירות ואינו כלי כלל. וזהו שהביא רבינו "בכלי להוציא פירות וכיוצא בהן" דהיינו מטבע, וכנ"ל].

ט. זֶה הַקִּנְיָן[46] אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּפְנֵי עֵדִים, אֶלָּא אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ[47] - קָנָה. שֶׁלֹּא הִצְרִיכָה תּוֹרָה עֵדִים בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אֶלָּא לְכוֹפֵר[48]; אֲבָל הַמּוֹכֵר אוֹ הַנּוֹתֵן אוֹ הַשּׁוֹכֵר אוֹ הַמַּשְׁאִיל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין צָרִיךְ עֵדִים, וְכֵיוָן שֶׁקָּנָה הַקּוֹנֶה בְּדֶרֶךְ אֶחָד מִן הַדְּרָכִים שֶׁקּוֹנִין בָּהֶן: בֵּין בְּהַגְבָּהָה, בֵּין בִּמְשִׁיכָה, בֵּין בִּמְסִירָה, בֵּין בְּקִנְיָן[49], בֵּין בְּכֶסֶף, בֵּין בִּשְׁטָר[50] אוֹ בַחֲזָקָה - קָנָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדִים.

46) קידושין סה: 47) כלומר, ושניהם מודים, כמו שכתב להלן: "שלא הצריכה כו' עדים כו' אלא בכופר".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

48) בגמרא (שם): "לא איברו סהדי אלא לשקרי", כלומר: לא נבראו העדים אלא בגלל השקרנים. אין העדים מהווים חלק אורגאני מפעולת הקנין, תפקידם אינו אלא אינפורמטיבי בלבד, לברר את העובדות. 49) קנין סתם הוא חליפין, למעלה הלכה ה. והראב"ד כתב: "אין הכל מודים בקניין". שהרי אמרו (בבא־בתרא מ.): "קנין בפני שנים ואין צריך לומר כתובו" (מאירי ומגיד־משנה). ולדבריו אין סתירה מכאן למה שאמרו בקידושין סה: "לא איברו סהדי אלא לשקרי" - יש חילוק בין יתר הקנינים שהם בגוף הדבר הנקנה, וכסף הוא שויו של החפץ, אבל קנין חליפין שאינו בגוף החפץ הנקנה ואינו שויו של החפץ אינו נגמר אלא בעדים. ועיין ב"ח בתחילת סימן קצה, ולהלן הלכה י. 50) שהרי הלכה כרבי אלעזר, שעדי מסירה כרתי ואין צריך עדי חתימה (ראה בפ"א מהלכות גירושין הלכה טו, וב'שיטה לא נודע למי' לקידושין שם, ובר"ן שם).

י. הַמּוֹכֵר אוֹ הַנּוֹתֵן[51] שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶן לַחֲזֹר בּוֹ כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִין בְּאוֹתוֹ עִנְיָן[52], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַקִּנְיָן בִּפְנֵי עֵדִים; וְאִם הִפְסִיק הָעִנְיָן - אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶן עֵדִים. וּכְשֵׁם שֶׁחוֹזֵר הַמּוֹכֵר וְהַנּוֹתֵן, כָּךְ חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְהַמְקַבֵּל כָּל זְמַן שֶׁעֲסוּקִין בְּאוֹתוֹ עִנְיָן; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר דַּרְכֵּי הַקִּנְיָה[53].

51) בבא־בתרא קיד. 52) (שם), כרב יוסף ולא כרבה. 53) שהרי הזכירו שם רק "קנין". וטעם ההפרש בין קנין סודר ושאר דיני הקנאה, כמו שכתבנו למעלה, ששאר הקנינים כגון חזקה ומשיכה הם בגוף החפץ, ובכסף, מפני שהמוכר מסתלק מיד עם קבלת המעות.

יא. יֵשׁ דְּבָרִים הַרְבֵּה[54] שֶׁאֵינָן צְרִיכִין קִנְיָן, וְאֵין לַקִּנְיָן בָּהֶם טַעַם. כְּגוֹן הַמְשַׁחְרֵר אֶת עַבְדּוֹ וְהַמְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ, אוֹ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ[55], אוֹ הַמּוֹסֵר מוֹדָעָה אוֹ הַמְבַטֵּל מוֹדָעָה, אוֹ הַמּוֹחֵל לַחֲבֵרוֹ[56] חוֹב אוֹ פִּקָּדוֹן[57] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּיָדוֹ. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

54) אלו דברים פשוטים, שלא מצינו בהם קנין בשום מקום, שבאמירה גמר הדברים (מגיד־משנה). 55) ראה להלן פרק א מהלכות שלוחין ושותפין הלכה א. 56) ראה בפרק יז מהלכות אישות הלכה יט. וב'תוספות' לסנהדרין ו. ד"ה צריכה. 57) להלן בפרק ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה ב, כתב רבינו: "מחל לחבירו חוב שיש לו עליו, או נתן לו הפקדון שהיה מופקד אצלו, הרי זו מתנה הנקנית בדברים בלבד". הרי שדעת רבינו כהרא"ש שבדבר שהוא בעין, לא שייך לשון מחילה אלא לשון מתנה, וראה בחושן־משפט סימן רמא סעיף ב, ובהג"ה שם (וראה בלחם־משנה ומשנה־למלך שם).

יב. נָהֲגוּ רֹב הַמְּקוֹמוֹת[58] לְהַקְנוֹת לְמִקְצָת אֵלּוּ הַדְּבָרִים אוֹ כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, וְאוֹמְרִים: וְקָנִינוּ מִפְּלוֹנִי שֶׁעָשָׂה פְּלוֹנִי שָׁלִיחַ, אוֹ שֶׁמָּחַל לְפְלוֹנִי חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְלוֹ, אוֹ שֶׁבִּטֵּל הַמּוֹדָעָה שֶׁמָּסַר עַל גֵּט זֶה, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ.

58) וכן דעת הגאונים (מגיד־משנה).

יג. קִנְיָן זֶה שֶׁנָּהֲגוּ לְהַקְנוֹת בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים אֵינוֹ מוֹעִיל כְּלוּם, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר דְּבָרִים אֵלּוּ כִּמְשַׂחֵק וּמְהַתֵּל[59], אֶלָּא שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ וְאַחַר כָּךְ אָמַר. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר: בְּלֵב שָׁלֵם אֲנִי אָמַרְתִּי וְגָמַרְתִּי לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה - אֵין צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר כְּלָל.

59) ראה מה שכתב רבינו בהלכות אישות שם.

יד. הַדְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ[60] אֵין הַקִּנְיָן מוֹעִיל בָּהֶן[61]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁכָּתַב בִּשְׁטָר: וְקָנִינוּ מִפְּלוֹנִי שֶׁיֵּלֵךְ בִּסְחוֹרָה עִם פְּלוֹנִי[62], אוֹ שֶׁיַּחְלְקוּ הַשָּׂדֶה שֶׁבֵּינֵיהֶם, אוֹ שֶׁיִּשְׁתַּתְּפוּ שְׁנֵיהֶם בְּאֻמָּנוּת[63], וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ כֻּלָּן[64] - הֲרֵי זֶה קִנְיָן דְּבָרִים, וְאֵינוֹ מוֹעִיל כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי לֹא הִקְנָה לַחֲבֵרוֹ דָּבָר מְסֻיָּם וְיָדוּעַ[65], לֹא עִקָּר וְלֹא פֵּרוֹת עִקָּר[66] הַיָּדוּעַ.

60) כלומר, שאין בהם התחייבות של ממון. 61) בבא־בתרא ג. על המשנה: "השותפין שרצו לעשות מחיצה", כלומר להתחלק ביניהם, שמדובר שעשו ביניהם קנין על זה, ולכן מחויבים לקיים את דבריהם, ועל זה שאלו: "וכי קנו מידם - קנין דברים בעולם הוא?!". 62) כלומר, אין כאן התחייבות של ממון אלא התחייבות הליכה בלבד. 63) [ההתחייבות היתה שיעשו ביניהם שותפות, וזהו דבר שאין בו ממש. אבל השיתוף עצמו, כלומר התניית התנאי שיעבדו שניהם ולכל אחד יהיה חלק שוה בשכר העבודה - זהו דבר שיש בו ממש, ואף־על־פי־כן אין זה קנין טוב מפני שזהו דבר שלא בא לעולם, כמו שכתב רבינו להלן פ"ד מהלכות שלוחין ושותפין הלכה ב. ולדעת הראב"ד שם בשם רבותיו, אין זה דבר שלא בא לעולם אלא כל אחד ואחד קונה בגוף ידי חברו למה שהן עושות ופועלות. וזהו מה שכתב כאן הראב"ד: "אבל השיתוף עצמו נקנה בקנין"]. 64) כגון: ידור פלוני בביתי, יאכל פלוני פירות דקל שלי (להלן פ"י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו). שמכיון שאינו מקנה לו אלא את האכילה או את הדיור - אין זה כלום, שהם דברים שאין בהם ממש. 65) ראה להלן פרק כא הלכה ג. 66) שאילו אמר לו פירות דקל זה מכורים לך - קנה, שהרי הפירות דבר שיש בו ממש הוא, אלא שאם עוד לא צמחו, הרי זה דבר שלא בא לעולם ולא קנה, אלא באופן שמכר את העץ לפירותיו (להלן פ"י מהלכות זכיה ומתנה שם).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו דיני קניית המטבע ודיני קניית השטרות וההלוואות שבעל־פה וכל הנמשך אחר זה.

א. הַפֵּרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קוֹנִין בָּהֶן[2] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[3], הֲרֵי[4] נִקְנִין[5] בִּקְנְיָן כִּשְׁאָר הַמַּטַּלְטְלִין. אֲבָל הַמַּטְבֵּעַ - כְּשֵׁם שֶׁאֵין קוֹנִין בּוֹ[6], כָּךְ אֵינוֹ נִקְנֶה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּקִנְיָן[7]. נִמְצָא הַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ נִקְנֶה בְּקִנְיָן, וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה הוּא עַצְמוֹ קִנְיָן לִקְנוֹת כִּשְׁאָר דְּבָרִים.

2) אם מחליפים פירות בדבר אחר, ומשך אחד את הפירות, לא נקנה הדבר המקביל לשני. 3) לעיל, פ"ה הלכה ו. 4) בבא־מציעא מה: 5) אם החליפו פירות בכלי מסויים, ומשך בעל הפירות את הכלי - נקנים הפירות לבעל הכלי. 6) לעיל פ"ה, הלכה ו. 7) מסקנת הגמרא (שם מו.). והטעם: כל ערכו של המטבע היא הצורה, והיא עלולה להבטל ולהפסל, והרי המטבע כמו שטר שאינו נקנה בחליפין (סמ"ע סימן רג ס"ק ד, וכן כתב הרמב"ן בבבא־מציעא מה:).

ב. לְשׁוֹנוֹת[8] שֶׁל זָהָב וְשֶׁל כֶּסֶף - הֲרֵי הֵן כַּעֲשָׂשִׂיּוֹת[9] שֶׁל בַּרְזֶל אוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת; וְהַכֹּל כִּשְׁאָר הַמַּטַּלְטְלִין[10] הֵן, וְנִקְנִין[11] בְּקִנְיָן[12], וְקוֹנִין זֶה אֶת זֶה בְּהַחְלָפָה[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. אֲבָל הַמַּטְבְּעוֹת שֶׁל כֶּסֶף אוֹ דִינָרִין[15] שֶׁל זָהָב[16] אוֹ הַמָּעוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת - הֲרֵי הֵן כֶּלֶן דָּמִים כְּנֶגֶד שְׁאָר הַמַּטַּלְטְלִין[17]; וְהַנּוֹתֵן אֶת אֶחָד מֵהֶן דְּמֵי הַמַּטַּלְטְלִין[18] - לֹא קָנָה, עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ אוֹ יַגְבִּיהַ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19]; וְאֵין אֶחָד מֵהֶן נִקְנֶה בְּקִנְיָן[20], וְלֹא נַעֲשֶׂה קִנְיָן.

8) חתיכות ללא צורת מטבע. וכן הוא בדברי רבינו בפ"ד מהלכות מעשר שני הלכה ט: ". . . בלשון של כסף - והוא הנקרא אסימון". ובפירוש המשנה בתחילת פ"ד דבבא־מציעא כתב רבינו: "חתיכות כסף שאינן מצויירות והם הנקראים אסימון". 9) רוצה לומר, שאין דינם כמטבעות שאינם נקנים בחליפין, אבל אין הכוונה שהם כעששיות שהם כלים ועושים בהם קנין חליפין, שהרי כתב בסמוך: "וניקנין בקנין וקונין זה את זה בהחלפה" - הרי שאינם עושים חליפין, ראה להלן. ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה. 10) כלומר, ודינם כפירות ולא בכלי כמו שכתבנו למעלה. 11) אבל לא קונים, כדין פירות בהלכה א. 12) סתם "קנין" זה חליפין, ומקור הלכה זו בגמרא (ב"מ מו.) "בפרוטטות (=מעות של נחושת שהם עדיין בלא צורה, כעין אסימון של כסף - רש"י) - דליכא עלייהו טבעא (=שאין עליהם צורה) - פירא הוו (דינם כפירות) ומשום הכי נקנו בחליפין" (הגר"א סימן רג, ס"ק טו). 13) כלומר, שוה בשוה, שחפץ אחד שוה כמו השני, ומין חליפין זה נוהג אף בפירות (למעלה פ"ה הלכה א. ועיין מה שכתבנו שם). ומקור הלכה זו במשנה (שם מד.). 14) פרק ה שם. 15) היחידה של מטבעות־זהב היתה: דינר, ושויו - עשרים וחמשה דינרים של כסף (ראה להלן הלכה ד). 16) הרמב"ם רואה את ה"זהב" כ"מטבע" ביחס לשאר מטלטלין, וכ"פירות" ביחס ל"כסף" (בהלכה הבאה), הרי"ף (פרק הזהב) האריך מאוד להוכיח את הדו־אנפיות זו של ה"זהב" ביחס ל"כסף" ול"מטלטלין", אך רב האי גאון, ומביאו הרי"ף שם, סובר ש"זהב" תמיד נחשב כ"פירות", אף ביחס לשאר מטלטלין. 17) הדגש על "מטלטלין", אבל זהב ונחושת הם כפירות ביחס לכסף, כמו שיבואר להלן. 18) כלומר, בתורת קנין כסף. 19) למעלה פרק ג הלכה א. 20) חליפין. כנ"ל בהלכה א. שהמטבע אינו נקנה בחליפין ואינו נעשה חליפין.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[21] בִּזְמַן שֶׁקּוֹנֶה שְׁאָר מִטַּלְטְלִין[22] בְּאֶחָד מִמִּינֵי מַטְבְּעוֹת אֵלּוּ, אוֹ עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת[23]; אֲבָל הַדִּינָרִין שֶׁל זָהָב לְגַבֵּי מַטְבְּעוֹת שֶׁל כֶּסֶף[24] - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת[25]. וְכֵן הַמָּעוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת[26] - כְּמוֹ פֵּרוֹת לְגַבֵּי מַטְבְּעוֹת שֶׁל כֶּסֶף[27].

21) כלומר, שאף זהב ונחושת נחשבים כדמים. 22) שאז היחס הוא כמו בין כסף ומטלטלין, שאין קונים אלא עם משיכת המטלטלין. 23) ואז הם קונים לגמרי, שהרי עבדים וקרקעות נקנים בדמים (מ"מ). [וראה למעלה פרק ה הלכה ד והערה יז]. 24) שאף־על־פי שהזהב יותר חשוב מהכסף, - האחרון יותר חריף וקל יותר להוצאה, ו"כל דבר שהוא חשוב וחריף קרוי מטבע" (נמוקי־יוסף פרק הזהב). 25) משנה (בבא־מציעא מד.), שנוסחתה הבבלית, בניגוד לירושלמית, היא לפי העריכה האחרונה של רבי. 26) שם. 27) ועל היחס בין זהב ונחושת לא דיבר רבינו, כי אין זה מפורש בתלמוד, אבל נחלקו בזה רבותינו הראשונים: לדעת הרשב"א, ומצטטו המ"מ, זהב נחשב כפירות לגבי נחושת, מפני שזה האחרון הוא יותר בשימוש, אך הנמוקי־יוסף (שם) מביא בשם הירושלמי, שנחושת נחשב כפירות לגבי זהב; את הדעה האחרונה מסביר יפה הסמ"ע (סימן רג ס"ק יב) ומיצוי דבריו: המרחק בחשיבות בין זהב ונחושת הוא הרבה יותר גדול מזה שבין זהב וכסף, וחשיבות זו עושה את הזהב מטבע לגבי נחושת, למרות שזה האחרון הוא יותר חריף. לעומת זה, אין מרחק כזה קיים בין זהב וכסף, וזה האחרון אינו הרבה פחות חשוב מן הראשון, ולכן מכריעה כאן החריפות של הכסף, שיחשב מטבע כלפי הזהב. בש"ע (שם) מביא את שתי הדעות ללא הכרעה.

ד. כֵּיצַד?[28] נָתַן לוֹ[29] דִּינָר שֶׁל זָהָב בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף - נִקְנָה הַכֶּסֶף[30], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּא הַכֶּסֶף לְיָדוֹ, וְחַיָּב[31] לִתֵּן לוֹ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף כְּמוֹ שֶׁפָּסַק[32] עִמּוֹ: אִם חֲדָשִׁים - חֲדָשִׁים[33], אִם יְשָׁנִים - יְשָׁנִים[34]. אֲבָל אִם נָתַן לוֹ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה כֶּסֶף בְּדִינַר זָהָב - לֹא קָנָה, עַד שֶׁיִּקַּח הַדִּינָר שֶׁל זָהָב[35], וְכָל אֶחָד יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[36].

28) ברייתא (בבא־מציעא מה:). 29) בתורת קנין כסף, אבל בתורת חליפין אינו מועיל כי פירות אינם נעשים חליפין (לחם־משנה). 30) כלומר, במשיכת הזהב נתחייב בעל הכסף לשלם תמורתו בכסף לבעל הזהב, אבל אין הכוונה שכסף מסויים נקנה תמורתו, שהרי אין כסף נקנה בחליפין. 31) בעל הכסף ליתן לבעל הזהב. 32) כמו שקבעו את המחיר; קביעת המחיר - תנאי קודם לכל קנין שהוא, וראה לעיל פ"ד הלכה יא. 33) אם התנו שיתן לו מטבעות חדשים, חייב ליתן לו חדשים, ואמנם "סתם ישנם עדיפים מחדשים" (סמ"ע שם אות יא), אבל לפעמים רוצה הלוקח לשמור את המטבעות לזמן ארוך, ואז יותר טוב לו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חדשים. 34) שהרי, כאמור, סתם ישנים עדיפים מחדשים. 35) כדין כל המטלטלין שאינם נקנים בכסף אלא בהגבהה או במשיכה (לעיל פ"ג ה"א). 36) כדין הנותן כסף בעד מטלטלין (שם הלכה ד). אבל חייב ב"מי שפרע" (להלן פרק ז הלכה א).

ה. נָתַן לוֹ[37] שְׁלֹשִׁים אִסָּר[38] שֶׁל נְחֹשֶׁת בְּדִינָר שֶׁל כֶּסֶף - נִקְנָה הַדִּינָר[39] שֶׁל כֶּסֶף, וְחַיָּב לִתֵּן לוֹ כְּמוֹ שֶׁפָּסַק עִמּוֹ: אִם דִּינָר חָדָשׁ - חָדָשׁ, אִם יָשָׁן - יָשָׁן. אֲבָל אִם נָתַן לוֹ דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף בִּשְׁלֹשִׁים אִסָּר - לֹא קָנָה, עַד שֶׁיַּקַּח הָאִסָּרוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

37) תוספתא בבא־מציעא פרק ג, והובאה ברי"ף וברא"ש. 38) המחיר הרגיל היה עשרים וארבעה איסרים עבור הדינר (קידושין יב.), וכאן המדובר כשהוזלו האיסרים (פילפולא חריפתא להרא"ש פ"ד אות א). 39) במשיכת הנחושת, שהוא פרי ביחס ל"כסף", ואף כאן, בקנין דמים ולא בקנין חליפין, כנ"ל בהלכה ד.

ו. וְכֵן[40] מָעוֹת הָרָעוֹת[41] שֶׁפִּסְלָתַן[42] מַלְכוּת[43] אוֹ הַמְּדִינָה[44], אוֹ דִּינָרִין שֶׁאֵינָן יוֹצְאִין[45] בְּאוֹתָהּ מְדִינָה וְאֵין נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בָּהֶן עַד שֶׁמְּשַׁנִּין אוֹתָן לְמַטְבֵּעַ אַחֵר - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת[46] לְכָל דָּבָר, וְנִקְנִין בְּקִנְיָן[47], וְקוֹנִין אֶת הַמָּעוֹת[48], וְאֵין הַמָּעוֹת קוֹנוֹת אוֹתָן[49], כְּשְׁאָר כָּל הַפֵּרוֹת[50].

40) כלומר, עוד מקרה שמטבע יש לו דין של פירות. 41) משנה (בבא־מציעא מד.) "מעות הרעות קונות את היפות". 42) בטלתן; כך מפרש הרמב"ם את ביטוי המשנה: "מעות רעות", שהם מעות שנפסלו, ועיין במגיד־משנה מה שכתב בשם הרשב"א. 43) שם (מו:). מלכות כוללת הרבה מדינות; ונחשבות כ"פירות" אף אם האזרחים ממשיכים בחשאי להשתמש עדיין במטבע זו. למרות הביטול הרשמי (בגמרא שם). 44) אזור אחד בתוך המלכות, ועדיין המטבע יוצא באזורים אחרים של אותה מלכות. 45) הרי"ף (פרק הזהב), והיינו שלמעשה חדלו להשתמש בהם, אם כי לא ביטלו אותם עדיין רשמית. 46) אבל לא ככלי, ועיין פ"ה הלכה ו, והלכה ח. 47) כלומר, בקנין סודר. אבל לא קונים כמו פירות. 48) בתורת קנין כסף. כלומר, מחייבין את הצד השני לשלם מעות, אבל לא שקונים מעות מסויימות, שאין מעות נקנין בחליפין. הש"ע כותב בזהירות: "ומתחייבין לתת מעות שפסקו" (סימן רג, סעיף ח). 49) אם נתן מעות טובות ולא משך את הרעות. 50) כלומר, כדרך שאין המעות קונות שאר כל הפירות.

ז. הַמַּטְבֵּעַ אֵין לוֹ דֶּרֶךְ[51] שֶׁיִּזְכֶּה בּוֹ[52] מִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[53] אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע[54]. כְּגוֹן שֶׁקָּנָה הַקַּרְקַע וְעַל גַּבּוֹ הַמָּעוֹת, אוֹ שֶׁיִּשְׂכֹּר אֶת מְקוֹם הַמָּעוֹת[55]. כֵּיוָן שֶׁזָּכָה בַּקַּרְקַע בְּכֶסֶף אוֹ בִּשְׁטָר אוֹ בַּחֲזָקָה אוֹ בְּקִנְיָן זָכָה בַּמָּעוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן הַמָּעוֹת קַיָּמִין, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ מֻפְקָדִין[56] בְּמָקוֹם אֶחָד[57]. אֲבָל רְאוּבֵן שֶׁהָיָה לוֹ חוֹב[58] עַל שִׁמְעוֹן, וְהִקְנָה לְלֵוִי קַרְקַע וְעַל גַּבָּהּ חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵצֶל שִׁמְעוֹן - נִרְאֶה לִי[59] שֶׁלֹּא קָנָה הַחוֹב.

51) בכמה מקומות בגמרא (כגון בבא־מציעא מו. ובבא־בתרא קמט:) יש משא ומתן ארוך כיצד להקנות כסף, והמסקנא - אחרי שדחו שורה של קנינים שאן להם מקום בכסף כגון חליפין - שאין רק האפשרות הזאת שמביאה רבינו. 52) היינו, בכסף מסויים, שיזכה בו ויהיה ברשותו, אבל להטיל עליו חוב שישלם לו תמורת החפץ, אפשר על־ידי משיכה בחפץ (כסף־משנה). 53) שאם הוא ברשותו - חצרו קונה לו. 54) כלומר, ב'קנין אגב', ראה למעלה פרק ג הלכה ח. 55) המקום, שבו מונחים המעות. 56) ואין לנפקד הרשות להחליפם. 57) וכל־שכן אם נמצאים בידי הנותן. 58) היינו, מלוה על פה, ודין מלוה בשטר מתברר להלן לפנינו. 59) כי בגמרא יש פנים לכאן ולכאן. במקום אחד (בבא־קמא קד:) הביאו עובדא של הקנאת מעות ב'קנין אגב', ויש גורסים שם: "רב פפא הוה מסיק תריסר אלפי זוזי בי חוזאי". כלומר, שהנותן היה לו עליהם מלוה בסכום זה, ויוצא שגם מלוה אפשר להקנות ב'קנין אגב'. אבל במקום אחר (ב"ב עז:): "רב פפא הוו ליה תריסר אלפי זוזי בי חוזאי", ואפשר שהיה לו פקדון אצלם (ויש ספרים שגורסים כן גם בב"ק שם, עיין 'תוספות' בבא־בתרא שם ד"ה רב פפא).

ח. הָיוּ[60] עוֹמְדִים שְׁלָשְׁתָּן[61], וְאָמַר לוֹ: מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ, בֵּין פִּקָּדוֹן בֵּין מִלְוָה[62], תְּנֵהוּ לָזֶה - קָנָה לֵוִי[63], וְאֵין אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן[64] יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וְדָבָר זֶה[65] אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהֵיא הֲלָכָה שֶׁאֵין לָהּ טַעַם[66]. לְפִיכָךְ אֵין לְמֵדִין מִמֶּנָּה לְדִין אַחֵר[67].

60) גיטין יג: ויד. 61) ראובן (המלוה או המפקיד) המקנה, שמעון (הלוה או הנפקד) הנותן, ולוי המקבל. 62) אף־על־פי שאין הכסף בעין, שהרי מלוה להוצאה ניתנה, ובכל זאת קונה במעמד שלשתן - שם, במסקנת הגמרא. 63) ראה בפרק ה מהלכות אישות הלכה יז, שגם לענין קידושין מועיל קנין זה. 64) אף לוי המקבל אינו יכול לחזור בו, שאם מקבל זה הוא בעל חוב של הנותן, אין המקבל־המלוה יכול לחזור בו ולתבוע שוב את הלוה (מגיד־משנה), וכמו כן אין ראובן (המלוה־המקנה) יכול לתבוע חובו משמעון (הלוה־הנותן), כמבואר בהלכה ט (כסף־משנה). 65) שם (יד.), אחרי שקלא־וטריא ארוכה ואחרי שנדחו הטעמים, בהם רצו לבסס הלכה זו. 66) כלומר, אין לה בסיס משפטי, והיא כאילו "קבלה למשה מסיני, שאין לתת בה טעם" (רש"י). אבל יש טעם וסיבה למה עשו חכמים תקנה זו, והיא להקל על המשא־ומתן: "משום תקנת השוק, שמי שקונה סחורה, ואין בידו מעות, מעמידו אצל בעל חובו ואינו צריך להמתין עד שיקנה לו הקניין" ('תוספות' שם ד"ה כהילכתא).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

67) באופן שהנותן אינו חייב כלום למקנה, וכמו שביאר להלן הלכה ט.

ט. הָיָה[68] רְאוּבֵן חַיָּב לְשִׁמְעוֹן מֵאָה זוּז, וְאָמַר לְלֵוִי: תֵּן לְשִׁמְעוֹן מֵאָה זוּז אֵלּוּ שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ עַד שֶׁאֶתֵּן לְךָ[69] אוֹ עַד שֶׁאֶעֱשֶׂה עִמְּךָ חֶשְׁבּוֹן, וְאָמַר לוֹ: הֵן! וְקִבֵּל שִׁמְעוֹן - כָּל אֶחָד מִשְּׁלֻשְׁתָּן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, וַאֲפִלּוּ פָּרַע לֵוִי לְשִׁמְעוֹן מִקְצָת חוֹבוֹ. לְפִיכָךְ, אִם לֹא פָּרַע לֵוִי לְשִׁמְעוֹן - חוֹזֵר שִׁמְעוֹן[70] וְתוֹבֵעַ אֶת רְאוּבֵן בִּשְׁאָר חוֹבוֹ[71].

68) מקור הלכה זו בבבא־מציעא (קיא.) במשנה, וכדעת רבה (שם קיב.) שאם המחהו (=שלח את הפועל שלו) אצל חנוני (=שאמר בעל הבית לחנוני: תן לפועל בדינר: פירות שאני חייב לו, ואני אשלם לך) - יכול לחזור בו, שמכיון שאין הנותן חייב למקנה, אין כאן קנין מעמד שלשתן (רי"ף שם). 69) שהרי אין לוי חייב לראובן כלום, בניגוד למעלה בהלכה ח, שהנותן חייב למקנה. 70) ומכאן שאם הנותן חייב מעות למקנה (שקנה המקבל, כנ"ל מהלכה ח), שאין המלוה־המקנה, חוזר ותובע חובו מהלוה־הנותן, כיון שהמקבל קנה החוב במעמד שלשתן (כסף־משנה למעלה הלכה ח, עיין שם). 71) אבל המקצת שפרוע אינו יכול לחזור ולתבוע (משנה־למלך).

י. הַמּוֹכֵר שְׁטָר חוֹב לַחֲבֵרוֹ, אוֹ נְתָנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה - אֵינוֹ נִקְנֶה[72] בִּמְסִירַת הַשְּׁטָר לְיָדוֹ; שֶׁלֹּא מָסַר לוֹ אֶלָּא הָרְאָיָה שֶׁבּוֹ[73], וְאֵין הָרְאָיָה נִתְפֶּסֶת בַּיָּד[74].

72) בבא־בתרא (עז.) ושם: "אמר אמימר, הילכתא: אין אותיות נקנות במסירה" (כן היא גירסת רב האי גאון, הר"ח והרי"ף, אבל גירסת הרשב"ם: "הילכתא: אותיות נקנות במסירה"). 73) שהרי השטר אין גופו ממון אלא ראייה או תעודת־אישור על תביעת ממון. 74) שהראייה שבשטר אינה דבר ממש, ולעולם אין קנין חל אלא על דבר שיש בו ממש.

יא. וְכֵיצַד יִקְנֶה הַשְּׁטָר? שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ[75] הַמַּקְנֶה: קְנֵה שְׁטָר פְּלוֹנִי וְכָל הַשִּׁעְבּוּד[76] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, וְיִמְסֹר לוֹ הַשְּׁטָר. וְנִמְצָא שֶׁנִּקְנֶה בִּכְתִיבָה וּמְסִירָה. וְאֵין צָרִיךְ עֵדִים לְעִנְיַן קִנְיָתוֹ[77], אֲבָל צָרִיךְ עֵדִים לְעִנְיַן תְּבִיעָתוֹ[78]; שֶׁהֲרֵי הַנִּתְבָּע אוֹמֵר לוֹ: מִי יֹאמַר שֶׁבַּעַל דְּבָרִים שֶׁלִּי כָּתַב וּמָסַר לְךָ?[79]

75) לחזק את קנין השטר עושים קנין כפול, כי המסירה לבדה אינה נחשבת, באופן יחסי, אלא כדיבור, אבל הכתיבה היא כפעולה ('תוספות' בבא־בתרא עז. ד"ה אותיות), ויש עוד הסברה אחרת לקנין כפול זה, וראה דברינו להלן. 76) שם (דף עו:): "צריך למיכתב ליה איהו וכל שעבודא דאית ביה". נוסח זה הכרחי הוא, כי בלי הדגשת מכירת השעבוד, אפשר שאינו מקנה לו אלא את הנייר בלבד "לצור על פי צלוחיתיו" (=לעשותו פקק לבקבוק). אבל לפי זה היתה מספיקה אמירה בעל־פה, והרי דעת רוב הפוסקים שצריך דוקא בכתב. ולפיכך צריך לפרש, ששני הקנינים האלו - שתי מטרות נפרדות להם: המסירה באה להקנות את נייר השטר ואין בכוחה כלל להקנות את השעבוד, שהוא דבר נפרד לגמרי מהשטר, ואינו נגרר אחריו, ואינו כלול בו, ולפיכך יש צורך בקנין אחר, היא הכתיבה, הבאה במיוחד להקנות את השעבוד (וראה בנמוקי־יוסף בבא־בתרא פ' המוכר את הספינה). 77) כגון שאבד ממנו שטר המכר, וטוען שחבירו מכר לו השטר בכתיבה ומסירה כדין, ואילו המוכר מכחישו ואומר לפקדון נתתי לך - אינו צריך להביא ראיה בעדים כי אין זה פקדון אלא קנה ממנו, ומקור דברי רבינו בבבא־בתרא קעג. כדעת רבא שם. וכן פסק רבינו בפ"ט מהלכות נחלות הלכה י. וראה בפרק טז מהלכות מלוה ולוה הלכה ז. 78) תביעת החוב מאת הלוה. 79) ובזה, גם רבא האומר שאינו צריך להביא ראיה להכחיש טענות המוכר, מודה שצריך להביא ראיה להכחיש טענת הלוה (ראב"ד, וראה ב'תוספות' יבמות קטז. ד"ה אמאי, והגר"א חו"מ סימן סו ס"ק מא).

יב. קִנְיַן הַשְּׁטָרוֹת בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת[80] - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[81]; אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵין הָרְאָיוֹת נִקְנוֹת, אֶלָּא גּוּף הַדָּבָר[82] בִּלְבַד קָנוּי. לְפִיכָךְ[83], הַמּוֹכֵר שְׁטַר חוֹב לַחֲבֵרוֹ - עֲדַיִן יָכוֹל לִמְחֹל[84], וַאֲפִלּוּ יוֹרְשׁוֹ מוֹחֲלוֹ.

80) של מסירה וכתיבה, ויש דרך אחרת שהשטר נקנה בה מן התורה, ראה להלן בדברי הראב"ד ובהערה פג. 81) מתקנת חכמים. זו היא שיטת הרי"ף בכתובות פרק הכותב, והוכיח כן מתוך הסוגיא בבבא־בתרא קמז: ויש חולקים על זה וסוברים שקנין שטרות מן התורה, ראה ב'תוספות' בבא־בתרא קמז: ויש חולקים על זה וסוברים שקנין שטרות מן התורה, ראה ב'תוספות' בבא־בתרא עו: ד"ה קני לך. ועיין בש"ך לחושן־משפט סימן סו ס"ק א. 82) ואף השעבוד נחשב כדבר בלתי ממשי. 83) מכיון שכל הקנין אינו אלא מתקנת חכמים, אין לו תוקף מלא. 84) כתובות (פה:), ברם המוכר־המוחל חייב לשלם ללוקח השטר פיצויים מדין מזיק (פרק ז מהלכות חובל ומזיק הלכה י). וכתב הראב"ד בהשגה, שאם כתב הלוה בשטר חובו הריני משועבד לך ולכל הבאים מכוחך - אינו יכול למחול. וכתב הכסף־משנה שכן הוא גם לדעת רבינו. ובאופן זה קנוי השטר ללוקח, מדין תורה, ועיין לעיל הערה עט.

יג. הָאִשָּׁה[85] שֶׁהִכְנִיסָהּ[86] שְׁטַר חוֹב לְבַעְלָהּ - אֵינָהּ יְכוֹלָה לִמְחֹל אֶלָּא מִדַּעַת בַּעְלָהּ; מִפְּנֵי שֶׁיָּדָהּ כְּיָדוֹ[87].

85) שם. 86) בנכסי מלוג, או בנכסי צאן ברזל, ראה בחושן־משפט שם סעיף כח. 87) נכסי אשה שייכים לבעל, ואין קנין לאשה בלי בעלה.

יד. הַמַּקְנֶה[88] לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, וְהִקְנָה לוֹ עַל גַּבָּהּ שְׁטַר חוֹב[89] - הֲרֵי זֶה קָנָה הַשְּׁטָר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא[90] בְּלֹא כְּתִיבָה וּבְלֹא מְסִירָה[91]. וְנִרְאֶה לִי, שֶׁגַּם זֶה יָכוֹל לִמְחֹל[92] אַחַר שֶׁמְּכָרוֹ. וְכֵן הַמּוֹכֵר[93] קַרְקַע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְכָתַב הַשְּׁטָר וְאֵין הַלּוֹקֵחַ עִמּוֹ[94] - כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק[95] הַלּוֹקֵחַ בַּקַּרְקַע נִקְנָה הַשְּׁטָר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא.

88) בבא־בתרא עז: 89) ויש אומרים (הרא"ש, נמוקי־יוסף בשם רב האי גאון), שדווקא שטר מכירה של אותה הקרקע הנמכרת, נקנה ב'קנין אגב', והיא הדוגמא המובאת בענין זה בגמרא - אבל לא שטר אחר. 90) כן כתב רבינו למעלה פ"ג ה"ט: "כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין, אע"פ שאינן צבורין בתוכה". 91) שכיון שמקנה אגב קרקע דינו כקרקע שנקנית בכסף, בשטר ובחזקה ואין צריך יותר (סמ"ע חו"מ סימן סו ס"ק כה). וכתב הכסף־משנה שצריך לומר לו בעל־פה שהוא מקנה לו את השעבוד. ברם רבינו חננאל סובר, ש'קנין אגב' אינו עומד אלא במקום מסירה, ולכן צריך עוד להוסיף קנין כתיבה. 92) בגמרא לא הזכירו מפורש דין המחילה בקנין שטר ע"י 'קנין אגב'. ברם הדבר הוא הגיוני, אחרי שגם 'קנין אגב' הוא רק מדרבנן, וכמו שכתבו ה'תוספות' בבבא־קמא יב, ד"ה אנא, וראה בלחם־משנה. 93) בבא־בתרא שם. 94) שמותר לעשות כן (ב"ב שם, ולהלן פרק כד מהלכות מלוה ולוה ה"א), שהרי לא יכול להיות כאן שום הפסד אלא למוכר בלבד, אם ימצאנו הלוקח (שהשטר נכתב על שמו) וינצלו טרם שקנה את השדה, ואין לנו לחשוש יותר מהמוכר עצמו (רשב"ם שם עז: ד"ה כאותה ששנינו). 95) הראב"ד הוסיף כאן, שצריך לומר מפורש: קנה אגב קרקע. [ויתכן כי דעת הרמב"ם היא ששטר שנכתב על אותה קרקע שהוא "אפסרא דארעא" (="רסן האדמה"), כמו שאמרו בקידושין כז. הרי הוא כאילו צבור בתוך הקרקע (וכן נראה בגמרא קידושין שם), ובצבורין אין צורך לומר קנה אגב קרקע, כמו שכתב רבינו למעלה פ"ג ה"ט, ועיין ראב"ד שם].

טו. הָאוֹמֵר[96]: זְכוּ בְּשָׂדֶה זוּ[97] לְפִלּוֹנִי, וְכִתְבוּ לוֹ אֶת הַשְּׁטָר[98]; וְהֶחֱזִיק הַזּוֹכֶה לוֹ[99] בַּקַּרְקַע - יֵשׁ לַנּוֹתֵן[100] לַחֲזֹר בַּשְּׁטָר[101] עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד בַּעַל הַמַּתָּנָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בַּשָּׂדֶה[102].

96) בבא־בתרא עז. וקידושין כו. 97) אומר לשלוחים, שיעשו קנין בקרקע מתוך כוונה לזכות בה בשביל המקבל. 98) וגם מצוה עליהם לכתוב לו שטר. 99) השליח עשה קנין חזקה בשביל המקבל. ולדעת רשב"ם (שם) המדובר בקנין חליפין. וראה להלן. 100) דקדק לכתוב "לנותן", וכן להלן: "בעל המתנה", ולכאורה אפשר להסיק מזה, שסובר רבינו כדעת רבינו־תם (ב'תוספות' שם ד"ה חוזר), שרק במתנה הוא חוזר בשטר, אבל במכירה אינו יכול לחזור בשטר, שוודאי על דעת כן נמכר שיהא ללוקח שטר. אבל המגיד־משנה והלחם־משנה סוברים שמתוך זה שהביא רבינו הלכה זו בהלכות מכירה, נראה שהמדובר גם במכירה. 101) אינו יכול לחזור בקרקע, אחרי שנעשה כבר הקנין, אבל יכול לחזור בשטר, שהרי לא נקנה למקבל עד שיגיע לידו, כי אף־על־פי שנתן לו השדה - אינו רוצה שיכתבו עליה שטר, לפי שעל־ידי השטר ניתן פומבי לדבר, וערכו הכלכלי יורד על־ידי הידיעה בדבר הפחתת הרכוש הקרקעי שלו ('תוספות' שם ד"ה חוזר בשטר). אולם, כל זמן שלא ידוע שהמוכר חזר בו - יכולים השלוחים למסור את השטר לצד השני, ואין צריכים לחשוש שמא חזר בו (רשב"ם שם, ד"ה חוזר בשטר). 102) שהרי כבר החזיק בה, ואף־על־פי שאין הקרקע נקנית אלא בשטר, במקום שכותבים את השטר (למעלה פ"א הלכה ד), ואם חוזר בשטר, למה לא יחזור גם בשדה? - הרי כבר כתבנו למעלה (שם הלכה ח) שבקנין חזקה אין השטר מעכב, והרי דקדק רבינו לכתוב: "והחזיק הזוכה לו" (וראה למעלה הערה צח). ועיין נמוקי־יוסף בב"ב שם.

טז. אָמַר לָהֶם[103]: זְכוּ לוֹ בַּשָּׂדֶה עַל מְנָת שֶׁתִּכְתְּבוּ לוֹ אֶת הַשְּׁטָר - אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיקוּ לוֹ בַּשָּׂדֶה, חוֹזֵר מִזֶּה וּמִזֶּה[104] עַד שֶׁיַּגִּיעַ[105] שְׁטַר הַמַּתָּנָה לִידֵי מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה.

103) בבא־בתרא שם. 104) שהרי התנה שאינו רוצה להקנות אלא אם יקויים התנאי, והרי לא קויים. 105) ואף־על־פי שאין תנאי זה דומה לתנאי בני גד ובני ראובן, ששם היה המעשה (נתינת עבר הירדן להם) לטובת בני גד ובני ראובן, והתנאי היה לטובת המתנה (הוא משה רבינו בשם כל ישראל, שיעברו חלוצים) וכאן התנאי לטובת המקבל — אף־על־פי־כן יש לתנאי תוקף שצריך לקיימו (מגיד־משנה בשם רמב"ן). [ולדעת רבינו בפ"ו מהלכות אישות הלכה יז שבאומר "מעכשיו" או באומר "על מנת" אין צריך שיהא דומה לתנאי בני גד ובני ראובן - דברי רבינו מוסברים על נכון].

~ יום שני ט"ו כסלו ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו הדברים שאין המקח נגמר בהם אבל יש בין הקונה והמוכר דין מי שפרע, או שהחוזר מחוסר אמנה, ונמשך אחר זה מי שנתן מעות לאחר לקנות לו ולא קיים אמנתו וקנה לעצמו, והנמשך אחר זה.

א. מִי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים[2] וְלֹא מָשַׁךְ הַפֵּרוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקְנוּ הַמִּטַּלְטְלִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כָּל הַחוֹזֵר בּוֹ, בֵּין לוֹקֵחַ בֵּין מוֹכֵר[3], לֹא עָשָׂה מַעֲשֵׂה יִשְׂרָאֵל[4], וְחַיָּב לְקַבֵּל[5] מִי שֶׁפָּרַע. וַאֲפִלּוּ נָתַן הָעֵרָבוֹן[6] - כָּל הַחוֹזֵר מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מִי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים וְלֹא מָשַׁךְ הַפֵּרוֹת ... כָּל הַחוֹזֵר בּוֹ ... לֹא עָשָׂה מַעֲשֵׂה יִשְׂרָאֵל"

כמבואר, עניין הקניין ברוחניות הוא מה שהתחתונים (ובפרט ישראל) בעבודתם, מקנים את ענייני העולם לקב"ה שהוא "קונה שמים וארץ" בכסף ובמשיכה. כסף מלשון כיסופים והוא הבא בהמשכה מלמעלה למטה, ואילו משיכה עניינה העלאה מלמטה למעלה. והנה, כל גילוי האור - כסף - אהבה רבה, הוא בכדי שהאדם יעלה את ענייני העולם למעלה, ולכן אם "חזר בו"

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

היינו שקיבל את הכסף ולא משך, היינו לא העלה את עניני העולם למעלה, צריך לקבל "מי שפרע" כדי שיבין את חומר העניין.

ומה שמזכיר "מי שפרע מדור המבול ... כו'" שהיה לפני מתן תורה, הוא מכיון שכל עניין המשיכה הוא מצד גדרי העולם שלא יתברר אם לא שימשכוהו ויעלוהו למעלה, אבל מצד ישראל שהם למעלה מהעולם ונמצאים בו רק מצד ציווי ה' לצאת ממקומם ודרגתם ולירד למטה, יכולה העבודה להיעשות בדרך של מנוחה ושלום על ידי ריבוי גילוי אור, כבימי שלמה המלך שאז נתקבצו ובאו כל ניצוצות הקדושה למקומו ודרגתו של שלמה, שעליו נאמר "וישב שלמה על כסא ה'" (דברי הימים-א כט, כג.) אבל מצד החטא והגלות יש צורך בעבודת האדם בדרך מלחמה דווקא. ומכיון שהירידה בגלות היא מצד אומות העולם ומצד גדרו של העולם, מזכירים לו ש"מי שפרע מדור המבול" כי הפרעון הוא על העדר העבודה של בירור העולם.

(ספה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 683
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) בתור קניין כסף. 3) שניהם יכולים לחזור בהם, כמו שכתב רבינו למעלה פרק ג הלכה ד. 4) ואינו בכלל מה שאמרה תורה (שמות כב, כז) "ונשיא בעמך לא תאור" (=לא תקלל), לפי שזה אינו עושה מעשה עמך, מעשה ישראל, שהרי נאמר (צפניה ג, יג): "שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב". ולפיכך מותר לקללו ולאוררו במי שפרע (בבא מציעא מח: ורש"י ורי"ף שם). ושניהם, המוכר והלוקח, כל אחד מהם החוזר בו מן המקח חייב ב"מי שפרע". 5) משנה בבבא מציעא מד. "אבל אמרו, מי שפרע מאנשי דור המבול כו'", ולפי המבואר בגמרא (שם מח:) אין זה סיפור דברים בלבד, אלא שחייבים להטיל עליו קללת "מי שפרע" "לעשות חיזוק לדבר, לפי שבהמון העם קל לחזור כל זמן שלא נגמר המקח" (הרא"ש פרק הזהב). ואף על פי שעקרו חכמים קניין כסף, ולא נקנו המטלטלין לקונה - מכיוון שמן התורה הוא קונה, ויש רשות למוכר להשתמש בכסף (להלן הלכה ג), הואיל וכן יש לו קללת מי שפרע אם הוא חוזר בו (קצות החושן סימן רד, סעיף קטן ב). וראה להלן הלכה ה והערה שם [אבל לפי זה יש להבין למה חייבו את הלוקח, שאין לו שום הנאה, במי שפרע]. 6) כלומר: נתן מקצת דמים לקניין בתורת פירעון חלקי, ואת השאר הוא מתחייב להוסיף ולשלם בתאריך יותר מאוחר. 7) לפי שהלכה כרבי יוחנן, לגבי רב (בבא מציעא מח:), שעירבון קונה כנגד כולו. והרי זה כאילו נתן כל הדמים.

ב. וְכֵיצַד מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע? אוֹרְרִין[8] אוֹתוֹ[9] בְּבֵית דִּין[10] וְאוֹמְרִין: מִי שֶׁפָּרַע מֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל[11] וּמֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַפַּלְגָּה וּמֵאַנְשֵׁי[12] סְדֹם וַעֲמוֹרָה וּמִמִּצְרַיִם שֶׁטָּבְעוּ בַּיָּם, הוּא יִפָּרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ[13]. וְאַחַר כָּךְ יַחֲזֹר הַדָּמִים.

8) מקללין. כרבא ולא כאביי (בבא מציעא שם). וראה למעלה הלכה א. וכתבו התוספות (שם, דיבור המתחיל בעושה מעשה עמך), שאף על פי שהחוזר אינו עושה מעשה עמך ומותר לקללו - אין זה אלא לקללו על המקח הזה, אבל לא לקללו סתם. 9) הביטוי "אותו" לאו דווקא, שהרי, לדעת רבינו, לא מכוונים את הקללה ישר אליו (ראה להלן), אלא הכוונה: בנוכחותו (ועיין סמ"ע סימן רד, סעיף קטן ז). 10) אבל בפירוש המשנה כתב רבינו: "יש לו לצעוק אותה צעקה במעמד האיש ההוא שהוא צועק עליו, ובאיזהו מקום שירצה - מי שפרע כו'". 11) "נקט אלו מפני שבהם נתבאר לעיניים ההשגחה הפרטית של השם יתברך ומשום הכי נקט שטבעו בים ולא שאר מכות לפי שטביעתם בים היה מורה על ההשגחה פרטית של השם יתברך וכו'". (סמ"ע שם אות ח). 12) מכאן ואילך אינו במשנה, אבל בברייתא שהובאה בגמרא (ב"מ מח.). 13) כלומר, בדיבור שיש בו ליווי של מעשה קצת], כגון מתן דמים. שאילו בדיבור בלבד אין מי שפרע כמו שכתב רבינו להלן הלכה ח (כסף משנה) אבל אין מקללים אותו בלשון נוכח.

ג. הַנּוֹתֵן[14] דְּמֵי הַמְּטַלְטְלִין אוֹ מִקְצָת הַדָּמִים[15], וְחָזַר בּוֹ הַלּוֹקֵחַ[16], וְאָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר: בּוֹא וְטֹל מְעוֹתֶיךָ - הֲרֵי הַמָּעוֹת אֲצָלוֹ כְּמוֹ פִּקָּדוֹן[17], וְאִם נִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[18]. אֲבָל אִם חָזַר בּוֹ הַמּוֹכֵר[19] - הֲרֵי הַמָּעוֹת בִּרְשׁוּתוֹ, וְחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[20], וְאַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ וְאָמַר לַלּוֹקֵחַ: בּוֹא וְטֹל אֶת שֶׁלְּךָ, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו מִי שֶׁפָּרַע, וְיֹאמַר לוֹ[21] אַחַר כָּךְ: בּוֹא וְטֹל אֶת שֶׁלְּךָ[22].

14) החלק השני של הלכה זו: חזרת המוכר, אין לו מקור מפורש בגמרא, אבל יסודו בדברי הגאונים שהובאו ברי"ף שם. ואילו החלק הראשון: חזרת הלוקח אין לו שום מקור לא בגמרא ולא בדברי הגאונים, וראה להלן. 15) כמבואר בהלכה א שגם הנותן עירבון קנה לעניין מי שפרע. 16) וחייב הוא, כאמור, ב"מי שפרע". 17) והרי הוא כשומר חינם. 18) כמו כל שומר חינם. וראה להלן למה דינו כשומר חינם. 19) בבבא מציעא מט. הביאו עובדה באחד שנתן כסף למוכר שומשומין עבור שומשמין ולפני שעשה משיכה בשומשמין, הוקרו, והמוכר חזר בו ואמר ללוקח שיבוא לקחת בחזרה את כספו ועד שבא לקחת את כספו, נגנב אותו הכסף. ופסק רבא שאין המוכר חייב באחריות כלל לא כשומר שכר ולא כשומר חינם, אבל חכמים אחרים שאלו לפניו: והלא לא קיבל עוד מי שפרע, ואולי לא יקבל והמקח יישאר מקח ונמצא שהכסף ברשותו? והודה להם רבא על זה. ואף על פי שנתברר שכל העובדה הזאת וההוראה של רבא וחזרתו על ידי שאילת החכמים - לא היו במציאות כלל והעובדה הייתה באופן אחר, בכל זאת פסק רב האי גאון (הובא ברי"ף) שהלכה כדעת חכמים וכחזרתו של רבא כמו שהובא שם, באופן שכל זמן שלא קיבל המוכר "מי שפרע" הרי הוא באחריותו של המוכר. וראה להלן. 20) הרי"ף אומר מפורש, שדינו כשואל, לפי שיש לו רשות להשתמש בכסף הזה, וחייב אף באונסין, ברם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתוך דברי הרמב"ם - ובפרט בהצעת הראב"ד (מ"מ) - נראה שהוא סובר שדינו כשומר שכר, שאף על פי שיש לו רשות להשתמש - כל עוד שלא השתמש בהם אינו כשואל אלא כשומר שכר (ראה בבא מציעא מג. לרב נחמן). 21) הכסף משנה מדגיש כאן, שאחרי שקיבל "מי שפרע", צריך הוא עוד פעם לפנות ללוקח, שייקח את מעותיו, ואז, ורק אז, הוא פטור מאחריות. 22) ואז דינו כשומר חינם, שמכיוון שלפני שקיבל "מי שפרע" היה חייב באחריות כשומר שכר - בזה שאמר לו קח בחזרה את כספך אינו בא להפקיע את כל האחריות אלא להקל על עצמו ולפיכך נשארת עליו קצת אחריות כשומר חינם. ואף על פי שבגמרא (בבא מציעא שם) נראה שאינו חייב באחריות כלל - זהו מפני שרבא סובר שאסור לו להשתמש בכספ, וגם לפני קבלת "מי שפרע" אינו אלא שומר חינם. ואף על פי שבגמרא (בבא מציעא שם) נראה שאינו חייב באחריות כלל - זהו מפני שרבא סובר שאסור לו להשתמש בכספ, וגם לפני קבלת "מי שפרע" אינו אלא שומר חינם, אבל אנו שפוסקים להלכה כרבי יוחנן שמעות קונות מן התורה - מותר לו להשתמש בהם, כמו שכתב הרא"ש בבבא מציעא פרק ד סימן יג. ומאותו הטעם כתב רבינו גם בהלכה הראשונה, בחזרת הלוקח, ששם אין "מי שפרע", שהרי הוא כשומר חינם.

ד. מִי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹב אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ: מְכֹר לִי חָבִית שֶׁל יַיִן בַּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ, וְרָצָה הַמּוֹכֵר - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים עַתָּה[23], וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[24]. לְפִיכָךְ[25], אִם מָכַר לוֹ קַרְקַע בְּחוֹבוֹ - אֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[26], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְעוֹת הַמְּלָוֶה מְצוּיוֹת בִּשְׁעַת הַמֶּכֶר.

23) הראב"ד השיג ממה שאמרו חכמים (קידושין מז.) מלווה להוצאה ניתנה והמקדש במלווה אינה מקודשת והמוכר במלווה אינו קונה - אבל רבינו סמך על סוגיית הגמרא בבבא מציעא מו: שמלווה קונה במכר, וראה למעלה פרק ה הלכה ד ובהערה שם. 24) כדין כל קונה בכסף וחוזר בו (למעלה הלכה א). 25) הואיל ומלווה הוא ככסף בעין. 26) והמדובר במקום שאין כותבין את השטר, שהקרקע נקנה בכסף בלבד (למעלה פרק א הלכה ד).

ה. הַלּוֹקֵחַ מֵחֲבֵרוֹ קַרְקַע אוֹ עֲבָדִים[27] אוֹ שְׁאָר מִטַּלְטְלִין, וּפָסְקוּ הַדָּמִים, וְהִנִּיחַ מַשְׁכּוֹן[28] עַל הַדָּמִים - לֹא קָנָה[29]; וְכָל הָרוֹצֶה לַחֲזֹר מִשְׁנֵיהֶם - חוֹזֵר, וְאֵינוֹ חַיָּב לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[30].

27) שנקנים בכסף קניין גמור [וראה למעלה פרק ה הלכה ד והערה שם]. 28) שאם יחזור בו מן המקח יוחלט (=יישאר לחלוטין) המשכון ביד המוכר. וראה להלן פרק י"א הלכה ד. 29) "מנה אין כאן - משכון אין כאן (קידושין ח:). כלומר, מנה (=כסף מנה) לא נתן לו וגם המשכון לא נתן לו במתנה ולפיכך אין כאן שום קניין. וכן אין האשה מתקדשת בנתינה זו (שם. וכן פסק רבינו בפרק ה מהלכות אישות הלכה כג). 30) כן מפורש בירושלמי סוף מסכת שביעית (לפי נוסחת נימוקי יוסף בבא מציעא שם). "הנותן עירבון טבעת לחבירו ורצה לחזור בו חוזר בו ואינו מקבל עליו מי שפרע". והטעם בזה: שלא חייבו "מי שפרע" אלא באופן שהוא קונה מן התורה ויש לו רשות להשתמש בכסף (למעלה הלכה א ועיין שם בהערה) וכן נראה בגמרא (בבא מציעא מז:) שאמרו: "... מי שפרע, אי אמרת בשלמא מעות קונות, משום הכי קאי באבל [אמרו מי שפרע], אלא אי אמרת מעות אינן קונות, אמאי קאי באבל [אמרו מי שפרע]". וראה להלן הלכה ו בדבר קניין "רושם".

ו. מָכַר לוֹ בִּדְבָרִים בִּלְבַד, וּפָסְקוּ הַדָּמִים[31], וְרָשַׁם הַלּוֹקֵחַ רֹשֶׁם[32] עַל הַמֶּקָּח כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ סִימָן יָדוּעַ שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן מֵהַדָּמִים כְּלוּם, כָּל הַחוֹזֵר בּוֹ אַחַר שֶׁרָשַׁם מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[33]. וְאִם מִנְהַג הַמְּדִינָה הוּא שֶׁיִּקְנֶה הָרֹשֶׁם קִנְיָן גָּמוּר - נִקְנֶה הַמֶּקָּח[34], וְאֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, וְיִהְיֶה זֶה חַיָּב לִתֵּן דָּמִים[35].

31) תנאי הכרחי הקודם לכל קניין, וראה לעיל פרק ד הלכה יא. 32) זה פירוש המלה "סיטומתא", המובאת בגמרא (שם). 33) כך מסקנת הגמרא (שם), ופירש הסמ"ע: "חז"ל תיקנו [אף במקום שאין המנהג שהרושם קונה קניין גמור] להיות לרושם דין נתינת מעות על המקח [שיקבל מי שפרע]". 34) בבא מציעא שם. ומכאן "שהמנהג מבטל הלכה בכל כיוצא בזה, שבכל דבר שבממון על פי המנהג קונין ומקנין" (מגיד משנה בשם הרשב"א). "ובזמן הזה שנהגו הסוחרים שמוסרים לקונה את המפתח וסוגרים בו - קונה בעניין שכירות בית כשמסר לו המפתח" (הגהות מיימוניות כאן אות ה בשם ספר המקצועות). 35) [בקניין הגבהה שהיא מן התורה ואף בקניין משיכה שהיא מדרבנן, כתב רבינו (למעלה פרק ג הלכה ה) ש"כופין את הלוקח ליתן הדמים", ואילו "סיטומתא" שאינה אלא מנהג, סובר רבינו, שאין מנהג לכופו ולהוציא ממנו ממון. ועיין רש"י לכתובות צא: דיבור המתחיל מצוה, שסובר שאין כופין אלא במצוה המפורשת בתורה, ובתוספות שם פו. דיבור המתחיל "פריעת" חלקו עליו וכתבו שאף במצוה דרבנן כופין אותו, עיין שם].

ז. דָּבָר בָּרוּר[36] הוּא, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּשֶׁרָשַׁם בִּפְנֵי הַמּוֹכֵר, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר: רְשֹׁם מֶקָּחֲךָ; שֶׁהֲרֵי גָּמַר לְהַקְנוֹתָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּחֲזָקָה וּבִמְשִׁיכָה.

36) "זה פשוט, שלא עדיף משאר קניות" (מ"מ).

ח. הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בִּדְבָרִים בִּלְבַד[37] - הֲרֵי זֶה רָאוּי לַעֲמֹד לוֹ בְּדִבּוּרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לָקַח מִן הַדָּמִים כְּלוּם, וְלֹא רָשַׁם, וְלֹא הִנִּיחַ מַשְׁכּוֹן. וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ, בֵּין לוֹקֵחַ בֵּין מוֹכֵר - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע, הֲרֵי זֶה מִמְּחַסְּרֵי אֲמָנָה[38], וְאֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ[39].

37) בלי פעולת קניין, כמבואר בסמוך בדברי רבינו. 38) לשון הגמרא: "דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה"

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(שם מט. כדעת רבי יוחנן לגבי רב). כלומר, אנשים המשנים את דבריהם הם נעדרי אמונה, מחוסרי אמון. ומסתימת לשון רבינו נראה שלעולם הרי הוא מחוסר אמנה אף אם הוקר או הוזל (וכדעת הראב"ד והרשב"א שהביא המגיד־משנה). 39) שם מח. "והחוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו".

ט. וְכֵן[40] מִי שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ לִתֵּן לוֹ מַתָּנָה, וְלֹא נָתַן - הֲרֵי זֶה מִמְּחַסְּרֵי אֲמָנָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמַתָּנָה מוּעֶטֶת, שֶׁהֲרֵי סָמְכָה דַּעְתּוֹ שֶׁל מְקַבֵּל כְּשֶׁהִבְטִיחוֹ; אֲבָל בְּמַתָּנָה מְרֻבָּה - אֵין בָּהּ חֶסְרוֹן אֲמָנָה, שֶׁהֲרֵי לֹא הֶאֱמִין זֶה שֶׁיִּתֵּן לוֹ[41] דְּבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּקְנֶה אוֹתוֹ בִּדְבָרִים שֶׁקּוֹנִין בָּהֶן.

40) שם מט. כרבי יוחנן. 41) אבל במכירה יש סמיכות דעת שימכור לו, שהרי הבטיח לו דמי המקח ואף אם הוקר או הוזל - שיוקר וזול הם בכלל מתנה מועטת וסמך דעתו (תוספות שם דיבור המתחיל מודה, ונימוקי יוסף שם וראה למעלה הלכה ח). ויש אומרים שאם רבים אמרו לאחד שיתנו לו מתנה מרובה - אם חזרו בהם הם מחוסרי אמנה, לפי שסמכה דעתו של היחיד שהרבים בוודאי לא יחזרו בהם ויתנו לו. ועוד, שלכל אחד מגיע סכום קטן והרי זו כמתנה מועטת (שולחן ערוך חושן משפט סימן רד סעיף ט וסמ"ע שם סעיף קטן יד).

י. הַנּוֹתֵן מָעוֹת[42] לַחֲבֵרוֹ[43] לִקְנוֹת לוֹ קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין, וְהִנִּיחַ מְעוֹת חֲבֵרוֹ אֶצְלוֹ וְהָלַךְ וְקָנָה לְעַצְמוֹ בִּמְעוֹתָיו - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[44], וַהֲרֵי הוּא מִכְּלַל הָרַמָּאִין.

42) משנה בקידושין נח: לעניין קידושין, ובגמרא (שם נט.) מובא דין זה גם בעניין מקח וממכר. וכן דברי רבינו בפרק ט מהלכות אישות הלכה י"ז: "העושה שליח לקדש לו אשה והלך וקדשה לעצמו - ואסור לעשות כן. וכל העושה דבר זה וכיוצא בו בשאר דברי מקח וממכר נקרא רשע". 43) וכל־שכן לשליחו, שדעת המשלח סומכת עליו יותר, שוודאי נקראת רמאות (שם). 44) קידושין נט. ובתוספתא (בבא מציעא פרק ד): "הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות כו' אם יש עדים שלקח ומכר מוציאין ממנו בעל כורחו" וכן הוא בירושלמי (בבא מציעא פרק ה הלכה ג) - הרי שהמקח שייך למשלח ולא לשליח? כתב בספר המתיבות שהתוספתא עוסקת באופן שהשליח קנה במעותיו של המוכר. וזהו שדקדק רבינו וכתב "וקנה לעצמו במעותיו" (ראה במגיד משנה).

יא. הָיָה יוֹדֵעַ[45] שֶׁזֶּה הַמּוֹכֵר אוֹהֵב אוֹתוֹ וּמְכַבְּדוֹ, וּמוֹכֵר לוֹ וְאֵינוֹ מוֹכֵר לְמִשַּׁלְחוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקְנוֹת לְעַצְמוֹ[46]; וְהוּא שֶׁיַּחֲזֹר וְיוֹדִיעוֹ. וְאִם מְפַחֵד שֶׁמָּא יָבוֹא אַחֵר וְיִקְדְּמֶנּוּ לִקְנוֹת - הֲרֵי זֶה קוֹנֶה לְעַצְמוֹ וְאַחַר כָּךְ מוֹדִיעוֹ[47].

45) בשעת המקח (ט"ז סימן קפג סעיף ב). 46) ואינו מחוייב להשתדל אצל המוכר שיסכים למכור למשלח - כיוון שיודע שאינו רוצה למכור לו. קידושין שם. מעשה ברבין חסידא בעניין קידושין וברבה בר בר חנה בעניין מקח וממכר. 47) שהמוכר לא רצה למכור למשלח אלא לשליח ובזה יוציא את עצמו מן החשד (סמ"ע שם סעיף קטן ד).

יב. הוֹרוּ מִקְצָת הַמּוֹרִים, שֶׁאִם קָנָה לְעַצְמוֹ בִּמְעוֹת חֲבֵרוֹ אַחַר שֶׁזְّקָפָן עָלָיו מִלְּוָה[48] - הֲרֵי קָנָה לְעַצְמוֹ[49], וּמְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[50] כְּשֶׁאָמַר 'זָקַפְתִּי אוֹתָם הַמָּעוֹת עַל עַצְמִי בִּמְלוָה'. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין דִּין זֶה דִּין אֱמֶת, אֶלָּא הַמֶּקַח שֶׁל מְשַׁלֵּחַ[51], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּדִין הָעֵסֶק.

48) "שחושב בנפשו: מעות הללו שנתן לי המשלח, אקנה לי בהן לעצמי, ויהיו מעותיו לי בידי בתורת הלוואה, ואשלם לו היום או מחר" (סמ"ע, סימן קפג, סעיף קטן ב). 49) אחרי ששינה, קנה בשינוי כמו שמצאנו בבבא קמא קב: שאם אמר לו המשלח לקנות חיטים וקנה שעורים, שקנה לעצמו (מגיד משנה). 50) כלומר, נאמן הוא עלינו. וראה במגיד משנה. 51) רבינו לשיטתו, שפסק בפרק א מהלכות שלוחין ושותפין הלכה ה כרבי יהודה, שאפילו אמר לו לקנות חיטים וקנה שעורים, קנה המשלח.

יג. שְׁלֹשָׁה שֶׁנָּתְנוּ מָעוֹת לְאֶחָד לִקְנוֹת לָהֶם הַמֶּקַח: אִם הָיוּ הַמָּעוֹת מְעֹרָבוֹת[52] וְקָנָה בְּמִקְצָת הַדָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה כַּוָּנַת הַשָּׁלִיחַ שֶׁזֶּה שֶׁקָּנָה לְאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַמֶּקַח שֶׁל כֻּלָּן, וְחוֹלְקִין אוֹתוֹ לְפִי מְעוֹתֵיהֶן.

52) הטור (חושן משפט סימן קפד) מדייק כאן: "אפילו ערבן השליח", ומביא דעה החולקת על זה.

יד. הָיוּ מָעוֹת שֶׁל אֶחָד מֵהֶן צְרוּרִין[53] וַחֲתוּמִין[54], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בְּלֵב הַשָּׁלִיחַ הַזֶּה שֶׁיִּקְנֶה הַמֶּקַח לְכֻלָּן - לֹא קָנָה אֶלָּא זֶה שֶׁנִּקְנָה הַמֶּקַח בִּמְעוֹתָיו בִּלְבַד.

53) קשורים. וגם כאן סובר הטור: אפילו צררם השליח (סמ"ע סימן קפד סעיף קטן א). 54) שיש להם החותם של בעליו.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבארו בו דיני ביטול המקח מפני שהלוקח לא השלים הדמים, ודיני שומת הדמים בעניין המכר.

א. הַמּוֹכֵר[2] שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ בְּאֶלֶף זוּז, וְנָתַן לוֹ מִקְצָת הַדָּמִים[3], וְהָיָה יוֹצֵא וְנִכְנָס[4] וְתוֹבֵעַ שְׁאָר הַדָּמִים[5], אֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר לוֹ אֶלָּא זוּז אֶחָד[6] - לֹא קָנָה הַלּוֹקֵחַ אֶת כֻּלָּהּ[7], אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב הַשְּׁטָר[8] אוֹ הֶחֱזִיק[9].

2) בבא־מציעא עז: 3) שאילולא היה המוכר יוצא ונכנס ותובע שאר הדמים היה קונה את כל השדה (כמו שכתב רבינו להלן הלכה ב, וכמו שכתב למעלה פ"ז ה"א גבי מטלטלין), ועכשיו שיוצא ונכנס ותובע אינו קונה עד שישלם כל הדמים. 4) בגמרא שם: "עייל ונפיק" (= נכנס ויוצא), והרמב"ם שינה וכתב "יוצא ונכנס". ומכאן שכבר נכנס פעם אחת ויצא ונכנס שוב לבית הלוקח לתבוע ממונו,

וכן כתב הרא"ש (בבא־מציעא פ"ו סימן ז), וראה ביאורי הגר"א לסימן קצ, ס"ק כז. 5) ריצה זו אחרי הכסף מוכיחה שסיבת המקח היתה הצורך הדחוף של המוכר בכסף, ורק לשם זה קיים אותו, ומכיון שמטרה זו לא הושגה, מתבטל המקח (נימוקי־יוסף בבבא־מציעא פרק השוכר את האומנין). 6) מימרא של רבא, שהושמעה על רקע של עובדה מסויימת. 7) רוצה לומר, בניגוד למה שאמרנו למעלה (פ"ז ה"א) שעירבון קונה כנגד כולו (וכן הוא בהלכה ב כשאינו יוצא ונכנס ותובע) - כאן אין הדין כן אלא אינו קונה את כולה, אבל לעולם אינו קונה אפילו כנגד מעותיו (ראה הגר"א סימן קצ, ס"ק יב), וכן נראה בסמוך. ראה הערה יד. 8) שהרי שטר אינו קונה עד שיתן את הדמים (למעלה פרק א הלכה ז). 9) [אף־על־פי שחזקה קונה בלי שטר, אינו קונה עד שיתן את הדמים (למעלה שם הלכה ח והערה לא) - אין זה אלא באופן שאינו יוצא ונכנס ותובע הכסף, אבל אם יוצא ונכנס ותובע אינו קונה עד שיתן דמים — מגיד־משנה למעלה פרק א הלכה ב]. וכתב המגיד־משנה כאן, שהמדובר בין אם החזיק בפניו ובין אם החזיק שלא בפניו ואמר לו "לך חזק וקנה" (ראה למעלה פ"א ה"ח). אבל הרשב"א (הובא בנמוקי־יוסף פרק ו דבבא־מציעא) סובר שאם אמר לו "לך חזק וקנה" - אע"פ שיוצא ונכנס ותובע - קנה, שבאמירתו בוטלה הקפדתו.

ב. חָזַר בּוֹ הַלּוֹקֵחַ - יַד הַמּוֹכֵר[10] עַל הָעֶלְיוֹנָה; רָצָה אוֹמֵר לוֹ: הֵילָךְ מְעוֹתֶיךָ, אוֹ קְנֵה מִן הַקַּרְקַע[11] כְּנֶגֶד הַמָּעוֹת שֶׁנָּתַתָּ לִי. וְנוֹתֵן לוֹ מִן הַזִּבּוּרִית שֶׁבָּהּ[12]. וְאִם חָזַר הַמּוֹכֵר - יַד הַלּוֹקֵחַ עַל הָעֶלְיוֹנָה; רָצָה אוֹמֵר לוֹ: תֵּן לִי מְעוֹתַי, אוֹ תֵּן לִי קַרְקַע כְּנֶגֶד מְעוֹתַי. וְנוֹטֵל[13] מִן הַיָּפָה[14] שֶׁבָּהּ[15]. וְאִם לֹא הָיָה[16] יוֹצֵא וְנִכְנָס וְתוֹבֵעַ - קָנָה הַלּוֹקֵחַ אֶת כֻּלָּהּ, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, וּשְׁאָר הַדָּמִים עָלָיו כִּשְׁאָר הַחוֹבוֹת.

10) ברייתא (שם). 11) [בגמרא שם הנוסח "הילך קרקע", ורבינו שינה וכתב "קנה", להורות כי עד עכשיו לא קנה גם כנגד מעותיו]. 12) כלומר, מן החלק הגרוע ביותר בשדה שקנה. ואף־על־פי שדין בעל חוב לגבות מן הבינונית (פי"ט מהלכות מלוה ולוה ה"א) - כאן קנסוהו חכמים כיון שחזר בו מן המקח ('תוספות' בבא־מציעא שם ד"ה מעידית). 13) לפי המחיר של עכשיו (מגיד־משנה בשם רמב"ן). 14) מן העידית. 15) כדעת רב נחמן בר יצחק בגמרא (בבא־מציעא שם). בניגוד לדעה אחרת שם, שנוטל מן היפה שבכל נכסי המוכר. הרי דעת רבינו, כמו שכתבנו למעלה, שאין המקח חל אפילו כנגד מעותיו, ולפיכך הוא כותב "תן לי קרקע כנגד מעותי ונוטל מן היפה" (וכן כתב בפירוש המשנה בבבא־מציעא שם). אבל יש מפרשים שמה שאמרו בגמרא "מהיכן מגביהו מן העידית" - לא מוסב על סוף הדברים "תן לי קרקע", אלא על ראש הדברים "תן לי מעותי", לפי שהם סוברים שכנגד מעותיו המקח קיים, ואם כן הרי זה כ"אומר לחברו חצי שדה אני מוכר לך - שנותן לו מן הכחוש שבה" (להלן פכ"א הכ"ב), ולמה יקח כאן מן העידית? - אלא הדברים מוסבים לראש הדברים כשאומר "תן לי מעותי", שאז הרי הוא כבעל־חוב שלוקח מן העידית, ולפי שחזר בו המוכר קנסוהו ונתנו ללוקח מן העידית, וראה בכסף־משנה. 16) שם בגמרא.

ג. מָכַר שָׂדֵהוּ[17] מִפְּנֵי רָעָתָהּ[18], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס וְתוֹבֵעַ שְׁאָר הַדָּמִים - קָנָה הַכֹּל, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ[19] יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; שֶׁזֶּה שֶׁתּוֹבֵעַ[20] וְרוֹדֵף, לֹא מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא גָּמַר וְהִקְנָה, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲזֹר בּוֹ הַלּוֹקֵחַ.

17) מסקנת הגמרא שם עח. 18) שהקרקע היא רעה, והמוכר מעוניין להפטר ממנה. 19) גם המוכר אינו יכול לחזור, אלא שכאן, מן הסתם, אין הוא מעוניין בזה. 20) לשון הרי"ף (שם).

ד. וְכֵן הַדִּין[21] בְּמוֹכֵר מִטַּלְטְלִין: אַף עַל פִּי שֶׁמָּשַׁךְ[22] הַלּוֹקֵחַ הַפֵּרוֹת וְהוֹצִיאָן לִרְשׁוּתוֹ, וְהַמּוֹכֵר נִכְנָס וְיוֹצֵא עַל שְׁאָר הַדָּמִים - לֹא קָנָה, וְיַד הַחוֹזֵר בּוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; אֶלָּא אִם כֵּן מָכַר מִפְּנֵי רָעַת מִמְכָּרוֹ, וְהֲרֵי זֶה קָנָה הַכֹּל.

21) כן הוא בגמרא (שם עז:) במכירת חמור, ופסק רבא שאינו קונה מכיון שיוצא ונכנס ותובע. 22) כן דעת ה'תוספות' (שם ד"ה עייל ונפיק אזוזי). אבל דעת 'בעל המאור' היא, שאם משך, שוב לא מתבטל המקח. ופסקו של רבא (שם) היה באופן שהיתה רק נתינת דמים בלא משיכה, והשאלה עמדה בקשר לקבלת 'מי שפרע'.

ה. לָקַח שְׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם[23], וְהַמּוֹכֵר יוֹצֵא וְנִכְנָס לִתְבֹּעַ שְׁאָר הַדָּמִים - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא כְּמוֹכֵר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ, וְאֵינוֹ תּוֹבֵעַ אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁמָּכַר בְּיוֹתֵר, אוֹ אֵינוֹ כְּמוֹכֵר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ, וְזֶה שֶׁתּוֹבֵעַ - מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ עַד שֶׁיִּקַּח כָּל הַדָּמִים. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לַחֲזֹר מִשְּׁנֵיהֶם - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר[24]; וְאִם תָּפַס הַמּוֹכֵר[25] מִמְּקָח שֶׁמָּכַר כְּנֶגֶד הַמָּעוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ לוֹ[26] - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

23) כן גרס רבינו בגמרא בבא־מציעא שם (מגיד־משנה). ואין אונאה לקרקעות (להלן פרק יג הלכה ח). 24) היינו, לא הלוקח יכול לעכב שאר הדמים, שעדיין לא נתן, ולא המוכר יכול לעכב את מכירת הקרקע, מפני שהקנין עצמו היה ללא ערעור, והספק נולד רק אחרי כן - אין לבטלו (ט"ז לסימן קצ סעיף יג, ועיין משנה־למלך). 25) רק הוא יכול לתפוס, לפי שהוא אומר: ברי לי שתבעתי מפני שעדיין לא גמרתי להקנות עד שאקבל כל הדמים, אבל הלוקח אינו יודע מה כוונת המוכר, ולפיכך אינו יכול לתפוס ('נתיבות המשפט'). 26) [לפי דברי המוכר, שלא גמר להקנות לא קנה הלוקח כלל ואף כנגד מעותיו (ראה למעלה הלכה א והערה ו) - כן יכול לתפוס כל המקח, אלא שאם יעשה המוכר כן תהיה ידו של הלוקח על העליונה ויבקש בחזרה את מעותיו (למעלה הלכה ב). והמוכר שהאנה את הלוקח:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"שוה מאה במאתים" לא כדאי לו לבטל את כל המקח, ולפיכך אינו תופס אלא חצי השדה כנגד המאה שעוד לא נתן לו הלוקח].

ו. הַקּוֹנֶה[27] דָּבָר מֵחֲבֵרוֹ וְנָתַן לוֹ הַדָּמִים וְטָעָה בְּמִנְיַן הַמָּעוֹת, וּלְאַחַר זְמַן תְּבָעוֹ הַמּוֹכֵר וְאָמַר לוֹ: מֵאָה שֶׁנָּתַתָּ לִי אֵינָם אֶלָּא תִּשְׁעִים - נִקְנָה הַמֶּקַח[28], וּמַחֲזִיר לוֹ הָעֲשָׂרָה אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים. בֵּין בְּקַרְקַע[29], בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[30].

27) ברייתא (קידושין מז.) לפי רב הונא. 28) כדין נתן כל הדמים (מגיד־משנה). 29) לענין קנין גמור, אבל לא בקידושין, מפני שהאשה מתביישת לתבוע אחרי זה, ומתוך כך אין לה בזמן הקידושין בטחון גמור בקנין זה, ולפיכך אינה מקודשת [כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות אישות הי"ז, ודברי ה'תוספות' המיוחסים לר"י הזקן (שנדפסו בדפוס ווילנא) בקידושין שם, שכתב בשם רבינו שמקודשת, צריכים עיון]. 30) להתחייב ב'מי שפרע'.

ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[31]: כְּשֶׁאֶמְכֹּר שָׂדֶה זוֹ חֲרֵי הִיא מְכוּרָה לְךָ מֵעַכְשָׁו[32] בְּמֵאָה זוּז, וְקָנוּ מִידוֹ[33] עַל כָּךְ, וּלְאַחַר זְמַן מְכָרָהּ לְאַחֵר בְּמֵאָה - קָנָה הָרִאשׁוֹן. מְכָרָהּ בְּיוֹתֵר עַל מָנֶה[34] - קָנָה אַחֲרוֹן[35]. שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ אֶלָּא 'כְּשֶׁאֶמְכֹּר', שֶׁיִּהְיֶה מוֹכֵר מִדַּעְתּוֹ תְּחִלָּה[36], וְזֶה לֹא הָיָה רוֹצֶה לִמְכֹּר, וְלֹא מָכַר אֶלָּא מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת שֶׁהוֹסִיף זֶה עַל שָׁוְיוֹ, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁנֶּאֱנַס וּמָכַר.

31) גמרא בעבודה זרה עב. (הביאה הרי"ף בבא־בתרא פרק ז בסופו). 32) כך כתב הרי"ף שם. וראה בהערה הבאה. 33) גם זה שם ברי"ף. שאם לא קנו מידו, ואם לא אמרו לו "מעכשיו", בוודאי לא קנה הראשון אם מכרה לאחר. 34) גם זה עובדא בגמרא שם: "זבנה לאיניש אחרינא במאה ועשרין (=מכרה לאדם אחר במאה ועשרים)". וסובר רבינו ש"מאה ועשרים" לאו דוקא, אלא כל שמכר ביותר אין זו מכירה ברצון. 35) כרבי יעקב מנהר פקוד, ולא כרב הונא. 36) כלומר, ברצונו הטוב בלי שום הכרח.

ח. אָמַר לוֹ[37]: כְּשֶׁאֶמְכְּרֶנָּה חֲרֵי הִיא קְנוּיָה לְךָ מֵעַכְשָׁו כְּמָה שֶׁיָּשׁוּמוּ אוֹתָהּ בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[38] - אֲפִלּוּ עַל פִּי שְׁנַיִם[39] מִן הַשְּׁלֹשָׁה. אָמַר לוֹ: כְּמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁלֹשָׁה[40] - עַד שֶׁיֹּאמְרוּ הַשְּׁלֹשָׁה[41]. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: כְּמוֹ שֶׁיָּשׁוּמוּ אוֹתָהּ בֵּית דִּין שֶׁל אַרְבָּעָה - עַד שֶׁיָּשׁוּמוּ הָאַרְבָּעָה כֻּלָּן[42] וְיַסְכִּימוּ, וְיִמְכֹּר[43] לְאַחֵר כְּמוֹ שֶׁיַּסְכִּימוּ[44], וְאַחַר כָּךְ יִקְנֶה הָרִאשׁוֹן. שָׁמוּ אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה, וְאָמַר הַמּוֹכֵר: עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁלֹשָׁה אֲחֵרִים אוֹ אַרְבָּעָה וְיָשׁוּמוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[45]; שֶׁהֲרֵי קָנוּ מִידוֹ[46] תְּחִלָּה שֶׁמָּכַר מֵעַכְשָׁו.

37) גם זה שם. 38) בגמרא שם: "כדשיימי בתלתא", אבל ברי"ף (ב"ב שם): "כדשיימי בי תלתא", ו"בי תלתא" היינו בית־דין של שלשה, וראה מגיד־משנה. 39) מכיון שהזכיר "בית־דין", זה מהותו של בית־דין, שהולכין בו אחר הרוב. 40) לדברי רבינו, ישנם שני הבדלים בין הדין הראשון לשני: בראשון הזכיר "שומא" וגם "בית דין", ובשני לא הזכיר לא "שומא" ולא "בית דין". ולפי זה לא ברור מה דינו של המזכיר "שומא" בלי "בית דין". ולדעת רש"י שם, כיון שהזכיר "שומא" אע"פ שלא הזכיר "בית דין" כוונתו ל"בית דין", וזהו לפי נוסחתנו בגמרא שם "כדשיימי בתלתא". 41) שמכיון שלא התכוון לבית־דין, צריך שיהא בהסכמת כל השלשה, ולא בהסכמת הרוב בלבד כמו בבית־דין. 42) מכיון שהוא הזכיר ארבעה, יותר מהמספר הדרוש להרכב בית־דין, סימן שהוא מתכוון - אם כי הוא הזכיר בית־דין - דוקא לדעת כל הארבעה, שאם כוונתו היתה לבית־דין בהרכבו החוקי, לא היה מזכיר ארבעה. 43) כלומר, לא מספיקה הסכמתם לשומא, אלא שגם ימכור לפי שומא זו, שהרי אמר לו "כשאמכרנה", ורק אז היא קנויה לראשון. 44) אבל אם מכר אותה יותר מכפי השומא, אז המכר הוא לשני, כמו בסוף ההלכה הראשונה (לחם־משנה). 45) כרב הונא בר רבי יהושע, ולא כרב פפא (שם). 46) בגמרא (שם) נמקו הלכה זו, ואמרו: מי יודע אם אלו האחרונים הם יותר טובים מהראשונים, ומכיון שהדבר בספק - אין בכוחו של הספק לבטל את המכירה, מאחר שכבר קנו מידו מעכשיו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני מקח וממכר בהקדשות וביתומים שדינם דומה להקדשות בקצת צדדין, וכן נתבאר בו שיש דבר שאם ניקח בזמן מיוחד שדין כל אדם שווה להקדש שהמקח נגמר מבלתי שלמות תנאיו.

א. הַמּוֹכֵר לְהֶקְדֵּשׁ[2], וְאָמַר[3] לוֹ הַגִּזְבָּר: בְּכַמָּה אַתָּה מוֹכֵר חֵפֶץ זֶה? וְאָמַר: בַּעֲשָׂרָה - אֲפִלּוּ[4] הָיָה שָׁוֶה מֵאָה[5], כֵּיוָן שֶׁאָמַר בַּעֲשָׂרָה אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; שֶׁאֲמִירָה לְגָבוֹהַּ[6] כִּמְסִירָה[7] לְהֶדְיוֹט.

2) בבא־בתרא קלג: ושם הביאו עובדא, בבנו של יוסף בן יועזר, שמצא מרגלית ורצה למוכרה להקדש, ואמרה לו אשתו, שהוא לא יהיה הראשון לשום מפני שלא יוכל להתחרט יותר, שהרי "אמירה לגבוה כמסירה להדיוט", אף אם השום בטעות, והחפץ שוה יותר, מכיון ששם את החפץ פחות משוויו, הרי התכוון לוותר משלו להקדש ('תוספות' קידושין כט. ד"ה משכו). וראה להלן הלכה ב. 3) בלי כל פעולת קנין ובלי מתן מעות. 4) כלומר: אם היה שוה עשרה, בוודאי קנה הקדש, אלא אפילו היה שוה מאה - קנה. ועיין 'אבן האזל'. 5) שאז אצל הדיוט המקח מתבטל, כדין ביטול המקח באונאה של יותר משתות. 6) משנה בקידושין כח: ונזכר בגמרא כמה פעמים. 7) האמירה גרידא להקדש, הרי היא כאילו מסר בקנין להדיוט.

ב. הַגִּזְבָּר שֶׁקָּנָה לְהֶקְדֵּשׁ אוֹ שֶׁמָּכַר - יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה[8]. כֵּיצַד? נָתַן דָּמִים[9] שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, אַף עַל פִּי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁלֹּא מָשַׁךְ הַפֵּרוֹת, אִם הוּקְרוּ - קָנָה, כְּדִין תּוֹרָה[10]. וְאִם הוּזְלוּ הַפֵּרוֹת - חוֹזֵר; שֶׁהֲרֵי לֹא מָשַׁךְ, וְלֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִכֹּחַ הַהֶקְדֵּשׁ[11]. וְכֵן[12] אִם מָכַר חֵפֶץ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וּמְשָׁכוֹ הַלּוֹקֵחַ וְלֹא נָתַן דָּמִים, וְהוּזַל הַחֵפֶץ - קָנָה[13]; שֶׁלֹּא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִכֹּחַ הֶקְדֵּשׁ. וְאִם הוּקַר הַחֵפֶץ - חוֹזֵר בּוֹ; שֶׁהֲרֵי לֹא לָקַח הַגִּזְבָּר דָּמִים, וְהַהֶקְדֵּשׁ אֵינוֹ נִקְנֶה אֶלָּא בְּכֶסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ. וְאֵין הַגִּזְבָּר חַיָּב לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[14].

8) שקלים פ"ד ט. וכן הוא בגמרא קידושין כט. 9) אף־על־פי ש"אמירה לגבוה כמסירה להדיוט" (הלכה א) הצריכו כאן קנין כסף, משום ש"אמירה לגבוה" אינה אלא מדרבנן, ואילו קנין כסף הוא מן התורה (מגיד־משנה וכסף־משנה). ויש אומרים, שאמירה גרידא אינה אלא נדר והתחייבות, אבל אין זה נחשב כקנין בגוף החפץ, ברם מתן דמים מהווה קנין בגוף החפץ (׳אבן האזל׳), אך הלשון: "אמירה לגבוה כמסירה להדיוט", מוכיח ש"האמירה" מקבילה ל"מסירה", ועושה את אותה הפעולה כמו "מסירה". וראה ב׳תוספות׳ המיוחסות לר"י הזקן בקידושין כט. שמיישב דברי הגמרא שם באופן שלא דיבר המוכר מאומה. 10) כן הוא במשנה שקלים שם: "המקבל עליו לספק סלתות [להקדש] - משלש [שלשה סאים בסלע] ועמדו מארבעה, יספק מארבעה". וראה להלן. 11) במשנה שקלים, שם: "המקבל עליו לספק סלתות מארבעה, עמדו משלש יספק מארבעה". ואע"פ שבהדיוט יש ׳מי שפרע׳ כשחוזר בו, הרי שאם הוזלו הפירות יד ההקדש על העליונה, והמוכר צריך לספק כשער הזול. ואע"פ שבהדיוט, באופן זה, אסור למוכר לחזור, ואם הוא חוזר מקבל ׳מי שפרע׳ (למעלה פרק ז ה"א), והרי כתב רבינו בפרק ז מהלכות ערכין הי"ב: "פדהו במנה (=נתן ההדיוט דמים לגזבר לפדות ההקדש) ולא הספיק למשכו עד שעמד במאתיים, מה שפדה פדוי ואינו נותן אלא המנה שכבר נתן. ואין אומרים כאן לא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש, שאפילו הדיוט אינו יכול לחזור בו עד שיקבל ׳מי שפרע׳ - ואין הקדש ראוי לקבל ׳מי שפרע׳ " (וכן הוא בקידושין כט.). וכבר העירו על סתירה זו הר"ן בקידושין שם, והמגיד־משנה כאן. והכסף־משנה מתרץ, שאין בהקדש קנין כסף מן התורה, אלא בהדיוט הקונה מן ההקדש, שעל זה נאמר "ונתן הכסף - וקם לו", אבל בהקדש הקונה מן ההדיוט אין קנין כסף מן התורה. ואין קבלת ׳מי שפרע׳ אלא באופן שכסף קונה מן התורה. ולפיכך יפה כתב רבינו שהקדש הקונה בכסף והוזלו הפירות - חוזר [ולפיכך כתב למעלה: "קנה כדין תורה" ולא "מדין תורה", שקנין זה אינו מן התורה. ויתכן כי המלים "ואין הגזבר חייב לקבל מי שפרע", שבסוף ההלכה, שאין מקומן שם, אלא כאן אחרי המלים "מכח ההקדש", וכדברי הכסף־משנה, שאין הגזבר חייב כאן ׳מי שפרע׳ כיון שאין הכסף קונה כאן מן התורה]. 12) קידושין כט. בברייתא. 13) אף שאין קונים מהקדש אלא בדמים. 14) כלומר, שאין כאן לגמרי ׳מי שפרע׳, שהרי משיכה או שקונה לגמרי או שלא קונה כלל, אף לחייב ב׳מי שפרע׳ (מגיד־משנה). [וראה למעלה הערה י, שיתכן כי מלים אלה שייכות למעלה אחרי המלים "מכח הקדש"]. שאר הדינים שבברייתא, שאותם השמיט רבינו כאן, הביאם בפ"ז מהלכות ערכין הלכה יב.

ג. נִכְסֵי יְתוֹמִים[15] - הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ. כֵּיצַד? יְתוֹמִים שֶׁמָּכְרוּ[16] פֵּרוֹת, וְנִמְשְׁכוּ מֵהֶן הַפֵּרוֹת וַעֲדַיִן לֹא לָקְחוּ הַדָּמִים, וְהוּקְרוּ הַפֵּרוֹת - חוֹזְרִין בָּהֶן[17]; שֶׁאֵין נִכְסֵי יְתוֹמִים נִקְנִין אֶלָּא בְּכֶסֶף, כְּהֶקְדֵּשׁ. הוּזְלוּ הַפֵּרוֹת[18] - לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט[19] יוֹתֵר חָמוּר מִכֹּחָן.

15) מימרא של שמואל, בגיטין נב. ובמגיד־משנה הביא: "נכסי יתומים קטנים", וכ"ה בכ"י תימן. 16) שם. 17) ואין לחשוש שמא יאמרו הלוקחים ליתומים: "נשרפו חיטיכם", כמו שאנו חוששים כן ביחס למוכר ליתומים (להלן הלכה ו), - שכל זמן שלא חזרו היתומים, הפירות ברשות הלוקחים והם חייבים עליהם אף באונסין (ר"ן בגיטין שם). ולאחר שחזרו - עליהם לקבל הפירות לרשותם, ואם לא קיבלו - הם הפסידו בעצמם. ואין לומר כאן, כמו בהלכה הסמוכה, שזו רעה ליתומים, שמתוך שידם תמיד על העליונה, שהם יכולים לחזור תמיד, ולא הלוקחים, לא ימצאו קונים - שכאן בא העיכוב מצד הלוקח, שלא נתן הדמים. אבל בהלכה הסמוכה, בא העיכוב מצד היתומים, ולא מצד הלוקח, שהרי הוא נתן דמים והם לא נתנו לו עוד את הפירות (משנה־למלך). 18) שם. 19) שהקונה ממנו אינו יכול לחזור בו אחרי שמשך.

ד. וְכֵן אִם לָקְחוּ[20] הַדָּמִים וַעֲדַיִן לֹא נִמְשְׁכוּ פֵּרוֹתֵיהֶן, וְהוּקְרוּ - חוֹזְרִין, כִּשְׁאָר הַהֶדְיוֹטוֹת[21]. אֲבָל אִם הוּזְלוּ[22] הַפֵּרוֹת, וְרָצוּ הַלָּקוּחוֹת לַחֲזֹר בָּהֶן - חוֹזְרִין, וּמְקַבְּלִין[23] מִי שֶׁפָּרַע, כְּדִינָם עִם שְׁאָר הָעָם[24]. שֶׁאִם נְחַיֵּב אוֹתָם לִקַּח הַפֵּרוֹת כְּדִין תּוֹרָה - הֲרֵי זֶה רָעָה לַיְתוֹמִים; שֶׁאִם יִהְיֶה דִּינָם כָּךְ, כְּשֶׁיִּצְטָרְכוּ לִמְכֹּר לֹא יִמְצְאוּ מִי יִתֵּן לָהֶם דָּמִים.

20) שם. 21) שיכולים לחזור לפני המשיכה, ואע"פ שההדיוט מקבל ׳מי שפרע׳ כשחוזר - ביתומים לא הטילו חכמים ׳מי שפרע׳. 22) שם. 23) יכולים הם לחזור, אלא שעליהם לקבל ׳מי שפרע׳. 24) הדין הרגיל בכל מקח וממכר.

ה. וְכֵן יְתוֹמִים[25] שֶׁלָּקְחוּ פֵּרוֹת, וּמָשְׁכוּ הַפֵּרוֹת וְלֹא נָתְנוּ הַדָּמִים, וְהוּקְרוּ - לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט גָּדוֹל מִכֹּחָן[26]. וְאִם הוּזְלוּ[27] הַפֵּרוֹת - אֵינָן חוֹזְרִין; שֶׁזּוֹ רָעָה לָהֶם[28], כְּשֶׁיִּצְטָרְכוּ לִקְנוֹת פֵּרוֹת לֹא יִמְצְאוּ מִי שֶׁיִּמְכֹּר לָהֶם.

25) שם. 26) אלא כשם שהדיוט קונה במשיכה, כמו כן היתומים קונים במשיכה, ואין המוכר יכול לחזור. שהרי התקנה שהיתומים יקנו בדמים היתה לטובתם, ולא לרעתם. 27) ולכאורה הרי כאן זכות היא להם, אם נאמר שיכולים לחזור, כל זמן שלא נתנו הדמים. 28) אבל בהקדש אינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כן, אלא אם הוזלו חוזר בו ההקדש (למעלה הלכה א). ולא חששו שם לטעם זה, מפני שציבור הלוקחים לא יפרוש ממשא ומתן עם הקדש בגלל זה, שהרי מצוה היא להנות את ההקדש (לחם־משנה, בהלכה ג).

ו. נָתְנוּ הַדָּמִים[29] וְלֹא מָשְׁכוּ הַפֵּרוֹת, וְהוּזְלוּ הַפֵּרוֹת - חוֹזְרִין[30]; לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט[31] גָּדוֹל מִכֹּחָן. הוּקְרוּ[32], אִם רָצוּ הַמּוֹכְרִים לַחֲזֹר בָּהֶן - חוֹזְרִין[33], וּמְקַבְּלִין מִי שֶׁפָּרַע. שֶׁאִם יִהְיֶה דִּינָם שֶׁיִּקְנוּ בִּנְתִינַת הַמָּעוֹת, יֹאמַר לָהֶם הַמּוֹכֵר: נִשְׁרְפוּ הַפֵּרוֹת[34] שֶׁלְּקַחְתֶּם אוֹ אָבְדוּ בְּאֹנֶס, וּכְבָר נַעֲשׂוּ בִּרְשׁוּתְכֶם מִשְׁעַת נְתִינַת הַמָּעוֹת.

29) שם. 30) בלי 'מי שפרע', שאין 'מי שפרע' ביתומים, כנ"ל. 31) שגם הדיוט יכול לחזור לפני המשיכה. 32) שם. 33) אף כי היה זה לטובת היתומים להפעיל כאן את תקנת החכמים, שהמשא והמתן נגמר בנתינת הדמים, ולא יוכל המוכר לחזור. 34) ואין לומר שאף לענין זה נפעיל את הכלל: "לא יהא כח הדיוט וכו'", ונאמר שאם קרה אסון של שריפה, שהיתומים לא יסבלו כאילו היו הדיוטות, שאינם קונים בכסף? - מפני שיש תלות הדדית בין שני הדינים האלו "שכיון שלענין חזרה לא ברשות מוכר הוא, לענין דליקה נמי לא ברשותיה" (רש"י ד"ה נשרפו חיטיך, שם), והטעם הוא עקרוני: שהרי מן התורה קנה הלוקח במתן דמים, ואין המוכר יותר אחראי לחפץ, אף תמורת ההנאה שיש לו למוכר שהוא יכול לחזור, הוא משעבד את עצמו לשאת באחריות, ומתוך כך אם ניטלה ממנו אפשרות החזרה, אין לנו זכות להטיל עליו חובת השמירה (מתוך דברי רש"י שם). אבל בהקדש, אף אם הוקרו הפירות קנה הקדש, ואין המוכר יכול לחזור בו (למעלה הלכה א), ואין אנו חוששים לטענה זו, שלא יאמרו המוכרים: "נשרפו חיטיך וכו'", מפני שבהקדש החמור הטילו אחריות המקח על המוכר, אף שנטולה ממנו ההנאה של אפשרות לחזרה (ראה לחם־משנה).

ז. בְּאַרְבָּעָה[35] פְּרָקִים[36] בַּשָּׁנָה הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם[37] עַל דִּין תּוֹרָה[38] בְּכָשֵׁר[39], מִפְּנֵי שֶׁהָעָם כֻּלָּן צְרִיכִין לְבָשָׂר. וְאֵלּוּ הֵן: עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג[40], וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח[41], וְעֶרֶב הָעֲצֶרֶת, וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה[42]. כֵּיצַד? הָיָה לַטַּבָּח שׁוֹר, אֲפִלּוּ שָׁוֶה מֵאָה דִינָרִין, וְלָקַח דִּינָר אֶחָד מִן הַלּוֹקֵחַ כְּדֵי לִתֵּן לוֹ בָּשָׂר כְּשֶׁיִּשְׁחַט, וְלֹא נִתְקַבְּצוּ לוֹ כָּל דְּמֵי הַשּׁוֹר[43] - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[44]; אֶלָּא מַשְׁחִיטִין אֶת הַטַּבָּח בְּעַל כָּרְחוֹ[45], וְכוֹפִין אוֹתוֹ לִשְׁחֹט וְלִתֵּן הַבָּשָׂר לַלּוֹקֵחַ. לְפִיכָךְ[46], אִם מֵת הַשּׁוֹר - מֵת לַלּוֹקֵחַ[47].

35) משנה, בחולין פג. 36) זמנים. 37) שם לפי פירוש רבי יוחנן, וכן הביאו גם הרי"ף. 38) שקונים בכסף בלי משיכה (למעלה פרק ג הלכה א). 39) ורק בבשר, ולא בחפצים אחרים. 40) אבל לא בערב יו"ט האחרון של פסח. מפני שיו"ט האחרון של חג הוא רגל בפני עצמו, ועל כן היה חביב על הציבור, ומתוך כך הרבו בו בשמחה, ואכלו בו הרבה בשר, משא"כ יו"ט האחרון של פסח, שהוא רק חלק של החג, ולא חג נפרד לעצמו (רש"י שם ד"ה ביו"ט האחרון של חג). 41) ובערב יו"ט הראשון של סוכות, אין פנאי להרבות בשחיטה, מפני שהציבור טרוד במצוות רבות: סוכה, וארבעה מינים ('תוספות' שם ד"ה וכדברי). [וגם אין חיוב שמחה בלילי יום טוב ראשון של חג הסוכות - סוכה מח.]. 42) "מפני שהוא תחילת השנה, מרבים בשמחה שיהיה סימן טוב" (תויו"ט), אבל לא בערב יוה"כ, מפני שאז מרבים באכילת עופות ודגים ולא בבשר בהמה ('תוספות' שם). 43) שלא מצא קונים בשביל שאר הבשר. 44) אף־על־פי שלא עשה שום קנין חוץ מקנין כסף. 45) מכריחים אותו לשחוט. 46) אחרי שאנו אומרים שהלוקח קנה. 47) היינו שהלוקח מפסיד את הדינר שנתן (הגהות מיימוניות בשם רש"י).

~ יום שלישי ט"ז כסלו ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבארו בו דיני אונסי המכירה והמוסר מודעה במכירתו והדומה לזה.

א. מִי שֶׁאָנַסוּהוּ[2] עַד שֶׁמָּכַר[3], וְלָקַח דְּמֵי הַמֶּקַח[4], אֲפִלּוּ תָּלוּהוּ[5] עַד שֶׁמָּכַר - מִמְּכָרוֹ מִמְּכָר, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[6] בֵּין בְּקַרְקָעוֹת[7]; שֶׁמִּפְּנֵי אָנְסוֹ גָּמַר וּמַקְנֶה[8]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לָקַח הַדָּמִים בִּפְנֵי הָעֵדִים[9]. לְפִיכָךְ, אִם מָסַר מוֹדָעָה[10] קֹדֶם שֶׁיִּמְכֹּר, וְאָמַר לִשְׁנֵי עֵדִים[11]: דְּעוּ, שֶׁזֶּה שֶׁאֲנִי מוֹכֵר חֵפֶץ פְּלוֹנִי אוֹ שָׂדֶה פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי אָנוּס - הֲרֵי הַמִּמְכָּר בָּטֵל. וַאֲפִלּוּ הֶחֱזִיק כַּמָּה שָׁנִים - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ[12], וּמַחֲזִיר הַדָּמִים.

2) בבא בתרא מז: מימרא של רב הונא: "תליוהו וזבין - זביניה זביני" (=תלו את המוכר והכריחוהו למכור ומכר, מכירתו מכירה). ושם מח. פסק רבא הלכה כרב הונא. 3) דווקא במכירה מועיל האונס, ולא כן במתנה, ראה להלן הלכה ג. 4) מיד, כלומר בעת המכירה. ויש אומרים שאפילו אם לקח אחר כך, מכירתו מכירה (הראב"ד, לדעת הרי"ף) וראה במשנה למלך. 5) כלומר, הלוקח תלה את המוכר על העץ, כדי לאנסו למכור. 6) כן נראה בבבא קמא סב. 7) הוזכר מפורש בשקלא וטרייא של הגמרא (בבא בתרא מח:). 8) בגמרא (בבא קמא סב.) אמרו, שאין מכירתו מכירה אלא אם אמר "רוצה אני", אבל סובר רבינו שכל שלא אמר בפירוש שאיננו רוצה, אלא שתק, הרי זה כאומר "רוצה אני" (לחם משנה בשם בית יוסף ועיין פרק ד מהלכות אישות הלכה א). 9) אלא הודה בפני העדים שקיבל המעות, ומקור הלכה זו בגמרא בבא בתרא מח: "והלכתא בכולהו דהוו זביניה זביני ואפילו בשדה זו". כלומר, בכל האופנים, מכירתו מכירה בין הרצה לפניו את המעות ובין לא הרצה לפניו את המעות אלא הודה לו על כך (ראה בתוספות שם דיבור המתחיל ואפילו), ואף על פי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהגוזל שדה וחזר ולקחה מהבעלים והודו הבעלים שלקחו ממנו מעות, יכול הנגזל לטעון "מחמת יראה הודיתי" ונאמן (פרק ט מהלכות גזילה הלכה ט"ו) - אין זה אלא מפני שהוחזק גזלן, אבל כאן שלא הוחזק גזלן אין המוכר נאמן בטענה זו (כסף משנה ועיין ראב"ד), וברור הדבר שמי שאנסוהו לתת מתנה אין מתנתו מתנה כיוון שלא קיבל מעות (ראה בבא בתרא מח. בתוספות דיבור המתחיל אמר). [ומה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות גירושין הלכה כ "עד שמכר או עד שנתן" אין כוונתו אלא להביא דוגמא של "אונס", ולא שתהא מתנתו מתנה]. 10) "שמודיע לעדים איך היה העניין" (סמ"ע סימן רה סעיף קטן ו), היינו, שנותן הודעה מוקדמת לעדים על הרקע האמיתי של המכר. 11) בבא בתרא מ. "מודעה בפני שניים". 12) לפי שגזלן אין לו חזקה (פרק י"ג מהלכות טוען ונטען הלכה ב והלכה יא).

ב. וּצְרִיכִין הָעֵדִים לֵידַע שֶׁהוּא מוֹכֵר מִפְּנֵי הָאֹנֶס וְשֶׁהוּא אָנוּס וַדַּאי, לֹא שֶׁיִּסְמְכוּ עַל פִּיו. וְכָל מוֹדָעָה שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ: וְאָנוּ הָעֵדִים יָדַעְנוּ שֶׁפְּלוֹנִי זֶה אָנוּס הָיָה - אֵינָהּ מוֹדָעָה.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹכֵר אוֹ בְּעוֹשֶׂה פְּשָׁרָה[13]; אֲבָל בְּמַתָּנָה אוֹ בִּמְחִילָה, אִם מָסַר מוֹדָעָה קֹדֶם מַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אָנוּס - הֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה. שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּמַתָּנָה אֶלָּא אַחַר גִּלּוּי דַּעַת הַנּוֹתֵן; שֶׁאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַקְנוֹת[14] בְּכָל לִבּוֹ - לֹא קָנָה הַמְקַבֵּל מַתָּנָה. וְהַמְּחִילָה מַתָּנָה הִיא[15].

13) שבאה על ידי טענת התובע וכפירת הנתבע, וכל אחד ואחד מוותר קצת לחבירו תמורת זה שחבירו מוותר לו קצת והרי זה כמכר (סמ"ע סימן רה סעיף קטן ט). 14) והודעה כל שהיא שאינו רוצה במתנה מספיקה לנו, ולא צריך שיהיה בה אונס, אבל במכירה, מכיוון שמקבל כסף, - אף על פי שמסר מודעה, וודאי נתרצה אחר כך ובטלה המודעה. 15) שהרי אינו מקבל שום תמורה עבורה.

ד. אֶחָד הָאוֹנֵס אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֶׁהִכָּהוּ[16] אוֹ תְּלָאָהוּ עַד שֶׁמָּכַר, אוֹ שֶׁהִפְחִידוֹ בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת, בֵּין בִּידֵי עַכּוּ"ם בֵּין בִּידֵי יִשְׂרָאֵל[17] - הֲרֵי זֶה אֹנֶס. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁשָּׁכַר פַּרְדֵּס מֵחֲבֵרוֹ לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְלֹא הָיָה שְׁטַר חוֹב[18] בְּיַד הַמַּשְׁכִּיר, וְאַחַר שֶׁאָכְלוֹ הַשּׂוֹכֵר שָׁלֹשׁ שָׁנִים[19] אָמַר לוֹ: אִם לֹא תִּמְכְּרֶנּוּ לִי, אֶכְבֹּשׁ שְׁטַר שְׂכִירוּת וְאֶטְעַן שֶׁהוּא לָקוּחַ בְּיָדִי; וְאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁזֶּה אֹנֶס[20]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[21]. לְפִיכָךְ, אִם[22] תְּבָעוֹ הַמַּשְׁכִּיר בְּבֵית דִּין, וְכָפַר בּוֹ[23] וְטָעַן שֶׁהַפַּרְדֵּס שֶׁלּוֹ[24], וְאַחַר כָּךְ מָסַר הַמַּשְׁכִּיר מוֹדָעָה[25], וְאַחַר כָּךְ מָכַר לַשּׂוֹכֵר שֶׁכָּפַר בּוֹ - הֲרֵי הַמִּמְכָּר בָּטֵל; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ עֵדִים שֶׁהוּא אָנוּס. וְהֵם הָעֵדִים שֶׁכָּפַר בִּפְנֵיהֶם[26] בְּבֵית דִּין, וְהֵם עֵדֵי הַמּוֹדָעָה[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[28].

16) בגמרא הביאו: תלייה, וזה רק לדוגמא, והוא הדין: ייסורים אחרים, ואף אונס ממון, כפי שיוצא מהעובדה להלן. 17) ואין אומרים שאין זה אונס, לפי שהוא יכול לתבוע את הישראל לדין (סמ"ע סעיף קטן טו) - מכיוון שלא תמיד ניתן לביצוע, כמו שאמרו בגמרא, שכותבים מודעה אפילו על אנשים רמי־מעלה (כגון, "עלי ועליך", אביי ורבא על עצמם), כלומר, שבוודאי מצייתים לדין, מפני שלא תמיד הבית־דין מזומן מייד (רשב"ם דיבור המתחיל עלי ועליך). 18) היינו שטר שכירות, הנקרא אף הוא שטר חוב, שכתוב בו זכותו של המשכיר וחובתו של השוכר (סמ"ע, סעיף קטן טז). 19) שאז יכול המחזיק לטעון שקנה הקרקע מהבעלים ושטרו אבד (פרק יא מהלכות טוען ונטען הלכה ב). 20) שהרי צפוי למוכר, הפסד כל המקח. 21) היינו כל אונס ממון, ואפילו על ידי הפחדה. 22) הרמב"ם מתכוון בהמשך הדברים להסביר לנו כיצד נתברר האונס בעובדא דלעיל. 23) כלומר, שהפחדה זו נודעה על ידי זה, שהשוכר קיים את איומו וכפר באמת בשכירות, וטען שלקוח הוא בידו, וכך יצאו הדברים לאור. 24) והעדים שמעו את הטענה הזאת, אבל לא שמעו את ההפחדה, שהרי אם שמעו את ההפחדה, אין זה אונס, שהרי המוכר יכול להביאם לבית דין, ואם לא יעשה זאת, סימן שהשלים בסוף עם המכירה (מגיד משנה). 25) שהמוכר אומר לבית דין, שהוא יכול לברר את אי־אמיתת הטענה של הלוקח, שכל הכפירה באה רק לשם הפחדה כדי שימכור לו, שהרי זה הלוקח מוכן לשלם לו כל הדמים, אם ימכור לו מעכשיו, והרי זה סימן שעדיין לא קנה, והוא מודיע בזה שהוא ימכור רק בכדי לגלות את האיום, אבל אין בדעתו כלל למכור (סמ"ע שם סעיף קטן יז). 26) שאם כי לא שמעו את ההפחדה, אבל שמעו את הכפירה שלו בשכירותו וטענתו שהיא לקוחה, וזהו אונס גמור, שהרי אלמלי לא מכר לו אחרי הכפירה, היה מפסיד הכול על ידי כפירה זו. 27) לכאורה נראה דעת הרמב"ם, שצריך שעדי המודעה ידעו גם את האונס, אבל המגיד־משנה מביא, שמספיק אפילו אם יש עדים אחרים שיודעים על האונס. 28) כלומר, כל אונס על ידי הפחדה.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[29]? בְּאֹנֶס; שֶׁהֲרֵי הוּא[30] חַמְסָן, מִפְּנֵי שֶׁכּוֹפֶה אֶת הַמּוֹכֵר לִמְכֹּר שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ[31]. אֲבָל הַגּוֹזֵל[32] וְהֶחְזַק בְּגַזְלָן וְאַחַר כָּךְ לָקַח שָׂדֶה שֶׁגָּזַל - אֵין הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לִמְסֹר מוֹדָעָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה.

29) שצריך מודעה. 30) אין זו נתינת טעם למה צריך מודעה, אלא קביעת העובדא כאילו אמר "שהוא" (סמ"ע סימן רה סעיף קטן יח) והמגיד משנה, אמנם, העתיק דברי רבינו "שהוא". וראה להלן פרק יז הלכה ח. 31) שאף על פי שאמר לו: "רוצה אני" או לפי מה שכתבנו למעלה בהלכה א שכל שלא אמר בפירוש שאינו רוצה הרי זה כאילו אמר "רוצה אני" ובאופן זה מכירתו מכירה (למעלה הלכה א) ואינו נקרא חמסן (בבא קמא סב.) - כיוון שמסר מודעה בפני עדים. גילה בזה שכל המכירה ואף אמירתו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"רוצה אני" - כל זה היה באונס, ויפה קראו רבינו "חמסן". וראה בלחם משנה פרק ד מהלכות אישות הלכה א. 32) בבא בתרא מז: ושם מימרא של רב הונא, שגזלן, אף אם הביא שטר מכירה על השדה שגזל, אין לשטר זה כל משקל; וסובר רבינו שרב ביבי שמסיים בה משמיה דרב נחמן "קרקע אין לו, אבל מעות יש לו" - לא בא לחלוק על רב הונא, אלא להוסיף על דבריו. ולפי זה מפורש בדברי רב הונא שגזלן אין קנייתו קניין, אף שנתן מעות, אף על פי שלגבי חמסן אמר רב הונא: "תליוהו וזבין זביניה זבינין" (שם). אבל דעת הרשב"ם שם, שרב ביבי חולק על רב הונא, וכן דעת הרי"ף שם. ומה שאמר רב הונא שגזלן אין קניינו קניין - כשלא נתן מעות (רשב"ם ותוספות שם) או שמסר מודעה (רי"ף). ולעולם אין חילוק בין גזלן לחמסן.

ו. עֵדֵי הַמּוֹדָעָה[33] יֵשׁ לָהֶם לַחְתֹּם הֵם עַצְמָן בְּאוֹתוֹ הַמִּמְכָּר שֶׁנִּמְסְרָה לָהֶם הַמּוֹדָעָה עָלָיו, וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וַאֲפִלּוּ אָמַר לָהֶם[34] בִּפְנֵי הָאֲנָס: בִּרְצוֹנִי מָכַרְתִּי בְּלֹא אֹנֶס - הֲרֵי הַמּוֹדָעָה קַיֶּמֶת; כְּשֵׁם שֶׁאֲנָסוֹ שֶׁמָּכַר בְּלֹא רָצוֹן, כָּךְ אֲנָסוֹ עַד שֶׁאָמַר: בִּרְצוֹנִי אֲנִי מוֹכֵר.

33) בבא בתרא מח: ושם עובדא שרבה בר בר חנה חתם על המודעה ועל המכירה, ורב הונא אישר את המודעה. 34) יוצא מתוך ההלכה הבאה.

ז. וְכֵן אִם הוֹדָה[35] בִּפְנֵיהֶם[36] שֶׁלָּקַח הַדָּמִים אַחַר שֶׁמָּסַר מוֹדָעָה עַל כָּךְ - אֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר כְּלוּם; שֶׁהָאֲנָס אֲנָסוֹ עַד שֶׁיּוֹדֶה, וְהָעֵדִים כְּבָר יָדְעוּ שֶׁהוּא אָנוּס. אֲבָל אִם מָנָה הַדָּמִים בִּפְנֵיהֶם - חַיָּב לְהַחֲזִיר.

35) דין זה מפורש בגזלן (שם מז:). והרמב"ם משווה בעניין זה מוסר מודעה לגזלן (מגיד־משנה וכסף משנה), שטעם אחד לשניהם: שנתפרסם האונס לפני המכירה, ולא כמו באונס סתם שהוא מקרה ראשון, "שעדיין לא גזלו" (לשון הרמב"ם בהלכות גזילה פרק ט, הלכה ט"ז). 36) כלומר, שראו העדים נתינת הכסף (בבא בתרא שם).

ח. הֵעִידוּ עָלָיו[37] עֵדֵי הַמֶּכֶר[38] שֶׁבִּטֵּל הַמּוֹדָעָה[39] - הֲרֵי הַמּוֹדָעָה בְּטֵלָה. וְאִם אָמַר[40] לְעֵדֵי הַמּוֹדָעָה: הֱיוּ יוֹדְעִין, שֶׁכָּל קִנְיָן שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ לְבַטֵּל הַמּוֹדָעָה, וּמוֹדָעֵי דְמוֹדָעֵי[41], שֶׁהַכֹּל בָּטֵל, וְאֵינִי אוֹמֵר כָּךְ אֶלָּא מִפְּנֵי הָאֹנֶס שֶׁאַתֶּם יוֹדְעִין, וְאֵין בְּדַעְתִּי לְהַקְנוֹת לְזֶה הָאֲנָס לְעוֹלָם - הֲרֵי הַמֶּכֶר בָּטֵל[42]. וְאַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[43] לְבַטֵּל הַמּוֹדָעָה, עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

37) ערכין כא: ב"גט", ו"כל שכן במכר" (מגיד־משנה). 38) אבל במתנה, אם יש אונס, אף אם בטל את המודעה, אין המתנה מתנה (רמ"א, סימן רה, סעיף יא), שהרי במתנה אם יש אונס, אף בלי המודעה אין המתנה מתנה. אבל אם אין אונס ויש רק מודעה, אם ביטל אחרי זה את המודעה, המתנה קיימת (הגהות מיימוניות בשם התוספות, ורמ"א שם בשם הרבה ראשונים). 39) לדעת הכסף־משנה אם יש אונס על ביטול המודעה, יש תוקף לביטול המודעה, שהרי כשם שהוא מחליט למכור מתוך אונס, ועל כן קיים המקח אף שיש אונס, כן הוא מחליט לבטל את המודעה בגלל האונס, והביטול קיים אף שנעשו מתוך אונס. 40) כשם שאפשר לעשות מודעה על עצם המכירה, כך אפשר לעשות מודעה על ביטול המודעה. 41) היינו, שמקבל קניין לבטל את המודעה, ואף את המודעה על ביטול המודעה. 42) אך לדעת התוספות (שם דיבור המתחיל האי מאן דמסר מודעה) יש אפשרות לבטל את המודעה על ביטול המודעה (בגט שהבית דין מעוניין לבטל את המודעה) על ידי נוסח מיוחד של ביטול המודעה, והוא: שמבטל כל המודעות והמודעות היוצאות מתוך המודעות עד עולם, וכן, אומרים התוספות (שם), הנוהג להשתמש בנוסח זה, אך לדעת הרשב"א אין זה מספיק, שהרי הנותן יכול לטעון, שבמודעה האחרונה ביטל גם את הביטול בנוסח זה, אך אף הרשב"א נותן עצה לביטול המודעה, והיא: לכתוב בנוסח ביטול המודעה, שהוא פוסל את עדי המודעה, שהרי אז אין ערך למודעה, אחר שפסל את העדים שלה. וכן הוא הנוהג היום בעצת הרשב"א (אם־כי יש חולקים גם על זה), וגם במתנה אפשר להשתמש בנוסח זה (משנה למלך), אך ייתכן שצריך צו מפורש של הנותן לכתוב את הנוסח הזה (שהיום כבר הפך לשיגרה) של פסול העדים. 43) כלומר, אם כי אין קניין לדברים. אבל יש לו ערך לקניין זה, עד כמה שהוא מגלה שהדברים נאמרו ברצינות, ואין בהם משום היתול, ובכל זאת אחרי שנתן מודעה על ביטול המודעה לא מועיל גם הקניין.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי התנאין שהן אסמכתא והדומה לזה מחיובים שאינן קיימין מפני שהן אסמכתא.

א. הַמַּקְנֶה בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין, וְהִתְנָה תְּנָאִין שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמָן[2], בֵּין שֶׁהִתְנָה הַמַּקְנֶה בֵּין שֶׁהִתְנָה הַקּוֹנֶה: אִם נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִין - נִקְנָה הַדָּבָר שֶׁהֵקְנָה; וְאִם לֹא נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאי - לֹא קָנָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִים בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[3].

2) כדברי ר' יהודה בן תימא (בבא־מציעא צד.) והכריעו בגמרא שם כמותו, שהרי כל דיני התנאים אנו לומדים מתנאי בני גד ובני ראובן (במדבר לב), ושם היה אפשר לקיים את התנאי (סמ"ע סימן רז, ס"ק א). 3) פרק ו.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[4] בְּשֶׁקָּנָה[5] בִּדְרָךְ מִן הַדְּרָכִים שֶׁקּוֹנִין בָּהֶן[6], וַהֲרֵי יֵשׁ עָלָיו לְקַיֵּם אֶת הַתְּנָאי. אֲבָל אִם לֹא קָנָה עַתָּה[7], וְהִתְנָה עִמּוֹ: שֶׁאִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי זֶה יִקְנֶה, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם לֹא יִקְנֶה - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, לֹא קָנָה; שֶׁזּוֹ אַסְמַכְתָּא הִיא[8], שֶׁהֲרֵי סָמַךְ קִנְיָתוֹ לַעֲשׂוֹת כָּךְ וָכָךְ[9], וְכָל אַסְמַכְתָּא אֵינָהּ קוֹנָה, שֶׁהֲרֵי לֹא גָּמַר בְּלִבּוֹ לְהַקְנוֹתוֹ.

4) שאם נתקיימו התנאים - נקנה הדבר שהוקנה (למעלה הלכה א). 5) שעשה עכשיו פעולת הקנין. 6) כגון

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאמר לו קנה מעכשיו ולכשתקיים את התנאי, או שאמר לו קנה על־מנת שתעשה כך וכך, ש"האומר על־מנת כאומר מעכשיו", שבאופן אחר לא מועיל הקנין כלל, כמו שכתב רבינו למעלה פרק ב הלכה ט לענין משיכה, מפני שכלתה משיכתו. והוא הדין לקנין חזקה (חושן־משפט סוף סימן קצא). ומקור דברי רבינו, שבאומר מעכשיו אין דין אסמכתא, הוא בבבא־מציעא סו: וכן הוא בספר המקח והממכר, לרב האי, שער יז (ועיין ביאורי הגר"א סימן רז ס"ק ה, וכן הביא המחבר שם שכאן מדובר באומר מעכשיו). 7) לא עשה עתה פעולת הקנין, וראה להלן בסמוך. 8) "אף־על־פי שהחזיק בבית אחר שקיים התנאי" (להלן הלכה ג) ואילו עשה רק עתה פעולת הקנין - לא קנה, מטעם אחר: - מפני שכלתה חזקתו (ראה למעלה הערה ה). 9) בלשון רב האי, שם: "לפי שסמך קנין הקרקע לזמן אחר לאחר שהתנה, ואינו קנין בשעתו". ולהלן הלכה ו בלשון רבינו: "לא גמר והקנה שהרי דעתו עדיין סומכת, שמא יהיה (= יתקיים התנאי) או שמא לא יהיה".

ג. כֵּיצַד? הַמּוֹכֵר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ אוֹ נְתָנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת[10] שֶׁיֵּלֵךְ עִמּוֹ לִירוּשָׁלַיִם בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְהֶחֱזִיק זֶה בַּבַּיִת - הֲרֵי זֶה קָנָה כְּשֶׁיֵּלֵךְ עִמּוֹ לִירוּשָׁלַיִם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[11]; וְאִם עָבַר אוֹתוֹ הַיּוֹם וְלֹא הָלַךְ - לֹא קָנָה. אֲבָל אִם הִתְנָה וְאָמַר לוֹ: אִם תֵּלֵךְ[12] עִמִּי לִירוּשָׁלַיִם בְּיוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אִם תָּבִיא לִי דָּבָר פְּלוֹנִי, אֶתֵּן לְךָ בַּיִת זֶה אוֹ אֶמְכְּרֶנּוּ לְךָ בְּכָךְ וָכָךְ; וְהָלַךְ עִמּוֹ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם אוֹ שֶׁהֵבִיא לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיק בַּבַּיִת אַחַר שֶׁקִּיֵּם הַתְּנַאי[13] - לֹא קָנָה, שֶׁזּוֹ הִיא אַסְמַכְתָּא. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

10) ש"האומר על־מנת כאומר מעכשיו דמי" (למעלה פ"ב הלכה ט), וכן כתב רב האי שם, שבאומר על־מנת אין דין אסמכתא, וכל דברי רבינו לקוחים מדברי רב האי שם (הגר"א בבאוריו שם). וב'טור' שם העתיק בדברי רבינו "על תנאי", וכתב שם ב'בית יוסף' שאפשר שכך היה כתוב בנוסחת הרמב"ם שהיה בידי בעל ה'טור'. וכן הוא אמנם ברמב"ם כ"י תימן. אבל הנוסחא שלפנינו עיקר, שאם לא אמר: "על מנת" - לא קנה מחמת שני טעמים: א' שכלתה חזקתו; ב' שזוהי אסמכתא. 11) כלומר: מאז ולמפרע, משעת פעולת החזקה. 12) ואין כאן אמירת מעכשיו. 13) שאילו החזיק קודם - אין זו חזקה כלל וכלל, שהרי בשעת חלות הקנין, כלומר בעת קיום התנאי, כבר כלתה החזקה ואיננה.

ד. לְפִיכָךְ[14], הַנּוֹתֵן עֵרָבוֹן[15] לַחֲבֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ: אִם אֲנִי חוֹזֵר בִּי, עֶרְבוֹנִי מָחוּל לְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: וְאִם אֲנִי חוֹזֵר בִּי, אֶכְפֹּל לְךָ[16] עֶרְבוֹנְךָ; אִם חָזַר בּוֹ הַלּוֹקֵחַ - קָנָה זֶה הָעֵרָבוֹן, שֶׁהֲרֵי הוּא תַּחַת יָדוֹ[17]; וְאִם חָזַר בּוֹ הַמּוֹכֵר - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְכָפֹל הָעֵרָבוֹן, שֶׁזּוֹ אַסְמַכְתָּא הִיא, וְאַסְמַכְתָּא לֹא קָנָה.

14) בבא־מציעא מח. כרבי יהודה, ולא כרבי יוסי. 15) בתורת משכון ולא בתורת פרעון כמו בפרק ח הלכה א. 16) אתן לך קרקע שוה כפליים מהסכום שנתת לי (סמ"ע רז, ס"ק כד). 17) שהרי בברייתא שם נאמר: "הנותן ערבון לחבירו, ואמר לו: אם אני חוזר בי - ערבוני מחול לך, והלה אמר לו: אם אני חוזר בי, אכפול לך ערבונך - נתקיימו התנאים, דברי רבי יוסי [רבי יוסי לטעמיה דאמר אסמכתא קניא]. רבי יהודה אומר, דיו שיקנה כנגד ערבונו". נראה מזה, שרבי יהודה אינו חולק על כל דברי רבי יוסי שאמר נתקיימו התנאים, בין אם המוכר חוזר בו שמכפיל לו ערבונו, ובין אם הלוקח חוזר בו שערבונו מחול - אלא אך ורק באופן שהמוכר חוזר בו, ועל זה אמר רבי יהודה שאינו צריך להכפיל ערבונו אלא דיו ללוקח שיקנה כנגד ערבונו. אבל באופן שהלוקח חוזר בו, על זה לא דיבר רבי יהודה - שגם הוא מודה לרבי יוסי שערבונו מחול, ואין בזה דין אסמכתא, והטעם הוא מפני שהערבון תחת ידו של מוכר. וכמו שאמרו בנדרים כו: "שאני הכא [במשליש שטר זכויותיו] דאמר לבטלן זכותיה", ופירש הר"ן שם: "דכיון דמחילה היא לית בה אסמכתא, דמיד זוכה בה חברו - דליכא אסמכתא אלא באומר אתן או אשלם וכיוצא בהן, וכן דעת הרמב"ם ז"ל". וראה להלן הלכה יג (ועיין מגיד־משנה וכסף־משנה וביאור הגר"א סימן רז ס"ק כו).

ה. וְכֵן מִי שֶׁפָּרַע[18] מִקְצָת חוֹבוֹ, וְהִשְׁלִישׁ אֶת הַשְּׁטָר[19], וְאָמַר לוֹ: אִם לֹא נָתַתִּי לְךָ עַד יוֹם פְּלוֹנִי, תֵּן לוֹ שִׁטָּרוֹ; וְהִגִּיעַ זְמַן וְלֹא נָתַן לוֹ - לֹא יִתֵּן הַשָּׁלִישׁ אֶת הַשְּׁטָר, שֶׁזּוֹ אַסְמַכְתָּא הִיא[20].

18) משנה בבא־בתרא קסח. כרבי יהודה, ולא כרבי יוסי. 19) הלוה פרע מקצת החוב, ודאג שמא יחזור המלוה ויתבענו כל החוב, ולפיכך דרש מהמלוה שישליש את השטר ביד אחר, וכן עשה המלוה שהשלישו ביד שליש. 20) שכיון שאין השטר ביד המלוה, אין זה אלא כאומר: "אתן לך, אשלם לך", ראה למעלה הערה טז. ואמנם אם היה השטר ביד המלוה, שיכול לגבות בו כל החוב, המקצת שכבר שילם, הרי הוא כ"ערבוני מחול לך" (מגיד־משנה).

ו. וְכֵן כָּל תְּנָאִין שֶׁמַּתְנִין בְּנֵי אָדָם בֵּינֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּעֵדִים וּבִשְׁטָר: אִם יִהְיֶה כָּךְ אוֹ אִם תַּעֲשֶׂה כָּךְ - אֶתֵּן לְךָ מָנֶה אוֹ אֶקְנֶה לְךָ בַּיִת זֶה, וְאִם לֹא יִהְיֶה אוֹ לֹא תַּעֲשֶׂה - לֹא אֶקְנֶה לְךָ וְלֹא אֶתֵּן לְךָ; אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹ שֶׁהָיָה הַדָּבָר - לֹא קָנָה. שֶׁכָּל הָאוֹמֵר 'אִם יִהְיֶה אִם לֹא יִהְיֶה', לֹא גָמַר וְהִקְנָה[21]; שֶׁהֲרֵי דַעְתּוֹ עֲדַיִן סוֹמֶכֶת שֶׁמָּא יִהְיֶה אוֹ שֶׁמָּא לֹא יִהְיֶה.

21) בבא־מציעא סו: מימרא של רבה: "כל דאי, לא קני".

ז. כָּל הָאוֹמֵר[22] 'קְנֵה מֵעַכְשָׁו'[23] - אֵין כָּאן אַסְמַכְתָּא כְּלָל, וְקָנָה; שֶׁאִלּוּ לֹא גָמַר לְהַקְנוֹתוֹ, לֹא הִקְנָה מֵעַכְשָׁו. כֵּיצַד? 'אִם בָּאתִי מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי, קְנֵה בַּיִת זֶה מֵעַכְשָׁו', וְקָנוּ מִיָּדוֹ עַל כָּךְ - הֲרֵי זֶה קָנָה, אִם בָּא בְּתוֹךְ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

22) שם. ואין כאן דין בפני עצמו, אלא מפרש והולך מה שכתב למעלה בהלכה ב-ג (הגר"א סימן רז ס"ק ה). 23) והוא הדין "על מנת" שהוא כמו "מעכשיו", כמו שכתוב למעלה הלכה ג (עיין שם בהערה ט).

ח. מִי שֶׁמָּכַר חֲצֵרוֹ אוֹ שָׂדֵהוּ, וּפֵרַשׁ[24] בִּשְׁעַת הַמְּכִירָה[25] שֶׁהוּא מוֹכֵר כְּדֵי לֵילֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי[26], אוֹ מִפְּנֵי הַמָּטָר שֶׁנִּמְנַע כְּדֵי לִקְנוֹת[27] חִטִּים בִּדְמֵי חֲצֵרוֹ[28] - הֲרֵי זֶה כְּמוֹכֵר עַל תְּנַאי[29]. לְפִיכָךְ, אִם יָרַד הַמָּטָר אַחַר שֶׁמָּכַר, אוֹ בָּאוּ חִטִּין וְהוּזְלוּ, אוֹ נִמְנַע הַדֶּרֶךְ[30] לֵילֵךְ לְאוֹתָהּ הָאָרֶץ, אוֹ שֶׁלֹּא נִסְתַּיֵּעַ לוֹ לְהַעֲלוֹת[31] אוֹ לִקְנוֹת חִטִּים - הֲרֵי זֶה מַחֲזִיר אוֹתָן הַדָּמִים, וְתַחֲזֹר לוֹ קַרְקַע; שֶׁהֲרֵי פֵּרַשׁ שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר אֶלָּא לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי, וַהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה[32]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

24) ולא בלשון תנאי, ראה להלן. 25) דוקא בשעת מכירה, אבל אם פירש לפני המכירה ובשעת מכירה לא אמר כלום - אין זה כתנאי (מ"מ להלן הל' ט). 26) קידושין נ. 27) בכ"י תימן: "או כדי לקנות". 28) כתובות צז. 29) אף-על-פי שלא אמר בלשון תנאי, וכל-שכן שלא כפל תנאו - "לפי שאין דרך אדם למכור קרקעותיו שהוא מתפרנס מהן - אם לא היה בדעתו לעבור דירתו מכאן" (כסף-משנה). ולפי זה, אין הדברים אמורים אלא בחצירו או בשדה. אבל לא במטלטלין, שלפעמים אדם מוכר מטלטליו אפילו דעתו להשאר בכאן (שם). 30) קידושין נ. וזהו הפירוש של "אונס בדרך" וכלישנא בתרא שם. וכן כתב בתוספות המיוחס לר"י הזקן. 31) [כן גם בלחם-משנה ומשנה-למלך. אולם, בכ"י תימן ובדפוס רומי: "לעלות", וכן במגיד-משנה. ולפי הנוסח "להעלות", פירוש הדברים: שלא הצליח להעלות לכאן את החטים ממקום פלוני. "או לקנות חטים", כלומר: או שלא הצליח לקנותם כלל. ואילו לפי הנוסח "לעלות" קשה, שהרי זהו מה שכתב למעלה "או נמנע הדרך לילך לאותה הארץ", ועיין מגיד-משנה ולחם-משנה ומשנה-למלך]. 32) ודוקא אם נתעכב הדבר מחמת אונס, אבל אם מרצונו הטוב לא עלה - המקח קיים, שגילוי דעת אינו כתנאי גמור. ואילו בתנאי גמור, היינו אם התנה מפורש בלשון של תנאי, שהוא מוכר רק אם יעלה, אז אפילו אם נמנע מלעלות מרצונו - בטל המקח (מגיד-משנה).

ט. אֲבָל הַמּוֹכֵר סְתָם[33], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ שֶׁמִּפְּנֵי כָּךְ וְכָךְ הוּא מוֹכֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְאִין הַדְּבָרִים[34] שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר אֶלָּא לַעֲשׂוֹת כָּךְ וְכָךְ, וְלֹא נַעֲשָׂה - אֵינוֹ חוֹזֵר; שֶׁהֲרֵי לֹא פֵּרַשׁ, וּדְבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָן דְּבָרִים.

33) קידושין מט: 34) שם: עובדא באדם שהיה בדעתו לעלות, אבל הוא לא הזכיר כוונתו זו בשעת המכר, ואמרו ש"דברים שבלב אינם דברים".

י. מִי שֶׁהִקְנָה[35] לַחֲבֵרוֹ, וְהִתְנָה עָלָיו 'עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן מֶקַח זֶה אוֹ תִּמְכְּרֶנּוּ לִפְלוֹנִי': אִם נְתָנוֹ אוֹ מְכָרוֹ לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - קָנָה; וְאִם לֹא קִיֵּם הַתְּנַאי, וּמְכָרוֹ לְאַחֵר[36], אוֹ שֶׁלֹּא מְכָרוֹ וְלֹא נְתָנוֹ בַּזְּמַן שֶׁקָּבַע לוֹ - לֹא קָנָה. וְכֵן הַמּוֹכֵר אוֹ הַלּוֹקֵחַ[37] שֶׁהִתְנוּ שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ הַמֶּקַח בִּזְמַן פְּלוֹנִי אוֹ כְּשֶׁיִּתֵּן לוֹ הַמָּעוֹת[38] - הֲרֵי הַמֶּכֶר קַיָּם[39], וְיַחֲזִיר כְּשֶׁהִתְנָה[40].

35) מקור דברי רבינו בהלכה זו, הוא בספר המקח והממכר לרב האי, שער יז. ולמד זאת שם מדברי הגמרא בנדרים מח: בענין "קני על-מנת להקנות". ועיין מגיד-משנה. 36) שאף-על-פי שיחזור ויקנה ממנו ואחר-כך יתן או ימכור לאותו פלוני, שעליו התנה תנאו, - אין זה קיום התנאי. שהמקנה מקפיד שלא ימכור בינתיים לאחר, שמא לא ירצה אותו אחד למכרו ולא יבוא הדבר לאותו פלוני (משנה-למלך). וכן דעת רבינו בפ"ט מהלכות גירושין הלכה יג, באומר הרי זה גיטך על-מנת שתנשאי לפלוני - שאם נשאת לאחר קודם שתנשא לאותו פלוני, שהגט בטל והוולד ממזר ולא מועיל שתתגרש מהאחר ושוב תנשא לאותו פלוני ויהיה הגט הראשון קיים למפרע - לפי שהבעל מקפיד שלא תנשא בינתיים לאחר שמא לא ירצה אחר זה לגרשה ולא תוכל להנשא לאותו פלוני. ועיין אבן-האזל. 37) ואילו בהלכה יא, יש הבדל בין אם התנה המוכר לבין אם התנה הלוקח. וראה להלן. 38) גם זה מוסב על "בזמן פלוני", שכתוב למעלה (סמ"ע רז ס"ק א). וראה להלן. 39) [שכיון שהתנה עמו שיחזיר לו לזמן קצוב - הרי זו מכירה גמורה, כדין המוכר קרקע לזמן קצוב (להלן פרק כג הלכה ה) ומשתמש הלוקח בגוף הקרקע כחפצו, ואוכל הפירות כל זמן המכירה (שם) ואין זו ריבית כיון שקצב לו זמן. וכן כתב בביאור הגר"א לחושן-משפט סימן ריב סק"י, והביא ראיה לכך מדין שדה אחוזה (ערכין כט:) שזמנו קצוב לשנתיים ואין בו איסור ריבית. מה-שאין-כן בהלכה יא, שהתנה שיחזיר לו "כשיהיו לו מעות" ולא קצב לו זמן, ראה להלן]. 40) [כלומר המכר קיים, והלוקח צריך להחזיר, אבל אין החזרה זו תנאי במקח כמו במתנה על-מנת להחזיר, שאם לא החזיר אין המתנה קיימת והרי הוא כגזלן (פ"ח מהלכות לולב הלכה י) - אלא אף-על-פי שלא החזיר לא נתבטל המקח למפרע].

יא. מָכַר קַרְקַע[41] לַחֲבֵרוֹ, וְהִתְנָה הַמּוֹכֵר וְאָמַר לַלּוֹקֵחַ: כְּשֶׁיִּהְיוּ לִי מָעוֹת[42] תַּחֲזִיר לִי הַקַּרְקַע זוֹ - הֲרֵי הַפֵּרוֹת שֶׁל מוֹכֵר[43]. מָכַר לוֹ סְתָם, וְאָמַר לוֹ הַלּוֹקֵחַ[44] מִדַּעְתּוֹ: כְּשֶׁיִּהְיוּ לְךָ מָעוֹת תְּבִיאֵם לִי וַאֲנִי אַחֲזִיר לְךָ קַרְקַע זוֹ - הֲרֵי הַתְּנַאי קַיָּם, וְהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּרוֹת. וְאֵין בָּזֶה אֲבַק רִבִּית, שֶׁהֲרֵי מִדַּעְתּוֹ חִיֵּב עַצְמוֹ בִּתְנַאי זֶה[45].

41) בבא-מציעא סה: 42) ולא קצב לו זמן. 43) [אף-על-פי שגוף הקרקע מכור - אסור הלוקח לאכול הפירות, שזוהי ריבית (פ"ו מהלכות מלוה ולוה הלכה ה). וכן הוא במוכר בית בבתי ערי חומה, לפי שיכול לגאול ביתו מיד (ערכין לא. - ביאור הגר"א שם). אבל אם מכר לו בתנאי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מפורש על־מנת שיחזירהו לו - אפילו התנה שיחזיר לו מיד, אין על הלוקח איסור ריבית (׳ערוך השלחן׳ סימן רז ס"ק יז) וראה להלן פ"ג מזכיה ומתנה ה"ט]. 44) בבא־מציעא שם. 45) כלומר, כיון שהמוכר לא התנה כן - אין זו הלואה לשם ריבית (סמ"ע רז ס"ק יג). ודעת רש"י שם שאין כאן תנאי כלל. ועיין ׳טור׳ שם.

יב. מַעֲשֶׂה[46] בְּאִשָּׁה, שֶׁשָּׁלְחָה רְאוּבֵן לִקְנוֹת לָהּ חָצִר מִשִּׁמְעוֹן, שֶׁהָיָה קְרוֹבָהּ[47], וְאָמַר שִׁמְעוֹן הַמּוֹכֵר לִרְאוּבֵן הַשָּׁלִיחַ: אִם יִהְיוּ לִי מָעוֹת, תַּחֲזִיר לִי פְּלוֹנִית קְרוֹבָתִי קַרְקַע זוֹ; וְהֵשִׁיבוֹ רְאוּבֵן וְאָמַר לוֹ: אַתָּה וּפְלוֹנִית קְרוֹבִים כְּמוֹ אַחִים. כְּלוֹמַר, הַדָּבָר קָרוֹב שֶׁהִיא תַּחֲזִיר לְךָ, וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עַל זוֹ. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: הֲרֵי זֶה הַשָּׁלִיחַ לֹא קָנָה כְּלוּם[48]. שֶׁהֲרֵי לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ[49] שֶׁל קָרוֹב זֶה עַל דִּבְרֵי הַשָּׁלִיחַ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶשִׁיבוֹ תְּשׁוּבָה בְּרוּרָה, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא גָמַר וְלֹא הִקְנָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

46) בבא־מציעא סז. 47) בכ"י תימן: "קרובה". וכ"ה בשו"ע חו"מ סימן רז, סעיף ח. 48) בשביל האשה, כלומר לא קנה אפילו את גוף הקרקע (ראה למעלה הלכה יא והערה מב). 49) בגמרא שם: "אמר סמכא דעתיה" ונוסחת רבינו שם: "לא סמכא דעתיה" (הגר"א).

יג. אַסְמַכְתָּא[50] שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[51] עָלֶיהָ בְּבֵית דִּין חָשׁוּב[52] - הֲרֵי זֶה קָנָה. וְהוּא שֶׁיַּתְפִּיס[53] זְכִיּוֹתָיו[54] בְּבֵית דִּין. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה אָנוּס[55].

50) נדרים כז. 51) אף־על־פי שכל קנין הוא מעכשיו, שאם לא כן, אינו קנין כלל שהרי כלה הקנין ואיננו (ראה למעלה הלכה ב) והאומר מעכשיו אין בו אסמכתא כלל (למעלה הלכה ז) — אף־על־פי־כן צריך כאן בית־דין חשוב, מפני שקנין זה והתפסה זו, ביד בית־דין, לא היו מרצונו הטוב, ולכן אין הקנין מועיל אלא מכח בית־דין (כסף־משנה). 52) בפירוש המשנה (בבא־בתרא פרק גט פשוט) כותב רבינו שב"ד חשוב, זהו בית־דין של סמוכים. 53) שימסור. 54) שטרותיו, ועיין בהלכה יד. 55) שם במסקנא.

יד. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִתְפִּיס שְׁטָרוֹ אוֹ שׁוֹבָרוֹ בְּבֵית דִּין, וְקָנוּ מִיָּדוֹ, שֶׁאִם לֹא בָּא בְּיוֹם פְּלוֹנִי יִנָּתֵן שְׁטָר זֶה לְבַעַל דִּינוֹ, וְהִגִּיעַ הַיּוֹם וְלֹא בָּא - הֲרֵי אֵלּוּ נוֹתְנִים. וְאִם עִכְּבוֹ נָהָר אוֹ חֳלִי[56] מִלָּבוֹא - לֹא יִתְּנוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּבֵית דִּין חָשׁוּב.

56) אולי אף חולי בנו, כפי שיוצא מתוך הסוגיא (שם), ועיין כסף־משנה.

טו. הַמְחַיֵּב עַצְמוֹ בְּמָמוֹן לְאַחֵר בְּלֹא תְּנַאי כְּלָל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב לוֹ כְּלוּם - הֲרֵי זֶה חַיָּב[57]; שֶׁדָּבָר זֶה מַתָּנָה הִיא, וְאֵינָהּ אַסְמַכְתָּא. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְעֵדִים: ׳הֱווּ עָלַי עֵדִים[58] שֶׁאֲנִי חַיָּב לְפְלוֹנִי מָנֶה׳, אוֹ שֶׁכָּתַב לוֹ בִּשְׁטָר[59]: ׳הֲרֵינִי חַיָּב לְךָ מָנֶה׳, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדִים[60], אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים: ׳הֲרֵינִי חַיָּב לְךָ מָנֶה בִּשְׁטָר׳[61], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר ׳אַתֶּם עֵדַי׳; הוֹאִיל וְאָמַר ׳בִּשְׁטָר׳ - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָמַר ׳הֱווּ עָלַי עֵדִים׳, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם. אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים, וְהָעֵדִים יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ אֶצְלוֹ כְּלוּם. שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּשְׁתַּעְבֵּד הֶעָרֵב[62]. וְכָזֶה הוֹרוּ רַב הַגְּאוֹנִים.

57) כתובות קא: שהאומר לחבירו: "חייב אני לך מנה" — חייב, וכשיטת הרי"ף שכאן מדובר בהודאה של התחייבות חדשה ולא בהודאה שלוה ממנו מקודם (ודלא כפירש"י שם). וכן מצאנו בבבא־בתרא קמט. בענין איסור גיורא שיש קנין אודיתא (= הודאה), אף־על־פי שלאמיתו של דבר לא היה חייב לו כלום. 58) וזה לכל הדעות בגמרא, ואף ריש לקיש מודה בזה (שם). אבל אם לא אמר כך, יכול המודה להשתמט אחר־כך ולומר לו: "משטה אני בך", כלומר, לא כיוונתי באמת, אלא לצחוק ממך בלבד אמרתי כן. 59) כרבי יוחנן שם, ולא כריש לקיש, וכפירוש רבינו־תם (ברא"ש שם), שמה שאמרו שם: "דאמר לו חייב אני לך מנה בשטר" - היינו על התחייבות חדשה ולא הודאה על העבר, ובזה חולק ריש לקיש על רבי יוחנן, והלכה כרבי יוחנן. אבל אם כתב לו הודאה לעבר, אין בזה שום פלוגתא, שהרי משנה מפורשת היא בבבא־בתרא קעה: "הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו - גובה". 60) ועיין להלן פי"א מהלכות מלוה ולוה הלכה ג, שבאופן זה אין כחו של שטר זה אלא כמו מלוה על פה (וראה מגיד־משנה, ושו"ת הרמב"ם הוצאת פריימן סימן רכא). 61) כן פירשו הר"ח והרי"ף שם מה שאמרו: "דאמר לו חייב אני לך מנה בשטר". 62) כלומר: הוא מחייב עצמו כמו הערב, שאף־על־פי שלא לוה ממנו, משעבד הוא את עצמו (ש"ך חו"מ סימן מ ס"ק ז, וביאור הגר"א שם סימן קכט ס"ק ט), אף שבעצם הדין אין ערב דומה לכותב שמחייב עצמו, שהרי זה אינו צריך קנין ואילו ערב צריך קנין (ש"ך והגר"א שם, ועיין לחם־משנה כאן).

טז. חִיֵּב עַצְמוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ קָצוּב[63], כְּגוֹן שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי חַיָּב לָזוּן אוֹתְךָ אוֹ לְכַסּוֹת[64] חָמֵשׁ שָׁנִים - אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ, לֹא נִשְׁתַּעְבֵּד; שֶׁזּוֹ כְּמוֹ מַתָּנָה[65] הִיא, וְאֵין כָּאן דָּבָר יָדוּעַ וּמְצוּי[66] שֶׁנְּתָנוֹ בְּמַתָּנָה. וְכֵן הוֹרוּ רַבּוֹתַי.

63) הראב"ד תמה: איה המקור להלכה זו? הוא גם רוצה להוכיח את ההיפך: בכתובות קא: הקשו על ריש לקיש (הנ"ל בהלכה טו) מהמשנה שם ששנינו: "הנושא אשה ופסק עמה לזון את בתה חמש שנים, חייב לזון אותה", הרי שיכול אדם להתחייב בהודאת פיו ללא קנין, ואף ללא חוב ממשי קודם לה? ועל זה תירצו שהטעם הוא משום: "הן הן הדברים הנקנים באמירה", הרי שהקושיא אינה אלא לריש לקיש, אבל לרבי יוחנן אין הפרש בין נישואין וסתם התחייבות, ואף בדבר שאינו קצוב כמו "לזון את הבת חמש

שנים" אפשר להתחייב. וראה להלן הלכה יז והערה סז. 64) בכ"י תימן: "ולכסותך". 65) אבל אם היתה ההתחייבות בתורת תמורה ושכר לשירות שקבל המתחייב - נשתעבד, אף־על־פי שהיתה לדבר שאינו קצוב (משנה־למלך בשם הריטב"א). וראה להלן בהלכה יז. 66) ואין סמיכות דעת של המוכר אלא בדבר מסוים, ולא בהתחייבות כללית. ועיין לעיל פ"ה הלכה יד.

יז. וּמִפְּנֵי מָה הַפּוֹסֵק עִם אִשְׁתּוֹ[67] שֶׁיִּהְיֶה זָן אֶת בִּתָּהּ - חַיָּב לְזוּנָהּ? מִפְּנֵי שֶׁפָּסַק בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין, וְהַדָּבָר דּוֹמֶה לִדְבָרִים הַנִּקְנִין בַּאֲמִירָה[68].

67) [כלומר, פסק לה מזונות מרצונו הטוב מבלי שאשתו תדרוש זאת ממנו. והרי זה כנותן מתנה דבר שאינו קצוב. וראה להלן]. 68) להלן פ"ו מהלכות זכיה ומתנה הלכה יז. ושם אין זה אלא בשעת קידושין, ולפיכך אין צריך קנין. אבל כאן שמדובר בשעת נישואין צריך קנין, ולפיכך כתב רבינו ש"הדבר דומה לדברים הנקנין באמירה". כלומר, אין זה אלא "דומה" בלבד. [והמקור לזה בסוגיית הגמרא בכתובות שם, שהקשו לריש לקיש מהמשנה: "הנושא את האשה ופסקה עמו כדי שיזון את בתה חמש שנים - חייב לזונה", ואילו לרבי יוחנן לא הקשה אע"פ שזהו דבר שאינו קצוב, - שכאן אין זה כמו מתנה אלא כמו מכר, כיון שפסקה עמו, וכנראה שלא הסכימה לנישואין אלא על דעת כן, ולפיכך גמר ומקנה (ראה במשנה־למלך), ומתרץ שגם לריש לקיש שאי־אפשר להתחייב, מודה ב"שטרי פסיקתא". ואע"פ שמדובר בשעת נישואין - מפני שהם כדברים הנקנים באמירה. ושוב אין צריך לדחוק שכאן מדובר דוקא באופן שפסקה אשתו עמו על דעת כן, אלא אפילו לא התנתה הנישואין בזה - חל הקנין. ולפיכך העתיק רבינו: "הפוסק עם אשתו" כלומר, פסק מדעתו, ולא כבמשנה: "ופסקה אשתו עמו", שמשמע שהיא דרשה זאת. ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יז שהביא: "הנושא אשה ופסקה עמו" - כתב באמת: "שלא בשעת הקידושין עד שיקנו מידו", ובכלל זה גם שלא בשעת נישואין - שמכיון שהיא פסקה עמו הרי זה כמקח וממכר, שגם דבר שאינו קצוב - נקנה, כנ"ל. ועיי"ש בלחם־משנה, וראה למעלה הלכה טז והערה סב].

יח. כְּשֶׁהָיוּ סְפָרַד רוֹצִים לְהַקְנוֹת בְּאַסְמַכְתָּא[69], כָּךְ הָיוּ עוֹשִׂין: קוֹנִין מִזֶּה שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ[70] מֵאָה דִינָרִין, וְאַחַר שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ קוֹנִין מִבַּעַל חוֹבוֹ[71], שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ אוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּךְ - הֲרֵי הַחוֹב זֶה מָחוּל לוֹ[72] מֵעַכְשָׁו[73], וְאִם לֹא יִהְיֶה אוֹ לֹא יַעֲשֶׂה - הֲרֵינִי תּוֹבְעוֹ בַּמָּמוֹן שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ בּוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ[74] הָיֵינוּ עוֹשִׂין בְּכָל הַתְּנָאִין שֶׁבֵּין אָדָם לְאִשְׁתּוֹ בְּשִׁדּוּכִין, וּבְכָל הַדְּבָרִים הַדּוֹמִין לָהֶם.

69) מחמירים היו על עצמם, שהרי בקנין מעכשיו אין "אסמכתא", כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ז (הגר"א חו"מ סימן רז ס"ק נג). 70) והתחייבות זו, אחרי שהיא ללא תנאי, אין בה משום "סמיכות". 71) כלומר, מזה שאליו התחייב, ואף־על־פי שמחילה אינה צריכה קנין, כמו שכתב רבינו למעלה (פ"ה הלכה יא) - עשו כן ליתר תוקף, שלא יוכל לטעון כי התכוון לשם היתול (לחם־משנה). 72) והרי במחילת דבר הנמצא ביד הצד האחר, אין משום סמיכות (למעלה הלכה ד). 73) כלומר, שכוונתו היא, שההתחייבות תהיה מעכשיו, אבל לא שאמר כך מפורש, שהרי אז לא היה צורך בשום התחייבות קודמת, כי ב"מעכשיו" אין משום סמיכות (לחם־משנה, המסלק בזה את קושיית הכס"מ) או אף שאמר מפורש "מעכשיו" ולצאת את כל הדעות, אף של אלו הסוברים שלא מועיל מעכשיו. 74) ויש אומרים, שב"שידוכין" ובכל המקרים, שאחר גורם הפסד לשני, אין חשש לאסמכתא (שו"ע חושן־משפט סימן רז, סעיף טז).

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני האונאה ושיעורה והזמן שהיא חוזרת ובאי זה מקום.

א. אָסוּר לַמּוֹכֵר אוֹ לַקּוֹנֶה[2] לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵרוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר[3]: וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ, אַל תּוֹנוּ[4]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה - אֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּתָּן לְהִשָּׁבוֹן[5]. וּבֵין שֶׁהוֹנָה בְּמֵזִיד, בֵּין שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁיֵּשׁ בְּמֶכֶר זֶה הוֹנָיָה[6] - חַיָּב לְשַׁלֵּם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אָסוּר לַמּוֹכֵר אוֹ לַקּוֹנֶה לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵרוֹ"

ובהמשך: "עד מתי יהיה לו לחזור ולתבוע ההוניה או לבטל המקח, עד כדי שיראה לתגר או לקרובו" ובנוגע למטבעות: "... עד כדי שיראה לשולחני ... ובכפרים שאין שם שולחני עד ערב שבת" שאז הולך לשוק לקנות לצורך סעודת שבת. ועניינו בעבודת האדם: לפעמים יכול להיות חיסרון בעבודתו של יהודי מצד חשבונות של "לא לשמה" ועלול להתעורר אצלו ספק שמא יש בקניין זה - עבודתו בעולם לפעול את "קונה שמים וארץ" - ענין של הונאה.

הנה כשנמצאים ב"ערבי שבתות" באלף השישי אחר חצות היום וצריכים למהר "לקנות צורך סעודות שבת" אזי אין מקום לעניין של הונאה, והמקח קיים. ובפרט שישנו גם העניין ש"יראה לקרובו" - העבודה באופן של אהבת ישראל "איש את רעהו יעזורו" הרי בוודאי שאין מקום להונאה, ולכן נגמר הקנין בשלימות.

(משיחת ש"פ וארא תשמ"ה
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) משנה בבא־מציעא נא. ושם: "אחד הלוקח ואחד המוכר, יש להם אונאה". 3) ברייתא שם. 4) ועל זה אמרו ב"תורת כהנים" (פ' בהר פרשה ג ה"ד): "זו הניית (=הונאת) ממון". 5) שהרי אפשר להשיב את האונאה, ומתוך כך יתוקן העול, ובגלל זה, שייך "לאו" זה לסוג של "לאו הניתק לעשה", כלומר "לאוין" שהמעשה השלילי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שעליו מזהיר ה"לאו" ניתן לתיקון ע"י עשייה חיובית, ולפיכך אין בהם מלקות, וראה בפ"א מהלכות גזילה ואבידה הלכה א. 6) המקור לזה בגמרא (שם, נא.) שביארו שם שלכן הזהירה התורה את שניהם, גם את המוכר וגם את הלוקח, שאפשר היה לחשוב שרק למוכר אסור להונות ש"קים ליה בדזבינתיה" (= ש"יודע כמה נתן בה ובמזיד הוא עושה" - רש"י), אבל לוקח שאינו יודע, לא. לכן, מסיימת הגמרא, הדגישה התורה, ששניהם ב"בל תונו", כלומר המזיד והשוגג - שניהם בדין אונאה.

ב. וְכַמָּה תְּהֵא הוֹנָיָה[7] וְיִהְיֶה חַיָּב לְהָשִׁיב? שְׁתוּת[8] בְּשָׁוֶה[9]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּחָמֵשׁ[10], אוֹ שָׁוֶה שֶׁבַע בְּשֵׁשׁ[11], אוֹ שָׁוֶה חָמֵשׁ בְּשֵׁשׁ[12], אוֹ שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּשֶׁבַע - הֲרֵי זֶה הוֹנָיָה; וְנִקְנֶה הַמֶּקָּח[13], וְחַיָּב הַמְאַנֶּה לְשַׁלֵּם אֶת הַהוֹנָיָה וּלְהַחֲזִירָהּ כֻּלָּהּ[14] לַמִּתְאַנֶּה.

7) משנה בבא־מציעא מט: ומימרת סיכום של רבא שם ג: 8) ששית. 9) כלומר שתות בדיוק, חלק ששי של ערך המקח, או חלק ששי של הסכום שנתן, ראה להלן. 10) שאז נתאנה המוכר בשתות משויו של המקח, וזה מוסכם לכל הדעות. 11) שאז שוב נתאנה המוכר, אך הפעם אין כאן שתות ביחס לערך המקח, אבל יש כאן שתות ביחס לסכום הכסף שנתן, ודבר זה שנוי במחלוקת רב ושמואל (ב"מ שם). והכריע הרמב"ם כשמואל, מפני שהביאו בגמרא (שם) ראיה לדבריו (מגיד־משנה). וגם בהתאם לכלל המקובל, שהלכה כשמואל בדיני ממונות (הגהות מיימוניות). 12) כאן נתאנה הלוקח, ושוב אין כאן שתות ביחס למקח. אבל יש שתות ביחס לכסף התמורה, וכדעת שמואל הנ"ל. 13) ואף המתאנה אינו יכול לחזור בו, אלא לדרוש את האונאה בחזרה, כרבי נתן ולא כרבי יהודה הנשיא, ולא כסתם משנה (נא), וכמימרת הסיכום של רבא. 14) כלומר, ולא אומרים שמכיון שפחות משתות הוא מחילה, שיחזיר רק את ההפרש, זאת אומרת את הפרוטה האחרונה, המשלימה לשתות (סמ"ע סימן רסז, ס"ק ד).

ג. הָיְתָה[15] הַהוֹנָיָה פָּחוֹת מִזֶּה[16] בְּכָל שֶׁהוּא[17], כְּגוֹן שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שִׁשִּׁים דִּינָר בַּחֲמִשִּׁים וּפְרוּטָה[18] - אֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר כְּלוּם[19]; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁתוּת דֶּרֶךְ הַכֹּל לִמְחֹל בּוֹ[20].

15) מימרת הסיכום של רבא (בבא־מציעא נ:). 16) פחות משתות. 17) כלומר, כל שהוא במובן האחוז המספרי, ביחס למקח, אף כי הסכום כשהוא לעצמו הוא גדול. 18) המגיד־משנה מגיה בדברי רבינו: "שוה שבעים דינר בששים ופרוטה", שבזה אין אונאה שתות לא ביחס לשויו של המקח ולא ביחס לסכום הכסף שנתן, שהרי האונאה היתה עשרה דינרים פחות פרוטה. ואילו "מכר שוה ששים דינר בחמשים ופרוטה", כפי הנוסח שלפנינו, שביחס לסכום הכסף שנתן יש אונאה יותר משתות, שבזה אפשר לבטל את המקח, וביחס לשויו של המקח יש פחות משתות שהוא בגדר מחילה - מכיון שישנם כאן שני קצוות: מצד אחד ביטול מקח ומצד שני מחילה, יש ללכת בדרך ממוצעת ולפסוק "קנה ומחזיר אונאה" כאילו יש כאן אונאה שתות (עיין לחם־משנה), וגם בשו"ע חו"מ סימן רכז סעיף ג, העתיק כנוסחת המגיד־משנה. 19) ואף מיד אינו יכול לדרוש בחזרה את הסכום שנתאנה בו, שיש לאלתר דין מחילה באונאה זו, וראה להלן הלכה ה, שגם באונאת שתות או יותר משתות אינו חייב להחזיר, אם שהה יותר מכדי שיראה לתגר או לקרובו. 20) שכן הוא דרך מקח וממכר, שאין הלוקח והמוכר יכולים לכוון דמי המקח בצמצום, ו"דרך העולם למחול עד שתות במקח או במעות, אף שהוא עולה הרבה, כל שאין שם שתות עליו" (טור בשם הרא"ש. הובא בסמ"ע שם ס"ק ב). ויש אומרים שגם לכתחילה התירו להשתכר בפחות משתות מפני תיקון העולם, שימצאו בני אדם צרכיהם מוכנים בכל מקום (חינוך סוף מצוה שלז, ועיין שו"ע חו"מ שם סעיף ו שנסתפקו בזה).

ד. הָיְתָה הַהוֹנָיָה[21] יְתֵרָה עַל הַשְּׁתוּת בְּכָל שֶׁהוּא, כְּגוֹן שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שִׁשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים פָּחוֹת פְּרוּטָה[22] - בָּטֵל מֶקָּח, וְהַמִּתְאַנֶּה יָכוֹל לְהַחֲזִיר הַחֵפֶץ וְלֹא יִקְנֶה כְּלָל; אֲבָל הַמְאַנֶּה אוֹתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר[23], אִם רָצָה זֶה וְקִבֵּל[24]. וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּטַל הַמֶּקָּח[25], אֵין הַמְאַנֶּה[26] חַיָּב לְהַחֲזִיר עַד שֶׁתְּהֶיה הַהוֹנָיָה יָתֵר עַל פְּרוּטָה[27]. הָיְתָה פְרוּטָה בְּשָׁוֶה - אֵינוֹ מַחֲזִיר, שֶׁאֵין הוֹנָיָה לִפְרוּטוֹת[28].

21) בבא־מציעא נ: 22) שבין מצד המקח ובין מצד הכסף, יש כאן אונאה יותר משתות. 23) משנה בבא־מציעא נא. "מי שהוטל עליו (= שנתאנה) ידו על העליונה, רצה אומר לו תן לי מעותי וכו'". ואע"פ שמשנה זו עוסקת באונאת שתות, ואין הלכה כמותה בזה (ראה למעלה הלכה ב והערה יב) - הלכה כמשנה זו לגבי עיקרון זה, שרק למתאנה יש זכות לחזור בו, אבל המאנה אינו יכול להרויח על־ידי העבירה שעשה, וראה להלן הלכה יג. וכן דעת הרי"ף בבבא־בתרא פג: לפי דברי רב חסדא שם. ועיין שם דף פד. בתוספות ד"ה אי לאו. 24) ואינו תובע האונאה. אבל אם רוצה שהמקח יהא קיים ותובע שהמוכר יחזיר לו האונאה - גם המוכר יכול לחזור בו (מגיד־משנה וכסף־משנה לפי שיטת הרי"ף ורבינו). 25) בכ"י תימן: "אם רצה זה יקבל אע"פ שבטל המקח". ואח"כ מתחילה הלכה ה' "אין המונה וכו'". וגם בדפוסי רומי וקושטא יש רווח ניכר אחרי המילים שבטל המקח. וכן נראה במגיד־משנה ובשו"ע חו"מ רכז סעיף ה' שהחל מהמילים "אין המאנה" מתחיל ענין חדש. וא"כ המילים "ואע"פ שבטל המקח" שייכים למעלה. 26) כרב כהנא (בבא־מציעא נה.) שאין אונאה לפרוטות, ושכן מוכח מהמשנה שם. 27) אפילו אם היא רק קצת יותר מפרוטה כגון פרוטה וחצי - נחשב אונאה, אבל רש"י מפרש שאין אונאה בכלל לפרוטות (שהן של נחושת) אלא למטבעות של כסף, אף לפחותה ממטבעות הכסף כגון איסר, אבל לא למטבע שאינה מכסף (בבא־מציעא שם ד"ה אין אונאה לפרוטות). 28) זהו לשון

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגמרא (שם), וכוונתה: לכל הקניות שההונאה שלהן עולה פרוטה, ומכאן לשון הרבים: "לפרוטות", במקום "לפרוטה".

ה. עַד מָתַי[29] יִהְיֶה לוֹ לַחֲזֹר[30] וְלִתְבֹּעַ הַהוֹנָיָה[31] אוֹ לְבַטֵּל הַמֶּקָח?[32] עַד כְּדֵי[33] שֶׁיִּרְאֶה[34] לְתַגֵּר[35] אוֹ לִקְרוֹבוֹ[36]. וְאִם שָׁהָה יוֹתֵר[37] מִזֶּה, אֲפִלּוּ לָקַח שְׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם - אֵינוֹ חוֹזֵר[38].

29) משנה בבא־מציעא מט: 30) במשנה (שם) כתוב: "מותר", ומזה דייק רש"י (שם ד"ה עד מתי מותר להחזיר), שאף "מי שפרע" אין כאן. 31) בשתות. וכן הוא בשו"ע (רכז סעיף ז). 32) ביתר משתות. וכ"ה בשו"ע שם. 33) משנה (שם). וכמו שפסק רבא (שם נ:) "זה וזה (= שתות ויותר משתות, כלומר, אונאה וביטול מקח) בכדי שיראה לתגר או לקרובו". 34) את המקח. 35) סוחר בעל מקצוע. 36) הבקי בענינים אלו. 37) שאז "מחל על אונאתו" (רש"י שם). 38) שאין חילוק באונאה של "יותר משתות" בין חומש לשליש או חצי (סמ"ע רכז, ס"ק טז). וראה להלן פרק כז הלכה ה, שאם היתה האונאה בכדי שאין הדעת טועה, אין זו בכלל אונאה, אלא מתנה היא.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] בְּלוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי הַמֶּקָח בְּיָדוֹ[40] וּמַרְאֵהוּ[41]; אֲבָל הַמּוֹכֵר[42] חוֹזֵר בְּהוֹנָיָה לְעוֹלָם[43], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּבִטּוּל מִקָּח[44], שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דְּמֵי זֶה שֶׁמָּכַר[45] עַד שֶׁיִּרְאֶה כְּמוֹתוֹ שֶׁנִּמְכָּר בַּשּׁוּק. לְפִיכָךְ[46], אִם הָיָה הַמֶּקָח דָּבָר שֶׁאֵין בְּמִינוֹ שְׁנוּי וְהוּא כֵּלוֹ שָׁוֶה[47], כְּגוֹן פִּלְפִּלִין[48] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹזֵר אֶלָּא עַד כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאַל עַל שַׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק בִּלְבַד.

39) בבא־מציעא נ: מימרא של רב נחמן. ושם (נא.) עובדא, שבה הורה כן רב נחמן, הלכה למעשה. 40) טעם זה הביאו בגמרא (שם) בקשר עם עובדא מסויימת. 41) שהלוקח רגיל ללכת ממקום למקום ולהראות את מקחו, ומתוך כך מעירים לו על האונאה. 42) שאין המקח תחת ידו. 43) ללא כל הסתייגות בזמן. 44) בעבודא שהורה בה רב נחמן (שם נא.) שהמוכר לעולם חוזר, היתה האונאה יותר משתות, שהרי אמרו לו לחזור (הגר"א סי' רסז, ס"ק טז). 45) שוויו האמיתי של המקח. 46) מסקנא הגיונית, שהוציא הרמב"ם מהדין הקודם, והסכים לו הרמב"ן, אך הרשב"א חולק עליו וסובר שמוכר תמיד חוזר, ללא כל הסתייגות שהיא "שלא תחלוק בשיעורין" (מגיד־משנה). 47) שכל בני המין יש להם מחיר אחיד, ללא יוצא מן הכלל. 48) שאין כל הפרש בין פלפל אחד לחבירו.

ז. וְכֵן[49] אִם נוֹדַע[50] שֶׁבָּא לְיָדוֹ כְּמִמְּכָרוֹ, וְיָדַע שֶׁטָּעָה וְלֹא תָּבַע - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִתְבֹּעַ, שֶׁהֲרֵי מָחַל.

49) אף הלכה זו היא מסקנא הגיונית מן ההלכה הקודמת. 50) = בבירור גמור (סמ"ע, שם ס"ק ב).

ח. כְּשֵׁם[51] שֶׁהוֹנָיָה לְהֶדְיוֹט, כָּךְ הוֹנָיָה לְתַגָּר, אַף עַל פִּי[52] שֶׁהוּא בָּקִי[53]. וּכְשֵׁם שֶׁהוֹנָיָה בְּפֵרוֹת וּבְבְהֵמָה[54], כָּךְ יֵשׁ דִּין הוֹנָיָה בְּמַטְבֵּעוֹת[55].

51) משנה בבא־מציעא נא. כחכמים ולא כרבי יהודה. 52) בזה מסבירה הברייתא את שיטת רבי יהודה (שם), שתגר אין לו הונאה. 53) ואפשר היה על כן לחשוב שידע על האונאה, וויתר עליה. 54) משנה, שם נו: כחכמים ולא כרבי יהודה. 55) משנה, שם נא: [כלומר: כשם שיש דיני אונאה בפירות ובבהמה, ש"אם היתה פחות משתות אינה אונאה", ואם שהה יותר מכדי "שיראה לתגר או לקרובו", אינו חוזר, כמו כן במטבע. ועיין לחם־משנה].

ט. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה דִּינָר שֶׁל זָהָב בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה דִּינָר שֶׁל כֶּסֶף, וְצֵרְפָהּ[56] בְּעֶשְׂרִים דִּינָר[57] אוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה[58] - הֲרֵי זֶה מַחֲזִיר אֶת הַהוֹנָיָה. הָיָה יָתֵר עַל זֶה[59] - בָּטֵל הַצֵּרוּף[60]. פָּחוֹת מִכָּאן[61] - מְחִילָה[62].

56) החליפה, ועיין 'ערוך השלם' (לקאהוט ד"ה "צרף"), ושם: "הושאל לחילוף מעות גדולות בקטנות", ועיין מס' שקלים (פ"ב, מ"א) "מצרפין שקלים לדרכונות", וירושלמי (מעשר שני פ"ב): "המצרף סלע", וירושלמי (פ' הכסף ה"ה): "חזקיה אמר לצורפה בירושלים". 57) שזה כמו "שוה שש בחמש", שיש כאן אונאה של שתות משויו של המקח, ונתאנה המוכר. 58) שזה כמו "שוה שש בשבע", היינו, שתות מהמקח, אלא שהפעם נתאנה הלוקח. 59) יתר על שתות. 60) כדין ביטול מקח. 61) פחות משתות. 62) כדעת רבי שמעון במשנה (שם נא: נב.), וראה להלן הלכה י.

י. וְכֵן[63] אִם הָיְתָה הַסֶּלַע חֲסֵרָה[64] שְׁתוּת[65], וְהָיוּ מוֹצִיאִין[66] הַסְּלָעִים בְּמִנְיָן[67] וְלֹא בְּמִשְׁקָל[68] - מַחֲזִיר הַהוֹנָיָה.

63) משנה, שם נא: 64) ממשקלה "כי מטבע היוצא תמיד הוא שוחק (נשחק) וחסר" (רש"י שם ד"ה כמה תהא הסלע חסרה). 65) כרבי שמעון, ולא כשאר התנאים שנתנו שיעורים אחרים. והכריע כמותו, מכיון שבגמרא השוה רבא (לפי גירסת הרי"ף) דין מטבע עם דין שאר הדברים, שהוא: שתות. 66) שבמקום זה היו מוציאין וכו'. 67) לפי מנין הסלעים בלי להקפיד על משקלם (פירוש המשניות פרק הזהב). 68) שבמקום שמקפידין על משקל המטבעות, אף בטעות כל שהיא - חוזר, ראה להלן פט"ו הלכה א.

יא. עַד מָתַי חַיָּב לְהַחֲזִיר הַדִּינָר[69] אוֹ הַסֶּלַע? בַּכְּרַכִּים[70] - עַד כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה לְשַׁלְחָנֵי[71]; בַּכְּפָרִים[72], שֶׁאֵין הַשַּׁלְחָנִי מָצוּי שָׁם - יֵשׁ לוֹ לְהַחֲזִיר עַד עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת[73]. שֶׁאֵין מַכִּיר הַסֶּלַע וְחֶסְרוֹנָהּ וְדָמֶיהָ[74] אֶלָּא הַשַּׁלְחָנִי. וְהוּא הַדִּין[75] לְמוֹכֵר סְפָרִים, אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁיֵּשׁ לַלּוֹקֵחַ לַחֲזֹר עַד שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָם לַתַּגָּרִים הַבְּקִיאִים בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵן; שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִים בִּדְבָרִים אֵלּוּ. לְפִיכָךְ[76], אִם לֹא הָיָה מַכִּיר[77]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, וְהוֹלִיךְ הַמֶּקֶח לְמָקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁבָּא הַבָּקִי לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה וְהוֹדִיעוֹ שֶׁטָּעָה - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר[78].

69) המאנה חייב להחזיר למתאנה. והמגיד־משנה העתיק: "עד מתי יש לו להחזיר" (כמו שכתב רבינו למעלה ה"ה), והמדובר במתאנה. 70) משנה, שם נב. 71) האיש שמקצועו להחליף מטבעות. והטעם מיד בהלכה זו. 72) בשאר הדברים (חוץ ממטבע) אין הבדל בין כרכים לכפרים (למעלה הלכה ה), שבכל מקום מצויים מומחים לדבר, אבל במטבע אין מומחים חוץ מהשולחנים (שם נב: לדעת רבא). 73) שאז דרכם של הכפריים לבוא לשוק (גמרא שם) לקנות צרכי סעודת שבת (רש"י ד"ה דסלקין לשוקא), ואז יש להם הזדמנות להפגש עם השולחנים. 74) כמה שוויה האמיתי בדמים. 75) זה הוציא הרמב"ם מההלכה הקודמת, ממנה התברר, שהתאריך הוא דבר יחסי, והכל תלוי באפשרות הבירור אצל מומחה לדבר. 76) גם זה מסקנה מהעיקרון הקודם. 77) אדם שמכיר ובקי בטיב המקח המסוים. 78) כלומר, יכול המתאנה לחזור בו מהמקח.

יב. הַנּוֹתֵן סֶלַע חֲסֵרָה לַחֲבֵרוֹ, אִם הָיָה מַכִּירָהּ[79], אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[80] - הֲרֵי זֶה מַחֲזִירָהּ[81]. וְאִם הָיָה אֶפְשָׁר לְהוֹצִיאָהּ עַל יְדֵי הַדְּחָק - אֵינוֹ יָכוֹל[82] לְהַחֲזִירָהּ[83] לְאַחַר זְמַן, אֶלָּא אִם כֵּן קִבְּלָהּ[84] מִמֶּנּוּ בְּמִדַּת חֲסִידוּת.

79) את המטבע, שזו היא שהחליפה לו. 80) [אף־על־פי שכן הוא לשון המשנה (נב.) - אין מקור דין זה ממשנה זו, שהרי בגמרא אמרו על זה, שחובה זו לקבל בחזרה אינה אלא מצד מידת חסידות (ראה להלן) - אבל מקור דברי רבינו מהסוגיא בקידושין ח. שאמרו שם: "התקדשי לי במנה זו, ונמצא של נחושת - אינה מקודשת. דינר רע - הרי זו מקודשת, ויחליף". ומקשה הגמרא: "האי דינר רע, היכי דמי, אי דלא נפיק (אינו יוצא כלל בהוצאה), היינו דינר של נחושת. אמר רב פפא, כגון דנפיק על־ידי הדחק". הרי שאם אינו יוצא כלל, אין זה מקח, ודינו כמוצא מום במקח, שחוזר בו לעולם, להלן פט"ו ה"ג, שלא אמרו חכמים שיעור שיראה לתגר או לקרובו אלא באונאה ולא במומים (מגיד־משנה שם בשם רב האי). וראה באבן־האזל]. 81) הלוקח לשולחני, ומקבל בחזרה את מעותיו. 82) הלוקח. 83) ולתבוע בחזרה את מעותיו. 84) שהסכים המחליף לקבלה בחזרה. משנה (שם נב.): "אם היה מכירה, אפילו לאחר שנים עשר חודש מקבלה הימנו, ואין לו עליו אלא תרעומת - שאינו אלא נפש רעה". וביארו בגמרא (שם): שמקבלה הימנו במדת חסידות, ולפיכך אם אינו מקבלה הימנו, אין לו עליו אלא תרעומת. ושם מפורש בסוף הסוגיא: "והני מילי הוא דסגי להו" (שיוצאה בהוצאה). ובכתב־יד אחד (בדקדוקי סופרים): "והני מילי, דנפיק על־ידי הדחק" וכן הוא בריי"ף.

יג. הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ שְׁוֶה אַרְבַּע בְּחָמֵשׁ[85], שֶׁהֲרֵי הַמֶּקֶח[86] בָּטֵל כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְלֹא הִסְפִּיק[87] לְהַרְאוֹת לְתַגָּר אוֹ לִקְרוֹבוֹ עַד שֶׁהוּקַר וְעָמַד בְּשֶׁבַע - לוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, וְלֹא הַמּוֹכֵר; שֶׁהֲרֵי הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר לַמּוֹכֵר[88]: אִלּוּ לֹא הוֹנִיתַנִי לֹא הָיִיתָ יָכוֹל לַחֲזֹר, וְעַתָּה שֶׁהוֹנִיתַנִי תַּחֲזֹר?! הֵיאַךְ יִהְיֶה הַחוֹטֵא נִשְׂכָּר?[89]

85) שאז יש אונאה יותר משתות. 86) כלומר: "שהמקח". וראה להלן פי"ז הלכה ח. 87) שזה הוא התאריך האחרון של חזרת הלוקח (למעלה הלכה ה). 88) מימרת רב חסדא (בבא־בתרא פג־פד) באונאת שתות - לשיטתו שיש בשתות משום ביטול מקח. והוא־הדין לשיטתנו ביותר משתות שיש בו משום ביטול מקח (הרי"ף שם). 89) ולפיכך, אף שעכשיו יוצא שהמוכר נתאנה, אין הוא יכול לבטל את המקח בגלל זה, וכל־שכן אם לא נתאנה המאנה, שאין הוא יכול לחזור כל זמן שהמתאנה אינו תובע אונאתו (למעלה הלכה ד).

יד. וְכֵן[90] מוֹכֵר שֶׁמָּכַר שְׁוֶה חָמֵשׁ בְּאַרְבַּע[91], וְזָל וְעָמַד בְּשָׁלֹשׁ[92] - מוֹכֵר יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[93], וְלֹא לוֹקֵחַ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ: לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוֹנִיתַנִי תַּחֲזֹר בְּךָ.

90) גם זה שם. 91) שזה יותר משתות לרעת המוכר. 92) שאז יוצא שהלוקח־המאנה, הוא שהתאנה. 93) כאן לא הזכיר תאריך, שהרי במוכר אין כל הגבלה בזמן לחזרתו (למעלה הלכה ו).

טו. הַמּוֹכֵר שְׁוֶה חָמֵשׁ בְּשֵׁשׁ[94], וְלֹא הִסְפִּיק לְהַרְאוֹתוֹ עַד שֶׁהוּקַר וְעָמַד בִּשְׁמוֹנֶה[95] - הֲרֵי הַמּוֹכֵר חַיָּב לְהַחֲזִיר[96] הָאַחַת שֶׁל הוֹנָיָה[97]; שֶׁהֲרֵי נִקְנָה הַמֶּקֶח[98] וְחַיָּב לְהַחֲזִיר, וּכְשֶׁהוּקַר בִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ הוּקַר. וְכֵן אִם מָכַר שְׁוֶה שֵׁשׁ בְּחָמֵשׁ, וְהוּזְלוּ וְעָמְדוּ עַל שָׁלֹשׁ - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ חַיָּב לְהַחֲזִיר סֶלַע אַחַת שֶׁל הוֹנָיָה; שֶׁהֲרֵי נִקְנָה הַמֶּקֶח, וּבִרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ הוּזָל.

94) שאז יש אונאה של שתות (למעלה הלכה ב). 95) שזהו הנושא במימרת רב חסדא, אלא שזה האחרון סובר שיש דין ביטול מקח אף באונאת שתות, ובהתאם לזה הוא קובע, שאף במקרה זה שבא שינוי במחיר, ויוצא שהמאנה חזר להיות מתאנה כביכול, בכל זאת רק המתאנה (הראשון) יכול לחזור בו ולא המאנה, כדין כל ביטול מקח, ומטעם האמור: שלא יהא חוטא נשכר, וכל־שכן לשיטתנו, שבאונאת שתות המקח קיים, ואין אחד מהם, לא המאנה ולא המתאנה, יכול לחזור בו - שוודאי יש למתאנה הזכות לתבוע את חזרת אונאתו. ואין צורך בנימוק שכתב רבינו למעלה - "שלא יהא חוטא נשכר". 96) אף שעכשיו יוצא שלא התאנה הלוקח כלל. 97) את האחת המהווה את

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ההפרש שבין שוויו של המקח וסכום הכסף שנתן בעבורו. 98) שהרי בשתות נשאר המקח קיים (למעלה הלכה ב).

~ יום רביעי י"ז כסלו ~

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו הצדדין שאין בהם אונאה והדברים שאין במכירתן אונאה, והנמשך אחר זה.

א. הַמַּחֲלִיף[2] כֵּלִים בְּכֵלִים אוֹ בְּהֵמָה בְּבְהֵמָה, אֲפִלּוּ מַחַט בְּשִׁירַיִם אוֹ טָלֶה בְּסוּס - אֵין לוֹ הוֹנָיָה; שֶׁזֶּה רוֹצֶה בַּמַּחַט יוֹתֵר מִן הַשִּׁירַיִם. אֲבָל הַמַּחֲלִיף פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת[3], בֵּין שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָם קֹדֶם הַמְּכִירָה בֵּין שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָם אַחַר מְכִירָה - יֵשׁ לָהֶן הוֹנָיָה.

2) בבבא מציעא מז. אמר רב אבא בשם רב הונא שאם אמר לו "מכור לי באלו" — אין לו עליו אונאה, לפי שהוא כחליפין ואף רבה לא נחלק עליו אלא מפני שאמר "מכור לי" ולפיכך דינו כמכירה. ובירושלמי שם פרק ד הלכה א אמרו: אמר רבי יוחנן לא שנו אלא שור בפרה או חמור בשור, הא ציבור [פירות] בציבור [פירות] לא קנה". ומפרשה רבינו לעניין אונאה, ועיין ראב"ד. 3) ראה למעלה פרק ה הלכה א שחליפין של "שווה בשווה", ישנם גם בפירות.

ב. הַלּוֹקֵחַ בְּדָמִים[4] אַכְסָרָה[5], כְּגוֹן שֶׁחָפַן מְמָעוֹת[6] וְאָמַר לוֹ: מְכֹר לִי פָּרָתְךָ בְּאֵלּוּ[7] - אַף עַל פִּי שֶׁקּוֹנֶה[8] בַּחֲלִיפִין[9], קָנָה וּמַחֲזִיר הוֹנָאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10]. וְהוּא הַדִּין לְלוֹקֵחַ פֵּרוֹת אַכְסָרָה[11] בְּסֶלַע אוֹ בְּשְׁתַּיִם, שֶׁקָּנָה וּמַחֲזִיר אוֹנָאָה. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁמָּכַר כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ[12] - אֵין לוֹ הוֹנָיָה; שֶׁאִלּוּלֵי לֹא הִרְבּוּ לוֹ הַדָּמִים[13] לֹא הָיָה מוֹכֵר לוֹ כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ.

4) בבא מציעא (שם), כרבה בשם רב הונא ולא כרב אבא בשם רב הונא, וכהכרעת הרי"ף. 5) ללא מידה, מניין ומשקל; וראה למעלה פרק ה הלכה ג. ולהלן פרק כא הלכה א והערה ב. 6) שלקח מלוא חפניו מעות ללא הבחנה כמה מספרם. 7) דווקא אם אמר בלשון זה של מכירה, אבל אם אמר בלשון של חליפין אין בו דין אונאה כמו בחליפין (כסף משנה). 8) והזכיר כבר הרמב"ם דין זה לעיל (פרק ח), אבל שם לעניין הקניין, שזה נושא הפרק שלעיל, וכאן לעניין שלפנינו: אונאה. 9) כלומר, לא בחליפין ממש כי אין מטבע עושה חליפין, אלא מעין חליפין שלא הקפיד על כמות המעות — והלחם משנה תיקן: "כחליפין". ובגמרא (שם) הסיקו, שאף על פי, שעקרו חכמים קניין כסף במטלטלין — מכיוון שצורת קנייה זו היא בלתי שכיחה, ושוב לא גזרו בה חכמים, כי כלל הוא שגזירות חכמים ותקנותיהם אינן כוללות אלא דברים שכיחים. וכן נראה בדברי רבינו למעלה (פרק ה הלכה ג) שאין קניינו מטעם חליפין אלא מדין כסף ומהטעם הנ"ל. 10) לפי דיני אונאה שביאר הרמב"ם בפרק הקודם. 11) נלמד מההלכה הקודמת, אלא ששם הכסף הוא "אכסרה" — והחפץ מסויים, וכאן להיפך: הכסף הוא מסויים: סלע או שתיים, והחפץ אינו מסויים. 12) ודווקא כלי תשמישו אבל כלים העומדים לסחורה אף אצל "בעל הבית" יש דין אונאה. 13) טעם זה מובא בגמרא (שם). ורש"י מוסיף על זה: "והוה ליה כמפרש: יודע אני שיש בו דין אונאה, אבל על מנת שאין לך עלי אונאה" (שם בשם שאילתות דרב אחאי). ודווקא אם נתאנה הלוקח, אבל אם נתאנה המוכר, הרי הוא כשאר המוכרים ויש בו דין אונאה (כסף משנה).

ג. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: עַל מְנָת שֶׁאֵין לְךָ עָלַי אוֹנָיָה - יֵשׁ לוֹ עָלָיו הוֹנָיָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסָתָם[14]; שֶׁאֵין יוֹדֵעַ כַּמָּה הוֹנָיָה יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּמְחַל[15]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם אָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁאֵין בּוֹ הוֹנָיָה[16]; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ[17]. אֲבָל בְּמִפָּרֵשׁ[18] - אֵין לוֹ הוֹנָיָה; שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן - קַיָּם[19].

14) חילוק זה העלה רבא (שם) מתוך השוואת שיטת רב עם תוכן ברייתא אחת. 15) [רש"י שם פירש שסבור שאין בו אונאה כלל. אבל רבינו לשיטתו למעלה (פרק יא הלכה טז) שאי אפשר להתחייב או לתת במתנה אלא דבר ידוע וקצוב — והוא הדין שאי אפשר למחול דבר שאינו ידוע. ועיין שולחן־ערוך חושן משפט סימן רלב סעיף ז]. 16) שלא אמר בלשון: "אין לך עלי", אלא "שאין בו", ולביטוי זה משמעות הפוכה מזה הקודם. 17) כלומר, ביטוי זה לא רק שאינו מכיל מחילת האונאה, אלא להיפך יש בו משום הדגשת התביעה שלא יהיה בו אונאה (רש"י דיבור המתחיל שאין בו אונאה), ומתוך כך, כפי שמציין רש"י, אם יש רק אונאה כל שהיא, הרי זה מקח טעות — שהרי הותנה מפורש על העדר אונאה — והמתאנה יכול לחזור בו. 18) שמתנה במפורש את כמות האונאה, כדלהלן בהלכה ד. 19) כרבי יהודה בבבא מציעא שם. מפני שממון ניתן למחילה (שם).

ד. כֵּיצַד[20]? מוֹכֵר שֶׁאָמַר לְלוֹקֵחַ: חֵפֶץ זֶה שֶׁאֲנִי נוֹתֵן בְּמָאתַיִם, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא מָנֶה, עַל מְנָת שֶׁאֵין לְךָ הוֹנָיָה אֲנִי מוֹכֵר לָךְ - אֵין לוֹ עָלָיו הוֹנָיָה. וְכֵן לוֹקֵחַ שֶׁאָמַר לְמוֹכֵר: חֵפֶץ זֶה שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ בְּמָנֶה, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁשָּׁוֶה מָאתַיִם, עַל מְנָת שֶׁאֵין לְךָ עָלַי הוֹנָיָה אֲנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ - אֵין לוֹ עָלָיו הוֹנָיָה.

20) כל ההמשך הוא לשון הברייתא המצוטטת בבבא מציעא שם.

ה. הַנּוֹשֵׁא וְהַנּוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה - אֵין לוֹ עָלָיו אוֹנָיָה. כֵּיצַד? חֵפֶץ זֶה בְּכָךְ וְכָךְ לְקַחְתִּיו, כָּךְ וְכָךְ אֲנִי מִשְׁתַּכֵּר בּוֹ[21] - אֵין לוֹ עָלָיו הוֹנָיָה[22].

21) ודבריו מתאימים למציאות שבאמת קנה בסכום שאמר. 22) לפי שלא סמך משעה ראשונה על שוויו האמיתי של החפץ — אלא על המחיר שקנה זה (מגיד משנה).

ו. וְהַנּוֹשֵׁא וְהַנּוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, אִם לָקַח כֵּלִים רַבִּים אוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּגָדִים בְּמִמְכָּר אֶחָד[23] - לֹא יַחְשֹׁב[24] אֶת הָרַע בֶּאֱמוּנָה[25] וְאֶת הַיָּפֶה בְּשָׁוֶה[26], אֶלָּא זֶה וָזֶה בֶּאֱמוּנָה[27] אוֹ זֶה וָזֶה בְּשָׁוְוֹן[28]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַעֲלוֹת[29] עַל הַמֶּקָח שְׁכַר הַכַּתָּף[30], וּשְׁכַר הַחֲמָר[31], וּשְׁכַר פֶּנְדָּק[32]; אֲבָל שְׁכַר עַצְמוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּפוֹעֵל[33] - אֵינוֹ מוֹסִיף[34] אוֹתוֹ עַל הַמֶּקָח, אֶלָּא מְפָרֵשׁ[35] וְאוֹמֵר לוֹ: כָּךְ וָכָךְ אֲנִי מִשְׁתַּכֵּר.

23) בקנייה אחת, היינו שקנה בבת אחת סך מסויים של חפצים, בהם יפים, ששווים יותר, ובהם רעים, ששווים פחות, והלוקח הסכים לתת את המחיר הממוצע, בעד הטובים והרעים בשווה, כגון, שקנה עשרה דברים, חמישה מהם יפים ושווים דינר וחצי כל אחד, וחמישה מהם רעים ושווים כל אחד חצי דינר והלוקח מסכים לתת בממוצע דינר לכל חפץ (פירוש הר"ח, והביאו התוספות שם דיבור המתחיל לא יחשב). 24) אין המוכר יכול לחשוב. 25) כלומר, שישלם בשביל הרעים את הממוצע – היינו דינר, למרות שהם שווים פחות. 26) ובעד היפים ידרוש כפי מחירם האמיתי ולא הממוצע, היינו דינר וחצי. 27) היינו, שישלם מחיר ממוצע לכולם, שהרי לא הסכים להעלות על המחיר בשביל הרעים אלא על מנת שגם הטובים ימכור לו במחיר ממוצע זה. 28) מחיר ממוצע לכל היחידות, הטובות והרעות בשווה. 29) על ריווח זה, שהמוכר קבע באמונה שאותו רוצה להרוויח, והלוקח הסכים לו, יכול המוכר עוד להוסיף את ההוצאות דלקמן. 30) הסבל שנשא את הסחורה בכתפו. 31) בעל החמור, שהעביר את הסחורה על חמורו. 32) המלון, שאליו נזדקק המוכר בעת העבירו את סחורתו. 33) שכר טירחתו כפועל. 34) אינו יכול להכניס במסגרת ההוצאות גם שכר טרחתו. 35) והשכר שהוא מתנה עליו, כולל גם את טירחתו. ועיין תוספות (שם דיבור המתחיל לא יחשב).

ז. הָעַכּוּ"ם[36] אֵין לוֹ הוֹנָיָה[37]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אֶת אָחִיו[38]. וְעַכּוּ"ם שֶׁהוֹנָה[39] אֶת יִשְׂרָאֵל - מַחֲזִיר הוֹנָיָה בַּדִּינִין שֶׁלָּנוּ[40]; לֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִיִּשְׂרָאֵל[41].

36) בכורות יג: 37) אינו יכול לתבוע את האונאה מישראל, שהונה אותו. 38) וגוי אינו אחיו של ישראל. וראה להלן הלכה ח. 39) בגמרא בכורות שם, מפורש שישראל יכול לחזור בו ממקחו שקנה אצל גוי, אם היה מקח טעות והוא הדין לאונאה (מגיד משנה). 40) לפי דיני אונאה בין ישראל לישראל. 41) שישראל מישראל יכול לתבוע אונאה.

ח. אֵלּוּ דְבָרִים[42] שֶׁאֵין לָהֶם הוֹנָיָה[43]: הַקַּרְקָעוֹת[44], וְהָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת[45], וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת[46]. אֲפִלּוּ מָכַר שָׁוֶה אֶלֶף בְּדִינָר[47] אוֹ שָׁוֶה דִּינָר בְּאֶלֶף - אֵין בָּהֶן הוֹנָיָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ - דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד[48]. יָצְאוּ הַקַּרְקָעוֹת; וְיָצְאוּ עֲבָדִים, שֶׁהֶקְּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת[49]; וְיָצְאוּ שְׁטָרוֹת[50], שֶׁאֵין גּוּפָן קָנוּי אֶלָּא לִרְאָיָה שֶׁבָּהֶן[51]; 'עֲמִיתֶךָ' - וְלֹא הֶקְדֵּשׁ[52].

42) משנה בבבא מציעא נו. 43) שהמאנה אינו יכול לתבוע בחזרה את האונאה. 44) במשנה שם, הסדר: "העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות" (ועיין תוספות יום טוב שם). [ובגמרא כי"ר (בדקדוקי־סופרים שם): "השטרות והקרקעות והעבדים וכו'" וזהו לפי סדר הלימודים מהפסוק: "ממכר ולא שטר", "מיד ולא קרקעות ועבדים", "עמיתך ולא הקדש"]. 45) שמכר את השטר לגבות בו את החוב הכלול בו. 46) כגון, אם הגזבר מכר נכסי הקדש או אפילו אדם פרטי שמכר קרבן שהקדישו להקריב ונפל בו מום. 47) כרבי אמי ולא כרבי יוחנן (שם נז.). שלא רק דין אונאה אין להם, אלא אף ביטול מקח אין בהם, ואפילו אם האונאה היא ביחס מופרז כזה של דינר אחד ואלף דינר – ולא כדעת הירושלמי שיש דין אונאה בקרקעות אם מכר שווה מנה במאתיים. 48) נכסים העוברים מיד ליד, והיינו מטלטלין. 49) שנאמר בהם (ויקרא כה, מו): "והתנחלתם אותם – לרשת אחוזה", כלומר, שדה אחוזה (רש"י שם). 50) בגמרא למדו זאת מהביטוי בתורה: "ממכר". ורבינו לא הזכירו. 51) לעדות ולהוכחה, שיש חוב לגבות. 52) בגמרא מיעטו הקדש מ"אחיו" – "אחיו ולא הקדש". ואם כן, על כורחנו שדין הגוי נלמד מעמיתך – עמיתך ולא גוי (ראה בבכורות יג:), ואילו רבינו הפך את הדרשות הנ"ל. ראה למעלה הלכה ז (לחם משנה).

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹכֵר נִכְסֵי עַצְמוֹ[53]; אֲבָל הַשְּׁלִיחַ שֶׁטָּעָה[54] בְּכָל שֶׁהוּא[55], בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין בֵּין בְּקַרְקָעוֹת - חוֹזֵר[56]. וְנִרְאֶה לִי[57], שֶׁכֵּן הַדִּין בְּאַפּוֹטְרוֹפּוֹס[58] שֶׁטָּעָה בְּכָל שֶׁהוּא, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין בֵּין בְּקַרְקָעוֹת - חוֹזֵר[59]. וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְבֵית דִּין[60], מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָחִיד[61].

53) ולא על ידי שליח. 54) לדעת רוב המפרשים הכוונה גם לשליח בית דין (מגיד משנה). 55) אפילו פחות משתות, כך מובן מתוך הסוגייה בכתובות ק. ששם הסיקו: "שליח דינו כאלמנה", כלומר, כאלמנה שמכרה אפילו "שווה מנה ודינר במנה, מכרה בטל", וזהו פחות משתות. 56) שהמשלח יכול לטעון: "לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי" (לתקן שלחתיך ולא לקלקל), ובטלה השליחות. 57) סברת עצמו. 58) ממונה על פי בית הדין לפקח על נכסי יתומים; רש"י (בכמה מקומות) מסביר: "אפוטרו" בלטינית: "אב", ו"פוס" – בן, היינו, אבי הבנים – היתומים. 59) לדעת המפרשים ש"השליח" שלמעלה הוא גם שליח בית־דין, פשוט הוא שאפוטרופוס דינו כשליח. ואף לפי הפירוש, ששם הכוונה לסתם שליח, אבל שליח בית דין דינו כבית דין צריך לומר שאפוטרופוס אין כוחו יפה מסתם שליח (מגיד משנה), מפני ששליח בית דין נשלח על ידי בית הדין באופן מיוחד למכירה זו, ואילו האפוטרופוס לא נשלח על ידי בית הדין אלא לפקח על נכסי היתומים אבל לא מלאו ידו באופן מיוחד למטרת "מכירה זו" (לחם משנה). 60) שאם טעו בפחות משתות,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרי זו מחילה (להלן הלכה י). 61) בטענה זו נימקו בגמרא (כתובות שם) את השוני בין בית דין לבין שליח.

י. בֵּית דִּין שֶׁמָּכְרוּ נִכְסֵי יְתוֹמִים וְטָעוּ, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין: אִם טָעוּ בִּפְחוֹת מִשְּׁתוּת[62] - הֲרֵי זוֹ מְחִילָה, כְּהֶדְיוֹט; טָעוּ בִּשְׁתוּת - בָּטֵל הַמֶּקַח. וְאִם רָצוּ שֶׁלֹּא לְבַטֵּל הַמִּמְכָּר וְיַחֲזִירוּ הַהוֹנָיָה[63] - מַחֲזִירִין; לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט[64] חָמוּר מֵהֶן[65].

62) שהרי במשנה הזכירו: "שתות", משמע שבפחות משתות דינם כשאר בני אדם. 63) יפעלו, שתוחזר להם האונאה, כלומר יתבעו ההונייה מהלוקח (לחם משנה להלן הלכה יא). 64) שאף על פי שהאונאה יותר משתות ובטל המקח – אם רצה המתאנה לקיים את המקח, אין המאנה יכול לעכב, כמו שכתב רבינו למעלה פרק יב הלכה ד. 65) מדין יתומים ששקדו חכמים על תקנתם, וראה למעלה פרק ט הלכה ג.

יא. נִרְאֶה לִי, שֶׁבֵּית דִּין שֶׁמָּכְרוּ קַרְקַע אוֹ עֲבָדִים[66] שֶׁל יְתוֹמִים שֶׁיֵּשׁ מָנֶה בְּמָאתַיִם[67] - אֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר בָּהֶן; לֹא יִהְיֶה כֹּחַ הֶדְיוֹט[68] חָמוּר מִכֹּחַ הַיְתוֹמִים[69]. וְכֵן הַדִּין בְּאַפּוֹטְרוֹפּוֹס[70] שֶׁמָּכַר קַרְקַע וַעֲבָדִים, שֶׁאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר בְּהוֹנָיָה, כְּדִין הַהֶדְיוֹט.

66) שאין בהם דיני אונאה וביטול מקח. ואילו במטלטלין אין הדין כן. 67) שהלוקח נתאנה. 68) שאינו יכול לחזור באונאת קרקעות ועבדים (למעלה הלכה ח). 69) ששקדו חכמים על תקנתם כדלעיל. והראב"ד סובר, שאף הלוקח יכול לחזור בו, שלא כשאר לוקחים. הוא מסתמך על המשנה שהזכירה מפורש ששני הצדדים יכולים לחזור: "פחתו שתות או הותירו שתות" – במקרה האחרון רק הלוקח מעוניין לחזור, ובגמרא פירשו, שהכוונה במשנה לקרקע, הרי ששניהם: גם בית־הדין וגם הלוקח יכולים לחזור בהם, והוא גם מנמק הלכה זו, מפני ששתם מי שקונה על פי בית־דין סומך עליהם שהקניין נעשה בצורה מושלמת ללא פגם ואין בדעתו לוותר על שום אונאה קטנה שהיא, ואף בקרקעות שכרגיל אין בהם אונאה. ברם הרמב"ן (מביאו המגיד משנה) מסביר, שבמשנה לא מדובר בלוקח, אלא בבעל חוב שנכנס לשדה הלווה לפי הוראת בית דין (הלכות מלווה ולווה), ואז יכול אף הוא לחזור, שהרי עושה מכוח בית דין, מה שאין כן בלוקח סתם, שעושה מדעתו (עיין מגיד משנה המסלק גם טענות אחרות נגד שיטת רבינו). 70) מדברי הטור (סימן רכז) שמביא בשם רבינו יונה נראה שגם בשליח, הדין כן.

יב. הָאַחִין וְהַשֻּׁתָּפִין שֶׁחָלְקוּ הַמִּטַּלְטְלִין[71] - הֲרֵי הֵן כְּלָקוֹחוֹת: פְּחוֹת מִשְּׁתוּת - נִקְנֶה מֶקַח, וְאֵין מַחֲזִיר כְּלוּם; יָתֵר עַל שְׁתוּת - בָּטֵל מֶקַח; שְׁתוּת - קָנָה וּמַחֲזִיר אוֹנָאָה. וְאִם הִתְנוּ בֵּינֵיהֶם שֶׁיַּחְלְקוּ בְּשׁוּם הַדַּיָּנִין[72], וְטָעוּ בִּשְׁתוּת - בָּטְלָה חֲלֻקָּה; שֶׁהַדַּיָּנִין שֶׁשָּׂמוּ וּפִחֲתוּ שְׁתוּת אוֹ הוֹתִירוּ שְׁתוּת - מִכְרָן בָּטֵל.

71) דווקא מטלטלין, כי בקרקע, כאמור, אין דין אונאה כלל. 72) שלחלוקה שלהם יהיה תוקף כמו לשום הדיינים.

יג. הַבְּהֵמָה וְהַמַּרְגָּלִית וְהַסַּיִף[73] וְסֵפֶר תּוֹרָה - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מִטַּלְטְלִין, וְיֵשׁ בָּהֶן הוֹנָיָה. אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ הוֹנָיָה חוּץ מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מוֹכֵר קוֹנֶה בְּנִכְסֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

73) החרב. ודלא כרבי יהודה בן בתירא בברייתא שם נח: שאמר "המוכר סוס וסייף וחטיטים (= מגן) במלחמה אין להם אונאה מפני שיש בהן חיי נפש". ופלא שרבינו לא הזכיר את שאר הדברים, שהוזכרו בברייתא זו.

יד. כְּשֵׁם[74] שֶׁאֵין לְקַרְקָעוֹת הוֹנָיָה, כָּךְ שְׁכִירוּת קַרְקַע אֵין לוֹ הוֹנָיָה. אֲפִלּוּ שָׂכַר טְרַקְלִין גָּדוֹל בְּדִינָר בְּשָׁנָה[75], אוֹ רֶפֶת קְטַנָּה בְּדִינָר בְּכָל יוֹם[76] - אֵין לוֹ הוֹנָיָה.

74) בגמרא (שם נו:) יש בעייה: אם בשכירות של מטלטלין יש דין אונאה, והסיקו ששכירות היא כמכר ויש בה דין אונאה. ומזה למד רבינו שהוא הדין לגבי הדברים שאין להם דין אונאה, כגון בקרקע, שדין השכירות כדין המכר. 75) שהאונאה היא מופרזת, ורבינו לשיטתו, שאף במכר אינו מבחין בשיעור האונאה ואף אונאה מופרזת אינה חוזרת (למעלה הלכה ח). 76) גם כאן אונאה מופרזת, אלא שכאן השוכר נתאנה.

טו. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין - אֵין לוֹ הוֹנָיָה; מִפְּנֵי שֶׁהוּא קְנוּיָה אוֹתוֹ לִזְמַן[77], וַעֲבָדִים אֵין בָּהֶם הוֹנָיָה[78].

77) ודין מכירה לזמן כדין מכירה לעולם. כנ"ל בהלכה יד. 78) למעלה הלכה ח. ואף על פי ששם מדובר בעבדים כנענים וכאן מדובר בעבד ישראל – גם עבד ישראל דינו כקרקע, כמפורש בקידושין כח.

טז. שְׂכָרוֹ[79] לִזְרֹעַ לוֹ קַרְקַע, וְאָמַר: זָרַעְתִּי בָהּ זְרִיעָה הָרְאוּי בָהּ[80], וּבָאוּ עֵדִים[81] שֶׁזָּרַע בָּהּ פָּחוֹת מִן הָרָאוּי לָהּ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם יֵשׁ לוֹ הוֹנָיָה, מִפְּנֵי הַזֶּרַע[82], אוֹ אֵין לוֹ הוֹנָיָה, מִפְּנֵי הַקַּרְקַע[83]. לְפִיכָךְ[84] אֵין מוֹצִיאִין[85] מִיַּד נִתְבָּע. וְכֵן אֵין מַשְׁבִּיעִין[86] אוֹתוֹ אֶלָּא שְׁבוּעַת הֶסֵּת[87], מִפְּנֵי צַד הַקַּרְקַע שֶׁיֵּשׁ כָּאן.

79) בעייה בגמרא (שם נו:). והמדובר כששכרו בקבלנות והקבלן יש בו דין אונאה במטלטלין (להלן הלכה יח), אבל בשכיר יום כתב רבינו למעלה שאין בו דין אונאה (כסף משנה). 80) שהוא מודה בסכום הזרעים שזרע, אלא שלדעתו היא זריעה מספקת, אבל אם הכניס פחות מכדי זריעה כפי שהותנה, הרי זו טעות במידה, ואז המקח בטל כולו אף בכל שהוא (להלן פרק ט"ו הלכה א). 81) ואין אפשרות לזרוע עוד פעם, מפני שהזריעה השנייה עלולה לקלקל יותר מלתקן, שאם יפול הזרע החדש למקום שנפל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הראשון, יתקלקלו שניהם (מגיד משנה בשם הראב"ד). 82) שהוא מטלטלין ויש בו דין אונאה. 83) ובקרקע אין דין אונאה. 84) אחרי שהבעייה לא נפתרה, ונשאר כאן ספק. 85) כדין כל ספק, שבו שולט העיקרון: "המוציא מחבירו עליו הראייה", ואין כאן עניין של מזיק וניזק שהרי הקרקע השביחה אלא שלא השביחה כראוי (כסף משנה). 86) היינו, שבועה מן התורה ("דאורייתא"), שאינה בקרקע, וכאן הרי יש לנו ספק אם זה נחשב כקרקע, וכשם שאין מוציאין ממון מספק, כך אין משביעין על ספק. 87) כמפורש להלן פרק ה מהלכות טוען ונטען הלכה א שנשבעין שבועת היסת על הקרקע.

יז. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַכֵּלִים אוֹ אֶת הַבְּהֵמָה - יֵשׁ לָהֶם אוֹנָיָה; שֶׁהַשְּׂכִירוּת מְכִירָה בַּת יוֹמָהּ הִיא. וְאִם יֵשׁ בָּהּ הוֹנָיָה שְׁתוּת אוֹ יוֹתֵר, בֵּין שֶׁנִּתְאַנָּה שׁוֹכֵר בֵּין שֶׁנִּתְאַנָּה מַשְׂכִּיר - הֲרֵי זֶה מַחֲזִיר הוֹנָיָה[88], וַאֲפִלּוּ לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה[89].

88) אבל ביטול מקח לא שייך כאן, שהרי אי אפשר להחזיר את המלאכה שכבר נעשתה (סמ"ע סימן רכז, סעיף קטן סד בשם תרומת הדשן, ועיין כסף משנה). 89) שלא נתנו זמן מסויים לתביעת חזרת האונאה (למעלה פרק י"ב הלכה ה), אלא במקח, שדרכו של לוקח להראות מקחו לתגר או לקרובו. אבל בשכירות אין דרכו של שוכר להראות (מגיד משנה).

יח. נִרְאֶה לִי, שֶׁהַקַּבְּלָן יֵשׁ לוֹ הוֹנָאָה[90]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לֵאֹרֹג בֶּגֶד זֶה בַּעֲשָׂרָה זוּזִים, אוֹ לִתְפֹּר חָלוּק זֶה בִּשְׁנֵי זוּזִים - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ הוֹנָיָה; וְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם, בֵּין קַבְּלָן בֵּין בַּעַל הַבֶּגֶד, חוֹזֵר לְעוֹלָם כְּמוֹכֵר[91].

90) שרק פועל דינו כעבד (למעלה הלכה טו), אבל קבלן אין דינו כעבד, שהרי הוא עושה מלאכתו בזמן שהוא רוצה. ראה בתוספות לבבא מציעא מח. דיבור המתחיל והא ובתרומת הדשן סימן שיח. 91) שחוזר לעולם (למעלה פרק י"ב הלכה ו).

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי קציבת השערים והדברים שאסור לעשות מהן סחורה וכיוצא בהן ודיני הונאת דברים, ומצוה זו.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁהַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, וְאָמַר: כָּךְ וְכָךְ אֲנִי מִשְׁתַּכֵּר - אֵין לוֹ הוֹנָיָה. וַאֲפִלּוּ אָמַר: זֶה לָקַחְתִּי בְּסֶלַע, וּבְעֶשֶׂר אֲנִי מוֹכֵר[3] - מֵתָּר[4]. אֲבָל[5] בֵּית דִּין חַיָּבִין[6] לִפְסֹק הַשְּׁעָרִים[7] וּלְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִין[8] לְכָךְ. וְלֹא יִהְיֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד[9] מִשְׁתַּכֵּר כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, אֶלָּא שְׁתוּת בִּלְבַד יִפְסְקוּ[10] לָהֶם בִּשְׂכָרָם, וְלֹא יִשְׁתַּכֵּר הַמּוֹכֵר[11] יָתֵר עַל שְׁתוּת[12].

2) פי"ג הלכה ה. 3) אף שההבדל בין ערך החפץ והכסף ששולם תמורתו – הוא גדול, אחרי שהוא מודיע על זה ומתנה על זה מראש. 4) שהרי נתרצה הלוקח בכך. 5) בבא־בתרא פט. כרמי בר חמא בשם רב יצחק וכקרנא, ש"מעמידים אגרדמין (= ממונים) בין למידות (ראה פ"ח מהלכות גניבה הלכה כ) בין לשערים, מפני הרמאים" – "המוכרים ביוקר ואומרים שהוסיפו במידה, או שנתן חיטים יפות למעלה כו' או כל מיני רמאות" (רשב"ם שם). ודלא כברייתא ושמואל שם שאין מעמידין אגרדמין לשערים. וכן פסק הר"י מיגש, והוכיח כן ממה שאמרו (יומא ט.) "שפרהדרין (= פקידי המלך) הללו חובטים אותם (= מכים את בעלי החנויות) ואומרים להם מכרו בזול" (ועיין רשב"ם שם). 6) ב"ב שם: "[אבן שלמה וצדק] יהיה לך, מלמד שמעמידין אגרדמין כו'" "שלבית־הדין קא מזהיר להו רחמנא (= מזהירה התורה) שימנו אדם ממונה כו'" (ר"י מיגש). ודרשו כן, מפני שנראה להם לחכמינו שפסוק זה מיותר, שהרי כבר ציוה על היחיד ואמר "לא יהיה לך אבן ואבן" (רשב"ם). וכל זה במידות והוא־הדין בשערים. 7) לקבוע המחירים. 8) זהו פירוש ל"אגרדמין" שהובא שם. 9) כלומר, בית־הדין צריך לדאוג לזה. 10) הבית־דין. 11) בבא־בתרא צ. וזוהי אזהרה למוכר עצמו, שאסור לו להשתכר יותר משתות. 12) וכל זה אם שער המחירים עומד בעינו, אבל אם עלו המחירים, מותר גם למוכר לדרוש כפי השער החדש, אף אם זה יהיה כפליים מהמחיר הקודם (הגהות מיימוניות בשם ר"ש, וכ"ה ברשב"ם, ובמ"מ בשם רש"י).

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[13] בִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חַיֵּי נֶפֶשׁ, כְּגוֹן יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת; אֲבָל הָעִקָּרִין[14], כְּגוֹן הַקִּשְׁטְ וְהַלְּבוֹנָה[15] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין פּוֹסְקִין לָהֶם שַׁעַר, אֶלָּא יִשְׁתַּכֵּר כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.

13) אין לדברים אלה מקור מפורש בדברי חז"ל, אבל למדם רבינו מהברייתא בבבא־בתרא צ: "תנו רבנן, אין אוצרין פירות דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות, שמנים וסלתות, אבל תבלין כמון ופלפלין מותר". וטעם איסור זה הוא כדי שלא יפקיע את השערים (רשב"ם שם, ורש"י יומא פג.) – הרי שבדברים שאין בהם חיי נפש אין איסור הפקעת שערים (ראה במגיד־משנה). וכן דעת רש"י במנחות עז. ודעת רשב"ם בבבא־בתרא צא. 14) שרשים. 15) מיני בשמים.

ג. וְאֵין מִשְׁתַּכְּרִין[16] פַּעֲמַיִם בְּבִיצִים; אֶלָּא הַתַּגָּר הָרִאשׁוֹן הוּא מוֹכְרָן בְּשָׂכָר, וְהַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ מוֹכְרָן בַּקֶּרֶן בִּלְבָד.

16) ברייתא שם צא. "אין משתכרים פעמים בביצים". ונחלקו שם רב ושמואל, חד אמר על חד תרי (= מה ששוה דינר למכור בשני דינרים), וחד אמר תגר לתגרא (שלא ימכור סוחר אחד לסוחר שני, שאף הוא ישתכר בהן). ופסק רבינו כדיעה השניה.

ד. אָסוּר[17] לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[18] בִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חַיֵּי נֶפֶשׁ, אֶלָּא זֶה מֵבִיא מִגָּרְנוֹ וּמוֹכֵר,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְזֶה מֵבִיא מִגָּרְנוֹ וּמוֹכֵר, כְּדֵי שֶׁיִּמְכְּרֶנּוּ בְּזוֹל. וּבְמָקוֹם שֶׁהַשֶּׁמֶן מְרֻבֶּה[19], מֻתָּר לְהִשְׁתַּכֵּר בְּשֶׁמֶן.

17) שם צא. 18) כן מפורש שם בברייתא: "אין משתכרין בארץ ישראל בדברים שיש בהם חיי נפש". ולפיכך לא כתב רבינו שגם בחוצה לארץ אסור במקום שרובו ישראל (סמ"ע רלא ס"ק מב, וראה להלן הלכה ה הערה כ). 19) שם: אמרו עליו על רבי אלעזר בן עזריה שהיה משתכר בשמן, משום שבמקומו היה השמן מצוי.

ה. אֵין אוֹצְרִין[20] פֵּרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חַיֵּי נֶפֶשׁ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ יִשְׂרָאֵל[21], שֶׁהֲרֵי מַגִּיעַ מִדָּבָר זֶה צַעַר לְיִשְׂרָאֵל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּלוֹקֵחַ מִן הַשּׁוּק; אֲבָל הַמַּכְנִיס מִשֶּׁלּוֹ - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת לוֹ קַבּוֹ[22] אוֹצָר.

20) אוגרים. שם צ: 21) בברייתא שם: "אין אוצרין פירות דברים שיש בהם חיי נפש וכו'" ולא נזכר כאן "ארץ ישראל" (וראה ברי"ף). וכתב שם רשב"ם: "ונראה לי דבעיר שרובה ישראל מיירי". וכן דעת רבינו. וכן נראה בגמרא (ב"ב שם) במעשה של שמואל ואביו שהיו בחוצה לארץ. וראה למעלה הלכה ד והערה יז. 22) מונח תלמודי ידוע, הבא לסמן את המעט שיש לו לאדם משלו, כגון: "רוצה אדם בקב שלו" (בבא־מציעא לח.).

ו. מֻתָּר לֶאֱצֹר[23] פֵּרוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים[24]: עֶרֶב שְׁבִיעִית, וּשְׁבִיעִית, וּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וּבִשְׁנֵי[25] בַּצֹּרֶת[26] - אֲפִלּוּ קַב חָרוּבִין לֹא יֵאָצֵר, מִפְּנֵי שֶׁמַּכְנִיס מְאֵרָה[27] בַּשְּׁעָרִים. וְכָל הַמַּפְקִיעַ[28] שְׁעָרִים, אוֹ שֶׁאָצַר פֵּרוֹת בָּאָרֶץ אוֹ בְּמָקוֹם שֶׁרֻּבּוֹ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה כְּמַלְוֶה בְּרִבִּית.

23) בבא־בתרא צ: 24) לאגור בשנה ששית בשביל הששית, השביעית שהיא שנת השמיטה, והשמינית (רשב"ם שם ד"ה לאצור פירות), שהרי בשביעית לא זורעים ואין תבואה נמצאת, והתבואה של השנה השמינית בשלה רק בסוף השנה. 25) שם. 26) רעב גדול. 27) קללה. 28) שם (צ:) נכללו יחד: "אוצרי פירות ומלווי בריבית".

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[29] בְּפֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חַיֵּי נֶפֶשׁ; אֲבָל הַתְּבֵלִין[30], כְּגוֹן כַּמּוֹן וּפִלְפְּלִין - מֻתָּר לֶאֱצֹר אוֹתָן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[31], וּלְהוֹצִיא אוֹתָן[32] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כִּשְׁאָר הָעִקָּרִין[33].

29) שם. 30) דברים שמתבלים בהם את הקדירה, ליתן טעם בתבשיל. 31) וכן במקום שרובו ישראל בחוצה לארץ (ראה למעלה הלכה ה). 32) ראה להלן הלכה ח. 33) אף שכמון ופלפלין הם מכשירי אוכל נפש יותר משאר העיקרין.

ח. אֵין מוֹצִיאִין[34] פֵּרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חַיֵּי נֶפֶשׁ, כְּגוֹן יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת, מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ אוֹ לְסוּרְיָא[35], וְלֹא מֵרְשׁוּת מֶלֶךְ זֶה[36] לִרְשׁוּת מֶלֶךְ אַחֵר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

34) שם (צ:). 35) סוריא היא מארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען, וירדו ממעלת ארץ ישראל מפני שכבש אותן קודם שיכבוש כל ארץ ישראל (פ"א מהלכות תרומות ה"ג). 36) כן הוא בתוספתא (עבודה זרה פ"ה): "כשם שאין מוציאין לסוריא, כך אין מוציאין מהפרכיא להפרכיא, ורבי יהודה מתיר מהפרכיא להפרכיא" (וכן הנוסחא ברי"ף לפי דברי המגיד־משנה, ועיין בדק"ס בשם רי"ף דפוס קושטא). ופסק רבינו כתנא־קמא. ובגמרא ב"ב שם נוסחא אחרת, ולפי זה פירש רשב"ם שם פירוש אחר, עיין שם.

ט. רַשָּׁאִין[37] בְּנֵי הָעִיר לָקַץ לָהֶם שַׁעַר[38] לְכָל דָּבָר שֶׁיִּרְצוּ, וַאֲפִלּוּ בָּשָׂר וָלֶחֶם[39], וּלְהַתְנוֹת בֵּינֵיהֶם[40] לְכָל מִי שֶׁיַּעֲבֹר יַעַנְשׁוּ אוֹתוֹ כָּךְ וְכָךְ.

37) מותרים. ברייתא בבבא־בתרא ח: 38) לקבוע מחירים. 39) שהם מצרכים ראשונים לחיי האדם, בכל זאת יש רשות לבני העיר לקבוע להם מחיר, ואפילו מחיר יקר מכפי הרגיל, אם יש להם צורך בכך. 40) ויתכן שכאן לא צריך אפילו הסכמת חכם העיר, ראה להלן הלכה יא.

י. רַשָּׁאִין[41] אַנְשֵׁי אֻמָּנִיּוֹת[42] לִפְסֹק בֵּינֵיהֶם, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אֶחָד בְּיוֹם שֶׁיַּעֲשֶׂה חֲבֵרוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָזֶה, וְכָל מִי שֶׁיַּעֲבֹר עַל הַתְּנַאי יַעַנְשׁוּ אוֹתוֹ כָּךְ וְכָךְ.

41) תוספתא (בבא־מציעא פי"א) וכן הוא בגמרא בבא־בתרא ט. 42) היינו כל בעלי אותה אומנות (מ"מ בשם רמב"ן), שכל האומנים באומנותם הרי הם כבני העיר בעניני העיר, למעלה הלכה ט (ביאור הגר"א לחו"מ סימן רלא, ס"ק יג).

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[43] בִּמְדִינָה שֶׁאֵין בָּהּ חָכָם חָשׁוּב לְתַקֵּן[44] מַעֲשֶׂה הַמְּדִינָה וּלְהַצְלִיחַ דַּרְכֵי יוֹשְׁבֶיהָ; אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ אָדָם חָכָם חָשׁוּב - אֵין הַתְּנַאי שֶׁלָּהֶן מוֹעִיל כְּלוּם[45], וְאֵין יְכוֹלִין לַעֲנֹשׁ וּלְהַפְסִיד עַל מִי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַתְּנַאי[46], אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנָה עִמָּהֶם וְעָשׂוּ מִדַּעַת הֶחָכָם. וְכָל מִי שֶׁהִפְסִיד לְפִי הַתְּנַאי שֶׁאֵינוֹ מִדַּעַת הֶחָכָם - מְשַׁלֵּם.

43) שרשאים בעלי אומניות לפסוק ביניהם. בבא־בתרא שם. בעובדא בשני טבחים שעשו תנאים מסויימים ביניהם, ורבא שלל את תקפם של תנאים אלו, בשביל שנעשו בלי הסכמת חכם העיר. 44) כלומר לא סתם חכם, אלא חכם ממונה רשמית על תיקון ענין הציבור (מ"מ בשם הר"י מיגש). 45) ממה שהביא רבינו תנאי זה של "אדם חשוב", אחרי ההלכה של בעלי אומניות ולא הביאה אחרי ההלכה של בני העיר — נראה שלא נאמר תנאי זה אלא בבעלי אומניות, אבל בני העיר אינם זקוקים להסכמת חכם העיר (מגיד־משנה בשם ריב"ש). 46) כלומר: לא קיים התנאי (וכן העתיק בשו"ע סימן רלא, סעיף כח), אף־על־פי שקיבלו — כיון שלא קיבלו לפני החכם (כסף־משנה).

יב. כְּשֵׁם[47] שֶׁהוֹנָיָה בְּמֶקַח וּמִמְכָּר, כָּךְ יֵשׁ הוֹנָיָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בִּדְבָרִים[48]; שֶׁנֶּאֱמַר[49]: וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ[50] - זֶה הוֹנַאַת דְּבָרִים[51].

47) משנה (בבא־מציעא נח:) ככתבה וכלשונה. 48) לצערו בדברים, כמו שמבאר רבינו להלן הלכה יג. 49) ברייתא (שם). 50) בפסוק: "כי אני ה' אלקיכם", וראה להלן הלכה יח. 51) שאילו הונאת ממון, נאמרה בפסוק שני (ויקרא כה, יד): "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו", והביאו רבינו למעלה פי"ב ה"א בדין אונאת ממון. ועיין ברייתא ב"מ שם.

יג. כֵּיצַד? הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה[52] - לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים! וְאִם הָיָה בֶּן גֵּרִים - לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכֹר מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֶיךָ[53]! הָיָה גֵּר וּבָא לִלְמֹד תּוֹרָה - לֹא יֹאמַר לוֹ: פֶּה שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת יָבוֹא וְיִלְמַד תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה?! הָיוּ חֲלָאִים וְיִסּוּרִים בָּאִין עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה מְקַבֵּר אֶת בָּנָיו - לֹא יֹאמַר לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲבֵרָיו לְאִיּוֹב: הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ[54], זְכָר־נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד.

52) ברייתא שם, כלשון רבינו. 53) אף שמגנה אותו לא במעשיו הוא כי־אם במעשי אבותיו, אף זה אסור (תוספות שם ד"ה אם הוא בן גרים). 54) בטחונך (תוספות שם, ד"ה הלא יראתך).

יד. הָיוּ חַמָּרִין[55] מְבַקְּשִׁין תְּבוּאָה - לֹא יֹאמַר לָהֶם: לְכוּ אֵצֶל פְּלוֹנִי! וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא מָכַר תְּבוּאָה[56] מֵעוֹלָם. נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה[57] עַל דְּבַר חָכְמָה - לֹא יֹאמַר לְמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹתָהּ חָכְמָה: מַה תָּשִׁיב בְּדָבָר זֶה? אוֹ: מַה דַּעְתְּךָ בְּדָבָר זֶה? וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הַלָּלוּ[58].

55) מובילי סחורות על חמורים. ברייתא שם. 56) ויש בזה משום בושה לפלוני זה או לחמרים אלו. 57) בבא־בתרא פא: "אמר לו: דבר שהראשונים לא אמרו בו טעם, תשאלני בבית המדרש, כדי לביישני?" (אור שמח). [וכן אמרו בחולין ו. "אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם – בין (= שאל), ואם לאו – תבין את אשר לפניך" (= תבין מעצמך, "ואל תשאל ותביישנו" – רש"י שם). ועיין במגיד־משנה]. 58) במשנה שם שנינו: שלא לשאול על המקח, אם אין בדעת השואל לקנות, והביאה רבינו ב"ספר המצוות" (ל"ת רנא).

טו. כָּל הַמְאַנֶּה אֶת הַגֵּר, בֵּין בְּמָמוֹן בֵּין בִּדְבָרִים - עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין[59]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְגֵר לֹא תוֹנֶה - זֶה הוֹנַאַת דְּבָרִים; וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ - זֶה הוֹנַאַת מָמוֹן[60]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַמְאַנֶּה אֶת הַגֵּר - עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין: מִשּׁוּם לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ[61], וּמִשּׁוּם אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו[62], וּמִשּׁוּם וְגֵר לֹא תוֹנֶה[63].

59) שם נט: 60) מכילתא משפטים פרשה יח, הובאה ב'ספר המצוות' ל"ת רנב־רנג. 61) זה אינו מיוחד לגר, אלא מופנה לכל ישראל, אבל כולל גם את הגר (ב"מ שם). 62) זה נאמר על אונאת ממון בכל ישראל. אבל גם הגר בכלל "אח" (פ"ט מהלכות גניבה ה"ו). אבל ראה מה שכתב רבינו להלן הלכה יז. ודברי רבינו כאן תמוהים, שהרי בגמרא (ב"מ שם) מנו במקום פסוק זה, שלא נאמר בגר ושלא נאמר באונאת דברים – פסוק הנאמר בגר ובאונאת דברים, והוא מה שנאמר (בויקרא יט, לג) "וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו", וכן מפורש ב'ספרא' קדושים פרק ח הלכה ב, שפסוק זה מדבר באונאת דברים. וכן הביא רבינו ב'ספר המצוות' ל"ת רנב פסוק זה לענין אונאת דברים. וראה במגיד־משנה ובלחם־משנה, ולהלן פרק ח מהלכות עבדים הלכה יא. [אבל דברי רבינו מיוסדים על דברי מכילתא דרשב"י (משפטים כב, כ, הוצאת רי"נ אפשטיין עמוד 210): "וגר לא תונה שתי אונאות בדבר, אחת אונאת ממון ואחת אונאת דברים. ולא תלחצנו שתי לחיצות בדבר, אחת לחיצת ממון ואחת לחיצת דברים". והדברים מוסברים היטב ע"פ דברי ה"אור שמח" כאן שבגר ישנה גם אונאת דברים כתוצאה מאונאת ממון שמרגיש בנפשו שכל האונאה באה לו רק מפני שהוא גר ונחות דרגא, ובאונאת דברים ישנה גם אונאת ממון שע"י הזלזול בו יבוא לידי הפסד ממון, ואילו באדם מישראל – במקום שיש אונאת ממון אין אונאת דברים, ובמקום שיש אונאת דברים – אין אונאת ממון]. 63) שהוא באונאת דברים (מכילתא משפטים פרשה יח).

טז. וְכֵן אִם לְחָצוֹ[64] וְהוֹנָהוּ בְּמָמוֹן - עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין: מִשּׁוּם אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, וּמִשּׁוּם וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ[65], וּמִשּׁוּם וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ[66].

64) שם. 65) בגמרא שם אמרו, שעובר על שלשה לאוין דלהלן: ולא תלחצנו (שמות כב, כ), וגר לא תלחץ (שם כג, ט) ולא תהיה לו כנושה (שם כב, כד), ששני הפסוקים הנ"ל של "לא תלחצנו" "לא תלחץ" נאמרו בגר. 66) שהוא באונאת ממון (מכילתא שם).

יז. וּמִפְּנֵי מָה עוֹבֵר בְּגֵר עַל לָאו שֶׁל הוֹנַאַת דְּבָרִים אַף בְּהוֹנַאַת מָמוֹן, וְעַל לָאו שֶׁל הוֹנַאַת מָמוֹן אַף בְּהוֹנַאַת דְּבָרִים?[67] מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב אֶת שְׁנֵיהֶם בִּלְשׁוֹן הוֹנָיָה סְתָם[68], וְכָפַל לָאוִין בְּגֵר בִּשְׁנֵי הַדְּבָרִים בְּפֵרוּשׁ: לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָץ[69].

67) [ואם שיש באונאת ממון בגר גם אונאת דברים, ובאונאת דברים יש גם אונאת ממון כנ"ל – למה אינו עובר גם על שני הלאוין שבגר "וגר לא תונה ולא תלחצנו" גם באונאת ממון וגם באונאת דברים, שהרי שניהם כוללים שני הדברים יחד, כמבואר במכילתא דרשב"י הנ"ל. ועוד, למה אינו עובר על שני לאוין באונאת דברים "לא תונה" – "ולא תונו", ועל אונאת ממון "ולא תלחצנו" – "ולא תלחץ"]. 68) [ומתוך זה יש לראות שלא חילקה התורה אותם לשני ענינים נפרדים, ולפיכך אם יש באונאת ממון גם אונאת דברים, עובר גם על לאו של "ולא תונו". ואם יש באונאת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דברים גם אונאת ממון, עובר גם על לאו של "אל תונו"]. 69) ["לא תונו" בויקרא יט, לג – "ולא תלחץ" בשמות כג, יט. כלומר אינו עובר על אונאת ממון שיש בה גם אונאת דברים, על לאו ד"לא תונה" – כיון שכתבה התורה באונאת דברים לאו מפורש בשינוי לשון, ומתוך זה אתה למד שאינו עובר על לאו זה אלא באופן שאונאת הדברים היתה באופן ישר ולא בעקיפים כתוצאה מאונאת ממון. והוא־הדין גם באונאת ממון היוצאה מתוך אונאת דברים שאינו עובר עליה על "ולא תלחצנו" – שכיון שכתבה התורה בשינוי לשון, מוכח מזה שאינו עובר על זה אלא באונאת ממון באופן ישיר. ומה שאינו עובר באונאת ממון גם על "לא תונה" וגם על "לא תונו", הוא מפני שאין זה אלא כפל לשון בלבד. וראה ב"מ קיא.].

יח. גְּדוֹלָה[70] הוֹנָיַת דְּבָרִים מֵהוֹנָיַת מָמוֹן; שֶׁזֶּה נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן[71], וְזֶה לֹא נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן[72], וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ, וְזֶה בְּגוּפוֹ[73]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר[74] בְּהוֹנָיַת דְּבָרִים: וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ, לְפִי שֶׁהַדָּבָר מָסוּר לַלֵּב[75]. הָא לָמַדְתָּ[76]: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מָסוּר לַלֵּב, נֶאֱמַר בּוֹ: וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ[77]. וְכָל הַצּוֹעֵק מֵהוֹנָיַת דְּבָרִים - נַעֲנֶה מִיָּד[78]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֲנִי יְיָ.

70) שם נח: 71) אפשר להשיב את האונאה. וזהו הטעם שנתן רבי שמואל בן נחמני (שם). 72) אי־אפשר לתקן את הצער שנגרם לחברו בדיבורו. 73) שם, בשם רבי אלעזר. 74) שם, בשם רבי שמעון בן יוחאי. 75) ברייתא שם. לפי שאין זה נראה לעין אלא סמוי בלב, אם נתכוון לצערו או לא, וכל זה נתון להבחנה רק לעין העליונה הצופיה. 76) סיכום שסיכמו בגמרא (שם). 77) "שאין דייני בני אדם יכולים לעמוד עליו" (פירוש המשניות, שם). אף־על־פי שהמשפט האנושי אינו יכול להשיגך, אבל יש עין רואה, והוא: האלוקים בשמים. 78) מימרא שם נט. "כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה"; השערים פתוחים תמיד, ולכן נענה מיד (מ"מ). מקור חדש לדברי רבינו אלה, מראה הגר"א ("חידושי הגר"א על הרמב"ם"), והוא בבבא־קמא (צג.): "אחד הצועק ואחד שאינו צועק, אלא שממהרין לצועק" (כן הוא לפי גירסת התוספות שם ד"ה אחד, בשם ה'ספרי') ומשמעות הביטוי "שממהרין לצעוק". היינו, שהצועק, נענה מיד.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי הטעות שיש במקח וממכר מחמת מום.

א. הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ בְּמִדָּה[2], בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, וְטָעָה בְּכָל שֶׁהוּא[3] - חוֹזֵר[4] לְעוֹלָם[5]; שֶׁאֵין הוֹנָיָה[6] אֶלָּא בְּדָמִים[7], אֲבָל בְּחֶשְׁבּוֹן - חוֹזֵר[8].

2) מימרא של רבא, מצוטטת בכמה מקומות, כגון קידושין מב: ושם נסמן. 3) אף בפחות משתות, בניגוד לאונאה בדמי המקח שפחות משתות הוא מחילה (למעלה פי"ב ה"ג). 4) היינו, שיכול לדרוש את ההפרש, אבל לא לבטל את המקח, ועיין להלן הלכה ב. 5) בניגוד לאונאה בדמים שקבעו זמן להחזרת האונאה (למעלה פי"ב ה"ה), וראה להלן הלכה ב. 6) דיני אונאה, הכוללים גם את הדין שפחות משתות הוא מחילה. 7) ששילם יותר או פחות משוויו האמיתי של המקח, הואיל ואי־אפשר לצמצם בדיוק את המחיר, ודרכו של אדם לוותר על פחות משתות. 8) כי כאן הטעות היא ברורה, ואין מקום לוויתור ומחילה.

ב. כֵּיצַד? מָכַר לוֹ מֵאָה אֱגוֹזִים בְּדִינָר, וְנִמְצְאוּ מֵאָה וְאֶחָד[9] אוֹ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה[10] - נִקְנָה הַמֶּקָּח[11], וּמַחֲזִיר אֶת הַטָּעוּת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[12]. וְכֵן[13] אִם נִמְצְאוּ[14] הַמָּעוֹת חָסֵר אוֹ יָתֵר מִן הַמִּנְיָן שֶׁפָּסְקוּ[15] - חוֹזֵר[16]. וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[17] שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ אֵצֶל חֲבֵרוֹ כְּלוּם - חוֹזֵר[18], שֶׁקִּנְיָן בְּטָעוּת הוּא[19]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

9) ונתאנה המוכר. 10) ונתאנה הלוקח. 11) שהרי אמר רבא (קידושין שם): "כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה נמי חוזר", ולא אמר: "אפילו פחות מכדי אונאה בטל מקח" – הרי שלעולם המקח קיים אלא שמחזיר האונאה אפילו בפחות משתות (רשב"א בקידושין שם). וכן דעת ר"י מיגש רבו של רבינו בחידושיו בבבא־בתרא צ. שהרי זה כמי שיש לו אצל חברו חוב מנה והחזיר לו פחות דינר – שעליו להשלים לו עד סילוק חובו, שהרי אין כאן טעות בעיקר המקח. ובאופן שאפשר להשלים ולתקן את הטעות, אבל אם לא נתן להשלים, בטל המקח כולו (כסף־משנה בהלכה א). ואם אמר לו שק זה של אגוזים, שיש בו כך וכך אגוזים אני מוכר לך, ונתברר שאין בו סכום זה שאמר לו – הרי זה מקח טעות (ראב"ד לפי סוגיית הגמרא בקידושין ח. ולפי דעת הכסף־משנה גם רבינו מודה לו בזה). 12) שדבר זה דומה להחזרת גזילה שאין לה זמן, ולעולם חייב הוא להחזירה (סמ"ע רלב ס"ק ג). 13) אותו הדין שיש בטעות במקח, הוא גם בטעות בממון. 14) קידושין מז. 15) והיתה הטעות בכדי שהדעת טועה, שאם לא כן – מתנה היא שנתן לחבירו, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה י (לחם־משנה). 16) לתבוע החסר לו. 17) זה, שנתברר שהוטעה, קיבל בקנין מחברו מקודם שאין לו על חבירו כלום, וכי קיבל ממנו כל מה שהיה צריך לקבל. 18) לתבוע שיחזיר לו הטעות, אבל המקח קיים (ב"ח סי' רלב). 19) אותו קנין שקיבל שאין לו על חבירו כלום, אינו קנין – שבטעות הוא. ומקור הדברים בגיטין טו.

ג. וְכֵן הַמּוֹכֵר[20] לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע אוֹ עֶבֶד[21] אוֹ בְּהֵמָה אוֹ שְׁאָר מִטַּלְטְלִין, וְנִמְצָא בַּמֶּקָּח מוּם שֶׁלֹּא יָדַע[22] בּוֹ הַלּוֹקֵחַ - מַחֲזִירוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[23]; שֶׁזֶּה מֶקָּח טָעוּת הוּא[24]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמֶּקָּח אַחַר שֶׁיָּדַע בַּמּוּם; אֲבָל אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[25] אַחַר שֶׁרָאָה הַמּוּם - הֲרֵי זֶה מָחַל, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר.

20) כלומר, כשם שטעות במידה ובמשקל ובמנין חוזר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לעולם, כמו כן אם נמצא מום במקח — חוזר הוא לעולם (מגיד־משנה). 21) כשאין בהם דין אונאה (למעלה פי"ג ה"ח), אעפ"כ יש בהם דין מקח טעות, אם נמצא בהם מום. 22) שאם ידע, הרי קיבל עליו. 23) וכן כתב הרי"ף (פרק הזהב) בשם רב האי, שבמומין לא קבעו זמן כמו שקבעו באונאת דמים בכדי שיראה לתגר או לקרובו (למעלה פי"ב ה"ה). 24) בבא־מציעא פ. 25) כלל זה למד רבינו ממה שאמרו בכתובות עה: "חזקה אין אדם שותה בכוס אלא־אם־כן בודקו". וכן פסק בפכ"ה מהלכות אישות ה"ו, שהבא על אשתו ושהה כמה ימים וטען שמום זה לא נראה לו — אין שומעין לו, חזקה שאין אדם שותה בכוס אלא־אם־כן בודקו יפה, וחזקתו שידע ורצה.

ד. אֵין מְחַשְּׁבִין פְּחַת הַמּוּם[26]. אֲפִלּוּ מָכַר לוֹ כְּלִי שֶׁוֶה עֲשָׂרָה דִינָרִין, וְנִמְצָא בּוֹ מוּם הַמַּפְחִיתוֹ מִדָּמָיו אִסָּר[27] - מַחֲזִיר אֶת הַכְּלִי[28], וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: הֵילָךְ אִסָּר פְּחַת הַמּוּם; שֶׁהַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר: בְּחֵפֶץ שָׁלֵם אֲנִי רוֹצֶה. וְכֵן אִם רָצָה הַלּוֹקֵחַ[29] לִקַּח פְּחַת הַמּוּם - הָרְשׁוּת בְּיַד הַמּוֹכֵר; שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ: אוֹ תִּקְנֶה אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא, אוֹ טֹל דָּמִים שֶׁלְּךָ וָלֵךְ.

26) שיחזיר לו רק את ההפרש, מה שהחפץ שוה פחות בגלל המום. 27) שהוא אחד מעשרים וארבעה בדינר, ונמצא שהאונאה קטנה עד מאד. 28) שהרי זה מקח טעות ואינו מקח (עיין ביצה ז.). 29) אף־על־פי שבאונאה יותר משתות אין למאנה הזכות הזאת (ראה למעלה פרק יב הלכה יד) — כאן שהיתה טעות בעיקר המקח, ולא חלה המכירה כלל, יכולים שניהם לחזור (וראה בתוספות בבא־מציעא נ: ד"ה ואילו).

ה. כֹּל שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו בְּנֵי הַמְּדִינָה[30] שֶׁהוּא מוּם שֶׁמַּחֲזִיר בּוֹ מָקָח זֶה - מַחֲזִירִין; וְכֹל שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו שֶׁאֵינוֹ מוּם - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מַחֲזִיר בּוֹ[31], אֶלָּא אִם פֵּרֵשׁ[32]. שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן סְתָם, עַל מִנְהַג הַמְּדִינָה הוּא סוֹמֵךְ[33].

30) דבר שבהגיון הוא. 31) כן הוא בכתובות עב: "מידי דקפדי בה אינשי — הוה קפידיה קפידא, מידי דלא קפדי בה אינשי — לא הוו קפידיה קפידא". 32) ראה ב'תוספות' שם ד"ה ומידי. 33) כלל מובא בהרבה מקומות בתלמוד, כגון משנה בבבא־מציעא פג. ובבא־בתרא ב.

ו. כָּל הַלּוֹקֵחַ סְתָם[34], אֵינוֹ לוֹקֵחַ אֶלָּא הַדָּבָר הַשָּׁלֵם מִכָּל מוּם. וְאִם פֵּרֵשׁ הַמּוֹכֵר וְאָמַר: עַל מְנָת שֶׁאֵין אַתָּה חוֹזֵר עָלַי בְּמוּם - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ הַמּוּם שֶׁיֵּשׁ בְּמִמְכָּרוֹ וְיִמְחַל הַלּוֹקֵחַ; אוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: כָּל מוּם שֶׁיִּמָּצֵא בְּמֶקָּח זֶה, הַפּוֹחֵת דָּמָיו[35] עַד כָּךְ וָכָךְ, קִבַּלְתִּי אוֹתוֹ. שֶׁהַמּוֹחֵל צָרִיךְ לְיַדֵּעַ הַדָּבָר שֶׁיִּמְחַל לוֹ בּוֹ וִיפָרֵשׁ אוֹתוֹ, כְּמוֹ הַמְּפָרֵשׁ בְּהוֹנָיָה[36].

34) למד זאת מדין מקדש את האשה ונמצאו בה מומין שאינה מקודשת (כתובות נז: ורא"ש שם עג:). אלא שמצד חומר איסור אשת איש, הצריך רבינו גט במקרה זה, עיין בפ"ז מהלכות אישות ה"ח ובמ"מ. 35) שהלוקח מקבל עליו כל המומים שהם מפחיתים את המקח עד סכום ידוע. 36) למעלה פרק יג הלכות ג־ד.

ז. הַמּוֹכֵר פָּרָה לַחֲבֵרוֹ[37], וּמָנָה בָהּ מוּמִין גְּלוּיִים וּמוּמִין שֶׁאֵין נִכָּרִין[38], וְלֹא הָיָה בָהּ מֵאוֹתָן הַמּוּמִין הַגְּלוּיִין שֶׁמָּנָה, וְנִמְצָא בָהּ מוּם מֵאוֹתָן שֶׁאֵינָן נִכָּרִין - הֲרֵי זֶה מִקַּח טָעוּת, וְחוֹזֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁפֵּרֵשׁ הַמּוּם שֶׁנִּמְצָא. שֶׁהֲרֵי הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר[39]: כְּשֶׁרָאִיתִי שֶׁאֵין בָּהּ אֵלּוּ הַמּוּמִין שֶׁנִּרְאִין שֶׁמָּנָה, אָמַרְתִּי: כָּךְ אֵין בָּהּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָן נִרְאִין שֶׁמָּנָה, וְאֵינוֹ מְפָרֵשׁ מוּמִין אֵלּוּ אֶלָּא כְּדֵי לְהַשְׁבִּיחַ דַּעְתִּי[40].

37) בבא־מציעא פ. 38) לפי פירוש הרי"ף, ולרש"י שם — פירוש אחר. 39) מדברי הרי"ף שם. 40) שלא יהיה עליו תרעומת אחר־כך (רש"י שם).

ח. כֵּיצַד?[41] פָּרָה זוֹ עִוֶּרֶת הִיא[42], חִגֶּרֶת הִיא[43], נַשְׁכָּנִית הִיא[44], רַבְצָנִית הִיא[45], וְנִמְצֵאת רַבְצָנִית בִּלְבַד אוֹ נַשְׁכָּנִית[46] - הֲרֵי זֶה מֶקָּח טָעוּת[47]; הָיוּ בָהּ כָּל הַמּוּמִין[48] שֶׁמָּנָה - אֵין זֶה מֶקָּח טָעוּת. וְכֵן אִם הָיְתָה חִגֶּרֶת[49] וְנִמְצֵאת נַשְׁכָּנִית, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ עִוֶּרֶת - אֵין זֶה מִקַּח טָעוּת.

41) כן הוא בגמרא שם. 42) מום גלוי. 43) צולעת או בעלת רגל אחת, אף היא מן המומים הגלויים. 44) רגילה לנשוך בני אדם או בעלי חיים — מום בלתי ניכר. 45) רובצת תמיד תחת משאה (בבא־מציעא לג.), ואף זה מן המומים הבלתי־ניכרים. 46) כלומר, היו בה מומים בלתי־גלויים, אבל לא היתה לא עיוורת ולא חגרת. 47) כמו שהסביר רבינו למעלה. 48) בעיא בגמרא (שם) שנפתרה, והחידוש בהלכה זו, שאין הלוקח יכול לטעון, שמכיון שלא הראה לו המומים הגלויים — לא הרגיש בהם כלל, ומתוך זה חשב שאין בה גם מומים שבסתר (ראה בכסף־משנה). 49) היינו, אפילו שיש בה רק אחד מן המומים הגלויים שמנה המוכר, ואין בה כולם.

ט. הֵרְאָה לוֹ הַמּוּם[50] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ, וְאָמַר לוֹ: מוּם זֶה יֵשׁ בָּהּ[51] וּמוּם פְּלוֹנִי [וּמוּם פְּלוֹנִי][52], אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתָן הַמּוּמִין שֶׁמָּנָה[53] נִרְאִין, וְנִמְצְאוּ בָהּ כֻּלָּן אוֹ מִקְצָתָן - אֵין זֶה מֶקָּח טָעוּת.

50) בגמרא שם: "מום זה ומום אחר — אין זה מקח טעות", וכפירוש הרי"ף. 51) "שהוא ניכר ונראה לעיניים" (רי"ף). 52) מלבד מום זה שהראה לו, אמר לו שיש עוד מומים גלויים, ומלבד זה גם המום הבלתי גלוי. וכן נוסף: "[ומום פלוני]" בכ"י תימן. 53) כ"ה בדפוס רומי. ובדפוס ווילנא חסרה המילה "אין" בטעות. ואף־על־פי שכבר למדנו, שאם היה בה אפילו מום אחד גלוי, אין זה מקח טעות — כאן כשהראה לו המום הגלוי, יש מקום־טעות לקונה שרק מום זה, שהראה לו, נמצא בה, ולא מום אחר, שלא הראה לו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ומשמיענו שאף־על־פי שהמומים האחרים לא ראה, בכל זאת אין זה מקח טעות, וראה בכסף־משנה.

י. וְכֵן[54] הַמּוֹכֵר שִׁפְחָה לַחֲבֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ: גִּדֶּמֶת[55] הִיא, חִגֶּרֶת הִיא, סוֹמָא הִיא, שׁוֹטָה הִיא, נִכְפֶּיֶת[56] הִיא, וְלֹא הָיָה בָהּ מוּם מֵאֵלּוּ הַמּוּמִין[57] שֶׁמָּנָה, וְנִמְצֵאת נִכְפֶּיֶת[58] - הֲרֵי זֶה מֻקַּח טָעוּת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

54) ברייתא שם. 55) בעלת יד אחת. ומום שבגלוי הוא. 56) סובלת מחולי נופל. ומום שבסתר הוא (כתובות עז.). 57) הגלויים. 58) מום בלתי גלוי.

יא. מִכָּאן אֲנִי אוֹמֵר[59], שֶׁהַמּוֹכֵר חֵפֶץ לַחֲבֵרוֹ בְּמֵאָה דִינָרִין, וְאָמַר לוֹ: חֵפֶץ זֶה אֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא זוּז אֶחָד, עַל מְנָת שֶׁאֵין לְךָ עָלַי אוֹנָאָה - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ עָלָיו אוֹנָאָה. שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר: כֵּיוָן שֶׁרְאִיתִי שֶׁאָמַר שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא זוּז, יָדַעְתִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַשְׁבִּיחַ דַּעְתִּי. עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ כְּדֵי הַהוֹנָיָה שֶׁיֵּשׁ בְּמֶקָּחוֹ בְּוַדַּאי[60], אוֹ קָרוֹב לָהּ[61] בִּכְדֵי שֶׁהַדַּעַת טוֹעָה[62]; שֶׁהֲרֵי יָדַע בְּוַדַּאי הַדָּבָר שֶׁמָּחַל בּוֹ. וְכָזֶה רָאוּי לָדוּן.

59) רבינו מדמה דין אונאה לדין מומים, אם כי יש לחלק ביניהם (מגיד־משנה). 60) כגון, אם היה שוה שש, ואמר לו חפץ זה אינו שוה אלא שש – ומכרו בשבע. 61) כגון, שאומר על חפץ שאינו שוה אלא שש: הרי הוא שוה חמש, ומוכרו בשבע. 62) אונאה במידה כזאת, שאפשר לחשוב שהמתאנה התעלם ממנה, ולא ידע. וראה להלן פרק כז הלכה ה.

יב. הַמּוֹכֵר עֶבֶד[63] אוֹ שִׁפְחָה - אֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְהַחְזִירוֹ מִפְּנֵי מוּמִין שֶׁאֵין מְבַטְּלִין אוֹתוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ. וְהֵן[64] הַנִּקְרָאִין סִמְפּוֹן. שֶׁאִם הָיָה זֶה סִמְפּוֹן גָּלוּי - כְּבָר רָאָהוּ[65]; וְאִם אֵינוֹ נִרְאֶה[66], כְּגוֹן שׁוּמָא בַּבָּשָׂר[67] אוֹ נְשִׁיכַת כֶּלֶב[68], אוֹ רֵיחַ הַפֶּה אוֹ הַחֹטֶם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[69] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ מְבַטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, אֵינוֹ מַחֲזִיר; שֶׁאֵין הָעֲבָדִים לְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[70], אֶלָּא לִמְלָאכָה.

63) קידושין יא. וכתובות נז. 64) כלומר, מומים אלו שאינם מבטלים אותו ממלאכתו. 65) ואם כן אין זה מקח טעות כלל, אפילו אם היה מום המבטלו ממלאכתו. 66) כלומר, לפעמים נראה ולפעמים אינו נראה, ראה להלן. 67) גידול שעל המצח, קרוב למקום השיער שבראש, שפעמים נראית ופעמים אינה נראית, ובאשה הרי זה מום (פ"ז מהלכות אישות הלכה ז). ואילו שומא שלמעלה במקום השיעור בראש, אין זה מום אפילו באשה (שו"ע אבן־העזר סימן לט סעיף ד). 68) ונעשה המקום צלקת, ובאשה הרי זה מום (הלכות אישות שם). 69) גבי מומי אשה, כתב רבינו (שם): "ריח רע וזיעה וריח הפה". 70) באשה, שכל אלה הם מומים אצלה, כנ"ל.

יג. נִמְצָא בּוֹ שְׁחִין רַע[71] אוֹ חֲלִי הַמַּתִּישׁ אֶת כֹּחוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה נִכְפֶּה[72] אוֹ מְשֻׁעֲמָם[73] - הֲרֵי זֶה מוּם, מִפְּנֵי שֶׁמְּבַטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ. וְכֵן אִם נִמְצָא בּוֹ צָרַעַת וְכַיּוֹצֵא בָהּ מִדְּבָרִים אֵלּוּ הַמְּגֹאָלִים - הֲרֵי זֶה מוּם; מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם אוֹנֶנֶת מֵהֶם, וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מִתְעַסֵּק לוֹ בִּמְלֶאכֶת אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְכֵן אִם נִמְצָא לִסְטִים מְזַיֵּן[74] - הֲרֵי זֶה מוּם הַמְאַבֵּד אֶת כֻּלּוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהַמֶּלֶךְ תּוֹפֵס אוֹתוֹ וְהוֹרְגוֹ. וְכֵן אִם נִמְצָא[75] מֻכְתָּב לַמַּלְכוּת[76] - הֲרֵי זֶה מוּם וּמַחֲזִירוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהַמֶּלֶךְ תּוֹפְשׁוֹ לִמְלַאכְתּוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. אֲבָל אִם נִמְצָא גַּנָּב[77] אוֹ חוֹטֵף אוֹ גּוֹנֵב נְפָשׁוֹת[78], אוֹ בּוֹרֵחַ תָּמִיד[79], אוֹ זוֹלֵל וְסוֹבֵא, וְכַיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר; שֶׁכָּל הָעֲבָדִים בְּחֶזְקַת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כָּל הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת. אֶלָּא אִם כֵּן פֵּרֵשׁ.

71) גיטין פו. ושם נמנה בין המומים, שצריך להזכיר בשטר המכר, שהם אינם. 72) ברייתא בבבא־מציעא פ. נמנה בין המומים בעבד. 73) משוגע (שם). 74) גזלן עם כלי זיין עליו, בבא־בתרא (צב:). ושם: "ליסטים מזויין או מוכתב למלכות, אומר לו הרי שלך לפניך", היינו שהלוקח יכול להחזירם למוכר ולומר לו קח את שלך, וכן מפורש בתוספתא (ב"ב פ"ד): "ליסטים מזויין או מוכתב למלכות – הרי זה מקח טעות" (מגיד־משנה). ועיין בהשגות הראב"ד וברש"י כתובות נח. ותוס' שם ד"ה הנהו קלא. 75) שם. 76) נראה מן ההמשך, שהכוונה היא: מוכתב לעשות מלאכה מסויימת למדינה. 77) שם. 78) זה פירושו למילה: "קוביוסטוס" (שם), וכן מפרש רשב"ם (שם ד"ה קוביוסטוס), ויש מפרשים: משחק בקוביא (תוספות ד"ה קוביוסטוס). 79) דוגמאות נוספות של הרמב"ם, שאינם במקור שלפנינו, ודבר שבהגיון הוא.

~ יום חמישי י"ח כסלו ~

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי המקח שיש בו מום ונשתנה ברשות הלוקח, וכל הנמשך אחר זה.

א. הַמּוֹכֵר[2] זֶרְעוֹנֵי גִנָּה[3], שֶׁאֵין עַצְמָן שֶׁל זֶרְעוֹנִים נֶאֱכָל לַחֲבֵרוֹ, וְלֹא צָמְחוּ - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, וּמַחֲזִיר לוֹ אֶת הַדָּמִים[4] שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ; שֶׁחֶזְקָתָן לִזְרִיעָה[5]. וְהוּא שֶׁלֹּא צָמְחוּ מֵחֲמַת עַצְמָן[6]; אֲבָל אִם לָקְחָה הָאָרֶץ בְּבָרָד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[7]; שֶׁמָּא מֵחֲמַת הַבָּרָד לֹא צָמְחוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

2) משנה בבבא בתרא צב. כרבן שמעון בן גמליאל. 3) כגון זרע כרוב וקפלוט (רשב"ם שם). 4) אבל אינו חייב להחזיר את ההוצאות שהוציא הלוקח, כדעת התנא קמא בברייתא (שם צג:), לפי שאינו אלא גרם בנזק ("גרמא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בנזיקין") מה שאינו גורר אחריו תגמול משפטי (רשב"ם שם דיבור המתחיל דמי זרע). ולא כדעת יש אומרים (שם) שחייב לשלם דמי ההוצאה. ואין המוכר יכול לנכות מן החשבון את הזרעים, שהשתמש בהם הלוקח ונרקבו והלכו לאיבוד – מכיוון שידע מראש מה צפוי להם, לזרעים אלו (סמ"ע סימן רלב, סעיף קטן מו) והלוקח לא הייתה לו כל הנאה מזרעים אלו (רשב"ם שם). 5) שאף שלא התנה במפורש שקונה אותם לזרעים – כיוון שאינם עומדים לאכילה, הרי זה כאילו התנה שהוא קונה לזרעים. 6) שמן הסתם, כל זמן שלא ידועה לנו על סיבה אחרת אנו מניחים שסיבת אי הצמיחה היא בזרעים עצמם (סמ"ע בשם הרא"ש והטור, שם סעיף קטן מז). 7) אינו חייב להחזיר את הדמים.

ב. מָכַר לוֹ[8] זְרָעִים הַנֶּאֱכָלִין[9], כְּגוֹן חִטִּים[10] וּשְׂעוֹרִים, וּזְרָעָן וְלֹא צָמְחוּ - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[11]. אֲפִלּוּ הָיָה זֶרַע פִּשְׁתָּן, שֶׁרֹב בְּנֵי אָדָם[12] קוֹנִין אוֹתָהּ לִזְרִיעָה; הוֹאִיל וְאוֹכְלִין[13] אוֹתָהּ, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּת זְרִיעָתוֹ. וְאִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא קוֹנֶה לְזֶרַע - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[14]. וְהוּא הַדִּין לִדְבָרִים הַנִּמְכָּרִים לִרְפוּאָה[15] וְלִצְבִיעָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

8) משנה בבבא בתרא צב. כדברי תנא קמא. 9) שעומדים במידה שווה לאכילה כמו לזריעה. 10) לשון הטור (רלב): "שעומדים רובם לאכילה". 11) שכיוון שלא התנה במפורש שקנה אותם לזריעה – ודאי נתכוון לאכילה. 12) ואף על פי כן לא מתחשבים עם הרוב, בהתאם לכלל: "אין הולכים בממון אחרי הרוב". 13) כלומר, מקצת בני אדם אוכלים אותו. 14) כמו כל תנאי במקח, שביטולו מביא לביטול המקח. 15) שאם נמכרים רק לרפואה דינם כמו בהלכה א, ואם גם לאכילה וגם לרפואה, דינם כלפנינו.

ג. מִכָּאן[16] אַתָּה לָמֵד, שֶׁכָּל הַלּוֹקֵחַ מֵחֲבֵרוֹ מֶקַח, וְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מוֹלִיכוֹ לִמְדִינָה פְּלוֹנִית לְמָכְרוֹ שָׁם, וְאַחַר שֶׁהוֹלִיכוֹ לְשָׁם נִמְצָא בוֹ מוּם - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: הַחֲזֵר לִי מֶקָחִי לְכָאן! אֶלָּא מַחֲזִיר לוֹ אֶת הַדָּמִים, וְהַמּוֹכֵר מְטַפֵּל[17] לְהָבִיא מִמְּכָרוֹ אוֹ לְמָכְרוֹ שָׁם. וַאֲפִלּוּ אָבַד אוֹ נִגְנַב אַחַר שֶׁהוֹדִיעוֹ[18] - הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת מוֹכֵר[19]. אֲבָל אִם לֹא הוֹדִיעוֹ שֶׁמּוֹלִיכוֹ לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וְהוֹלִיכוֹ, וְנִמְצָא שָׁם בוֹ מוּם - הֲרֵי זֶה בִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ, עַד שֶׁיַּחֲזִיר הַמֶּקָח בְּמוּמוֹ לַמּוֹכֵר[20].

16) מהנאמר בהלכה ב שאם הודיע למוכר שהוא קונה לזרע ולא צמחו, חייב המוכר להחזיר את הכסף שקיבל, ללא ניכוי הפסד הזרעים, ואין הלוקח אחראי לזה שמתוך פעולת הזריעה הנסיונית, נרקבו הזרעים בקרקע. 17) לדעת הראב"ד יש הבדל בין הדין שבהלכה א, ששם ידע המוכר מראש, שהזרעים יירקבו בקרקע, מה שאין כן כאן. אבל המגיד־משנה כתב שלדעתו, הדין כאן הוא יותר הגיוני מאשר בהלכה א, שהרי שם מפסיד המוכר לגמרי את הזרעים, וכאן כל ההפסד שלו הוא שהוא זקוק למאמץ יתר להחזיר את המקח למקומו. ועוד ייתכן, כי גם כאן צריך המוכר להעלות על הדעת, שצפוי לו הפסד לרגל שיבוש הדרכים וכדומה ("מגדל עוז"). 18) שיש בו מום (כסף־משנה לפירוש ראשון, ולזה הסכים הלחם־משנה). ואם לא הודיעו הרי הוא ברשות לוקח, ראה להלן הלכה ד. 19) [כדין אומן שגמר עבודתו ומודיע על זה לבעל הכלי, ראה בפרק י מהלכות שכירות הלכה ג]. 20) שהרי זה כקונה זרע פשתן ולא הודיעו שקונה אותו לזריעה (למעלה הלכה ב) – אף כאן: לא היה לו להוליכו למדינה אחרת.

ד. הַלּוֹקֵחַ מֶקָח וְנִמְצָא בוֹ מוּם, וְאַחַר כָּךְ אָבַד אוֹ נִגְנַב - הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ[21], עַד שֶׁיַּחֲזִיר הַמֶּקָח לַמּוֹכֵר. וְאִם הִתְלִיעַ וְנִפְסַד מֶחֱמַת אֹרֶךְ הַזְּמַן[22] - הֲרֵי זֶה בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר. וְאִם הָיָה לוֹ לְהוֹדִיעַ לַמּוֹכֵר[23] וְלֹא הוֹדִיעוֹ - הֲרֵי זֶה בִּרְשׁוּת לוֹקֵח.

21) [שבכל מקח טעות דין הלוקח כשוכר, שהרי משתמש בו ומעלה לו שכר למוכר, להלן הלכה ח]. והמדובר כשלא הודיע לו על המום, ואף על פי שלא היה זאת בידו ובכל זאת הוא באחריותו לעניין גניבה ואבידה, ראה למעלה הלכה ג. 22) בכתב־יד תימן: "מחמת הזמן" ובטור (סימן רלב): "מחמת המום". [וכמו שכתב רבינו להלן הלכה ט שאם אבד מחמת המום, הרי המוכר מחזיר לו הדמים]. 23) שאז היה המוכר מציל את המקח.

ה. הַמּוֹכֵר[24] שׁוֹר לַחֲבֵרוֹ וְנִמְצָא[25] נַגְחָן[26] - יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: לִשְׁחִיטָה מְכַרְתִּיו לָךְ[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בְּשֶׁהָיָה הַלּוֹקֵחַ קוֹנֶה לִשְׁחִיטָה וְלַחֲרִישָׁה[29]; אֲבָל אִם הָיָה יוֹדֵעַ[30] שֶׁהוּא קוֹנֶה לַחֲרִישָׁה בִּלְבַד[31] - הֲרֵי זֶה מֶקָח טָעוּת[32], וְחוֹזֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

24) בבא בתרא צב. כשמואל ולא כרב. 25) היינו, שנתברר אחרי המכירה שעוד לפני המכירה היה נגחן. ועיין רשב"ם (שם דיבור המתחיל ונמצא שהיה נגחן). 26) רגיל להתנפל על בעלי חיים ולהכות בהם בקרניו ואינו ראוי אלא לשחיטה. 27) לשון המימרא של שמואל. ואף שרוב האנשים קונים לחרישה – אך כיוון שיש מיעוט אנשים שקונים לשחיטה, יכול המוכר לטעון טענה זו, בהתאם לכלל הידוע של שמואל: "אין הולכים בממון אחר הרוב. ובלשונו של הרשב"ם (דיבור המתחיל יכול לומר לו): "שבממון אין הולכין אחר הרוב, כי אם אחרי טענה טובה", ולהלן (דיבור המתחיל לשחיטה מכרתיו לך), שמכיוון "שאין הולכים אחרי הרוב, נשאר הרי ספק שקול: מחצה על מחצה, והמוציא מחבירו עליו הראייה" ובגמרא שם שאלו: "וליחזי דמי היכי נינהו" (=נראה כמה דמים נתן, אם נתן כסף בשיעור שוויו של שור לחרישה בוודאי מקח טעות הוא), ומתרץ שהמדובר בזמן ששור לשחיטה שווה לשור העומד לחרישה. ורבינו השמיט כל זה אולי משום שסובר כחכמים למעלה (עז:) שאין הדמים ראייה (ראה להלן פרק כז הלכה ג) ועיין ברשב"ם ותוספות בבא בתרא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

צב. ובמגיד משנה כאן. 28) שיכול לטעון: "לשחיטה מכרתיו לך". 29) בבא בתרא שם, והיינו שהוא טבח [=קצב] ועובד אדמה (רשב"ם שם דיבור המתחיל ומשני בגברא דזבין להכי ולהכי). 30) שהם מכירים זה את זה (רשב"ם שם דיבור המתחיל לנכסתא). 31) שהוא עובד אדמה (רשב"ם שם). 32) כאילו הותנה במפורש שקונה לחרישה.

ו. הַמּוֹכֵר[33] בְּהֵמָה לַחֲבֵרוֹ לִטְבִיחָה[34], וּשְׁחָטָהּ וְנִמְצֵאת טְרֵפָה[35], אִם נוֹדַע בְּוַדַּאי[36] שֶׁהָיְתָה טְרֵפָה[37] כְּשֶׁלְּקָחָהּ - חֲרֵי זֶה מַחֲזִיר לוֹ אֶת הַשְּׁחוּטָה, וְיַחֲזִיר הַמּוֹכֵר אֶת הַדָּמִים. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד[38], שֶׁהַמּוֹכֵר דָּבָר שֶׁהָיָה מוּם בְּמִמְכָּרוֹ, וְעָשָׂה בּוֹ הַלּוֹקֵחַ מוּם אַחֵר[39] קֹדֶם שֶׁיּוֹדַע לוֹ[40] הַמּוּם הָרִאשׁוֹן: אִם עָשָׂה דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ, כְּגוֹן זֶה שֶׁשָּׁחַט[41] אֶת הַטְּרֵפָה - פָּטוּר; וְאִם שִׁנָּה וְעָשָׂה מוּם אַחֵר קֹדֶם[42] שֶׁיּוֹדַע לוֹ הַמּוּם [הָרִאשׁוֹן] - מַחֲזִיר הַמֶּקַח לִבְעָלָיו, וּמְשַׁלֵּם דְּמֵי הַמּוּם[43] שֶׁעָשָׂה.

33) חולין נ־נא, וכתובות עו: 34) ודווקא שהותנה מפורש לשחיטה, כי אחרת לא היה הלוקח צריך לשוחטה, שהרי הוא יכול להשתמש בה לחרישה, ברם הטור השמיט המלה: "לטביחה", ודעתו, כמו שמסביר ה"נתיבות" (סימן רלב, אות ג), שטריפה אינה ראוייה אף לחרישה. 35) כל מיני טריפות, אפילו טריפות של סירכא, אף שהיא דבר שכיח ואפשר היה לומר, שזה לא מקח טעות, שהלוקח חייב היה להעלות על הדעת דבר זה ולהתנות על זה מראש (באר הגולה סימן רלב, יב ועיין נתיבות המשפט שם אות ג). 36) כגון, שהוגלד פי המכה, שאז ברור שהטרפות נולדה כבר שלושה ימים לפני השחיטה, ובאופן שהלוקח קנה תוך שלושת ימים אלו, ראה להלן פרק כ הלכה טו. 37) ואפילו ספק טריפה (רמ"א בשם הר"ן, שם סעיף יב), ואפילו רק חומרות הגאונים (סמ"ע בשם הר"ן, סעיף קטן כח), שהרי ביחס לדיני מקח וממכר, אחרי שאי־אפשר לאכול בהמה זו, יהיה מחמת הספק, או מאיזה טעם שהוא, סוף סוף הרי זה מום. 38) מהדין הקודם. 39) כגון כאן, ששחט הבהמה, שעל ידי כך אינה ראוייה אף לחרישה שלזה הייתה ראוייה לפני השחיטה, והרי זה הוא כמו מום. 40) אבל אם עשה בו מום לאחר שנודע לו — הרי זה כנשתמש בו (למעלה פרק ט"ו הלכה ג, ראה לחם־משנה). 41) אחרי שעמדה לשחיטה. 42) בדפוס רומי: "אחר" במקום "קודם". וזה סותר למה שכתב למעלה פרק ט"ו הלכה ג? והכסף משנה פירשה בדוחק: "ואם שנה ועשה מום אחר (כלומר קודם שנודע) — אחר שייוודע לו מחזיר המקח" וכו'. 43) ה"נתיבות" (רלב, סעיף יד סעיף קטן ה) מהסס בדבר, ולדעתו, המוכר שידע את המום למפרע — הוא חייב לשאת באחריות ולא הלוקח.

ז. קָנָה[44] בֶּגֶד וּקְרָעוֹ לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ חָלוּק[45], וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע הַמּוּם מֵחֲמַת הַקְּרִיעָה[46] - מַחֲזִיר לוֹ אֶת הַקְּרָעִים[47]. תְּפָרוֹ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע הַמּוּם, אִם הִשְׁבִּיחַ[48] - נוֹטֵל שֶׁבַח הַתְּפִירָה[49] מִן הַמּוֹכֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

44) גם זה נלמד מראש ההלכה הקודמת (מגיד משנה). 45) כתונת. 46) שהקריעה איפשרה לגלות את המום. 47) אחרי שהבגד עמד לקריעה מלכתחילה, שיש הכרח בקריעה למען התפירה שלאחריה. 48) שלרגל התפירה עלה ערך הבגד. 49) היינו, למשל, שאם שילם בעד המקח עשר ל"י, ולרגל המום הוא שווה רק שמונה, אך בגלל התפירה הוא שווה תשע, מקבל הלוקח בחזרה את העשר לירות שלו, ונוסף לזה עוד לירה אחת שהעלתה התפירה על הבגד (סמ"ע שם סעיף קטן לב).

ח. הַמּוֹכֵר קַרְקַע[50] לַחֲבֵרוֹ, וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ, וּלְאַחַר זְמַן נִרְאָה לוֹ בָּהּ מוּם, אִם רָצָה לְהַחֲזִיר קַרְקַע לַבְּעָלִים - מַחֲזִיר כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל[51]. וְאִם הָיָה חָצֵר[52] וְדָר בָּהּ - צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר.

50) בבא מציעא (סו־סז) ושם שורה של עובדות ומימרות, שנושאן: "ביטול המקח" והסיכום: אם קרקע חוזרת, אף הפירות חוזרים, שהלוקח צריך להחזיר למוכר את הפירות שאכל שלא כדין. 51) שהרי הלוקח מקבל בחזרה את כספו ונמצא כסף זה דומה להלוואה, והפירות שאכל כריבית (סמ"ע שם סעיף קטן לג) וראה בדברי רבינו בפרק ו מהלכות מלוה ולוה הלכה ד. 52) משנה שם סד. על נושא דומה.

ט. הַמּוֹכֵר[53] דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, וְאָבַד הַמֶּקַח מֵחֲמַת אוֹתוֹ הַמּוּם[54] - חֲרֵי זֶה מַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים.

53) נלמד מתוך העובדה המובאת בבבא מציעא מב: והשקלא וטריא מסביב לה. 54) שאחרי שהלוקח לא ידע עליו, לא היה זהיר במידה מספקת, ומתוך כך אבד המקח.

(י). [כֵּיצַד[55]?] הַמּוֹכֵר שׁוֹר לַחֲבֵרוֹ שֶׁאֵין לוֹ טוֹחֲנוֹת[56], וְהִנִּיחוֹ הַלּוֹקֵחַ עִם הַבָּקָר שֶׁלּוֹ, וְהָיָה מַנִּיחַ הַמַּאֲכָל לִפְנֵי כֻּלָּן וְאוֹכְלִין, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ[57] שֶׁזֶּה אֵינוֹ אוֹכֵל, עַד שֶׁמֵּת בָּרָעָב - חֲרֵי זֶה מַחֲזִיר לוֹ אֶת הַנְּבֵלָה[58], וְיַחֲזִיר זֶה אֶת הַדָּמִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

55) היא תמצית ההלכה, המוסקת על רקע העובדה הנזכרת. 56) שיניים, ועיין פירוש הרמ"א לשולחן ערוך (רלב סעיף יח). 57) ואף על פי שהלוקח חייב היה לבדוק מקודם (כמפורש להלן הלכה יא) — אחרי שהמוכר ידע מן המום (כי מן הסתם אנו אומרים שידע — סמ"ע שם סעיף קטן מ), כל האחריות מוטלת עליו. וראה להלן הלכה יא. 58) וכגון, שמכר מפורש לחרישה, אחרת יוכל המוכר לטעון שמכרו לשחיטה, ואולי אף במוכר לשחיטה צריך שהבהמה תחיה ימים מספר (הגהות מיימוניות).

יא. הָיָה הַמּוֹכֵר סַרְסוּר, שֶׁלּוֹקֵחַ מִזֶּה וּמוֹכֵר לָזֶה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאֵינוֹ מַשְׁהֶה הַמֶּקָּח עִמּוֹ, וְלֹא יָדַע בְּמוּם זֶה - הֲרֵי הַסַּרְסוּר נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁלֹּא יָדַע בְּמוּם זֶה, וְיִפָּטֵר[59]. מִפְּנֵי שֶׁהָיָה עַל הַלּוֹקֵחַ לִבְדֹּק הַשּׁוֹר[60] בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּלְהַחֲזִירוֹ לוֹ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, וְיִהְיֶה הַסַּרְסוּר מַחֲזִירוֹ עַל הַמּוֹכֵר הָרִאשׁוֹן; הוֹאִיל וְלֹא עָשָׂה[61], הוּא הַלּוֹקֵחַ הִפְסִיד עַל עַצְמוֹ[62]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

59) כן הוא בפירוש רבינו חננאל שם. ויש אומרים שהסרסור חייב להחזיר שאם נתמנם הוא נתאנה, אין לו להונות אחרים" (רמ"א רלב סעיף יח). ודעות אלו תלויות בפירוש הסוגייה. 60) אחרי שהוא יודע שלא היה זמן לסרסור לבדוק. 61) את פעולת הבדיקה. 62) אבל במקום שלא היה על הלוקח לבדוק ולא פשע בדבר כלל, כגון שמכר לו טבעת בחזקה שהיא של זהב ושברו הלוקח ונמצא שהוא של בדיל, חייב הסרסור להחזיר ללוקח את הכסף, אף על פי שגם הוא נתאנה (רמ"א שם), ואולי גם רבינו יסכים לזה.

יב. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּכוֹר[63] וּמְכָרוֹ, וְנוֹדַע לוֹ[64] שֶׁלֹּא הֶרְאָהוּ[65] לְמֻמְחֶה[66]: מַה שֶּׁאָכַל - אָכַל, וְיַחֲזִיר לוֹ אֶת הַדָּמִים[67]; וְהַנִּשְׁאָר[68] מִן הַבָּשָׂר בְּיַד הַלָּקוֹחוֹת - יְקַבֵּל[69], וְיַחֲזִיר לָהֶם אֶת הַדָּמִים. וְכֵן הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפָּרָה וּמְכָרָהּ, וְנוֹדַע שֶׁהִיא טְרֵפָה: מַה שֶּׁאָכַל - אָכַל[70], וְיַחֲזִיר לוֹ אֶת הַדָּמִים; וּמַה שֶּׁלֹּא אָכַל - יַחֲזִיר אֶת הַבָּשָׂר לַטַּבָּח[71], וְיַחֲזִיר לוֹ אֶת הַדָּמִים.

63) ודין הבכור בזמן הזה הוא, שאין אוכלים אותו אפילו הכהן, כל זמן שהוא תם, אלא משהין אותו עד שייפול בו מום, ואז מותר אף לישראל. ברם צריך להראות את המום למומחה (ראה פרק ג מהלכות בכורות). 64) ללוקח. 65) המוכר. 66) ודין הוא שהשוחט את הבכור ואחר כך הראה את מומו אף על פי שהוא מום גלוי – הואיל ונשחט שלא על פי מומחה הרי זה אסור וייקבר כבכור שמת (הלכות בכורות שם הלכה ד כרבי מאיר בבכורות כח.). 67) המוכר חייב להחזיר ללוקח את הדמים, אחרי שהאכילו בדבר האסור בהנאה מדרבנן, וראה להלן בהלכה יד. 68) מכאן עד "מה שאכל אכל ויחזיר לו את הדמים" היה חסר בספר שהיה לפני הראב"ד, וראה במגדל עוז. 69) במגיד משנה ובמגדל עוז "יקבר". וכן העתיק בשולחן ערוך חושן משפט סימן רלד סעיף א וכן הוא במשנה שם. כלומר, הלוקח בעצמו חייב לקבור את בשר הבכור ואסור למוסרו למוכר, שמא ימכרנו לישראל – שזה אסור לו, אבל טריפה שמותרת בהנאה מותר להחזירה לטבח (להלן בסוף ההלכה) – סמ"ע שם סעיף קטן ב. 70) כלומר, אם בינתיים אכל הלוקח את בשר הבכור – אין הוא מפסיד כלום. 71) והוא ימכרנו לגוים. וראה למעלה בדין בכור.

יג. מָכַר הַלּוֹקֵחַ[72] בָּשָׂר זֶה שֶׁל טְרֵפָה לְנָכְרִים, אוֹ שֶׁהֶאֱכִילוֹ לְכְלָבִים - יְחַשֵּׁב עִם הַטַּבָּח עַל דְּמֵי הַטְּרֵפָה[73], וְיַחֲזִיר לוֹ הַטַּבָּח אֶת הַמּוֹתָר[74]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[75].

72) גם זה משנה שם. 73) במשנה שם: "ישלמו דמי הטריפה", היינו, שהלוקח צריך לשלם בעד הבשר הזה רק את המחיר ששווה בשר טריפה, שכרגיל נמכר בזול יותר מבשר כשר (רש"י שם דיבור המתחיל מכרוהו). ורבינו העתיק "יחשב עם הטבח" היינו שיבדוק ויעשה איתו חשבון על זה, שאם מכרו במחיר הרגיל אין המוכר מפסיד כלום (תוספות יום טוב שם). 74) הלוקח יעצור בידו את הדמים שקיבל בעד מכירת הטריפה, ואם יש הפרש בין הדמים שקיבל הוא, ובין הדמים שנתן, יחזיר לו המוכר את ההפרש הזה, אחרי שהטעהו בזה. 75) בדבר שמותר בהנאה, אבל בבכור שאסור בהנאה – אף אם מכרו הלוקח לגוי או שהאכילו לכלבים, צריך המוכר להחזיר לו דמיו, שכיוון שאסור הוא בהנאה למוכר, לא הפסידו הלוקח כלום (סמ"ע שם סעיף קטן ו, וראה ברע"ב ותוספות יום טוב שם).

יד. הַמּוֹכֵר בָּשָׂר לַחֲבֵרוֹ[76] וְנִמְצָא בְּשַׂר בְּכוֹר, פֵּרוֹת וְנִמְצְאוּ טְבָלִים[77], יַיִן וְנִמְצָא יֵין נֶסֶךְ[78] - מַה שֶּׁאָכַל אָכַל, וְיַחֲזִיר לוֹ אֶת הַדָּמִים. וְכֵן כָּל הַמּוֹכֵר דָּבָר שֶׁאָסוּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה כָּךְ הוּא דִּינוֹ[79], בֵּין שֶׁהָיָה אִסּוּרוֹ בְּכָרֵת[80] בֵּין שֶׁהָיָה אִסּוּרוֹ בְּלָאו בִּלְבַד[81]. אֲבָל הַמּוֹכֵר דָּבָר לַחֲבֵרוֹ שֶׁאִסּוּר אֲכִילָתוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[82]: אִם הָיוּ הַפֵּרוֹת קַיָּמִין - מַחֲזִיר אֶת הַפֵּרוֹת, וְנוֹטֵל אֶת דָּמָיו; וְאִם אֲכָלָן - אָכַל, וְאֵין הַמּוֹכֵר מַחֲזִיר לוֹ כְּלוּם[83]. וְכָל אִסּוּרֵי הְנָיָה, בֵּין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין מִדִּבְרֵיהֶם[84] - מַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים, וְאֵין בָּהֶן דִּין מְכִירָה כְּלָל[85].

76) ברייתא (בכורות שם) וכתנא קמא. 77) [לפי מה שכתב רבינו בסמוך שאין הלכה זו אלא בדברים האסורים באכילה מן התורה, צריך לומר שכאן מדובר בזמן שאיסור טבל מן התורה (ראה בפרק א מהלכות תרומות הלכה כו) ורבינו לשיטתו (פרק א מהלכות מעשר הלכה ט) שתרומת פירות מן התורה]. 78) ובעניין סתם יינם של גויים, ראה להלן. 79) שרק אם הכשיל את חבירו באיסור תורה – קנסוהו. או מפני שאכילת דבר האסור מן התורה אף על פי שהיא בשוגג – אינה מביאה הנאה ללוקח, אלא אדרבה גורמת לו צער (סמ"ע שם סעיף קטן ד). 80) כגון מכר שומן ונמצא חלב. ולמדו רבינו מדין "מכר פירות ונמצאו טבלים", שחייבים עליהם מיתה בידי שמים. [ולא הזכיר רבינו איסור שחייבים עליו מיתה בידי שמים, מפני שאין חיוב כזה אלא בתרומה, בתרומות ומעשרות, בחלה ובביכורים (ראה בפרק י"ט מהלכות סנהדרין הלכה א) ושם יש חיוב תשלומי קרן וחומש על האוכל, ודין זה כתב רבינו בפרק י מהלכות תרומות הלכה י]. 81) כגון, נבילה וטריפה. 82) מקור דברי רבינו הוא מזה שבשורת הדברים המובאים כדוגמאות במשנה ובברייתא, לא הוזכרו אלא דברים האסורים באכילה מן התורה כמו בכור וטבל או דברים שאסורים בהנאה מדרבנן, שהרי בכלל "יין נסך" גם סתם יינם של גויים שאסור מדרבנן בהנאה, כמו שכתב רבינו בפרק י"א מהלכות מאכלות אסורות הלכה ג (מגיד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משנה). 83) לפי שאיסור דרבנן בשוגג אינה עבירה כלל (נתיבות המשפט סימן רלד משפט האורים סעיף קטן ג). 84) ש"יין נסך" שהוזכר בברייתא כולל גם "סתם יינם" (מגיד משנה). 85) כלומר, אין המוכר יכול למכור איסור הנאה, שאינו שלו.

פֶּרֶק שְׁבִעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי חילוף המכר מחמת איזה דבר או שנתקלקל אחר המקח כמוכרין) יין והחילוקין שיש בזה ונתבאר בו הדומה לזה והנמשך בו.

א. אַרְבַּע[2] מִדּוֹת[3] בַּמּוֹכְרִין[4]: מָכַר לוֹ חִטִּים יָפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת[5] - הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וְלֹא הַמּוֹכֵר[6]. רָעוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת[7] - הַמּוֹכֵר[8] יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וְלֹא הַלּוֹקֵחַ[9]. רָעוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת[10], יָפוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת, אַף עַל פִּי[11] שֶׁאֵינָן יָפוֹת שֶׁאֵין לְמַעְלָה מֵהֶן, וְלֹא רָעוֹת שֶׁאֵין לְמַטָּה מֵהֶן, וַהֲרֵי יֵשׁ שָׁם הוֹנָיָה שְׁתוּת[12] - אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, אֶלָּא קָנָה וּמַחֲזִיר אוֹנָאָה.

2) משנה בבא־בתרא פג: 3) דינים נפרדים. 4) במקח וממכר. 5) ואף־על־פי שבדמים לא היתה כאן אונאה (חושן־משפט סימן רלג סעיף א) — הפרש זה בטיב המקח נקרא אף הוא אונאה. 6) אף שנתייקר המקח, ומתוך כך רוצה המוכר לחזור. שאף־על־פי ש"המוכר חטים שחמתית ונמצאת לבנה — כל אחד מהם יכול לחזור בו" (להלן הלכה ב) — כאן ביפות ורעות אין זה שינוי גמור אלא שינוי קצת, ולפיכך נתנו לזה דין של "אונאה בשתות", שרק המתאנה יכול לחזור בו, כמו שכתב רבינו למעלה פי"ב הלכה ד (רשב"ם ומגיד־משנה). 7) שהלוקח הטעה את המוכר שפירות אלו הם רעות, ונתברר שהם יפות. 8) שהוא המתאנה. 9) שהוא המאנה. 10) במשנה, שם. 11) זה פירושו של רבינו לבבא זו שבמשנה: "רעות ונמצאו רעות, יפות ונמצאו יפות", שהיא לכאורה מיותרת, שאם אמנם לא היה שום שינוי, מה חידוש הוא שאינם יכולים לחזור בהם? ולפיכך פירשה רבינו שהיפות אינן היפות ביותר, וכן הרעות אינן הרעות ביותר. 12) אף־על־פי שעל־ידי שינוי זה ישנה אונאה עד שתות, אין המקח בטל, ואם יש יותר משתות — המתאנה יכול לחזור בו (למעלה פי"ב ה"ד).

ב. אֲבָל הַמּוֹכֵר חִטִּים[13] שְׁחַמְתִּית[14] וְנִמְצֵאת לְבָנָה[15], לְבָנָה וְנִמְצֵאת שְׁחַמְתִּית; עֵצִים שֶׁל זַיִת וְנִמְצְאוּ שֶׁל שִׁקְמָה[16], שֶׁל שִׁקְמָה וְנִמְצְאוּ שֶׁל זַיִת; יַיִן וְנִמְצָא חֹמֶץ, חֹמֶץ[17] וְנִמְצָא יַיִן - כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[18]; שֶׁאֵין זֶה הַמִּין[19] שֶׁאָמַר שֶׁיִּמְכֹּר לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[20].

13) משנה, שם. 14) אדומה, מלשון חמה, המאדימה את הכל (בבא־בתרא פד.). 15) שזה מין אחר לגמרי, והרי זה מקח טעות ממש. 16) היא עץ תאנה מדברית, ונקראת בערבית גמיז (רבינו בפירוש המשניות בבא־בתרא פרק ב משנה יא). 17) אף־על־פי שלענין הפרשת תרומה, פסק רבינו כדעת חכמים, בניגוד לשיטת רבי, שיין וחומץ הם מין אחד, ומותר לתרום מיין על חומץ (פ"ה מהלכות תרומות הלכה כא) — לענין מקח וממכר הם שני מינים שיש רוצה ביין ואינו מעוניין בחומץ, וכן להיפך (גמרא שם פד:). 18) שזה מקח טעות גמור. 19) וכל אחד יכול לטעון: לא למין זה התכוונתי למכור או לקנות. 20) כגון זהב ונמצא כסף (הגהות מיימוניות).

ג. הַמּוֹכֵר[21] יַיִן לַחֲבֵרוֹ, וּנְתָנוֹ הַלּוֹקֵחַ בְּקַנְקַנָּיו[22], וְהֶחְמִיץ מִיָּד[23] - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[24]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ[25]: לְתַבְשִׁיל אֲנִי צָרִיךְ לוֹ[26]. וְאִם יָדַע[27] שֶׁיֵּינוֹ מַחְמִיץ - הֲרֵי זֶה מֶקַח טָעוּת[28]. מָכַר לוֹ יַיִן, וַהֲרֵי הוּא[29] בְּקַנְקַנָּיו שֶׁל מוֹכֵר, וְהֶחְמִיץ: אִם אָמַר לוֹ[30] 'לְמִקְפָּה[31] אֲנִי צָרִיךְ', וְהֶחְמִיץ - מַחֲזִיר, וְאוֹמֵר לוֹ: הֲרֵי יֵינְךָ וְקַנְקַנְּיָךְ[32]! שֶׁאֲנִי לֹא קָנִיתִי לִשְׁתּוֹתוֹ, אֶלָּא לְבַשֵּׁל מְעַט מְעָט. וְאִם לֹא אָמַר 'לְמִקְפָּה הוּא' - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: לָמָּה לֹא שָׁתִיתָ אוֹתוֹ, וְלֹא הָיָה לְךָ לַשְׁהוֹתוֹ עַד שֶׁיַּחְמִיץ[33].

21) משנה בבא־בתרא צז: 22) שאז יכול המוכר לטעון, שהקנקנים של הלוקח הם שגרמו לקלקול (שם צח. כדעת רבי יוסי ברבי חנינא). 23) אחרי המכירה, ולכאורה היה אפשר לומר שהיה מקולקל כבר בשעת המכירה. 24) אין המוכר חייב להחזיר את דמי הקנין, כאילו היה זה מקח טעות. 25) יוצא מתוך השקלא־וטריא (שם) 26) לא לשתותו בבת אחת. אלא לשומו לאט לאט לתוך התבשיל, שאז רגילים להשהות את היין לזמן ארוך יותר, בכל זאת אין המוכר אחראי יותר, אחרי שהיין הוערה לכליו של הלוקח. 27) במשנה (שם צז:) הנוסח: "ידוע", וכן העתיק בשו"ע (חו"מ סימן רל סעיף ה), כלומר, שידוע ברבים שיינו של מוכר זה דרכו להחמיץ, ו"שכן היה בשנים שעברו" (סמ"ע שם ס"ק יא). 28) ודוקא שהלוקח התנה מראש שהוא לוקח את היין להשתמש בו לתבשיל, כלומר, להשהותו לזמן ארוך, אבל אם לא התנה שום דבר ולוקחו סתם — יכול המוכר להשתמט מאחריות ולטעון, שהלוקח לא היה צריך להשהות את היין, כמו שאמרו בגמרא שם צח. (מגיד־משנה). 29) בשו"ע (סי' רל סעיף ו) הנוסח: "ונשאר בקנקניו", ואולי כוונתו לציין דוקא שנשאר היין באותם הכלים שבהם נמכר יין זה, ולא שהלוקח עירה אותו לכלים אחרים, אף כי אלו האחרונים הם של המוכר (ר"י, הביאו המגיד־משנה). 30) מתוך השקלא־וטריא שם. 31) לתבשיל ששמים בו יין מעט מעט. והוא־הדין אם אמר לו מפורש: "לשתות מעט מעט" (מ"מ בשם הרשב"א). 32) שיין שנתלקל היה מראשיתו מקולקל (מ"מ בשם הרשב"א). 33) כרבי יוסי בר חנינא (שם). וכן סובר שמואל שם צו: שיין מתקלקל במזלו של בעליו (כלומר הלוקח). ואף שמואל מדבר באופן שלא אמר לו "למקפה" (רי"ף).

ד. הַמּוֹכֵר[34] חָבִית שֶׁל שֵׁכָר לַחֲבֵרוֹ, וְהֶחָבִית שֶׁל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מוֹכֵר[35], וְהֶחְמִיצָה: בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים[36] - חֲרֵי זֶה בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר, וּמַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים; מִכָּאן וְאֵילָךְ - בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ[37].

34) בבא־בתרא צו. וכדעת רב. ורב יוסף פסק הלכה למעשה כמותו. 35) אבל אם הוערה לכליו של הלוקח, אין המוכר אחראי יותר (מגיד־משנה). 36) שזהו סימן שהיה מקולקל לפני המכירה. 37) [כשלא אמר לו "למקפה" — כן נראה ברי"ף שם].

ה. הַמּוֹכֵר[38] חָבִית שֶׁל יַיִן לַחֲבֵרוֹ כְּדֵי לְמָכְרָהּ מְעַט מְעַט[39], וְהֶחְמִיצָה בְּמַחֲצִיתָהּ[40] אוֹ בִּשְׁלִישָׁהּ - חוֹזֶרֶת לַמּוֹכֵר. וְאִם שִׁנָּהּ[41] הַלּוֹקֵחַ הַנֶּקֶב שֶׁלָּהּ[42], אוֹ שֶׁהִגִּיעַ[43] יוֹם הַשּׁוּק וְשָׁהָה וְלֹא מָכַר - חֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ. וְכֵן[44] הַמְקַבֵּל[45] חָבִית שֶׁל יַיִן מֵחֲבֵרוֹ כְּדֵי לְהוֹלִיכָהּ[46] לְמָקוֹם פְּלוֹנִי לְמָכְרָהּ שָׁם, וְקֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ שָׁם הוּזַל[47] הַיַּיִן אוֹ הֶחְמִיצָה[48] - חֲרֵי זֶה בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר; מִפְּנֵי שֶׁהֶחָבִית וְהַיַּיִן שֶׁלּוֹ[49]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[50].

38) מימרא של רבא (בבא־בתרא צח.). 39) והרי זה דומה לתנאי של "למקפה" (למעלה הלכה ג). וכשהיין בחביתו של מוכר, וכנ"ל. 40) אחרי שנשאר מן היין רק מחצית. 41) שם. 42) שעשה נקב אחר להוציא את היין, שאז אפשר לתלות את הקלקול בשינוי זה, שעשה הלוקח. ויש לעיין מדוע הוזכר תנאי זה רק כאן, ולא בהלכה ג. 43) גם כאן הזנחה זו של הלוקח היא שגרמה לקלקול. 44) כשם שהמוכר חבית של יין לחבירו כדי למכרה מעט מעט — היא עומדת ברשות המוכר, אם החמיצה, כמו כן אם קיבלה להוליכה למקום פלוני (בבא־בתרא שם). 45) "מקבל" נקרא זה שעושה עסק למחצה שכר ולמחצה הפסד, היינו, שהלוקח — הקמעוני, אינו משלם מיד למוכר — הסיטונאי, אלא אחרי שהוא מוכר בקמעונות, הוא מחלק עם הסיטונאי את הרווח מחצה על מחצה. 46) שהתנה המוכר, שהלוקח יכול למכור את היין רק כשיגיע למקום מסויים, אבל לא לפני זה, אפילו אם בינתיים יעלה מחיר היין. 47) בכל המקומות, אף במקום שעליו הותנה ביניהם כמקום למכירה. 48) הכריע כנוסחא האחרונה בגמרא. 49) אף־על־פי שכל "מקבל" נושא באחריות למחצה, — כאן נושא המוכר באחריות כל ההוזלה, אחרי שמנע מהמקבל למכור, קודם שהגיע למקום מסויים, אף אם יעלה המחיר, וכשם שהיין ברשותו של המוכר לענין היוקר, היינו, שהוא יכול למנוע מהלוקח למכור את היין קודם שיגיע למקום המסויים, אף אם יתייקר היין — מכיון שבמקום ההוא היין נמכר עוד יותר ביוקר (הדגשת הסמ"ע, סי' רל, ס"ק טז) — כך הוא ברשותו אם הוזל היין, קודם שהגיע הלוקח למקום (רשב"ם ד"ה דינא הוא דמקבל). 50) לדעת רבינו חננאל: אף בלוקח הקונה לגמרי — הדין כן, ולאו דוקא ל"מקבל" — הדין כך, שאם התנה שבדעתו למוכרו במקום מסויים, והוזל לפני שהגיע, שהוא יכול לחזור בו מהמקח.

ו. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[51]: יַיִן מְבֻשָּׁם[52] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ עַד עֲצֶרֶת[53]. אָמַר לוֹ: יַיִן יָשָׁן אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - נוֹתֵן לוֹ מִשֶּׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה. מְיֻשָּׁן - מִשֶּׁל שָׁלֹשׁ שָׁנִים[54]. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲמֹד[55] וְלֹא יַחְמִיץ עַד הֶחָג[56]. וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִנְהָג[57] יָדוּעַ - הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

51) משנה בבא־בתרא צז: צח. 52) יין טוב, המתקיים זמן ארוך. 53) כלומר: צריך שיהא עומד בבישומו עד חג השבועות, שמאז מתחיל השרב בארץ, ואף יין טוב ומבושם עלול להתקלקל אז. 54) היינו, ביחד עם השנה שעומדים בה (רשב"ם שם). 55) היין המיושן (ר"י מיגאש). 56) חג הסוכות, שהוא זמן הבציר (ברייתא שם צח:). ואז נגמרות שלוש שנים שלימות (רשב"ם שם). 57) הכלל הזה ידוע ונזכר כמה פעמים במשנה.

ז. הָאוֹמֵר[58] לַחֲבֵרוֹ: מַרְתֵּף[59] זֶה[60] שֶׁל יַיִן אֲנִי מוֹכֵר לְךָ לְמִקְפָּה[61], אוֹ שֶׁמָּכַר לוֹ מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן סְתָם[62] - חֲרֵי הַלּוֹקֵחַ מְקַבֵּל עָלָיו עֲשָׂרָה קַנְקַנִּים[63] בְּכָל מֵאָה[64] שֶׁלֹּא יִהְיֶה יֵינָם טוֹב אֶלָּא כְּבָר הִתְחִיל לְהִשְׁתַּנּוֹת[65]; יָתֵר עַל זֶה[66] - לֹא יְקַבֵּל[67].

58) משנה בבא־בתרא צג: לפי מסקנת הגמרא שם צה: 59) מקום שמחזיקים בו יין. 60) הביטוי "זה" ממעט את התביעה של הלוקח, ש"זה" משמעו כמו שהוא, בין רע ובין טוב. 61) לתבשיל, שצריך יין טוב שיהא ראוי להתקיים זמן ממושך, והביטוי "למקפה" מעלה את תביעת הלוקח ליין טוב, ויש על כן בנוסח התנאי, ביטוי אחד: "זה" לרעתו של הלוקח, וביטוי אחד ל"מקפה" לטובתו, ומכאן הדין הממוצע שלהן. 62) בלי התוספת "זה", שזה לטובת הלוקח, אך חסר גם הביטוי "למקפה" שהוא מפורש לטובתו, ושוב דבר אחד לטובת הלוקח, ואחד לרעתו. 63) כדים. 64) ודבר זה היה ידוע לחז"ל, שעל מאה קנקנים רגיל להיות עשרה, שכבר התחילו להשתנות (סמ"ע ס"ק ד'). 65) להחמיץ קצת, וכן כתב רבינו בפירושו למשנה, למה שאמרו שם: "מקבל עליו עשר קוססות למאה" — "קוססות — מחמיצות". ולדעת רשב"ם (ב"ב צה. ד"ה נותן) זהו יין שנמכר בחנות, הנזכר להלן בהלכה ח (ועיין דברינו שם). 66) אם יש יותר מעשר. 67) את אלו היתירים על העשר. [להלן פי"ח הלכה יא, כתב רבינו: "נמצא מהן (מהפסולות שבפירות) יתר על השיעורים — ינפה את הכל ויתן לו פירות מנופים וברורים שאין בהם כלום". ומאחר שדין "עשר קוססות" שנוי במשנה (ב"ב צג:) ביחד עם הדין של "רובע טינופות" ו"עשר מתולעות", נראה שגם בהלכה שלנו — הדין כן, ועיין הגהות מיימוניות כאן ושם].

ח. אָמַר לוֹ: מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן אֲנִי מוֹכֵר לְךָ לְמִקְפָּה[68], אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: חָבִית שֶׁל יַיִן[69] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - נוֹתֵן לוֹ יַיִן שֶׁכֻּלּוֹ יָפֶה וְרָאוּי לְתַבְשִׁיל. אָמַר לוֹ: מַרְתֵּף זֶה[70] שֶׁל יַיִן - נוֹתֵן לוֹ יַיִן הַנִּמְכָּר בַּחֲנוּת[71], שֶׁהֲרֵי הוּא[72] בֵּינוֹנִי[73], לֹא רַע וְלֹא יָפֶה[74]. אָמַר לוֹ: מַרְתֵּף

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זֶה[75] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְלֹא הִזְכִּיר יַיִן[76] - אֲפִלּוּ כֻּלּוֹ חֹמֶץ, הִגִּיעוֹ[77]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[78].

68) כאן הכל לטובת הלוקח: העדר הביטוי הממעט: "זה", ולעומתו הביטוי המרבה "למקפה". 69) אפילו לא אמר: "למקפה", אחרי שהחבית היא כלי אחד, אין לחלקה ולומר שבכלי אחד תשעה חלקים ממנו יהיו טובים, וחלק אחד ממנו רע (שם צה.). 70) וכאן הכל לרעת הלוקח: הביטוי הממעט: "זה", ולעומתו העדר הביטוי המרבה "למקפה", ובכל זאת עדיין עדיף מהדין הבא אחריו, אחרי שבכל זאת הוזכר המונח "יין". 71) לשון הברייתא (שם צה.). 72) כלומר, "שהוא". וראה למעלה פרק י הלכה ה, ופרק יב הלכה יג. 73) זה פירושו של רבינו למשפט הקודם, המובא בברייתא. 74) ה'טור' (סימן רל) מפרש שהוא: "יין שמתחיל קצת להחמיץ", ובהגהות מיימוניות כתוב שהוא יין שריחו חומץ וטעמו יין, ולדעת הרשב"ם (שם ד"ה נותן לו) – "קוססות" ו"יין הנמכר בחנות" – היינו הך. ודעת רבינו בזה לא ברורה. ועיין בפירושו למשנה שם. 75) שכאן הכל לדעת הלוקח: שחוץ מהביטוי הממעט "זה" והעדר הביטוי "מקפה" – לא הזכיר אפילו "יין", ומכאן התוצאה דלהלן. 76) ואי־הזכרה זו אומרת, שהוא מקבל את המרתף כמו שהוא, אפילו יהיה הנמצא בו – חומץ. 77) ביטוי הנמצא בברייתא, ופירושו: המקח נשאר אצל הלוקח, על אף גריעותו, בלי יכולת לתבוע בחזרה את תמורתו. 78) ואם הזכיר "למקפה", היינו שאמר "מרתף זה למקפה" בלי "יין", יש אומרים שדינו כאילו אמר "מרתף זה של יין למקפה" (הגהות מיימוניות בשם רשב"ם). ואם אמר: "מרתף אני מוכר לך למקפה" (בלא "זה"), דינו כאילו אמר: "מרתף של יין למקפה", שיש בו הכל לטובת הלוקח, והוא מקבל יין שכולו טוב (מגיד־משנה בשם רשב"ם ורמב"ן), ובדברי רבינו אין הכרע בזה (מגיד־משנה).

ט. הָאוֹמֵר[79] לַחֲבֵרוֹ: עֲרֵבָה שֶׁל עֵץ אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אוֹ: קוֹרַת[80] בֵּית הַבַּד[81] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ עֵץ שֶׁרָאוּי לַחְפֹּר בּוֹ עֲרֵבָה, אוֹ קוֹרָה שֶׁרָאוּי לְקָרוֹת בֵּית הַבַּד, אֶלָּא עֲרֵבָה בְּצוּרָתָהּ[82] אוֹ קוֹרוֹת בֵּית הַבַּד בְּצוּרָתָם, שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹמֵר 'זוֹ עֲרֵבָה' אוֹ 'זוֹ קוֹרַת בֵּית הַבַּד'. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

79) מקור דברי רבינו הוא בדברי רב האי, שכתב בספרו "המקח והממכר" (שער כד אות טו־טז): "במכירת המטלטלין מאיזה מין שימכור מן המטלטלין, אין עליו להביא כי־אם בפחות שבכלים. ובלבד שיקרא אותו השם מאותו המין שהתנה לו, אבל אין עליו אותו השם שהתנה עליו – אין ללוקח ליטול אותו, וכגון שאמר לו קורת בית הבד אני מוכר לך, אם הביא קורה מתוקנת, בזמן שהיא ראויה לקורת בית הבד, וקורין אותה בשם שהיא קורת בית הבד יש על הלוקח ליטלה, אבל אם אין עליה שם קורת בית הבד – אין לו ללוקח ליטלה". והוא מסתמך שם על הגמרא בנדרים כה. שאמרו שם: "המוכר קורת בית הבד לחבירו, אם גבו טרוף ("שמשווין ומרובעין פניה" – ערוך ע' טרף ה, בשם רב שרירא) אין, ואם לא – לא", היינו שמוכר קורת בית הבד לחבירו אם יש בו תכונה זו של "טרוף", המאפיין את בית הבד, נקרא הוא בית הבד, והמכר קיים. ואם אין בו – אין זה נקרא בית הבד, ואין קיום למכר זה (אבו־האזל. והאור־שמח ציין מעצמו את המקור בגמרא, מבלי שיביא דברי רב האי. ועיין מגיד־משנה וחידושי הגר"א על הרמב"ם). 80) מכשיר בצורה של "קורה", המשמש לעצירת הזיתים. 81) מקום שעוצרים בו זיתים. 82) שיש לה צורה של עריבה.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי הרמאות ותערובת דבר בדבר, רע בטוב או טוב ברע וכל מה שנמשך אחר זה.

א. אָסוּר לְרַמּוֹת[2] אֶת בְּנֵי אָדָם[3] בְּמֶקָּח וּמִמְכָּר אוֹ לִגְנֹב[4] אֶת דַּעְתָּם[5]. וְאֶחָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים[6] וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל שָׁוִים בְּדָבָר זֶה. הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ בְּמִמְכָּרוֹ מוּם - יוֹדִיעוֹ לַלּוֹקֵחַ. וַאֲפִלּוּ לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת בִּדְבָרִים[7] - אָסוּר.

2) אין הכוונה כאן לרמאות ביחס לשויו של המקח, שזוהי: אונאה, שכבר הזכיר אותה רבינו (למעלה פי"ב ה"א), אלא הכוונה לרמאות שבהעלמת מום במקח – כמו שמסיים רבינו להלן – ואף שאין בזה משום הפרש דמים, ואין בה אונאת ממון (סמ"ע סימן רכח ס"ק ז). ומקור הלכה זו בחולין צד. שאסור לגנוב דעת הבריות. 3) באונאה כתב הרמב"ם (שם פי"ב ה"א): "אסור להונות את חבירו". לפי שאין איסור אונאה אלא בישראל ולא בגוי (פי"ג הלכה ז), אבל כאן שגם גוי בכלל, כמבואר להלן, כתב: "בני אדם" [וראה ב'תוספות' יבמות סא. סוף ד"ה ואין, ש"בני אדם" כולל גם גוים]. 4) חולין שם, מימרא של שמואל. 5) ראה בפרק ב מהלכות דעות ה"ו. 6) כן בדפוס רומי. והיא מימרא של שמואל שם. [ואע"פ שבאונאת ממון אין הגוי בכלל (פי"ג ה"ז), וכן אינו בכלל איסור אונאת דברים (וכן נראה ב'חינוך' מצוה שלה) משום שנאמר בהן "עמיתו" – גניבת דעת הרי היא כגניבת ממון שאסורה גם בגוי (פ"א מהלכות גניבה הלכה א) ורמאות על־ידי העלמה של מום הרי היא כרמאות במשקל, שגם לגוי אסור (פ"ז מהלכות גניבה הלכה ח) שכל שהוא מחסיר אותו הרי הוא בכלל גניבה וגזילה, כמו שכתב המגיד־משנה שם]. 7) "שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה" (שו"ע רכח, סעיף ו), היינו, שעושה פעולות ואומר דברים לחבירו לעשות רושם עליו כאילו הוא טורח בשבילו או מתכוון לכבד אותו במיוחד, ולאמיתו של דבר הוא לא מתכוון לזה כלל. ובהלכות דעות (שם) הביא רבינו: "ולא יסרהב (יפציר) בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת (מתנה, הגשת מנחה) והוא יודע שאינו מקבל וכו' ואפילו מילה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור".

ב. אֵין[8] מְפַרְכְּסִין[9] אֶת הָאָדָם[10] וְלֹא אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא אֶת הַכֵּלִים הַיְּשָׁנִים כְּדֵי שֶׁיְּרָאוּ[11] כַּחֲדָשִׁים; אֲבָל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִפַּרְכָּסִין הַחֲדָשִׁים[12], כְּגוֹן[13] שֶׁיָּשׁוּף[14] וִיגַהֵּיר[15] וְיִיַּפֶּה[16] כָּל[17] צָרְכָּיו[18].

8) משנה (בבא־מציעא דף ס) וגמרא (שם). 9) יפוי ותיקון (פירוש המשנה). 10) שאם היה שיער זקנו לבן, צובעו כדי שייראה צעיר (מגיד־משנה לפי הגמרא שם). 11) והיינו גניבת דעת. 12) מסקנת השקלא־וטריא (שם). 13) מתוך שורה של עובדות המובאות בגמרא (שם). 14) לשפשף במי סובין (גמרא שם). 15) גמרא שם. יעביר עליו מכבש להשוות את הקמטים. 16) כגון לתלות חוטי משי בבגד (גמרא שם, ועיין רש"י ד"ה למירמי תומי לסרבלא). 17) שהרי הם בלעדי הייפוי חדשים וטובים ('טור') והגיהוץ רק מייפה אותם יותר, ומדת הייפוי שלהם אינה מוגזמת, ואינה עשויה לעורר אשליות. 18) ברייתא (שם).

ג. אֵין[19] מְשַׁרְבְּטִין[20] אֶת הָאָדָם[21] בְּמַיִם[22] שֶׁל חִזְרִין[23] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּח[24] וְיֵרָאוּ פָּנָיו שְׁמֵנִים[25], וְלֹא צוֹבְעִין[26] אֶת הַפָּנִים בְּשָׁרָק[27] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְלֹא נוֹפְחִים אֶת הַקְּרָבַיִם[28], וְלֹא שׁוֹרִין אֶת הַבָּשָׂר בְּמַיִם[29]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ אֲסוּרִין. וְאֵין מוֹכְרִין[30] בְּשַׂר נְבֵלָה לְנָכְרִי בִּכְלַל שְׁחוּטָה[31], אַף עַל פִּי שֶׁהַנְּבֵלָה אֶצְלוֹ כִּשְׁחוּטָה.

19) מלשון "שרביט" שהשיער נזקף כשרביט, ועיין רש"י (ד"ה משרבטין). 20) בגמרא שלפנינו הגירסא: "את הבהמה", אך ברי"ף יש גירסא אחרת: "לא משרבטין לא את האדם ולא את הבהמה". 21) שמשקין את האדם במים. 22) מים של סובין. 23) המים האלו נופחים את בני מעיו של השותה אותם, ונראה בעל גוף יותר וגם שערו נזקף. 24) וזו היא גניבת דעת. 25) בגמרא (שם): מעשה בעבד שצבע את פניו ואת זקנו כדי לרמות את לוקחיו שהוא צעיר. 26) "צבע המאדים את הפנים" (רש"י כתובות יז. ד"ה ולא שרק). 27) בני המעיים הנמכרים באיטליז, שיראו יותר שמנים ורחבים. 28) שהמים מלבינים את הבשר, ואף הכחוש נראה על־ידי־זה שמן (רש"י שם ד"ה ואין שורין את הבשר במים). 29) חולין צד. ושם עובדא בשמואל, שהקפיד על שמשו, שעשה כן. 30) שהגוי יחשוב, שהישראל מכבד אותו ואינו מוכר לו אלא דבר שראוי גם לו לאכילה, ומתוך כך מחזיק לו טובה (ועיין רש"י חולין שם ד"ה משום דגונב דעתו) ויש בזה משום גניבת דעת, שהגוי מחזיק לו טובה חינם. 31) משנה בבא־מציעא ס. וכחכמים ולא כאבא־שאול.

ד. מֵתָּר[32] לָבֹר[33] אֶת הַגְּרִיסִין[34], אֲבָל לֹא[35] עַל פִּי[36] הַמְּגוּרָה[37]; שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹנֵב אֶת הָעַיִן, וִידַמֶּה שֶׁהוּא הַכֹּל בָּרוּר[38]. וּמֵתָּר[39] לְחַנְּוָנִי לְחַלֵּק קְלִיּוֹת[40] וֶאֱגוֹזִים לַתִּינוֹקוֹת וְלַשְּׁפָחוֹת[41], כְּדֵי לְהַרְגִּילָן לָבוֹא אֶצְלוֹ; וּפוֹחֵת מִשַּׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[42], כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בְּמַקִּיפִין[43] מִמֶּנּוּ; וְאֵין בְּנֵי הַשּׁוּק[44] יְכוֹלִין לְעַכֵּב עָלָיו, וְאֵין בָּזֶה גְּנֵבַת הַדַּעַת[45].

32) לברור, להוציא את הפסולת מתוך הגריסין, וכן לשון השו"ע (שם סע' יז): "מותר לברור הפסולת מתוך הגריסין", בפירוש המשניות מביא הרמב"ם פירוש מקורי למונח זה, והוא: בקליפת הפול יש סימן, על פיו אפשר להכיר אם הוא יתבשל מהר או רק אחרי מאמץ גדול, ו"לבור", היינו להסיר את הקליפה הזאת שאי־אפשר יהיה לעמוד על הסימן. 33) פולין, שטחנו או גרסו אותם ברחיים לשניים. ומותר לעשות כן אף־על־פי שעל־ידי־זה הם נראים יותר יפים "שזהו דבר הנראה לעין, ויכול הלוקח לראות ולהבין כמה שוים יותר בשביל שהוציא מהם הפסולת" (סי' רכח סעיף יז). 34) משנה שם, שבזה גם חכמים מודים לאבא שאול – שאסור. 35) רק למעלה על פני השטח – על הפה – ולהשאיר את הפסולת בפנים. 36) אוצר התבואה. 37) שכשאדם רואה שעל פני השטח הכל ברור, נוטה הוא לחשוב, שמן הסתם הוברר הכל, והרי הדבר אינו כן, ויש כאן משום גניבת דעת. 38) גם זה במשנה (שם) וכחכמים, ולא כרבי יהודה. 39) שבולים, שמייבשים אותם בתנור בעודם לחים, והם נעשים מתוקים (רש"י כתובות טו: ד"ה קליות). 40) מילה זו אינה במשנה. 41) מוריד מן המחיר הקבוע בשוק. וכחכמים ולא כתנא־קמא במשנה שם. 42) לוקחין ממנו בהקפה. [שכן דרך החנונים למכור בהקפה, כמו ששנינו במסכת אבות (פ"ג משנה טז): "והחנוני מקיף"]. 43) כלומר, יתר החנונים המוכרים בשוק. 44) [בגמרא (בבא־מציעא שם) אמרו בטעם היתר שני הדברים הנ"ל: בחלוקת אגוזים וכו' – "אני מחלק אגוזים, חלק אתה שיסקים". ובהורדת השער – שהרי הוא קוצץ ידיהם של מפקיעי שערים ואוצרי פירות. ורבינו השמיט כל זה, מפני שלא נאמרו טעמים אלו אלא לדעת רב הונא (בבא־בתרא כא:) שאמר: בן מבוי שהקים ריחיים, ובא שכנו בן אותו מבוי ורוצה להקים ריחיים על ידו – יכול הראשון לעכב על ידו. אבל לשיטת רב הונא בריה דרב יהושע שאינו מעכב על ידו, וכדעת תנא־קמא של רבן שמעון בן גמליאל (שם) ש"עושה אדם חנות בצד חנותו של חבירו ומרחץ בצד מרחצו של חבירו ואינו יכול למחות בידו מפני שיכול לומר לו אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי" (וכן פסק רבינו בפ"ו מהלכות שכנים הלכה ח) – לפי זה, אין צורך באותם הטעמים הנ"ל. ורבינו יצחק אלפסי, שאף הוא פסק בבבא־בתרא שם כרב הונא, ואעפי"כ הביא הטעמים הנ"ל – סובר הוא כדעת ר"י בן מיגש שם שזה מועיל לבן עיר אחרת, שלולא כן אסור אף לדעת רב הונא]. 45) משנה בבא־מציעא נט־ס.

ה. אֵין[46] מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת[47], אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים בַּחֲדָשִׁים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר יְשָׁנִים בַּחֲדָשִׁים[48]. אֲפִלּוּ הַיְשָׁנִים בִּיקָר וְהַחֲדָשִׁים בְּזוֹל[49]; מִפְּנֵי שֶׁהַלּוֹקֵחַ רוֹצֶה לְיַשְׁנָן. בְּיַיִן[50] הוּא שֶׁהִתִּירוּ לְעָרֵב קָשֶׁה בְּרַךְ[51], בֵּין הַגְּתוֹת בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁבִּיחוּ[52]. וְאִם הָיָה טַעְמוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נִכָּר[53] - מֻתָּר לְעָרֵב[54] בְּכָל מָקוֹם[55]; שֶׁכָּל דָּבָר הַנִּכָּר טַעְמוֹ מַרְגִּישׁ הַלּוֹקֵחַ[56], וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְעָרֵב[57] אוֹתוֹ.

46) אם מכר לו פירות שדה מסויים, לא יערב בהם פירות של שדה אחר (רש"י ד"ה אין מערבין). והרא"ש שם פירש: "אין מערבין – מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים, כדי למכרם בחזקת יפים". וכן הביא בשולחן־ערוך (סימן רכח סעיף י). 47) כן צריך להיות במשנה שם לפי דעת הרי"ף (דקדוקי סופרים). ולפי זה יוצא, שחדשים יותר טובים מישנים. אבל במשנה שלפנינו: "ואין צריך לומר חדשים בישנים". ולפי זה יוצא, שישנים יותר טובים, ועיין רש"י שם. 48) כן גירסת הרי"ף בגמרא שם. והנוסחא שלפנינו בגמרא, מתאימה לנוסחתנו במשנה שם. 49) משנה, שם. 50) חזק בחלש. 51) מימרא של רב נחמן, שם. גת הוא מקום שדורכים בו הענבים, ובזמן עשיית היין, כל זמן שהוא עוד תוסס, מותר לערב שני המינים יחד, שאחד קולט את הטעם השני ללא פגם הדדי, אבל אחרי תהליך התסיסה שלכל אחד יש כבר טעם משלו, עירוב יין ממין אחר פוגם אותו (רש"י שם ד"ה ובין הגיתות שנו). 52) לדעת רש"י (ד"ה מפני שמשביתו) רק קשה ברך מותר לערב בזמן הגיתות, אבל רך בקשה לעולם אסור. אך לדעת ה'טור' להיפך: רק קשה ברך אינו מותר אלא בזמן הגיתות, אבל רך בקשה מותר תמיד לערב לפי שהוא יותר טוב (סמ"ע שם ס"ק יט). 53) היינו שעירבו בו כל־כך הרבה יין, עד שמורגש טעם היין השני (לחם־משנה). 54) כרבי אחא, והדין שלמעלה מדובר כשמערבין מעט יין, שאז לא ניכר הטעם החדש, והלוקח יוצא מרומה. 55) אף שלא בין הגיתות. 56) ויכול היה לטעום אותו. ובשו"ע (סימן רכח סעיף יד): "במקום שנהגו, שכל מי שקונה דבר טועמו תחילה, מותר לערב בו לעולם". 57) [בדפוס רומי: "הלוקח מותר לערב". וכן הוא בכסף־משנה (ד"וו של"ד). ועל זה הקשה הכסף־משנה למה כתב "הלוקח", ובכ"י תימן הנוסחא כלפנינו].

ו. אֵין מְעָרְבִין[58] מַיִם בְּיַיִן. וּמִי שֶׁנִּתְעָרֵב לוֹ מַיִם בְּיֵינוֹ - לֹא יִמְכְּרֶנּוּ[59] בֶּחָנוּת[60] אֶלָּא אִם כֵּן מוֹדִיעוֹ[61], וְלֹא לְתַגָּר[62] אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹדִיעוֹ[63], שֶׁמְּרַמֶּה בּוֹ אֲחֵרִים[64]. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[65] לְהָטִיל מַיִם בְּיַיִן - יָטִיל[66], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּין הַגִּתּוֹת.

58) משנה בבא־מציעא ס. "מי שנתערב מים ביינו, לא ימכרנו בחנות כו'" – הרי שהמדובר רק בנתערב, ומכאן שאסור לערב בידים, ועיין מגיד־משנה. 59) הוא עצמו. 60) בכמויות קטנות כדרך הקמעונאים. 61) לקונה היין. 62) חנווני. 63) שהמוכר הודיע לתגר, שעירב מים ביין, כדי שזה האחרון יודיע זאת ללקוחותיו. 64) כן הוא במשנה, שם: "שאינו אלא לרמות בו" משום "שמורה לנפשו היתר כיון שלא נעשה [העירוב] בביתו ולא ראה עירוב המים" (סמ"ע רכח, ס"ק כא). ועצם קנייתו, יין מעורב במים, מוכיחה שדעתו לרמות בה אחרים. ובשו"ע (שם סעיף יב): "שמא ירמה בו אחרים". 65) משנה, שם. 66) כשיעור שדרכם להטיל (שו"ע שם סעיף יג).

ז. הַתַּגָּר[67] נוֹטֵל מֵחָמֵשׁ גִּתּוֹת וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיטָס[68] אֶחָד; מֵחָמֵשׁ גְּרָנוֹת[69] וְנוֹתֵן לְתוֹךְ מְגוּרָה[70] אַחַת; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְעָרֵב[71].

67) משנה, שם כלשונה (מגיד־משנה). 68) "גיגית גדולה" (פירוש המשניות לרמב"ם). 69) מקומות שדשים וזורים בהם תבואה. 70) מקום שאוצרים בו תבואה, "שהכל יודעים בו שלא גדלו בשדותיו, ומבני אדם הרבה לוקח, ובחזקת כן לוקחין" (רש"י שם). אבל אחר אסור לערב פירות בפירות ויין ביין (למעלה הלכה ה־ו). 71) כלומר "שלא יכוון לקנות הרוב ממקום הטוב כדי שיצא עליו קול שהוא קונה הכל ממקום הטוב, וקונה גם ממקום הרע ומערבו עמו" (שו"ע שם, סעיף טז).

ח. אָסוּר לְעָרֵב שְׁמָרִים, בֵּין בְּיַיִן[72] בֵּין בְּשֶׁמֶן[73], וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא[74]. וַאֲפִלּוּ שְׁמָרִים שֶׁל אֶמֶשׁ בְּשְׁמָרִים שֶׁל יוֹם[75] - אָסוּר. אֲבָל אִם עֵרָה הַיַּיִן[76] מִכְּלִי אֶל כְּלִי - נוֹתֵן שְׁמָרָיו לְתוֹכוֹ[77].

72) משנה בבא־מציעא ס. 73) [נלמד ממה שאמרו שם במשנה מ. שמקבל עליו לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג (ראה להלן הלכה ט), הרי שרק מקבל עליו, כלומר נותן לו השמרים לחוד, אבל לערב בתוכו אסור אלא אם עירה מכלי אל כלי ונותן שמריו מיד אל תוכו. ראה להלן]. 74) להלן הלכה יג כתב רבינו: "הרי אמרו אסור לערב כל שהוא". ובוודאי מקורו ממה שאמרו בירושלמי (כלאים פ"ב ה"א) אם לערב אפילו כל שהוא אסור לערב, "רבי יעקב בר אחא כו' הבורר צרורות מתוך כיריו (= כרי התבואה שלו) של חברו חייב להעמיד לו חיטין יפות תחתיהן. אמר רבי יוסי, זאת־אומרת שהוא אסור לערב". 75) [כן הנוסח בכתב־יד ה' בבבא־מציעא ס. (לפי דקדוקי סופרים שם) וכן הוא בספר "המקח והממכר" לרב האי (שער נט), והיינו שלא יערב שני מיני שמרים אלו על־מנת לתתם בתוך היין, כי אע"פ ששמרים של היום אינם מזיקים כדלהלן, שמרים של אמש המעורבים בתוכם – מזיקים]. 76) [בלשון רבינו שהובא ב'טור' (חושן־משפט סימן רכח) חסרה מילה זו. ולפי"ז גם "שמן" בכלל]. 77) בבא־מציעא שם. ששמרים אלו אינם מזיקים.

ט. הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ שֶׁמֶן מְזֻקָּק[78] - אֵינוֹ מְקַבֵּל שְׁמָרִים[79]. מָכַר לוֹ שֶׁמֶן סְתָם[80] - מְקַבֵּל לוֹג[81] וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים לְכָל מֵאָה לוֹג[82]. וּמְקַבֵּל[83] בִּשְׁאָר שְׁמָרִים שֶׁמֶן עָכוּר[84] הָעוֹלֶה לְמַעְלָה עַל פְּנֵי הַשֶּׁמֶן, יָתֵר עַל הַשְּׁמָרִים[85] הַיְדוּעִים בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[86].

78) בלי שמרים. 79) אין הלוקח מקבל הפסד השמרים, היינו, שאין המוכר יכול לפחות לו ללוקח מן המידה שקנה זה תמורת השמרים שלא קבלם. [מקור הדברים במשנה בבא־מציעא מ. וכדעת חכמים של רבי יהודה. וטעמם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוסבר שם בגמרא (מ:) שאסור לערב שמרים, כלומר כיון שמכר לו שמן מזוקק אסור לערב לו שמרים אף באופן שעירה מכלי אל כלי, שבמוכר שמן סתם מותר לערב באופן זה (למעלה הלכה ח) – כאן במוכר מזוקק – אסור]. 80) ונתן לו שמן מזוקק. 81) מידה של נוזלים. 82) משנה (שם). [והטעם בזה הוא משום שבשמן סתם מותר לערב שמרים כשעירה מכלי אל כלי (למעלה הלכה ח) – ולפיכך מכריח המוכר את הלוקח לקבל עליו לוג ומחצה, אע"פ שעכשיו אסור לו לערב השמרים – כיון שאתמול היה מותר לו, אומר לו: אם הייתי רוצה הייתי מערב אתמול, ועכשיו לא תקבלם ממני? ראה בבא־מציעא מ:]. 83) ברייתא שם מ: 84) היינו "פקטים" שבברייתא שם. [וה'טור' (סימן רכח) מביא דברי רבינו בלשון זו: "ומקבל עליו שמן עבור העולה למעלה". ונוסחתנו "ומקבל בשאר שמרים וכו'" – דחוקה. ועיין בסמ"ע שם סעיף־קטן כז. ויתכן כי צריך להגיה "בשאר שמנים", כלומר בשמן סתם, פרט לשמן מזוקק, שכשם שאינו מקבל שמרים, כן אינו מקבל שמן עכור, וכן הנוסחא ברמב"ם כ"י תימן]. 85) היינו, לוג ומחצה הנזכרים. 86) כי השיעור של "לוג ומחצה" שיערו חז"ל לפי מקומם הם, ובכל מקום יש לשער כפי החשבון הידוע באותו מקום. וראה להלן הלכה יב.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[87] כְּשֶׁנָּתַן לוֹ מָעוֹת בְּתִשְׁרֵי[88], שֶׁהַשֶּׁמֶן עָכוּר[89], וְלָקַח הַשֶּׁמֶן בְּנִיסָן[90] כְּמִדַּת תִּשְׁרֵי, שֶׁהִיא גְּדוֹלָה, מִפְּנֵי אוֹתוֹ הַשֶּׁמֶן הַקּוֹפֶה לְמַעְלָה; אֲבָל אִם לָקַח בְּמִדַּת נִיסָן, שֶׁהִיא קְטַנָּה, מִפְּנֵי שֶׁכָּבַר צָלַל הַשֶּׁמֶן[91] - אֵינוֹ מְקַבֵּל אֶלָּא הַשְּׁמָרִים[92] בִּלְבָד.

87) כן הוא בגמרא שם. 88) שאז זמן מסיקת הזיתים. 89) שבעונה זו, השמן הוא עדיין בלתי מזוקק. והמידה גדולה וגדושה מחמת השמן העכור הצף למעלה. 90) שאז, בעונת ניסן, השמן הוא כבר מזוקק, וממילא מידתו פחותה מזו של תשרי. 91) ושוב אינו עכור. 92) אבל לא את השמן העכור, שהרי הוא לקח פחות מהמידה שהזמין.

יא. הַמּוֹכֵר[93] חִטִּים[94] לַחֲבֵרוֹ - מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע[95] קִטְנִית[96] לְכָל סְאָה[97]. שְׁעוֹרִים[98] - מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע נִשּׁוּבוֹת[99] לְכָל סְאָה. עֲדָשִׁים - מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע עַפְרוּרִית[100] לְסְאָה. תְּאֵנִים[101] - מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר מַתְלִיעוֹת[102] לְכָל מֵאָה[103]. מָכַר לוֹ[104] שְׁאָר פֵּרוֹת - מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע[105] טִנּוּפוֹת[106] לְכָל סְאָה. נִמְצָא מֵהֶן[107] יָתֵר עַל הַשְּׁעוּרִים הָאֵלּוּ כָּל שֶׁהוּא - יְנַפֶּה אֶת הַכֹּל[108], וְיִתֵּן לוֹ פֵּרוֹת מְנֻפִּין וּבְרוּרִין שֶׁאֵין בָּהֶן כְּלוּם[109].

93) ברייתא בבבא־בתרא צד. 94) במשנה שם צג: אמרו בצורה כללית: "המוכר פירות הרי זה מקבל עליו רובע טינופת לסאה", אך לא פירשו מה היא טינופת זו. אך בברייתא פירטו מה היא הטינופת הרגילה בכל מין ומין. 95) רובע של קב (רשב"ם במשנה ד"ה מקבל עליו רובע), שהוא אחד מעשרים וארבעה בסאה. 96) שדרך הקטנית לצמוח בין החיטים (מדברי הרשב"ם שם צד. ד"ה חיטין מקבל עליו), או להתערב עמהן בגרנות (סמ"ע סי' רכט ס"ק א). 97) סאה היא בת ששה קבים. 98) ברייתא (שם). 99) קשים שבאים בנשיבת הרוח בתוך השעורים, וזו היא הפסולת הרגילה אצלם. 100) עפר וצרורות, הרגילים להמצא בעדשים שעוקרים אותם בידים ולא קוצרים אותם (גמרא שם). ונראה מדברי רבינו שבחיטים ושעורים וכיוצא בהם שאין עוקרים אלא שקוצרים אותם ואין עפר וצרורות מצויים בהם – אינו מקבל עליו עפרורית. וכדיעה זו הביא הסמ"ע (סי' רכט ס"ק א, ועיי"ש בש"ך ס"ק א). אבל מסוגיית הגמרא בבבא־בתרא צד. לא נראה כן. ועיין להלן הלכה יג, והערה קיג. 101) משנה, שם צג: 102) תאנים שנמצאים בהם תולעים. 103) היינו עשרה אחוזים, והוא־הדין לפי אחוז זה: אחד לעשרה (רשב"ם שם). 104) משנה, שם. 105) בשו"ע שם: "רובע", והיינו רובע הקב. 106) מטונפות בעפר (פירוש המשניות להרמב"ם) וכן נראה להלן הלכה יג: "שהיו בפירות מחצה עפר וכו'". 107) מימרא של רב הונא, שם צד. 108) ראה למעלה פרק יז הלכה ז. 109) אף פחות מרובע. ובגמרא שם: "אמרי לה דינא, ואמרי לה קנסא", כלומר: יש אומרים שזהו על־פי הדין, שיותר מרובע אין אדם מוחל. ויש אומרים שאפילו ביותר מרובע הוא מוותר, וזה אינו אלא קנס על שעירב בידיים.

יב. וְאֵין כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים אֲמוּרִים[110] אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לָהֶם מִנְהָג; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מִנְהָג - הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[111].

110) כן כתבו רב האי גאון (ספר המקח והממכר שער נז) והרי"ף בפ"ו דבבא־בתרא. 111) עיקרון ידוע, והובא כמה פעמים במסכת בבא־מציעא.

יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת[112] שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּהְיוּ כָּל פֵּרוֹת מְנֻקִּים וּבְרוּרִים מִכָּל דָּבָר, וְשֶׁיִּהְיוּ הַיֵּינוֹת וְהַשְּׁמָנִים צְלוּלִין, וְלֹא יִמְכְּרוּ הַשְּׁמָרִים כְּלָל[113]. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ: אֲפִלּוּ הָיוּ בָּהֶן מֶחֱצָה שְׁמָרִים, אוֹ שֶׁהָיוּ בַּפֵּרוֹת מֶחֱצָה עָפָר אוֹ תֶּבֶן אוֹ מִין אַחֵר - יִמְכֹּר כְּמוֹת שֶׁהוּא. לְפִיכָךְ[114], הַבּוֹרֵר צְרוֹר[115] מִתּוֹךְ גָּרְנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי חִטִּים כְּשִׁעוּר צְרוֹר שֶׁבֵּרַר[116]; שֶׁאִלּוּ הִנִּיחוֹ - הָיָה נִמְכָּר בְּמִדַּת חִטִּים. וְאִם תֹּאמַר: יַחֲזִירֶנּוּ[117]! הֲרֵי אָמְרוּ[118]: אָסוּר לְעָרֵב כָּל שֶׁהוּא.

112) מדברי רב האי, שם. 113) אף שמוכר שמן סתם, שמן הדין אם עירה מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכן (למעלה הלכה ח). 114) היינו, אחרי שיש מנהג שמותר לערב עפר בתוך התבואה. אבל במקום שאין מנהג, אין מציאות להלכה זו. לפי שדעת רבינו שבחיטים אין הלוקח מקבל שום עפרורית, ראה למעלה הלכה יא והערה צט. וה'טור' (סימן רכט) השמיט מילת־הקשר "לפיכך". וראה לחם־משנה. 115) אבן או עפר. 116) דעת רשב"ם (ב"ב צד. ד"ה נותן) שחיובו מטעם "דינא דגרמי" (ראה פ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מהלכות חובל ומזיק הלכה ז). ויש אומרים, כי זהו מדין "גורם לממון" לפי שיטת רבי שמעון, הסובר שגורם לממון הוא כממון (תוספות שם ד"ה נותן בשם ריב"ם). ויתכן שכאן גם חכמים מודים בזה, לפי שזה דומה כאילו גזל החיטים עצמן (תוס' בשם ר"י). 117) יחזיר את הצרור לתוך החטים, ויוצא שלא הפסיד כלום. 118) ירושלמי פ"ב דכלאים הלכה א. וראה למעלה הלכה ח והערה עג.

יד. הַמּוֹכֵר[119] קַנְקַנִּים[120] בַּשָּׂרוֹן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג[121] - מְקַבֵּל לְכָל מֵאָה עֲשָׂרָה פִּיטָסוֹת[122]. וְהוּא[123] שֶׁיִּהְיוּ נָאוֹת וַעֲשׂוּיוֹת בְּגָפְרִית[124].

119) משנה בבא־בתרא צג: 120) כדים (רשב"ם שם). 121) שבמקום שיש בו מנהג, הכל לפי המנהג, כמו שכתב למעלה הלכה יב. 122) כדים רעים (רשב"ם שם). 123) ברייתא שם צז: 124) ולא שבורות ורעועות ממש, שאז לא יקבל הלוקח אף אחת מהן, אלא שהן נאות כמו שאר הכדים, והיו רעועות ושבורות ותיקנום בגפרית, שסתמה את הנקבים.

~ יום שישי י"ט כסלו ~

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני המקח שיש עליו ערעור או שיארע בו דבר אונס או שהוציאוהו מיד הלוקח וחוזר על המוכר מחמת האחריות וכן אם קנהו שלא באחריות.

א. אָסוּר לַמּוֹכֵר לִמְכֹּר לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עוֹרְרִין וְיֵשׁ בָּהּ דִּין[2], עַד שֶׁיּוֹדִיעוּ[3]. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָאַחֲרָיוּת עָלָיו[4], אֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן מְעוֹתָיו וְיוֹרֵד לַדִּין וְיִהְיֶה נִתְבָּע מֵאַחֵרִים.

2) שהדבר נתון בדין ודורש בירור משפטי. 3) מקור הדברים בשבועות שם: "ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו וכו' ושמואל אמר זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין" [=כלומר עוררין. מלשון עסק או עשק כמו: "כי התעשקו עימו" (רש"י שבועות לא. דיבור המתחיל עוררין). שיש מתעשקים ומתעסקים על המקח ותובעים משפט עליו]. — "וכיוון שהלוקח לא טוב עשה, נראה שאסור למוכר למכור אותם בסתם" (מגיד משנה). כלומר, אין לך מום גדול מזה כיוון שללוקח יש עוון בזה (וראה שם בהמשך הפסוק ביחזקאל שהוא מת בעוון זה). ואמרו עוד בבבא מציעא יד. שהמוכר קרקע לחבירו ויצאו עליה עסיקין עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו "שאין לך מום גדול מזה" (להלן הלכה ב). אם כן על אחת כמה וכמה שלכתחילה אסור לרמות אותו. 4) שאם יוציאו מהלוקח יוכל זה האחרון לתבוע את שלו בחזרה מהמוכר, וכן נראה מגמרא בבבא מציעא הנ"ל, שהלוקח יכול לחזור בו אפילו אם קנה באחריות, כל זמן שלא החזיק, ראה להלן הלכה ב, ואם כן הרי זה מום, וכנ"ל.

ב. הַמּוֹכֵר[5] קַרְקַע לַחֲבֵרוֹ, וְאַחַר שֶׁקָּנָה הַלּוֹקֵחַ בְּאֶחָד מִן הַדְּרָכִים[6] שֶׁקּוֹנִין בָּהֶן[7], קֹדֶם שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, יָצָא עָלָיו מְעַרְעֲרִין[8] - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; שֶׁאֵין לְךָ מוּם גָּדוֹל מִזֶּה, שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶהֱנָה בּוֹ וּבָאוּ הַתּוֹבְעִין. לְפִיכָךְ יִבְטַל הַמֶּקָּח, וְיַחֲזִיר הַמּוֹכֵר אֶת הַדָּמִים, וַיַּעֲשֶׂה דִּין עִם הַמְעַרְעֲרִין. וְאִם נִשְׁתַּמֵּשׁ[9] בָּהּ הַלּוֹקֵחַ כָּל שֶׁהוּא, וַאֲפִלּוּ דָּשׁ הַמְּצָר שֶׁלָּהּ וְעֵרְבוֹ עִם הָאָרֶץ[10] - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, אֶלָּא עוֹשֶׂה דִּין עִם הַמְעַרְעֲרִין[11]. וְאִם הוֹצִיאוּ מִיָּדוֹ בַּדִּין[12] - יַחֲזֹר עַל הַמּוֹכֵר, כְּדִין כָּל הַנִּטְרָפִין[13].

5) כתובות צב: ובבא קמא ח: ובבא מציעא יד. מימרא של אביי: "ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות — וללשון השנייה: אף באחריות — עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו, ומשהחזיק בה אינו יכול לחזור בו". 6) כסף, שטר וחזקה (למעלה פרק א הלכה ג). 7) אף על פי שבגמרא שם מפורש "עד שלא החזיק בה יכול לחזור, משהחזיק בה אינו יכול לחזור בו" — סובר רבינו שחזקה זו אינה חזקה של קניין, כי כאן המדובר שכבר קנה הקרקע בקניין המועיל (לפי המבואר למעלה בפרק א) וחזקה זו אינה אלא השתמשות של הלוקח בקרקע שקנה, שכיוון שיצאו המערערים לפני שהספיק להשתמש בה — אין לך מום גדול מזה והרי זה מקח טעות, אבל אם כבר השתמש בה ונהנה ממנה, אמדו חז"ל את דעתו כי מוותר הוא על ביטול המקח מאחר שכבר נהנה מקרקע זו, והוא מקבל עליו להתדיין עם המערערים. 8) טוענים שהקרקע שלהם. 9) שימוש של הנאה. 10) המצר הוא גדר של עפר שעושין סביב השדה, והמדובר כשלקח שדה סמוך לשדהו ודש עפר זה עד שהשווה את שטח שני השדות, שיהיו כשדה אחד, וזו היא הנאתו שצרף את שני השדות והפכם לשדה אחד, וגם חסך את כל שטח הגדר שיהיה מעתה ראוי לשימוש. 11) אף שקנה באחריות ואם יטרפוהו ממנו, חוזר הוא ותובע המעות מהמוכר, כמו שמסיים רבינו בסוף ההלכה — החובה להתדיין עם המערערים מוטלת על הלוקח, כי כל זמן שלא הוציאו מידו יכול המוכר לטעון לפניו: "אחוויי טירפך ואשלם לך" כלומר: הראה לי כתב־אישור מבית דין שטרפו (תפסו) ממך את השדה ואשלם לך. 12) אבל אם תפסו שלא כדין, אינו יכול הלוקח לחזור לתבוע את המוכר. 13) וזה דווקא שיש קרקע למוכר, שיכול לשמש מקור כספי ללוקח לגבות ממנו את שלו, אבל אם אין לו קרקע למוכר, יכול הלוקח לתבוע מיד את כספו מבלי לחכות עד שיתפסו המערערים את השדה ממנו, מתוך טענה, שבינתיים יאכל המוכר את כספו, ולא יהיה לו ממה לגבות (כסף משנה).

ג. כָּל הַמּוֹכֵר[14] קַרְקַע אוֹ עֶבֶד אוֹ שְׁאָר מִטַּלְטְלִין - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[15]. כֵּיצַד? אִם הוֹצִיא[16] הַמֶּקָּח מִיַּד הַלּוֹקֵחַ מֵחֲמַת הַמּוֹכֵר[17] - חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְנוֹטֵל כָּל הַדָּמִים שֶׁנָּתַן מִן הַמּוֹכֵר; שֶׁהֲרֵי נִלְקַח הַמֶּקָּח מֵחֲמָתוֹ. כָּךְ הַדִּין בְּכָל מִמְכָּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ הַלּוֹקֵחַ דָּבָר זֶה, אֶלָּא קָנָה סְתָם. אֲפִלּוּ מָכַר הַקַּרְקַע בִּשְׁטָר[18], וְלֹא הִזְכִּיר בּוֹ הָאַחֲרָיוּת - הֲרֵי זֶה חַיָּב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּאַחֲרָיוּתָן; שֶׁאַחֲרָיוּת[19] שֶׁלֹּא נִזְכַּר טָעוּת סוֹפֵר הוּא[20].

14) סיכום הלכות של רבא (בבא מציעא טו:). 15) כן נראה בבבא בתרא מג: שגם בפרה וטלית שהם מטלטלים חייב המוכר באחריות. 16) מערער או בעל־חוב, ראה להלן. 17) בקרקע, כגון שהמערער טוען שהיא שלו או שבא בעל חוב לגבותה ממנו בחובו; בעבד, במערער שהוא שלו, או בבעל־חוב ובאופן שעשהו אפותקי לבעל־חובו, כי אחרת אינו גובה ממנו את העבד (פרק י"ח מהלכות מלווה ולווה הלכה ה) ובמטלטלין שאין בעל חוב גובה מהם אפילו אם עשאם אפותקי (רמב"ם שם) אין אפשרות לטרוף מהלוקח אלא אם כן מערער עליהם שהם שלו (ראה להלן הלכה ד בדברי רבינו). ואילו בא וטרף ממנו שלא בטענה אין זה מחמת המוכר ואינו אחראי לגזלן הבא לגזול מהלוקח. 18) ובו כל תנאי המכירה, ועם זה לא נזכר הפרט של אחריות, ואפשר היה לראות בהשמטה זו, הוכחה שהלוקח ויתר על האחריות. 19) מימרא של שמואל (בבא מציעא יד. ועוד בכמה מקומות). 20) לפי שאין אדם מפקיר את מעותיו, ובוודאי דעתו של הלוקח הייתה, שאם יתפסו את מקחו, שיתבע את מעותיו בחזרה מהמוכר, ולא היה צורך אפילו להתנות על זה, והסופר חייב היה להבין מעצמו ולכתוב אחריות בשטר, אף ללא הוראה מפורשת של הלוקח, ואם לא עשה כן – זוהי טעות מצידו (סמ"ע שם סעיף קטן ד לפי דברי רש"י בבבא מציעא שם).

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהוֹצִיא הַמֶּקַח מִיַּד הַלּוֹקֵחַ בְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל. כְּגוֹן שֶׁהָיָה הַמֶּקַח מִטַּלְטְלִין, וְהָיוּ גְנוּבִין אוֹ גְזוּלִין[21], אוֹ שֶׁהָיְתָה הַקַּרְקַע גְּזוּלָה, אוֹ שֶׁבָּא בַּעַל חוֹב שֶׁל מוֹכֵר וּטְרָפָהּ מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, וְהַכֹּל בְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[22] הוּא שֶׁהוֹצִיא הַמֶּקַח מִן הַלּוֹקֵחַ, בֵּין בְּדִין הַמֶּלֶךְ בֵּין בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶן[23] - אֵין הַמּוֹכֵר חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים טוֹעֵן שֶׁהַמּוֹכֵר גָּנַב[24] חֵפֶץ זֶה אוֹ גְזָלָהּ מִמֶּנּוּ, וְהֵבִיא עֵדֵי עַכּוּ"ם[25] עַל כָּךְ - אֵין הַמּוֹכֵר חַיָּב כְּלוּם; שֶׁזֶּה אֹנֶס הוּא, וְאֵין הַמּוֹכֵר חַיָּב בְּאַחֲרָיוּת אֹנֶס.

21) כי במטלטלין אין אפשרות אחרת של תביעה לאלו שבאים לתפוס אותם, שהרי אין בעל חוב גובה מהם, ראה למעלה הלכה ג. 22) כאמימר בבבא בתרא מה. ולא כרב פפא שם, לפי שאמימר היה אחרי רב פפא וכלל הוא בידינו הלכה כבתראי (רשב"ם שם). ובגמרא (שם) נימקו את זה, "שסתם גוי אנס הוא", כלומר, לוקח, שלא כדין, והרי זה אונס, שאין המוכר אשם בו, ואינו נושא באחריותו. 23) מקור דברי רבינו בבבא בתרא שם שלדעת רבא ורב פפא חייב המוכר באחריות גם אם אנסו הגוי והקשו בזה התוספות (שם דיבור המתחיל דינא): הלא גם בישראל אמרו כן ואם כן על אחת כמה אם גוי הוא התופס? ומתוך כך הסיקו שכאן מדובר, כשהגוי תפס על פי דיני הגויים. הרי שלדברי אמימר, שהלכה כמותו, אין אנו סומכים גם על זה, אף שיש לומר, שהם מדייקים יותר (סמ"ע סעיף קטן ו). והוא הדין לדין המלכות. ואף על פי ש"דין המלך – דין הוא" (פרק ה מהלכות גזילה ואבידה הלכה יא) – אין זה אלא משום שיש כוח בידם להפקיע ממון ונמצא שהגוי תפס כחוק, אין לפנינו הוכחה כי הוא צודק בתפיסתו, שהרי הם דנים גם לפי עד אחד או עדים פסולים אחרים ואין זאת תפיסה מחמת המוכר אלא כאונס שקרה ללוקח, שאין המוכר אחראי לה (אור שמח). 24) ויוצא שהוא תופס מחמת המוכר. 25) אבל אם הביא עדי ישראל, שגם בדיני ישראל היה זוכה, הרי זו נקראת תפיסה כדין, והמוכר חייב באחריות (סמ"ע סעיף קטן ז).

ה. הַמּוֹכֵר קַרְקַע לַחֲבֵרוֹ[26], וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁכָּל אֹנֶס שֶׁיִּוָּלֵד בְּקַרְקַע זֶה יִהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם, אֲפִלּוּ בָּא עַכּוּ"ם וּגְזָלָהּ[27] מֵחֲמַת הַמּוֹכֵר[28] - חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם[29] נִפְסַק הַנָּהָר[30] שֶׁהָיָה מַשְׁקֶה אוֹתָהּ, אוֹ שֶׁחָזַר הַנָּהָר[31] לַעֲבֹר בְּתוֹכָהּ וְנַעֲשֵׂית בְּרֵכָה, אוֹ שֶׁבָּאָה זְרָעָה[32] וְהִשְׁחִיתָה אוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, וְלֹא עָלָה עַל לֵב הַמּוֹכֵר דְּבַר זֶה הַפֶּלֶא בְּעֵת שֶׁהִתְנָה[33], וְכָל אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ מָצוּי אֵינוֹ בִּכְלַל הַתְּנַאי הַזֶּה.

26) זה דבר פשוט בהלכות תנאים, וגם יוצא מתוך השלילה שבהמשך ההלכה. 27) שהרי זה אונס מצוי וכלול בתנאי (מגיד משנה). 28) דווקא כשהאונס בא מחמת המוכר כגון שהגוי טוען שהמוכר גזל את השדה ממנו, ועל סמך זה הוא טורפה מהלוקח. אבל אם בא בטענה אל הלוקח, שהוא גזלה ממנו – כיוון שאין זה מחמת המוכר אין המוכר אחראי לזה שבוודאי לא קיבל עליו אלא אונסים שיש להם קשר איתו (כסף משנה). 29) בגיטין עג. פסק רבא הלכה במעשה שהיה, ושהעתיקה רבינו להלן הלכה ז. שאונס שאיננו שכיח אינו נכלל בתנאי, שוודאי לא עלה זאת על דעת המתנה. 30) וכן אמרו בבבא מציעא עז. שיש ופסיקת נהר אינו שכיח. 31) כן הוא בגיטין שם במעשה של רבינא. 32) [בברכות נט. "מאי זוועות אמר רב קטינא גוהא" כלומר, רעידת האדמה. אבל בפרק י מהלכות ברכות הלכה יד הביא רבינו "קול ההברה שתישמע בארץ כמו ריחיים גדולים" וזהו פירוש ל"זוועות" הנ"ל (כסף משנה שם) וכן פירש רבינו במשניות שם, וזהו וודאי כרבנן בברכות שם שמפרשים שהיינו "בועט ברקיע". אבל "זוועה" כאן אין לפרשה אלא רעידת אדמה]. 33) ואילו היו הדברים האלה שכיחים ומצויים היה המוכר אחראי להם, בהתאם לתנאו, ואף על פי שלא באו מחמת המוכר – אך מכיוון שלא באו גם מחמת הלוקח, הרי זה בכלל תנאו (כסף משנה).

ו. וְהוּא הַדִּין לְכָל תְּנַאי מָמוֹן: שֶׁאוֹמְדִין דַּעַת הַמַּתְנֶה, וְאֵין כּוֹלְלִין בְּאוֹתוֹ הַתְּנַאי אֶלָּא דְּבָרִים הַיְדוּעִין, שֶׁבִּכְלָלָן הָיָה הַתְּנַאי, וְהֵם שֶׁהָיוּ בְּדַעַת הַמַּתְנֶה בְּשָׁעָה שֶׁהִתְנָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז. מַעֲשֶׂה[34] בְּאֶחָד שֶׁשָּׂכַר מַלָּחִים[35] לְהָבִיא שֶׁמְּשִׁמִּין לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְהִתְנָה עִמָּהֶם שֶׁהֵן חַיָּבִין בְּכָל אֹנֶס שֶׁיֵּאֵרַע לָהֶם עַד שֶׁיַּגִּיעוּ הַשֶּׁמְּשִׁמִּין לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְנִפְסַק[36] הַנָּהָר שֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין בּוֹ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: זֶה אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, וְאֵין חַיָּבִין לְהוֹלִיךְ שֶׁמְּשִׁמִּין אֵלּוּ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה עַד אוֹתוֹ מָקוֹם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

34) גיטין שם. 35) [כנראה שתפקידם היה לא רק ההולכה בנהר, אלא גם ההעברה ביבשה ועליהם היה להביא את השומשמין למקומם המיועד, ולרשותם עמדו גם הספינות וגם בהמות. שאם לא כן, אין מקום לטענות אליהם שיוליכו על גבי בהמה, ורש"י שם פירש שהתנאי היה עם המוכרים ולא עם המלחים]. 36) בגמרא שם מובא שנעשה סכר בתוך הנהר, ועיין רש"י שם דיבור המתחיל איסתכר נהר מלכא.

ח. הַמּוֹכֵר קַרְקַע[37] לַחֲבֵרוֹ, וְהִתְנָה הַמּוֹכֵר[38] שֶׁלֹּא יִהְיֶה עָלָיו אַחֲרָיוּת, אֲפִלּוּ נוֹדַע[39] בְּוַדַּאי שֶׁזּוֹ הָאָרֶץ גְּזוּלָה וְיָצָאת מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - אֵין הַמּוֹכֵר חַיָּב כְּלוּם. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר[40] אִם בָּא בַּעַל חוֹב וּטְרָפָהּ, שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ כְּלוּם. שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם[41].

37) בבא בתרא מד: 38) ולולא התנאי, חייב המוכר באחריות, לפי שאחריות טעות סופר היא (למעלה הלכה ג). 39) כרב זביד ולא כרב פפא (בבא בתרא שם), וכן הכריע הרי"ף שם. ובפרק ט"ז מהלכות עדות הלכה ד נראה מדברי רבינו שאם הוציאו המקח מן הלוקח בערעור של גזילה חוזר הוא לתבוע מהמוכר, וכדעת רב פפא. וכבר הרגיש בסתירה זו הכסף־משנה שם. והלחם משנה שם ניסה לפרש בדברי רבינו כאן שככה התנה המוכר: "שלא יהיה עליו אחריות אפילו נודע (כלומר, אפילו ייוודע) שזו הארץ גזולה" — "ויצאת מיד הלוקח, אין המוכר חייב כלום". ולפי זה אין סתירה בדברי רבינו: הוא פוסק כרב פפא, וכאן — כשהתנה כן מפורש. אבל ראה להלן הלכה ט. 40) שהרי כאן אין הטענה הנזכרת, שמקח טעות הוא ושמכר לו דבר שאינו שלו. 41) שהרי הלוקח קיבל את התנאי והסכים לו (גמרא שם).

ט. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר[42] שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת[43], וּבָא לֵוִי וְהוֹצִיאָהּ[44] מִיַּד שִׁמְעוֹן, אִם רָצָה[45] רְאוּבֵן לַעֲשׂוֹת דִּין[46] עִם לֵוִי - עוֹשֶׂה[47], וְאֵין יָכוֹל לֵוִי לוֹמַר לוֹ: מַה לִּי וָלָךְ? וַהֲרֵי אֵין עָלֶיךָ אַחֲרָיוּת[48]! שֶׁהֲרֵי רְאוּבֵן אוֹמֵר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיִּהְיֶה לְשִׁמְעוֹן תַּרְעֻמֶת עָלַי[49], שֶׁהֲרֵי הִפְסִיד בִּגְלָלִי[50].

42) בבא קמא (ח:), בבא מציעא (יד.) וכתובות (צב־צג). 43) כ"איכא דאמרי" שם. וכל שכן אם מכר באחריות. 44) [בטענת גזילה. ורבינו לשיטתו למעלה (הלכה ח) שאף באופן זה אין המוכר חייב כלום (וראה למעלה הלכה ח. ובגמרא שם: "ובא בעל חוב וטרפה" ועיין באבן האזל]. 45) אבל אינו מחוייב לעשות זאת אלא הלוקח מתדיין עם המערערין, ראה למעלה הלכה ב. 46) להופיע כבעל דבר (ועיין סמ"ע סימן רכו, סעיף קטן א), ולאדם זר, כידוע אין רשות להופיע כבעל דבר, כי אם בהרשאה. 47) והוא בקי יותר בעניין ויודע לטעון ולסתור טענת המערער (מגיד משנה בשם רמב"ן). 48) כלומר, ומה זה עניינך, הרי אינך בעל דבר כאן. 49) שאף שהתנה מפורש: בלי אחריות, ואין הלוקח יכול לתבוע ממנו מבחינה הלכתית, — אין הוא נקי מבחינה מוסרית. 50) במתנה, אין הנותן יכול לטעון כן, שהרי לא הפסיד המקבל כלום (רמ"א רכו סעיף א).

י. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר[51] שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת, וְחָזַר וּלְקָחָהּ מִשִּׁמְעוֹן בְּאַחֲרָיוּת, וּבָא בַּעַל חוֹב שֶׁל רְאוּבֵן לִטְרֹף אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ[52] - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר עַל שִׁמְעוֹן[53]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת לְשִׁמְעוֹן, אַחֲרָיוּת עַצְמוֹ קִבֵּל[54], שֶׁלֹּא יִהְיֶה הוּא הַמּוֹכֵר וְהוּא הַמּוֹצִיא[55] לְעַצְמוֹ. אֲבָל אִם בָּא[56] בַּעַל חוֹב שֶׁל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם[57] וּטְרָפָהּ מִיַּד רְאוּבֵן - חוֹזֵר בְּכָל הַדְּמִים עַל שִׁמְעוֹן[58]; מִפְּנֵי שֶׁשִּׁמְעוֹן קִבֵּל לוֹ הָאַחֲרָיוּת[59], וּרְאוּבֵן לֹא קִבֵּל לְשִׁמְעוֹן אַחֲרָיוּת שֶׁל אֲחֵרִים כְּלָל.

51) כתובות צא־צב. 52) מראובן. 53) כרבא, ולא כרמי בר חמא (שם). 54) כן גירסת הרי"ף שם: "נהי דאחריות דעלמא לא קביל עליה, אחריות דנפשיה מי לא קיבל עלוייה". כלומר: "אף על פי שאחריות לאחרים לא קיבל עליו ראובן כלפי שמעון — אחריות של עצמו האם לא קיבל עליו? — וודאי שכן קיבל. 55) כלומר, הוא עצמו מכר לשמעון ועתה כשטרפוה בעל חובו יוציא המעות משמעון ונמצא שמעון מפסיד — וודאי שאחריות כזו קיבל ראובן ואם כן צריך להחזיר המעות לשמעון. ולפיכך דין הוא שאינו יכול לחזור ולתבוע משמעון כי "אפוכי מטרתא למה לי", כלומר, למה לתבוע משמעון המעות ושוב להחזיר לו מיד? 56) בהמשך הסוגייה (שם): "ומודה רבא וכו'". 57) "אביו של ראובן" (מגיד משנה). 58) ואין אנו אומרים שבעל חוב של יעקב דינו כבעל חוב של ראובן עצמו. 59) ולכן, הוא צריך להחזיר את דמי הקנייה לראובן אחרי שהתופס לא בא מחמת ראובן עצמו.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו משפטי מחלוקת שיש בין המוכר והלוקח בדמים, והלוקח שאינו יודע (ממי מכר או) ממי לקח, וכן כל מחלוקת שיהיה ביניהם אי זה דבר נקח או נמכר, וכן אם אירע מום במקח ולא נודע אם ברשות מוכר או ברשות לוקח.

א. הַמְבַקֵּשׁ[2] לִקְנוֹת מֵחֲבֵרוֹ מֶקָח, מוֹכֵר אוֹמֵר: בְּמָאתַיִם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְהַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר: אֵינִי קוֹנֶה אֶלָּא בְּמָנֶה, וְהָלַךְ זֶה לְבֵיתוֹ וְזֶה לְבֵיתוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִתְקַבְּצוּ וּמָשַׁךְ זֶה הַחֵפֶץ סְתָם: אִם הַמּוֹכֵר הוּא שֶׁתָּבַע הַלּוֹקֵחַ וְנָתַן לוֹ הַחֵפֶץ - אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא מָנֶה;

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאִם הַלּוֹקֵחַ[3] הוּא שֶׁבָּא וּמָשַׁךְ זֶה הַחֵפֶץ סְתָם - חַיָּב לִתֵּן מָאתַיִם.

2) תוספתא (קידושין פ"ב בסוף), ומביאה הרי"ף כצורתה (שם פרק ראשון). 3) ראה למעלה (פ"א הלכה ח) שאם עשה מעשה הקנין בפני המוכר, אין צורך שהמוכר יאמר לו: לך עשה קנין.

ב. הַלּוֹקֵחַ מֵאֶחָד[4] מֵחֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם, וְכָל אֶחָד מֵהֶן תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ וְאוֹמֵר: אֲנִי הוּא בַּעַל הַמֶּקָח, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי מֵהֶם לָקַח - מַנִּיחַ דְּמֵי הַמֶּקָח בֵּינֵיהֶם[5] וּמִסְתַּלֵּק[6], וְיִהְיוּ הַדָּמִים מֻנָּחִין עַד שֶׁיּוֹדוּ אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלָיָהוּ[7]. וְאִם הוּא חָסִיד[8] - נוֹתֵן דָּמִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם[9].

4) ביבמות קיח: במשנה נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא בגזל אחד מחמשה ואינו יודע מאיזה גזל, וכל אחד אומר אותי גזל. ודעת רבי עקיבא שחייב להחזיר לכל אחד ואחד מהתובעים, וכן פסק רבינו בפ"ד מהלכות גזילה הלכה ט. והטעם בזה, שקנסוהו חכמים מפני שעבר עבירה וגזל. אבל במכר מודה רבי עקיבא שאינו חייב לשלם לכל אחד ואחד (יבמות שם), שהרי לא עבר עבירה. 5) כלומר: מניחם בבית־הדין לפני בעלי הדין, באופן שלא יוכלו לקחת, כי הלוקח אחראי לכסף לבל יבוא ליד זה שאינו שלו, וזה שהוא שלו יפסיד (מגיד־משנה על־פי הגמרא בבבא־מציעא לז:). ולהלן פ"ה מהלכות שאלה ופקדון הלכה ד, בשנים שהפקידו אצל אחד, כתב רבינו שהכסף יהא מונח אצל הנפקד עד שיודו. ובנידון שלנו, לא מבורר מתוך דברי רבינו אם מניחו אצלו או מניחו בבית הדין. וראה בש"ך סימן רכב ס"ק ה. ודעת רש"י בבבא־מציעא שם שמניחו בידו. 6) כלומר: מסתלק מהמשך הדין, והכסף מונח אצלו (כדעת רש"י) או שמסתלק מכל הענין והכסף מונח בבית־הדין כנ"ל. 7) כי הוא יהיה מבשרו של משיח, והוא גם יברר את כל הספקות. 8) העושה לפנים משורת הדין (פ"א מהלכות דעות הלכה ה). 9) היינו מבחינה מוסרית בלבד ולא מבחינה משפטית. ומקור הדברים בבבא־מציעא (לז.): "אמר לשנים גזלתי לאחד מכם מנה ואיני יודע איזה מכם, או אביו של אחד מכם הפקיד אצלי מנה ואיני יודע איזה הוא, נותן לזה מנה ולזה מנה שהודה מפי עצמו". ואמרו שם בגמרא, שהמשנה מדברת בבא לצאת ידי שמים — הרי שלא רק בגזל (כשלא תבעו ממנו) חייב לצאת ידי שמים (ראה בפ"ד מהלכות גזילה הלכה י) אלא אפילו בפקדון, צריך לתת לכל אחד ואחד כדי לצאת ידי שמים (כסף־משנה). ובבבא־קמא קנ: אמרו: "מעשה בחסיד אחד שלקח משני בני אדם ולא היה יודע מאיזה מהן לקח, ובא לפני רבי טרפון. אמר לו, הנח דמי מקחך ביניהם והסתלק. בא לפני רבי עקיבא, אמר לו אין לך תקנה עד שתשלם לכל אחד ואחד". ובתוספות שם (קד. ד"ה שכבר) כתבו שפלוגתא זו ב"לצאת ידי שמים" (שהרי לפי הדין הכל מודים שמניח דמי המקח ביניהם ומסתלק) שרבי טרפון פוטרו אפילו לצאת ידי שמים, ורבי עקיבא מחייב — והלכה כרבי עקיבא (הגר"א סימן רכב ס"ק ג).

ג. לָקַח מֶקָח מֵאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה[10] בְּנֵי אָדָם, וְכָפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה[11] וַהֲרֵי הוּא רוֹצֶה לְשַׁלֵּם, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ וְאוֹמֵר: אֲנִי הוּא שֶׁכָּפַרְתָּ בִּי וְנִשְׁבַּעְתָּ לִי, וְהוּא אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - חַיָּב לְשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה[12].

10) יוצא מתוך השקלא־וטריא בגמרא (בבא קמא קג:). 11) והודה שנשבע על שקר. והוא־הדין אם נודע לב"ד על־ידי אחרים שנשבע לשקר, שגם כן מחייבים אותו לשלם לכל אחד ואחד (ש"ך שם ס"ק ז). 12) כן אמרו בבבא־קמא שם: ". . . דאישתבע — מה לי לקח, מה לי גזל", כלומר אם נשבע לשקר — אין הבדל בין לקח לגזל, שכשם שבגזל קנסוהו חכמים וחייבוהו לשלם לכל אחד ואחד (פ"ד מהלכות גזילה הלכה ט), כן בלקח ונשבע לשקר, קנסוהו חכמים, מפני שעבר עבירה.

ד. נֶאֱמָן[13] בַּעַל הַמֶּקָח לוֹמַר: לָזֶה מָכַרְתִּי[14] וְלָזֶה לֹא מָכַרְתִּי. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהַמֶּקָח יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ[15]; אֲבָל אִם אֵין הַמֶּקָח יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - הֲרֵי הוּא עֵד אֶחָד בִּלְבַד. וְדִינוֹ בְּעֵדוּת זוֹ כְּדִין כָּל אָדָם[16], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ. לְפִיכָךְ[17], אִם נָטַל הַדָּמִים מִשְּׁנַיִם, וְנָטַל מֵאֶחָד מִדַּעְתּוֹ וּמֵאֶחָד בְּעַל כָּרְחוֹ, וְלֹא יָדַע[18] מִמִּי נָטַל מִדַּעְתּוֹ וּמִמִּי נָטַל בְּעַל כָּרְחוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה הַמֶּקָח בְּיָדוֹ בֵּין שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶן תּוֹפְסִין בּוֹ[19] - אֵין כָּאן עֵדוּת כְּלָל, וְכָל אֶחָד מֵהֶן[20] נִשְׁבָּע בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[21] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[22], וְנוֹטֵל חֲצִי הַמֶּקָח וַחֲצִי דָּמִים.

13) קידושין עג־עד מתוספתא בבא־מציעא פרק א. 14) כשיש שנים המעוררים על המקח, וכל אחד טוען שלו נתרצה המוכר למכור. והמדובר כששניהם נתנו לו כסף, אלא שאחד נתן מדעת המוכר ואחד בעל־כרחו, ראה להלן. 15) "ואז הוא נאמן מטעם מגו, דאי בעי אמר (= שאם רוצה אומר) לא מכרתי, אי נמי (=או) חזרתי וקניתיו" (רבינו חננאל בתוספות הרא"ש לקידושין שם, וכן הוא ב'תוספות' שם בשם ר"ת). "ואם קיבל המעות מאחד מהם, והוא אומר לא נתרציתי אלא לאחד — מגו במקום עדים הוא, דאנן סהדי (= אנחנו עדים) שלאותו שנתן המעות — נתרצה" (רבינו חננאל ור"ת שם ושם). וכן נראה להלן, שכל ההלכה הזאת עוסקת באופן שקיבל כסף משניהם. 16) כן הוא בתוספתא שם (צוקרמנדל עמוד 37218): "אם אין המקח יוצא מתחת ידו, הרי הוא כאחד מכל אדם", כלומר הרי הוא כעד־אחד אחר. ונאמנות של בעל מקח אין לו, שהרי אין המקח בידו ואין לו מגו, ראה הערה הקודמת, וכן פירשו ה'תוספות' בבבא־מציעא ב: מה שהקשו שם בדין שנים אוחזים במקח, זה אומר לי מכר וזה אומר לי מכר — "וליחזי זוזי ממאן נקט" (= נשאל למוכר ממי קיבל כסף) ואע"פ שאין מקחו בידו, יהא נאמן כעד אחד ויחייב את

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

האחד שבועה מן התורה, כדין עד אחד, והשני יפטר משבועה, לפי שהעד מסייעו. ועיין ראב"ד. 17) [כלומר, מכיון שכל הנאמנות היא ביד המוכר: או מטעם מגו (אם מקחו בידו), או מטעם עד אחד (אם אין מקחו בידו), ולכן זה שהמוכר מעיד עליו לזכותו נוטל חלקו בלי שבועה, והשני נשבע שבועת התורה — מכיון שכן אם אין כאן עדותו של המוכר, כגון שאינו יודע — נשבעים שניהם שבועת המשנה בתקנת חכמים]. 18) כגירסת רבינו חננאל בבבא־מציעא שם, וכן הוא ב'תוספות' שם. 19) [הרי"ף בבבא־מציעא שם מפרש שסוגיית הגמרא שם סוברת שבמקח וממכר מדובר כשהמקח עודנו ביד המוכר, ואילו לדעת ר"ח המדובר כשהוא ביד הלוקחים. ורבינו צירף את שתי השיטות]. 20) [אף־על־פי שכן הנוסחא גם בדפוס רומי וגם בכ"י תימן, וכן הועתק בשו"ע חו"מ (סימן רכב ס"א) — נראה שיש להגיה כאן: "...בין שהיו שניהן תופסין בו [ו]אין כאן עדות כלל — (ו)כל אחד מהן נשבע וכו'". שלפי"ז אין הדגשת החידוש במה שאין כאן עדות כלל, שהרי דבר פשוט הוא: אם אינו יודע — אינו עד, אלא עיקר החידוש ששניהם נשבעים כתקנת חכמים, בניגוד לאופן הראשון, כשהמוכר יודע, שהאחד נשבע שבועת התורה והשני נוטל בלי שבועה, ראה למעלה הערה טו]. 21) בפ"ט מהלכות טוען ונטען הלכה ז, לגבי שנים אוחזים בכלי, זה אומר כולו שלו וזה אומר כולו שלו, כתב רבינו ש"כל אחד משניהם נשבע בנקיטת חפץ שאין לו בזה הדבר פחות מחציו ויחלוקו, ושבועה זו תקנת חכמים היא כדי שלא יהיה כל אחד תופס בטליתו של חבירו ונוטל בלא שבועה". 22) שאוחז בספר־תורה או חפץ קדוש אחר בעת השבועה. ואף־על־פי שאין שבועה זו מן התורה, דינה לענין "נקיטת חפץ" כשבועת התורה כמו שכתב רבינו בפ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ב.

ה. חֲרֵי שֶׁטָּעַן[23] עַל חֲבֵרוֹ וְאָמַר 'מָכַרְתָּ לִי', וְזֶה אוֹמֵר 'לֹא מָכַרְתִּי', אוֹ 'מָכַרְתִּי וְלֹא נָתַתָּ לִי דָּמִים'; אוֹ שֶׁטָּעַן הַלּוֹקֵחַ וְאָמַר שֶׁנָּתַן הַדָּמִים וַעֲדַיִן לֹא מָשַׁךְ, אוֹ 'מָשַׁכְתִּי וְלֹא רָאִיתִי מוּם זֶה', וְהַמּוֹכֵר אוֹמֵר לוֹ 'הוֹדַעְתִּיו לְךָ'; אוֹ שֶׁאָמַר אֶחָד מֵהֶם 'כָּךְ וְכָךְ תְּנַאי הָיָה בֵּינֵינוּ', וְהָאֶחָד אוֹמֵר 'לֹא הָיָה שָׁם תְּנַאי כְּלָל' - בְּכָל אֵלּוּ הַטְּעָנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ[24] עָלָיו הָרְאָיָה.

23) מלוקט ממקומות שונים בש"ס, ובעיקר במסכת שבועות (פרק שבועות הדיינין), וירושלמי שם פרק כל הנשבעים. 24) כלל ידוע בספרות התלמודית.

ו. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה - נִשְׁבָּע הַכּוֹפֵר[25] שֶׁמְּבַקְּשִׁין לְהוֹצִיא מִיָּדוֹ, שְׁבוּעַת הֶסֵּת[26]. וְאִם הוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה[27], אוֹ שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵד אֶחָד[28] - נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, כְּשְׁאָר הַטְּעָנוֹת כֻּלָּן.

25) בכל התביעה, ואינו מודה כלום. 26) ביאור המלה "היסת" — עיין בפי"ב מהלכות אישות הלכה כא הערה צב. ומקור שבועה זו במסכת שבועות (מ:) מימרא של רב נחמן: "ומשביעין אותו (את הכופר־הכל) שבועת היסת", אף־על־פי שמן התורה הוא פטור משבועה. והוא גם נותן טעם לדבר "חזקה אין אדם תובע אלא־אם־כן יש לו". ואין בה נקיטת חפץ (פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ג). 27) כגון שטענו ממנו כך וכך דמים או חפצים, והוא הודה בחלק מהם, כתובות יח. ובבא־מציעא ג. 28) שבועות מ:

ז. אָמַר לַחֲנֻנִי[29]: תֵּן לִי בְּדִינָר פֵּרוֹת, וְנָתַן לוֹ[30], וַהֲרֵי הַפֵּרוֹת מֻנָּחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[31], וְהַחֲנֻנִי תּוֹבֵעַ אֶת הַדִּינָר[32], וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר לוֹ: נָתַתִּי לְךָ הַדָּמִים וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָם לְתוֹךְ כִּיסְךָ - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ נִשְׁבָּע כְּתַקָּנַת חֲכָמִים[33] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[34] וְנוֹטֵל הַפֵּרוֹת[35], הוֹאִיל וּכְבָר יָצְאוּ מֵרְשׁוּת הַמּוֹכֵר וַהֲרֵי הֵן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִלּוּ הָיוּ בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ, הָיָה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[36] וְנִפְטָר[37]; וְאִלּוּ הָיָה[38] עֲדַיִן בִּרְשׁוּת הַחֲנֻנִי[39], הָיָה נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְיִשָּׁאֲרוּ פֵּרוֹתָיו אֶצְלוֹ.

29) משנה (שבועות מה.) לפי פירוש רבי יהודה בברייתא (מח.), ובהתאם לגירסת הרי"ף ופירושו, וראה להלן את הפרטים. 30) המוכר נתן את הפירות ללוקח, וזה הגביהם וקנאם, אלא שעדיין לא הספיק להעבירם לרשותו והניחם ברשות הרבים (מגיד־משנה). 31) במשנה לא הוזכר כלל מקום הנחת הפירות, ובברייתא לפי גירסתנו — מביא דברי רבי יהודה: "אימתי, בזמן שהפירות צבורים ומונחים", אבל הרי"ף מוסיף שם: "ברשות הרבים". 32) אבל מודה שמכר הפירות ללוקח, ראה להלן הלכה ב. 33) במשנה שם: "נשבע בעל הבית", ואין לפרשה בשבועת היסת (כמו שפירש"י שם) שהרי היא נתקנה על־ידי חכמי הגמרא (פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ג), ועיין 'תוספות' שם מח. ד"ה נשבע — אלא שבועת המשנה היא ככל יתר הנשבעים ונוטלים (שם במשנה), מפני שהלוקח הוא המוחזק, והחנוני רוצה להוציא ממנו הכסף, וגם הפירות שלו הם, שהרי החנוני עצמו מודה שמכרם ללוקח. ומפני שאין הפירות ברשותו ממש, נשבע הוא ונוטלם. ועיין רש"י שם. 34) כי זהו ההבדל בין שבועת המשנה שהיא כדוגמת שבועה מן התורה, לבין שבועת היסת שהיא קלה ממנו (פ"א מטוען ונטען הלכה ב). 35) הלוקח, אחרי שנשבע, נוטל את הפירות ממקום שהם מונחים ברשות הרבים, כדין כל "הנשבעים ונוטלים", ומה שלא הכניסה המשנה אף הלכה זו למסגרת של "נשבעים ונוטלים" היא מפני שהלכה זו שונה קצת מן הקודמות, שהרי כאן הלוקח אינו "נוטל" ממש, שהרי אינו לוקח ישר מן החנוני אלא מרשות הרבים, ואין זו נטילה ממש מחבירו (ר"ן), אך הרז"ה מסיק מאי־שלוב הלכה זו במסגרת זאת, שכאן לפנינו נושא רגיל של "נשבעים ולא משלמים", ובהתאם לזה הוא מפרש אחרת את כל הסוגיא. 36) היינו, רק שבועת היסת, שהרי המוכר נחשב "כמוציא מחבירו", ולכן אין כאן לא שבועת התורה ולא שבועת המשנה, אלא שבועת היסת בלבד כדין כל כופר־הכל. 37) ולא צריך לשלם את הדינר ולא להחזיר את הפירות. ברייתא בשבועות מח. וכן הוא בתוספתא (שבועות פרק ו): "אם היתה יוצאת מתחת יד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אחת מהן — המוציא מחבירו עליו הראיה". 38) בדפוס רומי: היו. 39) תוספתא (שם).

ח. נָתַן הַלּוֹקֵחַ[40] דִּינָר לְחֶנְוָנִי, וּבָא לִטֹּל פֵּרוֹת הַמֻּנָּחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאָמַר הַחֶנְוָנִי: דִּינָר זֶה שֶׁנָּתַתָּ לִי עַכְשָׁו הוּא דְּמֵי פֵּרוֹת שֶׁכְּבָר נְתַתִּים לְךָ וְהוֹלַכְתָּם לְתוֹךְ בֵּיתְךָ, אֲבָל פֵּרוֹת אֵלּוּ הַמֻּנָּחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לֹא מְכַרְתִּים לָךְ - הֲרֵי הַחֶנְוָנִי נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[41] שֶׁכָּךְ הָיָה הַדָּבָר, וּמַחֲזִיר פֵּרוֹתָיו לַחֶנְוָנִי[42]; שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹדָה[43] לוֹ שֶׁמְּכָרָן לוֹ מֵעוֹלָם. וְאִלּוּ הָיוּ בַּחֲנוּתוֹ, הָיָה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

40) המשך המשנה שם, וכרבי יהודה בברייתא, וכפירוש הרי"ף, ועיין פה"מ לרמב"ם למשנה ד. 41) כדין שבועה מתקנת חכמים, שצורתה דומה לזו של תורה. 42) אולי צריך להיות: "לחנותו" (כדלהלן בסוף הלכה ט). כלומר, החנווני מחזיר לעצמו — לחנותו, את הפירות הנמצאים ברשות הרבים. 43) אחרי שהמוכר אינו מודה במכירתם, והם אינם עדיין ברשות הלוקח, הרי זה נחשב כאילו הם עדיין ברשות החנווני (כסף־משנה). ובנוגע לכסף, הרי הלוקח הוא התובע ורוצה להוציא מהחנווני, ואם כן טענתו של החנווני עדיפה יותר, ולכן הוא נשבע ונוטל הפירות מרשות הרבים.

ט. וְכֵן הַדִּין[44] בְּנוֹתֵן דִּינָר לַשַּׁלְחָנִי לִטֹּל מָעוֹת[45], בִּזְמַן שֶׁהַמָּעוֹת צְבוּרִין[46] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם הַשֻּׁלְחָנִי הוֹדָה שֶׁמְּכָרָן וַעֲדַיִן[47] לֹא נָטַל הַדִּינָר - נִשְׁבָּע הַלּוֹקֵחַ[48] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ שֶׁנָּתַן וְנוֹטֵל הַמָּעוֹת; וְאִם לֹא הוֹדָה[49] שֶׁמְּכָרָן לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹדֶה שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ דִּינָר עַתָּה, וְטוֹעֵן שֶׁדִּינָר זֶה דְּמֵי הַמָּעוֹת שֶׁכְּבָר הוֹלִיכָן הַלּוֹקֵחַ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ - הֲרֵי הַשֻּׁלְחָנִי נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, וְיַחֲזִיר מְעוֹתָיו לַחֲנוּתוֹ.

44) המשך המשנה (שם). 45) מטבעות קטנות, שיש מהן שש בדינר כסף. 46) כלומר, שהשולחני נתן המעות ללוקח, וזה הגביהם ושמם ברשות הרבים (מגיד־משנה), ורבינו קיצר בפרטים, שאין כאן אלא חזרה על הדינים הקודמים. 47) אלא שטוען שעדיין לא נטל את הדינר. 48) כמו לעיל. ולכאורה יש כאן חזרה על הדין הקודם? ובגמרא הסבירו כפילות זו שיש בה חידוש. והוא, שאפשר היה להעלות על הדעת, שרק בפירות אומרים שהלוקח חייב שבועה, מפני שלפעמים נותן המוכר מיד את הפירות ללוקח, טרם שקיבל את המעות, מחשש שמא ירקבו הפירות, אם ישהה אותם בידו, ולכן כופלת המשנה הלכה זו, להורות לנו, שעיקרון זה קיים אף באופן שיש חשש זה. 49) וכאן הלוקח הוא התובע, שהוא תובע את הפירות, או את המעות, המונחים ברשות הרבים.

י. הַמַּחֲלִיף[50] פָּרָה בַּחֲמוֹר וְיָלְדָה[51], וְכֵן הַמּוֹכֵר שִׁפְחָתוֹ[52] וְיָלְדָה, זֶה אוֹמֵר 'עַד שֶׁלֹּא מָכַרְתִּי יָלְדָה'[53], וְזֶה אוֹמֵר 'מִשֶּׁלָּקַחְתִּי יָלְדָה'[54], אֲפִלּוּ אָמַר הַמּוֹכֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ' - עַל הַלּוֹקֵחַ[55] לְהָבִיא רְאָיָה. אַף עַל פִּי[56] שֶׁהַפָּרָה עוֹמֶדֶת בַּאֲגַם[57] וְהַשִּׁפְחָה עוֹמֶדֶת בְּסִמְטָא[58], הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת הַמּוֹכֵר[59] עַד שֶׁיָּבִיא הַלּוֹקֵחַ רְאָיָה[60]. לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשְׁבַּע הַמּוֹכֵר[61] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ עַל וְלַד הַפָּרָה[62], אֲבָל עַל וְלַד הַשִּׁפְחָה אֵינוֹ נִשְׁבָּע אֶלָּא הֶסֵּת; שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין[63] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ עַל הָעֲבָדִים וְלֹא עַל הַקַּרְקָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן[64].

50) משנה בבא־מציעא ק. 51) בשו"ע (חו"מ רכג ס"א): "המחליף פרה בחמור, ומשך בעל הפרה את החמור, ועדיין הפרה בביתו וילדה" שכן הוא דין קנין החליפין (למעלה פ"ה ה"א). ולפיכך יתכן שזה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע (להלן הלכה יא), אבל בקנין משיכה איך יתכן שהלוקח אינו יודע, הלא משך אותה וראה אם ילדה או לא ילדה. אולם בשפחה הנקנית בכסף (למעלה פ"ב ה"א בעבד כנעני, והוא הדין בשפחה כנענית) יתכן דבר זה בקנין כסף, ראה להלן. 52) הכנענית. וכאן לא כתב "המחליף" לפי שהיא נקנית בכסף (ראה למעלה) והיא עדיין ברשות המוכר, ומתוך כך לא ראה הלוקח אם ילדה לפני המכירה או לאחריה (עיין רש"י שם). 53) לפני שמשך את החמור. ובשו"ע שם: "וטען בעל הפרה שילדה קודם שמכר החמור". ובשפחה: "המוכר אומר שילדה קודם שקיבל המעות". 54) בשו"ע: "ובעל החמור אומר, אחר משיכת החמור ילדה", ובשפחה — אחרי קבלת המעות, כנ"ל. 55) כלומר, לא רק כששניהם טוענים "ודאי", או אפילו כששניהם טוענים "שמא" — המוציא מחבירו עליו הראיה, כרבנן דסומכוס (בבא־מציעא שם, וכן פסק רבינו בפ"ט מהלכות נזקי ממון הלכות ב־ג, ו), כיון שהפרה ברשות המוכר, ומה שאמר (להלן הלכה יא) שאם שניהם, המוכר והלוקח, טוענים שמא, דנים דין חלוקה, זהו רק כשאינו ברשות אחד מהם, ואילו כאן מדובר כשהוא ברשות המוכר, שהרי רק להלן בסמוך כתב "אע"פ שהפרה עומדת באגם וכו'" — משמע שלפני כן, המדובר כשהיא ברשות המוכר (סמ"ע סימן רכג ס"ק ב) — אלא אפילו אם הלוקח טוען "ודאי" והמוכר טוען "שמא" — דין הוא שהמוציא מחבירו עליו הראיה. 56) יוצא מתוך השקלא־וטריא בגמרא. 57) מקום מרעה, והכוונה: רשות נייטרלית. 58) קרן זוית ברשות הרבים, והוא־הדין לרשות הרבים ממש, אלא שהנוהג הוא לקיים משא ומתן בסימטאות ('תוספות' שם ד"ה וליחזי ברשות דמאן קיימא). 59) שהיא "חזקת מרא קמא" — כלומר, אף שאינו מוחזק בזה עתה בשעת הדיון — אנו מתחשבים עם החזקה הקודמת טרם שנוצר הדיון. 60) כיון ששניהם טוענים "ודאי". ואם טוענים "שמא" — יחלוקו, כדלהלן הלכה יא. 61) ברייתא בבבא־קמא צו: ולדעת רש"י שם (ד"ה ישבע המוכר), שבועה זו היא שבועת "מודה במקצת", שהרי המוכר מודה בפרה ללוקח וכופר בוולד. ומכיון שהפרה עומדת באגם, אין זה "הילך"

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהוא ככופר הכל (להלן פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ג) — כמו שאמרו בבבא־קמא קה: שאין זה "הילך" (ט"ז סימן רכג סעיף א). 62) שהיא מטלטלין. 63) ברייתא (שם) כחכמים, ולא כר"מ. 64) פ"ה הלכה א. ושם מבואר ששבועת היסת נשבעים עליהם.

יא. זֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ', וְזֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ', וְאֵינָם בִּרְשׁוּת אֶחָד מֵהֶן[65] - יַחֲלֹקוּ. זֶה אוֹמֵר[66] 'בִּרְשׁוּתִי יָלְדָה', וְהָאַחֵר שׁוֹתֵק[67] - זָכָה הַטּוֹעֵן בַּוָּלָד.

65) בבא־קמא שם בברייתא. ובזה אף חכמים מודים לסומכוס, כיון שאין כאן חזקה בשעת הדיון, ושני הצדדים טוענים "שמא". ומה שאמרו בבבא־מציעא שם לדעת חכמים שאף בעומדת באגם אמרו המוציא מחבירו עליו הראיה, הוא לפי מה שחשבו לפרש המשנה בטענת "ברי וברי", אבל בטענת "שמא ושמא" לא אמרו כן (הגר"א רכז סק"ז, וכן דעת המגיד־משנה). וראה למעלה הלכה י. 66) ברייתא בבבא־קמא שם. 67) והשתיקה נחשבת כהודאה ('תוספות' ב"ק שם ד"ה והלה שותק).

יב. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים[68], קָטָן וְגָדוֹל, אוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת, אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה, הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר 'גְּדוֹלָה לָקַחְתִּי', וְהַמּוֹכֵר אוֹמֵר 'קְטַנָּה הִיא שֶׁלָּקַחְתָּ' - עַל הַלּוֹקֵחַ לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יִשָּׁבַע הַמּוֹכֵר הֶסֵּת[69] שֶׁלֹּא מָכַר אֶלָּא קָטָן.

68) משנה, בבא־מציעא ק. 69) ולא שבועת "מודה במקצת" שהיא מן התורה, מפני שאין נשבעים לא על הקרקעות ולא על העבדים, ומפני שזה "הילך", שהרי את הקטן שהוא מודה בו הוא מוסרו ללוקח, ומפני שאינו מודה בזה שתובעו הלוקח והוא בבחינת: "טענו בחיטים והודה לו בשעורים" (גמרא בבבא־מציעא שם). ומה שאמרו במשנה שם: "ישבע המוכר", ושבועת המשנה אינה יכולה להיות שבועת היסת — פירשו בגמרא שם בכמה אופנים.

יג. אָמַר הַלּוֹקֵחַ[70] 'גָּדוֹל לָקַחְתִּי', וְהַמּוֹכֵר שׁוֹתֵק - זָכָה הַלּוֹקֵחַ בַּגָּדוֹל. וְאִם אָמַר הַמּוֹכֵר[71] 'אֵינִי יוֹדֵעַ'[72] - עַל הַלּוֹקֵחַ לְהָבִיא רְאָיָה[73], אוֹ נִשְׁבָּע הַמּוֹכֵר הֶסֵּת שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְאֵין לָזֶה אֶלָּא קָטָן[74].

70) נלמד מדין שפחה שבהלכה יא. 71) משנה (שם) כנוסחתה ולא כהכרעתה. 72) והלוקח טוען "ברי", וכל־שכן אם גם הלוקח טוען איני יודע (מגיד־משנה). 73) במשנה שם אמרו שבאופן זה זוכה הלוקח, משום שהמשנה מדברת באופן שחייב שבועה דאורייתא (ראה למעלה), וכלל הוא בידינו שכל החייב בשבועה דאורייתא ואינו יודע, שאינו יכול להשבע — משלם. אבל רבינו מדבר באופן שאינו חייב אלא שבועת היסת בלבד, ובשבועת היסת לא אמרו "מתוך שאינו יכול לשבע משלם" (עיין מגיד־משנה, והגר"א סימן רכג ס"ק ט בליקוט). 74) במשנה (שם) שנינו עוד: "זה אומר איני יודע, וזה אומר איני יודע — יחלוקו". ורבינו השמיט זאת, לפי שדין זה שבמשנה אינו אלא לדעת סומכוס, כמו שאמרו בגמרא שם, אבל לדעת חכמים — על הלוקח להביא ראיה, שהרי המוכר מוחזק בלבד, וכמו שפסק רבינו למעלה בתחילת הלכה י. ועיין מגיד־משנה.

יד. כָּל מִי[75] שֶׁנּוֹלַד הַסָּפֵק[76] בִּרְשׁוּתוֹ[77] - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה. כֵּיצַד? הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר[78], וּמָשַׁךְ בַּעַל הַחֲמוֹר אֶת הַפָּרָה, וְלֹא הִסְפִּיק בַּעַל הַפָּרָה לִמְשֹׁךְ זֶה הַחֲמוֹר[79] עַד שֶׁמֵּת הַחֲמוֹר - עַל בַּעַל הַחֲמוֹר לְהָבִיא רְאָיָה[80] שֶׁהָיָה חֲמוֹרוֹ קַיָּם בִּשְׁעַת מְשִׁיכַת הַפָּרָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

75) מימרא של שמואל (כתובות עו:), והרי"ף שם הביא יש מי שאומר, שאין הלכה כשמואל. אך, אחרי שקלא־וטריא הוא מסיק שהלכה כמותו. 76) אם יש לקיים את המקח או לבטלו, כגון שנמצא מום במקח, וספק הוא אם נולד לפני הקנין או אחרי הקנין וכיוצא בזה. 77) היינו, שהחפץ שעליו נתעורר הספק — נמצא בביתו, וראה להלן. 78) ואז קונה גם בעל הפרה את החמור, מדין קנין "חליפין", ראה למעלה פרק ה הלכה א. 79) אין הכוונה למשוך לשם קנין, שהרי כבר נקנה לו בקנין חליפין על־ידי־זה שבעל החמור משך את הפרה כנ"ל, אלא הכוונה שלא הספיק להכניסו לביתו, והוא נשאר בבית בעל החמור. 80) מכיון שהיה החמור בביתו בזמן שנולד הספק. ואמנם אם היה החמור בביתו של בעל הפרה, צריך בעל הפרה ראיה. ומקור הלכה זו בכתובות עו: כדעת רמי בר יחזקאל בשם שמואל, שכל שנולד הספק ברשותו — עליו להביא ראיה. ולא כפירוש רש"י שרמי בר יחזקאל חולק על רב יהודה אחיו, שאמר "על בעל החמור להביא ראיה", ואומר שעל בעל הפרה להביא ראיה, לפי שהחמור עתה קנוי לבעל הפרה — אלא כפירוש הרז"ה, שמה שאמר רמי בר יחזקאל: "שנולד הספק ברשותו" היינו בעל החמור, שהחמור נמצא בביתו וברשותו, ולדעת שניהם על בעל החמור להביא ראיה, ואינם חולקים בדין אלא בטעם הדבר, וכן נראה דעת הרי"ף שהביא דברי רב יהודה ובטעמו של רמי (כסף־משנה).

טו. מַחַט[81] שֶׁנִּמְצֵאת בָּעֲבִי בֵּית הַכּוֹסוֹת[82] וְנִקְּבָה אוֹתוֹ נֶקֶב מְפֻלָּשׁ[83], אִם נִמְצָא עָלֶיהָ קֹרֶט דָּם[84] - בְּיָדוּעַ שֶׁזּוֹ נִטְרְפָה[85] קֹדֶם שְׁחִיטָה. לְפִיכָךְ, אִם הִגְלִיד[86] פִּי הַמַּכָּה - בְּיָדוּעַ שֶׁזּוֹ נִטְרְפָה שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם שְׁחִיטָה[87]. לֹא הִגְלִיד פִּי הַמַּכָּה - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, וְעַל הַטַּבָּח לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁקֹּדֶם לְקִיחָתוֹ נִטְרְפָה, שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּתוֹ[88] נוֹלַד הַסָּפֵק; וְאִם לֹא הֵבִיא[89] רְאָיָה - יְשַׁלֵּם הַדָּמִים לַמּוֹכֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

81) ברייתא, בכתובות שם. 82) חלק של הכרס קרוב להמסס. ויש לו צורה של כוס, ומסביב לשפתו, שני כפלים דבוקים זה בזה, ומתוך זה הבשר שם עב, וזהו "עובי בית הכוסות". 83) משני הצדדים, מעבר לעבר. אבל אם אין הנקב מפולש — כשרה (חולין נ.). 84) טיפת דם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

85) טיפת הדם מעידה שהנקב נעשה קודם השחיטה, והבהמה נטרפה. 86) עלה קרום דק על המכה. 87) ואם שחט הלוקח תוך שלשה ימים אלו של הקנייה, הדבר ברור שהיא היתה טריפה עוד ברשות המוכר, והוא מקח טעות. 88) כלומר, בביתו ותחת ידו. וכמו שכתב למעלה בהלכה יד. 89) יוצא מתוך השקלא־וטריא (שם).

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) המוכר דבר ולא ביאר שיעור[ו] וכן אם [לא] ביאר מהותו או שלא ביאר ערכו והדומה לזה כמי (שלא מכר) [שמכר] מקום לעשות בו אי זה דבר, או שמכר דבר ולא השלים את (מכריו) [מצריו] וכל הנמשך בזה.

א. הַמַּקְנֶה לַחֲבֵרוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְסֻיָּם[2]: אִם הָיָה מִינוֹ יָדוּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִדָּתוֹ וּמִשְׁקָלוֹ וּמִנְיָנוֹ יָדוּעַ - הֲרֵי זֶה קָנָה[3]; וְאִם אֵין מִינוֹ יָדוּעַ - לֹא קָנָה[4].

2) שאין מדתו ומשקלו ומנינו ידוע, כדלהלן. 3) כן כתב רבינו למעלה פי"ג הלכה ב שלוקח פירות אכסרה (=בלי מידה) קנה. וכמה מקורות לכך: א. בבבא־בתרא צה. במוכר לחבירו מרתף של יין, ודנו בפרטיו: מרתף זה ומרתף סתם, ונראין הדברים, שלא הוגדר מנין הקנקנים במרתף (מגיד־משנה). ב. בבבא־מציעא סד. אמרו: "ההולך לחלוב עזיו, ואמר לחבירו: מה שעזיי חולבות מכור לך, מותר", כלומר שאין בו חשש ריבית, ודרך אגב מתברר שמקח כזה קיים, למרות שלא ידועה מראש מידת החלב שיתנו העזים (כסף־משנה). ג. במסכת דמאי (פ"ב מ"ה): "רבי יוסי אומר, סלי תאנים וכו', כל זמן שהוא מוכרן אכסרה פטור" (מלעשר דמאי), ודרך אגב אנו רואים שיש קיום לקנין של אכסרה (ועיין מגדול־עוז). 4) "כן כתב רבינו האי ז"ל בספר "מקח וממכר" שלו, ודברי טעם הן, אבל לא מצאתי דבר בגמרא שאוכל ללמוד ממנו כן" (מגיד־משנה).

ב. כֵּיצַד? עֲרֵמָה[5] זוֹ שֶׁל חִטִּים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, מַרְתֵּף[6] זֶה שֶׁל יַיִן אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, שַׂק שֶׁל תְּאֵנִים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִדַּת הָעֲרֵמָה יְדוּעָה, וְלֹא מִשְׁקַל הַתְּאֵנִים וְלֹא מִנְיַן הַקַּנְקַנִּים[7] יָדוּעַ - הֲרֵי זֶה מִמְּכָרוֹ קַיָּם. אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצָא חָסֵר אוֹ יָתֵר עַל הָאֹמֶד שֶׁהָיָה בְּדַעְתָּם. וְיֵשׁ לָהֶם הוֹנָיָה[8] לְפִי הַשַּׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[9], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10].

5) צבור של חפצים מסויימים (ועיין 'ערוך'). 6) מקום שבו מסודרים חביות של יין. 7) כדים או חביות. 8) כלומר, שיש כאן דין אונאה לשניהם, ללוקח ולמוכר, כמו בכל משא ומתן. ומקור דבר זה בבבא־מציעא מו: מז. כרבה בשם רב הונא, שאם אמר לו מכור לי באלו — קנה ויש לו עליו אונאה. וסובר רבינו, שאין הבדל בין אם הדמים אינם ידועים לבין אם מידת הפירות אינה ידועה, וכן כתב למעלה פי"ג הלכה ב. 9) לפי המחיר המקובל בין הסוחרים. 10) בפרק יג הלכה ב.

ג. אֲבָל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ בְּבַיִת זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, וְכָל מַה שֶׁיֵּשׁ בְּתֵבָה זוֹ אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, אוֹ בַּשַּׂק הַזֶּה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, וְרָצָה הַלּוֹקֵחַ[11] וּמָשַׁךְ - אֵין כָּאן קִנְיָן; שֶׁלֹּא סָמְכָה[12] דַּעְתּוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, אִם תֶּבֶן אוֹ זָהָב, וְאֵין זֶה אֶלָּא כִּמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא[13]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

11) הסכים לקנייה בצורה סתמית זו. 12) בטחה דעתו. וסמיכות דעת היא היסוד ההכרחי בכל הקנינים. 13) שהוא כאסמכתא שאינה קונה (סנהדרין כד:), והעושה כן עם ישראל הרי הוא כגזלן (פ"ו מהלכות גזילה ואבידה הלכה ז, ועיין בכסף־משנה פ"י מהלכות עדות הלכה ד, לענין משחק בקוביא עם הגוי).

ד. וְכֵן[14] הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ בַּעֲשָׂרָה דִינָרִין חִטִּים, וְלֹא פָּסַק כַּמָּה סְאָה מָכַר לוֹ - נוֹתֵן לוֹ כַּשַּׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[15] בִּשְׁעַת הַמְּכִירָה. וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ מֵאַחַר נְתִינַת הַדָּמִים, וְלֹא רָצָה כַּשַּׁעַר שֶׁהָיָה בַּשּׁוּק בִּשְׁעַת נְתִינַת הַמָּעוֹת - מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[16].

14) כלומר, כשם שבקניית ערימה של חיטים, שאין מידתה ידועה — נקבעה האונאה לפי שער השוק (למעלה הלכה ב), כמו כן במקרה דלהלן שלא קבע לו כלל — נקבע המחיר לפי השער שבשוק. והשו"ע (סימן רט סעיף ג) מביא הלכה זו בלי מילת־החיבור "וכן". 15) בבא־מציעא עב: במשנה "יצא השער פוסקין". ואף־על־פי שהוא לא פסק עמו, הולכין אחר השער שבשוק (הגר"א שם ס"ק ה). 16) למעלה פ"ז הלכה א.

ה. הַמּוֹכֵר[17] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ[18] לַעֲשׂוֹת בַּיִת אוֹ רֶפֶת בָּקָר[19], וְכֵן הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ[20] לַעֲשׂוֹת לוֹ בֵּית חַתְנוּת לִבְנוֹ אוֹ בֵּית אַלְמְנוּת לְבִתּוֹ[21] - עוֹשֶׂה לוֹ[22] אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ[23]. מָכַר לוֹ מְקוֹם בַּיִת גָּדוֹל[24] - עוֹשֶׂה שְׁמוֹנֶה עַל עֶשֶׂר. מָכַר לוֹ מְקוֹם טְרַקְלִין[25] - עוֹשֶׂה עֶשֶׂר עַל עֶשֶׂר. תַּרְבִּיץ[26] שֶׁל חָצֵר - שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה עַל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה. וְרוּם[27] כָּל בַּיִת וּבַיִת - כַּחֲצִי אָרְכּוֹ וַחֲצִי רָחְבּוֹ[28].

17) משנה בבא־בתרא צח: וכגירסת הרי"ף שם: "המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית, וכן המקבל מחבירו לעשות לו בית חתנות וכו'". וכן הוא במשנה כתב־יד מינכן, שם. 18) ללא הגדרת מידת המקום. 19) משנה, שם: "הרוצה לעשות רפת בקר, בונה ד' אמות על שש", וראה להלן הערה כב. 20) קבלן, שמקבל עליו לבנות על המגרש של חבירו "בית חתנות", ולא הוגדרה מידת הבית. 21) בבן, כתב "בית חתנות", ובבת — "בית אלמנות", לפי שאין הבת הנשואה גרה בבית אביה, מפני שאסרו חכמים על האיש שידור בבית חמיו (גמרא שם, ועיין רמב"ם פכ"א מהלכות איסורי ביאה הט"ו). 22) המקבל צריך לעשות את הבית לפי מידה זו, וכן המוכר מקום צריך לתת לו קרקע במידה זו. 23) כרבי עקיבא (במשנה שם), ולא כרבי ישעמאל שם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהצריך שיעור יותר גדול, ואילו שיעור זה של ארבע אמות על שש, אינו מתאים אלא לרפת בקר בלבד. ולדעת רבי עקיבא "פעמים אדם עושה דירתו כרפת בקר". ומה שאמרו שם במשנה: "הרוצה לעשות רפת בקר, בונה ד' אמות על שש" – רבי עקיבא היא (גמרא שם לפי לשון א'). ואף לפי לשון ב' שם שדברי רבי ישמעאל הם – לא מצאנו שר"ע חולק על זה (מגיד־משנה ודלא כרשב"א). 24) שהזכיר לו מפורש "גדול", משנה שם. ובזה אפילו ר"ע מודה. אבל אם אומר לו "בית קטן" שהוא כאומר לו "בית סתם", כבר כתב רבינו למעלה שעושה ארבע אמות על שש. ומה שאמרו במשנה שם "בית קטן – שש על ח'" – רבי ישמעאל היא (מגיד־משנה על־פי הר"י מיגש). 25) בית עשוי למושב שרים ולא לתשמיש, הלכך צריך להיות מרובע: עשר על עשר (רשב"ם ד"ה טרקלין). 26) ברייתא וגמרא שם: "תרבץ אפדני". והיינו גינה שליד החצר. וראה רשב"ם שם, וברש"י שם ז. ד"ה תרביצא. 27) משנה, שם. 28) כלומר, ביחד. ולפי"ז רפת או בית סתם, ששיעורם ארבע על שש – הרום הוא חמש. שחצי הרוחב הוא שתים, וחצי האורך – שלש. וב"בית גדול", שמידתו שמונה על עשר, השיעור של הרום הוא – תשע: ארבע – חצי הרוחב, וחמש – חצי האורך.

ו. הַמּוֹכֵר[29] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ[30] קְבוּרָה[31], אוֹ הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ[32] לַעֲשׂוֹת לוֹ קְבוּרָה - עוֹשֶׂה מְעָרָה[33], וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁמוֹנָה קְבָרִים[34]: שְׁלֹשָׁה מִכָּאן[35] וּשְׁלֹשָׁה מִכָּאן[36] וּשְׁנַיִם מִכְּנֶגֶד[37] הַנִּכְנָס לַמְּעָרָה. מִדַּת הַמְּעָרָה[38] - אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ; וְכָל קֶבֶר וָקֶבֶר - אַרְבַּע אַמּוֹת אֹרֶךְ[39], וְרֹחַב שִׁשָּׁה טְפָחִים[40], וְרוּם שִׁבְעָה[41]. נִמְצָא בֵּין כָּל קֶבֶר וָקֶבֶר שֶׁמִּן הַצְּדָדִין אַמָּה וּמֶחֱצָה[42], וּבֵין הַשְּׁנַיִם הָאֶמְצָעִיִּים שְׁתֵּי אַמּוֹת[43].

29) משנה, שם ק: 30) שהלוקח יבנה לו על מגרש זה. 31) מקום קבורה משפחתי: ש"הם לא היו רגילים ליקבר אחד אחד בפני עצמו, אלא כל בני המשפחה נקברין במערה אחת, כל אחד בכוך בפני עצמו" (רשב"ם שם ד"ה לעשות לו קבר). 32) קבלן שקיבל על עצמו לבנות לחבירו על מגרשו של זה האחרון. 33) חפירה מתחת לקרקע. 34) כחכמים, ולא כרבי שמעון (שם קא.). 35) בכותל האורך בצד אחד. 36) בכותל האורך בצד שכנגד. 37) כותל הרוחב היה מכוון נגד הפתח, שתפס אף הוא את כל הרוחב. 38) כלומר, מידת חללה. כחכמים ולא כרבי שמעון (שם). 39) לדעת הרשב"ם (ד"ה והכוכים ד' אמות): הגוף תופס רק שלש אמות, והאמה הנוספת, היא בשביל הארון. 40) הן: אמה. ואע"פ שאדם בלתי לבוש הוא פחות מאמה רוחב – כאן צריך אמה בשביל הארון ('תוספות' שם קא. ד"ה ורחבן שש). 41) כדי שיוכנס הארון בהרחבה. 42) סידור הקברות היה: קבר אמה רוחב, אחריו רווח אמה ומחצה, שוב קבר אמה ואחריו רווח אמה ומחצה, ושוב קבר אמה. בסך־הכל שש אמות. וכן בכותל השני של האורך. 43) והיה הסדר: קבר אמה, רווח שתי אמות. וקבר אמה, ביחד ארבע אמות. ולדעת הראב"ד היה הסידור כדלהלן: בתחילת כותל האורך: חצי אמה רווח, ואחרי זה קבר אמה. ושוב רווח אמה, קבר אמה, רווח אמה, קבר אמה וחצי אמה רווח בזוית, בסך־הכל שש אמות. וכן בכותל הרוחב: בתחילה חצי אמה רווח, קבר אמה רוחב, רווח אמה, קבר אמה, וחצי אמה רווח בזוית, ביחד ארבע אמות. ועיין מגיד־משנה.

ז. הַמּוֹכֵר[44] לַחֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ מְקוֹם[45] אַמַּת מַיִם[46] לְהַשְׁקוֹת בָּהּ בֵּית הַשַּׁלְחִין[47] - נוֹתֵן לוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ אַמָּה שֶׁרָחְבָּהּ שְׁתֵּי אַמּוֹת[48], וְאַמָּה מִכָּאן וְאַמָּה מִכָּאן[49] לַאֲגַפֶּיהָ[50]. וְאִם מָכַר לוֹ אַמַּת הַמַּיִם לְהַשְׁקוֹת בָּהּ בְּסִילוֹן[51] - נוֹתֵן לוֹ אַמָּה שֶׁרָחְבָּהּ אַמָּה, וַחֲצִי אַמָּה מִכָּאן וַחֲצִי אַמָּה מִכָּאן לַאֲגַפֶּיהָ.

44) מימרא של רב יהודה בשם שמואל (בבא־בתרא צט:). 45) שבו יחפור לו הלוקח אמת מים. וראה סמ"ע (ריז, אות א). 46) תעלה שחופרים באדמה וממשיכים בה מים, ונקראת אמה, מפני שעמקה אמה ('תוספות' שם ד"ה נותן לו). 47) "שדה שעומדת בהר וצריך להשקותה, ואם אינו משקה נפסדת" (פירוש המיוחס לרש"י, מועד קטן ב. ד"ה שלחין), כלומר, שדה הזקוקה להרבה מים, וצריך, מלבד הגשמים, להשקותה גם בידיים. 48) תעלה שהרוחב שלה שתי אמות, שהלוקח יחפור לו עד שתי אמות רוחב. 49) מלבד שתי האמות של התעלה, עוד אמה אחת קרקע בשפת התעלה מזה, ואמה מזה, ביחד – ארבע אמות קרקע. 50) כלומר, לגדות הנהר. שצריך לתת לו קרקע משתי גדות הנהר, שאמת המים צריכה כתלים שלא יזיקו המים בקרקע המוכר, ושלא יתפשטו המים לצדדים ויפסיד הלוקח, ולזה נותן לו שתי האמות האלו (כסף־משנה להלן הלכה ח). 51) צינור שמעבירים בו מים להשקות בהמות, או לכביסה, והיא אינה מנצלת הרבה מים, ולפיכך די לה באמה אחת.

ח. אֵלּוּ הָאֲגַפִּין בַּעַל הַשָּׂדֶה נוֹטְעָן[52], אֲבָל אֵינוֹ זוֹרְעָן[53]; שֶׁהַזְּרָעִים מְחַלְחֲלִין[54] אֶת הַקַּרְקַע וּמְקַלְקְלִין אֶת אַמַּת הַמַּיִם. וְאַמַּת הַמַּיִם זֹאת שֶׁכָּלוּ אֲגַפֶּיהָ[55] - בַּעַל הָאַמָּה מְתַקְּנָן בַּעֲבַר אוֹתָהּ שָׂדֶה[56]; שֶׁעַל מְנָת כֵּן קִבֵּל עָלָיו הַמּוֹכֵר לִהְיוֹת אַמַּת הַמַּיִם בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ.

52) נוטע אילנות, שהרי הוא מכר לו רק את הזכות להשתמש בקרקע זו, של גדות האמה, לחיזוק האמה, אבל לא מכר את הקרקע עצמה. 53) כרב נחמן בשם שמואל (בבא־בתרא שם), בניגוד לרב יהודה בשם שמואל, מפני שכלל הוא בתלמוד שהלכה כרב נחמן בדיני ממונות (הגהות מיימוניות). 54) שרשי נטיעות מעמיקים בקרקע, אך שרשי זרעים מתפשטים ברוחב תחת שפת האדמה, וחותרים תחתיה ומקלקלים אותה (רשב"ם ד"ה כ"ש נוטעו); ובשו"ע (סימן ריז סעיף ב) העתיק: "מלחלחין". כלומר, מכניסים רטיבות. 55) שהעפר על גדות האמה נתפזר וכלה. 56) לוקח עפר משאר השדה לתקן את האגפים (רשב"ם).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ט. הַמּוֹכֵר[57] לַחֲבֵרוֹ[58] דֶּרֶךְ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ: אִם דֶּרֶךְ יָחִיד מָכַר לוֹ - נוֹתֵן לוֹ שְׁתֵּי[59] אַמּוֹת וּמֶחֱצָה רֹחַב, כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד חֲמוֹר[60] בְּמַשָּׂאוֹ עַל אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ[61]. מָכַר לוֹ דֶּרֶךְ בֵּין עִיר לְעִיר[62] - נוֹתֵן לוֹ רֹחַב שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[63] בְּאֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ. מָכַר לוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים[64] - נוֹתֵן לוֹ רֹחַב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[65].

57) משנה (בבא־בתרא צט:) וברייתא (שם ק.) ומימרת אמוראים. 58) פסקה זו: "המוכר לחבירו דרך בתוך שדהו" היא כעין מבוא להלכה זו, והשאר כעין פירוט האפשרויות השונות. ועיין פרישה (סימן ריז אות ד). 59) כ"אחרים" ודייני גולה, שנפסקה הלכה כמותם בגמרא (שם ק.), ולא ככתוב במשנה (שם צט:) ששיעורו ארבע אמות. [ובפ"ג מהלכות מתנות עניים הלכה ג, כתב רבינו שדרך היחיד הוא ארבע אמות, וצריך עיון. ועיין להלן הערה ס]. 60) מפני שכן דרך הנכנס לשדה, לעבור בחמור ולא בעגלה (סמ"ע, ריז ס"ק ז). 61) וכתב הרב ר' יוסף מיגש בפירושו (הובא במגיד־משנה) שכל המדובר דוקא כשאין שם מחיצות, שאז אף אם החמור טעון משא רחב, לא יצר לו הדרך, שהמשא יהיה בולט מחוץ לדרך, אבל אם יש מחיצות צריך שיעור יותר גדול [ויתכן כי במקרה זה, שיעורו ארבע אמות, כמו שכתב רבינו בהלכות מתנות עניים. וראה למעלה הערה נח]. 62) ברייתא (שם ק.) והיא דרך מיוחדת לאנשי העיר, ואין אנשי עיירות אחרות נכנסים לשם (רשב"ם, ד"ה דרך מעיר לעיר). 63) שיעור שתי עגלות ברוחב, שאם ייפגשו שתי עגלות, אחת באה מצד זה, ואחת מצד שני, שלא יעכבו אחת את השנייה (רשב"ם שם). 64) משנה (שם צט:). והיא דרך שעוברים בה רבים, ויש לחשוש פן יפגעו בני אדם ועגלות זה בזה. 65) השיעור המקובל לרשות הרבים לענין שבת (פי"ד מהלכות שבת הלכה א).

י. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ[66] וְדֶרֶךְ הַקֶּבֶר[67] - אֵין לָהּ שִׁעוּר[68]. וְנִרְאֶה לִי, שֶׁזֶּה כְּמוֹכֵר דָּבָר שֶׁאֵין מִינוֹ יָדוּעַ[69].

66) שם, כלומר שאמר לחבירו מכור לי בשדך דרך כרחבה של דרך המלך. וראה להלן הערה סח. 67) שם, והיא הדרך בה נושאים את המת לקברו. 68) שהמלך פורץ גדרים, בתים ושאר בנינים מלפניו לסלול דרך לעצמו, ללא נטות ימין או שמאל. וכיוצא בו, יש רשות למלווי המת להתפשט על פני שדות התבואה הסמוכים לדרך, משום כבוד המת, אם כי לא באותה המידה כמו מלך, שאין להם רשות לסתור בנינים (רשב"ם שם צט: ד"ה אין לו שיעור). 69) אחרי שאין כל שיעור מסויים לדרך זו, ולפיכך לא קנה, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה א־ג. והראב"ד כתב על דברי רבינו: "ואני אומר, שנוטל ממנו המלך כל מה שיצטרך לו" — פירש דברי רבינו במלך (ולא כמו שפירשנו למעלה (הערה סה) שהמדובר באחד שקונה מחבירו "דרך מלך"). וכן נראה מדברי רשב"ם (ב"ב ק: ד"ה שהמלך). ולכן השמיט השו"ע הלכה זו.

יא. מָכַר לוֹ[70] מָקוֹם לְמַעֲמָד[71] - נוֹתֵן לוֹ בֵּית אַרְבָּעָה קַבִּים[72].

70) משנה (שם צט:). 71) מקום סמוך לקבר, שהיו עומדים שם לנחם את האבלים. 72) הם: ארבעים אמה בריבוע בערך (רשב"ם שם ד"ה בית ארבעה קבין).

יב. הָאוֹמֵר[73] לַחֲבֵרוֹ: בּוֹר וּכְתָלֶיהָ אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - נוֹתֵן לוֹ רֹחַב הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

73) ברייתא שם יז: ויוצא גם מתוך דיוק במשנה שם.

יג. הַמּוֹכֵר[74] שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ, וּמָצַר לוֹ[75] מֵצַר אֶחָד אָרֹךְ וּמֵצַר אֶחָד קָצָר[76]: אִם הָיָה הָאָרֹךְ שֶׁל אִישׁ אֶחָד[77] - לֹא קָנָה מִן הָאָרֹךְ[78] אֶלָּא כְּנֶגֶד קָצָר[79]; וְאִם הָיָה שֶׁל שְׁנַיִם[80] - יִקְנֶה כְּנֶגֶד רֹאשׁ תּוֹר[81].

74) מימרא של רב, שם סב. 75) כאן יש ציורים — אבל לא כחלק מהאותיות של הביאורים (אלא מסומנים במספרים). וכך יש בעוד מקומות בהמשך. 76) ציין לו את המצרים, הגבולות של השדה, והיינו על־ידי סימון השדות הגובלים עם השדה הזה העומד למכירה. 77) המדובר כאן שסימן לו הגבולות מכל ארבע הרוחות, אלא שאחד מהם קצר (מגיד־משנה). 78) שזה השדה הגובל הארוך הוא של איש אחד, ומתוך כך אנוס היה המוכר לציין כאן גבול ארוך, שאין רגילות לכתוב חצי מצר. 79) כרב, ולא כרב כהנא ורב אסי (בבא־בתרא שם). 80) שאנו אומרים שכוונתו היתה לתת לו רק כנגד הקצר, ומה שציין מצד השני קו ארוך, אין זה אלא מפני שהוא שייך לאיש אחד, כנ"ל בהערה עו. 81) שהשדה הארוך היה שייך לשניים, לראובן ושמעון, והשדה האחד של ראובן הוא כנגד הקצר מצד השני (כסף־משנה).

יד. הָיָה[82] מֵצַר רְאוּבֵן מִזְרָח וּמַעֲרָב[83], וּמֵצַר שִׁמְעוֹן[84] צָפוֹן וְדָרוֹם - צָרִיךְ שֶׁיִּכְתֹּב[85] לוֹ: מֵצַר רְאוּבֵן מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת, וּמֵצַר שִׁמְעוֹן מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת[86].

82) באלכסון, ובזה אף רב מודה (שם) שלשם כך ציין לו את המצר הארוך, בכדי לציין גם את החלק המקביל לשדה הגבול הזה, ואין פתרון אחר אלא אלכסון. 83) מימרא סתמית (שם). 84) שדה זה העומד למכירה גובל משני צדדין, ממזרח וממערב, עם שדות של ראובן. ואותו היחס בקשר עם הגבולות של צפון ודרום. 85) שאם יכתוב סתם בין שדות ראובן ושמעון, אפשר יהיה לפרש שהוא מתכוון לאלכסון ויקנה רק חצי אחד, בין שדה אחד של ראובן ושדה אחד של שמעון, כזה: כאן יש ציור 86) שאז ברור שהוא מתכוון לכל השטח, שבין שני שדותיו של ראובן ושני שדותיו של שמעון.

טו. מֵצַר[87] לוֹ מֵצַר רִאשׁוֹן וּמֵצַר שֵׁנִי וּמֵצַר שְׁלִישִׁי, וְלֹא מֵצַר מֵצַר רְבִיעִי - קָנָה הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ[88], אֲבָל מֵצַר הָרְבִיעִי[89] לֹא קָנָה[90]. וְאִם[91] הָיָה[92] מַבְלָע[93] בֵּין הַמְּצָרִים, וְאֵין[94] עָלָיו רֶכֶב שֶׁל דְּקָלִים[95], וְאֵין בּוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תִּשְׁעָה קַבִּין[96] - קָנָה אַף הַמֻּצָּר הָרְבִיעִי[97]. וְאִם לֹא הָיָה[98] מֻבְלָע[99], וְיֵשׁ עָלָיו רֶכֶב שֶׁל דְּקָלִים[100] אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין[101] - לֹא קָנָהוּ[102]. הָיָה מֻבְלָע, וְיֵשׁ עָלָיו רֶכֶב דְּקָלִים[103] אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין[104]; אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻבְלָע, וְאֵין עָלָיו רֶכֶב דְּקָלִים וְאֵין בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין[105] - הֲרֵי[106] הַדָּבָר מָסוּר לְבֵית דִּין[107], כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ לְאֵיזוֹ דֶּרֶךְ שֶׁדַּעְתָּן נוֹטָה[108] יַעֲשׂוּ.

87) שם, כרב ולא כשמואל ורב אסי, וכך הוכרע בסוגיא שם סב: 88) כל השטח שבמסגרת שלושת המצרים האלו. 89) היינו, התלם של המצר עצמו (רשב"ם שם ד"ה חוץ ממצר ד), ור"י מיגאש מפרש שמחלקים את השדה לארבעה קטעים, כציור הזה: כאן יש ציור ו"מיצר רביעי", היינו קטע אחד של השדה. 90) מכיון שלא סימן את המצר הרביעי, ופרטי הדברים להלן בהלכה זו. 91) סיכום בגמרא (שם) על רקע שתי נוסחאות של מימרת רבא. 92) הכלל הוא, שאם יש שלשה גורמים לטובת הלוקח, דהיינו מובלע, אין עליו רכב, אין בו תשעה קבין – קנה הלוקח אף את המצר הרביעי בוודאות גמורה. ואם אין לו אלא גורם אחד לטובתו, לא קנה הלוקח. אבל אם ישנם שני גורמים לטובתו – הדבר נשאר בספק. 93) שהמצר הרביעי נמצא בתוך המסגרת של שאר המצרים (רשב"ם). 94) ועוד יתרון שאין עליו וכו'. 95) פירוש: "שורה של דקלים" (רבינו גרשום שם). וזה נותן חשיבות מיוחדת לשדה זה, ועושה אותו ליחידה נפרדת. 96) שיעור מינימלי של שדה (להלן פ"א מהלכות שכנים הלכה ד, וראה להלן הלכה כג) והוא־הדין בדברים אחרים כשיעור שלהם. כגון חצי קב בגינה (להלן פ"א מהלכות שכנים הלכה ד') וכו' (מגיד־משנה). שאם יש בהם שיעור שלם, יש בהם חשיבות ואינם בטלים כלפי השדה. 97) שיש כאן שלשה גורמים לטובת הלוקח, כנ"ל הערה צא. 98) שיש שני גורמים לרעת הלוקח. 99) אלא שהמצר הולך על פני המצרים. 100) ואין בו תשעה קבין – והרי גורם אחד בלבד לטובת הלוקח. 101) ואין עליו רכב של דקלים – ושוב גורם אחד בלבד לטובת הלוקח. 102) שאז, בגלל חשיבותו, הוא נחשב כשדה נפרד, וצריך היה לציינו. 103) ואין בו תשעה קבין, והרי שני גורמים לטובת הלוקח: מובלע, ואין בו תשעה קבין. 104) ואין עליו רכב דקלים. ושוב שני גורמים לטובת הלוקח: מובלע, ואין עליו רכב דקלים. 105) שוב שני גורמים בלבד לטובת הלוקח: אין עליו רכב דקלים, ואין בו תשעה קבין. 106) מסקנת הגמרא בבא־בתרא שם. 107) אף־על־פי שבכל ספק בדיני ממונות, כלל בידינו: "המוציא מחבירו עליו הראיה" – יש מקומות שנראה לחכמינו ז"ל לנקוט בכללים אחרים (תוספות שם, ד"ה איתמר). 108) לפי הכרתם הפנימית, איך היתה דעת הצדדים כאן, ולפיה יכריעו. כך מפרש, כנראה, רבינו, את המונח התלמודי: "שודא דדייני", וכן הוא פירושו של רשב"ם שם. אך ה'תוספות' (שם לה. ד"ה שודא) מפרשים: לפי **רצונם** החפשי של הדיינים, שיעשו מה שמוצא חן בעיניהם.

טז. סִיֵּם[109] לוֹ אֶת הַזְּוִיּוֹת[110] בִּלְבַד, וְלֹא סִיֵּם לוֹ אֶת הַמֻּצָּר שֶׁלְּכָל רוּחַ, אוֹ שֶׁסִּיֵּם לוֹ שְׁנֵי מְצָרִים כְּמִין גַּא"ם[111], אוֹ שֶׁסִּיֵּם לוֹ חֵלֶק[112] מִכָּל רוּחַ וָרוּחַ - הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה אֶת כֻּלָּם[113]; אֶלָּא יִקְנֶה מִמֶּנָּה כְּפִי מַה שֶּׁמָּסַר[114] לוֹ, וּכְמָה שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין[115].

109) בעיות בגמרא (שם). 110) הרבה שדות מקיפים את השדה העומד למכירה, והמוכר ציין לו רק את השדות הגובלים עם הקרנות של השדה הנמכר: ארבעה שדות בארבע זויות, והשאלה היא: אם התכוון לכל השדה, שהרי אין דרכו של אדם למכור רק קרנות, או שמא מכר לו רק שני תלמים באלכסון כציור הזה: כאן יש ציור 111) אות יונית, דומה לכף שלנו: ך, וכפירוש הרשב"ם שם: שמצר לו קרן דרומית מזרחית וקרן צפונית מערבית. וזהו יותר מ"סיים לו את הזויות". 112) שבכל צד יש שדות לכמה אנשים, והוא ציין בכל צד רק שדה של אחד, וצדדי הספק הם: או "אין אדם מוכר לסירוגין", או שצריך בכל זאת לגזור קטעים בהתאם לגבולות שצויינו. 113) אחרי שלא הוכרעה ההלכה בגמרא. 114) בכ"י תימן: "המצר". וצריך להיות "מה שמצר". וכן הוא בשולחן־ערוך חו"מ (סימן ריט סעיף ד). 115) לכאורה הכוונה ל"שודא דדייני" כמו בהלכה הקודמת. אבל הדבר תמוה, שהרי בגמרא השאירו בעיות אלו ב"תיקו", ובכל ספק בדיני ממון אנו פוסקים להלכה המוציא מחבירו עליו הראיה, ואפשר שבגמרא שהיתה לפני רבינו היתה הנוסחא "שודא דדייני" במקום "תיקו" שלפנינו (כסף־משנה). ויש אומרים כי אין כוונת רבינו ל"שודא דדייני", אלא כוונתו, שאחרי שאין הכרעה, מקבל הלוקח רק את השטח הפחות במסגרת הגבולות המסומנים, וכפי מה שהדיינים יראו, עד כמה מגיע שטח זה, שאחרי שהדברים הם בלתי־ברורים צריך הבחנת הדיינים, אף במסגרת זו של הגבולות הצרים (ש"ך שם ס"ק ב).

יז. הַמּוֹכֵר[116] בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בְּבִירָה גְּדוֹלָה[117], אַף עַל פִּי שֶׁמָּצַר לוֹ מְצָרִים הַחִיצוֹנִים[118], וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם[119] מְעַט[120] שֶׁקּוֹרְאִין לְבִירָה בַּיִת - לֹא קָנָה אֶלָּא הַבַּיִת בִּלְבַד; שֶׁהַמְּצָרִים הוּא שֶׁהִרְחִיב לוֹ[121], וְאֵלּוּ מָכַר לוֹ[122] כָּל הַבִּירָה - הָיָה כּוֹתֵב לוֹ: וְלֹא הִנַּחְתִּי לְפָנַי בְּמֶכֶר זֶה כְּלוּם[123]. וְכֵן הַמּוֹכֵר שָׂדֶה בְּבִקְעָה גְּדוֹלָה[124], וּמָצַר לוֹ מִצְרֵי הַבִּקְעָה[125] - מְצָרִים הֵם שֶׁהִרְחִיב לוֹ[126].

116) מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבוה (בבא־בתרא סא:). 117) בית גדול, ארמון, ואליו פתוחים הרבה בתים קטנים, והבעיא היא: המוכר והלוקח עומדים באחד הבתים הקטנים, והמוכר אומר ללוקח: בית אני מוכר לך, ונשאלת השאלה: למה היתה כוונתו? אם לבית שעמדו בו, או לכל הבירה כולה. 118) שציין ללוקח את גבולות הבירה, ולא את גבולות הבית הקטן. 119) ויש כאן לכאורה צירוף של שני גורמים: הרחבת המצרים, והיא הוכחה שהכוונה היתה לבירה כולה, וכן מיעוט שקורא לארמון כולו: בית. 120) אבל אם יש רוב הקורא לבירה: בית – קנה כל הבירה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מגיד־משנה). ואף־על־פי שאין הולכים בממון אחר הרוב — כאן ישנה הוכחה נוספת שהרי הרחיב לו המצרים. ואם הכל קוראים לבירה "בית", ולבית קטן אין קוראים "בית" אלא בשם לווי — אפילו בלי הרחבת המצרים, קנה כל הבירה (רמ"א סימן ריד סעיף ז). 121) מה שרשם מצרי הבית הגדול, ולא רשם לו בצמצום את גבולות הבית שמכר — אינה הוכחה שכוונתו למכור לו הכל. 122) כלומר, שאם באמת התכוון למכור את כל הבירה. 123) משפט זה הוא נוסח רשמי שגור, שמוסיפים בשטר הקניין, למנוע כל אפשרות של טעות וסיבוכים, אשר לגבולות השטח הנמכר, ושלא לתת למוכר הזדמנות לטעון שהרחיב את הגבולות (גמרא שם). ברם, אף אם כותב לו נוסח זה, צריך בכל זאת שיהיה מיעוט, לפחות, הקורא לבירה — בית, "שאין לשון זו מועילה לכלול במכר, מה שאינו נכלל לשום אדם בעולם" (מגיד־משנה). 124) גמרא שם. והמדובר באופן שלכל שדה גבול משלה (שו"ע חו"מ סימן ריח, סעיף כב). וראה להלן פרק כד הלכה יד, והערה קסו. 125) ויש שם מעט שקוראים לבקעה שדה (שולחן־ערוך שם). 126) ולא קנה כל הבקעה, ואף־על־פי שכל המכר סוג אחד, בניגוד לבירה ובית למעלה, שאין הבירה והבית סוג אחד (גמרא שם).

יח. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[127] 'שָׂדוֹת[128] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ' - מְעוּט שָׂדוֹת שְׁתַּיִם[129]. אָמַר לוֹ 'כָּל שָׂדוֹת'[130] - אֲפִלּוּ שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע[131], חוּץ[132] מִגַּנּוֹת[133] וּפַרְדֵּסִים[134]. אָמַר לוֹ 'נְכָסִים'[135] - אֲפִלּוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, חוּץ מִבָּתִּים וַעֲבָדִים[136]. וְאִם אָמַר לוֹ 'כָּל נְכָסַי'[137] - אֲפִלּוּ עֲבָדִים וּבָתִּים וְכָל הַמִּטַּלְטְלִין[138] הַיְדוּעִים לוֹ, וַאֲפִלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁוֹ[139] בִּכְלַל הַמֶּכֶר.

127) סיכום הגמרא (שם). 128) ללא הגדרת הכמות. 129) שיד בעל השטר — הלוקח — על התחתונה, והוא מקבל רק את המינימום שיש במשמעות לשון המכירה. 130) שהוסיף מלת הריבוי: "כל". 131) כלומר, כל השדות שישנם: ואפילו הן יותר משתים עד שלש וארבע, והוא־הדין יותר. 132) שביטוי זה "שדות" אינו כולל את אלו. 133) שמגדלים בהם ירקות, ולא תבואה כמו בשדות. 134) שמגדלים בהם פירות, כגון רימונים. 135) בכ"י תימן: "נכסי", וכן במגיד־משנה. וכן ברי"ף ישן שם: "אמר ליה נכסי, אפילו פרדסי ובוסתני לבר מבתי ועבדי" (מגיד־משנה והגהות הב"ח ברי"ף שם). ואע"פ שלהלן (פי"א מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו) כתב רבינו שכל המטלטלין והקרקעות והבגדים והעבדים והבהמה וכו' בכלל "נכסי" — שם מדובר במתנה שהנותן נותן בעין יפה (תוספות ב"ב שם ד"ה ואי, ונמוקי־יוסף שם). 136) שדינם כקרקע, אבל אינם כלולים בביטוי "שדות", או נכסים — לדעת רבינו. 137) כן ברי"ף ישן (מגיד־משנה והגהת הב"ח שם). 138) בגמרא שם לפי גירסת הרי"ף "כל נכסי, אפילו בתי ועבדי" (ב"ח שם). ולא נזכר שם שגם מטלטלין וכו' בכלל זה. אבל כן כתב רב האי גאון בספר "המקח והממכר" שער כד. וזה נלמד מדין האומר "נכסי" במתנה (להלן בהלכות זכיה ומתנה שם). 139) שם קנא, (לענין מתנה). וספר־תורה ודאי אינו בכלל, שהרי אסור למכרו (פ"י מהלכות ספר־תורה הלכה ב — אור־שמח).

יט. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[140]: בַּיִת מִבָּתַּי וְשׁוֹר מִשְּׁוָרַי אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - נוֹתֵן לוֹ הַקָּטָן שֶׁבָּהֶן[141]. מֵת[142] אֶחָד מִן הַשְּׁוָרִים אוֹ שֶׁנָּפַל אֶחָד מִן הַבָּתִּים - מַרְאֶה לוֹ זֶה שֶׁמֵּת[143] אוֹ שֶׁנָּפַל; שֶׁיַּד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה[144].

140) ואין כן בהקדש (מנחות שם, ורמב"ם פט"ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח). 141) אם אמר לו בית סתם, ודאי נותן לו את הקטן שבהם, אלא אפילו אמר "בית מבתי" או "שור משוורי", שיש במשמעות הלשון: הבית החשוב מבתי, והשור החשוב בשוורי (ראה בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ומנחות קח:) — נותן לו הקטן שבהם, מפני שיד בעל השטר על התחתונה. כמסקנת הסוגיא במנחות קט. [ומה שאמרו בנדרים נו. בסוף הסוגיא, שנותן לו המעולה שבבתים (ועי"ש ר"ן שהעיר על הסתירה, וכתב שהלכה כסוגיית הגמרא במנחות שם) — אין זה אלא אליבא דרבי מאיר, שסובר שעלייה אינה בכלל בית, ולפיכך הוכרחו לפרש "מן העלייה" — "מן המעולה שבנכסיו". אבל לרבנן שעלייה בכלל בית — הפירוש פשוט "מן העליה" מן העליה ממש, לפי שהיא גרועה. כן הוא לפי גירסת קצת ספרים ב'תוספות רי"ד' וב'שיטה מקובצת' בנדרים שם. ולפי זה, אין שום סתירה בין הסוגיות, שגם הסוגיא בנדרים סוברת יד בעל השטר על התחתונה, אליבא דרבנן, וגם סוברת ש"בית מבתי" משמע יותר חשיבות מ"בית סתם"]. 142) ברייתא, במנחות קח: 143) שהמוכר, שהוא המחזיק, ידו על העליונה, והוא יכול לומר שהתכוון לפחות בבתים, וכן הוא יכול לטעון, שהתכוון לזה שמת. 144) כלל ידוע הוא, שהמחזיק — ידו על העליונה. והמוציא — ידו על התחתונה. ובעל השטר היינו הלוקח, הוא המוציא.

כ. הָאוֹמֵר[145] לַחֲבֵרוֹ: שָׂדֶה[146] דְּבֵי חִיָּא[147] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְהָיוּ שְׁתֵּי שָׂדוֹת הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם זֶה - אֵינוֹ קוֹנֶה אֶלָּא הַפָּחוּת שֶׁבָּהֶן[148]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[149].

145) בבא־בתרא סא: 146) בלשון יחיד. 147) נתן לו סימן: השדה הזאת שקנה אותה מחייא. 148) בבבא־בתרא שם אמרו: "חדא אמר ליה, תרתי לא" (=שדה אחד אמר לו ולא שנים) ושם קעג. נראה שנותן הקטן שבהם, וכן פירש רשב"ם שם סא: (ש"ך סימן ריח ס"ק ג). והטעם: יד בעל השטר על התחתונה. כמו שכתב רבינו למעלה הלכה יט (מגיד־משנה). 149) כלומר, שתמיד נותנים ללוקח את הפחות שבמשמעות הלשון.

כא. הָאוֹמֵר[150] לַחֲבֵרוֹ: שְׂדֵה רְאוּבֵן[151] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְכֵיוָן שֶׁבָּא הַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר: אֵינָהּ זוֹ הַשָּׂדֶה שֶׁהָיְתָה שֶׁל רְאוּבֵן, אֶלָּא כָּךְ הִיא קְרוּיָה, וּלְעוֹלָם לֹא הָיְתָה לוֹ, אֶלָּא זוֹ[152] הִיא שֶׁהָיְתָה שֶׁל רְאוּבֵן, וּלְקַחְתִּיהָ מִמֶּנּוּ, וְהִיא שֶׁמְּכַרְתִּיהָ לְךָ -

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עַל הַמּוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה[153]; וְאִם לֹא הֵבִיא - זוֹכֶה הַלּוֹקֵחַ בָּזוֹ שֶׁכָּל הָעָם[154] קוֹרְאִים שֶׁל רְאוּבֵן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה הַלֵּךְ אַחַר הַשֵּׁם שֶׁהוּא פָּשׁוּט בְּפִי הַכֹּל.

150) הוראה של רב נחמן, בבבא־בתרא ל. 151) והכוונה: שדה שקנה מראובן. 152) הוא מצביע על שדה אחר. 153) צריך להביא ראיה, ששדה זו רק נקראת: שדה ראובן, ולא שנקנית ממנו. וזה מספיק, כי ברור שהביטוי "שדה ראובן" משמעותו, שדה שקנה מראובן, ולא שדה שנקראת: שדה ראובן (רשב"ם שם ד"ה כיון, ועיין סמ"ע, סימן ריח ס"ק סו, ובאר הגולה שם אות צ). 154) כן בגמרא (שם).

כב. הָאוֹמֵר[155] לַחֲבֵרוֹ: חֲצִי שָׂדֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - שָׁמִין[156] כַּמָּה שָׁוֶה כָּל הַשָּׂדֶה, וְנוֹתֵן לוֹ מִן הַכָּחוּשׁ שֶׁבָּהּ מַה שֶּׁשָּׁוֶה חֲצִי הַדָּמִים שֶׁל כָּל הַשָּׂדֶה. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: חֶצְיָהּ בַּדָּרוֹם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - שָׁמִין דְּמֵי כֻּלָּהּ[157], וְנוֹתֵן לוֹ בִּדְרוֹמָהּ כַּחֲצִי כָּל הַדָּמִים. וּמְקַבֵּל עָלָיו הַלּוֹקֵחַ[158] לַעֲשׂוֹת בְּחֶלְקוֹ מְקוֹם הַגָּדֵר[159], וּמֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר[160] סָמוּךְ לַגָּדֵר חָרִיץ קָטָן[161] רֹחַב שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[162], וְחוּצָה לוֹ[163] חָרִיץ אֶחָד גָּדוֹל רֹחַב שִׁשָּׁה טְפָחִים, וּבֵין שְׁנֵי הֶחָרִיצִין רֹחַב טֶפַח. כָּל זֶה[164] כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּקְפֹּץ הַנִּמְיָה[165] בָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָהּ.

155) משנה בבא־בתרא קז: ולפי פירושו של רבי יוחנן (בגמרא שם) ובמסקנה הסופית. 156) המוכר נותן ללוקח בחלק הכחוש של השדה, שטח ששויו כחצי השדה כולה, על השמן ועל הכחוש שבה, וזהו לטובתו של המוכר, שידו על העליונה תמיד, ואדם מעדיף שטח קטן של עידית, על שטח גדול של זיבורית. לפי שאנו אומרים שבביטוי "חצי שדה" לא כיוון לחצי השדה בשטח, שאם כן היה לו ליתן ללוקח חצי השדה מן הכחוש וחצי מן השמן, אלא לחצי השדה בשוויה (ועיין רשב"ם ד"ה לוקח נוטל כחוש). 157) אבל לדעת רבינו חננאל והרשב"ם (שם ד"ה אמאי משמנין ביניהן), שמין רק את החצי בדרום כמה הוא שוה, ונותן לו כנגד זה שטח כחוש בכל צד שהוא. 158) [במשנה (שם): "ונוטל חצי שדהו וכו', ונוטל חציה בדרום, והוא מקבל עליו מקום הגדר וכו'". ומכיון שכל המשנה עוסקת בלוקח, ודאי ש"והוא מקבל" גם כן בלוקח. אבל לפי נוסחת כתב־יד מינכן "ומקבל עליו" (וכן הוא ברשב"ם), אין הכרח שהמדובר בלוקח. ואמנם הרשב"ם פירשה המוכר]. 159) כלומר, חייב להקים את הגדר, וגם לתת את מקומו, היינו להקימו בשטחו־הוא. 160) משנה (שם) ופרטיה בברייתא (שם). 161) חפירה קטנה. 162) על פני אורך כל השדה. 163) שהחריץ הקטן הוא יותר קרוב לגדר, והחריץ הגדול מחוצה לו. 164) כלומר, צורך זה בחריץ כפול. 165) היא חיה קטנה ('ערוך' ערך נמיה).

כג. הָיְתָה[166] לוֹ חֲצִי שָׂדֶה[167], וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ: חֲצִי שֶׁיֵּשׁ לִי בַּשָּׂדֶה מָכַרְתִּי לְךָ - קָנָה הַחֲצִי כֻּלּוֹ[168]. אָמַר לוֹ: חֲצִי הַשָּׂדֶה שֶׁיֵּשׁ לִי - לֹא קָנָה אֶלָּא רְבִיעַ[169]. אָמַר לוֹ[170]: מֻצָּר[171] שָׂדֶה שֶׁמִּמֶּנָּה [נֶחֱלֶקֶת[172], אוֹ שֶׁמִּמֶּנָּה נִפְסֶקֶת, אוֹ שֶׁמִּמֶּנָּה] נֶחֱצֵית[173]: אִם אָמַר לוֹ 'וְאִלּוּ מְצָרֶיהָ'[174] - קָנָה חֶצְיָהּ[175]; וְאִם לֹא מָצָר לוֹ מְצָרֶיהָ[176] - לֹא קָנָה אֶלָּא בֵּית תִּשְׁעָה קַבִּין[177].

166) מימרא של רבה, בבבא־בתרא סב: 167) שהיה המוכר שותף בקרקע, והיתה לו החצי של קרקע זו. 168) כלומר, כל מה שיש לו בשדה, שהרי כן אמר: "חצי שיש לי בשדה". 169) היינו, החצי מן החלק שיש לו בשדה, והוא רביע מן השדה כולו, שהרי כן אמר: "חצי השדה שיש לי". 170) מסקנת הגמרא, שם סג. 171) מכר לו חלק משדה, בלי לפרש את כמותו, וסימן לו גבולות בשני צדדים בלבד: בצד מזרח סוף השדה, ובצד מערב – חלקו הוא, הנשאר לו, בשדה זה, שממנו נחלק החלק שמכר (כסף־משנה). 172) מלשון חלק. 173) לשון חצי. 174) כלומר, אם מצר לו כל גבולות השדה. גם גבולות צפון ודרום (כסף־משנה). 175) מכיון שטרח ומצר לו כל מצריה, ליפות כחו בא, לתת לו חלק הגון בשדה, דהיינו חציה. 176) אלא גבול מזרח ומערב בלבד, כנ"ל הערה קע. 177) "שכל שדה שאין בה כדי זריעת תשעה קבים אינה קרויה שדה" (פ"א מהלכות שכנים הלכה ד).

~ שבת קודש כ' כסלו ~

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני המוכר דבר שלא בא לעולם או שאינו ברשותו, וכן המקנה למי שאינו בעולם או שאינו בן קנייה, והמוכר דבר שאין בו ממש, ודין ההקדש והעניים בדבר שאינו בעולם.

א. אֵין[2] אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. בֵּין בְּמֶכֶר, בֵּין בְּמַתָּנָה, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[3]. כֵּיצַד? מַה שֶּׁתּוֹצִיא שָׂדֶה זוֹ מָכוּר לְךָ, מַה שֶּׁיּוֹצִיא אֵילָן זֶה[4] נָתוּן לְךָ, תְּנוּ מַה שֶּׁתֵּלֵד בְּהֵמָה זוֹ לְפִלּוֹנִי[5] - לֹא קָנָה כְּלוּם[6]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

~ נקודות משיחות קודש ~

הכלל בקניינים הוא ש"אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" ואם מכר פירות דקל לחברו לפני שצמחו הפירות יכול לחזור בו גם לאחר שצמחו, ורק אם הקנה דקל לפירותיו הרי שהגוף מצוי ויכול להקנות את פירותיו.

ובזה ישנו חילוק אם הקנה הפירות להקדש או לעניים או לנדרים, כגון שאמר כל מה שתלד בהמתי יהיה הקדש, קניינו קניין.

כי אע"פ שאי אפשר שיחול ההקדש על דבר שלא בא לעולם, יש חיוב גברא לקיים מה שנדר (הלכות מכירה פכ"ג ה"ב) אבל בסתם קניין אינו יכול להקנות דבר שלא בא לעולם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובפנימיות העניינים, התוכן הכללי של עבודת ה' הוא לעשות קניין לקב"ה שהוא "קונה שמים וארץ" היינו למסור לו את כל ענייניו ומעשיו שיהיה ניכר שהכל רכושו של הקב"ה על־ידי שהנהגתו במחשבה דיבור ומעשה היא תמיד כפי רצון הקב"ה.

ובזה ישנו חילוק בין גוף ובין פירות, שהגוף הוא האדם עצמו היינו גופו ונשמתו, והפירות הם הפעולות שנעשות על ידיו בעולם.

והנה, כשמקנה יהודי את גופו לקב"ה והרי הוא בדרגת צדיק שגופו קנוי לה' כי הכניע מידותיו ויצרו עד כדי כך שאינם קיימים בו עוד (לכן נקראו הצדיקים עבדי ה' על־שם שכל גופם שייך לקב"ה) אזי הפירות שלו – המחשבה דיבור ומעשה קנויים לקב"ה בדרך ממילא, ואינו צריך לעשות מלחמה שלא לעשות פעולה שהיא נגד רצון ה'.

אבל צריך האדם לדעת שאם אין בכוחו ואינו בדרגה להקנות כל גופו לה' אלא רק את פעולותיו – פירותיו – יכול להקנות רק מה שמקיים עכשיו, כי אינו יכול להיות בטוח שינצח בעתיד במלחמה התמידית עם היצר.

אף־על־פי־כן גם במצב שאינו יכול לפעול קניין הגוף ולשנות לגמרי את המדות שבלב והרצון במוח שיהיו קנויים לה', ישנה העצה שיקנה את הגוף לפירותיו, כלומר שיעורר בשעת התפילה את אהבת ה' בהתגלות בלבו וזה פועל שהרע שבלבו יהיה כאדם שישן (תניא פרק י"ג) ואז, גם אם אינו יכול לשנות את עצם המדות שבלבו, הרי בכל זאת יש בכוחו לפעול כפיה על מדותיו ואז גם פירותיו – מחשבה דיבור ומעשה שלו – קנויים לה'.

(לקו"ש חלק כז עמ' 183 ואילך
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) הנושא הזה אם אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם או לא, העסיק כמה דורות של תנאים ואמוראים, ובשני מקומות בתלמוד (יבמות צג. וקידושין סב:) מנו שורה של תנאים ואמוראים, שכולם ב"שיטה" אחת, שאדם מקנה לחבירו דבר שלא בעולם, וכלל הלכתי בידינו: "אין הלכה כשיטה" (מגיד משנה). 3) למתנת שכיב מרע ישנו רק יתרון אחד, שאינה זקוקה לקניין, אבל באופן שהקניין לא חל, אין עדיפות כל שהיא לשכיב מרע, ומקור הלכה זו בבבא בתרא קמז: ועיין שם ברשב"ם דיבור המתחיל אמר רב נחמן. 4) ייתכן, שבכוונה הביא רבינו את הדוגמא של מכירה – בשדה, ואת זו של מתנה – באילן, משום שהשדה מוציא הרבה, והאילן באופן יחסי מעט, ומתאים יותר להדגים מכר בשדה, ומתנה באילן (סמ"ע, סימן רט, סעיף קטן ח). 5) זוהי מתנת שכיב מרע. 6) אפילו לאחר שבאו הדברים לעולם, ראה להלן הלכה ב.

ב. הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת דֶּקֶל[7] לַחֲבֵרוֹ - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[8] אַף לְאַחַר שֶׁבָּאוּ הַפֵּרוֹת לָעוֹלָם. וְאִם שָׁמַט[9] הַלּוֹקֵחַ וְאָכַל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[10]. וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ מִשְּׁנֵיהֶם - אֵין חַיָּב לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[11].

7) לפני שבאו לעולם. וכרב נחמן (בבא מציעא סו:) שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כנ"ל. 8) אבל מבחינה מוסרית ראוי לו שלא יחזור בו (תוספות בבא מציעא סו: דיבור המתחיל התם) [וקל וחומר הוא: אם הנושא ונותן בדברים בלבד, ראוי לו לעמוד בדיבורו, ואם חזר בו הוא ממחוסרי אמנה (למעלה פרק ז הלכה ח) – כל שכן למכירה שלפנינו]. 9) הוריד. גמרא שם. 10) שכל זמן שלא חזרו בהם מן המקח, הוא נשאר קיים, אחרי שלא רצוי הדבר לחזור מן המקח. 11) שלא תקנו "מי שפרע" אלא באופן שקניינו קניין גמור מן התורה, ראה למעלה פרק ז הלכה א ופרק שלישי הלכה א.

ג. אֲבָל הַפּוֹסֵק[12] עַל שַׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[13], וְלֹא הָיָה אוֹתוֹ הַמִּין שֶׁפָּסַק עָלָיו בִּרְשׁוּת מוֹכֵר - חַיָּב לִקְנוֹת[14] וְלִתֵּן לַלּוֹקֵחַ מַה שֶּׁפָּסַק. וְאִם חָזַר - מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[15].

12) כלומר, פסק לו המחיר ונתן לו כסף. 13) דווקא אם יצא השער, כלומר, המחיר הקבוע, אבל אם לא יצא השער אינו חייב לקנות וליתן ללוקח אלא אדרבה אסור לעשות כן מחמת איסור ריבית (להלן פרק ט מהלכות מלווה הלכה א), שהרי נותן לו פירות במחיר של עכשיו כמו שפסק בזמן שעלה מחיר הפירות והרי זה כ"אגר נטר", כלומר, תמורת הכסף שנתן לו עכשיו ושהה אצלו כל הזמן (ש"ך סימן רט סעיף קטן יג). 14) כן כתב הרי"ף בפרק ד דבבא בתרא על מה שאמרו שם (סט:) "ארעא ודיקלי: חזינן אי אית ליה דקלים יהיב ליה תרי דיקלי. ואי לא, זבין ליה תרי דיקלי" (=המוכר לחבירו שדה ודקלים: אם יש לו דקלים, נותן לו שני דקלים. ואם לאו – קונה ונותן לו שני דקלים) ועל זה כתב הרי"ף: "מהא שמעינן דמאן דמזבן ליה לחבריה מידי דשכיח למיזבן אף על גב דליתיה לההיא מידי ברשותיה, מיחייב למיזבן ולמיתן ליה, וקיימא לן נמי פוסקים על שער שבשוק ואף על גב שאין לו (בבא מציעא עב:) ותניא נמי בתוספתא (בבא מציעא פרק ד הלכה א) המוכר פירות לחבירו בחזקת שיש לו ונמצא שאין לו, לאו כל הימנו לאבד זכותו של זה" (אלפס ישן בהגהות הב"ח שם, וכן הוא בכמה מקורות נוספים, ראה בתוספות ראשונים שם) [וברור הדבר שחיוב זה, לקנות וליתן ללוקח הוא כדי שלא יהא מחוסר אמנה כמו שכתב הרשב"ם (בבבא בתרא שם דיבור המתחיל זבין ליה). וראה להלן]. 15) [כלומר, אם חזר לאחר שקנה, שאז קנה הלוקח כדין כל קונה בכסף בלי משיכה (למעלה פרק ז הלכה א). ואף על פי ש"דבר שאינו ברשותו של מקנה – אינו נקנה, והרי הוא כדבר שלא בא לעולם" (להלן הלכה ה) – אין זה אלא ב"שדה זו לכשאקחנה", אבל האומר לחבירו: "שדה סתם לכשאקחנה קנוייה לך" – הרי זה קנה. לפי שיש כאן סמיכות דעת של קונה, שוודאי ימצא המוכר לקנות, מאחר שאותו המין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נמצא בשוק, ומחירו קבוע. וראה להלן פרק כד הלכה יג בדין "קרקע ודקלים אני מוכר לך" שרבינו נטה שם מדברי הרי"ף שהובאו למעלה, לפי שהדקלים, שסביב קרקע זו שמכר לו, דינם כשדה זו, שהלוקח לא סמך דעתו שיוכל לקנותם].

ד. מִי שֶׁפָּסַק עַל שַׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק שֶׁיִּתֵּן אַרְבַּע סְאִין בְּסֶלַע, אִם הָיוּ שִׁבֳּלִים[16] - הֲרֵי זֶה קָנָה לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע. וְהוּא שֶׁיִּרְאֶה[17] לוֹ בַּגֹּרֶן, אוֹ שֶׁיֹּאמַר לוֹ בַּשּׁוּק 'הֲרֵינִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ'. אֲבָל אִם לֹא נִרְאָה בַּגֹּרֶן וְלֹא אָמַר לוֹ 'הֲרֵינִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ' - לֹא סָמְכָה דַּעְתּוֹ[18] שֶׁל מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר[19]: שֶׁמָּא פָּסַק עִם אַחֵר[20], וְאֵין צָרִיךְ לְחִטִּים אֵלּוּ.

16) כן פירש רבינו מה שאמרו בגמרא שם "תערא חריפא", כלומר שער מוקדם לפני הקציר, כשהתבואה בשיבוליה. 17) כלומר, מה שאמרנו למעלה (הלכה ג) שהפוסק על שער שבשוק, חייב לקנות וליתן ואם חזר אחר כך מקבל מי שפרע – אינו אלא לאחר הקציר, שאז סמכה דעתם של הלוקח ושל המוכר, אבל כשהתבואה עודה בשיבוליה אין המוכר סומך דעתו אלא בתנאים דלהלן. 18) וסמיכות דעת היא הבסיס לכל קניין, והיעדרה גורם לביטול הקניין. 19) המוכר אומר בלבו. 20) כן אמרו שם: "מאן דיהיב זוזי אתרעא חריפא, לבי תרי תלתא יהיב", כלומר, מי שנותן כסף על שער חריף, לשניים או לשלושה הוא נותן, שאם לא תצליח התבואה אצל זה ייקח אצל שני ואין כאן סמיכות דעת מצד המוכר.

ה. דָּבָר שֶׁאֵין בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל מַקְנֶה - אֵינוֹ נִקְנֶה, וַהֲרֵי הוּא כְּדָבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם[21]. כֵּיצַד? מַה שֶּׁאִירַשׁ[22] מֵאַבָּא מָכוּר לָךְ, מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מְצוּדָתִי מִן הַיָּם נָתוּן לָךְ, שָׂדֶה זוֹ לִכְשֶׁאֶקָּחֶנָּה[23] קְנוּיָה לָךְ - לֹא קָנָה כְּלוּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

21) בבא מציעא טז: 22) תוספתא בנדרים סוף פרק ו והובאה בבבא מציעא שם. 23) שם בבבא מציעא מימרא של רב שקנה, מפני שסובר כרבי מאיר: "אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" ואין הלכה כמותו. [ונראה מדברי רבינו, שרק אם אמר לו: "שדה זו", לא קנה, אבל אם אמר לו: "שדה סתם, כלומר, איזו שהיא, לכשאקחנה קנוייה לך" – קנה, שיש כאן סמיכות הדעת מצד הקונה, שוודאי יעלה בידו של מוכר לקנות איזו שדה שהיא. וראה למעלה הלכה ג. ומה שאמר רבא בבבא מציעא שם: "האלוקים אמר רב אפילו בשדה זו, מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כרבי מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כו'", שנראה מזה שגם בשדה סתם אינה קנוייה אלא לדעת רבי מאיר (ועיין מהר"ם והגהות הג"ר צבי הירש חיות שם) – דעת רבינו שבשדה סתם קנה אפילו לדעת חכמים החולקים על רבי מאיר, ומה שאמר "מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כרבי מאיר". אין זה מכוח הלכה זו, אלא מכוח מה שאמר למעלה (שם טז:) בדין "חזר ולקחה מבעלים הראשונים" וסובר רבא שכל זה מפני שסובר כרבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם ולא כסוגיית הגמרא שם, ומה שאמרו שם טז. "אמר רבא הכא סמכא דעתיה" – בכתב יד רומי הנוסחא שם "אמר רבה" (דקדוקי סופרים שם) ומה שאמרו שם "אמר רבא זו צריכה לפנים" הנוסחה בכתב יד "אמר אביי"].

ו. מִי שֶׁהָיָה מוֹרִישׁוֹ[24] גּוֹסֵס[25] וְנָטוּי לָמוּת, וְרָצָה לִמְכֹּר מִנְכָּסָיו[26] מְעַט[27] כְּדֵי לְהוֹצִיא הַדָּמִים בְּצָרְכֵי קְבוּרָה[28], הוֹאִיל וְהַבֵּן עָנִי[29], וְאִם יַמְתִּין עַד שֶׁיָּמוּת וְיִמְכֹּר - יִשְׁתַּהֵא הַמֵּת וְיִתְבַּזֶּה, תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁאִם מָכַר וְאָמַר: מַה שֶּׁאִירַשׁ מֵאָבִי הַיּוֹם מָכוּר לָךְ - מִמְּכָרוֹ קַיָּם. וְכֵן צַיָּד עָנִי שֶׁאֵין לוֹ מַה שֶּׁיֹּאכַל, שֶׁאָמַר: מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מִן הַיָּם מְצוּדָתִי הַיּוֹם מָכוּר לָךְ - מִמְּכָרוֹ קַיָּם, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו[30].

24) אביו או מוריש אחר. ואף על פי שבגמרא שם אמרו: "מה שאירש מן אבא היום מכור לך" – סובר רבינו שאביו לאו דווקא, שהרי הטעם הוא משום כבוד המת. 25) רי"ף שם בשם ירושלמי. 26) של מוריש. 27) ואם אינו מוצא למכור בשיעור מצומצם, יכול למכור אף יותר מכפי הצורך (מגיד משנה). 28) בירושלמי שם, נזכרו צרכי תכריכין, ולדעת הרא"ש (הביאו הסמ"ע, סימן ריא סעיף קטן ג) אף האבן ששמים על הקבר, הוא בכלל צרכי קבורה. 29) שאם יש לו משלו, לא תיקנו חכמים שתהא מכירתו מכירה (סמ"ע שם סעיף קטן ד) [לפי שהלכה היא שאם אין לאב ויש לבן, כופין את הבן לזון את אביו (פרק ו מהלכות ממרים הלכה ג) והוא הדין שכופין אותו לכבדו אחר מותו]. 30) לדעת רב האי תיקנו כן רק לכדי חיי יום, אך מסתימות לשון רבינו שלא הזכיר פרט זה, מדייק הסמ"ע (שם סעיף קטן ו) שיכול למכור מה שתעלה מצודתו מן הים ביום אחד, אף על פי שיהיה בו חיי ימים הרבה.

ז. הַבֵּן[31] שֶׁמָּכַר בְּנִכְסֵי אָבִיו בְּחַיֵּי אָבִיו, וּמֵת הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב - בֵּן הַבֵּן מוֹצִיא[32] מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁהֲרֵי אָבִיו מָכַר דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא עֲדַיִן לִרְשׁוּתוֹ, וְנִמְצְאוּ הַנְּכָסִים בִּרְשׁוּת הָאָב, וְזֶה יוֹרֵשׁ אֲבִי אָבִיו[33]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

31) בבא בתרא קנט. 32) גם הבן עצמו יכול לבטל את המכירה. שהרי הוא דבר שלא בא לעולם, אלא שאם הוא עצמו מבטלה, חייב להחזיר את הדמים שקיבל, ואילו בן־הבן אין לו כל זיקה לחוב אביו, לפי שהוא בא מכוח אבי־אביו (מגיד משנה בשם הרשב"א). ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן ריא סעיף ג) מביא הלכה זו כהמשך של ההלכה הקודמת, היינו, שהבן מכר כשאביו היה גוסס, ועל כן אם היה הבן קיים לא היה יכול להוציא אף את הקרקע, שהרי אז יש תוקף, מטעם תקנת חכמים לקנין זה, מה שאין כן בן־הבן. אבל אם מת הבן בחיי האב לא חלה המכירה ולא תיקנו בה חכמים משום כבוד המת, שהרי אף למאן דאמר "אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" – אין זו מכירה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

באופן שמת הבן בחיי האב (ב"ח שם). 33) כך הגדירו את זכות הירושה, שבן הבן יורש באופן בלתי־אמצעי את אבי אביו, והוא עומד במקום הבן – אביו, ולכן הוא אינו חייב אף להחזיר את הדמים, אם לא השתמשו בהן לצרכי קבורת אבי אביו (סמ"ע שם סעיף קטן ז).

ח. מִי שֶׁנָּתַן קַרְקַע[34] מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ, וְנָתַן לוֹ עַל גַּבָּהּ[35] מֵאָה דִינָרִין: אִם הָיוּ הַדִּינָרִין מְצוּיִין בִּרְשׁוּתוֹ - כֵּיוָן שֶׁזָּכָה בַּשָּׂדֶה זָכָה בַּדִּינָרִין[36]; וְאִם אֵין לוֹ דִינָר - אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַנּוֹתֵן לִתֵּן לוֹ מֵאָה דִינָרִין, עַד שֶׁיָּבִיא הַזּוֹכֶה[37] רְאָיָה שֶׁהָיָה לָזֶה דִינָרִין בְּעֵת הַמַּתָּנָה. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מִטַּלְטְלִין שֶׁמַּקְנֶה אָדָם אוֹתָם עַל קַרְקַע: אִם אֵינָם בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר אוֹ הַנּוֹתֵן - לֹא קָנָה; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[38].

34) שלא שאלו בקידושין (כו־כז) אלא אם צריך "צבורים" בקניין אגב או אין צריך (ראה למעלה פרק ג הלכה ט) – אבל לא נסתפקו כלל אם צריך שיהיו בעין וברשותו, עיין מגיד משנה. 35) כלומר, אמר לו: "קנה אותם על גבי קרקע זו" (ראה למעלה שם). 36) בקניין אגב. 37) לפי הכלל הידוע: "המוציא מחבירו עליו הראייה" (מגיד משנה). 38) בבבא קמא סט: אמרו שאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו. ופשוט שהוא הדין שאינו מקנה דבר שאינו ברשותו. וראה להלן.

ט. מִי שֶׁהָיָה לוֹ פִּקָּדוֹן[39] בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי זֶה מַקְנֵהוּ[40] בֵּין בְּמֶכֶר בֵּין בְּמַתָּנָה; לְפִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן בִּרְשׁוּת בְּעָלָיו הוּא[41], וַהֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם. וְאִם כָּפַר בּוֹ[42] זֶה שֶׁהֵפְקִיד אֶצְלוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְנוֹתוֹ; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָבַד, שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[43]. אֲבָל הַמִּלְוֶה, הוֹאִיל וּלְהוֹצָאָה נִתְּנָה, אֵינָהּ בָּעוֹלָם, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַקְנוֹתָהּ אֶלָּא בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן. וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ טַעַם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם הָיְתָה מִלְוָה בִּשְׁטָר - מַקְנֶה אֶת הַשְּׁטָר בִּכְתִיבָה וּמְסִירָה; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן דָּבָר הַנִּמְסָר לִקְנוֹת שִׁעְבּוּד שֶׁבּוֹ.

39) מקור הלכה זו: עובדה של רב פפא שהקנה לרב שמואל בר אבא פיקדון שהיה לו ביד אחרים (בבא בתרא עז: "הוו ליה תריסר אלפי זוזי". ולא כנוסחת הספרים בבבא קמא קד: "הווה מסיק תריסר אלפי זוזי" שמשמע שהמדובר בהלוואה, ראה להלן). 40) בקניין אגב קרקע, ראה למעלה פרק ו הלכה ז. 41) אף שאינו בביתו ממש. 42) שמעתה הרי הוא כגזלן, ראה להלן. 43) כן אמרו בבבא קמא סח: "אמר רבי יוחנן גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינן יכולין להקדישו זה (=הגזלן) לפי שאינו שלו, וזה (=הנגזל) לפי שאינו ברשותו" והוא הדין שאינו יכול להקנות מאותו הטעם (מגיד משנה).

י. כְּשֵׁם שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, כָּךְ אֵין אָדָם מַקְנֶה לְמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עֲבָר הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, וְהַמְזַכֶּה לְעֻבָּר - לֹא קָנָה. וְאִם הָיָה בְּנוֹ, הוֹאִיל וְדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ - קָנָה[44].

44) גמרא שם. ונראה מסתימת לשון רבינו שאין הבדל בזה בין בריא לבין שכיב מרע, ועיין במגיד משנה שיש מחלקים בזה. [ודווקא מזכה בקניין, אבל באמירה בלבד – לא קנה. ואף על פי שסברא זו ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", מועילה אף באמירה בלבד (פרק כ"ג מהלכות אישות הלכה י"ג־יד) – אין זה אלא בדבר שלא בא לעולם (פרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה יז), שאין סברא זו מועילה אלא באופן שיש חיסרון אחד בלבד: דבר שלא בא לעולם, או אמירה, אבל כשישנם שני החסרונות: גם דבר שלא בא לעולם וגם אמירה בלבד – לא קנה. ועיין בהלכות זכייה ומתנה שם].

יא. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: נְכָסַי לַבָּנִים שֶׁתֵּלְדִי מִמֶּנִּי - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִקְנוּ כְּלוּם; שֶׁכֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעַבְּרָה בָּהֶן בִּשְׁעַת הַמַּתָּנָה, עֲדַיִן לֹא בָּאוּ כְּדֵי לִהְיוֹת דַּעְתּוֹ קְרוֹבָה לָהֶם.

יב. הַמַּקְנֶה לְמִין מִמִּינֵי חַיָּה - לֹא הִקְנָה כְּלוּם. הִקְנָה קְצָת נְכָסָיו לִבְהֵמָה אוֹ לְמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, וְחָזַר וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ: קְנֵה כִּבְהֵמָה זוֹ, אוֹ כְּעֻבָּר זֶה - לֹא קָנָה כְּלוּם[45]. אָמַר לוֹ: קְנֵה אַתְּ וּבְהֵמָה זוֹ, אוֹ אַתְּ וְעֻבָּר זֶה - קָנָה מֶחֱצָה[46].

45) כשם שהבהמה או העובר לא קנו. 46) שם כרב נחמן. שכיוון שאמר "את ובהמה", וודאי כוונתו שהבהמה תקנה חצי והאדם יקנה חצי, ומכיוון שלא תלה קניית האדם בקניית הבהמה – קנה האדם חצי.

יג. אֵין אָדָם מַקְנֶה לֹא בְּמֶכֶר וְלֹא בְּמַתָּנָה אֶלָּא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ[47]; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ - אֵינוֹ נִקְנֶה.

47) גוף, עצם.

יד. כֵּיצַד? אֵין אָדָם מַקְנֶה רֵיחַ הַתַּפּוּחַ הַזֶּה, אוֹ טַעַם הַדְּבַשׁ הַזֶּה, אוֹ עֵין[48] הַבְּדֹלַח[49] הַזֶּה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. לְפִיכָךְ[50], הַמַּקְנֶה לַחֲבֵרוֹ אֲכִילַת פֵּרוֹת דֶּקֶל זֶה[51], אוֹ דִּירַת בַּיִת זֶה[52] - לֹא קָנָה; עַד שֶׁיַּקְנֶה לוֹ גּוּף הַבַּיִת לָדוּר בּוֹ, וְגוּף הָאִילָן לֶאֱכֹל פֵּרוֹתָיו[53], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

48) צבע, מראה. 49) אבן טובה. 50) בבא בתרא קמז: ואף על פי שהזכירו שם שכיב מרע – הרי בארו שם: "מה שאין בבריא אין בשכיב מרע", כלומר, אין לשכיב מרע אלא יתרון אחד: שאינו זקוק לקניין. אבל אם בבריא לא מועיל הקניין – אין כוח גם במתנת שכיב מרע, שאינה עדיפה ממתנת בריא. 51) ואכילה עצמה היא דבר שאין בו ממש, אם כי הפירות הם דבר שיש בו ממש. ואף על פי שהם בעולם (סמ"ע סימן ריב סעיף קטן א) וראה ברשב"ם שם דיבור המתחיל אמר רב נחמן, שנראה מדבריו

שהמדובר שהפירות אינם בעולם. 52) כלומר, הדיור בבית זה. שהדיור אין בו ממש. 53) וכל שכן אם מוכר הפירות עצמם — כיוון שהם בעולם.

טו. דִּין הַהֶקְדֵּשׁ[54] וְדִין הָעֲנִיִּים וְדִין הַנְּדָרִים אֵינוֹ כְּדִין הַדְּיוֹט בִּקְנִיָּתוֹ. שֶׁאִלּוּ אָמַר אָדָם: כָּל מַה שֶּׁתֵּלֵד בְּהֶמְתִּי יִהְיֶה הֶקְדֵּשׁ[55] לְבֶדֶק הַבַּיִת[56], אוֹ יִהְיֶה אָסוּר עָלַי, אוֹ אֶתְּנֶנּוּ לִצְדָקָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַדֵּשׁ לְפִי שֶׁאֵינוֹ בָּעוֹלָם, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְקַיֵּם דְּבָרוֹ[57]; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה[58].

54) כל הלכה זו הביא רבינו גם בפרק ו מהלכות ערכין הלכה לא. מסברת עצמו והקדים לה: ""ויראה לי". 55) בהלכות ערכין שם כתב: "הרי עלי להקדישו". 56) [צריך עיון, הרי המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית עובר בעשה (פרק ה מהלכות ערכין הלכה ה) והיאך יכול לקבל על עצמו נדר שיקדישנו — הרי הוא מושבע ועומד מהר סיני שלא יקדישנה לבדק הבית (ראה פרק ג מהלכות נדרים הלכה ז) ובפרק ו מהלכות ערכין שם לא כתב "לבדק הבית"]. 57) הראב"ד חולק על דברי רבינו וכתב: "שאם חייב עצמו בכך שאמר אתן לעניים כך וכך — כלומר מן הפירות שיצאו בכרם שלי — הרי זה חייב עצמו וייתן. אבל אם אמר יינתן לעניים כך וכך מפירות שלא באו לעולם לא קנו עניים" וכן דעת הגאונים להלן הלכה יז והובאו דבריהם בטור שם. 58) בהלכות ערכין שם מביא רבינו שהוא עובר "משום בל תאחר ולא יחל דברו ומשום ככל היוצא מפיו יעשה". והעיר על זה הלחם משנה שם.

טז. וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן[59], אִם צִוָּה אָדָם כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע וְאָמַר: כָּל מַה שֶּׁיּוֹצִיא אִילָן זֶה לַעֲנִיִּים, אוֹ כָּל שְׂכַר בַּיִת זֶה לַעֲנִיִּים - זָכוּ בָּהֶן הָעֲנִיִּים[60].

59) שיש חיוב לקיים נדר אפילו בדבר שלא בא לעולם. 60) מכיוון שבמתנת בריא חייב הנותן לקיים דברו מטעם נדר, כמו שכתב למעלה, תיקנו חכמים כן גם בשכיב מרע, כדי שלא תיטרף דעתו עליו, אף על פי שהנותן שהתחייב מתורת נדר, מת ואיננו, ויורשיו לא התחייבו (אבן האזל, ועיין כסף משנה).

יז. יֵשׁ גְּאוֹנִים[61] שֶׁחוֹלְקִין עַל דָּבָר זֶה וְאוֹמְרִים, שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים זוֹכִין אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁהַדְּיוֹט קוֹנֶה בָּהֶן, וּלְפִיכָךְ לֹא יִזְכּוּ בְּדָבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם[62]. וְאֵין דַּעְתִּי נוֹטָה לִדְבָרִים אֵלּוּ; שֶׁאֵין אָדָם מְצַוֶּה לְהַקְנוֹת, וְהוּא מְצַוֶּה לְקַיֵּם דְּבָרָיו בִּצְדָקָה אוֹ בְּהֶקְדֵּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהוּא מְצַוֶּה לְקַיֵּם הַנֶּדֶר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[63].

61) שיטתם כדעת הראב"ד, למעלה הלכה טו, והובאו דבריהם בטור שם. 62) ראייה לדבריהם מדברי הגמרא בבבא קמא לו: שאדם אחד אמר שכסף שביד אחרים יתנוהו לעניים, ונראה שם שלא קנו אותו העניים, וזהו מטעם שאינו ברשותו כמו שכתב הרי"ף שם. הרי שגם מטעם נדר אין כאן שום חיוב כיוון שלא אמר "אתנהו לעניים". ולדעת רבינו יש לפרש שם כפירוש רבינו חננאל (בתוספות דיבור המתחיל יד) שזכו בו עניים עיין שם. 63) פרק ו הלכה לא־לג. אבל שם מפורש: "הרי עלי להקדישו". וצריך עיון.

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני המקנה גוף הדבר לפירותיו, והמוכר גוף דבר לזמן, והקונה פירות שובך או פירות כוורת דבורים (ומה דין מוכר עם הלוקח) [ומה בין שוכר ולוקח] והדומה לזה.

א. מַקְנֶה[2] אָדָם הַגּוּף לְפֵרוֹתָיו[3]. בֵּין בְּמֶכֶר[4], בֵּין בְּמַתָּנָה, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[5]. וְאֵין זֶה מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם[6], שֶׁהֲרֵי הַגּוּף מָצוּי[7] וּמַקְנֶה לַפֵּרוֹת[8]. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה?[9] לְשׂוֹכֵר בַּיִת אוֹ שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ, שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ הַגּוּף[10], אֶלָּא הֲנָאַת הַגּוּף[11].

2) כלומר, יכול להקנות, ויש תוקף לקנינו. 3) מקור דברי רבינו בבבא־בתרא קמז: "אמר רב נחמן, שכיב מרע וכו' עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו, תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו", וראה להלן פ"י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו. וכן הוא בגיטין מג. "עד כאן לא קאמרי רבנן אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אלא כגון פירות דקל, דהשתא מיהא ליתנהו (= שעכשיו עדיין אינם בעולם), אבל הכא (= במוכר עבד לקנס, שאם יגחנו שור יהא קנסו של הלוקח) הא קאי שור והא קאי עבד (הנה השור והנה העבד)". ועיין שם ב'תוספות' מב: ד"ה עבד. 4) בגמרא שם הובאה הלכה זו במתנה, אך הוא־הדין במכר, כי אין הפרש בענין זה בין מכר למתנה. 5) הנושא במימרא הנזכרת הוא שכיב מרע, אך הגמרא מסכמת סמוך למימרא זו את העיקרון: "דבר שאינו בבריא, אינו בשכיב מרע", המשוה לענין זה, שכיב מרע ובריא כאחד. 6) כמו מקנה פירות של הדקל (ולא דקל לפירותיו). ועיין לעיל פכ"ב, הל' ב. 7) הגוף הוא דבר מצוי ובא לעולם. 8) והוא לא מקנה את הפירות, שהם דבר שלא בא לעולם, אלא את הגוף המצוי בעולם, אם כי בצורה מוגבלת — לפירותיו. 9) רבינו רוצה בהשוואה זו להדגיש את המושג של הקניית גוף להנאות ותשמישים מוגבלים על־ידי מושג דומה, אך שכיח יותר, והוא: השכירות, אם כי יש הפרש להלכה בין "גוף לפירות" לבין "שכירות" (להלן הלכה ח) [וראה להלן הלכה ט והערה נה]. 10) שהרי את הבית או את השדה הוא חייב להחזיר, כעבור זמן־מה. 11) את זכות הדירה, והיינו שהקנה לו את הגוף להנאה זו של הדירה, אבל לא שהקנה לו את הדירה או את הנאת הגוף, כי זהו דבר שאין בו ממש וגם דבר שלא בא לעולם, ולא קנה, כמבואר בגמרא בבא־בתרא שם. ורבינו לא נכנס עכשיו לנושא זה, וסמך על בירורו להלן פ"י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו.

ב. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁמָּכַר אוֹ שֶׁנָּתַן שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ[12], בֵּין לִזְמַן קָצוּב, בֵּין כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל מוֹכֵר אוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, וְהוּא הַדִּין לְמוֹכֵר וּלְנוֹתֵן אִילָן לְפֵרוֹתָיו[13], אוֹ רָחֵל לְגִזָּתָהּ[14], אוֹ בְּהֵמָה וְשִׁפְחָה לְוַלְדוֹתֵיהֶם[15], אוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֶבֶד לְמַעֲשֵׂה יָדָיו[16] - בַּכֹּל מִמְּכָרוֹ אוֹ מַתְּנוֹתָיו קַיָּמִין[17].

12) גיטין מז: "המוכר שדהו לפירות". 13) בבא־בתרא שם. 14) לא ידוע לי המקור המדוייק לדוגמא זו. 15) שבת קלה: "בלוקח שפחה לעוברה". 16) בכתובות נח. אמרו: "יקדשו ידיך לעושיהם", והוא־הדין למוכר עבד למעשה ידיו. 17) והוא קונה מיד, אפילו טרם באו הפירות לעולם (סמ"ע רט, ס"ק טו), וכך לשון השו"ע: "ואם מכר אילן לפירותיו וכו', קנה מיד, ואין אחד מהן יכול לחזור בו" (שם, סעיף ד).

ג. מָכַר[18] עַבְדּוֹ לִקְנָס[19], שֶׁאִם יֵגַח[20] וְיָמוּת[21] יִהְיֶה קְנָס שֶׁל לוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[22]. לְפִיכָךְ[23] לֹא קָנָה; וְאִם תָּפַשׂ[24] הַקְּנָס - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

18) בגיטין (מב־מג), היא בעיא שלא נפתרה. 19) רק לענין קנס, אבל לא לענינים אחרים. 20) שאם שור של אדם שלישי יגח את העבד. 21) העבד ימות מן הנגיחה, שאז משלם בעל השור קנס לבעל העבד: שלשים שקלים, כמפורש בפסוק (שמות כא, לב). 22) אחרי שהבעיא נשארה תלויה ללא פתרון, וצדדי הספק הם: שמא זה דומה ל"אילן לפירותיו" (למעלה הלכה א־ב), או שמא אינו דומה לשם, שהרי הפירות רגילים לבוא, והם יוצאים מגוף האילן, ואילו הקנס אינו יוצא מגוף העבד. וגם אין זה ברור שיבוא, כי שמא בכלל לא יקרה מקרה הנגיחה, ואף אם יקרה, שמא יודה בעל השור וייפטר מקנס כדין "מודה בקנס" (גמרא גיטין שם, ו'תוספות' שם מה: ד"ה עבד). 23) כדין כל ספק משפטי, שאנו דנים בו: "המוציא מחבירו עליו הראיה". 24) רבינו לשיטתו, שבכל ספק משפטי יש תוקף לתפיסה.

ד. מָכַר[25] אִילָן לָזֶה וּפֵרוֹתָיו לְאַחֵר[26] - לֹא שַׁיֵּר מְקוֹם הַפֵּרוֹת[27], וְאֵין לָאַחֵר כְּלוּם[28]. אֲבָל[29] אִם מָכַר אִילָן וְשִׁיֵּר פֵּרוֹתָיו לְעַצְמוֹ - הֲרֵי שִׁיֵּר מְקוֹם הַפֵּרוֹת[30]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵרַשׁ[31], לְגַבֵּי עַצְמוֹ בְּעַיִן יָפָה מְשַׁיֵּר[32].

25) בעיא בבבא־בתרא קמח. (כפירוש ה'תוספות' שם ד"ה איבעיא להו) ונפתרה שם בצורת "אם תמצי לומר". 26) פירותיו של האילן – ולא גוף האילן לפירותיו, וזהו דבר שלא בא לעולם. 27) כלומר, אין אנו אומרים שהמוכר התכוון להשאיר לשני מקום באילן לפירות, כמו "דקל לפירותיו", כיון שלא הביע זאת במפורש. 28) ולא בירר רבינו, למי שייכים הפירות? הרשב"א כתב מפורש שהם ללוקח ראשון (מגיד־משנה). וכן פסק בשולחן־ערוך (חושן־משפט סימן רט סעיף ט) "וראשון קנה דקל ופירותיו". 29) שם, בעיא שנפתרה. 30) היינו, הענפים, מקום שבו גדלים הפירות (רשב"ם, ו'תוספות' שם) ושוב אינם נחשבים כדבר שלא בא לעולם. 31) שלא אמר מפורש שהוא משאיר לעצמו גם את מקום הפירות. 32) ולכן, אף שלא הזכיר את השיור בגוף האילן, אנו אומדים את דעתו, שבוודאי השאיר.

ה. הַמּוֹכֵר גּוּף הַקַּרְקַע[33] לִזְמַן קָצוּב[34] - הֲרֵי זֶה מְכִירָה[35]; וּמִשְׁתַּמֵּשׁ הַלּוֹקֵחַ בַּגּוּף כְּחֶפְצוֹ[36] וְאוֹכֵל הַפֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמְּכִירָה, וּבַסּוֹף תַּחֲזֹר לִבְעָלֶיהָ.

33) כלומר, לא רק לפירותיו, אלא את גוף הקרקע עצמו מכר לכל תשמישיו, ברם לא לצמיתות. 34) לתאריך מוגבל. 35) יש תוקף משפטי למכירה זו, והלוקח קונה את הגוף כמו שהוא, אף שאינו אלא לזמן מוגבל. ומקור הדבר בבבא־קמא סח. שנתמעטה מכירה לשלשים יום מתשלומי ארבעה וחמשה בענין גנב משום שנאמר "וטבחו או מכרו", הוקשה מכירה לטביחה: "מה טביחה שאינה חוזרת, אף מכירה שאינה חוזרת" – הרי שלולא זה הרי היא מכירה גמורה (ביאור הגר"א לחושן־משפט סימן ריב ס"ק ט). 36) כלומר, חוץ ממה שאוכל הפירות, זוכה הוא גם בגוף עצמו לכל תשמישיו, וראה להלן הלכה ו.

ו. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר קַרְקַע לִזְמַן קָצוּב וּבֵין הַמַּקְנֶה אוֹתָהּ לְפֵרוֹתֶיהָ?[37] שֶׁהַקּוֹנֶה לְפֵרוֹת - אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹת צוּרַת הַקַּרְקַע, וְלֹא יִבְנֶה וְלֹא יַהֲרֹס[38]; אֲבָל הַקּוֹנֶה לִזְמַן קָצוּב[39] - הוּא בּוֹנֶה וְהוֹרֵס[40], וְעוֹשֶׂה בְּכָל זְמַנּוֹ הַקָּצוּב כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַקּוֹנֶה קִנְיַן עוֹלָם לְעוֹלָם.

37) כלומר, אף־על־פי שלכאורה אין הפרש ביניהם, וגם בגמרא (גיטין מח.) השוו מכירה לזמן קצוב – דהיינו, מכירת קרקע בזמן שהיובל נוהג שאינה אלא עד היובל – להמוכר שדהו לפירות, שבשניהם אין ללוקח אלא קנין פירות בלבד, ועם כל זה יש הפרש בין קנין פירות למוכר הגוף לזמן קצוב, ומהו ההפרש? (ביאור הגר"א שם ס"ק יא). 38) שהרי אין לו זכות בגוף עצמו, אלא לפירות היוצאים ממנו ולא יותר. וכן מפורש בבבא־בתרא נ: שאין לבעל רשות לחפור בורות שיחין ומערות בנכסי מלוג של אשתו, אע"פ שקנויים לו לפירות (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 39) שכאן יש לו זכות בגוף עצמו, אם כי לזמן מוגבל בלבד. 40) מקור דבריו ממה שאמרו בירושלמי סוף פ"ד דגיטין: "קנה שדה ביובל (פירוש: בזמן שהיובל נוהג – כן נראה ברשב"א לגיטין מז.) רבי אילא אמר, קנה קרקע (פירוש: כקונה קרקע לזמן קצוב), אבא בר ממל אמר, לא קנה קרקע (פירוש: לא קנה גוף הקרקע, כנ"ל, אלא יש לו בה קנין פירות בלבד). מתיב רבי אבא בר ממל לרבי אילא, על דעתך דאת אמר קנה קרקע, יחפור בה בורות שיחין ומערות. אמר לו: התורה אמרה ושב לאחוזתו – בעיינו". הרי שלולא הפסוק הזה, רשאי הקונה קרקע לזמן קצוב שיש לו בה קנין הגוף – לחפור בה בורות שיחין ומערות (וראה בראב"ד ומגיד־משנה כאן, ובמשנה־למלך פי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה א ובאבן־האזל כאן). וראה ברש"י ערכין כט: ד"ה וחדא (ביאור הגר"א לחו"מ סימן ריב ס"ק יג).

ז. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר שָׂדֶה זוֹ לְפֵרוֹתֶיהָ וּבֵין הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שָׂדֶה זוֹ לַחֲבֵרוֹ?[41] שֶׁהַמּוֹכֵר פֵּרוֹת הַשָּׂדֶה - אֵין לַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשָׂדֶה זוֹ כְּלָל, אֲפִלּוּ לְהִכָּנֵס, אֶלָּא בִּשְׁעַת הוֹצָאַת הַפֵּרוֹת[42], וְיֵשׁ לְבַעַל הַשָּׂדֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כְּחֶפְצוֹ; אֲבָל הַמּוֹכֵר שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ - אֵין בַּעַל הַשָּׂדֶה יָכוֹל לְהִכָּנֵס בָּהּ אֶלָּא מִדַּעַת הַלּוֹקֵחַ[43], וְיֵשׁ לַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כְּחֶפְצוֹ[44].

41) הכסף־משנה תמה על זה: הרי הפרש גדול יש ביניהם, שמוכר שדה לפירות קנה, ומוכר פירות שדה לא קנה. וה'טור' שם כתב: "פירוש: אחר שבאו [הפירות] לעולם" (ועיין משנה־למלך). [אבל בדפוס רומי כתוב: "ומה הפרש יש בין המוכר שדה לפירותיה ובין המוכר פירות שדה זו לחבירו שלא קנה כמו שביארנו" וכן הוא בכ"י תימן. ולפי"ז מתפרשים דברי רבינו בפשטות, שזה עצמו הוא שואל: מה הפרש בין זה לזה, שבזה קנה ובזה לא קנה. והוא מסביר כי במוכר שדה לפירות יש לו ללוקח להשתמש בשדה כחפצו, ובעל השדה אינו יכול להכנס בה אלא מדעת הלוקח, ואם־כן זהו קנין הגוף. ואילו המוכר פירות השדה, אף־על־פי שעדיין לא חזר בו המוכר, והלוקח אוכל פירותיה (ראה למעלה פכ"ב הלכה ב) — אין ללוקח להשתמש בשדה כלל, אפילו להכנס, לא בשעת הוצאת הפירות, ובעל השדה משתמש בה כחפצו, ואם־כן אין זה קנין הגוף, אלא קנין פירות בלבד, ולפיכך אינו קונה הפירות שאינם בעולם]. 42) [כל זמן שלא חזר בו המוכר, כנ"ל]. 43) שהרי יש לו לנטעה או לזרעה כל זמן שירצה או להובירה (להלן הלכה ח). וב'תוספות' בבא־בתרא כז. ד"ה לא, כתבו שיכול לשטוח בקרקע זו פירות לייבש, עיי"ש. וכן נראה מדברי רבינו להלן. ולכן אין בעל השדה יכול להכנס בה אלא מדעת הלוקח. 44) וכנראה שיכול להפיק ממנה כל ההנאות, כמו שכתבו ה'תוספות' בבבא־בתרא שם, ובלבד שלא ישנה צורת הקרקע ולא יבנה ולא יהרוס, כמו שכתב למעלה הלכה ו.

ח. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַקּוֹנֶה שָׂדֶה זוֹ לְפֵרוֹתֶיהָ וּבֵין הַשּׁוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ? שֶׁהַקּוֹנֶה שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ - יֵשׁ לוֹ לְנָטְעָהּ אוֹ לְזָרְעָהּ[45] כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶהָ[46] אוֹ לְהוֹבִירָהּ[47]; וְהַשּׁוֹכֵר אֵינוֹ כֵן[48], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן שְׂכִירוּת[49]. וְאֵין הַשּׁוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׂכִּיר[50]; אֲבָל הַקּוֹנֶה מַקְנֶה לַאֲחֵרִים כָּל מַה שֶּׁקָּנָה.

45) למרות שהבעלים שזרעוה בשנה שעברה, היו מעוניינים אולי להובירה השנה. 46) שהלוקח נעשה בעל הבית לתקופת המכירה, ואין הוא חייב לדאוג ולהביא בחשבון מה שיהיה אחריו. 47) להשאירה ריקה, בלתי חרושה וזרועה, — ועושים כן כדי שלא תנוצל הקרקע יותר מדי — ואף שהבעלים הובירו אותה בשנה הקודמת, והיו אולי מעוניינים שהיא תזרע השנה, שלא תעמוד שממה יותר מדי. ומקור הדברים נראה מכתובות פ: "בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום — שמא תכסיף", ופירש"י שם: "שלא יחוש הלוקח לזבלה ולטייבה (=לחרשה) וכו'". הרי שמותר לו לעשות כן (ביאור הגר"א שם ס"ק יח). 48) שאם נוהגים הבעלים לזרעה שנה ולהובירה שנה, אין השוכר רשאי לשנות (סמ"ע, שם ס"ק טז), שהשוכר אין לו אלא זכות הנאה בלבד ולא בעלות, ולפיכך הוא חייב להזהר בשמירת החפץ ולדאוג גם לעתידו. 49) פ"ח הלכות ג, ו, ח, שאין החוכר (=השוכר) יכול לעשות בה כרצונו. 50) (גיטין כט. ופ"א מהלכות שכירות הלכה ד). לפי שאין לו בעלות על החפץ, רק זכות הנאה אישית. ואף־על־פי שבפ"ה מהלכות שכירות הלכה ה כתב רבינו שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין ולא בקרקע (ראה כסף־משנה) — יתכן כי כוונת רבינו כאן למטלטלין. שאף הם הוזכרו למעלה הלכה ב: "רחל לגיזתה או בהמה לוולדותיה" (ראה משנה־למלך). [ואפשר שלא כתב כן רבינו שם, אלא באופן שבעל השדה נמצא בשדה, שכן כתב שם: "אבל בקרקע או בספינה, שהרי בעלה עמה, אין אומר כן (=אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר)", אבל אם אין בעל השדה עמה — אין השוכר רשאי להשכיר, כמו במטלטלין].

ט. הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שׁוּבָךְ[51] וּפֵרוֹת כַּוֶּרֶת לַחֲבֵרוֹ - קָנָה. וְאֵין זֶה מוֹכֵר דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר יוֹנִים שֶׁיִּוָּלְדוּ אוֹ דְּבַשׁ שֶׁיָּבוֹא לַכַּוֶּרֶת, אֶלָּא הוּא מוֹכֵר שׁוּבָךְ לְפֵרוֹתָיו אוֹ כַּוֶּרֶת לִדְבִשָׁהּ[52]; שֶׁהֲרֵי הוּא כְּשׁוֹכֵר[53] אַמַּת הַמַּיִם לַחֲבֵרוֹ[54], שֶׁהוּא נֶהֱנֶה בְּכָל מַה שֶּׁיִּצּוֹד בָּהּ[55], כָּךְ זֶה הִקְנָה שׁוּבָךְ זֶה לְפֵרוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁמּוֹכֵר אִילָן לְפֵרוֹתָיו. וְדִין כֻּלָּם כְּדִין הַשּׁוֹכֵר בַּיִת[56] מֵחֲבֵרוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[57], שֶׁהוּא נֶהֱנֶה בְּכָל הֲנָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

51) משנה בבא־בתרא פ. ושם: "הלוקח פירות שובך. . . פירות כוורת". "שובך" הוא קן של יונים. ו"כוורת הם הבתים שעושים הדבורים מן השעווה ויצניעו בהם הדבש" (רבינו בפירוש המשנה שם). ומכאן שקונה פירות שובך וכוורת — קנה, ואין זה דבר שלא בא לעולם. 52) הראב"ד חולק על זה, וכתב: "דוקא שאמר לו כך". כלומר, דוקא אם אמר לו במפורש "שובך לפירותיו" ו"כוורת לדבשה". ודעת רבינו, ששובך וכוורת עצמן אינן חשובות כלל, והן טפילות לגבי היונים והדבורים, ולפיכך אע"פ שאמר פירות שובך ופירות כוורת, הרי זה כאילו אמר מפורש: שובך לפירותיו וכוורת לדבשה (סמ"ע סימן ריג ס"ק א בשם 'בית יוסף'). 53) בשו"ע חו"מ סימן ריג סעיף א הביא: "שהרי הוא כמוכר". 54) לפי נוסחתנו "השוכר", צ"ל "מחבירו". 55) רוצה לומר, שכשם שבאמת המים קנה הדגים, אף־על־פי שאינם צומחים מהמים, כמו־כן קנה היונים והדבורים בשובך וכוורת, אע"פ שפירותיהם באים מן החוץ (סמ"ע שם, ס"ק א). 56) [אף־על־פי שלמעלה הלכה ח, כתב רבינו שיש הפרש בין קונה שדה לפירות לבין שוכר שדה, בענינו אין הפרש ביניהם, שהרי לענין קנין היונים, הדבש והדגים, שבשובך שבכוורת ובאמת המים, אין הפרש בין שוכר לקונה, וכל ההפרש אינו אלא בזה שהקונה שדה יכול לשנות ולהנות בה כחפצו. וכמו־כן לענין "אין השוכר רשאי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

להשכיר", אין כאן הפרש שהרי בקרקעות אין קפידא בזה (ראה למעלה הערה ח) והשובך והכוורת ואמת המים הרי דינם כקרקע שבעלם עמהם ולא כמטלטלין שאין בעלם עמהם]. 57) למעלה הלכה א, וראה שם הערה ח.

י. הַבִּיצִים[58] וְהָאֶפְרוֹחִין עַצְמָן שֶׁיֵּשׁ בַּשּׁוֹבָךְ - לֹא קָנָה אוֹתָם בַּעַל שׁוֹבָךְ[59] כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פָּרְחוּ[60]. וְדָבָר זֶה גְּזֵרַת חֲכָמִים הִיא, וּמִשּׁוּם 'לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים' נָגְעוּ בָהּ[61]. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לְהַקְנוֹת אֶפְרוֹחִים וּבֵיצִים אֵלּוּ לַחֲבֵרוֹ - מְטַפֵּחַ[62] עַל הַשּׁוֹבָךְ שֶׁיִּפְרְחוּ הָאִמָּהוֹת וְיִגְבְּהוּ מֵעַל הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ יַקְנֶה אוֹתָן לַחֲבֵרוֹ[63] בְּקִנְיָן[64], אוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע[65], אוֹ בִּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בָּהֶן[66].

58) חולין קמא: קמב. 59) וממילא אינו יכול להקנות לאחרים. 60) "שאם היו אפרוחים מפריחים, שאינן צריכין לאמן, — אינו חייב לשלח" (פי"ג מהלכות שחיטה הלכה ט) — סמ"ע סימן ריג ס"ק ב, ועיין מגיד־משנה וכסף־משנה. 61) כלומר, גזרו חכמים איסור על לקיחת הביצים והאפרוחים כל זמן שהאם רובצת עליהם, משום שמא יקח את האם. כי דעת רבינו שדין שילוח הקן, מן התורה, אינו אלא בלקיחת האם מעל הבנים. כמו שנאמר "לא תקח האם על הבנים", אבל לקיחת הבנים מן האם אינה אסורה מן התורה, אבל דעת הראב"ד ב'שיטה מקובצת' לבבא־מציעא קב. שאף זה אסור מן התורה, משום שנאמר "שלח תשלח את האם", ואחר־כך "והבנים תקח לך". וכן נראה בגמרא שם. 62) מכה בטפחו, כלומר בידו (חולין קמא:). 63) ואז, אפילו אם חוזרת האם אינו חייב לשלחה עוד, כי דין שלוח הקן אינו אלא בקן של הפקר ולא במזומן, כמו שדרשו חכמים (בבא־מציעא קב.) "כי יקרא קן צפור, כי יקרא — פרט למזומן", וכיון שזכה בקן, כלומר בביצים או באפרוחים, שהם הם ה"קן" (רש"י שם) — שוב אין עליו איסור בלקיחת האם (סמ"ע, שם ס"ק ד). 64) חליפין. 65) בקנין "אגב". 66) כלומר במשיכה או בהגבהה. [ואינו קונה מטעם חצר, מפני שהשובך אינו אלא כמושכר לו, כמו שכתב למעלה הלכה ט, ודעת רבינו שחצר המושכרת אינה קונה לשוכר אלא למשכיר, כמו שכתב בפ"ו מהלכות שכירות הלכה ה. וראה למעלה פ"ג הלכה ו (ועיין שם הערה כט) — אור־שמח].

יא. הַלּוֹקֵחַ[67] פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ מֵחֲבֵרוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטֹּל כָּל הַגּוֹזְלוֹת שֶׁיִּוָּלְדוּ בּוֹ מֵעַתָּה[68], מִפְּנֵי שֶׁהָאִמָּהוֹת[69] בּוֹרְחוֹת[70], נִמְצָא שֶׁהֶחֱרִיב כָּל הַשּׁוֹבָךְ; אֶלָּא מַנִּיחַ מֵהֶן[71] כְּדֵי לְיַשֵּׁב הַשּׁוֹבָךְ.

67) משנה בבא־בתרא פ. 68) אחרי המכירה. 69) ואת האמהות לא קנה, שהרי הוא קנה פירות שובך ולא את השובך. והאמהות הם יסוד השובך. 70) מתוך בדידות והעדר חברה. 71) מהגוזלות שנולדו.

יב. וְכַמָּה מַנִּיחַ? אִם הָיוּ בּוֹ[72] אִמָּהוֹת[73] וּבְנוֹת[74] בְּעֵת מְכִירַת הַפֵּרוֹת - מַנִּיחַ בְּרִיכָה[75] רִאשׁוֹנָה שֶׁיּוֹלִידוּ הָאִמָּהוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּצְטַוְּתוּ הָאִמָּהוֹת עִם הַבְּרִיכָה הָרִאשׁוֹנָה[76] וְעִם הַבָּנוֹת שֶׁעִמָּהֶם[77]; וּמַנִּיחַ מִמַּה שֶׁיּוֹלִידוּ הַבָּנוֹת שְׁתֵּי בְּרִיכוֹת[78], כְּדֵי שֶׁיִּצְטַוְּתוּ הַבָּנוֹת[79] עִם שְׁתֵּי הַבְּרִיכוֹת שֶׁהוֹלִידוּ[80]; וְכָל הַנּוֹלָד מֵאַחַר שְׁתֵּי בְּרִיכוֹת שֶׁל בָּנוֹת וְהַבְּרִיכָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל אִמָּהוֹת[81] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.

72) לפי גירסת הרי"ף שם. ועיין סמ"ע (סימן רכ ס"ק כז) הדן בפרוטרוט על הגירסאות האלו, ופירוש הסוגיא לפי הגירסאות. 73) היינו הזוג, זכר ונקבה ביחד, נקרא "אמהות" (סמ"ע שם ס"ק כו). 74) אף הן זוג, — זכר ונקבה (סמ"ע שם). ואותן, כלומר האמהות והבנות — לא מכר, כי הן הן השובך, והרי מכר רק פירות השובך ולא השובך עצמו (סמ"ע שם). 75) כל זוג נקרא בריכה. 76) זו שנולדה להן עתה. 77) כלומר, אלו שהיו בעת המכירה, כי לדעת רבינו צריכה האם שני זוגות לחברה: האחד שהיה בעת המכירה, ועוד אחד נוסף שמשאיר הקונה, ואין כן דעת רשב"ם. 78) כשם שהאמהות צריכות צוות של שתי בריכות שנולדו להן, כן צריכות הבנות צוות של שתי בריכות, שנולדו להן. 79) כי אין הבנות מוצאות צוות בחברת אמותיהן, אלא דוקא בחברת ילדיהן הן (גמרא שם). 80) באופן שצריך להשאיר חמשה זוגות: א. זוג האמהות. ב. זוג הבנות (ושניהם היו בעת המכירה). ג. זוג נוסף שילדו האמהות. ד־ה. שני זוגות שילדו הבנות שהיו בעת המכירה. 81) ולא הזכיר רבינו מה דין הבריכות שיוולדו לבריכה הראשונה (=שילדו האמהות אחר המכירה), והבריכות שיוולדו לשתי הבריכות שנולדו לבנות, אם הן של הלוקח או הן של המוכר, ועיין סמ"ע שם.

יג. הַלּוֹקֵחַ[82] פֵּרוֹת[83] כַּוֶּרֶת מֵחֲבֵרוֹ - נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה נְחִילִים[84] זֶה אַחַר זֶה[85]; מִכָּאן וְאֵילַךְ[86] - נוֹטֵל נָחִיל וּמַנִּיחַ נָחִיל, כְּדֵי לְיַשֵּׁב[87] אֶת הַכַּוֶּרֶת.

82) משנה בבא־בתרא פ. ולפי פירושה בברייתא, בניגוד לפירושים אחרים של האמוראים, וכפירוש זה הכריעו גם הרי"ף והרשב"ם. 83) דוקא שקנה את הפירות ולא את הכוורת. ולכן צריך להשאיר כדי קיום הכוורת. 84) חבורה של דבורים. 85) הדבורים מולידים כל תשעה־עשרה ימים נחיל של דבורים. 86) טיב הדבורים הנולדים הולך ופוחת, והוא לוקח את שלושת הראשונים המשובחים, ומכאן ואילך רק לסירוגין. 87) שהכוורת תהיה מיושבת, מאוכלסת ולא תחרב, והיינו, שיהיה לאמהות צוותא בוולדותיהן, שהרי קנה רק פירות ולא את הכוורת, ולפיכך חייב הוא להשאיר את הכוורת על האמהות, שהן יסוד הכוורת, ואף כמה נחילים של דבורים, שיהיו צוותא לאמותיהם, שלא תברחנה.

יד. הַלּוֹקֵחַ[88] חַלּוֹת דְּבַשׁ מֵחֲבֵרוֹ - מַנִּיחַ בַּכַּוֶּרֶת שְׁתֵּי חַלּוֹת[89], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְרְחוּ[90] הַדְּבוֹרִים וְיֵלְכוּ לָהֶן[91].

88) משנה (שם). 89) הדבורים מייצרים חלות של שעוה, ובתוכן הדבש. 90) מחוסר מזון, כי החלות מיועדות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

למזון הדבורים בימות החורף שאין עושים בהם דבש. 91) והלוקח קנה רק את החלות, ולא את הכוורת, ולפיכך חייב הוא להשאיר כדי קיום הכוורת.

טו. הַלּוֹקֵחַ[92] זֵיתִים מֵחֲבֵרוֹ לָקֹץ[93] - מַנִּיחַ הָאִילָן[94] סָמוּךְ לָאָרֶץ שְׁתֵּי גְּרוֹפִיּוֹת[95] וְקוֹצֵץ. לָקַח בְּתוֹלַת שִׁקְמָה[96] - מַגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְקוֹצֵץ. סַדָּן שֶׁל שִׁקְמָה[97] - שְׁנֵי טְפָחִים[98]. וּבִשְׁאָר אִילָנוֹת - טֶפַח וְקוֹצֵץ. בְּקָנִים וּבִגְפָנִים - מִן הַפִּקֶּק[99] וּלְמַעְלָה. בִּדְקָלִים וַאֲרָזִים - חוֹפֵר וּמְשָׁרֵשׁ[100], לְפִי שֶׁאֵין גִּזְעוֹ מַחֲלִיף[101].

92) משנה, שם. 93) כלומר, לא מכרו אלא לקוץ אותו, אבל לא לכלותו לגמרי, ולפיכך חייב להשאיר מהגזע שלו בכדי שיוכל לצמוח שוב אחרי שיקוץ אותו, אלא שבכל אילן ואילן יש מדה אחרת, הכל לפי טבעו. 94) בדפוס רומי: "מן האילן", וכעין זה בשולחן־ערוך (חושן־משפט סימן רט, סעיף יד). 95) כלומר, שני אגרופים (כסף־משנה). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ושתי גרופיות, שיעור שני טפחים על הארץ". ולא עירבם יחד עם סדן של שקמה שאף בו השיעור שני טפחים — מפני שבשקמה יש הבדל בין סדן לבתולה (כסף־משנה, ועיין מגיד־משנה). 96) גמרא שם פ: "ובתולת השקמה" היא שקמה שלא קצצו אותה מעולם, ולכן זקוקה היא לשיור גדול, בכדי שתוכל לצמוח מחדש. "שקמה" הוא עץ שמגדל תאנים מדבריות. 97) שקמה שכבר קצצוה פעם אחת ושוב גדלה — נקראת "סדן השקמה". 98) כיון ששכבר נקצצה פעם — די לה בשיור שני טפחים. 99) הקשר שבאילן, היינו הקשר התחתון, ואת הקשר עצמו, ומלמטה ממנו יש להשאיר למוכר (סמ"ע סימן רטז, ס"ק מב). 100) קוצץ אותו עם השרשים. 101) אחרי שקצצו אותו מראשו, אף אם ישאירו סמוך לשרשים, לא יצמח יותר, ולכן אין תועלת להשאיר בו, שהרי בין כך לא יצמח מחדש. בגמרא שם העלו שאין כל הארזים שווים בזה, וישנם כאלה שגזעם מחליף, ומובן מאליו שאלו דינם כשאר אילנות, ויש להשאיר בהם כדי שיחזרו ויצמיחו.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו משפטי הקונה אילן או אילנות מה דינו עם המוכר, וכן המוכר קרקע ומשייר אילנות וכן אם מכר קרקע ואילנות כיצד צריך לכתוב לו והנמשך אחר זה רוצה לומר אם מאיכות הכתיבה אם כמשייר אי זה דבר, ונסתיים הפרק בביאור דבר שנמכר ללוקח וחוזר המוכר מפני פגם משפחה.

א. הַמּוֹכֵר[2] שְׁלֹשָׁה[3] אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[4], וַאֲפִלּוּ הָיוּ שָׁלֹשׁ נְטִיעוֹת[5] קְטַנּוֹת[6] אוֹ שְׁלֹשָׁה בַּדֵּי אִילָן[7] - הֲרֵי יֵשׁ[8] לַלּוֹקֵחַ קַרְקַע הָרָאוּי לָהֶם[9]. וַאֲפִלּוּ[10] יָבְשׁוּ[11] הָאִילָנוֹת אוֹ נִקְצְצוּ[12] - יֵשׁ לוֹ[13] קַרְקַע הָרָאוּי לָהֶם, וְקָנָה[14] כָּל הָאִילָנוֹת[15] שֶׁבֵּינֵיהֶם[16].

2) משנה בבא־בתרא פא. 3) כשהם עומדים כחצובה, כדלהלן הלכה ג, הם מהווים גוש חשוב. 4) בתוך שדה שיש למוכר. 5) [לענין שמיטה, כתב רבינו (פ"ג מהלכות שמיטה הלכה ו): "אי זו היא נטיעה, זה האילן הקטן כל זמן שקוראין לו נטיעה"]. 6) שהרי שנינו "אילנות" סתם, ובין גדולים ובין קטנים במשמע (מגיד־משנה). [וכן נראה ממה ששאל רב ירמיה (שם פג.) "מכר לו שלשה בדי אילן, מהו" ועל כרחנו שכוונתו בדים צעירים, כנטיעות, שאילו בבדים זקנים יש לו קרקע, כמפורש למעלה (שם פב.) "דילמא מסקא ארעא שרטון (=שמא יתכסו ענפי האילן בעפר) ואמרית לי תלתא זבינת לי, ואית לי ארעא" (וראה ביאור הגר"א סימן רטז ס"ק יג). וכן מבואר בתוספתא בבא־בתרא (פ"ד, הוצאת צוקמ. עמ' 403): "קנה שלשה, קנה קרקע — וכמה יהיו רחוקים זה מזה ממטע עשרה לבית סאה". ובבבא־בתרא עב. "הקדיש שלשה אילנות ממטע עשרה לבית סאה (כלומר, נטיעות קטנות שהן ממטע עשר לבית סאה, ואילו אילנות גדולים הם ממטע שלשה לבית סאה, רשב"ם שם. וכן כתבו ה'תוספות' בערכין יד. ד"ה הקדיש) — הרי הקדיש את הקרקע ואת האילנות שביניהם". הרי שדין נטיעות כדין אילנות לענין הקדש ולענין מכירה. ועיין רמב"ם פ"ד מהלכות ערכין וחרמין הלכה יז, לפי נוסחת המגיה שם בלחם־משנה]. 7) בגמרא (שם פג.) "בעי רב ירמיה, מכר לו שלשה בדי אילן, מהו" ופירש רשב"ם שמכר לו אילן אחד שיש לו שלשה בדים מרוחקים זה מזה ארבע אמות (ראה להלן הלכה ג), והעלה הקרקע שירטון ונראים הבדים כאילו הם שלשה אילנות נפרדים. וצד הספק שבדבר הוא: כיון שהם יונקים מגוף האילן — הם אילן אחד, או כיון שכל אחד מהם מושרש בקרקע — הם שלשה אילנות. ונחלקו הראשונים בביאור מסקנת הגמרא: לדעת רשב"ם הם שלשה אילנות, ולדעת ר"י בן מיגש הם אילן אחד (מגיד־משנה) ודעת רבינו כדעת רשב"ם. [ולפני בעל המגיד־משנה היתה, כנראה, נוסחא אחרת בדברי רבינו: "שלשה בדי אילנות" וכ"ה אמנם בכ"י תימן, והכוונה למוכר שלשה בדים משלשה אילנות, ואם כן אין זו בעיית רב ירמיה בגמרא (שהרי שם מפורש "שלשה בדי אילן" וראה ברשב"ם שם), והכריע המגיד־משנה כנוסחא שלפנינו "שלשה בדי אילן", לפי שע"פ הנוסחא הנ"ל צריך־עיון למה השמיט רבינו את בעיית הגמרא, וראה להלן הלכה ו והערה עון]. 8) שגוש של שלשה אילנות נקרא שדה אילן (סמ"ע סימן רטז, ס"ק טז), ולפיכך אף־על־פי שלא התנה במפורש שיקנה את הקרקע — קנה אותה, כי כל הקרקע הראוי להם, היינו כל השדה מסביבם, נחשב לשטח המחיה שלהם. 9) כל השטח מסביב לאילנות, הדרוש לשם הטיפול בהם, וראה להלן הלכה ב. 10) כתוצאה מזה, שהקרקע היא של הלוקח. 11) משנה (שם פא.). 12) ברייתא (שם פג.). 13) ויכול לטעת אחרים במקומם. 14) ברייתא (שם פג.). 15) הרשב"ם (שם, ד"ה ואת האילנות) מוסיף: "קטנים", וכן הביא ה'טור' (סימן רטז). וכתב ה'בית יוסף' שהדבר הוא פשוט, שאין זה הגיוני שאילנות גדולים יהיו בטלים אגב שלושת האילנות שקנה. 16) [נראה שהמדובר כשיש בין כל אחד ואחד משלושת האילנות שקנה — רווח של שש עשרה אמה (ראה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

להלן הלכה ג) באופן שאילנות אלו, שביניהם, אינם עושים אותם רצופים, אבל אם אין בין שלושת האילנות אלא רווח מצומצם של ארבע אמות – הם נעשים רצופים על־ידי האילנות שביניהם, ומקורבים זה לזה פחות מארבע אמות ואין לו קרקע, כדלהלן הלכה ד. ועיין 'תוספות' ב"ב עב. ד"ה ואת האילנות].

ב. וְכַמָּה[17] הִיא הַקַּרְקַע הָרָאוּי לָהֶם? תַּחְתֵּיהֶם[18] וּבֵינֵיהֶם[19] וְחוּצָה לָהֶם[20] כְּמִלֹּא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ[21]. וְזֶה[22] הַמָּקוֹם שֶׁהוּא מְלֹא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ[23] אֵין אֶחָד[24] מִשְּׁנֵיהֶם יָכוֹל לְזָרְעוֹ אֶלָּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ[25].

17) בעיא בגמרא (פב.) בלשון זה. 18) תחת האילנות וגופי האילנות. ברייתא (שם) ומימרא של רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן, ושלא כהתקפת רבי אלעזר. 19) השטח המגולה בין גופי אילן זה לגופי אילן זה (רשב"ם). 20) סביב האילנות, ממקום שכלים נופותיהן ולחוץ (רשב"ם). 21) שטח הדרוש לעמידת מלקט הפירות והסל בידו. [ושיעורו שתי אמות – ר"ש שירליאו בשביעית פ"א מ"ב]. "אורה" הוא מלקט התאנים. "בוצר" – מלקט הענבים. "קוצר" – בתבואה, "גודר" – בתמרים ו"מוסק" – בזיתים (רשב"ם, שם ד"ה כמלוא אורה וסלו). 22) ברייתא שם, וכמסקנת אביי והנמקתו, ולא כרב יוסף. 23) אבל השטח שתחת האילנות ובין האילנות – כולו של הלוקח והוא זורעם (רשב"ם ומגיד־משנה). 24) בעל השדה אינו זורע, לפי שהעפר נעשה רך ורטוב על־ידי החרישה, הזריעה ומי הגשמים, ואם יפלו שם פירות האילנות – יטנפו ויפסדו, והרי השטח משועבד ללוקח לשם לקיטת הפירות. והלוקח אינו זורע, שהרי אין המקום שלו, ואין לו בעלות עליו, והוא קיבל רק זכות להשתמש בו לשם לקיטת הפירות. 25) בהסכמתו ורשותו.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[26] כְּשֶׁהָיוּ[27] שְׁלֹשָׁה הָאִילָנוֹת עוֹמְדִין[28] כְּמוֹ שְׁלֹשָׁה פִּטְפּוּטֵי[29] כִּירָה[30] שֶׁשּׁוֹפְתִין[31] עֲלֵיהֶן אֶת הַקְּדֵרָה, שֶׁהֲרֵי הֵן[32] שְׁנַיִם זֶה כְּנֶגֶד זֶה[33] וְהַשְּׁלִישִׁי מְכֻוָּן בֵּינֵיהֶן וּמֵרֵחָק מֵהֶן[34]. וְהוּא[35] שֶׁיִּהְיוּ בֵּין כָּל אִילָן וְאִילָן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[36] וְעַד שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה[37].

26) שקנה קרקע. 27) כשמואל – ולפי גירסת הרי"ף כרבי יוחנן – ולא כרב (בבא־בתרא פג:), וכן הכריע הרי"ף. 28) ביחס זה לזה. 29) רגלי. 30) שהיא בעלת שלש רגלים. זה פירושו של רבינו למילה: "חצובא", המובאת בגמרא שם. 31) מעמידים. 32) זה נתינת טעם להלכה זו (סמ"ע, סי' רטז ס"ק כג.), כלומר, מכיון שהם עומדים בצורה זו, אין אפשרות להעביר את המחרישה בין האילנות, ולפיכך אין הקרקע ראויה לזריעה, ומן הסתם מכר אותה ללוקח אגב האילנות (ועיין רשב"ם שם ד"ה כל־שכן כחצובא, וסמ"ע שם). 33) בשורה אחת. 34) היינו כנגד המקום הפנוי שביניהן, וזהו הציור: 35) ברייתא והכרעת הלכה של רבא (שם פג.). 36) שזו מדת־השטח הדרושה להעביר המחרישה לטובת האילנות (רשב"ם פב: ד"ה מארבע אמות), או שזהו השטח הדרוש ליניקתם (סמ"ע, סימן רטז, ס"ק כד), ואם אין ביניהם ארבע אמות, הרי כאילו האילנות עומדים להעקר (רשב"ם שם ד"ה וכמה יהא ביניהם, וסמ"ע שם). 37) ושש עשרה בכלל, כמו שמוכח מההלכה הבאה (מגיד־משנה). וכן היא דעת ה'תוספות' (שם, ד"ה כמה), ולדעת הרשב"ם (שם פב: ד"ה ועד ט"ז, ופג. ד"ה שש עשרה אמות). עד ולא עד בכלל.

ד. וּמֵהֵיכָן[38] הוּא מוֹדֵד? מִן הָעִקָּר[39] הָרָחָב[40] שֶׁל אִילָנוֹת. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ[41] עוֹמְדִין כַּצּוּרָה הַזֹּאת[42], אוֹ שֶׁהָיוּ מְקֹרָבִים פָּחוֹת[43] מֵאַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ מְרֻחָקִין יוֹתֵר[44] מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה[45] אַמָּה, אוֹ שֶׁלְּקָחָן זֶה אַחַר זֶה[46], אוֹ[47] שֶׁמָּכַר לוֹ שְׁנַיִם בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְאֶחָד עַל הַמֶּצֶר[48], אוֹ שְׁנַיִם בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְאֶחָד בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ[49], אוֹ שֶׁהִפְסִיק בּוֹר[50] אוֹ אַמַּת הַמַּיִם[51] אוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים[52] בֵּינֵיהֶם - הֲרֵי זֶה[53] אֵין לוֹ קַרְקַע[54]. לְפִיכָךְ לֹא קָנָה[55] הָאִילָנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם; וְאִם[56] יָבֵשׁ הָאִילָן אוֹ נִקְצַץ[57] - יֵלֵךְ לוֹ[58].

38) בעיית רב ירמיה בגמרא (שם פג.). 39) "מקום יציאת האילן מן הארץ" (טור). 40) בגמרא (שם) פתרו את הבעיא ממשנה בכלאים, ושם שמודדים לענין כלאים מ"העיקר השני", ופירשו ה'תוספות' (שם ד"ה הרכובה בגפן) שהראייה היא מהמילה "העיקר", כלומר, שמודדים מן העיקר, היינו מן המקום הסמוך לקרקע, שהוא רחב, ולא מגובה הגזע שהוא קצר (כסף־משנה). 41) שם פג. 42) אלא שהם עומדים בשורה אחת, מה שמאפשר הזריעה ביניהם, ואין להניח מן הסתם שהמוכר ויתר על הקרקע לטובת לוקח האילנות. 43) ברייתא שם. וראה למעלה הערה לה. 44) מכאן שאם אין אלא שש עשרה אמה בדיוק – קנה קרקע, וראה למעלה הערה לו. 45) שאז אין צירוף ביניהם. 46) ברייתא שם פג. שהרי בשעה שקנה את השנים הראשונים לא קנה קרקע, וכי יקנה את הקרקע עכשיו, שהוא קונה רק אילן יחידי? 47) מכאן ועד "רשות הרבים ביניהם" – בעיות בגמרא (שם) שלא נפתרו ונשארו בסימן שאלה ("תיקו"), וכתב הרי"ף: "וקיימא־לן דכל תיקו דממונא, חומרא לתובע וקולא לנתבע", היינו, שכל ספק בעניני ממון מחמירים ביחס לתובע המוציא, ומקילים ביחס לנתבע המוחזק, ולפיכך בספקות אלו שלפנינו אין הלוקח יכול להוציא את הקרקע מהמוכר. 48) גבול השדה, שכיון שהוא על הגבול ולא בתוך השדה, אינו מצטרף עם שאר האילנות. 49) שקנה המוכר אילן בשדה חבירו עם הקרקע סביבו, ומכיון שאין כל שלושת האילנות בשדהו – אינם מצטרפים. 50) מלא מים, וזה חשוב כהפסק בין האילנות ומונע הצטרפותם. 51) נחל או תעלה, וכאן המים צפים למעלה, וההפסק בולט עוד יותר. 52) דרך שיש רשות לרבים לעבור בו. ואע"פ שסתם רשות הרבים רחבה שש עשרה אמה – אינה מפסיקה אלא מצד היותה רשות הרבים, אבל שטח שאינו רשות הרבים ורחב שש עשרה אמה, אינו מפסיק לדעת רבינו, ראה למעלה הערה לו והערה מג. אבל הרשב"ם וה'תוספות' שם פירשו ברשות הרבים שהיא פחות

מוגבלת להדפסה ושימוש אישי בלבד

משש־עשרה אמה. 53) בגמרא הוסיפו כאן עוד בעיא: "ריכבא דדיקלא" – רכב דקלים, היינו גוש גדול של הרבה דקלים ביחד, אם זה חשוב הפסק? והשמיטוה רבינו והרי"ף. [ונראה שהם סוברים שלפי הגמרא בבבא־בתרא סב: שמצר המובלע ויש עליו רכב דקלים, דנים בו שודא דדיינא (ראה למעלה הלכה טו) – יש לדון כן גם כאן, שהרי רכב הדקלים מובלע בתוך האילנות, והדבר מסור לבית־דין לדון שקנה אותו הלוקח, ואם כן אינו הפסק]. 54) וכאן לא מועילה תפיסה כמו בכל ספק ממון, לפי שקרקע בחזקת בעליה עומדת (מגיד־משנה). 55) שהרי את האילנות הוא קונה רק כחלק מן הקרקע, וכאן לא קנה הקרקע עצמה, וראה שם (פג.) בברייתא. 56) היינו, עד השורש, ומדובר במין אילן שאין גזעו מחליף, אבל במין שגזעו מחליף – כשחוזר וצומח מחדש מאותו הגזע עצמו, אין זה אילן חדש ונחשב לאילן הקודם (רמ"א בסימן רטז, סעיף ז בשם ה'טור'). 57) היינו שהזקין ונקצץ עד השורש כמו ביבש, וגם כאן בשאין גזעו מחליף (הרא"ש בפרק המוכר את הספינה בשם רבינו יונה). 58) שהלוקח לא קנה אפילו את מקום האילנות, ואינו יכול לטעת אילנות חדשים באותו המקום.

ה. כָּל מִי שֶׁקּוֹנֶה שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת וְיֵשׁ לוֹ קַרְקַע[59], אִם[60] הִגְדִּילוּ[61] וְהוֹצִיאוּ חֹטֶר[62] - יָקֵץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְעַט הַדֶּרֶךְ עַל בַּעַל הַשָּׂדֶה[63]. וְכָל הַשָּׁרִיגִין[64] וְהָאֲמִירִים[65] הַיּוֹצְאִים מֵהֶם, וַאֲפִלּוּ מִן הַשָּׁרָשִׁים[66] - הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הָאִילָנוֹת, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ קַרְקַע[67].

59) שקנה אותם באופן שיש לו גם קרקע. 60) משנה, שם פא. 61) התפשטו. 62) [הוא ענף היוצא מן הגזע, מלשון הכתוב (ישעיה יא, א): "ויצא חטר מגזע ישי". וראה להלן]. 63) [שאף־על־פי שבעל האילנות קנה גם את הקרקע שמחוץ לאילנות (למעלה הלכה א) – סובר רבינו שיש לבעל השדה דרך בה, אבל בקרקע שתחתיהם, שבעל האילנות יכול לזרעה (למעלה הערה כא), ודאי שאין לבעל השדה דרך בה. ועכשיו שהגדילו האילנות והוציאו חוטר מגזעם, יטען הלוקח ששיעור השטח שתחתיהם הוא מהחוטר שבגזע וירחיב את גבול שטחו לזריעה ובזה ימעט הדרך לבעל השדה. וכן יש לפרש בלשון רבינו, בפירוש המשנה שכתב: "הגדילו ישפה, לפי שיאמר לו המוכר – למה תניח הענפים שמתפשטים וממלאים שאר קרקע". וראה בכסף־משנה ובסמ"ע סימן רטז ס"ק כו]. 64) ענפים של עצי גפן. 65) ענפים שבראש האילנות. 66) שהם תחת הקרקע. וראה להלן הלכה ז. 67) ולפיכך אף הענפים שיוצאים מן הקרקע הם שלו, משא"כ בקונה שני אילנות, שאין לו קרקע, ולפיכך אין לו ענפים שיוצאים מן השורש, אלא רק מה שיוצא למעלה מן האדמה (להלן הלכה ז).

ו. הַקּוֹנֶה[68] שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ - אֵין לוֹ קַרְקַע[69]. לְפִיכָךְ[70], אִם מֵת[71] הָאִילָן אוֹ נִקְצַץ[72] - אֵין לוֹ כְּלוּם[73]. הִגְדִּילוּ שְׁנֵי אִילָנוֹת וְהוֹצִיאוּ שָׁרִיגִים וַאֲמִירִים[74] - יָקֵץ[75]; שֶׁמָּא יִצְמְחוּ בָאָרֶץ[76], וְיֹאמַר לַמּוֹכֵר: שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת[77] מָכַרְתָּ לִי וְיֵשׁ לִי קַרְקַע.

68) משנה בבא־בתרא פא. 69) קנין גמור. אבל יש לו זכות בקרקע (שתחתיהם וביניהם וחוצה להם, כמלוא האורה וסלו) לעמוד שם וללקוט את הפירות (הרמ"א סימן רטז, סעיף ט). 70) כלשון הברייתא (שם פג.). 71) לשון המשנה, ופירושה: יבש. וכן בברייתא: "יבש האילן". והיינו שאין גזעו מחליף, כי אחרת אין זה אילן חדש, אלא נחשב עולה מן הגזע (ראה למעלה הערה נה). 72) ברייתא שם. 73) לטעת אילן אחר במקומו, שהרי אף המקום שתחת האילנות אינן של הלוקח. 74) העולים מן הגזע ושייכים לבעל האילנות, כדלהלן הלכה ז. 75) מסקנת רב נחמן (שם פב.), ומה שאמרו במשנה (שם פא.) "הגדילו לא ישפה", היינו שהם של לוקח, אבל חייב הוא לקוץ אותם מפני הטעם המבואר להלן (רשב"ם שם ומגיד־משנה בשם ר"י בן מיגש). 76) כלומר, יתכסו בעפר, ויצמחו בארץ, ובעבור זמן רב יתהווה מרחק רב בינם ובין האילן כשיעור ארבע אמות ויותר, ויראו כאילן חדש, ויטעון הלוקח שקנה לכתחילה שלשה אילנות. 77) ואף־על־פי שאפשר להסיר את העפר, ולראות כי קיים המשך בין הענף ובין האילן – אם היה כן בשעת המכירה, יש לו ללוקח קרקע, כמו שכתב רבינו למעלה (הלכה א): "שלשה בדי אילן", וכפירוש רשב"ם שם, עיין שם הערה ו. וראה מגיד־משנה כאן.

ז. כָּל הָעֵצִים[78] שֶׁקּוֹצֵץ בַּעַל שְׁנֵי הָאִילָנוֹת מֵהֶן: הָעוֹלֶה מִן הַגִּזְעִים, וְהוּא הָרוֹאֶה פְּנֵי הַחַמָּה[79] - הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הָאִילָנוֹת[80]; וְהָעוֹלֶה מִן הַשָּׁרָשִׁים, וְהוּא שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה פְּנֵי הַחַמָּה[81] - הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה[82]. וּבִדְקָלִים[83] - אֵין לְבַעַל הַדֶּקֶל[84] מִן הָעוֹלֶה[85] כְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ גֶזַע[86].

78) משנה, שם פא. ופירושה בגמרא, שם פב. 79) והיינו כל האילן, מלבד מה שממנו מתחת לקרקע (רשב"ם פב. ד"ה כל שרואה פני החמה). 80) שהרי האילנות הם שלו, והוא־הדין לכל מה שיוצא מהם. 81) והיינו, כל מה שגדל מתחת לקרקע. 82) שאף־על־פי שהוא מסתעף מן האילן של הלוקח, – מכיון שצומח מתחת לקרקע, והקרקע היא למוכר, אף הענפים היוצאים מן הקרקע הם למוכר (וראה סמ"ע שם ס"ק לד). 83) עצי תמרים. אם מכר לחבירו דקל אחד או שני דקלים שלא קנה קרקע, כנ"ל בהלכה ו. 84) מימרת רב נחמן (שם פב.) וכפי פירושו של רב פפא. 85) מן הענפים העולים מן הדקל. 86) היינו, שאין הגזע של עץ הדקל מוציא ענפים אלא הם יוצאים מהשרשים, ואלו אינם לבעל האילן, כמבואר למעלה (מגיד־משנה).

ח. הַמּוֹכֵר[87] קַרְקַע וְשִׂיחַ[88] אִילָנוֹת[89] - הֲרֵי יֵשׁ לוֹ חֲצִי הַקַּרְקַע[90] כֻּלָּהּ[91]; שֶׁאִלּוּ[92] לֹא שִׂיחַ בַּקַּרְקַע, הֲרֵי אוֹמֵר[93] לוֹ הַלּוֹקֵחַ "עֲקֹר אִילָנְךָ"[94]. וְכֵן אִם שִׂיחַ שְׁנֵי הָאִילָנוֹת בִּלְבַד - יֵשׁ לוֹ[95] קַרְקַע הָרָאוּי לָהֶם[96]; שֶׁאִלּוּ[97] לֹא שִׂיחַ הַקַّרְקַע, הָיָה הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר לוֹ "עֲקֹר אִילָנְךָ וָלֵךְ"[98].

87) בבא בתרא לז. 88) לעצמו. 89) שלשה אילנות, לכל הפחות. 90) בגמרא שם נאמר סתם: "יש לו קרקע"

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולא הוגדרה הכמות, אך כנראה שרבינו למד דבר זה מהדין המובא בגמרא לפניו, והוא זה שרבינו מביאו בסוף ההלכה הבאה (=מכר קרקע לאחד ואילנות לאחר), שהרי טעם אחד לשני הדינים האלו (מגיד־משנה) והם מובאים בגמרא זה ליד זה, ומן הסתם להורות שתוכן אחד להם (ביאור הגר"א, סימן רטז ס"ק כו). וחצי הקרקע שכתב רבינו, היינו חצי הקרקע הצריך לאילנות, כמו שכתב ר"י בן מיגש, והמדובר הוא כשהאילנות זקוקים לכל הקרקע (אבן־האזל). 91) היינו, מכל הקרקע הראויה לאילנות כנ"ל. 92) והוא הטעם שנתן בגמרא להלכה זו. 93) ויש להניח שיאמר לו כן, מכיון שהאילנות מקלקלים את האדמה (גמרא שם), על־ידי השרשים, או שהם מעכבים את המחרישה (רשב"ם שם ד"ה דקא מכחשי). 94) אפילו כשהאילן עודנו טוען פירות. שרק המוכר שני אילנות אינו יכול לומר לו כן כל זמן שהאילן חי (ראה למעלה הלכה ו), לפי שהזכיר לו במכירתו "אילנות" ולא "עצים", אבל כאן לא הזכיר בשיורו "אילנות" (רמב"ן). ואם כן כששייר, כוונתו לכל הקרקע השייך לאילנות, וזה אי־אפשר שהרי מכר הקרקע ללוקח. ולפיכך חולקים בקרקע: זה נוטל חצי וזה נוטל חצי (אבן־האזל). 95) בבא־בתרא עא. מימרא של רב הונא. 96) [כלומר, לא רק בשייר לו שלשה אילנות יש לו הקרקע הראוי להם (אלא שכיון שמכר ללוקח את הקרקע, יש גם ללוקח – ויחלוקו, כנ"ל), אלא גם בשני אילנות, שאע"פ שאם מכר אין ללוקח קרקע, אם מתו האילנות (למעלה הלכה ו) – בשייר, יש לו קרקע הראוי להם, אבל מאחר שגם ללוקח יש קרקע, שהרי מכר לו הקרקע, – הם חולקים גם כאן כמו למעלה: זה נוטל חצי, וזה נוטל חצי]. 97) גמרא שם. 98) אפילו כשהאילנות עודם נושאים פירות, כנ"ל הערה צג.

ט. הַמּוֹכֵר[99] אֶת הָאִילָנוֹת[100] וְשִׁיֵּר אֶת הַקַּרְקַע - יֵשׁ לְבַעַל הָאִילָנוֹת קַרְקַע הָרָאוּי לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[101]. מָכַר[102] אֶת הַקַּרְקַע לְאֶחָד וְאֶת הָאִילָנוֹת לְאַחֵר, וְהֶחֱזִיק זֶה בָּאִילָנוֹת וְהֶחֱזִיק זֶה בַּקַּרְקַע - זֶה קָנָה הָאִילָנוֹת עִם חֲצִי הַקַּרְקַע[103], וְזֶה שֶׁהֶחֱזִיק בַּקַּרְקַע קָנָה חֲצִי הַקַּרְקַע בִּלְבַד.

99) בבא־בתרא לז: מחלוקת רבי עקיבא ורבנן, והלכה כרבי עקיבא. 100) שלשה אילנות. 101) למעלה הלכה ב. והשמיענו בזה, שלא רק המוכר שלשה אילנות מתוך שדה אילנות, שכיון שהשאיר גם לו אילנות, ודאי מכר לו גם קרקע, שכשם שדאג לעצמו כן דאג ללוקח (ובזה לא נחלקו ר"ע וחכמים), אלא אפילו אם לא היו לו אלא שלשה אילנות, ומכרם ללוקח והשאיר לעצמו רק את הקרקע, באופן שלעצמו אין כאן שיור עבור אילנות (ובזה נחלקו ר"ע וחכמים) – יש לו ללוקח קרקע הראוי לאילנות לפי שהלכה כרבי עקיבא (אור־שמח, ועיין 'תוספות' ב"ב שם ד"ה מכר). 102) שם לז. כרב פפא. 103) אף כאן מדובר כשכל הקרקע צריך לאילנות כנ"ל בהערה פט. [ומה שכתב רבינו בפי"ב מהלכות טוען ונטען הלכה יז, שאם "החזיק אחד באילנות, ואחד החזיק בקרקע, זה שהחזיק באילנות – יש לו האילנות וקרקע שצריכין לו והוא כמלוא האורה וסלו חוצה לכל אילן ואילן, וזה שהחזיק בקרקע יש לו שאר הקרקע" – שם מדובר כשאין כל הקרקע צריך לאילנות, ולפיכך אין לבעל האילנות בשאר הקרקע כלום. ולפי שיש שם קרקע חוץ מזה שלצורך האילנות, לא קנה המחזיק בקרקע בשטח שצריך לאילנות, אלא במה שחוץ מזה. ועיין במגיד־משנה כאן, ובלחם־משנה שם].

י. הָאַחִין[104] שֶׁחָלְקוּ, אֶחָד נָטַל פַּרְדֵּס[105] וְאֶחָד נָטַל שְׂדֵה לָבָן[106] - יֵשׁ לְבַעַל הַפַּרְדֵּס אַרְבַּע אַמּוֹת[107] בְּתוֹךְ שְׂדֵה לָבָן סְמוּכוֹת לְסוֹף הָאִילָנוֹת שֶׁל פַּרְדֵּס; שֶׁעַל מְנָת כֵּן חָלְקוּ[108]. וְאֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ דָּבָר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר יָדוּעַ.

104) ברייתא בבבא־בתרא ז. 105) סתם פרדס הוא של רימונים (ראה להלן הלכה יד והערה קנה). ובברייתא שם הנוסחא "שדה כרם". וברי"ף: "שדה פרדס". 106) שדה תבואה. 107) שטח הדרוש לעבודת הכרם (רש"י שם ד"ה ארבע אמות). 108) ולפיכך, אף שלא הותנה על זה מראש – כאילו הותנה.

יא. הַמּוֹכֵר[109] שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ, וְהָיוּ בָהּ דְּקָלִים[110], וְאָמַר לוֹ 'חוּץ[111] מִדֶּקֶל פְּלוֹנִי': אִם דֶּקֶל טוֹב[112] וּמְשֻׁבָּח[113] הוּא - אוֹתוֹ הַדֶּקֶל לְבַדּוֹ הוּא שֶׁשִּׁיֵּר[114], וְהַשְּׁאָר לַלּוֹקֵחַ[115]; וְאִם דֶּקֶל רַע[116] הוּא שֶׁשִּׁיֵּר - לֹא קָנָה[117] מִן הַדְּקָלִים[118] כְּלוּם[119].

109) בבא־בתרא סט: 110) טובים ורעים. 111) שאם לא אמר לו "חוץ", היה הלוקח קונה השדה על כל הדקלים שבה, אף שלא הוזכרו במפורש (להלן פרק כו הלכה ב. וראה להלן בפרק זה הלכה יד). 112) "לא הטוב שבכולן אלא מן הטובים" (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגש). 113) ולא בינוני (ודלא כהרשב"ם שם), אלא מן המשובחים. 114) שכיון שהוא טוב ומשובח, מסתבר שלא נתכוין לשייר אלא אותו בלבד. 115) כנראה שאף הטובים ממנו בכלל, שלא הוציא אלא דקל זה בלבד. וכן נראה מדברי הרשב"ם שם. 116) היינו, שאינו טוען קב תמרים, רשב"ם שם. ואינו רע שבכולן אלא מן הרעים (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגש). 117) שאנו אומרים שכוונתו היתה לא להוציא רק דקל זה אלא כל האילנות, וכאילו אמר: "אפילו זה הרע אני משאיר לי", שאחרת למה באמת השאיר לו לעצמו את הרע דוקא (רשב"ם שם). 118) כנראה שבא לציין שרק הדקלים לא קנה, אבל שאר האלינות שלא שייר – קנה. וכדעת הי"א שמביא הרמ"א (רטז סעיף ג). 119) לדעת הרשב"ם (שם ד"ה כ"ש) לא קנה את הטובים ממנו, אבל קנה את הרעים ממנו, אם ישנם כאלו, שהרי אז אין ה"כל־שכן" הזה. אך ממילת "כלום" שהדגיש רבינו, נראה שלא קנה אף את הגרועים ממנו (מגיד־משנה וכסף־משנה). שכיון שאינו יכול ליהנות מדקל זה – ודאי כוונתו היתה להשאיר אף את הגרועים ביותר, אלא שלא שם לב לציין במפורש את הרעים שברעים (סמ"ע שם ס"ק ד).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יב. מָכַר[120] לוֹ שָׂדֶה, וְאָמַר לוֹ 'חוּץ מִן הָאֵילָנוֹת'[121]: אִם יֵשׁ בּוֹ דְּקָלִים בִּלְבַד[122] - שֵׁיֵּר הַדְּקָלִים; וְאִם יֵשׁ בּוֹ גְּפָנִים בִּלְבַד - שֵׁיֵּר הַגְּפָנִים. וְכֵן שְׁאָר הָאֵילָנוֹת[123]. הָיוּ בָּהּ גְּפָנִים וּדְקָלִים - לֹא שֵׁיֵּר אֶלָּא הַגְּפָנִים[124]; אֵילָנוֹת וּגְפָנִים - לֹא שֵׁיֵּר אֶלָּא אִילָנוֹת; וְכֵן אִילָנוֹת וּדְקָלִים - שֵׁיֵּר אִילָנוֹת[125]; שֶׁהַמּוֹכֵר - בְּעַיִן יָפָה הוּא מוֹכֵר[126]. וְאִם[127] הַדְּקָלִים שֵׁיֵּר[128] - לֹא שֵׁיֵּר[129] אֶלָּא כָּל דֶּקֶל גָּבוֹהַּ שֶׁעוֹלִים[130] לוֹ בְּחֶבֶל[131], וְהַשְּׁאָר[132] הֲרֵי הוּא שֶׁל לוֹקֵחַ[133]. וְאִם[134] שְׁאָר הָאֵילָנוֹת[135] הוּא שֶׁשֵּׁיֵּר[136] - לֹא שֵׁיֵּר בָּהֶם אֶלָּא כֹּל שֶׁאֵין הָעֵל[137] כּוֹבְשׁוֹ[138]; וְכֹל שֶׁהָעֵל כּוֹבְשׁוֹ[139] - הֲרֵי הוּא שֶׁל לוֹקֵחַ[140], וּבְכְלַל הַשָּׂדֶה[141] נֶחְשָׁב.

120) שם סט־ע. 121) ואם לא אמר כן, מכר את כל האילנות בכלל השדה, ראה להלן הערה קנט. 122) [״אילנות״ הוא שם כולל. ומשתמשים בביטוי זה כשישנם בשדה כמה מיני אילנות. אבל אם יש רק מין אחד או אפילו שני מינים — קוראים בשמם: ״דקלים״ ו״גפנים״. ואעפי״כ אם אמר ״חוץ מן האילנות״ ואין כאן אלא דקלים — ודאי כוונתו עליהם, אע״פ שלא הזכירם בשמם. והוא הטעם לגפנים שבסמוך שאם אין בשדה אלא גפנים — הם בכלל אילנות]. 123) [כגון שיש ״זיתים״ לבד או ״תפוחים״ לבד וכו׳, ואמר: ״חוץ מן האילנות״ הם בכלל זה אע״פ שלא הזכירם בשמם, כנ״ל. וראה בסמ״ע סימן רטז ס״ק ח]. 124) טעם הדבר כמו שמבאר רבינו, ראה להלן. 125) [המוקף, חסר בדפוס רומי ובכתב־יד תימן, וכן הנוסחא בגמרא (ב״ב שם) לפי כ״י מינכן. ועיין בדקדוקי סופרים. וקצת חסר גם בכ״י רומי עיי״ש. וראה להלן בהערה הסמוכה]. 126) [ושייר לעצמו הגרוע. כי דקלים משובחים יותר מגפנים, לפי שאין בטיפולם הוצאה מרובה כמו שיש בגפנים (ראה כתובות עט. וב׳תוספות׳ שם ד״ה אילני), אע״פ שבנוגע לפירות — הגפנים טובים יותר (בבא־קמא צב.) ועיין בהשגת הראב״ד ובמגיד־משנה]. 127) מימרא של רב, ולפי סיכום הגמרא (שם סט־ע). 128) כגון שאמר מפורש: ״חוץ מן הדקלים״. 129) לעצמו. 130) שזה הוא קנה־המידה לגובהו של הדקל. 131) שהוא כל כך גבוה, שצריך חבל בכדי לעלות עליו ללקוט את הפירות הנמצאים בראשו. 132) היינו, כל הדקלים הנמוכים משיעור זה. לפי שסתם דקל הוא גבוה, ואם אינו כן — אינו בכלל השיור, שהרי אמר: ״חוץ מן הדקלים״. 133) ואם אין שם אלא דקלים נמוכים, שייר אותם לעצמו (מ״מ בשם ר״י בן מיגש, ורמ״א בשם ה׳טור׳), כשם שאם אמר ״אילנות״ ואין שם אלא ״דקלים״ (בן מיגש), שמכיוון שאין אחרים לא יכול היה להתכוון אלא לאלו (וכן כתב רמ״ה שם). 134) מימרא של דיינֵי גולה, ולפי סיכום הגמרא (שם ע.). 135) ובהם לא שייך השיעור של ״עולים לו בחבל״, שהרי יש להם ענפים הרבה, ואפשר לעלות עליו בלי חבל. 136) כגון שאמר מפורש: ״חוץ מן האילנות״. 137) עץ מסביב לצואר הבהמה, ובו מוסרות למשוך בהם את הבהמה. 138) כופפו. כלומר, אין השור והמחרישה כופפים אותו ועוברים עליו. ואז נחשב ל״אילן״. 139) שהוא קטן ודק, והעול כופף אותו, והשור עובר עליו בלי הפרעה. 140) אבל אם אין אלא דקים, שייר את הדקים האלו (רמ״א בשם ה׳טור׳, שם רטז, סעיף ז) הואיל ואין אחרים ולא יכול היה להתכוון אלא אליהם (כמו בדקלים, למעלה הערת קלג). 141) ואינם נחשבים כאילנות נפרדים, שיהיו בכלל תנאו: ״חוץ מן האילנות״.

יג. הָאוֹמֵר[142] לַחֲבֵרוֹ: קַרְקַע וּדְקָלִים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אֲפִלּוּ לֹא הָיוּ לוֹ[143] דְּקָלִים, אִם רָצָה[144] לִקְנוֹת לוֹ שְׁנֵי[145] דְּקָלִים - חֲרֵי זֶה נִקְנֶה הַמֶּקָּח[146], וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: אֵינִי לוֹקֵחַ אֶלָּא קַרְקַע שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּקָלִים. וְאִם אָמַר[147]: קַרְקַע בִּדְקָלִים[148] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אִם הָיוּ בוֹ[149] שְׁנֵי דְּקָלִים - קָנָה; וְאִם לָאו - מֶקָּח טָעוּת הוּא, וְחוֹזֵר[150]. וְאִם[151] אָמַר לוֹ: קַרְקַע שֶׁל דְּקָלִים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - אֵין לוֹ דְּקָלִים; שֶׁאֵין בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה[152] אֶלָּא קַרְקַע הָרָאוּי לִדְקָלִים[153].

142) בבא־בתרא סט: 143) לא באותו הקרקע ולא מחוצה לו. 144) ראה להלן בהערה קמו. 145) שסתם ״דקלים״ אינו פחות משנים. 146) כנוסחא שלפנינו ברי״ף (פ״ד דבבא־בתרא). אבל בנוסחת רי״ף ישן, כתוב שחייב לקנות לו שני דקלים. והעיר על זה הראב״ד כאן, וכתב: ״הרב חייב לקנות שני דקלים״. [וברור הדבר שאין כוונת רבינו כאן לומר שאין המוכר חייב לקנות לו ממקום אחר, אלא שכאן מדובר באופן שהלוקח מביע התנגדות למוכר, ואינו רוצה שיקנו לו ממקום אחר, בטענה כי לא התכוון אלא לקרקע שיש דקלים בתוכו, ובזה השמיע לנו רבינו שאין שומעים לו, אלא אם רצה המוכר לדחותו יכול לדחותו ולקנות לו שני דקלים ממקום אחר. אבל אם לא התנגד הלוקח, ומסכים שיקנה לו ממקום אחר — בוודאי חייב המוכר לקנות לו ממקום אחר, וכמו שכתב למעלה שם. וכדעת הרי״ף בנוסחא ישנה, וכמו שכתב רבינו עצמו למעלה פרק כב הלכה ב. ועיין שם בהערה יד]. 147) שם. 148) וביטוי זה, בניגוד לביטוי הקודם: ״קרקע ודקלים״, משמעו, שהדקלים נמצאים בקרקע עצמה. 149) בקרקע עצמו, ולא מחוצה לו. 150) המקח מתבטל, ושניהם — המוכר והלוקח, יכולים לחזור בהם. ואע״פ שאין דין אונאה בקרקע (למעלה פי״ג הלכה ח) — יש בו דין של מקח טעות (למעלה פרק טו הלכה ג). 151) גם זה שם. 152) ״קרקע של דקלים״. 153) ואפילו אם יש בו דקלים, אין הלוקח מקבלם. ואין כן דעת הרשב״ם (שם ד״ה ארעא ביה דיקלי), ועיין מגיד־משנה.

יד. הַמּוֹכֵר[154] פַּרְדֵּס[155] לַחֲבֵרוֹ, צָרִיךְ[156] שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ: קְנֵה לְךָ דְּקָלִים וּתְמָרִים[157] וְהוּצִין[158]. וְאַף עַל פִּי שֶׁקָּנָה כָּל אֵלּוּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ אוֹתָם[159], נוֹיֵי הַשְּׁטָר הֵם[160]. וְכֵן[161] הַמּוֹכֵר[162] קַרְקַע[163] לַחֲבֵרוֹ, צָרִיךְ[164] לִכְתֹּב לוֹ: וְלֹא הִנַּחְתִּי[165] לְפָנַי בְּמֶכֶר זֶה כְּלוּם[166]; כְּדֵי לְהִסְתַּלֵּק מִן הַדִּינִין וְהַטְעָנוֹת[167].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

154) שם סט: 155) בגמרא וברי"ף שם: "קרקע", ולא פרדס. ואולי הביא רבינו "פרדס" להשמיענו, שאף שפרדס כולל אילנות, בכל זאת רצוי לכתוב מפורש שקונה את האילנות, וכל־שכן אם לו שדה סתם, שוודאי צריך לציין אותם במפורש, אע"פ שגם בשדה אם לא כתב – קנה האילנות, כמפורש להלן פרק כו הלכה ב (סמ"ע סימן רטז, ס"ק א) [להלן פרק כח הלכה יד, נראה שסתם פרדס הוא מרימונים, וכן נראה מן הפסוק בשיר השירים (ד, יג) "שלחיך פרדס רמונים", וכן כתב רבינו יהונתן בבבא־מציעא קד. (הובא ב'שיטה מקובצת' שם) ודברי רבינו שהביא פרדס מתמרים, צריכים עיון]. 156) כן בגמרא שם. ופירושו "רצוי", וב'טור' הביא: "טוב לו". 157) הם הפירות (ביאור הגר"א שם ס"ק א). 158) הם הולבים (ביאור הגר"א שם, וכן נראה ב'ערוך' ערך הץ). ובגמרא יש עוד מילה אחת: "ציצין", ורבינו השמיטה, ואינה גם ברי"ף. 159) שם בגמרא. וכן נראה במשנה (שם סח:) שלא מיעטו מכלל שדה אלא חרוב המורכב וסדן השקמה. וראה למעלה הערה קכא. ולהלן פרק כו הלכה ב ובהערות לב־מז שם. 160) בלשון הגמרא שם: "שופרא דשטרא". 161) הוא הדין. 162) מימרא של אביי (שם סא:). 163) בגמרא שם: "מידי" (=דבר) והוא שם כולל לכל דבר הנמכר. אבל מכיון שמדובר כאן בשטר, על כרחנו שאין זה אלא בקרקע, שהרי מטלטלין לאו בני שטרא נינהו (בבא־קמא עט:). 164) רצוי. 165) = ולא השארתי. 166) כדי שלא תתעורר שאלת הגבולות והמצרים, ושלא יטעון המוכר, שמצרים הרחיב לו ללוקח, כלומר, שרשם מצרים רחבים, ובאמת מכר לו פחות מתחום זה (ראה למעלה פכ"א הי"ז), ואף שמן הדין, אין מקום לטענה זו, שהרי המוכר לחבירו שדה, קנה אותה כולה אפילו היא גדולה הרבה (חו"מ סימן ריט, סעיף א), אלא־אם־כן היא חלוקה באמצע וגדורה לכמה שדות (ראה למעלה פכ"א הלכה יז, והערה קכג). 167) ושמא יבוא לפני בית־דין טועים, ויפסקו לו שדה בת תשעה קבין בלבד (כמינימום של שדה) – סמ"ע סימן רטז ס"ק ג.

טו. הַמּוֹכֵר[168] בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב לוֹ 'וְהִקְנֵיתִי לְךָ עָמְקוֹ וְרוּמוֹ'[169], צָרִיךְ לִכְתֹּב לוֹ[170] 'קְנֵה לְךָ מִקַּרְקַע[171] הַתְּהוֹם[172] עַד רוּם רָקִיעַ'[173]. שֶׁהָעֹמֶק וְהָרוּם אֵינוֹ נִקְנֶה בִּסְתָם[174]; וְכֵיצַד שֶׁקָּנָה[175] הָעֹמֶק וְהָרוּם - קָנָה הָרוּם שֶׁהוּא הָאֲוִיר בִּלְבַד[176], וְהָעֹמֶק שֶׁהוּא עָבִי הָאָרֶץ[177], אֲבָל לֹא קָנָה[178] הַבִּנְיָנוֹת[179] שֶׁבַּמַּעֲמַקִּים[180] וְשֶׁבָּאֲוִיר[181]; וְכֵיצַד שֶׁכָּתַב לוֹ 'מִקַּרְקַע הַתְּהוֹם עַד רוּם הָרָקִיעַ'[182] - קָנָה הַבּוֹר[183] וְהַדּוּת[184] שֶׁבָּעָבִי הַקַּרְקַע[185], וְהַמַּעֲזִיבוֹת[186] וְהַמְּחִילוֹת[187] שֶׁבֵּין הַמַּעֲזִיבוֹת לְמַעְלָה[188].

168) מימרא של רב דימי, בבבא־בתרא סג: 169) ותוספת לשון זו, באה לרבות את תחום המכירה. 170) בשטר המכירה. אם מתכוון להקנות לו גם בנינים יתרים, שמתחת לבית ושעל גבו, כמבואר להלן. 171) צ"ל: "מקרקע", וכן הוא בכ"י תימן ובשו"ע (סי' ריד, סעיף ג). 172) שכבת הקרקע האחרונה שבמעמקי האדמה. כלומר, עד הסוף, והיינו: כל העומק. 173) שהוא, סוף הרום, והיינו, כל הרום. 174) כלומר, אם לא כתב מפורש עומק ורום (גמרא שם). 175) אחרי שכתב לו מפורש "עומק ורום". 176) שתהא רשות ללוקח להגביה ולבנות באויר שעל הבית, ולשלול זכות זו מאת המוכר, ואם לא כתב לו יכול המוכר לבנות למעלה מהבית על גבי עמודים (כי הרי על כתלי הבית ממש אסור לו לבנות שאותם מכר ויצאו מרשותו), ואילו ללוקח אין רשות זו (מגיד־משנה). 177) לענין זה שיכול הלוקח לחפור בורות תחת קרקע הבית, ולשלול זכות זו מאת המוכר. ואם לא כתב לו, יכול המוכר לחפור מחוץ לבית ולהמשיך בחפירה מתחת לאדמה עד שיגיע למטה מן הבית, בתנאי שלא יגרום נזק לבית עצמו על־ידי ערעור אשיותיו (רשב"ם שם, ולדעת ר"י בן מיגאש אינו יכול לחפור בקרקע מחשש שמא יזיק). ואילו הלוקח אינו רשאי לעשות כן, ואם חפר בורות, הם של מוכר (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 178) אף שכתב עומק ורום, כל זמן שלא כתב "מקרקע התהום וכו' עד רום רקיע". 179) בדפוס רומי: "הבמות". וצריך להיות: "הבניות" או "הבנינות". ובשו"ע (חו"מ סימן ריד, סעיף ג): "הבנינים". 180) בעומק האדמה, היינו בור ודות, דלהלן. 181) היינו המחילות שלמעלה, דלהלן. 182) אף שלא כתב לו "עומק ורום" – שמשפט זה עצמו משמעותו גם עומק ורום, וגם הבנינים שלמטה ושלמעלה (מגיד־משנה). 183) "חפירה בקרקע" (פירוש המשניות), ומים מכונסים בו (רשב"ם ד"ה היינו בור והיינו דות). 184) "בנוי על הקרקע" (פירוש המשניות), וראה להלן פרק כה הלכה ב והערה כד. 185) שתשמישם נפרד מן הבית, שאינו עשוי אלא לשאוב ממנו מים (רשב"ם ד"ה אע"פ שכתב לו עומקא ורומא), ולפיכך לא קנה אלא אם כתב בנוסח זה, ולא מספיק אם כתב לו "עומק ורום" בלבד. 186) התקרות. בכ"י תימן חסירה מילה זו. 187) חפירות, כגון מקואות (ראה ב'תוספות' שם ד"ה אהני). 188) כלומר, מחילות שעל פני התקרה, ולא אלו שמתחת לתקרה בכיוון לפנים הבית. וסובר רבינו כדעת ה'תוספות' שם. אבל דעת רשב"ם, שמה שכתב "רום רקיע" אינו מוסיף כלום והוא מיותר. ודינו של גג, שיש לו מעקה עשרה טפחים, לדעת רבינו – להלן פכ"ה הלכה ב.

טז. הַמּוֹכֵר[189] בַּיִת לַחֲבֵרוֹ עַל מְנָת[190] שֶׁדְּיוֹטָא[191] עֶלְיוֹנָה שֶׁלִּי[192] - הֲרֵי זוֹ שֶׁלּוֹ[193]. וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא בָהּ[194] זִיזִין[195] - מוֹצִיא[196]. וְאִם[197] נָפְלָה[198] - חוֹזֵר וּבוֹנֶה אוֹתָהּ[199]. וְאִם רָצָה לִבְנוֹת עַל גַּבָּהּ[200] - בּוֹנֶה כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[201].

189) מימרא של ריש לקיש (ב"ב סג.). 190) שהוסיף את התנאי דלהלן. והוא־הדין אם אמר "חוץ", וגמרא ערוכה היא בבבא־בתרא קמח: (רשב"ם שם סג. ד"ה אמר ר"ל). 191) הרשב"ם (ד"ה אמר ר"ל זאת אומרת) מפרש: גג שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים. וכיוצא בזה מפרש במגיד־משנה. 192) ויש כאן יתור לשון, שהרי בין כך היא שלו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כמפורש להלן (פכ"ה הלכה ב) שהמוכר את הבית לא מכר את הגג שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים, ולפיכך אנו אומרים שכוונתו ביתור־לשון זה להשאיר לו זכויות שונות בקשר לגג זה. 193) לדעת הרשב"ם (שם סג: ד"ה שאם רצה) – הרי זו שלו ולא ליורשיו, כיון שלמדים דבר זה רק מיתור לשון. וכמו שאמרו שם סג. בבן לוי שמכר שדה לישראל, ואמר לו על־מנת שהמעשר שלו, שהרי הוא שלו ולא ליורשיו, וכ"ה בדברי רבינו בפ"ו מהלכות מעשר הלכה יט. ועיין משנה־למלך כאן בשם הריב"ש. 194) מהדיוטא לחצר. ובלעדי התנאי היה נטול רשות זאת (רשב"ם שם). והמדובר באופן שמכר החצר ללוקח. ויש מפרשים להיפך: להוציא זיזים מהחצר של המוכר, אל הדיוטא (מגיד־משנה, וכ"ה ב'תוספות' שם). 195) לוחות או מוטות. 196) כדעת רב זביד שם, וכן פסק הרי"ף. 197) כדעת רב פפא, וכמסקנת הגמרא (שם סד.). 198) הדיוטא הזאת. 199) את הדיוטא, שבלעדי התנאי לא היה יכול להקימה מחדש (רשב"ם ד"ה רב פפא אמר). 200) כלומר, לבנות על גבי הדיוטא. 201) כלומר, באותה מדת־בנין שהיתה על גבי הדיוטא ולא יותר. ועיין ראב"ד. ולמד כן רבינו ממה שאמרו בגמרא (ב"ב סד.) שמה שאמר רב פפא "שאם רצה לבנות על גבה – בונה" – היינו אם נפלה. ומפרש רבינו שנפלה, היינו בשני אופנים: א' שנפלה הדיוטא עצמה וחוזר ובונה אותה. ב' אם היה בנין על גבי הדיוטא ונפל, חוזר ובונה אותו. שכן מורח פשטות לשון רב פפא: "שאם רצה לבנות על גבה" – שהכוונה לבנות על גבי הדיוטא, והיינו כשהיה בנין מקודם ונפל. ועיין ביאור הגר"א סימן ריד ס"ק לח.

יז. הַמּוֹכֵר[202] קִבְרוֹ[203], אוֹ דֶּרֶךְ קִבְרוֹ[204], אוֹ מְקוֹם מַעֲמָדוֹ[205], אוֹ בֵּית הֶסְפֵּדוֹ[206] - בָּאִין בְּנֵי מִשְׁפָּחָה[207] וְקוֹבְרִים שָׁם[208] בְּעַל כָּרְחוֹ[209], מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה[210], וְנוֹתְנִין דְּמֵי הַקֶּבֶר שֶׁקָּבְרוּ בּוֹ לַלּוֹקֵחַ[211], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[212].

202) ברייתא בכתובות פד. 203) כלומר, בית קברות משפחתי שלו. 204) הדרך המובילה לקבר. 205) היו מקומות שנהגו לעשות "מעמד" בבית הקברות אחר הקבורה, וכן היו עושים: עם שובם מקבורת המת, עומדים ויושבים שבע פעמים ואומרים לפני הקרובים דברי קינות וכיוצא בהן (ראה פי"ב מהלכות אבל ה"ד). 206) מקום שהיו מספידים שם את את המת. 207) של המוכר. 208) את המוכר שמת, או את בני משפחתו. 209) של הלוקח. 210) שגנאי הוא להם שיהיו אחרים נקברים עמהם, והם ייקברו בקבורת אחרים (רש"י בכתובות שם). 211) כתובות שם. ורק בעד מקום הקבר צריך לשלם ללוקח, מפני שהקבר אסור בהנאה – ולא יוכל הלוקח שוב להשתמש במקום זה לשום דבר והרי הפסיד הכל, ולפיכך מסלקים אותו ונותנים לו בחזרה את כספו, אבל עבור הדרך ומקום המעמד ובית ההספד, שאינם נאסרים בהנאה, אין צורך לשלם ללוקח, שהרי אין צורך להוציאם מידו, אלא שירשה לבני המשפחה להשתמש במקום לצרכי המת ואחר־כך ישתמש בהם כחפצו (סמ"ע סימן ריז ס"ק טו). 212) כלומר, מכר לו בסתמא ולא פירש שמוכר לו על־מנת שיחזור וימכור למשפחתו, כשימות הוא, כדי שיקברוהו בקבר משפחתו.

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון י"ד כסלו ~

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין כלים המצילים בצמיד פתיל על מה מצילים, כלי חרס שמשתמשים בהם באפר פרה או בקדשים אם עמי הארץ נאמנים עליהם, ארובה שבין בית לעלייה וטומאה בבית וקדירה על פי הארובה, היתה בה אשה לשה בעריבה של עץ, ואם היה אוהל נטוי בעלייה ומקצתו מרודד על הארובה.

א. כָּל הַכֵּלִים[2] הַמַּצִּילִים[3] בְּצָמִיד פָּתִיל - מַצִּילִין עַל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָן, בֵּין אֳכָלִין בֵּין מַשְׁקִין, בֵּין בְּגָדִים וּכְלֵי שֶׁטֶף[4]. זֶהוּ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁכְּלֵי חֶרֶס הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל אֵינוֹ מַצִּיל אֶלָּא עַל הָאֳכָלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי חֶרֶס אֲחֵרִים שֶׁיִּהְיוּ בְּתוֹכוֹ; אֲבָל אִם הָיוּ בְּתוֹךְ כְּלֵי חֶרֶס הַמֻּקָּף כְּלֵי שֶׁטֶף אוֹ בְּגָדִים - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הַכֹּל כִּשְׁאָר כֵּלִים הַמַּצִּילִין?[5] מִפְּנֵי שֶׁשְּׁאָר הַכֵּלִים הַמַּצִּילִין אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וּכְלֵי חֶרֶס מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וּכְלִי טָמֵא אֵינוֹ חוֹצֵץ, וְכָל כְּלֵי עַם הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[6]. וְלָמָּה לֹא אָמְרוּ[7]: כְּלִי חֶרֶס שֶׁל עַם הָאָרֶץ לֹא יַצִּיל עַל הַכֹּל[8], וְשֶׁל חָבֵר יַצִּיל עַל הַכֹּל, שֶׁהֲרֵי הוּא טָהוֹר? מִפְּנֵי שֶׁאֵין עַם הָאָרֶץ טָמֵא בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, שֶׁאוֹמֵר: הוֹאִיל וּכְלִי חֶרֶס מַצִּיל עַל הַכֹּל, אֶחָד אֲנִי וְאֶחָד הֶחָבֵר[9]. וּלְפִיכָךְ חָשׁוּ[10] וְגָזְרוּ שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הַכֹּל[11]. וְלָמָּה אָמְרוּ: מַצִּיל עַל הָאֳכָלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חֶרֶס? מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה טְמֵאִים הֵן עַל גַּב עַם הָאָרֶץ בֵּין קֹדֶם שֶׁיִּהְיוּ בְּאֹהֶל הַמֵּת בֵּין אַחַר שֶׁיִּהְיוּ שָׁם תַּחַת צָמִיד פָּתִיל, וּלְעוֹלָם לֹא יִשְׁאַל הֶחָבֵר מֵעַם הָאָרֶץ לֹא אוֹכָלִין וְלֹא מַשְׁקִין וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁהֵן טְמֵאִין, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהֶן טָהֳרָה לְעוֹלָם[12], וְלֹא יָבוֹא בָּהֶן לִידֵי תַּקָּלָה. אֲבָל כְּלֵי שֶׁטֶף שׁוֹאֵל אוֹתָם הֶחָבֵר מֵעַם הָאָרֶץ וּמַטְבִּילָן מִפְּנֵי מַגַּע עַם הָאָרֶץ וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בִּטְהָרוֹת, לְפִיכָךְ חָשׁוּ חֲכָמִים שֶׁמָּא יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ כְּלֵי שֶׁטֶף שֶׁכְּבָר הָיָה תַּחַת צָמִיד פָּתִיל בִּכְלֵי חֶרֶס שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי עַם הָאָרֶץ הַזֶּה מְדַמֶּה שֶׁנִּצַּל, וַהֲרֵי הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְיַטְבִּיל הֶחָבֵר וְיַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בִּטְהָרוֹת וְיָבוֹא לִידֵי תַּקָּלָה. וּמִפְּנֵי זֶה גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יַצִּיל כְּלִי חֶרֶס עַל כְּלִי שֶׁטֶף שֶׁבְּתוֹכוֹ.

2) עדויות פ"א מי"ד. 3) נמנו למעלה פכ"א ה"א. 4) כלים שיש להם טהרה במקווה. 5) כגון כלי אבנים, כלי גללים וכלי אדמה. 6) פ"י מהל' מטמאי משכב ומושב, ה"א. 7) חגיגה כב, א-ב. 8) על שום דבר לא יציל. 9) בין אני ובין החבר. 10) שהרי חבר שואל מעם־הארץ כלים שיש להם טהרה במקווה ומטבילם ומשתמש בהם לערב, וחששו חכמים שמא ישאיל לחבר כלים שהיו באוהל המת בכלי חרס בצמיד פתיל, שלדעתו הם טהורים, אבל לחבר הם טמאים שבעה ימים, וצריכים הזאת מי פרה מפני שכלי עם־הארץ טמאים ואינם מצילים. 11) אלא על אוכלין ומשקין. 12) כלי חרס שנטמא אין לו טהרה במקווה, ככתוב בתורה (ויקרא יא, לג): "כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו" (כדי להקל על הקורא, הבנת הנימוקים המסובכים, מצאנו לנכון לשנות קצת את סדר הדברים ולהקדים את המאוחר).

ב. אָדָם[13] שֶׁהָיָה נָתוּן בְּתוֹךְ הֶחָבִית וּמֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל - טָהוֹר. וַאֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל כְּלִי חֶרֶס שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הָאָדָם[14], מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי לֹא גָּזְרוּ בּוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אָדָם שֶׁהָיָה נָתוּן בְּתוֹךְ הֶחָבִית וּמֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל - טָהוֹר." ("מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל כְּלִי חֶרֶס שֶׁלֹּא יַצִּיל עַל הָאָדָם").

דין זה בא בהמשך לדינים השונים של כלי המוקף צמיד פתיל, שמציל אוכלין ומשקין וכלי חרס אחרים שהיו בתוכו מטומאת אוהל.

ויש לבאר הלכה זו בעבודת ה': עניין החיים בעבודה רוחנית הוא הדביקות בה' "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", כיון שהקב"ה נקרא חיים והוא מקור החיים, וממילא הדביקות בו ית' היא על־ידי קיום התורה והמצוות, שהרי 'מצוה' היא מלשון 'צוותא וחיבור' שעל־ידה נעשה חיבור בין יהודי לקב"ה.

גם כאשר יהודי נמצא בעולם הזה במצב של דביקות בה', הרי עצם ירידתו לעולם הזה הגשמי, עולם הקליפות וסט"א אשר הרשעים גוברים בו, היא בדוגמת הכניסה לאוהל המת ר"ל.

והעצה לזה היא להכניס את עצמו לכלי חרס שנעשה מעפר האדמה, ועניינו בעבודת ה' הוא עניין הביטול – "ואנכי עפר ואפר", וכאשר הוא מבטל את כל מציאותו - הופך את עצמו למציאות של קדושה. ובנוסף צריך להקיף עצמו בצמיד פתיל, כי כאשר ישנו פתח לאוהל המת יכול לקבל השפעה, על־דרך שמצינו ש"הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול, תוכן חול", היינו שכאשר יש אפילו פתח לחול ולטומאה משפיע הדבר על "תוכן", ולכן צריך לסתום החבית בצמיד פתיל.

(על־פי "יין מלכות" ספר טהרה סי' קלז
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

13) בתוספתא, אהלות פט"ו ה"ח. 14) הרי גם באדם יש לחשוש שעם־הארץ שיהיה בתוך כלי חרס יחשוב שלא נטמא, ולמעשה נטמא מפני שכליו טמאים וכלי טמא אינו מציל.

ג. כְּלֵי חֶרֶס[15] שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּאֹפֶר הַפָּרָה אוֹ בְּקָדָשִׁים - עַמֵּי הָאָרֶץ נֶאֱמָנִים עַל טָהֳרָתָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִזְהָרִים בָּהֶן הַרְבֵּה, וּלְפִיכָךְ יַצִּילוּ עַל הַכֹּל בְּצָמִיד פָּתִיל אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל חֶרֶס.

15) אהלות פ"ה מ"ה.

ד. אַרְבָּה[16] שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה, וְטֻמְאָה בַּבַּיִת, וּקְדֵרָה[17] נְתוּנָה עַל פִּי הָאַרְבָּה[18] וּנְקוּבָה בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה[19] - הַקְּדֵרָה טְמֵאָה[20], וְהָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[21]. הָיְתָה שְׁלֵמָה - כֹּל שֶׁבָּעֲלִיָּה מֵאֲכָלִין וּמַשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶס טָהוֹר, אֲבָל אָדָם וּכְלֵי שֶׁטֶף שֶׁבָּעֲלִיָּה טְמֵאִים; שֶׁאֵין כְּלֵי חֶרֶס חוֹצֵץ אֶלָּא עַל הָאֲכָלִים וְעַל הַמַּשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶס, וְכֹל שֶׁבָּעֲלִיָּה טָהוֹר[22] כְּאִלּוּ הוּא תַּחַת צָמִיד פָּתִיל בִּכְלֵי חֶרֶס[23]. וְטֻמְּאוּ הָאָדָם[24] שֶׁבַּעֲלִיָּה זוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[25]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בַּעֲלִיָּה זוֹ כְּלֵי מַתָּכוֹת וְכֵיוָצֵא בוֹ מָלֵא מַשְׁקִין - הַכְּלֵי טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה[26], וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[27]. הָיְתָה בָּהּ אִשָּׁה לָשָׁה בַּעֲרֵבָה שֶׁל עֵץ[28] - הָאִשָּׁה וְהָעֲרֵבָה טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַבָּצֵק טָהוֹר כָּל זְמַן שֶׁעוֹסֶקֶת בּוֹ[29]. פֵּרְשָׁהּ[30] וְחָזְרָה וְנָגְעָה בוֹ - טְמֵאתוּ. וְכֵן אִם פִּנָּה הַבָּצֵק אוֹ הַמַּשְׁקִין לִכְלִי אַחֵר מִכְּלֵי שֶׁטֶף שֶׁבָּעֲלִיָּה - נִטְמְאוּ בְּמַגַּע הַכְּלִי הָאַחֵר. הָיָה עַל פִּי אַרְבָּה זוֹ שְׁאָר כֵּלִים הַמַּצִּילִים בְּצָמִיד פָּתִיל[31], שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[32], וּלְפִיכָךְ אֵין מַגַּע עַם הָאָרֶץ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מְטַמֵּא, אוֹ שֶׁהָיָה כְּלִי חֶרֶס הַטָּהוֹר לְפָרָה אֲדֻמָּה אוֹ לְקֹדֶשׁ, שֶׁהַכֹּל נֶאֱמָנִין עַל טָהֳרָתָן - הֲרֵי זֶה מַצִּיל עַל כָּל מַה שֶׁבָּעֲלִיָּה. הָיָה אֹהֶל נָטוּי[33] בָּעֲלִיָּה וּמִקְצָתוֹ מְרֻדָּד[34] עַל הָאֲרֻבָּה שֶׁבֵּין בַּיִת לָעֲלִיָּה - הֲרֵי זֶה מַצִּיל[35] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין גַּגּוֹ[36] עַל הָאֲרֻבָּה, שֶׁהָאֹהֶל מַצִּיל בְּכִסּוּי כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[37].

16) שם מ"ב. 17) של חרס. 18) ומכסה את כולה. 19) ראה למעלה פכ"ב ה"ב. 20) אפילו אם גבה למטה, מפני שהטומאה עוברת דרך הנקב הקטן הזה לתוכה ומטמאתה ואת כל מה שבתוכה, ואף־על־פי שטומאה אינה עוברת בפחות מטפח. והטעם, מפני שלטומאת עצמה חודרת גם בנקב קטן (ראה כלים פ"י מ"ח). 21) מפני שאין בנקב פותח טפח. 22) פירוש, וכל מה שבעליה, שאמרנו למעלה שהוא טהור (אין זה דין חדש אלא הרחבת הנימוק). 23) ולפיכך אינו מציל אלא על אוכלין ומשקין וכלי חרס, כמבואר בה"א. 24) אף־על־פי שאמרנו (בהלכה ב), שצמיד פתיל מציל על האדם. 25) שאדם יימצא בעליה, ובהלכה ב טיהרו דבר שאינו מציל בלבד. 26) שהרי נטמא באוהל המת. 27) הקדירה הצילה. 28) להוציא של חרס שניצל בצמיד פתיל. 29) ואינה מטמאה את הבצק בנגיעתה, שאם נאמר שמטמאתו - לא תועיל ההצלה כלום, וחכמים קבעו שמציל על אוכלין ומשקין (רבינו בפירושו למשנה). 30) סילקה ידיה מן הבצק. 31) כגון כלי אבנים כלי גללים וכלי אדמה. 32) למעלה פכ"א ה"א. 33) שם פ"ז מ"ב. 34) עודף נסחב ומכסה את הארובה. 35) אם יש טומאה בבית, כל שבעליה טהור, ואפילו אם יש בארובה פותח טפח, מפני שהעודף המרודד מציל כמו האוהל עצמו. 36) של האוהל. 37) למעלה פכ"א ה"ג.

~ יום שני ט"ו כסלו ~

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר דין בית שחלקו בקנקנים טהורים או בנסרים ויריעות וטומאה בחציו האחד, בית שהוא מלא תבן ואין בינו לקורות פותח טפח וטומאה בתוכו, כותל שבין שתי בתים וטומאה בתוך הכותל, ודין כותל המשמש את הבית, ודין כותל שחצי עוביו בנין וחציו סלע.

א. בַּיִת שֶׁחִלְּקוּ בְּקַנְקַנִּים[2] טְהוֹרוֹת מִן הָאָרֶץ וְעַד הַקּוֹרָה, וְטֻמְאָה בְּחֶצְיוֹ הָאֶחָד: אִם הָיָה פִּי הַקַּנְקַנִּים כְּלַפֵּי הַטָּהֳרָה - הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילוֹת[3], וְאִם הָיוּ כְּלַפֵּי הַטֻּמְאָה - אֵינָן מַצִּילוֹת[4]. טָחָן בְּטִיט[5], בֵּין מִבִּפְנִים[6] בֵּין מִבַּחוּץ[7] - רוֹאִין: אִם יָכוֹל הַטִּיט לַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמוֹ - מַצִּיל, וְאִם לָאו - אֵינוֹ מַצִּיל, וַהֲרֵי הַכֹּל אֹהֶל אֶחָד.

2) של חרס. 3) שכלי חרס אינו מיטמא מגבו, וכלים טהורים עם דפנות הבית חוצצים. 4) שהרי נטמאו מתוכם וכלי טמא אינו חוצץ אפילו עם דפנות. 5) ופיהם לצד הטומאה. 6) מצד הטהרה. 7) בצד הטומאה.

ב. בַּיִת שֶׁחִלְּקוּ בִּנְסָרִים[8] אוֹ בִּירִיעוֹת[9], אִם חִלְּקוּ מִן הַצְּדָדִין[10] אוֹ מִכְּלַפֵּי הַקּוֹרוֹת[11], וְהָיְתָה הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת[12] - כֵּלִים שֶׁבֵּין הַמְּחִיצָה וּבֵין הַכֹּתֶל אוֹ שֶׁבֵּין הַמְּחִיצָה וְהַקּוֹרוֹת טְהוֹרִין[13]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בֵּין מְחִצָּה לַכֹּתֶל אוֹ בֵּין מְחִצָּה לַקּוֹרוֹת - כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת טְמֵאִין; שֶׁאֵין הַמְּחִיצָה מוֹנַעַת הַטֻּמְאָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא וּתְטַמֵּא[14], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּאֹהֶל שֶׁבְּתוֹךְ הַבַּיִת. הָיוּ הַכֵּלִים בְּתוֹךְ עֲבִי הַמְּחִיצָה עַצְמָהּ[15], בֵּין שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה לִפְנִים מִן הַמְּחִיצָה אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת: אִם הָיָה מְקוֹם הַכֵּלִים טֶפַח עַל טֶפַח - טְמֵאִים[16], וְאִם לָאו - טְהוֹרִין[17]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ כֵּיצַד דִּין הַבַּיִת אִם חִלְּקוּ מִכְּלַפֵּי אַרְצוֹ[18].

8) שאינם מקבלים טומאה וחוצצים. 9) שקבען לאוהל וחוצצות אף על פי שמקבלות טומאה. 10) העמיד את המחיצה בזקיפה בין כתלי הבית. 11) המחיצה מפרידה בין הבית והקורות, וקמה על גבה כעין עלייה. 12) החלק שבו הפתח לחוץ נקרא בית. 13) שהמחיצה מצילה מפני שאין דרך הטומאה להיכנס לחלק שאחורי המחיצה ולא לעלייה אלא דרך פתח הבית. 14) אם סופה לצאת הרי היא מטמאה אף לפני שיצאה. 15) במשנה שם בבבא האחרונה כתוב: "כלים שבחצץ" ומפרש רבינו בעובי המחיצה וכגון שהיה במחיצה חור מעבר לעבר והכלים מונחים שם. 16) מפני שהטומאה נכנסת לחור. 17) כדין כל פתח שאין בו טפח על טפח ברום טפח. ואין זה דומה לכותל שבין שני בתים (לקמן הלכה ד), שכלים הנמצאים בחציו שלצד הטומאה טמאים אפילו אין בסדק טפח, מפני שמחיצה זו "אינה משמשת את הבית" (פירוש, ואינה צורך בניין הבית), ולפיכך אין לה דין כותל (במשנה שם פרק ו, ג, כתוב: כותל המשמש את הבית) והרי זו דומה לקיר המגדל (למעלה פרק י"ח הלכה ז) וטומאה בתוך המגדלים שכלים שבעוביו - טהורים. אמנם רבינו שם כתב "היה עומד באוויר" אבל הוא הדין בעומד בתוך הבית (כדעת הרא"ש) ורבינו נקט לשון המשנה. וכשיש בו טפח טמאים גם הכלים המונחים בחצייה שלצד הטהרה מפני שהיא מחיצה עראית אינה נידונית ככותל. 18) בנה מחיצה על פני שטח הבית סמוך לרצפה, ופתח הבית נשאר למעלה מן המחיצה.

ג. בַּיִת שֶׁהוּא מָלֵא תֶּבֶן[19] וְאֵין בֵּינוֹ לְבֵין הַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ טֶפַח: טֻמְאָה בִּפְנִים[20], בֵּין בְּתוֹךְ הַתֶּבֶן בֵּין שֶׁהָיְתָה בֵּין תֶּבֶן לַקּוֹרוֹת - כָּל הַכֵּלִים שֶׁכְּנֶגֶד יְצִיאַת הַטֻּמְאָה[21] בִּמְלוֹאוֹ שֶׁל פֶּתַח[22] טְמֵאִים; הָיְתָה טֻמְאָה חוּץ לַתֶּבֶן בִּמְלוֹאוֹ שֶׁל פֶּתַח - כֵּלִים שֶׁבִּפְנִים[23], אִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָן טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח - טְהוֹרִין[24], וְאִם לָאו טְמֵאִין[25]. וְאִם יֵשׁ בֵּין תֶּבֶן לַקּוֹרוֹת פּוֹתֵחַ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

טֶפַח - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[26] טְמֵאִין[27]; שֶׁאֵין הַתֶּבֶן חוֹצֵץ, מִפְּנֵי שֶׁסְּתָם תֶּבֶן דַּעְתּוֹ לְפַנּוֹתוֹ.

19) ונשאר פנוי המקום שכנגד הפתח בלבד, עד הכותל הנגדי להיכנס בו ולהוציא דרכו את התבן. 20) בחלק שהתבן בו. 21) כל המקום הפנוי שכנגד הפתח, אפילו החלק הרחוק מהפתח, שהטומאה לא תעבור שם, נקרא "יציאת הטומאה" מפני שהטומאה תצא דרך המקום הזה וכולו שטח אחד הוא (סדרי טהרות). 22) לשון התוספתא, והכוונה: ברוחב כל הפתח, אף על פי שהפתח רחב הרבה יותר מרוחב מיטת המת ונושאיה. ונראה שגם הכלים שבתבן טמאים אם אין במקומם טפח על טפח ברום טפח. 23) שבתוך התבן. 24) מפני שהוא אוהל בפני עצמו ואף על פי שדעת בעל הבית להוציא את התבן, מציל הוא על הטהרה מליטמא כמו כל אוהל עראי בתוך אוהל שאף על פי שאינו מציל על הטומאה מלטמא כשדרכה לצאת שם, אבל מציל על הטהורים מליטמא. 25) שהרי אין כאן אוהל שיצילו וגם משום מחיצה אין התבן מציל שבעל הבית עתיד לפנותו (רבינו לשיטתו, שמחיצה שדעתו לפנותה אינה חוצצת, אפילו כשהיא סותמת את כל מקום הטומאה). 26) בין יש במקום הכלים פותח טפח ובין שאין בו. 27) משום שיש כאן אוהל בתוך אוהל ואינו מציל אלא כשאין דעתו לפנותו, אבל כשאין פותח טפח בין התבן לקורות אין זה אוהל בתוך אוהל, שהרי אין טומאה מאהילה על התבן.

ד. כֹּתֶל שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים וְטֻמְאָה בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל - בַּיִת הַקָּרוֹב לַטֻּמְאָה טָמֵא[28], וְהַקָּרוֹב לַטָּהֳרָה[29] טָהוֹר[30]. הָיְתָה מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה[31] - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין. הָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּאֶחָד מִשְּׁנֵי הַבָּתִּים, וְהַכֵּלִים בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל: מֻחְצִיוֹ וּכְלֵפֵי טֻמְאָה - טְמֵאִים; מֻחְצִיוֹ וּכְלֵפֵי טָהֳרָה - טְהוֹרִין; מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה - טְמֵאִין. וְכֵן מַעֲזִיבָה[32] שֶׁבֵּין הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה, וְהַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מַעֲזִיבָה: מֻחְצִיָּהּ וּלְמַטָּה - הַבַּיִת טָמֵא וְהָעֲלִיָּה טְהוֹרָה; מֻחְצִיָּהּ וּלְמַעְלָה - הָעֲלִיָּה טְמֵאָה וְהַבַּיִת טָהוֹר; מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין. הָיְתָה טֻמְאָה בְּאֶחָד מֵהֶן, וְכֵלִים בְּתוֹךְ הַמַּעֲזִיבָה: מֻחְצִיָּהּ וּכְלֵפֵי טֻמְאָה - טְמֵאִין; מֻחְצִיָּהּ וּכְלֵפֵי טָהֳרָה - טְהוֹרִין; מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין. הָיְתָה הַמַּעֲזִיבָה לָאֲוִיר[33] וְטֻמְאָה בְּתוֹכָהּ: מֻחְצִיָּהּ וּלְמַטָּה - הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה אֲפִלּוּ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָהוֹר[34], שֶׁהֲרֵי פָּשְׁטָה הַטֻּמְאָה בְּכָל הַבַּיִת[35]; הָיְתָה הַטֻּמְאָה מֻחְצִיָּהּ וּלְמַעְלָה - הַבַּיִת טָהוֹר[36], וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא[37]; מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה - הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם[38].

28) המדובר כשאין פותח טפח במקום הטומאה, ואף על פי כן אין עליה דין טומאה רצוצה, משום שחלק זה של הכותל הוא כחלק מן הבית עצמו. ורואים אנו את הטומאה כאילו היא שקועה בטיט, שאין הטיט מציל. ואם יש פותח טפח במקום הטומאה ואינו פתוח לבית, הרי הוא כקבר סתום שמטמא מכל צד. 29) פירוש, שהוא רחוק מן הטומאה. 30) משום, שהטומאה נמצאת בחצי הכותל הנגרר אחר הבית השני. 31) באמצע עובי הכותל. 32) תקרה. 33) שאין עליה גג. 34) ואין דנים אותה כטומאה רצוצה הבוקעת עד לרקיע ומטמאה כל מה שכנגדה. 35) והסברנו למעלה שרואים את הטומאה, כאילו היא מונחת בתוך הבית אלא שהיא מכוסה טיט ואם כן אינה כלל רצוצה והמעזיבה חוצצת. 36) כמו בבית ועלייה. 37) שהרי אינה כמונחת בבית ומשום כך היא רצוצה ומטמאה כנגדה, אבל העומד על המעזיבה מן הצד - טהור. 38) מטמאים את האדם שמא הטומאה מונחת משהו למעלה מחצי המעזיבה, ומטמאים את הבית שמא היא מונחת משהו למטה מחצייה. [למעלה בכותל בין שני בתים אין אנו צריכים לטעם זה, שהרי הבתים שווים ואי אפשר לטהר אחד ולטמא את השני, אבל כאן המעזיבה מגולה לאוויר ואין הדבר נראה מוזר כל כך לחלק בין דין האדם העומד למעלה לדין הבית, ומפני כך מביא רבינו את הנימוק שאי אפשר לצמצם].

ה. וְכֵן כֹּתֶל הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַבַּיִת - יְדוֹן מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה. כֵּיצַד? כֹּתֶל שֶׁהוּא לָאֲוִיר, וְגַג הַבַּיִת סָמוּךְ לַכֹּתֶל וְאֵינוֹ מֻרְכָּב עַל הַכֹּתֶל[39], וְטֻמְאָה רְצוּצָה בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל: הָיְתָה מֻחֶצָיוֹ וְלִפְנִים - הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעֹמֵד מִלְּמַעְלָה עַל רֹאשׁ הַכֹּתֶל[40] טָהוֹר, כְּעוֹמֵד עַל גַּג הַבַּיִת; הָיְתָה מֻחֶצָיוֹ וְלַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר, וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה טָמֵא, שֶׁהֲרֵי לֹא פָּשְׁטָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת. הָיְתָה הַטֻּמְאָה מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה - הַבַּיִת טָמֵא, וְהָעוֹמֵד מִלְּמַעְלָה טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי פָּשְׁטָה הַטֻּמְאָה בַּבַּיִת. נָטַל מֵהַכֹּתֶל מִבִּפְנִים[41] אוֹ שֶׁהוֹסִיף בַּכֹּתֶל מִבַּחוּץ עַד שֶׁנִּמְצֵאת הַטֻּמְאָה מֻחֶצִי כֹּתֶל וְלִפְנִים - הַבַּיִת טָמֵא; נָטַל מִבַּחוּץ[42] אוֹ שֶׁהוֹסִיף בְּעֻבִּי הַכֹּתֶל מִבִּפְנִים עַד שֶׁנִּמְצֵאת הַטֻּמְאָה מֻחֶצִי כֹּתֶל וְלַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר[43]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה נְתוּנָה עַל גַּבֵּי הַכֹּתֶל[44], אֲפִלּוּ מֻחְצִיוֹ וְלִפְנִים - הַבַּיִת טָהוֹר[45].

39) ראש הכותל נשאר מחוץ לגג. 40) בין כנגד הטומאה ובין מן הצדדים. 41) הטומאה היתה מחצייה ולחוץ, וקילף שכבה דקה מהכותל בפנים הבית. 42) והטומאה היתה מחצייה ולפנים. 43) הטהרות שיכניסו לבית אחרי השינוי הזה - טהורים. 44) שהוא מחוץ לגג כאמור בראש הלכה זו. 45) והטעם, משום שהכותל אינו משמש את הבית. ועוד, שהטומאה גלויה לאוויר.

ו. בַּיִת הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַכֹּתֶל[46] - יְדוֹן כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם[47]. כֵּיצַד? הַחוֹפֵר שְׁנֵי כּוּכִים[48] אוֹ שְׁתֵּי מְעָרוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ שְׁנֵי בָּתִּים[49] חֲפוּרִים בַּקַּרְקַע וְנַעֲשָׂה בֵּינֵיהֶן כֹּתֶל הַמַּבְדִּיל בֵּין שְׁנֵיהֶן, וְהָיְתָה טֻמְאָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בַּבָּתִּים וְכֵלִים בַּכֹּתֶל, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן כִּקְלִפַּת הַשּׂוּם - טְהוֹרִין; הָיְתָה טֻמְאָה בְּכֹתֶל זֶה וְכֵלִים בַּבָּתִּים, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן כִּקְלִפַּת הַשּׂוּם - טְהוֹרִים. הִגִּיעַ לָמַדְתָּ, שֶׁכֹּתֶל בִּנְיָן נִדּוֹן מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה, וְכֹתֶל הַסֶּלַע[50] אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה מִגּוּשׁ הָאָרֶץ כְּשֶׁיַּחְפֹּר מִכָּאן וּמִכָּאן נִדּוֹן כִּקְלִפַּת הַשּׂוּם.

46) כותל בנוי נקרא "משמש את הבית" מפני שהכותל עשה את הבית, וכותל שבין שתי מערות מוקם על ידי חפירת המערות, שחפרו מערה מכאן ומערה מכאן ונשארת ביניהן מחיצה של עפר או סלע ולפיכך המערה משמשת את הכותל. 47) כלומר, אפילו מחיצה דקה כקליפת השום מפרידה בין הטומאה והטהרות - הכל טהור ואין הבדל בין מחצייה ולפנים ובין מחצייה ולחוץ. 48) קברי מתים שלהם היו חצובים בכתלי מערות בעומק מתאים לאורך הארונות, וחפירה חצובה כזו נקראת כוך. 49) שטחים חלולים. 50) אם חצבו בית וכדומה בסלע ונעשו מחיצות מאליהן.

ז. כֹּתֶל שֶׁחֲצִי עָבְיוֹ בִּנְיָן וְחֶצְיוֹ סֶלַע - נִדּוֹן מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה[51].

51) ואף על פי שהסלע הנידון כקליפת השום הוא מבפנים - הבית טמא.

ח. טֻמְאָה שֶׁהָיְתָה בֵּין קוֹרוֹת הַבַּיִת[52], אֲפִלּוּ אֵין תַּחְתֶּיהָ אֶלָּא כִּקְלִפַּת הַשּׂוּם - הַבַּיִת טָהוֹר[53], וְרוֹאִין אֶת הַטֻּמְאָה כְּאִלּוּ הִיא רְצוּצָה[54] בָּאָרֶץ וּמְטַמְּאָה כְּנֶגְדָּהּ בִּלְבַד. וְאִם יֵשׁ בִּמְקוֹמָהּ טֶפַח עַל טֶפַח - הַכֹּל טָמֵא[55]. וְכֵן אִם הָיְתָה נִרְאֵית בְּתוֹךְ הַבַּיִת[56] - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הַבַּיִת טָמֵא. שְׁנֵי פְּתָחִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וְטֻמְאָה בַּכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן: אִם נִרְאֵית שֶׁהִיא[57] לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - הוּא טָמֵא וַחֲבֵרוֹ טָהוֹר, וְאִם לָאו - נִדּוֹנִין מֻחֲצָה לְמֻחֲצָה[58].

52) הקורות נתונות מכותל לכותל שכנגדו ועליהן וביניהן המעזיבה מטיט. המדובר כשהטומאה בתוך הקורה עצמה. 53) דין קורה כדין סלע ונידונה כקליפת השום (למעלה הלכה ו), מפני שלא נעשו בה שינויים מכריעים ואפשר להוציאה מבלי לקלקלה (וכעין זה אמרו בבבא קמא סז, א, גבי גזל קורה: "מריש שמו עליו") אין עליה תורת "משמש את הבית", מה שאין כן במעזיבה, שהיא נפרכת כשמורידים אותה. 54) המדובר כשאין במקומה טפח על טפח. במעזיבה (למעלה בהלכה ד) אין דין טומאה רצוצה מפני שהיא נפרכת, מה שאין כן קורות, שאינן עומדות להיבקע (כסף משנה). 55) שהרי היא כקבר סתום המטמא מכל צדדיו. 56) פירוש, שאין עליה אפילו כקליפת השום. 57) כל שהוא אפילו כקליפת השום. 58) כשהטומאה במחצית הכותל העליונה, הפתח העליון טמא, וכשהיא בתחתונה התחתון טמא.

~ יום שלישי ט"ז כסלו ~

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר עמוד העומד בתוך הבית וטומאה רצוצה תחתיו, טומאה שבתוך הכותל ומקומה טפח על טפח על רום טפח, חור גדול שבעובי הכתלים שדרך לעשותו לתשמיש וטומאה בתוכו, ודין ב' פרדסקים זה בצד זה או למעלה מזה. וכלב שאכל בשר מת תוך שלשה ימים, האשה שמת עוברה בתוך מעיה והאשה שמקשה לילד, האשה שהפילה שליה, ואם ילדה ב' ילדים אחד חי ואחד מת, האשה שמת עוברה בתוך מעיה ונגעה בו המיילדת, והבולע טבעת טמאה.

א. עַמּוּד[2] הָעוֹמֵד בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְטֻמְאָה רְצוּצָה[3] תַּחְתָּיו - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה בִּלְבַד. וְאִם הָיָה פֶּרַח[4] יוֹצֵא מֵעַמּוּד זֶה וְכֵלִים תַּחַת הַפֶּרַח - הַכֵּלִים טְהוֹרִים[5], שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה[6].

2) אהלות פ"ו מ"ר. 3) שאין במקומה טפח על טפח פנוי. 4) קישוט בולט מן העמוד עשוי בתבנית פרח. 5) שם מ"ז. 6) ולא מצידיה, ומשמיענו שאין אנו דנים את העמוד כשיפוע האוהל של הפרח, ושיפועי אוהלים כאוהלים (ראה למעלה פי"ח ה"ז).

ב. [וְאִם יֵשׁ בִּמְקוֹם הַטֻּמְאָה][7] טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח - הַרֵי הוּא כְּקֶבֶר סָתוּם וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו, וְהַבַּיִת כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁהַרֵי הֶאֱהִיל עַל הַקֶּבֶר.

7) כלומר, במקום הפנוי מחוץ לשטח התפוס ע"י הטומאה (ראה למעלה פ"ז ה"ד).

ג. טֻמְאָה שֶׁבְּתוֹךְ הַכֹּתֶל[8] וּמְקוֹמָהּ טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח - כָּל הָעֲלִיּוֹת הַבְּנוּיוֹת עַל כֹּתֶל זֶה, אֲפִלּוּ עֶשֶׂר[9], טְמֵאוֹת; שֶׁהַרֵי הַכֹּתֶל כֻּלּוֹ קֶבֶר סָתוּם עַד סוֹפוֹ, וְהוּא כֹּתֶל הָעֲלִיּוֹת, וְכָל עֲלִיָּה מֵהֶן מַאֲהֶלֶת עַל הַקֶּבֶר[10]. בָּנָה בַּיִת[11] בְּצַד הַכֹּתֶל מִכָּאן וּבַיִת מִכָּאן וּבָנָה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי שְׁנֵי הַבָּתִּים עַד שֶׁנִּמְצָא רֹאשׁ הַכֹּתֶל הַטָּמֵא הוּא בְּאֶמְצַע קַרְקַע הָעֲלִיָּה - הַרֵי הָעֲלִיָּה טְמֵאָה, שֶׁהַרֵי הֶאֱהִילָה עַל הַקֶּבֶר, וְהָעֲלִיָּה הַשְּׁנִיָּה הַבְּנוּיָה עַל גַּבָּהּ טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְאֵין הַכֹּתֶל הַטָּמֵא כָּתְלָהּ[12].

8) שם פ"ז מ"א. 9) זו על גבי זו, והכותל שהטומאה בה מגיע עד לעליה העליונה. 10) כל זה כשיש במקום הטומאה טפח על טפח. ואם אין בו טפח על טפח, דינו ככותל המשמש את הבית, למעלה בפכ"ד ה"ה, ומטמא את החדר שכנגד הטומאה בלבד ולא את החדרים שתחתיו ושעליו. 11) שם. 12) ותקרת העליה התחתונה חוצצת בפני הטומאה.

ד. חוֹר[13] גָּדוֹל[14] שֶׁבָּעֲבֵי הַכְּתָלִים שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לַעֲשׂוֹתוֹ לְתַשְׁמִישׁ, וְהוּא הַנִּקְרָא פַּרְדִּסְק, שֶׁהָיְתָה טֻמְאָה מֻנַּחַת בְּתוֹכוֹ וְיֵשׁ עָלָיו[15] דְּלָתוֹת סְגוּרוֹת - הַבַּיִת טָהוֹר[16]. הָיְתָה הַטֻּמְאָה רְצוּצָה בְּקַרְקָעִיתוֹ אוֹ בִּכְתָלָיו אוֹ בְּגַגּוֹ - רוֹאִין אֶת כָּל הַחוֹר כֵּלוֹ כְּאִלּוּ הוּא אָטוּם[17], וְרוֹאִין[18] מְקוֹם הַטֻּמְאָה: אִם הוּא בַּחֲצִי עֲבִי הַכֹּתֶל שֶׁלְּפָנִים - הַבַּיִת טָמֵא; וְאִם הָיְתָה טֻמְאָה מֵחֲצִי כֹּתֶל וְלַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - הַבַּיִת טָמֵא.

13) תוספתא שם פ"ז הי"א. 14) לא פחות מטפח על טפח ברום טפח. 15) פירוש, אפילו יש עליו (ראה הערה הבאה). 16) הכסף־משנה מגיה: הבית טמא, וכך גירסתנו בתוספתא שם. והטעם, מפני שסוף הטומאה לצאת דרך הדלתות לבית. 17) סתום. 18) דוגמה לטומאה בכתליו: עובי הכותל ששה טפחים, והפרדיסק פתוח לחוץ, ועומקו שלושה, והטומאה בעובי הכותל במרחק שני טפחים מצד הבית, וטפח אחד מחללו של הפרדיסק, אין אנו אומרים שהטומאה מחציו של הכותל ולחוץ, שהרי עוביו במקום זה הוא שלושה טפחים, אלא רואים את החור כאילו הוא אטום. ואם כן, עובי הכותל הוא ששה טפחים, ונמצא שהטומאה המרוחקת לא יותר משני טפחים מן הבית מקומה במחצית הפנימית, והבית טמא.

ה. שְׁנֵי פַּרְדִּסְקִין[19] זֶה בְּצַד זֶה אוֹ זֶה עַל גַּב זֶה[20], וְטֻמְאָה מֻנַּחַת בְּאֶחָד מֵהֶן, וְנִפְתַּח[21] - הוּא וְהַבַּיִת טָמֵא, וַחֲבֵרוֹ טָהוֹר[22]. הָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה בְּתוֹךְ הַבִּנְיָן - רוֹאִין אֶת הַפַּרְדִּסְקִין כְּאִלּוּ הֵן אֲטוּמִין, וְיִדּוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[23].

19) משנה שם פ"ו, ז. 20) ודלתותיהם נעולות. 21) הדלת נפתחה. 22) הדלת הנעולה חוצצת, כשאין דרך הטומאה לצאת שם, כמו שנתבאר כמה פעמים. אבל אם גם דלתו פתוחה נכנסת לו הטומאה, מכיוון שיש בו פותח טפח (ראה למעלה פ"כ ה"ז דין ביב קמור). 23) כמו שביארנו בסוף ההלכה הקודמת.

ו. כְּזַיִת[24] מִן הַמֵּת מֻדְבָּק בְּאַסְקֻפַּת הַבַּיִת מִבַּחוּץ[25] - הַבַּיִת טָהוֹר[26]. הָיָה רָצוּץ תַּחַת הָאַסְקֻפָּה - יִדּוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[27]. הָיָה מֻדְבָּק לַמַּשְׁקוֹף[28] - הַבַּיִת טָמֵא[29].

24) שם פי"ב ה"ח. 25) במקום שאין עליו משקוף. 26) כר' יהושע שם, אפילו כשהדלת פתוחה, ואם יש עליו משקוף והדלת פתוחה הבית טמא, מפני שהמשקוף מאהיל על הטומאה ומתחבר עם אוהל הבית, ואם הדלת נעולה טהור אפילו המשקוף מאהיל, מפני שאין דרך הטומאה להכנס, ולכן הדלת חוצצת (תפארת ישראל). 27) כמו במונחת בכותל, מחציה ולפנים - כבפנים, מחציה ולחוץ - כבחוץ. 28) שם. 29) אפילו אם מודבק כחלק שמחוץ לדלת. בזה גם ר' יהושע מודה, מפני שחלקו הפנימי הוא עצמו חלק מאוהל הבית, לכן כולו בטל לגבי הבית.

מה־שאין־כן באסקופה, שהיא נמשכת יותר לקרקע מאשר לבית.

ז. כֶּלֶב שֶׁאָכַל[30] בְּשַׂר הַמֵּת וּמֵת[31] בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים[32] וַהֲרֵי הוּא מֻטָּל עַל הָאַסְקֻפָּה - רוֹאִין חֲלַל הַטֻּמְאָה מִגּוּפוֹ[33]: אִם הוּא כְּנֶגֶד הַמַּשְׁקוֹף וְלִפְנִים[34] - הַבַּיִת טָמֵא[35], וּמִכְּנֶגֶד הַמַּשְׁקוֹף וְלַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר[36].

30) שם פי"א מ"ז. 31) אבל אם הוא חי, אינו מטמא אפילו בתוך שלושה ימים, מפני שהטומאה בלועה בגופו (למעלה פ"כ ה"ב, וה"ה). 32) ולא נתעכל עדיין הבשר (ראה למעלה פ"כ ה"ד). 33) המקום בגופו שהטומאה מונחת שם (בפירושו למשנתנו, כותב רבינו: האיצטומכה, פירוש, קיבה). 34) בין שיש בחללו פותח טפח, ובין אין בו. 35) אם יש בחללו פותח טפח, צידו העליון מאהיל על הטומאה ואינו חוצץ, והמשקוף מאהיל עליו, ולפיכך כל הבית כאוהל הטומאה, ואם אין בו פותח טפח, הרי הטומאה רצוצה ובוקעת ועולה לתוך הבית, ומפני שדלת הבית פתוחה מתפשטת הטומאה לכל הבית (ראה תפארת ישראל "קרית ארבע" דיני טומאה רצוצה אות ב). 36) כר' יוסי במשנתנו, לפי פירוש הרע"ב (ראה 'תוספות יום טוב' וסדרי טהרות). [ויש לעיין בדבר, מהו ההבדל בין זה לדין אדם מוטל על האסקופה בפי"ח ה"ב, ולמה מטהר רבינו כשקיבת הכלב בחוץ, אפילו אם מקצת גופו של הכלב מן המשקוף ולפנים?].

ח. הָאִשָּׁה[37] שֶׁמֵּת עֻבָּרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, אִם נַעֲשָׂה רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּפִקָּה[38] שֶׁל שְׁתִי - כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח הָרֶחֶם עַד שֶׁנִּרְאָה הָרֹאשׁ נִטְמָא הַבַּיִת מִפְּנֵי הָעֻבָּר, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא יָצָא.

37) שם פ"ז, מ"ד. 38) כראש המעוגל של פלך לחוטי האורך (בכורות כב ע"א).

ט. הָאִשָּׁה שֶׁמַּקְשָׁה[39] לֵילֵד וְיָצְאָה מִבַּיִת לְבַיִת וְהִפִּילָה נֶפֶל מֵת בְּבַיִת שֵׁנִי - הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן טָמֵא בְּסָפֵק, שֶׁמָּא כְּשֶׁהָיְתָה בּוֹ יָצָא רֹאשׁוֹ שֶׁל נֶפֶל הַזֶּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁלֹּא הָיָה רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּפִקָּה שֶׁל שְׁתִי; אֲבָל אִם הֶעֱגִיל רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּפִקָּה - הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן טָהוֹר; שֶׁאִלּוּ נִפְתַּח רַחְמָהּ שָׁם, לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ עַל רַגְלֶיהָ. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה נִטֶּלֶת בַּאֲגַפַּיִם[40] וְהוֹצִיאוּהָ מִבַּיִת לְבַיִת - הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן טָמֵא בְּסָפֵק אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱגִיל רֹאשׁ הַנֶּפֶל כְּפִקָּה שֶׁל שְׁתִי[41].

39) אהלות שם. 40) בידי חברותיה. 41) מאותו הנימוק שאמרנו: שמא הוציא הנפל ראשו בבית ראשון.

י. הָאִשָּׁה שֶׁהִפִּילָה[42] שִׁלְיָא[43] - הַבַּיִת טָמֵא וַדַּאי. חֲזָקָה הוּא שֶׁאֵין שִׁלְיָא בְּלֹא וָלָד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

42) משנה נדה כו, א. 43) כעין שק של עור שהוולד מונח בו.

יא. מִי שֶׁיָּלְדָה[44] שְׁנֵי יְלָדִים, אֶחָד חַי וְאֶחָד מֵת: אִם הַמֵּת יָצָא רִאשׁוֹן - הַחַי טָהוֹר[45], שֶׁהֲרֵי לֹא נָגַע בּוֹ מִשֶּׁיָּצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם[46]; וְאִם הַחַי יָצָא רִאשׁוֹן - הֲרֵי הוּא טָמֵא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע בּוֹ הַמֵּת מִשֶּׁיָּצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְגַּלְגֵּל אַחֲרָיו כְּאֶבֶן, שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים כְּדֵי לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ[47].

44) שם מ"ה. 45) פירוש, אינו טמא טומאת שבעה ואינו צריך הזאה שלישי ושביעי כנוגע במת, אבל טמא טומאת ערב מפני שנגע באמו שנגעה במת ושהיא טמאה גם כיולדת, שבעה ימים לזכר וארבעה עשר לנקבה. 46) והנגיעה בו בתוך גופה של האשה אינה מטמאה (למעלה פ"כ ה"א). והמדובר כשהוציאו את החי מן הבית לפני שיצא המת. שאם לא כן, נטמא החי טומאת שבעה באוהל המת. 47) כשיצא המת תחילה, אין החי נמשך אחריו, מפני שהוא מתאמץ ומעכב את עצמו מלהתגלגל אחרי המת שיצא, אבל דבר שאין בו רוח חיים מתגלגל מאליו למקום הפתוח (מפירושו של רבינו במשנתנו).

יב. הָאִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה[48] וָלָד מֵת, אֲפִלּוּ נֵפֶל קָטָן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[49] - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה טֻמְאַת שִׁבְעָה[50]. מֵת עֲבָרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ וּפָשְׁטָה הַחַיָּה[51] אֶת יָדָהּ וְנָגְעָה בּוֹ - הַחַיָּה טְמֵאָה שִׁבְעָה, וְהָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד שֶׁיֵּצֵא הַוָּלָד. וְטֻמְאַת הַחַיָּה מִדִּבְרֵיהֶם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּגַּע בּוֹ מִשֶּׁיֵּצֵא לַפְּרוֹזְדוֹר[52]. אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵין מַגַּע בֵּית הַסְּתָרִים[53] מַגָּע; הוֹאִיל וְהוּא בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם, הַנּוֹגֵעַ בּוֹ טָהוֹר. וְכֵן הַבּוֹלֵעַ[54] טַבַּעַת טְמֵאָה וְחָזַר וּבָלַע אַחֲרֶיהָ טַבַּעַת טְהוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁנָּגְעוּ זוֹ בָּזוֹ בְּוַדַּאי בְּתוֹךְ מֵעָיו - אֵינוֹ מַגָּע, וְהַטְּמֵאָה בְּטֻמְאָתָהּ[55] וּטְהוֹרָה בְּטָהֲרָתָהּ[56].

48) משנה חולין עא, א. 49) למעלה פ"ב ה"א. 50) טומאת מת, וטעונה הזאה שלישי ושביעי, שהרי נגע גופה במת (מובן שהיא טמאה גם כיולדת, ואם הפילה נקבה טמאה ארבעה עשר יום, אבל כאן אנו עוסקים בדיני טומאת מת בלבד, ולפיכך כתב טומאת שבעה). 51) המיילדת. 52) שם עב, א. החלק החיצון של אברי הלידה. 53) מקום מכוסה מטבעו. 54) שם עא, ב. 55) כשתצא מן הגוף. 56) אשריך הלכות טומאת מת, שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה (ראה סיום מסכת כלים).

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

~ יום רביעי י"ז כסלו ~

הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֵהוּ פָּרָטָן: א) דִּין פָּרָה אֲדֻמָּה. ב) דִּין טֻמְאַת מֵי נִדָּה וְטָהֳרָתָן.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר פרה אדומה בת כמה שנים כשירה, ואם לוקחים עגלה לגדלה, אם היתה זקנה, והמראות שפוסלות בה, ובאי זה מקום, המומים הפוסלים בה, ואם העבודה פוסלת בה, ואי זו עבודה, פרה שנולד בה פיסול, ואם לקחו פרה ומצאו אחרת נאה ממנה, על יד מי נעשית הפרה, וטבולי יום אם כשרים בה.

~ נקודות משיחות קודש ~

בהמשך להלכות טומאת מת, באות הלכות פרה אדומה. על־דרך המבואר במדרשי חז"ל ש"נתכרכמו פניו של משה" שלא ידע במה תהא טהרתו של זה הנטמא בטומאה הכי חמורה – טומאת מת, ולכן נאמרה לו פרשת פרה אדומה, כך גם הרמב"ם הביא הלכות פרה אדומה תיכף לאחר הלכות טומאת מת, מבלי לסיים הלכות אלו כדרכו בכמה מקומות בספרו, בביאור עניינים של תיקון הדעות.

(על־פי "יין מלכות" ספר טהרה, סימן ד,
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

א. מִצְוַת פָּרָה[2] אֲדֻמָּה[3] שֶׁתִּהְיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים[4] אוֹ בַּת אַרְבַּע[5]. וְאִם הָיְתָה זְקֵנָה - כְּשֵׁרָה[6]; אֶלָּא שֶׁאֵין מַמְתִּינִין לָהּ, שֶׁמָּא תַּשְׁחִיר[7] וְתִפָּסֵל. וְאֵין לוֹקְחִין עֶגְלָה וּמְגַדְּלִין אוֹתָהּ[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה - וְלֹא עֶגְלָה. לֹא מָצְאוּ אֶלָּא עֶגְלָה - פּוֹסְקִין עָלֶיהָ דָּמִים[9] וְתִהְיֶה אֵצֶל בְּעָלֶיהָ עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתֵעָשֶׂה פָּרָה. וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה[10].

2) פרה פ"א מ"א. 3) טמאי מת אינם נטהרים בטבילה במקווה בלבד, אלא צריכים הזאת מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה, ודיניה מפורשים לקמן. 4) כל זמן שלא הגיעה לגיל זה, נקראת "עגלה" או "עגלת בקר". רבינו בפירושו שם מבאר, שעגל סתם הוא בן שנה, ו"עגלת בקר" היא בת שתים. 5) כחכמים, שם. 6) שם. משמע שאינה נקראת זקינה אלא אם עברו עליה יותר מארבע שנים. ולכאורה זה מנוגד לדבריו בפ"א מהל' מעשה הקרבנות, שפר למעלה מבן שלוש נקרא זקן. וב'משנה למלך' מבאר: פרה אדומה שתחילתה מבת שלוש, נקראת זקינה אחר עבור שנתיים. ז.א. למעלה מבת ארבע, וכן פר שתחילתו מבן שתים, נקרא זקן כשתעבורנה עליו שנתיים. 7) טבען של שערות לשנות את גוונן מבהיר לכהה עם עלות הגיל, ושתי שערות שחורות פוסלות את הפרה. 8) 'ספרי' זוטא. 9) קובעים ומשלמים את מחירה (וכן בבבא־מציעא פ"ה מ"ז: אין פוסקים על הפירות). 10) שקלים פ"ד מ"ב. כל גבר מישראל מגיל עשרים ולמעלה מחוייב לתת מחצית השקל (מטבע עתיק) לצרכי בית־המקדש ובעיקר לקניית קרבנות. השקלים ניתנו לידי הכהנים שהכניסום לחדר (לשכה) בבית־המקדש, ושלוש פעמים בשנה – לפני הפסח,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לפני שבועות ולפני סוכות — ממלאים שלוש קופות גדולות מאתם השקלים לצרכים השוטפים. המטבעות שבקופות נקראים "תרומת הלשכה".

ב. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה[11] 'תְּמִימָה' - תְּמִימַת אַדְמִימוּת[12], לֹא תְּמִימַת קוֹמָה[13]; אֶלָּא אִם הָיְתָה נַנָּסָה[14] - כְּשֵׁרָה[15], כִּשְׁאָר הַקָּדָשִׁים. הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת[16] לְבָנוֹת אוֹ שְׁחוֹרוֹת בְּתוֹךְ גֻּמָּא[17] אַחַת[18], אוֹ בְּתוֹךְ שְׁנֵי כּוֹסוֹת[19] וְהֵן מֻנָּחוֹת זוֹ עַל זוֹ - פְּסוּלָה.

11) במדבר, שם. 12) שכל שערותיה אדומות. ב'ספרי' חוקת, פיסקה קכג, דרשו: תמימה — תמימה באדמות. או (אולי) תמימה במומים (שלא יהיה בה מום)? כשהוא אומר: "אשר אין בה מום" הרי מומים אמורים, הא (אם כן) מה תלמוד־לומר תמימה? שתהא תמימה באדמות. 13) שתהיה קומתה גבוהה. 14) נמוכת קומה. 15) פרה פ"ב, מ"ב. ננסות, מום הוא באדם (בכורו' מה, ב), אבל לא בבהמה. 16) פרה שם מ"ח. 17) שרשי השערות יושבים בשקיעות קטנטנות שבעור, והן נקראות "גומות". 18) [בבבא־בתרא טז, א - אמרו: "כל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה". ואולי שונה עור האדם מעור הבהמה ('תפארת ישראל')). 19) במס' פרה פ"ב מ"ה, שנינו: "היו בה שתי שערות שחורות או לבנות בתוך גומא אחת פוסלות. רבי יהודה אומר אפילו בתוך כוס אחד, היו בתוך שתי כוסות והן מוכיחות זו את זו — פסולה". ופירש שם רבינו: "וכוס הוא עגול מן הגשם יש בו כלל (הרבה) מן השיעור (צ"ל השיער) בשטח אחד". פירוש, השערות מסודרות על גוף הבהמה כעין תלתלים (הגר"א), והם בולטות ביותר כשהן רטובות. ודעת רבינו שנחלקו רבי יהודה ותנא־קמא בדין שתי שערות יוצאות משתי גומות או יותר ואינן כרוכות זו בזו או מונחות זו על זו. תנא־קמא סובר שאינן פוסלות (וכן אמרו בפירוש בתוספתא פרה פ"ב ה"ב: בתוך שתי גומות — כשירה), ורבי יהודה חולק ואומר שלא רק בגומא אחת אלא אפילו בכוס אחת פסולה, ואפילו אינן מונחות זו על זו. ומה שאמרו במשנה: "היו בתוך שתי כוסות והן מוכיחות זו את זו - פסולה" דברי הכל הוא. ומובן שכן הדין בכוס אחת לדעת תנא־קמא, ומשום רבי יהודה הפוסל בכוס אחת אפילו אינן מוכיחות, נקט שתי כוסות. ורבינו פסק כתנא־קמא, ונקט לשון המשנה, כדרכו במקומות רבים.

ג. הָיוּ בָהּ[20] שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת[21] עִקָּרָן[22] מַאֲדִים וְרֹאשָׁן מַשְׁחִיר, עִקָּרָן מַשְׁחִיר וְרֹאשָׁן מַאֲדִים - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר[23]. וְגוֹזֵז בְּמִסְפָּרַיִם[24] אֶת רֹאשָׁן הַמַּשְׁחִיר[25] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם גִּזָּה בְּקָדָשִׁים[26], שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לָגֹז[27].

20) שם. 21) בגומא אחת או בשתים ומונחות זו על זו. 22) מקום צמיחתן. 23) כחכמים, שם. 24) תוספתא פרה פ"ב ה"ד. 25) רבינו בפירוש למשנה כותב, שצריך לגזוז, וכל זמן שלא גזז — פסולה. 26) התורה אמרה (דברים טו, יט) "לא תגוז בכור צאנך", והוא־הדין בשאר קדשים הקרבים על המזבח. 27) טעם זה אינו מספיק להתיר גזיזת קדשי מזבח, אבל קדושת פרה אדומה היא כקדושת בדק הבית (דברים שהוקדשו לצורכי תיקונים ושיפוצים בבית־המקדש וכדומה). ורבינו פוסק בהל' מעילה (פי"א הי"ב) שאיסור גזיזתם הוא גזירת חכמים, ולא גזרו בפרה מפני הנימוק האמור כאן.

ד. וְצָרִיךְ שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַמַּאֲדִים[28] כְּדֵי שֶׁיְּנַטֵּל בְּזוּג[29]; שֶׁכָּל שַׁעֲרָה שֶׁאֵינָהּ נִטֶּלֶת בְּזוּג[30] - הֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ אֵינָהּ[31]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת לְבָנוֹת אוֹ שְׁחוֹרוֹת שֶׁאֵינָן נִלְקָטִין בְּזוּג[32] - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[33].

28) אחרי גזיזת העליון השחור. 29) מספריים. 30) שסכיני המספריים אינן תופסות אותן. 31) [במסכת נידה (נב, ב) מחלוקת חכמים כמה הוא שיעורן של שערות בפרה ובנגעים וכו'. ובגמרא שם אמרו: "הלכה כדברי כולן להחמיר". ודעת רבינו (בפירוש שם), ששיעור ניטלות בזוג הוא הקטן שבכולם, ובהתאם לכך פסק בסוף הלכה זו, ששתי שערות לבנות או שחורות הנקלטות בזוג — פוסלות את הפרה. וכן בהל' טומאת צרעת (פ"ב ה"א) ששיער לבן שניטל בזוג מטמא בבהרת (ראה שם הערה ב). ולכאורה תמוהים דבריו כאן, למה הכשיר אם שיעור המאדים הוא כדי שינטל בזוג, ולא החמיר להצריך כדי לכוף ראשון לעיקרן כדעת רבי ישמעאל שם? ונראה, שדעת רבינו, ששערות הנקלטות בזוג, שם (השין צרויה) שערות עליהן לדברי הכול, ולא אמרו בהן "כאילו אינן", אולם נקבעו שיעורים לכל דבר (מהם הלכה למשה מסיני, ומהם שיעורי חכמים) ולמטה משיעורים הללו אינו מספיק, אבל אין זה אומר שהדבר "כאילו אינו", ולכן בראשון משחיר ועיקרן מאדים, הרי השערות האדומות כשהן לעצמן לא קבעה להן התורה ולא חכמים שיעור מיוחד, שהרי פרה שכל שערותיה קצרות כשירה, אם רק שם שערות עליהן, ומה אנו צריכים כדי להכשירה? הוי אומר, הפסק בין השחורות לבין עור הפרה, ולזה מספיקות שערות כל שהן אם שם שערה עליהן (על־פי ה'כסף משנה' בתוספת ביאור)). 32) אף־על־פי שכל ארכן לבן או שחור. 33) משמע ששערות אדומות קצרות משיעור זה — פוסלות.

ה. הָיוּ[34] קַרְנֵיהָ אוֹ טְלָפֶיהָ שְׁחוֹרִים - יָגֹד[35]. גַּלְגַּל הָעַיִן[36] וְהַשִּׁנַּיִם וְהַלָּשׁוֹן - אֵין מַרְאֵיהֶן פּוֹסְלִים בְּפָרָה.

34) שם מ"ב. 35) יחתוך כמו "גודו אילנא" (דניאל ד, יא). בבכורות מד, א - מבואר, שמותר לחתוך את הקליפה החיצונה שעל גבי העצם הנקראת "זכרות הקרן", אבל אם חתך את הזכרות עצמה נעשית בעלת מום ופסולה. 36) פרה, שם.

ו. הָיְתָה בָהּ[37] יַבֶּלֶת וַחֲתָכָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁצָּמַח בִּמְקוֹמָהּ שֵׂעָר אָדֹם - פְּסוּלָה[38].

37) שם. 38) כרבי יהודה. הראב"ד מנמק: לפי שאין עולה בו אדמימות גמורה, אלא הוא שיער לקוי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז. כָּל הַמּוּמִין[39] הַפּוֹסְלִין בְּקָדָשִׁים - פּוֹסְלִין בְּפָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם. הָיְתָה יוֹצֵא דֹּפֶן[40] אוֹ מְחִירִ[41] אוֹ אֶתְנַן[42] אוֹ טְרֵפָה[43] אוֹ שֶׁנִּרְבְּעָה[44] - פְּסוּלָה; שֶׁכָּל הַפּוֹסְלִין אֶת הַקָּדָשִׁים לַמִּזְבֵּחַ - פּוֹסְלִין אֶת הַפָּרָה וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, הוֹאִיל וּקְרָאָהּ הַכָּתוּב חַטָּאת. וּמֵתֵר לִקַּח אוֹתָהּ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[45] וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא רְבָעָהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיד בְּהֶמְתּוֹ[46]. יְתֵרָה פָּרָה[47] עַל הַקָּדָשִׁים, שֶׁהָעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל, וּבְעֶגְלָה עֲרוּפָה אוֹמֵר: אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל; מָה עֹל הָאָמוּר בְּעֶגְלָה - עֲשָׂה שְׁאָר עֲבוֹדוֹת כְּעֹל, אַף עֹל הָאָמוּר בְּפָרָה - יִפְסֹל בָּהּ שְׁאָר עֲבוֹדוֹת כְּעֹל. אֶלָּא[48] שֶׁהָעֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה[49], וּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת אֵין פּוֹסְלוֹת אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. כֵּיצַד? קָשַׁר עָלֶיהָ הָעֹל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָרַשׁ בָּהּ - פְּסוּלָה; הִכְנִיסָהּ לָדוּשׁ - אֵינָהּ נִפְסֶלֶת עַד שֶׁיָּדוּשׁ בָּהּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. רָכַב עָלֶיהָ[50], נִשְׁעָן עָלֶיהָ, נִתְלָה בִּזְנָבָהּ[51] וְעָבַר בָּהּ אֶת הַנָּהָר, קִפֵּל עָלֶיהָ אֶת הַמּוֹסֵרָה[52], נָתַן טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ, נָתַן עָלֶיהָ כְּסוּת שֶׁל שַׂקִּים - פְּסוּלָה[53]. קְשָׁרָהּ בְּמוֹסֵרָה: אִם הָיְתָה מוֹרֶדֶת[54] וּצְרִיכָה שְׁמִירָה - כְּשֵׁרָה, וְאִם לָאו - פְּסוּלָה; שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מַשּׁוּי הוּא. עָשָׂה בָהּ[55] סַנְדָּל שֶׁלֹּא תַּחֲלִיק, פֵּרַשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַזְּבוּבִין - כְּשֵׁרָה. זֶה הַכְּלָל[56]: כֹּל שֶׁהוּא לְצָרְכָּהּ[57] - כְּשֵׁרָה[58]; לְצֹרֶךְ אַחֵר[59] - פְּסוּלָה. נַעֲשֵׂית בָּהּ מְלָאכָה מֵאֵלֶיהָ[60] אוֹ שֶׁעָלָה עָלֶיהָ עֹל מֵאֵלָיו, אִם לִרְצוֹנוֹ - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ, שֶׁאִם עֻבַּד בָּהּ לִרְצוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁעֻבַּד בָּהּ[61]. לְפִיכָךְ, אִם שָׁכַן עָלֶיהָ הָעוֹף - כְּשֵׁרָה[62]; עָלָה עָלֶיהָ זָכָר - פְּסוּלָה[63]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַמְעַבֶּרֶת פְּסוּלָה. הִכְנִיסָהּ[64] לִרְבִקָּה[65] וְדָשָׁה מֵאֵלֶיהָ[66] - כְּשֵׁרָה; הִכְנִיסָהּ כְּדֵי שֶׁתִּינַק וְתָדוּשׁ - פְּסוּלָה[67], שֶׁהֲרֵי עָשָׂה לִרְצוֹנוֹ[68]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

39) שם מ"ג. 40) לא נולדה באופן טבעי דרך הרחם, אלא פתחו את דופן הבהמה בסכין והוציאוה. 41) נתן כלב, ולקח פרה מחירה. 42) זונה שקיבלה פרה בשכרה. 43) טריפות שאינה עושה מום, כגון איברים הפנימיים שניקבו וכדומה (חולין יא ע"א). 44) בא עליה אדם. 45) שם. כחכמים. 46) דמי פרה אדומה מרובים, ואם יוודע שרבעה - לא יקנוה. 47) תוספתא פרה פ"ב. גמרא סוטה מו, א. 48) כלומר, קיים הבדל בין עול ובין עבודות אחרות. 49) שנתן עליה את העול, אבל לא עשה בה כל עבודה שהיא, כמבואר למטה. 50) משנה, פרה פ"ב, ג. 51) הוא־הדין בנתלה בחלק גוף אחר. 52) החבל הקשור בראש הבהמה נקרא "מוסירה" וקשירתו אינה פוסלת, אבל אם קיפל את החלק התלוי באויר והניחו על הפרה - הרי זה משא ונפסלה. 53) כשהתכוון לשם משא, אבל בנתינה בלבד ובלי כוונה - רק עול פוסל ('תפארת ישראל'). 54) ואפשר שתברח (שבת נב, א). 55) צ"ל: לה. 56) שם. 57) לצורך הפרה בלבד, ולא לצורך האדם כלל. 58) אפילו משא כבד. 59) אף־על־פי שהדבר הוא גם לצרכה (בבא־מציעא ל, א). 60) שם. 61) שם, ל, ב: כתיב עבד (עין קמוצה) וקרינן (אנו קוראים) עובד (עין שרוקה), בעינן (צריכים) עובד דומיא (בדומה) דעבד. 62) שזה שלא ברצון הבעלים. 63) אפילו שלא בידיעתו, מפני שרצוי הדבר לבעליה, כדי שתלד. אמנם, כשאנו פוסלים את הפרה לא נוח לו, שהרי יצא שכרו בהפסדו פי כמה, אבל אם נכשירה ירויח דמי העגל וירצה בכך, ולפיכך אין להכשירה. 64) שם. 65) צמד פרות קשורות יחד, ודשות בפרסותיהן את שיבלי התבואה. 66) והוא לא נתכוון לדישה כלל. 67) בפסחים כו, א. וכן בבבא־מציעא ל, א - מובא דין זה בעגלה ערופה, אולם בתוספתא פרה פ"ב ה"ב נאמר בפרה. 68) ואף־על־פי שהתכוון גם לצורך הפרה.

ח. פָּרָה[69] שֶׁנּוֹלַד בָּהּ פִּסּוּל - תִּפָּדֶה[70]. וְכֵן אִם מֵתָה - תִּפָּדֶה מִפְּנֵי עוֹרָהּ[71], אֲבָל לֹא לְהַאֲכִיל בְּשָׂרָהּ לְכֶלָבִים[72].

69) ברייתא, שבועות יא, ב. 70) קדשים העומדים להקרב על המזבח אין להם פדיון, אבל פרה אדומה שקדושתה קלה כקדושת בדק הבית — יש לה פדיון. 71) שם. 72) שאין פודים את הקדשים כדי להאכילם לכלבים. בבכורות טו, א - דרשו זה מן הכתוב בדין קדשים שהוממו ונפדו (דברים יב, טו): "ואכלת" — ולא לכלביך (ראה 'תוספות' שבועות יא, ב, ד"ה משום). (אף־על־פי שרבינו פסק בפ"ה מהל' ערכין, שקדשי בדק הבית צריכים העמדה והערכה, ככתוב בתורה (ויקרא כז, יב): "והעמיד את הבהמה לפני הכהן... והעריך", ואי אפשר להעמיד בהמה מתה — פרה אדומה "לב בית־דין מתנה עליהן" (שבועות, שם) פירוש, בית־דין הקונה אותה מקדיש אותה על תנאי שאם לא יצטרכו לה — תצא לחולין).

ט. נִשְׁחֲטָה[73] לְשֵׁם חֻלִּין[74] - תִּפָּדֶה וְאֵינָהּ מְכַפֶּרֶת[75]. נִשְׁחֲטָה עַל גַּב מַעֲרַכְתָּהּ[76] - אֵין לָהּ פִּדְיוֹן[77] עוֹלָמִית.

73) שבועות, שם. 74) בברייתא, נאמר סתם: "נשחטה תפדה". ומפרש רבינו שנשחטה לשם חולין, ולא חילק רבינו בין נשחטה במקומה (על גבי מערכתה) או שלא במקומה, מכיוון שנשחטה לשם חולין מותר לפדותה. (בגמרא שם, אמרו הטעם, מפני שלב בית־דין מתנה עליה בשעה שמקדישים אותה, שאם תיפסל תצא לחולין, ופירשו ב'תוספות' שם ד"ה אי הכי, שעל־ידי תנאי בית־דין זה, דינה כבעל מום מעיקרו (שקדם מומה להקדישה) שהכול מודים שאינה צריכה העמדה והערכה). 75) כלומר, אינה ראויה להזאת אפרה, וצריכים להביא פרה אחרת. מצאנו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לשון כפרה בפרה אדומה, במסכת מועד קטן כח, א. 76) המקום המזומן לשחיטת פרה ושריפתה (ראה לקמן פ"ג ה"א). 77) כשנשחטה בהכשר מלא, גנאי הדבר להוציאה לחולין (רש"י שם). ומדובר כשאין בה פיסול, אבל אם נפסלה – תיפדה אפילו אם נשחטה במקומה. (למעלה בה"ח סתם רבינו ולא חילק בין במקומה ובין שלא במקומה). (ה'חזון איש' פירש בדרך אחרת, אולם פירושו נראה דוחק).

י. לָקְחוּ[78] פָּרָה וּמָצְאוּ אַחֶרֶת נָאָה מִמֶּנָּה - הֲרֵי זוֹ תִּפָּדֶה שֶׁלֹּא בְּמוּם.

78) שם.

יא. אַף כֹּהֵן הֶדְיוֹט[79] כָּשֵׁר לִשְׂרֵפַת הַפָּרָה[80]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, וַעֲדַיִן אַהֲרֹן הָיָה קַיָּם. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[81] לָמְדוּ: זוֹ נַעֲשֵׂית בְּאֶלְעָזָר, וּשְׁאָר כָּל הַפָּרוֹת - בֵּין בְּכֹהֵן גָּדוֹל בֵּין בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט.

79) כהן מן השורה. 80) שנינו (פרה פ"ד מ"א): "ושלא בכהן גדול – פסולה, ורבי יהודה מכשיר". אמנם דרכו של רבינו לפסוק כתנא־קמא, אולם כאן לא פסק כמותו מפני שב'ספרי' (חוקת קכג) אמרו: "זאת (פרה שנעשתה בימי משה) נעשית באלעזר (בן אהרן, שהיה אז סגנו של כהן גדול) ושאר כל הפרות בכהן גדול, דברי רבי מאיר. רבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אומרים: זאת נעשית באלעזר, ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט". ומכאן למד רבינו שהתנא־קמא במסכת פרה הוא רבי מאיר, וחולקים עליו ארבעת חבריו, ופסק כרבים (כסף־משנה). 81) איש מפי איש עד משה רבינו.

יב. וְהָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ[82] לוֹבֵשׁ אַרְבָּעָה כֵלִים[83] שֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט, בֵּין שֶׁעֲשָׂאָהּ כֹּהֵן הֶדְיוֹט בֵּין שֶׁעֲשָׂאָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל[84].

82) פרה, שם. 83) ארבעה בגדי לבן שכהן הדיוט לובש בשעת עבודתו במקדש. 84) שבעבודות אחרות לובש שמונה בגדים. ב'ספרי' חוקת, פיסקה קכג - למדו זה מ'גזירה־שוה' (אחת המידות שהתורה נדרשת בהן). מלשונו משמע, שכהן גדול עושה אותה באותם הבגדים שכהן הדיוט עושה, וכן שנינו בתוספתא שם פ"ד ה"ד, ואף־על־פי שבעבודות אחרות אבנטו של כהן גדול אינו דומה לאבנטו של כהן הדיוט. וכן כתב רבינו בפ"ח מהל' כלי המקדש ה"ג, שבעשיית פרה לובש כהן גדול אבנט של כהן הדיוט (ראה משנה־למלך כאן).

יג. כָּל הָעוֹסְקִין[85] בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף שֶׁהָיוּ טְבוּלֵי יוֹם[86] - כְּשֵׁרִים לְמַעֲשֵׂה הַפָּרָה וּלְקַדֵּשׁ[87] וּלְהַזּוֹת מֵאֶפְרָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן. שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל הַפָּרָשָׁה 'אִישׁ טָהוֹר' - הוּא הַטָּהוֹר לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[88]; אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר לִתְרוּמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר לְפָרָה.

85) ביומא מג, ב - למדו מן הכתוב (במדבר יט, יט): "והזה הטהור על הטמא", שטבול יום כשר בפרה. 86) טמא שטבל נקרא "טבול יום" כל זמן שלא שקעה השמש אחר טבילתו. 87) לתת את אפר הפרה על המים. 88) בכלים פ"א מ"ה שנינו: טבול יום אסור בקודש ובתרומה, ומותר במעשר (שני).

יד. הַצְּדוֹקִין[89] הָיוּ אוֹמְרִים, שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה הַפָּרָה כָּשֵׁר אֶלָּא בִּמְעֹרְבֵי שֶׁמֶשׁ. לְפִיכָךְ הָיוּ בֵּית דִּין בְּבֵית שֵׁנִי מְטַמְּאִין אֶת הַכֹּהֵן[90] הַשּׂוֹרֵף אֶת הַפָּרָה בְּשֶׁרֶץ[91] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְטוֹבֵל וְאַחַר כָּךְ עוֹסֵק בָּהּ, כְּדֵי לְבַטֵּל דִּבְרֵי אֵלּוּ הַזְּדִים שֶׁמּוֹרִים מֵהָעוֹלֶה עַל רוּחָם, לֹא מִן הַקַּבָּלָה. וְכֵן כָּל הַכֵּלִים שֶׁמַּכְנִיסִין לְתוֹכָם אֵפֶר הַפָּרָה - כֻּלָּם טְבוּלֵי יוֹם[92].

89) כת דתית בימי בית שני, שכפרה בתורה שבעל־פה. 90) פרה פ"ג מ"ד. 91) (בתוספתא שם ה"ד שטימאוהו ע"י סמיכת ידים עליו. ורבינו לשיטתו בהלכה הבאה גבי שפופרת, שפסק כרבי יהושע שהקפידו שיהיה טבול יום דאורייתא (ראה הערה שם), והתוספתא היא לפי שיטת רבי אליעזר. ואולי לא היתה שם אפשרות לטמא את הכהן בשרץ, שהרי המעשה היה בזמן שגברה יד הצדוקים, והכהן הגדול היה מחבריהם, ומובן שלא יתנו להכניס שרץ לחדרו של הכהן, אבל אי אפשר היה לו לכהן זה להשמר מנגיעת ידי אחד מהפרושים. ראה 'תוספות יום־טוב' שם ד"ה ומטמאים). 92) דין זה למד רבינו מדין שפופרת של קנה, במשנה, פרה פ"ה, מ"ד (ראה הלכה הבאה).

טו. הַחוֹתֵךְ[93] שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל קָנֶה[94] לְהַנִּיחַ בָּהּ אֵפֶר חַטָּאת - יְטַמֵּא אוֹתָהּ וְיִטְבְּלֶנָּה וְאַחַר כָּךְ יַנִּיחַ בָּהּ. וְהַחוֹתְכָהּ וְהַמַּטְבִּילָהּ טָעוּן טְבִילָה[95], מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאוּהָ כִּטְמֵאָה מֵת בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלּוֹ. וּלְפִיכָךְ[96] אֵינָהּ צְרִיכָה הַזָּאָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, אֶלָּא מְטַמְּאָהּ[97] כְּדֵי לְהַרְאוֹת לַצְּדוֹקִין וּמַטְבִּילָהּ וְנוֹתֵן בָּהּ[98].

93) אפילו אם הוא טהור למעשה פרה. 94) שנינו (פרה פ"ה מ"ד): "שפופרת שחתכה לחטאת (סתם "חטאת" בכל מסכת זו משמעותה פרה אדומה, על־פי הכתוב (במדבר יט, ט): חטאת היא), רבי אליעזר אומר יטביל מיד, רבי יהושע אומר יטמא ויטביל". פירוש הדברים: אמרנו (בהלכה הקודמת), שהפרה נעשית בכלים שהם טבולי יום, ומפני שחכמים גזרו על הכלים הנגמרים בטהרה שיהיו טמאים לקודש ולפרה (משנה, חגיגה כ, ב) אומר רבי אליעזר שאין צורך לטמא את השפופרת שנגמרה בטהרה (כשטהור הוציא ממנה את התוך הרך ונעשתה כלי) ולהטבילה כדי שתהיה טבולת יום, אלא מטבילה מיד, שהרי היא טמאה לפרה כטומאת מת ביום שביעי שלו (חגיגה כג, א), ולפיכך יש כבר פרסום עובדתי לדעת הפרושים שטבול יום טהור לפרה. ורבי יהושע סובר, מכיוון שאין הצדוקים מודים בגזירות חכמים, אין כאן קביעת הלכה למעשה כחכמים, שהרי גם לדעת הצדוקים מותר להשתמש בכלי זה. ועוד, שהרי גם לדעת הפרושים אינה צריכה הערב שמש לקודש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא לפרה בלבד, ואין כאן הוכחה שטבול יום הפסול לקודש כשר לפרה, ולכן מטמאים את השפופרת טומאה דאורייתא ומטבילים אותה ומשתמשים בה בניגוד לדעת הצדוקים. ופסק רבינו כרבי יהושע. 95) שם. מעלה יתירה בפרה שאינה בקודש. 96) מפני שטומאה כיום שביעי של טמא מת, ולא כסתם טמא מת, שטעון הזאה שלישי ושביעי. 97) טומאה דאורייתא, כמו שביארנו. 98) אפר פרה לפני שקיעת החמה.

~ יום חמישי י"ח כסלו ~

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שמעלות והרחקות יתרות עשו בטהרת פרה אדומה ומה הן.

א. מַעֲלוֹת יְתֵרוֹת עָשׂוּ בְּטָהֲרַת פָּרָה אֲדֻמָּה וְהַרְחָקוֹת גְּדוֹלוֹת הִרְחִיקוּ מִטֻּמְאַת הַמֵּת בְּכָל מַעֲשֶׂיהָ; מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה בִּטְבוּלֵי יוֹם, חָשׁוּ שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לִזַּלְזֵל בָּהּ. וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁמַּפְרִישִׁין הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף אוֹתָהּ - מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ לְלִשְׁכָּה מוּכָנֶת בָּעֲזָרָה[2]. וּבֵית אֶבֶן הָיְתָה נִקְרֵאת, מִפְּנֵי שֶׁכָּל כֵּלֶיהָ כְּלֵי אֲבָנִים שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וּבִכְלֵי הָאֶבֶן הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַהַפְרָשָׁה. וְלֹא הָיוּ נוֹגְעִין בּוֹ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בְּטָהֲרָתוֹ.

2) במשנה שם כתוב: "שעל פני הבירה" ורבי יוחנן (ביומא שם) אומר שבירה הוא מקום בהר הבית ולמה כותב רבינו כאן ללשכה מוכנת בעזרה? ונראה, שהלשכות שלא נתקדשו בקדושת המקדש, אף על פי שהן בשטח העזרה, בכלל "בירה" הן, ולשכה זו לא נתקדשה.

ב. שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם שְׂרֵפַת הַפָּרָה מַפְרִישִׁין כֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף אוֹתָהּ מִבֵּיתוֹ, כְּשֵׁם שֶׁמַּפְרִישִׁין כֹּהֵן גָּדוֹל לַעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ[3]. וְכֵן מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מֵאִשְׁתּוֹ, שֶׁמָּא תִּמָּצֵא נִדָּה וְיִהְיֶה טָמֵא שִׁבְעַת יָמִים[4].

3) במסכת יומא ב, א. דרשו מצות הפרשה מן המקרא. ודעת רבינו, שאין זאת דרשה גמורה אלא הדין מקובל ממשה רבינו והסמיכוהו על המקרא. 4) "בועל נידה - כנידה".

ג. הַלִּשְׁכָּה שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בָּהּ כָּל שִׁבְעָה צְפוּנִית מִזְּרָחִית הָיְתָה, כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ שֶׁהִיא כַּחַטָּאת הַנִּשְׁחֶטֶת בַּצָּפוֹן אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נִשְׁחֶטֶת בַּחוּץ[5].

5) חוץ לבית המקדש.

ד. כָּל יוֹם וָיוֹם[6] מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַהַפְרָשָׁה מַזִּין עָלָיו מֵי חַטָּאת, שֶׁמָּא נִטְמָא לְמֵת וְהוּא לֹא יָדַע. חוּץ מִיּוֹם רְבִיעִי לַהַפְרָשָׁה, שֶׁאֵין צָרִיךְ הַזָּאָה; לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה לֹא שְׁלִישִׁי לְטֻמְאָתוֹ[7] וְלֹא שְׁבִיעִי[8], שֶׁאֵין הַזָּאָה בַּשְּׁבִיעִי עוֹלָה מִשּׁוּם הַזָּאַת שְׁבִיעִי עַד שֶׁיַּזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי מִלְּפָנֶיהָ. וּמִן הַדִּין הָיָה, שֶׁאֵין צָרִיךְ הַזָּאָה אֶלָּא בִּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[9] לַהַפְרָשָׁה בִּלְבַד; וְזֶה שֶׁמַּזִּין יוֹם אַחַר יוֹם, מַעֲלֶה יְתֵרָה עָשׂוּ בַּפָּרָה[10].

6) פרה פרק ג משנה א. מי שנטמא במת צריך הזאת מי פרה אדומה ביום השלישי לטומאתו וביום השביעי. וזה צריך הזאה בכל יום שמא הוא שלישי או שביעי. 7) שהרי לא נטמא בהיותו בלשכה בשמירה קפדנית. 8) אמנם אפשר הדבר, שרביעי להפרשה יהיה שביעי לטומאה, כגון שהופרש ביום רביעי לטומאה, אבל לעניין הזאה אין דינו כשביעי מפני שלא קיבל הזאת יום שלישי לטומאתו, כמו שמבאר רבינו. 9) ככל טמא מת שלא הקפידה תורה אלא על הזאת שביעי שתהיה ארבעה ימים אחר ההזאה הראשונה, אבל הזאה ראשונה שנתאחרה אין בכך כלום. 10) שם. והחמירו בה יותר מבעבודת יום הכיפורים, שאין מזים עליו אלא שלישי ושביעי בלבד.

ה. בָּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת הָיוּ מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּחוּל רְבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת; שֶׁהַהַזָּיָה אֵינָהּ דּוֹחָה שַׁבָּת, וְהָרְבִיעִי אֵין צָרִיךְ הַזָּיָה[11].

11) כמבואר בהלכה הקודמת, ואם יפרישו אותו ביום אחר נפסיד שני ימי הזאה.

ו. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִימֵי הַהַפְרָשָׁה שֶׁמַּזִּין עָלָיו בָּהֶן מַזִּין מֵאֵפֶר פָּרָה מִן הַפָּרוֹת שֶׁנִּשְׂרְפוּ בְּכָבָר[12]; וְאִם לֹא הָיָה שָׁם אֶלָּא אֵפֶר פָּרָה אַחַת בִּלְבַד - מַזִּין מִמֶּנּוּ עָלָיו כָּל הַשִּׁשָּׁה[13].

12) מימות משה ואילך, שליש מאפר כל פרה שנשרפה היה שמור בבית המקדש בחיל (שם משנה י"א). 13) כל ששת הימים. במשנה אמרו: "ומזין עליו וכו' מכל חטאות שהיו שם", ומפרש שם רבינו שכל יום היו מזים עליו אפר פרה אחרת, ויש מפרשים שכל יום ויום היו מזים מכל החטאות. ורבינו כאן - לשיטתו בפירושו.

ז. כְּשֶׁמַּזִּין עָלָיו בִּימֵי הַהַפְרָשָׁה, אֵין מַזֶּה עָלָיו אֶלָּא אָדָם שֶׁלֹּא נִטְמָא בְּמֵת מֵעוֹלָם, שֶׁהַמַּזֶּה צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טָהוֹר. וְאִם תֹּאמַר: יַזֶּה עָלָיו אִישׁ שֶׁנִּטְמָא וְהִזָּה עָלָיו? שֶׁמָּא זֶה שֶׁהִזָּה עָלָיו לֹא הָיָה טָהוֹר[14] מִטֻּמְאַת מֵת. וְכֵן הַכֵּלִים שֶׁמְּמַלְּאִין בָּהֶן וּמְקַדְּשִׁין לְהַזּוֹת עַל הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף - כֻּלָּם כְּלֵי אֲבָנִים הָיוּ שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים מַעֲלוֹת יְתֵרוֹת הֵן שֶׁעָשׂוּ בָּהּ. וְכֵיצַד יִמָּצֵא אִישׁ שֶׁלֹּא נִטְמָא בְּמֵת מֵעוֹלָם? חֲצֵרוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם בְּנוּיוֹת עַל גַּבֵּי הַסֶּלַע, וְתַחְתֵּיהֶן חָלוּל, מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם[15]. וּמְבִיאִין הָיוּ נָשִׁים עֲבָרוֹת וְיוֹלְדוֹת שָׁם וּמְגַדְּלוֹת שָׁם אֶת בְּנֵיהֶם[16]. וּכְשֶׁיִּרְצוּ לְהַזּוֹת עַל הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף, מְבִיאִין שְׁוָרִים, מִפְּנֵי שֶׁכְּרֵסֵיהֶן נְפוּחוֹת[17], וּמַנִּיחִים עַל גַּבֵּיהֶן דְּלָתוֹת[18], וְיוֹשְׁבִין הַתִּינוֹקוֹת עַל גַּבֵּי הַדְּלָתוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאֹהֶל[19] מַבְדִּיל בֵּינָם לְבֵין הָאָרֶץ, מִפְּנֵי קֶבֶר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַתְּהוֹם, וְכוֹסוֹת שֶׁל אֶבֶן בְּיָדָם וְהוֹלְכִין לַשִּׁילוֹחַ[20]. הִגִּיעוּ לַשִּׁילוֹחַ, יוֹרְדִין שָׁם וּמְמַלְּאִין[21]. שֶׁאֵין לָחוּשׁ שָׁם מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִקְבֹּר בְּנְהָרוֹת. וְעוֹלִין וְיוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּי הַדְּלָתוֹת וְהוֹלְכִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, יוֹרְדִין וּמְהַלְּכִין עַל רַגְלֵיהֶן. מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַר הַבַּיִת וְהָעֲזָרוֹת - תַּחְתֵּיהֶן הָיָה חָלוּל, מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם. וּמְהַלְּכִין עַד פֶּתַח הָעֲזָרָה[22]. וּבְפֶתַח הָעֲזָרָה הָיָה קַלָּל שֶׁל אֵפֶר, נוֹטְלִין הָאֵפֶר וְנוֹתְנִין בַּמַּיִם שֶׁבַּכּוֹסוֹת וּמַזִּין עַל הַכֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף. וּמַטְבִּילִין הָיוּ הַתִּינוֹקוֹת שֶׁמְּמַלְּאִין וּמְקַדְּשִׁין וּמַזִּין עַל הַשּׁוֹרֵף, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְהוֹרִין מִטֻּמְאַת הַמֵּת, שֶׁמָּא נִטְמְאוּ בְּטֻמְאָה אַחֶרֶת.

14) והתורה אמרה (במדבר יט, יט): והזה הטהור על הטמא. 15) שמא יש קבר בעומק רב עד התהום ואי אפשר להגיע שם ולבדוק, וקבר שעפר על גביו אפילו אלף אמה אינו חוצץ בפני הטומאה והיא בוקעת ועולה ומטמאה כל מה שכנגדה, ואם יש למעלה מן הקבר מקום חלול טפח על טפח בגובה טפח הוא מפסיק ואין הטומאה עוברת. 16) בתוספתא שם פרק ג הלכה ב: "עד שיהיו בני שמונה", ולא יותר מזה. ופירש בברטנורא הטעם, כדי שלא יראו קרי. 17) רחבות ויפסיקו בין התינוקות היושבים על גביהם ובין הטומאה הנמצאת במקומות שעליהם לעבור. 18) שחוצצות בפני הטומאה. 19) הדלתות נעשות אוהל, שהרי הן מאהילות על הנמצא תחתיהן. 20) נהר שוטף קרוב לירושלים. 21) בסוף הלכה זו כותב רבינו, שהתינוקות מקדשים, ולכאורה זה נוגד את דבריו לקמן בפרק ו הלכה ב: "הכול כשרים למלאות המים חוץ מחרש שוטה וקטן, והכול כשרים לקדש חוץ מחרש שוטה וקטן". בתוספות יום טוב עמד על סתירה זו במשנתנו וביאר מפני שכל ההזאה על הכהן העושה את הפרה היא מחמת חשש טומאה ומגזירת חכמים, לכן התירו מילוי וגם קידוש על ידי קטן. 22) עזרת נשים הסמוכה לחיל ששם שמור אפר הפרות.

ח. תִּינוֹק שֶׁטָּבַל לְמַלֹּאת וּלְהַזּוֹת - לֹא יְמַלֵּא בִּכְלִיו תִּינוֹק אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל. וְתִינוֹק שֶׁטָּבַל לְהַזּוֹת עַל כֹּהֵן זֶה - אֵינוֹ מַזֶּה עַל כֹּהֵן אַחֵר, עַד שֶׁיִּטְבֹּל לְשֵׁם מַעֲשֶׂה זֶה הַכֹּהֵן. וְכֵן כֵּלִים שֶׁטְּהֵרוּם לְחַטָּאת זוֹ וּבְנֵי אָדָם שֶׁטְּהֵרוּם לְחַטָּאת זוֹ - לֹא יִתְעַסֵּק בָּהֶם בְּפָרָה אַחֶרֶת עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ לִשְׁמָהּ. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ מַעֲלוֹת יְתֵרוֹת בַּפָּרָה.

~ יום שישי י"ט כסלו ~

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר באי זה מקום שורפים הפרה וכיצד שורפים אותה, האזוב והארז ושני התולעת אם מעכבים זה את זה, לשלשה חלקים היו חולקים אפר הפרה ומי מתקדש בכל חלק, כמה פרות נעשו משנצטוו במצוה זו ומי עשאם.

א. אֵין שׂוֹרְפִין אֶת הַפָּרָה אֶלָּא חוּץ לְהַר הַבַּיִת[2], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה. וּבְהַר הַמִּשְׁחָה[3] הָיוּ שׂוֹרְפִין אוֹתָהּ. וְכֶבֶשׁ[4] הָיוּ עוֹשִׂין מֵהַר הַבַּיִת לְהַר הַמִּשְׁחָה, וְתַחְתָּיו בָּנוּי כִּפִּין כִּפִּין[5], וְכִפָּה עַל כָּל שְׁתֵּי כִּפִּין[6], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּי רַגְלֵי הַכִּפָּה עַל גַּג[7] שְׁתֵּי כִּפִּין שֶׁתַּחְתֶּיהָ, כְּדֵי שֶׁתְּהֵיֶה תַּחַת הַכֹּל חָלוּל, מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם[8]. אַף מְקוֹם שְׂרֵפָתָהּ וּמְקוֹם הַטְּבִילָה שֶׁהָיוּ בְּהַר הַמִּשְׁחָה - תַּחְתֵּיהֶן חָלוּל, מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְّהוֹם. וְהַפָּרָה וְהַשּׁוֹרֵף וְכָל הַמְסַעֲדִין בִּשְׂרֵפָתָהּ יוֹצְאִין מֵהַר הַבַּיִת לְהַר הַמִּשְׁחָה עַל גַּבֵּי כֶּבֶשׁ זֶה.

2) מפני שבהר הבית היה מקום שריפת קדשים שנפסלו (רבינו פ"ז מהלכות מעשה הקרבנות ה"ד), כתב כאן "חוץ להר הבית". כלומר, לא במקום השריפה שבהר הבית אלא במקום השריפה שמחוץ לחומת ירושלים (יומא סח, ב, וזבחים קה, ב). ורבינו עצמו מסיים כאן: ובהר המשחה (שהוא מחוץ לחומה) היו שורפים אותה (ובזה מסולקת תמיהת החזון־איש על רבינו, הלא פרה נשרפת חוץ לחומת ירושלים, ולמה כתב חוץ להר הבית?). 3) למזרח ירושלים. 4) כעין גשר. 5) קשתות. 6) שתי שורות עשו, אחת על גבי חבירתה, וכל כיפה עליונה עמדה על שתי כיפות של השורה התחתונה. 7) שלא כנגד הרגל. 8) כמבואר בפרק ב ה"ז גבי חצירות.

ב. כֵּיצַד[9] שׂוֹרְפִין אוֹתָהּ? זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ מַקְדִּימִין בְּרַגְלֵיהֶן לְהַר הַמִּשְׁחָה. וּבֵית טְבִילָה הָיָה שָׁם. וְכֹהֵן וְהַמְסַעֲדִין בִּשְׂרֵפָתָהּ וְהַפָּרָה יוֹצְאִין עַל הַכֶּבֶשׁ וּבָאִין לְהַר הַמִּשְׁחָה. וּמְטַמְּאִין אֶת הַכֹּהֵן[10], וְסוֹמְכִין[11] הַזְּקֵנִים אֶת יְדֵיהֶם עַל הַכֹּהֵן[12] וְאוֹמְרִים לוֹ: טְבֹל אַחַת. וְאִם הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל, אוֹמְרִים לוֹ: אִישִׁי[13] כֹּהֵן גָּדוֹל, טְבֹל אַחַת. יָרַד וְטָבַל, וְעָלָה וְנִסְתַּפֵּג. וְעֵצִים מְסֻדָּרִים הָיוּ שָׁם: אֲרָזִים, אַלּוֹנִים וּבְרוֹשִׁים, וַעֲצֵי תְּאֵנָה חֲלָקָה[14]. וְעוֹשִׂין מַעֲרָכָה כְּמִין מִגְדָּל[15], וּמְפַתְּחִין בָּהּ חַלּוֹנוֹת[16], כְּדֵי שֶׁתְּהֵיֶה הָאוּר מְלַבֶּבֶת[17] בָּהֶן. וּמַרְאֶה[18] הַמַּעֲרָכָה כְּמַעֲרָב. וְכוֹפְתִין אֶת הַפָּרָה בְּחֶבֶל שֶׁל מָגָג[19], וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ עַל גַּבֵּי הַמַּעֲרָכָה, רֹאשָׁהּ לְדָרוֹם וּפָנֶיהָ לְמַעֲרָב. הַכֹּהֵן עוֹמֵד בְּמִזְרָח וּפָנָיו לְמַעֲרָב. שׁוֹחֵט בִּימִינוֹ וּמְקַבֵּל הַדָּם בִּשְׂמֹאלוֹ[20]. וּמִזֶּה בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן הַדָּם שֶׁבְּכַפּוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁבַע פְּעָמִים כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים, עַל כָּל הַזָּאָה טְבִילַת אֶצְבַּע בַּדָּם. וּשְׁיָרֵי הַדָּם שֶׁבָּאֶצְבַּע פְּסוּלִים לְהַזָּיָה, לְפִיכָךְ עַל כָּל הַזָּאָה מְקַנֵּחַ אֶצְבָּעוֹ בְּגוּפָהּ שֶׁל פָּרָה[21]. גָּמַר מִלְּהַזּוֹת, מְקַנֵּחַ אֶת יָדָיו[22] בְּגוּפָהּ שֶׁל פָּרָה וְיוֹרֵד מִן הַמַּעֲרָכָה. וְהִצִּית אֶת הָאֵשׁ בְּעֵצִים קְטַנִּים וְהִכְנִיסָן תַּחַת עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה וְהִתְחִיל הָאֵשׁ

2) מפני שבהר הבית היה מקום שריפת קדשים שנפסלו (רבינו פ"ז מהלכות מעשה הקרבנות ה"ד), כתב כאן "חוץ להר הבית". כלומר, לא במקום השריפה שבהר הבית אלא במקום השריפה שמחוץ לחומת ירושלים (יומא סח, ב, וזבחים קה, ב). ורבינו עצמו מסיים כאן: ובהר המשחה (שהוא מחוץ לחומה) היו שורפים אותה (ובזה מסולקת תמיהת החזון־איש על רבינו, הלא פרה נשרפת חוץ לחומת ירושלים, ולמה כתב חוץ להר הבית?). 3) למזרח ירושלים. 4) כעין גשר. 5) קשתות. 6) שתי שורות עשו, אחת על גבי חבירתה, וכל כיפה עליונה עמדה על שתי כיפות של השורה התחתונה. 7) שלא כנגד הרגל. 8) כמבואר בפרק ב ה"ז גבי חצירות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בָּהּ, וְהַכֹּהֵן עוֹמֵד בְּרָחוֹק וּמְשַׁמֵּר לָהּ עַד שֶׁיִּצַּת הָאוּר בְּרֻבָּהּ[23] וְתִקָּרַע בִּטְנָהּ. וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב, אֵין פָּחוֹת מִטֶּפַח[24], וְצֶמֶר צָבוּעַ בְּתוֹלַעַת מִשְׁקַל חֲמִשָּׁה סְלָעִים[25]. וְאוֹמֵר לָעוֹמְדִים שָׁם: עֵץ אֶרֶז זֶה? עֵץ אֶרֶז זֶה? עֵץ אֶרֶז זֶה? אֵזוֹב זֶה? אֵזוֹב זֶה? אֵזוֹב זֶה? שְׁנִי תּוֹלַעַת זֶה? שְׁנִי תּוֹלַעַת זֶה? שְׁנִי תּוֹלַעַת זֶה? שָׁלֹשׁ פְּעָמִים עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְהֵן אוֹמְרִין לוֹ: הֵין! הֵין! הֵין! שָׁלֹשׁ פְּעָמִים עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁמִּינֵי אֲרָזִים שִׁבְעָה הֵן, וּמִינֵי אֵזוֹב אַרְבָּעָה, וְהַצְּבוּעַ אָדֹם - יֵשׁ שֶׁצּוֹבְעִין אוֹתוֹ בְּפוּאָה, וְיֵשׁ שֶׁצּוֹבְעִין אוֹתוֹ בְּלַבָּא, וְיֵשׁ שֶׁצּוֹבְעִין אוֹתוֹ בְּתוֹלַעַת. וְהַתּוֹלַעַת הִיא הַגַּרְגְּרִים הָאֲדֻמִּים בְּיוֹתֵר הַדּוֹמִים לְגַרְעִינֵי הֶחָרוּבִים, וְהֵן כְּמוֹ הָאוֹג, וְתוֹלַעַת כְּמוֹ יַתּוּשׁ יֵשׁ בְּכָל גַּרְגִּיר מֵהֶן. וּלְפִיכָךְ מוֹדִיעַ לַכֹּל וּמְגַלֶּה לָהֶן שֶׁאֵלּוּ הֵן הַמִּינִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה. וְהָאֵזוֹב הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא הָאֵזוֹב שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ בַּעֲלֵי בָתִּים וּמִתְבַּלִּין בּוֹ הַקְּדֵרוֹת. הָאֵזוֹב וְהָאֶרֶז וְהַתּוֹלַעַת - שְׁלָשְׁתָּן מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה. וְכוֹרֵךְ הָאֵזוֹב עִם הָאֶרֶז בְּלָשׁוֹן שֶׁל שָׁנִי וּמַשְׁלִיךְ אֶל תּוֹךְ בִּטְנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִשְׁלִיךְ אֶל תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה. וְאֵינוֹ מַשְׁלִיךְ קֹדֶם שֶׁיִּצַּת הָאוּר בְּרֻבָּהּ וְלֹא אַחַר שֶׁתֵּעָשֶׂה אֵפֶר[26], וְאִם הִשְׁלִיךְ - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל תּוֹךְ שְׂרֵפַת - לֹא קֹדֶם שֶׁיִּצַּת הָאוּר בְּרֻבָּהּ וְלֹא אַחַר שֶׁתֵּעָשֶׂה אֵפֶר. בֵּין שֶׁהִשְׁלִיךְ שְׁלָשְׁתָּן כְּאַחַת בֵּין שֶׁהִשְׁלִיךְ זֶה אַחַר זֶה, בֵּין שֶׁהִשְׁלִיךְ לְתוֹךְ גּוּפָהּ אוֹ לְתוֹךְ שְׂרֵפָתָהּ, בֵּין שֶׁנִּקְרְעָה מֵאֵלֶיהָ וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִיךְ בֵּין שֶׁקְּרָעָהּ בְּיָדוֹ אוֹ בִּכְלִי - כְּשֵׁרָה[27].

9) הדינים האמורים בהלכה זו, מקורם במשניות פרה פ"ג, בתוספת פרטים אחדים שיתבארו לקמן. 10) ראה למעלה פ"ב הי"ד. 11) מבאר כיצד מטמאים את הכהן, כשלא היתה אפשרות לטמאו בשרץ. 12) והזקנים לא היו טהורים לפרה. 13) תואר לאדם רום המעלה. 14) שאין בה חורים או קשרים. 15) רחב למטה וצר למעלה. 16) מקומות פתוחים. 17) מתלהבת ומתחזקת. 18) החזית, הצד שמדליקים בו את האש. 19) מין גמי. 20) ביד ולא בכלי. בספרי חוקת פיסקה קכג, אמרו: מצוותה מצוות יד ולא מצוות רגל. 21) במשנתנו כתוב: גמר מלהזות, מקנח ידו בגופה של פרה. ומפרש אביי (בזבחים צג, ב) שבין הזאה להזאה מקנח אצבעו בשפת מזרק, וכשגמר מקנח ידו בגופה של פרה. ובכסף־משנה מתפלא למה נטה רבינו מדברי אביי. ולא ירדתי לעומק תירוצו. ובזרע אברהם מתרץ, שרבינו סובר כר' נתן בספרי פיסקא קכ"ג, שאינו מחלק בין גמר ובין לא גמר. 22) גם השמאלית שקיבל בה את הדם. [ב'שיטה מקובצת' מנחות ז, ב, מביא גירסא לפי כת"י עתיקים: "בפנים" במאי מקנח, פירוש, בקרבנות הנעשים בפנים, ואומר אביי: בשפת מזרק, והשאר נמחק. ונראה שגירסא זו היתה לעיני רבינו].

23) כר' עקיבא, בספרי חוקת פיסקא קכד. 24) נדה כו, א. 25) ביומא מב, א, אמרו: משקל "עשרה זוז" [בתקופה העתיקה שימשו המטבעות משקלות]. ובהגהה כאן מסתמך על משנה תרומות פ"י מ"ח: "עשרה זוז ביהודה, שהם חמשה סלעים בגליל". אולם כבר הקדימו רבינו עצמו בפירושו למשנתנו. ולא נתבאר למה העדיף רבינו משקל גליל על משקל יהודה, שהסלע היה ארבעה זוזים. 26) תוספתא פרה פ"ג ה"ז. 27) תוספתא שם.

ג. נִגְמְרָה[28] שְׂרֵפָתָהּ - חוֹבְטִין אוֹתָהּ בְּמַקְלוֹת, הִיא וְכָל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה שֶׁנִּשְׂרְפָה בָּהֶן, וְכוֹבְרִין אֶת הַכֹּל בִּכְבָרוֹת. וְכָל שֶׁחוֹר שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּכָּתֵשׁ וְיִהְיֶה אֵפֶר, בֵּין מִבְּשָׂרָהּ בֵּין מִן הָעֵצִים - כּוֹתְשִׁין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אֵפֶר; וְשֶׁאֵין בּוֹ אֵפֶר - מַנִּיחִין אוֹתוֹ. וְכָל עֶצֶם שֶׁנִּשְׁאַר מֵעַצְמֶיהָ בְּלֹא שְׂרֵפָה - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הָיָה נִכְתָּשׁ.

28) כל הלכה זו מקורה במשנה פ"ג, יא.

ד. אֵין מַכְנִיסִין כְּלוּם מֵאֶפְרָהּ לְהַנִּיחוֹ בָּעַזָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים[29] הָיוּ חוֹלְקִין אֶת כָּל אֶפְרָהּ: אֶחָד נִתָּן בַּחֵיל[30], וְאֶחָד בְּהַר הַמִּשְׁחָה, וְאֶחָד מִתְחַלֵּק לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת. זֶה שֶׁמִּתְחַלֵּק[31] לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת - הָיוּ הַכֹּהֲנִים מְקַדְּשִׁין מִמֶּנּוּ. וְזֶה שֶׁנִּתַּן בְּהַר הַמִّשְׁחָה - הָיוּ יִשְׂרָאֵל מַזִּין מִמֶּנּוּ. וְזֶה שֶׁנִּתַּן בַּחֵיל הָיָה מוּכָן וּמֻצְנָע; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת - מְלַמֵּד שֶׁמַּצְנִיעִין מִמֶּנּוּ. וְכֵן הָיוּ מַצְנִיעִין מֵאֵפֶר כָּל פָּרָה וּפָרָה שֶׁשּׂוֹרְפִין בַּחֵיל. וְתֵשַׁע פָּרוֹת[32] אֲדֻמּוֹת נַעֲשׂוּ מִשֶּׁנִּצְטַוּוּ בְּמִצְוָה זוֹ עַד שֶׁחָרַב הַבַּיִת בַּשְּׁנִיָּה. רִאשׁוֹנָה עָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שְׁנִיָּה עָשָׂה עֶזְרָא, וְשֶׁבַע מֵעֶזְרָא עַד חֻרְבַּן הַבַּיִת. וְהָעֲשִׂירִית יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, מְהֵרָה יִגָּלֶה. אָמֵן, כֵּן יְהִי רָצוֹן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"... וְזֶה שֶׁנִּתַּן בַּחֵיל הָיָה מוּכָן וּמֻצְנָע; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת".

וההוראה מזה לעבודת ה': יהודי יכול להיות שקוע בעסקנות ציבורית ובהשפעה על יהודי אחר, ולשכוח מענייניו הרוחניים בעצמו, ועל־כך באה ההוראה שגם כאשר "מטהרים" יהודי אחר, צריך לזכור ולהישמר שלא יהיה עניין של טומאת מת בו עצמו, שבגללו יצטרך להגיע לאפר פרה אדומה.

(על־פי לקו"ש חלק ד' עמוד 1060
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

29) שם. 30) כל שטח המקדש היה מוקף חומה (חומת הר הבית), לפנים מן החומה היתה גדר מעשה רשת ונקראת סורג, ושטח שלפנים מהסורג בצד מזרח של המקדש ברוחב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עשר אמות נקרא "חיל". 31) תוספתא שם. 32) כחכמים במשנה שם פ"ג ו.

~ שבת קודש כ' כסלו ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר אם שוחטים ב' פרות אדומות כאחת, ואם לא רצתה לצאת אם מוציאים אחרת עמה, פרה שנשחטה שלא לשמה או על מנת לאכול מבשרה או מקבל דמה בכלי, אם היזו (שבעה) כהנים כאחת או שלא כיוון כנגד ההיכל או חיסר אחת מהמתנות כו', הוציא הדם חוץ ממערכתה או היזה בלילה, ואם שחטה חוץ ממקום שריפתה, שרפה חוץ למערכתה או הפשיטה ואחר־כך שרף ואם חסר או פקע ממנה, אם נפסלת בלינה, ואם שרפה שלא בקידוש ידים ורגלים, והיכן מקדש, שרפה שלא בעצים, ואם מרבה לה עצים.

א. אֵין שׁוֹחֲטִין[2] שְׁתֵּי פָּרוֹת אֲדֻמּוֹת כְּאַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁחַט אֹתָהּ.

2) 'ספרי' חוקת קכג.

ב. לֹא רָצְתָה[3] פָּרָה לָצֵאת - אֵין מוֹצִיאִין עִמָּהּ שְׁחֹרָה[4], שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: שְׁחֹרָה שָׁחֲטוּ; וְלֹא אֲדֻמָּה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: שְׁתַּיִם שָׁחֲטוּ.

3) פרה, פ"ג מ"ז. 4) כשפרה מתעקשת ואינה רוצה לצאת, לוקחים פרה אחרת הנשמעת למוליכה, ועמה הולכת גם המסרבת.

ג. פָּרָה[5] שֶׁנִּשְׁחֲטָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ[6], אוֹ שֶׁקִּבֵּל[7] אוֹ שֶׁהִזָּה[8] שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אוֹ לִשְׁמָהּ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ[9], אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ וְלִשְׁמָהּ, אוֹ שֶׁנַּעֲשֵׂית שֶׁלֹּא בְּכֹהֵן אוֹ בְּמִחֲסַר בְּגָדִים[10], אוֹ שֶׁעֲשָׂאָהּ בְּבִגְדֵי זָהָב[11] אוֹ בְּבִגְדֵי חֹל - פְּסוּלָה[12]. שְׁחָטָהּ עַל מְנָת לֶאֱכֹל מִבְּשָׂרָהּ אוֹ לִשְׁתּוֹת מִדָּמָהּ - כְּשֵׁרָה[13], לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ רֵיחַ נִיחוֹחַ[14].

5) שם פ"ד ה"א. 6) בשעת שחיטה אמר שהוא שוחטה לשם אחד הקרבנות, כגון עולה או חטאת. 7) דמה. 8) ראה פ"ג ה"ב. 9) כגון לשם פרה אדומה ולשם עולה. 10) שלא לבש כל ארבעת הבגדים. 11) של כהן גדול. 12) שלא לשמה פסולה, מפני שנקראה חטאת, שנאמר (במדבר יט, יט): "חטאת היא" וחטאת פסולה שלא לשמה. ומחוסר בגדים, בגדי זהב ובגדי חול, למדנו גם כן ב'ספרי' שם פיסקה קכד מפסוק זה, אולם רבינו בפירושו למשנה כותב שכל זה למדנו ב'גזירה־שוה' מעבודת יום הכיפורים. 13) שם מ"ג. ויש גורסים שם "פסולה". 14) כלומר, שדמה ובשרה אינם קרבים לגבי מזבח. (תמהו רבים, שהרי גם בקרבנות שנאמר בהם "ריח ניחוח" אין מחשבה כזו פוסלת לדעת חכמים — שהלכה כמותם — במשנה זבחים לה, א. ונראה שרבינו מוסיף נימוק זה שכוחו יפה גם לפי דעת רבי אליעזר במשנה שם, שמחשבה כזו פוסלת בקרבנות).

ד. קִבֵּל דָּמָהּ בִּכְלִי - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ - מִצְוָתָהּ מִצְוַת יָד וְלֹא מִצְוַת כְּלִי[15].

15) 'ספרי' שם, פיסקה קכג.

ה. הִזָּה בִּכְלִי[16] אֲפִלּוּ אַחַת מֵהֶן - הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה. הִזָּה אַחַת מֵהֶן בִּשְׂמֹאלוֹ - פְּסוּלָה. הִזּוּ שִׁבְעָה כֹּהֲנִים[17] הַזָּיָתָן כְּאֶחָד[18] - הַזָּיָתָן פְּסוּלָה; זֶה אַחַר זֶה - כְּשֵׁרָה[19]. הִזָּה וְלֹא כִּוֵּן כְּנֶגֶד הַהֵיכָל - פְּסוּלָה[20]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד - עַד שֶׁיְּכַוֵּן כְּנֶגֶד הַהֵיכָל וְיִהְיֶה רוֹאֵהוּ[21]. וְכֵן אִם שְׁחָטָהּ אוֹ שְׂרָפָהּ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הַהֵיכָל - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו[22].

16) תוספתא, שם פ"ד ה"א. 17) כל אחד הזה הזאה אחת. 18) בבת אחת. 19) שם. 20) פרה פ"ד מ"ב. 21) הכהן יראה את ההיכל בשעה שהוא מזה. 22) לא נתבאר כיצד נלמד ממקרא זה שצריך לשחוט ולשרוף כנגד ההיכל (בגמרא זבחים קיג, א - למדו דינים אלה מהיקש מן הזאה).

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[23] שֶׁהִזָּה אוֹ שָׂרַף אוֹ שָׁחַט כְּנֶגֶד הַדָּרוֹם אוֹ כְּנֶגֶד צָפוֹן אוֹ שֶׁהָיָה אֲחוֹרָיו לַמִּקְדָּשׁ; אֲבָל אִם עָמַד בֵּין מִזְרָח וּמַעֲרָב וּפָנָיו כְּנֶגֶד הַהֵיכָל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִּוֵּן כְּנֶגֶד [הַהֵיכָל] בְּדִקְדּוּק - כְּשֵׁרָה[24].

23) שלא כנגד ההיכל, פסולה. 24) כרבא, מנחות כח, א - בפירושה של הברייתא, וכן מתפרשת לדעתו גם משנתנו (פ"ד, ג).

ז. חִסֵּר[25] אַחַת מִן הַמַּתָּנוֹת - פְּסוּלָה. טָבַל שְׁתַּיִם וְהִזָּה אַחַת - הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה. טָבַל אַחַת וְהִזָּה שְׁתַּיִם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חִשֵּׁב הַזָּאָה שְׁנִיָּה אֶלָּא טָבַל וְהִזָּה אַחֶרֶת - הַזָּיָתוֹ פְּסוּלָה[26]. כֵּיצַד? טָבַל אֶצְבָּעוֹ טְבִילָה שִׁשִּׁית וְהִזָּה שִׁשִּׁית וּשְׁבִיעִית[27], אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר וְטָבַל אֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה שְׁבִיעִית - הַזָּיָתוֹ פְּסוּלָה. הִזָּה מִטְּבִילָה שְׁבִיעִית [שְׁבִיעִית] וּשְׁמִינִית, אֲפִלּוּ חָזַר וְטָבַל טְבִילָה שְׁמִינִית וְהִזָּה שְׁמִינִית - כְּשֵׁרָה; שֶׁכֹּל שֶׁמּוֹסִיף עַל הַשֶּׁבַע אֵינוֹ כְּלוּם. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה זֶה שֶׁהוֹסִיף כֹּהֵן אַחֵר; אֲבָל הַכֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף אוֹתָהּ אִם הוֹסִיף - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ בִּשְׁעַת שְׂרֵפָתָהּ.

25) משנה, מנחות כז, א: "שבע הזאות שבפרה מעכבות זו את זו". ב'ספרי' חוקת, פיסקה קכד, למדו מן הכתוב (במדבר יט, י) "חטאת היא" שאם שינה אחד מכל מעשיה, פסולה. ובגמרא שם מנמק רבא, משום שכתוב בפרה (שם): "חוקת עולם", וכל מקום שנאמר בו לשון חוקה — מעכב. 26) תוספתא, פרה פ"ד, ה"א. ב'קרית ספר' להמבי"ט מנמק,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מפני שהתורה קבעה טבילה אחת לכל הזאה ולא שתי טבילות. ודעתו, שבכל הדינים האמורים כאן נפסלה הפרה ולא אותה ההזאה בלבד, והטעם מפני שעשה פעולה שלא לצורך הזאה כשירה. 27) במשנה, שם: "הזה מששית שביעית". ומפרש רבינו, מטבילה ששית הזה גם את השביעית בלי טבילת אצבע בינתיים, והתורה אמרה טבילה לכל הזאה. כל שינוי במעשה פרה מעכב (פוסל אפילו בדיעבד). ראה למעלה הערה כד. במשנתנו מפרש רבינו: ואף־על־פי שהוא שב אחר זה וטבל טבילה שביעית, והזה ממנה הזאה שביעית, הנה זה לא יספיק לפי שהוא כבר פסלה.

ח. הוֹצִיא[28] אֶת הַדָּם חוּץ מִמַּעֲרַכְתָּהּ וְהִזָּה[29] - פְּסוּלָה[30].

28) תוספתא, שם פ"ג ה"ו. 29) חוץ למערכתה. 30) הפרה נפסלה. ולכתחילה לא יחזיר את הדם לשטח מערכתה על מנת להזות, אבל אם החזיר את הדם למערכתה והזה — כשירה. (בתוספתא זו ישנן כמה גירסאות, וקשה לקבוע את גירסת רבינו).

ט. הִזָּה[31] מִדָּמָהּ בַּלַּיְלָה, אֲפִלּוּ הִזָּה שֵׁשׁ הַזָּיוֹת בַּיּוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה - פְּסוּלָה[32].

31) תוספתא, שם פ"ד ה"א. 32) כמו בקרבנות, שהתורה קראה לפרה 'חטאת' (במדבר, שם).

י. שְׁחָטָהּ[33] חוּץ מִמְּקוֹם שְׂרֵפָתָהּ, אֲפִלּוּ שְׁחָטָהּ לִפְנִים מִן הַחוֹמָה[34] - פְּסוּלָה.

33) זבחים קיב, א. 34) חומת ירושלים. בגמרא שם קיג, א - אמרו, שאפשר להעלות על הדעת, שאם הקריב את הפרה למקום מקודש יותר — היא כשירה.

יא. שְׂרָפָהּ[35] חוּץ מִמַּעֲרַכָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁחִלְּקָהּ לִשְׁנַיִם וּשְׂרָפָהּ בִּשְׁתֵּי מַעֲרָכוֹת, אוֹ שֶׁשָּׂרַף שְׁתַּיִם בְּמַעֲרָכָה אַחַת - פְּסוּלָה[36]. וְאִם אַחַר שֶׁנַּעֲשֵׂית אֵפֶר מֵבִיא אַחֶרֶת - שׁוֹרֵף עַל גַּבָּהּ[37] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ.

35) פרה פ"ד מ"ב. שם שנינו: "שרפה חוץ מגיתה". ודעת רבינו שגת ומערכה היינו הך (כסף־משנה), ובפירושו למשנה זבחים קיב, א - מפרש: "עצים מסודרים כעין גת במקום ששוחטים אותה בהר המשחה". ונראה שמדובר כששרפה שלא כנגד פתח ההיכל, ופסק כרבי יוחנן (שם קיג, א). וכן פירש הברטנורא במשנתנו. (ויש מפרשים, שאפילו נגד פתח ההיכל — פסולה, מפני שצריך לשורפה במקום שחיטתה. על דעתם יתפרש שינוי לשון רבינו מלשון המשנה שבא להשמיענו ש"חוץ מגיתה" שאמרו, הוא לאו דווקא, אלא אפילו חוץ ממערכתה — פסולה). 36) כמו בשחיטה, למעלה ה"א, מפני שנאמר "אותה" ודרשו: אותה — לבדה. 37) על גבי הראשונה. תוספתא, שם פ"ד ה"ה.

יב. הִפְשִׁיטָהּ וְנִתְּחָהּ[38] וְאַחַר כָּךְ שָׂרַף כֻּלָּהּ - כְּשֵׁרָה[39]; וְאִם חִסֵּר מִמֶּנָּה כְּלוּם, אֲפִלּוּ מִפְּרִשָׁהּ[40] - פְּסוּלָה[41]. פָּקַע[42] מֵעוֹרָהּ אוֹ מִבְּשָׂרָהּ, אֲפִלּוּ מִשְּׁעָרָהּ, כְּזַיִת - יַחֲזִיר[43]; וְאִם לֹא הֶחֱזִיר - פְּסוּלָה. פָּקַע חוּץ לְמַעֲרַכְתָּהּ - מַרְבֶּה עָלָיו וְשׁוֹרְפוֹ בִּמְקוֹמוֹ. פָּקַע מִקַּרְנֶיהָ, מִטְּלָפֶיהָ אוֹ מִפִּרְשָׁהּ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַחֲזִיר[44].

38) שם מ"ג. 39) לכתחילה צריך לשרפה כשהיא שלימה (חולין יא, א) אבל בדיעבד לא נפסלה אם נותחה לפני שריפתה. 40) האוכל המעוכל שבמעיה. 41) כתוב בתורה (שם יט, ה): "את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף". 42) תוספתא, פרה פ"ג ה"ז. 43) בתוספתא שנינו: "פקע מעורה משערה ומבשרה חוץ לגיתה יחזיר, ואם לא החזיר פסול, חוץ ממערכתה הרי זה מרבה עליו ושורפו במקומו". כאן על־כרחנו עלינו לפרש שגת היא חפירה בקרקע, ובה מסדרים מערכת עצים לשרוף עליה את הפרה, והמערכה אינה ממלאה את כל החפירה. ואם פקע ונפל חוץ לגת צריך להחזיר ואם לא החזיר פסול, אבל אם פקע ונפל בתוך הגת רחוק מן המערכה מרבה עצים ומרחיב את המערכה עד מקומו ושורפו במקום שנפל. וכן יש להבין גם דברי רבינו כאן. 44) תוספתא, שם.

יג. הַפָּרָה[45] אֵינָהּ נִפְסֶלֶת בְּלִינָה. לְפִיכָךְ, אִם נִשְׁחֲטָה הַיּוֹם וְהִזָּה דָמָהּ כְּהִלְכָתוֹ וְנִשְׂרְפָה לְמָחָר - כְּשֵׁרָה.

45) תוספתא, שם פ"ד ה"א.

יד. שְׂרָפָהּ[46] אוֹנֵן[47] אוֹ מְחֻסַּר כַּפָּרָה[48] - כְּשֵׁרָה[49].

46) זבחים יז, ב. 47) אבל ביום מיתת קרוביו (רבינו בפ"ב מהל' ביאת מקדש ה"ט). ויש אומרים שלפני הקבורה בלבד נקרא אונן. בפ"ב מהל' אבל ה"א, מונה רבינו את הקרובים שאוננים על מיתתם. 48) מצורע, זב וזבה ויולדת מביאים קרבנות אחרי שטבלו והעריב שמשם, ולפני הקרבתם נקראים "מחוסרי כיפורים", 49) ואף־על־פי שהם פסולים בקרבנות, והתורה קראה לפרה — חטאת. והטעם, לפי שאמרה תורה טבול יום כשר בפרה (למעלה פ"א הי"ג) יש ללמוד מזה קל־וחומר להכשיר אונן ומחוסר כיפורים, שטומאתם קלה מטומאת טבול־יום ('תוספות' שם ד"ה שרפה).

טו. שְׂרָפָהּ[50] שֶׁלֹּא בְּקִדּוּשׁ[51] יָדַיִם וְרַגְלַיִם - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ כְּעֵין עֲבוֹדָה[52]. וְהֵיכָן מְקַדֵּשׁ[53] יָדָיו וְרַגְלָיו? בִּכְלִי שָׁרֵת[54] בִּפְנִים[55]. וְאִם קִדֵּשׁ בַּחוּץ וּמִכְּלִי חֹל, אֲפִלּוּ בִּמְקִידָה[56] שֶׁל חֶרֶס - כָּשֵׁר, הוֹאִיל וְכָל מַעֲשֶׂיהָ בַּחוּץ. וְכֵן כְּשֶׁמַּטְבִּילִין אֶת הַכֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף אַחַר שֶׁמְּטַמְּאִין אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[57] - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ[58], הוֹאִיל וְכָל מַעֲשֶׂיהָ בִּטְבוּלֵי יוֹם[59].

50) פרה פ"ד מ"א. 51) כהן מחויב לרחוץ ידיו ורגליו לפני שהוא מתחיל בעבודה, ורחיצה זו נקראת "קידוש". 52) עבודת קרבנות. 53) זבחים ב, ב. 54) כלי שנתקדש לצרכי המקדש. 55) בעזרה. 56) כוס קטנה. (בסוף מס' שבת, מפרש רבינו: לוח קטן. מובן שכאן אין לפרש כך).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

57) למעלה פ"ג ה"ב. 58) כהן שנטמא וטבל, צריך לקדש. 59) שם כ, א.

טז. שְׂרָפָהּ[60] שֶׁלֹּא בְּעֵצִים[61] אוֹ בְּכָל עֵצִים[62], אֲפִלּוּ בְּקַשׁ אוֹ בְּגִבְבָא[63] - כְּשֵׁרָה. וּמִצְוָתָהּ[64] שֶׁלֹּא יְמַעֵט לָהּ עֵצִים מִן הָרָאוּי לָהּ, אֲבָל מַרְבֶּה הוּא לָהּ חֲבִילֵי אֵזוֹב[65] וְאֵזוֹב יָיִן בִּזְמַן שְׂרֵפָה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת אֶת הָאֵפֶר. וְיֵשׁ לוֹ[66] לְהַרְבּוֹת עֵצִים בִּשְׂרֵפָתָהּ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אֵפֶר; אֲבָל מִשֶּׁתַּעֲשֶׂה אֵפֶר, אִם הוֹסִיף בָּהּ אֲפִלּוּ עֵץ אֶחָד - הֲרֵי זֶה כִּמְעָרֵב אֵפֶר מִקְלֶה[67] בְּאֵפֶר הַפָּרָה.

60) פרה פ"ד מ"ג. 61) אלא הצית את גוף הפרה. 62) בכל עצים שהם, אפילו לא מסוגים שנמנו למעלה (פ"ג ה"ב). 63) בהל' שבת תחילת פ"ג, מפרש רבינו: "זבל שדות", ונראה שהתכוון למה שנשאר בקרקע אחר קצירת התבואה. 64) שם מ"ד. 65) בתוספתא, פרה פ"ד ה"ו: "לעולם מרבה לה עצים. אמר רבי יהודה, אף כשהיו מרבין לה לא היו מרבין אלא חבילי אזוב מפני שאפרו יפה ומרובה". ודעת רבינו שרבי יהודה אינו חולק על תנא־קמא אלא מפרש דבריו, ולפיכך פסק כמותו (כסף־משנה). 66) כלומר, מותר לו עד שתיעשה אפר. 67) אפר מעצים שנשרפו לצרכי חולין.

יז. כָּל מַעֲשֵׂה הַפָּרָה[68] מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף אֵינוֹ אֶלָּא בַּיּוֹם, וּבִזְכְרֵי כְּהֻנָּה[69], וְהַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ[70], עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אֵפֶר. אֲבָל מִשֶּׁתַּעֲשֶׂה אֵפֶר[71], אִם כִּנֵּס אֶפְרָהּ בַּלַּיְלָה אוֹ שֶׁכִּנְּסָתוּ אִשָּׁה אוֹ שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה אַחֶרֶת בִּשְׁעַת כְּנִיסָתוֹ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[72]. וּמִנַּיִן שֶׁאַסִּיפַת הָאֵפֶר בְּכָל אָדָם[73] מִיִּשְׂרָאֵל חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[74]? שֶׁנֶּאֱמַר[75]: וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר. מִכְּלָל[76] שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה כֹּהֵן. וּכְאִלּוּ אָמַר: אָדָם[77] טָהוֹר, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה. וּמִנַּיִן שֶׁהַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ?[78] שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁחַט אֹתָהּ[79]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁאִם נִתְעַסֵּק בְּדָבָר אַחֵר בִּשְׁעַת שְׁחִיטָתָהּ - פְּסָלָהּ. וְנֶאֱמַר: וְשָׂרַף אֶת הַפָּרָה לְעֵינָיו - שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו בָּהּ. לְלַמֵּד, שֶׁהַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ מִשְּׁעַת שְׁחִיטָה עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אֵפֶר. וְכָל הָעוֹסֵק בִּשְׂרֵפָתָהּ וְעָשָׂה מְלָאכָה אַחֶרֶת - פְּסָלָהּ, עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אֵפֶר.

68) שם פ"ד מ"ד. 69) משמע שגם שחיטה טעונה כהן, אולם בפ"א מהל' פסולי המוקדשין פסק בפירוש שכשירה בזר. ראה סוף הלכה זו. 70) אם המתעסק בה עשה אז איזו מלאכה שהיא אינה לצורך שריפתה — הפרה פסולה.

71) תוספתא, שם פ"ד ה"ו. 72) במסכת יומא מב, ב. ומג, א - דרשו זה מהמקרא. 73) בין איש ובין אשה. 74) התורה אמרה "והניח", ודרשו חכמים (שם מג, א) מי שיש בו דעה להניח, ואלה אין בהן דעת. 75) נימוק להכשיר בכל אדם. 76) מזה שאמר "איש" ולא "כהן", יוצא ברור שגם זר (לא כהן) כשר. 77) שאם עשה מלאכה אחרת בשעה שהיה עוסק במעשה פרה — נפסלה. 78) כלומר, המילה איש אינה מוציאה את האשה, ופירושה — אדם. בגמרא שם אמרו: "איש" להכשיר את הזר, "טהור" להכשיר את האשה. פירוש: כתוב בתורה (במדבר יט, ט) "ואסף איש טהור את אפר הפרה", המילה "איש" מלמדת שאיסוף אינו צריך כהן, והמילה "טהור" שהיא מיותרת, שהרי נאמר בה (שם, יט) "חטאת היא" וטמא פסול למעשה חטאת, באה ללמד שעל טהרה בלבד הקפידה תורה, אבל לא על המין. 79) שם מב, א - נאמרה דרשה זו לדעת רב, ששחיטת פרה צריכה כהן, אבל לדעת שמואל למדו ממקרא זה ששחיטתה כשירה בזר, ופסול מלאכה נלמד מהכתוב (שם, ה) ושרף את הפרה לעיניו. ותמוה הדבר, שהרי רבינו פסק בפ"א מהל' פסולי המוקדשין ה"ב, ששחיטת פרה כשרה בזר, וכיצד למד ממקרא זה פסול מלאכה? (ונראה לומר בדעת רבינו, שאפשר לדרוש שתי הדרשות מהפסוק הזה, ולפיכך דקדק רבינו והביא כאן רק את קטע הפסוק "ושחט אותה", שממנו לומדים פסול מלאכה, ומן "לפניו" למדנו, שזר שוחט ואלעזר רואה, כשמואל. נראית לו לרבינו סברת רב, שצריכים לימוד מיוחד להיסח הדעת (פסול מלאכה) בשחיטה וכן גם בשריפה, אבל להלכה פסק כשמואל ששחיטה בזר כשירה, ואין בכך כל סתירה. עי' בגמרא שם).

יח. שָׁחַט[80] אֶת הַפָּרָה וְנִשְׁחֲטָה בְּהֵמָה אַחֶרֶת עִמָּהּ[81] אוֹ נֶחְתְּכָה דְּלַעַת עִמָּהּ - כְּשֵׁרָה, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְכַּוֵּן[82] לִמְלָאכָה; אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה עִמָּהּ כְּשֵׁרָה לַאֲכִילָה[83], שֶׁאֵין שְׁחִיטַת הַחֻלִּין צְרִיכָה כַּוָּנָה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לַחְתּוֹךְ הַדְּלַעַת[84] וְנֶחְתְּכָה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה - פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי עָשָׂה עִמָּהּ מְלָאכָה.

80) חולין לב, א. 81) שלא בכוונה, כגון ששחט בסכין ארוכה. 82) עשיית מלאכה פוסלת מפני שמסיח דעתו מן הפרה, ומובן שמלאכה בלי כוונה אין בה היסח הדעת. 83) לפי הגירסה שלפנינו בדברי רבא שם, תלויים שני הדינים זה בזה, אם שחיטת בהמת חולין אינה צריכה כוונה — הפרה פסולה, מהדרשה "ושחט אותה" ולא אותה ואת חבירתה, ואם שחיטת בהמת החולין פסולה — הפרה כשירה, ומתפלא ה'כסף משנה' על רבינו כאן שמכשיר שתיהן (פתגם תלמודי אומר: "מזכי שטרא לבי תרי"), ולא מצא דרך אחרת אלא לשנות את הגירסא בדברי רבא. עיי"ש. 84) וכל־שכן אם נתכוון לשחוט בהמה אחרת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון י"ד כסלו ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ה — הַצּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמִּשִּׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מְעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמִּשִּׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִ(בבא) בַּתְרָא.

~ יום שני ט"ו כסלו ~

מצות לא תעשה רנ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת (לרמות) זֶה־אֶת־זֶה בְּמִסְחָר בִּשְׁעַת מִקָּח וּמִמְכָּר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו" (ויקרא כה, יד). וּבְסִפְרָא (פרשת בהר) אָמְרוּ: "אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו — זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִבָּבָא מְצִיעָא (מט: ואילך).

~ יום שלישי ט"ז כסלו ~

מצות לא תעשה רנ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת (לרמות) זֶה־אֶת־זֶה בְּמִסְחָר בִּשְׁעַת מִקָּח וּמִמְכָּר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו" (ויקרא כה, יד). וּבְסִפְרָא (פרשת בהר) אָמְרוּ: "אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו — זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִבָּבָא מְצִיעָא (מט: ואילך).

~ יום רביעי י"ז כסלו ~

מצות לא תעשה רנא.

הַמִּצְוָה הָרנ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת זֶה־אֶת־זֶה בִּדְבָרִים, וְהוּא שֶׁנֹּאמַר לוֹ דְּבָרִים הַמְצַעֲרִים אוֹתוֹ וּמַעֲלִיבִים אוֹתוֹ וְלֹא יוּכַל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ מֵהֶם, כְּגוֹן שֶׁקָּדְמוּ לוֹ מַעֲשֵׂי נְעוּרִים וְשָׁב מֵהֶם, וְנֹאמַר לוֹ: תּוֹדָה לַה' שֶׁהֶעֱבִירְךָ מִדַּרְכְּךָ פְּלוֹנִית אֶל דֶּרֶךְ טוֹבָה זוֹ, וְכַיּוֹצֵא בְּכָךְ מֵאֲמִירָה פּוֹגַעַת שֶׁל מוּמִים מַכְאִיבִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" (ויקרא כה.) אָמְרוּ (בבא מציעא נח:): זוֹ אוֹנָאַת דְּבָרִים. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר שם): "כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" — הֲרֵי אוֹנָאַת דְּבָרִים אֲמוּרָה. כֵּיצַד? אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים וְגוֹ', הָיוּ חֲלָאִים וְכוּ' (— צרות באים עליו — ומצדיק עליו את הדין בהזכירו חטאיו) רָאָה חַמָּרִים (סוחרים המחפשים לקנות ומפנה אותם למקום שאינו שייך כלל) וְכוּ', לֹא יֹאמַר לוֹ בְּכַמָּה חֵפֶץ זֶה (שואלו על מחירו — ואינו חפץ לרכשו) וְגוֹ'". וְאָמְרוּ (בבא מציעא שם): "גְּדוֹלָה אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן, שֶׁבְּאוֹנָאַת דְּבָרִים הוּא אוֹמֵר: 'וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִבָּבָא מְצִיעָא.

~ יום חמישי י"ח כסלו ~

מצות לא תעשה רנא.

הַמִּצְוָה הָרנ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת זֶה־אֶת־זֶה בִּדְבָרִים, וְהוּא שֶׁנֹּאמַר לוֹ דְּבָרִים הַמְצַעֲרִים אוֹתוֹ וּמַעֲלִיבִים אוֹתוֹ וְלֹא יוּכַל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ מֵהֶם, כְּגוֹן שֶׁקָּדְמוּ לוֹ מַעֲשֵׂי נְעוּרִים וְשָׁב מֵהֶם, וְנֹאמַר לוֹ: תּוֹדָה לַה' שֶׁהֶעֱבִירְךָ מִדַּרְכְּךָ פְּלוֹנִית אֶל דֶּרֶךְ טוֹבָה זוֹ, וְכַיּוֹצֵא בְּכָךְ מֵאֲמִירָה פּוֹגַעַת שֶׁל מוּמִים מַכְאִיבִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" (ויקרא כה.) אָמְרוּ (בבא מציעא נח:): זוֹ אוֹנָאַת דְּבָרִים. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר שם): "כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ" — הֲרֵי אוֹנָאַת דְּבָרִים אֲמוּרָה. כֵּיצַד? אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים וְגוֹ', הָיוּ חֲלָאִים וְכוּ' (— צרות באים עליו — ומצדיק עליו את הדין בהזכירו חטאיו) רָאָה חַמָּרִים (סוחרים המחפשים לקנות ומפנה אותם למקום שאינו שייך כלל) וְכוּ', לֹא יֹאמַר לוֹ בְּכַמָּה חֵפֶץ זֶה (שואלו על מחירו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— ואינו חפץ לרכשו) וְגוֹ'". וְאָמְרוּ (בבא מציעא שם): "גְּדוֹלָה אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן, שֶׁבְּאוֹנָאַת דְּבָרִים הוּא אוֹמֵר: 'וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ'". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִבָּבָא מְצִיעָא.

~ יום שישי י"ט כסלו ~

מצות לא תעשה רנג.

הַמִּצְוָה הָרנ"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת גֵּר צֶדֶק וּמִלְּהַדִּיקוֹ בְּמִקָּחוֹ וּמִמְּכָרוֹ וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִלְחָצֻנּוּ" (שמות כב, כ) וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ —— בְּמָמוֹן" וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (כט:) שֶׁהַמְאַנֶּה אֶת־הַגֵּר —— עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו", וּמִשּׁוּם "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שם). וְכֵן הַלּוֹחֲצוֹ —— עוֹבֵר מִשּׁוּם "[וְ]לֹא תִלְחָצֻנּוּ" (שם), נוֹסָף עַל הַלָּאו (לא תעשה רז) הַכּוֹלְלוֹ עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר: אוֹנָאַת מָמוֹן.

~ שבת קודש כ' כסלו ~

מצות לא תעשה רנג.

הַמִּצְוָה הָרנ"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת גֵּר צֶדֶק וּמִלְּהַדִּיקוֹ בְּמִקָּחוֹ וּמִמְּכָרוֹ וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִלְחָצֻנּוּ" (שמות כב, כ) וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ —— בְּמָמוֹן" וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (כט:) שֶׁהַמְאַנֶּה אֶת־הַגֵּר —— עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו", וּמִשּׁוּם "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שם). וְכֵן הַלּוֹחֲצוֹ —— עוֹבֵר מִשּׁוּם "[וְ]לֹא תִלְחָצֻנּוּ" (שם), נוֹסָף עַל הַלָּאו (לא תעשה רז) הַכּוֹלְלוֹ עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר: אוֹנָאַת מָמוֹן.

אגרות קודש

ב"ה, ג' כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

...במ"ש בכלל אם לחשוב ע"ד נכבדות לבנם... שי', הנה בזה ובכגון דא, גם באחרים, אין לבלבל את הבן או הבת, עד שתהי' איזה הצעה פרטית שנוגע לפועל, כי מה תועלת שידעו שחושבים, ואי אפשר שלא יבלבל עכ"פ קצת, ואחכ"ז אין הצעה מפורטת, ובפרט שקשור עכ"פ בשאלת ההסתדרות.

במ"ש הטעם בהנוגע לחתונת בנם... שי' להמשיך בזה כיון שדחוק מחובות וכו' וכו', אף שהמחותנים אומרים שמצדם אין כל מניעה, ואינו יודע מה לעשות בזה.

הנה תמי' ופליאה, שהרי ידוע מרז"ל ומבואר בלקו"ת סוף פ' ברכה דנותנים פרנסה לאיש בשביל אשתו, וא"כ - אפשר מה שדחוק הוא מפני שעדיין לא נתחתן, והטענה דאין בגדים מתאימים וכו', מובן עד כמה מגוכחת היא בענין עיקרי כהנ"ל, ושנוגע לכל החיים כולם כחתונה, ואפילו אם הי' ברור שיש מלעיגים, הנה התחלת כל הד' חלקי שו"ע הוא שאל יבוש וכו'. ובפרט שזהו ענין מדומה, שאין מלעיגים עד"ז אפילו בארצוה"ב ששם להן בכל העולם שכן הכסף תופס מקום ביותר, וכמה מבני ישראל כאן, ואפילו אלו שלא נתחנכו בבית חסידותי ודתמימים, מתחתנים ע"מ אח"כ ללמוד בכולל כמה שנים בהסכמת שניהם של החתן והכלה, אף שחיים חיי דוחק. עאכו"כ שכהמדובר בבנו של תמימים וכו' וכו'. ולפלא שאפילו בדבר פשוט כזה צריך לשאול מעבר לים, וכשעונים בזה - ספק אם יועילו הדברים ואם יפעלו פעולתם. ופלא עוד יותר - שכנראה אצל **ההורים** טעמים הנ"ל תופסים מקום לא פחות מאשר אצל הבן. האפשרי כי יסופר? ובמ"ש שאומר למה למהר, מובן תמיהת טענה זו, ועוד יותר מהנ"ל, שהרי ידע אינש בנפשי'. וכידוע מאמרי רז"ל בזה, וק"ל.

ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור, ושיהיו הבשורות ברוח חסידותי.

בברכה.

מ. שניאורסאהן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נביאים

הושע פרק־ט טז־יז

טז הֻכָּה אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי (בלי)־בַל־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יֵלְדוּן וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי בִטְנָם: יז יִמְאָסֵם אֱלֹהַי
כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ וְיִהְיוּ נֹדְדִים בַּגּוֹיִם: (ס)

הושע פרק־י א־ד

א גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה־לּוֹ כְּרֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוּב לְאַרְצוֹ הֵיטִיבוּ מַצֵּבוֹת: ב חָלַק לִבָּם
עַתָּה יֶאְשָׁמוּ הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם: ג כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת־יְהוָה
וְהַמֶּלֶךְ מַה־יַּעֲשֶׂה־לָּנוּ: ד דִּבְּרוּ דְבָרִים אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי שָׂדָי:

רש"י

(טז) פרי בל יעשון. לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בטנם: **(יז)** ימאסם אלהי. איננו קללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם:

(א) גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שאני פרי הטוב והשוה לו: פרי ישוה לו. פרי אשר ישוה לו וייטב לו: כרוב לפריו הרבה למזבחות. כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות, ד"א גפן בזוז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכניסיה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום: הטיבו מצבות. הרבו מצבות: **(ב)** חלק לבם. ממני: עתה יאשמו. הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם ישחית לשון וערפו שם (דברים כא) וערפתו (שמו' יג) ישבור צוארם, ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפי' ישראל עבדו עכו"ם ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (לעיל ד) ושנוי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: **(ג)** כי עתה. בבא עליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכינו אשר בטחנו בו לאמר שיצא בראשונה וילחם את מלחמותינו אין מועיל לנו כלו': **(ד)** אלות שוא. השבע לשקר. אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לעכו"ם של מולך לפיכך יפרח עליהם משפט ייסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי וי"ת על תלמי שדי בעון שמסיגין גבולי שדות תלמי שדי מענית המחרישה קרוי תלם, ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנאמר גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי (לקמן יב) שם יפרח עליהם משפט עוונם ד"א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברים עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים תמרורים לעניים ואביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט (עמוס ו):

מצודת דוד

(טז) הכה. הנה כבר הוכה אפרים במכאובי הצרות ונתייבש שרשם עד שלא יגדלו עוד פרי כדרך האילן שנתייבש שרשו ור"ל נחלש מאד ולא יוליד עוד בנים: **גם כי ילדון.** אף אם כמה מהם ילדון הנה אמית מחמדי בטנם ר"ל הטובים והנחמדים שבהם: **(יז) ימאסם.** ה' ימאס בם: **נודדים** וגו'. נדים ונעים בגולה בין הבבליים בין העכו"ם:

(א) גפן וגו'. הנה ישראל הוא כגפן בוקק וריק מבלי רטיבות ולחות כן הוא מבלי תורה ויראת שמים: **פרי** וגו'. וכי מהראוי שהמקום ב"ה ישים לו פרי ר"ל וכי ראוי הוא להשפעה בתמיה: **כרוב.** הלא כפי מרבית פריו והשפעתו כן הרבה לעשות מזבחו' לעכו"ם וכפי מרבית הטובה הבאה לארצו עשו מזבחות טובות ויפות: **(ב) חלק לבם.** נחלק לבם ונפרד מן המקום ברוך־הוא לכן עתה בזמן קרוב יהיו שממה: **הוא יערוף.** ר"ל המקום ברוך הוא יספיק ביד האויב להשחית מזבחותם ולעשוק מצבותם: **(ג) כי עתה.** בזמן שיבא האויב יאמרו הנה אין המלך מועיל לנו ללחום מול האויב כי הואיל ולא יראנו את ה' אם־כן מה יוכל המלך להושיע לנו אם אין לנו יראת אלהים כי יראת ה' ויראת המלך קשורה יחד: **(ד) דברו דברים.** המה מדברים דברים העולה על לבבם מבלי הבחנה ונשבעין לשוא וכורתין ברית לעכו"ם: **ופרח.** לכן יפרח עליהם משפט גמול כמו עשב הראש המר הפורח מהר על תלמי שדה:

מצודת ציון

(א) בוקק. ענין ריקות כמו בוקק הארץ (ישעיה כד): **ישוה.** ענין שימה כמו משוה רגלי (תהלים יח): **מצבות.** הם מזבחות מאבן אחת: **(ב) חלק.** ענין פרוד: **יאשמו.** מל' שממון: **יערף.** ענין השחתה, ודוגמתו וערפו שם (דברים כא): **ישודד.** ענין עשק: **(ד) אלות.** מל' אלה ושבועה: **ופרח.** מל' פריחה והצמחה: **כראש.** שם עשב מר כמו ראש ולענה (דברים כט): **תלמי.** הוא הערוגה הנעשה בחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה): **שדי.** כמו שדה:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כתובים

דברי הימים ב פרק־כח טז־כז

טז בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז עַל־מַלְכֵי אַשּׁוּר לַעְזֹר לוֹ: יז וְעוֹד אֲדוֹמִים בָּאוּ וַיַּכּוּ בִיהוּדָה
וַיִּשְׁבּוּ־שֶׁבִי: יח וּפְלִשְׁתִּים פָּשְׁטוּ בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וְהַנֶּגֶב לִיהוּדָה וַיִּלְכְּדוּ אֶת־בֵּית־שֶׁמֶשׁ וְאֶת־אַיָּלוֹן
וְאֶת־הַגְּדֵרוֹת וְאֶת־שׂוֹכוֹ וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־תִּמְנָה וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־גִּמְזוֹ וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: יט כִּי־הִכְנִיעַ
יְהוָה אֶת־יְהוּדָה בַּעֲבוּר אָחָז מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כִּי הִפְרִיעַ בִּיהוּדָה וּמָעוֹל מַעַל בַּיהוָה: כ וַיָּבֹא עָלָיו תִּלְגַּת
פִּלְנֶאסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיֵּצַר לוֹ וְלֹא חִזְּקוֹ: כא כִּי־חָלַק אָחָז אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיִּתֵּן
לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא לְעֶזְרָה לוֹ: כב וּבְעֵת הָצֵר לוֹ וַיּוֹסֶף לִמְעוֹל בַּיהוָה הוּא הַמֶּלֶךְ אָחָז: כג וַיִּזְבַּח לֵאלֹהֵי
דַרְמֶשֶׂק הַמַּכִּים בּוֹ וַיֹּאמֶר כִּי אֱלֹהֵי מַלְכֵי־אֲרָם הֵם מַעְזְרִים אוֹתָם לָהֶם אֲזַבֵּחַ וְיַעְזְרוּנִי וְהֵם הָיוּ־לוֹ
לְהַכְשִׁילוֹ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל: כד וַיֶּאֱסֹף אָחָז אֶת־כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיְקַצֵּץ אֶת־כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיְסַגֵּר
אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וַיַּעַשׂ לוֹ מִזְבְּחוֹת בְּכָל־פִּנַּת בִּירוּשָׁלִָם: כה וּבְכָל־עִיר וָעִיר לִיהוּדָה עָשָׂה בָמוֹת
לְקַטֵּר לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּכְעֵס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו: כו וְיֶתֶר דְּבָרָיו וְכָל־דְּרָכָיו הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים
הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: כז וַיִּשְׁכַּב אָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֵהוּ בָעִיר בִּירוּשָׁלִַם כִּי
לֹא הֱבִיאֻהוּ לְקִבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ יְחִזְקִיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו: (פ)

רש"י

(יח) ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב. שהוא כנגדם כדכתיב והכנעני יושב על הים: **(יט)** כי הפריע ביהודה. דוגמא (שמות ל"ב) כי פרעה אהרן, בפרוע פרעות (שופטים ה'): **(כ)** ויבא עליו. ששלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים (ב' ט"ז) וישלח מלאכים אל תגלת פלנאסר: ויצר לו. ממה שחלק לו את בית ה' ואת בית המלך וגו': **(כא)** ולא לעזרה לו. אף על פי שמצינו במלכים (שם) ויעל מלך אשור על דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו פלשתים: **(כד)** ויסגר את דלתות בית ה'. כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד עבודתם באהל מועד כי אם לבוא למזבחות שעש' בכל פינה בירושלים וחזקיה פתח דלתות בית ה' לפי שאביו סגר דלתות בית ה':

מצודת דוד

(טז) בעת ההיא. שנלחם בו מלך ישראל: **(יח) בערי השפלה והנגב.** בהערים שעמדו בעמק ובערים הדרומים של יהודה: **(יט) כי הפריע ביהודה.** הוא גילה מעשיהם הרעים כי ע"י עשו בפרסום רב: **ומעול.** וגם הוא עצמו מעל בה': **(כ) ויצר לו.** עם שהוא שלח אליו לעזרו היצר לו עוד ולא חזקו כאשר שאל ממנו ואף שנלחם בעבורו עם מלך ארם כמ"ש במ"ב מ"מ לא יחשב לעזור הואיל והוא היצר לו בסוף: **(כא) כי חלק.** אף כי חלק אחז את האוצרות הנמצא בבית ה' וכו' ונתן חלק אחד למלך אשור אעפ"כ לא היה לו לעזרה: **(כב) ובעת הצר לו.** בעת שהיה צר לו לא שב לה' כי אם עוד הוסיף למעול יותר: **הוא המלך.** ר"ל כל ימיו הי' בהויתו ולא חזר בו: **(כג) המכים בו.** הוא חוזר על אנשי דרמשק: **להכשילו.** כי בעבור זה הי' ה' מעניש עוד יותר: **(כד) ויקצץ.** קלף וכרת מהם את הזהב: **ויסגור.** לבל יבא מי לבית המקדש: **(כז) כי לא וכו'.** בעבור גודל רשעתו: **מלכי ישראל.** כי גם דוד ושלמה נקברו שמה אשר היו גם מלכי ישראל:

מצודת ציון

(יט) הפריע. ענין גילוי כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה): **(כ) תלגת פלנאסר.** הוא תגלת פלסר האמור במ"ב: **ויצר.** מלשון צר ודוחק: **(כד) ויקצץ.** ענין חיתוך וכריתה כמו ויקצץ פתילים (שמות לט): **פנה.** זויות:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משניות מסכת בבא בתרא

פרק עשירי

א **גֵּט פָּשׁוּט — עֵדָיו מִתּוֹכוֹ, וּמְקֻשָּׁר — עֵדָיו מֵאַחוֹרָיו. פָּשׁוּט שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מֵאַחוֹרָיו, וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ — שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים. רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מְקֻשָּׁר שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ — כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ פָּשׁוּט. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.**

ב **גֵּט פָּשׁוּט — עֵדָיו בִּשְׁנַיִם, וּמְקֻשָּׁר — בִּשְׁלֹשָׁה. פָּשׁוּט שֶׁכָּתוּב בּוֹ עֵד אֶחָד, וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים —**

פירוש ברטנורא

י **א** **גט פשוט.** שטר פשוט, כעין שלנו שאינן תפורים ומקושרין. וכל שטר קרוי גט: **עדיו מתוכו.** מבפנים כעין שאנו עושים: **מקושר מאחוריו.** כותב שטה אחת או שתים וכורכן על החלק ותופר, ועד אחד חותם על הכרך מבחוץ, וחוזר וכותב שני שיטין או יותר מבפנים וכורכן על החלק, וחותם עד שני על הכרך מבחוץ, וכן עד שלישי. ותקנו רבנן גט מקושר, משום כהנים קפדנים שהיו כותבים גט פתאום לנשותיהם ומתחרטים ולא היו יכולין להחזירן, והתקינו להם גט מקושר שאינו נוח ליכתב מהרה, שמא בתוך כך יתפיים. וכשם שתיקנו מקושר בגט, כך תיקנו בשאר שטרות, שלא חילקו חכמים: **שניהם פסולין.** שלא נעשו כתיקון חכמים: **שיכול לעשותו פשוט.** שאם יקרע התפירות ויפתח השטר יהיה פשוט: **רשב"ג אומר הכל כמנהג המדינה.** פלוגתא דתנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל באתרא דנהיגי בפשוט ובמקושר ואמר ליה עבד לי מקושר ואזיל ועבד ליה פשוט, או פשוט ועבד ליה מקושר, ת"ק סבר מקפד קפיד ופסול. ורבן שמעון בן גמליאל סבר הואיל ומנהג המדינה בתרווייהו, לא קפיד וכשר. והלכה כת"ק:

ב **פשוט שכתוב בו עד אחד.** הכי קאמר, כשם שפשוט שכתוב בו עד אחד פסול מדאורייתא, כך מקושר שכתוב בו שני עדים פסול מדאורייתא: **אין**

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה א

פרק זה עוסק בדיני שטרות. וכבר הזכרנו (בתחילת מסכת גיטין), שלא רק גיטי נשים אלא אף שטרי ממונות נקראים במשנה בשם "גט" סתם; שכן הלשון "גט" משמעו שטר. משנתנו דנה בשני סוגי שטרות, השונים זה מזה מבחינת צורתם, והם: שטר פשוט ושטר מקושר, או בלשון המשנה: "גט פשוט" ו"גט מקושר". שכן כל השטרות, בין גיטי נשים ובין שאר שטרות, היו נעשים מלבד בצורה הרגילה, ונקראים "גט פשוט", אף בצורה מיוחדת שתיקנו חכמים, ונקראים "גט מקושר". אופן כתיבתו של "גט מקושר" (לדעת רוב המפרשים) היה כדלקמן: היו כותבים בראשו שורה אחת או כמה שורות של תורף השטר, וכופלים את הכתב על החלק שתחתיו ותופרים, וחוזרים וכותבים שורה או כמה שורות, וכופלים את הכתב השני על החלק שתחתיו ותופרים, וכן חוזרים וכותבים, וכופלים ותופרים, פעמים אחדות, עד גמר הכפלים. כל כפל וכפל קרוי "קשר", מכאן השם "גט מקושר". בגמרא מבואר, שעיקר תקנת "גט מקושר" היה בגיטי נשים, שתיקנוהו חכמים משום כהנים קפדנים, שהיו באים מהר לידי כעס ומגרשים את נשותיהם, וכשהם נחים מרוגזם שוב אינם יכולים להחזיר גרושותיהם, שהרי כהן אסור בגרושה, ולפיכך תיקנו לעשות גט מקושר, שאינו נוח לכתבו מהר, כדי שבינתיים ינוח כעסם ויתפייסו. ואגב גיטי נשים התקינו אף בשאר שטרות, בין בשטרי חוב ובין בשטרי מקח וממכר, שיכולים לעשות שטר מקושר לכל מי שירצה, כדי שלא לחלק בין גיטין לשטרות (בבא בתרא קס, ב; רשב"ם ותוספות). — משנתנו באה ללמד, שגט מקושר שונה מגט פשוט אף בענין חתימות העדים.

גֵּט פָּשׁוּט — היינו כל שטר פשוט, שאינו "שטר מקושר", **עֵדָיו מִתּוֹכוֹ** — העדים חותמים בתוכו, היינו בגוף השטר בסופו, **וּמְקֻשָּׁר** — ושטר מקושר, כמו שבארנו לעיל (בהקדמה למשנתנו), **עֵדָיו מֵאַחוֹרָיו** — העדים חותמים מבחוץ, בין קשר לקשר (לדעת רב הונא בגמרא), היינו בין כפל לכפל. **פָּשׁוּט שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מֵאַחוֹרָיו** — שטר פשוט שחתמו עליו העדים מבחוץ, **וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ** — ושטר מקושר שחתמו העדים בתוכו, **שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים** — לפי שלא נעשו כתיקון חכמים. **רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מְקֻשָּׁר שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ פָּשׁוּט** — שהרי יכול להתיר את תפריו ויהיה שטר פשוט; ואף על פי שיש רווחים בין שורות הכתב, אינו חושש, לפי שיש סופרים הרבה שאינם אומנים לסדר כתיבתם ומניחים רווח הרבה בין השורות (**קידושין מט, א, רש"י ותוספות**). ברם, יש למדים מכאן, שאף בגט מקושר היו כותבים כמו בגט פשוט, ולא היו מניחים רווח של חלק בין השורות, אלא היו מכוונים וקושרים שתי שורות זו לזו, היינו שהיו כופלים שורה על שורה ותופרים (**תוספות בבא בתרא קס, ב; רמב"ן; שיטה מקובצת בשם הר"ן**). **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה** — בגמרא מבואר, שבמקום שנוהגים בגט פשוט, ואמר לסופר לעשות לו פשוט, והלך ועשה לו מקושר, או במקום שנוהגים בגט מקושר, ואמר לסופר לעשות לו מקושר, והלך ועשה לו פשוט, לדברי הכל הגט פסול, שהרי הקפיד שיעשה לו השטר דווקא כמו שנוהגים; לא נחלקו חכמים ורבן שמעון בן גמליאל אלא במקום שנוהגים בין בפשוט ובין במקושר, ואמר לסופר לעשות פשוט ועשה לו מקושר, שרבן שמעון בן גמליאל סובר, שאינו מקפיד דווקא על פשוט, אלא מראה מקום הוא לו, שרוצה למעט טרחתו של הסופר ואומר, שדי לו גם בפשוט, ומכל מקום אם יעשה מקושר נוח לו יותר, שהרי מנהג המדינה בשניהם, והכל כמנהג המדינה. וחכמים סוברים, שהוא פסול, מפני שהקפיד דווקא על הפשוט. והלכה כחכמים.

בארנו ענין גט מקושר לפי רוב המפרשים, אבל הרמ"ה מפרש שהגט המקושר היה מקושר ממש ברצועות, ולדעתו היו כותבים את השטר כדרך שכותבים את הפשוט, אלא שרצועות יוצאות מראש השטר, וכל רצועה ורצועה חלוקה לשתיים, וכופלים את השטר מסופו לתחילתו פעמיים או שלוש לפי ארכו, וכורכים אותו בשני חלקי הרצועה הקיצונה, ואחר כך קושרים אותו, וחוזר וכורכו בנשאר מחלקי הרצועה ההיא וקושרו שנית קשר בצדו של ראשון, וחוזר וכורך הגט בשני חלקי הרצועה השניה וחוזר וכורך וקושר, כדרך שעשה ברצועה הראשונה, וכן יעשה לכל רצועה ורצועה ("יד רמה").

באור משנה ב

גֵּט פָּשׁוּט, עֵדָיו בִּשְׁנַיִם — אין צריכים להחתים בו אלא שני עדים, **וּמְקֻשָּׁר, בִּשְׁלֹשָׁה** — אבל בשטר מקושר צריכים להחתים לפחות שלושה עדים, שכך תקנו חכמים (**רשב"ם**). **פָּשׁוּט שֶׁכָּתוּב בּוֹ עֵד אֶחָד, וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים, שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין** — כלומר כשם שגט פשוט שחתום בו עד אחד בלבד הריהו פסול מן התורה, כך גט מקושר שחתומים בו שני עדים בלבד דינו כפסול מן התורה (**גמרא; רשב"ם**). **כָּתַב בּוֹ** — בשטר ההלואה, **זוּזִין מְאָה** — שהלווה לחברו מאה זוזים, **דְּאִנּוּן סְלָעִין עֶשְׂרִין** — שהם עשרים סלעים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין. כָּתַב בּוֹ: זוּזִין מְאָה דְּאִנּוּן סְלָעִין עֲשָׂרִין — אֵין לוֹ אֶלָּא עֲשָׂרִין; זוּזִין מְאָה דְּאִנּוּן תְּלָתִין סְלָעִין — אֵין לוֹ אֶלָּא מָנֶה. כְּסַף זוּזִין דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק — אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. כְּסַף סְלָעִין דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק — אֵין פָּחוֹת מִשְּׁתַּיִם. דַּרְכּוֹנוֹת דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק — אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. כָּתוּב בּוֹ מִלְּמַעְלָה מָנֶה וּמִלְּמַטָּה מָאתַיִם, מִלְּמַעְלָה מָאתַיִם וּמִלְּמַטָּה מָנֶה — הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן; אִם כֵּן, לָמָּה כּוֹתְבִין אֶת הָעֶלְיוֹן? שֶׁאִם תִּמְחֵק אוֹת אַחַת מִן הַתַּחְתּוֹן, יִלְמַד מִן הָעֶלְיוֹן.

ג כּוֹתְבִין גֵּט לְאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ; וְהַשּׁוֹבָר לְאִשָּׁה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּעֲלָהּ עִמָּהּ; וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא מַכִּירָן; וְהַבַּעַל נוֹתֵן שָׂכָר. כּוֹתְבִין שְׁטָר לַלּוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ; וְאֵין כּוֹתְבִין לַמַּלְוֶה, עַד שֶׁיְּהֵא לוֶה עִמּוֹ; וְהַלּוֶה נוֹתֵן שָׂכָר. כּוֹתְבִין שְׁטָר לַמּוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקֵחַ עִמּוֹ; וְאֵין כּוֹתְבִין לַלּוֹקֵחַ, עַד שֶׁיְּהֵא מוֹכֵר עִמּוֹ; וְהַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן שָׂכָר.

פירוש ברטנורא

לו אלא עשרים. ואע"ג דזוזים מאה, חמשה ועשרים סלעים הם, יד בעל השטר על התחתונה. והכי מפרשינן ליה לשטרא, מאה זוזים גרועים שאינם שוין אלא עשרים סלעים: **אין לו אלא מנה.** עשרים וחמשה סלעים. דהכי מפרשינן לשטרא, מאה זוזין דאינון תלתין סלעים קלים וגרועים, שהם עשרים וחמשה מן הטובים: **ונמחק.** שנמחק המנין שנכתב אחריו: **ומלמטה מאתים.** כשכופל את דבריו בשטר: **הכל הולך אחר התחתון.** ובלבד שלא יהיה כתוב בשטה אחרונה: **למה כותבין את העליון.** הואיל ובסוף השטר חוזר וכופל, ואחריות ממון זה כך וכך קבלתי עלי:

ג כותבין גט לאיש. וחותמין, והוא יגרש מתי שירצה, ואע"פ שאין אשתו עמו. שהרי היא מתגרשת בעל כרחה: **ושובר לאשה.** שהיא עושה לבעלה על כתובתה. דחוב הוא לה וזכות לבעלה, וזכין לאדם שלא בפניו: **ובלבד שיהא מכירן.** שיהא הסופר והעדים מכירין האיש והאשה. בין בגט בין בשובר. שאם אינו מכירן, שמא יכתוב גט על שם אשת איש אחר ששמו כשמו ותוציא אותו הגט אשה שאינה מגורשת בו. וכן בשובר: **והלוה נותן שכר.** ואפילו היא עסקא דפלגא מלוה ופלגא פקדון, אפילו הכי מקבל העיסקא הוא נותן כל השכר לסופר:

משניות מבוארות – קהתי

והרי מאה זוז הם עשרים וחמש סלעים, **אֵין לוֹ אֶלָּא עֲשָׂרִין** – אין הלווה צריך לשלם למלוה אלא עשרים סלע, לפי שהולכים אחר הפחות שבלשונות, ואנו אומרים, שנתכוון המלוה למאה זוזים גרועים שאינם שווים אלא עשרים סלע. **זוּזִין מְאָה דְּאִנּוּן תְּלָתִין סְלָעִין** – כתב בשטר, שהלווהו מאה זוזים שהם שלושים סלע, והרי שלושים סלע הם מאה ועשרים זוז, **אֵין לוֹ אֶלָּא מָנֶה** – מאה זוז שהם עשרים וחמש סלע, מהטעם שבארנו לעיל, שהולכים אחר הפחות שבלשונות, ואנו אומרים שנתכוון לסלעים גרועים, ששלושים מהם אינם אלא מאה זוז. **כְּסַף זוּזִין דְּאִנּוּן** – היה כתוב בשטר, שהלווהו כסף זוזים שהם... **וְנִמְחַק** – הסכום שהיה כתוב אחרי "דאינון", **אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם** – אין הסכום פחות משני זוזים, שמיעוט "זוזין" שניים. **כְּסַף סְלָעִין דְּאִנּוּן** –היה כתוב בשטר שהלווה לפלוני כסף סלעים שהם... **וְנִמְחַק** –הסכום, **אֵין פָּחוֹת מִשְּׁתַּיִם** – משתי סלעים. **דַּרְכּוֹנוֹת דְּאִנּוּן** – היה כתוב בשטר: דרכונות (היינו מטבעות של זהב) שהם... **וְנִמְחַק** – הסכום, **אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם** – משני דרכונות (עיין שקלים ב, א); משנתנו באה ללמד, שדין זה נוהג בין במטבעות קטנים ובין במטבעות גדולים (**עיין "תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**). **כָּתוּב בּוֹ מִלְּמַעְלָה מָנֶה** – בראש השטר כתוב שהלווהו מאה זוז, **וּמִלְּמַטָּה** – בסוף השטר, כשחוזר על דבריו, **מָאתַיִם** – כתוב מאתיים זוז; ויש מפרשים: מלמעלה – כשמזכיר את הסך שהלווהו, כתוב מנה, ולמטה – כשמזכיר את שיעבוד נכסיו על אותו הסך, כתוב בו מאתיים (**המאירי**), **מִלְּמַעְלָה מָאתַיִם וּמִלְּמַטָּה מָנֶה** – או להיפך, שבראש השטר כתוב מאתיים ובסופו מאה, **הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן** – אחר הסכום הכתוב למטה, בין שהוא פחות בין שהוא יותר, שאנו אומרים שחזר בו ממה שכתב למעלה. ואין אומרים כאן, כמו ברישא, שהולכים אחר הפחות שבלשונות, לפי שרחוקים הם זה מזה ואין האחד תלוי בחברו כמו בכותב "מאה זוזים שהם כך וכך סלעים" (**רמב"ם הל' מלוה ולוה כז, יד**). **אִם כֵּן, לָמָּה כּוֹתְבִין אֶת הָעֶלְיוֹן** – מאחר שחוזר על הדברים למטה, ואין סומכים על מה שלמעלה אלא על מה שלמטה? **שֶׁאִם תִּמְחֵק אוֹת אַחַת מִן הַתַּחְתּוֹן, יִלְמַד מִן הָעֶלְיוֹן** – ברם, אם נמחקו שתי אותיות מן התחתון, אין לומדים אותן מן העליון (גמרא).

~ יום שני ~

באור משנה ג

כּוֹתְבִין גֵּט לְאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ – מותר לסופר לכתוב שטר גירושין לאיש שלא בנוכחות האשה, ועדים חותמים עליו, שהרי האשה מתגרשת אף בעל כורחה, ואין הגירושין תלויים אלא בדעתו של הבעל (וכבר הזכרנו, שרבנו גרשום מאור הגולה תיקן שלא יגרש איש את אשתו על כורחה); **וְהַשּׁוֹבָר לְאִשָּׁה** – וכותבים לאשה שובר, שהיא נותנת לבעלה לראיה שנפרע שטר כתובתה, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּעֲלָהּ עִמָּהּ** – שהרי השובר לזכותו של הבעל הוא, **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא מַכִּירָן** – שיהיו העדים והסופר מכירים את האיש והאשה, שאם לא כן יש חשש שמא יאמר לסופר לכתוב שם אשה אחרת ששם בעלה כשמו, ויתן לה את הגט; וכן בשובר יש חשש שמא תמסור האשה את השובר ליד איש אחר ששם אשתו כשמה. אבל כשמכירים את שניהם, אין חוששים שמא נמצא בעיר עוד זוג ששמו כשמו ושמה כשמה, שאין זה מצוי (**"תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**); ויש מבארים שאין חוששים לכך, לפי שההלכה היא, ששני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת (כלומר ששמותיהם ושמות נשותיהם שווים), אין מגרשים נשותיהם אלא זה בפני זה (**גמרא; רמב"ם הל' גירושין ב, ג**). **וְהַבַּעַל נוֹתֵן שָׂכָר** – לסופר, היינו שכר כתיבת הגט ושכר כתיבת השובר. בגמרא מבואר הטעם, שנאמר בגט (**דברים כד, א**): "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה", ובשכר שובר הטעם הוא, לפי שנכתב לזכותו, כדי שלא תחזור לגבות ממנו. ברם, חכמים תיקנו בגט, שהאשה תכתוב אותו ותשלם שכר כתיבתו, כדי שלא ישהנו הבעל ביד הסופר. **כּוֹתְבִין שְׁטָר לַלּוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ** – כותבים שטר הלואה ללווה ועדים חותמים עליו, אף על פי שאין המלוה עמו, שהרי לזכותו של המלוה הוא, **וְאֵין כּוֹתְבִין לַמַּלְוֶה, עַד שֶׁיְּהֵא לוֶה עִמּוֹ** – שהשטר לחובתו של הלווה. בגמרא (**בבא מציעא יג, א**) מבואר: במה דברים אמורים? בשטר שיש בו קנין, שהרי משעה שקנו מידו נשתעבדו נכסיו, אבל שטר שאין בו קנין, אין כותבין אפילו ללווה עד שיהיה מלוה עמו ויתן השטר ביד המלוה בפנינו, שחוששים שמא יכתוב ללוות ממנו בניסן ולא ילוה ממנו עד תשרי, ונמצא המלוה טורף

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם; וְהֶחָתָן נוֹתֵן שָׁכָר. אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֲרִיסוּת וְקַבְּלָנוּת, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם; וְהַמְקַבֵּל נוֹתֵן שָׁכָר. אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי בֵרוּרִין וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם; וּשְׁנֵיהֶם נוֹתְנִים שָׂכָר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם כּוֹתְבִין שְׁנַיִם, לָזֶה לְעַצְמוֹ וְלָזֶה לְעַצְמוֹ.

ה מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ וְהִשְׁלִישׁ אֶת שְׁטָרוֹ, וְאָמַר לוֹ: אִם לֹא נָתַתִּי לְךָ מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי, תֵּן לוֹ שְׁטָרוֹ; הִגִּיעַ הַזְּמַן וְלֹא נָתַן — רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יִתֵּן; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא יִתֵּן.

פירוש ברטנורא

ד שטרי אריסות. היורד לקרקע לעבדה ולשמרה למחצה לשליש ולרביע: **קבלנות.** בכך וכך כורין לשנה, בין עשתה בין לא עשתה: **שטרי בירורין.** זה בורר לו אחד שידון לו וזה בורר לו אחד, וכותבין בכתב, פלוני בירר דיין פלוני וטענותיו כך וכך, כדי שלא יהיו חוזרים וטוענים: **כותבים שנים.** לכל אחד מבעלי דינים שטר בפני עצמו שיהיו טענותיו סדורים בו. ואין הלכה כרשב"ג, אלא בשטר אחד כותבין טענות של שני בעלי דינים, ושפלוני בירר פלוני דיין שידון לו ופלוני בירר פלוני דיין אחר שידון לו:

ה והשליש את שטרו. המלוה והלוה מסרו השטר ביד שליש. שטורח היה להם לכתוב שובר וסמכו על השליש: **ר' יוסי אומר יתן.** דסבירא ליה אסמכתא קניא. המבטיח לחבירו דבר על מנת שיעשה לו דבר לעתיד וסומך בלבו בשעת התנאי שיוכל לקיים וכשהגיע הזמן אינו יכול לקיים, זו קרויה אסמכתא ולדברי ר' יוסי קניא. ולענין פסק הלכה, אסמכתא לא קניא, אלא א"כ קנו מידו בב"ד חשוב, והתפיס זכיותיו באותו ב"ד שמסר שטרותיו וראיותיו, ואמר אי לא אתינא מכאן ועד שלשים יום ליבטלן זכיותי. ורבותי מפרשים שכל בית דין שבקיאים ויודעים בדיני אסמכתא נקראים בית דין חשוב לענין זה. אבל הרמב"ם אומר שאין בית דין חשוב אלא ב"ד הסמוך בארץ ישראל:

משניות מבוארות – קהתי

מהלקוחות בשטר זה מניסן שלא כדין, מאחר שלא הגיע לידו עד תשרי (**רמב"ם הל' מלוה ולוה כג, ה**). **וְהַלּוֶה נוֹתֵן שָׂכָר** – לסופר, דמי כתיבת השטר. **כּוֹתְבִין שְׁטָר לַמּוֹכֵר** – שטר מכירה על הקרקע, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקֵחַ עִמּוֹ** – שהרי אין כאן כל חובה ללוקח; ואף כאן מדובר בשטר שיש בו קנין, כמו שבארנו הטעם בשטר הלואה, **וְאֵין כּוֹתְבִין לַלּוֹקֵחַ, עַד שֶׁיְּהֵא מוֹכֵר עִמּוֹ** – שהרי השטר לחובתו של המוכר. ואף על פי שדין זה ברור ופשוט הוא, מכל מקום נישנה כאן משום רישא, וכן למעלה במלוה ולווה (**עיין "תוספות יום טוב" שמבאר דין זה בדרך של חידוש**). **וְהַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן שָׂכָר** – לסופר, דמי כתיבת השטר. בגמרא מבואר, שאפילו קנה שדה גרועה חייב הוא לשלם שכר כתיבת השטר, שהלוקח הוא הנהנה, שנותן כספו בדבר הקיים, ואילו הכסף מתבזבז, כמו שאומרים הבריות: זבנת – קנית, זבין – אוביד (**קנית – רכשת, מכרת – הפסדת**).

באור משנה ד

אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֵרוּסִין – כעין ה"תנאים" שכותבים בימינו ("שטרי פסיקתא"), כמה יתן זה לבנו וכמה זה לבתו (גמרא קידושין ט, ב; המפרשים). **וְנִשּׂוּאִין** – ושטרי נישואין, היינו שטר הכתובה והנדוניה, **אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם** – אבי החתן ואבי הכלה (**רשב"ם**), **וְהֶחָתָן נוֹתֵן שָׂכָר** – לסופר, דמי כתיבת השטר, שהרי הוא הקונה את האשה. **אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֲרִיסוּת** – שמקבל שדה מחברו לעבדה על מנת להתחלק עם בעליה, לפי המוסכם, בתבואה שתהא עושה, **וְקַבְּלָנוּת** – ושטרי קבלנות, שחוכר שדה מחברו על מנת ליתן לבעליה מידה קצובה של תבואה לשנה, בין שתעשה השדה הרבה ובין שתעשה מעט, **אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם** – בעל השדה והאריס, או בעל השדה והחוכר, **וְהַמְקַבֵּל** – האריס או החוכר, **נוֹתֵן שָׂכָר** – לסופר, דמי כתיבת השטר, ואפילו בכגון שצריך להוביר את השדה שנה או שנתיים, ואין עכשיו רווח למקבל (גמרא). **אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי בֵרוּרִין** – שבעלי הדין בירורו להם דיינים פלוני ופלוני, והתחייבו לקבל עליהם את פסק דינם, כמו ששנינו (סנהדרין ג, א): "דיני ממונות בשלושה, זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד, ושני הדיינים בוררים להם עוד אחד". ויש מפרשים (בגמרא), ש"שטרי בירורין" שבמשנתנו היינו "שטרי טענות", שכותבים בהם את טענות בעלי הדין לשם בירורן על ידי הדיינים. ויש מבארים, שכוללים הם גם ברירת הדיינים וגם טענות בעלי הדין, דהיינו שכותבים בהם: פלוני בירר לו דיין פלוני וטענותיו כך וכך, ופלוני בירר לו דיין פלוני וטענותיו כך וכך, **וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין** – כל תעודה היוצאת מידי בית הדין, כגון "שטר חלטא", שכותבים למלוה שנמסרו לו נכסי הלווה לגביית חובו, או "שטר אדרכתא", שכותבים למלוה, בזמן שלא מצאו נכסים אצל הלווה, שרשאי הוא לחזור על נכסי הלווה, ואם ימצא יגבה חובו, **אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם** – שני הצדדים, **וּשְׁנֵיהֶם נוֹתְנִים שָׂכָר** – לסופר, היינו בשטרי בירורין (**רשב"ם**). **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם** – ויש גורסים: לשניהם, היינו לשני בעלי הדין, **כּוֹתְבִין שְׁנַיִם** – שני שטרי בירורין, **לָזֶה לְעַצְמוֹ וְלָזֶה לְעַצְמוֹ** – לכל אחד מבעלי הדין כותבים שטר בפני עצמו. ויש מפרשים דברי רבן שמעון בן גמליאל דווקא ב"שטרי טענות" או בשטרי בירורין הכוללים גם את טענות בעלי הדין (**עיין "תוספות יום טוב"**); ובגמרא מבואר טעמו, לפי שיכול אחד מהם לומר, שלא נוח לו שיהא לו ולבעל דינו כתב (שטר) אחד, שכן אינו רוצה שיהא לו שום עסק עם איש ריבו. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל (**רמב"ם**).

~ יום שלישי ~

באור משנה ה

מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ – שהיה חייב לחברו על שטר שבידו, **וְהִשְׁלִישׁ אֶת שְׁטָרוֹ** – ומסר חברו (המלוה) את השטר ביד אדם שלישי, שלא רצו לכתוב שובר על הסכום ששולם, וסמכו על השליש, **וְאָמַר לוֹ** – הלווה לשליש: **אִם לֹא נָתַתִּי לְךָ מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי** – אם לא אתן לך את שאר החוב בשביל המלוה מהיום ועד תאריך פלוני, **תֵּן לוֹ שְׁטָרוֹ** – החזר את השטר למלוה ויגבה את כולו, שלא אנכה ממנו את החלק שפרעתי; **הִגִּיעַ הַזְּמַן וְלֹא נָתַן** – הלווה לשליש את שאר החוב בשביל המלוה, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יִתֵּן** – השליש למלוה את השטר, כמו שהתנה עמו; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא יִתֵּן** – את השטר למלוה. בגמרא מבואר טעם המחלוקת, לפי שהתחייבותו של הלווה אינה אלא "אסמכתא", שכן סומך היה בלבו שיוכל לקיים את התנאי, לפרוע את השטר בזמנו, ולא יצטרך לקיים את ההתחייבות, לשלם כל השטר (**רשב"ם; ברטנורא**); ויש מפרשים, שלא נתכוון הלווה בהתחייבותו אלא כדי שיסמוך המלוה על הבטחתו שיפרע את השטר בזמנו, אבל לא חשב שישלם שנית מה שכבר שילם, כי סבור היה שודאי יקיים את תנאו, ותנאי כזה שאינו אלא כדי שיסמוך חברו על דבריו נקרא "אסמכתא" (**רש"י; תוספות; הרא"ש**); ונחלקו התנאים בענין זה במשנתנו, שרבי יוסי סובר: אסמכתא קונה, הלכך צריך השליש להחזיר את השטר למלוה כפי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו מִי שֶׁנִּמְחַק שְׁטַר חוֹבוֹ — מְעִידִין עָלָיו עֵדִים, וּבָא לִפְנֵי בֵּית דִּין וְעוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם: אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי נִמְחַק שְׁטָרוֹ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ — רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יַחֲלִיף; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יִכְתֹּב שׁוֹבָר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: נִמְצָא זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שׁוֹמֵר שׁוֹבְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים; אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: כָּךְ יָפֶה לוֹ, וְלֹא יוֹרֵע כֹּחוֹ שֶׁל זֶה.

ז שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, וְהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן מֶרְחָץ וּבֵית הַבַּד, עֲשָׂאָן לְשָׁכָר — הַשָּׁכָר לָאֶמְצַע; עֲשָׂאָן לְעַצְמָן — הֲרֵי הֶעָשִׁיר אוֹמֵר לֶעָנִי: קַח לְךָ עֲבָדִים וְיִרְחֲצוּ בַּמֶּרְחָץ, קַח לְךָ זֵיתִים וּבֹא וַעֲשֵׂם בְּבֵית הַבַּד. שְׁנַיִם

פירוש ברטנורא

ו מי שנמחק שטר חובו. ויש עדים שראו כשנמחק מעצמו או נטשטש על ידי מים: **מעמיד עליו עדים.** שיודעים מאימתי נכתב ומה היה כתוב בו, והן עושין לו קיום בפני בית דין וכותבין לו כל מה שהיה כתוב באותו שטר: **יחליף.** יקרע אותו שטר ויכתבו לו אחר כפי החשבון הנשאר: **נמצא זה.** הלוה צריך לשמור שוברו מן העכברים, שאם יאבד יגבה המלוה את כל חובו: **אמר רבי יוסי וכן יפה לו.** למלוה, שיהא הלוה צריך לשמור שוברו וימהר לפרוע לו, ולא ירע כחו של מלוה לכתוב שטר אחר, שהיה זמן חובו מוקדם וישוב עתה מאוחר ולא יוכל לטרוף לקוחות אלא מזמן השטר השני. והלכה כרבי יוסי שכותבין שובר:

ז קח לך עבדים. שיחממו לך המרחץ. דכמו שהניחה אבינו כן תהיה לעולם. ואע"ג דאית לן בפ"ק דבמידי דלית בה דין חלוקה יכול למימר גוד או אגוד, כלומר מכור לי חלקך או אני אמכור לך חלקי, שאני הכא, שאין העני יכול לומר אגוד, שאין לו במה לקנות: **אינן יכולין להוציא שטר חוב זה על זה.**

משניות מבוארות – קהתי

התחייבותו של הלווה; ואף על פי שאין כאן במה יקנה, מכל מקום הרי זה כאילו אמר, שאותן המעות שפרע יהיו בתורת מתנה, וממילא כל השטר בקיומו (**המאירי; תוס' רבי עקיבא איגר**); ורבי יהודה סובר: אסמכתא אינה קונה, לפי שלא גמר הלווה להקנות, ולא התנה כן אלא לפי שחשב שיוכל לשלם כשיגיע זמן הפירעון, ואילו היה יודע שלא יוכל לשלם לא היה מתחייב; או שלא נתכוון אלא לפייס את חברו שיסמוך על דבריו, כמו שבארנו לעיל, הלכך לא יתן השליש את השטר למלוה. והלכה כרבי יהודה.

באור משנה ו

מִי שֶׁנִּמְחַק שְׁטַר חוֹבוֹ – שיש לו על חברו, כגון שנפלו עליו מים, **מְעִידִין עָלָיו עֵדִים** – היודעים כל מה שהיה כתוב בשטר, ואימתי נכתב, ושזהו השטר שהיה לו על פלוני, **וּבָא לִפְנֵי בֵּית דִּין וְעוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם** – אישור השטר, וזהו נוסחו: **אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי נִמְחַק שְׁטָרוֹ** – על סכום כך וכך, שזמנו **בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו** – יש גורסים במשנתנו: מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים, ומפרשים, שלא נמחק השטר לגמרי אלא שרישומו ניכר עדיין, אבל בעל השטר מתיירא שמא יימחק לגמרי, בכגון זה באה המשנה ללמדנו, שמעמיד עליו עדים, שיקראוהו וידעו מה כתוב בו ומי הם עדיו, והם באים לפני בית דין ומעידים שראו ביד פלוני שטר שהתחיל להימחק והכירו החתימות, ועושים לו בית דין קיום השטר על סמך עדותם (**רבנו גרשום; הטור בשם הר"י**). וכן כותב הרמב"ם: "מי שבלה שטר חובו, והרי הוא הולך להימחק, מעמיד עליו עדים, ובא לבית דין, והם עושין לו קיום. כיצד מקיימין שטר זה? כותבין שטר אחר: אנחנו בית דין פלוני ופלוני ופלוני, הוציא פלוני בן פלוני שטר נמחק לפנינו, וזמנו ביום פלוני, ופלוני ופלוני עדיו" (הל' מלוה ולוה כג, יב–יג; עיין "מגיד משנה" שם. ועיין ברייתא בגמרא בענין נוסח הקיום). ויש מפרשים, שאפילו נמחק לגמרי, כיון שיודעים העדים מה שהיה כתוב בו ומתי נכתב, ושזהו השטר שהיה לו על פלוני, הרי הם עושים לו קיום בפני בית דין, וכותבים לו מה שהיה כתוב באותו שטר, וחותמים את שמותיהם בסוף (**הרשב"ם; ברטנורא**). ברם, בעלי התוספות כותבים, שקיום השטר עושים בית דין, ולא כפירוש הרשב"ם, שהעדים עושים אותו (עיין טור סימן מא; ועיין "בית יוסף", שלדעתו בעיקר הדין אין חולקים, שלדברי הכל אם יודעים העדים אימתי נכתב ומה כתוב בו, בית דין עושים לו קיום, אלא שהלשון "מעמיד עליו עדים" הביא את הר"י והרא"ש והרמב"ם לפרש את המשנה בכגון שלא נמחק כולו). **מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ** – שהיה חייב לחברו על שטר שבידו, ואין המלוה מסכים להשליש את השטר (כמו למעלה במשנה ה), **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יַחֲלִיף** – את השטר בשטר אחר על הסכום שנשאר מן החוב, ואת השטר הראשון יקרע. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יִכְתֹּב** – המלוה ללווה, **שׁוֹבָר** – קבלה, על הסכום שנפרע. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: נִמְצָא זֶה** – הלווה – **צָרִיךְ לִהְיוֹת שׁוֹמֵר שׁוֹבְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים** – שאם יאכלוהו העכברים, יגבה המלוה ממנו את כל החוב שבשטרו, **אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי** – לרבי יהודה: **כָּךְ יָפֶה לוֹ** – כך ראוי לו ללווה לשמור על שוברו שלא יאבד, כדי שיזדרז לשלם את שאר החוב (**"תפארת ישראל"; ברם, הרשב"ם וברטנורא מפרשים: כך יפה לו למלוה; ועיין "מלאכת שלמה" מה שמביא מחידושי הרשב"א**), **וְלֹא יוֹרֵע כֹּחוֹ שֶׁל זֶה** – של המלוה, על ידי כתיבת שטר אחר, שזמנו יהא מיום שפרע מקצת חובו, ולא יוכל לטרוף מן הלקוחות שלקחו נכסים מן הלווה בין זמן השטר הראשון לזמן השטר השני. בגמרא מובא: אמר רב הונא אמר רב: אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא בית דין מקרעין השטר וכותבין לו שטר מזמן ראשון. **ברם,** בברייתא בגמרא מובא, שאף לדעת רבי יהודה כותבין לו שטר אחר מזמן ראשון, אלא שרבי יהודה סובר, שאין זקוקים בענין זה לבית דין, ודי בעדים שיקרעו את השטר הראשון ויכתבו שטר אחר, לפיכך בא רב ואמר, שאין הלכה בזה כרבי יהודה, אלא דווקא בית דין כותבים למלוה שטר אחר. ומה שאמר רבי יוסי: "ולא יורע כוחו של זה" (של המלוה, לגבות מן הלקוחות מזמן השטר הראשון, כפי שבארנו לעיל), היינו משום שרבי יוסי סבור היה, שלדעת רבי יהודה כותבים את השטר האחר מזמן שני.

~ יום רביעי ~

באור משנה ז

שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, וְהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן – בירושה, **מֶרְחָץ וּבֵית הַבַּד** – שסוחטים בו זיתים לשמן: **עֲשָׂאָן לְשָׁכָר** – אם אביהם עשה את המרחץ ובית הבד כדי להשכירם לאחרים, **הַשָּׁכָר לָאֶמְצַע** – כלומר יכול העני לכוף את העשיר שישכירו אותם לאחרים ויחלקו את השכר ביניהם; **עֲשָׂאָן לְעַצְמָן** – ויש גורסים: לעצמו היינו שעשה אביהם את בית המרחץ ואת בית הבד לשימוש בני ביתו בלבד, **הֲרֵי הֶעָשִׁיר אוֹמֵר לֶעָנִי: קַח לְךָ עֲבָדִים וְיִרְחֲצוּ בַּמֶּרְחָץ, קַח לְךָ זֵיתִים וּבֹא וַעֲשֵׂם בְּבֵית הַבַּד** – כלומר אין אתה רשאי להשכיר אותם אלא להשתמש בהם כדרך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁהָיוּ בְּעִיר אַחַת, שֵׁם אֶחָד יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן וְשֵׁם אַחֵר יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן — אֵין יְכוֹלִין לְהוֹצִיא שְׁטַר חוֹב זֶה עַל זֶה, וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שְׁטַר חוֹב. נִמְצָא לְאֶחָד בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שְׁטָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן פָּרוּעַ — שְׁטָרוֹת שְׁנֵיהֶן פְּרוּעִין. כֵּיצַד יַעֲשׂוּ? יְשַׁלְּשׁוּ; וְאִם הָיוּ מְשֻׁלָּשִׁים — יִכְתְּבוּ סִימָן; וְאִם הָיוּ מְסֻמָּנִין — יִכְתְּבוּ כֹּהֵן. הָאוֹמֵר לִבְנוֹ: שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתַי פָּרוּעַ, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ — שְׁטָרוֹת כֻּלָּן פְּרוּעִין. נִמְצָא לְאֶחָד שָׁם שְׁנַיִם — הַגָּדוֹל פָּרוּעַ וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עֶרֶב — לֹא יִפְרַע מִן הֶעָרֵב; וְאִם אָמַר: עַל מְנָת שֶׁאֶפְרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה — יִפְרַע מִן הֶעָרֵב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלּוֶה, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ — לֹא יִפְרַע מִן הֶעָרֵב. וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הֶעָרֵב לָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ וְהָיָה בַּעֲלָהּ מְגָרְשָׁהּ — יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה, שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה, וַיַּחֲזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ.

פירוש ברטנורא

דכל אחד מהם יכול לטעון זה השטר שבידך אני החזרתי לך כשפרעת לי המעות שהלויתיך: **ולא אחר יכול להוציא שטר חוב עליהם.** דכל אחד מצי מדחי ליה לגבי חבריה: **ישלשו.** יכתוב שם אבי אביו: **ואם היו משולשים.** ששמותן ושמות אבותיהן ואבות אבותיהן שוויהן: **יכתבו סימן.** פלוני. שהוא גיחור או ארוך או גוץ. ואם הן שוין בסימנין, **יכתבו כהן,** אם אחד כהן ואחד ישראל: **נמצא.** ללוה אחד שם שתי שטרות משתי הלוואות שלוה ממנו: **הקטן אינו פרוע.** דשטר אחד בין שטרותיו קאמר, ולא שנים: **לא יפרע מן הערב.** תחלה, עד שיתבע את הלוה לדין ויחייבו אותו בית דין, ואם אין לו מה לשלם אז יפרע מן הערב: **רבן שמעון בן גמליאל אומר אם יש נכסים ללוה.** לא יפרע מן הערב. לאו מכלל דתנא קמא סבר אפילו אם יש נכסים ללוה יפרע מן הערב, אלא מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, המלוה את חבירו על ידי ערב לא יפרע מן הערב, ואם אמר על מנת שאפרע ממי שארצה, יפרע מן הערב. במה דברים אמורים כשאין נכסים ללוה, אבל יש נכסים ללוה לא יפרע מן הערב. וקבלן, אע"פ שיש נכסים ללוה יפרע מן הקבלן. רשב"ג אומר אחד ערב ואחד קבלן אם יש נכסים ללוה לא יפרע מהן. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ערב, הוא שאומר תן לו ואני ערב. קבלן, הוא שאומר תן לו ואני נותן לך: **הערב לאשה בכתובתה.** ואין לבעל נכסים וצריך הערב לפרוע כתובתה, לא יפרע הכתובה עד שידירנה הבעל תחלה הנאה על דעת רבים, נדר שאין לו התרה, שלא יוכל להחזיר אותה, דחיישינן שמא דעתו להחזירה ולאכול כתובתה לאחר שתגבנה מן הערב. ולענין דינא, ערב דכתובה לא משתעבד ואינו חייב לפרוע, ואפילו אין לו נכסים לבעל. מאי טעמא, דמצוה עבד ולאו מידי חיסרה. ואי ערב כתובתא דבריה הוא, משתעבד, דאבא לגביה בריה שעבודי שעביד נפשיה. וקבלן דכתובה משתעבד ויכולה האשה שתתבע ממנו תחלה, ואפילו יש לו נכסים לבעל. והוא שידירנה הבעל הנאה תחלה על דעת רבים:

משניות מבוארות – קהתי

שאבינו היה משתמש בהם; ונמצא העני מפסיד בעניו, שאין הוא יכול לכוף את אחיו להשכירם לאחרים. ואף על פי שההלכה היא שבדבר שאין בו דין חלוקה יכול אחד השותפים לומר לחברו: מכור לי חלקך או אני אמכור לך חלקי, שונה הדבר במשנתנו, שאין העני יכול לומר: מכור לי חלקך, לפי שאין לו במה לקנות. **שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ בְּעִיר אַחַת, שֵׁם אֶחָד יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן וְשֵׁם אַחֵר יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן** – שמו של כל אחד מהם היה יוסף בן שמעון, **אֵין יְכוֹלִין לְהוֹצִיא שְׁטַר חוֹב זֶה עַל זֶה** – שכל אחד מהם יכול לטעון: שטר זה בידי היה, שאני הלוויתיך עליו, ולאחר שפרעת לי החזרתיו לידך, **וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שְׁטַר חוֹב** – שכל אחד מהם יכול לטעון: יוסף בן שמעון האחר הוא שלוה ממך ולא אני. **נִמְצָא לְאֶחָד בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שְׁטָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן פָּרוּעַ** – מי שלוה כסף משני יוסף בן שמעון, ונתן להם שטרות, ונמצא בידי הלווה שובר שהיה כתוב בו, שהשטר של יוסף בן שמעון פרוע, **שְׁטָרוֹת שְׁנֵיהֶן פְּרוּעִין** – ואינם יכולים לגבות ממנו. **כֵּיצַד יַעֲשׂוּ** – שלא יחליפו ביניהם? **יְשַׁלְּשׁוּ** – יכתבו שלושה דורות, כגון יוסף בן שמעון בן יעקב; **וְאִם הָיוּ מְשֻׁלָּשִׁים** – ששמות שלושת הדורות שווים, **יִכְתְּבוּ סִימָן** – כגון יוסף בן שמעון הארוך, או יוסף בן שמעון השחור, **וְאִם הָיוּ מְסֻמָּנִין** – שווים בסימניהם, **יִכְתְּבוּ כֹּהֵן** – אם היה אחד מהם כהן; בגמרא מובאת ברייתא, שאם היו שניהם כהנים, יכתבו את הדור הרביעי, כגון יוסף בן שמעון בן יעקב בן יצחק. **הָאוֹמֵר לִבְנוֹ** – בשעת מיתתו: **שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתַי פָּרוּעַ** – שטר חוב אחד שנמצא בין שטרותי הוא פרוע, **וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ** – והלווה האמינני, ולא החזרתי לו שטרו, ואיננו רוצה להענש (רשב"ם), **שְׁטָרוֹת כֻּלָּן פְּרוּעִין** – שיכול כל לווה לטעון ששטרו פרוע. **נִמְצָא לְאֶחָד שָׁם שְׁנַיִם** – היו בידו שני שטרות על לווה אחד, שלוה ממנו שתי הלוואות, **הַגָּדוֹל פָּרוּעַ** – השטר שסכומו גדול יותר הוא פרוע, **וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ** – שלא אמר אלא על שטר אחד שהוא פרוע, ולא על שניים. **הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עֶרֶב** – שקיבל עליו אחריות להלואה, **לֹא יִפְרַע מִן הֶעָרֵב** – אין המלוה רשאי להפרע מן הערב עד שיתבע את הלווה לדין ויחייבו אותו בית דין לשלם, ואם אין ללווה מה לשלם, יתבע את הערב וייפרע ממנו (גמרא). **וְאִם אָמַר** – המלוה: **עַל מְנָת שֶׁאֶפְרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה** – שהתנה בשעת ההלואה שיוכל להיפרע ממי שירצה, בין מן הלווה בין מן הערב, **יִפְרַע מִן הֶעָרֵב** – הרי הוא רשאי להיפרע מן הערב, ואינו צריך לתבוע תחילה את הלווה לדין. בגמרא מבואר, שכאן יש להוסיף במשנתנו (חסורי מחסרא והכי קתני): במה דברים אמורים? כשאין נכסים ללווה, אבל אם יש נכסים ללווה, לא ייפרע מן הערב. וקבלן (היינו האומר: תן לו הלואה ואני אשלם לך), אף על פי שיש נכסים ללווה, ייפרע מן הקבלן. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלּוֶה, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין שהוא ערב סתם בין שהוא ערב קבלן, **לֹא יִפְרַע מִן הֶעָרֵב** – אלא יגבה מן הנכסים של הלווה. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל (גמרא). **וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הֶעָרֵב לָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ** – מי שקיבל עליו ערבות לשלם לאשה את הכתובה שכתב לה בעלה, אם לא יהא בידי הבעל לשלם, **וְהָיָה בַּעֲלָהּ מְגָרְשָׁהּ** – ואין לו נכסים, וצריך הערב לשלם לה כתובתה, **יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה** – אין הערב משלם לה את הכתובה עד שידיר אותה בעלה בנדר שלא תיהנה ממנו, כדי שלא יוכל להחזיר אותה, שחוששים אנו, **שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ** – האיש ואשתו, **קְנוּנְיָא** – הסכם של רמאות, **עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה** – של הערב, שיגרשנה בעלה, כדי שתגבה את הכתובה מן הערב, **וַיַּחֲזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ** – ויאכלו שניהם דמי הכתובה שתקבל מן הערב. נמצא רבן שמעון בן גמליאל דואג לערב של הכתובה שלא יפסיד, כשם שמקל למעלה על הערב של בעל חוב שלא יפסיד ("נימוקי יוסף"). בגמרא אמרו, שערב סתם של כתובה אינו משתעבד, לפי שלא נתכוון אלא לעשות מצוה, ואין בדעתו לשלם הערבות. ברם, אב לגבי בנו הרי הוא משתעבד. ואם הוא ערב קבלן לכתובה, כגון שאמר לה: הנשאי לזה ואני אתן לך כתובתך, נחלקו בגמרא אם הוא משתעבד או לא (הרמב"ם פוסק שהוא משתעבד). מכאן, שרבן שמעון בן גמליאל מדבר באב הערב לכתובת בנו, או בערב קבלן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ח הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁטָר — גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים. עַל יְדֵי עֵדִים — גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין. הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ, שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ — גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין. עָרַב הַיּוֹצֵא לְאַחַר חֲתוּם שְׁטָרוֹת — גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין. מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאָמַר: גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין. אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס: אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין. אָמַר לוֹ: לָמָּה? אָמַר לוֹ: הֲרֵי הַחוֹנֵק אֶת אֶחָד בַּשּׁוּק, וּמְצָאוֹ חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ: הַנַּח לוֹ — פָּטוּר, שֶׁלֹּא עַל אֱמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ; אֶלָּא אֵיזֶהוּ עָרֵב שֶׁהוּא חַיָּב? הַלְוֵהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ — חַיָּב, שֶׁכֵּן עַל אֱמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הָרוֹצֶה שֶׁיִּחְכּוּ, יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין לְךָ מִקְצוֹעַ בַּתּוֹרָה גָּדוֹל מֵהֶן, שֶׁהֵן כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ. וְהָרוֹצֶה שֶׁיַּעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, יְשַׁמֵּשׁ אֶת שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס.

סליק מסכת בבא בתרא

פירוש ברטנורא

ח המלוה את חבירו בשטר. אף על פי שאין כתוב בו אחריות נכסים גובה מנכסים משועבדים, דקיימא לן אחריות טעות סופר הוא אם לא כתבו בשטר, והרי הוא כאילו נכתב: **הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו.** ואין שם עדות אחר: **גובה מנכסים בני חורין.** ולא ממשועבדים. דכיון דאין בו עדים לית ליה קלא ולא ידעי ביה לקוחות כי היכי דליזדהרו: **אחר חיתום שטרות.** אחר שחתמו העדים בשטר, כתב אני פלוני בר פלוני ערב: **גובה.** מן הערב, מבני חורין בלבד. דכיון דלא חתימי סהדי על הערבות הויא לה מלוה על פה: **אמר ליה בן ננס וכו'.** דקסבר כל ערב שאחר מתן מעות לא הוי ערב, שלא על אמונת הערב והבטחתו הלוהו. ואע"פ שקילס ר' ישמעאל את בן ננס, הלכה כרבי ישמעאל. וערב דלאחר מתן מעות בעי קנין, ואי לא לא משתעבד. ושלפני מתן מעות לא בעי קנין:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ח

הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁטָר – אף על פי שאין בו אחריות נכסים, היינו שלא כתוב בו ששיעבד הלווה את קרקעותיו למלוה, **גּוֹבֶה** – המלוה את חובו, **מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים** – אפילו מן הקרקעות שמכרם הלווה לאחר שנכתב השטר, שכן ההלכה היא ש"אחריות טעות סופר הוא" היינו שהסופר הוא שטעה ולא כתב אחריות בשטר, הלכך דינו כאילו נכתב בו (עיין משנה בבא מציעא א, ו). הלשון "משועבדים" יש מפרשים: מכורים, ונקראים "משועבדים", לפי שמשועבדים הם ללקוחות (**רשב"ם; ב"ח**); ויש מפרשים, שנקראים "משועבדים", לפי שאף על פי שהם ברשות הלקוחות, משועבדים הם לבעל חוב (**"בית יוסף"; סמ"ע**); **עַל יְדֵי עֵדִים** – המלוה את חברו בפני עדים, בלא שטר, **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין** – מנכסים שהם בידי הלווה, אבל לא מנכסים משועבדים. בגמרא מבואר (לדעת עולא, שהלכה כמותו), ששיעבוד נכסי הלווה למלוה מן התורה הוא, שנאמר (**דברים כד, יא**): "והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט", והוא הדין לקרקעות; ומכאן, דבר תורה, בין מילווה בשטר ובין מילווה על פה גובה מנכסים משועבדים, ומה טעם אמרו: מלוה על פה אינו גובה אלא מנכסים בני חורין, לפי שאין לו קול (= פרסום), וחששו חכמים להפסד הלקוחות שלא באשמתם, שהרי לא ידעו על המילווה כדי להיזהר מלקנות את הקרקעות. ברם, מילווה בשטר, שעדים חתומים עליו, יש לו קול, והיו הלקוחות צריכים לחקור בדבר ולהניח נכסים בידי המוכר, שיוכל המלוה לגבות מהם חובו, וכיון שלא עשו כן ולא נזהרו מלקנות קרקעות המשועבדים למלוה, הרי הם שהפסידו לעצמם. **הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ** – של הלווה, **שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ** – מעות, כלומר שטר בחתימת ידו של הלווה בלבד, בלא חתימת עדים, **גּוֹבֶה** – המלוה, **מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין** – שכל שטר שאין בו עדים אינו שטר, ודינו כמילווה על פה. ויש מדייקים מלשון משנתנו "הוציא עליו כתב ידו" – שאם כתב לו הלווה בכתב ידו: אני פלוני בן פלוני חייב לפלוני בן פלוני כך וכך, אפילו לא חתם למטה את שמו, הריהו גובה מנכסים בני חורין (**עיין טור סימן ס"ט**). **עָרַב הַיּוֹצֵא לְאַחַר חֲתוּם שְׁטָרוֹת** – שלאחר שחתמו העדים בשטר ההלואה, כתב הערב: אני פלוני בן פלוני ערב ללווה, **גּוֹבֶה** – המלוה, **מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין** – של הערב, שהואיל ולא חתמו העדים על הערבות, דין הערבות כמילווה על פה. **מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – בערב שכתב ערבותו אחרי חתימת העדים, **וְאָמַר** – רבי ישמעאל: **גּוֹבֶה** – המלוה, **מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין** – של הערב, כמו ששנינו לעיל. **אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס** – לרבי ישמעאל: **אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין** – שלדעת בן ננס אין דינו כערב, כמפורש טעמו להלן. **אָמַר לוֹ** – רבי ישמעאל לבן ננס: **לָמָּה** – אינו גובה אפילו מנכסים בני חורין? **אָמַר לוֹ** – בן ננס לרבי ישמעאל: **הֲרֵי הַחוֹנֵק אֶת אֶחָד בַּשּׁוּק** – שמחזיק בו ותובעו בתוקף שישלם לו את חובו, **וּמְצָאוֹ חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ** – לתובע, **הַנַּח לוֹ** – ואני אתן לך, **פָּטוּר** – מליתן לו, **שֶׁלֹּא עַל אֱמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ** – לא מפני שהאמין לערב זה וסמך על אחריותו הלוה לו ללווה, כלומר הואיל וקיבל את הערבות אחרי ההלואה, אין זה ערב כלל, **אֶלָּא אֵיזֶהוּ עָרֵב שֶׁהוּא חַיָּב** – לשלם? **הַלְוֵהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ** – האומר למלוה לפני ההלואה: "הלווהו ואני אשלם לך", הרי זה ערב שהוא **חַיָּב** – לשלם, **שֶׁכֵּן עַל אֱמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ** – שמפני שהאמין לו וסמך על אחריותו הלוה לו ללווה. ברם, רבי ישמעאל חולק על בן ננס אף בחנוק, שלדעתו אפילו מי שנעשה ערב לאחר ההלואה, ערב הוא, ומשתעבד למלוה. והלכה כרבי ישמעאל. אלא שאם נעשה ערב לאחר ההלואה אינו משתעבד אלא אם כן קנו מידו, ואילו בשעת ההלואה משתעבד הערב אפילו בלא קנין (גמרא). **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הָרוֹצֶה שֶׁיִּחְכּוּ** – לקנות חכמה ודעת ולחדד שכלו, **יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין לְךָ מִקְצוֹעַ** – פינה – **בַּתּוֹרָה גָּדוֹל מֵהֶן** – מדיני ממונות, **שֶׁהֵן כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ** – של הבחנות שכליות ושיקול דעת, **וְהָרוֹצֶה שֶׁיַּעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, יְשַׁמֵּשׁ אֶת שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס** – ילמד אצלו. בגמרא אמרו: אף על פי שקילס רבי ישמעאל את בן ננס, הלכה כרבי ישמעאל (כמו שכבר הבאנו לעיל).

~ יום חמישי ~

באור משנה א

מצוה מן התורה למנות בתי דין בכל ערי ארץ ישראל, שנאמר (דברים טז, יח): "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך". ושלושה סוגים של בתי דין היו: א. בתי דין של שלושה דיינים, שהיו דנים דיני ממונות ודיני קנסות, כמבואר בתחילת פרקנו. ב. בתי דין של עשרים ושלושה דיינים, הנקראים "סנהדרין קטנה", והם היו דנים דיני נפשות. ג. בית הדין הגדול של שבעים ואחד, הנקרא "סנהדרין גדולה" או "הסנהדרין" סתם, ומקום מושבו היה בלשכת הגזית שבמקדש. בית הדין הגדול היה דן את השבט שעבד עבודה זרה, את נביא השקר ואת הכהן הגדול, כפי שנלמד להלן בפרקנו; כן היה ממנה את הסנהדראות הקטנות, ומכריע בספקות שבהלכה, כפי שיבואר במסכתנו. השם "סנהדרין" הוא מלשון יוונית,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משניות מסכת סנהדרין

פרק ראשון

א דִּינֵי מָמוֹנוֹת — בִּשְׁלֹשָׁה. גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת — בִּשְׁלֹשָׁה. נֶזֶק וַחֲצִי נֶזֶק, תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל, וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה — בִּשְׁלֹשָׁה. הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע — בִּשְׁלֹשָׁה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוֹצִיא שֵׁם רַע — בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת.

ב מַכּוֹת — בִּשְׁלֹשָׁה; מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ: בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ — בִּשְׁלֹשָׁה. עִבּוּר הַשָּׁנָה —

פירוש ברטנורא

א א דיני ממונות. דהיינו הודאות והלוואות: **בשלשה.** הדיוטות. ולא אצרכוהו רבנן לשלשה מומחין, שלא תנעול דלת בפני לוין, שמא יכפור הלוה ולא ימצא מומחין לכופו לדין אלא או יחיד מומחה או שלשה הדיוטות. אבל גזילות וחבלות בשלשה מומחין, דאלהים כתיב בפרשת שומרים בואלה המשפטים שלש פעמים. ומינה ילפינן שלשה מומחין: **נזק.** אדם או שור המועד שהזיקו דמשלמים נזק שלם: **חצי נזק.** שור תם שהזיק. ואע"ג דהיינו חבלות, איידי דבעי למיתני תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה שאינו משלם כמו מה שהזיק, שמשלם יותר, תנא נמי חצי נזק שאינו משלם כמו שהזיק שהרי משלם פחות. ואיידי דתנא חצי נזק תנא נמי נזק: **ומוציא שם רע.** לא מצאתי לבתך בתולים וענשו אותו מאה כסף: **דיני נפשות.** דאם אמת היה הדבר וזנתה תחתיו וסקלוה. ודיני נפשות בעשרים ושלשה כדלקמן. והלכה כחכמים:

ב מכות. מלקות ארבעים: **בשלשה.** דכתיב (דברים כ"ה) ונגשו אל המשפט ושפטום, שנים, ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה: **רבי ישמעאל אומר בעשרים ושלשה.** אתיא רשע רשע, כתיב הכא (שם) והרשיעו את הרשע, וכתיב התם (במדבר ל"ה) אשר הוא רשע למות. מה להלן

משניות מבוארות – קהתי

ומובנו: מועצת זקני העם, לפי ברטנורא (סוטה ט, יא) נקראים כך הדיינים על שם הנוטריקון: "סנהדרין" – שונא הדרת פנים בדין (שי"ן מתחלף בסמ"ך). מסכת סנהדרין באה ללמדנו פרטי הלכות בענייני בתי הדין וסמכותם; בענייני עדים ואופן חקירתם; כיצד הדיינים נושאים ונותנים בעניינים המובאים לפניהם; כיצד פוסקים את הדין; כיצד מבצעים ארבע מיתות בית דין, ועוד. – משנתנו פותחת בדינים הנידונים על ידי שלושה דיינים.

דִּינֵי מָמוֹנוֹת – כגון בירורי תביעות בענייני הלוואות או הודאות, דהיינו שתובע אדם חוב מחברו, ויש לו עדים שהלווהו בפניהם, או שהודה הלווה בפניהם על החוב הזה, **בִּשְׁלֹשָׁה** – משפטים אלה מתבררים ונידונים על ידי שלושה דיינים; **גְּזֵלוֹת** – דיני גזלות, כגון שלקח אדם מיד חברו בחזקה כסף או כלים, או שכפר בפיקדון שחברו הפקיד אצלו; **וַחֲבָלוֹת** – ודיני חבלות, היינו החובל בחברו שחייב עליו משום חמישה דברים: בנזק, בצער, בריפוי, בשבת ובבושת (עיין בבא קמא ח, א). **בִּשְׁלֹשָׁה** – דיינים. בגמרא מבואר, שמשנתנו נקטה "גזלות וחבלות בשלושה", ולא כללה אותן בפיסקה: "דיני ממונות בשלושה", כדי להשמיענו, שיש הבדל בין דיני הלוואות והודאות לדיני גזלות וחבלות, שבדיני הלוואות והודאות אין צריכים לדיינים מומחים, ודי בשלושה הדיוטות, ואילו בגזלות וחבלות צריכים שלושה דיינים מומחים, שכן בפרשת השומרים (**שמות כב**) נקראים הדיינים "אלוהים", ושלוש פעמים נזכרים בפרשה: א. "ונקרב בעל הבית אל האלהים"; ב. "עד האלהים יבוא דבר שניהם"; ג. "אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו"; ומכאן למדים שצריכים בדיני ממונות שלושה דיינים מומחים, אלא שבהלוואות ובהודאות הקלו חכמים, שדי ביחיד מומחה או בשלושה הדיוטות, כדי שלא תינעל דלת בפני לוין, שאם יזדקק המלוה לשלושה מומחים יימנע מלהלוות, שמא יכפור הלווה ולא ימצא מומחים לכופו לדין. **נֶזֶק** – דיני תשלומי נזק, כגון בשור המועד שהזיק, שבעל השור משלם נזק שלם, **וַחֲצִי נֶזֶק** – בשור תם שהזיק (עיין בבא קמא א, ד), **תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל** – בדינו של גנב (עיין שמות כב, ג), **וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** – במי שגנב שור או שה וטבחו או מכרו, שאמרה תורה (**שמות כא, לז**): "חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה", **בִּשְׁלֹשָׁה** – דיינים מומחים. **הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה** – נערה בתולה, שדינם לשלם קנס של חמישים כסף (עיין דברים כב, כח–כט; שמות כב, טו–טז; משנה כתובות ג, ד), **וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע** – שלא מצא לאשתו בתולים, שדינו לשלם קנס של מאה כסף (עיין דברים כב, יג–יט), **בִּשְׁלֹשָׁה** – דיינים מומחים; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר, שאף המוציא שם רע נידון בשלושה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוֹצִיא שֵׁם רַע, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – דיינים, **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת** – שאולי יתברר שאמנם זינתה תחתיו בהיותה מאורסה ודינה בסקילה (כמפורש בדברים כב, כ–כא), וכפי שנלמד להלן (משנה ד): "דיני נפשות – בעשרים ושלושה". ברם, רבי מאיר סובר, שאם יימצא שיש כאן דיני נפשות, אפשר להוסיף לשלשת הדיינים עוד עשרים. וחכמים סוברים, שאין ראוי להוסיף דיינים אחר כך, שמא יצא לעז על שלשת הראשונים שאינם מומחים (**עיין "תוספות יום טוב"**). והלכה כחכמים.

באור משנה ב

מַכּוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה – אדם שעבר על "לא תעשה" שבתורה, ודינו עונש מלקות (ארבעים חסר אחת). הרי הוא נידון על ידי בית דין של שלושה דיינים מומחים. **מִשּׁוּם** – משמו של **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ: בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – כמו בדיני נפשות. בגמרא מבאר אביי טעמו של רבי ישמעאל: לפי שלמדים בגזרה שווה של "רשע, רשע" מחייבי מיתות, שכן במלקות כתוב (**דברים כה, ב**): "והיה אם בן הכות הרשע", ובחייבי מיתות כתוב (**במדבר לה, לא**): "ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות", מה חייבי מיתות בעשרים ושלושה, אף חייבי מלקות בעשרים ושלושה. רבא אומר: לפי שמלקות במקום מיתה עומדת (שכיון שנעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קנס עליו הכתוב, והרי היא כאחת מן המיתות – **רש"י**), והרי שמלקות בכלל דיני נפשות הן. ברם, הלכה כתנא קמא. וטעמו של תנא קמא: לפי שכתוב בחייבי מלקות (**דברים כה, א**): "ונגשו אל המשפט ושפטום" – שניים, ואין בית דין שקול, כלומר שאין בית דין יכול להיות מורכב ממספר זוגי של דיינים, שיהא לפעמים שקול בדעותיו ללא אפשרות של הכרעה, לכן מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי כאן שלושה. **עִבּוּר הַחֹדֶשׁ** – בגמרא מבואר: קידוש החודש, **בִּשְׁלֹשָׁה** – מומחים, שכן בתקופת המשנה היו בית הדין מקדשים את החודש על פי ראיית הלבנה בחידושה, וכשבאו עדים ואמרו, שראו את הלבנה בליל שלושים לחודש, היו בית דין – לאחר שבדקו את העדים ומצאו עדותם נכונה – מקדשים את יום השלושים וקובעים אותו "ראש חודש", כלומר שהיו עושים את החודש שעבר "חסר" (בן עשרים ותשעה יום), ואת יום השלושים – ראשון לחודש הבא. וכיצד היו מקדשים את החודש? שנינו (ראש השנה ב, ז): "ראש בית דין אומר: מקודש! וכל העם עונין אחריו: מקודש, מקודש"! – מכאן שקידוש החודש ביום

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בִּשְׁלֹשָׁה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין, וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה; וְאִם גָּמְרוּ בִּשְׁלֹשָׁה — מְעֻבֶּרֶת.

ג סְמִיכַת זְקֵנִים וַעֲרִיפַת עֶגְלָה — בִּשְׁלֹשָׁה; דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן; וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּחֲמִשָּׁה. הַחֲלִיצָה וְהַמְּאוּנִין

פירוש ברטנורא

בעשרים ושלשה אף כאן בעשרים ושלשה: **עיבור החודש.** קידוש החודש. ואיידי דבעי למתני עיבור שנה תנא נמי עיבור החודש: **בשלשה מתחילין.** לראות אם יש להושיב ב"ד על כך. אם אחד מהשלשה אומר צריך ב"ד לישב ולעיין אם צריכה [ה]שנה לעבר, מפני התקופה והאביב והפירות, ושנים אומרים אין צריך, שאין כאן ספק דודאי אינה צריכה עיבור, בטל יחיד במיעוטו. שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב, הולכין אחר השנים, ומוסיפין עוד שנים אחרים שישאו ויתנו בדבר, והרי כאן חמשה. שנים אומרים צריך לעבר ושלשה אומרים אין צריך, בטלו שנים במיעוטן. שנים אומרים אינה צריכה ושלשה אומרים צריכה, הולכים אחר הרוב, ומוסיפין עוד שנים שיהיו שבעה ומעברין אותה. ובגמרא מפרש, דהני שלשה חמשה ושבעה כנגד ברכת כהנים, שיש בפסוק ראשון שלש תיבות, ובשני חמשה, ובשלישי שבעה. והלכה כרבן שמעון ב"ג:

ג סמיכת זקנים. על ראש פר העלם דבר של צבור. ויש במשמעות הדברים גם מינוי הדיין, שהגדול הסמוך צריך שיצרף עמו שנים כשרוצה לסמוך חכם כדי שיקרא רבי וידון דיני קנסות. ולשון סמיכה, משום דכתיב (במדבר כ"ז) ויסמוך את ידיו עליו. ולאו דבעי מסמך ידיה עליה אלא בשמא קרו ליה רבי. ואין סמיכה בחוצה לארץ, אלא צריך שהסומך והנסמך יהיו כולן בארץ ישראל, ואז יהיה לו רשות לדון דיני קנסות ואפילו בחוץ לארץ, לפי שסנהדרין נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ, אחר שנסמכו בארץ. וכתב רמב"ם שנראה לו שבזמן הזה שאין לנו סמוך איש מפי איש עד משה רבינו, אם היו מסכימים כל החכמים שבא"י לסמוך יחיד או רבים, הרי אלו סמוכים ויכולים לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים. והדבר צריך הכרע: **וערפת העגלה בשלשה.** דכתיב (ויקרא ד) זקני העדה, מיעוט זקני שנים, ואין ב"ד שקול, הוסיף עליהם עוד אחד הרי שלשה: **רבי יהודה אומר בחמשה.** וסמכו, שנים. זקני, שנים.

משניות מבוארות – קהתי

השלושים תלוי באמירת בית דין, ולפיכך צריך בית דין של שלושה. ברם, אם לא נראתה הלבנה בליל שלושים לחודש, נעשה החודש שעבר "מעובר" (מלא). כלומר: בן שלושים יום, ויום שלושים ואחד היה מתקדש כ"ראש-חודש" מאליו, כדעת רבי אלעזר בר צדוק (עיין שם). שהלכה כמותו. **עִבּוּר הַשָּׁנָה** — הוספת חודש שלושה עשר על השנה, שיהיו שני אדרים, **בִּשְׁלֹשָׁה** — נעשה על ידי שלושה מומחים; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** — שכן בזמן שהיו מקדשים את החודש על פי הראייה, כמבואר לעיל, היה גם עיבור השנה נקבע על ידי בית הדין, לפי מה שהיו רואים באותה שנה, אם חג הפסח יחול בזמן אביב אם לאו, שהרי התורה אומרת (**דברים טז, א**): "שמור את חודש האביב ועשית פסח"... או לפי גורמים אחרים, כמבואר בגמרא (**סנהדרין יא, ב**), וסובר רבי מאיר, שעיבור השנה — כמו קידוש החודש — אינו צריך אלא לבית דין של שלושה בלבד. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין** — לדון, אם צריך להושיב בית דין שיעיין בדבר עיבור השנה. אם שניים מהם אמרו, שאין צורך להושיב בית-דין ולעיין בדבר, לפי שלדעתם אין השנה צריכה עיבור, ואחד אמר שצריך להושיב בית דין, בטל יחיד במיעוטו, ואין דנים עוד בדבר. אבל אם שניים אומרים, שצריך להושיב בית דין, מוסיפים עליהם עוד שני דיינים, **וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין** — ביניהם, אם השנה צריכה עיבור, אם לאו. אם שלושה אמרו, שלא צריכים לעבר את השנה, הולכים אחר הרוב ואין מעברים; ואם שלושה אמרו, שצריכים לעבר את השנה, מוסיפים עוד שניים, **וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה** — ומעברים את השנה בבית דין של שבעה ברוב דעות. בגמרא מבואר, שאלו "שלושה, חמישה, שבעה" כנגד ברכת כהנים, שכן בפסוק ראשון — שלוש מלים: "יברכך ה' וישמרך"; בפסוק שני — חמש מלים: "יאר ה' פניו אליך ויחנך"; ובפסוק שלישי — שבע מלים: "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום". כוונת הענין: כדי שתוזכר ברכת כהנים על קביעות השנה ופירותיה (**"תפארת ישראל"; ועיין "תוספות יום טוב"**). **וְאִם גָּמְרוּ בִּשְׁלֹשָׁה** — אם שלשת הראשונים גמרו, כלומר שהסכימו בישיבתם הראשונה שהשנה צריכה עיבור, ועיברוה, הרי השנה **מְעֻבֶּרֶת** — בדיעבד, ושוב אין צריכים להושיב חמישה ושבעה. והלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

~ יום ששי ~

באור משנה ג

משנתנו מוסיפה ללמד בדברים הטעונים בית דין של שלושה.

סְמִיכַת זְקֵנִים וַעֲרִיפַת עֶגְלָה, בִּשְׁלֹשָׁה; דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן — הדין הוא ברוב קרבנות היחיד שטעונים סמיכה, דהיינו שבעל הקרבן סומך בכל כוחו בשתי ידיו על ראש הבהמה, בעודה בחיים, ומתוודה על קרבנו. אבל קרבנות הציבור אינם טעונים סמיכה, מלבד שניים, והם: א. השעיר המשתלח ביום הכיפורים, שטעון סמיכה בכהן הגדול; ב. פר העלם דבר של ציבור, דהיינו שאם שגגו הסנהדרין בהוראה והתירו בטעות דבר שחייבים על דזונו כרת ועל שגגתו חטאת, ורוב העם הלך ועשה על פי הוראתם זו, ואחר כך נודע לסנהדרין שטעו, אומרת התורה (**ויקרא ד, יד**): "והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת". קרבן זה נקרא "פר העלם דבר של ציבור", והוא טעון סמיכה בסנהדרין, שנאמר בפרשה (**שם שם, טו**): "וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר". סמיכה זו קרויה במשנתנו — על שם אותו הכתוב — "סמיכת זקנים", וסובר רבי שמעון, שאינה אלא בשלושה בלבד מתוך הסנהדרין, שמיעוט "זקני" — שניים, ואין בית דין שקול, מוסיפים עוד אחד, והרי כאן שלושה. לפי הגמרא יש במשמעות לשון המשנה "סמיכת זקנים" אף מינוי דיינים, שכן מינוי דיין נקרא "סמיכה" על שם הכתוב (**במדבר כז, כג**): "ויסמוך את ידיו עליו". ברם, בדיין אין צריכים סמיכה ביד, כדרך שסמך משה ליהושע, אלא "סמיכה" בדיבור, כלומר שקוראים לו "רבי", ונותנים לו רשות לדון אף דיני קנסות. "סמיכה" זו אינה נעשית אלא בארץ ישראל, ואין אדם נסמך אלא מפי סמוך. והרי למדים ממשנתנו, ש"סמיכה" זו אינה אלא בשלושה דיינים, שאחד מהם לפחות הוא סמוך (**עיין במפרשי המשנה**). וערפת עגלה, בשלושה — כלומר שאם נמצא חלל בשדה ולא נודע מי הכהו, כתוב בתורה (**דברים כא, ב**): "ויצאו זקניך ושופטיך, ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל", והעיר הקרובה אל החלל מביאה עגלה ועורפים אותה (עיין שם). וסובר רבי שמעון, שהמדידה האמורה בעגלה ערופה היא על ידי שלושה מהסנהדרין; ומה שנקטה המשנה "ערפת עגלה", לאו דווקא הוא, שכן העריפה היתה בזקני העיר, כמפורש בתורה, ואין בה צורך בשלושה (**תוספות**). **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּחֲמִשָּׁה** — בין סמיכת זקנים על פר העלם דבר של ציבור, ובין המדידה בעגלה ערופה צריכה להיות על ידי חמישה מהסנהדרין, שכן בסמיכת זקנים כתוב: "וסמכו זקני העדה" ודורש רבי יהודה: "וסמכו" — שניים, "זקני" — שניים, הרי ארבעה, ואין בית דין שקול, מוסיפין עוד אחד, הרי חמישה. וכן בעגלה ערופה כתוב: "זקניך ושופטיך" — שניים שניים, ואין בית דין שקול, מוסיפים עליהם עוד אחד (עיין משנה סוטה ט, א). **הַחֲלִיצָה וְהַמְּאוּנִין, בִּשְׁלֹשָׁה** — אשה שמת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

– בִּשְׁלֹשָׁה. נָטַע רְבָעִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין – בִּשְׁלֹשָׁה. הַהֶקְדֵּשׁוֹת – בִּשְׁלֹשָׁה. הָעֲרָכִין הַמִּטַּלְטְלִין – בִּשְׁלֹשָׁה; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן. וְהַקַּרְקָעוֹת – תִּשְׁעָה וְכֹהֵן. וְאָדָם – כַּיּוֹצֵא בָהֶן.

ד דִּינֵי נְפָשׁוֹת – בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע – בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ, טז)**: "וְהָרַגְתָּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה", וְאוֹמֵר** (שם שם, טו)**: "וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ". שׁוֹר הַנִּסְקָל – בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כא, כט)**: "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת", כְּמִיתַת הַבְּעָלִים, כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. הַזְּאֵב וְהָאֲרִי, הַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס**

פירוש ברטנורא

ואין בית דין שקול, הוסיף עליהם עוד אחד, הרי חמשה. והלכה כרבי יהודה: **מצות חליצה בשלשה.** דכתיב (דברים כ"ה) ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים, זקנים, שנים. ואין ב"ד שקול, הוסיף עליהם עוד אחד, הרי שלשה. ושנים אחרים שמוסיפין אינו אלא לפרסומי מילתא: **מיאונין.** קטנה יתומה שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה ויוצאה במיאון שממאנת בבעלה, צריך שיהיה בשלשה. וביבמות מוכח דמיאון בפני שנים מספיק: **נטע רבעי.** אם בא לחללו על המעות, וכן מעשר שני, ואין דמיהן ידועים. כגון פירות והרקיבו שאין להם שער ידוע: **והקדשות.** הבא לפדותן צריך שלשה לשומן: **הערכין המיטלטלין.** הרי שאמר ערך פלוני עלי, ואין לו מעות ליתן כפי הדמים הקצובים בפרשה ובא ליתן מטלטלין, צריך שלשה לשום אותן מטלטלים: **אחד מהן כהן.** דבערכין כהן כתיב (ויקרא כ"ז) בערכך הכהן: **והקרקעות.** ואם אין לו מיטלטלין ובא ליתן קרקע, צריך שישומו עשרה אנשים ואחד מהן כהן אותה קרקע שיהיה כפי הערך שיש עליו ליתן: **ואדם כיוצא בהן.** ואם אמר דמי פלוני עלי ששמין אותו כמה הוא יפה לימכר בשוק ונותן דמיו, צריך גם כן שיהיו עשרה ואחד מהן כהן בשומא זו:

ד והרגת את האשה ואת הבהמה. היינו רובע. ואתקש לאשה, מה אשה בעשרים ושלשה אף בהמה בעשרים ושלשה: **ואומר ואת הבהמה תהרגו.** בנרבע כתיב. למדנו רובע ונרבע: **כמיתת הבעלים.** כלומר כמו שהיה הבעל נדון בעשרים ושלשה, אם היה חייב מיתה: **כל הקודם להורגן זכה.** כשהמיתו

משניות מבוארות – קהתי

בעלה בלא בנים, ואחי בעלה אינו רוצה לייבמה כמצוות התורה, נאמר בה (**דברים כה, ט**): "ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו"... ומלמדת משנתנו, שהחליצה היא בפני בית דין של שלושה, שהרי כתוב: "לעיני הזקנים", ומיעוט "זקנים" – שניים, ואין בית דין שקול, מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי שלושה. ברם, מצוה להוסיף עוד שניים אחרים, לשם פירסום החליצה (עיין משנה יבמות יב, א). והמיאונין בשלושה – יתומה קטנה שהשיאוה אמה או אחיה יכולה למאן בבעלה ולומר שאינה רוצה בו, והיא יוצאת ממנו בלא גט (עיין משנה יבמות יג, א–ב); ובאה משנתנו ללמד, שהמיאונין הללו צריכים להיות בפני שלושה, ואף על פי שמן התורה אין קידושיה כלום, והמיאונין אינם אלא תקנת חכמים, מכל מקום צריך שיהיו בפני שלושה, שכל מה שתיקנו חכמים כעין של תורה תיקנו (**רש"י; ועיין תוס' רבי עקיבא איגר**). **נָטַע רְבָעִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין, בִּשְׁלֹשָׁה** – נטע רבעי, היינו פירות האילן בשנה הרביעית לנטיעתו, וכן פירות מעשר שני, חייבים הבעלים לאכלם בירושלים, או לפדותם ולהעלות את דמיהם לירושלים, ובאה המשנה ללמד, שהבא לפדות נטע רבעי, פודה אותו על פי שלושה, הבקיאים בשומת ההוצאות, שכן צריכים לנכות משוויו את ההוצאות ולקבוע את דמי הפדיון (עיין משנה מעשר שני ה, ד); וכן הבא לפדות פירות מעשר שני שאין דמיהם ידועים, כגון פירות שהרקיבו, שאין להם מחיר ידוע, הריהו צריך לפדותם על פי שלושה היודעים לשום את הפירות. ברם, אם מחירם ידוע, אינו צריך שלושה (עיין מעשר שני ד, ב), לפי שבמעשר שני אין מנכים כבנטע רבעי את ההוצאות, אלא פודים אותם במחירם המלא. **הַהֶקְדֵּשׁוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה** – הבא לפדות את ההקדשות, היינו דברים שהוקדשו לבדק הבית, צריך לשלושה בקיאים שישומו את שוויים של ההקדשות. **הָעֲרָכִין הַמִּטַּלְטְלִין, בִּשְׁלֹשָׁה** – אמר אדם: "ערך פלוני עלי", צריך הוא לתת מעות להקדש כפי השיעור הקצוב בתורה בהתאם לשנותיו של פלוני (**ויקרא כז, א-ז**), ואם אין לו מעות, והוא נותן מיטלטלים, שמים את המיטלטלים בשלושה, שכשם שצריך שומה בהוצאה מן ההקדש כך צריך שומה בהכנסה להקדש. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן** – אחד משלשת השמאים צריך להיות כהן, שנאמר (**שם שם, יב**): "כערכך הכהן". **וְהַקַּרְקָעוֹת** – אם הוזקקו לגבות את ה"ערך" מן הקרקעות שלו, וכן מי שהקדיש קרקעות והוא בא לפדותם (**עיין "תוספות יום טוב"**), צריך **תִּשְׁעָה וְכֹהֵן** – כלומר עשרה אנשים ואחד מהם כהן צריכים לשום את שוויים של הקרקעות. **וְאָדָם** – אם צריך לקבוע את דמי שוויו של אדם בשביל ההקדש, היינו במי שאמר: "דמי פלוני עלי", ששמים את פלוני כמה הוא שווה להיות נמכר בשוק כעבד, ואת דמי שוויו יש לו לשלם להקדש, **כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – דין שומת האדם כדין שומת הקרקעות, בעשרה ואחד מהם כהן. הטעם מבואר בגמרא, שהרי שמים את האדם כעבד, כפי שבארנו לעיל, ועבד הושווה לקרקעות, שנאמר (**ויקרא כה, מו**): "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה". שומת הקרקעות בתשעה וכהן מבואר בגמרא, לפי שעשר פעמים כתוב "כהן" בפרשת הקדשות (**ויקרא כז**), בענייני הערכה – "והעריך אותו הכהן", "כערכך הכהן", "וחשב לו הכהן" ועוד – "כהן" אחד בא לגופו, והשאר "מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, שאפילו תשעה ישראלים ואחד כהן" (עיין גמרא טו, א).

באור משנה ד

משנה זו באה ללמדנו, שכל דיני נפשות, בין דיני נפשות של אדם ובין דיני נפשות של בהמה, אינם נידונים בפחות מעשרים ושלושה דיינים, שהן "סנהדרי קטנה". **דִּינֵי נְפָשׁוֹת** – דיני עבירות חמורות שיש בהם עונש מוות, **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – נידונים על ידי בית דין של עשרים ושלושה דיינים. הטעם מבואר להלן במשנה ו בפרקנו. **הָרוֹבֵעַ** – שור שרבע אשה, **וְהַנִּרְבָּע** – בהמה שנרבעה לאיש, **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – הבהמה נידונה לסקילה על ידי עשרים ושלושה דיינים, **שֶׁנֶּאֱמַר:** "ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה, **וְהָרַגְתָּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה"** – הקיש הכתוב בענין הרובע דין הבהמה לדין האשה, מה אשה נידונה בעשרים ושלושה, אף הבהמה נידונה בעשרים ושלושה, **וְאוֹמֵר** – הכתוב בענין נרבע: "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת, **וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ"** – והרי אף כאן הקיש הכתוב את מיתת הבהמה למיתת האיש, שגם הבהמה נידונה לסקילה בעשרים ושלושה. **שׁוֹר הַנִּסְקָל** – שור שהמית אדם, שדינו להיסקל, **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – הרי הוא נידון בעשרים ושלושה דיינים, **שֶׁנֶּאֱמַר:** "כי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי. ואם שור נגח הוא מתמול שלשום והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה, **הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת"** – למה נאמר "וגם בעליו יומת"? והלא הלכה היא שאין הבעלים חייבים מיתת בית דין על רציחת שורם, שנאמר (**במדבר לה, כא**): "מות יומת המכה, רוצח הוא" – על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהַנָּחָשׁ — מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל הַקּוֹדֵם לְהָרְגָן זָכָה; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.

ה אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרָיוֹת לַשְּׁבָטִים, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסְּפָר, וְלֹא

פירוש ברטנורא

את האדם. ואין צריך להביאם לב"ד: **רבי עקיבא אומר וכו'.** בגמרא מפרש דאיכא בין תנא קמא לרבי עקיבא, נחש. דלת"ק נחש מיתתו בכ"ג, ולרבי עקיבא [הואב] הארי והדוב והנמר והברדלס מיתתן בעשרים ושלשה, אבל נחש, הקודם להרגו זכה, שסילק המזיק מן העולם. והלכה כר"ע:

ה את השבט. רובו של שבט שעבדו עבודה זרה במזיד, אין דנין אלא בב"ד של שבעים ואחד. דכתיב (דברים י"ז) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אל שעריך, איש ואשה אתה מוציא אל שעריך, ואי אתה מוציא את השבט אל שעריך, אלא בבית דין הגדול: **ולא את נביא השקר.** גמר דבר דבר מזקן ממרא, כתיב הכא (שם י"ח) אשר יזיד לדבר דבר, וכתיב בזקן ממרא (שם י"ז) כי יפלא ממך דבר, מה זקן ממרא בב"ד הגדול דכתיב (שם) וקמת ועלית, אף נביא שקר בב"ד הגדול: **ולא את כהן גדול.** דאמר קרא (שמות י"ח) את הדבר הגדול יביאו אליך, דבריו של גדול יביאו אליך. ומשה במקום שבעים ואחד קאי: **ואין מוציאין למלחמת הרשות.** כל מלחמה חוץ ממלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק, קרויה מלחמת הרשות: **אלא בבית דין של שבעים ואחד.** דכתיב בדוד (ד"ה א' כ"ז) ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע. אחיתופל זה יועץ, בניהו בן יהוידע זו סנהדרין, שהיה מופלא שבכולן וכולן נגררים אחריו: **על העיר.** ירושלים. שקדושתה גדולה מקדושת שאר ארץ ישראל: **והעזרות.** קדושתן גדולה מקדושת ירושלים. ואי אפשר לחדש קדושה אלא בבית דין של שבעים ואחד, דאמר קרא (שמות כ"ה) ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו, לדורות. מה משכן קדוש על פי משה שהוא במקום סנהדרי גדולה, אף לדורות תוספת עיר ועזרות על פי סנהדרי גדולה: **ואין עושין סנהדראות לשבטים כו'.** כדאשכחן במשה דאוקי סנהדראות ומשה במקום שבעים ואחד קאי: **אין עושין עיר הנדחת כו'.** דכתיב (דברים י"ז) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא, איש ואשה אתה מוציא אל שעריך, לבית דין

משניות מבוארות – קהתי

שורו, ולמה נאמר כאן "יומת"? אלא בא הכתוב ללמד: **כְּמִיתַת הַבְּעָלִים, כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר** – מה הבעלים נידונים, על עבירה שחייבים עליה מיתה, בבית דין של עשרים ושלושה, אף השור נידון לסקילה בעשרים ושלושה. **הַזָּאב וְהָאָרִי, הַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ** – שהמיתו אדם, **מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – נידונים לסקילה על ידי בית דין של עשרים ושלושה. בגמרא מבואר, שמדובר כאן בחיות שהן בני תרבות ויש להן בעלים. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל הַקּוֹדֵם לְהָרְגָן זָכָה** – עשה מעשה טוב, שמנע אסונות נוספים, ואין צורך להביא דינם לבית הדין. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – בגמרא מבואר, שרבי עקיבא מבדיל בין כל החיות ובין הנחש, שכל החיות מיתתן בעשרים ושלושה, ואילו נחש – כל הקודם להורגו זכה, שסילק המזיק מן העולם. ברם, תנא קמא סובר, שאף הנחש מיתתו בעשרים ושלושה. והלכה כרבי עקיבא, שכן שנינו (**בבא קמא א, ד**): "הנחש מועד לעולם".

~ שבת קודש ~

באור משנה ה

משנתנו באה ללמד, אלו דברים אינם נידונים או אינם נעשים אלא על פי בית דין הגדול של שבעים ואחד.

אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד – לא את השבט, כלומר אם השבט כולו או רובו עבדו עבודה זרה במזיד, אין דנים אותם אלא בבית דין הגדול, שכן ביחיד שעבד עבודה זרה נאמר (**דברים יז, ה**): "והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך", ודרשו חכמים: איש ואשה אתה מוציא אל שעריך, כלומר לבית דין שבעיריך, ואי אתה מוציא את השבט אל שעריך, אלא לשער המיוחד, היינו לבית דין הגדול. ברם, אם חטאו בשאר עבירות. אין בהם שום חילוק בין רבים ליחידים. ולא את נביא השקר – היינו המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה, אף על פי שמתנבא בשם ה' (כמבואר להלן יא, ה), ומיתתו בחנק; ובאה המשנה ללמדנו, שאין דנים אותו אלא בבית דין הגדול. הטעם הוא, שלומדים בגזרה שווה של "דבר, דבר" מזקן ממרא ("זקן ממרא" היינו חכם שהורה לעשות דבר בניגוד לפסק דינם של הסנהדרין), שכן בנביא שקר כתוב (**דברים יח, כ**): "הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי", ובזקן ממרא כתוב (**שם יז, ח**): "כי יפלא ממך דבר" – מה זקן ממרא אינו נעשה זקן ממרא עד שימרה פיהם של בית הדין הגדול, שנאמר (**שם**): "וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' א-להיך בו", כך נביא השקר אינו נידון אלא בבית הדין הגדול. ולא את כהן גדול – כהן גדול שעשה עבירה חמורה שחייב עליה מיתת בית דין, אינו נידון אלא בבית דין הגדול, שכתוב (**שמות יח, כב**): "והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך", ודרשו: דבריו של גדול יביאו אליך, ומשה רבנו במקום בית דין של שבעים ואחד, שהיה שופט ודיין על פי הדיבור ושקול כסנהדרין הגדולה שבירושלים (**רש"י**). ברם, בדיני ממונות נידון הכהן הגדול ככל אדם. **וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** – שכן במלחמת מצוה, כגון מלחמת כיבוש הארץ בימי יהושע או מלחמת עמלק, אין צורך לרשות בית הדין כדי לכוף את העם לצאת למלחמה, אבל במלחמת הרשות, כגון מלחמה בשביל להרחיב גבול ישראל ולקחת מס מהעמים, או מלך שנלחם כדי לפרסם את גבורתו, אין לכוף את העם לצאת למלחמה אלא על פי בית הדין של שבעים ואחד, שכן מוצאים בדוד, שלפני צאתו למלחמה היה נמלך בסנהדרין (**עיין גמרא סז, א**). **אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר** – היינו על ירושלים, להרחבת תחומיה, **וְעַל הָעֲזָרוֹת** – שבבית המקדש, **אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** – שקדושת ירושלים גדולה מקדושת שאר ארץ ישראל, וקדושת העזרות גדולה מקדושת ירושלים, ואין לחדש קדושה אלא על פי בית דין הגדול, שכן כתוב במשכן (**שמות כה, ט**): "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן... וכן תעשו" – כן תעשו לדורות, מה משכן מתקדש על פי משה, שהוא במקום סנהדרין של שבעים ואחד, אף לדורות תוספת עיר ועזרות על פי הסנהדרין הגדולה. **אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרָיוֹת לַשְּׁבָטִים** – היינו סנהדרין קטנה, של עשרים ושלושה דיינים, כמו שנאמר (**דברים טז, יח**): "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך... לשבטיך". **אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** – שכן מוצאים במשה רבנו שהוא מינה את הסנהדראות. **אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** – עיר שכולה או רובה עבדו עבודה זרה, נקראת "עיר הנדחת", ודינה מפורש בתורה (**שם יג, טז-יז**): "הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב, החרם אותה ואת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שָׁלֹשׁ, אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם.

ו סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וּקְטַנָּה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וּמִנַּיִן לַגְּדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד? שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, טז): "אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן — הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שִׁבְעִים. וּמִנַּיִן לַקְּטַנָּה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה? שֶׁנֶּאֱמַר (שם לה, כד-כה): "וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה" "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה", עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת — הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים; וּמִנַּיִן לָעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה? שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד, כז): "עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת", יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב; וּמִנַּיִן לְהָבִיא עוֹד שְׁלֹשָׁה? מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, ב): "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁאֶהְיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר (שם): "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת"? לֹא כְּהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה: הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, הַטָּיָתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם; וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד — הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְכַמָּה יְהֵא בָּעִיר וּתְהֵא רְאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין? מֵאָה וְעֶשְׂרִים;

פירוש ברטנורא

שבעיריך, ואי אתה מוציא את כל העיר אל שעריך, אלא לשער המיוחד: **בספר.** עיר המבדלת בין ארץ ישראל לארץ העמים, דכתיב מקרבך, ולא מן הספר. וטעמא דקרא, שמא ישמעו נכרים ויבואו ויחריבו ארץ ישראל, לפיכך אין מניחין העיר תל עולם כמשפט עיר הנדחת אבל הורגין את יושביה בלבד: **ולא שלשה.** עיירות. עיר הנדחת בב"ד אחד ובמקום אחד, כלומר קרובים זו לזו. אבל בשנים ושלשה מקומות עושים:

ו ומשה על גביהם הרי שבעים ואחד. דאמר קרא (במדבר י"א) ונשאו אתך, ואת בהדייהו: **רבי יהודה אומר שבעים.** דדריש אתך, בדומין לך, ולא שיהיה הוא יושב עמהן בדין. ואין הלכה כרבי יהודה: **עדה שופטת.** עשרה מחייבין: **עדה מצלת.** עשרה מזכין. ושמעינן מינה דצריך שיהיו עשרים שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין: **הטייתך לרעה על פי שנים.** והכי קאמר קרא, לא תהיה אחרי רבים לרעות, לחייב על פי אחד שיהיה יתר על המזכין. אבל אחרי רבים, להטות בשנים, אפילו לרעות, כשיהיו שנים מחייבין יותר על המזכין. הלכך על כרחך עשרים ושלשה בעינן, דבציר מעשרה מזכין ליכא למימר, דהא כתיב והצילו העדה, ותו לא משכחת חובה בבציר משנים עשר: **ואין בית דין שקול.** אין עושין בית דין זוגות, שאם יחלקו לחצאים הוי להו

משניות מבוארות – קהתי

כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב. ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחובה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיך, והיתה תל עולם לא תבנה עוד"; ובאה משנתנו ללמד, שאין דנים עיר הנדחת אלא בבית דין של שבעים ואחד. הטעם כמבואר בתחילת משנתנו בענין השבט, שנאמר (**דברים יז, ה**): "והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא... אל שעריך", ודרשו חכמים: איש ואשה אתה מוציא אל שעריך, ואי אתה מוציא את כל העיר אל שעריך, אלא לשער המיוחד. **וְאֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסֵּפֶר** – בגבול ארץ ישראל, כלומר שאין מחריבים את העיר שתהא "תל עולם", שמא ישמעו האויבים ויפרצו לתוך ארץ ישראל; **וְלֹא שָׁלֹשׁ** – אין בית הדין עושים שלוש ערים נדחות, כשהן קרובות זו לזו (**גמרא; רמב"ם הל' עכו"ם ד, ד; ועיין השגת הראב"ד שם**); **אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם** – בגמרא מובאת ברייתא: "אין עושין שלוש עיירות מנודחות בארץ ישראל, אבל עושין אותם שתיים, כגון אחת ביהודה ואחת בגליל. אבל שתיים ביהודה ושתיים בגליל אין עושין, וסמוכה לספר אפילו אחת אין עושין, מאי טעמא? שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל" (**סנהדרין סז, ב**). וזה ששנינו במשנתנו "עושין אחת או שתיים", יש מפרשים: אפילו שתיים שהן כאחת, שהן קרובות מאד ועומדות על הגבול שבין גליל ליהודה, עושים, אבל שלוש בכגון זה אין עושים (**"תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**).

באור משנה ו

סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה – היינו בית הדין הגדול, **הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** – דיינים, **וּקְטַנָּה** – סנהדרי קטנה, היתה **שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – דיינים, כמו שכבר בארנו במשניות הקודמות. **וּמִנַּיִן לַגְּדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל"** – הרי שבעים, **וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן** – בראש השבעים, שנאמר (**במדבר יא, יז**): "ונשאו אתך במשא העם" – יחד אתך, **הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד** – מכאן שבית דין הגדול הוא של שבעים ואחד דיינים. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שִׁבְעִים** – שכן רבי יהודה דורש את הכתוב "ונשאו אתך", שיהיו דומים לך, מיוחסים ומנוקים ממום (**רש"י**), ולא שיהא משה יושב עם השבעים בדין. והלכה כתנא קמא. **וּמִנַּיִן לַקְּטַנָּה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה? שֶׁנֶּאֱמַר** – בדינו של רוצח: **"וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה"** בין המכה ובין גואל הדם, על המשפטים האלה. **"וְהִצִּילוּ הָעֵדָה"** את הרוצח מיד גואל הדם". **עֵדָה שׁוֹפֶטֶת** – עשרה מחייבים את הנידון, וזהו שכתוב: "ושפטו העדה", **וְעֵדָה מַצֶּלֶת** – ועשרה אחרים מזכים את הנידון, וזהו שכתוב: "והצילו העדה", **הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים** – עשרה מחייבים ועשרה מזכים. **וּמִנַּיִן לָעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה? שֶׁנֶּאֱמַר** – במרגלים: **"עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת"** – הרי שעדה היא עשרה, שכן המרגלים היו שנים עשר, **יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב** – שלא הוציאו דיבת הארץ רעה כשאר המרגלים, הרי כאן עשרה. **וּמִנַּיִן לְהָבִיא עוֹד שְׁלֹשָׁה** – מניין אנו לומדים שיש להוסיף עוד שלושה לעשרים הללו של העדה השופטת והעדה המצלת? **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** – ממשמעות הכתוב שנאמר: **"לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי** – לומד אני, **שֶׁאֶהְיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה** – כלומר שלטובה יש ללכת אחרי רבים. **אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר** – למה צריך הכתוב להוסיף ולומר: **"אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת"?** – אלא בא הכתוב ללמדך: **לֹא כְּהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה** – אין ההכרעה לחובה כמו ההכרעה לזכות, שכן **הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד** – ההכרעה לזכות היא ברוב של אחד, אבל **הַטָּיָתְךָ לְרָעָה** – ההכרעה לחובה, אינה אלא **עַל פִּי שְׁנַיִם** – כלומר שהמחייבים יתרים על המזכים לכל הפחות בשני דיינים, וזהו שאומר הכתוב: "לא תהיה אחרי רבים לרעות" – אין לחייב אדם בדיני נפשות על פי רבים היתרים על המזכים בדיין אחד, אבל "אחרי רבים להטות" – על פי רבים היתרים על המזכים בשני דיינים מכריעים אף לחובה, והואיל ואמרנו לעיל שיש עדה מצלת, דהיינו עשרה מזכים, הרי שצריכים לעוד שנים עשר דיינים, כדי שיהא אפשר להכריע לחובה על פי שניים, **וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל** – אין בית דין יכול להיות מורכב ממספר זוגי של דיינים, שמא יהא שקול בדעותיו ולא תהא הכרעה, **מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – ומכאן שסנהדרי קטנה היא של עשרים ושלושה דיינים. **וְכַמָּה יְהֵא בָּעִיר** – תושבים, **וּתְהֵא רְאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין** – קטנה? **מֵאָה וְעֶשְׂרִים** – בגמרא מבואר, שמספר זה הוא לפי החישוב דלקמן: הסנהדרין הקטנה שהיא של עשרים ושלושה דיינים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת.

פירוש ברטנורא

פלגא ופלגא ולא משכחת לה הטייתך לטובה על פי אחד. הלכך מוסיפין עליהם עוד אחד והוו להו עשרים ושלשה: **מאה ועשרים.** מפרש בגמרא, עשרים ושלשה, סנהדרי קטנה. ושלש שורות של עשרים ושלש עשרים ושלש יושבים לפניהם, שאם הוצרכו להוסיף על הדיינים מוסיפים מהם. ועשרה בטלנים, עשרה בני אדם בטלים מכל מלאכה שיושבים תמיד בבית המדרש. ושני סופרים לכתוב דברי המזכין ודברי המחייבין. ושני חזנים, שמשי בית דין להלקות החייב ולהזמין בעלי הדין. ושני בעלי דינין. ושני עדים. ושני עדים. ושני זוממין. ושני זוממי זוממין. ושני גבאים, ושלישי לחלק הצדקה, שצדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. ורופא אומן להקיז דם. ולבלר. ומלמד תינוקות. הרי מאה ועשרים: **מאתים ושלשים כדי שרי עשרות.** דהיינו עשרים ושלשה עשיריות, שיהא כל דיין שר של עשרה. דבציר משרי עשרה לא אשכחן שררה. ואין הלכה כרבי נחמיה:

משניות מבוארות – קהתי

שלוש שורות של תלמידי חכמים שהיו יושבים לפני הסנהדרין וכל אחת מהן היא של עשרים ושלושה (כמבואר להלן ד, ד). עשרה בטלנים, הבטלים ממלאכה ויושבים תמיד בבית המדרש (עיין מגילה א, ג), שני סופרים הכותבים את דברי המזכים ודברי המחייבים, שני שמשי בית הדין להלקות את החייב ולהזמין בעלי הדין, שני בעלי דין, שני עדים, שני עדים זוממים, כדי שימנעו העדים מעדות שקר מחשש שמא ייזומו, ושני זוממי זוממים, שמא יתחייב בעל דין על פי עדים, וישכור שניים להזימם, לפיכך צריך שניים אחרים בעיר, שיתייראו אלו מהם, שאם יבואו להזים העדים, יבואו אלו ויזימו אותם (**רש"י**), שני גבאי צדקה, ושלישי לחלוקת הצדקה, שכן צדקה נגבית בשניים ומתחלקת בשלושה (פאה ח, ז), רופא, לבלר, ומלמד תינוקות, הרי מאה ועשרים. **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת** – שיהא כל דיין מהסנהדרין הקטנה לפחות שר של עשרה, שאין שררה פחות מעשרה, ולפיכך צריך להיות בעיר עשרים ושלוש עשרות תושבים, כדי שתהא ראויה לסנהדרין של עשרים ושלושה דיינים. והלכה כתנא קמא.

אגרות קודש

ב"ה, ג' כסלו, תשי"ח
ברוקלין, נ.י..

הוו"ח אי"א נו"מ עוסק בצרכי צבור בעל מדות
תרומיות ענף עץ אבות וכו' מהרש"ז שי'

שלום וברכה!

הודיעו לי אשר כ' שי' עומד בבדיקות רפואיות, ואע"פ שאין לי פרטים בזה. אבל תקותי שהכל שלום ובסדר.

ומענין לענין, הרי דבר הוא אשר אצל עמנו עם סגולה ובפרט בלשון הקדש, הנה אפילו ענינים אשר לכאורה עניני הגוף הם, מקשרים אותם עם הנפש, וכידוע לשון חכמינו ז"ל בדק נפשו, והיש לך ענין גופני יותר מאכילה וגם בזה הלשון - צדיק אוכל לשובע נפשו.

בטח למותר לכתוב לכ' אשר תקותי חזקה שגם השתא, כדרכו ומנהגו הטוב, יבקר בכפר חב"ד ביום הבהיר י"ט כסלו, שהוא כבטוי כ"ק מו"ח אדמו"ר "ראש השנה ללימוד החסידות ודרכי החסידות". וידוע ביאור כ"ק אדהז"ק בדיוק הל' "ראש" ולא "תחילה", שהראש כולל חיות כל האברים, שכן הוא בהנוגע לתקופת השנה והחודש, ועל דרך זה ראש השנה דחסידות ממשיך חיות חסידותי בכל ימות השנה. ויהי רצון אשר ההתעוררות דרה"ש זה בכפר חב"ד תמשיך התעוררות חום ואור במשך כל השנה כולה.

בקשתי מבין האורחים שהיו כאן מאה"ק ת"ו ועלו חזרה למסור לכ' פ"ש ממני בעל פה, וחזקה על שליח שעושה שליחותו.

ואחכה לבשורות טובות בכהנ"ל.

בכבוד ובברכה ובת"ח ת"ח על תשורתו הכי החשובה כת"י סידור האריז"ל שהגיעני, וכפי' רבנו הזקן בזה (לקו"ת ר"פ שמיני) אנרירן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עין יעקב - מסכת ברכות

רש"י

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

לא מקבלי מרות. אינן מכירין רבנן טובה שעושין להם: **היכי אבריך.** שלא נהנתי: **ברוך שאכל כו'.** בתמי': **לגרמי'.** מדעתו עשה ואין שום אדם מודה לו:

דף מח עמוד א. הגמרא מביאה מעשה בענין צירוף לזימון ללא אכילת פת: **יַנַּאי מַלְכָּא** – ינאי המלך, **וּמַלְכְּתָא** – והמלכה, **כְּרִיכוּ רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי** – אכלו סעודת פת ביחד, והוצרכו לברך ברכת המזון. **וּמִדְּקָטַל לְהוּ לְרַבָּנָן** – ומאחר וינאי המלך הרג את כל החכמים, **לֵא הֲוָה לֵיהּ אִינִישׁ לְבָרוּכֵי לְהוּ** – לא היה לו אדם שיברך להם ויוציא אותם ידי חובתם. **אָמַר לָהּ לְדִבְיתְהוּ** – אמר ינאי לאשתו, **מַאן יָהִיב לָן גַּבְרָא דִּמְבָרֵךְ לָן** – מי יתן לנו אדם שיברך לנו. **אָמְרָה לֵיהּ** אשתו, **אִשְׁתְּבַע לִי דְּאִי מַיְיתִינָא לָךְ גַּבְרָא דְּלֵא מְצַעֲרַת לֵיהּ** – השבע לי שאם אביא לך אחד מן החכמים לא תצער אותו. **אִשְׁתְּבַע לָהּ** – נשבע לה על כך, **אַיְיתִיתֵיהּ לְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אֲחוּהָ** – הביאה לו את רבי שמעון בן שטח אחיה, שכן היא החביאתו בשעה שהרג ינאי את החכמים.

אוֹתְבֵיהּ בֵּין דִּידֵיהּ לְדִידָהּ – הושיב ינאי המלך את רבי שמעון בן שטח, בינו לבין אשתו. **אָמַר לֵיהּ** ינאי לרבי שמעון בן שטח, **חָזֵית כַּמָּה יְקָרָא עָבְדִינָא לָךְ** – ראה כמה כבוד עושה אני לך. **אָמַר לֵיהּ** רבי שמעון בן שטח, **לָאו אַתְּ קָא מוֹקְרַת לִי** – לא אתה הוא המכבד אותי, **אֶלָּא אוֹרַיְיתָא הִיא דְּמוֹקְרָא לִי** – אלא התורה שלמדתי היא זו שמכבדת אותי, **דִּכְתִיב** – שכך כתוב בספר משלי (ד ח) 'סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ, תְּכַבְּדֶךָּ כִּי תְחַבְּקֶנָּה'. דהיינו, שהתורה מרוממת ומכבדת את האדם העוסק בה. **אָמַר לָהּ** ינאי המלך לאשתו, **קָא חָזֵית דְּלֵא מְקַבֵּל מָרוּת** – רואה את שאין הוא מקבל עליו את מרותי [־אדנותי].

יְהַבוּ לֵיהּ כָּסָא לְבָרוּכֵי – נתנו לו לרבי שמעון בן שטח כוס של יין לברך עליו ברכת המזון, כדי להוציאם ידי חובתם. **אָמַר** להם, **הֵיכִי אֲבָרֵיךְ** – כיצד יכול אני לברך עמכם, והרי לא אכלתי מאומה ולא נהניתי, ואילו בנוסח הברכה נאמר 'ברוך שאכלנו משלו', וכי אומר 'בָּרוּךְ שֶׁאָכַל יַנַּאי וַחֲבִירָיו מִשֶּׁלּוֹ'. **שַׁתְּיֵיהּ לְהַהוּא כָּסָא** – ולפיכך שתה לאותו כוס יין שנתנו לו, כדי שייחשב כמשתתף בסעודתם, ולאחר מכן **יְהַבוּ לֵיהּ כָּסָא אַחֲרִינָא וּבָרִיךְ** – נתנו לו כוס אחרת לברכת המזון, ובירך עליה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רבי שמעון בן שטח: **אָמַר רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא (אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן), שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח דַּעֲבַד, לְגַרְמֵיהּ הוּא דַּעֲבַד** – מה שעשה רבי שמעון בן שטח, שהוציא אותם בברכתו אף על פי שלא השתתף עמהם אלא בשתיית כוס של יין בלבד, לדעת עצמו עשה, כלומר, אין אדם מודה לו בזה. **דְּהָכִי** – שהרי כך **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְעוֹלָם** המצטרף עם אחרים לזימון באכילת איזה דבר מאכל, **אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן** בברכת המזון, **עַד שֶׁיֹּאכַל** עמהם פת שיש בה **כַּזַּיִת דָּגָן,** שבאופן כזה אף הוא מחויב בברכת המזון. ומאחר ורבי שמעון בן שטח לא אכל עמהם פת לא היה רשאי לברך עבורם, אלא לדעת עצמו עשה.

המשך ביאור למס' בבא בתרא ליום שלישי עמ' ב

1 נגבית מהיורשים, מדוע חייבים יורשי הלוה לשלם חוב זה, שאינו
2 חוב שבשטר.
3 מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אִלְּעָא, אָמַר רַב,** הברייתא עוסקת
4 **בְּשֶׁעָמַד** החופר **בְּדִין** קודם שמת, וחייבוהו לשלם את דמי השור,
5 וחיוב בית דין דינו כחיוב הכתוב בשטר, שגובה אף מהיורשים.
6 מקשה הגמרא: **וְהָא** 'הֲרָגוּ' קָתָנֵי בברייתא, ואם נהרג כיצד
7 העמידוהו בדין. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה,** מדובר
8 בברייתא **שֶׁרַק עֲשָׂאוּ** השור **טְרֵפָה,** והעמידוהו בדין, ואחר כך מת.
9 מקשה הגמרא: **וְהָא אָמַר רַב נַחְמָן, תָּנֵי תַּנָּא** – שנה התנא ברייתא
10 זו באופן **שֶׁמֵּת** החופר, **וּקְבָרוּ** השור תחתיו בקרקעית הבור, וכיצד
11 עמד בדין. מתרצת הגמרא: **הָתָם,** מדובר באופן **דְּיָתְבֵי דַּיְינֵי אַפּוּמָא**
12 **דְּבֵירָא** – שישבו הדיינים על פי הבור, **וְקוּדֵם שמת, חִיְּיבוּהוּ** לשלם
13 את דמי השור לבעליו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגמרא מביאה ברייתא הסותרת למשמעות משנתינו. מבררת הגמרא: **וְאֶלָּא** לפי המדויק ממשנתינו שיוסף בן שמעון יכול להוציא שטר חוב על אחרים, ולדברי הכל אין חוששים לנפילה דיחיד, **הָא דְּתַנְיָא, כְּשֵׁם שֶׁשְּׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן אֵין מוֹצִיאִין שְׁטַר חוֹב זֶה עַל זֶה, כָּךְ אֵין הֵם מוֹצִיאִין שְׁטַר חוֹב עַל אֲחֵרִים**, וזהו שלא כמדויק ממשנתינו שיכולים להוציא שטר על אחר, יש לברר **כְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – במה נחלקו המשנה והברייתא.

מבארת הגמרא: אכן גם הברייתא מודה שאין חוששים לנפילה דיחיד, **וּבְ'אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בִּמְסִירָה' קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו האם מכירת שטר נעשית על ידי מסירתו לקונה בלבד, ללא כתיבת שטר מקח על מכירתו, **תַּנָּא דִּידָן** – התנא במשנתינו **סָבַר, אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בִּמְסִירָה**, ואף אם נכתב השטר ליוסף בן שמעון אחר ומסרו לזה שמוציאו עתה, קנאו הלה במסירתו, ולכן נאמן המוחזק בו לומר שהוא שלו. **וְאִילּוּ תַּנָּא בָּרָא** – התנא של הברייתא **סָבַר שֶׁאֵין אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בִּמְסִירָה** בלבד, וכשיוציא אחד מהם את שטר החוב ואין בידו שטר מקח על קניית השטר, יכול הלוה לטעון שאין הוא המלוה האמיתי, אלא חבירו ששמו כשמו הפקידו בידו, וגם אם יתבענו השני יאמר לו שאמנם הוא המלוה האמיתי, אך כיון שאין השטר בידו אינו יכול לתובעו, אך לדברי הכל אין חוששים לנפילה.

ביאור נוסף במחלוקת המשנה והברייתא: **וְאִי בָּעֵית אֵימָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים שאוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בִּמְסִירָה, **וְהָכָא, בְּ'צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה' קָא מִיפַּלְגִי** – נחלקו האם הקונה מחבירו שטר עליו להביא ראיה שקנאו, או שהוא נאמן שקנאו מחמת שהשטר בידו, **תַּנָּא דִּידָן סָבַר, אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה**, ולכן המחזיק בשטר גובה בו, **וְתַנָּא בָּרָא סָבַר, צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה**, ולכן אין אחד מהם יכול להוציא שטר על אחרים ללא ראיה שקנאו.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בזה: **דְּאִיתְּמַר**, הדין הוא שאוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בִּמְסִירָה, **אַבַּיֵי אָמַר, צָרִיךְ** המחזיק בשטר **לְהָבִיא רְאָיָה** על קנייתו, **וְרָבָא אָמַר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה**, כיון שהוא מוחזק בו.

אָמַר אַבַּיֵי, מְנָא אֲמִינָא לַהּ – מנין אני לומד דין זה, **דְּתַנְיָא, אֶחָד מִן הָאַחִין שִׁירְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶם, שֶׁהַשְּׁטָר חוֹב** של אביהם **מִתַּחַת יָדוֹ**, וטוענן שהאחים נתנוהו לו, והם טוענים שהוא חטפו מידם, **עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה** שנתנוהו לו, מסיים אביי את ראייתו, **מַאי לָאו** – האם אין לומר **דְּהוּא הַדִּין לְאַחֵרִינֵי** – לבני אדם אחרים, שהמוחזק בשטר של חבירו צריך להביא ראיה שקנאו. דוחה רבא: **וְרָבָא אָמַר**, אין זו ראיה, כיון **דְּשַׁאנִי** – שונה הדין לגבי **אַחִין, דְּשָׁמְטוּ מֵהֲדָדֵי** – שהם יכולים לחטוף דברים זה מזה, ועליו להוכיח שלא חטף, אך סתם אדם נאמן שקנה את השטר שבידו אף ללא ראיה.

הגמרא מביאה לשון אחרת, שרבא הוא שהסתייע מברייתא זו: **אִיבָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לַהּ** שהמוחזק בשטר נאמן ללא ראיה, **דְּתַנְיָא, אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁהַשְּׁטָר חוֹב יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ, עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה**, ומשמע שדין זה הוא רק **בְּאַחִין**, והטעם **הוּא** כיון **דְּשָׁמְטוּ מֵהֲדָדֵי, אֲבָל** בני אדם **אַחֲרִינֵי, לֹא** צריכים להביא ראיה. דוחה אביי: **וְאַבַּיֵי** יאמר שגם אחרים צריכים להביא ראיה, **וְאַחִין אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – הוצרכה הברייתא לומר דין זה באחים, **דְּסַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר שאצלם הדין שונה, כֵּיוָן **דְּשָׁמְטוּ מֵהֲדָדֵי** – שהם יכולים לחטוף, **אֵימָא מִיזְדַּהַר וְזָהֲרֵי** – שמא נאמר שהם נזהרים ביותר ובודאי לא היו מניחים לו לחוטפו, אלא ודאי נתנוהו לו, **וְלֹא צְרִיכִי** – אין המוחזק צריך **לְהָבִיא רְאָיָה, קָא מַשְׁמַע לָן** שגם באחים על המוחזק להביא ראיה לדבריו.

הגמרא מביאה ברייתא בענין שני יוסף בן שמעון המוציאים שטר זה על זה. מבררת הגמרא: **וְאֶלָּא** לפי המבואר במשנה (לעיל קעב.) ובברייתא (קעב:) ששני יוסף בן שמעון אינם יכולים להוציא שטר חוב זה על זה, **הָא דְּתַנְיָא** בברייתא אחרת, **כְּשֵׁם שֶׁשְּׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן מוֹצִיאִין הֵן שְׁטַר חוֹב עַל אֲחֵרִים, כָּךְ מוֹצִיאִין** שטר חוב **זֶה עַל זֶה**, ושלא כאמור במשנתינו ובברייתא הקודמת, **כְּמַאי קָמִיפַּלְגִי**.

מבארת הגמרא: **כְּשֶׁאֵלָה** האם **כּוֹתְבִין שְׁטָר לַלֹּוֶה וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ, קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו, **תַּנָּא דִּידָן סָבַר, כּוֹתְבִין שְׁטָר לַלֹּוֶה וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ**, וזימנין – לפעמים יכול לקרות **דְּאָזִיל לְגַבֵּי סָפְרָא וְסַהֲדֵי** – שילך יוסף בן שמעון לפני הסופר והעדים, **וְאָמַר לְהוּ, כְּתְבוּ לִי שְׁטָרָא, דְּבָעֵינָן לְמֵיזַף** – כיון שרצוני ללוות **מִיּוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן חֲבֵרִי, וּכְתַר דְּכָתְבֵי וְחָתְמֵי לֵיהּ** – ואחרי שיכתבו ויחתמו לו שטר זה, **נְקִימָא לֵיהּ** – יחזיק בשטר, ויתבע בו את יוסף בן שמעון חבירו, **וְאָמַר לֵיהּ, הַב לִי מְאָה דִּיזַפְתְּ מִינַּאי** – תן לי מאה זוז שלוית ממני, ולכן אמרו שאין אחד מהם יכול להוציא שטר על חבירו. **וְתַנָּא בָּרָא** – התנא בברייתא האחרונה **סָבַר, אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָר לַלֹּוֶה עַד שֶׁיְּהֵא הַמַּלְוֶה עִמּוֹ**, ואין לחשוש שאחד מהם יכתוב שטר על חבירו שלא בפניו, וכן אין לחשוש שמא נכתב השטר עבור חבירו, ונפל ממנו ומצאו זה, כמבואר לעיל, ולכן גובה בו המוחזק.

שנינו במשנה: **נִמְצָא לְאֶחָד** שטר **בֵּין שְׁטָרוֹתָיו** שכתוב בו **שְׁטָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן פָּרוּעַ, שְׁטָרוֹת שְׁנֵיהֶם פְּרוּעִין וְכוּ'**.

הגמרא הבינה שמדובר ששני יוסף בן שמעון לוו ממון מאדם אחד, ונמצא אצל המלוה שובר על יוסף בן שמעון, ובזה שניהם פטורים. מקשה הגמרא: משמע **דְּנִמְצָא** ששניהם פטורים הוא רק כיון **דְּנִמְצָא** שובר זה אצל המלוה, **הָא לֹא נִמְצָא, מָצֵי מַפֵּיק** – יכול המלוה לגבות מהם בשטרות שבידו, וקשה, **הָאֲנַן** [–הרי אנחנו], **'וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שֶׁטַר חוֹב' תְּנַן** – שנינו במשנתינו, ואף ללא שובר אי אפשר לתובעם. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה**, מה ששנינו שרק מחמת השובר אינו יכול לתובעם, היינו **בְּשִׁטְרוֹת מְשׁוּלָּשִׁין** – שנכתב בהם דור שלישי שבזה אינם שוים, ולולי שנמצא ביד המלוה שובר, היה יכול לתובעם. מקשה הגמרא: **וְנַחֲזֵי תַּבְרָא בְּשָׁמָא דְּמַאן דִּכְתִיב** – נראה גם בשובר לפי שם אבי האב על מי מהם הוא נכתב, ומדוע שניהם פרועים. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב הוֹשַׁעְיָא**, מדובר **בְּאופן שהם מְשׁוּלָּשִׁין בִּשְׁטָר** החוב, **וְאֵין מְשׁוּלָּשִׁין בַּשּׁוֹבָר**, וכיון שלא ידוע על מי נכתב השובר שניהם פטורים מספק.

אביי מבאר את המשנה באופן אחר: **אַבַּיֵי אָמַר**, לא מדובר בשנים שלוו מאחד, אלא **הָכִי קָאָמַר**, אם שני יוסף בן שמעון הלוו ממון לאדם אחד, אם **נִמְצָא לְאוֹתוֹ לֹוֶה** שובר **בֵּין שְׁטָרוֹתָיו**, וכתוב בו **'שְׁטָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן עָלַי פָּרוּעַ', שְׁטָרוֹת שְׁנֵיהֶם פְּרוּעִין** מספק, כיון שכנגד כל אחד מהם שיתבענו יאמר הלוה שפרעו, שהרי יש בידו שובר על שמו.

שנינו במשנה: **כֵּיצַד יַעֲשׂוּ יְשַׁלֵּשׁוּ כוּ'** ואם היו משולשים יכתבו סימן, ואם היו מסומנין יכתבו כהן. **תָּנָא** בברייתא, **אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם** משולשים **וּכֹהֲנִים, יִכְתְּבוּ דּוֹרוֹת** נוספים, והיינו שם אבי אבי האב, עד שיהיה חילוק ביניהם באחד השמות.

משנה

משנתינו דנה במלוה האומר שאחד משטרותיו פרועים, ואינו יודע איזה הוא: **הָאוֹמֵר לְבָנוֹ** בשעה שהוא עומד למות, **שְׁטָר** חוב אחד המונח **בֵּין שְׁטָרוֹתַי, פָּרוּעַ, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵי זֶהוּ**, הדין הוא **שִׁשְׁטָרוֹת כּוּלָּן** – של כל הלווים ממנו, בחזקת **פְּרוּעִין**, שכל אחד יכול לטעון ששטרו פרוע. אם **נִמְצָא לְאֶחָד** הלווים **שָׁם** – בין שטרות המלוה **שְׁנַיִם** – שני שטרות על שמו, הרי בודאי אחד מהם אינו פרוע, שהמלוה אמר שרק אחד פרוע, ולכן רק **הַגָּדוֹל** בחזקת **פָּרוּעַ, וְאִילּוּ הַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ**, כלומר, מספק אי אפשר לגבות ממנו את הגדול,

המשך בעמוד 79

מוקדרה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רשב"ם

ואלא הא דתניא כו' — לכולי עלמא פריך, דהא אפילו אביי מודה דלנפילה דחד לא חיישינן — ואם כן אמאי תניא בברייתא שאין יכולין להוציא על אחרים? **במאי קא מיפלגי** — כיון דלאו בחיישינן לנפילה פליגי. **תנא דידן סבר** — לנפילה דחד לא חיישינן. מאי איכא למימרי? דלמא איהו יהיב ליה — אותיות נקנות במסירה, ועל כרחו יפרע לו למי שהשטר בידו. **ותנא ברא סבר אין אותיות נקנות במסירה** — ומתוך כך ידחה הלוה לזה, ואמר: פקדון הוא אצלך, ולזה יאמר: אין השטר בידך. ומיהו, אם כתבו הרשאה זה לזה — על כרחו ישלם לו. **ואיבעית אימא דכולי עלמא אותיות נקנות במסירה** — בלא שטר מכירה [אחר], כדפסקינן הלכתא בפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא עז, א) כרבי, וכדאמר רב אשי: אותיות מילי נינהו, ומילי במילי לא נקנו, היכא שמסרו לו ונתנו. אך ראיה ועדים צריך שמסרו לו לזה בפניהם, דלא נימא פקדון הוא אצלו או השמיטו ממנו. ובהכי פליגי מתניתין ותנא ברא, בפלוגתא דאביי ורבא. **ורבא אמר אין צריך** — אלא העמידהו בחזקת המוחזק בו. **אחד מן האחין ששטר חוב יוצא מתחת ידו** — או בשם אביהם או בשם מלוה אחר, וטוען: אחיי נתנוהו לי, והם אומרים: אתה חטפתו. **מיזהר זהירי** — ולא יכול להשמיט מיד אחיו, כי נזדר איש מאחיו. וסלקא דעתך אמינא אין צריך המוחזק בו להביא ראיה, קא משמע לן. **אלא הא דתניא כו'** — שלש מחלוקות בדבר. **זימנין דאזיל לגבי ספרא כו'** — כסבור הוא לרמות בו חבירו ולגבות ממנו בשטר זה, והוא אינו יודע מה ששנינו שאין יכול להוציא על חבירו ששמו כשמו. **אלא אם כן מלוה עמו** — ומסתמא שניהם היו במעמד מקום שנכתב, וכיון דאינהו ידעי ואין מקפידים זה על זה — לא חיישינן תו לשום רמאות, כיון דלנפילה לא חיישינן. **נמצא לאחד** — מלוה: "שטרו של יוסף בן שמעון שחייב לי ממון פרוע" — שטרות שניהם פרועים. ואף על גב דאמרן בשילהי "שנים אוחזין" (בבא מציעא כ, ב) סימפון היוצא מתחת ידי מלוה אינו אלא כמשחק ופסול — הא אוקימנא לדף משנה התם, כגון שנמצא השטר בין שטרותיו קרועין, הלכך השובר כשר. **במשולשין** — פירוש: בשטר שלשה דורות "יוסף בן יעקב בן יצחק", ובאידך כתב "יוסף בן יעקב בן דוד". ובשובר כתב סתם "יוסף בן יעקב", כדמתרץ לקמן. הלכך איתרע כחם, והם בחזקת פרועים, שכל אחד טוען: שלי פרוע, והמלוה אינו יכול להכחישו, הואיל ונמצאו השטרות בין השטרות קרועים. **אביי אמר** — מתניתין כשנמצאו בבית לוה מיירי, והכי קתני: נמצא ללוה אחד בין שטרותיו שובר שהשטר שהיה נושה בו יוסף בן שמעון פרוע הוא, והיו שני יוסף בן שמעון נושים בו. ואילמלא זה השובר היו שניהם נפרעין ממנו שטרותם, כדאוקמינן שהם יכולין להוציא שטר חוב על אחרים. ועכשיו בזה השובר הורע חזקתם, דקיימא לן יד בעל השטר על התחתונה, וכשיוציא כל אחד מהם שטרו — אומר לו: הנה השובר עליו. ומיהו, נראה בעיני שאם שניהם באים בהרשאה זה מזה על הלוה — יכולין לגבות אחד מן השטרות ממה נפשך מן הלוה, שהרי מודה הוא בעל כרחו בשני השטרות, אלא שפרע אחד מהן. ומיהו, אי טעין לוה ואומר: לשניכם פרעתי, והשובר נכתב סתם על שניכם — נראה בעיני דטענה מעלייתא היא. אבל היכא דמודה בשתי הלוואות, אלא שפרע אחת, נהי נמי דהורע כח המלוין לגבות כל אחד חובו, אבל יעשו שטר ביניהם ויגבו בין שניהם מן הלוה שטר אחד, על ידי שיכתבו הרשאה זה לזה. **עלי** — שאני חייב לו. **תנא אם היו שניהם** — משולשים וכהנים. **יכתבו דורות** — מרובעים: יוסף בן יעקב בן יצחק בן אברהם, יוסף בן יעקב בן יצחק בן דוד. דכולי האי לא יהיו שמות אבותיהן שוין. **משנה** האומר לבנו — מצוה בשעת מיתתו. **ואיני יודע איזהו** — והלוה האמינני, ולא החזרתי שטרו, ואיני רוצה ליענש. **שטרות כולן פרועין** — חוץ מאותן שיאמרו: עדיין לא פרענו. **נמצא** — ללוה אחד שם בבית המת שני שטרות, שלוה ממנו שני הלוואות — הקטן אינו פרוע, דשטר בין שטרותיו קאמר, דמשמע אחד ולא שנים. **גמרא** חוב לך בידי — משמע: מה שאתה חייב לי, ואפילו כתוב החוב בהלוואות דקות, בשטרות הרבה. **אמר ליה רבינא לרב אשי אלא מעתה שדי מכורה לך** — שדהו הגדולה מכורה לו. **שדה שיש לי מכורה לך** — מי נימא כל שדותיו מכורין לו קאמר? כמו "שדה אדום" — *קנפיינ"א (כתיב), וכמו "ובהמה רבה" (יונה ד). **ומשני: התם יד בעל השטר על התחתונה** — דהמוציא מחבירו עליו הראיה, דהיינו לוקח. ומילתיה דרבא דלעיל נמי משום האי טעמא דיד בעל השטר על התחתונה, דהיינו מלוה. הלכך "חוב לך בידי פרוע" — כל השטרות שיש לו עליו פרועין. **משנה** לא יפרע מן הערב — תחלה, עד שיתבע את הלוה לדין ויחייבוהו בית דין. ואם אין לו מה לשלם — אז יפרע מן הערב. הכי מפרשינן לה בגמרא במסקנא.

ואם

תוספות

והכא בצריך להביא ראיה קא מיפלגי — ופלוגתא דמתניתין ובריתא ליתא בפלוגתא דאביי ורבא, דאביי דמצריך ראיה — מודה דלא חיישינן לנפילה ופקדון היכא דשמיה כשמיה, כדקאמר בפרק (בתרא) (ט"ו) דיבמות (קטז, א) דקאמר אביי: לנפילה לא חיישינן. אי לפקדון, כיון דשמיה כשמיה — לא מפקיד גביה. אבל הך ברייתא — חיישינן לנפילה או לפקדון דיוסף בן שמעון, דאפילו בשני יוסף בן שמעון מצרכי ראיה. ורבא אמר אין צריך להביא ראיה, ולעיל בפרק "המוכר את הספינה" (עז, א) פירשתי.

אביי אמר הכי קאמר נמצא כו' — והא דמוקי לה ב"שנים אוחזין" (בבא מציעא כ, ב) כגון שנמצא השטר בין שטרותיו פרועין — לאו דיינו אליבא דאביי, דאיהו מוקי לה בשובר היוצא מתחת יד הלוה כשאר שוברין. אלא אליבא דרבי ירמיה אתיא.

שטרו של יוסף בן שמעון עלי פרוע שטרות שניהם פרועין — אף על גב דבשטר אחד שיש לו עליהם אין יכול להוציא עליהם, משום דחיישינן בכל אחד שמא חבירו של כל אחד כתבו, אף על פי [דחד] ודאי לוה — [הכא לא אמרינן] חיישינן שמא חבירו של כל אחד ואחד כתבו והחתימו, אף על גב דודאי אחד פרע. וטעמא — משום דמספיקא לא מפקינן ממונא.

שניהם כהנים — הוא הדין שניהם ישראלים, אלא משום דתנינן לעיל "אחד מהן כהן" — תני כהנים.

חסורי

וְאֶלָּא הָא דְּתַנְיָא: כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹצִיאִין שְׁטַר חוֹב זֶה עַל זֶה - כָּךְ אֵין מוֹצִיאִין עַל אֲחֵרִים, בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? - בְּאוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בְּמְסִירָה קָמִיפַּלְגִי, תַּנָּא דִּידָן סָבַר: אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בְּמְסִירָה, וְתַנָּא בְּרָא סָבַר: אֵין אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בְּמְסִירָה. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא - אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בְּמְסִירָה, וְהָכָא בְּצָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה קָא מִיפַּלְגִי; תַּנָּא דִּידָן סָבַר: אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה, וְתַנָּא בְּרָא סָבַר: צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה. דְּאִיתְּמַר: אוֹתִיּוֹת נִקְנוֹת בְּמְסִירָה - אַבַּיֵּי אָמַר: צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה, וְרָבָא אָמַר: אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה. אָמַר אַבַּיֵּי: מְנָא אָמִינָא לַהּ? דְּתַנְיָא: אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁהַשְּׁטָר חוֹב יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה; מַאי לָאו הוּא הַדִּין לְאַחֲרִינֵי? וְרָבָא אָמַר: שָׁאנֵי אַחִין, דְּשָׁמְטוּ מֵהֲדָדֵי. אִיפָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רָבָא: מְנָא אָמִינָא לַהּ? דְּתַנְיָא: אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁהַשְּׁטָר חוֹב יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה; אַחִין הוּא דְּשָׁמְטוּ מֵהֲדָדֵי, אֲבָל אַחֲרִינֵי לָא. - וְאַבַּיֵּי? אַחִין אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: כֵּיוָן דְּשָׁמְטוּ מֵהֲדָדֵי - אֵימָא מִיזְדַּהַר זְהִירִי, וְלָא צְרִיכִי לְהָבִיא רְאָיָה, קָמַשְׁמַע לָן. וְאֶלָּא הָא דְּתַנְיָא: כְּשֵׁם שֶׁמּוֹצִיאִין הֵן שְׁטַר חוֹב עַל אֲחֵרִים - כָּךְ מוֹצִיאִין זֶה עַל זֶה, בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? בְּכוֹתְבִין שְׁטָר לַלֹּוֶה וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלֹּוֶה עִמּוֹ, קָמִיפַּלְגִי; תַּנָּא דִּידָן סָבַר: כּוֹתְבִין שְׁטָר לַלֹּוֶה וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלֹּוֶה עִמּוֹ. זִימְנִין דְּאָזֵיל לְגַבֵּי סַפְּרָא וְסָהֲדֵי, וְאָמַר לְהוּ: "כַּתְּבוּ לִי שְׁטָרָא, דְּבָעֵינַן לְמִיזַף מִיּוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן חֲבֵרִי", וּבְתַר דְּכָתְבִי וְחָתְמִי לֵיהּ, נְקִיטָא לֵיהּ וְאָמַר לֵיהּ: "הַב לִי מְאָה דִּיזַפְתָּ מִינַּאי"; תַּנָּא בְּרָא סָבַר: אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָר לַלֹּוֶה עַד שֶׁיְּהֵא מַלֹּוֶה עִמּוֹ. "נִמְצָא לְאֶחָד בֵּין שְׁטָרוֹתָיו: "שְׁטָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן פָּרוּעַ" - שְׁטָרוֹת שֶׁנֵּיהֶם פְּרוּעִין" וכו'. מַעֲמָא דְּנִמְצָא, הָא לֹא נִמְצָא - מְצִי מַפִּיק; וְהָאַנָּן "וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שְׁטַר חוֹב" תְּנַן אֲמַר רַבִּי יִרְמְיָה: בְּמְשׁוּלָּשִׁין. - וְגָזֵיז תַּבְרָא בִּשְׁמָא דְּמַאן דִּכְתִיב אֲמַר רַב הוֹשַׁעְיָא: בְּמְשׁוּלָּשִׁין בַּשְּׁטָר וְאֵין מְשׁוּלָּשִׁין בַּשּׁוֹבֵר. אַבַּיֵּי אָמַר, הָכִי קָאָמַר: נִמְצָא לַלֹּוֶה בֵּין שְׁטָרוֹתָיו "שְׁטָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן עָלַי פָּרוּעַ" - שְׁטָרוֹת שֶׁנֵּיהֶם פְּרוּעִין". "כֵּיצַד יַעֲשׂוּ? יְשַׁלְּשׁוּ" כו'. תָּנָא: אִם הָיוּ שֶׁנֵּיהֶם כֹּהֲנִים - יִכְתְּבוּ דּוֹרוֹת. **משנה** הָאוֹמֵר לִבְנוֹ "שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתַי פָּרוּעַ וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵי זֶהוּ" - שְׁטָרוֹת כּוּלָּן פְּרוּעִין; נִמְצָא לְאֶחָד שָׁם שְׁנַיִם - הַגָּדוֹל פָּרוּעַ, וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ. **גמרא** אָמַר רָבָא: "שְׁטָר לְךָ בְּיָדִי פָּרוּעַ" - הַגָּדוֹל פָּרוּעַ, וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ; "חוֹב לְךָ בְּיָדִי פָּרוּעַ" - שְׁטָרוֹת כּוּלָּן פְּרוּעִין. אָמַר לֵיהּ רְבִינָא לְרַב: אֶלָּא מֵעַתָּה, "שָׂדֶי מְכוּרָה לְךָ" - שָׂדֶה גְּדוֹלָה מְכוּרָה לוֹ, "שָׂדֶה שֶׁיֵּשׁ לִי מְכוּרָה לְךָ" - כָּל שְׂדוֹתָיו מְכוּרִין לוֹ? - הָתָם יַד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה. **משנה** הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עֶרֶב - לֹא יִפְרַע מִן הָעֶרֶב,

ואם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

חסורי מחסרא והכי קתני — פירש רבינו תם בכתב ידו: חסורי מחסרא והכי קתני המלוה את חבירו על ידי ערב לא יפרע מן הערב. הכי פירושו, והכי הלכתא: לא יתבע מן הערב תחלה, אף על פי שאין לו נכסים ללוה, דהיינו קרקעות. אלא יתבע מן הלוה תחלה, ואם הוא רחוק — ימתין לו, או ילך לשם לתבעו ולכופו. דלא מחתינן לנכסי דערב, דלמא אי איתיה הכא ללוה הוה יהיב ליה מטלטלי למלוה. ואם אמר "על מנת שאפרע ממי שארצה תחלה" כו' — ולא יצטרך להמתין ולחזור אחר הלוה. דמשום דלמא פרע ליה מטלטלין לא מטרחינן ליה למלוה, כיון דאתני. וכגון שאין נכסים ללוה, דהיינו קרקעות, כדמסיק ואזיל: במה דברים אמורים כו', אבל יש נכסים ללוה, דהיינו קרקעות — יתבע הלוה תחלה ויכופנו, ולא נטריח את הערב, כיון דאיגלאי מילתא שיכול להפרע מן הלוה. אבל כשאין נכסים ללוה, ואתני "ממי שארצה אפרע" — מספיקא לא מטרחינן לחזור ולהמתין ללוה, אלא יפרע מן הערב כדפרישית. וקבלן, אף על פי שיש נכסים כו'. וחמש מדות בערבות: א' — המלוה על ידי ערב ולא אתני "ממי שארצה אפרע" — תובע הלוה תחלה בבית דין, בין שיש לו ובין שאין לו נכסים ללוה. ואם לא יוכל לכופו ללוה, ולא ציית דינא — נכנס לביתו של ערב. ב' — אם התנה "ממי שארצה אפרע" ואין לו נכסים ללוה, דהיינו קרקעות — נפרע מן הערב תחלה. פירוש: אם ירצה לדון עם הערב תחלה, ואם ירצה — יתבע מן הלוה תחלה. כדאמרינן: אם אמר "ממי שארצה אפרע" — יפרע מן הערב, שמע מינה דברצון מלוה תליא מילתא. ג' — ואם יש לו נכסים ללוה, אפילו אתני — נפרע מן הלוה תחלה. ד' — וקבלן, דהיינו "תן לו ואני נותן לך", בין יש לו נכסים ללוה בין אין לו — נפרע מן הערב תחלה. ה' — נושא ונותן ביד — יפרע מן הערב ולא מן הלוה, שאין למלוה על הלוה כלום. ואם לא מצא שום להפרע מן הערב — חוזר על הלוה מדרבי נתן, דקיימא לן כוותיה אפילו בבעל חוב דעלמא. וכולהו ערבין בעי קנין, בר מקבלן וערב בשעת מתן מעות. וקבלן דהיינו "תן לו ואני אתן לך". אי נמי — שאינו מזכיר לשון הלואה אלא לשון פרעון, דקאמר "ייט"י דונראי" ולא קאמר "ייט"י דיבראי"י", דהלכתא כרבא. ולא לימא "ואני קבלן". וקונין בבליז של קונה, וכגון דנקיט ביה שלש על שלש, דבציר מהכי לא מהני אם אינו כלי. ואין חילוק בין עור לשק, כדאמרינן ב"שנים אוחזין" (בבא מציעא ז, א): כיון דנקט ביה שלש על שלש, לשון רבינו תם. ואם היה כתוב בשטר שנעשה פלוני בן פלוני קבלן — אומר רבינו יצחק דהוי קבלן. דאף על גב דלא כתב בו "תן לו ואני נותן לך" שלא פירש היאך אמר, מכל מקום קבלן קאמר דהוי.

מקמי

ואם אמר לו על מנת כו' — בגמרא אמרינן: חסורי מיחסרא והכי קתני כו', ומפרש לה. **בין כך ובין כך לא יפרע מן הערב** — תחלה. **הערב לאשה בכתובתה** — ואין לבעל נכסים, והיה בעלה מגרשה, וצריך הערב לפרעה כתובתה מכיסו. **ידיינה** — הבעל הנאה על דעת רבים, נדר שאין לו הפרה, שלא יוכל להחזירה. דחיישינן שמא דעתו להחזיר את אשתו ולאכול כתובתה לאחר שנתקבלה כתובתה מן הערב, וקנוניא בעלמא הוא דעבדי בעל ואשתו על נכסיו של ערב. **גמרא** מאי טעמא — לא יפרע מן הערב? דקסלקא דעתך השתא לא יפרע כלל קאמר מתניתין. דלא מהני ערבות אלא להכי, שאם מת לוה או ברח — אז יפרע מן הערב. אך אם הלוה בפנינו בשעה שתובע מלוה את חובו, כיון שהעמידו ערב ללוה בפנינו — פטור. **גברא אשלמת לי** — הפקדתיני הלוה, על מנת שאם ימות או יברח שאפרע ממוני, והרי אני מחזירו לך ותתבענו בדין — ואני פטור. **מתקיף לה רב נחמן האי דינא** — דמתניתין, שלא יפרע הערב כלום — דינא דפרסאי הוא. וקא סלקא דעתך השתא דהכי קאמר: שמנהג פרסיים לדון כן, דאמר ליה גברא אשלמת לך. **בתר ערבא אולי** — אף כשיש נכסים ללוה. **דלא יהבי מעמא למילתייהו** — שגם זה דבר שאינו הגון הוא, לומר שלא יפרע מן הערב כלל — אם כן מאי אהני ערבות? אלא ודאי להכי נכנס בערבות, שאם אין נכסים ללוה — שישלם לו ערב תחתיו את הממון. **לא יתבע ערב תחלה** — דלא נעשה ערב אלא על מנת אם ימות הלוה, או ימאן לבא לדין, או שיחייבוהו בית דין ולא יהיה לו מה לפרוע — אז יפרע מן הערב. **ואם אמר לו על מנת כו' יתבע מן הערב תחלה** — וכגון שאין נכסים ללוה. דהכי מפרשינן לה מתניתין לקמן. **מנין לערב שמשתעבד** — באמירה בעלמא, בלא קנין. **קבלנות** — לקמן מפרש: "תן לו ואני קבלן". ובאמירה בעלמא הוי קבלן, והכי מוכח לקמן בשמעתין. אבל אם נשא ונתן ביד — אמרינן לקמן דאין למלוה על הלוה כלום. **תנה אותו על ידי** — כלומר, כאילו מקבלו בידי אחזירנו לך. **לקח בגדו** — למלוה קאמר קרא: קח בגדו של ערב, כי ערב בשביל איש זר — דהיינו אמירה בעלמא, דלא כתיב הכא קבלנות. בני אם ערבת לרעך — ממון, או נוקשת באמרי פיך — **שדרפתו וגדפתו** — עשה זאת אפוא בני והנצל משני דברים הללו: על כי באת בכף רעך, דהיינו ממון שיש לו עליך — לך התרפס, התר לו פיסת ידך ותן לו מעותיו. ורהב רעך, על שחרפתו — הרבה עליו ריעים, ובקש מחילה. **רבי יהודה סבר אסמכתא לא קניא** — והיינו אסמכתא: אם לא יפרע לך — אני אשלם לך. וכל "דאי" הוי אסמכתא — סומך ובוטח בלבו שהלוה יפרענו, ואילו היה יודע שלא יפרע הלוה — לא היה נכנס בערבות. **דאסמכתא לא קניא** — דפסיקנא הלכה כרבי יהודה. **גמר ומשתעבד** — בלב שלם, ושליחותא דערב קא עביד מלוה, כאילו הוא עצמו הלוה. **לא שנו** — אפילו דאמר על מנת כו'. **אף על פי שיש נכסים ללוה יפרע מן הקבלן** — אם ירצה המלוה.

רבן

1 וְאִם אָמַר לוֹ "עַל מְנָת שֶׁאִפְּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה" - יִפְּרַע
2 מִן הֶעָרֵב; רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִם יֵשׁ
3 נְכָסִים לַלָּוֶה - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יִפְּרַע מִן הָעָרֵב.
4 וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הָעָרֵב לְאִשָּׁה
5 בִּכְתוּבָּתָהּ, וְהָיָה בַּעְלָהּ מְגָרְשָׁהּ - יַדִּיְנָהּ הַנָּאָה, שֶׁמָּא
6 יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה וְיַחֲזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ.
7 **גמרא** מַאי טַעְמָא? רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ:
8 גַּבְרָא אַשְׁלְמַת לִי, גַּבְרָא אַשְׁלִימִי לָךְ. מַתְקִיף לָהּ רַב
9 נַחְמָן: הַאי דִּינָא דְּפַרְסָאֵי - אַדְרַבָּה, בָּתַר עָרְבָא אָזְלִי
10 - אֶלָּא, בֵּי דִינָא דְּפַרְסָאֵי, דְּלָא יָהֲבִי טַעְמָא לְמִילְּתֵיהוּ.
11 אֶלָּא אֲמַר רַב נַחְמָן: מַאי לֹא יִפְּרַע מִן הֶעָרֵב -
12 לֹא יִתְבַּע עָרֵב תְּחִלָּה. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: הַמַּלְוֶה אֶת
13 חֲבֵירוֹ עַל יְדֵי עָרֵב - לֹא יִתְבַּע עָרֵב תְּחִלָּה, וְאִם אָמַר
14 "עַל מְנָת שֶׁאִפְּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה" - יִתְבַּע עָרֵב תְּחִלָּה.
15 אָמַר רַב הוּנָא: מְנַיִן לְעָרֵב דְּמִשְׁתַּעְבַּד? דִּכְתִיב: "אָנֹכִי
16 אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ". מַתְקִיף לָהּ רַב חִסְדָּא: הָא
17 קַבְּלָנוּת הִיא, דִּכְתִיב: "תְּנָה אֹתוֹ עַל יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ"
18 אֶלָּא אֲמַר רַבִּי יִצְחָק, מֵהָכָא: "לְקַח בִּגְדוֹ כִּי עָרַב זָר
19 וּבְעַד נָכְרִיָּה חַבְּלֵהוּ"; וְאוֹמֵר: "בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ
20 תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ, נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי פִיךָ נִלְכַּדְתָּ בְּאִמְרֵי
21 פִיךָ, עֲשֵׂה זֹאת אֲפוֹא בְּנִי וְהִנָּצֵל כִּי בָאתָ בְּכַף רֵעֶךָ
22 לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ", אִם מָמוֹן יֵשׁ לוֹ בְּיָדְךָ -
23 הַתֵּר לוֹ פִּיסַת יָד, וְאִם לָאו - הַרְבֵּה עָלָיו רֵעִים.
24 אָמַר אַמֵּימָר: עָרֵב דְּמִשְׁתַּעְבַּד - מַחֲלוֹקֶת רַבִּי יְהוּדָה
25 וְרַבִּי יוֹסֵי; לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר: אַסְמַכְתָּא קָנְיָא - עָרֵב
26 מִשְׁתַּעְבַּד, לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר: אַסְמַכְתָּא לָא קָנְיָא
27 - עָרֵב לָא מִשְׁתַּעְבַּד. אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְאַמֵּימָר:
28 הָא מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם, דְּאַסְמַכְתָּא לָא קָנְיָא, וְעָרֵב
29 מִשְׁתַּעְבַּד אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: בְּהַהוּא הֲנָאָה דְּקָא
30 מְהֵימְן לֵיהּ - גָּמַר וּמִשְׁתַּעְבַּד נַפְשֵׁיהּ. "וְאִם אָמַר עַל
31 מְנָת שֶׁאִפְּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה" כו'. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר
32 חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁאֵין נְכָסִים לַלָּוֶה,
33 אֲבָל יֵשׁ נְכָסִים לַלָּוֶה - לֹא יִפְּרַע מִן הֶעָרֵב. וְהָא
34 מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִם יֵשׁ
35 נְכָסִים לַלָּוֶה - לֹא יִפְּרַע מִן הֶעָרֵב, מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא
36 סָבַר: לָא שְׁנָא הָכִי וְלָא שְׁנָא הָכִי - חִסּוּרֵי מִחְסְרָא
37 וְהָכִי קָתָנֵי: הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ עַל יְדֵי עָרֵב - לֹא יִפְּרַע מִן הֶעָרֵב, וְאִם אָמַר "עַל מְנָת
38 שֶׁאֶפְּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה" - יִפְּרַע מִן הֶעָרֵב; בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּשֶׁאֵין נְכָסִים לַלָּוֶה, אֲבָל יֵשׁ
39 נְכָסִים לַלָּוֶה - לֹא יִפְּרַע מִן הֶעָרֵב; וְקַבְּלָן, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים לַלָּוֶה - יִפְּרַע מִן הַקַּבְּלָן;

רבן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המשנה אומרת דין נוסף: **וְאִם אָמַר** לוֹ המלוה שערבותו היא ’**עַל מְנָת שֶׁאֶפְרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה**’, והסכים הערב לכך, **יִפְרַע** המלוה **מִן הָעֲרֵב**, ובגמרא יבואר באיזה אופן עוסקת משנתינו. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** חולק **וְאוֹמֵר, אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלָּוֶה, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין אם נעשה ערב בסתם, ובין אם אמר לו לשון זה ’על מנת שאפרע ממי שארצה’, **לֹא יִפְרַע מִן הָעֲרֵב. וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הָעֲרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ**, שאם לא ישלם לה הבעל את דמי כתובתה, ישלם לה הוא, **וְהָיָה בַּעֲלָהּ מְגָרְשָׁהּ** – עומד לגרשה ואין לו נכסים, וידוע שיצטרך הערב לשלם לה את דמי כתובתה, לא יגרשה עד שיַדִּירֶנָּה **הַנָּאָה** – שהבעל ידור הנאה מאשתו שלא יהנה ממנה ולא יוכל להחזירה לעולם, והטעם לכך, שיש לחשוש **שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ** הבעל והאשה **קְנוּנְיָא** – הסכם של רמאות **עַל הַנְּכָסִים שֶׁל זֶה** – של הערב, שיגרשנה רק כדי שתגבה ממנו את הכתובה, **וּמִיַּד אחר כך יַחֲזִיר** הבעל **אֶת אִשְׁתּוֹ**.

גמרא

שנינו במשנה: ’המלוה את חבירו על ידי ערב, לא יפרע מן הערב’, והבינה עתה הגמרא שכוונת המשנה שאם הלוה נמצא לפנינו ואין לו נכסים, אין גובים מהערב, וחיוב הערב הוא רק כשהלוה מת או ברח למקום רחוק. הגמרא מבררת את טעם הדין. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** שלא יגבה המלוה מן הערב כשאין ללוה נכסים.

משיבה הגמרא: **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – שאמרו שניהם ביאור זה במשנתינו, שטוען הערב למלוה, ערבותי לא היתה לשלם את החוב בכל מקרה, אלא **נִבְרָא אַשְׁלִימְתְּ לִי** – על אדם זה הפקדתני, **וּנְבְרָא אַשְׁלִימִי לָךְ** – אדם זה אני מעמיד לפניך, כלומר, חיובי היה רק על הלוה עצמו, שאם יָמות או יברח למקום רחוק אשלם אני את החוב, אך כל זמן שהלוה חי ונמצא לפנינו איני חייב לפרוע במקומו את החוב, אף שאין לו נכסים, וכיון שכך הריני מעמיד לפניך את הלוה, ומקיים בכך את חיובי.

רב נחמן מקשה על סברא זו: **מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן, הרי הַאי** – דבר זה, שהערב חייב רק אם יָמות הלוה או יהיה במקום רחוק, **דִּינָא דְּפַרְסָאֵי** – דינם של פרסיים הוא. תמהה הגמרא על דברי רב נחמן: **והרי אַדְּרַבָּה**, הפרסיים מחמירים יותר על הערב, **וכְתַר עֲרָבָא אָזְלֵי** – והולכים אחרי הערב לגבות ממנו את החוב, אף כשהלוה לפנינו ויש לו מעות.

הגמרא מבארת את קושיית רב נחמן באופן אחר: **אֶלָּא** קושיית רב נחמן היא כך, שהלכה זו שאמרו רבה ורב יוסף, היא דומה לדיני **כִּי דִינָא דְּפַרְסָאֵי** – בית דינם של הפרסיים, בכך **דְּלֵא יָהֲבֵי טַעְמָא לְמִילְתַיְיהוּ** – שאינם נותנים טעם לדבריהם, וגם דין זה אין בו טעם, שאם אין הערב משלם את החוב כשאין ללוה מעות, לשם מה קיבל עליו את הערבות.

רב נחמן מבאר באופן אחר את המשנה: **אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן, מַאי לֹא יִפְרַע מִן הָעֲרֵב**, שהמלוה **לֹא יִתְבַּע** את **הָעֲרֵב תְּחִלָּה**, קודם שיתבע את הלוה עצמו, אלא רק אם הוא מסרב לשלם, או שמת, או שיחייבוהו בית דין לשלם ולא יהיה לו ממון, יכול המלוה לתבוע מהערב לשלם את החוב.

הגמרא מביאה ברייתא המסייעת לדברי רב נחמן: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו בברייתא כדברי רב נחמן, **הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ עַל יְדֵי עֲרֵב, לֹא יִתְבַּע** את **הָעֲרֵב תְּחִלָּה**. ממשיכה הברייתא: **וְאִם אָמַר** המלוה לערב **עַל מְנָת שֶׁאֶפְרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה, יִתְבַּע** – רשאי המלוה לתבוע את **הָעֲרֵב תְּחִלָּה**, אם אין ללוה נכסים, וכמו שיבואר להלן בפירוש משנתינו.

הגמרא מבארת מנין לומדים שערב משתעבד באמירה בלבד, ללא קנין: **אָמַר רַב הוּנָא, מַנַּיִן לְעֲרֵב דְּמִשְׁתַּעְבַּד** – מנין לנו דין זה, שערב משתעבד אף ללא קנין, **דִּכְתִיב** אודות מה שאמר יהודה ליעקב אבינו, כשביקש ממנו שישלח עמהם את בנימין למצרים (בראשית מג ט) **’אָנֹכִי אֶעֶרְבֶּנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ’**, והרי לא עשה יהודה קנין על ערבותו.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב חִסְדָּא, הָא** – הרי ערבות זו שקיבל יהודה, ’**קַבָּלָנוּת**’ **הִיא** – קיבל על עצמו אחריות של ’ערב קבלן’, וערב קבלן אינו צריך קנין אלא די בכך שיאמר ’תן לו ואני קבלן’ במבואר להלן (קעד.). מוכיח רב חסדא שיהודה היה ערב קבלן, **דִּכְתִיב** (שם מב לז) **’תְּנָה אֹתוֹ עַל יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ’**, ומשמעות הלשון היא כאילו אמר ’קיבלתיו בידי, ואחזירנו אליך’, והרי הוא ערב קבלן שאינו צריך קנין.

הגמרא מביאה לימוד אחר להתחייבות הערב ללא קנין: **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, דין ערב נלמד **מֵהָכָא** [–מכאן], שנאמר (משלי כ טז) **’לְקַח בִּגְדוֹ כִּי עָרַב זָר וּבְעַד נָכְרִיָּה חַבְּלֵהוּ’**, כלומר, הפסוק אומר למלוה ליטול את בגדו של הערב ’כִּי עָרַב’, כלומר מחמת אמירה בלבד שנעשה ערב, ואף ללא קנין. פסוק נוסף: **וְאוֹמֵר** (שם ו א־ג), **’בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ, נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי פִיךָ נִלְכַּדְתָּ בְּאִמְרֵי פִיךָ’**, כלומר, אם נעשית ערב לחברך, או שנכשלת בלשונך וציערת את חבירך בדברים, והמשך הפסוק הוא עצה עבור שני אנשים אלו, **’עֲשֵׂה זֹאת אֵפוֹא בְּנִי וְהִנָּצֵל כִּי בָאתָ בְכַף רֵעֶךָ לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ’**, כלומר, **אִם מָמוֹן** יֵשׁ לוֹ **בְּיָדְךָ** – שנעשית ערב, ’לֵךְ הִתְרַפֵּס’, וכאילו נכתב **’הַתֵּר לוֹ פִּיסַת יָד’** – פתח לו את כף ידך ותן לו את מעותיו. וסיום הפסוק הוא עצה למצער את חבירו, **וְאִם לַאו** – לא נעשית ערב אלא ציערתו בדברים, ’וּרְהַב רֵעֶיךָ’, כלומר **הַרְבֵּה עָלָיו רֵעִים** וחברים שיבקשו ממנו שימחל לך.

אמיתת מושג שנידון זה, האם ערב משתעבד, תלוי במחלוקת תנאים: **אָמַר אֲמֵימַר**, דין זה של **עָרֵב, דְּמִשְׁתַּעְבַּד** למלוה, תלוי **בְּמַחְלוֹקֶת רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי, לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר** שבכל מקום **’אַסְמַכְתָּא קַנְיָא’** – אדם המתחייב לעשות דבר מחמת שהוא סומך בלבו על כך שלעולם לא יגיע לידי חיוב זה, מכל מקום חל חיובו, **עָרֵב** גם כן **מִשְׁתַּעְבַּד**, ואף שכשקיבל על עצמו את הערבות היה סבור שהלוה ישלם את החוב, ולא יצטרך לשלמו בעצמו. ואילו **לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר אַסְמַכְתָּא לֹא קַנְיָא**, ואין אדם מתחייב בדבר כשקיבלו בדרך של אסמכתא, **עָרֵב לֹא מִשְׁתַּעְבַּד**, כיון שחיובו נחשב כאסמכתא.

רב אשי דוחה את דברי אמימר: **אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לַאֲמֵימַר**, כיצד יתכן שחיובו של ערב תלוי במחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי, **וְהָא מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם** הם, שאנו פוסקים כרבי יהודה **דְּאַסְמַכְתָּא לֹא קַנְיָא**, ואף על פי כן אנו פוסקים **שֶׁעָרֵב מִשְׁתַּעְבַּד** ללא קנין, ומוכח שאין טעם חיובו משום שאסמכתא קונה.

רב אשי מבאר באופן אחר את השתעבדות הערב ללא קנין: **אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי**, הטעם שערב משתעבד ללא קנין הוא כיון **דְּבַהֲהוּא הַנָּאָה דְּקָא מְהֵימָן לֵיהּ** – תמורת אותה הנאה שיש לו, שהמלוה מאמינו וסומך עליו להלוות מחמתו, **גָּמַר** הערב בדעתו **וּמִשְׁתַּעְבַּד נַפְשֵׁיהּ** – ומשעבד את עצמו לערבות זו, והרי זה כאילו המלוה עושה את שליחותו בהלואה זו, וכאילו הערב עצמו הלוה את הכסף ללוה.

שנינו במשנה: **וְאִם אָמַר עַל מְנָת שֶׁאֶפְרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה כו’** יפרע מן הערב, רבן שמעון בן גמליאל אומר, אם יש נכסים ללוה בין כך ובין כך לא יפרע מן הערב.

הגמרא מבררת מתי יכול המלוה לגבות מהערב: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** במשנתינו דין זה, שאם אמר לו ’על מנת שאפרע ממי שארצה’ גובה מן הערב, **אֶלָּא** באופן **שֶׁאֵין נְכָסִים לַלָּוֶה, אֲבָל** אם **יֵשׁ נְכָסִים לַלָּוֶה**, צריך המלוה לגבות ממנו, **וְלֹא**

המשך בעמוד 242

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועל זה סיימה המשנה ואמרה: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלּוֶה, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** – בין ערב רגיל ובין ערב קבלן, **לֹא יִפְרַע מֵהֶן,** אלא מהלוה. ונמצא לגירסא זו שבערב רגיל לדברי הכל אינו גובה מהערב כשיש נכסים ללוה, ומחלוקתם היא רק בערב קבלן, לתנא קמא גובה ממנו המלוה אף שיש נכסים ללוה, ולרבן שמעון בן גמליאל אין המלוה גובה ממנו אלא כשאין נכסים ללוה.

הגמרא מבררת את ההלכה במחלוקת זו: **אָמַר רַבָּה בַּר [בַּר] חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מָקוֹם שֶׁשָּׁנָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בְּמִשְׁנָתֵנוּ** – כל מקום שהביאה המשנה את דברי רבן שמעון בן גמליאל יחד עם תנאים אחרים, **הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ,** חוץ מִשלש משניות שבהם אין הלכה כמותו, ואלו הן:

א. **עֵרֶב** – המחלוקת במשנתינו האם מלוה גובה מערב קבלן כשיש נכסים ללוה, שאין הלכה כמותו אלא כתנא קמא שיכול המלוה לגבות מערב קבלן אף כשיש ללוה נכסים.

ב. **וְ'צִידוֹן',** שנחלקו במסכת גיטין (עד.) באדם המגרש את אשתו והתנה שיחולו הגירושין בתנאי שתתן לו בגד מסוים שיש לו, ואבד אותו בגד, לדעת תנא קמא אינה יכולה לקיים את התנאי על ידי נתינת מעות בשווי הבגד, אלא התבטלו הגירושין, ולדעת רבן שמעון בן גמליאל תתן לו את דמיה, ואמר על זה רבן שמעון בן גמליאל שהיה מעשה כזה בעיר 'צידון', שאמרו חכמים שתתן לו את דמי הבגד ויחולו הגירושין. ואין הלכה כמותו אלא כתנא קמא.

ג. **וּ'רְאָיָה אַחֲרוֹנָה',** שנחלקו במסכת סנהדרין (לא.) באדם שבא לדין ואמרו לו להביא עדים או ראיה, ואמר שאין לו, ולאחר זמן הביא עדים או ראיה, לדעת תנא קמא אין מקבלים אותם, כיון שכבר הורדה שאין לו, ולרבן שמעון בן גמליאל מקבלים אותם, כיון שיתכן שבאותו זמן היה סבור שאין לו עדים או ראיות, ומצאם לאחר מכן. וכיון שנחלקו שם במשנה שלפניה בדין נוסף השייך לדיני ראיה, ופסקנו שם הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, קרויה מחלוקת זו 'ראיה אחרונה', כלומר דין 'ראיה' שבמשנה האחרונה, ובזה אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

רב הונא מבאר איזה לשון הוא קבלת ערבות רגילה, ואיזה לשון הוא 'קבלנות': **אָמַר רַב הוּנָא,** ערב האומר למלוה 'הַלְוֵהוּ, וַאֲנִי עָרֵב' או שאמר 'הַלְוֵהוּ, וַאֲנִי פּוֹרֵעַ', 'הַלְוֵהוּ, וַאֲנִי חַיָּיב', 'הַלְוֵהוּ, וַאֲנִי (נותן) [אֶתֵּן]', לשונות אלו **כּוּלָּן,** לְשׁוֹן **עַרְבוּת** רגילה הֵן, כיון שנקט לשון 'הלואה' והיתה כוונתו שעיקר החיוב יהא על הלוה, בכל הלואה, ורק אם לא יוכל לגבות מהלוה יגבה מהערב. אבל אם אמר הערב לשונות אלו, 'תֵּן לוֹ, וַאֲנִי קַבְּלָן', 'תֵּן לוֹ, וַאֲנִי פּוֹרֵעַ', 'תֵּן לוֹ, וַאֲנִי חַיָּיב', 'תֵּן לוֹ, וַאֲנִי (נותן) [אֶתֵּן]', כּוּלָּן לְשׁוֹן קַבְּלָנוּת הֵן, כיון שלא אמר לשון 'הלואה' אלא לשון 'נתינה', והרי זה כאילו המלוה עושה את שליחותו של הערב לתת מעות ללוה על דעת כן שהערב יפרענו, וחיוב הערב הוא אף במקרה שיש ללוה נכסים, כדעת תנא קמא במשנתינו.

הגמרא מסתפקת בלשונות מסוימים, אם הם לשון ערבות או לשון קבלנות: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** ערב האומר שני לשונות סותרים, 'הַלְוֵהוּ, וַאֲנִי קַבְּלָן', או שאמר 'תֵּן לוֹ, וַאֲנִי עָרֵב', **מַאי,** האם דינו נקבע לפי הלשון 'הלואה' ו'נתינה', וכשאמר 'הלוהו' נעשה ערב רגיל, אף שסיים ואמר 'ואני קבלן', וכשאמר 'תן לו' נעשה קבלן אף שסיים בלשון ערבות רגילה. או שדינו נקבע לפי הלשון 'ערב' ו'קבלן', וכשאמר 'ואני קבלן' דינו כקבלן אף שפתח בלשון 'הלוהו', וכן כשאמר 'ואני ערב' נעשה ערב רגיל אף שפתח בלשון 'תן לו'.

רבי יצחק פושט את הספק: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לְשׁוֹן עַרְבוּת,** משמעותה **עַרְבוּת** רגילה, אף אם אמר 'תן לו', **וּלְשׁוֹן קַבְּלָנוּת'** משמעותה **קַבְּלָנוּת,** אף אם אמר 'הלוהו'.

הגמרא מביאה מי שחולק על הכללים שאמר רב הונא לעיל, וכן על דברי רבי יצחק: **רַב חִסְדָּא אָמַר, כּוּלָּן** – כל הלשונות שיש בהן משמעות של קבלנות, כגון 'תן לו' או 'ואני קבלן' או 'ואני פורע', לְשׁוֹן **קַבְּלָנוּת** הֵן, אף אם הוסיף גם לשון ערבות רגילה, כיון שהמשמעות היא שהוא ישלם למלוה קודם שיתבע את הלוה, **כַּר** – חוץ מֵהאומר 'הַלְוֵהוּ, **וַאֲנִי עָרֵב',** שמשמעות לשון זה שיהיה ערב רגיל, שאמר לשון הלואה, ולשון ערבות, ולא נתינה או קבלנות.

הגמרא מביאה דעת רבא שחולק על השיטות שהובאו לעיל: **רָבָא אָמַר, כּוּלָּן לְשׁוֹן עַרְבוּת** רגילה הֵן ולא קבלנות, ואף אם אמר בדהן גם לשון קבלנות, כגון שאמר 'הלוהו ואני קבלן', כיון שמכל מקום הזכיר לשון הלואה, וכן כשאמר 'תן לו ואני פורע', כיון שהמשמעות היא שרק אם לא יפרע הלוה יפרע הערב, **כַּר** – חוץ מֵהאומר 'תֵּן לוֹ **וַאֲנִי נוֹתֵן',** שכיון שאמר לשון 'נתינה' גם כלפי נתינת המלוה ללוה וגם כלפי נתינתו למלוה, הרי זה כאילו אמר שנתינת המלוה תיחשב כנתינתו, ויהיה ערב קבלן, וכל שכן אם אמר 'תן לו ואני קבלן', שזה לשון קבלנות גמורה.

הגמרא מביאה דעה נוספת בלשון 'תן לו ואני נותן': **אָמַר לֵיהּ מַר בַּר אֲמֵימַר לְרַב אַשִׁי, הָכִי אָמַר אַבָּא** – כך אמר אבי, אמימר, ערב שאמר למלוה 'תֵּן לוֹ **וַאֲנִי נוֹתֵן',** הרי זה כאילו המלוה נתן את הכסף ללוה בשליחות הערב, **וְאֵין לַמַּלְוֶה עַל הַלּוֶה כְּלוּם** – אינו יכול לתובעו כלל, אלא רק את הערב.

הגמרא דוחה דעה זו: **וְלֹא הִיא** – אין הדין כן, אלא **לֹא מִיפְּטַר לֹוֶה מִינֵּיהּ דְּמַלְוֶה** – אין הלוה נפטר מחיובו למלוה, **עַד שֶׁיְּשָׁא וְיִתֵּן בַּיָּד** – עד שהערב יטול בעצמו את המעות מיד המלוה ויתנם ביד הלוה, שבאופן כזה הערב נחשב כלוה והוא חייב למלוה את מעות ההלואה, והלוה אינו חייב למלוה כלום.

הגמרא מביאה מעשה, ועל פיו יבואר שדין נכסי הלוה בדין 'ערב': **הַהוּא דַּיָּינָא** – מעשה בדיין, **דְּאַחְתֵּיהּ לְמַלְוֶה לְנִכְסֵי [דְּלוֶה]** – שהוריד את המלוה לנכסי הלוה, **מִקַּמֵּי דְּלִתְבְּעֵיהּ לְלוֶה** – קודם שתבע מהלוה עצמו שישלם את חובו. **סַלְקֵיהּ** – סילק אותו **רַב חָנִין בְּרֵיהּ דְּרַב יֵיבָא** מלהיות דיין.

אָמַר רָבָא, מַאן חַכִּים לְמֶעֱבַד כִּי הָא מִילְּתָא – מי עוד חכם לעשות כן, לסלק דיין שטעה בדין כזה, **אִי לָאו רַב חָנִין בְּרֵיהּ דְּרַב יֵיבָא.** וטעמו, כיון דְּקָסָבַר, **דִּנְכָסֵיהּ דְּכַר אִינִישׁ** – שנכסיו של האדם, של הלוה, **אִינּוּן מְעָרְבִין יָתֵיהּ** – הם הערבים על פרעון חובו, שאם לא יפרענו הלוה ממון יגבה אותם בחובו, **וּתְנַן** במשנתינו (קעג.), **הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ עַל יְדֵי עֵרֶב, לֹא יִפְרַע מִן הָעֵרֶב, וְקַיְּימָא לָן** (קעג.) – ומקובל בידינו שהביאור במשנה הוא שלא **יִתְבַּע** את **הָעֵרֶב תְּחִלָּה,** שאין להטריח את הערב בחינם לפרוע, שמא יפרע הלוה עצמו, וכמו כן אין לזלזל בלוה ולגבות מנכסיו קודם שהוברר שאינו יכול לפרוע בעצמו, ודיין זה שגבה תחילה מנכסי הלוה עבר על הלכה זו, ויש לסלקו מלהיות דיין.

הגמרא מביאה מעשה, ועל פיו יבואר דין ערב שפרע חוב לאחר מיתת הלוה: **הַהוּא עֵרְבָא דְּיָתְמֵי** – מעשה באדם שהיה ערב על חוב בשטר, ומת הלוה והניח יתומים, **דְּפַרְעֵיהּ** הערב **לְמַלְוֶה, מִקַּמֵּי דְּלוֹדְעֵינְהוּ לְיָתְמֵי** – קודם שהודיע ליתומים שהוא עומד לפורעו, ותבע הערב מהיתומים שישלמו לו את המעות ששילם במקומם למלוה. **אָמַר רַב פָּפָּא,** אין היתומים צריכים לשלם לערב, כיון שחובם לערב הוא חוב בעל פה, וכיון **שְׁפִרְיַעַת** חוב בעל פה **לְבַעַל חוֹב** – למלוה או לערב, אינה חיוב ממוני המוטל עליהם, אלא רק **מִצְוָה** היא, שנאמר (ויקרא יט לו) 'הִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם', ודרשו חכמים (ב"מ מט.) שתהיה 'הין' שלכם [–אמירת 'כן' שלכם] צדק, ומחמת כן צריכים לשלם את החוב, **וְיָתְמֵי** – ויתומים הקטנים מגיל שלש עשרה, **לָאו בְּנֵי מֶעֱבַד מִצְוָה נִינְהוּ** – אינם חייבים עדיין במצוות, ורק לאחר שיגדלו ויתחייבו במצוות, יוכל הערב לתובעם.

רב הונא בריה דרב יהושע חולק על רב פפא, ופוטרם מטעם אחר: **וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר,** טעם הפטור של היתומים הוא כיון **דְּאֵימַר צְדָדֵי אַתְּפְסֵיהּ** – אנו אומרים, שמא התפיס הלוה למלוה בחייו צרורות של כסף בשווי חובו, כדי שאם ימות לא יצטרך הערב לשלם לו, וכיון שהיתומים עתה קטנים ואינם יודעים לטעון, אין הערב יכול לתובעם עד שיגדלו.

מוחדרה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רשב"ם

רבן שמעון בן גמליאל אומר אם יש נכסים ללוה — אחד ערב ואחד קבלן — לא יפרע אלא מן הלוה. **במשנתנו** — ולא בברייתא. **חוץ מערב** — משנה זו. אלא יפרע מן הקבלן ואף על פי שיש נכסים ללוה, כרבנן. **וצידן** — ב"מי שאחזו" במסכת גיטין. **וראיה אחרונה** — בסנהדרין, בפרק "זה בורר", שני משניות של ראיה זו: כל זמן שמביא ראיה בו' — בראשונה הלכה כמותו, באחרונה אין הלכה כמותו. **כולן לשון ערבות הן** — דהא לשון הלואה קאמר: הלוהו, הוא יהיה לוה ואני פורע אם לא יפרע לך. **תן לו** — מסור הממון בידו ואני אפרענו לך. אין כאן לשון הלואה, אלא שליחותיה דהאי דקאמר "תן לו" עביד מלוה. **לשון ערבות ערבות** — לא שנא קאמר "הלוהו", ולא שנא קאמר "תן לו". **ורב חסדא אמר כולן לשון קבלנות הן** — ואפילו "תן לו ואני ערב", אפילו "הלוהו ואני פורע", "הלוהו ואני חייב", "הלוהו ואני נותן לך". **בר מהלוהו ואני ערב** — דכיון דנקט לשון הלואה ולשון ערבות — אז מוציא מכלל קבלנות. **ורבא אמר כולן לשון ערבות הן** — אפילו "הלוהו ואני קבלן", "תן לו ואני פורע", "תן לו ואני חייב" — דמשמע: אני אפרע בשבילו אם לא יפרע הוא. **בר מתן לו ואני נותן לך** — וכל שכן "תן לו ואני קבלן". וקיימא לן כרבא דהוא בתרא. ודוקא "תן לו ואני נותן", דשניהם לשון מתנה — משמע קבלנות, שבאותו לשון שציוהו למסור לזה קבל עליו לפרעו, דמשמע כאילו קבל הוא עצמו מיד המלוה. בערבות — לא יפרע מן הערב תחלה אלא מן הלוה. ובקבלנות — מאיזה שירצה יפרע, כרבנן דמתניתין. אבל אם נשא ונתן ביד — אין למלוה על הלוה כלום. **אינון ערבין ביה** — כדכתיב (משלי כב) "אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך", וכתיב (דברים כד) "יוציא אליך העבוט החוצה". **וקיימא לן לא יתבע מן הערב תחלה** — אין נכון להטריח את הערב חנם, דלמא מפצי ליה לוה. והוא הדין לנכסי דאינש — למה נזלזל בנכסיו להוריד בהן את המלוה חנם, שמא יסלקנו לוה במעות ולא יצטרך לירד בנכסיו. **ההוא ערבא דיתמי** — אביהם לוה בחייו, וזה נעשה ערב למלוה בשבילו. ולאחר מותו פרע הערב תחלה, מקמי דנתבעינהו ליתמי. כלומר, משלו פרע ולא משל יתומים, שלא הספיק לתבעם, ועתה חוזר עליהם ותובעם. **פריעת בעל חוב מצוה** — הערב עתה נעשה בעל חוב, ומלוה על פה הוא, ומצוה לפרעו. ואם יתומים פחותים משלש עשרה — דלאו בני מיעבד מצוה נינהו, וכי גדלי — לישתעי דינא בהדייהו, כדאמר ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא לג, א) גבי עובדא דרבה בר שרשום. **רב הונא בריה דרב יהושע אמר** — לעולם יתמי בני מיעבד מצוה נינהו, כדאמר בערכין בפרק "שום היתומים" (כב, א): יתמי דאבלי דלאו דידהו — ליזלו בתר שיבקייהו. אלא היינו טעמא דלא גובה ערב מיתמי עד דגדלי, וידעו לטענן ולחזור אחר דינם — דאיבא למימר: אימור צרורי אתפסיה אביהם למלוה בחייו, לפטור את הערב. והלכך, על מלוה על פה איכא למיחש דלמא פרעיה אבוהון בחייו. ואף על גב דקיימא לן לקמן בפירקין: מלוה על פה גובה מן היורשין — הני מילי כגון דשמתוהו ומית בשמתיה, אי נמי בשחייב מודה. ופסקינן לקמן הלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע דאמר דלא חיישינן למימר יתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו, אלא בכל חוב שאנו יודעין שלא פרעו אביהן בחייו, או שאין אנו יודעין אלא שאמר אביהן "תנו" — נותנין כדפסקינן בערכין, ואין ממתינין עד דגדלי, כדשלחו מתם דהלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע. ורבא נמי, דפסק בערכין (שם עמוד ב) הלכתא דאין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהן, ואם אמר "תנו" נותנין — נראה בעיני דלא פליג אדרב הונא, כיון דחייב מודה כמאן דאמר "תנו" דמי. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, רב הונא איירי בחייב מודה אף על גב דלא אמר "תנו", ורבא איירי באומר "תנו" אף על גב דאין חייב מודה. וכל הני גבייתן ממקרקעי דיתמי. ונראה בעיני דבזמן הזה דליכא מקרקעי כל כך, אף על גב דקיימא לן מטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב — בזמן הזה דינם לגבות ממטלטלי דשבק להון אבוהון, כמו שתקנו הגאונים בכתובת אשה, דפסקינן הלכתא ממקרקעי ולא ממטלטלי, ואפילו הכי נהגו לגבות ממטלטלי. ומביא אני ראיה מההוא דכתובות (סז, א) דארנקי דמחוזא, דאשה גובה כתובתה מהם משום דאסמכתייהו עלייהו, והוא הדין לבעל חוב דגבי מטלטלי דיתמי היכא דידוע לנו שאביהן היה חייב לזה. וכן הלכה למעשה, דהא אמורינן לקמן: מלוה על פה גובה מן היתומים כדי שלא תנעול דלת בפני לוין, ואי ממטלטלי דשבק להון אבוהון לא גובה — אין לך נעילת דלת גדול מזה, דהא לא שכיחי לן מקרקעי.

מאי

תוספות

מקמי דלודעינהו ליתמי כו' — מיהר לפרוע ולא הודיעם אם ירצו לפרוע לו כלום. שאם היה מודיעם — שמא היו פורעין. מיהו, אם לא היו רוצים לפרוע — נפרע מן הערב, דהיינו אין לו נכסים ללוה. דודאי אם אין לו נכסים (שאין) יכול הערב לדחותו עד אחר שישביר עצמו וינקה נכסים, מה לי אם ידחה אותו עד שיגדלו היתומים, מה לי אם ידחה אותו עד שישביר עצמו.

[שייך לעמוד הבא] **ואם** כתב בו התקבלתי — שכתב בעל חוב כן — גובה. בשלמא לרב הונא משכחת לה בשחייב מודה, דליכא למיחש לצרורי. אלא לרב פפא היכי משכחת לה? ואם תאמר: אי בשחייב מודה, אפילו לא כתב "התקבלתי" ויש לדחות: דכי לא כתב "התקבלתי" — להכי לא גבי מיתומים, דחיישינן שמא לא גבה המלוה ממנו. ומשני: שאני התם, דלהכי כתב ליה "התקבלתי" — דליהוי כחיה אלים, ולהיות כמלוה בשטר. וכן גרס רבינו חננאל: משכחת לה בשחייב מודה, ומפרש כדפרישית, דאלים משום דהוי בשטרא. וקשיא לן: דבערכין פרק "שום היתומים" (כב, ב) מוכח דאיירי רב הונא ורב פפא במלוה בשטר. דפריך התם: שום היתומים שלשים יום, בשלמא לרב הונא — מוקי לה בשחייב מודה, אלא לרב פפא במאי מוקי לה? אמר לך רב פפא: איבעית אימא בכתובת אשה, משום חינא. אבל בבעל חוב בשטר — לא מצי מוקי לה. אלא מיירי ודאי אפילו בשטר. ועוד קשיא: כיון דמוקי מילתיה במלוה על פה — אם כן אפילו בני מיעבד מצוה נינהו נמי אין לגבות מהן, דטוענין ליורש שפרע, שהאב היה נאמן לומר "פרעתי", ואפילו גדולים נינהו פטורין מהאי טעמא ועוד: מאי משני דלהכי כתב ליה "התקבלתי", דהוי כמלוה בשטר? מה יש לו לכתיבת המלוה להועיל לערב לגבות מיתמי, מאחר שהלוה לא כתב כלום והיה נראה לפרש: דאם כתב בו "התקבלתי" גובה — היינו: אם כתב בשטר "התקבלתי מן הערב", שכך כתב הלוה גם לערב בתוך השטר, ליפות כחו, לדוחקו ולפטרו לשלם חובו למלוה אף אם לא יתבענו המלוה עדיין — גובה. בשלמא לרב הונא בריה דרב יהושע — ניחא, דאיהו חייש לצרורי, והכא ליכא למיחש לצרורי, דכיון שכתב גם לערב "התקבלתי" ועשאו במלוה לתבעו מעצמו — אין רגיל להתפיס צרורי למלוה. אבל ברישא אינו גובה, משום דחייש לצרורי, דלמא אתפסיה למלוה, ואף על פי שיש ערב. וזה אין לחוש בכתב לו "התקבלתי" — דלמא אתפסיה צרורי לערב — שאין רגילות להתפיס ליה צרורי, כדאמרינן לקמן דבגוי ליכא למיחש לצרורי — אלמא אין מתפיס לערב, דאם כן ניחוש שמא התפיס לערב. ואפילו למאן דפריך: אדרבה כו' אי לאו דאתפיס צרורי לערב לא הוה מקבל לערב, כדפירש בקונטרס — הכא מיהא לא מתפיס לא למלוה ולא לערב. אלא לרב פפא קשיא: הא לאו בני מיעבד מצוה נינהו שאני התם דלהכי כתב לו "התקבלתי" — שיהא לו כח לגבות מן היתומים, ושעבד

מאי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

ושעבד נכסיו לזה, ויש לו כח לזה. מיהו, קשה לרבינו יצחק מן התוספתא, דקתני: ואם כתב בו בעל חוב. ולשון "בו" משמע בפירוש רבינו חננאל. ויש לפרש קצת לפירוש רבינו יצחק, כי הלוה מכל מקום כתב לו כך, אבל הבעל חוב צצה לכתוב לו כדי שיהא הערב קבלן גמור. דשמתוהו ומית בשמתיה — פירש רבינו יצחק: דהיינו במלוה על פה דאמר מצוה על היתומין לפרוע חובת אביהן, ובמקום שלא נשארו קרקעות מאביהן כי אם מטלטלין, ולא בייפינן ליתמי עבור כן אפילו היו גדולים, כדמוכח פרק "מי שהיה נשוי" (כתובות צא, ב) גבי קטינא דאביי, דמדקטריף בעל חוב — אלמא גדולים היו. והא דפסקינן לקמן מלוה על פה גובה מן היורשים — היינו במקרקעי, דומיא דאינו גובה מן הלקוחות. **אטו** כל דמגרש כו' — שמא יפרע בלא בית דין, ובלא הדרה. **בר** מערב דכתובה — שאף על גב דאית ליה — לא משתעבד. ומילתיה דרבן שמעון בן גמליאל מיירי באבא לגבי בראי, דמשעבד נפשיה (הג"ה. ותימה למורי: אמאי לא פריך ממתניתין).

שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי כו' — קשה לרבינו יצחק: הא דבעי פרק "מי שמת" (בבא בתרא קמח, ב): שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו מהו? תפשוט מהכא דאם עמד אינו חוזר. דאי חוזר — חוזר (נמי) [כמו] במתנתו, ואם כן פשיטא דנאמן, ומאי קנוניא שייך? והלא היה יכול לחזור בו מיד ונראה לרבינו יצחק: דמיירי בשכיב מרע שהקדיש כשהיה בריא את נכסיו, ואמר השתא נמי מנה לפלוני בידי — נאמן. והאי דנקט שכיב מרע — משום דדוקא השתא מהימן, כדאמרינן בפרק "שום היתומים" (ערכין כג, א) ובפרק "שבועת הדיינים" (שבועות מב, ב) דאין אדם חוטא ולא לו. אבל בבריא — ודאי חיישינן.

אדם עשוי שלא להשביע את בניו — והיינו בשלא תבעוהו ואמר מעצמו. אבל תבעוהו והודה — חייב, כדאמר לקמן בשמעתין, דטעמא דלהשביע את בניו לא שייך התם. ר"משמשה אני בר" נמי לא טענינן, אף על גב דבריא אי לא טעין טענינן ליה, דאין אדם משטה בשעת מיתתו, כדאמרינן בסמוך. והא דאדם עשוי כו', אמר רבי דמשמע: אפילו לא טעין טענינן ליה, דאמר ב"זה בורר" (סנהדרין כט, ב): ההוא דקרו ליה "קב רשו", אמר: מאן מסיק בי אלא פלניא ופלניא. תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן. אמר: אדם עשוי כו'. משמע דרב נחמן הוה טעין ליה הכי.

ורב

רשב"ם

מאי ביניייהו — כיון דבין למר ובין למר אין הערב גובה עכשיו מיתמי. **כשחייב מודה** — בשעת מיתתו, דליכא למיחש לצררי. לרב הונא גבי מיתמי, לרב פפא לא גבי עד דגדלי. דשמתוהו ומית בשמתיה — שלא רצה לפרוע בחייו. **שלחו מתם** — היכא דשמתוהו ומית בשמתיה — הדבר ידוע שלא פרעו, וכמי שחייב מודה דמי. **הלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע** — דגבי מיתמי, ולא אמרינן יתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו. "הלכתא" גרסינן, ולא גרסינן "והלכתא". **היוצא מתחת ידי ערב** — ותובע את היתומים, ואמר: פרעתי חוב של אביכם, והשטר מוכיח, שהרי החזירו לי המלוה. **אינו גובה** — עד דגדלי יתמי ומשתעי דינא בהדייהו. ואז ישבע ויפרע מהם, כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים. **ואם כתב בו** — המלוה: "התקבלתי ממך" מן הערב. **דלהכי כתב ליה התקבלתי** — דהוי ערב מוחזק בשטר שיש לו עליהם, ולא חשיבא מלוה על פה. ובמלוה בשטר מודה רב פפא דגבינן מיתמי, דלא אמרינן הכא מצוה אלא חוב, ומוטלת עליהם לפרוע בעל כרחם. **אפילו למאן דאמר חיישינן לצררי** — הני מילי במלוה שהוא ישראל, שדינו של לוה לפרוע למלוה, שהרי המלוה לא יתבענו לערב תחלה. **אבל** — היכא דהוי המלוה גוי — אין הלוה מתפיסו לגוי צררי, דהא ידע ישראל דגוי הדר תו וגובה זמנא אחריתי מן הערב. **מעיקרא** — כשנעשה היהודי ערב לגוי, אי לאו צררי אתפיסה לערב — לא הוה מקבל ליה ליכנס בערבות, שהרי זה יודע בודאי שהגוי יחזור עליו ולא על הלוה. והלכך לא גבינן מיתמי עד דגדלי. **עצרי** — כהן הוה, ואי מגרש — תו לא מצי מהדר לה. **והאמר אביי** — בפרק "יש נוחלין". **איזהו רשע ערום** — המתעבר על ריב לא לו, ומבטל מחשבת הנותן שאמר "נכסי לך ואחריך לפלוני", וברצונו לא היה ראשון מוכר לאחרים להפסיד "אחריך". ערום — דמכל מקום מצליח הוא, ומה שעשה עשוי, שהנותן לא מיחה בשעת המתנה. כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר: אם קדם ראשון ומכר — מה שעשה עשוי. כי אין ל"אחריך" אלא מה שישייר ראשון, והרי לא שייר לו כלום. **והא קיימא לן** — לקמן בשמעתין. **מאי איכא למימר** — דהא לא הוו ליה נכסי לרב הונא, ולא נשתעבד אביו: **אי בעית אימא** הוו — לרב הונא בשעה שנעשה אביו ערב, וגמר ומקנה, מתוך שהיה סבור שלא יפסיד. **דברי הכל לא משתעבד** — כדמפרש טעמא לקמן: מצוה הוא דעבד ולאו מידי חסרה. **כי לית ליה נכסי לא משתעבד** — דלא גמר בלבו לשעבד נפשיה, ואינו אלא פטומי מילי, שירא להפסיד. ואיכא למימר אמוראי פליגי בהא מילתא, ושמעתייהו לא איתפרשו בגמרא. **בכולהו משתעבד** — אף על גב דלית ליה נכסי. **מצוה הוא דעבד** — המשדך בזיווגן אין דעתו לפרוע הערבות, אבל מתכוין לזווגן, שעל ידי ערבות זו מתרצין. ולא מידי חסרה לאשה, דהא טב למיתב טן דו, ולטובתה נתכוין. **מתקיף לה רב נחמן וכי אדם עושה קנוניא על בניו** — להנחיל לאחרים ולהפסיד את בניו? ואפילו הכי אמרי רב ושמואל: אם לא אמר "תנו" — אין נותנין לאותו פלוני, אף על גב דהודה שיש לו

1 מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה. אִי נַמִּי,
2 דְּשַׁמְתּוּהוּ וּמֵת בְּשַׁמְתֵּיהּ. שָׁלְחוּ מִתָּם: שַׁמְתּוּהוּ וּמֵת
3 בְּשַׁמְתֵּיהּ - הִלְכְתָא כְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ.
4 מֵיתִיבֵי: עָרֵב שֶׁהָיָה שִׁטַּר חוֹב יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ -
5 אֵינוֹ גּוֹבֶה, וְאִם כָּתוּב בּוֹ "הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ" - גּוֹבֶה;
6 בְּשֶׁלְּמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ מַשְׁכַּחַת לָהּ -
7 כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה, אֶלָּא לְרַב פַּפָּא קַשְׁיָא - שָׁאנֵי הָתָם,
8 לְהָכִי טָרַח וּכְתַב לֵיהּ "הִתְקַבַּלְתִּי". הַהוּא עָרְבָא דְּגוֹי
9 דִּפְרָעֵיהּ לְגוֹי מִקַּמֵּי דְּלִתְבְּעִינְהוּ לְיָתְמֵי. אֲמַר לֵיהּ רַב
10 מָרְדְּכַי לְרַב אַשִׁי, הָכִי אָמַר אֲבִימִי מֵהַגְרוֹנְיָא מִשְּׁמֵיהּ
11 דְּרָבָא: אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר חָיְישִׁינַן לִצְרָרֵי - הָנֵי מִילֵּי
12 יִשְׂרָאֵל, אֲבָל גּוֹי, כֵּיוָן דְּבָתַר עָרְבָא אָזֵיל - לָא חָיְישִׁינַן
13 לִצְרָרֵי. אָמַר לֵיהּ: אַדְרַבָּה: אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר לָא
14 חָיְישִׁינַן לִצְרָרֵי - הָנֵי מִילֵּי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל גּוֹיִם, כֵּיוָן
15 דְּדִינְיֵיהוּ בָּתַר עָרְבָא אָזְלִי, אִי לָאו דְּאִתְפְּסֵיהּ צְרָרֵי
16 מֵעִיקָּרָא - לָא הֲוָה מְקַבֵּל לֵיהּ. "וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן
17 גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הֶעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ" [וכו']. מִשֶּׁה
18 בַּר עָצְרִי עָרְבָא דִּכְתוּבָּתָהּ דִּכְלָתֵיהּ הֲוָה, רַב הוּנָא
19 בְּרֵיהּ צוּרְבָא מִדְּרַבָּנַן הֲוָה וּדְחִיקָא לֵיהּ מִילְתָא, אֲמַר
20 אַבַּיֵי: לֵיכָּא דְּנַיְזִיל דְּנַסְבֵּיהּ עָצָה לְרַב הוּנָא, דְּנַגְרְשָׁהּ
21 לְדִבְרֵיתְהוּ, וְתֵיזִיל וְתִגְבֵּי כְּתוּבָּה מֵאֲבוּהּ, וַהֲדַר נְהַדְּרָהּ?
22 אֲמַר לֵיהּ רָבָא: וְהָא יַדְּיֵרְנָהּ הֲנָאָה תְּנַן אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי:
23 אַטּוּ כָּל דְּמִגְרַשׁ - בְּבֵי דִינָא מְגָרֵשׁ? לְסוֹף אִינְּלַאי
24 מִילְתָא דְּכֹהֵן הוּא. אֲמַר אַבַּיֵי, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אֲנָשֵׁי:
25 בָּתַר עַנְיָא אָזְלָא עַנְיוּתָא. - וּמִי אֲמַר אַבַּיֵי הָכִי? וְהָא
26 אָמַר אַבַּיֵי: אֵיזֶהוּ רָשָׁע עָרוּם? זֶה הַמַּשִּׂיא עֵצָה לְמִכּוֹר
27 בְּנְכָסִים בְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל - בְּנוֹ שָׁאנִי, וְצוּרְבָא
28 מֵרַבָּנַן שָׁאנִי. - וְהָא עָרֵב הוּא, [וְקַיְּימָא לָן:] עָרֵב
29 דִּכְתוּבָּה לָא מִשְׁתַּעְבֵּד - קַבְּלָן הֲוָה. - הֵיכָא לְמַאן
30 דְּאָמַר: קַבְּלָן דִּכְתוּבָּה אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי
31 לַבַּעַל מִשְׁתַּעְבֵּד - שַׁפִּיר, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: אִי אִית לֵיהּ מִשְׁתַּעְבֵּד, אִי לֵית לֵיהּ לָא מִשְׁתַּעְבֵּד
32 - מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - אִיבָּעֵית אֵימָא: מֵיהֲוֵי הֲוָה לֵיהּ וְאִישְׁתַּדּוּף. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: אַבָּא
33 לְגַבֵּי בְּרֵיהּ שִׁעְבּוּדֵי מִשְׁעַבֵּד נַפְשֵׁיהּ. דְּאִיתְּמַר: עָרֵב דִּכְתוּבָּה - דִּבְרֵי הַכֹּל לָא מִשְׁתַּעְבֵּד,
34 קַבְּלָן דְּבַעַל חוֹב - דִּבְרֵי הַכֹּל מִשְׁתַּעְבֵּד, קַבְּלָן דִּכְתוּבָּה וְעָרֵב דְּבַעַל חוֹב - פְּלִיגִי, מָר סָבַר:
35 אִי אִית לֵיהּ נִכְסֵי לַלֵּוֶה - מִשְׁתַּעְבֵּד, אִי לֵית לֵיהּ - לָא מִשְׁתַּעְבֵּד; וּמָר סָבַר: בֵּין אִית לֵיהּ
36 וּבֵין לֵית לֵיהּ - מִשְׁתַּעְבֵּד. וְהִלְכְתָא: עָרֵב, בֵּין אִית לֵיהּ וּבֵין לֵית לֵיהּ - מִשְׁתַּעְבֵּד, בַּר מֵעָרֵב
37 דִּכְתוּבָּה, דְּאַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ לַבַּעַל - לָא מִשְׁתַּעְבֵּד; מַאי טַעְמָא? מִצְוָה הוּא דַּעֲבַד
38 וְלָאו מִידֵּי חִסְרָה. אָמַר רַב הוּנָא: שְׁכִיב מְרַע שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְאָמַר "מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי"
39 - נֶאֱמָן, חֲזָקָה אֵין אָדָם עוֹשֶׂה קְנוּנְיָא עַל הֶקְדֵּשׁ. מְתַקֵּיף לָהּ רַב נַחְמָן: וְכִי אָדָם עוֹשֶׂה
40 קְנוּנְיָא עַל בָּנָיו? דְּרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר "מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי", אָמַר
41 "תְּנוּ" - נוֹתְנִין, לֹא אָמַר "תְּנוּ" - אֵין נוֹתְנִין; אַלְמָא אָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת בָּנָיו,

הכא

מנה משל פלוני בידו. אלא מאי אית לך למימר, אמאי אין נותנין לו — דאדם עשוי שלא להשביע כו', נתכוין שלא יחזיקוהו בעשיר, לא הוא ולא בניו.

הכא

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

מבררת הגמרא: **מאי בֵּינַיְיהוּ** – מה החילוק בין רב פפא לרב הונא, והרי לדברי שניהם היתומים פטורים עתה. מבארת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** – כשהודה הלוה קודם שמת שהוא חייב, לרב הונא כיון שאין חשש פרעון גובים מהיתומים, ולרב פפא כיון שהם פטורים ממצוות, פטורים מלשלם. **אִי נַמִּי** – אופן נוסף, **דְּשַׁמְתּוּהוּ** – שנידוהו בית דין קודם שמת על שלא פרע את חובו, **וּמֵת בְּשַׁמְתֵּיהּ**, שבודאי לא פרע את חובו, לרב הונא חייבים היורשים לשלם, ולרב פפא כיון שאינם חייבים במצוות, פטורים.

הגמרא מביאה את ההלכה: **שָׁלְחוּ מִתָּם** – משם, מארץ ישראל, אם **שַׁמְתּוּהוּ וּמֵת בְּשַׁמְתֵּיהּ, הִלְכְּתָא כְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, שחייבים היורשים לשלם.

הגמרא מקשה על רב פפא: **מֵיתִיבִי**, שנינו בברייתא, **עֵרֶב**, שֶׁהָיָה **שְׁטָר חוֹב יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ**, והוא טוען ששילם למלוה וקיבל את השטר מהמלוה כהוכחה לכך, ותובע את יתומי הלוה שישלמו לו, **אֵינוֹ גּוֹבֶה** מהם, כיון שחוששים שלא פרעו, אלא נפל השטר מהמלוה ומצאו הערב, **וְאִם כָּתוּב בּוֹ** – בשטר החוב, על ידי המלוה **הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ** [–מהערב] את דמי החוב, **גּוֹבֶה** הערב מהיתומים. וקשה, **כְּשִׁלְּמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מַשְׁכַּחַת לָהּ** – מצאנו אופן שדין זה שייך בו, והיינו **כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה** והיו היורשים חייבים לשלם למלוה, וכיון שיש לערב ראיה שפרע עבורם, חייבים לשלם לו. **אֶלָּא לְרַב פַּפָּא** הפוטר את הקטנים כיון שזו מצוה, **קַשְׁיָא**, מדוע כשכתב המלוה בשטר שקיבל את המעות מהערב חייבים היורשים לשלם לו, והרי הם פטורים ממצוות.

מתרצת הגמרא: **שַׁאנִי הָתָם, דְּלִהְכִי** – לשם כך **טָרַח** המלוה **וְכָתַב לֵיהּ** לערב 'הִתְקַבַּלְתִּי', כדי להחשיב את הערב כמלוה בשטר, ששטר החוב שייך לו עתה, ובהלואה בשטר מודה רב פפא שחייבים היתומים לפרוע.

הגמרא מביאה מעשה שיבואר על פיו דין ערב של עובד כוכבים: **הַהוּא עֲרֵבָא דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים** – מעשה באדם שנעשה ערב ללוה מעובד כוכבים, ומת הלוה, **דִּפְרַעְיֵהּ** הערב **לַמְלוּה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, מִקַּמֵּי דְּלִתְבְּעֵינְהוּ לְיִתְמֵי** – קודם שתבע מהיתומים שיפרעו. **אֲמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִׁי, הָכִי אָמַר אַבִּימִי מֵהָעִיר הַגְּרוֹנִיָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר** שבכל לוה שמת **חַיְישִׁינָן לִצְרָרֵי, הָנֵי מִילֵּי** במלוה **יִשְׂרָאֵל**, שיתכן שהתפיס הלוה צררי למלוה כדי להציל את הערב, **אֲבָל** במלוה **עוֹבֵד כּוֹכָבִים, כֵּיוָן דְּאַף אִם יִתְפִּיסְנוּ הלוה צררי** מכל מקום **כָּתַר עֲרֵבָא אָזִיל** – ילך אחרי הערב שלא כדין ויגבה ממנו את החוב, לכן **לָא חַיְישִׁינָן לִצְרָרֵי**, וכיון שפרע הערב את החוב חייבים היתומים לשלם לו.

אָמַר לֵיהּ רב אשי, **אַדְּרַבָּה, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר לָא חַיְישִׁינָן לִצְרָרֵי, הָנֵי מִילֵּי** במלוה **יִשְׂרָאֵל, אֲבָל** אצל **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כֵּיוָן דְּדִינֵיהוּ דִּבְתַר עֲרֵבָא אָזְלִי** – כיון שבדיניהם גובים מהערב אף כשיש ללוה נכסים, **אִי לַאו דְּאַתְפְּסֵיהּ צְרָרֵי מֵעִיקָּרָא** – אם לא שמתחילה התפיס הלוה צררי לערב, **לָא הֲוָה מְקַבֵּל לֵיהּ** – לא היה נעשה ערב, מחשש שיתבענו העובד כוכבים תחילה, ולכן כיון שיש לחשוש שהתפיסו צררי אינו יכול לתבוע מהיתומים שישלמו לו, עד שיגדלו ויוכלו לטעון טענותיהם בפני בית דין.

שנינו במשנה: **וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הֶעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ** [**וְכוּ'**] והיה בעלה מגרשה ידירנה הנאה שמא יעשו קנוניא על נכסים של זה ויחזיר את אשתו: מביאה הגמרא מעשה: **מִשָּׁה בַּר עִצְרִי, עֲרֵבָא דִּכְתוּבָּתָהּ דְּכַלְתֵּיהּ הֲוָה** – נעשה ערב לכתובת כלתו, **וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ** שעבורו נעשה ערב, **צוּרְבָא מִדְּרַבָּנָן הֲוָה** – תלמיד חכם היה, **וּדְחִיקָא לֵיהּ מִילְּתָא** – היה דחוק בפרנסתו. **אֲמַר אַבַּיֵי, לִיכָּא דְּנַיְזִיל דְּנִסְבֵּיהּ** – האם אין מי שיתן **עֲצָה לְרַב הוּנָא, דְּנִגְרְשָׁהּ לִדְכִיתְהוּ** – שיגרש את אשתו, **וְיכוּן** שאין לו ממון לשלם את כתובתה, **תֵּיזִיל וְתִגְבֵּי כְּתוּבָּה מֵאֲבוּהּ** – תלך ותגבה את כתובתה מאביו, שהיה ערב לכתובתה, **וְהָדַר נַהֲדְרָהּ** – ויחזור רב הונא וישאנה, ויתפרנס מאותם מעות. **אָמַר לֵיהּ רָבָא, וְהָא 'דִּירֵנָּה הֲנָאָה' תְּנַן** במשנתינו על אופן זה שיש ערב לכתובה, וכיון שידירנה לא יוכל להחזירה. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, אָמוּ** – וכי **כָּל דְּמִגְרַשׁ, בְּבֵי דִינָא מִגְרַשׁ**, והרי יכול לגרשה שלא בפני בית דין, ולא ידירנה הנאה. **לְסוֹף אִינְגַּלַאי מִילְּתָא** – בסוף התברר הדבר דְּרַב הונא **כֹּהֵן הוּא** ואסור בגרושה, ולא יוכל להחזירה. **אָמַר אַבַּיֵי, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי** – זהו מה שמורגל בפי בני האדם, **'כְּתַר עַנְיָא אַזְלָא עֲנִיוּתָא'** – 'אחרי העני הולכת העניות', כלומר מזלו גורם שיפסיד יותר מבני אדם אחרים, שאינו יכול לעשות עצה זו ולהתעשר, כיון שהוא כהן.

מקשה הגמרא: **וּמִי אָמַר אַבַּיֵי הָכִי** – וכי יתכן שאביי אמר שיש לייעץ כן לרב הונא, **וְהָא אָמַר אַבַּיֵי, אֵיזֶהוּ רָשָׁע עָרוּם** – שנותן עצת רֶשַׁע בדבר שאינו נוגע אליו, ועצתו חכמה ומועילה, **זֶה הַמַּשִּׂיא עֵצָה לְמִכּוֹר בִּנְכָסִים**, כִּדעת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**, כלומר, הנותן מתנה לחבירו ואומר שאחרי מות המקבל לא ירשוה בניו אלא יזכה בה אדם אחר, לדעת רבן שמעון בן גמליאל אם ימכרנה המקבל הראשון חלה מכירתו, ואף אחרי מותו לא יזכה בה השני. והמייעץ לו לעשות כן מכונה 'רשע ערום', כיון שהלה לא חשב לעשות כן, ומחמת עצה זו התבטל רצון נותן המתנה, וכן כאן, המייעץ לרב הונא לגרש את אשתו כדי לגבות מאביו את כתובתה, גורם הפסד לאב בדבר שאין לנותן העצה כל ריוח ממנו. מתרצת הגמרא: **בְּנוֹ שַׁאנִי** – שונה הדבר לגבי בנו של הערב, שמותר לתת לו עצה זו, **וְצוּרְבָא מִרַּבָּנָן שַׁאנִי** – וכן שונה הדבר לגבי תלמיד חכם, שכיון שפרנסתו דחוקה מותר לתת לו עצה כזו, שמועילה לפי ההלכה, אף שמחמתה יגרם הפסד לאדם אחר.

מקשה הגמרא: **וְהָא** אביו של רב הונא **עֲרֵב הוּא, [וְקַיְיָמָא לָן** – ומקובל בידינו להלכה] **דְּעֲרֵב דִּכְתוּבָּה לָא מִשְׁתַּעְבֵּד**, וכטעמים שיבוארו להלן. מתרצת הגמרא: אביו של רב הונא, ערב **קַבְּלָן הֲוָה**, המשתעבד אף לכתובה. מקשה הגמרא: **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר שִׁקְבְּלָן דִּכְתוּבָּה, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי לַבַּעַל** – אף כשלא היו קרקעות לבעל בעת כתיבת הכתובה **מִשְׁתַּעְבֵּד, שַׁפִּיר. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** דרק **אִי אִית לֵיהּ** לבעל קרקעות בעת כתיבת הכתובה **מִשְׁתַּעְבֵּד** הקבלן, אבל **אִי לֵית לֵיהּ** נכסים **לָא מִשְׁתַּעְבֵּד** הקבלן, כיון שלא גמר בדעתו להשתעבד לחיוב זה מחשש שיפסיד, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – מה הביאור בעצת אביי שיגרשנה, והרי בודאי לא היו לרב הונא קרקעות, שאילו היו לו קרקעות היתה אשתו גובה מהם ולא מאביו הערב, ואם כן לא השתעבד אביו.

מתרצת הגמרא: **אִיכָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תוכל ליישב זאת כך, **מֵיהֲוֵי הֲוָה לֵיהּ** – אכן היו לו קרקעות כשכתב את הכתובה, והחלה הערבות, **וְאַחַר כָּךְ אִישְׁתַּדּוּף** – התקלקלו הקרקעות ואינן שוות עתה כדמי כתובתה, וגובה מאביו. **וְאִיכָּעֵית אֵימָא**, באמת לא היו לו קרקעות, ומכל מקום **אַבָּא לְגַבֵּי בְּרֵיהּ** – אב הנעשה ערב לכתובת בנו, **שַׁעֲבּוּדֵי מְשַׁעְבֵּד נַפְשֵׁיהּ** – משעבד את עצמו אפילו כשאין לבנו קרקעות כלל, מחמת חביבותו של בנו.

הגמרא מביאה את הדעות בענין ערב דכתובה: **דְּאִיתְּמַר**, יש שלשה חילוקי דינים בדיני ערבות וקבלנות: א.**עֲרֵב דִּכְתוּבָּה, דִּבְרֵי הַכֹּל לָא מִשְׁתַּעְבֵּד**, כטעם שיבואר להלן. ב.**קַבְּלָן דְּבַעַל חוֹב, דִּבְרֵי הַכֹּל מִשְׁתַּעְבֵּד**. ג.**קַבְּלָן דִּכְתוּבָּה, וְעֲרֵב דְּבַעַל חוֹב, פְּלִיגִי** – נחלקו בזה, **מַר סָבַר, אִי אִית לֵיהּ נִכְסֵי לְלַוֶּה** בעת ההתחייבות, **מִשְׁתַּעְבֵּד** הערב לבעל חוב והקבלן בכתובה, אך **אִי לֵית לֵיהּ, לָא מִשְׁתַּעְבֵּד**, כיון שהוא חושש להפסיד ואינו גומר בדעתו להתחייב, **וּמַר סָבַר, בֵּין אִית לֵיהּ וּבֵין לֵית לֵיהּ, מִשְׁתַּעְבֵּד. בֵּין אִית לֵיהּ וּבֵין לֵית לֵיהּ, וְהִלְכְּתָא**, כל **עֲרֵב** על חוב, אף שאינו קבלן, **בֵּין אִית לֵיהּ, וּבֵין לֵית לֵיהּ, מִשְׁתַּעְבֵּד, כַּר** [–חוץ] **מֵעֲרֵב דִּכְתוּבָּה, דְּאַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ**

המשך בעמוד 129

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואם כן **הָכָא נַמִּי** לגבי הקדש נאמר שבאמת אינו חייב מנה לאותו אדם, והטעם שאמר שהוא חייב, כיון **שאָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת עַצְמוֹ**, ורצונו שאם יבריא ממחלתו לא יסברו שהוא עשיר, ומדוע אמר רב הונא שמקבלים את דבריו, ומוציאים מנה מהקדש.

מתרצת הגמרא: **כִּי קָאָמַר רַב הוּנָא הָתָם** – דין זה שאמר רב הונא לגבי הקדש, הוא באופן דְּאותו אדם שלגביו הודה השכיב מרע שהוא חייב לו מנה, **נָקִיט שְׁטָרָא** – מחזיק בשטר חוב נגד השכיב מרע, וכיון שגם השכיב מרע מודה שהוא חייב לו, מוציאים מידו ונותנים לו.

מקשה הגמרא: אם כדבריך ששכיב מרע שהודה חייב כשיש עליו שטר, **מִכְּלַל** – משמע, **דְּרַב וּשְׁמוּאֵל** שפטרו את השכיב מרע שלא אמר 'תנו', אמרו זאת באופן **דְּלֵא נָקִיט שְׁטָרָא**, ואם כן קשה, מדוע אם **אָמַר 'תְּנוּ', נוֹתְנִין**, והרי חוב זה **מְלֻוֶּה עַל פֶּה הֲוָה**, **וְרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תְּרַוֵיְיהוּ, מְלֻוֶּה עַל פֶּה, אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְלֹא מִן הַלָּקוֹחוֹת**, ואם כן אף אם אמר 'תנו' ומוכח שהחוב אמת, מכל מקום אין היורשים חייבים לשלמו.

רב נחמן מבאר באופן אחר את החילוק בין דברי רב הונא לדברי רב ושמואל: **אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן**, לעולם אין חילוק בין הקדש להדיוט, **וְאִידֵי וְאִידֵי** – בין לגבי הקדש ובין לגבי הדיוט מדובר **דְּנָקִיט שְׁטָרָא, וְלֹא קַשְׁיָא, הָא** – בדברי רב הונא לגבי הוצאה מהקדש, מדובר **דְּהשטר מְקוּיָּים**, ולכן הוא גובה את אותו מנה, **וְהָא** – בדברי רב ושמואל, מדובר **דְּלֵא מְקוּיָּים**, ולכן יש חילוק בלשונו, אם **אָמַר 'תְּנוּ', קַיְּימֵיהּ לִשְׁטָרֵיהּ** – קיים בהודאתו את השטר, וגובה בו הלה, אך אם **לֹא אָמַר 'תְּנוּ', לֹא קַיְּימֵיהּ לִשְׁטָרֵיהּ**, ואילו הודאתו לבדה אינה מחייבתו, מחשש שאמר כן כדי שלא להשביע את בניו, ורק אם יקיימנו המלוה יוכל לגבות בו.

הגמרא מבררת את דינם של יתומים הטוענים שפרעו את חוב אביהם: **אָמַר רַבָּה, שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר 'מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי', וְאחרי שמת האב אָמְרוּ הַיְתוֹמִים פָּרַעְנוּ, נֶאֱמָנִין**. אך אם אמר השכיב מרע **'תְּנוּ מָנֶה לִפְלוֹנִי', וְאָמְרוּ הַיְתוֹמִים פָּרַעְנוּ, אֵין נֶאֱמָנִין**.

מקשה הגמרא: **כְּלָפֵי לַיְּיא** – להיכן פונה דבר זה שאמר רבה, והרי **אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא**, אם **אָמַר 'תְּנוּ מָנֶה', כֵּיוָן דְּפָסְקָהּ אֲבוּהוֹן לְמִילְּתָא** – כיון שאמר אביהם דבר ברור ומוחלט, **אִיכָּא לְמֵימַר דְּפַרְעֵיהּ** – אפשר לומר שאכן פרעוהו, אבל אם אמר האב **'מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי', כֵּיוָן דְּלֵא פָּסַק אֲבוּהוֹן לְמִילְּתָא** – לא אמר דבר ברור ומוחלט, **אִיכָּא לְמֵימַר דְּלֵא פַּרְעֵיהּ**, ואינם נאמנים לומר שפרעו לו.

הגמרא מביאה את דינו של רבה באופן שונה: **אֶלָּא אִי אִיתְּמַר, הָכִי אִיתְּמַר, שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר 'מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי', ולא אמר לשון 'תנו', וְאָמְרוּ הַיְתוֹמִים חֲזֵר וְאָמַר לָנוּ אַבָּא** לפני מותו **פָּרַעְתִּי** חוב זה לפני שאמרתי לכם לשלמו, **נֶאֱמָנִין**. **מַאי טַעְמָא**, מבארת הגמרא: כיון שכשאמר 'מנה לפלוני בידי' שזו לשון מסופקת, מוכח שלא היה חיובו ברור בעיניו, ויתכן שאחר כך **אַדְּכּוּרֵי מִידְּכַר** – נזכר שכבר פרע, ונאמנים הבנים לומר שחזר ואמר שכבר פרע. אך אם אמר **'תְּנוּ מָנֶה לִפְלוֹנִי', שזו לשון חיוב גמור, וְאָמְרוּ הַיְתוֹמִים חֲזֵר וְאָמַר אַבָּא פָּרַעְתִּי** חוב זה קודם שאמרתי לכם עליו לשון 'תנו', **אֵין נֶאֱמָנִין**, כיון **דְּאִם אִיתָּא דְּפַרְעֵיהּ** – אם אכן פרע האב, **לֹא הֲוָה אָמַר 'תְּנוּ'** – לא היה אומר להם מתחילה 'תנו מנה לפלוני', שזו לשון של חיוב מוחלט.

הגמרא דנה בדיני הודאת שכיב מרע: **בְּעֵי** [–הסתפק] **רָבָא, שְׁכִיב מְרַע שֶׁתבעו אדם ממון בפני עדים, והוֹדָה לדבריו, מַהוּ, האם צָרִיךְ לוֹמַר 'אַתֶּם עֵדַי'**, וכמו כל אדם המודה לחבירו אחרי שהלה תובעו, שצריך לומר 'אתם עדי' כדי להוכיח שכוונתו להתחייב בהודאה זו, ולא לְשַׁטּוֹת בתובע, **אוֹ** ששכיב מרע **אֵין צָרִיךְ לוֹמַר אַתֶּם עֵדַי**, וכטעם שיבואר להלן.

ספק נוסף: שכיב מרע המודה בפני עדים שהוא חייב ממון, **צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר** להם **'כְּתוֹבוּ'** כדי שתהיה להם רשות לכתוב שטר על הודאתו, וכסתם אדם שאין העדים רשאים לכתוב שטר ללא ציוויו, כמבואר לעיל (מג.), **אוֹ שאֵין צָרִיךְ לוֹמַר 'כְּתוֹבוּ'**.

מבאר רבא את צדדי הספק הראשון: האם **אָדָם מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָּה**, וממילא דינו ככל אדם העשוי לשטות בחבירו, וצריך לומר 'אתם עדי', **אוֹ שאֵין אָדָם מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָּה**, והודאתו מחייבתו ללא אמירת אתם עדי.

כְּתַר דְּבָעֵיא, הָדַר פָּשְׁטָהּ – לאחר שהסתפק רבא בדינים אלו, חזר ופשטן, לגבי הספק הראשון אמר, **אֵין אָדָם מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָּה**, ואינו צריך לומר לאחר לומר בשעת הודאתו 'אתם עדי'. ולגבי הספק השני אמר, **דְּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין דָּמוּ**, ואינו צריך לומר 'כתובו', ותיקנו זאת חכמים כדי שלא תיטרף דעתו עליו מחשש שלא יקיימו את דבריו, כמבואר לעיל (קמז:).

משנה

משנתינו מבררת מתי גובה המלוה מנכסים שהיו ביד הלוה ומכרם או נתנם במתנה: **הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ בִּשְׁטָר** שחתומים בו עדים, אף שלא פירש בשטר שיוכל לגבות מנכסים משועבדים, **גּוֹבֶה** המלוה **מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים** – קרקעות שקנו לקוחות מהלוה לאחר ההלואה, כיון שנכסים אלו השתעבדו למלוה בזמן ההלואה, ושעבודו קדם לקנית הלוקח, וכיון שלשטר החתום בעדים יוצא קול ומתפרסם ענין ההלואה, יכלו הלקוחות לברר ולהזהר מלקנות קרקעות אלו, והם שהפסידו לעצמם בכך שלא ביררו וקנו אותם.

אך הלואות הנעשות **עַל יְדֵי** – **בפני עֵדִים**, ולא חתמו העדים על שטר חוב, **גּוֹבִין** אותם רק **מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין** – נכסים שביד הלוה עצמו, ולא מנכסים שמכר לאחרים, כיון שלהלואה בעדים וללא שטר אין קול ופרסום, ולא יכלו הלקוחות להזהר מלקנותם.

המשך ביאור למס' בבא בתרא ליום ראשון עמ' ב

יִפְרַע מִן הֶעָרֵב, ואף שאמר שמלוהו על מנת שיפרע ממי שירצה.

מקשה הגמרא: **וְהָא מִדְּקָתָנֵי** – והרי מכך ששנינו **בְּסֵיפָא** כך, **'רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אם יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה לֹא יִפְרַע מִן הֶעָרֵב'**, **מִכְּלַל** – משמע **דִּתְנָא קַמָּא** החולק על רבן שמעון בן גמליאל **סָבַר** שאין לחלק כן, אלא **לֹא שְׁנָא הָכִי וְלֹא שְׁנָא הָכִי** – אין שינוי וחילוק בין אופן שיש לו נכסים לבין אופן שאין לו נכסים, ולעולם יכול המלוה לגבות מהערב, ושלא כדברי רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: **חַפּוּרֵי מִחַפְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – חסרה היא המשנה ויש להוסיף בה מילים, וכך יש לשנות בה, **הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ עַל יְדֵי עֶרֶב, לֹא יִפְרַע מִן הֶעָרֵב. וְאִם אָמַר עַל מְנָת שֶׁאֶפְרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה, יִפְרַע מִן הֶעָרֵב**. ועד כאן זהו כגירסא שלפנינו. וכאן יש להוסיף בגירסת המשנה, **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם התנה שיפרע ממי שירצה גובה מהערב, **בְּשֶׁאֵין נְכָסִים לַלֹּוֶה, אֲבָל** אם **יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה לֹא יִפְרַע מִן הֶעָרֵב**, וכדין שאמר רבי יוחנן. וכן יש להוסיף בהמשך המשנה, **וְעֵרֶב** **קַבְּלָן**, אף שלא אמר המלוה שיגבה ממי שירצה, **וַאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה**, אם רצונו של המלוה בכך, **יִפְרַע מִן הַקַּבְּלָן**.

מחדירה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רשב"ם

הכא נמי — גבי הקדש, איכא למימר לכך נתכוין, ואמאי קאמר רב הונא נאמן, ונותנין לו המנה? **כי קאמר רב הונא דנקיט שטרא** — ההוא מלוה, וזה הודה לו. **ופרכינן:** מכלל **דרב ושמואל מיירי בדלא נקיט** — והלכך אין נותנין לו כי לא אמר "תנו". אי הכי, כי אמר "תנו" אמאי נותנין? מלוה על פה היא כו', ואי (לאו) משום טעמא דמצוה לקיים דברי המת — לא היה להם ליתן בשביל דברי אביהם עד לאחר מותו. **אלא אמר רב נחמן** — בין זה שאמר שכיב מרע "מנה לפלוני בידי" והוא בא ליפרע מן ההקדש, ובין זה הבא ליפרע מבניו — כולהו שטרי נקיטי דמסקי ביה בהאי שכיב מרע מנה, ולא קשיא. **הא** — דהקדש — במקויים, דאיכא הנפק. **אמר תנו** קיימיה **לשטריה** — ולא צריך מלוה לקיומיה. **לא אמר תנו** — חיישינן דלמא משום שלא להשביע את בניו אמר הכי, ולא גבי עד דמקיימי לשטריה. **דכיון דפסקה אבוהון** — שגמר דבריו וצווה לפרוע. **מאי טעמא** — [דלא?] דלמא אידכורי מידכר, והלכך לא רצה לומר עדיין "תנו". **שכיב מרע שהודה** — בעל חובו טוען לו: מנה לי בידך, ואמר לו: הן. דבהאי גוונא אמרינן בסנהדרין בפרק "זה בורר" (כט, ב) דצריך שיאמר "אתם עדי", ואי לא — מצי אמר לו: משטה אני בך. **צריך שיאמר כתובו** — דאמרינן ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא מ, א): הודאה בפני שנים — צריך שיאמר "כתובו". **ודברי שכיב מרע כבתובין וכמסורין** — ואין צריך לומר "כתובו". **משנה המלוה את חברו בשטר** — אפילו אין כתוב בו אחריות, הא פסקינן הלכתא ב"שנים אוחזין" (בבא מציעא טו, ב) דאחריות טעות סופר הוא, וכמי שכתוב בו אחריות דמי.

משועבדים — מכורין.

הוציא

תוספות

ורב ושמואל דאמרי תרוייהו מלוה וכו' — ואם תאמר: והא דברי שכיב מרע כבתובין וכמסורין דמו; מאחר דאם כתבו ונתנו היו נותנים — השתא אמאי אין נותנים כמחלק כל נכסיו? ויש לומר: לא דמי, דהיכא דנותן מטעם מתנה — בודאי תקנו שיהיו כבתובין וכמסורין, שמא תטרף דעתו עליו. אבל מצוה להן ליתן מכח מלוה ולא מטעם אחר — אין לו אלא מכח מלוה כאשר בתחלה, והלכך אין נותנין. **הא** דמקויים — ואם תאמר: הא דנקט שטרא מקויים — צריכין למימר דנאמן? ועוד: מה אנו צריכין לנאמנות? ממילא גבי על ידי שטר שבידו ועוד: דלמה לי הקדש? ועוד: מאי איריא שכיב מרע, דאין אדם חוטא ולא לו, כדמפרש בפרק "שום היתומים" (ערכין כג, א)? אפילו בריא נמי ויש לומר: דכולהו איצטריך לגבות בלא שבועה. דאי לא הוה אלא שטרא — הוה בעי שבועה, כדתנן (כתובות פז, א): הבא ליפרע מנכסים משועבדים לא יפרע אלא בשבועה, ואפילו הקדש. אי לא שכיב מרע, ואי לא נאמנותו — הוה [בעי] שבועה, דמה לי משתעבד לגבוה מה לי משתעבד להדיוט. והכי מפרש בהדיא בפרק "שבועת הדיינים" (שבועות מב, ב) על הא דקתני (ברייתא): אבל נשבעים לקטן ולהקדש ליפרע מנכסי הקדש. (ופריך) תנינא: (כו') מנכסים משועבדים כו' סלקא דעתך אמינא הני מילי הדיוט, אבל הקדש לא חיישינן לקנוניא — קא משמע לן. ופריך: והא אמר רב הונא שכיב מרע כו' ומשני: דוקא שכיב מרע, דאין אדם חוטא ולא לו. ומכאן נראה לרבי הא דמביא לן פרק "הניזקין" (גיטין נ, ב) גבי אין נפרעין מנכסים משועבדין במקום שיש נכסים בני חורין אפילו הן זיבורית, במתנה מאי? בההיא דמנכסים משועבדים לא יפרע אלא בשבועה הוי ודאי, הוא הדין מתנה דנשבעין כשבאין ליפרע ממנו. דפשיטא ליה נמי הכא, דמה לי משתעבדי לגבוה מה לי משתעבדי להדיוט. אלמא, להדיוט בבהאי גוונא בעי שבועה. **הא** דלא מקויים — ואם תאמר: כי היכי דאי לא מקויים [אמרינן] שהוא מזוייף, והאב אמר שלא להשביע את בניו — בהא נמי לימא שלא להשביע את בניו, ופרוע הוא. ומדברי האב אין ראיה ואין לומר דאם כן היו נותנים על ידי שבועה אם היה מקויים, שאין צריך אלא לישבע שלא נפרע, וזה יכול הוא לעשות, ולא שייך לומר "אין נותנים". אבל בלא מקויים, דבעי קיום [קודם שיפרע] — שייך לומר "אין נותנים". דהא גבי הקדש אמרו נאמן במקויים, ולא טענינן ליה פרוע ויצטרך שבועה, אלא נאמן בלא שבועה, כדמוכח ההיא דשבועות (מב, ב) שהבאתי לעיל אלא נראה לרבי: דהיכא דנקט ההוא מלוה שטרא ומקיים — אין הלוה רגיל לעולם לומר שלא להשביע שחייב לו מנה כמו שכתב בשטר, היכא דפריעה, שלא יהא סבורים העולם שלא פרעו.

אלא אי איתמר כו' — לא בעי למימר: "אלא איפכא איתמר", דידע גמרא שאמר על "מנה לפלוני בידי" דנאמנים. **חזר** ואמר לנו אבא פרעתי נאמנים דלמא אדכורי מדכר — היינו "פרעתי קודם לכן", [כדקאמר: דלמא] אדכורי מדכר — [היינו] באותה שעה, כדמוכח בסמוך, [דקאמר]: אי איתא דפריעה כו'. והכא נאמנים — משום שהוא היה נאמן לומר פרעתי קודם לכן, מגו דנאמן לומר פרעתי אחרי כן. כדתנן: מנה לי בידך אמר לו: הן. נתתיו לך — פטור, אלא דמשביעין אותו שבועת היסת מדרבנן. ואף הם יכולים לומר פרענו אחרי כן. והא דאמר אין נאמנים כיון דלא פסקה למילתיה — היינו דטפי מסתבר לומר שם אין נאמנין, מ"תנו מנה לפלוני". ואומר רבי: הא דאמר סוף פרק קמא דגיטין (יד, א): הנהנו גנאי דעבוד חושבנא בהדי הדדי כו', לסוף לא פש גביה ולא מידי, ומסיק דהאי דאקני למריה ארעא זוזי דפשו גביה — קנין בטעות הוא, וחזור. ומפרש רבינו תם ורבינו חננאל: שהיו הן מודים שטעו תחלה בחשבון, שאם לא כן — לא היה נאמן, שאם כן אין לך קנין מועיל לעולם, שיאמר "טעיתי", וגם יאמר היאך טעה — הא לאו הוכחה היא, דודאי הוא יכול להיות נאמן בכמה מקומות מגו דהוה מצי למימר "פרעתי אחרי כן", כדאשכחן הכא. אלא נראה דלא מיבעיא שנאמן לומר שטעה כשאמר "מנה לפלוני בידי", אלא הוא נאמן לומר פרעתי בבר — מגו דמצי למימר פרעתי אחרי כן. ומכל מקום יכול הוא להיות דהתם צריך שיהו מודים שטעה אחרי כן, משום דקנין חשוב כ"תנו" דהכא, דאי פרעיה — לא הוה אמר "תנו", ומה לי לשקר במקום עדים הוא. הכי נמי התם, אי איתא דטעה דלא פש גביה מידי — לא הוה מקני. ויש מפרשים דדוקא בשכיב מרע שייך למימר אדכורי מדכר, שאין דעתו מיושבת עליו, אבל בריא — לא.

ודברי שכיב מרע כבתובין וכמסורין דמו כו' — האי "כבתובין" לא דוי כבתובין דלעיל פרק "מי שמת" (קנא, א). דהתם קאמר שהם כבתובים וכמסורין כבר, דלא בעי קנין. אבל הכא לא בעי למימר דדוקא כבתובין וכמסורין, אלא אלימו טובא כדברים הכתובים, הלכך הוי כאילו אמר "כתבו". והרבה יפוי כח עשו חכמים בשכיב מרע בלא ההוא דלעיל דלא בעי קנין, כי ההיא דאמר בפרק קמא דגיטין (יד, ב) ד"הולך" ב"זכי" בשכיב מרע, אפילו לא הוי בבריא כזכי.

המלוה את חבירו בשטר כו' [על ידי] עדים גובה מנכסים בני חורין — הכא תנן בהדיא דמלוה על פה לא גבי ממשועבדים [מדרבנן]. והא דפירש רש"י פרק "הניזקין" (גיטין נא, א) דמזון האשה והבנות גובין מנכסים בני חורין לפי שאין קצובים, אבל היו קצובים היו גובין אף על פי שאין כתובים, משום דהוה כמלוה על פה — ליתא, ואגב ריחטא לא עיין בה. אלא טעמא דאכילת פירות למזון האשה והבנות דגבי אם היו קצובים, אפילו אין כתובים — משום דקלא אית להו. והקשה הרב רבינו יעקב מקורבי"ל: אם כן הויאן נשבעין במודה מקצת הטענה? והא אין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות ואומר רבי: כגון שמחל שעבודו. אי נמי, בדליבא עדים. דהא דשעבודא דאורייתא — היינו על פי עדים, אבל על פי עצמו — לא. ובפרק קמא דבבא מציעא (ד, ב) הארכתי יותר מבכאן.

הָכָא נַמִי, אָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת עַצְמוֹ - כִּי קָאָמַר רַב הוּנָא הָתָם - דְּנָקֵיט שְׁטָרָא. מִכְּלָל דְּרַב וּשְׁמוּאֵל - דְּלָא נָקֵיט שְׁטָרָא; אָמַר "תְּנוּ" - נוֹתְנִין? מִלְּוֶה עַל פֶּה הֲוָה, וְרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מִלְּוֶה עַל פֶּה - אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִן הַיּוֹרְשִׁין וְלֹא מִן הַלָּקוֹחוֹת אֶלָּא אֲמַר רַב נַחְמָן: אִידִּי וְאִידִּי דְּנָקֵיט שְׁטָרָא, וְלָא קַשְׁיָא: הָא דִּמְקוּיָּים, הָא דְּלָא מְקוּיָּים; אֲמַר "תְּנוּ" - קַיְּימֵיהּ לִשְׁטָרֵיהּ, לֹא אֲמַר "תְּנוּ" - לָא קַיְּימֵיהּ לִשְׁטָרֵיהּ. אָמַר רַבָּה: שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר "מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי", וְאָמְרוּ יְתוֹמִין "פָּרַעְנוּ" - נֶאֱמָנִין; "תְּנוּ מָנֶה לְפְלוֹנִי", וְאָמְרוּ יְתוֹמִין "פָּרַעְנוּ" - אֵין נֶאֱמָנִין. - כְּלַפֵּי לַיָּיא? אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא אָמַר "תְּנוּ מָנֶה", כֵּיוָן דְּפִסְקָה אֲבוּהוֹן לְמִילְּתָא - אִיכָּא לְמֵימַר דְּפָרְעֵיהּ. "מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי" - כֵּיוָן דְּלָא פְּסַק אֲבוּהוֹן לְמִילְּתָא - אִיכָּא לְמֵימַר דְּלָא פָּרְעֵיהּ אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר: שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר "מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי", וְאָמְרוּ יְתוֹמִין: חָזַר וְאָמַר לָנוּ אַבָּא "פָּרַעְתִּי" - נֶאֱמָנִין, מַאי טַעְמָא? אִדְּכוּרֵי מִידְּכַר; "תְּנוּ מָנֶה לְפְלוֹנִי", וְאָמְרוּ יְתוֹמִין: חָזַר וְאָמַר אַבָּא "פָּרַעְתִּי" - אֵין נֶאֱמָנִין, דְּאִם אִיתָא דִּפְרָעֵיהּ, לָא הֲוָה אָמַר "תְּנוּ". בְּעֵי רָבָא: שְׁכִיב מְרַע שֶׁהוֹדָה, מַהוּ? צָרִיךְ לוֹמַר "אַתֶּם עֵדַי", אוֹ אֵין צָרִיךְ לוֹמַר "אַתֶּם עֵדַי"? צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר "כְּתוֹבוּ", אוֹ אֵין צָרִיךְ לוֹמַר "כְּתוֹבוּ"? אָדָם מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָה, אוֹ אֵין אָדָם מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָה? בְּתַר דְּבָעֵיָא הֲדַר פְּשַׁטֵּהּ: אֵין אָדָם מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָה, וְדִבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין דָּמוּ. **מִשְׁנָה** הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵירוֹ בִּשְׁטָר - גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, עַל יְדֵי עֵדִים - גּוֹבִין מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין.

הוציא

נותנים על ידי שבועה אם היה מקויים, שאין צריך אלא לישבע שלא נפרע, וזה יכול הוא לעשות, ולא שייך לומר "אין נותנים". אבל בלא מקויים, דבעי קיום [קודם שיפרע] — שייך לומר "אין נותנים". דהא גבי הקדש אמרו נאמן במקויים, ולא טענינן ליה פרוע ויצטרך שבועה, אלא נאמן בלא שבועה, כדמוכח ההיא דשבועות (מב, ב) שהבאתי לעיל אלא נראה לרבי: דהיכא דנקט ההוא מלוה שטרא ומקיים — אין הלוה רגיל לעולם לומר שלא להשביע שחייב לו מנה כמו שכתב בשטר, היכא דפריעה, שלא יהא סבורים העולם שלא פרעו.

אלא אי איתמר כו' — לא בעי למימר: "אלא איפכא איתמר", דידע גמרא שאמר על "מנה לפלוני בידי" דנאמנים. **חזר** ואמר לנו אבא פרעתי נאמנים דלמא אדכורי מדכר — היינו "פרעתי קודם לכן", [כדקאמר: דלמא] אדכורי מדכר — [היינו] באותה שעה, כדמוכח בסמוך, [דקאמר]: אי איתא דפריעה כו'. והכא נאמנים — משום שהוא היה נאמן לומר פרעתי קודם לכן, מגו דנאמן לומר פרעתי אחרי כן. כדתנן: מנה לי בידך אמר לו: הן. נתתיו לך — פטור, אלא דמשביעין אותו שבועת היסת מדרבנן. ואף הם יכולים לומר פרענו אחרי כן. והא דאמר אין נאמנים כיון דלא פסקה למילתיה — היינו דטפי מסתבר לומר שם אין נאמנין, מ"תנו מנה לפלוני". ואומר רבי: הא דאמר סוף פרק קמא דגיטין (יד, א): הנהנו גנאי דעבוד חושבנא בהדי הדדי כו', לסוף לא פש גביה ולא מידי, ומסיק דהאי דאקני למריה ארעא זוזי דפשו גביה — קנין בטעות הוא, וחזור. ומפרש רבינו תם ורבינו חננאל: שהיו הן מודים שטעו תחלה בחשבון, שאם לא כן — לא היה נאמן, שאם כן אין לך קנין מועיל לעולם, שיאמר "טעיתי", וגם יאמר היאך טעה — הא לאו הוכחה היא, דודאי הוא יכול להיות נאמן בכמה מקומות מגו דהוה מצי למימר "פרעתי אחרי כן", כדאשכחן הכא. אלא נראה דלא מיבעיא שנאמן לומר שטעה כשאמר "מנה לפלוני בידי", אלא הוא נאמן לומר פרעתי בבר — מגו דמצי למימר פרעתי אחרי כן. ומכל מקום יכול הוא להיות דהתם צריך שיהו מודים שטעה אחרי כן, משום דקנין חשוב כ"תנו" דהכא, דאי פרעיה — לא הוה אמר "תנו", ומה לי לשקר במקום עדים הוא. הכי נמי התם, אי איתא דטעה דלא פש גביה מידי — לא הוה מקני. ויש מפרשים דדוקא בשכיב מרע שייך למימר אדכורי מדכר, שאין דעתו מיושבת עליו, אבל בריא — לא.

ודברי שכיב מרע כבתובין וכמסורין דמו כו' — האי "כבתובין" לא דוי כבתובין דלעיל פרק "מי שמת" (קנא, א). דהתם קאמר שהם כבתובים וכמסורין כבר, דלא בעי קנין. אבל הכא לא בעי למימר דדוקא כבתובין וכמסורין, אלא אלימו טובא כדברים הכתובים, הלכך הוי כאילו אמר "כתבו". והרבה יפוי כח עשו חכמים בשכיב מרע בלא ההוא דלעיל דלא בעי קנין, כי ההיא דאמר בפרק קמא דגיטין (יד, ב) ד"הולך" ב"זכי" בשכיב מרע, אפילו לא הוי בבריא כזכי.

המלוה את חבירו בשטר כו' [על ידי] עדים גובה מנכסים בני חורין — הכא תנן בהדיא דמלוה על פה לא גבי ממשועבדים [מדרבנן]. והא דפירש רש"י פרק "הניזקין" (גיטין נא, א) דמזון האשה והבנות גובין מנכסים בני חורין לפי שאין קצובים, אבל היו קצובים היו גובין אף על פי שאין כתובים, משום דהוה כמלוה על פה — ליתא, ואגב ריחטא לא עיין בה. אלא טעמא דאכילת פירות למזון האשה והבנות דגבי אם היו קצובים, אפילו אין כתובים — משום דקלא אית להו. והקשה הרב רבינו יעקב מקורבי"ל: אם כן הויאן נשבעין במודה מקצת הטענה? והא אין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות ואומר רבי: כגון שמחל שעבודו. אי נמי, בדליבא עדים. דהא דשעבודא דאורייתא — היינו על פי עדים, אבל על פי עצמו — לא. ובפרק קמא דבבא מציעא (ד, ב) הארכתי יותר מבכאן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ - גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. עָרַב הַיּוֹצֵא לְאַחַר חֵיתוּם שְׁטָרוֹת - גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. מַעֲשֶׂה וּבָא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְאָמַר: גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס: אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אָמַר לוֹ: לָמָּה? אָמַר לוֹ: הֲרֵי הַחוֹנֵק אֶת אֶחָד בַּשּׁוּק, וּמְצָאוֹ חֲבֵירוֹ וְאָמַר לוֹ "הַנַּח לוֹ [וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ]" - פָּטוּר, שֶׁלֹּא עַל אֱמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ; אֶלָּא אֵיזֶה הוּא עָרֵב שֶׁהוּא חַיָּב? "הַלְוֵהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ" - חַיָּב, שֶׁכֵּן עַל אֱמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ. וְאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הָרוֹצֶה שֶׁיְּחַכִּים - יַעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין לְךָ מִקְצוֹעַ בַּתּוֹרָה יוֹתֵר מֵהֶן, וְהֵן כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ, וְהָרוֹצֶה שֶׁיֵּעָסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת - יְשַׁמֵּשׁ אֶת שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס.

גמרא אָמַר עוּלָּא: דְּבַר תּוֹרָה, אֶחָד מִלְוֶה בִּשְׁטָר וְאֶחָד מִלְוֶה עַל פֶּה - גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מַאי טַעְמָא? שֶׁעְבּוּדָא דְּאוֹרַיְיתָא, וְאֶלָּא מַה טַּעַם אָמְרוּ: מִלְוֶה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִנְּכָסִין בְּנֵי חוֹרִין? מִשּׁוּם פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת. - אִי הָכִי, מִלְוֶה בִּשְׁטָר נַמִּי - הָתָם אִינְהוּ גִּינְהוּ דְּאַפְסִידוּ אַנַּפְשֵׁייְהוּ. וְרַבָּה אָמַר: דְּבַר תּוֹרָה, אֶחָד מִלְוֶה בִּשְׁטָר וְאֶחָד מִלְוֶה עַל פֶּה - אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, מַאי טַעְמָא? שֶׁעְבּוּדָא לָאו דְּאוֹרַיְיתָא, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ: מִלְוֶה בִּשְׁטָר גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנְעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לְוִין. - אִי הָכִי, מִלְוֶה עַל פֶּה נַמִּי - הָתָם לֵית לֵיהּ קָלָא. וּמִי אָמַר רַבָּה הָכִי? וְהָא אָמַר רַבָּה: גָּבוּ קַרְקַע - יֵשׁ לוֹ, גָּבוּ מָעוֹת - אֵין לוֹ וְכִי תֵימָא: אֵיפּוּךְ דְּרַבָּה לְעוּלָּא וּדְעוּלָּא לְרַבָּה, וְהָא אָמַר עוּלָּא: דְּבַר תּוֹרָה, בַּעַל חוֹב דִּינֵיהּ בִּזְבוּרִית - אֶלָּא רַבָּה תַּנְעָמָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא קָאָמַר, וְלֵיהּ לָא סְבִירָא לֵיהּ. רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מִלְוֶה עַל פֶּה - אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִן הַיּוֹרְשִׁין וְלֹא מִן הַלָּקוֹחוֹת, מַאי טַעְמָא? שֶׁעְבּוּדָא לָאו דְּאוֹרַיְיתָא. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מִלְוֶה עַל פֶּה - גּוֹבֶה בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין וּבֵין מִן הַלָּקוֹחוֹת, מַאי טַעְמָא? שֶׁעְבּוּדָא דְּאוֹרַיְיתָא. מֵיתִיבִי: הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו שׁוֹר וַהֲרָגוֹ - פָּטוּר; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאִם מֵת הַשּׁוֹר - יוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר חַיָּבִים לְשַׁלֵּם דְּמֵי שׁוֹר לְבַעְלָיו אָמַר רַבִּי אֶלְעָא אָמַר רַב: בְּשֶׁעָמַד בַּדִּין. - וְהָא הֲרָגוֹ קָתָנֵי - אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: שֶׁעַשָּׂאוֹ טְרֵפָה. - וְהָא אָמַר רַב נַחְמָן, תָּנֵי תַּנָּא: מֵת וּקְבָרוֹ - הָתָם, דִּיתְבִי דַּיְנֵי אַפּוּמָא דְּבֵירָא וְחַיְּיבוּהוּ.

אמר

תוספות

גבו קרקע יש לו גבו מעות אין לו — אף על גב דמיניה מיירי, מכל מקום מעות אין לו, דלאו הני מעות שבק אבוהדון, אף על גב דהיינו מיניה. קרקע אמאי יש לו? אלא ודאי עיקר שעבוד הוא על קרקע. אלמא, שעבוד קרקע לקוחות דאורייתא. **דבר** תורה בעל חוב דינו בזבורית — תימה: היכי מוכח מהכא דשעבודא דאורייתא? דלמא היינו מיניה, דמיניה פשיטא דגבי בין קרקע ובין סובין. ושמא עולא אמרה על הא דפרק "הניזקין" (גיטין מח, ב) דאין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין ואפילו הן זיבורית, דמשום פסידא דלקוחות אוקמוה אדאורייתא. ומדקאמר "אוקמוה אדאורייתא" — משמע דהתם נמי דאורייתא הוא. מיהו, לא אשכחן דקאמר איהו בהדיא הכי. אבל הגמרא קאמר התם ב"הניזקין" (שם נ, א): כדעולא, דאמר עולא כו' ומשום פסידא דלקוחות כו'. ואפילו אומר בהדיא הכי — לא הוה דוקא, דשפיר משמע אוקמוה אדאורייתא דבמיניה הוא. ונראה, שמא מדקאמר בזבורית — משמע קרקע זבורית, מדלא הזכיר סובין. ואין נראה לפרש דהאי דמאן דאמר לאו דאורייתא — היינו אפילו מיניה. דהא פשיטא שחייב לשלם, ואם אין לו מעות — פשיטא דאינו פטור בכך, אלא יתן לו סובין או קרקע, (או) ימכר ויתן לו מעות. אלא בשעבוד לקוחות מיירי, שמשועבדים. אף על פי דכתב ליה אחריות בהדיא — לאו דאורייתא הוי האי קנין, דמדאורייתא לא יוכל לשעבד בחובו את נכסיו מן הלקוחות, אף על פי שיכול למכרן. ומה שפירש רבינו שמואל בן מאיר גבי שעבוד דאורייתא הוי האי קנין — דכתיב "יוציא אליך את העבוט". וגבי לאו דאורייתא, פירש: והא דכתיב "יוציא אליך העבוט" — במשכנו שלא בשעת הלואתו בבבא מציעא (קיד, ב) (לא) — משמע דבשעבוד דבמיניה פליגי. ולא ידע רבי מאי קאמר. וגם לא הבנתי מה שאומר למאן דאמר לאו דאורייתא, דקרא במשכנו בשלא בשעת הלואתו. כל שכן דהוי דאורייתא, דבשלא בשעת הלואתו — הוא גבייה מחוב **אינו** גובה לא מן היורשים — תימה: כיון דמלוה בשטר גובה מן היורשים, אף על גב דשעבוד לאו דאורייתא — שלא בשטר נמי מאי טעמא לא גבי? מה לי היכא דאית ליה קלא מה לי היכא דלית ליה קלא? ויש לומר: מי שמלוה בעדים אינו חושש לקלא. ולגבייה דלקוחות לא תקנו חכמים לגבות מן היורשין. **לא** מן היורשין — וקשה לרבינו יצחק: דב"ארבעה אבות" (בבא קמא יא, ב) גבי הלכה גובין מן העבדים, אמר רבי אלעזר: אפילו מיתמי? לא, מיניה. מיניה, אפילו מגלימא דעל כתפיה ומשני: שעשאו אפותיקי ומכרו. משמע: אבל מיתמי לא גבי. ותימה: דפסקינן לקמן דמלוה על פי גובה מן היורשין ולא מן הלקוחות, אלמא גובה טפי מן היורשין ממן הלקוחות. והתם גבי טפי מלקוחות ותירץ רבי: דודאי מלקוחות גבי טפי מדגבי מיורשים, אף על גב דעדיפי לקוחות הכא, דראשכחן גבי מוכר שדהו בעדים גובה מנכסים

רשב"ם

הוציא עליו — מלוה. **כתב ידו** — של לוה, שהוא חייב לו ממון, ואין כאן עדות אחרת. **גובה מנכסים בני חורין** — דלא גובה ממשועבדים אלא מלוה הכתוב בשטר שיש בו עדים. דבין דאיכא תרתי, שטר ועדים — מפקי ליה לקלא, ולקוחות הוא דאפסידו אנפשייהו, שלא חקרו בדבר, ויניחו בני חרי למוכר לגבות מהם. **ערב היוצא כו'** — שכתב בתוך השטר אחר חתימת העדים: "אני פלוני בן פלוני ערב". **גובה מנכסים בני חורין** — מן הערב בערבות שבעל פה, דמלוה על פי היא, כיון דלא חתימי עדים על הערבות. והוא הדין לערב בלא שטר אחר מתן מעות. **אמר ליה בן נגס אינו גובה** — דכל ערב שלאחר מתן מעות לא הוי ערב, שלא על אמונתו והבטחתו של ערב זה הלוהו. **גמרא שעבודא דאורייתא** — "יוציא אליך העבוט" (דברים כד) — והוא הדין למקרקעי. **לאו דאורייתא** — וקרא במשכנו שלא בשעת הלואתו, בבבא מציעא (קיד, ב). **משום פסידא** דלקוחות — שלא יוכלו להזהר בדבר שאין ידוע לעולם. **ומי אמר רבה** — שעבודא לאו דאורייתא? והא אמרינן בפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קכד, ב), שלחו מתם: בכור נוטל פי שנים במלוה. ואמר רבה עלה: גבו קרקע בחובת אביהם — יש לו, דבמאן דמשעבד בחיי אבוהון דמי, וקרינא ביה "בכל אשר ימצא לו" — אלמא שעבודא דאורייתא איפוך גבו קרקע אין לו גבו מעות יש לו — דמעות הלוהו ומעות משלם, ודמי טפי ל"אשר ימצא לו". **בעל חוב דיניה בזיבורית** — ונפקא ליה בפרק קמא דבבא קמא (ח, א) מ"והאיש אשר אתה נושה בו יוציא" וגו' מה דרכו של אדם להוציא — פחות שבכלים. אלמא שעבודא דזיבורית דאורייתא. **ומשני: לטעמייהו דבני מערבא קאמר** — דאמר התם: נוטל פי שנים במלוה במקרקעי אמור ולא במעות. ומיהו, לדידיה סבירא ליה דבכור אינו נוטל פי שנים, ולא שנא גבו קרקע ולא שנא גבו מעות, דשעבודא לאו דאורייתא. **יורשי בעל הבור חייבין לשלם** — אלמא מלוה על פי גובה מן היורשים, וקשיא לרב ושמואל. **בשעמד בדין** — דמעשה בית דין כמלוה בשטר דמי. **שעשאו** — השור טריפה, ועמד בדין קודם שיצתה נשמתו. **וקברו** — השור דחפו וקברו בתוך קרקעית הבור. **אפומא דבירא** — לפני מותו.

אמר

משועבדים, דקאמר לעיל ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא מא, ב מב, א) אפסודי אפסדי אנפשייהו, ואף על גב דאינו גובה מן היורשין. וטעמא — משום שעשו חוצפא לקנות דבר שיש עליו קול שהיה משועבד, והאי טעמא לא שייך ביורשין. ומהאי טעמא גבי נמי מלקוחות התם ולא מן היורשין. מיהו, אין נראה לרבי, שמוכר שדהו בעדים גובה מן היורשין כמו מן הלקוחות, מאחר דאית להו קלא, כמו שמלוה בשטר גובה מן היורשין לרב ושמואל אף על פי שמלוה על פי אינו גובה, הואיל ואית להו קלא, ומטעם תקנה, כמו שתקנו במלוה דגבי משום נעילת דלת. והכי נמי אשכחן בסנהדרין (לב, א): ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה — שלא תנעול דלת בפני לוין. ואפילו בכל דיני ממונות שבעולם אנו דנים בלא דרישה וחקירה משום תקנת השוק, בין בדיני ירושה בין בדיני מקח. הכי נמי, טעמא משום דנעילת דלת — לאו דוקא, והוא הדין במקח וממכר כדפרישית. וכן בעמד בדין דבסמוך, ומשום קלא גובה מן היורשים ומן הלקוחות שלא תפתח דלת הלווים. ובההיא ד"ארבעה אבות" (בבא קמא יא, ב) נראה דבעי למימר כדפרישית התם, אלא כגון שעשאו אפותיקי. ועמד בדין דבסמוך, מספקא לרבי אי משום קלא אי משום תפיס למוחזק, דכל מעשה בית דין אין משמיטין, ואי הוה מעשה בית דין — הוה טעמא דעמד בדין משום דהוי במוחזק בכך, ואי לא מיירי אלא בכתובה — הוי טעמא דעמד בדין משום דאית ליה קלא. והלכך גבי מן יורשין משום פתיחת דלת בפני הגזלנין, וכל שכן [מן] הלקוחות. וזה נראה עיקר, דעמד בדין משום קלא הוא ולא משום דתפיס, דאונס ומפתה גופייהו בעמדה בדין נעשה כמלוה ומשמיטין, לברייתא דתניא כוותיה דשמואל ב"המביא תניין" (גיטין יח, א).

דיתבי דיינא אפומא — ותימה: אמאי תני רב נחמן וקברו? מאחר דפרשינן לה הכי, וסבירא ליה אינו גובה מן הלקוחות ואומר רבי: דאיכא למימר דקא משמע לן שאף על פי שקרוב זה החופר למיתה מיד, שהשור היה ממיתו והכהו — מועיל דין שדנים שם, ולא אמרינן גברא קטילא דייני.

גובה

מחדרה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוֹצִיא עָלָיו המלוה שטר שכתוב בו בכְּתַב יָדוֹ של הלוה שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, גּוֹבֶה בו המלוה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, ולא ממשועבדים, כיון שאין פרסום לשטר שאין בו עדים, וכיון שיתכן שלא ידעו הלקוחות שקרקעות אלו משועבדות, אין גובים מהם.

המשנה מבארת את דין גביית המלוה מהערב: **עֵרֶב** על חוב חבירו **הַיּוֹצֵא לְאַחַר חֵיתוּם שְׁטָרוֹת** – שכתב את התחייבותו להיות ערב לאחר חתימות העדים שבשטר, ואין חתימותיהם מעידות על ערבותו, דינו כערב בכתב יד, וגּוֹבֶה ממנו המלוה רק מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, כיון שגם בזה אין קול ופרסום לדבר שנעשה ללא חתימות עדים. מביאה בזה המשנה מחלוקת: מַעֲשֶׂה בשטר כזה שחתם בו הערב לאחר העדים, וּבָא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְאָמַר, גּוֹבֶה בו רק מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס, באופן כזה המלוה אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אָמַר לוֹ רבי ישמעאל, לָמָּה לא יגבה המלוה מבני חורין, והרי התחייב הערב בשטר. אָמַר לוֹ בן ננס, חֲרֵי בודאי הדין הוא שמלוה הַחוֹנֵק אֶת אֶחָד [–הלוה] כַּשּׁוּק, כלומר אוחזו בכח שיפרע לו את חובו, וּמְצָאוֹ חֲבֵירוֹ, וְאָמַר לוֹ למלוה, הַנַּח לוֹ [וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ את חובו], פָּטוּר אותו אדם שאמר כן, כיון שֶׁלֹּא עַל אֲמוּנָתוֹ של אותו אדם הִלְוָהוּ המלוה לאותו אדם, שהרי בשעת ההלואה לא נעשה ערב, ומה שאמר לו שיפרענו היה רק כדי שיניח ללוה, והוא הדין באופן שכשחתמו העדים בשטר עדיין לא נעשה ערב, ומוכח שלא הלוהו מחמת שסמך עליו, אין הערב חייב כלום, הגם שחתם אחר כך על השטר.

מסיים בן ננס את דבריו: אֶלָּא, אֵיזֶה הוּא עֵרֶב שֶׁהוּא חַיָּב לשלם, זהו כשאומר למלוה קודם ההלואה הַלְוֵהוּ, וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ את המעות, שאם אין הלוה פורע, הערב חַיָּב, שֶׁכֵּן עַל אֲמוּנָתוֹ של הערב הִלְוָהוּ.

וְאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כששמע את דברי בן ננס, הָרְוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים, יַעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, לפי שהם דינים עמוקים, שֶׁאֵין לְךָ מִקְצוֹעַ [–זוית] בַּתּוֹרָה יוֹתֵר מֵהֶן, וְהֵן כַּמַּעְיָין הַנּוֹבֵעַ, וְהָרוֹצֶה שֶׁיַּעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת יְשַׁמֵּשׁ אֶת שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס, שהוא בקי מאד בדיני ממונות.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בעיקר דין שעבוד: אָמַר עוּלָּא, דְּבַר תּוֹרָה, אֶחָד מַלְוֶה בִּשְׁטָר וְאֶחָד מַלְוֶה עַל פֶּה גּוֹבֶה המלוה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים שביד הלקוחות של הלוה, מַאי טַעְמָא, כיון דִּשְׁעַבּוּדָא דְּאוֹרַיְיתָא – שעבוד נכסי הלוה למלוה הוא מן התורה, ולכן אף לאחר שמכרם הלוה או נתנם במתנה עדיין שעבודו של המלוה קיים בהם, ויכול לגבותם. וְאֶלָּא לפי זה, מַה הַטַּעַם שאָמְרוּ במשנתינו שמַלְוֶה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִנְּכָסִין בְּנֵי חוֹרִין, מִשּׁוּם פְּסִידָא – הפסדם דְּלָקוֹחוֹת, שקנו את קרקעות הלוה ולא ידעו שהן משועבדות, ולכן תיקנו חכמים שלא יוכל המלוה בעל פה לגבות מלקוחות.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, לגבי מַלְוֶה בִּשְׁטָר נַמִּי נאמר שלא יגבה המלוה מנכסים משועבדים, כדי שלא יפסידו הלקוחות. מתרצת הגמרא: הָתָם, במלוה בשטר, אִינְהוּ נִינְהוּ דְּאַפְסִידוּ אַנַּפְשַׁיְיהוּ – הלקוחות הם שהפסידו לעצמם, כיון שיש פרסום להלואה הנעשית בשטר, והיה להם להמנע מלקנות קרקעות שידעו להם שהן משועבדות למלוה. אך להלואה בעל פה אין פרסום, ולא יכלו הלקוחות להזהר.

הגמרא מביאה את דעת החולק על רב הונא: וְרַבָּה אָמַר, דְּבַר תּוֹרָה, אֶחָד מַלְוֶה בִּשְׁטָר וְאֶחָד מַלְוֶה עַל פֶּה, אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, ולא ממשועבדים, מַאי טַעְמָא, כיון דִּשְׁעַבּוּדָא לָאו דְּאוֹרַיְיתָא – מן התורה אין נכסי הלוה משועבדים למלוה. וּמַה הַטַּעַם שאָמְרוּ במשנתינו שמַלְוֶה בִּשְׁטָר גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוִין, שאם לא יהיו הקרקעות משועבדות למלוים, יחששו שימכרם הלוה או יתנם במתנה, וימנעו מלהלוות, וכדי למנוע זאת תיקנו חכמים שהלואה שבשטר גובה ממשועבדים.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, מַלְוֶה עַל פֶּה נַמִּי – גם כן יתקנו שיגבו מנכסים משועבדים. מתרצת הגמרא: הָתָם, במלוה על פה, לֵית לֵיהּ קָלָא – אין קול ופרסום להלואה, ולא רצו חכמים לתקן תקנה הגורמת הפסד ללקוחות.

אדם שמת והניח כמה בנים, מקבל הבכור פי שנים בירושה, שנאמר (דברים כא יז) 'כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ'. אמנם דרשו חכמים (לעיל קכה:) שבכור נוטל פי שנים רק בדברים שהיו מצויים ביד האב כשמת, ולא בדבר שהיה רק 'ראוי' לבוא לידו, כגון ירושה שעדיין לא זכה בה האב בחייו. מקשה הגמרא על רבה: וּמִי אָמַר רַבָּה הָכִי – וכי יתכן שרבה אמר ששעבודא לאו דאורייתא, וְהָא אָמַר רַבָּה לעיל (קכה:) לגבי יורשים שגבו את חוב אביהם מהלוה לאחר מיתת אביהם, והנידון הוא האם הבכור מקבל פי שנים, שאם נָבוּ קַרְקַע, כיון שבבר בחיי האב היתה משועבדת למלוה, הרי זה כאילו היתה מוחזקת בידו ויֵשׁ לוֹ לבכור חלק כפול בירושה. אבל אם נָבוּ מָעוֹת, אֵין לוֹ לבכור חלק כפול, כיון שהמעות לא היו מוחזקות ברשות האב, אלא רק ראויות לבוא לידו. ומוכח שרבה סובר ששעבודא דאורייתא, ולכן קודם שגבה המלוה את הקרקע כבר נחשב הדבר כאילו היא ברשותו, ושלא כדבריו כאן.

הגמרא מנסה לתרץ: וְכִי תֵּימָא שלא נאמרה המחלוקת לעיל בצורה נכונה, וּאֵיפּוּךְ – ויש להפוך את השיטות, את דבריו דְּרַבָּה יש להפוך לְדברי עוּלָּא, ואת דבריו דְּעוּלָּא יש להפוך לְדברי רַבָּה, שהוא האומר ששעבודא דאורייתא, ונמצא שרבה הולך בשיטתו לגבי ירושת בכור, ששעבודא דאורייתא. דוחה הגמרא: וְהָא אָמַר עוּלָּא, דְּבַר תּוֹרָה, שבַּעַל חוֹב דִּינֵיהּ [–דינו] לגבות את חובו בְּזוּבוּרִית, הקרקע הגרועה ביותר שיש ללוה, ומכך שאמר עולא שדין גביה מזיבורית הוא מן התורה, מוכח שרבה סובר שמן התורה משועבדת למלוה קרקע זו, ואם כן רבה החולק עליו הוא האומר ששעבודא לאו דאורייתא, ואי אפשר להפוך את השיטות.

מתרצת הגמרא: (אֶלָּא) לעולם רבה סובר ששעבודא לאו דאורייתא, וכמבואר בסוגייתנו, וְרַבָּה שאמר לעיל ש'גבו קרקע יש לו, גבו מעות אין לו', מַעְמָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא קָאָמַר – אמר חילוק זה בין קרקע למעות לדעתם של בני מערבא, שאמרו שם שהבכור נוטל פי שנים בחוב, וְאילו לֵיהּ לֹא סָבְרָא לֵיהּ – רבה עצמו אינו סובר כלל כדבריהם, אלא אף אם גבו קרקע אין הבכור נוטל פי שנים, כיון ששעבודא לאו דאורייתא.

הגמרא מביאה דעת אמוראים נוספים בענין זה, ובענין גביית החוב מיורשי הלוה: רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, מַלְוֶה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְלֹא מִן הַלָּקוֹחוֹת. מַאי טַעְמָא, כיון דִּשְׁעַבּוּדָא לָאו דְּאוֹרַיְיתָא. דעת החולקים: רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, מַלְוֶה עַל פֶּה גּוֹבֶה בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין וּבֵין מִן הַלָּקוֹחוֹת. מַאי טַעְמָא, כיון דִּשְׁעַבּוּדָא דְּאוֹרַיְיתָא.

הגמרא מקשה על דברי רב ושמואל שחוב בעל פה אינו גובה מיורשים: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, אף שסתם שור שהורג אדם חייב סקילה ואם הוא מועד בעליו משלמים גם כופר, מכל מקום הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו שׁוֹר, וַהֲרָגוֹ, השור פָּטוּר מסקילה, ובעליו פטורים מכופר, כיון שהחופר הזיק לעצמו בכך שחפר בור וגרם לנפילת השור. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאִם מֵת הַשּׁוֹר בנפילתו לבור, יוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר חַיָּבִים לְשַׁלֵּם את דְּמֵי השור לְבַעֲלָיו, שהרי אבידם חפר את הבור וגרם בכך למיתת השור, ואף שהוא עצמו מת, חייבים יורשיו לשלם. ולדעת רב ושמואל שמלוה על פה אינה

המשך בעמוד 233

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רב פפא פוסק הלכה בנידון זה: **אָמַר רַב פָּפָא, הִלְכְתָא, מִלְּוֶה עַל פֶּה גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין,** ובחלק זה פסק כרבי יוחנן וריש לקיש, **וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלָּקוֹחוֹת,** ובחלק זה פסק כרב ושמואל. מבאר רב פפא את טעמו: **גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹיִן. וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלָּקוֹחוֹת,** כיון **דְּלֵית לֵיהּ קָלָא,** ואם יגבו מהם יבואו לידי הפסד.

שנינו במשנה: **הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין וְכוּ'.** הגמרא מבררת האם יש אופנים שגובים ממשועבדים בשטר כזה: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַבָּה בַּר נָתָן מֵרַבִּי יוֹחָנָן,** אם **הוּחְזַק כְּתַב יָדוֹ** של הלוה **בְּבֵית דִּין,** שהודה הלוה שזהו כתב ידו והתקיים השטר בבית דין וחתמו הדיינים על הקיום, **מַאי,** האם נאמר שכמו ששטר בעדים גובה ממשועבדים, כך גם שטר זה שחתמו הדיינים על אמיתותו יגבה ממשועבדים, או שחתימות הדיינים מועילות רק שלא יוכל הלוה לטעון שאין זה כתב ידו, אך נשאר דינו בכל שטר שאינו גובה ממשועבדים. **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּחְזַק כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין, אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין,** ככל שטר בכתב יד הלוה.

רמי בר חמא מקשה על רבי יוחנן: **מָתִיב רָמִי בַּר חָמָא,** שנינו במשנה (גיטין פו.), **שְׁלֹשָׁה גִּיטִּין הֵן הַפְּסוּלִין מִדִּבְרֵי חֲכָמִים,** ואשה שהתגרשה באחד מהם אסורה מדברנן להנשא לאחר עד שתתגרש בגט כשר, ומכל מקום **אִם** עברה **וּנִישֵּׂאת** לאדם אחר, אין דינה כאשת איש שזינתה שבניה ממזרים, אלא **הַוָּלָד כָּשֵׁר, וְאֵלּוּ** הֵן שלשה גיטין אלו: **א.** אם **כְּתַב** הבעל את הגט **בִּכְתַב יָדוֹ, וְאֵין עָלָיו** חתימות **עֵדִים,** ועבר בזה על תקנת חכמים שיהיו עדים חותמים על הגט, ומכל מקום כיון שנמסר בפני עדים כשר בדיעבד. **ב.** גט שאמנם **יֵשׁ עָלָיו עֵדִים, וְהַחֹסְרוֹן הוּא שֶׁאֵין בּוֹ זְמַן,** ועבר בזה על תקנת חכמים (גיטין יז.) שיכתבו זמן בכל גט. **ג.** גט **שֵׁיֵּשׁ בּוֹ זְמַן, וְהַחֹסְרוֹן בּוֹ שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא** חתימת **עֵד אֶחָד, הֲרֵי אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה גִּיטִּין פְּסוּלִין** להנשא בהם לכתחילה, **וְאִם נִישֵּׂאת הַוָּלָד כָּשֵׁר.** רַבִּי אֱלִעֶזֶר חולק **וְאוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלָיו** חתימות **עֵדִים** כלל, **אֶלָּא שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים,** הרי זה **כָּשֵׁר** לכתחילה, כיון שעדי המסירה הם העיקר והם הכורתים בין הבעל לאשתו. מוסיף רבי אלעזר ואומר, **וְאִם** היה זה שטר הלואה, שלא חתמו בו עדים אלא נמסר בפנידהם, **גּוֹבֶה** המלוה **מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים,** כשטר שחתמו בו עדים. ואם לדברי רבי אלעזר די בכך שימסר השטר בעדים כדי לעשותו כשטר בעדים, כל שכן שבאופן שחתמו בו דיינים שיהיה דינו כשטר בעדים, ויגבה ממשועבדים, וקשה לרבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: **שַׁאנִי הָתָם,** לגבי שטר שנמסר בפני עדים, **דְּמִשְׁעַת כְּתִיבָה הוּא דְּשַׁעְבֵּד נַפְשֵׁיהּ** – מתחילה נכתב על דעת כן שימסרוהו בעדים, והתכוין הלוה לשעבד את נכסיו למלוה בשטר זה, כמו בשטר שחותמים בו העדים, אך כאן מתחילה כתבו הלוה בשטר בכתב ידו שאין בו שעבוד נכסים, ולכן אף אם חתמו עליו דיינים אין דינו משתנה, ואינו גובה ממשועבדים.

שנינו במשנה: **עֵרֶב הַיּוֹצֵא לְאַחַר חִיתּוּם שְׁטָרוֹת וְכוּ',** גובה מהערב רק מנכסים בני חורין. הגמרא מבררת את החילוק בין ערב שחתם לאחר העדים, לבין ערב שחתם לפניהם: **אָמַר רַב,** ערב שחתם על השטר **קוֹדֶם חִיתּוּם שְׁטָרוֹת** – לפני חתימות העדים שבשטר, **גּוֹבֶה** ממנו המלוה אף **מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים,** אך ערב שחתם על השטר **לְאַחַר חִיתּוּם שְׁטָרוֹת, גּוֹבֶה** ממנו המלוה רק **מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין.** אמנם **זְמָנִין** – היו פעמים **שֶׁאָמַר רַב** דין שונה, **שֶׁאֲפִילּוּ** אם חתם הערב **קוֹדֶם חִיתּוּם שְׁטָרוֹת, אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין.** ומקשה הגמרא: **קַשְׁיָא דְּרַב אַדְּרַב** – דברי רב קשים וסותרים זה את זה, האם בערב שחתם לפני העדים גובה המלוה גם ממשועבדים או רק מבני חורין.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – דין זה, שגובה רק מבני חורין, היינו באופן **דְּכָתַב בֵּיהּ** בשטר בסוף נוסח השטר, **'פְּלוֹנִי עֶרֶב',** שאין מילים אלו נקראות כהמשך לכל נוסח השטר, אלא כדבר בפני עצמו, ויתכן שהעדים החותמים בסוף מעידים רק על ההלואה עצמה, ולא על הערבות, והרי זו ערבות ללא עדים שאינה גובה ממשועבדים. **וְהָא** – מה שאמר רב שגובה ממשועבדים, היינו באופן **דְּכָתַב בֵּיהּ** בשטר לשון **'וּפְלוֹנִי עֶרֶב',** שהאות וי"ו מחברת את ענין הערבות לכל נוסח השטר, והעדים החותמים בסוף מעידים גם על הערבות, ולכן גובה המלוה מהערב אף מנכסים משועבדים.

הגמרא מביאה את דעת החולק על רב: **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** – בין אם כתוב בשטר 'פלוני ערב' ובין אם כתוב בו 'ופלוני ערב', **אֵינוֹ גּוֹבֶה** מהערב **אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְאַף עַל גַּב דְּכָתַב בֵּיהּ 'וּפְלוֹנִי עֶרֶב'.**

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי יוחנן: **מָתִיב רָבָא,** שנינו בתוספתא (גיטין פ"ז ה"ט), **עֵדִים הַחֲתוּמִין עַל שְׁאֵילַת שָׁלוֹם כְּגֵט** – עדים החתומים על שטר שנכתב בו נוסח גט אשה, אך קודם חתימתם נכתב 'שאלו בשלום פלוני', **פָּסוּל,** כיון **דְּחַיְּישִׁינָן שֶׁמָּא** רק **עַל שְׁאֵילַת שָׁלוֹם חָתְמוּ** העדים, ולא על אמיתות הגט, **וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לְדִידִי מִיפַּרְשָׁא לֵיהּ מִינֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – תוספתא זו התפרשה לי מרבי יוחנן, שיש חילוק בדין זה, אם כתוב 'שאילו בשלום פלוני', הגט **פָּסוּל,** כיון שזהו ענין בפני עצמו ויתכן שחתמו רק עליו, אבל אם כתוב בסוף הגט **'וּשְׁאִילוּ** בשלום פלוני', הגט **כָּשֵׁר,** כיון שהאות וי"ו מחברת את שאילת השלום לנוסח הגט הכתוב למעלה, והעדים החתומים למטה מעידים גם על הגט. ואם כן רבי יוחנן לשיטתו היה צריך לחלק כדברי רב, ולומר שאם כתב 'פלוני ערב' אין חתימות העדים שייכות לערבות ואינו גובה ממשועבדים, אך אם כתב 'ופלוני ערב', חתימות העדים הם גם על הערבות, ויגבה ממשועבדים.

מתרצת הגמרא: **הָכָא נַמִּי** – גם כאן סובר רבי יוחנן שרק באופן **דְּכָתַב 'פְּלוֹנִי עֶרֶב'** אינו גובה ממשועבדים, אך אם כתב 'ופלוני ערב', גובה ממשועבדים.

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי, הַיְינוּ דְּרַב** – זו היא שיטת רב, ואילו מהלשון 'ורבי יוחנן אמר' משמע שהוא חולק על רב. משיבה הגמרא: **אֵימָא 'וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן',** כמו שחילק רב בין לשון 'פלוני ערב' לבין לשון 'ופלוני ערב'.

שנינו במשנה: **מַעֲשֶׂה וּבָא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְכוּ'** ואמר גובה מנכסים בני חורין, אמר לו בן ננס אינו גובה לא מנכסים משועבדים ולא מנכסים בני חורין וכו', ואמר רבי ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, והן כמעיין הנובע, והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס.

הגמרא מבררת את ההלכה במחלוקת זו: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַף עַל פִּי שֶׁקִּילֵּם** [–שיבחו] **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת בֶּן נַנָּס,** מכל מקום **הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ** – כרבי ישמעאל, שערב היוצא לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים בני חורין, ולא כבן ננס האומר שאינו גובה כלל.

שנינו במשנה שבן ננס הוכיח את דבריו מאדם הנעשה ערב כדי להציל את הלוה מהמלוה שהיה חונקו בשוק, שאינו חייב לפרוע. הגמרא מבררת את דעת רבי ישמעאל בזה: **אִיכַּבְעָיָא לְהוּ, בְּ'חָנוּק'** – במלוה החונק את הלוה בשוק שיפרע לו את חובו, וכדי להצילו מידו אמר לו אדם אחר שהוא ישלם לו, שאמר בן ננס שפשוט שאינו חייב לשלם לו כלום, **מַה לִּי אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – מה יסבור בזה רבי ישמעאל, האם יסבור שגם בזה חייב הערב, כיון שכדי להצילו מהצער שגורם לו המלוה הוא מוכן לשעבד את עצמו לפרעון החוב, או שיודה לבן ננס הפוטר, כיון שכוונתו היתה רק

המשך בעמוד 121

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

רשב"ם

אמר רב פפא הלכתא כו' — לעיל פירשתי גביית מלוה מן היתומים, וגם בפרק "שום היתומים" בערכין (כב, ב) אמר רבא: הלכתא, אין נזקקין לנכסי יתומים כו'. **בעא מיניה רבה בר נתן מרבי יוחנן הוחזק כתב ידו בבית דין מהו** — לאחר זמן, שמסר לו הלוה למלוה כתב ידו שהוא חייב לו ממון, ובא בבית דין והודה בפניהם שהוא כתב ידו, וכתבו לו בית דין הנפק, הוא הנקרא אשרתא וקיום השטר. **מאי** — מי אמרינן: הרי הוא מעתה כשטר שיש בו עדים, ויגבה ממשעבדי. דאחריות טעות סופר הוא, דכל שטר מלוה ומכירה שחותמים בו עדים — גובין ממשעבדי כאילו כתוב בהן אחריות. או דלמא קיום שטר אינו מועיל לשום שטר אלא להחזיקו בבית דין לכמות שהיה מקודם לכן, שאילו ימותו עדים או לוה — לא יוכל לטעון שטר זה מזויף הוא, דבית דין קיימוהו, ויגבה בו המלוה, וגם זה לא יגבה אלא מבני חורין. ולהכי אהני בית דין — שלא יוכל לוה לומר "אין זה כתב ידי". **פסולין** — לינשא בו. **ואין עליו עדים** — אלא שנמסר לה בפני עדים, דעדי מסירה כרתי ליה בדיעבד. **הרי אלו כו'** — בגיטין מפרש "הרי אלו" דרישא ו"הרי אלו" דסיפא למעוטי מאי, והתם מפרשא בולה. **כשר** — לכתחלה, דסבירא ליה עדי מסירה כרתי. **וגובה מנכסים משועבדים** — כלומר, ואם שטר מלוה הוא אותו השטר הכתוב בכתב ידו ואין בו עדים, אלא שמסרו בפני עדים — גובה מנכסים משועבדים. והכי מפרש התם רבי יוחנן אליבא דרבי אלעזר בפרק ["המביא תניינא"] (גיטין כב, ב) שאפילו בשאר שטרות גובה מנכסים משועבדים בעדי מסירה בלבד. אלמא, הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו, ומסרו בפני עדים — גובה ממשעבדי, וכל שכן הוחזק בבית דין **הכי נרסינן: שאני התם דבשעת כתיבה הוא דשעבר נפשיה** — כשנכתב השטר — נכתב כדי למסרו בפני עדים, שיהו עדי מסירה במקום עדי חתימה. הלכך, כיון דלרבי אלעזר עדי מסירה כרתי — כאילו נחתמו בתוך השטר דמי. אבל אנו מיבעיא לן בהוציא כתב ידו בעלמא ששמו של לוה חתום בו, שזה מסר לו במקום הודאה, שלא יוכל לחזור ולכפור בו ולומר "פרעתי" כל זמן שחתימתו ביד מלוה, שלא נעשה השטר בלשון של שטר שעדים חתומים בו, ואחר זמן החזיקו בבית דין. וכשהלוהו — במלוה על פה הויא, ותו לא מצו בית דין בקיומן לעשותו שטר שיש בו אחריות נכסים, שהרי לא לדעת כן נכתב מתחלה. כן נראה בעיני שמועה זו, וכן עיקר. ואית דגרסי: משעת הכתובה. ולא ירדו לשיטת השמועה. **פלוני ערב** — הפסיק הענין, ודלמא לא אסהדי עדים אלא אשטרא דלעיל לחוד. **ופלוני ערב** — וי"ו מוסיף על ענין ראשון, ועל השטר ועל הערבות חתימי סהדי. **ושאילו כשר** — שעל הכל העידו עדים. **הלכה כמותו** — כרבי ישמעאל, דגובה מנכסים בני חורין. **חנוק מה לי אמר רבי ישמעאל** — דלמא משום צערא דחבריה שנחנק נמי גמר ומקנה. או דלמא מתכוין הוא להצילו מחניקה, ומצוה הוא דקא עביד, ולאו מידי חסריה, ולא הוי ערב.

ערב

תוספות

גובה מן היורשים כדי שלא תנעול דלת בפני לוין — הכא מוקי הך מילתא אליבא דכולי עלמא, בין למאן דאמר דאורייתא בין למאן דאמר לאו דאורייתא. ובפרק קמא דקדושין (יג, ב) אמרינן: גובה מן היורשים — שעבודא דאורייתא. ואינו גובה [מן הלקוחות כו']. ויש לפרש דרב פפא לא אמר אלא: מלוה על פה גובה מן היורשים ואינו גובה מן הלקוחות, וגמרא מפרש לה הכא למאן דאמר שעבודא לאו דאורייתא, והתם למאן דאמר שעבודא דאורייתא. והוי כמו "איכא דאמרי" מילתא דהכא ודהתם. וכעין זה מצינו ב"המקבל" (בבא מציעא קיב, א) דבעו מיניה מרב ששת: קבלן עובר "בבל תלין" או לא, אומן קונה בשבח כלי או לא, וב"הגוזל קמא" (בבא קמא צט, א) משמע שלא שאלו ממנו אם אומן קונה בשבח כלי או לא. ובשם דרב רבינו אליהו מנוחתו בבוד מפרש דהא דפסיק רב פפא התם דשעבודא דאורייתא — היינו לענין קרבן, כגון האשה שמותה יביאו היורשים עולתה, דאיירי התם לעיל במשנה. וכן משמע התם מתוך פירוש רבינו חננאל, וכן עיקר.

משעת כתיבה שעבד נפשיה — כדפירש בקונטרס. ולא גרסינן "משעת כתובה", דהוי משמע דעדי חתימה כרתי בכתובה לרבי אלעזר. וזה אינו, דהא אפילו אין בכתובה עצמה אלא עדי מסירה — כשר, כדאמרינן דאמר רבי אלעזר בין בגיטין בין בשטרות, וקיימא לן כוותיה בין בגיטין בין בשטרות מההיא ד"זה בורר" (סנהדרין כח, ב). (הג"ה) [הכא] נמי דכתב ביה "אני פלוני ערב". ותימה: דאם כן ליהוי כ"שאילו" ותירץ מורי רבי: דשאני שאילו, שדומה שסותר הגט. ולעיל (קסב, ב) נמי אמרינן: מילאהו בקרובין — כשר.

והלכה כמותו אף בחנוק — קשה לרבינו יצחק על דהיא ד"הנושא" (כתובות קא, ב) דאמר רבי יוחנן באומר לחבירו "חייב אני לך מנה" בשטר, דאלימא מילתא דשטרא וכמאן דאמר להו "אתם עדי" דמי, ומוקי נפשיה כרבי ישמעאל, דלא פליג עליה רבי ישמעאל אלא משום דסבר דערב לאחר מתן מעות משתעבד, כדאמר דהלכה כמותו אף בחנוק. ורבי יוחנן גופיה [אפשר דסבירא ליה] כשאמר לו בשוק "הנח לו ואתן לך" — פטור, דליכא אלימותא דשטר כלל, ומנלן דסבר אלימא מילתא דשטרא? ונראה לרבי: דחנוק נמי, דהכא בשטר טעמא דאלימא מילתא דשטרא גמר ומשעבד נפשיה. ופירש בקונטרס דלא גרסינן בתר הכי: הנך כולהו בעו קנין. וכן נראה, כי כבר פירש דין כולם. ובפירוש רבינו חננאל הוא משמע לפרשו כך: בין בחנוק בין בלא חנוק, בין בשטר ובין בעל פה, בעי קנין. ויש ספרים שאין כתוב בהן כלל, ונחת לזה מזה.

הדרן עלך גט פשוט וסליקא לה מסכת בבא בתרא

אֲמַר רַב פַּפָּא, הִלְכְתָא: מִלְוֶה עַל פֶּה - גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלָּקוֹחוֹת; גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין - כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנְעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹין, וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלָּקוֹחוֹת - דְּלֵית לֵיהּ קָלָא. "הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ - גּוֹבֶה מִמְּנָכְסִים בְּנֵי חוֹרִין" וכו'. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבָּה בַּר נָתָן מֵרַבִּי יוֹחָנָן: הוּחְזַק כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין, מַאי? אֲמַר לֵיהּ: אַף עַל פִּי שֶׁהוּחְזַק כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין - אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִמְּנָכְסִים בְּנֵי חוֹרִין. מְתִיב רָמִי בַּר חָמָא: שְׁלֹשָׁה גִּיטִּין פְּסוּלִין, וְאִם נִישֵּׂאת - הַוָּלָד כָּשֵׁר, וְאֵלּוּ הֵן: כָּתַב בִּכְתַב יָדוֹ וְאֵין עָלָיו עֵדִים, יֵשׁ עָלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמָן, יֵשׁ בּוֹ זְמָן וְאֵין בּוֹ אֶלָּא עֵד אֶחָד - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה גִּיטִּין פְּסוּלִין, וְאִם נִישֵּׂאת - הַוָּלָד כָּשֵׁר; רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלָיו עֵדִים, אֶלָּא שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים - כָּשֵׁר, וְגוֹבֶה מִמְּנָכְסִים מְשׁוּעְבָּדִים - שָׁאנֵי הָתָם דְּמִשְּׁעַת כְּתִיבָה הוּא דְּשַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ. "עֶרֶב הֵיוֹצֵא לְאַחַר חִיתּוּם שְׁטָרוֹת" וכו'. אָמַר רַב: קוֹדֶם חִיתּוּם שְׁטָרוֹת - גּוֹבֶה מִמְּנָכְסִים מְשׁוּעְבָּדִים, לְאַחַר חִיתּוּם שְׁטָרוֹת - גּוֹבֶה מִמְּנָכְסִים בְּנֵי חוֹרִין. זִמְנִין אָמַר רַב: אֲפִילּוּ קוֹדֶם חִיתּוּם שְׁטָרוֹת - אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִמְּנָכְסִים בְּנֵי חוֹרִין. קַשְׁיָא דְּרַב אַדְּרַב - לָא קַשְׁיָא: הָא דְּכָתַב בֵּיהּ "פְּלוֹנִי עֶרֶב", הָא דְּכָתַב בֵּיהּ "וּפְלוֹנִי עֶרֶב". וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה - אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִמְּנָכְסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְאַף עַל גַּב דְּכָתַב בֵּיהּ "וּפְלוֹנִי עֶרֶב". מְתִיב רָבָא: עֵדִים הַחֲתוּמִין עַל שְׁאֵילַת שָׁלוֹם בְּגֵט - פָּסוּל, חֲיִישִׁינַן שֶׁמָּא עַל שְׁאֵילַת שָׁלוֹם חָתְמוּ; וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לְדִידִי מִיפַּרְשָׁא לֵיהּ מִינֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: "שְׁאִילוּ" - פָּסוּל, "וּשְׁאִילוּ" - כָּשֵׁר - הָכָא נַמִי דְּכָתַב "פְּלוֹנִי עֶרֶב". - אִי הָכִי, הֵיינוּ דְּרַב - אֵימָא: וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן. "מַעֲשֶׂה וּבָא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל" וכו'. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַף עַל פִּי שֶׁקִּילֵּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת בֶּן נַנָּס, הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: בְּחָנוּק מַה לִּי אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל? - תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חָלוּק הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אַף בְּחָנוּק. - הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ אוֹ אֵין הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ? - תָּא שְׁמַע, דְּכִי אָתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חָלוּק הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אַף בְּחָנוּק, וַהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ אַף בְּחָנוּק. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: חָנוּק וְקָנוּ מִיָּדוֹ - מִשְׁתַּעְבֵּד. מִכְּלָל, דְּעֶרֶב בְּעַלְמָא לָא בָּעֵי קִנְיָן. וּפְלִיגָא דְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר רַב נַחְמָן: ערב

1 עֶרֶב דְּבֵית דִּין הוּא דְּלָא בְּעֵי קִנְיָן, הָא בְּעֵלְמָא בָּעֵי קִנְיָן.
2 וְהִלְכְתָּא: עֶרֶב בִּשְׁעַת מַתַּן מָעוֹת לָא בָּעֵי קִנְיָן, אַחַר מַתַּן מָעוֹת
3 - בָּעֵי קִנְיָן; עֶרֶב דְּבֵית דִּין לָא בָּעֵי קִנְיָן, דִּבְהַהִיא הֲנָאָה דִּמְהֵימְנָן
4 לֵיהּ - גָּמַר וּמְשַׁעְבֵּד לֵיהּ.

הדרן עלך גט פשוט
וסליקא לה מסכת בבא בתרא

1 **ערב דבית דין לא בעי קנין** — דבההיא הנאה דקא מהימני ליה בית דין — גמר
2 ומשעבד נפשיה. **הכי גרסינן: והלכתא ערב בשעת מתן מעות לא בעי קנין** —
3 ואם כתב בתוך השטר לאחר חיתום שטרות — גובה מנכסים משועבדים. **שלא**
4 **בשעת מתן מעות בעי קנין** — ואפילו חתום בתוך השטר. ואי חתום לאחר חיתום
5 — בעי קנין, וגובה מבני חורין. **ערב דבית דין לא בעי קנין** — ולא גרסינן: הנך
6 כולהו בעי קנין.

הדרן עלך גט פשוט
וסליקא לה מסכת בבא בתרא

אגרות קודש

ב"ה, ג' כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

האברך עוסק בצ"צ מלאכתו מלאכת שמים דוד צבי שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו מכ"ז מ"ח,

נעם לי לקרות בו אשר נתרבה גבולם בתלמידים ומהם גם מצוינים לא רק בתורה אלא גם ביראה ומדות, ובודאי למותר להדגיש הכרח ענין זה, ובמילא מובן שכל יגיעה והשתדלות בזה כדאיות הן.

ובמ"ש אודות מדריך בזה יש מקום לומר שהחיפוש צ"ל ע"י הפעילים, שלהם ידועים בני הישיבות ואלו שיצאו לא מכבר מהישיבה ומסוגלים לעבודה האמורה.

אינו מזכיר במכתבו שיש אצלם לימוד הלכות הצריכות בחיי היום יומים, ואפשר אין זה אלא השמטה בכתיבה, ובכל אופן מובן וגם פשוט הכרח לימוד זה ובפרט בתקופתנו, שהרי בדורות שעברו, הנהגות יום יום ידעו כאו"א מבית הוריו ואפילו מהרחוב, ופשיטא מביהכ"נ לשם היו הולכים פעמיים או שלש פעמים ביום משא"כ בדור יתום שכל זה צריך להמציא מוסד החינוך בו נמצא הילד או הילדה, מתחיל מאל"ף בית והלכות הצריכות בעינינים היותר פשוטים, והלואי היו מנהיגים לימוד זה אפילו בישיבות הגדולות כי בעוה"ר ידיעת דינים דחלק או"ח שהם היותר מצוים ורגילים ביותר, חלושה במאד מאד, והרי שגגת תלמוד עולה וכו'.

וכאשר נכנסנו לחדש כסלו, הוא חדש הגאולה והנצחון וביחוד דיום הבהיר י"ט כסלו, ר"ה לחסידות ודרכי החסידים, הנה יהי רצון אשר יתעסק בהפצת המעינות בכל מקום שידו מגעת והשי"ת יצליחו לבש"ט בכל האמור.

בברכה.

מוסג"פ ברכת-השנה שהוחזרה מאה"ק ת"ו, מאי ידיעת כתובתו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֲרַב דְּבֵית דִּין – ערב שנעשה ערב על ידי בית דין, כגון שבית דין היו רוצים לגבות מהלוה, ואמר להם הניחוהו ואני ערב לכם, והאמינוהו בית דין וקיבלו את ערבותו, ומחמתו לא גבו מהלוה, **הוּא דְּלֵא בָּעֵי קִנְיָן** – רק הוא אינו צריך קנין, וכטעם שיבואר להלן, **הָא בְּעַלְמָא, בָּעֵי קִנְיָן** – אבל סתם ערב שלא בשעת מתן מעות צריך קנין כדי להשתעבד, ולא רק ב'חנוק'.

הגמרא פוסקת את ההלכה בנידון זה: **וְהִלְכְּתָא, עֲרַב** שהתחייב **בִּשְׁעַת מַתַּן מָעוֹת** ההלואה ללוה, וסמך המלוה על ערבותו כשהלוה את המעות, **לֵא בָּעֵי** – אינו צריך **קִנְיָן** כדי להתחייב, שהרי מחמתו הוציא המלוה מעות. אך אם נעשה ערב **לְאַחַר מַתַּן מָעוֹת** ללוה, ולא הוציא המלוה את המעות על סמך נאמנותו, אף אם חתם בשטר **בָּעֵי קִנְיָן** כדי להתחייב.

דין נוסף: **עֲרַב דְּבֵית דִּין** – שקיבלו בית דין את ערבותו ומחמתו נמנעו מלגבות מהלוה, **לֵא בָּעֵי קִנְיָן**, והטעם לכך, כיון **דְּכַהֲדֵי הֲנָאָה דְּמְהֵימָן לֵיהּ** – שבאותה הנאה שיש לו מכך שבית דין מאמינים לו וסומכים על ערבותו, **נָמֵי וּמְשַׁעְבַּד לֵיהּ** – הוא גומר בדעתו להשתעבד למלוה לשלם את החוב, ואין צריך קנין. ,

הדרן עלך גט פשוט
וסליקא לה מסכת בבא בתרא

אגרות קודש

ב"ה, ו' כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ כו' מוה' אברהם זלמן שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מג' כסלו בבשורה הטובה אודות קביעות שיעור בלימוד תורת החסידות, ויהי רצון שלא רק יצליח בזה אלא שגם יוסיף בלימוד זה, והרי הובטחנו מחז"ל שגדול תלמוד שמביא לידי מעשה ובמילא מביא להוספה בהליכה בדרכי' ומנהגי' של תורת החסידות, ואין לך דבר העומד בפני הרצון והחלטה בתוקף.

ובפרט מסוגלים ימים אלו לזה, יו"ד י"ט כסלו והימים שבינתים וימי חנוכה עוד יותר מאשר ימות השנה, שהרי ביו"ד וי"ט כסלו הי' גאולת אדמו"ר הזקן ובנו מ"מ אדמו"ר האמצעי והגאולה למטה הוכחה לנתינת כח נוסף להפצת תורה זו מלמעלה כמובן, גם ענין ימי חנוכה הרי הי' הנצחון לא על ההתנגדות לתורה סתם ולמצות סתם, אלא כהדיוק בהלשון שקבעו בתפלת ישראל, להעבירם מחוקי רצונך, ז.א. שמקיים זה מפני שזהו רצון הבורא (ואין נפק"מ המבין בשכלו או לא), ולהשכיחם תורתך דוקא, כי לימוד התורה סתם לא איכפת להו, שהרי חכמה נפלאה היא כמ"ש כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אלא שלא רצו הלימוד ע"פ קדושת התורה ופנימיות התורה, תורתך דוקא, וראה ג"כ באריכות בהמשך לזה בהב"ח לשו"ע או"ח סי' מ"ז ד"ה ומה שכתב דאמר ר"י שמצוה לפרסמם בכלל ובפרט בתוככי היושבים באהלה של תורה ולומדי'.

אף שאינו מזכיר אודות זוגתו תחי', תקותי שגם היא עוסקת בענינים דהפצת היהדות.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פרק ראשון - דיני ממונות בשלשה

משנה

דִּינֵי מָמוֹנוֹת – דיני הודאות והלוואות, נידונים **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים. **דִּינֵי גְזֵילוֹת** – הגוזל ממון מחבירו, **וְחֲבָלוֹת** שחובל אדם בחבירו, נידונים **בִּשְׁלֹשָׁה**. דין תשלומי **נֶזֶק** של שור המועד שהזיק, או אדם שהזיק **וְכֵן** דין תשלומי **חֲצִי נֶזֶק** של שור תם שהזיק, ודין **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל** שמשלם גנב, **וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** שמתחייב הגונב שור או שה ושחט או מכר אותם, **בִּשְׁלֹשָׁה**.

הָאוֹנֵס את הבתולה **וְכֵן הַמְפַתֶּה** את הבתולה, שדינם לשלם לאביה חמשים כסף, **וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע** על אשתו שזינתה בין האירוסין לנישואין, ונמצא שאינו כן, שדינו לשלם מאה כסף, **בִּשְׁלֹשָׁה**, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹצִיא שֵׁם רַע** נידון **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** כדין דיני נפשות, **מִפְּנֵי שֶׁפְּעָמִים יֵשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת** לסוקלה, אם נמצא כדבריו שזינתה.

חיוב שלשים ותשע **מַכּוֹת** שיש על העובר על אחת ממצוות לא תעשה, נידון **בִּשְׁלֹשָׁה. מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. עִיבּוּר הַחֹדֶשׁ** – קידוש החודש **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים. **עִיבּוּר הַשָּׁנָה** לעשותה שלשה עשר חודש, **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין לדון האם יש להושיב** בית דין לבדוק אם לעבר השנה, וכשרובם סבורים שיש לשבת על כך, מוסיפין עוד שנים **וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין** האם יש צורך לעבר השנה, וכשרובם סבורים שיש צורך לעבר, מוסיפין עוד שנים **וְגוֹמְרִין** את הדבר **בְּשִׁבְעָה** ומעברין את השנה, **וְבִדִּיעבד אִם גָּמְרוּ בִּשְׁלֹשָׁה מְעוּבֶּרֶת.**

סְמִיכַת הַזְּקֵנִים על פר העלם דבר של ציבור, **וַעֲרִיפַת עֶגְלָה**, כלומר מדידת המרחק בין ההרוג הנמצא בדרך לערים שסביבו כדי לדעת מי העיר הקרובה אליו כדי שתביא 'עגלה ערופה', נעשית **בִּשְׁלֹשָׁה** זקנים, **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה.**

הַחֲלִיצָה – חליצת נעלו של היבם על ידי היבמה כדי לפוטרו מן היבום, **וְהַמְיאוּנִין** – שממאנת הקטנה שהשיאוה אחיה או אמה בבעלה, ואומרת שאין רצונה בו, נעשים **בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה.**

חילול פירות של **נְטַע רְבָעִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו** – שוויו ידועין, נישומים **בִּשְׁלֹשָׁה. הַהֶקְדֵּשׁוֹת** – הבא לפדות נכסי הקדש, נישומים **בִּשְׁלֹשָׁה** אנשים. **הָעֲרָכִין הַמְטַלְטְלִים** שמין אותם **בִּשְׁלֹשָׁה** שמאים. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, צריך שאֶחָד **מֵהֶן יהיה כֹּהֵן, וְהַקַּרְקָעוֹת** של הקדש, הבא לפדותם צריך **תִּשְׁעָה** שמאים **וְעשירי כֹּהֵן, וְאָדָם** הבא לפדות את עצמו מן ההקדש, דינו **כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – כקרקעות, שנישום בעשרה.

דִּינֵי נְפָשׁוֹת – החייבים מיתה בידי בית דין, נידונים **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** דיינים. שור **הָרוֹבֵעַ** – שבא על אשה, **וְהַנִּרְבָּע** – בהמה שבא עליה איש, שבשניהם דין השור למיתה, נידון **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר** בבהמה הרובעת (ויקרא כ טז) 'וְהָרַגְתָּ **אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה**', והקיש הכתוב את דין הבהמה לדין האשה, כשם שאשה החייבת מיתה נידונת בעשרים ושלשה, כך הבהמה נידונת בעשרים ושלשה. **וְאוֹמֵר** – וכמו כן נאמר ב'נרבע' (שם כ טו) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בַּבְּהֵמָה מוֹת יוּמָת **וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ**' והקיש הכתוב את דין הבהמה לדין האדם, לומר ששניהם בעשרים ושלשה.

שׁוֹר הַנִּסְקָל – הנידון לסקילה על שהרג אדם בנגיחתו, נידון **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כא כט) 'הַשּׁוֹר יִסָּקֵל **וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת**'

ודורשים מכך, **כְּשֵׁם שֶׁמִּיתַת בְּעָלִים** אם היה חייב מיתה, היא על **פִּי עשרים ושלשה, כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. וכמו כן הַזֶּאב וְהָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס** – סוג חיה **וְהַנָּחָשׁ** שהרגו אדם, **מִיתָתָן** – נידונים למיתה **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, אין צורך להביאם לבית דין, אלא **כָּל הַקּוֹדֵם לְהוֹרְגָן זָכָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס **מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.**

אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט – אחד משנים עשר שבטים שעבדו בני השבט עבודה זרה במזיד, **וְלֹא אֶת נָבִיא הַשֶּׁקֶר** – שניבא בשם ה' דבר שלא נאמר לו, ודינו בחנק, **וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל** על דבר שיש בו דיני נפשות **אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** דיינים. **וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת** – מלחמה שאין מצווים לצאת אליה, **אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר** ירושלים **וְעַל הָעֲזָרוֹת** שבבית המקדש **אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.**

אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרִיּוֹת קטנות של עשרים ושלשה דיינים **לַשְּׁבָטִים** – לכל שבט ושבט, ובכל עיר ועיר, **אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.**

אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסָּפָר – בעיר הנמצאת בגבול של ארץ ישראל, **וְלֹא** עושין **שָׁלֹשׁ** עיירות לעיר הנדחת, **אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם. סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** דיינים, **וְסַנְהֶדְרִין קְטַנָּה הָיְתָה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.** מבארת המשנה: **מִנַּיִן לְגְדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר יא טז) '**אֶסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל' וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן** – מצטרף אתם, נמצאו ביחד שבעים ואחד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, סנהדרין גדולה היתה של **שִׁבְעִים** דיינים.

מבררת המשנה: **וּמִנַּיִן** למדים **לְסַנְהֶדְרִין קְטַנָּה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.** מבארת המשנה: **שֶׁנֶּאֱמַר** בענין פסק דינו של הרוצח (במדבר לה כד-כה) 'וְשָׁפְטוּ **הָעֵדָה**' 'וְהִצִּילוּ **הָעֵדָה**' ושמענו מכאן שאם יחלקו הדיינים יהיו בבית הדין **עֵדָה שׁוֹפֶטֶת** – עשרה דיינים המחייבים, **וְעֵדָה מַצֶּלֶת** – עשרה מזכים **חֲרֵי מִכָּאן** שצריך **עֶשְׂרִים** דיינים.

מבארת המשנה: **וּמִנַּיִן לְעֵדָה**' המוזכרת בפסוק **שֶׁהִיא עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** על המרגלים שהיו שנים עשר (במדבר יד כז) '**עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת', יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב** שאינן בכלל 'הרעה' ונותרו עשרה, ונקראים בפסוק 'עדה'.

מבררת המשנה: **וּמִנַּיִן לְהָבִיא** – לצרף לעשרים **עוֹד שְׁלֹשָׁה.** מבארת המשנה: **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** לענין בית דין שדן דיני נפשות (שמות כג ב) '**לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת**', שלא לילך אחר רוב דיינים לחייב את הנידון מיתה, **שׁוֹמֵעַ אֲנִי מכך שֶׁאֲהֵיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה** – שלזכות את הנידון, יש ללכת אחרי הרוב, **אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר** בהמשך הפסוק '**אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת**', ודאי שהפסוק מלמד שאף לחייב יש ללכת אחרי הרוב, ומה שאמר בתחילה 'לא תהיה אחרי רבים לרעות' אין הכוונה שאין ללכת כלל אחרי הרוב לרעה, אלא הכוונה **שלא כְּהַטָּיָיתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָיתְךָ לְרָעָה** – הרוב שמטים אחריו לזכות, אינו כרוב שמטים אחריו לחייב, אלא **הַטָּיָיתְךָ לְטוֹבָה** היא אפילו **עַל פִּי** רוב של דיין **אֶחָד**, אבל **הַטָּיָיתְךָ לְרָעָה** היא לכל הפחות **עַל פִּי** שירבו המחייבים מן המזכים ברוב של **שְׁנַיִם**, וכיון שלמדנו לעיל שצריך שימצאו עשרה מזכים, אי אפשר להרשיע בפחות משנים עשר מחייבים, הרי שיש כאן עשרים ושנים דיינים,

אם רק מתעסקים ורוצים לפעול, אזי מצליחים וההצלחה היא יותר מכפי שמשערים מלכתחילה

משיחת י"ט כסלו תשכ"א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

דיני ממונות בשלשה. בגמ' ילפינן להו: **גזילות.** כופר בפקדון דמששלח בו יד הוי גזלן וכן החוטף מיד חבירו הוי גזלן כגון ויגזול את החנית מיד המצרי (שמואל ב כג) אבל לוה ולא שילם לא מיקרי גזלן דמלוה להוצאה ניתנה: **וחבלות.** החובל בחבירו חייב בחמשה דברים כדאמרינן בבבא קמא (דף פד.) ואיש כי יתן מום בעמיתו וגו' כן יעשה לו בממון ובגמ' פריך היינו דיני ממונות: **נזק.** דשור המועד או אדם שהזיקו ובגמ' פריך היינו חבלות: **תשלומי כפל.** דגניבה שנמצא בידו דכתיב (שמות כב) אם המצא תמצא בידו וגו': **ותשלומי ארבעה וחמשה.** דשור או שה שטבחו או מכרו: **האונס ומפתה.** נערה בתולה חמשים כסף: **מוציא שם רע.** לא מצאתי לבתך בתולים וגו' וענשו אותו מאה כסף וגו' (דברים כב): **דיני נפשות.** דאם אמת היה שזינתה תחתיו היא בסקילה ודיני נפשות בענין כ"ג (לקמן בפירקין) (דף טו.): **מכות.** מלקות ארבעים טעמא דר' ישמעאל ורבנן מפרש בגמרא (דף י.) מקראי: **עיבור החדש.** בגמרא מפרש: **עיבור השנה.** שהיו ב"ד יושבין ורואין אם צריכין לעבר מפני האביב והתקופה כדאמרינן בגמרא מילתיה דר' שמעון מיפרשא בגמרא בברייתא (דף י.): **סמיכת זקנים.** על ראש פר העלם דבר של צבור: **חליצה בשלשה.** ביבמות יליף לה בפרק מצות חליצה (דף קא.): **מיאונין.** יתומה קטנה שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה יוצאה בלא גט במיאון כל זמן שלא גדלה תחתיו ובשלשה בענין דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ומיאונין דרבנן דמדאורייתא אפילו מיאון לא בעיא דאין קדושי קטנה כלום אלא אם כן קדשה אביה דכתיב (דברים כב) את בתי נתתי לאיש הזה: **נטע רבעי.** אם בא לחללו על המעות וכן מעשר שני: **שאין דמיהן ידועין.** כגון פירות והרקיבו שאין להם שער בשוק: **וההקדשות.** הבא לפדותן צריך שלשה לשומן: **הערכין המטלטלין.** בגמרא מפרש (דף יד:): **אחד מהם כהן.** דכתיב כהן בפרשה כערכך הכהן וגו' (ויקרא כז): **והקרקעות.** של הקדש צריך ט' והעשירי כהן לשומן אם בא לפדותן בגמ' (דף טו.) מפרש ויליף להו מקראי: **ואדם.** הבא לפדות עצמו מיד הקדש צריך עשרה לשומו ובגמרא (שם) פריך אדם מי קדיש: **דיני נפשות.** בעשרים ושלשה לקמן יליף לה במתני': **הרובע והנרבע.** שור שרבע אשה ובהמה שנרבעת לאיש נידונית הבהמה ליסקל: **בכ"ג.** כאדם הרובע דאיתקוש להדדי והרגת את האשה ואת הבהמה בהמה היינו רובע ואיתקוש בהמה לאשה מה אשה בכ"ג אף בהמה בכ"ג: **ואומר ואת הבהמה תהרגו.** בנרבע כתיב: **שור הנסקל.** שנגח אדם ומת: **כמיתת בעלים.** אם היה נידון בחיוב מיתת בית דין דבעי עשרים ושלשה כך מיתת השור דהאי בעליו יומת קרא יתירא להך דרשא ולא דנתחייב קטלא כדמפרש טעמא בגמ' (שם): **הואב והארי כו'.** שהמיתו אדם ונידונין בסקילה כשור דאמרינן בב"ק אחד שור ואחד כו' בשור שנגח את הפרה (דף נד:): **ברדלס.** חיה היא: **ואין דנין לא את השבט.** רובו של שבט שעבדו ע"ז במזיד: **נביא השקר.** בחנק בגמ' (דף טז.) בעי מנלן דבעי שבעים ואחד: **במלחמת הרשות.** כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע שהיתה לכבוש את ארץ ישראל: **על העיר.** ירושלים: **סנהדריות.** שהיו מושיבים סנהדרי קטנה של כ"ג בכל עיר ועיר כדכתיב (דברים טז) תתן לך בכל שעריך וצריכין בית דין הגדול שבלשכת הגזית לצאת ולהושיבם וכו' יליף בגמ' (דף טז:): **בספר.** כרך המבדיל בין ישראל לגוים ובלע"ז מרק"א ובגמרא (שם) מפרש טעמא: **עדה שופטת.** עשרה מחייבין: **ועדה מצלת.** עשרה מזכין אשמעינן קרא דצריך עשרים שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין: **לעדה הרעה.** במרגלים כתיב: **לרעות.** אם הרוב מחייבין לא תלך אחריהם להרוג: **שומע אני.** דלטובה לזכות הלך אחריהן שאפי' מיעוט המזכים ורבים המחייבין כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות משום זכות לא איצטריך ליה אלא אפילו לחייב הלך אחריהן: **לא כהטייתך.** אחרי רבים לזכות אני אומר לך לנטות אחרי רבים לחובה אלא לזכות על פי אחד אפילו אין יתירין מזכין על המחייבין אלא אחד זכה אבל לחובה עד שיהו מחייבין עודפין על המזכין שנים והכי קאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות על פי אחד אבל אחרי רבים בשנים אפילו לרעות הלכך על כרחך כ"ב בענין דבציר מעשרה מזכין ליכא למימר דהא כתיב והצילו העדה ותו לא משכחת חובה בציר מי"ב:

ואין

תוספות

דיני ממונות בשלשה. אחר ששנה דינים בתלתא בבי משמיעונו בכמה דנין אותם הא דלא תנא כופר ושלשים של עבד כדתנן שאר קנסות י"מ משום דשור מיתתו בכ"ג ובזמן שהשור בסקילה בעלים משלמין כופר ושלשים של עבד (ב"ק דף מג.) ודלא כר"א דמחייב ע"פ עד אחד וע"פ הבעלים בפרק ארבעה וחמשה (שם מא:) ואין נראה דהא איבא אמוראי התם דסברי דאפי' ר' עקיבא דריש אם כופר לרבות שלא בכוונה ונראה לר"ת דכופר ול' של עבד הוי בכלל חבלות אי נמי תנא ושייר הני ושייר נמי יציאת עבד בראשי אברים דקנסא הוא ובעי נמי ג' מומחין וללישנא קמא לא חשיב הא שייר דאיכ' למימר דפשיטא ליה דהוי מכלל חבלות אי נמי התנא לא איירי אלא בממון הניתן מיד ליד: מה

דִּינֵי

מָמוֹנוֹת בְּשִׁלֹּשָׁה, גְּזֵילוֹת וְחֲבָלוֹת בְּשִׁלֹּשָׁה. נֶזֶק וְחֲצִי נֶזֶק, תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה בְּשִׁלֹּשָׁה. הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע בְּשִׁלֹּשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹצִיא שֵׁם רַע בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת. מַכּוֹת בְּשִׁלֹּשָׁה, מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. עִיבּוּר הַחֹדֶשׁ בְּשִׁלֹּשָׁה. עִיבּוּר הַשָּׁנָה בְּשִׁלֹּשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בְּשִׁלֹּשָׁה מַתְחִילִין וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה, וְאִם גָּמְרוּ בְּשִׁלֹּשָׁה מְעוּבֶּרֶת: סְמִיכַת זְקֵנִים וַעֲרִיפַת עֶגְלָה בְּשִׁלֹּשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה. הַחֲלִיצָה וְהַמִּיאוּנִין בְּשִׁלֹּשָׁה. נָטַע רְבָעִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין, בְּשִׁלֹּשָׁה. הַהֶקְדֵּשׁוֹת בְּשִׁלֹּשָׁה, הָעֲרָכִין הַמִּטַּלְטְלִים בְּשִׁלֹּשָׁה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן, וְהַקַּרְקָעוֹת תִּשְׁעָה וְכֹהֵן, וְאָדָם כַּיּוֹצֵא בָהֶן. דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה', וְאוֹמֵר 'וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ'. שׁוֹר הַנִּסְקָל בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר 'הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת' כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. הַזֹּאֵב וְהָאֲרִי הַדֹּוּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל הַקּוֹדֵם לְהוֹרְגָן זָכָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשֵּׁבֶט וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרִיּוֹת לַשְּׁבָטִים אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסֵּפֶר, וְלֹא שָׁלֹשׁ, אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם. סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד וְקְטַנָּה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. מִנַּיִן לִגְדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל' וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁבְעִים. וּמִנַּיִן לְקְטַנָּה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר 'וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה' 'וְהִצִּילוּ הָעֵדָה' עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת, הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים. וּמִנַּיִן לְעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת', יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב. וּמִנַּיִן לְהָבִיא עוֹד שֶׁל שָׁלֹשׁ. מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת', שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁאֲהֵיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת', לֹא כְּהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה, הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, הַטָּיָתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם,

ואין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו. ממונו ה"ל למנקט ברישא שכן דרך בכל מקום בלשון מה לי להקדים הפשוט כדאשכחן בהמפקיד (ב"מ דף לו:) מלאך המות מה לי הכא מה לי התם וכן מה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא ובאיזהו נשך (שם דף סג.) השתא דאמר רבי יצאי מה לי הן מה לי דמיהן מה לי הן נמי אמרינן וי"ל דחבלא שייכא בגוף טפי ופשיטא לכך נקט ברישא חבל בגופו:

דברי הכל אין דיניהן דין. דרבי אבהו אדרבי אבהו פריך דשמואל ושאר אמוראי סברי דיניהן דין וא"ת היכי קאמר ד"ה הא איכא ברייתא דרמי בר חמא בהגוזל קמא (ב"ק דף קז.) דאמר ארבעה שומרין צריכין כפירה במקצת דלית ליה עירוב פרשיות ומאן דלית ליה עירוב פרשיות לא בעי שלשה כדמוכח בשמעתין וי"ל דרבי אבהו לא חשיב לה לההיא ברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ור' אושעיא וע"ק דרבי יוחנן אית ליה בהגוזל (שם:) דרמי בר חמא ובירושל' דריש מכילתין אמרינן רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרווייהו שנים שדנו אין דיניהם דין ובהחולץ (יבמות דף מו:) נמי קאמר רבי יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה וי"ל דאפי' מאן דאית ליה אין עירוב פרשיות כתוב כאן בעי שלשה משום דכתיב (ויקרא כד) משפט אחד יהיה לכם והאי דקאמר הכא מאי קסבר כו' ה"ק אי קא סבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן ולכך לא בעינן מומחין דלא דריש משפט אחד להשוות הודאות והלואות לגזילות וחבלות שלשה מנא ליה וכי קאמר לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ובדין הוא דבעי מומחין כו' המ"ל דאפי' אין עירוב פרשיות כתוב כאן בדין הוא דליבעו ג' מומחין ממשפט אחד אלא שאינו רוצה לחזור מדברי המקשה דקאמר אי אין עירוב פרשיות כתוב כאן לא שמענן ג' ומומחין ממשפט אחד וא"ת כי היכי דילפינן דרישה וחקירה ממשפט אחד נילף נמי לענין ג' ומומחין אפי' מאן דלית ליה עירוב פרשיות וי"ל דמשפט אחד להשוות דיני ממונות לדיני נפשות קאתי ולא להשוות דיני ממונות אהדדי דאקרא דלעיל קאי דכתיב (שם) מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת וכתיב בתריה משפט אחד וגו' ותדע דלקמן (דף מ.) בעי גזירה שוה דהיטב היטב ולא ילפינן דיני נפשות מהדדי לענין דרישה וחקירה מדכתב משפט אחד ומיהו ע"כ אין ראיה משם דא"כ תיקשה לרמי בר חמא אליבא דרבי אבהו ולרבי יוחנן דאית להו משפט אחד אפי' להשוות דיני ממונות אהדדי אלא איצטריך היטב מטעם דלקמן דליכתבינהו רחמנא בחדא וא"ת אכתי לענין מומחין מיהא נילף דיני ממונות מדיני נפשות לענין דרישה וחקירה וי"ל מדכתב רחמנא מומחין גבי גזילות ש"מ דלגבי הכי לא ילפינן דיני ממונות מדיני נפשות אבל קשה למאן דאית ליה עירוב פרשיות מומחין דכתב רחמנא גבי דיני ממונות למ"ל ושמא לענין מומחין אין ללמוד דיני ממונות מדיני נפשות כיון דסגי בשלשה וצ"ע כל הנך מילי דחשיב לקמן בפ' אחד דיני ממונות (דף לב.) מה בין דיני ממונות לדיני נפשות אמאי לא משווינן להו ממשפט אחד יהיה לכם: **אי** קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ליבעי נמי מומחין. מפורש בהגוזל קמא (ב"ק דף קז.):

ליבעי נמי מומחין. תימה דמשמע הכא דממעטינן הדיוטות מדכתיב אלהים ובפרק המגרש (גיטין דף פח:) ממעט להו מדכתיב לפניהם ולא לפני גוים ולא לפני הדיוטות וי"ל דהתם ממעטינן מלפניהם משום דלפניהם קאי אאלהים דהכא כלומר לפני הדיינין המפורשין במקום אחר ומיהו בגיטין (שם) פירש בקונטרס משום דקאי אשבעים זקנים הכתובים בסוף פרשת משפטים שעלו עמו להר כו' שהן סנהדרין ונראה לפרש דבגיטין לענין מילי דכפייה איירי דאהכי מייתי לה דאביי אשכח לרב יוסף דהוה יתיב וקא מעשה אגיטין אמר ליה והאנן הדיוטות אנן אבל אלהים לאו אמילי דעשוי מיירי אלא בדין בעלמא והא דמשמע ליה מילי דעשוי מלפניהם משום דדרשינן לקמן (דף ז.) מאשר תשים אלו כלי הדיינין דשייך בהן שימה:

שנאמר

רש"י

ואין בית דין שקול. אין עושין ב"ד זוגות שאם יחלקו לחצאין הוי להו פלגא ופלגא ולא משכחת לה הטייתך לטובה ע"פ אחד הלכך מוסיפין עליהן עוד אחד ובגמרא (דף יז.) פריך כיון דאין ב"ד שקול ומצרכת עשרים ושלשה הטייה לרעה על פי שנים לא משכחת לה: **מאה ועשרים.** בגמ' (שם) מפרש כנגד מי: **מאתים ושלשים.** דהיינו ב"ג עשיריות שיהא כל אחד מבית דין שר של עשרה דבציר מעשרה לא אשכחן שררה: **גמ' מה הן קתני.** האי גזילות וחבלות פירושא דדיני ממונות הוא דלא תימא כל דיני ממונות במשמע ולמעוטי הלואות והודאות שהן באין על גמילות חסדים ואיכא נעילת דלת בפני לוין כדאמרינן לקמן הלכך מעטינהו ולקמן מפרש ממאי מעטינהו: **הודאות והלואות.** שניהן על עסקי מלוה הן הודאות שבא לדון בעדי הודאה שמביא עדים שאומרים בפנינו הודה לו הלואות שבא לדון בעדי הלואה שמעידין בפנינו הלוהו והלה כופר בשתיהן וכי האי לישנא טובא איכא בהך מכילתא הודאה אחר הודאה הלואה אחר הלואה מצטרפין בפרק ג' (לקמן דף ל.) גבי עדים זוממין ואית דמפרשי הודאות שמודה במקצת הלוואות שכופר הכל וראשון עיקר דמכדי שניהן על עסקי מלוה הם כדאוקימנא טעמא לקמן משום נעילת דלת בפני לוין מאי שנא דהא קרי הלוואה והא לא קרי הלוואה הודאות וכפירות איבעי ליה למיתני: **תנא גזילות וחבלות.** לפרושא: **ונקרב בעל הבית אל האלהים.** מדכתב בפרשה אלהים ג' זימני נפקא לן דבעינן שלשה והאי קרא כתיב בשומר חנם וזה טוענו ששלח יד בפקדונו דהיינו גזילות: **מה לי חבל בממונו.** ממשמע שנאמר שלשה בחובל בממונו אף חובל בגופו בכלל הלכך בהא נמי כתיב ביה ואי לא תנא דיני ממונות הוה אמינא הנך משום דבגווייהו כתב נקט להו ולעולם הוא הדין לדיני מלוה להכי תנא דיני ממונות ותנא ומה הן דיני ממונות גזילות וחבלות למעוטי הודאות והלואות דאם כן דכולן במשמע כיון דתנא דיני ממונות נישתוק: **ולמאי.** הלכתא שיירינהו תנא לדיני מלוה למעוטינהו מאי: **דברי הכל.** לקמן (דף ו.) קאי דפליגי בפשרה ואשמעינן ר' אבהו דבדין כולהו מודו דבעינן ג': סמוכין ונטלו רשות מנשיא לדון כדאמרינן לקמן בפירקין (דף ה.): **ומאי קסבר.** תנא דידן דמעטינהו: **אי קסבר עירוב פרשיות כתיב כאן.** דאיכא למאן דאמר בהגוזל עצים (ב"ק דף קז.) שהפרשיות הכתובות באלה המשפטים מערבבות הן שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה אלא מפרשה אחרת הוא כגון אשר יאמר כי הוא זה (שמות כב) דילפינן מיניה מודה במקצת הטענה ישבע כו' שכתב בשומר חנם לאו אשומר חנם קאי דשומרין אע"פ שלא הודו במקצת חייבין לישבע דהודאה מקצת הטענה אפרשת דאם כסף תלוה קאי (שם) דהתם הוא דבעינן הודאה במקצת ואי לא מודה כלום חזקה אם טענת התובע אמת לא היה יכול זה להעיז פניו נגדו ולומר לא הלויתני הלכך אפי' שבועה לא בעי אבל בפיקדון דליכא גמילות חסדים מעיז פניו וכופר הכל ובעי שבועה והאי תנא דמתניתין אי סבירא ליה נמי דהאי אשר יאמר כי הוא זה בהלואה משתעי הרי נאמר אלהים בהאי קרא דמשמע מומחין לשון שררה ורבנות כדמתרגמינן ראה נתתיך אלהים לפרעה (שם ז) לשון רבנות וליבעי מומחין: **ואי קסבר.** דהאי קרא לאו בהלואה משתעי: **שלשה מנלן.** בהלואה הא מתלתא אלהים נפקא לן לקמן (דף ג:) ואלהים בהלואה לא כתיב: **משום דר' חנינא.** ותקנתא דרבנן הוא: **בדרישה וחקירה.** צריך לבדוק את העדים באיזה יום באיזו שעה הלוהו:

שנאמר

וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְכַמָּה יְהֵא בְּעִיר וּתְהֵא רְאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין, מֵאָה וְעֶשְׂרִים. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת: **גְּמָרָא** אָטוּ גְּזֵילוֹת וְחֲבָלוֹת לָאו דִּינֵי מָמוֹנוֹת נִינְהוּ? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, 'מַה הֵן' קָתָנֵי, מַה הֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת, אֲבָל הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת לֹא. וּצְרִיכָא, דְּאִי תָּנָא 'דִּינֵי מָמוֹנוֹת', הֲוָה אֲמִינָא דַּאֲפִילּוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת, תָּנָא גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת. וְאִי תָּנָא 'גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת' וְלֹא קָתָנֵי 'דִּינֵי מָמוֹנוֹת', הֲוָה אֲמִינָא, הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת, וְהַאי דְּקָתָנֵי 'גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת' מִשּׁוּם דְּעִיקָּר שְׁלֹשָׁה דִּכְתִיבִי, בְּגֵזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת כְּתִיבִי. גְּזֵילוֹת, דִּכְתִיב 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים'. חֲבָלוֹת, מַה לִּי חָבָל בְּגוּפוֹ מַה לִּי חָבָל בְּמָמוֹנוֹ. תָּנָא מַה הֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת, אֲבָל הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת לֹא. וּלְמַאי, אִילֵימָא דְּלֹא בָּעֵינַן שְׁלֹשָׁה, וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶם דִּין, אֶלָּא דְּלֹא בָּעֵינַן מוּמְחִין. מַאי קָסָבַר, אִי קָסָבַר עֵירוּב פַּרְשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, לִיבְעֵי נַמִּי מוּמְחִין. וְאִי קָסָבַר אֵין עֵירוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, שְׁלֹשָׁה לָמָּה לִי. לְעוֹלָם קָסָבַר עֵירוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן, וּבְדִין הוּא דְּלִיבְעֵי נַמִּי מוּמְחִין, וְהַאי דְּלֹא בָּעֵינַן מוּמְחִין, מִשּׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, דָּבָר תּוֹרָה אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה,

שנאמר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְכֵיוָן שֶׁאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל – אין עושים בית דין שמספר הדיינים **שבו הוא זוגי, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד דַּיָּן אֶחָד, הֲרֵי יֵשׁ כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** דיינים.

דין נוסף השייך למינוי סנהדרין: **וְכַמָּה** אנשים **יֶהָא** – יהיו **בְּעִיר וּתְהֵא** העיר **רְאוּיָה** לְהוֹשִׁיב בה **סַנְהֶדְרִין** קטנה, **מֵאָה וְעֶשְׂרִים. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר,** צריך שיהיו בה **מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת,** כדי שכל אחד מהדיינים יהיה ממונה לכל הפחות על עשרה תושבים.

גמרא

שואלת הגמרא: **אָטוּ** – וכי דיני **גְּזֵילוֹת וְדִינֵי חֲבָלוֹת** שחייב החובל לשלם לו את התשלומים הכתובים בתורה, **לָאו דִּינֵי מָמוֹנוֹת נִינְהוּ** – האם אינם בכלל דיני ממונות, ומאחר ששנינו שדיני ממונות בשלשה, לשם מה צריכה המשנה לומר שגזילות וחבלות בשלשה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, 'מַה הֵן' קָתָנֵי** – ה'גזילות וחבלות' שכתבה המשנה הוא בכדי לפרש **מַה הֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת** שנתכוין התנא, הן דיני **גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת, אֲבָל** דיני **הוֹדָאוֹת** – התובע את חבירו על פי עדים ששמעו שהודה לו, **וְהַלְוָאוֹת** – וכן התובע על פי עדים שראו שהלוה לו, ובשתיהן הלוה כופר בכל התביעה, **לֹא** – אינם בכלל דין המשנה.

וּצְרִיכָא – צריכה המשנה לכתוב גם 'דיני ממונות' וגם לבאר שהכוונה ל'גזילות וחבלות', **דְּאִי תָּנָא** רק **'דִּינֵי מָמוֹנוֹת** בשלשה', **הָוָה אֲמִינָא** – הייתי יכול לומר **דַּאֲפִילּוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת** נידונים בשלשה, שהרי גם הם בכלל 'דיני ממונות', ולכן **תָּנָא** לפרש שרק **גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת** הן בכלל, **וְאִי תָּנָא** רק **'גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת** בשלשה' **וְלֹא קָתָנֵי 'דִּינֵי מָמוֹנוֹת', הָוָה אֲמִינָא, הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת** גם הם בכלל, **וְהַאי דְּקָתָנֵי** – ומה שנקט התנא **'גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת'** אינו כדי למעט הודאות והלוואות, אלא **מִשּׁוּם דְּעִיקַּר שְׁלֹשָׁה דִּכְתִיבִי** – שהמקור בפסוקים לכך שדיני ממונות בשלשה, **בְּגֵזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת כְּתִיבִי** – בפרשה העוסקת בענין גזילות וחבלות הוא נכתב. ומבארת הגמרא: **גְּזֵילוֹת, דִּכְתִיב** בענין שומר שנחשד בגזילה בכך ששלח יד בפיקדון שהופקד בידו ונטלו לעצמו (שמות כב ד-ח), **'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים',** ונאמר בהמשך **'עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ',** ומכך שנאמר שלשה פעמים 'אלהים' למדים שצריך שלשה דיינים. וכמו כן נחשב הדבר שפסוקים אלו אמורים אף לענין **חֲבָלוֹת,** שהרי **מַה לִּי חָבַל בְּגוּפוֹ מַה לִּי חָבַל בְּמָמוֹנוֹ** – איזה הבדל יש בין אם הפסידו במה שחבל בגופו לבין אם הפסידו במה שחבל בממונו, ואף החובל בכלל גזלן. ובדי שלא נאמר כך שאף הודאות והלוואות הרי הן בכלל, לכך **תָּנָא** במשנה לפרש **מַה הֵן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת, אֲבָל הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת לֹא** – אינם בכלל.

מבררת הגמרא: **וּלְמַאי** – לענין איזו הלכה מיעטה המשנה את דין הודאות והלוואות משאר דיני ממונות, **אִילֵימָא** – אם נאמר שבאה להשמיענו **דְּלֹא בָּעֵינַן שְׁלֹשָׁה** – שאין צורך לדונם בפני שלשה, **וְהָאֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ** – והלא רבי אבהו עצמו [שביאר 'מה הן' קתני] סובר **שְׁנַיִם** – שני דיינים **שֶׁדָּנוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִבְרֵי הַכֹּל** – אף לסוברים להלן (ו.) שלענין 'פשרה' אין צורך בשלשה, מודים הם שלענין פסק הדין **אֵין דִּינֵיהֶם** דין ואינו מחייב, כיון שצריך שלשה, ואף דיני הודאות והלוואות בכלל זה. מבארת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת המשנה למעט את דיני הודאות והלוואות **דְּלֹא בָּעֵינַן מוּמְחִין** – שאין צורך לדונם בפני דיינים שנסמכו לכך איש מפי איש עד משה רבינו, וקיבלו מהנשיא רשות לדון.

בפרשה של שומר הטוען שהחפץ ששמר עליו נגנב, ומתחייב על כך שבועה, נאמר (שמות כב ח) 'אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה' וגו' שמשמעותו שחיוב השבועה נאמר דווקא כשמודה במקצת, שאומר ש'בזה' הוא מודה, ובשאר הוא כופר. ונחלקו אמוראים האם פסוק זה אכן שייך לפרשת השומרים, ומלמדנו שאין השומרים נשבעים אלא כשהודו במקצת לתביעה, או שפסוק זה התערב בה מפרשה אחרת, והוא שייך לפרשת 'אם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי' וגו' (שם כב כד) המדברת מהלוואה, ומלמד שלוֶה אינו מתחייב שבועה אלא אם כן הודה במקצת ואם כופר הכל פטור משבועה, אבל שומר נשבע אף כשכופר הכל.

הגמרא סוברת שהנידון שלפנינו האם הלוואות נידונים בשלשה והאם צריך מומחים, אף הוא תלוי במחלוקת זו, לפיכך מקשה הגמרא: **מַאי קָסָבַר** – התנא של משנתינו שמיעט את דיני הודאות והלוואות שלא צריכים מומחים ומצד שני צריכים הם לדון בפני שלשה, מה הוא סובר בענין זה האם 'עירוב פרשיות כתוב כאן', **אִי קָסָבַר שֶׁעֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן,** והפסוק **'אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה'** שנאמר בפרשת שומרים שייך לפרשת הלוואה, נמצא שה'אלהים' נאמר גם על 'הלוואות', ואם כן **לִיבָּעֵי נַמִּי מוּמְחִין** – הדין נותן שיצטרכו בהודאות והלוואות גם כן דיינים סמוכים, שהרי 'אלהים' משמע דיינים סמוכים, **וְאִי קָסָבַר שֶׁאֵין עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן,** והפסוק **'אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה'** הנכתב בפרשת השומרים מלמדנו על שומר שאינו נשבע עד שיודה במקצת, ואין לנו מקור להצריך בהודאות והלוואות 'סמוכים', אם כן **שְׁלֹשָׁה** דיינים בהודאות והלוואות **לָמָּה לִי** – מהיכן למד הוא להצריך שלשה, הלא הפסוק שממנו למדים שלשה נאמר בדיני גזילות.

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם קָסָבַר עֵרוּב פָּרָשִׁיּוֹת כָּתוּב כָּאן,** והפסוק הוא מפרשת הלוואה, ומזה למד שאף בהלוואה צריך שלשה דיינים, **וּבְדִין הוּא דְּלִיבָּעֵי נַמִּי מוּמְחִין** – ומעיקר הדין היה לנו להצריך שיהיו הדיינים 'מומחים', כמשמעות הפסוק, **וְהַאי דְּלֹא בָּעֵינַן מוּמְחִין** תקנת חכמים היא **מִשּׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא** שאמר הלכה אחרת בדיני קבלת עדות, **דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, דְּבַר תּוֹרָה** – מן התורה, **אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת** שוים בדין זה שצריכים הדיינים לבדוק את העדים **בְּדִרִישָׁה** – ששואלים אותם בבית דין כיצד היה המעשה שמעידים עליו, **וּבַחֲקִירָה** – שחוקרים אותם באיזה יום ובאיזו שעה אירע הדבר,

אגרות קודש

[ג' כסלו תשי"ח]

במ"ש אודות נשיאת כפים ובפרט ביום הכפורים, בהנוגע לפועל צריך לברר באה"ק אצל הכהנים מאנ"ש, שהרי בכגון דא בודאי יש מסורה מאב לבן. ומעשה רב יותר מהלכה בספר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד כא־כב) לאחר הפסוק 'וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת', 'מִשְׁפַּט **אֶחָד** יִהְיֶה לָכֶם' – דין שוה יהיה לדיני ממונות ולדיני נפשות, וכשם שדיני נפשות הן בדרישה וחקירה, אף דיני ממונות הן בדרישה וחקירה. **וּמַה טַּעַם אָמְרוּ** חכמים שבדיני **מָמוֹנוֹת לֹא בָּעֵינַן** [־אין צריך] דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, **כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנְעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין** – כדי שאנשים לא ימנעו מלהלוות, מחשש שמא יכפור הלוה בהלואה, ועידי ההלואה יטעו בדרישות וחקירות ולא ימצאו דבריהם מכוונים, ויפסיד את מעותיו. ומטעם זה של רבי חנינא גם תיקנו שהמלוה אינו צריך לחזור אחרי בית דין של מומחין דווקא, וזאת כדי שלא ימנע מלהלות מחשש שיכפור הלוה ולא ימצא דיינים מומחים שיחייבוהו לשלם. מקשה הגמרא: **אֶלָּא** מֵעַתָּה שתיקנו חכמים שהדיוטות כשרים לדון, נמצא שיורדים הם לדון ברשות, ואם כך כאשר **טָעוּ** ההדיוטות בפסק הדין, והפסידו לאחד מן הנידונים, צריך להיות הדין שלא **יְשַׁלְּמוּ** הדיינים למי שהפסידו לו, כפי שהדין בדיין מומחה שטעה, שמאחר ודן ברשות פטור מלשלם, והרי להלן (לג.) מבואר שדווקא מומחה שטעה פטור, אך דיין שאינו מומחה שטעה, משלם מכיסו לזה שהפסיד לו. מתרצת הגמרא: אם יפטרו את הדיינים מלשלם אם טעו, **כָּל שֶׁכֵּן** שעל ידי כך **אַתָּה נוֹעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין** – אנשים ימנעו מלהלוות, מחשש שמא כאשר הלוה יכפור ויתבעוהו לדין, יטעה הדיין בדין ויפטרנו, ואף שיוכיח שטעה לא יצטרך לשלם.

הגמרא חוזרת להקשות על רבי אבהו שפירש את המשנה שאף בהודאות והלואות צריך שלשה אלא שאינן צריך להיות 'מומחין': מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** שגם בהודאות והלואות צריכים שלשה, אלא שגם הדיוטות כשרים, מדוע פירש בדוחק את דברי המשנה 'דיני ממונות בשלשה גזילות וחבלות בשלשה' שגזילות וחבלות הוא פירוש לדיני ממונות, הלא ניתן לפרש **דתַרְתֵּי קָתָנֵי** – שכתבה המשנה שני דינים נפרדים, דין אחד, **דִּינֵי מָמוֹנוֹת**, דהיינו הודאות והלואות, נידונים **בִּשְׁלֹשָׁה** אפילו **הֶדְיוֹטוֹת**. ודין שני, **גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת** נידונים **בִּשְׁלֹשָׁה** מומחין דווקא. **וְעוֹד** קשה, אם 'גזילות וחבלות בשלשה' הוא פירוש ל'דיני ממונות בשלשה', **שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה לָמָּה לִי** – לשם מה כפלה המשנה לכתוב פעמיים 'שלשה', היה לה לכתוב 'דיני ממונות שהן גזילות וחבלות בשלשה'.

הגמרא מפרשת את דברי המשנה באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, תַּרְתֵּי קָתָנֵי** – אכן נאמרו במשנה שני דינים נפרדים, אחד, שדיני ממונות שהן הודאות והלואות נידונים בשלשה הדיוטות, והשני, שגזילות וחבלות נידונים בשלשה מומחים. והטעם שבהודאות והלואות אין צריך שיהיו הדיינים מומחין, **מִשּׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא** – כפי שביאר רבי חנינא את הדין שאין צריך בדיני ממונות דרישה וחקירה, מטעם שלא תנעול דלת בפני לווין, ומטעם זה אף אין צריך שיהיו הדיינים מומחין.

הגמרא מביאה את דעת רב אחא הסובר שבהודאות והלואות מדאורייתא אין צריך שלשה דיינים: **רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר, מִדְּאוֹרַיְיתָא** חַד נַמִי כָּשֵׁר – גם דיין אחד כשר בהודאות והלואות, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא יט טו) 'בְּצֶדֶק תִּשְׁפּוֹט **עֲמִיתֶךָ**' בלשון יחיד, ומשמע שאחד כשר לשפוט, **אֶלָּא** גזירת חכמים היא זו שצריך לדון בפני שלשה **מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת** – כדי שלא יבואו לדון בפני דיין שהוא מאלו התגרים היושבים תמיד בחנות ואינם בקיאים בדינים, ומתוך כך יכול לטעות לזכות את החייב או לחייב את הזכאי. מקשה הגמרא: מה הועילו חכמים בכך שתיקנו לדון בפני שלשה, **אִטּוּ בִּתְלָתָא מִי לֵא הָווּ יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת** – האם בשלשה שידון בפניהם אין לחשוש שכולם יהיו יושבי קרנות. מתרצת הגמרא: **אִי אֶפְשָׁר** דְּלֵית בְּהוּ חַד דְּנָמִיר – לא יתכן שלא יהיה אחד מהם שלמד מן החכמים ומהדיינים הלכות הלואה. מקשה הגמרא: **אֶלָּא** מֵעַתָּה שמן התורה הדיוטות כשרים לדון, ונמצא שדנים ברשות, אם **טָעוּ** ההדיוטות בפסק הדין, והפסידו את אחד מהנידונים, **לֵא יְשַׁלְּמוּ** – לא יצטרכו לשלם לו, כדין דיין מומחה שפטור מלשלם כיון שדן ברשות, והרי מבואר להלן (לג.) שדיין שאינו מומחה שטעה, משלם מכיסו לזה שהפסיד לו. מתרצת הגמרא: אם נפטור אותם כדיינים שנטלו רשות, **כָּל שֶׁכֵּן** דִּנְפִּישִׁי **יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת** – ודאי שיהיו מצויים יותר יושבי קרנות שיסכימו ללמוד דיני הלואה ולדון אף שלא יהיו בקיאים, שלא יחששו שאם יטעו יצטרכו לשלם.

מבררת הגמרא: **מַאי אִיכָּא** – איזה הבדל יוצא להלכה **בֵּין רָבָא לְרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא,** הלא סוף סוף שניהם מודים שדיני הלואות נידונים בשלשה הדיוטות. מבארת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינֵיהוּ** – ההבדל ביניהם הוא בדין **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל,** שבדיעבד **שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ** דיני הלואה, **דִּינֵיהֶן דִּין** – יש תוקף לפסק שפסקו, **אֶלָּא שֶׁנִּקְרְאוּ** אותם שני הדיינים 'בֵּית דִּין חָצוּף' – בית דין שעברו על מה שתיקנו חכמים לדון דווקא בפני שלשה. **לְרָבָא** הסובר שמן התורה צריך שלשה דיינים, **לֵית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל,** ושנים שדנו לא עשו כלום. **לְרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא** הסובר שחכמים הצריכו שלשה דיינים, **אִית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל,** שבדיעבד מתקיים הדין גם בפחות משלשה.

שנינו במשנה: **נֶזֶק וְחַצִּי נֶזֶק וְכוּ'** בשלשה. שואלת הגמרא: **נֶזֶק הַיְינוּ חֲבָלוֹת** – הלא נזק כלול במה שנאמר שהחובל בחבירו נידון בשלשה, שהרי הא אחד מהחיובים שעליו לשלם. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא חֲצִי נֶזֶק** – כיון שהתנא רצה לכתוב במשנה את דין 'חצי נזק' שמשלם שור תם שנגח, **תָּנֵי נַמִי** – הוא כתב אגב כך גם דין **נֶזֶק שָׁלֵם.**

שואלת הגמרא: **חֲצִי נֶזֶק** של שור תם **נַמִי הַיְינוּ חֲבָלוֹת** – גם הם כלולים בחבלות, שהרי שור תם משלם על מה שחבל והזיק חצי נזק, ואף חצי נזק לא היה לו לתנא להזכיר לאחר שכבר שנה דין חבלות. מיישבת הגמרא: **תָּנָא מָמוֹנָא וְקָתָנֵי קְנָסָא** – התנא שנה דין תשלומי 'חבלות' שהם חיוב 'ממון', שדין הוא שישלם את מה שהפחית את שווי הנחבל, וכתב את דין 'חצי נזק' בפני עצמו, שאינו חיוב ממוני אלא 'קנס' שקנסתו התורה כדי שישמור על שורו, ואגב כך כתב גם 'נזק שלם'.

מקשה הגמרא: **הָנִיחָא** – תירוץ זה מובן **לְמַאן דְּאָמַר פַּלְגָא נִיזְקָא קְנָסָא** – שמה שחייבה התורה לשלם חצי נזק על נגיחת שור תם אינו מן הדין, אלא נחשב לתשלום קנס, ולכן נכתב דין חצי נזק בפני עצמו, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר פַּלְגָא נִיזְקָא מָמוֹנָא** – שתשלום חצי נזק חיוב ממון הוא, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איזו סיבה יש לומר מדוע התנא נקט נזק וחצי נזק אף שכבר נכללו ב'חבלות'.

הגמרא עונה תירוץ אחר: **אֶלָּא, אַיְידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא** – אגב זה שהתנא רצה לכתוב במשנה את דין **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** שאינם כלולים ב'חבלות', משום **דְּמָמוֹן**

לימוד תורת החסידות והנהגה בדרכי החסידות מהווים תוספת-כוח בעבודת השם יתברך, בלימוד התורה וקיום המצוות

משיחת י"ט כסלו תשי"ב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

שנאמר משפט אחד יהיה לכם. ממונות כנפשות וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב (דברים יג) ודרשת וחקרת הוא הדין לדיני ממונות: **שלא תנעול דלת.** שימנעו מלהלוות שמא יכפור והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד והכא נמי שמא לא ימצא מומחין לכופו לדין: **אלא מעתה טעו.** הדיוטות בדיני ממונות לא ישלמו דכיון דברשות רבנן קא נחתי הוו להו כמומחין וכל המומחה לב"ד אם טעה פטור מלשלם כדלקמן באחד דיני ממונות (דף לג.) הא שאינו מומחה חייב: **כל שכן שאתה נועל דלת.** דסבר דלמא טעו בי דינא ופטרי ליה ומפסידנא: **אי הכי.** דבהודאות והלואות שלשה בעינן למה ליה לרבי אבהו לאוקומה למתניתין במה דן קתני: **תרתי קתני.** מצי למימר דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה כל דהו וגזילות וחבלות בג' מומחין ומשום דחלוקין בדיניהן לא כללינהו בחד כללא: **ועוד.** אי חדא קתני למה לי למיתני תרי זמני שלשה הכי איבעי למיתני דיני ממונות שהן גזילות וחבלות בג': **תרתי קתני.** דודאי ג' בעינן דעירוב פרשיות כתיב כאן ומיהו בהדיוטות סגי משום דרבי חנינא והכי קאמר דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה הדיוטות וגזילות וחבלות בשלשה מומחין: **מדאורייתא חד נמי כשר.** בהודאה והלואה דכתיב תשפוט לשון יחיד ואין עירוב פרשיות כאן ומתניתין ודאי תרתי קתני כדאמרן ומיהו שלשה בהודאות והלואות לאו מדאורייתא אלא מדרבנן: **גזירה משום יושבי קרנות.** תגרין שאין בקיאין בטיב דינין ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי: **דגמיר.** ששמע מחכמים ומדיינין הלכות דין מלוה: **טעו לא ישלמו.** דהא ברשות נחתי אפי' מדאורייתא: **כל שכן דנפישי יושבי קרנות.** דלא איכפת להו למיגמר: **לרבא.** דאמר מדאורייתא תלתא בעינן לית ליה דשמואל דאמר דינהן דין: **בית דין חצוף.** שעברו על תקנת חכמים: **היינו נזק היינו חבלות.** מאי קרי נזק ומאי קרי חבלות הא נזק אחד מחמשה דברים של חבלות הוא וליתני חבלות ולא בעי נזק: **חצי נזק נמי היינו חבלות.** דשור תם שחבל אינו משלם אלא חצי נזק וכיון דתנא חבלות אף חצי נזק במשמע: **חבלות ממונא הוא דאפחתיה לדמי'.** חצי נזק קנסא הוא דסתם שוורים אינם נוגחים ולא היה לבעלים לשמרו כל זמן שלא הועד ולא בעי לשלומי מידי אלא קנסא הוא דקנסיה רחמנא כדי שירבה בשמירת שוורים: **פלגא נזקא ממונא.** בפרק ארבעה אבות (ב"ק דף טו.) פליגי בה דקסבר סתם שוורים נגחנים הם ומדינא בולהו בעי לשלומי דהוה ליה למינטריה ורחמנא הוא דחס עליה:

שאינו

תוספות

שנאמר משפט אחד וגו'. ואם תאמר ת"ל דעיקר דרישה וחקירה בעדים זוממין כתיב בפרשת שופטים בדיני ממונות ובדיני נפשות וי"ל דמכל מקום לא הוה מצרכינן דרישה וחקירה בשאר דיני ממונות אלא דווקא בעדים זוממין אי לאו דכתיב משפט אחד: **שלא** תנעול דלת בפני לווין כו'. גזילות וחבלות וכתובת אשה וירושות ומתנות בכולהו נמי לא בעינן דרישה וחקירה כדי שתנעול דלת בפני גזלנין ואם תאמר מהאי טעמא לא ניבעי מומחין בגזילות וחבלות כמו בהודאות והלואות ויש לומר דלגבי מומחים לא שייך למיחש ביה כמו זה דבחששא מועטת אדם נמנע מלהלוות לחבירו אם לא ימצא דיינין מוזמנים לגבות חובו אבל גזילות וחבלות יודע הגזלן שיטריח הנגזל אחר המומחין עד שימצא לדון עם הגזלן ועי"ל דגזילות וחבלות נמי בעו דרישה וחקירה ולא ממעטינן אלא הודאות והלואות והא דמוקי בריש אחד דיני ממונות (לקמן דף לב:) מתניתין דמצרכה דרישה וחקירה בדיני קנסות לאו דווקא דיני קנסות קאמר דגזילות וחבלות קרי להו נמי קנסות כדאשכחן לקמן (דף יג:) גבי שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות דמיירי בכל הנהו דבעי שלשה מומחין מיהו כתובת אשה וירושות ומתנות ונזקי שור בשור הוי בכלל הודאות והלואות וכל הנהו דמסקינן בהחובל (ב"ק דף פד:) דעבדינן שליחותייהו וגובין אותו בבבל ולא בעי מומחין ואם תאמר והא אשכחן בכמה דוכתין שהיו דנין בבבל גזילות וחבלות בפ"ב דב"ק (דף כא.) גבי ההוא גברא דבנה אפדנא אקילקלתא דיתמי וחנן בישא (שם דף לז.) דתקע ליה לחבריה וכן בכמה מקומות ויש לומר דבכל הנהו אפשר שדחקו זה את זה ע"י דתפסי אז דאמר אקבעיה לדינא בארץ ישראל כדאיתא בסוף פרק קמא דב"ק (דף טו.) וי"מ דוקא גזילות שעל ידי חבלות כמו דמינצו בי תרי ומחו אהדדי עד שתוקף אחד וגוזל את חבירו דכי האי גוונא לא שכיח ולא עבדינא שליחותייהו וא"ת והיאך היו דנין דיני גזילות ובאיזהו נשך (ב"מ דף סא:) היאך היו דנין דיני ריבית הא אמרינן ריש הגוזל קמא (דף צד:) הגזלנים ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהם וי"ל דהא אמרינן בימי רבי נשנית משנה זו ומפרש רבינו תם דווקא בימיו ולא לפניו ולאחריו משום עובדא דהתם ולהכי לא פריך התם מכמה משניות אלא מברייתות ששנאן רבי לרבי חייא: **אלא** מעתה טעו לא ישלמו. פירש בקונטרס כיון דברשות קא עבדי הוי שאינו מומחה כמומחה ולשון כ"ש שאתה נועל כו' אין מתיישב דלא ה"ל למימר כ"ש אלא ה"ל למימר א"ב אתה כו' אלא משמע מלשון כ"ש דמכח נעילת דלת הוה פריך וה"פ כיון דחיישת לנעילת דלת הוה לן למימר טעו לא ישלמו דאי מחייבת להו לשלם לא יתרצו להתמצע בדין ואם תאמר מאי קושיא הא לא מחייב לשלם אא"כ נטל ונתן ביד כדאמר באחד דיני ממונות (לקמן דף לג.) ויש לומר דפריך למאן דמחייב בלא נטל ונתן: **ועוד** שלשה למה לי. איכא דוכתי דדייק הכי ואיכא דוכתי דלא דייק: **ומדאורייתא** חד נמי כשר. פירש בקונטרס דקסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן וקשה דא"כ בצדק תשפוט למה לי לכך נראה דאפי' למאן דאית ליה עירוב פרשיות קאמר: **אי** אפשר דלית בהו חד דגמיר. דמאן דלא גמיר פסול לדינא כדמוכח בזה בורר (לקמן דף כג.) דתנן זה פוסל דיינו של זה ופריך בגמרא כל כמיניה דפסיל לדיינים ומשני בערבאות דסוריא ופירש שם בקונטרס שהם יושבי קרנות ואע"ג דפליגי רבנן ואמרי אימתי בזמן שמביא עליהם ראיה שהם קרובים או פסולים הא לאו הכי לא מצי פסיל היינו דווקא בערבאות שנתמנו להיות דיינים: **כ"ש** דנפישי יושבי קרנות. גם כאן פריך מכח זה כיון דחיישת ליושבי קרנות הוה לן למימר טעו לא ישלמו כדי שלא יתרחקו הנהו דגמירי ואז אי אפשר דליכא חד דגמיר ומשני כ"ש דנפישי לכן ישלמו כדי שילמדו דיני ממונות שלא יטעו פן יתחייבו לשלם: **לרבא** לית ליה דשמואל. בה"ג פוסק כשמואל אע"ג דרבא פליג עליה משום דרב נחמן קאי כוותיה לקמן (דף ה.) והא דאמר בפרק ב' דכתובות (דף כב. ושם) גבי ג' שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהן ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו דמשמע דאין הלכה כשמואל ה"פ כשמואל בעלמא סבירא להו בקיום ובזה אין הלכה כמותם דאפילו רב נחמן דקאי כשמואל דשנים שדנו דיניהם דין מודה דקיום שטרות בג' כדאמר בחזקת הבתים (ב"ב דף מ. ושם) וכן הא דאמר בזה בורר (לקמן דף ל. ושם) גבי אודיתא ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו התם נמי ה"פ כשמואל בעלמא סבירא להו באודיתא וכתבו בהודאה בפני שנים בלא קנין ובזה אין הלכה כמותו כדאמר התם בפני שנים וקנו מידו כותבין ובפני שלשה כותבין ואפילו לא קנו מידו וכדמפרש התם דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני ליה: **נזק** היינו חבלות. לאו בשור שהזיק שור קאמר דהא איתא בהחובל (ב"ק דף פד: ושם) דגובין אותו בבבל ולא בעי מומחין אלא בשור שהזיק אדם והא דקאמר משום דקבעי למיתני ח"נ דלא כר"ע דקאמר (שם לג.) אף תם שחבל באדם משלם במותר נ"ש ומיהו נראה דאיירי בכל ענין אף בשור דאזיק שור דהא מסיק בהחובל (שם דף פד:) דהא דגובין בבבל נזקי שור בשור היינו דווקא נזקי שן ורגל דמועדין מתחלתן אבל נזקי קרן אמרינן התם דאין מועד בבבל:

אין

שֶׁנֶּאֱמַר ׳מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם׳. וּמַה טַּעַם אָמְרוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת לֹא בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין. אֶלָּא מֵעַתָּה, טָעוּ לֹא יְשַׁלְּמוּ. כָּל שֶׁכֵּן, אַתָּה נוֹעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין. אִי הָכִי תַּרְתֵּי קָתָנֵי, דִּינֵי מָמוֹנוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת. גְּזֵילוֹת וַחֲבָלוֹת בִּשְׁלֹשָׁה מוּמְחִין. וְעוֹד, שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה לָמָּה לִי? אֶלָּא אָמַר רָבָא, תַּרְתֵּי קָתָנֵי, מִשּׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר, מִדְּאוֹרַיְיתָא חַד נַמִּי כָּשֵׁר, שֶׁנֶּאֱמַר ׳בְּצֶדֶק תִּשְׁפּוֹט עֲמִיתֶךָ׳, אֶלָּא מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. אָמְטוּ בִּתְלָתָא מִי לֹא הָווּ יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת? אִי אֶפְשָׁר דְּלֵית בְּהוּ חַד דְּגָמִיר. אֶלָּא מֵעַתָּה, טָעוּ לֹא יְשַׁלְּמוּ. כָּל שֶׁכֵּן דִּנְפִישִׁי יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. מַאי אִיכָּא בֵּין רָבָא לְרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵיהֶן דִּין אֶלָּא שֶׁנִּקְרְאוּ ׳בֵּית דִּין חָצוּף׳, לְרָבָא לֵית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, לְרַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אִית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל: נֶזֶק וַחֲצִי נֶזֶק וְכוּ׳: נֶזֶק הַיְינוּ חֲבָלוֹת? מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא חֲצִי נֶזֶק, תָּנֵי נַמִּי נֶזֶק שָׁלֵם. חֲצִי נֶזֶק נַמִּי הַיְינוּ חֲבָלוֹת? תָּנָא מָמוֹנָא וְקָתָנֵי קְנָסָא. הָנְיָיהוּ לְמַאן דְּאָמַר פַּלְגָא נִיזְקָא קְנָסָא, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר פַּלְגָא נִיזְקָא מָמוֹנָא, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא, אַיְידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה דְּמָמוֹן

שאינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם בְּרֹאשׁ הוּא, תָּנָא נַמִּי חֲצִי נֶזֶק, דְּמָמוֹן שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם בְּרֹאשׁ הוּא. וְאֵידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמֵיתְנֵא חֲצִי נֶזֶק, תָּנָא נַמִּי נֶזֶק: שְׁלֹשָׁה, מְנָלָן? דְּתָנוּ רַבָּנָן, 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים' הֲרֵי כָּאן אֶחָד, 'עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם' הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, 'אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים' הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, רִאשׁוֹן תְּחִילָּה נֶאֱמַר, וְאֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת. אֶלָּא 'עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם', הֲרֵי כָּאן אֶחָד, 'אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים', הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שֶׁקּוּל מוֹסִיפִין עָלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. נַיְמָא, בְּדוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת קָמִיפַּלְגִי. דְּמַר סָבַר, דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת, וּמַר סָבַר, אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת. לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת, אָמַר לָךְ רַבִּי יֹאשִׁיָּה אִם כֵּן, נַיְמָא קְרָא 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הַשֹּׁפֵט', מַאי 'אֶל הָאֱלֹהִים', שְׁמַע מִינָּהּ לְמִנְיָנָא. וְרַבִּי יוֹנָתָן, לִישְׁנָא דְּעָלְמָא נָקֵט, כְּדְאָמְרִי אִינְשֵׁי 'מַאן דְּאִית לֵיהּ דִּינָא לִיקְרַב לְגַבֵּי דַּיְינָא'. וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה, לֵית לֵיהּ בֵּית דִּין נוֹטֶה? וְהָתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר לִבְנוֹטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת?, הַתּוֹרָה אָמְרָה, עֲשֵׂה לְךָ בֵּית דִּין נוֹטֶה. סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר שִׁבְעִים, דְּתָנֵן סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁבְעִים. אֵימַר דִּשְׁמַעְתְּ לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, דְּכְתִיבִי קְרָאֵי. בִּשְׁאָר בֵּי דִּינָא, מִי שְׁמַעְתְּ לֵיהּ? וְכִי תֵּימָא לֹא שְׁנָא, וְהָתְנַן סְמִיכַת זְקֵנִים וַעֲרִיפַת עֶגְלָה, בְּשִׁלְשָׁה דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה. וְאַמְרִינַן מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה, 'וְסָמְכוּ' שְׁנַיִם, 'זְקֵנֵי' שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עָלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה. דְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה עָדִיפָא מִדְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה, בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הוּא דְּלֵית לֵיהּ הָא בִּשְׁאָר בֵּי דִּינָא אִית לֵיהּ. וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה, בִּשְׁאָר בֵּי דִּינָא נַמִּי לֵית לֵיהּ. וְאֶלָּא הָאי לִנְטוֹת? מַאי עָבִיד לֵיהּ? מוֹקִים לָהּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת לֹא? אֶלָּא, הָא דִּתְנַן שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּיב, נַיְמָא, דְּלֹא כְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה. אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יֹאשִׁיָּה, מַיְיתֵי לָהּ בְּקָל וָחוֹמֶר מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּמַה דִּינֵי נְפָשׁוֹת דַּחֲמִירִי אָמַר רַחֲמָנָא זִיל בָּתַר רוּבָּא, דִּינֵי מָמוֹנוֹת לֹא כָּל שֶׁכֵּן: תָּנוּ רַבָּנָן, דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁיִּגְּמֹר הַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה. אִטּוּ בִּתְלָתָא, מִי לֹא גָּמַר דִּינָא בִּתְרֵי? הָכִי קָאָמַר, מִפְּנֵי שֶׁגְּמַר דִּין בִּשְׁלֹשָׁה. אַלְמָא קָסָבַר תְּלָתָא כִּי כְּתִיבִי, בִּגְמַר דִּינָא כְּתִיבִי. מְנַדֵּף בָּהּ רַבִּי אַבָּהוּ, אֶלָּא מֵעַתָּה, תְּהֵא סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה צְרִיכָה מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּגְּמֹר הַדִּין בְּשִׁבְעִים וְאֶחָד, וּתְהֵא סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה צְרִיכָה אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה כְּדֵי שֶׁיִּגְּמֹר הַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים. אֶלָּא 'אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ' אָמַר רַחֲמָנָא, מִשְּׁעַת אֲסִיפָה שִׁבְעִים. 'וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה' נַמִּי מִשְּׁעַת שְׁפִיטַת הָעֵדָה, הָכִי נַמִּי 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים' מִשְּׁעַת קְרִיבָה שְׁלֹשָׁה, אֶלָּא, הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי, 'אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים' תְּרֵי, נֶאֱמַר 'אֱלֹהִים' לְמַטָּה וְנֶאֱמַר אֱלֹהִים לְמַעְלָה. מַה לְּמַטָּה שְׁנַיִם, אַף לְמַעְלָה שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עָלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה.

תוספות רש"י

אין דורשין תחילות. פי' בקונטרס משום דאיצטריך למומחין וקשה דמסיק דס"ע אין דורשין תחילות ור' יאשיה אמר לך אם כן נבתוב קרא אל השופט דהא משופט לא ידעינן מומחין כמו שפירש בקונטרס עצמו ור' יונתן לישנא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דיינא הרגיל ולא אצל הדיוט לכך נראה דה"ק אין דורשין תחילות למנייא ואע"ג דלא איצטריך למומחין וכן משמע בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן דלקמן (דף ד.) דבסכת בסכת בסכות מפרש בפ"ק דסוכה (דף ו:) בחד לישנא דס"ע יש אם למסורת ופליגי בדורשין תחילות ומשמע דלס"ע סככא לא בעי קרא ואפ"ה מדלינן חד לגופיה ולא מוקמינן למנייא למאן דלא דריש תחילות וצריך לדקדק בכל הנהו דלקמן (דף ד.) קרנת קרנת קרנות לטטפת לטטפת לטוטפות וי' כדנים דסוף פירקין (דף יד:) דדרשינן כולהו למנייא ולא אמרינן אין דורשין תחילות:

רבי יהודה אומר שבעים. והא דאמר רבי יהודה בפרק החליל (סוכה דף נא: ושם) גבי אלכסנדריא של מצרים שהיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א זקנים של סנהדרי גדולה היינו משום דמשה על גבייהו וכן בכל סנהדרי גדולה היה שם מופלא שבב"ד שלא היה מן החשבון:

מוקי לה בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא. משום דקרא משמע בדיני נפשות דכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות דמשמע דבר שהוא רע לכל דהיינו דיני נפשות אבל בדיני ממונות זכות לזה וחובה לזה ואף על גב דדיני נפשות נמי קרי ליה זכותיה דגואל הדם בריש אחד דיני ממונות (לקמן דף לג:) מ"מ חשיב ליה רעות כיון דאין מרויח כלום במיתתו של זה ועדים זוממין אף על גב דכי מיחייבי מפטר רוצח בכך מכל מקום אפשר דמיפטרי כולהו בהכחשה הלכך חשיב ליה רעות כי מיחייבי עדים זוממין מיתה ועוד מצי למימר דע"כ נמי קרא בדיני נפשות משום דדרשינן בריש פירקין (דף ב.) לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה ולא שייך בדיני ממונות דרע לזה וטוב לזה:

דיני ממונות לא כ"ש. תימה דבריש המוכר פירות (ב"ב דף צב:) קאמר שמואל דאין הולכים בממון אחר הרוב ואמאי לא נילף בק"ו מדיני נפשות כדאמר הכא ואין לומר דדיני נפשות גופייהו לא אזלינן בתר רובא ברובא דליתיה קמן אלא ברובא דאיתיה קמן דהא בריש פרק סורר ומורה (לקמן דף סט.) משמע דבכל דוכתא אזלינן בתר רובא בדיני נפשות כגון רוב נשים לט' ילדן ורובא דאינשי דטעו בעיבורא דירחא וצ"ל דרובא לרדיא זבני לא חשיב כי הנך רובא הלכך לא סמכינן אהך רובא בדיני ממונות: **מסנהדרי** גדולה פריך שפיר דשבעים ואחד כתיב כדדריש בסוף פירקין (דף יז.) אבל סנהדרי קטנה דעשרים כתיב ותו לא כדדריש בריש פירקין עדה שופטת ועדה מצלת ואי עשרים בגמר דין כתיב בל"ט סגי: ורבנן

שאינו משתלם בראש. שמשלם יותר מן הקרן וחצי נזק משלם פחות מן הקרן בראש היינו קרן דכתיב (ויקרא ה) ושלם אותו בראשו: **אין דורשין תחלות.** למניין דלגופיה אתא דלבעי מומחין דאלהים לשון גדולה ורבנות: **ואין ב"ד שקול.** אין עושין ב"ד זוגות דצריך לקיים בו אחרי רבים להטות ואם יתחלקו לחצאין אין כאן רבים: **א"כ.** דלא למידרשיה אתא לכתוב אל השופט: **לגבי דיינא.** אצל דיין הרגיל ולא אצל הדיוט: **ור' יאשיה.** דבעי קרא לאתויי שלישי מי לית ליה ב"ד נוטה שצריך שלא יהא בית דין שקול כדי שיתקיים בו הטייה אחרי רבים ולדידיה ארבעה או ששה כשרין דאי בעי בית דין נוטה קרא לאיתויי שלישי למה ל': **והתניא כו'.** והא קרא דריש: **סבר** לה. רבי יאשיה כרבי יהודה דאמר סנהדרי גדולה שבעים דהוו להו זוגות וקרא מוקי לה לקמן לדרשה אחריתי: **דכתיבי קראי.** לקמן (דף יז.) בשילהי פירקין: **סמיכת זקנים.** על ראש פר העדה: **ואין ב"ד שקול.** וסתם זקנים בית דינא משמע: **עדיפא מדר' יהודה.** כלומר ר' יאשיה חיזק את דבריו יותר מדר' יהודה: **אלא האי לנטות מאי עביד ליה.** בשלמא לר' יהודה מוקי לה בשאר בית דין: **בדיני נפשות.** שתתקיים בו הטייתך לטובה על פי אחד כדאמרה במתניתין ואי הוי זוגות ליכא הטייה בפחות משנים: **לימא דלא כר' יאשיה.** דאי כר' יאשיה כיון דשלישי מקראי יליף להו ולאו משום נוטה צריך שתהא דעת שלשתן שוה: **אפי' תימא ר' יאשיה.** מודה דהיכא דחלוקין אזלינן בתר רובא: **כדי שינמר הדין.** אם יחלוקו שיהא שלשה רוב ונלך אחריהם: **אטו.** כי הוו תלתא מעיקרא מי לא גמיר דינא בתרי: **מפני גמר דין.** שצריך שלשה בגמר דין: **אלא מעתה.** דקראי בגמר דין קיימי: **תהא סנהדרי גדולה כו'.** אלא מאי טעמא לא אמרת הכי: **דאספה** לי כו'. ר' אבהו קאמר לה לכולה מילתא ובלשון קושיא: **ושפטו העדה.** וילפינן מיניה במתניתין כ"ג לסנהדרי קטנה: **ונקרב בעל הבית אל האלהים.** דילפינן מיניה משעת קריבה קאמר: **ירשיעון.** לשון רבים: **למטה.** ירשיעון אלהים: **למעלה.** עד האלהים יבא והוא דונקרב לא קחשיב דקסבר אין דורשין תחילות:

יש

מ"ד דורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם בְּרֹאשׁ הוּא – שאינו משלם רק את הקרן שהוא שווי הגניבה, אלא יותר, תָּנָא נַמִּי תשלומי חֲצִי נֶזֶק, דְּמָמוֹן שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם בְּרֹאשׁ הוּא – שאינו משלם את הקרן שהוא הנזק, אלא פחות ממנו, וְאֵידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵא – ואגב שרצה להשמיענו חֲצִי נֶזֶק, תָּנָא נַמִּי נֶזֶק.

מבררת הגמרא: שְׁלֹשָׁה מְנָלָן – מנין לנו שדיני ממונות הם בשלשה דיינים. מבארת הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנָן, ממה שנאמר בשומר שטוען שהפקדון נגנב (שמות כב ז) 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים' – שיבוא לפני הדיין לדין, חֲרֵי למדנו כָּאן דיין אֶחָד, ומזה שנאמר שוב (שם ח) 'עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם' – שיביאו את טענותיהם לדיין, חֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, ומזה שנאמר שוב 'אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים' – לפי מה שיחייב אותו הדיין [ישלם], חֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יאשיה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, ה'אלהים' שנאמר רִאשׁוֹן בפרשה, תְּחִילָּה נֶאֱמַר, וְאֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת – הפסוק שכתוב תחילה, הוא הפסוק שממנו לומדים את עיקר הדין שצריך מומחים, ולכן אין לדרשו לענין מנין הדיינים, אֶלָּא לומדים כך, ממה שנאמר 'עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם', חֲרֵי כָּאן דיין אֶחָד, ומזה שנאמר 'אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים', חֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, וְכיון שאין עושים בַּית דִּין שָׁקוּל – שמספר הדיינים שבו שווה בזוגות, לכן מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד דיין אֶחָד, חֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה.

מבררת הגמרא: נַיְמָא – האם נאמר שבְּדוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת קָמִיפַּלְגִי – שרבי יאשיה ורבי יונתן חולקים בכל מקום שלמדים לפי מספר הפעמים שהוזכר בתורה, האם ניתן לדרוש גם את הפסוק הראשון, דְּמַר [ר'רבי יאשיה] סָבַר, דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת, וּמַר [ר'רבי יונתן] סָבַר, אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת. דוחה הגמרא: לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא סוברים שבכל מקום אֵין דּוֹרְשִׁין תְּחִילּוֹת, ורק כאן אָמַר לָךְ רַבִּי יאשיה שיש טעם מיוחד לדרוש גם את הפסוק הראשון למנין, שאם הפסוק נאמר רק ללמד את עיקר הדין שצריך מומחים, אִם כֵּן, נַיְמָא קְרָא 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הַשּׁוֹפֵט' – שהפסוק יאמר לשון 'שופט' ולא 'אלהים', מַאי אֶל הָאֱלֹהִים, שְׁמַע מִינָּהּ שהפסוק בא גם לְמִנְיָינָא – ללמדנו על מנין הדיינים, שיהיו שלשה. מבארת הגמרא: וְרַבִּי יוֹנָתָן לא חש לדיוק זה ולדרוש את הפסוק הראשון למנין, שכן מה שכתבה התורה 'אלהים' לִישְׁנָא דְּעָלְמָא נָקֵט – נקטה את הלשון הרגיל בפי בני אדם, כְּדַאֲמְרֵי אִינְשֵׁי – כמו שרגילים אנשים לומר, 'מַאן דְּאִית לֵיהּ דִּינָא לִיקְרַב לְגַבֵּי דַּיָּינָא' – מי שיש לו דין לדון, ילך לפני דיין המומחה, ו'אלהים' משמע דיין מומחה.

מקשה הגמרא: וְרַבִּי יאשיה שמצריך פסוק על דיין שלישי, וכי לֵית לֵיהּ – האם אינו סובר שצריך בַּית דִּין נוֹטֶה – שיהיה אפשר לקיים בו הטיה אחרי הרוב, אלא מכשיר הוא בית דין של ארבעה או ששה, וְהָתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת' (שמות כג ב), הַתּוֹרָה אָמְרָה, עֲשֵׂה לְךָ בֵּית דִּין נוֹטֶה – שאפשר לקיים בו הטיה אחרי הרוב, ונמצא שבית דין שאינו נוטה פסול מן התורה. מתרצת הגמרא: רבי יאשיה סָבַר לֶהּ כְּדַעַת רַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר שסנהדרין גדולה היתה של שִׁבְעִים דיינים שהוא מנין זוגי, משום שאין צריך בית דין נוטה. דִּתְנַן במשנתינו, סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד דיינים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, של שִׁבְעִים.

מקשה הגמרא: כיצד מתורצת שיטת רבי יאשיה על פי שיטת רבי יהודה, אֵימַר דִּשְׁמַעְתְּ לֵיהּ – הרי כל מה ששמעת שלְרַבִּי יְהוּדָה אין צריך בית דין נוטה, הוא דווקא בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, ומשום דִּכְתִיבִי קְרָאֵי – שכך הוא דורש מן הפסוק, אולם בִּשְׁאָר בֵּי דִּינָא, מִי שְׁמַעְתְּ לֵיהּ – האם גם שמעת שסובר שאין צריך בית דין נוטה. הגמרא ממשיכה ושואלת: וְכִי תֵּימָא שלרבי יהודה לֹא שְׁנָא בין סנהדרין גדולה לשאר בתי דינים, וְהָתַנְן במשנתינו, סְמִיכָת זְקֵנִים על פר העלם דבר של ציבור, וַעֲרִיפַת עֶגְלָה, נעשית בִּשְׁלֹשָׁה זקנים, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה. וְאַמְרִינַן לבאר מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה, שנאמר בפרשת פר העלם דבר (ויקרא ד טו) 'וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר', תיבת 'וְסָמְכוּ' משמע שְׁנַיִם, וכן תיבת 'זְקֵנֵי' משמע שְׁנַיִם, הרי כאן ארבע, וְכיון שאין עושים בַּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן עוֹד אֶחָד, חֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה. הרי שרבי יהודה סובר שבשאר בתי דינים אין עושים בית דין שקול. מתרצת הגמרא: דְּרַבִּי יאשיה עֲדִיפָא – חיזק את דבריו יותר מִדְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה, דווקא בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הוּא דְּלֵית לֵיהּ צורך שיהא בית דין נוטה, הָא בִּשְׁאָר בֵּי דִּינָא אִית לֵיהּ שצריך בית דין נוטה. וְרַבִּי יאשיה, בִּשְׁאָר בֵּי דִּינָא נַמִּי לֵית לֵיהּ – גם כן אינו סובר שצריך בית דין נוטה.

שואלת הגמרא: וְאֶלָּא הַאי 'לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת', שממנו למדו שצריך בית דין נוטה, מַאי עֲבִיד לֵיהּ – לאיזה ענין דורש אותו רבי יאשיה. משיבה הגמרא: מוֹקֵים לֶהּ – מעמיד פסוק זה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שבהן צריך בית דין נוטה, כדי שיתקיים בו הטיה לטובה על פי אחר כמבואר במשנה (ב.), אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת לֹא, ולכן הצריך פסוק נוסף ללמוד על דיין שלישי.

מבררת הגמרא: אֶלָּא, הָא דִּתְנַן במשנה להלן (כט.), הִיוּ שְׁנַיִם מן הדיינים אוֹמְרִים פלוני זַכַּאי וְדיין אֶחָד אוֹמֵר חַיָּיב, הרי הוא זַכַּאי, ואם היו שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּיב וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, הרי הוא חַיָּיב. נַיְמָא דְּלֹא כְּרַבִּי יאשיה, שלדבריו מה שצריך דיין שלישי נלמד מפסוק, ולא משום הצורך בדעת נוטה, ויש מקום לומר שפסק הדין צריך להיות על ידי שלשתם בדעה אחת. דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא – ניתן לומר שדין זה שפוסקים כמו הרוב אף שהם שנים, הוא אפילו לשיטת רַבִּי יאשיה, שכן מַיְּתֵי לֶהּ – לומד הוא זאת בְּקַל וְחוֹמֶר מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּמַה דִּינֵי נְפָשׁוֹת דַּחֲמִירִי – שהם חמורים, אָמַר רַחֲמָנָא זִיל בָּתַר רוּבָא – לך אחרי הרוב, שנאמר 'אחרי רבים להטות', דִּינֵי מָמוֹנוֹת הקלים לֹא כָּל שֶׁכֵּן שנפסוק בהם לפי הרוב.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בענין מנין הדיינים בדיני ממונות: תָּנוּ רַבָּנָן, דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁיְּגַמֵּר הַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה, שהם הרוב מתוך החמשה. שואלת הגמרא: אָטוּ בִּתְלָתָא – וכי כשדנים בפני שלשה מִי לֹא גָּמַר דִּינָא בִּתְרֵי – האם לא נגמר הדין על פי רוב, אף כשהם שנים. מיישבת הגמרא: הָכִי קָאָמַר, מִפְּנֵי שצריך שֶׁגְּמַר הַדִּין יהיה בִּפסק והכרעה של שְׁלֹשָׁה דיינים, אבל כשדנים בפני שלשה, פעמים שהדין נגמר רק על פי דעת שנים. מדייקת מכך הגמרא: אַלְמָא קָסָבַר – מביאור זה מוכח שרבי סובר דִּתְלָתָא כִּי כְּתִיבִי, בִּגְמַר דִּינָא כְּתִיבִי – ששלשת הדיינים שנכתבו בתורה, נכתבו ללמדנו על גמר הדין, שיוכרע הדין על פי שלשה. הגמרא דוחה ביאור זה: מְנַדַּף בָּהּ רַבִּי אַבָּהוּ – רבי אבהו גינה וביטל את הביאור שביארנו בדברי רבי, ותמהה, אֶלָּא מֵעַתָּה שהמנין שהוזכר בתורה נאמר לענין גמר הדין, ובכדי שיגמר הדין על פי רוב של שלשה, תְּהֵא סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה שנאמרו בה שבעים ואחת, צְרִיכָה בתחילת הדין מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאֶחָד דיינים, כְּדֵי שֶׁיְּגַמֵּר הַדִּין בְּרוּב של שִׁבְעִים וְאֶחָד. וכמו כן תְּהֵא סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה שנאמרו בה עשרים ושלשה, צְרִיכָה בתחילת הדין אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה דיינים, כְּדֵי שֶׁיְּגַמֵּר הַדִּין בְּרוּב של שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים. מסיים רבי אבהו, אֶלָּא בהכרח שמנין הדיינים שאמרה תורה הוא בתחילת הדין, שבסנהדרין גדולה 'אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ' אָמַר רַחֲמָנָא (במדבר יא טז), והכוונה שמִשְּׁעַת אֲסִיפָה – כשנאספים לדין יהיו שִׁבְעִים, ולא שיגמר הדין בשבעים. וכמו כן הפסוק (שם לה כד־כה) 'וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה' וְהַצִּילוּ הָעֵדָה' שמלמדנו שסנהדרין קטנה היא של עשרים ושלשה דיינים, נַמִּי הכוונה שמִשְּׁעַת שְׁפִיטַת הָעֵדָה – בזמן המשפט, יהיו עשרים ושלשה, ולא שיגמר הדין בעשרים ושלשה. הָכִי נַמִּי מה שנאמר בדיני ממונות (שמות כב ז) 'וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים' שמלמדנו שנידון בפני שלשה, מִשְּׁעַת קְרִיבָה לדין יהיו שְׁלֹשָׁה, ולא שיגמר הדין בשלשה.

הגמרא מבארת באופן אחר את שיטת רבי שמצריך חמשה דיינים: אֶלָּא, הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי, ממה שנאמר (שם כב ח) 'אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים' בלשון רבים, משמע תְּרֵי – שני דיינים, ומעתה יש ללמוד בגזירה שוה להביא עוד שנים, שכן נֶאֱמַר 'אֱלֹהִים' לְמַטָּה – בפסוק האמור 'יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים', וְנֶאֱמַר אֱלֹהִים לְמַעְלָה – בפסוק לפניו, 'עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא', מַה 'אלהים' האמור לְמַטָּה שְׁנַיִם, אַף 'אלהים' האמור לְמַעְלָה שְׁנַיִם, הרי ארבעה. וְכיון שאין עושים בַּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, חֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מבארת הגמרא: **וְרַבָּנַן** הסוברים שדי בשלשה דיינים, אינם דורשים מ'ירשיעון' שני דיינים, שכן 'יַרְשִׁיעוּן' **כְּתִיב**, חסר וא"ו, ואין ללמוד מכאן שצריך שנים.

בתיבות הכתובות בתורה, פעמים שיש סתירה בין משמעות התיבה כפי שנמסרה למשה ונכתבה בתורה ['מסורת'], לבין משמעות התיבה כפי שהיא נקראת עם הניקוד ['מקרא'], כגון בענייננו המקרא 'ירשיעון' בלשון רבים משמע שני דיינים, והמסורת 'ירשיען' משמע דיין יחיד. ונחלקו איזו משמעות דורשים לעיקר, האם 'יש אם למסורת', כלומר שהעיקר הוא כמו המסורת, דהיינו משמעות הכתיבה ללא הניקוד, או 'יש אם למקרא', כלומר שהעיקר כמו המקרא, דהיינו משמעות הפסוק כפי שנקרא עם הניקוד. להלן מביאה הגמרא תנאים נוספים שסוברים כרבי שהעיקר הוא ה'מקרא'.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר (יוסי) [יוֹסֵף] אָמַר ['בשם] **רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעִין, וּבֵית שַׁמַּאי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְרַבִּי עֲקִיבָא, כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ, יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא** – שהעיקר כמשמעות המקרא כפי שנקרא עם הניקוד.

הגמרא מבארת היכן מצינו שהם סוברים כן: **רַבִּי**, **הָא דַּאֲמָרָן** – מזה שאמרנו לעיל, שדורש 'ירשיעון' בלשון רבים לשני דיינים, ודורש כך משום שכך נקרא לפי הניקוד.

וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעִין, מצינו שסובר יש אם למקרא, **דְּתַנְיָא** בברייתא (ספרא תזריע פ"א), **שָׁאֲלוּ תַּלְמִידִים אֶת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעִין**, בפסוק שנאמר לענין לידת נקיבה 'וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ', **אֶקְרָא אֲנִי** – הריני יכול לקרוא **'שִׁבְעִים'** במקום 'שבועיים', שהרי לא נכתב 'שבועיים' בכתיב מלא, ואם כן **יָכוֹל** אני לומר **שִׁתְּהֵא יוֹלֶדֶת נְקֵבָה טְמֵאָה** לידה במשך **שִׁבְעִים** יום. **אָמַר לָהֶן** רבי יהודה בן רועץ, מן הפסוקים יש להוכיח שימי טומאה לנקיבה הם שבועיים, שהרי הכתוב **טִימֵא וְטִיהֵר** בְּלידת **זָכָר** – לימד שיש ימי טומאה וימי דמי טהרה באשה היולדת זכר. **וְכֵן טִימֵא וְטִיהֵר בְּנִקְבָה** – לימד שיש ימי טומאה, וימי דמי טהרה ביולדת נקיבה, **מַה** – כשם שלענין ימי הטהרה אזי **כְּשֶׁטִּיהֵר בְּזָכָר, בְּנִקְבָה** טיהר **כְּפְלַיִם**, שבזכר ימי הטהרה הם שלשים ושלש יום, ובנקיבה הם שישים ושש יום, **אַף** לענין טומאת הלידה, **כְּשֶׁטִּימֵא בְּלִידַת זָכָר, בְּלִידַת נְקֵבָה** טימא **כְּפְלַיִם**, וכיון שבזכר היא טמאה שבוע, נלמד שבנקיבה היא טמאה רק שבועיים. **לְאַחַר שֶׁיָּצְאוּ** תלמידיו, **יָצָא** רבי יהודה בן רועץ, **וּמַחֲזִיר אַחֲרֵיהֶם** – קרא להם שיחזרו אליו. **אָמַר לָהֶן, אִי אַתֶּם זְקוּקִים לְכָךְ** – להוכחה זו, שכן יש ראיה מעצם הפסוק, משום ש'שְׁבוּעַיִם' קָרֵינַן – אנו קוראים שבועיים בוא"ו, **וְיֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא** – והעיקר כפי המשמעות שנקרא עם הניקוד.

בֵּית שַׁמַּאי, מצינו שסוברים יש אם למקרא, **דְּתַנָּן** במשנה (זבחים לו:) בענין מתנות שנותנים מדם הקרבן על קרנות המזבח, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כָּל הַדָּמִים הַנִּתָּנִין** [־שצריכים להזרק מדמם] **עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן** שתי מתנות שהן ארבע **שֶׁנִּתָּנָן** רק **בְּמַתְּנָה** [־בזריקה] **אַחַת** על קרן המזבח, **כִּיפֵּר** בדיעבד, ('שֶׁנֶּאֱמַר 'וְדַם וְזָרַק יִשְׁפֹּךְ'). **וּבְקָרְבָּן חַטָּאת** שצריך לתת מדמה ארבע מתנות, נרצה בדיעבד כשנתן **שְׁתֵּי מַתָּנוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַף בְּחַטָּאת שֶׁנִּתָּנָן בְּמַתָּנָה אַחַת** במקום ארבע, **כִּיפֵּר** בדיעבד.

וְאָמַר רַב הוּנָא לבאר, **מַאי טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי** שבחטאת רק אם נתן לכל הפחות שתי מתנות כיפר. שכן בפרשיות של חטאת חיצונה [של מזבח החיצון] נאמר בנתינת הדם על קרנות המזבח, 'קְרָנוֹת', 'קְרָנוֹת', 'קְרָנוֹת', שלשה פעמים, ומכך שקוראים 'קרנות' בלשון רבים יש ללמוד מכל אחד שתים, **הֲרֵי כָּאן שֵׁשׁ** מתנות, **אַרְבַּע** מתוכן באו ללמד **לְמִצְוָה** לכתחילה, שיש לתת ארבע מתנות על ארבע קרנות המזבח, **וּשְׁתַּיִם** מהן **לְעַכֵּב**, שאם לא נתן לכל הפחות שתי מתנות, לא נתכפר לו.

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, רק מתנה אחת מעכבת, מאחר שבתורה נכתב פעם אחת 'קַרְנוֹת' עם וא"ו, שמשמע שתים, ופעמיים נכתבו 'קַרְנֹת' 'קַרְנֹת' בלא וא"ו, שכל אחת משמע קרן אחת, **הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע** מתנות, **שְׁלֹשָׁה** מהם מלמדים **לְמִצְוָה** לכתחילה, **וְאַחַת לְעַכֵּב**. ונמצינו למדים מדברי רב הונא שלבית שמאי העיקר כמשמעות המקרא כפי הניקוד.

שואלת הגמרא: **וְאֵימָא** ['נאמר] **דִּכּוּלְּהוּ לְמִצְוָה** – שכל הארבע 'קרנות' יש לדורשם למצוה לכתחילה, ולבית הלל שדרשו רק ארבע מתנות אין מקור ללמוד על אף אחת מהמתנות שהיא מעכבת. מיישבת הגמרא: לא יתכן לומר שלא תהא אף אחת מהמתנות מעכבות, שכן **כַּפָּרָה בִּכְדֵי לֹא אַשְׁכְּחָן** – להתכפר בלא שום מתן דמים לא מצינו.

רַבִּי שִׁמְעוֹן, מצינו שסובר יש אם למקרא, **דְּתַנְיָא** בברייתא (סוכה ו:) בענין מנין הדפנות שצריך להכשר סוכה, דעת חכמים, צריך שיהיו **שְׁתַּיִם כְּהִלְכָתָן** – שתי דפנות שלימות, שכל אחת שבעה טפחים בגובה עשרה טפחים, **וְאִילּוּ** הדופן **הַשְּׁלִישִׁית** די שתהא **אֲפִילּוּ** במשך אורך **טֶפַח** אחד ובגובה עשרה טפחים. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ** דפנות **כְּהִלְכָתָן** – שלימות, **וְרְבִיעִית אֲפִילּוּ טֶפַח**.

מבררת הגמרא: **כְּמַאי קָמִיפְּלִגִי** – במה נחלקו רבנן ורבי שמעון.

מבארת הגמרא: **רַבָּנַן סָבְרִי, יֵשׁ אֵם לַמָּסוֹרֶת, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא**. מבארת הגמרא: **רַבָּנַן סָבְרִי יֵשׁ אֵם לַמָּסוֹרֶת** – העיקר הוא כפי משמעות הכתיבה ללא הניקוד, וכיון שנכתב בתורה פעמיים (ויקרא כג מב־מג) **'בַּסֻּכֹּת'** 'בַּסֻּכֹּת' בלא וא"ו, בלשון יחיד, ופעם נוספת **'בַּסּוּכּוֹת'** בלשון רבים, שמשמע שתים, **הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע** דפנות, **דַּל חַד קְרָא לְגוּפֵיהּ** – הפחת פסוק אחד שבא לעצם מצות ישיבה בסוכה, **פָּשׁוּ לְהוּ תְּלָת** – נשארו בידינו לימוד על שלש דפנות, **אֲתָאי הִלְכְתָא** – באה הלכה למשה מסיני, **גְּרַעְתָּא** [־והפחיתה] לְשיעור דופן הַשְּׁלִישִׁית, **וְאוֹקִימְתָּא אַטַּפַּח** – והעמידה אותה על שיעור טפח. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר**, כיון שלפי המקרא אנו קוראים **'בַּסּוּכּוֹת בַּסּוּכּוֹת בַּסּוּכּוֹת'**, הרי כאן שלשה פעמים בלשון רבים, ויש ללמוד מכל אחד שתים, **הֲרֵי כָּאן שֵׁשׁ, דַּל חַד קְרָא לְגוּפֵיהּ** – הפחת פסוק אחד שבא לעצם מצות ישיבה בסוכה, **פָּשׁוּ לְהוּ אַרְבַּע** – נשארו בידינו לימוד על ארבע דפנות, **אֲתָאי הִלְכְתָא** למשה מסיני, **גְּרַעְתָּא** ['והפחיתה] לְשיעור דופן **רְבִיעִית, וְאוֹקִימְיהּ אַטַּפַּח** – והעמידה אותה על שיעור טפח.

רַבִּי עֲקִיבָא, מצינו שסובר יש אם למקרא, **דְּתַנְיָא** בברייתא (תורת כהנים אמור פ"ב) לגבי אזהרת כהן גדול על טומאת אהל המת, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנַּיִן לְשִׁיעוּר של רְבִיעִית דָּם שֶׁיָּצְאָה מִשְּׁנֵי מֵתִים שֶׁמִּטַּמֵּא בְּטוּמְאַת אֹהֶל הַמֵּת**, שֶׁנֶּאֱמַר בכהן גדול (ויקרא כא יא) **'עַל כָּל נַפְשׁוֹת מֵת לֹא יָבֹא'** – שלא יבא לאהל שיש בו 'נפשות' מת, כלומר דם שנקרא 'נפש', שאף הוא מטמא באוהל המת, ומזה שנאמר 'נפשות' בלשון רבים ו'מת' בלשון יחיד, יש לדרוש לאסור דם הבא **מִשְּׁתֵּי נְפָשׁוֹת** – שתי מתים **וְשִׁעוּר אֶחָד**, דהיינו שיעור מיתה שהוא רביעית. מבארת הגמרא: **וְרַבָּנַן** הסוברים שאין דם משני מתים מצטרף לטמא ברביעית, טעמם הוא, הואיל ו'**נַפְשֹׁת**' **כְּתִיב** חסר וא"ו, משמע דם הבא ממת אחד. ורבי עקיבא שמטמא בדם משני מתים סובר ש'יש אם למקרא', והעיקר כפי משמעות הקריאה.

מקשה הגמרא: **מִתְּקִיף לֵהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, מִי אִיכָּא דְּלֵית לֵיהּ** – וכי יש מי שאינו סובר **שֵׁשׁ אֵם לַמִּקְרָא, וְהָתַנְיָא** בברייתא, נאמר בתורה (שמות כג יט) 'לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ' – אין לבשל בשר גדי בחלב שנחלב מאמו, **יָכוֹל** הייתי לקרוא את הפסוק כך, 'בְּחֵלֶב אמו', כלומר שהאיסור הוא לבשל בשר עם חֵלֶב, אבל בְּחָלָב מותר לבשל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְרַבָּנָן, 'יַרְשִׁיעֻן' כְּתִיב. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר [יוֹסֵף] אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעֵץ, וּבֵית שַׁמַּאי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְרַבִּי עֲקִיבָא, כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ, יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא. רַבִּי, הָא דַּאֲמָרָן. וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעֵץ, דְּתַנְיָא שָׁאֲלוּ תַּלְמִידִים אֶת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעֵץ, אֶקְרָא אֲנִי 'שִׁבְעִים' יָכוֹל תְּהֵא יוֹלֶדֶת נְקֵבָה, טְמֵאָה שִׁבְעִים? אָמַר לָהֶן, טִימֵּא וְטִיהֵר בְּזָכָר וְטִימֵּא וְטִיהֵר בִּנְקֵבָה. מַה כְּשֶׁטִּיהֵר בְּזָכָר, בִּנְקֵבָה כְּפְלַיִם, אַף כְּשֶׁטִּימֵּא בְּזָכָר, בִּנְקֵבָה כְּפְלַיִם. לְאַחַר שֶׁיָּצְאוּ, יָצָא וּמְחֲזִיר אַחֲרֵיהֶם. אָמַר לָהֶן, אִי אַתֶּם זְקוּקִים לְכָךְ, 'שְׁבוּעַיִם' קָרֵינַן וְיֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא. בֵּית שַׁמַּאי, דִּתְנַן בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כָּל הַנִּיתָּנִין עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנְּתָנָן בְּמַתָּנָה אַחַת כִּיפֵּר, (שֶׁנֶּאֱמַר 'וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ'), וּבְחַטָּאת שְׁתֵּי מַתָּנוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַף בְּחַטָּאת שֶׁנְּתָנָן בְּמַתָּנָה אַחַת כִּיפֵּר. וְאָמַר רַב הוּנָא מַאי טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי, 'קַרְנוֹת', 'קַרְנוֹת', 'קַרְנוֹת', הֲרֵי כָּאן שֵׁשׁ, אַרְבַּע לְמִצְוָה וּשְׁתַּיִם לְעַכֵּב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, 'קַרְנוֹת' 'קַרְנֹת' 'קַרְנֹת' הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע, שְׁלֹשָׁה לְמִצְוָה וְאַחַת לְעַכֵּב. וְאֵימָא כּוּלְּהוּ לְמִצְוָה? כַּפָּרָה בִּכְדִי לֹא אַשְׁכְּחָן. רַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּתַנְיָא שְׁתַּיִם כְּהִלְכָתָן וּשְׁלִישִׁית אֲפִילּוּ טֶפַח. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ כְּהִלְכָתָן וּרְבִיעִית אֲפִילּוּ טֶפַח. בְּמַאי קָמִיפְלְגִי? רַבָּנָן סָבְרִי, יֵשׁ אֵם לַמָּסוֹרֶת, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא. רַבָּנָן סָבְרִי יֵשׁ אֵם לַמָּסוֹרֶת 'בַּסֻּכֹּת' 'בַּסֻּכֹּת' 'בַּסּוּכּוֹת' הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע, דַּל חַד קְרָא לְגוּפֵיהּ, פָּשׁוּ לְהוּ תְּלָת, אֲתָאי הִלְכְתָא גְּרָעַתָּא לִשְׁלִישִׁית, וְאוֹקִימְתָּא אַטֶּפַח. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, 'בַּסּוּכּוֹת בַּסּוּכּוֹת בַּסּוּכּוֹת', הֲרֵי כָּאן שֵׁשׁ, דַּל חַד קְרָא לְגוּפֵיהּ, פָּשׁוּ לְהוּ אַרְבַּע, אֲתָאי הִלְכְתָא גְּרָעַתָּא לִרְבִיעִית, וְאוֹקְמֵיהּ אַטֶּפַח. רַבִּי עֲקִיבָא, דְּתַנְיָא רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנַּיִין לִרְבִיעִית דָּם שֶׁיָּצָאָה מִשְּׁנֵי מֵתִים שֶׁמְּטַמָּא בְּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר 'עַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא', שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת וְשִׁיעוּר אֶחָד. וְרַבָּנָן, 'נַפְשַׁת' כְּתִיב. מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, מִי אִיכָּא דְּלֵית לֵיהּ יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא, וְהָתַנְיָא 'בַּחֲלֵב אִמּוֹ' יָכוֹל 'בְּחֵלֶב'

אמרת

רש"י

יש אם למקרא. בתר קרייה אזלינן דהיא עיקר: **הא דאמרן.** ירשיעון קרינן: **אקרא אני.** יכולני לקרות וטמאה שבעים כנדתה (ויקרא יב) דהא לא כתיב שבועיים מלא: **טמא בזכר.** שבעת ימים: **וטיהר.** שלשים ושלשת ימים: **וטימא בנקבה.** לשבועיים: **וטיהר.** ששים יום וששת ימים: **כפלים.** וטומאה דיולדת זכר שבעה הלכך דנקבה שבועיים: **כל הניתנין.** עולה ושלמים ואשם הטעונין שתי מתנות שהן ד' שנתנם במתנה אחת: **כיפר.** דכתיב ודם זבחיך ישפך שפיכה אחת במשמע: **קרנות קרנת קרנת.** (ויקרא ד) בחטאת של מזבח החיצון כתיב בשעיר דנשיא כתיב קרנת חסר ובכבשה דיחיד כתיב (שם) קרנות מלא ובשעיר' דיחיד כתיב (שם) קרנת חסר אבל הנך דפר כהן משיח והעלם דבר במזבח הפנימי כתיב (שם) והתם כולהו מודו דמתנה אחת מעכבת בהן וב"ש אזלי בתר קרייה: **ואימא.** לב"ה כולהו למצוה דהא כולהו צריכי למכתב למצוה ועיכוב דחדא מנא להו אימא אע"פ שלא נתן כלום כיפר: **בכדי.** בלא כלום: **שתים.** דפנות של סוכה: **כהלכתן.** שלימות: **אפילו טפח.** ברום י' טפחים: **למסורת.** שנמסרה כתיבתו לכתבו חסירה: **אתאי הלכתא.** דאמרינן התם מחיצות הלמ"מ ומוקמינן לה לגרוע לדופן אתיא: **נפשות.** היינו דם דאיקרי נפש: **רביעית.** היא שיעור חיותו של אדם ובלא"ה לא איקרי מת עד שיהא בו שיעור מיתה: **שתי נפשות.** משמע משני ב"א וכתב מת כדי מיתה היינו רביעית: **ורבנן** פליגי עליה ואמרי עד שיהא השיעור מאדם אחד דנפשת חסר כתיב: **בחלב אמו.** יכול בחֵלֶב אמו אבל בחָלָב מותר לבשל:

תוספות

ורבנן ירשיען כתיב. וישכבן כתיב דפרק במה בהמה (שבת דף נה:) אפי' רבי מודה משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא שייחסו הכתוב: **כולהו** סבירא להו יש אם למקרא. הא דלא חשיב הכא רבי יוחנן בן ברוקא דמסכת סוכה פרק לולב וערבה (דף מה:) דאמר חריות של דקל היו מביאין ומפרש בגמרא משום דכתיב כפות אחד ללולב ואחת (לערבה) למזבח ורבנן מפרשי' כפת כתיב משום דרבי לוי מפרש התם טעמא אחרינא ונראה דדוקא הכא שמקרא ומסורת מכחשי אהדדי אית להו יש אם למקרא אבל היכא דלא מכחשו אהדדי דרשי תרווייהו דהא רבי ורבי עקיבא ור' שמעון דסברי הכא יש אם למקרא מחייבין בפרק ספק אכל (כריתות דף יז:) ובפרק דם שחיטה (שם דף כב:) בחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן אשם תלוי משום דמצות כתיב אלא היינו משום דקרא ומסורת דהתם לא מכחשי אהדדי ואפשר לקיים שניהם שבא המקרא דמצוות קרינן לחייב אשני מצות דהיינו ב' חתיכות והמסורת בא לחייב על כל מצוה אחת ובפרק כל שעה (פסחי' דף לו. ושם) נמי דריש ר"ע גבי לחם עוני מקרא ומסורת ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לד:) תנא נמי ר"ע אומר כשם שלולב אחד כו' ומפרש בגמרא לולב אחד משום דכתיב כפת וכן ר"ש דריש בפ"ק דקדושין (דף יח:) גבי בבגדו בה מקרא ומסורת ומיהו קשה מר' עקיבא דלא דריש התם אלא מקרא לחוד ואמאי לא דריש התם תרווייהו כמו גבי לחם עוני וע"ק דמסקינן בפרק קמא דסוכה (דף ו:) לחד לישנא דכ"ע רבי שמעון ורבנן יש אם למסורת ובפרק כיצד צולין (פסחים דף פו:) גבי בבית אחד יאכל קסבר יש אם למקרא וע"ק דפ"ק דסוכה (ד' ט:) פסלינן לכ"ע סוכה תחת סוכה מדכתיב בסכת ולא אמרינן יש אם למקרא:

אקרא אני שבעים. ה"מ לשנויי כדמשני בפ' ב"ש (זבחים ד' לח:) משום דכתיב כנדתה פירוש כך יש להוסיף בנקבה על ימי שבע טומאה דזכר: **מה** כשטיהר בזכר. ה"מ למימר מה בזכר ימי טהרה מרובים על ימי טומאה אף בנקבה ימי טהרה מרובים על ימי טומאה: **כל** הניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כיפר. בזבחים בריש ב"ש (דף לו:) תניא מניין לניתנין על מזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך ונראה דהך דרשה אתיא אליבא דבית שמאי דלב"ה לא צריך קרא דלא עדיפי מחטאת וכן משמע התם בסוף הסוגיא דקאמר דלהנך תנאי דמפקי האי דם זבחיך ישפך לדרשה אחרינא כל הניתנין על המזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר מנא להו ומשני סברי להו כבית הלל דאמרי אף חטאת שנתנו במתנה אחת כיפר וילפי כולהו מחטאת ותימה למ"ל קרא דמהי תיתי דמעכבי הא אפילו לב"ש לא ילפי מחטאת דאיכא למיפרך שכן חטאת וד' קרנות ועוד דמשמע התם דאפילו לב"ה ה"א דמעכבי אי לאו דילפי מחטאת ונראה לפרש דהיינו טעמא משום דמתנות של קרנות נפקא לן בפרק איזהו מקומן (שם דף נג:) מדכתיב סביב והוה חשבינא כולה במתנה אחת א"נ משום דכתיב סביב טובא ושינה הכתוב לעכב להכי איצטריך קרא בין לב"ש בין לב"ה: **ושתים** לעכב. וא"ת הוה ליה למימר שלש לעכב דכי לא כתיב נמי אלא ד' הוה ידעינא אחת לעכב דכפרה בכדי לא אשכחן כדאמרי בית הלל ואכתי מייתרי תרי לרבות שנים וי"ל דבית שמאי לית להו ההיא סברא א"נ קסברי כיון דאיכא שפיכות דמים ליסוד לאו כפרה בכדי הוא: **מניין** לרביעית דם כו'. תימה למ"ל קרא להכי מ"ש משני חצאי זיתים מב' מתים שמטמא ובפרק בהמה המקשה (חולין דף עב:) נמי דבעי רבי ישמעאל קרא לרביעית דם הבא מן המת שמטמא למה לי קרא תיפוק ליה מידי דהוה אבשר המת דדם חשוב כבשר כדמוכח בהמוציא יין (שבת דף עז. ושם:) ובהמנחות והנסכים (מנחות דף קד. ושם) גבי דם נבלה דמטמא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית מטמא מידי דהוה אבשר ויש לומר דשאני מת דאפי' בשר עצמו לא היה מטמא אי לאו משום דמקומו נעשה צלקת כדאמר במסכת נדה בפרק דם הנדה (דף נה.) דבעי אין גזעו מחליף הלכך דם כיון דגזעו מחליף אי לאו דרבי קרא הייתי מטהר והא דנקט מניין לרביעית דם הבא משני מתים שהוא מטמא לאו משום שיהיה פשוט לו במת אחד בלאו האי קרא דאי במת אחד היה טמא ה"ה בשני מתים אי ליכא מיעוטא דהא תנן בפרק קדשי מזבח (זבחים דף יז. ושם) כל שטומאתו ושיעורו שוה מצטרפין זה עם זה והא דמטהרי רבנן דפליגי אר"ע משום דמעטיה קרא כדאמר נפשת כתיב והא דאיצטריך קרא בדם השרץ בפרק קדשי מזבח (שם) אע"ג דחשיב כבשר מכל מקום איצטריך לדם צלול דמטמא בכעדשה אף על גב דכי מיקריש מפחית טובא ולהכי תנן התם (שם) דם השרץ ובשרו מצטרפין דשיעורן שוה אבל דם נבלה ובשרה לא וכן מוכח בירושלמי בריש המוציא יין דאמר דם הנבלה טמא והתנן דם השרץ ובשרו מצטרפין ואין לנו כיוצא בו ומיהו קשה דבפרק כל שעה (פסחים דף כב. ושם) לא משני אקושיא דדם כשהותרה נבלה היא ודמה הותרה כדמשני אקושיא דחלב וגיד משמע דדם לא חשיב כבשר לכך צ"ל שיש שום ריבוי דמרבינן ביה דם נבלה ולבתר דמרבינן מסתבר לאוקמי ברביעית שיכול לקרוש ולעמוד על כזית אבל קשה דאם כן דם שרץ נמי דאית ביה ריבויא נבעי מיניה כל כך שיכול לקרוש ולעמוד על כעדשה: **ורבנן** נפשת כתיב. תימה דרבי ישמעאל סבר לקמן יש אם למסורת והיינו כרבנן דדרשי נפשת ואם כן בפרק בהמה המקשה (חולין דף עב.) דפליגי ר' ישמעאל ור"ע דדריש ר' ישמעאל הנוגע במת בנפש דרביעית דם מטמא וקאמר ר"ע לטעמיה דאמר אף משני מתים מטמא לרבי ישמעאל למה לי תרי קראי בדם המת דמטמא:

דנין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

דנין חטאת וארבע קרנות. תימה הא אפי׳ פנים מפנים לא גמרינן בפרק ב״ש (זבחים דף לט:) דבעי קרא לפר כהן משיח ולפר העלם דבר של ציבור ולשעירי ע״ז אף על גב דכולהו חטאות נינהו וכ״ש דלא אתו חיצונות מפנימיות ושמא כיון דאשכחן דלא פליג קרא התם מהשתא לא מחלקינן אפי׳ חיצונות מפנימיות:

לטטפת לטטפת דלטופות. תימה דלא כתיב וי״ו בין פ״א לתי״ו בכולהו ויש מפרשים משום דכתיב ולטוטפת וגורעין וי״ו דבריש התיבה ומוסיפין בסוף התיבה ודורשין כדאשכחן בפרק ב׳ דזבחים (דף כה.) ולקח מדם הפר דם מהפר יקבלנו ובריש יש נוחלין (ב״ב דף קיא:) דרשינן ונתתם את נחלתו לשארו נחלת שארו לו וקשה דבפרק הזהב (ב״מ דף נד:) אמר גבי הקדש כתיב ויסף חמישית אע״ג דכי שקלת לוי״ו דויסף ודשדית ליה אחמישית סוף סוף הוו ליה חמישיתו ולא נימא לשדיה בין יו״ד לתי״ו דהוה חמישיות משמע דבאמצע תיבה אין מוסיפין ומיהו אשכחן בפרק מומין אלו (בכורות ד׳ מד:) גבי מרוח אשך דתנן ר׳ חנינא בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכין ומפרש בגמרא דגורעין ח׳ ממרוח ושדינן אאשך ואל״ף דאשך שדינן אמרוח וקרי ביה מראו חשך ובירוש׳ איכא פלוגתא דר׳ אמי בשם ר׳ יוחנן אמר גורעין לדרוש מתחלת הפרשה לסופה פירוש מתחלת התיבה לסופה ור׳ יוחנן בשם ר׳ ירמיה אמר אפי׳ באמצע תיבה ור״ת מפרש דוי״ו דולטוטפת דריש וה״ג לטטפת לטטפת ולטוטפת הרי כאן ד׳ ואע״ג דר״ש לא דריש וי״ו וי״ו למ״ד דריש כדאמרי׳ בהערל (יבמות דף עב:) גבי והנותר:

טט בכתפי שתים. פי׳ בתיבה אחת רמז הכתוב ארבע בתים בין שתי הלשונות כתפי ואפריקי ומכיון דאשכחינן ליה בחד תיבה לית לן לרבויי טפי א״נ הא דלא דרשינן בתים טובא משום דלא מצינו בתורה כתובים אלא בד׳ פרשיות וי״מ דלרבי עקיבא דל חד לגופיה ומשני טוטפות דריש ד׳ בתים לכל לשון שני טוט ושני פת: **כדרך** שבא לראות. פי׳ בקונטרס כדרך שבא לראותך כן אתה בא ליראות לו מה הוא רואה אותך שלם אף אתה רואה אותו בשתי עיניך ולפי זה קאי יראה אקדוש ברוך הוא וקאי יראה אזכורך ואין הלשון משמע כן אלא תרווייהו משמע אזכורך לכך מפרש רבינו תם איפכא כדרך שזכורך בא לראות את פני השכינה שהקדוש ברוך הוא רואהו בשתי עיניו כך זכורך רואהו בשתי עיניו שלו וניחא השתא לשון בא דשכינה תמיד בבית המקדש: **דרך** בישול אסרה תורה. ובחלב אינו בישול אלא טיגון כדפירש בקונטרס והאי דקרי לצלי קדר בישול בפרק כל שעה (פסחים דף מא. ושם) שאני התם דכתיב ובשל מבושל מ״מ וי״מ דרך בישול אסרה תורה דבלא בישול שרי וע״י בישול אסור לאפוקי חלב דבלאו הכי אסור וקשה לפי זה דחלב ומותה אסרינן בחלב בפרק כל הבשר (חולין דף קיג: ודף קטו.) למ״ד איסור חל על איסור וקאמר התם חלב ומותה לא צריכא קרא: ואם

אָמְרָתָ, יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא. אֶלָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא. וְרַבִּי וְרַבָּנָן בְּהָא קָמִיפְּלְגִי, רַבִּי סָבַר, 'יְרֻשִׁעוּן אֱלֹהִים' אַחֲרִינִי, וְרַבָּנָן סְבְרִי, 'יְרֻשִׁעוּן' דְּהַאי וְהַאי. וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעֵץ, לֵא פְּלִיגִי רַבָּנָן עֲלֵיהּ. בֵּית הִלֵּל דְּתַנְיָא 'וְכִפֶּר' 'וְכִפֶּר' 'וְכִפֶּר', מִפְּנֵי הַדִּין. וַהֲלֹא דִּין הוּא, נֶאֱמַר דָּמִים לְמִטָּה וְנֶאֱמַר דָּמִים לְמַעְלָה, מַה דָּמִים הָאֲמוּרִים לְמִטָּה, שֶׁנִּתְּנָן בְּמַתְּנָה אַחַת כִּיפֵּר, אַף דָּמִים הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה, שֶׁנִּתְּנָן בְּמַתְּנָה אַחַת כִּיפֵּר. אוֹ כְּלַךְ לְדֶרֶךְ זוֹ, נֶאֱמַר דָּמִים בַּחוּץ וְנֶאֱמַר דָּמִים בַּפְּנִים. מַה דָּמִים הָאֲמוּרִים בַּפְּנִים, חִיסַּר אַחַת מֵמַּתָּנוֹת לֹא עָשָׂה וְלֹא כִּלּוּם, אַף דָּמִים הָאֲמוּרִים בַּחוּץ, חִיסַּר אַחַת מִמַּתָּנוֹת לֹא עָשָׂה כִּלּוּם. נִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה, דָּנִין חוּץ מֵחוּץ, וְאֵין דָּנִין חוּץ מִפְּנִים. אוֹ כְּלַךְ לְדֶרֶךְ זוֹ, דָּנִין חַטָּאת וְאַרְבַּע קְרָנוֹת, מֵחַטָּאת וְאַרְבַּע קְרָנוֹת, וְאַל יוֹכִיחַ זֶה שֶׁאֵין חַטָּאת וְאַרְבַּע קְרָנוֹת. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְכִפֶּר' 'וְכִפֶּר' 'וְכִפֶּר', מִפְּנֵי הַדִּין. 'כִּיפֵּר' אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה. 'כִּיפֵּר', אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא שְׁתַּיִם. 'כִּיפֵּר' אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא אַחַת. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן בְּהָא פְּלִיגִי, רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, סְכָכָא לֹא בָּעֵי קָרָא. וְרַבָּנָן סְבְרִי, סְכָכָא בָּעֵי קָרָא. וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבָּנָן בְּהָא פְּלִיגִי, רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, 'נַפְשׁוֹת' תַּרְתֵּי מַשְׁמַע, וְרַבָּנָן סְבְרִי, 'נַפְשׁוֹת' דְּעָלְמָא מַשְׁמַע. וְדִכּוּלֵּי עָלְמָא יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא? וְהָתַנְיָא 'לְטַטָּפֹת' 'לְטוֹטָפֹת' 'לְטוֹטָפוֹת' הֲרֵי כָּאן אַרְבַּע, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ, 'טַט' בְּכַתְפֵי שְׁתַּיִם, 'פַּת' בְּאַפְּרִיקִי שְׁתַּיִם. אֶלָּא, לְעוֹלָם פְּלִיגִי, וְהֵנֵי מִילֵּי כִּי פְּלִיגִי, הֵיכָא דְּשַׁנֵּי קְרָא מִמְּסוֹרֶת, אֲבָל הַאי 'חֵלֶב' וְ'חֵלֶב' דְּכִי הֲדָדֵי נִינְהוּ, יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא. וַהֲרֵי 'יְרָאֶה' 'יְרָאֶה' דְּכִי הֲדָדֵי נִינְהוּ וּפְלִיגִי, דְּתַנְיָא יוֹחָנָן בֶּן דַּהֲבַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא, הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו, פָּטוּר מִן הָרְאִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'יְרָאֶה', 'יְרָאֶה', כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵירָאוֹת, מַה לִּרְאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו אַף לֵירָאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו. אֶלָּא אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, אָמַר קְרָא, 'לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי', דֶּרֶךְ בִּישׁוּל אָסְרָה תּוֹרָה. תָּנוּ רַבָּנָן, דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה

אמרת יש אם למקרא. וליכא מאן דפליג דאי פליגי בשר בחלב מנא לן דאסור: **ירשיעון אלהים אחרינו.** לבד מאלהים האמור למעלה בעינא תרתי ולמעלה דומיא דלמטה הרי ד׳: **דהיאך והאי.** ירשיעון אלהים האמור למעלה ואלהים האמור כאן ולעולם לשון רבים משמע: **וכפר וכפר וכפר.** בשעיר נשיא ובשעירה דיחיד ובבשה דיחיד כתיב (ויקרא ד) ומשמע דסגי בכפרה אחת כדמפרש: **מפני הדין.** הוצרכו ליכתב כולן דאי לא הוו כתיבי הוו מיית מדינא דכולהו מתנות מעכבי שיכול לא גרסינן: **והלא דין הוא.** דלא ליעכבו למה לי לרבויי דבכפרה אחת סגי: **נאמרו דמים.** בפרשה למטה גבי חטאת העוף דשמיעת הקול דכתיב (ויקרא ה) והזה מדם החטאת על קיר המזבח: **ונאמרו דמים למעלה.** בחטאת בהמה: **שנתנו במתנה אחת כיפר.** דהא לא כתיב קרנות. לשון אחר נאמרו דמים למטה למטה מחוט הסיקרא בעולה ושלמים ואשם ונאמר דמים למעלה למעלה מחוט הסיקרא דהיינו חטאת בהמה דכתיבי בה קרנות (ויקרא ד) מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר דהא אפי׳ ב״ש מודו בשאר קרבנות דכתיב (דברים יב) ודם ובחזיך ישפך. לשון אחר למטה בפרשה תחתונה דויקרא באשמות כתיבי לשון אמצעי עיקר: **בפנים.** חטאות הפנימיות דפר כהן משיח והעלם דבר הטעונין שבע הזיות על הפרוכת ועל מזבח הזהב ותנן בהו מתנה אחת מהן מעכבת באיזהו מקומן (זבחים מז.) ונפקא לן מקראי בהקומץ רבה (מנחות דף כז.) ועשה כאשר עשה מה ת״ל לכפול בהזאות מלמד שאם חסר אחת מכל המתנות לא עשה כלום: **דנין חטאת.** ונאמרו בה קרנות מחטאות הפנימיות שהן חטאות ונאמרו בה (ויקרא ד) קרנות המזבח קטורת הסמים: **ואל יוכיח זה.** דם האשם שאינו חטאות ולא נאמרו בה קרנות אלא סביב וללישנא דחטאת העוף נמי אינו חטאת וארבע קרנות כלומר אע״פ ששמן חטאות לא נאמרו בו קרנות וכולן שמעתיה ודחטאת העוף לא סלקא לו: **ור״ש ורבנן.** כולהו יש אם למקרא סבירא להו וכי מדלית חד בסוכות לגופיה פשו להו ארבעה אבל רבנן סברי סככא בעי קרא פשו להו ג׳ דפנות וגרעתא הלכתא לשלישית ור״ש סבר סככא לא בעי קרא דמקרא דמדלינן לגופיה נפקא דהא בלא סככא לא מיקרי׳ סוכה: **נפשות דעלמא.** ולעולם חדא משמע אלא הכי קאמר על אחת מכל נפשות מת שבעולם לא יבא: בפרשת שמע ובפרשת כי יביאך כתיב לטטפת חסר וי״ו אבל בפרשת והיה אם שמוע כתיב לטוטפות מלא הרי כאן ד׳ בתים לתפילין של ראש אבל של יד אינה אלא אחת: **כתפי.** שם מקום כשרוצים לומר שתים אומר טט: **ואפריקי.** נמי מקום וקורין לשתים פת: **דשני קרא ממסורת.** באותיות הקריה יתירות על המסורת כמו לטוטפות בסוכות קרנות דאיכא למימר מדשני ודאי תרווייהו דרשינן: **אבל חלב וחלב דכי הדדי נינהו.** כולי עלמא מודו דיש אם למקרא: **יראה כל זכורך כתיב.** וקרינא יֵרָאֶה תרווייהו דרשינן יִרְאֶה כל זכורך שיראו פני השכינה יֵרָאֶה משמע שיתראו לפניו שהוא בא לראותו היקיש ראייתך לראיתו דדרך שהקב״ה בא לראותך כך בא ליראות לו מה הוא רואה אותך כשהוא שלם שנאמר (דברים יא) עיני ה׳ אלהיך בה מראשית אף אתה רואה אותו בשתי עיניך אלמא אע״ג דכי הדדי נינהו דרשינן מסורת וגבי חלב אמו מאן לימא דלא לידרש חלב אמו בתר מסורת: **דרך בישול.** חָלָב צלול כמים ואיכא בישול אבל חֵלֶב אינו בישול אלא טגון:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משיבה הברייתא: **אָמַרְתָּ** – יש לך לומר **יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא** והוא נקרא ’חֶלְב’. ומוכח מהברייתא שאין מי שסובר שיש אם למסורת, שאם כן מנין לו שבשר אסור בחֶלְב, ובהכרח שלכל הדעות יש אם למקרא.

אֶלָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – כל התנאים שהובאו לעיל סוברים **יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא.** ומבארת הגמרא את כל מחלוקות התנאים באופן שיכולים לסבור כולם שיש אם למקרא: **וְרַבִּי וְרַבָּנַן** שנחלקו במנין הדיינים של דיני ממונות, שלרבי צריך חמשה ורבנן די בשלשה, שניהם מודים שיש אם למקרא, ומתיבת ’ירשיעון’ שהיא לשון רבים למדים שני דיינים, **וּבְהָא קָמִיפְּלִגִי,** מי הם אלו ה’אלהים’ המוזכרים בפסוק ’אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים’, **רַבִּי סָבַר,** ’יַרְשִׁיעוּן **אֱלֹהִים**’ הכוונה שירשיעו עוד שנים **אַחֲרִינִי** – אחרים מלבד ’אלהים’ שהוזכר קודם בפסוק ’עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא’, ומאחר ו’אלהים’ אלו האחרים הם שנים, שהרי ’ירשיעון’ לשון רבים שנים, יש ללמוד מזה לדמות שאף ’אלהים’ שהוזכר קודם אף הם שנים, נמצינו למדים מכך לארבעה דיינים, וכדי שלא יהיה בית דין שקול מוסיפים עוד אחד. **וְרַבָּנַן סָבְרִי,** ’יַרְשִׁיעוּן’ אכן משמע שני דיינים, שכן הוא בלשון רבים כפי משמעות המקרא, אלא שאותם השנים הם **דְּהַאי וְהַאי** – הדיין אחד המרומז בתיבת ’אלהים’ שבפסוק הקודם, והדיין המרומז ב’אלהים’ בפסוק כאן, וביחד הם שנים, וכדי שלא יהיה בית דין שקול מוסיפים עוד אחד.

וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן רוֹעֵץ שהשיב לתלמידיו ’יש אם למקרא’, **לֹא פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ** – לא חלקו עליו חכמים בדבר זה.

בֵּית הִלֵּל שסוברים שארבעת המתנות שנאמרו בחטאת אינן מעכבות, אינו משום שיש אם למסורת, אלא למדו את שיטתם ממקום אחר, **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר בחטאות שדמם נזרק על מזבח החיצון ’**וְכִפֶּר**’ ’**וְכִפֶּר**’ ’**וְכִפֶּר**’ שלש פעמים, ללמד שמתכפרות בנתינה אחת, ונצרכו להיכתב כולן **מִפְּנֵי הַדִּין** – משום שאם לא היו נכתבים, היינו למדים שכל המתנות מעכבות, כדלהלן. דנה הברייתא: **וַהֲלֹא דִּין הוּא** – הלא יש ללמוד שהמתנות אינן מעכבות בבנין אב, שהרי **נֶאֱמַר** מתן **דָּמִים** בקרבנות שדמם נזרק על קיר המזבח **לְמַטָּה** מחוט הסיקרא, **וְנֶאֱמַר** מתן **דָּמִים** בחטאות שדמם נזרק בקרנות המזבח **לְמַעְלָה** מחוט הסיקרא, **מַה דָּמִים הָאֲמוּרִים לְמַטָּה שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת כִּיפֵּר** בדיעבד, כך נלמד **שאף דָּמִים** של חטאת **הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה, שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת כִּיפֵּר,** ולשם מה כפלה התורה את תיבת ’וכיפר’. **אוֹ** – ומצד שני דנה הברייתא לומר **כְּלַךְ לְדֶרֶךְ זוֹ** – יש אפשרות ללמוד בדרך אחרת, שהרי **נֶאֱמַר** מתן **דָּמִים בַּחוּץ** – בחטאות שדמם נזרק על מזבח החיצון, **וְנֶאֱמַר** מתן **דָּמִים בִּפְנִים** – בחטאות שדמם ניתן על מזבח הזהב שבפנים ההיכל, **מַה דָּמִים הָאֲמוּרִים בִּפְנִים, אם חִיסַּר אַחַת מֵהַמַּתָּנוֹת לֹא עָשָׂה וְלֹא כִּלּוּם, אַף** במתן **דָּמִים הָאֲמוּרִים בַּחוּץ, אם חִיסַּר אַחַת מֵהַמַּתָּנוֹת לֹא עָשָׂה כִּלּוּם** ולא נתכפר לו.

הברייתא מבררת איזה דרך נראה יותר ללמוד, האם משאר הקרבנות או מחטאות הפנימיות: **נִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה** יותר חטאות הנזרקות על מזבח החיצון, מצד אחד יש לומר שדָּנִין ללמוד חטאות הנעשות בחוּץ מִהקרבנות הנעשים בחוּץ, **וְאִין** דָּנִין חטאות הנעשות בחוּץ מִחטאות הנעשות **בִּפְנִים,** ולצד זה אין כל המתנות של חטאות מעכבות. **אוֹ** מצד שני יש לומר, **כְּלַךְ לְדֶרֶךְ זוֹ** – ללמוד בדרך אחרת המסתברת יותר, דָּנִין ללמוד את מי שהוא קרבן **חַטָּאת** וגם נאמר בו **אַרְבַּע קְרָנוֹת,** מִחטאות הפנימיות שאף הן קרבן **חַטָּאת** וגם נאמר בהן **אַרְבַּע קְרָנוֹת, וְאַל יוֹכִיחַ** ללמד אחרת **זֶה** [־שאר קרבנות], **שֶׁאֵין הם חַטָּאת וְאַרְבַּע קְרָנוֹת.** וכיון שדרך זו יותר מסתברת, משום שחטאות הפנימיות שוות לחיצוניות בשני דברים, שם ’חטאת’ וגם ארבע קרנות. ואם נלמד כך, הרי שכל המתנות של חטאות מעכבות, **לפיכך תַּלְמוּד לוֹמַר** – הוצרך הפסוק לכתוב ’**וְכִפֶּר**’ ’**וְכִפֶּר**’ ’**וְכִפֶּר**’, **מִפְּנֵי הַדִּין** – כדי שלא נלמד מחטאות הפנימיות. ודורשים כך, **כִּיפֵּר** הנאמר פעם אחת מלמדנו שנתכפר למביא חטאת **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה** מתוך הארבע מתנות, עוד למדנו **שכִּיפֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא שְׁתַּיִם** מתוכן, והשלישי מלמדנו **שכִּיפֵּר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא אַחַת.** ומכאן למדו בית הלל את שיטתם, אף ש’קרנות’ משמע לשון רבים כמו המקרא.

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן החולקים במנין הדפנות הנצרכות להכשר סוכה, שניהם סוברים ש’בסוכות’ משמע שתים כמו המקרא, והואיל ותיבה זו נכתבה שלש פעמים, ואחד מהם נצרך לגופו, נשארו שתי תיבות שבכל אחת מהם רמוזים שתי דפנות, וביחד למדנו להצריך ארבע דפנות, **וּבְהָא פְּלִיגִי, רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, סְכָכָא לֹא בָּעֵי קְרָא** – אין צריך פסוק ללמוד שהסוכה צריכה סכך, ונמצא שמהפסוקים לומדים ארבע דפנות, וההלכה למשה מסיני מפחיתה משיעור דופן רביעית. **וְרַבָּנַן סָבְרִי, סְכָכָא בָּעֵי קְרָא** – את הסכך גם צריך ללמוד מהייתורו של ’בַּסּוּכּוֹת’, ונמצא שמשתי התיבות לומדים סכך, ושלשה דפנות, וההלכה מפחיתה משיעור דופן שלישית.

וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבָּנַן החולקים בדין רביעית דם שהצטרפה משני מתים, שניהם סוברים יש אם למקרא ו’נַפְשׁוֹת’ משמע שתים, **וּבְהָא פְּלִיגִי,** נאמר בפסוק (ויקרא כא יא) ’עַל כָּל נַפְשׁוֹת מֵת’ וגו’, **רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, ’נַפְשׁוֹת’ תְּרֵתֵי** – שני בני אדם **מַשְׁמַע,** ודורש מזה שנאמר ’נפשות’ בלשון רבים ו’מת’ בלשון יחיד, שרביעית דם הבא משני מתים מטמא. **וְרַבָּנַן סָבְרִי, ’נַפְשׁוֹת’ דְּעָלְמָא מַשְׁמַע,** כלומר, שלא יטמא לאחת מכל נפשות מת שבעולם, אך דווקא בדם היוצא ממת אחד, אבל משני מתים אינו מצטרף לשיעור אחד.

הגמרא דוחה ומוכיחה שיש הסוברים שיש אם למסורת. מקשה הגמרא: **וְכִי יִתְּכֵן דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים **שיֵּשׁ אֵם לַמִּקְרָא, וְהָתְנְיָא** בברייתא, נאמר בפרשיות המלמדות מצות תפילין ’לְטֹטָפֹת’ ’לְטֹטָפֹת’ ’לְטוֹטָפֹת’ שלש פעמים, וכיון שבשנים כתוב ’טטפת’ בכתיב חסר שמשמע מכל אחת טוטפת אחת, ובאחד כתוב ’טוטפות’ בכתיב מלא שמשמע שנים, **הֲרֵי** נרמזו **כָּאן אַרְבַּע** בתים לתפילין שבראש, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** לדרוש מכפילות התיבות, מאחר וניתן ללמוד זאת מאחת מהן, שכן תיבת ’טטפת’ מורכבת משתי תיבות, ’טט’ ו’פת’, ופירושה של תיבת ’**טַט**’ **בְּכַתְפִּי** [־שם מקום], **היא שְׁתַּיִם,** ופירושה של תיבת ’**פַּת**’ **בְּאַפְּרִיקִי** [־שם מקום], **היא שְׁתַּיִם,** וביחד למדנו ארבעה בתים לתפילין שבראש. ונמצינו למדים שדעת רבי ישמעאל שהיכן שנכתב ’טטפת’ בכתיב חסר הכוונה רק לבית אחד, על אף שהמקרא הוא ’טוטפות’ בלשון רבים, ומשום שיש אם למסורת. מאחר והוכח שאכן יש מחלוקת אם יש אם למקרא או למסורת, חוזרת הגמרא ומבארת שהתנאים שהובאו חולקים האם יש אם למקרא או למסורת, ואת הקושיא מ’לא תבשל גדי בחלב אמו’ מתרצת הגמרא באופן אחר: **אֶלָּא, לְעוֹלָם פְּלִיגֵי** התנאים אם יש למקרא או למסורת, **וְהָנֵי מִילֵּי כִּי פְּלִיגֵי** – ודבר זה שנחלקו הוא דווקא **הֵיכָא דְּשַׁנֵּי קְרָא מִמָּסוֹרֶת** – היכן שצורת הקריאה מצריכה להוסיף על האותיות שנמסרו במסורת, וכיון שהמסורת היא חסירה, מוכח שיש לדרוש גם את המסורת. **אֲבָל הַאי** – פסוק זה ’לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בְּחֵלֶב אִמּוֹ’, שהתיבות ’חֵלֶב’ [לפי המקרא] **וְ**’חֵלֵב’ [לפי המסורת] **דְּכִי הֲדָדֵי נִינְהוּ** – האותיות שבהן שוות, מודים כולם **שיֵּשׁ אֵם לַמִּקְרָא,** ונאסר רק בישול בשר בחֶלְב.

מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי** תיבת ’**יִרְאֶה**’ שבפסוק ’יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ’ (שמות כג יז), **דְּכִי הֲדָדֵי נִינְהוּ** – שאותיות המקרא והמסורת הן שוות,

המשך בעמוד 125

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

ג וְגָזְרוּ חֲכָמִים עַל כָּל נֶקֶב, אֲפִלּוּ עָשׂוּי לְהוֹצִיא בִּלְבַד [יח] אוֹ לְהַכְנִיס בִּלְבַד, שֶׁמָּא יָבֹא לַעֲשׂוֹת נֶקֶב שֶׁחַיָּבִים עָלָיו. לְפִיכָךְ, אֵין נוֹקְבִים נֶקֶב חָדָשׁ [יט] בְּחָבִית שֶׁיָּזוּב בּוֹ הַיַּיִן [כ].

וַאֲפִלּוּ הָיָה בוֹ נֶקֶב וּבָא לְהוֹסִיף בּוֹ מְעַט לְהַרְחִיבוֹ - אָסוּר. וְהוּא שֶׁמִּתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף [כא], אֲבָל אִם הָיָה סַכִּין תָּקוּעַ בְּחָבִית שֶׁל עֵץ מִבְּעוֹד יוֹם כְּדֵי שֶׁיָּזוּב הַיַּיִן בִּמְקוֹם נְקִיבָתוֹ כְּשֶׁיּוֹצִיאוּ אוֹתוֹ - מֻתָּר לְהוֹצִיאוֹ וּלְהַכְנִיסוֹ בְּשַׁבָּת. וְאַף שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יוֹסִיף בַּנֶּקֶב עַל יְדֵי הוֹצָאָה זוֹ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף. וְאַף שֶׁ"פְּסִיק רֵישֵׁהּ וְלֹא יָמוּת" הוּא [כב], מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁאַף הָעוֹשֶׂה נֶקֶב חָדָשׁ כָּזֶה בְּמִתְכַּוֵּן אֵין בּוֹ אִסּוּר אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הוֹאִיל וְאֵינוֹ עָשׂוּי אֶלָּא לְהוֹצִיא בִּלְבַד - לְפִיכָךְ לֹא הֶחֱמִירוּ בּוֹ כָּל־כָּךְ לֶאֱסוֹר אַף לְהוֹסִיף שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן [כג].

וְיֵשׁ חוֹלְקִים וְאוֹמְרִים שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לְהוֹצִיא הַסַּכִּין מֵהֶחָבִית בְּשַׁבָּת אֶלָּא־אִם־כֵּן כְּבָר הוֹצִיאוֹ פַּעַם אַחַת מִבְּעוֹד יוֹם, שֶׁאָז אֵינוֹ "פְּסִיק רֵישֵׁהּ" שֶׁיּוֹסִיף בַּנֶּקֶב עַל יְדֵי הוֹצָאָה זוֹ שֶׁבְּשַׁבָּת, אֶלָּא אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יוֹסִיף כְּלוּם, וְאִם־כֵּן אַף אִם אֵרַע שֶׁמּוֹסִיף - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן הוּא.

ביאורי הלכה

יח] להוציא בלבד — פחיות, קופסאות, ושאר אריזות גם אם אין איסור בפתיחתם בשבת משום 'סותר' או איסור אחר, מכל־מקום אסור לכוון לנקב פתח יפה בפתיחתן משום 'מכה בפטיש' או איסור 'עשיית נקב', אלא יש לפתחם כשדעתו אינה לתיקון הכלי אלא להוצאת מה שבתוכו בלבד[26].

יט] נקב חדש — אבל נקב ישן שנסתם לא גזרו על פתיחתו כדלהלן.

כ] שיזוב בו היין — שישמש מכאן ואילך לזיבת היין[27].

כא] להוסיף — שדעתו להרחבת הנקב.

כב] ולא ימות הוא — אף שאין דעתו להרחיב הנקב, מכל מקום זו הרחבה של נקב להוציא[28].

כג] שלא במתכוין — לא החמירו כי יש כאן ג' חומרות זו על גבי זו: (א) גזירה שלא לעשות נקב העשוי להוציא בלבד, ועליה הוסיפו (ב) חומרא שלא להוסיף על הנקב[29], (ג) חומרא לאסור אף שאינו מתכוין[30].

ציונים והוספות

26) ע"ד המבואר לעיל הערה ז לעניין עשיית פתח יפה. וראה להלן הערה קל.

27) והוא כתיקון כלי, אבל נקיבת החבית בדרך שבירה (שאינו נקב יפה) כדי שיוכלו להוציא כעת את היין (ולא כנקב קבוע) אינה נחשבת כעשיית נקב כדלעיל הערה יא.

28) נמצאת חומרא בהרחבת נקב קיים שיש להרחבתו אותו גדר של הנקב עצמו גם ללא שיכוין לכך, ושייך בזה פס"ר (במקום שצריך לכך כבנדו"ד), אבל העושה נקב חדש ולא מכוין לא להוציא ולא להכניס לא שייך בזה פס"ר אלא נחשב כשבירת הכלי (כשהוא בדרך שבירה עכ"פ, וכדלעיל הערה יא).

29) מבואר בגמרא (קמו ע"א) שהחשש שלא להוסיף על הנקב שבחבית מחשש שיבוא להוסיף על נקב שבלול של תרנגולים היא חומרא רחוקה ובאה כתוספת על איסור נקב להוציא בכלל, ולכך נקט בשוע"ר "שאף העושה נקב חדש כזה במתכוין" ולא כתב: "שאף המוסיף על הנקב במתכוין" כי סיבת ההיתר היא שאיסור הרחבת הנקב מעיקרו אינו אלא כתוספת על איסור נקב חדש שגם הוא עצמו מדברי סופרים.

30) בפרט במלאכת מכה בפטיש, שללא כוונה וללא צורך אינו נחשב תיקון כלל (ראה לעיל הערה יא מסי' שכח).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהָעִקָּר כַּסְּבָרָא הָרִאשׁוֹנָה כד**]. וּמִכָּל־מָקוֹם, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם צֹרֶךְ כָּל כָּךְ, טוֹב לָחוּשׁ לַסְּבָרָא הָאַחֲרוֹנָה:**

חלק ב, סימן שיד, דְּבָרִים הָאֲסוּרִים מִשּׁוּם בִּנְיָן וּסְתִירָה בְּשַׁבָּת, סָעִיף ג:

ביאורי הלכה

כד] כסברא הראשונה — פסיק רישיה אסור בכל מקום, גם כשהוא איסור מדברי סופרים[31], אמנם, לפעמים התירו פס"ר באיסורים קלים[32].

ציונים והוספות

31) ראה להלן על סי' שטז ס"ד.

32) עיין קו"א סי' תקיא ס"ק א, וראה לעיל הערה ל שפס"ר קל יותר במלאכת מכה בפטיש ובפרט בעשיית נקב (כדלעיל הערה כח שלא שייך פס"ר בעשיית נקב חדש אלא במוסיף על הנקב).

~ שו"ע רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות גזילה וגניבה ~

~ יום ראשון ~

דיני גזילה וגניבה:

יב בני אדם שחזקתם גזלנים וחזקת כל ממונם גזל מפני שמלאכתם מלאכת גזלנים ואין להם מלאכה אחרת כלל אסור ליהנות מהם כלל בין בחנם בין לקנות מהם ואפילו למכור להם אסור כי סתם מעותיהם גזל ואפילו חילוף מטבע בשוויו ואפילו לקבל מהם צדקה אסור ואין תולין להקל שיש לו מעט משלו כיון שאין לו אומנות אחרת אלא אומנות לסטים.

ויש מתירים חילוף מטבע הואיל והיא הנאה מועטת ואין ידוע בודאי שמעות הללו הן של גזל אף על פי שחזקתן גזל (וכן לקבל צדקה הואיל ואין הגבאי נהנה בקבלתו שמצוות לא ליהנות ניתנו והעניים נהנים מיד הגבאי שכבר זכה במעות הללו לעניים ביאוש ושינוי רשות).

אבל אם ידוע בודאי שמעות הללו בעצמן הן גזולים לדברי הכל אסור להחליף מהם מטבע (ולא ליטול מהם צדקה). לפיכך אסור להחליף מטבע מתיבה שלפני המוכס שנותן בה מעות המכס לפי שמן הסתם הוא נוטל יותר מהקצבה שקצב המלך והרי כל המעות שבתיבה זו הן גזל גמור (שכיון שמוסיף על קצבת המלכות אין במכס זה משום דין המלכות דין הואיל ונגבה שלא כדין והכל גזל).

ומכל מקום אם הוא חייב ליתן חצי דינר מכס ואין לו אלא דינר נותנו לו ולוקח ממנו חצי דינר מפני שהוא כמציל מידיו:

יג (ולפיכך אף על פי שנהנה בחילוף זה כגון שהוא צריך לחצי דינר מותר. אבל חילוף שאין בו הנאה כלל לישראל מותר אף שאינו כמציל מידם. וכן כל משא ומתן שאין בו הנאה כלל לישראל כגון למכור בזול למוכס או לסטים מותר אף על פי שנותנים מעות גזולים בודאי כיון שכבר נתייאשו הבעלים מהן. אבל קודם יאוש אסור בכל ענין והבעלים יכולים להוציא בדין ממי שקבל ממעותיהם מהלסטים קודם שנתאיישו):

יד ואם נטל המוכס את חמורו והחזיר לו חמור אחר וכן לסטים שנטלו כסותו והחזירו לו כסות אחרת רשאי ליטלה והיא שלו (אם ידוע שנתייאשו הבעלים) ואינו כנהנה מן הגזל הואיל ולא נתנוה לו אלא חליפי שלו ואינו יודע בודאי שזו גזולה היא אף על פי שחזקתה גזולה.

ואם הוא ותיק מחמיר על עצמו מחזירה לבעליה הראשונים שלא ליהנות מן הגזל (שאף שנתנוהו לו חליפי שלו הרי שלו כבר גזלו ואף אם לא היתה זו אצלם אפשר שלא היו מחזירים לו שלו ונמצא נהנה בלקיחתו אותה והיא בחזקת גזולה אף על פי שאינו יודע בודאי):

~ יום שני ~

טו וכל זה שהמוכס הוא גזלן במוכס נכרי או אפילו ישראל אלא שעמד מאליו שלא מחמת המלך או אפילו מחמת המלך אלא שאין לו קצבה שלוקח מה שירצה הוא.

אבל מכס שפסק אותו המלך ליטול דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלכות דין מפני שכל הארץ למלך הוא ובידו לגזור שלא יהנה אדם מארצו אלא מדעתו שיתן קצבתו וכן השר בעיירות שלו (או של המלך ונתנן לו במתנה). לפיכך המבריח ממכס זה עובר על לא תגזול מפני שהוא גוזל את המלך בין שהוא מלך ישראל בין מלך נכרי.

(שאף שמותר להפקיע חובו שחייב לנכרי מכבר זה אינו כמפקיע חובו אלא גוזל ממש שנהנה מארצו שלא מדעתו ומחסרו ממון שהרי היה יכול למכור הנאה זו של משא ומתן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בארצו לאיש אחר. ועוד שהמלך מוחזק הוא במה שמגיע לו מעבדיו הואיל והסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדוניהם והם עבדים לו וכל אשר להם משועבד לעבודתו לפיכך כל הסחורה שמגיע ממנה המכס משועבדת למלך ליטול הימנה מכס וכאילו היא ברשותו ממש כיון שהוא בארצו ואצל עבדו והמבריחה גוזל מנת המלך שבה מרשות המלך).

ויש חולקין על זה ומתירים להבריח המכס אף על פי שממונה עליו ישראל נאמן כיון שגובה למלך נכרי. ואם הממונה יודע בהברחתו אינו רשאי לכופו ליתן המכס הואיל ומן הדין יכול הוא להפקיע חוב הנכרי. ואם יש בזה משום יראת המלך יכול לכופו.

וירא שמים יחמיר לעצמו כסברא הראשונה שלא לעבור על לא תעשה שבתורה.

ואם ישראל קנה המכס לעצמו מן המלך לדברי הכל אסור להבריח מן התורה שהרי גוזל את הישראל. אבל אם קנאו נכרי מותר לדברי הכל אפילו ידוע שאינו מוסיף כלום על קצבת המלך שהרי אינו גוזל את המלך אלא מפקיע חובו שחייב להנכרי (לפי שאין המלך יכול למכור לו חזקתו שהוא מוחזק במכס זה כי חזקתו היא מחמת גופו שהוא מלך וכל הארץ שלו ועבדיו וכל אשר להם משועבדים לו דבר זה אינו יכול למכור כי רק אותו לבדו קבלו למלך עליהם ואינו יכול למכור רק הדין ממון שיש לו עליהם וממון זה שם חוב עליו בלבד):

~ יום שלישי ~

טז וכשקנאו ישראל אפילו נודע שלוקח יותר מקצבת המלך והרי הוא גזלן אסור להבריח ממנו מה שמגיע לו על פי קצבת המלך אלא המותר כגון אם נוטל שליש יותר על קצבת המלך לא יבריח ממנו אלא שליש הסחורה שאסור לגזול מן הגזלן וכשמבריח קצבת המלך גזל גמור הוא.

אבל אם לא קנאו מן המלך אלא שהוא ממונה למלך לגבות ונודע שמוסיף על קצבתו לעצמו וכן ממונה מוכס נכרי שסתמו הוא מוסיף לעצמו מותר להבריח ממנו כל המכס שכולו גזל שהרי המכס אינו חוב כלל אלא מחמת דין המלכות וכיון שמכס זה נגבה למלך שלא בדין המלכות שהרי נוטל יותר מקצבת המלכות הרי כל גבייה זו גזל גמור הוא הואיל ונגבית על ידי שליח המלך שלא בדין המלכות ששליח המלך כמלך והמלך שנוטל שלא כדין המלכות כגון שהעמיד מכס שאין לו קצבה הרי זה גזל כמו שנתבאר למעלה ואף זה שנוטל יותר מקצבת המלכות הרי זה כמכס שאין לו קצבה.

מה שאין כן ישראל שקנה המכס וגובהו לעצמו ואינו שליח המלך כלל אין הוספתו שהוא מוסיף לגזול מגרעת חלק המלך כלל אלא חלק המלך מגיע למלך והמלך מכרו לישראל זה ואין חלק המלך נגרע מחמת ישראל זה שגובה יותר מחלקו שקצב לו המלך הואיל ואין למלך בגבייה זו כלום כי כבר נסתלק כשמכר קצבתו הראויה לו בדין המלכות לישראל זה והרי היתה מכירה נקיה שאין בה גזל וישראל הלוקח זכה במקחו בדין המלכות לגבות לו חוב המכס שחייבים בני המדינה ונעשה כבעל חוב אחר שנעשה גזלן וגובה יותר מחובו שאין רשאים לגזול ממנו חוב שחייבים לו:

~ יום רביעי ~

יז מלך שכרת אילנות של בעלי בתים ועשה מהם גשר מותר לעבור עליו אפילו צוה לכרות מכל אחד ואחד דבר ידוע והלכו שלוחיו וכרתו הכל מאחד מותר לפי ששליח המלך מלך הוא ואינו צריך לטרוח בעצמו לכרות מכל אחד ואחד אלא הן עצמן היה להם לטרוח בזה או ישלמו לזה שכרתו ממנו.

אבל אם כרתו אילנות שלא מדעת המלך ועשו גשר אסור לעבור עליו אלא אם כן מסרוהו לרבים אחר שנתייאשו בעלי האילנות משום שאז נקנה לרבים ביאוש ושינוי רשות שבמסירתו להם קנאוהו בחזקתם בו בהילוכם עליו:

יח וכן מלך שהרס בתים ועשה חומה או דרך מותר ליהנות בה וכן כל כיוצא בזה. והוא שיהא מטבעו יוצא באותה הארץ שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדוניהם והם עבדים לו שאם לא כן הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכל עבדיו גזלנים:

יט וכן מלך שכעס על אחד מעבדיו ושמשיו מבני המדינה ולקח ביתו אינו גזל ומותר ליהנות בו וללוקחו מהמלך או ממי שנתנו לו, שכן משפט המלכים כולם ליקח ממון שמשיהם כשכועסים עליהם.

וכן אם גזר מי שיעבור על דבר פלוני שיהיו נכסיו למלך וכיוצא בזה אינו גזל ומותר ללוקחו וליהנות ממנו.

במה דברים אמורים בדבר כללי שגזר על כל בני מלכותו אבל אם גזר על אחד בלבד או אפילו על מדינה אחת בלבדה ממלכותו ושינה אותם משאר מלכותו הרי כל מה שלקח מהם הוא גזל גמור ואסור ליהנות בו אלא אחר יאוש ושינוי רשות שכיון שאינו משוה מדותיו אין זה דין המלכות כלל אלא גזלת המלכות.

ומכל מקום אם גוזר על היהודים שיתנו מכס או דבר אחר יותר מהנכרים נקרא משוה מדותיו מאחר שכל היהודים נותנים בשוה.

ואפילו כשמשוה מדותיו אין דינו דין אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או בדבר שהוא תיקון המדינה כולה אבל לא בדבר פרטי שבין אדם לחבירו שאם לא כן בטלת דיני התורה ח"ו:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום חמישי ~

כ וכשם שאסור ליהנות בדבר הגזול בודאי אלא לאחר יאוש ושינוי רשות כך אסור ליהנות בדבר הגנוב. ואפילו אינו גנוב בודאי אלא שחזקתו גנוב כגון שומרי פירות שמוכרים פירות במקום צנוע כמו אחורי הגינה או שרוב הדבר ההוא חזקתו גנוב כגון רועי בהמות אחרים שמוכרים חלב וגבינה שרוב הרועים מוכרים מה שגונבים ולא שלהם ולא מדעת הבעלים אסור לקנות מהם או ליהנות מהם בחנם.

אבל אם השומר מוכר בגלוי על פתח הגינה והסל או המשקל או המדה לפניו מותר שהרי יש לדבר קול ויודעים הבעלים ולדעתם הוא מוכר וכן כל כיוצא בזה.

וכולן שאמרו להקונה מהם הטמן אסור ליקח מהם:

כא בדדים העושים שמן מזתים בבית הבד לוקחים מהם שמן במדה וזיתים במדה שלדעת בעל הבית הם מוכרים אבל לא זיתים מועטים ושמן מועט שחזקתן גנבה וכן כל כיוצא בזה ואם אמרו הטמן אסור בכל ענין:

כב החייט ששייר מהחוט כמלא מחט לארכה וחוץ למחט כמלא מחט שנמצא ראוי לתפור בו מעט או ששייר מהבגד מטלית שהיא ג' אצבעות על ג' אצבעות חייב להחזירם לבעלים פחות מכאן הם שלו שאין דרך בני אדם להקפיד עליהם (והמקפיד בטלה דעתו) אלא אם כן דרך אנשי המקום להקפיד (ואם אין דרכם להקפיד אף על יותר מכאן הרי כל מה שאין מקפידים הוא שלו).

וכן שפאין דקים שהנגר מוציא מהנסרים כשמחליקה במעצד קטן הם שלו שאין דרך בני אדם להקפיד עליהם לטרוח להביאם מהנגר ושפאין גסין שהוא מוציא במעצד גדול ואין צריך לומר מה שחותך בקרדום להקטין הנסרים חייב להחזירם לבעל הבית אלא אם כן מנהג המקום שלא להקפיד.

ואם הוא עושה בבית בעל הבית אף הנסורת שנופלת כשנוסר במגל היא של בעל הבית וכן בשאר מלאכות כל שדרך בעל הבית להקפיד עליו באותו מקום חייב להחזירו וכל שאין דרכו להקפיד עליו הוא של האומן (ואף אם בעל הבית זה מקפיד בטלו דעתו):

~ יום שישי ~

כג וכל אומן שמוכר דברים שחייב להחזירם אסור ליקח ממנו ודברים שהם שלו מותר ואם אמר הטמן אסור שחזקתם גנובים.

ואם נשתנה הדבר ביד האומן כגון סורק בבגדי צמר במקום שמקפידים על המוכין הנסרקין מהבגד והסורק מוכר כר מלא מוכין שחזקתו מן הבגדים הנסרקין אלא שנשתנה השם שמתחלה נקראים מוכין ועתה כר מותר לקנותו אף על פי שהוא שינוי החוזר לברייתו שהרי אפשר להוציא המוכין מן הכר ויהיה שם מוכין עליהם כבתחלה ושינוי החוזר לברייתו אינו קונה הגנבה להגנב שתהא שלו ויפטר בנתינת דמיה אלא צריך להחזיר אותה בעצמה ואסור לכל אדם לקנותה ממנו מכל מקום כאן הקילו הואיל ואינה גנבה בודאי אלא שחזקתה גנובה.

אבל גנבה ודאית שנשתנה ביד הגנב שינוי החוזר לברייתו אסור לקנותה ממנו אלא אם כן ידוע שנודע להבעלים שנגנבה מהם ונתייאשו ממנה כי יאוש עם שינוי גרוע החוזר לברייתו קונין הגנבה לגנב וכן הגזלה לגזלן ואין צריך להחזירה כלל אלא נותן דמיה לכן מותר לקנותה או ליהנות בה בעודה ברשותו.

ושינוי גמור שאינו חוזר לברייתו קונה אפילו בלא יאוש כגון הגזל עצים ושיפן ועשאן נסרים חלקים ודבקם במסמרים ועשאם תיבה שאף אם יתפרקו יחזרו להיות נסרים חלקים ולא עצים וכן כל כיוצא בזה.

אבל אסור לכל אדם לסייעו לשנות הגזלה שהרי בשינוייה מוציאה מרשות בעליה ונעשית שלו ונמצא מסייע עוברי עבירה ואין צריך לומר שאסור לסייע לגזלן או לגנב בשום דבר הצריך להם לרשעתם.

(אפילו נכרי הבא לגזול או לגנוב מנכרי. וכן כל איסורי הנאה מגזלה או גנבה נוהגין גם בשל נכרי מנכרי כי באיסור גזלה וגנבה אין הפרש כלל בין ישראל לנכרי שלא נאמר רעך אלא בעושק לבדו שנאמר לא תעשוק את רעך ולא תגזול וגם הנכרים מוזהרים על הגזל והחמס כישראל שהיא משבע מצות בני נח וחייב מיתה אפילו גזל או גנב מחבירו נכרי):

~ שבת קודש ~

כד אין לוקחים מהנשים ומהעבדים כנענים ומהקטנים אלא דברים שחזקתם שהם שלהם מדעת הבעלים כגון נשים שמכרו כלי פשתן בגליל שהפשתן מצוי שם בזול ודרכן של הנשים שם לקנותו ולטוותו ולארוג ממנו בגד ולמכרו לעצמ[ן] ואין הבעל מקפיד עליהם וכן בכל מקום ומקום לפי עניינו ולוקחים ביצים ותרנגולים בכל מקום מכל אדם וכולם שאמרו הטמן אסור:

כה וכן אין מקבלין פקדונות מן הנשים ולא מן העבדים כנענים ולא מן הקטנים שמא גנבום מן הבעלים ואין מסייעים ידי עוברי עבירה.

עבר וקיבל מן האשה לא יחזיר לבעלה אלא לה שמא אדם אחר הפקיד אצלה וכן בעבד וכן בקטן שיש בו דעת כגון שהגיע כבר לעונות הפעוטות שהוא משש שנים ולמעלה ויודע בטיב משא ומתן יחזיר לו כי שמא נתנו לו מתנה ואין חוששין שיאבדנה כיון שיש בו דעת:

כו ארים העובד בפרדם בעל הבית ונוטל חלק בפירות בעד עמלו מותר ליקח ממנו פירות אף קודם שחלקו כי יש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לתלות שכשיבא לחלוק עם בעל הבית ינכה מחלקו הפירות שמכר.

ויש אוסרים שמא לא ינכה שיורה היתר לעצמו מפני שטורח הרבה והוא שמוכר מהפרדם אבל אם הביא מביתו למכור מן הסתם מוכר ממה שהגיע כבר לחלקו ויש לחוש לדבריהם וכן כל כיוצא בזה:

כז ואם נודע לבעל הבית שהארים גונב פירות מהפרדם אינו רשאי לנכות לו מחלקו כשבאו לחלוק אלא על פי בית דין אבל לא יעשה דין לעצמו לגזול את הארים כנגד מה שגנב ממנו מפני שאסור לגזול או לגנוב מן הגנב או הגזלן כנגד מה שגנב וגזל ממנו אלא יתבענו בבית דין ואם ינכה לו שלא על פי בית דין הרי זה גוזל חלקו המגיע לו בפירות הנשארים ואף שכבר נטל הרבה יותר מחלקו הרי לא נטל בתורת חלוקה אלא נתכוין לגנוב משל בעל הבית ושיהיה חלקו נשאר עדיין בפירות הנשארים שהרי הם שותפים בכל הפירות כולם וכשבעל הבית מפקיע חלק הארים בפירות הנשארים בעל כרחו של הארים הרי זה גוזלו כנגד מה שגנב ממנו ואף שהדין הוא כך אינו רשאי לעשות דין לעצמו אלא על פי בית דין אם יזכה בדין שיוכל לברר שגנב ממנו ואם לאו יפסיד וכן כל כיוצא בזה:

~ 'תורה אור' פרשת וישב - הפרשה החסידית ~

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב[1]

"שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב כו' הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים" (תְּהִלִּים קכו, א):

הִנֵּה הַחֲלוֹם הוּא מְחַבֵּר שְׁנֵי הֲפָכִים בְּנוֹשֵׂא אֶחָד, וּמַרְכִּיב שְׁנֵי עִנְיָנִים הָפְכִיִּים כְּאִלּוּ הָיוּ לַאֲחָדִים. וְהַיְינוּ מִפְּנֵי כִּי בַּשֵּׁינָה נִסְתַּלֵּק מוֹחַ הַשֵּׂכֶל הַמַּכְחִין וְלֹא נִשְׁאַר רַק כֹּחַ הַמְדַמֶּה. וְכֹחַ הַמְדַמֶּה יָכוֹל לְהַרְכִּיב ב' עִנְיָנִים הָפְכִיִּים, כְּמוֹ סְפִינָה רָצָה בָּאֲוִיר כו', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּ"שְׁמוֹנָה פְּרָקִים"[2]. רַק שֶׁבְּהָקִיץ, שֶׁמִּתְעוֹרֵר כֹּחַ הַשֵּׂכֶל, הוּא הַשּׁוֹלֵט עַל כֹּחַ הַמְדַמֶּה וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ לְהַרְכִּיב, לְפִי שֶׁרוֹאֶה בְּעֵין שִׂכְלוֹ שֶׁהֵם דְּבָרִים נִפְרָדִים וְאֵינָן מִתְאַחֲדִים כְּלָל.

וְכָךְ הָעִנְיָן בְּגָלוּת נִיצוֹץ אֱלֹקוּת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת שֵׁינָה וְהִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין, יָכוֹל הוּא לְהַרְכִּיב ב' דְּבָרִים הָפְכִיִּים:

לִהְיוֹת כָּל הַיּוֹם טָרוּד בְּמַשָּׂא־וּמַתָּן "אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקָּצֵהוּ"[3], "זֶה פּוֹנֶה לְזֵיתוֹ כו'"[4]. הֲגַם שֶׁבַּתְּפִלָּה מְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ[5] לְהִתְפַּשֵּׁט מִלְּבוּשֶׁיהָ כו', לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵחֲמַת הִתְבּוֹנְנוּתוֹ בְּיִחוּדָא־עִילָּאָה וְיִחוּדָא־תַתָּאָה, אַף עַל פִּי כֵן אַחַר הַתְּפִלָּה חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת הָאַהֲבָה, וְאֵינוֹ שָׂם לְלִבּוֹ כִּי הוּא הִפּוּךְ הַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה, וּמְדַמֶּה בַּלֵּב לְהַרְכִּיב וּלְחַבֵּר שְׁנֵי עִנְיָנִים הָפְכִיִּים יַחַד כְּאִלּוּ הָיָה לַאֲחָדִים, וּבֶאֱמֶת הֵם נִפְרָדִים וּרְחוֹקִים זֶה מִזֶּה.

כִּי הֲגַם דִּכְתִיב בַּתּוֹרָה (בְּהַר כה, ג): "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ", וְכֵן בִּקְרִיאַת־שְׁמַע (עֵקֶב יא, יג־יד): "וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם כו', וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם כו', וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ כו'";

הִנֵּה הַכֹּל הוּא עַל דֶּרֶךְ עוּבְדָּה[6]. כַּיָּדוּעַ שֶׁבְּכָל עִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה יֵשׁ בָּהֶם עִנְיָן עֲבוֹדַת ה': "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע כו' וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית כו'" (בְּהַר כה, ג־ד), וְהוּא עִנְיָן הַבֵּירוּרִים שֶׁבִּבְחִינַת "שֵׁשׁ שָׁנִים" וְהַהַעֲלָאָה שֶׁבִּבְחִינַת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְאַחַר כַּוָּנַת הַלֵּב הֵן הֵן הַדְּבָרִים[7]. אֲבָל לֵב הֶהָמוֹן הַנּוֹטִים אַחַר בִּצְעָם[8] לְהַטְרִיף לֶחֶם חוּקָם[9] בִּפְשׁוּטוֹ,

---

1. (תּוֹרַת חַיִּים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְהִי מִקֵּץ" (הַשֵּׁנִי). פֵּירוּשׁ הַצֶּמַח צֶדֶק לִתְהִלִּים קַאפִּיטֶל קכו. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּציּוּנִים וְהֶעָרוֹת.

גֶּאֱמַר שַׁבָּת וְאֵרָא, כ"ז טֵבֵת תקס"ה. הֲנָחָה אַחֶרֶת – בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה חֵלֶק א עַמּוּד קפד. הַמַּאֲמָר עִם הַגָּהוֹת וּמַתְחִיל "לְחִבּוּן עִנְיָן הַחֲלוֹמוֹת שֶׁהַגָּלוּת נִמְשָׁל לִבְחִינַת חֲלוֹם" – בְּאוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית פֶּרֶק ו דַּף תתש, ב. וּרְאֵה שִׂיחַת שַׁבָּת פָּרָשַׁת פִּינְחָס ה'תשד"מ).

2. (פֶּרֶק א).

3. (יְשַׁעְיָה נו, יא).

4. (עַל פִּי קַהֲלַת רַבָּה סִדְרָא תִּנְיָינָא פָּרָשָׁה ז אות ד. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח רֶמֶז רכו. שׁוֹפְטִים יא רֶמֶז סח. וּרְאֵה הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה לְרַבֵּינוּ הַזָּקֵן פֶּרֶק ב בְּסוֹף הַקּוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן).

5. (הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ: שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ז).

6. (נִרְאֶה לִי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת: עֲבוֹדָה – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר. בְּדִפּוּס רִאשׁוֹן: עוֹבֶד/. בְּאוֹר הַתּוֹרָה וַיֵּשֶׁב דַּף תתש, ב' שֶׁנִּדְפַּס מִגּוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ הַ"צֶּמַח־צֶדֶק": עוֹבָדָא].

7. (אַחַר כַּוָּנַת הַלֵּב הֵן הֵן הַדְּבָרִים: מְגִילָּה כ, א).

8. (סוֹטָה מז, ב: "מִשֶּׁרַבּוּ (יְחֶזְקֵאל לג, לא): 'אַחֲרֵי בִּצְעָם לִבָּם הוֹלֵךְ', רַבּוּ (יְשַׁעְיָה ה, כ): 'הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע'").

9. (עַל פִּי מִשְׁלֵי ל, ח: "הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי").

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְבָבָם לֹא כֵן יְדַמֶּה[10], וְלִבָּם לֹא נָכוֹן[11] עַל פִּי הַכַּוָּנָה הָרְאוּיָה, רַק כָּל יִשְׁעָם וְכָל חֶפְצָם לְמַלֹּאוֹת דֵּי מַחְסוֹרָם אֲשֶׁר יֶחְסַר לָהֶם[12] בְּצָרְכֵי גּוּפָם, וְעוֹשִׂים מִצְּרְכֵי הַגּוּף עִיקָּר. וְזֶהוּ מַמָּשׁ הַפּוּף הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה לִהְיוֹת נִקְבַּע בְּלִבּוֹ הָאַהֲבָה לַה' לְבַדָּהּ בְּלִי תַּעֲרוֹבֶת זָר חַס וְשָׁלוֹם כו'. :

וְהִנֵּה, גַּם אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה[13], לֹא יִפּוֹל לֵב הָאָדָם עָלָיו לוֹמַר כִּי הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ הֵן דִּמְיוֹנוֹת שָׁוְא, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמוֹ הַחָלוֹם, שֶׁהוּא כֹּחַ הַמְדַמֶּה שֶׁמְּחַבֵּר ב' הֲפָכִים:

כִּי הִנֵּה מֵאַחַר שֶׁרוֹאֶה בְנַפְשׁוֹ אַחַר הַתְּפִלָּה, שֶׁחוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת הָאַהֲבָה לַה' וּמִתְהַפֵּךְ לֶאֱהוֹב אֶת גּוּפוֹ דַּוְקָא, הֲרֵי מוּבָן שֶׁגַּם בַּתְּפִלָּה לֹא בִּיטֵּל אַהֲבַת גּוּפוֹ מִכֹּל וָכֹל, וְהַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה אֶת הָאַהֲבָה לַה' לְבַדָּהּ אֵינָהּ אֲמִיתִית, רַק כְּדִמְיוֹן הַחָלוֹם שֶׁמְּחַבֵּר ב' הֲפָכִים, וְדוֹמֶה לוֹ שֶׁאוֹהֵב אֶת ה' וְאַף עַל פִּי כֵן אוֹהֵב אֶת גּוּפוֹ, הֲגַם כִּי לֹא צָדְקוּ יַחְדָּו[14], לְפִי שֶׁזֶּה נִלְקָח מִכֹּחַ הַמְדַמֶּה אֲשֶׁר יָכוֹל לְדַמּוֹת דִּמְיוֹנוֹת שָׁוְא; אַךְ בֶּאֱמֶת הִנֵּה בְּחִינַת חָלוֹם זֶה שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה וִיסוֹדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ עֶלְיוֹן.

וְיוּבָן בְּהִקְדִּים מַה שֶּׁכָּתוּב (זְכַרְיָה יד, ט): "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד", וּפָרִיךְ בַּגְּמָרָא (פְּסָחִים ג, א): "אָטוּ הָאִידְּנָא לָאו 'שְׁמוֹ אֶחָד' הוּא?!" וּמְשַׁנֵּי: "לֹא כְּשֶׁאֲנִי נִכְתָּב אֲנִי נִקְרָא כו'[15]".

וְהָעִנְיָן: כִּי "שְׁמוֹ" הוּא בִּבְחִינַת גָּלוּת, וְלָכֵן אֵינוֹ נִקְרָא כְּמוֹ שֶׁנִּכְתָּב, רַק בִּלְבוּשׁ וְנִרְתֵּק כו'. וְהִנֵּה בַּגָּלוּת הוּא בִּבְחִינַת שִׁינָה וְהִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין "תְּלַת כְּלִילָן כו'"[16], וְאָז נִשְׁמָתוֹ מוֹשֶׁכֶת לוֹ חַיִּים מִלְּמַעְלָה כו', וְשָׁם הוּא בִּבְחִינַת עִגּוּלִים, שֶׁאֵין בָּהֶם בְּחִינַת מַעְלָה וּמַטָּה, רַק הַכֹּל בַּהַשְׁוָוָאָה אַחַת וּבְהִתְכַּלְּלוּת וְהִתְאַחֲדוּת כָּל הָעִנְיָנִים בְּלִי שׁוּם פֵּירוּד וְהִתְחַלְּקוּת, כִּנּוּדָע מַאֲמַר רַז"ל (עֲרוּבִין יג, ב): "אֵלּוּ וָאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים"; רַק כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ דֶּרֶךְ קַוִּים אָזַי יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת, קַו יָמִין – חֶסֶד כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת עִגּוּלִים אֵין שָׁם הִתְחַלְּקוּת כְּלָל, וְשָׁם כָּל הַדְּבָרִים הַמִּתְפָּרְדִים לְמַטָּה מְחוּבָּרִים וּכְלוּלִים יַחַד, וְלֹא נִרְאֶה שׁוּם פֵּירוּד וְהִתְחַלְּקוּת בֵּינֵיהֶם. :

אַךְ לִהְיוֹת בְּחִינָה זוֹ בְּגִילוּי לְמַטָּה, אֵינָהּ כִּי אִם עַל יְדֵי בְּחִינַת שִׁינָה וְהִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין בַּגָּלוּת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה ג, ג): "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת" – "שָׁמַיִם" הֵם בְּחִינַת עִגּוּלִים, הֵם מְלוּבָּשִׁים בִּבְחִינַת "קַדְרוּת" וְחֹשֶׁךְ, שֶׁהוּא הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, שֶׁאָז מֵאִיר וּמִתְנוֹצֵץ מִלְּמַעְלָה, מֵעוֹלָם הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא בִּבְחִינַת עִגּוּלִים, בִּבְחִינַת חֲלוֹם, שֶׁהוּא כֹּחַ הַמְדַמֶּה לְחַבֵּר שְׁנֵי הֲפָכִים בְּנוֹשֵׂא אֶחָד כְּאִלּוּ הֵם אֲחָדִים מַמָּשׁ.

לְפִי שֶׁבֶּאֱמֶת בְּשָׁרְשָׁם בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן הֵם מְחוּבָּרִים וּמְיוּחָדִים, כִּי שָׁם הוּא בִּבְחִינַת עִגּוּלִים כַּנַּ"ל, רַק לְמַטָּה, בְּהִתְחַלְּקוּת הַקַּוִּין עַל פִּי חָכְמָה וָדַעַת לִהְיוֹת קַו זֶה כַּף וְזֶה כַּף, אָזַי נִרְאֶה וְנִגְלֶה הַהִפּוּךְ, שֶׁזֶּה הַהִפּוּךְ מִזֶּה, וַאֲזַי הֵם נִפְרָדִים וּרְחוֹקִים זֶה מִזֶּה.

וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גִּילוּי בְּחִינַת הַהִתְכַּלְּלוּת בִּבְחִינַת גִּילוּי הַחָכְמָה, שֶׁהִיא רֵאשִׁית הִתְחַלְּקוּת הַקַּוִּין, אֶלָּא בִּבְחִינַת שִׁינָה וְהִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין בַּגָּלוּת, אָזַי מִתְנוֹצֵץ וּמֵאִיר הָאוֹר הָעֶלְיוֹן, וְהוּא מִסְתַּתֵּר וּמִתְעַלֵּם בִּבְחִינַת "קַדְרוּת" וְחֹשֶׁךְ, דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת, הַהֶעְלֵם כו', וְלֹא בִּבְחִינַת גִּילוּי. כִּי הַגִּילוּי הוּא בִּבְחִינַת חָכְמָה וָדַעַת שֶׁהוּא עַל פִּי קַוִּין. :

וּלְעָתִיד־לָבֹא כְּתִיב (יְשַׁעְיָה ל, כ): "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ" בְּכָנָף וּלְבוּשׁ כו', וְלָכֵן "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה [..] שְׁמוֹ אֶחָד" – שֶׁלֹּא יִהְא מְלוּבָּשׁ וּמְכוּסֶה בְּנִרְתֵּק, וְיִהְיֶה "נִקְרָא כְּמוֹ שֶׁנִּכְתָּב כו'", "כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ כו'" (יְשַׁעְיָה נב, ח).

וַאֲזַי נֶאֱמַר (תְּהִלִּים קכו, א): "בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים", פֵּירוּשׁ: שֶׁיִּתְגַּלֶּה מַדְרֵגָה וּבְחִינָה זוֹ שֶׁל הַחֲלוֹם, עַד אֲשֶׁר כּוּלָּם יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ וְיַשִּׂיגוּ הַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ לָהֶם בִּזְמַן הַגָּלוּת שֶׁהוּא מִבְּחִינַת הַחֲלוֹם, וְלָכֵן יֹאמְרוּ: "הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים".

וּבָזֶה יוּבָן מַעֲלַת וּמַדְרֵגַת יַעֲקֹב וְיוֹסֵף עַל יְדֵי הַחֲלוֹמוֹת.

וְיֵשׁ בְּחִינוֹת שֶׁיּוֹסֵף הוּא יוֹתֵר בְּמַעֲלָה מִמַּדְרֵגַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם.

וְנָדָב וַאֲבִיהוּא הָיוּ נֶפֶשׁ רוּחַ שֶׁל יוֹסֵף. וַ"אֲנַחְנוּ טְמֵאִים

10. (עַל פִּי יְשַׁעְיָה י, ז: "וְהוּא לֹא כֵן יְדַמֶּה וּלְבָבוֹ לֹא כֵן יַחְשֹׁב").

11. (תְּהִלִּים עח, לז).

12. (עַל פִּי פָּרָשַׁת רְאֵה טו, ח: "מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ").

13. (אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה: דִּבְרֵי הַיָּמִים ב' לב, א).

14. (עַל פִּי תְּהִלִּים יט, י: "מִשְׁפְּטֵי ה' אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו").

15. ("נִכְתָּב אֲנִי בְּיוֹ"ד הֵ"א וְנִקְרָא אֲנִי בְּאַלֶ"ף דָּלֶ"ת").

16. ("תְּלַת כְּלִילָן גּוּ תְּלַת" – שָׁלֹשׁ כְּלוּלִים בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ. רְאֵה זֹהַר תּוֹסֶפְתָּא בְּשַׁלַּח ג, סוֹף עַמּוּד א. עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים פֶּרֶק ב. וּרְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין הָעִנְיָן דִּתְלַת כְּלִילָן גּוּ תְּלַת" תשכ"ג –תּוֹרַת מְנַחֵם חֵלֶק לוֹ עַמּוּד 263).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְנֶפֶשׁ אָדָם" (בְּהַעֲלוֹתְךָ טו, ז) – זֶה אֲבִיהוּא[17]. אֲבָל נָדָב הָיָה מִבְּחִינַת "רוּחַ", וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים הַזָּאָה בִּשְׁבִילוֹ כְּלָל, וְעָלָיו נֶאֱמַר (תְּהִלִּים נא, יד): "וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי".

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים פ, ב): "נוֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף", כִּי בִּזְמַן הַגָּלוּת הַנְּהָגַת יִשְׂרָאֵל הוּא בִּבְחִינַת יוֹסֵף, שֶׁהוּא מִבְּחִינַת חֲלוֹם, מֵעוֹלָם הָעֲגוּלִים כו'. וְלָכֵן נִקְרָא (וַיְחִי מט, כב) "בֵּן פּוֹרָת"ת" – אוֹתִיּוֹת פּוֹתֵ"ר[18] וְתוֹפֵ"ר – שֶׁמְּחַבֵּר כו'. וְלָכֵן הָיָה פּוֹתֵר חֲלוֹמוֹת.

17. (סוֹטָה כה, ב).

18. (רְאֵה בַּעַל הַטּוּרִים כָּאן).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

ויאמר גו' לך לך

(ז) **אך** הנה לפי כל הנ"ל יש להבין באמת מהו זה שצוה לו ה' לצאת מהעלם דחכמה כו' וע"כ נק' אברהם בה"א שלפי הנ"ל ה"ז ירידה גדולה מאד לאברם שהוא בבחי' הרוממו' בהעלם העצמות ממש לבא בגלוי למטה בבי"ע ג"כ שבודאי אין ערוך כלל בין סדר כל ההשתלשלות דאבי"ע לגבי פנימית ועצמות המאציל כידוע וא"כ השם דאברהם הוא בחי' שפלות המדרגה לגבי שם דאברם ומשמעות הכתוב שאמר ולא יקרא עוד כו' והי' שמך אברהם בה"א שזהו לו למעלה ומדרגה יותר גבוה ונעלה משמו הקדום אברם ולפי הנ"ל נהפוך הוא שירידה גדולה היא להיות מאברם אברהם כו'. אך תירוץ לקושיא זו בדרך קצרה היינו שגם שיורד האור הנעלם לגלוי בה"א דאברהם יש יתרון מעלה בזה הרבה יותר משם אברם כשהוא בבחי' העלם החכמה בעצמות ממש לפי שבחי' כח ההתגלות הזאת בה"א דאברהם באה ונמשכת ממקום ומדרגה גבוה ונעלה יותר מגופו של אור הנעלם דח"ס הנ"ל וד"ל:

(ח) **ולהבין** זה יש להקדים הקדמה אחת והוא ביאור המאמר בזהר ע"פ (במדבר יח, כג) ועבד הלוי הוא דא הוא עתיקא. דיש להפליא בזה המאמר דהלא תיבת הוא היינו בחי' בינה כידוע ואיך ידלג בדלוג המדרגה לומר דהוא זה הוא בחי' ע"י ולא בבחי' החכמ' שלמעלה מבינה ואם מפני ששרש הלוים הוא בבינה בקו השמאל כידוע וע"כ אמר ועבד הלוי הוא בשיר הלוים שהוא בבחי' גבורות דבינה כמ"ש (משלי ח, יד) אני בינה לי גבורה כידוע אבל מה ענין עתיקא שהוא בחי' פנימית הכתר שיאמר עליו שהוא בבינ' ולא בחכמה הלא החכמ' נק' מעיין ובינה נהר כידוע וזהו שהחכמה נק' אין ובינה יש ואיך באפשר שבחכמה שמאין ממש אין זה בחי' הכתר ובבינה דוקא אמר דא הוא עתיקא כו'. ואמנם הענין הוא דמ"ש דא הוא ע"י הכוונה דעיקר בחי' ההתגלות דע"י הוא בבינה שנק' הוא דוקא ולא בחכמה שאינה רק נקודה אחת בהעלם (וכמו שידוע בענין העוה"ב שהוא בבינה דוקא כמ"ש (שם, כא) להנחיל אוהבי יש וכמו הנשמות שנהנין ומרגישין התענוג בהשגה בג"ע אע"פ שביו"ד דחכמה נברא העוה"ב אבל בנקודה די' דחכמה הרי הוא בהעלם עדיין ובבינה בא לידי גלוי בהתפשטות אורך ורוחב. וז"ש (שמות ג, יד) אהיה אשר אהיה אנא זמין לאתגלאה כו' שהוא בחי' פנימית הכתר שמאיר ומתגלה בבינה דוקא שהוא העוה"ב):

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - להבין ענין פסח ומצה

ה. (**ונ'** דבידיעת המציאות ג"כ ודאי יש לחלק דהנה נת' שהרשב"י והאריז"ל לא השיגו המהות רק ידיעת המציאות,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וא"כ לכאורה מאי נפקא מינה בין השגתם להשגת שאר המקובלים שרואים ג"כ כתוב בזהר וע"ח הסודות שבפרצופי' עליוני' דע"י וא"ק כו' ובודאי הריחוק ביניהם בהשגה סוד אחד כרחוק שמים מארץ ועוד דהא מבואר בפע"ח שער ט"ז פרק א', שישן האריז"ל בשבת ונכנס אליו תלמידו רבי אברהם הלוי וסיפר לו האריז"ל איך שעסק עכשיו בישיבה של מעלה בפרשת בלק ובלעם כו' שאם היה דורש פ' שנים רצופים מה ששמע עתה אינו יכול להשלים, ובחי' השגה זו להשיג ברבע שעה או אפי' בשעה מה שצריך זמן לבאר זה פ' שנים בודאי אינה כלל ממין השגה דשכל אנושי, אך הענין כי הרשב"י והאריז"ל מה שאמרנו שלא הי' להם רק ידיעת המציאות היינו בבחי' י"ס דאצי' שבבי"ע משא"כ הנביאים השיגו אצי' שבב"י כנ"ל אבל הרי היו רשב"י והאריז"ל בעלי רוה"ק וא"כ השיגו מהות אורות היצי' עצמן השגת המהות, שהשגה זו ג"כ אינה מערך שכל אנושי כנ"ל ששרש השכל אנושי נתהוה מאין ליש מכלים דעשיה. ולפ"ז נ' דגם בידיעת המציאות בי"ס דאצי' וע"י וא"ק, יש חילוק גדול בין רשב"י והאריז"ל לשאר מקובלים. דעם היות שנת' דשם אין להם רק ידיעת המציאות ולא השגת המהות מ"מ י"ל שהם יודעי' המציאות די"ס דאצי' וע"י וא"ק, ע"ד שידוע מציאות זה בעולם היצי' שעד שם משיגים הם המהות כנ"ל הלכך כמו שידוע שם מציאות אצי' וא"ק כנ"ל עד"ז ממש ידעו הרשב"י ואריז"ל. משא"כ השגת שאר המקובלים וידיעתם המציאות הוא בידיעה שבעשיה הגשמיות שאינה ערוך אפילו לחכמה הרוחני' דעשי' כנ"ל שנתהוה משם מאין ליש מכש"כ שאינה ערוך לי"ס דיצירה כו'. ועפ"ז יש לפרש מארז"ל אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם כו' וידוע דהמלאכים הם בעולם היצירה ולפי שרוב בעלי רוה"ק השגתם ביצירה לכך אמר אם הראשונים כמלאכים:

ו. **ויובן** יותר באר היטב החילוק שבידיעת המציאות די"ס דאצי' וא"ק בין הרשב"י ז"ל לשאר מקובלים, ע"פ משנת"ל אות ג' דהשכל ומדות שבאדם ג"כ אין האדם משיג רק מציאותן ולא מהותן ממש. והנה גם הח"ע דאצי' ג"כ ידוע לנו מציאותה ולא מהותה, והרי מ"מ יש ריחוק גדול לאין שיעור בין ידיעת מציאות השכל שבאדם לידיעת מציאת הח"ע שהרי הח"ע אינו מערך ומהות השכל אנושי שהחכמה תחי' כו'. הלכך מה שיודע מציאת ח"ע אין ידיעה זו כלל ממהות ידיע' שיודע השכל אנושי שהיא ידיעה גמורה. אך ביאור ענין החילוק יובן עפמ"ש במ"א ע"פ וידעת היום כו' שיש חילוק בין דעת לאמונה דשם נת' שהרגשת המציאות נק' דעת עד"מ מה שהאדם יודע שיש בו נפש המחי' אותו אין שייך ע"ז ל' אמונה שהרי זה נרגש אצלו ממש שכשרואה חיות הגוף וקיומו יודע ומרגיש כי נפשו הוא בו שהיא היא המחיה את הגוף ובלעדה אין לו חיות וקיום. ומ"מ אין זה השגת המהות שאינו משיג מהות הנפש איך ומה היא כו' ועד"ז למעלה ג"כ בבחי' ממכ"ע דהיינו להאמין שהקב"ה מחי' את כולם והוא ברא כל העולמות מאין ליש א"צ לזה אמונה שהרי זה נרגש וע"ז נאמר אחזה אלוה מאחר שרואין העולמות שהן כמו גוף גדול מהארץ לרקיע ת"ק שנה כו'. מזה נרגש שיש בהן חיות מא"ס ב"ה המהוה ומחי' אותם ומקיימם כמ"ש שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וידיעה זו מורגשת כאילו רואה כו' כמו שנרגש אדם מנפשו ע"י שרואה חיות הגוף וקיומו כנ"ל וע"ז נאמר דע את אלקי אביך כו'. שענינו הרגשה ממש רק שהיא הרגשת וידיעת המציאות ולא השגת המהות כי הוא ית' הוא הידוע מציאותו ולא מהותו. אך הנה דעת והרגשה זו הוא בבחי' ממכ"ע אבל בבחי' סוכ"ע כתי' אני ה' לא שניתי ואתה הוא קודם שנברא העולם שאינו בגדר עלמין כלל ואינו כדמיון הנשמה המתפשטת בתוך הגוף שמתפעלת ממקרי הגוף וממקרי המקום והזמן קור וחום כו' אבל הוא ית' אינו נתפס בגדר מקום שאינו בגדר עלמין כלל. ובבחי' זו לא שייך דעת והרגשה שאין נתפס בשום שכל והשגה איך אין שינוי לפניו ית' אלא זו היא בחי' אמונה להאמין בה' שהוא ית' אינו בגדר עלמין ולפניו כחשיכה כאורה. והנה הרי ענין אמונה זו היא ג"כ ידיעת המציאות שאנו יודעים ומאמינים שהוא ית' סכ"ע ואני ה' לא שניתי כנ"ל והדעת וההרגשה בבחי' ממכ"ע הוא ג"כ ידיעת המציאות לבד ולא השגת המהות. והחילוק ביניהם שידיעת המציאות ממכ"ע הוא בחי' הרגשה ממש כמו שהאדם מרגיש חיי נפשו כנ"ל משא"כ בבחי' סכ"ע לא שייך דעת והרגשה רק אמונה כו', וקרוב לזה הוא החילוק הנ"ל בידיעת המציאות בשכל ומדות שבאדם עצמו שאין בהם ג"כ השגת המהות כנ"ל ועכ"ז מרגיש מציאותן הרגשה גמורה כמו שמרגיש חיי נפשו, שהרי השכל מתגלה במוחו והמדות בלבו ומרגיש אהבתו או השכלתו כו' רק שאינו משיג מהות ענין כח השכל איך ומה הוא, משא"כ ידיעת המציאות דח"ע אינו עד"ז רק ע"ד ענין האמונה בסכ"ע, ומלבד החילוק שבין הרגשה ודעת לבחי' אמונה הרי מובן למשכיל שידיעת המציאות שבבחי' הרגשה ממש הוא ענין קצת ידיעה והשגה והכרה כמשל בכח השכל שבאדם שאע"פ שאינו משיג מהותו מ"מ קצת הכרה שייך בו ע"י שמתגלה במוחו גלוי ממנו כו' משא"כ בח"ע אין שייך לומר כן שאין שום מוח משיג ענין הח"ע שהחכמה תחיה מאין ליש נשמות ושמן ומים ואור כו' שאין זה מערך ומהות שכל שלנו א"כ אין אתנו שום הכרה והרגשה בענין מהות הח"ע רק הידיעת המציאות הוא שאנו יודעי' ומאמינים שיש בחי' חכים ולא בחכמה ידיעא כו', ועד"ז יובן ההפרש בידיעת המציאות בע"ס עליונות בינינו להרשב"י והאריז"ל דענין ידיעה שלנו הוא ע"ד האמונה שלכך נק' הי"ס רזא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דמהימנותא ואין לנו שום הכרה בבחי' ח"ע כו' משא"כ ידיעת הרשב"י ז"ל עם שאינה השגת המהות כנביאים מ"מ י"ל שהיא ידיעה והרגשה ע"ד שהאדם נרגש ויודע מכח השכל שבו אע"פ שאינו משיג מהותו כנ"ל:

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

ויאמר כו' מחר חודש (ב)

וא"ו) **וזהו** ויאמר לו יהונתן מחר חדש, פי' מחר יהי' יום החידוש, ונפקדת מל' פקידה כנ"ל, ע"י שיפקד מושבך בחי' מושב מדת המל', אשר עי"ז יפקדך אבי שאול מרחובות הנהר היינו בחי' נהר פלגיו, וכנ"ל ע"י בחי' התחדשות החידוש דר"ח שאז נמשך העטרה ע"י בחי' אימא עילאה כנ"ל, ולכן שייך זה לשאול. ופי' ויאמר לו יהונתן, יהונתן הוא ג' אותיות דש' הוי' יו"ד ה' וא"ו, נתן שפי' במאו"א אות יו"ד סעי' נ"ד ה' אחרונה ת"ק בהכאה, וא"כ יש ביהונתן שם הוי' שלם. אמנם רבינו ז"ל פי' בכ"ד שיהונתן הוא יה"ו נתן אל דוד ה' אחרונה, נמצא כי זהו ענין יחוד שמשא וסיהרא כו'. וגם לפי' המאו"א יש ליישב.

ואמר לו אז יהונתן, ושלשת תרד מאד, שהוא כענין שארז"ל ע"פ והשלישית כו' אלו ישראל שהם משולשים כהנים כו', והיינו בחי' סגול, וע"י העבודה בבחי' סגול דתומ"צ (כמ"ש נאוו לחייך בתורים, לחייך י"ל ב' לוחות, בתורים ב' תורות תושב"כ ושבע"פ, וגם בתורים כעין ראש תור בשבת דפ"ה ב', תבנית משולש), עי"ז והייתם לי סגולה כו', והבירור הוא מבחי' רפ"ח ניצוצין דתהו שעי"ז נעשים המבררים בבחי' סגולתא, הוא בחי' כח"ב הנ"ל, קדש הקדשים קדשים תרין חכמה ובינה, קדש הקדשים כתר. או ג' ראשי ראשים, אור צח אור מצוחצח אור קדמון. וכ"ז ע"י שתרד מאד לברר בירורים בעשי' דוקא, והו"ע ירידת הנשמה בגוף דוקא, וע"י שבוקעת את הגוף שנמשל לעפר הארץ, נעשית בבחי' מים חיים, בחי' מהלכים בין העומדים, מה שלא הי' ביכולת הנשמה קודם התלבשותה בגוף, וז"ע וישבת אצל אבן האזל הוא בחי' אבן דומם דעשי', אמנם אזל הוא מל' הילוך כמ"ש (איוב י"ד י"א) אזלו מים מני ים, והיינו שרמז לו שע"י ירידה זו בעשי' דוקא הנה עי"ז אף עשיתיו שמרבה בחי' רביעית הוא בחי' רצה"ע שלמעלה מבחי' אדם דבי"ע כמ"ש בד"ה אדם כי יקריב כו', ואז יהי' קיום המצות כמצות רצונך כו', שבחי' זו יהי' בבחי' דוד דוקא כמ"ש ישכיל עבדי כו' מאד, שז"ע עד דוד הגדיל כו'.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

ואהי' אצלו אמון, ש"פ במדבר, עח"ש, תרד"ע

רכח) **עוד** שם בזהר ד"א כי עשית פלא כי עשית אלף, ומהו אלף הא תנינן אלף בית אלף בינה, אבל דיוקנא דאלף איהו תלת סטרין, ראשית דרזא עילאה דאדם קדמאה בגין דבדיוקנא דאלף אית תרין דרועין חד מכאן וחד מכאן וגופא באמצעיתא וכולא רזא חדא, ובג"כ אלף חושבן אחד והיינו כי עשית פלא ע"כ. ומש"א ד"א היינו משום דכאן מפרש מ"ש כי עשית פלא באופן אחר ממה שפי' קודם, דהנה לפי' הראשון הרי מה שהחכ' נק' פלא הוא מפני שהיא כסויא ולבושא לאתלבשא לנהורא סתימא כו', דהיינו מפני שמלבשת ומעלמת אור הכתר כו', ויתפרש הענין בבחינת חכ' סתימאה שהיא בבחי' סתימות והעלם כו', ומתעלם בה אור הכתר כו', אבל א"ז בבחי' החכ' מצ"ע דאדרבה החכ' מצ"ע היא בחי' גילוי וכמ"ש אאלפך חכ' שהיא בבחי' אולפנא ולימוד דהיינו בחי' הגילוי כו', דזהו כל בחי' החכ' להיות בחי' גילוי אור כו'. וכמו בנפש הרי ראשית הגילוי הוא כח החכ' כו', דגילוי הוא בחי' או"פ דוקא והוא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כח החכ', דהרי תענוג הוא בבחי' העלם בנפש, וכידוע ההפרש בין תענוג לשמחה דשמחה הוא בגילוי והוא מן השגה דוקא, אבל תענוג הוא בהעלם כו', וכאשר התענוג מתגלה ה"ז עושה עלי' וסילוק בהכחות, דזהו גם בתענוג המשיב את הנפש שהוא התענוג דאו"י וכ"ש בתענוג דאו"ח כו', הרי א"ז גילוי עדיין כו', ורצון הוא בבחי' מרוצה שהוא המשכה וגילוי כו', הרי אינו או"פ כו', וראשית הגילוי בבחי' או"פ הוא כח החכ' כו'. וכמו"כ הוא למע' דבחי' החכ' הוא בחי' גילוי כו', וכידוע שהחכ' נק' אור וכמ"ש ויהי אור דא נהורא קדמאה כו' הרי החכ' מצ"ע היא בחי' אור וגילוי כו', וכתי' והחכמה תחי' כו' שהחיות הוא בחי' גילוי דוקא כו', והיינו דהתחלת הע"ס דאצי' הן מבחי' החכ' לפי שהוא ראשית הגילוי כו'. דענין האצי' הוא להיות גילוי אוא"ס כו', וכמ"ש בזהר דאצי' הע"ס דאצי' הוא בגין דישתמודעון בי' כו', ובפרד"ס כ' אצי' שמו של הא"ס מורה על עצמותו כו' וכמ"ש במ"א, וע"כ התחלת האצי' הוא מבחי' החכ' שהיא ראשית הגילוי כו'. וכמו"כ גם בחי' ח"ס הרי מצד שהיא בחי' חכ' ה"ה בחי' מקור הגילוי כו', ולכן באמת התחלת אצי' הוא מח"ס כו' וכמ"ש הרמ"ז פ' אמור דפ"ח (וכ"ה כללות ענין החכ' גם בשרשו ומקורו הראשון בעצמו' אוא"ס שהו"ע מה שבידיעת עצמו יודע כו', ה"ז בבחי' גילוי לעצמותו עכ"פ כו', דגילוי הידיעה לעצמותו הוא בכדי להיות הידיעה בעולמו' כו', דהרי לכאו' א"מ מה נתחדש בידיעה זו בעצמותו שהרי לעצמותו ידוע גם קודם שנאצלה הידיעה הכלולה בעצמותו כו', מאחר שזהו רק מה שבידיעת עצמו יודע הרי כשנאצלה הידיעה היא רק לעצמו ובעצמותו הרי ידוע גם קודם שנאצלה כו'. אך הענין הוא דקודם שנאצלה הידיעה הי' הידיעה בהעלם בעצמותו ולא הי' אז גילוי ידיעה כלל כו', ונאצלה החכ' בבחי' התכללות בעצמותו להיות הידיעה בגילוי בעצמותו עכ"פ בכדי שתהי' אצי' בחי' החכ' בחי' הידיעה בנשמות ובעולמות כו' ועמשנת"ל פמ"ז). הרי דבחי' החכ' הוא בחי' הגילוי כו', דבחי' כתר הוא בחי' העלם דעש"ז נק' חשך להיותו בבחי' העלם אבל חכ' הוא בחי' אור וגילוי כו', וי"ל דכתר וחכ' זהו אצי' בחי' חשך ואור כו', וכידוע שהחשך אינו רק העדר האור כ"א היא בריאה בפ"ע ולמע' מן האור וכמ"ש יוצר אור ובורא חשך כו', י"ל דבשרשן זהו בחי' כתר וחכ' שהו"ע חשך ואור חומר וצורה כו' (וכמו"כ הוא בעבודה דהביטול שמבחי' הכתר הוא הביטול שלמעלה מטו"ד לגמרי וכמו ברעו"ד שהוא בבחי' רצ"פ כו' (וכן בענין אמונה פשוטה כו'), והביטול שמצד החכ' ה"ז ביטול שמצד הידיעה כו', דע"ה שזהו ביטול אמיתי לפי שא"ז הביטול שמצד השגה שהוא ביטול היש בלבד, שהרי השגה היא רק בבחי' המציאות דאלקו' והיא העבודה דרוב הנשמות בהשגה והתבוננות באלקות שעי"ז היא היציאה מן הישות כו', דבהעדר עבודה ה"ה נמשך אחרי החומרי' והישות כו', וע"י העבודה נעשה ביטול היש שנעשה בבחי' קירוב לאלקו' וחפץ באלקו' כו', והביטול דחכ' להיות שזהו מבחי' ראיית מהות אלקו' ה"ז בבחי' ביטול אמיתי כו', מ"מ ה"ז ביטול שמצד הידיעה דוקא כו', וכמ"ש זה אלי ואנוהו אני והוא דהביטול הוא בבחי' אני והוא חד כו', ומ"מ זהו דוקא ע"י שזה אלי בבחי' ידיעה כו', וכמשנת"ל פל"ח ופקס"ג). וא"כ מה שהחכ' נק' פלא א"ז מצ"ע רק מפני שמעלמת לאור הכתר כו', והנה לעיל פרכ"ד נת' דהעלם זה שהחכ' מעלמת אור הכתר א"ז כמו לבוש המעלים כ"א מה שהעונג נעשה בחי' חכ' ובזה הוא מתעלם כו', וא"כ ההעלם הוא בבחי' העלם עצמי ובבחי' סתום מצ"ע כו', והיינו שהחכ' הוא במדרי' הכתר ממש שהיא בבחי' העלם בעצם כו', הנה בד"כ העיקר הוא בבחי' ח"ס (ועמשנת"ל סד"ה דרשו), וג"ז ה"ה בבחי' עליונה דח"ס כמו שהיא מצד עצמו' המאציל כו', אבל בבחי' תחתונה דח"ס וכ"ש בחי' חכ' הגלו' דאצי' לא יתכן לקרות בשם פלא כו'. וכאן מפרש דהחכ' נק' פלא מצ"ע דוקא, והכוונה דוקא בבחי' הגילוי והיינו דבחי' הגילוי דחכ' נק' פלא, וז"ש כי עשית פלא כי עשית אלף דבחי' אולפנא ולימוד דחכ' הוא בחי' פלא, ומפרש ע"ז אלף בית אלף בינה שזהו בחי' הגילוי דחכ' שבא מיסוד אבא לבינה (וכמו עד"מ נקודת ההשכלה שזהו בחי' שכל גלוי שבאה לידי השגה דבינה כו') ה"ז מבחי' פלא דוקא כו'. ולכאו' א"מ איך הוא פלא מאחר שהוא בחי' גילוי ואם הוא בבחי' פלא הרי פלא מורה על ההסתר ואיך יהי' מזה הגילוי ובבחי' המשכה אל הבינה כו', אך זהו שמבאר באומרו אבל דיוקנא דאל"ף איהו תלת סטרין כו', דהנה ידוע דציור תמונת האל"ף יש בו ב' יודי"ן יו"ד א' למע' ויו"ד א' למטה וקו באמצע המחבר ב' היודי"ן כו', והנה יו"ד העליון הוא בחי' חכ' שבחכ' שמקבל מאור הכתר וכמ"ש והחכ' מאין תמצא כו', והוא בחי' נקודה עילאה דחכ' כו', ויו"ד התחתון הוא בחי' יסוד אבא והוא מה שהחכ' הוא בבחי' משפיע בבחי' נקודה אל הבינה כו', והיינו אלף בינה כו', והקו שבאמצע הוא ו"ק דאבא והוא הקו שדומה לוא"ו כו', ונמצא כל ציור תמונת האל"ף מראשו לסופו הוא בבחי' החכ' רק שיו"ד העליון בחכ' שבחכ' והוי"ו שהוא הקו הוא בו"ק שבה והיו"ד התחתון בחי' יסוד שבה כו', ועז"א כי עשית פלא דבחי' החכ' כמו שהיא בבחי' אל"ף דהיינו בחי' גילוי דוקא ה"ה בבחי' פלא כו'. והענין הוא דהנה ידוע דחכ' הוא בחי' כח מ"ה ומ"ה הוא ש' הוי' במילוי אלפין וכמא' מלגאו איהו ש' מ"ה כו', שזהו הוי' דאלפי"ן והיינו דאל"ף דחכ' הוא בחי' מ"ה כו', ובחי' מ"ה שבחכ' זהו בחי' פלא כו' (והיינו בחי' מ"ה שבגילוי החכ' לא בחי' מ"ה דחכ' שזהו בחי' עליונה שבחכ' וכמ"ש במ"א, כ"א הכוונה על בחי' מ"ה שבגילוי החכ' כו').

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קיצור. עו"ש ד"א כי עשית פלא כי עשית אלף, א"ב אלף בינה, הנה חכ' היא ראשית הגילוי, גילוי הוא או"פ, ותענוג הוא העלם, וחכ' גילוי ונק' אור וחיות, ואצי' שהוא גילוי ראשיתו חכ', גם ידיעת עצמו הוא הידיעה בעצמותו בכדי שתהי' ידיעה בעולמות, כתר וחכ' אצילות חשך ואור, ובעבודה כתר למעלה מטו"ד וחכ' ביטול אמיתי שמצד הידיעה, ומפרש הזהר כאן דבחי' גילוי דחכ' אלף בינה, יסוד אבא הוא בחי' פלא, וזהו שהחכ' היא בחי' מ"ה ש' הוי' באלפי"ן, והציור דאלף ב' יודי"ן וקו שהן חכ' שבחכ' ומדות שבחכ' ויסוד אבא והכל הוא בחי' פלא.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

חביבין ישראל - י"ב־י"ג תמוז תרפ"ט

חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חיבה יתירה נודעת להם שנקראים בנים למקום שנא' בנים אתם להוי' אלקיכם. והנה זה שאומר חביבין ישראל קאי על הנה"א, דזה שאמר תחלה חביב אדם שנברא בצלם קאי על כללות מין האנושי והיינו דזהו מעלת האדם על הדצ"ח, וא"כ זה שאומר חביבין ישראל קאי על נה"א. וצ"ל כופל הדבר חביבין ישראל חיבה יתירה נודעת להם, דלכאו' הוא דבר וענין א' ולמה כופלו. אמנם בכללות הענין מובן שבא להוסיף דבר, דהגם דחביבין ישראל כו' הנה מ"מ הרי עוד חיבה יתירה נודעת להם, היינו עוד ענין פנימי ועמוק יותר מאשר בתחלה, וצ"ל מהו הענין פנימי דבזה אנו יודעין החיבה יתירה. והנה במשנה (סוטה פ"ט מ"י) לגבי התקנות דיוחנן כ"ג, אמרו אף הוא בטל את המעוררין ואמרז"ל (שם דמ"ח ע"א) מאי מעוררים, אמר רחבה בכל יום ויום שהיו עומדים לוים על דוכן ואומרים עורה למה תישן, אמר להם וכי יש שינה לפני המקום, והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, אלא בזמן שישראל שרוין בצער ואו"ה בנחת ושלוה לכך נא' עורה למה תישן. ולכאו' א"מ דהנה זה הי' בב"ש דנחסרו כמה דברים לגבי מה שהי' בב"ר, וגם אז היו ישראל שרויין בצער, וא"כ למה בטל את המעוררים האומרים עורה עורה כו'. ולכאו' הנה הטעם שאמר אינו מספיק כלל ואדרבא מהאי טעמא גופא דישראל שרויין בצער היו צריכים לומר זה. דהנה זהו עיקר ענין ההתעוררות רחמים על עם ד' ועל תורתו שהם בצער בזמן הגלות דהחשך יכסה ארץ, ואותותינו לא ראינו, ובכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו ח"ו שהן המה אויבי ה' ועמו ותורתו מבית ומבחוץ וכמ"ש אמרו אחיכם שונאכם מנדיכם הרודפים אותנו באכזריות נוראה, ודרך רשעים צלחה ויראי ד' ועוסקים בתורה בתמימות הם בשפלות, וכל עניני עבודה בעבודת הוי' באים במס"נ, דע"ז צ"ל ההתעוררות רחמים רבים כעין ברכת ולמלשינים אל תהי כו' וכל אויבי עמך שהם אויביך מהרה יכריתו כו', וא"כ מאחר דבזמן הב"ש דגם אז הי' ישראל שלא בנחת וענג ובאיזה ענינים היו בצער מעין ענין הגלות א"כ א"מ למה בטל את המעוררים, דאחר כל זה הרי מובן דזה מה שבטל את המעוררים הוא מצד יתרון מעלה ומדרי' דלא ינום ולא ישן שומר ישראל, דבאמת הנה קאי גם על זמן הגלות ג"כ דזה מה שלא ינום ולא ישן שומר ישראל הוא תמיד, וא"כ יוקשה להיפך מהו"ע עורה למה כו' דהרי גם בזמה"ג הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל, שהוא תמיד שומר את ישראל ובאמת הרי אנו רואים במוחש דעם ישראל הוא בהנהגה באופן נסי [וכמא'] כבשה אחת בין ע' זאבים והיא משתמרת בשמירה שלמעלה מהנהגת הטבע.

והנה להבין כ"ז ילהק"ת להבין בפי' ענין אור א"ס, שהוא אור, היינו הארה וזיו בלבד, והגם דאור א"ס הוא התגלות העצמות, מ"מ הרי אינו אלא הארה ולא עצם, והיינו שהוא זיו בלבד אלא שהעצם הוא נגלה בזיו זה ואין הכוונה שהעצם נמצא בהזיו כ"א דע"י הזיו אנו יודעים את מציאותו של העצם דהנה יש מציאות ומהות, הנה ע"י הזיו שהוא אור המתגלה מן העצם אנו יודעים את מציאותו, וכמו אור וזיו השמש המתפשט מן השמש ומאיר לארץ ולדרים עלי' הרי אין זה מה שעצם השמש מתפשט בחלל העולם להאיר על הארץ, כ"א רק זיו ואורו של השמש בלבד שמתפשט בכל מרחבי תבל, וטעם הדבר הוא לפי דעצם השמש הוא אור, ע"כ ההתגלות שלו הוא אור וזיו, דזהו הארה לבד ולא העצם, ורק שנגלה בזה העצם, ולכן הנה אור וזיו השמש מן השמש הוא בדרך ממילא, ואינו בא בהתעסקות השמש, דנאמר שהשמש מתעסק להאיר אור ולגלות זיו, אלא הוא בא בדרך ממילא, והוא להיותו הארה בלבד, ומהאי טעמא הרי אור וזיו השמש אינו עושה שום

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שינוי בעצם השמש, דלהשמש אינו נוגע כלל אם האור והזיו המתפשט מן השמש מאיר אור בעולם או שישנם ענינים המסתירים על זיו ואין אור השמש מתפשט מאומה בהשמש, וכן כאשר זיו השמש מתפשט בעולם ומאיר לדרים עלי' אין זה מוסיף מאומה בהשמש, וכן כאשר אין אורו מתפשט אינו עושה גרעון בהשמש כלל, וכ"ז הוא להיותו הארה בלבד ע"כ אינו עושה שינוי בעצם השמש, וכן הוא גם באור וחיות הנפש המחי' את הגוף שהוא גילוי הארה בלבד מהנפש ולא עצם, ואור וחיות זה אינו עושה שום שינוי בעצם הנפש, היינו בהנפש עצמו, דלהנפש אינו נוגע כלל אם נמשך אורו להחיות א"ל, וזה שאנו יודעים בענין הגלגולים ר"ל דכאשר נפש האדם מתגלגל בגוף של בהמה ה"ז צער גדול להנפש הנה הצער הוא מפני שמוכרח שלא להתגלות וכל הכרח הוא צער להנפש, אבל הגילוי של אור וחיות הנפש אינו מוסיף מאומה בהנפש עצמו, דהנה כתיב זכר ונקבה ברא אותם, ויברך אותם, דבהשפעה, וכן הוא גם בהשפעה עצמית דעי"ז נתוסף אור בהמשפיע עצמו, אבל בהמשכת החיות הרי לא מצינו דעי"ז יתוסף תוס' אור בהנפש, וכמו"כ כשאינו נמשך האור והחיות מן הנפש להחיות אינו עושה גרעון בהנפש, והגילוי הוא בדרך ממילא שלא ע"י התעסקות, והגם שזהו גילוי רצוני, ומ"מ הוא בדרך ממילא כשמתקשר בהגוף ה"ה מחי' אותו דההתקשרות הוא בכח הא"ם המפליא לעשות שמקשר רוחני' בגשמיות דהנה הנשמה גם כמו שהיא למעלה הרי יש ממנה גילוים וכחות כו' וכשמתקשרת בגוף מחי' את הגוף א"כ הוא בדרך ממילא דכ"ז הוא להיותו הארה בלבד.

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

פורים, ה'תש"א

מה שאספר לכם מלמעלה מארבעים שנות עבודתי הכללית, לא אגלה לכם דברים חדשים, רק ארמוז ואהיה מורה באצבע.

במשך למעלה מארבעים שנות עבודת הכלל יצא לי להיתקל – באופנים שונים – ובמקרים שונים לבוא בקשר קרוב, בעצה ובמעש, עם כל מיני תופעות ודיעות, מהתקיף הקיצוני, מהמהדר מן המהדרין ביראת שמים עד לקל שבקלים הגדול ביותר, מהמאמין התמימותי הרגיל עד לכופר בעיקר, בכולם ראיתי את ה'ברית אבות' ואת הזכות אבות.

רישום קטן ביותר שכולם רואים ויודעים. כשמדברים עם הכופר בעיקר הגדול ביותר, מחלל שבת, אוכל טריפות וכו', ובדרך אגב מזכירים בשיחה את הוריו, הרי מבלי הבט על דיעותיו האפיקורסיות והתנהגותו החפשית, הרי הוא נלהב מגזע היחוס שלו, ומספר שהוא בן, נכד, נין או אחיין, קרוב, ששי בשביעי, של מחבר זה וזה שחי בעיירה זו וזו.

הרי זה ה'ברית אבות' וזכות האבות שיש לכל בני ובנות ישראל.

*

בזכות אבות יכולים לעורר כל הלבבות היהודיים בכל המדינות ובכל הזמנים.

יש לדבר אל בני ובנות ישראל עד שהנקודה היהודית שבהם תתעורר, ויראה ה"יהודי" בן מסירות הנפש.

אכן, בין בני ישראל ישנם אנשים ש"טפש כחלב לבם"[14], חברים בחברת "שמנת עבית כשית"[15], שאינם רוצים לשמוע כשמדברים אודות תורה ומצוות, אך האמת שוברת ברזל.

כשמדברים מתוך אמת, ללב של "כל ישראל חברים" היהודי, ומסבירים את ה"כל ישראל ערבים זה לזה"[16], שאנו בני ישראל נמצאים באניה הנמצאת בזרם של ים הצרות, הרי כשאחד חוטא לאבינו שבשמים וקודח חור במקום ישיבתו באניה, הוא מביא את כל האניה בסכנה.

*

יהודים באמריקה, אתם עושים הרבה עבור אחינו שמעבר לים, השי"ת יצליח לכם ולמשפחותיכם בכל עבור זה. אך, מן ההכרח שתדעו שהצרות שסובלים יהודים מעבר לים אינן מקרה, זוהי גזירה מן השמים, הגזירה היא עונש על חטאים, ובחטאים אלה יש גם לכם חלק. החטאים הם חילול שבת, אכילת טריפות, טומאת המשפחה וכו', הצדקה שאתם נותנים איננה עדיין הכל, זקוקים גם לתשובה ולתפלה, שלשה דברים אלה שוברים ומבטלים גזירות רעות.

יהודים, בני ובנות ישראל באמריקה! כל סוגי

14) תהלים קיט, ע.
15) דברים לב, טו.
16) שבועות לט, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

האנשים, מהפועל הרגיל והבעל־הבית, עד למולטי מיליונר וליהודי ה"עברי", כולם כאחד רואים בעינים פקוחות מה נעשה עם אחינו ואחיותינו מעבר לים, כל סוגי האנשים שם שבורים.

יהודים, אל נא תתפתו שזה אירע רק לאותם יהודים. אל נא תתפתו שאותנו יהודים יעזרו רק אנשים ועזרה פוליטית. העם החכם והנבון אסור לו להיות מושפע מטפשות כזו. לנו יהודים תעזור רק תשובה, תורה ומצוות.

*

שואלים, מדוע נשפך חרון אפו של הקב"ה מעבר לים במדינות כאלו בהן היו תורה ויראת שמים במדה רבה יותר מאשר באמריקה, ושוכחים שסטירה סוטרים על הפנים דוקא. היהודים הדתיים סובלים בגין הלא דתיים. משלמים את השטר של כל ישראל ערבים – בנפשות. ומבלי הבט על היהודים שמעבר לים, על יהודי אמריקה גם להבין מה שמצד אהבת ישראל אסור להעלות על השפתיים.

*

יהודים באמריקה ובמדינות שמסביב לה! הנכם נקראים לקריאת התשובה של הקב"ה, השעה רצינית יותר מכפי שאדם מתאר לעצמו.

יהודים! הנכם נקראים מן השמים לפרוע את חובכם הרב־שנתי על השטרות של כל ישראל חברים, כל ישראל ערבים, בשמירת שבת, באכילת כשר, בשמירת טהרת המשפחה, בהנחת תפילין, בשמירת מצוות מעשיות.

מר מאד וקשה לומר, האהבה הבלתי מוגבלת שלי לכל בני ישראל, מקשה עלי מאד מאד את הדיבור. אך אסור לי בשום אופן לחלל חובתי לאהבת ישראל.

דמו לעצמכם אח שאוהב אהבה בלתי מוגבלת את אחיו, והוא עצמו מוכרח לנתח אותו ניתוח מכאיב, אך הוא מוכרח לעשות זאת כדי להציל חיי אחיו.

יהודים!

עומדים אתם בנסיון גדול, הנסיון הוא גדול והיצר הרע ועוזריו המסיתים ומדיחים – גדולים יותר. קשה לכם לשמור שבת, לאכול כשר, לשמור טהרת המשפחה, להניח תפילין וכו', אך מוטב לעשות כל זאת ברצון עצמי, מאשר ח"ו מתוך שברון לב.

יהודים, בני ובנות ישראל, לבי כואב עלי מאד מאד על ביטויים חמורים שונים שנאלצתי לומר אותם כדי לבטא את האמת כמו שהיא. במקרים כאלה הקשורים בסכנת נפשות, הרי כמה קשה שיהיה הדבר, מן ההכרח לומר זאת באופן ברור ומדוייק. אני מבקש, ומעומק הלב, מאחל, שהשי"ת יפקח עיניכם לראות האמת ולעשות תשובה בפועל ממש, כאמור, ואתם ואנחנו בתוך כלל ישראל נזכה לקבל פני משיח צדקנו בלבבות שמחים.

ערב גאולת בבל, היתה גזירתו ומפלתו הגדולה של המן, וערב הגאולה האחרונה שתהיה גאולה שלימה, הגזירות גדולות הן, ר"ל.

יחזק השי"ת את הבנת כולנו, שנבין את הסכנה הגדולה האורבת על עם ישראל, והמדינות שב"ה לא נחרבו – תישארנה שלימות, ויוכלו לקבל פני משיח צדקנו בבתיהם השלימים, ויתן לנו הכוח לתשובה אמיתית שמן ההכרח שתביא – ואכן תביא – בע"ה את הגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.

~ רְשִׁימוֹת אַדְמוֹר מוֹהַרַיי"צ ~

מכתב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי

ח.

רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל, מְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל כַּת הַמְנַגְּדִים, מַרְצִיא הוּא בַּאֲסִיפַת רָאוּוְנָא לִפְנֵי מוֹרוֹ וְרַבּוֹ, מוֹרֵנוּ הָרַב הַמַּגִּיד, וְלִפְנֵי הַתַּלְמִידִים חֲבֵרָיו הַקְּדוֹשִׁים, מַצַּב הַקְּהִלּוֹת בִּפְלָכֵי לִיטָא, מַפְלִיג בְּשִׁבְחָם שֶׁל הַלּוֹמְדִים לֹא רַק בִּידִיעַת הַתּוֹרָה, אֶלָּא גַּם בְּיִרְאַת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה.

וּבָא לִידֵי הַחְלָטָה בְּהַרְצָאָתוֹ בְּאֶחָד הַמִּכְתָּבִים, כִּי דָּרוּשׁ לָנוּ לוֹמְדִים מוּפְלָגִים, אֲשֶׁר כֹּחָם אִתָּם עִמָּם לְגַלּוֹת אֶת הָאוֹר הַזָּרוּעַ בְּגַלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה, בַּחֲרִיפוּת בְּקִיאוּת וּפִלְפּוּל, וּבָזֶה יִקְּחוּ וְיִקְנוּ אֶת לְבַב הַגְּאוֹנִים וְהַיִּרְאֵי אֱלֹקִים בְּתָמִים, אַךְ אֵין בִּינוֹת לָהֶם בַּמָּאוֹר שֶׁל תּוֹרָה.

בַּשִּׂיחָה הָאֲרוּכָּה אֲשֶׁר בֵּינוֹ וּבֵין הָרַב הַצַּדִּיק אאזמו"ר רַבִּי מְנַחֵם נַחוּם נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן מִטְשֶׁרְנוֹבִּיל עַל אֹדוֹת הַהֶבְדֵּל בֵּין אַנְשֵׁי מְדִינַת וָאהְלִין וְאַנְשֵׁי מְדִינַת לִיטָא, בְּמַעֲמַד הָרַב הַצַּדִּיק

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רַבִּי לֵוִי יִצְחָק נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן וְהָרַב הַצַּדִּיק הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְשׁוּלָּם זוּסְיָא נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, רוֹאִים אֲנַחְנוּ עַד כַּמָּה יָקָר וְחָבִיב הָיָ' לוֹ בֵּן תּוֹרָה, וּמָסַר נַפְשׁוֹ הַקְּדוֹשָׁה בִּשְׁבִיל לַהֲבִיאוֹ בְּהֵיכַל אוֹר תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.

אֶת אֲשֶׁר לֹא יָכוֹל לְהַגִּיד לִפְנֵי מוֹרוֹ־וְרַבּוֹ מוֹרֵנוּ הָרַב הַמַּגִּיד, וּבְיוֹתֵר לִפְנֵי תַּלְמִידָיו חֲבֵירָיו הַקְּדוֹשִׁים נִשְׁמָתָם־עֵדֶן, שֶׁהָיוּ מְנַגְּדִים גְּמוּרִים מִלִּמְצוֹא אֵיזֶה זְכוּת עַל כַּת הַמְנַגְּדִים, מַגִּיד הוּא רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל לִפְנֵי חֲבֵירָיו שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה. וּמְגַלֶּה לָהֶם אֶת כָּל לִבּוֹ הַקָּדוֹשׁ, אֲשֶׁר בִּרְשׁוּת מוֹרָם וְרַבָּם וּבְכֹחוֹ וּבִזְכוּת מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, חָפֵץ הוּא וּמוּכָן לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בְּפוֹעַל עַל עֲבוֹדָה זוֹ.

רוֹאִים אֲנַחְנוּ אֲשֶׁר יוֹדֵעַ הוּא רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל, קֹשִׁי הָעֲבוֹדָה הַלֵּזוּ, בְּאָמְרוֹ לַחֲבֵירוֹ הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְשׁוּלָּם זוּסְיָא נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן הַנַּ"ל, מִיא דַארְף דִיא עֶרְשְׁטֶע וַאיְילֶע בַּאהַאלְטִין דֶעם אוֹר פְּנִימִי, מִיא מוּז הָאבִּין סַבְלָנוּת, מִיא מוּז הָאבִּין תּוֹקֶף הַלֵּב, מִיא מוּז זִיךְ מוֹסֵר־נֶפֶשׁ זַאיִין [=בַּהַתְחָלָה צְרִיכִים 'לְהַחְבִּיא' אֶת הָ'אוֹר פְּנִימִי', צְרִיכִים לְהִתְאַזֵּר בְּסַבְלָנוּת, זְקוּקִים לְתוֹקֶף הַלֵּב, חַיָּבִים לִמְסוֹר אֶת הַנֶּפֶשׁ].

וּבִרְשׁוּת מוֹרוֹ־וְרַבּוֹ מוֹרֵנוּ הָרַב הַמַּגִּיד נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, מַמְשִׁיךְ הוּא רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל עֲבוֹדָתוֹ בִּנְסִיעוֹת שׁוֹנוֹת הָלְאָה, וְקוֹרְאִים אֲנַחְנוּ מִכְתָּבָיו הַקְּדוֹשִׁים לְמוֹרוֹ־וְרַבּוֹ מוֹרֵנוּ הָרַב הַמַּגִּיד, וְלִכְבוֹד־קְדוּשַׁת חֲבֵירוֹ הַקָּדוֹשׁ, מוֹרֵנוּ הָרַב הַצַּדִּיק רַבִּי אַבְרָהָם בֶּן הַמַּגִּיד נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, מִדֶּרֶךְ נְסִיעָתוֹ הַמְסַפֵּר מֵהַוִּיכּוּחִים שֶׁהָיוּ לוֹ בְּעִנְיְנֵי לִימוּד, וְהַכֹּל בְּגַלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

ב"ה, י"א כסלו תש"ט
ברוקלין

ידידי הנכבד העסקן המפורסם, המוכתר
במעלות טובות במעלת גזעו וחינוכו
מאנשי חסידי חב"ד מר שניאור זלמן
שי' רובאשאוו

שלום וברכה!

זה עתה שלחתי מברק לידידי,

"בבקשה נפשית להשתמש תיכף בכל השפעתו אשר הבא כח ברוסיא ישתדל בכל תוקף שידידינו מרדכי דובין הנאסר שם ירשו לו ברוסיא להעתיק לארץ ישראל. אישיותו של דובין וגודל ערך הצלתו בהקדם האפשרי ידועים למדי ואין די מלין לבארם. תודה מראש בעד הודעתו מהתוצאות בזה. בברכת הצלחה: חתימתי".

על פי הידיעות מרוסיא הנה ידידנו הדגול מרבבה מוה"ר מרדכי דובין שי' נדון למאסר עשר שנים, וגאולתו הוא ענין של פקוח נפש, ועם בוא ימי החורף, הנה יציאתו משם נחוצה בהקדם האפשרי.

אחשוב למותר להדגיש, אשר ידידנו היקר באנשים הר' מרדכי דובין שי' מי שהי' חבר הפרלמנט בלטביא וממנהיגי ישראל באירופא, ועשרות אלפי נפשות קבלו עזרה על ידו בגוף וממון, אשר החובה והמצוה להשתדל למענו להוציאו ממסגר בהקדם האפשרי.

ואני תפלה כי חפץ ה' ביד ידידי שי' יצליחו להוציא את ידידנו הר' מרדכי דובין שי' משעבוד לגאולה. וזכות מצות פדיון שבוים האיש היקר הר' מרדכי דובין שי' תעמוד לו לעד.

ידידו הדורש שלומו ומברכו בגשמיות וברוחניות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְקֻדָּה מְשִׂיחַת קֹדֶשׁ

בֵּין קִדּוּשׁ לְבָנָה לְנֵס פַּךְ הַשֶּׁמֶן

בְּעֵת מַאֲסָרוֹ שֶׁל אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הוּא רָצָה לַעֲשׂוֹת 'קִדּוּשׁ לְבָנָה' וּבִקֵּשׁ מֵהַסּוֹהֵר שֶׁלָּקַח אוֹתוֹ בַּסִּירָה בַּנָּהָר, בַּדֶּרֶךְ לַחֲקִירָה, לַעֲצֹר אֶת הַסִּירָה עֲבוּרוֹ. אַחֲרֵי שֶׁהַסּוֹהֵר סֵרֵב לַעֲצֹר, אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן עָשָׂה נֵס וְהַסִּירָה נֶעֱצְרָה.

אַךְ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן עֲדַיִן לֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת קִדּוּשׁ לְבָנָה, אֶלָּא בִּקֵּשׁ שׁוּב מֵהַסּוֹהֵר שֶׁיַּעֲצֹר בְּעַצְמוֹ אֶת הַסִּירָה, וְאַף בֵּרֵךְ אוֹתוֹ בַּאֲרִיכוּת יָמִים, וְרַק אָז אָמַר אֶת נֹסַח 'קִדּוּשׁ לְבָנָה'.

מִכֵּיוָן שֶׁהַמִּצְוָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע וְלֹא בְּדֶרֶךְ נֵס, לָכֵן אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן לֹא רָצָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּנֵס, אֶלָּא שֶׁהַסּוֹהֵר יַעֲצֹר בְּעַצְמוֹ אֶת הַסִּירָה.

דָּבָר דּוֹמֶה אָנוּ רוֹאִים בְּנֵס פַּךְ הַשֶּׁמֶן, אוֹתוֹ אָנוּ מְצַיְּנִים וְחוֹגְגִים בִּימֵי הַחֲנֻכָּה. הַנֵּס הוּא שֶׁפַּךְ שֶׁמֶן קָטָן שֶׁהָיָה אָמוּר לְהַסְפִּיק לְיוֹם אֶחָד, הִסְפִּיק לִשְׁמוֹנָה יָמִים, וְלָכֵן אָנוּ מַדְלִיקִים נֵרוֹת בִּשְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה. אֲבָל אִם נַחְשֹׁב קְצָת נָשִׂים לֵב שֶׁאוּלַי הַנֵּס הָיָה רַק שִׁבְעָה יָמִים, כִּי לְיוֹם אֶחָד כְּבָר הָיָה מַסְפִּיק שֶׁמֶן בַּכַּד, אָז לָמָּה חוֹגְגִים שְׁמוֹנָה יָמִים?

בְּדֶרֶךְ כְּלָל, אִם נָשִׂים שֶׁמֶן וּפְתִילָה וְנַדְלִיק אֵשׁ, הָאֵשׁ 'תֹּאכַל' אֶת הַשֶּׁמֶן וּכְשֶׁהוּא יִגָּמֵר הָאֵשׁ תִּכְבֶּה. אֲבָל בַּמִּקְרֶה שֶׁלָּנוּ, שָׁמוּ בַּמְּנוֹרָה שֶׁמֶן שֶׁהִסְפִּיק לְיוֹם אֶחָד וְהָאֵשׁ אָכֵן דָּלְקָה, אֲבָל הַנֵּס הָיָה שֶׁהַשֶּׁמֶן לֹא הִתְכַּלָּה וְהוּא נִשְׁאַר בִּשְׁלֵמוּתוֹ גַּם עֲבוּר הַיָּמִים הַבָּאִים. אִם כֵּן, גַּם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיָה נֵס, כִּי הַשֶּׁמֶן לֹא הִתְכַּלָּה לַמְּרוֹת שֶׁהָאֵשׁ בָּעֲרָה, וְלָכֵן חוֹגְגִים שְׁמוֹנָה יָמִים, כּוֹלֵל הַנֵּס שֶׁל הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

וְאֵיךְ זֶה קָשׁוּר לַסִּפּוּר עִם אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן?

אָמְנָם הָיָה פֹּה נֵס שֶׁהַשֶּׁמֶן לֹא נִגְמַר, אֲבָל הַשֶּׁמֶן עַצְמוֹ הָיָה שֶׁמֶן טִבְעִי, רָגִיל, כְּדֵי שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוָה שֶׁל הַדְלָקַת נֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ יִהְיֶה בַּדֶּרֶךְ הָרְגִילָה וְהַטִּבְעִית וְלֹא רַק בְּנֵס, כְּמוֹ בַּסִּפּוּר עַל הַקִּדּוּשׁ לְבָנָה.

הַמַּטָּרָה הִיא שֶׁהַטֶּבַע עַצְמוֹ יְזַדַּכֵּךְ, כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה בַּגְּאֻלָּה הַשְּׁלֵמָה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, וּכְדֵי שֶׁטֶּבַע הָעוֹלָם יִהְיֶה מְזֻכָּךְ, עָלֵינוּ לַעֲסֹק בַּהֲפָצַת מַעְיְנוֹת הַחֲסִידוּת חוּצָה, שֶׁהִיא הֲכָנָה לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ.

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי רוֹצֶה לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם וּלְקַיֵּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת כָּרָאוּי, הַשֵּׁם מְסַיֵּעַ לוֹ וְנוֹתֵן לוֹ אֶת הַכּוֹחַ לְכָךְ, עַד שֶׁאֲפִלּוּ טֶבַע הָעוֹלָם לֹא מַפְרִיעַ לוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ, אֶלָּא הוּא זוֹכֶה לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם מִתּוֹךְ בְּרִיאוּת וַאֲרִיכוּת יָמִים וְשֶׁפַע גָּדוֹל.

(מעובד על־פי לקוטי שיחות, חלק טו עמוד 183 ואילך; התוועדויות תש"נ, חלק ב עמוד 80 ואילך. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש לקריאה בציבור

פרשת וישב

לז א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן: ב אֵלֶּה | תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא
נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו
וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם:
ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים
הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: (לוי) ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו
כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ
וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: ה וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם
וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ: ו וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי:
ז וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה
וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה
אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיָן לַאֲלֻמָּתִי: (ישראל) ח וַיֹּאמְרוּ
לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל
בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־
דְּבָרָיו: ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ
לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה
הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים
לִי: י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא
נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה:
יא וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר:

~ נקודות משיחות קודש ~

וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר (לז, יא) הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה מָתַי יָבוֹא (רש"י) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַהוּ הָעִלּוּי בְּזֶה שֶׁיּוֹסֵף יִמְלֹךְ עַל אֶחָיו וְהֵם יִשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַרְצָה, וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה לְכָךְ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיַּעֲקֹב הִמְתִּין לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הַיְינוּ מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף, שֶׁבָּא כְּהַקְדָּמָה וַהֲכָנָה לְמָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד.
(לקוטי שיחות, כרך לה, עמ' 161)

שני יב וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם
בִּשְׁכֶם: יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ
רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ
הִנֵּנִי: יד וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ
וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק
חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה: טו וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה
בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ:
טז וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי
אֵיפֹה הֵם רֹעִים: יז וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסָעוּ מִזֶּה כִּי
שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר
אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן: יח וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם
יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ: יט וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא:
כ וְעַתָּה | לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת
וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ
חֲלֹמֹתָיו: כא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר
לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ: כב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם | רְאוּבֵן אַל־
תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר
בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ
מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־אָבִיו:

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן (לז, יז) כָּתַב הַשֶּׁלֶ"ה: יוֹסֵף שָׁמַע לְאָבִיו . . אַף־עַל־פִּי שֶׁסַּפְנָה גְּדוֹלָה הָיְתָה לוֹ. וְאַף־עַל־גַּב שֶׁאָמְרוּ רַז"ל אִם אָבִיךָ אוֹמֵר לְךָ לְחַלֵּל שַׁבָּת, לֹא תִּשְׁמַע אֵלָיו כִּי אַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי - זֶהוּ בְּדָבָר הַשַּׁיָּךְ לְבֵין אָדָם לִבֵּין הַמָּקוֹם, אֲבָל הַנּוֹגֵעַ לְעַצְמוֹ מָחִיל אֲנַפְשֵׁיהּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיו, עכ"ל. וְצָרִיךְ עִיּוּן, שֶׁהֲרֵי אֵין נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קִנְיָנוֹ אֶלָּא קִנְיַן הַקָּבָּ"ה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה (ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן חו"מ הלכות נזקי גוף ונפש ס"ד).
(לקוטי שיחות, כרך לה, עמ' 171)

שלישי כג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ
אֶת־יוֹסֵף אֶת־כָּתָנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר
עָלָיו: כד וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֵין בּוֹ מָיִם: כח וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם
וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אָרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד
וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים
לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה: כט וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־
בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ: ל לְכוּ
וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־
אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו: לא וַיַּעַבְרוּ
אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף
מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים
בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה:
לב וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו: לג וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד
אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אָנִי בָא: לד וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת
יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכְּתֹנֶת
בַּדָּם: לה וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־
אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא הֲכְתֹנֶת
בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא: לו וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי
חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף: לז וַיִּקְרַע
יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־
בְּנוֹ יָמִים רַבִּים: לח וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו
לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי
אָבֵל שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו: לט וְהַמִּדְנִים מָכְרוּ
אֹתוֹ אֶל־מִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר
הַטַּבָּחִים: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם (לז, כד) **אֲבָל נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים יֵשׁ בּוֹ** (רש"י) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ לֹא נֶאֱמַר בְּמִפְרָשׁ מַה כֵּן הָיָה בַּבּוֹר. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל: "אֵין בּוֹ מַיִם, אֵין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְמַיִם". וְלָכֵן אֵין צֹרֶךְ לְפָרֵשׁ שֶׁהָיוּ בַּבּוֹר נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, מִשּׁוּם שֶׁמִּי שֶׁאֵין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, יֵשׁ בּוֹ בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא דְּבָרִים הַמְנַגְּדִים לַתּוֹרָה. וְעַל־דֶּרֶךְ פֵּרוּשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב עַל הַפָּסוּק וְסִרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם: "כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מַפְרִיד אֶת עַצְמוֹ מֵהשי"ת, מִיָּד הוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְלֹא שֶׁיֵּשׁ דָּבָר מְמֻצָּע".

(לקוטי שיחות, כרך טו, עמ' 324)

רביעי **לח** א וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת
אֶחָיו וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה: ב וַיַּרְא־
שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ
וַיָּבֹא אֵלֶיהָ: ג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
עֵר: ד וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
אוֹנָן: ה וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
שֵׁלָה וְהָיָה בִכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ: ו וַיִּקַּח יְהוּדָה
אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר: ז וַיְהִי עֵר בְּכוֹר
יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ יְהוָה: ח וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ
וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ: ט וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה
הַזָּרַע וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת
אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו: י וַיֵּרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ: יא וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵּית־אָבִיךְ
עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא
כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ: יב וַיִּרְבּוּ
הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם
יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ
הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה: יג וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה
חָמֶיךָ עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ: יד וַתָּסַר בִּגְדֵי
אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף
וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה
כִּי רָאָתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וְהִוא לֹא־נִתְּנָה לוֹ
לְאִשָּׁה: טו וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי
כִסְּתָה פָּנֶיהָ: טז וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר
הָבָה־נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע כִּי כַלָּתוֹ
הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי:
יז וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן
וַתֹּאמֶר אִם־תִּתֵּן עֲרֻבוֹן עַד שָׁלְחֶךָ: יח וַיֹּאמֶר
מָה הָעֲרֻבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶּן־לָךְ וַתֹּאמֶר חֹתָמְךָ
וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
וַתַּהַר לוֹ: יט וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וַתִּלְבֵּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ: כ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־
גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת הָעֲרֻבוֹן
מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מְצָאָהּ: כא וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי
מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא בָּעֵינַיִם עַל־
הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה: כב וַיָּשָׁב
אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה: כג וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה תִּקַּח־לָּהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי
הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ: כד וַיְהִי ׀
כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה
תָמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף: כה הִוא מוּצֵאת וְהִיא
שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה לּוֹ
אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־נָא לְמִי הַחֹתָמֶת
וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה: כו וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר
צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי
וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ: כז וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ
וְהִנֵּה תְאוֹמִים בִּבְטְנָהּ: כח וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֶּן־יָד
וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה
יָצָא רִאשֹׁנָה: כט וַיְהִי ׀ כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יָצָא
אָחִיו וַתֹּאמֶר מַה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ
פָּרֶץ: ל וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרֶץ . . וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח (לח, כט-ל) זָרַח — רוֹמֵז לַעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, שֶׁאוֹר תּוֹרָתָם וַעֲבוֹדָתָם זוֹרֵחַ בְּאֹפֶן תְּמִידִי וְקָבוּעַ. פָּרֶץ — רוֹמֵז לַעֲבוֹדַת בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא בְּדֶרֶךְ פְּרִיצַת גָּדֵר, יְצִיאָה מֵהַגְּבָלוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם וְהִתְקָרְבוּת אֶל ה׳. זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל "פֶּרֶץ זֶה מָשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָה הַפּוֹרֵץ לְפָנֵיהֶם", כִּי חִדּוּשׁוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ הוּא עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, כְּמַאֲמָר "מָשִׁיחַ אָתָא לְאַתָּבָא צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא".
(לקוטי שיחות, כרך ל, עמ׳ 188)

חמישי **לט** א וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה וַיִּקְנֵהוּ
פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי
מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה: ב וַיְהִי
יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית
אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי: ג וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה אִתּוֹ וְכֹל
אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ: ד וַיִּמְצָא
יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֵת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ
וְכָל־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ: ה וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ
בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־
בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בִּרְכַּת יְהוָה
בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה: ו וַיַּעֲזֹב כָּל־
אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד־יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי
אִם־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־
תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה:

~ נקודות משיחות קודש ~

וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה (לט, א) כְּבָשׁוּן, המד״א כִּי הוּא רוֹדֶה בְּכָל עֵבֶר הַנָּהָר (בראשית רבה) הַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה שֶׁל גָּלוּת מִצְרַיִם הִיא הָעֲלוּי שֶׁבָּא עַל יְדֵי הַגְּאוּלָה. בְּגַשְׁמִיּוּת - "וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל". בְּרוּחָנִיּוּת - הַכָּנָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה. וְכָךְ רוֹאִים בְּדִבְרֵי יוֹסֵף לְאֶחָיו: "כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹקִים לִפְנֵיכֶם . . לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אוֹתִי הֵנָּה כִּי הָאֱלֹקִים". וְהַדָּבָר מְדֻגָּשׁ גַּם בִּפְסוּקֵנוּ: שִׁלִּיטָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף עַל מִצְרַיִם נִלְמֶדֶת מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "הוּרַד", הַיְינוּ שֶׁזּוֹהִי הַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה שֶׁל יְרִידָה זוֹ.
(לקוטי שיחות, כרך כה, עמ׳ 194)

ששי ז וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־
אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי:
ח וַיְמָאֵן ׀ וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי
לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן
בְּיָדִי: ט אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ
מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתְךָ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ
וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי
לֵאלֹהִים: י וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם ׀ יוֹם
וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ:
יא וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת
מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת:
יב וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה: יג וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ
כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס הַחוּצָה: יד וַתִּקְרָא
לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא
לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֶק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי
וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל: טו וַיְהִי כְשָׁמְעוֹ כִּי־הֵרִימֹתִי
קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא
הַחוּצָה: טז וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו
אֶל־בֵּיתוֹ: יז וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר
בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֶק
בִּי: יח וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ
אֶצְלִי וַיָּנָס הַחוּצָה: יט וַיְהִי כְשֹׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת־
דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ: כ וַיִּקַּח אֲדֹנֵי
יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־
כתיב אסורי קרי אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי־שָׁם
בְּבֵית הַסֹּהַר: כא וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו
חָסֶד וַיִּתֶּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר: כב וַיִּתֵּן
שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֶת כָּל־הָאֲסִירִם
אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם
הוּא הָיָה עֹשֶׂה: כג אֵין | שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה
אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־
הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ . . לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו עִמָּהּ (רש"י לט, יא) רַב הָיָה מְדַקְדֵּק בְּהוֹרָאַת אִסּוּר וְהֶתֵּר, שֶׁהוּא בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם; וְאִלּוּ שְׁמוּאֵל הָיָה רָגִיל לִפְסֹק דִּינֵי מָמוֹנוֹת, בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ (רא"ש ב"ק פ"ד ס"ד). וּלְפִי זֶה: רַב לֹא נִיחָא לֵיהּ לְפָרֵשׁ שֶׁיּוֹסֵף בָּא לַעֲבֹר עַל אִסּוּר כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא (אַף שֶׁכֵּן מַשְׁמַע מֵהוֹסֶפֶת הַכָּתוּב "וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת"). וְאִלּוּ לְפִי שְׁמוּאֵל יֶמְתַּק מַה שֶּׁבָּא לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו עִמָּהּ דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר הַבַּיִת הָיָה רֵיק, כִּי כָּךְ אֵין פְּגִיעָה בְּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ - שֶׁעֲבוּדוֹ שֶׁל יוֹסֵף לְפוֹטִיפַר בְּ"וַיַּפְקִידֵהוּ עַל בֵּיתוֹ".

(לקוטי שיחות, כרך טז, עמ' 10)

שביעי **מ** א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ
מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ
מִצְרָיִם: ב וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר
הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאֹפִים: ג וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר
בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר
יוֹסֵף אָסוּר שָׁם: ד וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף
אִתָּם וַיְשָׁרֵת אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר:
ה וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד
אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר: ו וַיָּבֹא
אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים:
ז וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר
בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם:
ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים פִּתְרֹנִים
סַפְּרוּ־נָא לִי: ט וַיְסַפֵּר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ
לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי: י וּבַגֶּפֶן
שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהִוא כְּפָרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ
הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ עֲנָבִים: יא וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי
וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט אֹתָם אֶל־כּוֹס
פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה: יב וַיֹּאמֶר
לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים
הֵם: יג בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־
רֹאשֶׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ
כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ: יד כִּי
אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא
עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־
הַבַּיִת הַזֶּה: טו כִּי־גְנֹב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים
וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר:
טז וַיַּרְא שַׂר־הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף
אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־
רֹאשִׁי: יז וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה
אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל רֹאשִׁי:
יח וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים
שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם: יט בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פַּרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ
וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעָלֶיךָ: כ וַיְהִי | בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלַּדֶת אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה
לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ | שַׂר הַמַּשְׁקִים
וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו: כא וַיָּשֶׁב
אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֶהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־
כַּף פַּרְעֹה: כב וְאֶת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר
פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף: כג וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים
אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ:

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ נקודות משיחות קודש ~

מַדּוּעַ שָׁאַל יוֹסֵף "מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם"?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסוּפָּר אוֹדוֹת דִּבְרֵי יוֹסֵף לְשָׂרֵי פַּרְעֹה, וַאֲשֶׁר "וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אוֹתָם וְהִנָּם זוֹעֲפִים. וַיִּשְׁאַל גו' מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם" (מ, ו-ז).

וְהִנֵּה, מִפְּרָטֵי דִּבְרֵי יוֹסֵף לְשָׂרֵי פַּרְעֹה, וּמֵאוֹפֶן הַנְהָגָתוֹ אִתָּם, יֵשׁ לִלְמוֹד הוֹרָאָה נִפְלָאָה:

לְאַחֲרֵי שֶׁ"גֻּנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים", וְנִמְכַּר יוֹסֵף לְעֶבֶד, וְאַחֲרֵי כָּל זֶה עוֹד הוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים לְלֹא פֶּשַׁע וְעָוֹן, הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשׁוֹב שֶׁבְּמַצָּב כָּזֶה יִהְיֶה "בְּרוֹגֶז" עַל כָּל הָעוֹלָם, וּבִמְיוּחָד עַל שָׂרֵי פַּרְעֹה, שֶׁהֲרֵי אֶחָד מִשָּׂרָיו הוֹשִׁיבוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים.

וְאִם־כֵּן כַּאֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף אֶת שָׂרֵי פַּרְעֹה "וְהִנָּם זוֹעֲפִים" הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשׁוֹב שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַנְיֵן בָּהֶם כָּל עִיקָּר. יֶתֶר עַל כֵּן, הֲרֵי מַצָּב זֶה שֶׁשָּׂרֵי פַּרְעֹה "הִנָּם זוֹעֲפִים" לֹא הָיָה צָרִיךְ לְעוֹרֵר אֵצֶל יוֹסֵף תְּמִיהָה, שֶׁהֲרֵי פָּשׁוּט שֶׁשָּׂר הַנִּמְצָא בְּבֵית הָאֲסוּרִים יִהְיוּ פָּנָיו "זוֹעֲפִים".

אַךְ לְפוֹעַל לֹא הָיָה כֵּן, וְכַאֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף אֶת שָׂרֵי פַּרְעֹה שֶׁ"הִנָּם זוֹעֲפִים", הִנֵּה מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַצָּבוֹ וְכוּ', הִתְעַנְיֵן בְּמַצָּבָם, וְשָׁאַל אוֹתָם "מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם", וְאִם הוּא יָכוֹל לַעֲזוֹר לָהֶם בְּמַשֶּׂהוּ.

וְדַוְקָא עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה זֶה, שֶׁהִתְעַנְיֵן בְּמַצָּבָם שֶׁל שָׂרֵי פַּרְעֹה, נִהְיָה לְ'מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ', וְהִצִּיל אֶת הָעוֹלָם כּוּלוֹ בִּשְׁנוֹת הָרָעָב.

וּמִזֶּה יֵשׁ לִלְמוֹד עַד כַּמָּה יֵשׁ לְהִתְעַנְיֵן בְּטוֹבַת הַזּוּלַת.

(על־פי שיחת ש"פ מקץ תשל"ד - שיחות קודש תשל"ד עמ' 112 ואילך)

מפטיר כ וַיְהִי | בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלַּדֶת אֶת־
פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־
רֹאשׁ | שַׂר הַמַּשְׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים
בְּתוֹךְ עֲבָדָיו: כא וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־
מַשְׁקֶהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה: כב וְאֶת שַׂר
הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף: כג וְלֹא־
זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ:

פפפ קי"ב פסוקים יב"ק סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת וישב לקריאה בציבור

ולשמו"ת עמוס פרק ב־ג

ב כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם: ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי: ח וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם: ט וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאֵלוֹנִים וָאַשְׁמִיד

עטרת מרים

ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁחָטְאוּ בַּעֲבוֹדָה־זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְעַל־אַרְבָּעָה הֶחָמָם וְהוּא הָרְבִיעִי לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף שֶׁל שׁוֹחַד אֶת הַצַּדִּיק בְּדִינוֹ לַהֲרִיגָה וְאֶבְיוֹן שֶׁמְּזַיְּפִים דִּינוֹ בַּעֲבוּר שׁוֹחַד בְּשׁוּי שֶׁל נַעֲלָיִם: ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ הַתְּאֵבִים לְקַחַת הַמְּעַט כִּבְרַת אֶרֶץ שֶׁיֵּשׁ לַדַּל, וְזֶה לָקְחוּ בְּרֹאשׁ דַּלִּים עַל יְדֵי שֶׁקָּרְתוּ רֹאשׁוֹ וַיְהַרְגוּהוּ, כִּי יִשְׁכְּרוּ עָלָיו עֲדֵי וְדָיָי שֶׁקֶר וְדֶרֶךְ עֲנָוִים הַחַלָּשִׁים יַטּוּ לְדוּגָם מִשְׁפַּט מָוֶת כְּדֵי לַהֲרוֹג אוֹתָם וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה הַמְאוֹרָסָה לְזִנּוּת עִמָּהּ לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי שֶׁאָמַרְתִּי לָהֶם קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ: ח וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים הַנִּלְקָחִים כְּמִשְׁכּוֹן מַאֲלָה הַמְּסֻרָבִים בְּמִשְׁפָּטָם שֶׁל הַשּׁוֹפְטִים, יַטּוּ מַטִּים הַשּׁוֹפְטִים אֶת עַצְמָן אֶצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ לְהָסֵב עֲלֵיהֶם בְּאֹכֶלֶם מִזִּבְחֵי אֱלִילֵיהֶם וְיֵין עֲנוּשִׁים מַאֲלָה שֶׁקִּבְּלוּ עוֹנֶשׁ לְתֵת כֶּסֶף וְזָהָב וּבוֹ יִשְׁתּוּ הַשּׁוֹפְטִים בֵּית אֱלֹהֵיהֶם: ט אֵיךְ תִּתְעַבְּרוּ אַתֶּם בְּתוֹעֲבוֹת אֵלֶּה וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ בְּשִׁקּוּצִים אֵלֶּה, שֶׁהֵם עֲבוֹדָה־זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת,

שי למורא

ו) **וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ,** עַל פֶּשַׁע רְבִיעִי אֵין עָלַי עוֹד לַהֲשִׁיבוֹ רִיקָם מִלְּהָשִׁיב לוֹ גְּמוּל. **עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק,** הַדַּיָּנִים הָיוּ מוֹכְרִים אֶת מִי שֶׁהָיָה זַכַּאי בַּדִּין, וְעִוְּתוּ אֶת דִּינוֹ בִּגְלַל כֶּסֶף הַשֹּׁחַד שֶׁהָיוּ מְקַבְּלִים מִיַּד בַּעַל דִּינוֹ. **וְאֶבְיוֹן,** וּמַטִּים דִּין הָאֶבְיוֹן לְרָעָתוֹ. **בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם,** כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ בִּמְעַט שֹׁחַד הָיוּ מַטִּים אֶת הַדִּין. ז) **הַשֹּׁאֲפִים עַל עֲפַר אֶרֶץ,** כָּל שֶׁאִיפָתָם בִּהְיוֹתָם הוֹלְכִים עַל עֲפַר הָאָרֶץ. **בְּרֹאשׁ דַּלִּים,** אֵיךְ לִשְׁלֹט עַל רָאשֵׁיהֶם שֶׁל הַדַּלִּים לִגְזֹל אוֹתָם. **וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ,** וּמִשְׁפַּט עֲנָוִים יַטּוּ דִּינָם בְּשֹׁחַד. ח) **וְעַל בְּגָדִים חֲבֻלִים,** וְעַל בְּגָדִים שֶׁנִּלְקָחוּ לְמִשְׁכּוֹן מַאֲלוֹ שֶׁחִיְּבוּ אוֹתָם לְשַׁלֵּם לְפִי פְּסַק דִּינָם הַמְּשֻׁחָד. **יַטּוּ,** יַטּוּ עַצְמָם לְשֶׁבֶת בַּהֲסָבָה. **וְיֵין עֲנוּשִׁים,** יַיִן שֶׁנִּקְנָה בְּכֶסֶף שֶׁשִּׁלֵּם עַל יְדֵי אֲנָשִׁים שֶׁהִטִּילוּ עֲלֵיהֶם עֹנֶשׁ כֶּסֶף. **בֵּית אֱלֹהֵיהֶם,** בְּבֵית עֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁלָּהֶם. ט) **וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם,** מִפְּנֵי מַעֲשִׂים כָּאֵלּוּ הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי. וְהִזְכִּיר אֶת הָאֱמֹרִי כִּי הוּא הָיָה הֶחָזֵק שֶׁבְּשֶׁבַע הָאֻמּוֹת. **וְחָסֹן,** חָזָק וְתַקִּיף. **כָּאֵלוֹנִים,** מִין עֵץ חָזָק מְאֹד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שי למורא

יא) וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים, אֲפִלּוּ הַבַּחוּרִים שֶׁדַּרְכָּם לָלֶכֶת אַחַר תַּאֲוַת הַבָּשָׂר וְהַיַּיִן, נָתַתִּי בָּהֶם רוּחַ טָהֳרָה שֶׁיִּנָּזְרוּ מִן הַיַּיִן וְיִהְיוּ קְדוֹשִׁים לִי. וּלְפִי הַתַּרְגּוּם, "לְנִזִּרִים", פְּרוּשׁוֹ, לְמְלַמְּדֵי תּוֹרָה. שֶׁהָיוּ פְּרוּשִׁים מִדַּרְכֵי עַם הָאָרֶץ וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. **הַאַף אֵין זֹאת, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** בִּתְמִיהָה. כְּלוֹמַר, וְכִי אַתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְכוֹלִים לְהַכְחִישׁ אֶת זֹאת. **יב) וַתַּשְׁקוּ אֶת הַנְּזִירִים יָיִן,** כְּלוֹמַר, פִּתִּיתֶם אוֹתָם בְּדִבָּרִים עַד שֶׁשָּׁמְעוּ לָכֶם לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְבַטֵּל קְדֻשָּׁתָם. **יג) מֵעִיק,** מַזִּיק. **עָמִיר,** אֲלֻמּוֹת הַתְּבוּאָה. **יד) וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל,** אֲפִלּוּ הַקַּל בְּרַגְלָיו לֹא יַצִּיל עַצְמוֹ מִפְּנֵי הָאוֹיֵב, כִּי יִמָּצְאוּ בְּכָל מָקוֹם. **טו) לֹא יַעֲמֹד,** לֹא יַעֲמֹד עַל עָמְדוֹ בַּמִּלְחָמָה, כִּי יֵרַךְ לְבָבוֹ וְיָנוּס. **טז) עָרוֹם,** בְּלִי נֶשֶׁק. **א) עַל כָּל הַמִּשְׁפָּחָה,** עַל כָּל הָעָם. **ב) יָדַעְתִּי,** אָהַבְתִּי וּבָחַרְתִּי. **עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם,** כִּי הַמֶּלֶךְ יִכְעַס יוֹתֵר עַל עֲבָדָיו הָעוֹמְדִים לְפָנָיו אִם יַעַבְרוּ מִצְוֹתָיו. **ג) הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו,** הֲיִתְּכֵן שֶׁיֵּלְכוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּרֶגַע אֶחָד לְמָקוֹם אֶחָד בְּעֲבוּר דָּבָר אֶחָד, אִם לֹא נוֹעֲדוּ זֶה עִם זֶה. **ד) וְטֶרֶף אֵין לוֹ,** כְּשֶׁאֲרְיֵה אוֹחֵז טֶרֶף, דַּרְכּוֹ לִשְׁאֹג. **כְּפִיר,** אַרְיֵה צָעִיר. **ה) הֲתִפֹּל,** וְכִי תִּשְׁכֹּן. **עַל פַּח הָאָרֶץ,** עַל מַלְכֹּדֶת פְּרוּשָׁה עַל

עטרת מרים

וְהַהַשְׁמָדָה עַצְמָהּ הָיְתָה גַּם כֵּן לְמַעְלָה מִדַּרְדָּ הַטֶּבַע, כִּי הָאֱמֹרִי **אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאֵלוֹנִים** וּבְכָל זֹאת **וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל** שֶׁנִּמְחוּ **וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת** וְאִבֵּד כָּל זֵכֶר לָמוֹ: **י** וְאַתֶּם הֲלֹא יְדַעְתֶּם אוֹתִי כִּי **וָאָנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם וְסִפַּקְתִּי צְרִכֵיכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי:** **יא** וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה: **יב** וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִנָּבְאוּ: **יג** הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר: **יד** וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: **טו** וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: **טז** וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם יְהוָה:

ג **א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:** **ב** רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם: **ג** הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ: **ד** הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכָד: **ה** הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ

פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת: **י** וְאָנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי: **יא** וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה: **יב** וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִנָּבְאוּ: **יג** הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר: **יד** וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: **טו** וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: **טז** וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם יְהוָה: **א** שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל

כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה עַל כָּל הָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: בְּרַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי אָהַבְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה מִכָּל הַגּוֹיִם וְאַתֶּם פְּשַׁעְתֶּם בִּי עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם לְשַׁלֵּם גְּמוּל עַל כֻּלָּם: הַקַּדְמָה וְרֹאשֵׁי דְבָרִים לַנְּבוּאוֹת שֶׁבָּאוּ מִן פָּסוּק ט׳ עַד סוֹף קָאפִּיטֶל ד׳ **ג** אַתֶּם אוֹמְרִים לַנְּבִיאִים לֹא תִנָּבְאוּ וְכִי יֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בְּדֶרֶךְ אַחַת בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ וְקָבְעוּ מוֹעֵד לְלֶכֶת יַחְדָּיו לְמָקוֹם פְּלוֹנִי: **ד** הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ כְּשֶׁאַרְיֵה לָכֵד טֶרֶף דַּרְכּוֹ לִשְׁאוֹג הֲיִתֵּן כְּפִיר אַרְיֵה צָעִיר קוֹלוֹ קוֹל שִׂמְחָה מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכֵד מָה: **ה** הֲתִפֹּל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

הַתְשִׁכּוֹן צִפּוֹר עַל־פֶּה רֶשֶׁת הַפְּרוּשָׂה עַל הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ בַּפַּח לְצוּד אֶת הַצִּפּוֹר, הֲיֵעָלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה דֶּרֶךְ הַצִּפּוֹר כְּשֶׁהוּא נִלְכָּד וְרוֹצֶה לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ, מְנַדְנֵד הַפַּח וּמַעֲלֵהוּ קְצָת מִן הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: בְּעֵת הַמִּלְחָמָה מַעֲמִידִים הַצּוֹפֶה לִרְאוֹת אִם בָּא הָאוֹיֵב, וְכַאֲשֶׁר יָבוֹא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר לְהַזְהִיר אֶת הָעָם ו אִם־יִתְקַע שׁוֹפָר שֶׁל הַצּוֹפֶה בְּעִיר לְהַזְהִיר אֶת הָעָם כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹיֵב בָּא וְעָם לֹא יֶחֱרְדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה בִּגְמוּל הַמַּעֲשֶׂה. וְכֵיוָן שֶׁתִּרְאוּ שֶׁמִּתְקַיְּמִים דִּבְרֵי הַנָּבִיא וְאֵיךְ לֹא תָּשׁוּבוּ אֵלַי: ז כִּי לֹא

שי למורא

הָאָרֶץ. **וּמוֹקֵשׁ,** פִּתְיוֹן לְצִפּוֹר, כְּגוֹן גַּרְעִינֵי תְּבוּאָה. **הֲיַעֲלֶה פַּח מִן הָאֲדָמָה,** כְּשֶׁנֶּאֱחַז הָעוֹף בַּפַּח, רוֹצֶה לִבְרֹחַ, וְעוֹקֵר הַפַּח וּמַעֲלֵהוּ מִמְּקוֹמוֹ מְעַט. **וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד,** שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָעוֹף כְּבָר לָכוּד. ו) **אִם יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר,** שׁוֹפָר שֶׁל הַצּוֹפֶה לִרְאוֹת אִם בָּאִים גְּיָסוֹת עַל הָעִיר, לְהַזְהִיר אֶת הָעָם.

וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: ו אִם־יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה: ז כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: ח אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא:

יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: ח אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא וְאֵיךְ תְּצַוּוּ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִנָּבְאוּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו: רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קריאת התורה למנחת שבת קודש

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם
וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת יְפֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: ג וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת
אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר
וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:
ד וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר
אֶת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ
פַּרְעֹה: (לוי) ה וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה | שֶׁבַע
שִׁבֹּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת:
ו וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים
צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן: ז וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֹּלִים הַדַּקּוֹת
אֶת שֶׁבַע הַשִׁّבֹּלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ
פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם: (ישראל) ח וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם
רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם
וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ
וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר
הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי
מַזְכִּיר הַיּוֹם: י פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי
בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר
הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי
וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ: יב וְשָׁם אִתָּנוּ
נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ
וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר:
יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב
עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא
אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף
שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה:

אגרות קודש

ב"ה, ט' כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מג' כסלו.

בעת רצון אזכיר את כל אלו שכותב אודותם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע כאו"א להמצטרך לו מתאים לתוכן כתבו, וככל שיוסיף הוא בלימוד תורתנו הק' בנגלה וחסידות בהתמדה ושקידה והידור בקיום המצות יתוסף בברכות השי"ת בהמצטרך ובמילוי בקשתו הנ"ל.

וכיון שמתקרבים אנו לימי חנוכה, בודאי למותר להדגיש הוראת ענין חנוכה שבעניני תורה ומצות צריך להיות באופן דמוסיף והולך דוקא ואפילו כשהמצב נראה לעיני בשר שאינו טוב כ"כ, וכדין דחנוכה שמדליקין הנר משתשקע החמה, ובכל זה מוסיפין מיום ליום וענין האור והנר כבר אמר הכתוב נר מצוה ותורה אור ובפרט באברך בן ישיבה.

בודאי שומר שלשת השיעורים בחומש תהלים ותניא הידועים ועכ"פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת וישב - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:32	6:36	8:26	8:29	9:02	9:05	9:55	9:58	12:06	12:09	16:40	16:43	17:08	17:11	16:22	17:22
חיפה (ח)	6:35	6:39	8:26	8:29	9:03	9:06	9:55	9:58	12:05	12:08	16:39	16:41	17:04	17:07	16:07	17:18
ירושלים (ח)	6:32	6:35	8:24	8:28	9:01	9:04	9:54	9:57	12:04	12:07	16:42	16:45	17:06	17:08	16:04	17:19
תל אביב (ח)	6:34	6:38	8:26	8:30	9:03	9:06	9:56	9:59	12:06	12:09	16:38	16:41	17:07	17:09	16:18	17:21
אוסטריה, וינה (ח)	7:39	7:43	8:53	8:57	9:42	9:46	10:26	10:29	12:20	12:23	16:01	16:03	16:40	16:42	15:45	16:57
אוסטרליה, מלבורן (ק)	5:52	5:55	8:44	8:47	9:32	9:34	10:48	10:50	13:52	13:55	20:40	20:43	21:12	21:15	20:23	21:29
אוקראינה, אודסה (ח)	7:34	7:38	8:54	8:58	9:41	9:45	10:26	10:30	12:22	12:25	16:10	16:13	16:48	16:50	15:54	17:04
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	7:25	7:29	8:39	8:42	9:28	9:32	10:12	10:15	12:05	12:08	15:45	15:47	16:24	16:26	15:29	16:41
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	7:59	8:03	9:06	9:09	9:58	10:01	10:40	10:43	12:31	12:34	16:02	16:05	16:44	16:46	15:46	17:01
אוקראינה, קייב (ח)	7:52	7:56	8:59	9:02	9:51	9:54	10:33	10:36	12:23	12:26	15:54	15:56	16:35	16:38	15:38	16:53
איהוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	6:59	7:02	9:02	9:05	9:36	9:39	10:31	10:35	12:48	12:51	17:37	17:39	18:03	18:06	17:19	18:16
איטליה, מילאנו (ח)	7:57	8:00	9:20	9:23	10:06	10:09	10:51	10:54	12:49	12:52	16:43	16:45	17:17	17:19	16:24	17:33
אקוואדור, קיטו (ח)	6:05	6:08	8:34	8:37	9:05	9:08	10:08	10:11	12:40	12:43	18:14	18:17	18:38	18:41	17:58	18:50
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	5:35	5:38	8:26	8:29	9:10	9:13	10:25	10:27	13:25	13:28	20:04	20:07	20:35	20:38	19:48	20:51
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	6:07	6:09	8:59	9:01	9:52	9:54	11:09	11:12	14:18	14:21	21:15	21:18	21:51	21:54	20:59	22:09
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:19	7:23	8:58	9:01	9:39	9:42	10:28	10:31	12:32	12:35	16:44	16:47	17:16	17:19	16:28	17:31
ארה"ב, ברוקלין (ח)	7:13	7:16	8:48	8:51	9:30	9:33	10:18	10:22	12:21	12:24	16:29	16:32	17:02	17:05	16:13	17:17
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	7:14	7:17	8:49	8:52	9:31	9:34	10:19	10:22	12:22	12:25	16:30	16:32	17:03	17:05	16:14	17:18
ארה"ב, דטרויט (ח)	7:55	7:58	9:26	9:29	10:09	10:12	10:57	11:00	12:58	13:01	17:01	17:03	17:34	17:37	16:44	17:50
ארה"ב, האוסטון (ח)	7:10	7:13	9:05	9:09	9:41	9:44	10:34	10:38	12:47	12:50	17:25	17:28	17:52	17:55	17:08	18:06
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:50	6:53	8:39	8:42	9:17	9:20	10:08	10:11	12:18	12:20	16:45	16:47	17:14	17:17	16:29	17:28
ארה"ב, מיאמי (ח)	7:00	7:03	9:02	9:05	9:36	9:39	10:31	10:34	12:46	12:49	17:33	17:35	17:59	18:02	17:17	18:12
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	7:11	7:14	8:45	8:48	9:27	9:30	10:15	10:18	12:17	12:20	16:23	16:26	16:57	16:59	16:07	17:12
ארה"ב, ניו יורק, גן ישראל (ח)	7:20	7:23	8:52	8:56	9:35	9:38	10:23	10:26	12:24	12:27	16:29	16:31	17:03	17:05	16:13	17:18
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	7:36	7:40	9:12	9:15	9:54	9:57	10:42	10:46	12:45	12:48	16:54	16:57	17:27	17:30	16:38	17:42
ארה"ב, שיקגו (ח)	7:12	7:15	8:44	8:47	9:27	9:30	10:14	10:18	12:16	12:19	16:20	16:23	16:54	16:57	16:04	17:09
בוליביה, לה-פס (ח)	5:55	5:57	8:36	8:38	9:09	9:12	10:17	10:20	13:01	13:04	19:01	19:04	19:27	19:30	18:46	19:40
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:40	8:44	9:44	9:47	10:37	10:41	11:19	11:22	13:08	13:11	16:35	16:37	17:17	17:19	16:18	17:35
בלגיה, בריסל (ח)	8:39	8:43	9:44	9:47	10:36	10:40	11:18	11:22	13:08	13:11	16:37	16:39	17:19	17:21	16:20	17:37
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:15	5:17	8:00	8:03	8:36	8:39	9:46	9:49	12:36	12:39	18:54	18:58	19:17	19:20	18:34	19:31
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:04	5:07	7:49	7:52	8:25	8:28	9:35	9:38	12:24	12:27	18:36	18:39	19:03	19:06	18:21	19:17
בריטניה, לונדון (ח)	8:00	8:04	9:02	9:06	9:56	9:59	10:37	10:40	12:26	12:29	15:53	15:55	16:34	16:36	15:38	16:52
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	8:19	8:23	9:13	9:16	10:10	10:13	10:49	10:53	12:34	12:37	15:49	15:51	16:35	16:37	15:36	16:54
גרמניה, ברלין (ח)	8:11	8:15	9:10	9:13	10:05	10:08	10:45	10:48	12:32	12:35	15:54	15:56	16:36	16:39	15:36	16:55
גרמניה, פרנקפורט (ח)	8:18	8:22	9:26	9:29	10:17	10:21	11:00	11:03	12:51	12:54	16:23	16:25	17:04	17:06	16:07	17:22
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:09	5:12	7:56	7:59	8:34	8:37	9:45	9:48	12:37	12:40	19:03	19:07	19:24	19:27	18:41	19:39
הודו, מומבאי (ח)	7:04	7:07	9:14	9:17	9:47	9:50	10:44	10:47	13:04	13:07	18:03	18:06	18:29	18:32	17:48	18:42
הודו, פונה (ח)	6:59	7:02	9:10	9:13	9:42	9:46	10:40	10:43	13:00	13:03	18:01	18:03	18:26	18:29	17:45	18:39
הונגריה, בודפשט (ח)	7:25	7:29	8:42	8:45	9:30	9:33	10:14	10:18	12:09	12:12	15:53	15:55	16:31	16:33	15:37	16:48

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת וישב - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ה) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ה)	7:18	7:22	8:53	8:56	9:35	9:38	10:23	10:26	12:26	12:29	16:33	16:35	17:06	17:08	16:17	17:21
יוון, אתונה (ה)	7:34	7:38	9:15	9:18	9:55	9:58	10:45	10:48	12:50	12:53	17:07	17:09	17:38	17:41	16:51	17:53
מולדובה, קישינב (ה)	7:44	7:48	9:02	9:06	9:50	9:53	10:35	10:38	12:30	12:33	16:16	16:18	16:54	16:56	16:00	17:10
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ה)	7:02	7:05	9:12	9:15	9:45	9:48	10:42	10:45	13:01	13:04	18:00	18:03	18:26	18:28	17:44	18:38
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ה)	4:35	4:37	7:24	7:26	8:28	8:30	9:48	9:51	13:04	13:07	20:15	20:18	20:55	20:59	20:00	21:16
נפאל, קטמנדו (ה)	6:47	6:50	8:46	8:49	9:21	9:24	10:15	10:18	12:29	12:32	17:11	17:14	17:38	17:41	16:55	17:52
סין, בייג'ין (ה)	7:29	7:32	9:06	9:09	9:47	9:50	10:36	10:39	12:39	12:42	16:50	16:52	17:22	17:25	16:32	17:37
סינגפור, סינגפור (ה)	6:58	7:01	9:26	9:29	9:57	10:00	10:59	11:02	13:30	13:33	19:01	19:04	19:25	19:28	18:46	19:38
פולין, ורשא (ה)	7:39	7:43	8:39	8:42	9:33	9:37	10:14	10:17	12:01	12:04	15:23	15:25	16:07	16:09	15:07	16:25
פרו, לימה (ה)	5:39	5:42	8:17	8:19	8:49	8:52	9:55	9:58	12:36	12:39	18:29	18:32	18:53	18:57	18:13	19:06
צרפת, ליאון (ה)	8:15	8:19	9:37	9:41	10:24	10:27	11:09	11:12	13:06	13:09	16:57	16:59	17:33	17:36	16:41	17:50
צרפת, פריז (ה)	8:38	8:42	9:50	9:53	10:40	10:43	11:23	11:27	13:16	13:19	16:56	16:58	17:34	17:36	16:38	17:51
קולומביה, בוגוטה (ה)	5:56	5:59	8:21	8:24	8:52	8:55	9:53	9:56	12:22	12:25	17:47	17:50	18:11	18:14	17:32	18:24
קנדה, טורונטו (ה)	7:45	7:48	9:12	9:16	9:57	10:00	10:43	10:47	12:43	12:46	16:44	16:47	17:16	17:19	16:25	17:32
קנדה, מונטריאול (ה)	7:28	7:32	8:51	8:54	9:37	9:40	10:22	10:26	12:20	12:23	16:13	16:15	16:48	16:50	15:55	17:04
קפריסין, לרנקה (ה)	6:46	6:49	8:33	8:36	9:11	9:15	10:03	10:06	12:11	12:14	16:35	16:38	17:05	17:08	16:19	17:19
רוסיה, ליובאוויטש (ה)	9:14	9:18	10:02	10:05	11:01	11:04	11:39	11:42	13:21	13:24	16:29	16:30	17:17	17:19	16:12	17:36
רוסיה, מוסקבה (ה)	8:54	8:58	9:36	9:40	10:37	10:41	11:14	11:18	12:55	12:58	16:00	16:02	16:46	16:48	15:39	17:06
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ה)	8:01	8:05	9:19	9:22	10:07	10:10	10:51	10:55	12:46	12:49	16:31	16:34	17:09	17:12	16:15	17:26
שוויץ, ציריך (ה)	8:07	8:10	9:24	9:27	10:12	10:15	10:56	11:00	12:51	12:54	16:41	16:43	17:14	17:16	16:19	17:30
תאילנד, בנגקוק (ה)	6:34	6:37	8:50	8:53	9:22	9:25	10:20	10:23	12:43	12:46	17:53	17:56	18:18	18:21	17:37	18:30

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרה** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Biurim.co.il Otzar770.com Chasidut.tv Lahak.org

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב